ALGIRDAS SABALIAUSKAS

LIETUVIŲ KALBOS TYRINĖJIMO ISTORIJA

1980–2010 M.

Lietuvių kalbos institutas
Vilnius 2012

UDK 811.172(09)
Sa-05

Leidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba
(sklaidos projekto sutarties Nr. LIT–5–47)

This volume was funded by a grant (No. LIT–5–47)
from the Research Council of Lithuania

PROJEKTO VADOVĖ
Prof. dr. (HP) DANGUOLĖ MIKULĖNIENĖ

RECENZENTAI:
Latvijos MA garbės dr. SARMA KĻAVIŅA
Prof. habil. dr. ZIGMAS ZINKEVIČIUS

ISBN 978-609-411-084-9

© Algirdas Sabaliauskas, 2012
© Lietuvių kalbos institutas, 2012

TURINYS

Pratarmė 11

TYRINĖJIMAS LIETUVOJE

AKADEMINIS „LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS“ 15
KITI LEKSIKOGRAFIJOS DARBAI 26
TERMINOLOGIJOS DARBAS 33
AKADEMINĖS LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKOS 38
„LIETUVIŲ KALBOS ATLASAS“, TARMIŲ TEKSTAI, ŽODYNAI, APRAŠAI 44
ONOMASTIKA 63
ŽYMESNIEJI TYRINĖTOJAI 74
Juozas Senkus 74
Jonas Kruopas 74
Kazys Ulvydas 75
Antanas Lyberis 77
Jonas Kabelka 77
Jonas Kazlauskas 79
Jonas Palionis 79
Vladas Grinaveckis 86
Juozas Pikčilingis 90
Vytautas Mažiulis 91
Zigmas Zinkevičius 97
Vincas Urbutis 114
Algirdas Sabaliauskas 121
Vytautas Ambrazas 123
Aldona Paulauskienė 131
Laimutis Valeika 137
Jonas Paulauskas 138

Jonas Balkevičius 142
Adelė Valeckienė 143
Adelė Laigonaitė 147
Vladas Žulys 148
Elena Grinaveckienė 148
Kazys Morkūnas 149
Vincentas Drotvinas 152
Arnoldas Piročkinas 157
Aleksandras Vanagas 160
Vytautas Vitkauskas 166
Simas Karaliūnas 172
Aleksas Girdenis 179
Aldonas Pupkis 190
Vytautas Sirtautas 193
Kazimieras Kuzavinis 196
Kazys Pakalka 198
Vytautas Būda 201
Aloyzas Vidugiris 203
Kazimieras Eigminas 209
Valerija Vaitkevičiūtė 211
Vitas Labutis 215
Nijolė Sližienė 221
Elena Valiulytė 225
Pranas Kniūkšta 229
Kazimieras Gaivenis 233
Jonas Šukys 235
Stasys Keinys 239
Kazimieras Župerka 242
Dalija Tekorienė 245
Irena Ermanytė 247
Albertas Rosinas 250
Klementina Vosylytė 260
Emma Geniušienė 262
Jonas Klimavičius 265
Žaneta Markevičienė 269
Aloyzas Gudavičius 271
Antanas Pakerys 274

Evalda Jakaitienė 280
Audronė Kaukienė 286
Vida Žilinskienė 291
Mykolas Letas Palmaitis 293
Vitalija Maciejauskienė 296
Regina Koženiauskienė 299
Juozas Karaciejus 302
Grasilda Blažienė 304
Alvydas Butkus 306
Kazimieras Garšva 310
Danguolė Mikulėnienė 313
Laima Kalėdienė (Grumadienė) 319
Olegas Poliakovas 322
Bonifacas Stundžia 327
Axelis Holvoetas 331
Saulius Ambrazas 336
Rūta Marcinkevičienė 341
Giedrius Subačius 344
Valerijus Čekmonas 352
KITI TYRINĖJIMAI 356
Lietuvių kalbos istorija 356
Dabartinė kalba 375
Gretinamoji kalbotyra 387
Periodiniai leidiniai. Bibliografija. Enciklopediniai leidiniai 391

LIETUVIŲ KALBOS TYRINĖJIMAS UŽSIENIO ŠALYSE

TYRINĖTOJAI LIETUVIAI UŽ LIETUVOS RIBŲ 397
Pranas Skardžius 397
Antanas Salys 410
Petras Jonikas 422
Leonardas Dambriūnas 429
Stasys Barzdukas 435
Antanas Klimas 437
Janina Rėklaitienė 443

Vilius Pėteraitis ... 445
Jonas Užpurvis ... 448
[Kiti tyrinėtojai] ... 450
LIETUVIŲ KALBOS TYRINĖJIMAS UŽSIENIO ŠALYSE ... 463
LATVIJA ... 463
Reinis Bėrtulis ... 464
Laimutė Balodė ... 465
Pėteris Vanagas ... 468
[Kiti tyrinėtojai] ... 471
RUSIJA, UKRAINA, LENKIJA, ČEKIJA, VENGRIJA ... 482
RUSIJA ... 482
Vladimiras Toporovas ... 482
Viačeslavas Ivanovas ... 495
Olegas Trubačiovas ... 504
Tatjana Bulygina (Šmeliova) ... 509
Jurijus Stepanovas ... 510
Vladimiras Otkupščikovas ... 513
Vladimiras Dybo ... 518
Aleksandras Anikinas ... 521
Aleksejus Andronovas ... 524
[Kiti tyrinėtojai] ... 526
UKRAINA ... 531
Anatolijus Nepokupnas ... 531
LENKIJA ... 536
Wojciechas Smoczyńskis ... 536
Leszekas Bednarczukas ... 546
Michałas Kondratiukas ... 549
[Kiti tyrinėtojai] ... 552
ČEKIJA ... 561
BULGARIJA ... 567
VENGRIJA ... 568
VOKIETIJA ... 572
Raineris Eckertas ... 572
Gertruda Bensė ... 580
Wolfgangas P. Schmidas ... 583
Alfredas Bammesbergeris ... 588
Friedrichas Scholzas ... 591

Friedhelmas Hinzė 599
Jochenas Dieteris Rangė 602
Elvyra Julija Bukevičiūtė 607
[Kiti tyrinėtojai] 609
SUOMIJA, ESTIJA, ŠVEDIJA, NORVEGIJA, DANIJA,
ISLANDIJA, OLANDIJA 616
SUOMIJA 616
Karis Liukkonenas 616
[Kiti tyrinėtojai] 620
ESTIJA 622
Lembitas Vaba 622
ŠVEDIJA 625
Larsas-Gunaras Larssonas 625
[Kiti tyrinėtojai] 627
NORVEGIJA 628
Terjė Mathiassenas 628
Helgė Rinholmas 631
DANIJA 634
Elmegårdas Rasmusenas 634
Thomas Olanderis 634
ISLANDIJA 635
Jörunduras Hilmarssonas 635
OLANDIJA 638
Frederikas Kortlandtas 638
Rickas Derksenas 642
ITALIJA, PRANCŪZIJA, ŠVEICARIJA, ISPANIJA, IZRAELIS 646
ITALIJA 646
Maria Teresa Ademollo Gagliano 648
Guido Michelinis 651
Pietro Umberto Dinis 663
[Kiti tyrinėtojai] 677
PRANCŪZIJA 683
Daniel Petit 683
ŠVEICARIJA 690
Janas Peteris Locheris 690
[Kiti tyrinėtojai] 693
ISPANIJA 694
IZRAELIS 695

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS 696
Williamas Riegelis Schmalstiegas 696
Ericas Hampas 704
Benjaminis Jėgeris 706
Valdis Zepas 708
Davidas Robinsonas 711
Stevenas Youngas 712
[Kiti tyrinėtojai] 714
JAPONIJA 717
Ikuo Murata 717
Toshikazu Inoue 721
[Kiti tyrinėtojai] 723
AUSTRALIJA 727
Trevoras Garthas Fennelas 727

THE HISTORY OF THE STUDIES IN LITHUANIAN. 1980–2010
Summary 729
Sutrumpinimai 735
Pavardžių rodyklė 741

Pratarmė

Ši knyga yra autoriaus ankstesnių knygų „Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija, iki 1940 m." (Vilnius „Mokslas" 1979), „Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija, 1940–1980 m." (Vilnius „Mokslas" 1982) tęsinys. Joje maždaug pagal tą pačią schemą mėginama apžvelgti 1980–2012 metų lietuvių kalbos tyrinėjimus Lietuvoje ir už Lietuvos ribų.

Pirmiausia apžvelgiami kolektyviniai Lietuvos kalbininkų darbai. Toliau eina individualūs tyrinėjimai, apie kurių autorių dalį darbų jau buvo kalbėta ankstesnėje knygoje. Apie kalbininkus, kurių tyrinėjimai labiausiai susiję su 1980–2012 metų laikotarpiu, pateikiama jų biografinių duomenų, be to, minimi ir ankstesnieji jų tyrinėjimai.

Mūsų ankstesnėse knygose dėl ano meto politinių aplinkybių, palyginus su kitų lietuvių kalbos tyrinėtojų ir puoselėtojų darbais, mažokai buvo aptariama žymiųjų tarpukario kalbininkų Prano Skardžiaus, Antano Salio, Petro Joniko veikla, nepavyko paskelbti net ir jų nuotraukų, todėl jos, kaip ir vieno kito kalbininko, artimiau nesusijusio su šiuo laikotarpiu, nuotrauka atsirado šioje knygoje, o apie anuos tarpukario kalbininkus čia kalbama kiek plačiau.

Per pastaruosius dešimtmečius pasaulio kalbos moksle įvyko nemaža pakitimų, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai palietė ir lietuvių kalbotyrą. Tačiau apskritai lietuvių kalbotyra nėra ypač imli naujovėms. Tai iš dalies lemia ir specifinė lietuvių kalbos situacija. Sparti tarmių niveliacija, lietuvių kalbos nykimas už Lietuvos valstybės ribų savaime kuria palankias sąlygas dialektologijai. Čia pastaraisiais dešimtmečiais iš tikrųjų pasiekta gražių rezultatų. Galima džiaugtis, kad buvo paskelbta daug senųjų lietuvių kalbos paminklų ir jų tyrinėjimų. Krinta į akis, kad šioje srityje daug nuveikė tiek pačių lietuvių, tiek ir užsienio kalbininkai. Populiarūs tapo ankstyvųjų baltų teritorijų ieškojimai. Savo aktualumo neprarado prūsistika. Toliau domimasi baltų ir slavų kalbų santykiais. Kol kas gal nepakankamai dėmesio skiriama problemoms, kurias kelia pasaulio globalizacijos reiškiniai. Be to, lietuvių

kalbininkams dar daugiau negu lietuvių kalbos mokslas turėtų rūpėti lietuvių kalbos išlikimas.

Šiais laikais kalbotyra pasidarė per daug sudėtingas mokslas, kad vienas asmuo sugebėtų išsamiau nušviesti ir kritiškai įvertinti visą jo įvairovę. Šios knygos autoriui pirmiausia rūpėjo bent sukaupti faktus, kurie ateityje praverstų mūsų kalbos ir apskritai kultūros istorijos tyrinėtojams. Deja, geriau atlikti savo uždavinį autoriui jau pritrūko ir jėgų.

Baigdamas jis norėtų, nenurodydamas nei titulų, nei pareigų, paminėti žmones, kurie savo darbu ir rūpesčiu prisidėjo, kad ši knyga išvystų dienos šviesą. Tai: Sauliui Juozapaičiui, Sarmai Kļaviņai, Danutei Liutkevičienei, Vilijai Lukševičienei, Danguolei Mikulėnienei, Rūtai Statkevičiūtei, Laimučiui Valeikai, Jolantai Zabarskaitei, Zigmui Zinkevičiui. Ačiū jiems!

TYRINĖJIMAS LIETUVOJE

AKADEMINIS „LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNAS“

Svarbiausio lietuvių filologijos veikalo – akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“[1] pradžia gal kiek simboliškai laikoma 1902-ji metai. Mat tais metais būsimasis įžymiausias lietuviško žodžio tyrėjas Kazimieras Būga savo žodžių rinkinius pradėjo rašinėti į atskiras korteles, iš kurių išaugo šiuo metu jau beveik penktąjį milijoną įpusėjusi žodžių kartoteka. Gražus sutapimas – paskutinis žodyno tomas buvo išleistas 2002-siais metais. Taigi darbas užtruko lygiai šimtmetį[2].

Ypač sėkmingai prie šio veikalo darbuotasi pastaraisiais dešimtmečiais. 1984 m. buvo išleista XIII (*Slėsna–Stvoti*), 1986 m. – XIV (*Su–Šliuožti*), 1991 m. – XV (*Šliup–Telžti*), 1995 m. – XVI (*Tema–Tulė*), 1996 m. – XVII (*Tūlė–Valgus*), 1997 m. – XVIII (*Vali–Vėsus*), 1999 m. – XIX (*Veša–Zvumterėti*), 2002 m. – XX (*Ž*).

Šių tomų tekstą rašė: Irena Andriukaitienė, Zofija Babickienė, Danguolė Barkauskaitė, Giedrė Čepaitienė, Arūnas Dambrauskas, Marius Daškus, Kazimieras Eigminas, Irena Ermanytė, Rūta Grušnienė, Sigita Janušonienė, Adelė Judeikienė, Liana Kairienė, Aldona Kaluinienė, Ona Kažukauskaitė, Jonas Klimavičius, Vidmantas Kuprevičius, Danutė Liutkevičienė, Rolandas Mikulskas, Gertrūda Naktinienė, Milda

[1] Pastaruoju metu šis žodynas dažnai vadinamas Didžiuoju „Lietuvių kalbos žodynu“.

[2] Liet. k. t. ist., II, p. 7–15; Valeckienė A. Didysis žodynas – mūsų filologijos pagrindas. – Pergalė, 1988, 7, p. 115–120; Valeckienė A. The Great „Dictionary of the Lithuanian Language“. – National Treasury. – Science, Arts at Lithuania, '90, 1, p. 77–83; Schmalstieg W. R. Lexicography of the Baltic Languages I: Lithuanian, Old Prussian. – Wörterbücher, Dictionaries, Dictionaires... 3 Bd. Berlin; New York, 1991, p. 2351–2354; Vitkauskas V. J. Balčikonio nustatyti „Lietuvių kalbos žodyno“ svarbiausi principai. – LKK, 1997, 37, p. 5–10; Sabaliauskas A. Beliko tik vienas tomas! – Mokslas ir gyvenimas, 1999, 7–8, p. 44–45; Bronė Vosylytė: Kelias į didįjį Žodyną. Sud. K. Morkūnas, K. Vosylytė. V., 2002; Топоров В. Н. К выходу в свет большого „Словаря литовского языка“. – Б-с. иссл., 2004, 16, с. 408–415; Kniūkšta P. Žodyno kartotekos perėmimo dokumentai. – GK, 2007, 11, p. 27–30. Toporovas V. *Didžiajam Lietuvių kalbos žodynui* išėjus. – Vladimiras Toporovas ir Lietuva. V., 2008, p. 261–271.

Norkaitienė, Kazys Pakalka, Ritutė Petrokienė, Eglė Pranckūnienė, Albina Pribušauskaitė, Lijana Puzinienė, Vilija Ragaišienė, Algis Rubinas, Regina Rukuižienė, Vilija Sakalauskienė, Vilija Sereikaitė, Nijolė Sisaitė, Gražina Smalinskienė, Dovilė Svetikienė (Rimantaitė), Zita Šimėnaitė, Jolita Urbanavičienė, Teresė Valiuvienė, Rima Varanavičienė, Angelė Vilutytė, Rimantas Vitkauskas, Klementina Vosylytė, Jolanta Zabarskaitė.

Žinoma, čia išvardintų autorių indėlis toli gražu nėra vienodas. Ypač daug teksto žodynui parašė: Z. Babickienė, K. Eigminas, I. Ermanytė, O, Kažukauskaitė, G. Naktinienė, K. Pakalka, D. Svetikienė, Z. Šimėnaitė, A. Vilutytė.

Atskirus žodyno tomus redagavo: Antanas Balašaitis, I. Ermanytė, O. Kažukauskaitė, Sofija Kėzytė, Antanas Lyberis, G. Naktinienė, Jonas Paulauskas, R. Petrokienė, D. Svetikienė, Z. Šimėnaitė, Kazys Ulvydas, Adelė Valeckienė, A. Vilutytė, Vytautas Vitkauskas, K. Vosylytė.

Kaip ir III–V bei XI–XII, taip ir XIII–XVI tomų parengimui vadovavo ir buvo atsakingasis jų redaktorius K. Ulvydas. Nuo XVII tomo šias pareigas perėmė kitas prityręs leksikografas, vienas aktyviausių žodyno medžiagos rinkėjų, tarminės lietuvių leksikografijos pradininkas V. Vitkauskas. Jis vadovavo jau ir XVI tomo baigimui. Žodyno redakcinės kolegijos narys jis jau buvo nuo XI tomo. Kaip atskirų tomų redakcinės kolegijos narys ypač daug darbo įdėjo J. Paulauskas – jis buvo VI–VII, IX–XX-to redakcinės kolegijos narys. Faktiškai jis prisidėjo prie visų dvidešimties tomų (I–II t. antro leidimų) parengimo.

Techniniu darbu prie žodyno parengimo ypač daug prisidėjo Elena Ažusienienė (išdirbo apie 50 metų), A. Kaluinienė, Asta Martinaitienė, Birutė Razmukaitė, Bronė Zlatkutė ir kt.

Kadangi su žodyno rašymu visą laiką vyko intensyvus medžiagos rinkimas, be to, žodyno autoriai, rengdami paskutiniuosius tomus, nebuvo ribojami jokių apimties limitų (pagal ankstesnį planą žodynas turėjęs būti penkiolikos tomų), tai paskutiniųjų tomų atskirų raidžių apimtis, palyginus su ankstesniųjų, gerokai išaugo. Tarkime, „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (V. 1993) *B* raidei skiriama 30 puslapių, *G* raidei – 38 puslapiai, *Š* – 30 puslapių, *T* – 42 puslapiai, akademiniame žodyne *B* raidei tenka 694 puslapiai, *G* – 786, *Š* – 1341, *T* – 1984 puslapiai.

Žvelgdami grynai leksikografiniu požiūriu tokį neproporcingumą galėtume laikyti tam tikru žodyno trūkumu. Pagaliau galime prisiminti, jog net Juozui Balčikoniui, kai jis leido pirmąjį žodyno tomą, vos ne veikalo trūkumas atrodė gausi žodyno frazeologija: „Sakysim, šiuo tarpu pačiai redakcijai rodosi, kad pirmutinio tomo puslapių skaičių labai didina perdaug gausi frazeologija. Turėdama gražių sakinių, redakcija dažnai negalėjo išsilaikyti prieš pagundą jų daugiausia sudėti“[3]. Tačiau nedrąsu būtų teigti, kad tiek pirmajame, tiek paskutiniuosiuose žodyno tomuose iliustracinės medžiagos yra per daug. Akademinis „Lietuvių kalbos žodynas“ yra visai kitokio pobūdžio kaip, sakysime, Kārlio Mīlenbaho „Latvių kalbos žodynas“ („Latviešu valodas vārdnīca“. Rīgā, 1923–1932). Pastarasis veikalas, palyginus su mūsiškiu, yra gerokai kompaktiškesnis. Ne veltui ir Jānis Endzelīnas, recenzuodamas pirmuosius „Lietuvių kalbos žodyno“ tomus, nurodė, jog juose esama nemaža įvairios iliustracinės medžiagos, kuri nepadeda geriau suprasti vieno ar kito žodžio reikšmės. Kliuvo jam ir reikšmių aiškinimas[4].

Prie didžiųjų kalbų modernių leksikografijos veikalų pripratusiam, be to, ir praktinį leksikografo darbą dirbusiam Algirdui Juliui Greimui taip pat „Lietuvių kalbos žodynas“ kėlė įvairių abejonių[5].

Šiandien vartančiam pirmuosius žodyno tomus negali neužkliūti ten pasitaikančios citatos iš verstinių vadinamųjų marksizmo klasikų veikalų, propagandinės spaudos ar šiaip abejotinos vertės literatūros kūrinių. Tačiau reikia prisiminti, kokiomis sąlygomis atskiri šio žodyno tomai buvo rengiami, ir ne dėl autorių ar redaktorių kaltės tos citatos atsirado. Taip ir norisi čia pacituoti poeto Marcelijaus Martinaičio žodžius: „Kokius penkis kartus keitėsi pinigai, rodos, trys santvarkos, o Lietuvoje nieko pastovesnio nebuvo už lapelius žodyno kartotekoje“[6].

Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių kalbininkas Antanas Klimas siūlė, jog JAV Lietuvių fondo skiriamas Lietuvai milijonas dolerių būtų paskirtas šio žodyno leidimui. Čia, jo nuomone, būtų tinkamiau-

[3] Lietuvių kalbos žodynas. I. Red. J. Balčikonis. V., 1941, p. III.

[4] Endzelīns J. Darbu izlase. III(2). Rīga, 1980, p. 577–585.

[5] Greimas A. J. [Baltos lankos]. – Literatūra ir menas, 1991. VII. 13, plg. t. p. Paulauskienė A. Paminklas tautai. – Dvidešimt Lietuvių kalbos žodyno tomų. V., 2002, p. 21–26.

[6] Martinaitis M. Mūsų kalbinis epas. – Literatūra ir menas, 1993. X. 2.

siai panaudotos mūsų užjūrio brolių lėšos[7]. JAV lietuvių dramaturgui ir literatūros kritikui Kostui Ostrauskui šis žodynas yra „bene šauniausia lietuviška knyga", kurią reikia skaityti „lapas po lapo, o ne tik, reikalui prispyrus, ieškoti jame žodžio, jo reikšmės"[8]. Amerikiečių baltistas Williams R. Schmalstiegas žodyną pavadino „lietuvių leksikos aukso kasyklomis"[9].

Akademinis „Lietuvių kalbos žodynas" gerokai skiriasi nuo visų iki šiol turėtų lietuvių kalbos žodynų. Panašaus tipo žodynų mes nelabai rasime apsidairę ir kitų tautų leksikografijoje. Apie šį savo žodyną turbūt galėtume sakyti, jog tai nėra žodynas, į kurį sudėti visi lietuvių kalbos žodžiai – jis labiau panašus į knygą, kurioje telpa visa lietuvių kalba nuo Martyno Mažvydo „Katekizmo", Mikalojaus Daukšos „Postilės", Kristijono Donelaičio „Metų", šimtmečių tautosakos iki šių dienų mūsų literatūros ir kasdienės kalbos. Ne veltui ir profesorius J. Balčikonis žodyno pirmojo tomo (1941 m.) prakalboje nurodė, jog „Žodyno autorius turi būti visa tauta". Iš tikrųjų žmones, įvairiais būdais prisidėjusius prie šio veikalo parengimo, jau galima skaičiuoti tūkstančiais. Šiam veikalui žodžius rinko palaimintasis Jurgis Matulaitis[10], Lietuvos Respublikos prezidentas Kazys Grinius, buvęs Vytauto Didžiojo universiteto rektorius profesorius Petras Avižonis, daugybė mokytojų, studentų, kunigų. Aktyviausių žodžių rinkėjų sąrašas yra paskelbtas paskutiniame žodyno tome.

Kaip kalbotyros veikalas šis žodynas išeis toli už lituanistikos ribų, nes be jo nebus įmanomi išsamesni nei baltų, nei slavų, nei apskritai indoeuropiečių kalbų leksikos tyrinėjimai.

Taip ilgai (lygiai 100 metų!) savo gimtosios kalbos žodyną rengė ne vieni lietuviai. Štai broliai Jacobas ir Wilhelmas Grimmai savo vokiečių kalbos žodyną („Deutsches Wörterbuch") pradėjo leisti 1852 metais. Leidimas baigtas 1960 metais. Anglas James Murrey garsiojo Oksfordo anglų kalbos žodyno („Oxford English Dictionary") pirmą-

[7] Plg. t. p. Klimas A. Vėl naujas lietuvių kalbos turtų aruodas. – Draugas, 1995. XI. 4.

[8] Ostrauskas K. „Žodžiai, žodžiai, žodžiai..." – Metmenys, 1989, 56, p. 7–8; GK, 1992, 11, p. 30.

[9] Schmalstieg W. R. Lietuvių kalbos žodynas XIX (Rec.) – Lituanus, 1999, 45(4), p. 75.

[10] Vylius J. Vincas Šlekys. Gyvenimo ir veiklos apžvalga. Marijampolė, 1995, p. 18.

jį sąsiuvinį paskelbė 1884 metais. Kartu su papildymais ir kompaktiniu disku žodynas buvo išleistas 1989 metais[11]. Apie pusantro šimto metų buvo rengiamas 40 tomų olandų kalbos žodynas[12].

Lietuvių leksikografai 2005 m. taip pat parengė kompiuterinį žodyno variantą – „Lietuvių kalbos žodynas" (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: G. Naktinienė (vyr. redaktorė), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė. V., 2005)[13]. Rengiami taip pat žodyno papildymai bei pasitaikiusių netikslumų pataisymai.

1996 m. už žodyno VII–XVI tomo parengimą I. Ermanytei, S. Kėzytei, K. Pakalkai, J. Paulauskui, K. Ulvydui (po mirties), V. Vitkauskui, K. Vosylytei, A. Vilutytei buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija. 1965 m. už darbą prie III–VI žodyno tomo Lietuvos valstybinė premija buvo paskirta Zuzanai Jonikaitei, Jonui Kruopui, Antanei Kučinskaitei, A. Lyberiui, J. Paulauskui, K. Ulvydui, Bronei Vosylytei. Taip jau atsitiko, kad jokios premijos neteko gauti bene pagrindiniam akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" rengėjui profesoriui Juozui Balčikoniui (1885–1969). Belieka guostis, kad šis žodynas neoficialiai dažnai vadinamas „Balčikonio žodynu".

Akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" baigimas yra ne tik svarbus mūsų mokslo, bet apskritai visos lietuvių kultūros įvykis. Šį įvykį gražiai pažymėjo Lietuvos Respublikos seimas, vyriausybė. Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus šia proga rašė:

> „Su gilia pagarba ir nuoširdžia padėka visai lituanistų bendruomenei sutinku šventinį įvykį – didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno" pabaigtuves.
>
> Šis nacionalinės svarbos darbas – bene ryškiausias mūsų tautos ir valstybės dvidešimtojo amžiaus kultūros istorijos atspindys. Istoriniai įvykiai, iškiliausių kultūros asmenybių vardai, skaudžiausios tautos patirtys ir šviesiausi lūkesčiai – viskas tilpo į gimtosios kalbos lobyną. Kazimiero Būgos pradėtas, Juozo Balčikonio perimtas darbas, nuosekliai tęstas okupacijos metais, simboliškai baigtas laisvę atgavusioje Lietuvoje."[14]

[11] Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Second Edition. Cambridge, 1997, p. 109.

[12] GK, 1999, 4, p. 31; Jakaitienė E. Žodyno istorija. V., 2006.

[13] Naktinienė G. Naujas „Lietuvių kalbos žodyno" gyvenimas. – GK, 2006, 7, p. 11–15.

[14] Dvidešimt Lietuvių kalbos žodyno tomų. V., 2002, p. 5.

* * *

Daugelis akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ rengėjų pasižymėjo ir kitose lietuvių kalbotyros srityse. Apie kai kuriuos jų jau buvo kalbėta „Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijoje. 1940–1980 m.“ Apie kitus bus atskirai kalbama ir šioje knygoje. Apie vieno kito veiklą keletą žodžių norėtųsi tarti ir šiame skyrelyje.

A. Balašaitis išleido mokslo populiarinimo knygelę „Žodžiai ir žodynai“ (V., 1984). Vadovavo kalbinėms ekspedicijoms. Žodynui užrašė apie dvidešimt tūkstančių žodžių. 1985 m. jis perėjo dirbti į „Mokslo“ leidyklą (nuo 1997 – Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas). Vadovavo Filologijos redakcijai. Nemaža prisidėjo prie įvairių kalbotyros veikalų išleidimo. Parašė kalbotyros darbų recenzijų. Daug rašo kalbos kultūros klausimais. Kartu su kitais parengė veikalą „JAV lietuviai“ (V., 1998–2002, I–II)[15].

G. Naktinienė (Savičiūtė) kartu su V. Vitkausku ir Aldona Paulauskiene išleido „Druskininkų tarmės žodyną“ (V., 1988). Už šį darbą 1990 m. autoriams buvo paskirta J. Balčikonio premija. 1977–1980 m. ji mokėsi SSSR MA Kalbotyros instituto aspirantūroje (vadovas Jurijus Stepanovas) ir ten 1981 m. apgynė daktaro (tada kandidatinę) disertaciją „Tikslo predikatai ir kauzacijos predikatai (flektyvinių indoeuropiečių kalbų pagrindu)“. Disertacijos tema paskelbė straipsnių[16]. Nagrinėdama šią problemą G. Naktinienė pagrindinį dėmesį skyrė lietuvių, lotynų ir rusų kalbos faktams. Būdingas šio darbo bruožas, kad jame gražiai suderinta lyginamasis-istorinis ir tipologinis tyrinėjimo metodas.

Vertas dėmesio G. Naktinienės kartu su V. Vitkausku paskelbtas straipsnis apie daug ginčų sukėlusį priebalsių *t* : *k* ir *d* : *g* maišymą pietų aukštaičių (vakarų dzūkų) plote[17]. Autorių nuomone, ši fonetikos ypatybė yra senas baltų kalbų reiškinys, būdingas ir prūsų kalbai.

[15] Liet. k. t., ist., II, p. 14; Vidugiris A. Nuo Šaltuonos krantų į mokslo aukštumas. – GK, 2001, 4, p. 23–24.

[16] Савичюте Г. С. Предикаты цели и предикаты каузации. – Изв. АН СССР. Сер. литер. и языка, 1980, т. 39, № 6, с. 539–548; Savičiūtė G. Parūpinamųjų veiksmažodžių semantika. – LKK, 1985, 24, p. 236–251; Dėl lietuvių kalbos kauzatyvinių konstrukcijų semantikos. – LKK, 1986, 25, p. 157–167; Savičiūtė-Naktinienė G. Lietuvių ir kitų indoeuropiečių kalbų kauzatyvų raidos polinkiai. – LKK, 1995, 33, p. 110–123.

[17] Savičiūtė G., Vitkauskas V. Priebalsių *t* : *k* ir *d* : *g* maišymas Švendubrės šnektoje. – Blt., 1976, 12(2), p. 146–149.

G. Naktinienė tyrinėja teorines leksikografijos problemas[18]. Vertingas jos straipsnis apie Rokiškio krašto tarmės ypatybes[19]. Su kitais kalbininkė parengė „Frazeologijos žodyną“ (V., 2001; 2003 metais jo autoriams paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija). Ji taip pat yra elektroninio akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ varianto (V., 2005) vyriausioji redaktorė, viena iš naujai rengiamo „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno“ autorių[20].

Z. Babickienė 1976–1981 m. mokėsi SSSR MA Kalbotyros instituto Leningrado skyriaus aspirantūroje. Ten 1983 m. apgynė daktaro (kandidatinę) disertaciją „Reguliarioji polisemija ir jos atspindys rusų ir lietuvių leksikografijoje“. Šia tema paskelbė straipsnių [21].

Nuo 1990 m. Z. Babickienė dirbo Vilniaus universitete. Kartu su Aušrine Bareikyje ji parengė „Lithuanian Pictorial Dictionary = Lietuviškas paveikslėlių žodynas“ (V., 1996). Tiria tarmes. Kartu su Birute Jasiūnaite sudarė vertingas knygas „Lietuvių dialektologijos skaitiniai. I tomas“ (V., 1999), su Birute Jasiūnaite, Angele Pečeliūnaite ir Rūta Bagužyte „Centrinė šiaurės žemaičių kretingiškių tarmė“ (V., 2007).

R. Petrokienė (Šepetytė) 1994 m. apgynė daktaro disertaciją „Dabartinės lietuvių kalbos pirminių būdvardžių semantika“. Disertacijos tema paskelbė straipsnių[22]. Domisi ji ir teorinėmis leksikografijos

[18] Savičiūtė-Naktinienė G. Lietuvių kalbos priežastinių ir parūpinamųjų veiksmažodžių leksikografinis pateikimas. – LKK, 1995, 35, p. 129–141; Naktinienė G. Pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių priežastiniai veiksmažodžiai žodynuose. – LKK, 1997, 37, p. 154–162.

[19] Naktinienė G. Rokiškio krašto tarminės kalbos savitumas. – Rokiškis. Miestas. Kraštas. Žmonės. Sud. Ed. Rimša. Rokiškis, 1999, p. 69–82.

[20] Naktinienė G. Specialiosios leksikos pateikimas „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“. – KK, 2002, 75, p. 47–56; „Lietuvių kalbos žodyno“ taisymai elektroniniame variante. – KK, 2005, 78, p. 191–204; Svarbesnieji *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* semantikos aspektai. – Aišk. žod. ak., p. 19–33.

[21] Бабицкене З. И. Типы регулярной полисемии у имен существительных в русском и литовском языках. – Диахрония и типология языков: Лингвистические исследования. М., 1980, с. 22–33; Babickienė Z. Reguliariųjų išvestinių reikšmių pateikimas aiškinamuosiuose lietuvių ir rusų kalbų žodynuose. – LKK, 1985, 24, p. 223–235, ir kt.

[22] Шяпятите Р. Проявление особенностей семантики слова в тексте (на материале непроизводных прилагательных литовского языка). – LKK, 1985, 24, p. 261–270; Šepetytė R. Pirminių būdvardžių semantikos derivacinis aspektas. – LKK, 1987, 26, p. 158–164; Būdvardžių abstraktų semantika. – LKK, 1991, 29, p. 128–133, ir kt.

problemomis[23]. Ji kartu su Milda Norkaitiene, Z. Šimėnaite parašė ir redagavo labai vertingą „Mokomąjį lietuvių kalbos žodyną" (V., 2000; II leid. 2010). Prisidėjo prie įvairių dvikalbių žodynų parengimo, ypač minėtinas jos darbas prie Bronislavo Piesarsko „Dvitomio anglų–lietuvių kalbų žodyno" (V., 2004, I–II). Viena iš „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno" rengėjų.

Z. Šimėnaitė domėjosi frazeologizmų problemomis. Paskelbė platesnį straipsnį apie Michailo Šolochovo „Pakeltos velėnos" (vertė Juozas Galvydis) frazeologizmus[24]. Sudarė frazeologizmų tyrinėjimų bibliografiją – „Lietuvių kalbos frazeologija. 1956–1997. Literatūros rodyklė" (V., 1998). Taip pat ji sudarė ilgamečių „Lietuvių kalbos žodyno" darbuotojų Sofijos Kėzytės (V., 1999), Kazio Pakalkos (V., 2000), Irenos Ermanytės (V., 2007), Klementinos Vosylytės (V., 2008) bibliografijas. Ypač vertinga jos studija apie lietuvių kalbos žodžio *širdis* darinius[25]. Autorė išnagrinėjo nepaprastai gausius šio žodžio darinius (daiktavardžius, būdvardžius). Akademiniame žodyne yra pateikiamos šio žodžio 23 reikšmės. Kaip jau minėta, Z. Šimėnaitė yra ir viena iš „Mokomojo lietuvių kalbos žodyno" autorių. 2003 m. apgynė daktaro disertaciją „Daugiareikšmio žodžio semantika ir derivacija (Daiktavardžio *širdis* mikrosistema)". Už darbą prie „Frazeologijos žodyno" (V., 2001) Šimėnaitei kartu su kitais 2003 m. paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija.

D. Svetikienė (Rimantaitė) tyrinėjo lietuvių kalbos grybų pavadinimus[26]. Prisidėjo kalbininkė prie Bronislovo Piesarsko „Didžiojo anglų–lietuvių kalbos žodyno" (V., 1998), „Dabartinės anglų kalbos žodyno" (V., 2001) parengimo. Domisi teoriniais leksikografijos klausimais[27].

[23] Šepetytė R. Daiktavardžių linksnių adverbializacija ir jų pateikimas „Lietuvių kalbos žodyne". – LKK, 1995, 35, p. 142–147; Dėl žodžių iliustravimo jų vediniais aiškinamuosiuose lietuvių kalbos žodynuose. – Aišk. žod. ak., p. 209–220.

[24] Šimėnaitė Z. Frazeologizmai „Pakeltos velėnos" vertime. – KK, 1976, 31, p. 74–86.

[25] Šimėnaitė Z. Daiktavardžio *širdis* dariniai. – LKK, 1995, 35, p. 148–168.

[26] Rimantaitė D. *Voveruška, voveraitė* ir jų sinonimai. – KK, 1989, 56, p. 56–59; Rimantaitė-Svetikienė D. *Baravykas* (Boletus edulis Fr.) ir jo sinonimai. – LKK, 1995, 35, p. 92–99, ir kt.

[27] Svetikienė D. Kai kurios išvestinių būdvardžių ir iš jų padarytų prieveiksmių pateikimo aiškinamuosiuose lietuvių kalbos žodynuose problemos. – Aišk. žod. ak., p. 181–191.

M. Daškus 1992 m. apgynė daktaro disertaciją „Tarminių faktų pateikimas lietuvių leksikografijoje“[28]. Jis į lietuvių kalbą iš prancūziško vertimo išvertė Louis'o Hjemslevo veikalą „Kalba. Įvadas“ (V., 1995), su A. J. Greimo „Prancūziško vertimo pratarme“. Redagavo Antano Salio knygą „Baltų kalbos, tautos bei kiltys“ (V., 1995). Prisidėjo prie akademinio Antano Baranausko „Raštų“ leidimo parengimo.

J. Zabarskaitė 1994 m. apgynė disertaciją „Lietuvių kalbos ekspresyviosios leksikos fonosemantika“. Be šia tema paskelbtų straipsnių[29], išleido knygelę „Fonosemantikos vedlys: mokymo priemonė aukštųjų mokyklų studentams“ (V., 2007). Parašė knygelę „Lietuvių kalbos paveldas“ („The Lithuanian Language Heritage“. Vilnius). Su Ona Aleknavičiene parengė knygą „Lietuviškai Biblijai – 400 metų. Biblijos vertėjas Jonas Bretkūnas“ (2002). Su Jurgita Paulauskaite paskelbė straipsnį apie mįslių kalbos ypatybes[30]. Vertingas jos straipsnis apie pirmųjų lietuviškų laikraščių požiūrį į gimtąją kalbą[31]. Domisi teorinėmis leksikografijos problemomis[32]. Minėtini J. Zabarskaitės straipsniai, paskelbti čekų spaudoje, apie lituanistinės medžiagos kaupimą[33]. Įvairiomis kalbomis J. Zabarskaitė paskelbė leidinių apie Lietuvių kalbos institutą ir jo veiklą. Kartu su Violeta Meiliūnaite sudarė knygelę

[28] Daškus M. Bendrinės kalbos bruožai Antano Juškos Lietuvių–lenkų–rusų kalbų žodyne. – Lit., 1992, 3(11), p. 40–50; Raštų leksikos pateikimas didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne“. – LKK, 1995, 33, p. 231–234.

[29] Zabarskaitė J. Ištiktukų fonetinė sandara ir reikšmės. – KK, 1990, 59, p. 61–64; Ištiktukų priebalsių fonosemantika (vienanariai pradžios junginiai). – LKK, 1995, 35, p. 187–204; Priebalsių žaidimas kalboje. – KK, 2006, 79, p. 249–255; Ekspresyvioji lietuvių kalbos leksika ir vartosenos žodynai. – Aišk. žod. ak., p. 170–180.

[30] Zabarskaitė J., Paulauskaitė J. Mįslių žodžių-kodų semantikos ypatumai. – LKK, 1997, 37, p. 101–110.

[31] Zabarskaitė J. Požiūris į gimtąją kalbą pirmuosiuose lietuviškuose laikraščiuose: „Tilžės keleivis“ ir „Aušra“. – Lietuvos raštijos istorijos studijos. T. 1. Iš spaudos draudimo istorijos. V., 2005, p. 63–72.

[32] Zabarskaitė J. Bendrinės kalbos žodynas – realybė ar fantazija. – Metai, 1996, 3, p. 102–107; Zabarskaitė E. J. and Naktinienė G. The Dictionary of Lithuanian (LKŽ) and its future in databases and elektronic versions. – Proceedings of the XIV Euralex international congress. Ljouwert, 2010, p. 780–787.

[33] Zabarskaitė J. Lietuvių kalbos instituto kalbos ištekliai ir duomenų bazės. Prameny a databáze Institutu pro litevský jazyk. – Europeica-Slavica-Baltica. Jiřimu Marvanovi k 70. narozeninám. Sest. H. Petáková a H. Opleštilová. Praha, 2007, p. 249–272.

„Lietuvių kalbos institutas ir baltistikos centrai“ (V., 2008). Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijai svarbus jos straipsnis „Baltistikos/lituanistikos centrai pasaulyje. Veiklos ir perspektyvų analizė“ (Šiuolaikinis mokslas visuomenei. I t. Vilnius, 2011, p. 21–35).

Įdomūs J. Zabarskaitės eseistinio pobūdžio straipsniai lietuvių kalbos puoselėjimo, emigrantų kalbos klausimais[34].

Nuo 2003 metų kalbininkė eina Lietuvių kalbos instituto direktorės pareigas.

A. Vilutytė paskelbė straipsnį apie Jurgio Pabrėžos botanikos terminų žodyną[35]. Rašo kalbos kultūros klausimais. O savo gimtajai tarmei, sakytume, pastatė paminklą – išleido „Kaltanėnų šnektos žodyną“ (V., 2008).

D. Liutkevičienė (Sabaliauskaitė) 1996 m. apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos drabužių pavadinimai“. Disertacijos tema paskelbė straipsnių[36]. Domisi teorinėmis leksikografijos problemomis[37]. Viena iš „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno“ rengėjų. Kartu su Bronium Svecevičium parengė knygą „English–Lithuanian Phrasebook. Angliški–lietuviški pasikalbėjimai“ (V., 2001). Su Jurgita Girčiene parašė knygą „Sūrių pavadinimai. Vartosena. Norma. Žodynėlis“ (V., 2010).

V. Sakalauskienė 2001 m. apgynė disertaciją „Valdymo semantinis laukas baltų kalbose (*ǫeldh- šaknies derivacinė paradigma)“[38]. Domėjosi lietuvių kalbos veiksmažodžių valentingumu[39]. Su

[34] Zabarskaitė J. Kalbai reikia meilės ir laisvės. – KK, 1991, 61, p. 55–59; „Kalbėsim atgimusiais žodžiais...“ – GK, 1991, 12, p. 1–4; Kalbos terapija. – Metai, 1993, 3, p. 137–141, ir kt.

[35] Vilutytė A. J. Pabrėžos botanikos terminų žodynas „Sryje Balsenyyny“ (1834). – LKK, 1995, 35, p. 169–175.

[36] Sabaliauskaitė D. Vokiškos kilmės drabužių ir apavo pavadinimai lietuvių kalboje. – LKK, 1995, 35, p. 100–120; Lietuvių kalbos kelnių pavadinimai. – LKK, 1996, 36, p. 167–178; Sabaliauskaitė-Liutkevičienė D. Sijono pavadinimai lietuvių kalboje. – LKK, 1997, 37, p. 88–100.

[37] Liutkevičienė D. Bendrinės lietuvių kalbos žodynas. Siekiamybė ir realybė. – Aišk. žod. ak., p. 9–18; Liutkevičienė D., Naktinienė G., Vosylytė K. Veiksmažodžiai ir jų abstraktai *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*. – L. ir l., 2, p. 235–251.

[38] Sakalauskienė V. *Valdžios* semantika ir jos reiškimas lietuvių kalboje. – LKK, 1998, 40, p. p. 79–87.

[39] Sakalauskienė V. Dėl veiksmažodžių su priešdėliu *pa-* valentingumo. – LKK, 1995, 35, p. 121–128.

kitais parengė „Zanavykų šnektos žodyną“ (V., 2003–2006, I–III). Paskelbė straipsnį apie zanavykų krašto slavizmus[40]. Prisidėjo prie „Mokomojo lietuvių kalbos žodyno“ parengimo (V., 2000).

V. Kuprevičius 2001 m. apgynė daktaro disertaciją „Rankraštinis XIX a. rytų aukštaičių lietuvių–lenkų kalbų žodynas (RtŽ)“. Šia tema paskelbė straipsnių[41].

O. Kažukauskaitė su kitais parengė „Mokyklinį tarptautinių žodžių žodyną“ (Kaunas, 1995; III leid. 2000). Rašo kalbos kultūros klausimais. Išaiškino Kazimiero Būgos apsirikimą dėl vadinamojo Jumskio žodyno[42]. Parengė „Lauryno Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodyną“ (V., 2010).

M. Norkaitienė su kitomis autorėmis parengė „Mokomąjį lietuvių kalbos žodyną“. Domėjosi onomastikos problemomis[43]. Ilgų metų darbą kalbininkė apibendrino monografijoje „Vietovardinių asmenų pavadinimų (Katoinimų) žodynas (V., 2011).

I. Andriukaitienė tyrinėjo lietuvių kalbos spalvų pavadinimus[44]. Sudarė Kazio Ulvydo (V., 1995)[45], Kazio Morkūno (V., 1999) bibliografijas. Prisidėjo prie Laimos Grumadienės ir Vidos Žilinskienės „Dažninio dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodyno“ (V., 1997–1998) parengimo.

A. Pribušauskaitė tyrinėjo lietuvių kalbos veiksmažodžių semantiką[46]. Rašė kalbos kultūros klausimais.

[40] Sakalauskienė V. Leksiniai slavizmai pietinių vakarų aukštaičių šiaurinėje šnektoje. – ABSl, 2006, 30, p. 221–231.

[41] Kuprevičius V. XIX a. vidurio lietuvių (aukštaičių rytiečių) – lenkų kalbų rankraštinis nežinomo autoriaus žodynas. – LKK, 1997, 37, p. 215–224; XIX a. vidurio nežinomo autoriaus rankraštinio rytiečių aukštaičių lietuvių–lenkų kalbų žodyno (RtŽ) teminės grupės. – LL, 1998, 2, p. 197–222.

[42] Kažukauskaitė O. Ne Jumskis, o Ivinskis. – L. ir l. prob., p. 19–31.

[43] Norkaitienė M. Deapeliatyviniai asmenų pavadinimai pagal kilimo, buvimo bei gyvanamąją vietą. – LKK, 1993, 32, p. 114–132, ir kt.

[44] Andriukaitienė I. Spalvos sąvoka ir pavadinimai lietuvių kalboje. – LKK, 1996, 36, p. 162–166; Spalvos įvaizdis A. Juškos „Lietuviškose svotbinėse dainose“. – LKK, 1997, 38, p. 173–179.

[45] Paskelbta taip pat knygoje K. Ulvydas. Lietuvių kalbos prieveiksmiai (V., 2000).

[46] Pribušauskaitė A. Lietuvių kalbos mušimo veiksmažodžiai: (1. Semantika). – MA Darbai, 1981, 2(75), p. 121–126; Lietuvių kalbos mušimo veiksmažodiai: (2. Stilistika). – MA Darbai, 1981, 3(76), p. 147–152, ir kt.

KITI LEKSIKOGRAFIJOS DARBAI

1993 m. buvo išleistas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" trečiasis leidimas. Redaktorių kolegija: Stasys Keinys (vyriausiasis redaktorius), J. Klimavičius, J. Paulauskas, Juozas Pikčilingis, Nijolė Sližienė, K. Ulvydas, V. Vitkauskas. Šis leidimas gerokai skiriasi nuo 1954 ir 1972 m. J. Kruopo (atsak. redaktorius) redaguotų leidimų[47]. Naujajame žodyno leidime bemaž dešimtadaliu atnaujinti žodyno lizdai – įdėta daug naujų, naujai atsiradusių ar plačiau imtų vartoti žodžių. Kita vertus, žodyno rengėjai, nenorėdami per daug jo išplėsti, atsisakė antrajame leidime buvusių siaurų tarmybių, nebūdingų bendrinei kalbai variantų. Kai kur patikslinta reikšmių aiškinimas. Šiek tiek plačiau negu ankstesniuose leidimuose parodomas žodžių junglumas. Pagal Lietuvių kalbos ir literatūros instituto parengtą „Lietuvių kalbos rašybą ir skyrybą" (V., 1976) pertvarkyta rašyba.

Be pagrindinės lietuvių kalbos leksikos, sudarančios kalbos branduolį, žodyne pateikiami ir kai kurie dažniau grožinėje literatūroje, ypač klasikų kūriniuose, publicistikoje, periodinėje spaudoje vartojami tarmių žodžiai, dažniau grožinėje literatūroje pasitaikantys archaizmai, būdingesnieji etnografizmai, istorizmai, dažniau vartojami tarptautiniai žodžiai, įvairių mokslo, meno, technikos sričių terminai[48].

Žodyne esama apie 50 tūkstančių žodžių lizdų. Tiksliais Vidos Žilinskienės apskaičiavimais šiame žodyno leidime yra 74.161 antraštinis žodis[49].

Matematikos ir informatikos institute buvo parengta darbinė elektroninė trečiojo žodyno leidimo versija.

[47] Liet. k. t. ist., II, p. 16–17.

[48] Keinys St. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas" ir kalbos normalizacija. – LKK, 1991, 29, p. 92–98; Žodynas visiems. – Mokykla, 1993, 10, p. 31–32. Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1994, 40(3), p. 71–77.

[49] Žilinskienė V. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" III leidimo kiekybinės charakteristikos. – Lit., 1995, 1(21), p. 78–83.

Naujasis „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leidimas buvo plačiai aptartas 1995 m. kovo 16–17 d. Lietuvių kalbos instituto organizuotoje konferencijoje[50]. Dalis konferencijoje skaitytų pranešimų buvo vėliau paskelbti[51]. Ši konferencija iš tiesų buvo ne tik trečiojo žodyno leidimo aptarimas, bet rimtas pasirengimas naujam žodyno leidimui.

Deja, išsibaigus žodyno tiražui, 2000 m. skubiai teko parengti ketvirtąjį leidimą, kuris iš esmės nesiskiria nuo trečiojo: jame „pataisytos tik pastebėtos trečiojo leidimo korektūros klaidos, riktai bei patikslintas vieno kito žodžio aiškinimas ar vartosenos pavyzdys“.

2002 m. Lietuvių kalbos institutas išleido ir elektroninę platesnei auditorijai skirtą šio žodyno versiją. 2003 m. išleistas dar vienas leidimas kompaktine plokštele kartu su knygelėje išspausdintu įvadu[52].

„Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ mūsų visuomenei sėkmingai ištarnavo jau pusę šimtmečio. Daugiau metų buvo leidžiamas tik pirmasis lietuvių leksikografijos paminklas Konstantino Sirvydo „Dictionarium trium linguarum“[53].

Iš esmės naujo tipo dabartinės lietuvių kalbos žodyno dar teks palaukti[54].

Svarbus mūsų leksikografijos įvykis yra Laimos Grumadienės ir Vidos Žilinskienės „Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas (mažėjančio dažnio tvarka)“ (V., 1997) ir „Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas (abėcėlės tvarka)“ (V., 1998).

[50] Leksikografijos problemos: semantika, etimologija, tarminių faktų pateikimas, žodynų sudarymo principai. Konfer. pranešimų tezės. V., 1995.

[51] Klimavičius J. Kas yra bendrinės kalbos leksika? – LKK, 1997, 37, p. 20–32; Gudavičius A. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas leksikos sistematiškumo požiūriu. – LKK, 1997, 37, p. 33–39; Morkūnas K. Norminamasis žodynas ir lingvistinė geografija. – LKK, 1997, 37, p. 40–45; Žilinskienė V. Terminų pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidime. – LKK, 1997, 37, p. 46–52; Murmulaitytė D. Priesagos *-imas* vedinių pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“. – Lit., 1995, 2(22), p. 55–67; Požeckaitė V. Botanikos terminija „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“. – GK, 2000, 4–6, p. 16–19.

[52] Smetona A. (Rec.) – GK, 2003, 2, p. 16–18; Smetona A. Elektroninis „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ – tobulumui ribų nėra. – GK, 2003, 9, p. 3–8.

[53] Keinys St. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ per penkiasdešimt metų. – KK, 2004, 77, p. 76–83.

[54] Pristatome rengiamą bendrinės kalbos žodyną (Naktinienė G., Liutkevičienė D., Murmulaitytė D., Svetikienė D., Sirutavičiūtė A., Černiūtė V., Sakalauskienė V.). – GK, 1999, 7, p. 1–10.

Šiame veikale milijono 200 tūkstančių žodžių pamatu parodomas statistinis dabartinės rašomosios kalbos vaizdas. Tekstai pagal griežtą metodiką buvo išrinkti iš keturių funkcinių stilių – dalykinio, mokslo, publicistikos bei beletristikos. Atskirų stilių tekstai apėmė po 300 tūkstančių žodžių. Juos, be minėtų žodyno autorių, taip pat rinko I. Andriukaitienė, Pranas Kniūkšta. Reikalingas programas rašė Snieguolė Meškauskienė, Vytautas Zinkevičius, Pranas Juozas Žilinskas. Programinio aprūpinimo klausimais konsultavo Valentinas Černiauskas. Prie veikalo parengimo taip pat prisidėjo Dana Vainauskienė ir Jurga Mikelionienė.

Kadangi latviai jau seniai turi Tamaros Jakubaitės vadovauto kolektyvo parengtą „Latvių kalbos dažnumo žodyną" („Latviešu valodas biežuma vārdnīca". Rīga, 1966–1976, I–IV) ir „Latvių kalbos atvirkštinį dažnumo žodyną" („Latviešu valodas inversā biežuma vārdnīca". Rīga. 1976), tai dabar yra įmanoma lyginti abiejų baltų kalbų dabartinės leksikos statistinius duomenis.

Tiesa, šiek tiek abejonių kelia, ar milijono 200 tūkstančių žodžių kiekis nebuvo per mažas. Juk tarp šių išrinktų žodžių nerandame gana daugelio, rodos, kasdienės vartosenos žodžių kaip: *avietė, batsiuvys, bitinas, dainynas, drebulė, dantiraštis, demagogas, gydykla, ginklanešys, kanarėlė, kiaunė, kmynas, lygiagretė, lobti, mazgoti* ir kt.[55].

V. Žilinskienė sudarė „Atgalinį dabartinės lietuvių kalbos žodyną" (V., 1995).

Akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" rengėjai parengė ir kitą labai svarbų lietuvių leksikografijos veikalą – „Frazeologijos žodyną" (V., 2001). Šį žodyną rašė: I. Ermanytė, O. Kažukauskaitė, G. Naktinienė, J. Paulauskas, Z. Šimėnaitė, A. Vilutytė. Žodyną redagavo ir visam rengimo darbui vadovavo J. Paulauskas.

Žodyne pateikiama apie 24 tūkstančiai frazeologizmų. Pagrindinis jų šaltinis akademinis „Lietuvių kalbos žodynas" ir jo kartoteka. Žodynui frazeologizmai buvo kaupiami iš daugelio Lietuvos ir už jos ribų esančių lietuvių gyvenamų vietovių. Papildomai „Frazeologijos žodynui" medžiaga buvo renkama iš grožinės literatūros kūrinių. Ypač gausiai frazeologizmų rasta Žemaitės (per 1700 frazeologizmų), Ievos

[55] Labutis V. Žodžių dažnio žodynus panagrinėjus. – KK, 1999, 72, p. 107–114: plg. t. p. Grumadienė L., Žilinskienė V. Nesusipratimai dėl dažninio žodyno. – ALL(LKK), 2002, 47, p. 129–130.

Simonaitytės (beveik 700), Antano Vienuolio, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės (maždaug po 500), Juozo Apučio, Juozo Baltušio, Petro Cvirkos, Liudo Dovydėno (beveik po 400).

Lietuviams būdingiausi frazeologizmai yra susiję su kūno dalimis: *akìs* (1171 frazeologizmas), *širdìs* (1019), *galvà* (562), liežùvis (471), *rankà* (398) ir t. t.

Žodyno sudarytojai tam tikrais atvejais nevengia ir skolinių. Čia pakankamai frazeologizmų su tokiais žodžiais kaip *dušià, padėlkos, peklà, svíetas*. Reikia sutikti su žodyno autoriais, kad „neigti svetimybių vartojimą frazeologizme reikštų smerkti emocingą minčių reiškimą" (p. VII).

J. Paulauskui, I. Ermanytei, G. Naktinienei, Z. Šimėnaitei už darbą prie „Frazeologijos žodyno" 2003 m. buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija[56].

Kaip jau minėta, Z. Šimėnaitė su bendraautorėmis išleido metodiškai labai gerai parengtą „Mokomąjį lietuvių kalbos žodyną" (V., 2000; II leid. 2010). Tai aiškinamasis gana nedidelės apimties (apie 8 tūkstančiai žodžių) žodynas, skirtas įvairaus amžiaus, įvairių tautybių žmonėms, kurie mokosi lietuvių kalba. Žodyne pateikiami labai naudingi priedai. Bene pirmą kartą lietuvių leksikografijoje reikšmių aiškinimui gausiai panaudoti piešiniai. Be to, čia pateikta lietuvių, anglų, prancūzų, vokiečių, lenkų, rusų kalbų žodžių registras, kas ypač palengvina naudotis žodynu kitataučiams. Žodyną redagavo R. Šepetytė.

Iš dvikalbių per pastaruosius dešimtmečius išleistų žodynų pirmiausia minėtini keturių tomų „Rusų–lietuvių kalbų žodynas" (V., 1982–1985). Tai apie 90 tūkstančių žodžių žodynas, kuriame sukaupta ne tik pagrindinė dabartinės rusų literatūrinės kalbos leksika, bet ir daug įvairių mokslo ir technikos terminų, archaizmų, tarmybių, vadinamųjų „prastakalbės" pavyzdžių, frazeologizmų, patarlių, priežodžių. Tiek rusiški, tiek lietuviški pavyzdžiai kirčiuoti. Tai pirmas toks išsamus rusų–lietuvių kalbų žodynas lietuvių leksikografijos istorijoje. Pirmąjį (raidės *А–Й*) ir antrąjį (raidės *К–О*) žodyno tomą sudarė Chackelis Lemchenas[57], trečiąjį (raidės *П–Р*) – Jadvyga Kardelytė, Jonas Macaitis, Alina Mankevičienė, ketvirtąjį (*С–Я*) – J. Kardelytė, Ch. Lemchenas, J. Macaitis, A. Mankevičienė.

[56] Naktinienė G. (Rec.) – GK, 2002, 5, p. 24–25.

[57] Apie žymaus leksikografo gyvenimą ir mokslinę veiklą plg. Darbai ir polėkiai. Kalbininko Chackelio Lemcheno 90-osioms gimimo metinėms. V., 1994.

Už šį veikalą jo autoriams 1987 m. buvo paskirta Lietuvos valstybinė premija.

1988 m. buvo išleistas antras pataisytas ir gerokai papildytas, apie 65 tūkstančių žodžių A. Lyberio „Lietuvių–rusų kalbų žodynas" (V., 1988). 2008 m. išleistas penktas šio žodyno leidimas.

Valentina Stašaitienė ir J. Paulauskas parengė „Rusų–lietuvių kalbų frazeologijos žodyną" (V., 1985). Mokslinė redaktorė Lidija Kudirkienė. Recenzavo Bronius Kalinauskas.

Išleistas išsamus dviejų tomų „Vokiečių–lietuvių kalbų žodynas" (V., 1989–1992). Pirmojo tomo (*A–K* raidės) autorius Juozas Križinauskas, antrojo (*L–Z* raidės) autoriai – J. Križinauskas ir Stasys Smagurauskas. Lietuvišką tekstą kirčiavo Teresė Valiuvienė. Šio veikalo rankraštį peržiūrėjo ir recenzavo žymusis vokiečių baltistas Raineris Eckertas ir Vokietijoje dirbusios ar dirbančios lietuvių kalbininkės Elvyra Bukevičiūtė ir Emilija Hemmerling (Teišerskaitė). Išleistas antrasis pataisytas ir papildytas (viename tome) žodyno leidimas (V., 2001; III leid. 2003)[58]. Išleistas ir didžiulis (apie 100 tūkstančių žodžių) Vytauto Balaišio „Lietuvių–vokiečių kalbų žodynas" (V., 2004, I–II).

Valerija Vaitkevičiūtė parengė „Didįjį lenkų–lietuvių kalbų žodyną" (Marijampolė, 2003, I–II)[59]. Pagaliau turime ir išsamų (apie 50 tūkstančių žodžių) „Lietuvių–lenkų kalbų žodyną" (V., 1991). Jo autoriai: Algis Kalėda, Barbara Kalėdienė ir Marija Niedzviecka. Veikalą redagavo J. Kardelytė. Minėtinas ir populiarus Lenkijoje išleistas L. Kalėdienės (Kaleda) ir A. Kalėdos „Lietuvių–lenkų, lenkų–lietuvių kalbų žodynas" (Słownik litewsko–polski, polsko–litewski". Warszawa, 2007).

Bendromis lietuvių ir latvių kalbininkų pastangomis parengtas labai geras „Lietuvių–latvių kalbų žodynas" („Lietuviešu–latviešu vārdnīca". Rīga, 1995). Jį, pasinaudodami 1964 m. Rygoje išleistu Apolonijos Bojātės ir Valterio Subatnieko „Lietuvių–latvių kalbų žodynu" („Lietuviešu–latviešu vārdnīca"), parengė Jonas Balkevičius, Laimutė Balodė, A. Bojātė, V. Subatniekas. Geografinius vardus pateikė ir visą veikalą redagavo Albertas Sarkanis. Kaip ir pirmajame žodyno leidime, publikuojama ir J. Balkevičiaus parengta trumpa lietuvių kalbos gramatika. Iš esmės remdamasis J. Balkevičiaus ir Jono Kabelkos žodynu

[58] Kažkodėl III žodyno leidimo tituliniame lape pirmojo autoriaus vardas nurodomas *Jonas?*

[59] Apie kitus šios kalbininkės leksikografijos darbus žr. p. 211–215.

(V., 1977), naują „Latvių–lietuvių kalbos žodyną“ (Kaunas, 2003) parengė Alvydas Butkus.

Ypač daug išleista įvairaus pobūdžio anglų–lietuvių, lietuvių–anglų kalbų žodynų. Pirmiausia čia minėtinas Bronislavo Piesarsko „Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas“ (V., 1998; apie 100 tūkstančių žodžių, lietuviškos dalies redaktoriai Feliksas Jukna, D. Svetikienė, R. Šepetytė). Tas pats autorius parengė ir „Dabartinės anglų kalbos žodyną“ (V., 2001; apie 70 tūkstančių anglų kalbos žodžių ir posakių, lietuviškos dalies redaktorės D. Svetikienė, R. Šepetytė). 1991 m. buvo išleistas naujas B. Piesarsko ir Broniaus Svecevičiaus „Lietuvių–anglų kalbų žodyno“ leidimas (V., 1991; apie 50 tūkstančių žodžių). B. Piesarskas savo leksikografinę veiklą vainikavo „Dvitomiu anglų–lietuvių kalbų žodynu“ (V., 2004, redaktorės Elena Stasiulevičiūtė ir R. Šepetytė).

Valdas Petrauskas parengė „Italų–lietuvių kalbų žodyną“ (V., 1983; III leid. 2002). Taip pat jis išleido „Ispanų–lietuvių kalbų žodyną“ (V., 1996). Kartu su Alfonsu Rascónu Petrauskas išleido „Ispanų–lietuvių, lietuvių–ispanų kalbų žodyną“ (V., 2004). Pažymėtina, kad V. Petrauskas yra žymus grožinės literatūros iš ispanų, portugalų, italų, prancūzų, anglų kalbų vertėjas. Už vertimus jam 2007 m. įteikta Šventojo Jeronimo premija.

Didžiulį (apie 75 tūkstančių žodžių) „Prancūzų–lietuvių kalbų žodyną“ (V., 2004) parengė Irena Janina Balašaitienė. Danguolė Melnikienė išleido „Didįjį lietuvių–prancūzų kalbų žodyną“ (V., 2006).

Kazimieras Kuzavinis parengė labai išsamų „Lotynų–lietuvių kalbų žodyną“ (V., 1996; II leid. 2007). 1995 m. fotografuotiniu būdu buvo pakartotas ir Kazimiero Jokanto 1936 m. Kaune išleistas „Lotyniškai–lietuviškas žodynas“. Šiame leidime skelbiamas ir Dalios Dilytės straipsnis, kuriame apibūdinama šio įžymaus lietuvių kultūros darbininko mokslinė ir visuomeninė veikla.

„Lietuvių–italų kalbų žodyną“ (V., 2003) parengė šiuo metu Lietuvoje dirbantis Bolonijos universiteto auklėtinis Stefanas M. Lanza (žodyne apie 32 tūkstančiai žodžių; žodyną recenzavo ir pratarmę parašė Pietras U. Dinis). Dar didesnį „Lietuvių–italų kalbų žodyną“ (V., 2005) parengė Italijoje gyvenanti Birutė Žindžiūtė-Michelini. Žodynas parengtas daugiausia remiantis „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ ketvirtuoju leidimu (V., 2004). Jame apie 70 tūkstančių žodžių ir posakių. Autorė įtraukė ir šiuo metu plačiau vartojamus naujadarus, su

etnografija, istorija susijusius, taip pat dažniau vartojamus tarmių žodžius. Ši filologė italų kalba parašė ir „Lietuvių kalbos gramatiką“ („Grammatica della lingua Lituana“. V., 2007). Tiesą sakant, tai lyg vidurys tarp gramatikos ir praktinio lietuvių kalbos vadovėlio.

Evalda Jakaitienė kartu su norvegu Sturla Berg-Olsenu parengė išsamų „Lietuvių–norvegų kalbų žodyną“ (V., 2007).

Arnoldas Piročkinas išleido „Čekų–lietuvių, lietuvių–čekų kalbų žodyną“ (V., 2004; apie 18 tūkstančių čekiškų ir apie 20 tūkstančių lietuviškų antraštinių žodžių). Žodynas, anot autoriaus, „pirmiausia skiriamas Lietuvos žmonėms“. Trumpai aptariamas ir čekų kalbos daiktavardžių bei būdvardžių linksniavimas, veiksmažodžių asmenavimas.

Jau turime net ir didelį Dalios Švambarytės sudarytą „Japonų–lietuvių kalbų hieroglifų žodyną“ (V., 2002).

Lietuvoje išleistas ir didžiulis vengrų filologo Endre Bojtáro parengtas „Lietuvių–vengrų kalbų žodynas“ („Litván–magyar szótár“. V., 2007; prie žodyno parengimo prisidėjo ir lietuvių kalbininkai).

Irenos Rainienės vadovaujamas kolektyvas parengė „Lietuvių gestų kalbos žodyną“ (V., 1998–2003, I–V).

Išleista daugybė mokyklinių ir šiaip mažesnės apimties žodynų bei žodynėlių[60].

[60] Iki šiol pati išsamiausia lietuvių leksikografijos apžvalga yra paskelbta Vinco Urbučio straipsnyje „Žodynų istorija“. – Lietuvių kalbos enciklopedija. Sud. Kazys Morkūnas, red. Vytautas Ambrazas. Vilnius, 2001, p. 731–739; II leid. V., 2008, p. 622–628), plg. t. p. Danguolė Melnikienė. Dvikalbiai žodynai Lietuvoje: megastruktūros, makrostruktūros ir mikrostruktūros. V., 2009.

TERMINOLOGIJOS DARBAS

Pirmuosius pokario metų mūsų terminologų žingsnius yra aprašiusi aktyvi šios veiklos dalyvė Antanė Kučinskaitė[61]. 1952 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institute veikiančią Terminologijos komisiją[62] sudarė tik trys kalbininkai: Jonas Kruopas, Napalys Grigas ir A. Kučinskaitė. Be to, jie toli gražu negalėjo atsidėti vien terminologijos darbui. Pirmieji praktiniais terminijos norminimo klausimais tada susidomėjo teisininkai. A. Kučinskaitė pabrėžia labai gerą gimtosios kalbos jausmą turėjusio teisininko Alfonso Žiurlio (1911–1971) nuopelnus. Vėliau į komisijos darbą įsitraukęs Vladas Bartusevičius (1927–1993), pats buvęs geras sportininkas, pirmiausia tvarkė sporto terminus. Komisijoje kurį laiką labai sėkmingai darbavosi būsimasis įžymus sintaksės specialistas Vitas Labutis.

Terminologijos darbas ypač suintensyvėjo septintojo dešimtmečio pabaigoje, kai iš terminologijos srities buvo apgintos ir pirmosios disertacijos. 1991 m. Lietuvių kalbos institute buvo įsteigtas specialus Terminologijos skyrius (vadovas Kazimieras Gaivenis, nuo 2001 m. – Albina Auksoriūtė). Šio skyriaus darbuotojai ne tik tyrinėja atskiras lietuvių terminologijos problemas, bet ir konsultuoja įvairių sričių specialistus, peržiūri jų parengtus žodynus.

Terminologijos skyrius daugiausia Stasio Keinio iniciatyva nuo 1994 m. pradėjo leisti ir periodinį, terminologijos problemoms skirtą leidinį „Terminologija“ (pirmasis sąsiuvinis vadinosi „Terminologijos vagos“). Pirmojo sąsiuvinio atsakingasis redaktorius buvo St. Keinys, vėlesniųjų (1995–2000 m.) – K. Gaivenis, 2001–2009 m. – Jonas Klimavičius, nuo 2009 m. – A. Auksoriūtė. 2009 m. buvo išleistas šešioliktas sąsiuvinis. Nuo 2006 m. „Terminologija“ jau tarptautinis

[61] Kučinskaitė A. Šis tas iš terminologų darbo Lietuvių kalbos institute. – Term., 1995, 2, p. 75–79.

[62] 1945 m. prie Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo buvo įsteigta Terminologijos komisija, kuri 1951 m. perkelta į Lietuvių kalbos institutą (1952–1990 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas).

žurnalas, leidžiamas lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Išplėsta jo redaktorių kolegija[63].

Šio leidinio pasirodymas yra reikšmingas lietuviškosios terminologijos įvykis. Leidinyje spausdinami teoriniai terminologijos straipsniai, įvairių terminologijos žodynų ar šiaip leidinių recenzijos bei anotacijos, prisimenami lietuviškos terminijos pradininkai ir dabartiniai jos darbuotojai. Ypač daug straipsnių „Terminologijoje" paskelbė A. Auksoriūtė, Nijolė Banevičienė, K. Gaivenis, Jolanta Gaivenytė, Angelė Kaulakienė, St. Keinys, J. Klimavičius, Eglė Makariūnienė. Leidinyje bendradarbiauja taip pat ir užsienio, ypač latvių, estų terminologai.

Be abejonės, šis leidinys suvadins svarbų vaidmenį mūsų laikais taip sparčiai besiformuojančios terminologijos raidoje.

Lietuvių kalbos instituto terminologai K. Gaivenis, A. Kaulakienė, St. Keinys, J. Klimavičius, tartum apibendrindami daugelio metų savo praktinį darbą, pasinaudodami taisymais, skelbtais „Kalbos kultūroje", „Mūsų kalboje", „Gimtojoje kalboje", 1992 m. išleido daugiausia praktikos reikalams skirtą leidinį „Terminologijos taisymai". Jame apžvelgiami daugiau kaip trys tūkstančiai įvairių sričių netaisyklingų terminų, rekomenduojami jų pakaitai. Tai labai naudingas leidinys terminų kūrėjams. Tiesa, dėl vieno kito taisymo ar siūlymo pareikšta priekaištų bei abejonių[64].

Lietuvių terminologijos srityje per pastaruosius dešimtmečius daugiausia nuveikė K. Gaivenis, St. Keinys, J. Klimavičius (apie jų veiklą bus kalbama ir atskirai).

Kiek vėliau į šį darbą labai sėkmingai įsijungė A. Kaulakienė. 1983 m. ji apgynė disertaciją „Vertiniai dabartinėje lietuvių techninėje terminologijoje". Šia tema paskelbė daugybę straipsnių[65]. Reikia pasakyti, kad A. Kaulakienės disertacija daugiausia išaugo iš praktinio darbo – jos talkos atitinkamų žodynų rengėjams.

[63] Rimkutė A. Terminologija, 13, 2006. – GK, 2007, 9, p. 22–24.

[64] Palionis J., Ulvydas K. Reikalingi ir nereikalingi taisymai. – Kultūros barai, 1993, 8/9, p. 106–109; Vitkauskas V. Terminų taisymų knyga. – KK, 1994, 66, p. 93–96; Jurkienė V. Lietuvių kalbos instituto terminologams. – Terminologijos vagos, 1994, 1, p. 96–98.

[65] Kaulakienė A. Priešdėliniai ir priesaginiai darybiniai vertiniai lietuviškoje politechnikos terminijoje. – LKK, 1979, 19, p. 143–153; Sudurtiniai vertiniai būdvardžiai lietuvių politechnikos terminijoje. – LKK, 1983, 22, p. 17–25; Словообразовательное калькирование как способ образования современных литовских физико-технических терминов. – LKK, 1985, 24, p. 67–93, ir kt.

Domisi A. Kaulakienė terminologijos istorija[66]. Ji taip pat yra viena iš „Radioelektronikos terminų žodyno" (V., 2000), „Aiškinamojo tekstilės terminų žodyno" (V., 2001), „Automatikos terminų žodyno" (V., 2004) parengėjų. Kartu su Angelika Petrėniene, Lina Rutkiene ir Regina Žukiene išleido knygą „Kalbininkų patarimai studentams: teorija ir praktika" (V., 2007).

Pastaruoju metu terminologijos baruose ypač sėkmingai darbuojasi A. Auksoriūtė. 2000 m. ji apgynė disertaciją apie lietuvių švietėjo, leksikografo Lauryno Ivinskio (1810–1881) terminologijos darbus. Šia tema paskelbė daugybę straipsnių[67]. Nuo 2009 m. – Tarptautinio terminologijos informacijos centro (INFOTERM) prezidentė.

Birutė Briaukienė 2001 m. apgynė disertaciją „Petras Avižonis ir jo lietuviškoji medicinos terminija". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[68]. Prisidėjo prie Margaritos Karkauskaitės sudaryto leidinio „Profesorius Petras Avižonis. Bibliografijos rodyklė" (Kaunas, 1999) parengimo.

Alvydas Umbrasas 2005 m. apgynė disertaciją „Teisės terminija 1918–1940 metais (pagrindinių kodeksų terminai)". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[69]. Išleido monografiją „Lietuvių teisės terminija. 1918–1940 metai" (V., 2010). Minėtinas jo straipsnis apie Vinco Mykolaičio-Putino literatūrologijos terminus[70].

[66] Kaulakienė A. Mokslo kalbos užuomazgos „Keleivyje". – LKK, 1991, 29, p. 80–91; „Aušros" fizikos populiarinimo straipsnių terminija. – LKK, 1994, 31, p. 131–140; J. Kruopas – nuoseklios ir kryptingos fizikos terminijos tvarkybos šalininkas. – Term., 1998, 5, p. 93–101, ir kt.

[67] Auksoriūtė A. Paprastųjų žodžių terminologizavimas XIX a.: L. Ivinskio „Prigimtūmenė". – Lit., 1997, 3(31), p. 44–53; Lauryno Ivinskio rankraščiai Krokuvoje. – Term., 1998, 5, p. 102–110; Terminologinis Lauryno Ivinskio palikimas. – LKK, 1998, 40, p. 32–40; Lauryno Ivinskio mineralogijos naujadarai. – Term., 2001, 8, p. 95–111; Individualieji L. Ivinskio *Lenkų-žemaičių kalbų žodyno* ir *Prigimtūmenės* augalų vardai. – Term., 2003, 10, p. 135–142; Аксорюте А. Лауринас Ивинскис и терминология его календарей. – Исторический путь литовской письменности. Вильнюс, 2005, с. 62–73.

[68] Briaukienė B. Profesorius Petras Avižonis – terminologas. – Term., 1998, 5, p. 111–119; Lituanistinė P. Avižonio veikla. – D. ir d., 1999, 10(19), p. 187–198, ir kt.

[69] Umbrasas A. Teisės terminijos padėtis Lietuvoje 1918–1940 metais. – Term., 2001, 8, p. 76–94; Lietuvos Respublikoje (1918–1940) veikusio *Baudžiamojo statuto* vertimų teisės terminijos skirtybės. – Term., 2002, 9, p. 78–94, ir kt.

[70] Umbrasas A. V. Mykolaičio-Putino literatūrologijos terminai su *-inis*, *-ė* formos dėmenimis. – Term., 2006, 6, p. 78–90.

Irma Zeller taip pačiais metais apgynė disertaciją „Automatinis terminų atpažinimas ir apdorojimas".

Palmira Zemlevičiūtė 2009 m. apgintos disertacijos pagrindu išleido monografiją „Lietuvių medicinos terminologijos raida XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje" (V., 2009).

Nijolė Litevkienė 2006 m. apgynė disertaciją „Lietuviški ir lotyniški sudėtiniai anatomijos terminai".

Aušra Rimkutė tyrinėjo religijos terminus[71].

Vertingi Ramunės Andriuškaitės straipsniai apie Juozo Balčikonio terminų savitumus[72].

Mūsų terminijos istorijai svarbus Gintauto Česnio straipsnis apie anatomijos vardyno formavimąsi[73].

Mūsų terminologijos darbų apimtį turbūt geriausiai parodo pastaraisiais dešimtmečiais išleisti šios srities darbai. Nuo 1980 m. buvo išleista beveik keturi šimtai įvairių mokslo, technikos, gamybos žodynų bei žodynėlių. Suprantama, tai toli gražu nevienodos vertės leidiniai – nuo kelių puslapių brošiūrėlių iki tūkstančio puslapių knygų.

Dalį jų paminėsime: A. Buračas „Anglų–lietuvių kalbų ekonomikos terminų žodynas" (V., 1980); V. Astrauskas, S. Biziulevičius, S. Pavilonis, A. Vaitilavičius „Medicinos terminų žodynas" (V., 1980); G. Daugėla „Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas" (V., 1984); K. Gaivenis, St. Keinys „Kalbotyros terminų žodynas" (Kaunas, 1990); A. Velička „Jūreivystės, žvejybos ir politechnikos terminų žodynas" (Klaipėda, 1992, I–II); J. Kivilša, A. Kudzys, A. Rosinas; spec. red. A. Kudzys „Rusų–lietuvių kalbų statybos terminų žodynas" (V., 1992); A. Kudzys, A. Rosinas, B. Kudzienė „Anglų–lietuvių kalbų statybos terminų žodynas" (V., 1993); V. Gudelis „Jūros krantotyros terminų žodynas" (V., 1993); J. Banaitis „Jūrų technikos, laivybos, žvejybos lietuvių–rusų–anglų kalbų žodynas" (Klaipėda, 1994); V. Bagdonavičius, P. Golokvosčius, R. Kašuba, J. Kubilius (vadovas), R. Kudžma, K. Giedrytė-Lyndienė,

[71] Rimkutė A. Nelietuviški XIX a. galo–XX a. pradžios katalikų katekizmų terminai. – Term., 2005, 12, p. 42–66; Religijos terminijos tvarkyba Draugijoje. – Term., 2006, 13, p. 149–159.

[72] Andriuškaitė R. J. Balčikonio kalbotyros terminų sandara ir savitumas. – Term., 2000, 7, p. 59–75; J. Balčikonio kalbotyros terminų antonimai. – Term., 2001, 8, p. 65–75.

[73] Česnys G. Lietuviško anatomijos vardyno istorijos metmenys. – Term., 2002, 9, p. 55–65.

V. Mackevičius, J. Mačys, E. Misevičius, P. Rumšas, B. Svecevičius, P. Vaškas „Matematikos terminų žodynas“ (V., 1994); A. Smetona „Karybos žodynas“ (V., 1995); K. Daukšas, J. Barkauskas, V. Daukšas, E. Daumantas, M. Kabailienė, A. Kareiva, Z. Mačionis (ats. red.), L. Naruškevičius, S. Sasnauskienė, V. Skučas „Chemijos terminų aiškinamasis žodynas“ (V., 1997; II leid. 2003); Z. Kudirka, A. Mačernius, K. Paulauskas, J. Riaubūnas, B. Stulpinas, D. Šveikauskienė, R. Valatkaitė „Informatika: lietuvių–anglų–rusų–vokiečių kalbų terminų žodynas“ (V., 1997); O. Armalytė, L. Pažūsis „Anglų–lietuvių kalbų teisės žodynas“ (V., 1998); R. Jankevičienė „Botanikos vardų žodynas“ (V., 1998); R. J. Mukulys (vad.), V. Aleksa, R. Balsys, P. Baršauskas, K. Danilevičius, R. P. Deksnys, S. Gečys, P. Kostrauskas, K. Kriščiūnas, K. Masiokienė, A. St. Navickas, A. Smilgevičius, A. Vaškys, S. Žebrauskas, terminologas J. Klimavičius „Elektrotechnikos terminų žodynas: lietuvių, vokiečių, anglų, prancūzų, rusų kalbomis“ (Kaunas, 1999); V. Raškauskas, K. Jankevičius, P. Zajančkauskas „Aplinkos apsaugos terminų žodynas“ (V., 2000); K. Gaivenis, G. Juška, V. Kalesinskas, A. Kaulakienė, St. Keinys, J. Matukas, V. Palenskis (vyr. red.), A. Petravičius, St. Sakalauskas, A. Stabinis, V. Valiukėnas, V. Žalkauskas (vyr. red. pavad.) „Radioelektronikos terminų žodynas“ (V., 2000); St. Stonkus „Sporto terminų žodynas“. T. I (Kaunas, 2002); A. Kudzys, A. Rosinas, B. Kudzienė; moks. red. A. Kudzys „Statybos terminų žodynas“ (V., 2002); V. A. Geleževičius, A. Kaulakienė, S. Marcinkevičius, R. Pocius, A. J. Poška (vyr. red.), R. Rinkevičienė, Z. Savickienė, K. Slivinskas „Automatikos terminų žodynas“ (V., 2004); V. Valiukėnas, P. J. Žilinskas „Penkiakalbis aiškinamasis metrologijos terminų žodynas“ (V., 2006); N. Juškaitė, St. Keinys, K. Sakalauskas „Aiškinamasis geležinkelių transporto terminų žodynas“ (V., 2006); V. Palenskis, V. Valiukėnas, V. Žalkauskas, P. J. Žilinskas „Fizikos terminų žodynas“ (V., 2007; žodynas parengtas P. Brazdžiūno vadovauto kolektyvo parengto „Fizikos terminų žodyno“ (V., 1979) pagrindu), A. Buračas „Statistikos terminai: anglų–lietuvių–prancūzų–rusų–vokiečių kalbos žodynas“ (V., 2008); M. Žalakevičius, I. Žalakevičienė „Paukščių pavadinimų žodynas“ (V., 2009)[74].

[74] Gaivenytė-Butler J., Keinys St., Noreikaitė A. Lietuvių kalbos terminų žodynai. V., 2008; plg. t. p. L. k. t. ist., II, p. 17–18; Smilgevičius A. Žodynų rengimo metas. – GK, 1997, 5, p. 1–4; Klimavičius J. Lietuvių terminografija: praeities bruožai, dabarties sunkumai ir uždaviniai. – Term., 2003, 10, p. 9–32.

AKADEMINĖS LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKOS

Labai svarbus lietuvių kalbos mokslo įvykis buvo Kazio Ulvydo vadovaujamo kolektyvo Lietuvių kalbos ir literatūros institute parengta tritomė „Lietuvių kalbos gramatika“ (V., 1965–1976, I–III). Tai iki šiol pats išsamiausias lietuvių kalbos gramatinės struktūros aprašymas. Nors šioje gramatikoje iš esmės remiamasi dabartinės kalbos faktais, jos autoriams pirmiausia rūpėjo lietuvių kalbos norminimo klausimai, tačiau dėl labai gausios faktinės medžiagos, sistemingo jos išdėstymo, šis veikalas yra svarbus ir istoriniams lietuvių kalbos tyrinėjimams[75].

Turbūt kiekviename veikale, ypač kai jis rašomas didelio būrio autorių, negalima išvengti vienokio ar kitokio pobūdžio trūkumų. Ne paslaptis, kad gramatikos atskirų dalių autoriai kartais vadovavosi ir nevienodais požiūriais ir, žinoma, daugiausia rėmėsi tuo metu rusų kalbos gramatikoje vyravusiomis tradicinėmis schemomis. Kartais krito į akis galbūt ir tam tiktas autorių noras parodyti lietuvių kalbos turtingumą, įvairumą. Pagrįstai gramatikai buvo prikaišiojamas ir gana dažnas griežtos sinchronijos nepaisymas. Dėl savo didžiulės apimties akademinė „Lietuvių kalbos gramatika“ nebuvo patogi ir praktinėms norminimo, ypač mokyklų reikmėms. Taigi atsirado reikalas parašyti mažesnės apimties, sistemingesnį, geriau atspindintį naujausius gramatikos teorijos laimėjimus veikalą.

Taip susiklostė aplinkybės, kad tokia gramatika pirmiausia buvo parašyta rusų kalba. Idėja išleisti mokslinę lietuvių kalbos gramatiką rusų kalba pirmiausia kilo žymiam rusų filologui, romanų kalbų specialistui akademikui Georgijui Stepanovui (1919–1986).

Lietuvių kalbos gramatiką rusų kalba ėmėsi rašyti dauguma tritomės gramatikos autorių. 1985 m. ši gramatika buvo išleista – „Lietuvių kalbos gramatika“ („Грамматика литовского языка“. Вильнюс, 1985). Tai nebuvo kokia nors tritomės gramatikos santrauka. Tai buvo iš

[75] Liet. k. t. ist., II, p. 18–26.

esmės naujas gramatinės lietuvių kalbos struktūros aprašas, kuriam didelės reikšmės turėjo aštuntajame dešimtmetyje intensyviai vykdyti lietuvių kalbos fonologijos, morfologijos, sintaksės tyrinėjimai ir teoriniai gramatikos pokyčiai pasauliniame moksle (ypač fonologinės sintagmatikos, valentingumo teorijos, priklausomybių gramatikos, sintaksinės semantikos srityse).

Ne paslaptis, kad lietuvių kalbos gramatikos parengimas rusų kalba Lietuvių kalbos ir literatūros institute tuo metu turėjo ir tam tikrą politinį atspalvį. Tačiau tokia lietuvių kalbos gramatika užsienio kalbininkams, pirmiausia, aišku, slavistams, buvo tikrai reikalinga. Juk rusų kalba, be kadaise Kazimiero Būgos išverstos Kazimiero Jauniaus „Lietuvių kalbos gramatikos“[76] ir Michailo Petersono gana konspektyvios „Lietuvių kalbos apybraižos“[77], išsamesnio lietuvių kalbos gramatikos struktūros aprašo nebuvo.

„Lietuvių kalbos gramatiką“ rusų kalba parengė Vytauto Ambrazo vadovaujamas autorių kolektyvas. Be paties V. Ambrazo, atskirus gramatikos skyrius parašė: Kazimieras Garšva, Aleksas Girdenis, Pranas Kniūkšta, Stasė Krinickaitė, Vitas Labutis, Adelė Laigonaitė, Elena Oginskienė, Juozas Pikčilingis, Albertas Ružė, Nijolė Sližienė, K. Ulvydas, Adelė Valeckienė, Elena Valiulytė. Bene didžiausia darbo dalis teko V. Ambrazui, N. Sližienei, A. Valeckienei ir E. Valiulytei.

Išsamias gramatikos recenzijas paskelbė tokie žymūs pasaulio kalbotyros žurnalai kaip „Indogermanische Forschungen“[78], „Вопросы языкознания“[79].

Puikiai lietuvių kalbą mokantys, gramatikos teorijos specialistai Tatjana Bulygina ir Jurijus Stepanovas nurodė, kad naujajame veikale jiems ypač gerą įspūdį paliko gerai argumentuotos išvados, liečiančios ginčytinus lietuvių fonologijos klausimus, gramatinių veiksmažodžio kategorijų sistemos, sakinių tipų aprašymas. Recenzijos autoriai taip pat pabrėžė, kad lietuvių kalba „su turtinga fleksine morfologija, iš-

[76] Явнис К. О. Грамматика литовского языка. Перевод К. К. Буги. Петроград, 1916.

[77] Петерсон М. Н. Очерк литовского языка. Москва, 1955.

[78] Schmalstieg W. R. (Rec.) – IF, 1988, 93, p. 381–388.

[79] Булыгина Т. В., Степанов Ю. С. Теория грамматики и теоретическая грамматика (К выходу в свет „Грамматики литовского языка“ на русском языке). – ВЯ, 1988, 3, с. 17–33.

laikiusia daug indoeuropietiškos sandaros bruožų, yra geras „poligonas" aiškinti tiek indoeuropiečių, tiek ir kitų kalbų šeimų gramatinėms problemoms" (p. 17). Be to, lietuvių kalba dėl daugelio jos gramatikos ypatybių yra ir labai įdomus tipologinio tyrinėjimo objektas.

Wiliamas R. Schmalstiegas baigdamas savo recenziją išsakė mintį, kad ši gramatika, be abejo, yra geriausia iš visų lietuvių kalbos gramatikų, parašyta bet kuria kalba, išskyrus pačių lietuvių. Jis taip pat apgailėjo, kad ligi šiol nėra tokios gramatikos anglų kalba.

Šiai vienatomei lietuvių kalbos gramatikai savo populiarumu negali prilygti ne tik nė viena ligšiolinė lietuvių kalbos gramatika, bet ir apskritai nė vienas kuris nors lietuvių kalbos tyrinėjimas. 1994 m. jau buvo išleistas lietuviškas jos variantas „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika" (V., 1994). 1996 m. pasirodė antrasis, 1997 m. – trečiasis, 2005 m. – ketvirtasis leidimas. 1997 m. išleidžiamas ir angliškas gramatikos variantas – „Lietuvių kalbos gramatika" („Lithuanian Grammar". V., 1997). 2006 m. buvo išleistas naujas jo leidimas.

Šiek tiek pasikeitė autorių sudėtis. Rusiškame gramatikos variante nebuvo atskiro „Daiktavardžių darybos" skyriaus. Lietuviškam gramatikos variantui jį parašė Vincas Urbutis. Be kita ko, šio kalbininko tritomei gramatikai parašytas skyrius buvo ypač gerai įvertintas: „Tačiau ryškiausias mokslinis laimėjimas gramatikoje be abejonės yra V. Urbučio rašytas didokas „Daiktavardžių darybos" skyrius (I 251 tt.). Tam tikra prasme jį galima laikyti tiesiog šedevru, pavyzdžiu, į kurį turėtų lygiuotis kiti dabartinės kalbos tyrinėtojai, ne visiškai nutraukę ryšius su „klasikinės" kalbotyros principais"[80].

E. Jakaitienė gramatikai parašė „Veiksmažodžių darybos" skyrių.

Angliško gramatikos varianto autoriai: V. Ambrazas, Emma Geniušienė, A. Girdenis, N. Sližienė, Dalija Tekorienė, A. Valeckienė, E. Valiulytė. Į anglų kalbą gramatiką vertė E. Geniušienė, Lionginas Pažūsis, D. Tekorienė. Vertimą peržiūrėjo W. R. Schmalstiegas. Kaip ir rusiškojo, taip ir lietuviško bei angliško varianto, redaktorius yra V. Ambrazas.

Vienatomės „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos" autoriai nuosekliai remiasi bendrinės lietuvių kalbos vartosena. Jie atsiriboja nuo tarminių faktų, kurie nebūdingi bendrinei kalbai. Naudojamasi tik tokiais tarmių duomenimis, kurie eina bendrinės kalbos normų pagrindu.

[80] Girdenis A., Žulys V. (Rec.) – Blt., 1973, 9(2), p. 204.

Atsisakoma ir diachroninio gramatikos reiškinių vertinimo. Taigi gramatika nuo tritomės akademinės gramatikos skiriasi ne tik savo apimtimi, bet ir pobūdžiu, paskirtimi ir teoriniais bei metodiniais pagrindais. Ji iš esmės parašyta vadinamuoju dinaminės sinchronijos principu.

Ypač skiriasi čia nuo ankstesniųjų gramatikų fonetikos skyrius. Atsisakoma tradicinės fonetikos dėstymo, vietoj jo įvedamas fonologijos skyrius. Apie kurį galima pasakyti, jog pirmą sykį lietuvių kalbos gramatikų istorijoje čia pateikiamas nuoseklus fonologinės struktūros aprašas, paremtas apibendrinta Prahos ir Kopenhagos lingvistinių mokyklų metodologija (skyriaus autoriai K. Garšva ir A. Girdenis). Svarbi gramatikos naujovė, jog atskira dalimi išskirta morfonologija su nauja balsių kaitos bei priebalsių kaitos ir kirčiavimo interpretacija, aptariamos tik tos fonemų kaitos taisyklės, pagal kurias kaitomų žodžių kamienai skiriami nuo galūnių. Morfonologijos skyriuje išdėstytos fonemų kaitos taisyklės leidžia tiksliau skirti kaitomų žodžių, ypač veiksmažodžių, kamienus nuo galūnių ir gerokai palengvina žodžių kaitybos aprašą.

Iš morfonologijos naujovių būtų galima paminėti, jog greta įprastinių morfonologinių kategorijų išskiriama ir būdvardžio apibrėžtumo kategorija, pagrįsta įvardžiuotinių ir neįvardžiuotinių formų priešprieša. Morfologinių formų vartojimą stengtasi apibūdinti sintaksėje. Kitaip negu ankstesnėse gramatikose skirstomos linksniuotės. Visų vardažodžių bei įvardžių linksniuotės šioje gramatikoje grupuojamos vienodu pagrindu – pagal kamiengalio balsį. Skirtingai negu tradicinėse gramatikose, linksniuotės įvardijamos ne skaitvardžiais, o pagal prieš daugiskaitos naudininko galūnę einantį balsį: *(i)a, i(u), (i)o, ė, i.* Tiesa, *i(u)* linksniuotė išskiriama pagal vienaskaitos vardininko balsį, nes linksniuotės daugiskaitos naudininkas skiriasi: šios linksniuotės žodžiai linkę pereiti į *(i)a* linksniuotę (plg. *sūnùms*, *tuřgums*, bet *sõdžiams*, *pavõjams*).

Gerokai suprastintas gramatikoje veiksmažodžių asmenavimo aprašymas. Atsisakyta daugelyje ankstesnių lietuvių kalbos gramatikų (taip pat ir tritomėje akademinėje gramatikoje) atskiros geidžiamosios nuosakos – ji priskiriama prie liepiamosios nuosakos formų sistemos.

Naujosios gramatikos sintaksės skyrius pačių gramatikos autorių apibūdinamas taip: „Sintaksės skyriuje sakinio sandara apibūdinta remiantis pagrindiniais sintaksinių ryšių tipais: tarpusavio sąsaja, prijungimu ir sujungimu. Nustatyti dėsniai, pagal kuriuos šiais ryšiais susijusios formos ir konstrukcijos santykiauja tarp savęs, sudaro žodžių

junginius bei įvairias konstrukcijas ir įeina į sakinio sudėtį. Pagal tą patį kriterijų – minėtus sintaksinių ryšių tipus – išskiriamos ir sakinio dalys. Tuo būdu sakinio dalims stengtasi suteikti sintaksinį pamatą ir kartu išsaugoti ligšiolinėje gramatikoje įsigalėjusius jų pavadinimus" (p. 7). Atskiru skyriumi, kurio nebūta ankstesnėse lietuvių kalbos gramatikose, aprašyta vientisinio sakinio dalių tvarka[81].

Angliškajame gramatikos variante yra patikslinta nemaža apibrėžimų bei interpretacijų. Siekiant didesnio kompaktiškumo jame, kaip ir rusiškame gramatikos variante, atsisakyta atskirų žodžių darybos skyrių, o gramatinei sandarai reikšmingi darybos dalykai įtraukti į morfologinių kategorijų bei paradigmų aprašą. Tam tikri visų trijų gramatikų variantų skirtumai yra susiję ir su auditorija, kuriai viena ar kita gramatika yra skiriama.

Gramatinės minties raida nestovi vietoje. Ne visos naujovės išlaiko laiko bandymus. Ne visiems ir ne viskas patinka ir šioje „Bendrinės lietuvių kalbos gramatikoje". Tačiau šiaip ar taip naujoji gramatika yra didžiulis lietuvių kalbotyros laimėjimas, apibendrinęs kelių dešimtmečių lietuvių kalbos gramatinės struktūros tyrinėjimus. Labai svarbu, kad ši gramatika turi tokią auditoriją, kurios iki šiol neturėjo ne tik nė viena lietuvių kalbos, bet ir apskritai baltų kalbų gramatika[82].

Už šią gramatiką (visus tris jos variantus) pagrindiniams jos autoriams V. Ambrazui, A. Girdeniui, N. Sližienei, V. Urbučiui, A. Valeckienei ir E. Valiulytei buvo paskirta 1999 m. Lietuvos mokslo premija.

Lietuvių kalbos institute Axelio Holvoeto vadovaujamas kalbininkų kolektyvas buvo pradėjęs rengti naują lietuvių kalbos gramatiką. Anot jos autorių, „Pagrindinės XX–ojo amžiaus kalbotyros teorijos – struktūrinė, generatyvinė, kognityvinė – gramatikos teorijai yra davusios daug vertingų idėjų, kurių naujojo tūkstantmečio pradžioje negali ignoruoti joks gramatinis aprašas [...] Kiekviena karta gali tik sukurti savo gramatiką, tačiau gramatikos tyrimo ir aprašymo darbas niekada nebus pabaigtas"[83]. Apie šios gramatikos pobūdį tam tikrą įspūdį galima susidaryti iš keturių „Lietuvių kalbos gramatikos darbų" tomų: „Sintak-

[81] Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. V., 1994, p. 5–8; Gelumbeckaitė J. (Rec.) – Lit., 1999, 3(39), p. 125–126.

[82] Mayer H. E. (Rec.) – Lituanus, 1999, 45(1), p. 66–68.

[83] Holvoet A., Judžentis A. Pratarmė. – Sintaksinių ryšių tyrimai. V., 2003, p. 7–8.

sinių ryšių tyrimai“ (V., 2003, red. A. Holvoet, Artūras Judžentis), „Gramatinių kategorijų tyrimai“ (V., 2004, red. A. Holvoet, Loreta Semėnienė), „Gramatinių funkcijų tyrimai“ (V., 2005, red. A. Holvoet, Rolandas Mikulskas)[84], „Daiktavardinio junginio tyrimai“ (V., 2006, red. A. Holvoet, R. Mikulskas).

Tikėkimės, jog netolimoje ateityje sulauksime ir naujos, gal labiau mūsų kartai priimtinos lietuvių kalbos gramatikos.

[84] Švambarytė-Valužienė J. (Rec.) – GK, 2004, 7, p. 16–17; Ambrazas V. (Rec.) – ALL(LKK), 2005, 53, p. 126–131.

„LIETUVIŲ KALBOS ATLASAS“, TARMIŲ TEKSTAI, ŽODYNAI, APRAŠAI

Lietuvių kalbos ir literatūros institute (nuo 1990 m. Lietuvių kalbos institutas) toliau buvo tęsiamas darbas prie kito itin svarbaus lietuvių kalbotyros kolektyvinio veikalo „Lietuvių kalbos atlaso“[85]. 1982 m. buvo išleistas antrasis veikalo tomas, skirtas fonetikai. Tomo autoriai: Elena Grinaveckienė, Aldona Jonaitytė, Jonina Lipskienė, Kazys Morkūnas, Birutė Vanagienė, Aloyzas Vidugiris. Redakcinė kolegija: E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas (atsak. redaktorius), A. Vidugiris, Zigmas Zinkevičius.

Šiame tome, kaip nurodoma jo pratarmėje: „Atskleidžiami svarbiausi lietuvių kalbos tarmių fonetikos bruožai, parodoma įvairių vokalizmo, konsonantizmo reiškinių geografija, išryškinamas atskirų žodžių ar gramatinių formų nevienodas kirčiavimas. Visais atvejais pirmiausia akcentuojami iš vyresniosios kartos vietos žmonių, t. y. tradicinės tarmės atstovų, užrašyti faktai, tačiau kartu kreipiamas dėmesys ir į pastaraisiais dešimtmečiais labai sustiprėjusios lietuvių literatūrinės kalbos įtakos, gretimų šnektų sąveikos rezultatus, tarmių fonetikos sistemos kitimo tendencijas“ (p. 5).

Kaip ir pirmasis, šis tomas parengtas remiantis tais pačiais duomenimis, kurie pagal „Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programą“ (V., 1951; II leid. 1956) buvo iš esmės surinkti 1950–1980 metais. Šie duomenys kai kuriais atvejais papildyti ir iš kitų rankraštinių šaltinių, magnetofono įrašų. Taip pat pasinaudota įvairiomis publikacijomis, ypač tokiais apibendrinamojo pobūdžio veikalais kaip Vlado Grinaveckio „Žemaičių tarmių istorija. Fonetika“ (V., 1973) ir Z. Zinkevičiaus „Lietuvių dialektologija. Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija“ (V., 1966).

Antrajame „Lietuvių kalbos atlaso“ tome pateikiama 112 žemėlapių. Kai kuriuose žemėlapiuose kartografuojama dvi ar net trys artimos fonetinės ypatybės. Todėl čia iš viso parodoma daugiau kaip 160 įvai-

[85] Liet. k. t. ist., II, p. 26–32.

rių reiškinių įvairavimas. Vokalizmo reiškiniams tome skiriama 79, o konsonantizmo – 25 žemėlapiai.

Iš įdomesnių gana griežtas izofonų ribas turinčių reiškinių galima būtų paminėti: „Balsis *a* įvardžiuose *mano, tavo, savo*“, „Žodžio pradžios *e*“, „Kamieno *i, u* tvirtapradžiuose *il, im, in, ir, ul, um, un, ur, ui*“, „Atviros galūnės nekirčiuotas *o*“, „Atviros galūnės nekirčiuotas *į* (vns. gal.)“, „Atviros galūnės nekirčiuotas *ų* dgs. kilm. formose“, „Kamieno *en* po *l*“, „Joto pridėjimas žodžio pradžioje“, įvairūs priebalsių pridėjimo, įterpimo, metatezės, atskirų formų kirčiavimo reiškiniai.

Labai išsamūs žemėlapių komentarai, kurie kartais beveik primena mažas lietuvių kalbos fonetikos studijas: čia komentuojami ne tik žemėlapiuose pateikiami reiškiniai, bet dažnai nurodoma ir speciali literatūra, kartais paliečiami ir atitinkami leksikos, morfologijos dalykai, ypač vertingos pastabos apie skirtingų kartų atstovų kalbos ypatybes. Apskritai komentaruose aptariama nemaža kalbos mokslui reikšmingų duomenų, kurie dėl vienos ar kitos priežasties neatsispindi žemėlapiuose.

Komentarų knygos gale duodamas žodžių su nereguliariais pakitimais registras. Komentarų turinys, be lietuvių, nurodomas taip pat rusų ir vokiečių kalbomis.

Daugelis šiame atlaso tome aptartų reiškinių yra svarbūs ne tik lietuvių dialektologijai ar apskritai lietuvių kalbos istorijai, bet ir dabartinės bendrinės kalbos vartosenai: atlaso autoriai beveik visų tarminių fonetikos reiškinių ypatybes aptaria jas lygindami su atitinkamomis bendrinės kalbos ypatybėmis.

Tarmių fonetika, žinoma, yra labai subtilus dalykas, todėl nenuostabu, jog atlaso medžiagos rinkėjai, ypač nebūdami savo gimtosios tarmės atstovai, galėjo vienos ar kitos tarmės ypatybės ir nepastebėti ar ne visiškai tiksliai ją užrašyti. Be to, jau iš anksto suformuluoti klausimai kai kuriais atvejais trukdė parodyti tikslesnę tarmių fonetinę įvairovę. Tačiau šie trūkumai negalėtų esmingiau sumažinti šio veikalo reikšmės lietuvių kalbos mokslui. Be to, jau ir pats tokio veikalo pasirodymas suintensyvina tarmių tyrinėjimą[86].

[86] Vitkauskas V. Tarmių garsynas žemėlapiuose. – Kultūros barai, 1983, 5, p. 64–67; Ademollo Gagliano M. T. L'atlante linguistico lituano. – Quaderni dell'atlante lessicale Toscano, 1984, 2, p. 251–253 (plg. t. p. šios kalbininkės pirmojo atlaso tomo recenziją, paskelbtą tame pačiame leidinyje – 1981, 1, p. 35–44); Eckert R. (Rec.) – ZfSl, 1984, 29(2), p. 298–330; Steinke K. (Rec.) – Kratylos, 1987, 32, p. 216–218; Pabrėža J. (Rec.) – Blt., 1987, 23(2), p. 198–202.

1987 m. leidyklai buvo įteiktas trečiasis „Lietuvių kalbos atlaso" tomas. Tačiau jis daugiausia dėl spaustuvės kaltės skaitytojus pasiekė tik 1994 m., nors oficialioji tomo išleidimo data pažymėta 1991 metai. Šis tomas skirtas morfologijai. Tomo autoriai: Saulius Ambrazas, Gražina Belickienė, E. Grinaveckienė, A. Joņaitytė, J. Lipskienė, K. Morkūnas, B. Vanagienė, A. Vidugiris. Redakcinė kolegija: E. Grinaveckienė, K. Morkūnas (atsak. redaktorius), A. Vidugiris, Z. Zinkevičius.

Šiame tome parodomi svarbiausi linksniavimo bei asmenavimo, kai kurie žodžių darybos įvairavimai, parodoma galūnių, priesagų ir kitų morfemų geografija. Kaip ir ankstesniuose tomuose, į pirmą vietą stengiamasi iškelti vyresniosios kartos tarmės atstovams būdingus faktus. Kartu, žinoma, parodoma ir bendrinės kalbos įtakos, gretimų tarmių sąveikos rezultatai.

Medžiagos rinkimo programoje iš viso būta apie 200 klausimų. Tačiau, kaip nurodo tomo rengėjai, „jie toli gražu neaprėpia visos sudėtingos tarmių morfologijos – visų žodžių formų ir jomis žymimų gramatinių reiškinių – sistemos" (p. 5). Tomą sudaro 144 žemėlapiai, kuriuose parodoma daugiau kaip 210 morfologijos reiškinių. Keletas žemėlapių sudaryta remiantis ne pagal programą surinktais, bet iš kitų papildomų šaltinių pasitelktais duomenimis. Vienas kitas šio tomo žemėlapis yra glaudžiai susijęs ir su fonetikos, kirčiavimo klausimais. Taigi jis šiek tiek papildo fonetikai skirtą tomą.

Nepaisant tam tikro morfologijai skirto tomo fragmentiškumo, daugelis jo žemėlapių yra labai svarbūs tiek lietuvių kalbos istorijos tyrinėtojams, tiek ir kalbos praktikai. Štai keletas tome parodytų būdingesnių lietuvių kalbos reiškinių: „Priebalsinių kamienų vns. vardininkas", „Vienaskaitos iliatyvas", „Daugiskaitos iliatyvas, aliatyvas", „*u* kamieno dgs. naudininkas", „*u* kamieno būdvardžių vns. vardininkas", „Negimininių įvardžių dgs. naudininkas", „Esamojo laiko III asmuo" (*ẽsti / yrà*), „Asmenų pavadinimų pagal gyvenamąją ir kilmės vietą priesagos", „Daiktavardžiai su priesagomis *-ėjas* ir *-ikas*", „Būdvardžių priesagos" ir kt.

Minėtina, kad „Lietuvių kalbos atlaso" trečiasis tomas buvo išleistas gavus paramą iš Jungtinių tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos – UNESCO[87].

[87] Morkūnas K. Trys „Lietuvių kalbos atlaso" tomai. – GK, 1995, 4, p. 1–4; Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos atlaso III tomui pasirodžius. – ReB, 1995, p. 61–66.

Šiandien, kai turime daugybę išsamių atskirų tarmių aprašų, galėtume priekaištauti „Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programos" sudarytojams, jog jie į programą įtraukė ne visus svarbesnius lietuvių kalbos tarmių reiškinius, vieną kitą galbūt įtraukė ir be reikalo. Tačiau tuo metu, kai programa buvo sudarinėjama, sunku ką nors tobuliau buvo padaryti, o skubėti reikėjo, nes tarmės nyksta. Tikriausiai padaryta klaida, jog nebuvo derinamos lietuvių ir latvių kalbos atlaso programos, neįtraukta į jas bendrų klausimų, kurie būtų ypač įdomūs baltų kalbų istorijos tyrinėtojams. Reikėtų pagalvoti ir apie sistematingesnį (pagal suderintas programas) Lietuvos ir Latvijos paribio tarmių tyrimą[88]. Tačiau tai jau mūsų dialektologų ateities uždaviniai. Kol kas neaiškus ir ketvirtojo, sintaksei skirto, „Lietuvių kalbos atlaso" tomo likimas.

„Lietuvių kalbos atlaso" autoriams: E. Grinaveckienei, A. Jonaitytei, J. Lipskienei, K. Morkūnui, B. Vanagienei ir A. Vidugiriui už darbą prie šio veikalo buvo paskirta 1994 metų Lietuvos respublikos mokslo premija. Daugiausia rengiant „Lietuvių kalbos atlasą" nusipelnė K. Morkūnas, kuris ne tik vadovavo visam šio veikalo rengimui (nuo 1966 m. ir medžiagos rinkimui), bet pats sukartografavo ir daugybę žemėlapių.

Lietuvių dialektologai, vadovaujami K. Morkūno, pagal specialią programą rinko medžiagą ir „Europos kalbų atlasui" („Atlas linguarum Europae")[89]. Nuo 2006 m. šį darbą perėmė Danguolė Mikulėnienė.

„Lietuvių kalbos atlaso" autoriai pasižymėjo ir kitose lietuvių kalbotyros srityse. Gaila, anksti aktyvią mokslinę veiklą paliko viena pagrindinių šio veikalo autorių, puiki dialektologė A. Jonaitytė[90].

J. Lipskienė[91], kaip ir anksčiau, domėjosi lietuvių kalbos frazeologizmais[92]. Paskelbė vertingą straipsnį apie Gervėčių šnektos ištiktu-

[88] Morkūns K. Dėl kai kurių lietuvių ir latvių dialektologų darbų koordinavimo. – Baltistica VII. Starptautiskā baltistu kongresa tēzes. Rīga. 1995 gada 13.–15. jūnijs, p. 77–78.

[89] Morkūnas K. Atlas Linguarum Europae. – Blt., 1987, 23(1), p. 94–96.

[90] Liet. k. t. ist., II, p. 31; Morkūnas K. Linkime sėkmės Aldonai Jonaitytei. – GK, 1998, 8, p. 27–28.

[91] Liet. k. t. ist., II, p. 31–32.

[92] Lipskienė J. Ėriškių kaimo frazeologizmai. – Upytė, 1986, p. 154–158; Vaizdingieji posakiai. – Dubičiai. V., 1989, p. 213–219; Salomėjos Nėries vaizdingieji posakiai. – GŽ, 1994, 11, p. 20–23; Pelesos (Rodūnios) pastovūs vaizdingieji posakiai. – Lydos krašto lietuviai 2. Kaunas, 2002, p. 598–660.

kus[93]. Išleido knygą „Lietuvių kalbos somatiniai posakiai" (V., 1979). Daugelio metų kruopštų darbą vainikavo jos knyga „Vaizdingieji lietuvių kalbos posakiai" (V., 2008).

B. Vanagienė (1934–2011)[94] atliko didžiulį darbą rengdama spaudai žymiųjų žemaičių Simono Daukanto ir Motiejaus Valančiaus raštus. 1995 m. pasirodė jos iš rankraščio parengta S. Daukanto „Istorija Žemaitiška" (I–II d.). Beje, tai pirmasis šios veikalo paskelbimas Lietuvoje (prieš šimtmetį jis buvo išleistas Jungtinėse Amerikos Valstijose). Anksčiau ji jau buvo parengusi S. Daukanto „Raštų" (V., 1976) ir M. Valančiaus „Raštų" dvitomius (V., 1972). Nors šie veikalai skelbiami bendrine kalba, tačiau leksinės žemaitybės paprastai paliekamos. Kalbininkė sudarė ir šiuose veikaluose pasitaikančių, į bendrinę kalbą nepatekusių tarmybių, mažiau žinomų svetimybių, archaizmų žodynėlius. B. Vanagienė prisidėjo taip pat prie fotografuotinio Kajetono Nezabitauskio garsiojo elementoriaus „Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos" (V., 1996) parengimo. Kalbininkė redagavo M. Valančiaus daugiatomį „Raštų" leidimą (V., 2001–2011, I–IV). Ji yra parengusi ir savo gimtosios Mosėdžio šnektos žodyną, paskelbusi straipsnių žemaičių tarmių leksikos klausimais[95]. Gaila, kad didžiausią kalbininkės gyvenimo darbą – minėtą žodyną galutinai baigti teks jau kitiems.

Lietuvių kalbos instituto ir Vilniaus universiteto kalbininkai, vadovaujami K. Morkūno, parengė naują tarmių tyrimo programą – „Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programa". Šios programos tikslas: „Įvairiais požiūriais tirti visos Lietuvos vietos žmonių kalbą ir atskirų regionų kalbinę situaciją, atskleisti tarmių raidos polinkius, sąveiką, ryšius su kitomis – kaimynų – kalbomis ar jų tarmėmis". Rengdami šią programą, jos autoriai ypač galvoje turėjo Rytų Lietuvos ir apskritai lietuvių etnografinio ploto pakraščių kalbinę situaciją. Pagal šią programą surinktoji medžiaga turėtų tiek diachroniniu, tiek sinchroniniu požiūriu padėti išaiškinti lietuvių-slavų (baltarusių, lenkų), lietuvių-latvių, lietuvių-vokiečių kalbų sąveiką, sistemingiau išryškinti atskirų lietuvių kalbos tarmių ypatumus.

[93] Lipskienė J. Gervėčių šnektos ištiktukai. – LKK, 1989, 28, p. 118–122.

[94] Liet. k. t. ist. II, p. 32.

[95] Vanagienė B. Dėl LKŽ žodžių *įmislė* ir *įžaistis*. – LKK, 1988, 27, p. 215–216; Kelios pastabos dėl hibr. *stigavoti*. – LKK, 1993, 30, p. 214–215, ir kt.

Atskiromis knygelėmis išleista K. Morkūno ir D. Mikulėnienės parengtas programos skyrius, skirtas morfologijai („Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programa. Morfologija. V., 1995), A. Vidugirio sudarytas, skirtas leksikai („... Leksika". V., 1995), D. Mikulėnienės ir Bonifaco Stundžios – kirčiavimui („... kirčiavimas". V., 1996), Valerijaus Čekmono ir Laimos Grumadienės (Kalėdienės) – sociolingvistikai („... Sociolingvistika". V., 1997).

Visų knygelių atsakingasis redaktorius K. Morkūnas. „Programa" buvo apsvarstyta Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus išplėstiniuose posėdžiuose, kuriuose dalyvavo ir Lietuvos aukštųjų mokyklų kalbininkai.

1995 m. Lietuvių kalbos instituto dialektologai pradėjo bendradarbiauti su Matematikos ir informatikos instituto Multimedijos centro ir UNESCO katedros *Informatika humanitarams* specialistais. Iš pradžių buvo parengta interneto svetainė, kurioje paskelbta dalis Z. Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos dialektologijos" (V., 1994) medžiagos. 2000 m. UNESCO finansuojant išleista kompaktinė plokštelė „Lietuvių tarmės. Kompiuterinis žodynas. I dalis/Lithuanian dialects. Multimedia Dictionary. Volume 1". Leidinį rengė grupė kalbininkų ir matematikų: Daiva Atkočaitytė (Vaišnienė), Rima Bacevičiūtė, Kęstutis Juškevičius, Asta Leskauskaitė, D. Mikulėnienė, K. Morkūnas, Evaldas Ožeraitis, Laimutis Telksnys, Edmundas Trumpa, A. Vidugiris ir kt.[96] 2001 m. pasirodė pataisytas leidinys „Lietuvių tarmės. I dalis/Lithuanian dialects. Volume 1". 2002 m. išleista antroji dalis. Šiame leidinyje pagal „Lietuvių kalbos atlaso" leksikai skirtą tomą pateikiami žodžiai, susiję su kaimu, sodyba, įvairių buities reikmenų, valgių pavadinimai. Tai labai gera papildoma mokymo priemonė mokyklai.

Per pastaruosius keliolika metų buvo išleista labai daug lietuvių kalbos tarmių tekstų. Ypač svarbūs, gerai parengti, atskiromis knygomis išleisti: Vlado Grinaveckio „Pietų žemaičių tekstai. I. Raseiniškiai" (V., 1984), „Pietų žemaičių tekstai. Šiauduva" (V., 1987), Žanetos Urbanavičiūtės-Markevičienės, V. Grinaveckio „Lietuvių tarmės. II. Fonetika. Morfologija. Vakarų, pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tekstai" (V., 1992), „Lietuvių tarmės. III. Fonetika. Morfologija. Rytų aukštaičių

[96] Leidinys pasaulinėje parodoje *Expo 2000 Hannover* (Vokietija) apdovanotas medaliu.

ir vakarų žemaičių tekstai“ (V., 1993), E. Grinaveckienės „Lietuvių tarmių tekstai. I. Balatna (Varanavas)“ (V., 1994), Alekso Girdenio „Taip šneka tirkšliškiai“ (V., 1996)[97]; „Žemaičių dzūkai: tekstai su komentarais“ (V., 2008), D. Mikulėnienės, K. Morkūno „Dieveniškių šnektos tekstai“ (V., 1997)[98], Ž. Markevičienės „Aukštaičių tarmių tekstai“ (V., 1999–2001, I–II), „Joniškio šnektų pratimai ir tekstai“ (Atsak. red. Janina Švambarytė, Šiauliai, 2001), A. Vidugirio, D. Mikulėnienės „Zietelos šnektos tekstai“ (V., 2005–2010, I–II), Adelės Judeikienės „Švėkšnos šnektos tekstai“ (V., 2005), Vytauto Kardelio „Mielagėnų apylinkių tekstai“ (V., 2006), Vytauto Kardelio, Daivos Kardelytės-Grinevičienės, Agnės Navickaitės, Ingos Strungytės „Šiaurės rytų aukštaičiai vilniškiai“ (V., 2006), R. Bacevičiūtės „Šakių šnektos tekstai“ (V., 2006), Zofijos Babickienės, Birutės Jasiūnaitės, Angelės Pečeliūnaitės, Rūtos Bagužytės „Centrinė šiaurės žemaičių kretingiškių tarmė“ (V., 2007), Rūtos Kazlauskaitės, Lionės Lapinskienės, Rimos Bacevičiūtės „Vakarų aukštaičiai šiauliškiai“ (V., 2007)[99].

Nemaža dalis tekstų paskelbta kartu su kompaktinėmis plokštelėmis.

Atskirai keletą žodžių norėtųsi pasakyti apie A. Vidugirio ir D. Mikulėnienės parengtą knygą „Zietelos šnektos tekstai“. Beveik visi tekstai 1955–1985 m. užrašyti mūsų „mirštančiųjų tarmių gelbėtojo“ A. Vidugirio. Pusę knygos sudaro nepaprastai kruopščiai parengti D. Mikulėnienės komentarai, be kurių dažnai tekstų ir neįmanoma suprasti. Knygoje trumpai aptariama šnektos būdingesnės ypatybės, jos tyrinėjimo istorija[100]. Žinoma, kalbos mokslui svarbiausia šio veikalo ypatybė yra ta, kad niekas niekada jo nepapildys, nepatobulins, nes visi jos atstovai jau yra mirę. Trumpose pateikėjų biografijose ypač išsamiai apibūdinamas jų lietuvių kalbos mokėjimo lygis. Knygą papuošia Zietelos krašto vaizdai. Įdomu, kad dalis šių vaizdų fotografuota Eduardo Volterio, pirmojo šios lietuvių šnektos tyrėjo, dar 1911 metais. Tekstai gražiai atspindi mirštančios kalbos agoniją. Seniausios baltiškos ypaty-

[97] Babickienė Z. (Rec.) – Blt., 1997, 32(1), p. 136–145; Pupkis A. (Rec.) – GK, 1998, 3, p. 11; Grinaveckienė E. Šnektos nykimo ženklai. – Literatūra ir menas, 1998. I. 31.

[98] Judžentis A. (Rec.) – GK, 1998, 3, p. 13; Žukaitė A. Paminklas nykstančiai šnektai. – Literatūra ir menas, 1998. XI. 28.

[99] Kaikarytė A. (Rec.) – GK, 2008, 8, p. 16–18.

[100] Plačiau apie šiuos dalykus plg. p. 203–207.

bės čia dažnai jau užgožiamos baltarusių, lenkų, rusų įtakų sluoksniais. Skaitant šiuos tekstus kartais kyla mintis, kad prūsų kalba jų katekizmų rašymo metu buvo mažiau svetimų kalbų paveikta nei ši lietuvių šnekta. Negali nejaudinti ir šios mūsų tautos žmonių tragiški likimai. Labai subtiliai parinktas ir knygos moto: „... Kap mane nebus jau, nieks čia ne(a)teis... Tep aš dūmoju. Do ir tu atvežiuosi ir neinlįsi, do bus užrakyta...“ Petronėlė Dicevičiūtė-Chaleckienė (1864–1962)[101].

Knygoje skelbiami tekstai yra svarbūs ne tik lietuvių kalbos tyrinėtojams, jie gali būti labai naudingi kalbininkams, tiriantiems bet kurios kalbos išnykimo procesą.

Labai svarbūs pastarųjų dešimtmečių lietuvių dialektologijos veikalas yra „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija“ (V., 2004). Šį Lietuvių kalbos instituto išleistą veikalą parengė R. Bacevičiūtė, Audra Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa (mokslinė redaktorė L. Grumadienė (Kalėdienė). Ši chrestomatija gerokai skiriasi nuo 1970 m. išleistosios („Lietuvių kalbos tarmės. Chrestomatija“. V., 1970). Pirmiausia ji skiriama daug platesniam skaitytojų ratui „besimokančiam jaunimui, mokytojams, dėstytojams ir visiems, kas domisi lietuvių kalba ir jos tarmėmis“ (p. 11). Svarbiausias jos uždavinys – „visuotinės globalizacijos ir kultūrų niveliacijos laikotarpiu skatinti savojo identiteto vertės suvokimą ir norą puoselėti tautinę savimonę“ (p. 11). Kaip mokslo veikalas ji šiuos kuklius uždavinius, žinoma, smarkiai viršijo. Pirmiausia čia tyrinėtojas ras iki šiol pačią išsamiausią vienoje vietoje paskelbtą lietuvių dialektologijos bibliografiją (suregistruotos ne tiktai įvairios publikacijos, bet ir rankraštiniai Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų diplominiai darbai). Patikslinamos kai kurių tarmių (širvintiškių, kupiškėnų, anykštėnų, raseiniškių) ribos, kai kurios fonetinės ypatybės. Autoriai nesistengė tekstų derinti prie patarmių aprašymuose išdėstytų ypatybių, todėl juose atspindimas kai kurių ypatybių nestabilumas ir įvairovė. Daugiausia naudotasi Lietuvių kalbos institute saugomais 1962–2001 metų įrašais, pasitelkta ir asmeninės Ž. Markevičienės, Reginos Rinkauskienės, K. Morkūno, Jolitos Urbanavičienės fonotekos

[101] „Kai susitikome, Petronėlė Chaleckienė jau beveik ištisai gulėjo lovoje. Buvo labai apkurtusi. Iš pradžių pradėjusi kalbėti lietuviškai, greit nejučia pereidavo į lenkų kalbą ir sunkiai duodavosi nutraukiama. Tačiau vėliau ištisomis dienomis su didžiule meile ir energija vien lietuviškai pasakojo prisiminimus, vizijas, samprotaudavo. Užsimiršusi ji net ir su globėjais dažnai kalbėdavo lietuviškai“ (p. 46).

tekstų. Įdėta nemaža tekstų iš periferinių šnektų. Žemėlapiuose pažymėtos ir anksčiau neminėtos Latvijos teritorijoje esančios periferinės šnektos: Vadakstis, Snikeriai, Skironys, Neretos, Aknysta, Subačius, Daugpilio apylinkės. Visi pateikiami tekstai yra ne tik transkribuoti, bet ir transponuoti. Ypač svarbu, kad knyga išleista kartu su kompaktine plokštele. O techniškai taip gražiai parengto lietuvių dialektologijos veikalo dar nebuvo lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijoje.

Apskritai ši chrestomatija yra gražus mūsų jaunosios dialektologų kartos laimėjimas[102].

Aptariamuoju mūsų knygos laikotarpiu buvo išleisti trys didžiai vertingi tarminiai žodynai. Pirmiausia čia minėtina pirmoji iš A. Vidugirio Zietelos šnektai skirtos „trilogijos" dalis – „Zietelos šnektos žodynas" (V., 1998)[103]. Šis žodynas priklauso išsamiųjų tarminių žodynų tipui: į jį sudėta visa šnektos leksika – savi senieji žodžiai, vėliau atėję žodžiai (daugiausia skoliniai), jų variantai, įvairūs okazionizmai, taip pat pateikiama tirtų kaimų vietovardžiai, žmonių pavardės bei vardai. Autorius naudojasi iš apie 50 informantų (visi jie jau mirę) surinkta medžiaga. Knygoje taip pat trumpai aprašoma šnektos tyrinėjimo istorija, svarbesnės jos ypatybės[104]. Šio veikalo svarbą lietuvių kalbotyrai taikliai apibūdina Z. Zinkevičiaus žodžiai: „Aptariamasis *Žodynas* – tai ištisinis kalbos lobynas, kuriuo amžiais naudosis dialektologai ir kalbos istorikai, su didžiu dėkingumu minėdami jo autorių Aloyzą Vidugirį" (p. 235).

Dviejų dalių „Dieveniškių šnektos žodyną" (V., 2005–2010, I–II) parengė L. Grumadienė (Kalėdienė), D. Mikulėnienė, K. Morkūnas, A. Vidugiris. Tai taip pat labai įdomios, daug archajiškų bruožų išlaikiusios, kalbininkų pamėgtos šnektos[105] žodynas. Duomenys žodynui surinkti

[102] Babickienė Z. (Rec.) – GK, 2005, 5, p. 28–29; Vitkauskas V. (Rec.) – ALL(LKK), 2005, 52, p. 170–174; plg. t. p. Bacevičiūtė R. Dėl *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos* recenzijos. – ALL(LKK), 2006, 54, p. 107–118.

[103] Tolesnės „trilogijos" dalys yra „Zietelos lietuvių šnekta" (V., 2004) ir ką tik aptarti A. Vidugirio drauge su D. Mikulėniene parengti „Zietelos šnektos tekstai".

[104] Balašaitis A. Paminklas užgesusiai šnektai. – Dienovidis, 1998, Nr. 12, p. 14; Vitkauskas V., Buvo vieta ir vietos nebėra... – Voruta, 1998, rugp. 22, p. 3; Zinkevičius Z. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 229–235; Judžentis A. ReB, 1999, 5, p. 261–262.

[105] Lipskienė J. Tarmės apžvalga. – Dieveniškės, V., 1968, p. 185–190.

įvairių ekspedicijų, išvykų metu, pasinaudota šnektai skirtomis publikacijomis. Įvadiniame straipsnyje supažindinama su šnektos tyrinėjimo istorija, būdingesnėmis šnektos ypatybėmis. Įdomiausias, žinoma, senosios baltiškos leksikos sluoksnis. Tačiau tyrinėtojams svarbus ir naujesnis sluoksnis, susidaręs ilgalaikių kontaktų metu su baltarusių, lenkų ir rusų kalbomis. Į akis krinta ir nemaža bendrinės kalbos įtaka.

Net trimis dideliais tomais gausaus autorių ir talkininkų būrio parengtas „Zanavykų šnektos žodynas". Pirmojo tomo (A–K, V., 2003) teksto autoriai yra J. Švambarytė ir Giedrė Čepaitienė, redaktoriai Aldonas Pupkis (vyr. red.) ir Klementina Vosylytė. Žodynas parengtas taip pat pagal išsamiųjų tarminių žodynų principus. Jam duomenys pradėti rinkti 1987 metais. Duomenys rinkti iš gyvosios kalbos (surengta 10 ekspedicijų) ir rašytinių šaltinių. Ekspedicijoms vadovavo Birutė Jasiūnaitė, Giedrius Subačius, Arvydas Vidžiūnas. Juozas Pikčilingis žodyno rengėjams perdavė unikalų 5 tūkstančių zanavykų tarmės vaizdingųjų posakių rinkinį. Šio krašto mokytojas Jonas Jurevičius užrašė per 10 tūkstančių, Jonas Augustaitis per 5 tūkstančius lapelių. Ekspedicijose dalyvavo Vilniaus universiteto, Šiaulių pedagoginio universiteto studentai, Šakių rajono Kalbos sekcijos nariai. Antrasis tomas (L–R, V., 2004) išleistas 2004 metais. Jo teksto autoriai: R. Bacevičiūtė, G. Čepaitienė, Vilija Sakalauskienė, J. Švambarytė, K. Vosylytė, redaktoriai: V. Sakalauskienė (vyr. red.), K. Vosylytė, prie redagavimo prisidėjo ir A. Pupkis. Pagaliau 2006 m. išleistas ir paskutinis trečiasis žodyno tomas (S–Ž, V., 2006). Jo teksto autoriai: R. Bacevičiūtė, Ritutė Petrokienė, V. Sakalauskienė, K. Vosylytė, redaktoriai: V. Sakalauskienė (vyr. red.), K. Vosylytė. Į žodyną su atitinkamomis nuorodomis buvo įtraukti ir akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" duomenys. Kol kas tai didžiausias lietuvių kalbos tarminis žodynas. Lietuvių kalbos tyrinėtojams turėtų būtu itin įdomūs šiame žodyne pateikiamos leksikos ir bendrinės kalbos leksikos, taip pat morfologijos, žodžių darybos skirtumai[106].

2007 m. pasirodė ir K. Vosylytės rengiamo net keturtomio „Kupiškėnų žodyno" pirmasis tomas (V., 2007). 2010 m. išleistas antrasis tomas.

[106] Pupkis A. Pradėtas rinkti Zanavykų žodynas. – Pergalė, 1987, 11, p. 175–176; Pirmasis Zanavykų žodyno tomas. – GK, 2003, 6 p. 24–25; Vitkauskas V. (Rec.) – ALL(LKK), 2005, 52, p. 174–176; ALL(LKK), 2006, 55, p. 127–132.

Po autoriaus mirties Lietuvių kalbos institutas išleido Juozo Aleksandravičiaus (1920–2007) „Kretingos tarmės žodyną“ (V., 2011; spaudai parengė Danguolė Mikulėnienė ir Daiva Vaišnienė).

Kadangi šiuo metu ypač daug rengiama tarminių žodynų, Valstybinė lietuvių kalbos komisija netgi paskelbė specialią tarmių žodyno rengimo rekomendaciją[107].

Gausiai užderėjo ir atskirų tarmių aprašai bei tam tikrų jų ypatybių tyrinėjimai. Tai dažniausiai įvairių metu apgintos disertacijos.

Juozas Pabrėža tyrinėjo kirčio atitraukimą šiaurės žemaičių tarmėje[108]. Kartu su kitais parengė vadovėlį pradinio mokymo specialybės studentams „Lietuvių kalba“ (V., 1995). Su A. Girdeniu kalbininkas parašė knygelę „Žemaičių rašyba“ (V., Šiauliai, 1998), su Stasiu Tumėnu – mokomąją knygą „Lietuvių kalba ne tik egzaminui, bet ir gyvenimui“ (Šiauliai, 2007).

Jonas Bukantis 1985 m. apgynė disertaciją „Pietų žemaičių varniškių tarmės fonologija“. Šia tema paskelbė straipsnių[109]. Aprašė dabartinę vakarų žemaičių tarminę situaciją.[110] Klaipėdos krašte vakarų žemaičių tarmę mokančių liko tik apie 300–400 žmonių, dauguma jų senyvo amžiaus. Nė viename Lietuvos regione nėra tiek daug pravardinių pavardžių, kaip Klaipėdos krašte. Su kitais sudarė mokomąją knygą „Vakarų žemaičiai“ (Klaipėda, 2006).

Genovaitė Kačiuškienė tyrinėjo labai įdomią šiaurės panevėžiškių tarmės fonologiją. Tyrinėjimų rezultatus paskelbė monografijoje „Šiaurės panevėžiškių tarmės fonologijos bruožai“ (V., 2006) ir atskirais straipsniais[111]. Pažymėtina, kad G. Kačiuškienės paskelbtais šios tarmės duomenimis susidomėjo žymusis slavų ir baltų kalbų akcentologijos

[107] GK, 2007, 1, p. 28–30.

[108] Pabrėža J. Galūnių redukcijos ryšys su kirčio atitraukimu šiaurės žemaičių tarmėje. – Blt., 1984, 20(2), p. 145–150; Kirčio atitraukimo ir sakinio intonacijos ryšys šiaurinėse žemaičių šnektose. – Klb., 1984, 35(1), p. 61–71; Diachroninės pastabos apie kirčio atitraukimą šiaurės žemaičių tarmėje. – Blt., 1986, 22(2), p. 53–59, ir kt.

[109] Bukantis J. Pietų žemaičių diftongoidų *-ī̯*, *-ū̯* (= bk. *ie, uo*) fonetinės ypatybės. – Klb., 1979, 30(1), p. 23–31; Fonologiniai šalutiniai kirčiai ir kirčio tipai žemaičių varniškių tarmėje. – Klb., 1989, 34(1), p. 14–23.

[110] Bukantis J. Vakarų žemaičių tarmės ypatybės. – TD, 2007, 34, p. 194–206.

[111] Kačiuškienė G. Šiaurės panevėžiškių murmamųjų balsių fonetinės ypatybės, distribucija ir fonologinė interpretacija. – Klb., 1983, 34(1), p. 24–38; Šiaurės panevėžiškių tarmės balsių psichoakustinė klasifikacija. – Klb., 1984, 35(1), p. 42–53; Kuo gali skirtis šiaurinių panevėžiškių priegaidės. – Klb., 1985, 36(1), p. 12–17.

tyrėjas Vladimiras Dybo[112]. 1987–1990 m. Kačiuškienė lietuvių kalbą dėstė Paryžiaus nacionaliniame rytų kalbų ir civilizacijų institute.

Janina Janavičienė išleido monografiją „Žemaičių Naumiesčio lietuvininkai" (V., 1992)[113]. Apie jų tarmę paskelbė straipsnių[114].

Stasys Tumėnas tyrinėjo savo gimtąsias šiaurines lietuvių kalbos tarmes – jose pasitaikančius vardažodinio analitizmo reiškinius[115]. Kartu su Juozu Pabrėža, kaip minėjome, parengė mokomąją knygą „Lietuvių kalba ne tik egzaminui, bet ir gyvenimui" (Šiauliai, 2007), su Dalia Bernotiene, Irena Ramaneckiene jis parengė studentų mokymo priemonę „Mažąjį garso lingvistikos ir didaktikos žinyną" (Šiauliai, 2003).

Birutė Jasiūnaitė įdomiai išnagrinėjo dviejų jai gerai pažįstamų, tačiau tolimų lietuvių kalbos tarmių – uteniškių (daugiausia remiamasi Antalieptės ir Dusetų šnektų faktais) ir pietinių kretingiškių (Endriejavo, Judrėnų, Veiviržėnų šnektų faktai) fonologinių sistemų raidą[116]. Su Zofija Babickiene parengė knygas „Lietuvių dialektologijos skaitiniai" (V., 1999, I), su Z. Babickiene, Angele Pečeliūnaite, Rūta Bagužyte „Centrinė šiaurės žemaičių kretingiškių tarmė" (V., 2007)[117]. Pastaraisiais metais kalbininkė ypač daug dėmesio skiria frazeologijai – ieško joje

[112] Дыбо В. А. Балто-славянская акцентная система с типологической точки зрения и проблема реконструкции индоевропейского акцента. – Б-с. иссл., 1997(1998), с. 124–126.

[113] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1993, 8, p. 15–17.

[114] Janavičienė J. Rytprūsių lietuvių kalbos liekanos Žemaičių Naumiesčio šnektoje. – MK, 1982, 5, p. 21–24; Dėl sintaksinių germanizmų Žemaičių Naumiesčio šnektoje. – MK, 1988, 1, p. 46–49; *Leksiniai germanizmai* Žemaičių Naumiesčio šnektoje. – LKK, 1989, 28, p. 127–134; Janavičienė J., Zinkevičius Z. Žemaičių Naumiesčio šnekta socialinės lingvistikos požiūriu. – LKK, 1983, 23, p. 102–106.

[115] Tumėnas S. Linksnių sinkretizmas ir prielinksnių konstrukcijų raida šiaurinėse lietuvių kalbos tarmėse. – Klb., 1987, 38(1), p. 74–81; Dėl priebalsių konstrukcijų išplėtimo šiaurinėse aukštaičių tarmėse. – LKK, 1987, 26, p. 171–176; Artroido (įvardinio artikelio) raidos reiškiniai šiaurinėse lietuvių kalbos tarmėse. – Klb., 1998, 39(1), p. 90–97; Morfosintaksinių reiškinių tendencijos knygoje *Linkava: tradicija dabartyje*. – Baltų kalbų tarmės: rašytinis palikimas, Šiauliai, 2005, p. 183–189.

[116] Jasiūnaitė B. Dviejų tolimų tarmių konsonantizmo bendrybė. – Klb., 1990, 41(1), p. 21–28; Tembrinė koreliacija uteniškių ir pietinių kretingiškių tarmėse. – Blt., 1994, 27(2), p. 68–76; Jasiūnaitė B., Girdenis A. Trys rytų aukštaičių uteniškių fonologiniai balsių ilgumai. – Blt., 1996, 31(2), p. 181–199.

[117] Vaišnienė D. (Rec.) – GK, 2007, 12, p. 27.

mitologijos, liaudies papročių atspindžių[118]. Iš šiais klausimai paskelbtų straipsnių išaugo ir ypač vertinga kalbininkės monografija „Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kalboje" (V., 2010). Už šį veikalą autorei 2010 m. paskirta Jono Kazlausko premija.

Irena Ieva Remenytė-Mažiulienė (1958–1996)[119] paskelbė labai vertingą savo gimtosios šiaurės žemaičių tarmės prozodijos tyrinėjimą[120]. Šia tema buvo paskelbusi ir daugiau straipsnių[121].

Nijolė Linkevičienė domėjosi šiaurės žemaičių morfologijos statistine struktūra[122]. Kartu su Laimučiu Laužiku kalbininkė parengė knygą „Kalbos patarimai žurnalistams" (V., 1997)[123].

Regina Kliukienė tyrinėjo šiaurės žemaičių tarmių fonetiką[124]. Kalbininkė taip pat parengė aukštųjų mokyklų studentams mokomąją knygą – „Lietuvių kalbos fonetikos skaitiniai" (V., 1997). Knygoje skelbiami svarbiausi lietuvių kalbos fonetikos tyrinėjimai nuo Fridricho Kuršaičio „Lietuvių kalbos tyrinėjimų" („Beiträge zur Kunde der littauischen Sprache". Königsberg, 1849) ištraukų iki dabartinių mūsų fonetikų darbų ar jų darbų ištraukų[125].

[118] Jasiūnaitė B. „Skalsą beržo lapui!" (Tradiciniai pirties linkėjimai). – Klb., 2000, 48(1) – 49(1), p. 39–48; Maldelės į jauną mėnulį Rytų Lietuvos folklore: etnolingvistinis aspektas. – Blt., 2006, 41(3), p. 473–488; „Velnio kėdė" (Mitologinių personažų aplinka frazeologijoje: namai, sodyba, bažnyčia). – Blt., 2007, 42(1), p. 89–115; „Dievas kojas aunas" (Mitologinių personažų daiktai frazeologijoje: apdaras ir apavas). – Blt., 2007, 42(3), p. 437–456; Žemaičių formuliniai keiksmai. – TD, 2007, 34, p. 257–276.

[119] Jasiūnaitė B. Irena Ieva Remenytė-Mažiulienė. – Blt., 1996, 31(1), p. 132–133.

[120] Mažiulienė I. I. Centrinės šiaurės žemaičių tarmės prozodija: instrumentinis ir sociolingvistinis tyrimas. – Klb., 1996, 45(1), p. 30–115.

[121] Remenytė I. Sedos šnektos priebalsių psichoakustinė klasifikacija (sociolingvistinis aspektas). – Klb., 1989, 40(1), p. 74–82; Sedos šnektos monoftongų kiekybė ir priegaidės (sociolingvistinis aspektas). – Klb., 1990, 41(1), p. 60–78; Priegaidžių raidos tendencijos šiaurės žemaičių tarmėje. – Blt., 1992, 27(2), p. 61–67; Mažiulienė I. Centrinės šiaurės žemaičių tarmės prozodija sociolingvistiniu aspektu. – Blt., 1995, 30(1), p. 79–91.

[122] Linkevičienė N. Kalbos dalių dažnumas šiaurės žemaičių tarmėje. – Klb., 1994, 43(1), p. 53–60.

[123] Migauskienė R. (Rec.) – GK, 1998, 3, p. 13.

[124] Kliukienė R. Šiaurės žemaičių priebalsių spektrai ir akustinės priebalsių klasės. – Klb., 1994, 43(1), p. 43–52; Šiaurės žemaičių intervokalinių priebalsių trukmė. – Klb., 1995, 44(1), p. 58–68; Šiaurės žemaičių priebalsių audicinė (psichoakustinė) klasifikacija. – Klb., 1997, 46(1), p. 37–41; Šiaurės žemaičių priebalsių diferencinių požymių sistema. – Klb., 1998, 47(1), p. 79–85.

[125] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1998, 8, p. 22.

Asta Kazlauskienė tyrinėjo pietinių vakarų aukštaičių tarmės balsyną[126]. Kartu su Erika Rimkute, Agne Bielinskiene parašė knygą „Bendroji ir specialybės kalbos kultūra" (Kaunas, 2006).

Labai aktyviai į lietuvių kalbos tarmių tyrinėtojų gretas įsijungė Vytautas Kardelis. Jau diplominiame darbe pradėtą rytų lietuvių kalbos tarmių (tada dar tik Linkmenų šnektos) slavizmų adaptacijos tyrinėjimą jis tęsė disertacijoje, kurios pagrindu išleido monografiją „Rytų aukštaičių šnektų slavizmų fonologijos bruožai" (V., 2003)[127]. Šiuo ir kitais rytų aukštaičių tarmių klausimais vienas ar su bendraautoriais paskelbė straipsnių[128]. Išleido „Mielagėnų apylinkių tekstus" (V., 2006)[129], sudarė „Dūkšto apylinkių tekstus" (V., 2010).

Regina Rinkauskienė tyrinėjo rytų aukštaičių uteniškių vardažodžio morfologiją. Kalbininkė nesitenkino vien dabartine situacija, bet, remdamasi senųjų raštų duomenimis, stengėsi parodyti ir istorinę raidą[130]. Jos užrašytais ir transkribuotais tarminiais tekstais pasinaudota „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje" (V., 2004). Su D. Atkočaityte (Vaišniene) parengė mokomąją knygą „Lietuvių kalbos tarmių fonetika" (V., 2003).

[126] Kazlauskienė A. Dvejopa ilgųjų žemutinių balsių kiekybė Igliaukos šnektoje. – Klb., 1996, 45(1), p. 128–130; Atvirojo ir uždarojo skiemens balsių trukmė pietinių vakarų aukštaičių tarmėje. – LKK, 1998, 40, p. 113–122; Balsių kiekybės santykiai pietinių vakarų aukštaičių tarmėje. – Klb., 1998, 47(1), p. 61–77; Pietinių vakarų aukštaičių tarmės balsių spektras ir prozodija. – Lit., 2001, 3(47), p. 39–45.

[127] Zamblera F. (Rec.) – Blt., 2006, 41(1), p. 135–138; Urbanavičienė J. (Rec.) – GK, 2003, 10, p. 23; Judžentis A. (Rec.) – BF, 2004, 13(2), p. 151–155; Zielińska A. (Rec.) – ABSl, 2008, 32, p. 229–231.

[128] Kardelis V. Pastabos priebalsių *l, r, s,* rytinėse lietuvių tarmėse istorijai. – Blt., 1998, 33(2), p. 175–183; Dėl kiekybinės slavizmų adaptacijos raidos. – Blt., 1999, 34(1), p. 55–67; Šiaurės rytų vilniškiai. Fonologinės pastabos. – Blt., 2002, 37(1), p. 79–86; Dėl šiaurės rytų vilniškių diferenciacijos. – Blt., 2004, 39(2), p. 247–258; Вимер Б., Владыко И., Кардялис В. *Мочь* и *уметь* – функциональные пересечения двух модальных глаголов в говорах литовско-славянского пограничья. – Б-с. иссл., 2004, 16, с. 142–167; Kardelis V., Navickaitė A. Šiaurės rytų vilniškiai. 1920–1930 m. Sociolingvistinės pastabos. – Blt., 2006, 41(3), p. 489–496; Dėl rytų aukštaičių vilniškių ir uteniškių patarmių ribos. – Blt., 2007, 42(3), p. 457–467.

[129] Sinkevičiūtė D. (Rec.) – GK, 2007, 8, p. 24–25.

[130] Rinkauskienė R. Rytų aukštaičių uteniškių *i* kamieno daiktavardžiai. – Klb., 1997, 46(1), p. 71–81; Vyriškojo linksniavimo paprastėjimas uteniškių tarmėje. – Blt., 1998, 33(2), p. 185–197; Moteriškojo linksniavimo daiktavardžių kamienų mišimas uteniškių tarmėje. – Blt., 2004, 39(1), p. 61–69.

Lina Murinienė tyrinėjo Akmenės šnektos fonologinę sistemą[131]. Išleido monografiją „Rytinių šiaurės žemaičių fonologija: vokalizmas ir prozodija" (V., 2007). Čia skelbiama ir nemaža tarmės tekstų (p. 263–300). Murinienės darbas ypač reikšmingas tuo, kad jame koreguojama mūsų žymiųjų dialektologų Antano Salio ir Vlado Grinaveckio šią tarmę liečiantys teiginiai. Daug rašo kalbos kultūros klausimais.

Rūta Kazlauskaitė aprašė vakarų aukštaičių šiauliškių Pašušvio šnektos fonologiją[132]. Parengė mokomąją knygą „Šiauliškių patarmės pietinių šnektų tekstai ir komentarai" (Šiauliai, 2005).

Daiva Atkočaitytė (Vaišnienė) išleido monografiją „Pietų žemaičių raseiniškių prozodija ir vokalizmas" (V., 2002)[133]. Šia ir kitomis temomis paskelbė straipsnių[134]. Su R. Rinkauskiene parengė mokomąją knygą „Lietuvių kalbos tarmių fonetika" (V., 2003). Su Danguole Mikulėniene spaudai parengė Juozo Aleksandravičiaus „Kretingos tarmės žodyną" (V., 2011).

Rima Bacevičiūtė išleido monografiją „Šakių šnektos prozodija ir vokalizmas" (V., 2004). Šia tema paskelbė straipsnių[135]. Atskira

[131] Murinienė L. Akmeniškių šnektos vidutinių ir aukštutinių balsių opozicija žodžio gale. – Klb., 1997, 46(1), p. 53–62; Akmenės šnektos izoliuotų balsių spektrinė analizė. – Klb., 1998, 47(1), p. 91–105; plg. t. p. Murinienė L., Girdenis A. Kirčio atitraukimo į proklitiką savitumai rytinėje šiaurės žemaičių tarmėje. – Blt., 2001, 36(1), p. 87–102, plg. t. p. Murinienė L. Rytinių šiaurės žemaičių fonologinė sistema: mitai ir tikrovė. – Blt., 2010, 45(1), p. 55–63.

[132] Kazlauskaitė R. Žemutinio pakilimo balsiai Pašušvio šnektoje. – Klb., 2000, 50(1), p. 43–52; Kirčio atitraukimas iš ilgojo galinio skiemens Pašušvio šnektoje. – Paribio tarmių ir kalbų problemos. Šiauliai, 2001, p. 67–73; Pašušvio šnektos izoliuotų balsių spektrų tyrimas. – Klb., 2000, 51(1), p. 61–73; Grinkiškio šnektos ypatybės M. Miežinio „Lietuviszkoje gramatikoje". – Ist. tekst., p. 84–90.

[133] Kačiuškienė G. (Rec.) – GK, 2003, 4 p. 30–31; Vitkauskas V. (Rec.) – ALL(LKK), 2003, 48, p. 185–187; Judžentis A. (Rec.) – ALL(LKK), 2003, 49, p. 162.

[134] Atkočaitytė D. Dėl *i* ir *u* atvirumo pietų žemaičių raseiniškių tarmėje. – Klb., 1997, 46(1), p. 6–9; Dvibalsių ir mišriųjų dvigarsių priegaidės Eržvilko šnektoje. – LKK, 1998, 40, p. 88–101; Kirčio atitraukimas pietų žemaičių raseiniškių tarmėje. – Blt., 2000, 35(2), p. 151–172; Ваишнене Д. Клаипедский край по этому сторону Немана: языковое и культурное аспекты. – Исторический путь литовской письменности. Вильнюс, 2005, с. 220–231.

[135] Bacevičiūtė R. Lukšių šnektos žemutinių netrumpųjų balsių ypatumai. – Klb., 1998, 47(1), p. 5–15; Žemutinių prigimtinio ir padėtinio ilgumo balsių skirtumai

knyga išleido „Šakių šnektos tekstus“ (V., 2006)[136]. Viena iš „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos“ (V., 2004) autorių. Su D. Mikulėniene ir Vilija Saliene parengė mokomąją knygą „Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai“ (V., 2005).

Asta Leskauskaitė paskelbė monografiją „Pietų aukštaičių vokalizmo ir prozodijos bruožai“ (V., 2004). Šia ir kitomis temomis paskelbė straipsnių[137]. Išleido knygą „Kučiūnų krašto šnektos tekstai“ (V., 2006)[138]. Viena iš „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos“ (V., 2004) autorių. Su Jonu Bukančiu ir Vilija Saliene parengė mokomąją knygą „Vakarų žemaičiai“ (V., 2006).

Nijolė Tuomienė (Vaišnytė) tyrinėjo Baltarusijos teritorijoje (Varanavo raj., Gardino sritis) esančios, jau baigiančios nykti Ramaškonių lietuvių šnektos daiktavardžių kaitybą. Dėl daugiau nei šimtmetį trukusios gyventojų dvikalbystės (daugiakalbystės) šnekta ypač įdomi sociolingvistiniu požiūriu[139]. 2005 m. kalbininkė apgynė disertaciją „Ramaškonių šnektos daiktavardžio kaityba: sociolingvistinis tyrimas“. Mūsų lingvistinę literatūrą ji praturtino puikia knyga „Ramaškonių šnektos tekstai“ (V., 2008).

Edmundas Trumpa ištyrė taip pat Baltarusijos teritorijoje (Varanavo taj., Gardino sritis) esančios Pelesos lietuvių šnektos fonologiją,

Lukšių šnektoje. – LKK, 1998, 40, p. 102–112; Lukšių šnektos izoliuotų balsių tyrimas. – Klb., 2000, 48(1)–49(1), p. 5–18; Klaipėdos krašto dabartinių aukštaitiškųjų šnektų fonetinės ypatybės. – BF, 2006, 15(1–2), p. 5–15.; plg. t. p. Verba divskaitļa formas mūsdienu dienvidrietumu aukštaišu izloksnēs. – Valoda dažādu kultūru kontekstā. Valoda – 2006. Daugavpils, 2006, p. 11–17.

[136] Kazlauskienė A. (Rec.) – GK, 2007, 8, p. 25–26.

[137] Leskauskaitė A. Priebalsių *ť, ď* ir *ķ, ģ* mišimas Druskininkų tarmėje. – LKK, 1997, 38, p. 220–230; Kučiūnų šnektos izoliuotų balsių spektrinės charakteristikos. – Klb., 2000, 48(1)–49(1), p. 83–94; Seirijų šnektos mišriųjų dvigarsių priegaidės. – ALL(LKK), 2000, 43, p. 153–164; Šalutiniai pietų aukštaičių kirčiai. – Blt., 2003, 37(1), p. 87–100; Pietvakarinio Lietuvos paribio šnektos ir slavų kalbos. – ABSl, 2006, 30, p. 391–402.

[138] Strungytė I. (Rec.) – GK, 2007, 8, p. 23–24.

[139] Vaišnytė N. Ramaškonių kaimo ir jo apylinkių padėtis. – Etninių žemių lietuviai dabartinėje Baltarusijoje. V., 1999, p. 116–120; Tuomienė N. Ramaškonių šnektos *ō* ir *(i)įō* kamienų daiktavardžių kirčiavimo ypatybės. – Blt., 2001, 36(1), p. 103–114; Ramaškonių šnektos priebalsinio kamieno daiktavardžių kaityba. – ALL(LKK), 2002, 47, p. 89–102; Periferinės šnektos nykimas. Priebalsinio kamieno daiktavardžių kaityba. – Vārds un pētīšanas aspekti. Rakstu krājums, 6. laidiens. Liepāja, 2002, p. 142–152.

ypač balsines fonemas ir jų variantus[140]. E. Trumpa kartu su kitais parengė ir „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatiją" (V., 2004). Nuo 2001 m. šis entuziastingas lietuvių kalbos tarmių tyrėjas dirba Latvijos universitete Rygoje. 2005 m. jis Vilniuje apgynė disertaciją „Pelesos šnektos balsinės fonemos ir jų variantai".

Jolita Urbanavičienė tyrinėjo vilniškių rytinių pakraščių tarmę (Adutiškio, Svirkų šnektas)[141]. Išleido monografiją „Svirkų šnektos fonologinė sistema: vokalizmas ir prozodija" (V., 2010).

Adelė Judeikienė sudarė knygą „Taip šneka lietuvininkai Saugose" (V., 2011). Knygoje skelbiamas Jono Bukančio straipsnis „Kai kurios Saugų šnektos ypatybės" (p. 27–31).

Asta Balčiūnienė 2007 m. apgynė disertaciją „Kupiškėnų tarmės intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai"[142]. Su Kristina Varnauskaite ir Asta Leskauskaite sudarė knygą „Rytų aukštaičiai kupiškėnai" (V., 2010).

Vilija Lazauskaitė-Ragaišienė tyrinėjo pietų ir rytų aukštaičių vilniškių kirčiavimo problemas[143]. Kalbininkė paskelbė straipsnių ir kitais dialektologijos bei akcentologijos klausimais[144].

[140] Trumpa E. Samplaikinių priebalsių *kietumo* : *minkštumo* priešpriešos nykimas Pelesõs šnektoje. – LKK, 1997, 38, p. 214–219; Kai kurios dzūkavimo raidos tendencijos Pelesõs šnektoje. – Blt., 1998, 33(1), p. 85–93; Dažas *a*-tipa patskaņu kvalitātes pazīmes (*pēc Pelesas lietuviešu izloksnes datiem*). – BF, 2001, 10, p. p. 145–158; Nekirčiuotų balsių kiekybė (periferinės Pelesos šnektos duomenimis). – BF, 2004, 13(2), p. 127–146, ir kt.

[141] Urbanavičienė J. Vilniškių tarmės rytinių pakraščių tarminė diferenciacija. – Klb., 2000, 48(1)–49(1), p. 123–136; Lietuvių ir slavų kalbų sąveika vilniškių tarmės rytiniuose pakraščiuose (Adutiškio apylinkių duomenys). – Blt., 2006, 41(3), p. 461–471; Urbanavičienė J., Kardelis V. Rytų aukštaičių vilniškių ilgųjų balsių priegaidžių audicinis tyrimas. – ALL(LKK), 2006, 54, p. 63–82.

[142] Balčiūnienė A. Kupiškėnų intarpinių veiksmažodžių esamojo laiko struktūros ypatumai. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. 7. Liepāja, 2003, p. 222–230.

[143] Lazauskaitė-Ragaišienė V. Dviskiemenių *u* kamieno daiktavardžių kirčiavimo raida pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių paribio šnektose. – Blt., 2000, 35(2), p. 159–169; Dėl priesagos *-ynas* vedinių kirčiavimo pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose. – Blt., 2002(2001), 36(2), p. 245–251; Dviskiemenių *ā* kamieno daiktavardžių kirčiavimo variantai pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių šnektose. – Baltų ir kitų kalbų fonetikos ir akcentologijos problemos. V., 2004, p. 47–58.

[144] Lazauskaitė V. Vardažodinių priesagos *-inė, -inis* daiktavardžių kirčiavimas. – LKK, 1997, 38, p. 190–206; Dėl *u* kamieno būdvardžių ir jų abstraktų kirčiavimo raidos. – Blt., 1998, 33(1), p. 65–70; Dėl tarmybių pateikimo „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne". – LKK, 1998, 40, p. 233–242, ir kt.

Į lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimą sėkmingai įsijungė ir mūsų įžymiosios dialektologės Žanetos Markevičienės sūnūs. Aurimas Markevičius 2008 m. apgynė disertaciją „Šiaurinių širvintiškių daiktavardžių linksniavimas ir jo istorija“[145] (Ji 2009 m. paskelbta atskira knyga). Brolio keliu pasuko ir Valdimantas Markevičius[146]. Abu sūnūs kartu su motina parengė „Širvintiškių tekstus“ (V., 2009). Tokio šeimyniško darbo lietuvių kalbotyroje dar niekada nėra buvę.

Violeta Meiliūnaitė tyrinėjo pietų panevėžiškių patarmės fonetikos pakitimus, domėjosi dabartinės lietuvių kalbos kirčiavimo polinkiais[147].

Aušra Kaikarytė įvairiais aspektais tyrinėjo Joniškio miesto ir jo apylinkių šnektą[148].

Prie dialektologijos tyrinėjimų būtų galima priskirti ir Aurelijos Gritėnienės (Genelytės) iš studentiško darbo išaugusios, 2004 m. apgintos disertacijos pagrindu paskelbtą monografiją „Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje“ (V., 2006)[149]. Kalbininkė šia tema paskelbė nemaža straipsnių[150]. Ji taip pat prisidėjo prie Endrės Bojtaro „Lietuvių-vengrų kalbų žodyno“ (V., 2007) parengimo.

[145] Markevičius A. Šiaurinių širvintiškių daiktavardžių kamienai ir jų hierarchija. – Blt., 2006, 41(3), p. 435–450; Šiaurinių širvintiškių *i*, *ē* ir *į̄* kamienų daiktavardžių raida. – Blt., 2008, 43(1), p. 51–70; XVII amžiaus Ukmergės teismų lietuviškos priesaikos ir jų kalbos santykis su dabartine širvintiškių patarme. – ALt, 2008, 10, p. 97–110.

[146] Markevičius V. Kelios rytų aukštaičių širvintiškių ir pietų panevėžiškių tarmių vokalizmo ypatybės. – Blt., 2002, 37(1), p. 101–105; K. Sirvydo „Punktų sakymų“ I dalies tarminės ypatybės ir jų santykis su dabartinėmis rytų aukštaičių tarmėmis. – Blt., 2002, 37(2), p. 223–228; Markevičienė Ž., Markevičius V. Kelios pastabos apie Vidiškių šnektos balsių ir dvibalsių trukmę. – Klb., 1995, 44(1), p. 69–72.

[147] Meiliūnaitė V. Netvirtapradžių žodžio galo dvibalsių vienbalsinimo tendencijos pietų panevėžiškių patarmėje. – Lit., 2008, 54(1), p. 51–59; Galinių netvirtapradžių *ai*, *ei*, *au* nevienbalsinimo atvejai pietų panevėžiškių patarmėje. – Žmogus ir žodis, 2006, 8(1), p. 46–48; Tvirtagalių dvigarsių su pirmaisiais sandais *i* ir *u* tvirtapradinimas studentų kalboje. – K. ist. ir d. prob. 1, p. 368–372.

[148] Kaikarytė A. Joniškio šnektos priebalsinio kamieno daiktavardžių linksniavimas. – Blt., 2005, 40(1), p. 77–93.

[149] Gedrimas R. (Rec.) – GK, 2007, 6, p. 18–19.

[150] Genelytė A. Tarptautinis botanikos nomenklatūros kodeksas ir lietuvių terminologija. – Term., 2001, 8, p. 130–137; Augalų pavadinimai, reiškiami pastoviaisiais žodžių junginiais. – Lit., 2001, 3(47), p. 31–38; Liaudiški augalų pavadinimai, siejami su augalo gydomosiomis savybėmis. – ALL(LKK), 2004, 50, p. 11–24; Augalų pavadinimai, nurodantys augalų kilmę, augimo vietą ir žydėjimo ar vegetacijos laiką, bei jų sinonimai. – Lit., 2005, 62(2), p. 46–57.

2007 m. apgintoje Daivos Aliūkaitės disertacijoje „Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: objektyviųjų ir subjektyviųjų skirtumų kultūrinė vertė“[151] nagrinėjamos vadinamosios perceptyvinės dialektologijos problemos. Lietuvių kalbotyroje tai pirmas užsienyje šiuo metu itin populiarios dialektologijos srities tyrinėjimas.

* * *

Kartais duomenų apie lietuvių kalbos tarmes, gal tiksliau tomis tarmėmis kalbančius žmones, galima rasti ir su kalbotyra tartum nieko bendra neturinčių mokslų darbuose. Pirmiausia čia būtų galima paminėti žymiausio mūsų antropologo Gintauto Česnio (1940–2009) įdomų straipsnį, kuriame, pavyzdžiui, teigiama, jog esama duomenų, kurie labai atitinka Zigmo Zinkevičiaus teiginį, kad „žemaičių tarmei atsirasti lemiamą reikšmę turėjo kuršių substratas“[152]. Kitas žymiausias savo srities specialistas Vaidutis Kučinskas randa net tam tikro skirtumo žemaičių ir aukštaičių kraujo grupėse[153].

Tačiau kalbininkai šių mokslų duomenimis turėtų naudotis labai atsargiai net ir šiais laikais, kai mokslininkai iš tūkstančių metų senumo kaulų gali pasakyti, ką vieni ar kiti žmonės valgė, kokiomis ligomis sirgo, gaila, kol kas nieko negali pasakyti, kokiomis kalbomis ar tarmėmis jie kalbėjo.

[151] Aliūkaitė D. Tarminio kalbėjimo kultūrinis aspektas. – ABSl, 2006, 30, p. 567–583; Tarminio kalbėjimo estetinė vertė. – Tekstai ir kontekstai: transformacijų sklaida. V., 2007, p. 211–223; Tarmiškai kalbančio žmogaus stereotipai: apriorinės eilinių kalbos bendruomenės narių nuostatos. – Res. Ph., 2008, 14(19), p. 23–42.

[152] Česnys G. Antropologinis lietuvių kalbos tarmių substratas. – Lit., 2007, 53, 3(71), p. 44–56.

[153] Kučinskas V. Genomo įvairovė: lietuviai Europoje. V., 2004, p. 225, 233.

ONOMASTIKA

Svarbiausias pastarųjų dešimtmečių lietuvių onomastikos laimėjimas – „Lietuvių pavardžių žodynas", kurio pirmasis tomas (A–K) išleistas 1985 m., antrasis (L–Ž raidės) – 1989 m. Veikalą parengė Lietuvių kalbos instituto (tada Lietuvių kalbos ir literatūros institutas) darbuotojai: Aleksandras Vanagas, Vitalija Maciejauskienė, Marija Razmukaitė. Tai didžiulės apimties (apie 2500 puslapių) veikalas. Jame apie 50 tūkstančių antraštinių žodžių. Visam žodyno rengimui vadovavo vienas iš jo autorių – A. Vanagas. Žodyno rengimo principus jis išdėstė atskirame straipsnyje[154]. Dalis teiginių pakartota ir žodyno įvade (I, p. 11–41).

Žodyno pagrindą sudaro Lietuvių kalbos institute esanti Pavardžių kartoteka. Jai pradžią davė ketvirtojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos vietinių valdžios organų suregistruotos Lietuvos (išskyrus Vilniaus ir Klaipėdos kraštą) gyventojų pavardės. Šis sąrašas vėliau buvo pildomas, tikslinamas. 1939 m. atgavus Vilniaus kraštą kartoteka buvo papildyta šio krašto duomenimis. Jas kaupė speciali Antano Salio vadovaujama kalbininkų ekspedicija (Kazys Alminas, Juozas Balčikonis, Petras Jonikas, Matas Jurkynas, A. Ronkus, Juozas Senkus, Gražutė Šlapelytė (Sirutienė)[155].

Labai svarbu, kad Pavardžių kartoteka buvo kaupiama tuo metu, kai Lietuvos gyventojai buvo gana sėslūs, kai žmonės dažnai gimdavo ir mirdavo tame pačiame krašte. Ši aplinkybė leidžia bent jau apytiksliai nustatyti pavardžių paplitimo geografiją. Geografijai nustatyti žodyno autoriai Lietuvos teritoriją suskirstė į apie 280 punktų, kurių centrai yra didesnės gyvenamosios vietovės. Prie šių vietovių nurodomas ir vienos ar kitos pavardės šeimų skaičius. Turint galvoje, kad dėl

[154] Vanagas A. Lietuvių pavardžių žodyno sudarymo principai ir struktūra. – MA Darbai, 1971, 2(36), p. 179–193.

[155] Salys A. Raštai. II. Tikriniai vardai. Roma, 1983, p. 305–488.

savo struktūros bei semantikos archajiškumo mokslininkus ypač domina senieji dvikamieniai lietuvių asmenvardžiai, žodyne atlikta tam tikra dvikamienių pavardžių sandų registracija: prie pirmą kartą į žodyną įrašytos pavardės pirmojo sando kilmės aiškinimo yra išvardinamos ir kitos sudurtinės pavardės su analogiškais sandais.

„Lietuvių pavardžių žodynas" kartu yra ir etimologinis pavardžių žodynas. Viso pirmojo tomo pavardžių kilmės aiškinimai tenka A. Vanagui. Antrajame tome dalies pavardžių kilmę aiškino A. Vanagas, dalies – V. Maciejauskienė. Kilmės aiškintojams pravertė kaimynų kalbų onomastikos veikalai, ypač: Mikolajaus Birilos „Baltarusių antroponimija" („Беларуская антрапанімія". Мінск, 1966–1982, I–III), Jano Bystrońio „Lenkiškos pavardės" („Nazwiska polskie". Lwów-Warszawa, 1936), Stanisławo Rospondo „Šlionsko pavardžių žodynas" („Słownik nazwisk śląskich". Wrocław etc., 1967–1973, I–II), Witoldo Taszyckio redaguotas „Lenkų senųjų asmenvardžių žodynas" („Słownik staropolskich nazw osobowych". Wrocław etc., 1965–1982, I–VI), J. K. Brechenmacherio „Etimologinis vokiečių pavardžių žodynas" („Etymologisches Wörterbuch der deutschen Familiennamen". Limburg a. d. Lahn, 1960–1963, I–II), M. Gottschaldo „Vokiečių onomastika" („Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Enstehung und Bedeutung". Berlin, 1954), Boriso O. Unbegauno „Rusiškos pavardės" („Russian Surnames". Oxford, 1972), E. Blesės „Latvių asmenvardžių ir pavardžių studijos" („Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas". Rīgā, 1929, I), Veltos Staltmanės „Latvių antroponimija. Pavardės" („Латышская антропонимия. Фамилии. Москва, 1981) ir kt.

Žodyno autoriai buvo susidarę ir apie 50 tūkstančių latvių pavardžių kartoteką. Etimologiniam lietuvių pavardžių nagrinėjimui taip pat pravertė Lietuvių kalbos institute esantys lietuviškų, latviškų, slaviškų asmenvardžių rinkiniai, sukaupti iš įvairių istorinių dokumentų.

Etimologinės žodyno pastabos leidžia susidaryti išsamesnį lietuvių pavardžių kilmės vaizdą. Antai A. Vanagas jau minėtame straipsnyje[156] aptarė *A* raidės pavardžių kilmės statistiką. Iš žodyne pateikiamų šios raidės pavardžių tik apie 21 procentas yra baltiškos kilmės (tiksliau turi baltiškos kilmės šaknis arba kamienus), apie 8 procentus sudaro germanizmai, o 71 procentas yra slaviškos arba per slavus atėjusios

[156] Vanagas A. Lietuvių pavardžių žodyno sudarymo principai ir struktūra, p. 189.

pavardės. Žinoma, dėl kai kurių pavardžių kilmės galima suabejoti, ypač stebina mažas baltiškos kilmės pavardžių procentas. Be to, tokia proporcija negali tikti visoms raidėms.

A. Vanagui, V. Maciejauskienei ir M. Razmukaitei už „Lietuvių pavardžių žodyną" buvo paskirta 1993 metų Lietuvos Respublikos mokslo premija. Kol kas tai bent savo apimtimi yra pats didžiausias baltų onomastikos veikalas[157].

Kalbant apie „Lietuvių pavardžių žodyną", be trijų jo autorių, dar norėtųsi paminėti vieną ypač daug į šį veikalą įdėjusį darbo, tačiau tikriausiai ne dėl autorių kaltės pakankamai nepaminėtą kalbininką Matą Jurkyną[158], kuris nuo 1933 m. (dar studentas) pradėjo dirbti Vidaus reikalų ministerijos sudarytoje Pavardžių atlietuvinimo komisijoje. Pats rinko ir organizavo pavardžių rinkimą įvairiose Lietuvos vietose. Vėliau šį darbą tęsė dirbdamas 1939 m. įsteigtame Lituanistikos institute. Buvo parengęs atitinkamą „Pavardžių žodyną". 1943 m. Vilniaus universitete apgynė diplominį darbą „Lietuvių pavardės, jų kilmė ir slavinimas". Lietuvių onomastikos klausimais paskelbė nemaža straipsnių periodikoje. Jo parengtas „Vardyno" skyrius, nenurodant autoriaus, buvo išspausdintas ir „Lietuvių kalbos rašybos žodyne" (Kaunas, 1948).

Pagaliau turime rimtą leidinį, skirtą lietuvių vardams, tai Kazio Kuzavinio ir Bronio Savukyno parengtas „Lietuvių vardų kilmės žodynas" (V., 1987; V leid. 2007). Žodynas išaugo iš 1971 m. leidinyje „Vardai ir žodžiai" (sud. B. Savukynas) šių autorių paskelbto dar gana kuklaus „Lietuvių vardų etimologinio žodyno" (p. 42–157).

Naujajame veikale aiškinama kone keturių tūkstančių dabar Lietuvoje vartojamų ar vartotų vyrų ir moterų vardų kilmė. Šis leidinys pirmiausia yra skiriamas plačiajai visuomenei. Jame pateikiami tiek lietuviški, tiek ir svetimos kilmės vardai, norminamas jų kirčiavimas,

[157] Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 1988, 24(1), p. 94–105; Safarewicz J. (Rec.) – Onomastika, 1989, 33, p. 371–374; Klimas A. Antrasis „Lietuvių pavardžių žodyno" tomas. – Draugas, 1989. VII. 21; Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1990, 3, 89–93.

[158] Matas Jurkynas gimė 1909 m. lapkričio 20 d. Krijobalių kaime, Bartininkų valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje. 1929 m. jis baigė Vilkaviškio „Žiburio" gimnaziją ir įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. 1940–1943 m. dirbo Lietuvos mokslų akademijos Žemės vardyno redaktoriumi. Nuo 1943 m. mokytojavo Kaune. Čia 1944 m. gegužės 14 d. mirė. Palaidotas Vilkaviškyje.

apibūdinami tarminiai ir trumpiniai variantai, o svarbiausia aiškinama jų kilmė. Ypač reikšminga, kad nemažos dalies vardų kilmė čia aiškinama pirmą kartą. Kadangi žodynas skiriamas plačiajai visuomenei, tai atsižvelgiant į kalbos kultūros poreikius, vieno kito vardo galbūt ir nereikėjo dėti. Tačiau kita vertus ir šių žodžių kilmės aiškinimas skaitytojams pravers. Gal reikėjo autoriams įsivesti pažymą *neteiktina*. Dabar skaitytojui kartais gali būti neaišku, kodėl jis žodyne neranda šiandien gana paplitusio kokio nors *Deivio* ar *Gitanos*. Autoriai savo veikalo naujausius leidimus tobulino. Be to, jie pasiūlė ir vieną kitą naują baltiškos kilmės vardą ar anksčiau pateikto vardo trumpinį. Žodyne skelbiamas ir įvadinis straipsnis „Dabartinio lietuvių vardyno kilmė", kuriame trumpai aptariami senieji lietuviški (baltų), kalendoriniai krikštavardžiai, naujieji lietuviški vardai, naujieji skolintiniai vardai[159].

Derėtų pridurti, jog pasinaudodamas K. Kuzavinio ir B. Savukyno leidinyje „Vardai ir žodžiai" paskelbtu „Lietuvių vardų etimologiniu žodynu", Kleopas A. Girvilas Čikagoje išleido knygelę „Senoviniai vardai" (Chicago, 1986).

Pagaliau išvydome ir patį didžiausią lietuvių onomastikos veikalą, tiesa, kol kas jo pradžią – 2008 m. Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyrius, praėjus beveik dvidešimt metų nuo „Lietuvių pavardžių žodyno" (V., 1985–1989, I–II) pasirodymo išleidžia „Lietuvos vietovardžių žodyno" pirmąjį tomą, apimantį A–B raides. Manoma, kad žodyno būsią apie dešimt tomų. Taigi po akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" tai bus pats didžiausias lietuvių kalbotyros veikalas.

Kaip žodyno „Įvadas" lietuvių ir anglų kalbomis, papildytas nauja literatūra ir kiek paredaguotas spausdinamas dar 1992 m. parašytas Aleksandro Vanago (1934–1995) straipsnis. Žodyno autoriai šį straipsnį pasirinko ne tik dėl to, kad jame išsamiai aprašoma veikalo rengimo, vietovardžių tyrinėjimo istorija, parodoma lietuviškų vietovardžių reikšmė indoeuropiečių kalbotyrai, straipsnis pasirinktas ir kaip tam tikras pagarbos bei atminimo ženklas tiek daug lietuvių onomastikai nusipelniusiam mokslininkui.

Lietuvos vietovardžių rinkimas ir tyrinėjimas jau turi šimtametę istoriją. Pirmasis pagal jo paties parengtą metodiką vietovardžius pra-

[159] Maciejauskienė V. Kokį vardą rinkti. – Pergalė, 1988, 7, p. 173–175; Ne visi vardai puošia vardyną. – KK, 1989, 57, p. 82–86; Dar kartą apie lietuvių vardus. – KK, 2004, 77, p. 84–95.

dėjo rinkti lietuvių literatūros klasikas Vaižgantas (tikr. Juozas Tumas, 1869–1933). 1904 m. jis paskelbė net ir nedidelę instrukciją, kaip turėtų būti užrašinėjami vietovardžiai. Naujas lietuvių onomastikos etapas – tai žymiojo lietuvių kalbos tyrėjo Kazimiero Būgos (1879–1924) veikla. Lietuvių kalbos institute saugoma apie 35 tūkstančius paties K. Būgos ranka užrašytų vietovardžių kortelių.

Šiandien vietovardžių kartoteką sudaro jau apie 600 000 kortelių. Remiantis šia kartoteka ir buvo rašomas „Lietuvos vietovardžių žodynas".

K. Būga ne tik rinko ir tyrinėjo vietovardžius. Savo tyrinėjimais jis atkreipė lietuvių visuomenės dėmesį į šią mokslo sritį, parodė, kaip „vietų vardais į mus kalba pati žemė". Naujas lietuvių onomastikos pakilimas prasidėjo praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje, ir jis glaudžiai susijęs su A. Vanago veikla.

„Lietuvos vietovardžių žodyne" duodami sunorminti vietovardžiai. Ši norminimo tradicija įsigalėjo jau XX a. pradžioje. Prie pateiktų sunormintų vietovardžių nurodoma jų paplitimo geografija, aiškinama kilmė, kur įmanoma, pridedama ir įvardijamųjų objektų nuorodos.

Jau iš pirmo tomo galima susidaryti bendrą įspūdį apie Lietuvos vietovardžių pobūdį – jų kilmę, darybą. Turbūt pats gausiausias vietovardžių sluoksnis yra susijęs su medžių pavadinimais (*ãlksnis, ąžuolas, béržas*). Daugybė asmenvardinės kilmės vietovardžių. Mėgstami gyvulių vardai (*arklỹs, avìs, barsùkas*). Pakankamai randame visokių *Amèrikų, Arãbijų, Brazìlijų*. Senąją indoeuropiečių hidronimiją čia primena *Alantà, Algà, Apasčià, Ašmenà* ir kt. Veikale skelbiamą literatūros santrumpų sąrašą turbūt galima laikyti pačia išsamiausia iki šiol vienoje vietoje pateikta lietuvių onomastikos bibliografija.

Pirmąjį „Lietuvos vietovardžių žodyno" tomą rašė: Laimutis Bilkis (jis taip pat papildė įvadą ir tekstą galutinai parengė spaudai), Marija Razmukaitė, Vitalija Maciejauskienė (ji iki 2007 m. vadovavo žodyno rengimui ir redagavo tekstą). Redaktorių kolegiją sudarė: Laimutė Balodė (Latvijos ir Helsinkio universitetas), Václavas Blažekas (Brno universitetas), Grasilda Blažienė (Lietuvių kalbos institutas), Vytautas Kardelis (Vilniaus universitetas), Alma Ragauskaitė (Lietuvių kalbos institutas), Sergejus Temčinas (Lietuvių kalbos institutas), Jürgenas Udolphas (Leipcigo universitetas). Tomą recenzavo Ojāras Bušas ir Zigmas Zinkevičius.

Jurgio Gerulio pradėtą prūsų vietovardžių kaupimo ir tyrinėjimo darbą, galima sakyti, jau baigė Grasilda Blažienė ir lenkų kalbininkai.

Latvių kalbininkai tęsia darbą prie Jānio Endzelīno ir Vallijos Dambės pradėto kapitalinio Latvijos vietovardžių žodyno (dabar jo atsakingasis redaktorius O. Bušas). Dabar jau ir lietuviai gali džiaugtis gražia labai reikalingo darbo pradžia. Džiaugsis ne tik lietuviai – jis pravers ne tik baltų, bet ir slavų, ir apskritai indoeuropiečių kalbų tyrėjams.

Nemaža buvo paskelbta ir individualių lietuvių ar apskritai baltų onomastikos tyrinėjimų.

Gal pirmiausia čia būtų galima paminėti senųjų baltų ir slavų asmenvardžių tyrinėtojo Juozo Jurkėno[160] darbai. 1980 m. jis Maskvoje apgynė habilitacinę disertaciją „Apeliatyvų onimizacija ir indoeuropiečių antroponiminių sistemų raida“ („Онимизация апеллативов и развитие индоевропейских систем“). Šia ir kitomis panašiomis temomis jis paskelbė nemaža straipsnių[161]. J. Jurkėnas taip pat išleido knygą „Baltų ir slavų antroponimikos pagrindai“ („Основы балтийской и славянской антропонимики“. Вильнюс, 2003). Kalbininkas mėgina parodyti senųjų ide. asmenvardžių kūrimosi procesą, jų motyvaciją, ryšį su tokiomis sąvokomis kaip *geras*, *gražus*, *mielas*, *tylus*, *drąsus*, bando juose rasti herojinės poezijos pėdsakų. Be kita ko, tai gana sėkmingai mėginęs daryti ir Skirmantas Valentas[162].

Lietuvių kalbininkų dėmesį ypač traukė buvusios Rytų Prūsijos, Mažosios Lietuvos vietovardžiai bei asmenvardžiai. Be daugybės G. Blažienės darbų, kurie bus apžvelgti atskirai, čia pirmiausia gal minėtina G. Blažienės mokinės Daivos Deltuvienės 2001 m. apginta disertacija „Mažosios Lietuvos oikonimai (XIV–XVIII a.)“. Joje apta-

[160] Liet. k. t. ist., II, p. 35.

[161] Юркенас Ю. Проблема отражения так называемых древнеевропейских элементов в антропонимии. – Klb., 1982, 32(2), с. 22–31; Антропонимы, возникшие на базе апеллятивов с основным значением доброты-красоты-любви. – Klb., 1984, 35(2), с. 27–33; Антропоним „Скорина“. – Klb., 1993, 43(2), с. 60–63; Когнитивные аспекты антропонимии. – Klb.(SlV), 1995(1997), 45(2), с. 97–107; К истории формирования антропонимии балтийских и славянских языков. – Klb.(SlV), 1999, 48(2), с. 27–34; Сложное имя как синтез поэтического и когнитивного изображения человека. – Meninis tekstas 2. V., 2000, p. 24–28; Взаимоотношения балтийских и славянских языков в свете ономастических исследований. – ABSl, 2006, 30, p. 261–267.

[162] Valentas S. Indoeuropiečiai, jų poetai ir poezija. – Metai, 1995, 8–9, p. 107–115; Валянтас С. Двусоставные антропонимы-реликты поэзии балтов. – Б-с. иссл., 2004, 16, с. 201–223.

riami įvairiuose vokiškuose rašytiniuose ir spausdintuose šaltiniuose užfiksuoti Mažosios Lietuvos oikonimai, parodoma jų vokietinimo dėsningumai, pateikiama klasifikacija pagal kilmę, aptariami struktūros bruožai[163]. Disertacijos pagrindu kalbininkė išleido monografiją „Baltiški Mažosios Lietuvos XIV–XVIII a. oikonimai" (V., 2006).

Aušra Žemienė 2002 m. apgynė disertaciją „XVIII–XIX a. Ragainės apskrities lietuvininkų pavardžių daryba ir kilmė"[164]. Šia tema paskelbė straipsnių[165].

Rytų Prūsijos lietuviškas pavardes tyrinėjo ir Genovaitė Kiškienė[166].

Mūsų pagrindinė kuršininkų problemų tyrėja Dalia Kiseliūnaitė drauge su savo mokine Laima Simutyte išleido ypač gerai parengtą monografiją – „Kuršių nerijos vietų vardai" (Klaipėda, 2005)[167].

Vilniaus miesto ir apylinkių vietovardžius tyrinėjo Jonas Jurkštas (1929–2007), šia tema 1980 m. apgynęs disertaciją, paskelbė straipsnių[168], išleido apibendrinamojo pobūdžio knygelę „Vilniaus vietovardžiai" (V., 1985). Joje nagrinėjama Vilniaus ir jo apylinkių (Avižienių, Buivydiškių, Juodžilių, Rudaminos, Sudervės ir kt.) vietovardžiai, parodomas lietuviškų vietovardžių slavinimo procesas, apžvelgiama tyrinėjimo istorija, kaip knygelės priedas pateikiama iš senųjų planų sudaryta Vilniaus senamiesčio pavadinimų lentelė. J. Jurkštas taip pat išleido knygą „Senojo Vilniaus vandenys" (V., 1990) ir atsiminimų knygą „Kiek rovė – neišrovė" (V., 1997).

[163] Deltuvienė D. Dėl Mažosios Lietuvos vietovardžių su *-kehmen / -keimen* ir *-lauken*. – ALL(LKK), 1999, 41, p. 101–107; Dėl Mažosios Lietuvos XVI–XVIII amžiaus dehidroniminių oikonimų. – Blt., 2000, 35(2), p. 219–229.

[164] Razmukaitė M. (Rec.) – ALt, 2004, 6, p. 359–363.

[165] Žemienė A. Ragainės apskrities XVIII a. pab.–XIX a. pr. vyrų pavardžių daryba. – ALL(LKK), 1999, 41, p. 223–231; Dėl Mažosios Lietuvos moterų pavardžių darybos. – Starptautiskais baltistu kongress: referātu tēzes. Rīga, 2000, p. 355–356.

[166] Kiškienė G. Dėl priesagos lie. *-ait-* pavardžių buv. Rytų Prūsijoje. – Blt., 1983, 19(2), p. 179–183; Dėl XVIII a. Prūsijos lietuvių moterų pavardžių. – Blt., 1985, 21(1), p. 37–42; Dėl Rytų Prūsijos XVIII a. lietuviškų pavardžių darybos. – Blt., 1990, 26(1), p. 77–82.

[167] Bušs O. Kuršių nerijos vietovardžiai – išsamiai surinkti ir išnagrinėti. – Lietuviai ir lietuvininkai. Etninė kultūra (V). Klaipėda, 2006, p. 185–189; On. Lett., 2007, 3, p. 264–268.

[168] Liet. k. t. ist., II, p. 37.

Onomastika savo mokslinę veiklą pradėjo ir Meilutė Ramonienė. 1987 m. ji apgynė disertaciją „Lietuvių pavardės XVIII a. pabaigoje". Šia ir kitomis onomastikos temomis paskelbė straipsnių[169]. Pastaruoju metu kalbininkė ypač domisi lietuvių kalbos dėstymo kitataučiams problemomis. Kartu su anglų kalbininku Jefrey Ianu Pressu ji išleido vadovėlį „Šnekamoji lietuvių kalba" („Colloquial Lithuanian", London, New York, 1996)[170], su Loreta Vilkiene – lietuvių kalbos vadovėlį kitakalbiams „Po truputį" (V., 1998)[171], su L. Vilkiene ir Joana Pribušauskaite „Pusiaukelė" (V., 2006). Autorės apdovanotos 2006 metų Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Ramonienę domina ir miesto kalbos problemos. Ji redagavo monografiją „Miestai ir kalbos" (V., 2010).

Šiuo metu Varšuvoje dirbanti kalbininkė Ana Romančiuk (Vaičiulytė) tyrinėjo savo gimtinės, Baltarusijos teritorijoje esančios Gervėčių apylinkių, onomastiką. 1994 m. Vilniuje ji apgynė disertaciją „Onomastiniai kontaktai Gervėčių apylinkių šnektose"[172]. Disertacijos pagrindu išleido knygą „Tikriniai vardai Gervėčių apylinkių tarmėje" (V., 1996)[173]. Be tikrinių vardų analizės, kalbininkė aptaria ir bendrą lingvistinę šios lietuviškos salos (17 kaimų ir 1 vienkiemis) situaciją. Pagal 1985 m. duomenis lietuviai šioje apylinkėje dar sudarė 62,4% (30,7% sudarė baltarusiai, 1,9% – lenkai, 1,9% rusai, 2,9% ukrainiečiai ir 0,005% gyventojų sudaręs 1 čuvašas).

Kalbininkė sudarė ir periferinių šnektų tyrinėtojams labai naudingą „Lietuvių kalbos periferinių šnektų tyrinėjimo literatūros rodyklę"

[169] Ramonienė M. Vakarų ir Vidurio Lietuvos moterų antroponimai XVIII a. pabaigoje. – Klb., 1985, 36(1), p. 54–62; Asmenvardžiai – mūsų kalbos dalis. – Lietuvių kalba mokykloje. IV. Kaunas, 1992, p. p. 116–126; XVIII a. pabaigos pravardinės kilmės pavardžių daryba. – LKK, 1987, 26, p. 135–139.

[170] Stundžia B. (Rec.) – GK, 1997, 5, p. 21.

[171] Masaitienė D. Po truputį, bet patikimai. – D. ir d., 1999, 10, p. 284–285.

[172] Romančiuk A. Lietuvių kalbos funkcionavimas Gervėčių apylinkėse. – Jaunųjų filologų darbai. II. V., 1986, p. 238–242; Романчук А. Фамилии в условиях многоязычия (На материале говоров д. Гервят и окрестностей). – LKK, 1988, 27, p. 55–66; Из истории лингвистической ситуации в деревне Гервяты и её окрестностях. – Bałto-słowiańskie związki językowie. – Prace Slawistyczne. Nr. 81, 1990, p. 309–315; Vaičiulytė-Romančiuk O. XVIII a. pabaigos–XIX a. vidurio Gervėčių parapijos krikšto sąrašų knygos asmenvardžių ypatumai. – Onoma, p. 254–267.

[173] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1997, 5, p. 23.

(LKK, 1989, 28, p. 215–230). Minėtina, kad ji lenkų kalba išleido išsamią „Lietuvių kalbos gramatiką" („Gramatika języka litewskiego". Warszawa, 2006)[174].

Laimutis Bilkis 1998 m. apgynė disertaciją apie iki šiol labai mažai tyrinėtus Lietuvos balų, raistų, pelkių vardus, vadinamuosius helonimus. Šia ir kitomis temomis paskelbė straipsnių[175]. Išleido didžiulę monografiją „Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagotieji helonimai" (V., 2008). L. Bilkis lietuvių onomastikos klausimais daug rašo periodinėje spaudoje. Ypač vertingas jo straipsnis apie Kaišiadorių miesto kilmę (iš totoriško asmenvardžio)[176].

Vidas Garliauskas tyrinėja lietuviškų oikonimų lytis XVI–XIX a. nelietuviškuose šaltiniuose. Jo tyrinėjimuose ypač vertinga jo paties surinkti įvairių Lietuvos bažnyčių, dvarų inventorių, teismo aktų duomenys. Jį domina ne tik oikonimai, bet ir lietuviški asmenvardžiai bei įvairūs tuose šaltiniuose pasitaikantys lietuviški žodžiai[177].

2004 m. kalbininkas išleido knygą „XVII a. Molėtų bažnyčios krikšto ir santuokos metrikų knyga" Jos pagrindą sudaro apie 750 autoriaus iššifruotų lotyniškų metrikų įrašų. Knygoje taip pat apibūdinami senieji (XIII–XVII a.) Molėtų krašto oikonimai.

Jūratė Čirūnaitė 2000 m. apgynė disertaciją „Moterų įvardijimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės dokumentuose". Šia ir kitomis onomastikos temomis paskelbė straipsnių[178]. Įdomu tai, kad

[174] Judžentis A. (Rec.) – KK, 2008, 81, p. 301–312.

[175] Bilkis L. Lietuvių helonimai: termino teikimas, sąvoka, vieta toponiminėje sistemoje. – Lit., 1997, 1(29), p. 35–57; Dėl lietuvių senųjų kelonimų. – Lit., 1997, 3(31), p. 54–65; Lietuvių priesaginiai deminutyviniai helonimai. – LKK, 1999, 41, p. 51–95; Dėl kai kurių lietuvių vandenvardžių kilmės. – Onoma, p. 47–62.

[176] Bilkis L. Dėl miesto vardo *Kaišiadórys* kilmės. – ALL(LKK), 2002, 47, p. 1–7.

[177] Garliauskas V. Lietuviškos oikonimų lytys nelietuviškuose XVI–XIX a. šaltiniuose. – LKK, 1998, 40, p. 123–204; Lietuviški XVIII a. Šiaulėnų bažnyčios metrikų įrašai Lietuvos bažnyčių metrikų knygų kontekste. – GK, 1999, 9, p. 18–22; Lietuviški Šiaulėnų bažnyčios įrašai 1719–1738 metų santuokų metrikuose. – ALt, 2001, 3, p. 213–250.

[178] Čirūnaitė J. Moterų įvardijimo standartai kai kuriuose XVI–XVII a. LDK dokumentuose. – Lit., 1998, 2(34), p. 88–97; Baltiški LDK kariuomenės dokumentų antroponimai. – D. ir d., 1999, 10(19), p. 69–78; Nelietuviškų LDK teritorijų antroponimikono baltizmai XVI amžiuje. – Acta Baltica. Kaunas, 1999, p. 12–18; Lietuvos totorių pavardžių formavimasis XV–XVII a. – Blt., 2001, 36(2), p. 299–306; Bajorų pavadinimai – lietuvių pavardžių šaltinis. – Blt., 2002, 37(2), p. 343–352; LDK žydų įvardijimas slaviškuose XVIII a. dokumentuose. – Lit., 2005, 63(3), p. 38–46.

kalbininkė savo disertacijoje pateikė nemaža lietuviškos kilmės asmenvardžių, rastų už istorinio lietuvių kalbos ploto.

Ilona Mickienė 2001 m. apgintoje disertacijoje nagrinėjo Telšių rajono vietovardžių darybą[179]. Kalbininkė domisi ir Lietuvos drimonimais (miško, miško dalies pavadinimais)[180].

Alma Ragauskaitė tyrinėjo senuosius Kauno miestiečių asmenvardžius[181]. 2002 m. apgintos disertacijos[182] pagrindu ji išleido monografiją „XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai" (V., 2005).

Nijolė Taluntytė (Levandauskienė) 2003 m. apgynė disertaciją „XVIII a. Kauno regiono oikonimai: struktūriniai semantiniai tipai"[183].

Daiva Sinkevičiūtė 2004 m. apgynė disertaciją „Senųjų dvikamienių lietuvių asmenvardžių trumpinių struktūra"[184]. 2007 m. disertacijos pagrindu parengė monografiją „Lietuvių dvikamienių asmenvardžių trumpiniai ir jų kilmės pavardės" (V., 2007)[185]. Kalbininkė daug rašo praktiniais lietuvių onomastikos klausimais.

[179] Mickienė I. Dėl Lietuvos asmenvardinės kilmės vietovardžių darybos. – Lit., 1997, 3, p. 84–90; Moterų asmenvardžiai Telšių rajono vietovardžiuose. – Feminizmas, visuomenė, kultūra. V., 1999, p. 46–49; Sideravičiūtė-Mickienė I. Bendrašakniai Telšių rajono vietų vardai. – Valoda dažādu kultūru kontekstā. Valoda. – 2004. Daugavpils, 2004, p. 203–209.

[180] Sideravičiūtė-Mickienė I. – Dėl Lietuvos asmenvardinės kilmės drimonimų darybos. – BF, 2004, 13(1), p. 121–131.

[181] Ragauskaitė A. XVI a. II pusės Kauno miestiečių lietuviškos kilmės asmenvardžiai. – LKK, 1999, 41, p. 145–158; XVII a. pirmosios pusės Kauno miestiečių asmenvardžių kilmė. – LKK, 2000, 43, p. 93–110; Vietovardinės kilmės asmenvardžiai ir prievardžiai XVI a. Kauno aktų knygose. – BF, 2006, 15(1–2), p. 81–94.

[182] Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 2003, 5, p. 377–380.

[183] Taluntytė N. Istoriniai Fredos vietovardžiai. – Kauno istorijos metraštis. Kaunas, 1998, p. 157–165; Senieji Kauno vietovardžiai. – D. ir d., 1999, 10, p. 79–90; Талунтите Н. Славянские ойконимические структуры: Каунасский регион Литвы в XVIII в. – Valoda dažādu kultūru kontekstā. Valoda – 2004. Daugavpils, 2004, p. 292–298.

[184] Sinkevičiūtė D. Dvikamienių asmenvardžių trumpinių kilmė ir sandara: lie. *dau(C)*. – Blt., 2002, 37(1), p. 115–129; Lietuvių dvikamienių vardų trumpinimo tendencijos šnekamojoje kalboje. – Blt., 2002, 37(2), p. 317–341; Apie lietuvių asmenvardžių su kamienais *žyg-* ir *žy-m-* raidą. – Blt., 2007, 42(1), p. 117–131; Lietuvių dvikamienių vardų su pirmuoju dėmeniu *vaiš-* raidos bruožai. – Blt. 2008, 43(2), p. 263–274.

[185] Maciejauskienė V. (Rec.) – Blt., 2008, 43(1), p. 123–139.

Renata Endzelytė 2005 m. apgynė disertaciją „Šiaurės vidurio Lietuvos vietovardžiai“[186].

Nerija Bartkutė 2008 m. apgynė disertaciją „Joniškio rajono teritorijos toponimika: daryba ir raidos polinkiai“[187].

Dalia Sviderskienė tyrinėjo Marijampolės apskrities gyvenamųjų vietų vardus[188].

Klaipėdos krašto lietuvių pavardes tyrinėjo Asta Urbonavičiūtė[189].

Slaviškais lietuvių pavardžių elementais domėjosi Audronė Šaltenytė[190].

Lietuvių onomastikos tyrinėtojams labai svarbi yra istoriko Zigmanto Kiaupos studija apie Kauno vaito XVI a. vidurio knygų lietuviškus elementus[191]. Istorikas daro išvadą, kad Kaunas XVI a. buvo lietuviškas miestas. A. Ragauskaitė jau mūsų minėtoje monografijoje rašė: „Be doc. dr. Zigmanto Kiaupos darbų apie Kauno senąjį archyvą ir miesto savivaldą disertacijos nebūtų galima parašyti“ (p. 7).

Apie Alvydo Butkaus, Kazimiero Kuzavinio, Vitalijos Macijauskienės, Marijos Razmukaitės, G. Blažienės onomastikos darbus bus kalbama šiems kalbininkams skirtuose knygos skyreliuose.

[186] Endzelytė R. Šiaurės vidurio Lietuvos vandenvardžių daryba. – Lit., 2004, 4(60), p. 63–77; Šiaurės vidurio Lietuvos vietovardžiai su priesaga *-išk-*. – ALL(LKK), 2004, 50, p. 1–10; Apie šiaurės vidurio Lietuvos sudėtinius vietų vardus. – Baltų kalbų tarmės: rašytinis palikimas. Šiauliai, 2005, p. 65–78.

[187] Bartkutė N. Kalnuotų vietų įvardijimas nekalnuotoje Lietuvos teritorijoje (remiantis Joniškio rajono vietovardžiais). – ALL(LKK), 2007, 56, p. 23–40.

[188] Sviderskienė D. Marijampolės apskrities Marijampolės valsčiaus vietovardžių darybos ir kilmės polinkiai. – ALL(LKK), 2005, 52, p. 91–118; Marijampolės apskrities drinonimų darybos ir kilmės polinkiai. – ALL(LKK), 2006, 54, p. 49–62; Marijampolės apskrities sudurtiniai oronimai. – Lit., 2006, 4(68), p. 47–59; Marijampolės apskrities gyvenamųjų vietų vardai. – ALL(LKK), 2007, p. 99–122; plg. t. p. Labutis V. Pastabos dėl Marijampolės krašto vietovardžių tyrimo. – ALL(LKK), 2007, 56, p. 103–116.

[189] Urbonavičiūtė A. Klaipėdos krašto lietuvių pavardės iš sudurtinių asmenvardžių. – Tiltai, 2005, 26, p. 231–243.

[190] Шальтяните А. Наименования женщин в „Реестре сумы панеи и вдов воеводиныхъ, старостиных и иных многих княгин и панеи – Valoda dažādu kultūru kontekstā. Valoda – 2004. Daugavpils, 2004, p. 299–304; Славянские элементы в литовских фамилиях. – ABSl, 2006, 30, p. 311–321.

[191] Kiaupa Z. Kauno vaito XVI a. vidurio knygos prabyla lietuviškai. – Kultūros sankirtos. Skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui. V., 2000, p. 66–92.

ŽYMESNIEJI TYRINĖTOJAI

Juozas Senkus (1907–1970)[1]. 2006 m. buvo išleisti kalbininko rinktiniai raštai „Kalbotyros darbai" (V., 2006). Juos sudarė Danguolė Mikulėnienė ir kalbininko dukra Rasa Senkutė-Kašėtienė. Knygoje skelbiamas Kazio Morkūno ir Algirdo Sabaliausko straipsnis „Kalbininkas Juozas Senkus" (p. 11–24) ir D. Mikulėnienės straipsnis „Juozo Senkaus kalbotyros darbai" (p. 25–27). Leidinyje „Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos 2" (V., 2007) skelbiama su kalbininko gyvenimu ir moksline veikla susijusi archyvinė medžiaga (parengė R. Senkutė-Kašėtienė, p. 34–96).

Jonas Kruopas (1908–1975)[2]. 1998 m. išleisti kalbininko „Rinktiniai raštai" (V., 1998, sud. St. Keinys, K. Morkūnas, A. Sabaliauskas. Knygoje taip pat skelbiama J. Kruopo bibliografija, sud. A. Montvilienė, St. Keinys (p. 549–553) ir A. Sabaliausko straipsnis „Kalbininkas Jonas Kruopas" (p. 11–23).

1998 m. Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyrius surengė J. Kruopo atminimui skirtą mokslinį seminarą. Dalis pranešimų buvo paskelbta „Terminologijos" žurnale[3]. 2008 m. Lietuvių kalbos institute įvyko tarptautinė konferencija, skirta Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms. Dalis skaitytų pranešimų paskelbta knygoje „Leksikografija ir leksikologija 2" (V., 2010).

[1] L. k. t. ist., II, p. 43–45. Papildoma žymesniųjų tyrinėtojų veiklos apžvalga skelbiama tokia eile, kokia jo buvo pateikta II-je knygos („Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija" 1940–1980 m.) dalyje.

[2] Liet. k. t. ist., II, p. 45–48.

[3] Keinys St. J. Kruopas ir lietuvių terminologija. – Term. 1998, 5, p. 7–20; Kaulakienė A. J. Kruopas – nuoseklios ir kryptingos fizikos terminijos tvarkybos šalininkas. – Term. 1998, 5, p. 93–101; plg. t. p. Sabaliauskas A. Kalbininkui Jonui Kruopui – 100. – Žemaičių žemė, 2008, 2(59), p. 68–71; Keinys St. Jono Kruopo reikšmė mūsų kalbai ir mokslui. – L. ir l., 2, p. 13–23; Šimėnaitė Z. Jono Kruopo leksikografinė veikla. – L. ir l., p. 24–34; Vilutytė-Rimševičienė A. Jono Kruopo pastabos apie Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos leksikografinį palikimą. – L. ir l. 2, p. 35–45.

Kazys Ulvydas[4]. 1996 m. kovo 16 d., eidamas aštuoniasdešimt šeštuosius metus, Vilniuje mirė Ulvydas, kalbininkas, kurio vardas susijęs su dviem svarbiausiais kolektyviniais lietuvių kalbotyros darbais – akademiniu „Lietuvių kalbos žodynu" ir akademine tritome „Lietuvių kalbos gramatika".

Mūsų aptariamuoju laikotarpiu buvo išleistas XII, XIII, XIV, XV, XVI akademinio žodyno tomas, kurio vyriausiasis redaktorius buvo Ulvydas.

Kaip jau buvo rašyta antrojoje mūsų knygos dalyje, Ulvydas ypač plačiai nagrinėjęs lietuvių kalbos prieveiksmį. Skyrius apie šią kalbos dalį jis parašė ne tik tritomei „Lietuvių kalbos gramatikai", bet ir 1985 m. rusų kalba išleistai lietuvių kalbos gramatikai „Грамматика литовского языка" bei 1994 m. paskelbtai „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikai".

Tam tikra prasme su lietuvių kalbos prieveiksmio tyrinėjimais yra susijusi ir Ulvydo studija „Nekaitomosios kalbos dalys pirmosiose lietuvių kalbos gramatikose" (LKK, 1995, 33, p. 7–42), kurioje apžvelgiama, kaip prieveiksmis buvo traktuojamas Danieliaus Kleino „Grammatica Litvanica", Kristupo Sapūno ir Teofilio Gotlibo Šulco „Compendium Grammaticae Lithvanicae", Fridricho Wilhelmo Haacko „Anhang einer kurtzgefassten Litthauischen Grammatik", Povilo Fridricho Ruigio „Anfangsgründe einer Littauischen Grammatik", Gottfriedo Ostermeyerio „Neue Littauische Grammatick" ir Kristijono Gotlibo Milkaus „Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre".

Daugybę straipsnių per šiuos metus Ulvydas paskelbė kalbos kultūros klausimais. Čia gal pirmiausia reikėtų paminėti ne tik bendrinės kalbos, bet ir kalbos istorijos tyrinėtojams įdomius jo straipsnius: „Ka-

[4] Liet. k. t. ist., II, p. 49–51; Paulauskas J. Žvilgsnis į Kazio Ulvydo darbų takus: 80-osioms gimimo metinėms. – GK, 1990, 8/9, p. 42–44; Kniūkšta P. Lieka darbai ir idėjos. – KK, 1996, 68, p. 4–6; Palūžo kalbos kultūros ąžuolas. – GK, 1996, 4, p. 2–4; Morkūnas K., Sabaliauskas A. Kazys Ulvydas. – Blt., 1996, 31(1), p. 131–132; Paulauskas J. Exegit monumentum. – LKK, 1997, 37, p. 272–276; Valeckienė A. Mūsų mokytojas. – GK, 2000, 7–9, p. 5–9; Ambrazas V., Valiulytė E. Kazio Ulvydo darbai ir nuopelnai kalbos mokslui. – KK, 2000, 73, p. 3–13. Kazys Ulvydas. Bibliografija. Sud. I. Andriukaitienė. Įžangos žod. K. Morkūno, A. Sabaliausko. V., 1995; Ambrazas V., Valiulytė E. Kalbininkas Kazys Ulvydas. – K. Ulvydas. Lietuvių kalbos prieveiksmiai. V., 2000, p. IX–XXXIII.

zimieras Būga ir kalbos kultūra" (KK, 1980, 38, p. 14–23), „Dėl J. Jablonskio pažiūrų į kalbą" (KK, 1982, 42, p. 3–16), „J. Balčikonio mokslinė, literatūrinė ir pedagoginė veikla" (LKK, 1987, 26, p. 4–12), „Svarbiausi J. Kruopo veiklos barai" (KK, 1988, 54, p. 5–10).

Labai vertingas Ulvydo, kaip betarpiško liudininko, straipsnis apie Antano Salio veiklą Vytauto Didžiojo universitete Kaune[5]. Tai straipsnis ne tik apie A. Salį, bet ir apie ano meto universitetą, nepriklausomos Lietuvos kultūrinį gyvenimą, didelį jaunosios lituanistų kartos entuziazmą, norą siekti mokslo.

Nuo pat įsteigimo (1961 m.) iki 1991 m. Ulvydas buvo periodinio leidinio „Kalbos kultūra" atsakingasis redaktorius, vėliau redakcinės kolegijos narys. Jis taip pat 1993 m. išleisto „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" redakcinės kolegijos narys.

Ulvydas yra prisidėjęs ir prie Kristijono Donelaičio raštų leidimo. Dar 1977 m. išleistam pilnam K. Donelaičio „Raštų" leidimui jis kalbiniu požiūriu redagavo „Metų" ir pasakėčių tekstus, apie redagavimo principus paskelbė straipsnį „K. Donelaičio kūrinių kalbinis redagavimas" (p. 294–313)[6]. Ulvydas redagavo ir 1983 m. išleistą K. Donelaičio „Metų" leidimą. Čia skelbiamas jo straipsnis „Keletas redaktoriaus pastabų" (p. 173–176).

Kalbininko aštuoniasdešimt penkerių metų jubiliejaus proga 1995 m. išleistas jam skirtas „Kalbos kultūros" 67 sąsiuvinis. Ta proga Vilniaus universitete buvo organizuota ir lietuvių kalbos kultūros klausimams skirta Jono Jablonskio konferencija. Ulvydas buvo išrinktas Kėdainių krašto garbės piliečiu. 1996 m. vasario 16 d. proga kalbininkui buvo įteiktas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinas. 1996 m. Ulvydas (jau po mirties) už darbą prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" (VII–XVI t.) kartu su kitais jo autoriais buvo apdovanotas Lietuvos Respublikos mokslo premija.

2000 m. buvo išleista Ulvydo knyga „Lietuvių kalbos prieveiksmiai". Joje skelbiami anksčiau įvairiuose leidiniuose išspausdinti prieveiksmių tyrinėjimai, minėtoji studija „Nekaitomosios kalbos dalys pirmosiose lietuvių kalbos gramatikose", Irenos Andriukaitienės suda-

[5] Ulvydas K. A. Salio veikla Vytauto Didžiojo universitete 1930–1939 m. – LKK, 1994, 34, p. 20–29.

[6] Vitkauskas V., Žukas S. Naujas „Metų" leidimas. – Pergalė, 1984, 11, p. 166–168.

ryta Ulvydo bibliografija ir jo buvusių mokinių, vėliau kolegų Vytauto Ambrazo ir Elenos Valiulytės straipsnis „Kalbininkas Kazys Ulvydas“ (p. IX–XXXIII), kuriame išsamiai apžvelgiama žymiojo lietuvių kalbos tyrėjo gyvenimas, pedagoginė ir mokslinė veikla. Knygą sudarė E. Valiulytė. Turbūt teisingai šioje knygoje Ulvydas apibūdintas kaip „vienas žymiausių XX a. antrosios pusės lietuvių kalbininkų, paskutinysis klasikinės lingvistikos mokyklos atstovas“.

Antanas Lyberis[7]. Žymus leksikografas, artimas Juozo Balčikonio talkininkas mirė 1996 m. lapkričio 22 d. Vilniuje.

Ypač svarbus paskutiniųjų jo gyvenimo metų darbas – naujas „Lietuvių-rusų kalbų žodyno“ (V., 1988) leidimas. Tai apie 65 tūkstančių žodžių žodynas. Jo specialusis redaktorius Valerijus Čekmonas. 2008 m. buvo išleistas jau penktas šio veikalo leidimas.

Keletą mažesnės apimties žodynų Lyderis kartu su kitais autoriais parengė mūsų mokyklai. Su Pranu Kniūkšta išleido „Mokomąjį lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodyną“ (Kaunas, 1983; 2009 m. išleistas 14-tą kartą). Su Kazimieru Gaiveniu ir Vytautu Šernu – „Mokyklinį lietuvių-rusų kalbų žodyną“ (Kaunas, 1985).

Po autoriaus mirties buvo išleistas Lyberio „Sinonimų žodyno“ antras leidimas (V., 2002). Lietuvių kalbos institutas taip pat išleido kalbininko darbų rinktinę („Leksikografijos teorija ir praktika“ V., 2009. Sud. Zita Šimėnaitė).

Paskutiniuosius septynerius metus dėl sunkios ligos mokslinėje veikloje Lyberis negalėjo dalyvauti.

Jonas Kabelka[8]. Paskutinis svarbus šio kalbininko veikalas „Baltų filologijos įvadas“ (V., 1982). Tai pirmas tokio pobūdžio veikalas lietuvių kalba. Pažymėtina, kad šį kursą Kabelka daugybę metų dėstė mūsų aukštosiose mokyklose. Jam pačiam jį dėstė Jānis Endzelīnas Latvijos universitete. Gal šis faktas ir lėmė, kad savo struktūra Kabelkos knyga maža kuo skiriasi nuo žinomo J. Endzelīno veikalo „Baltų filologijos įvadas“ („Ievads baltu filoloģijā“. Rīgā, 1945). Kaip ir Endzelīno, taip ir Kabelkos knyga parašyta labai kondensuotai. Beveik

[7] Liet. k. t. ist., II, p. 52–53; Morkūnas K. Antano Lyberio ir jo darbų atminimui. – LKK, 1997, 37, p. 276–278; Paulauskas J. Antanas Lyberis. – Blt., 1957, 32(1), p. 148–149.

[8] Liet. k. t. ist., II, p. 53–55.

sunku įsivaizduoti, kad tokios apimties knygoje buvo galima sukaupti tiek daug faktų. Knygą sudaro tokie pagrindiniai skyriai: baltų vardas, baltų priešistorinės gyvenamosios vietos, pirmosios žinios apie baltų gentis, atskiros baltų gentys bei tautos, baltų kalbų santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis, baltų ir finougrų kalbų santykiai. Priešingai J. Endzelīnui, Kabelka atsisakė skyriaus apie apie žymesniuosius baltų kalbų tyrinėtojus, nes „plačiau aprašinėjant tiek juos pačius, tiek jų darbus, skyrius išeitų neproporcingai didelis, o skiriant jiems vos ne po keletą eilučių, naudos būtų ne per daugiausia" (p. 3).

Kabelka, panašiai kaip J. Endzelīnas, buvo įsitikinęs, „kad tikrai gerą tokį „Įvadą" galėtų parašyti mažiausia trys autoriai: istorikas, kalbos istorikas ir literatūros istorikas" (p. 4). Tačiau jau trys dešimtmečiai Kabelkos knyga yra ne tik geras vadovėlis mūsų studentams, bet ir parankinė knyga tyrinėtojams[9].

1987 m. buvo išleistas Kabelkos vadovėlis aukštosioms mokykloms „Latvių kalba" II leidimas. Naują leidimą, kai ką papildydamas bei pataisydamas, spėjo parengti dar pats autorius.

Būtų galima prisiminti ir įdomų Kabelkos straipsnį mūsų kalbos kultūros klausimais „Apie kalbos kultūros mokytojus ir mokinius" (Kultūros barai, 1984, 11, p. 62–64).

Ankstesnėje mūsų knygoje esame kalbėję apie Jono Balkevičiaus ir Kabelkos parengtą „Lietuvių-latvių kalbų žodyną" (V., 1977). Iš esmės remdamasis šiuo žodynu, Alvydas Butkus parengė naują „Latvių-lietuvių kalbų žodyną" (K., 2003).

Mirė Kabelka 1986 m. gruodžio 26 d. Vilniuje. Iki paskutinių gyvenimo dienų jis dėstė Vilniaus universitete. Kabelka buvo talentingas, puikų lingvistinį išsilavinimą turėjęs kalbininkas. Tačiau taip jau susiklostė gyvenimas, kad dažnai jam tekę dirbti ne tuos darbus, kuriems jis buvo pasirengęs ir kuriuos jis labiausiai mėgo[10].

[9] Sabaliauskas A. (Rec.) – Blt., 1985, 21(2), p. 205–206; Girdenis A. Kalbotyros darbai. V., 2000, II, p. 386–394.

[10] Sabaliauskas A. Mūsų mokytojas. – Pergalė, 1984, 11, p. 160–162; Kalbininkas Jonas Kabelka. – Suvalkija, 1999, 5, p. 40–46; Jonas Kabelka. – Blt., 1988, 24(2), p. 218–219; Mažiulis V. Jonas Kabelka. – MK, 1987, 2, p. 45–46; [Vaišnys J.] Netekome žymaus lituanisto. – Laiškai lietuviams. Chicago, 1987, 2, p. 102–103; Balkevičius J. Ką baltams buvo pažadėję... – GŽ, 1994, 12, p. 7–9; Venckutė R., Vitkauskas V. Jonas Kabelka – baltistas ir leksikografas. – Blt., 2005, 40(1), p. 127–132.

Su tam tikra liūdesio gaidele norisi prisiminti Kabelkos mokslo dienų draugo Algirdo Juliaus Greimo žodžius: „Toks Jonas Kabelka, pavyzdžiui, mano bendraklasis ir bendrasuolis, buvo tikrai gabesnis lingvistas, negu aš, o parako vis tik neišrado..." (Literatūra ir menas, 1991. VII. 13).

Jonas Kazlauskas[11]. 2000 m. išleisti kalbininko „Rinktiniai raštai", kurių pirmajame tome paskelbta jo „Lietuvių kalbos istorinė gramatika" (V., 1968), antrajame – įvairūs straipsniai, recenzijos. Pirmajame tome išspausdintas kalbininko mokslinį palikimą įvertinantis Alekso Girdenio ir Alberto Rosino straipsnis.

Tradicinėmis tapo Vilniaus universitete organizuojamos Jonui Kazlauskui pagerbti tarptautinės konferencijos.

Gražiai sutvarkyta Kazlausko gimtoji sodyba. Vilniuje jo vardu pavadinta gatvė. Įsteigta Jono Kazlausko premija (Pirmasis 1990 m. šį apdovanojimą pelnė Albertas Rosinas). Apie šį tragiško likimo kalbininką paskelbta daugybė straipsnių[12]. Vilniaus universitetas ir Birštono savivaldybė 2010 m. išleido knygą „Baltistikos ąžuolas. Jono Kazlausko gyvenimas ir darbai" (Sud. Ramutė Šimukauskaitė ir Regina Venckutė).

Kazlausko mirtis (po 1970 m. spalio 8 d. Vilniuje) buvo skaudus lietuvių kalbotyros praradimas.

Jonas Palionis[13]. Kalbininkas toliau sėkmingai tęsė senųjų lietuvių kalbos paminklų, bendrinės kalbos formavimosi istorijos tyrinėjimus, susidomėjo savo gimtojo krašto onomastika.

[11] Liet. k. t. ist., II, p. 55–57.

[12] Marcinkevičius J. Tauta gyvena kalboje: prof. Jono Kazlausko 60-mečiui. – Dienovidis, 1990. X. 19–26; Rosinas A. Naujų kelių ieškotojas ir atradėjas. – Mokslas ir gyvenimas, 1990, 8, p. 14–15; Schmalstieg W. R. More about Professor Jonas Kazlauskas. – Lituanus, 1991, 37(1), p. 7; Kaukienė A. Jonas Kazlauskas – pedagogas. – Krantai, 2001(2), p. 35–39; Sabaliauskas A. Penkios mūsų jaunystės dienos. – Ten pat, p. 41–43; Tapinas L. Prarasto laiko nebūna. V., 2004, p. 72–82; Jonas Kazlauskas. Sud. A. Aleknavičienė. Prienai (be datos).

[13] Liet. k. t. ist., II, p. 57–60; Palionis J. [Trumpa autobiografija]. – Mokslas ir gyvenimas, 1994, 6, p. 2; Sabaliauskas A. Profesorius Jonas Palionis – jubiliatas. – GK, 1994, 6, p. 23–25; Piročkinas A. Nuo aštuonių dešimtmečių aukštumų. – Literatūra ir menas, 2004. VI. 18; Zabulis H. Solidi nesenstančio profesoriaus sukaktis. – GK, 2004, 6, p. 24–25; Palionis J. Žodelis apie save. – Prienų kraštas: istorija, žmonės, kūryba. Sud. Juozas Palionis. V., 2004, p. 138–139; Jonas Palionis. Bibliografijos rodyklė. Sud. Z. Zinkevičius, S. Peciulkienė. Įžangos žod. Z. Zinkevičiaus, B. Stundžios. V. 2004.

Pirmiausia gal reikėtų paminėti su šio kalbininko vardu susijusią savo metu labai svarbią Jono Bretkūno „Rinktinių raštų" (V., 1983) publikaciją. Šią publikaciją Palionis parengė kartu su Julija Žukauskaite.

Knygoje, be ištraukų iš J. Bretkūno Biblijos vertimo, publikuojami taip pat visų šiuo metu žinomų mūsų raštijos pradininko laiškų vertimai ir jo „Prūsų krašto kronikos" vertimo į lietuvių kalbą fragmentai (vertė ir komentarus parašė Marcelinas Ročka).

Biblijos vertimo ištraukos dešifruotos iš Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje esančio mikrofilmo, atskirais atvejais lyginta su Vilniaus universiteto bibliotekoje esančia fotokopija ir Emilijaus Kraštinaičio (1903–1983) dešifruotu mašinraščiu. Knygoje taip pat skelbiama Juozo Tumelio sudaryta J. Bretkūno bibliografija.

Palionis visą šį veikalą redagavo, sudarė aiškintinų žodžių žodynėlį ir parašė platų įžanginį straipsnį – „Jonas Bretkūnas (Gyvenimas ir raštai)". Jame, daugiausia remdamasis Viktoro Falkenhano studija[14], pateikė J. Bretkūno biografiją, gražiai įvertino jo nuopelnus lietuvių raštijai, trumpai apžvelgė ano meto J. Bretkūno palikimo tyrinėjimus, ypač teigiamai atsiliepė apie Jurgio Lebedžio straipsnius, kuriuose „su autoriui būdingu įžvalgumu buvo išryškintos Bretkūno socialinės pažiūros, jo raštų kalbos liaudiškumas, individualaus stiliaus ypatybės" (p. 25).

Šis leidinys svarbus dar ir tuo atžvilgiu, jog jis buvo išleistas tuo metu, kai bet kokios religinio turinio literatūros skelbimas nebuvo pageidaujamas, kai jo rengėjai ir leidėjai rizikavo, jog gali užsitraukti valdžios nemalonę[15].

Čia reikėtų paminėti, kad Palionis yra paskelbęs ir straipsnį apie Bretkūno latvybes. Straipsnis išspausdintas žymiajai latvių kalbininkei Veltai Rūķei Draviņai pagerbti skirtoje knygoje „Symposium Balticum"[16].

1995 m. buvo išleistas Palionio ir Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojos Vidos Jakštienės parengtas kitas taip pat labai svarbus

[14] Falkenhahn V. Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer. Königsberg-Berlin, 1941.

[15] Girdzijauskas J. Sulaukėme Bretkūno. – Kultūros barai, 1983, 8, p. 60–62; Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1983, 29(4), p. 71–74; Sabaliauskas A. Paminklas Jonui Bretkūnui. – Literatūra ir menas, 1983.VIII.27; Savukynas B. Joną Bretkūną skaitant. – Pergalė, 1984, 5, p. 180–182; Trost P. (Rec.) – Slavia, 1985, 54(2), p. 211–212; Steinke K. (Rec.) – Kratylos, 1987, 32, p. 214–216.

[16] Palionis J. Lettizismen in Bretkūnas Wortschatz. – Sym. Balt., p. 355–359.

mūsų raštijos paminklas – seniausia išlikusi lietuviška knyga, išspausdinta Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, „Mikalojaus Daukšos 1595 metų katekizmas“ (V., 1995). Šiame leidinyje skelbiama M. Daukšos katekizmo originalo, saugomo Vilniaus universiteto bibliotekoje, fotokopija, transliteruotas jos variantas, Jokūbo Ledezmos katekizmo lenkiško vertimo (iš jo M. Daukša vertė savo katekizmą), transliteruotas tekstas, M. Daukšos, Eduardo Volterio ir Ernesto Sittigo katekizmo leidimuose pastebėtų skirtybių rašybos bei skyrybos lyčių lyginamoji lentelė ir visų M. Daukšos katekizmo žodžių formų rodyklė.

Palionis šiam leidiniui parašė straipsnį „1595 metų katekizmas ir jo leidimai“ (straipsnis skelbiamas lietuvių ir vokiečių kalbomis), parengė rodyklę ir visą leidinį redagavo bei koregavo[17].

Ši knyga, be abejonės, yra vienas iš pačių geriausių, kruopščiausiai parengtų senųjų lietuvių kalbos paminklų. Palionio sudaryta lietuviškų žodžių formų rodyklė bus svarbus būsimojo lietuvių kalbos istorinio žodyno šaltinis, ji gražiai papildys šioje srityje jau atliktus Czesławo Kudzinowskio, Jono Kruopo, Vincento Drotvino, Dominyko Urbo darbus.

Palionis šį veikalą paskyrė buvusiam savo kolegai „Žymiausiam Mikalojaus Daukšos tyrinėtojui Profesoriui Jurgiui Lebedžiui atminti“.

Palionis parengė ir naują fotografuotinį svarbiausio Mikalojaus Daukšos veikalo, garsiosios jo „Postilės“ leidimą „Mikalojaus Daukšos 1599 metų Postilė ir jos šaltiniai“ (V., 2000). Šiame leidinyje greta fotografuotinio M. Daukšos „Postilės“ teksto spausdinamas ir jos lenkiško originalo Jakubo Wujeko (1541–1597) „Postylla katolicka mniejsza“ tekstas. Senųjų lietuvių kalbos paminklų tyrinėtojams ypač svarbus šiame leidime skelbiamas skyrius „Errata“ (p. 1304–1331), kuriame leidinio parengėjas nurodo įvairius ankstesniųjų leidimų netikslumus, pateikia savo pastabas. Leidinyje taip pat skelbiami Palionio straipsniai „1599 metų postilė ir jos leidimai“ (p. 13–22), „Tekstologiniai komentarai“ (p. 23–35)[18].

[17] Subačius G. Naujas pirmosios lietuviškos LDK knygos leidimas. – ReB, 1996, 2, p. 77–83; Karaciejus J. (Rec.) – Blt., 1997, 32(1), p. 131–132; Young S. (rec.) – BF, 2002, 11(2), p. 97–98.

[18] Judžentis A. (Rec.) – LKK, 2001, 45, p. 213–214; Young S. (Rec.) – BF, 2002, 11(2), p. 99–100.

Apie M. Daukšą, jo raštų kalbą Palionis yra paskelbęs ir daugiau straipsnių[19].

Nemaža straipsnių kalbininkas paskelbė ir apie kitus lietuvių raštijos paminklus. Jis mėgino nustatyti kadaise latvių kalbininko Alvilio Augstkalno aprašyto XVII a. pradžios teksto[20] taisytoją. Palionis spėjo, jog tai galėjęs būti anoniminės knygelės „Euangelia Polskie y Litewskie male" autorius[21]. Jis aprašė Upsalos universitete saugomą rankraštinį lietuviškų giesmių rinkinėlį[22]. Įdomios jo pastabos dėl Wolfenbüttelio Postilės rankraščio[23].

Ypač vertingos apibendrinamojo pobūdžio Palionio studijos: „XVIII a. lietuvių rašyba" (LKK, 1996, 36, p. 30–50), „Lietuvių rašomosios kalbos ir tarmių santykis XVIII a. Rytų Prūsijoje" (LKK, 1997, 38, p. 38–62), „Lietuvių rašomosios kalbos ir tarmių santykis XVIII a. LDK" (LKK, 1998, 39, p. 101–133).

Pirmojoje studijoje, išanalizavęs svarbiausių XVIII a. lietuvių kalbos paminklų rašybą, parodo, jog Rytų Prūsijoje buvo gana nuosekliai laikomasi Danieliaus Kleino gramatikų rašybos sistemos, o Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje kaip tam tikras rašybos etalonas buvo Konstantino Sirvydo raštai. XVIII amžiuje šios dvi sistemos viena nuo kitos dar labiau nutolo, nes Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pereita prie lotyniškosios antikos rašmenų, o Rytų Prūsijoje laikytasi tradicinės gotikinės rašybos. Savaime suprantama, pirmuoju atveju mūsų raštiją veikė lenkų, o antruoju – vokiečių rašybos sistema. Be kita ko, Palionio straipsnis „Martyno Mažvydo rašyba" yra paskelbtas kapitaliniame Guido Michelinio veikale „Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai" (V., 2000, p. 44–60).

[19] Palionis J. Die Neubildungen in Daukšos Wortschatz. – LP, 1980, 23, p. 151–157; Mikalojaus Daukšos katekizmui – 400! – GK, 1995, 10, p. 1–4; Mikalojus Daukša ir dabartis. – GK, 1999, 10, p. 1–5; Daukšos *Postilės indekse – žodyne* praleisti ar netiksliai atstatyti žodžiai. – ALt, 1999, 1, p. 57–66; ALt, 2002, 4, p. 179–186.

[20] Augstkalns A. Jauns vecleišu teksts. – APh, 1933, 4, p. 108–122.

[21] Palionis J. Kas taisė kai kurias B. Vilento evangelijas? – Blt., 1990, 26(1), p. 70–76.

[22] Palionis J. XVI a. pabaigos anoniminis rankraštinis lietuviškų giesmių rinkinėlis. – Lit., 1990, 2, p. 60–76.

[23] Palionis J. Mįslingas senasis lietuvių rašto paminklas. – Metai, 1997, 2, p. 107–116; Blt., 1997, 32(1), p. 125–130; Dėl Wolfenbüttelio postilės sąsajos su J. Bretkūnu. – Blt., 1998, 33(1), p. 81–84.

Antrojoje studijoje parodoma, kad Rytų Prūsijoje XVIII a. iš esmės laikytasi prūsų vakarų aukštaičių tarmės pagrindinių ypatybių, kurios buvo kodifikuotos dar D. Kleino gramatikose. Išimtį čia sudaro Samuelio Bitnerio 1701 m. Naujasis Testamentas, kuriame mėginta derinti prūsiškoji ir vidurietiškoji rašomosios kalbos atšaka.

Trečiosios studijos išvadas bene bus geriausiai perteikti paties autoriaus žodžiais: „Galima sakyti, kad jau nuo XVIII a. pradžios katalikiškuose raštuose (kalvinistiškuose dar anksčiau) pasukta tam tikros bendrinės kalbos, mano vadinamos bažnytine, kūrimo linkme. Nors tokio posūkio priežastys dar nėra kaip reikiant išaiškintos, bet jų galėjo būti ne viena ir tas posūkis buvo reikšmingas tolesnei lietuvių rašomosios kalbos raidai ne tik XVIII, bet ir XIX a. Tokio posūkio rezultatas buvo tas, kad vidurio (resp. vakarų) aukštaičių tarmės lytys buvo kodifikuotos 1737 m. gramatikoje ir ligi XVIII a. antrosios pusės jos vyravo raštuose. Bet šio amžiaus antroje pusėje, pagausėjus iš Žemaitijos kilusių religinių raštų autorių skaičiui, tą bažnytinę koinė daugiau ar mažiau imta atmiešti žemaičių tarmės (ypač jos vakarinių šnektų) elementais“ (p. 131).

Palionis polemizavo su Zigmu Zinkevičiumi dėl lietuvių literatūrinės kalbos vadinamosios „interdialektinės“ koncepcijos. Palionio nuomone, koncepcija, jog XIII–XIV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje egzistavę du interdialektai – rytinis (Vilniuje ir jo apylinkėse) ir vidurinis (Kėdainiuose ir jų apylinkėse), iš kurių vėliau išaugo lietuvių raštų kalba, yra „apriorinio pobūdžio – tvirčiau neparemta nei lingvistiniais duomenimis, nei istoriniais faktais“ (p. 184)[24].

Būsimajam istoriniam lietuvių kalbos žodynui svarbus šaltinis bus Palionio sudaryta Gottfriedo Ostermeyerio 1775 m. „Agendos“ žodžių bei žodžių formų rodyklė[25].

1986 m. buvo išleista Palionio kartu su Arnoldu Piročkinu ir Valerijum Čekmonu redaguota knyga „Literatūrinė kalba ir funkciniai stiliai“ („Общелитературный язык и функциональные стили“. Вильнюс, 1986). Tai šiai problemai skirto, 1986 m. Vilniaus universitete įvykusio tarptautinio simpoziumo medžiaga. Palionis yra ne tik šio leidinio atsakingasis redaktorius – čia skelbiamas ir jo pranešimas

[24] Palionis J. Dėl lietuvių literatūrinės kalbos kilmės „interdialektinės“ koncepcijos. – Blt., 1987, 23(2), p. 184–192.

[25] Palionis J. Gotfrido Ostermejerio 1775 m. „Agendos“ žodžių bei žodžių formų rodyklė. – ALL(LKK), 2000, 43, p. 39–92.

„Apie problemos „Literatūrinė norma ir funkciniai stiliai“ aktualumą“ (rus. k., p. 6–14).

1990 m. buvo išleista Palionio kartu su Algirdu Sabaliausku parašyta knyga „Rytų slavų kalbininkai lituanistikos baruose“ (V., 1990). Palionis parašė šios knygos skyrių „Lietuvių kalbos tyrinėjimai nuo XIX a. pradžios ligi 1918 m.“. Jo pagrindą sudaro anksčiau išleista Palionio knygelė „Rusų kalbininkų indėlis į lituanistiką“ (Kaunas, 1963)[26].

Palionis yra paskelbęs ir daugiau su lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija susijusių darbų[27]. Lietuvių kalbotyros istorikui yra labai įdomus Palionio su Ina Meiksinaite parašytas straipsnis apie Augusto Schleicherio pastabas, padarytas Kristijono Gotlibo Milkaus knygoje „Lietuvių kalbos mokslo pradmenys“ („Anfangs-Gründe einer littauischen Sprach-Lehre“. Königsberg, 1800)[28]. Šią knygą lietuvių kalbininkas Juozas Bukota (1896–1976) 1925 m. savo studijų metu buvo įsigijęs Paryžiuje, o vėliau ji pateko į Vilniaus universiteto biblioteką.

Keliolikos metų Vilniaus universitete skaityto kalbotyros įvado paskaitų pagrindu Palionis parengė tiek studentams, tiek ir šiaip kalbotyra besidomintiems naudingą knygą „Kalbos mokslo pradmenys“ (V., 1985). Tai labai sistemingai parengtas lietuvių ir užsienio kalbų studentams skirtas vadovėlis, kuriame aptariamos tokios problemos kaip kalba ir kalbotyra, fonetika ir fonologija, gramatika, leksikologija ir leksikografija, pasaulio kalbos ir jų klasifikacija, kalbų raida ir jų tyrinėjimo metodai, raštas ir jo raida, trumpai supažindinama su kalbos mokslo istorija.

1999 m. išleistas antras, kiek pataisytas ir papildytas šios knygos leidimas.

1995 m. išleista Palionio knyga „Lietuvių rašomosios kalbos istorija“ (V., 1995). Tai naujas, pataisytas ir papildytas 1979 m. jo išleistos knygos „Lietuvių literatūrinės kalbos istorija“[29] leidimas. Kaip matyti iš knygos antraštės, autorius dėl tradicijos ir dabartinės vartosenos polinkių atsisakė anksčiau savo ginto ir vartoto termino *literatūrinė kalba* (nors, jo nuomone, jis nėra labai prastas). Čia jis vartoja ir *bendrinės kalbos* ter-

[26] Plg. Liet. k. t. ist., II, p. 60.

[27] Палёнис Й. Вильнюсский университет и литовское языкознание (1579–1832). – Передовая мысль в истории университета страны. Вильнюс, 1983, с. 291–301.

[28] Meiksinaitė I., Palionis J. August Schleichers Anmerkungen in Ch. G. Mielckes Grammatik. – IF, 1993, 98, p. 293–303.

[29] Liet. k. t. ist., II, p. 58.

miną. Tačiau jį taiko tik nuo „Aušros" laikų susikūrusios, visai lietuvių tautai bendros rašomosios ir šnekamosios kalbos reikšme.

Palionis šiame knygos leidime galėjo jau pasinaudoti ir kai kuriais lietuviškų raštų tyrinėjimais, ypač Z. Zinkevičiaus, Petro Joniko darbais. Taip pat jis atsisakė ir tam tikrų „brandaus socializmo" sąlygoms būdingų „pritempimų", ypač aptariant kai kuriuos nepriklausomos Lietuvos ir sovietinio periodo faktus. Įdomūs iš esmės naujai parašyti skyriai „Publicistinis stilius ir jo negalavimai", „Kanceliarinio stiliaus raida"[30].

Teoriniai pagrindai, kuriais remiamasi šioje knygoje, išdėstyti jau trečią kartą išleistoje Palionio knygelėje „Lietuvių rašomosios (literatūrinės) kalbos istorijos įvadas: metodiniai nurodymai" (V., 1989). Lietuvių rašomosios kalbos istorijai skirtą apibendrinamo pobūdžio straipsnį Palionis paskelbė ir vokiečių filologų spaudoje[31].

Praturtino kalbininkas ir lietuvių onomastiką: 2003 m. išleido monografiją apie savo gimtinės senuosius asmenvardžius ir vietovardžius – „XVII a. antrosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai" (V., 2003). Joje analizuojami Punios parapijos 1658–1688 m. santuokos ir 1659–1672 m. krikšto metrikų knygų duomenys. Parodomas lietuviškų asmenvardžių ir vietovardžių slavinimas. Didesnę monografijos dalį sudaro asmenvardžių (pavardžių) ir vietovardžių žodynas. Kaip tam tikras papildymas pridedamas ir kiek vėlesnių laikų šio krašto asmenvardžių sąrašas[32]. Šių tyrinėjimų tęsinys yra Palionio knyga „XVII a. pabaigos–XVIII a. pirmosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai" (V., 2008).

Sėkmingai kalbininkas darbavosi taip pat istorinės leksikografijos srityje. Jo aštuoniasdešimtojo gimtadienio išvakarėse buvo išleistas „XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas" (V., 2004). Į šį veikalą autorius stengėsi sudėti tokius XVI–XVII a. lietuvių kalbos žodžius bei jų reikšmes, kurie nevartojami dabartinėje bendrinėje lie-

[30] Karaciejus J. Naujas vadovėlio leidimas. – DiD, 1997, 4(13), p. 223–225; Ostrowski N. (Rec.) – LgB, 1996–1997, 5–6, 246–250; Steinke K. (Rec.) – ZfSl, 1998, 43(1), p. 123.

[31] Palionis J. Kurze Übersicht über die Entwicklung der litauischen Schriftsprache. – Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik, 2003, 33(129), p. 56–63.

[32] Maciejauskienė V. (Rec.) – GK, 2003, 7, p. 24–25; Ragauskaitė A. (Rec.) – BF, 2005, 14(1), p. 155–158.

tuvių kalboje (jų nėra „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidime). Dalies tokių žodžių, ypač okazinio pobūdžio skolinių bei naujadarų, nėra ir akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne“. Žodžių reikšmės aiškinamos ne tik bendrinės kalbos, bet ir originalo (lenkų, vokiečių, lotynų) kalbų atitikmenimis, pateikiama aiškinamojo žodžio reikšmę iliustruojančių pavyzdžių. Autorius įsitikinęs, kad šiame žodyne esama ir tokių žodžių, kurie galėtų būti panaudoti ir dabartinės bendrinės lietuvių kalbos leksikai turtinti.

Šiam veikalui Palionis panaudojo gausius savo senųjų raštų išrašus, senųjų raštų indeksus bei žodynus, fotokopinius senųjų raštų perspaudus. Žodyne esama apie dešimt tūkstančių antraštinių žodžių[33]. Turbūt reikėtų pritarti šio veikalo recenzentei Birutei Kabašinskaitei, jog šį žodyną „galima laikyti ir tam tikra įžanga į istorinį lietuvių kalbos žodyną“ (p. 16).

Palionis yra ne tik įžymus lietuvių kalbos tyrėjas, jis vienas ir iš aktyviausių kalbos kultūros darbuotojų. Jo šios srities straipsniams[34] yra būdinga gera argumentacija, įgimtas kalbos jausmas, blaivi pažiūra į kasdienės kalbos reiškinius.

Paskelbė Palionis straipsnių, atsiminimų apie lietuvių kalbos tyrinėtojus. Labai vertingos jo kalbotyros veikalų recenzijos.

Daug lietuvių kalbotyrai Palionis nusipelnė savo pedagogine veikla – keturiasdešimt dvejus metus (iki 1993 m.) jis dėstė Vilniaus universitete.

Vladas Grinaveckis. Žymusis mūsų dialektologas mirė 1995 m. rugpjūčio 19 d., vos atšventęs savo septyniasdešimtmetį. Vilniaus pe-

[33] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Blt., 2004, 39(1), p. 149–151; Ambrazas V. (Rec.) – Lit., 2004, 60(4), p. 97–99; Kabašinskaitė B. (Rec.) – GK, 2005, 1, p. 15–17; Gelumbeckaitė J. (Rec.) – ALt, 2005, 7, p. 209–214.

[34] Palionis J. Kalbos kultūra, jos teorija ir praktika. – Pergalė, 1990, 1, p. 141–157; Mūsų kalbos kultūra tautai atgimstant. – GK, 1990, 4, p. 1–3; Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra. – GK, 1990, 8–9, p. 22–25; Dėl mūsų kalbos ugdymo krypčių bei uždavinių. – GK, 1991, 5, p. 1–4; Gimtosios kalbos jausmas. – GK, 1992, 3, p. 1–3; Dėl tarptautinių žodžių vartojimo. – GK, 1992, 4–5, p. 5–7; „Gimtajai kalbai“ – 60! – GK, 1993, 1, p. 1–5; Dėl kalbos kultūros Lietuvoje sovietinės diktatūros metais. – GK, 1997, 6, p. 1–3; Jonas Jablonskis ir dabartinė bendrinė kalba. – KK, 2001, 74, p. 3–8; Pasirinkta teisingai! – Literatūra ir menas, 2002.III.15; Keletas kalbininko pastabų E. Gudavičiaus „Lietuvos istorijos“ paraštėse. – Kultūros barai, 2003, 4, p. 85–89.

dagoginiame universitete jis išdirbo keturis dešimtmečius (1955–1994 m.)[35]. Palaidotas gimtojoje žemaičių žemėje, Laukuvoje.

Pastaruosiu penkiolika metų Grinaveckis kaip ir anksčiau sėkmingai darbavosi jo pamėgtuose dialektologijos baruose. Galbūt išskirtinę vietą čia užima jo vieno ar drauge su Žaneta Urbanavičiūte-Markevičiene kruopščiai parengti tarmių tekstai: „Pietų žemaičių tekstai. I. raseiniškiai" (V., 1984), „Pietų žemaičių tekstai. II. Varniškiai" (V., 1986), „Pietų žemaičių tekstai. Šiauduva" (V., 1987), „Lietuvių tarmės. II. Fonetika. Morfologija. Vakarų, pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių tekstai" (V., 1992, kartu su Ž. Urbanavičiūte-Markevičiene), „Lietuvių tarmės. III. Fonetika. Morfologija. Rytų aukštaičių ir vakarų žemaičių tekstai" (V., 1993, kartu su Ž. Urbanavičiūte-Markevičiene).

Tekstai iš esmės pateikiami J. Gerulio lietuvių kalbai ir jos tarmėms 1930 m. pritaikyta fonetine transkripcija. Rinkti 1957–1993 m. pačių autorių ir Vilniaus pedagoginio universiteto studentų.

Knygose „Lietuvių tarmės" skelbiami ne tik tarminiai tekstai, bet ir svarbūs lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimai.

Antrojoje šio veikalo dalyje publikuojami straipsniai: „Apie dabartinį lietuvių kalbos tarmių kirčiavimą" (p. 5–18), „Tautosilabinio *n* nykimas ir diftongų *am, an, em, en* pirmojo dėmens siaurėjimas lietuvių kalbos tarmėse" (p. 18–20), „Dzūkavimas, jo kilmė, raida, kai kurios kitos dzūkuojančių tarmių ypatybės" (p. 20–28), „Vakarinių ir pietinių lietuvių kalbos tarmių ypatybės, bendros su prūsų ir jotvingių kalbomis" (p. 28–35), „Dėl dalyvių galūnės *-ęs* 'matęs' lietuvių kalbos tarmėse" (p. 35–39), „Lietuvių kalbos tarmių ištiktukų garsinės ir prozodinės ypatybės" (p. 40–113), „Vakarų aukštaičių jaustukų garsinės ir prozodinės ypatybės" (p. 113–133), „Apie Prūsų Lietuvos Galbrastų šnektą" (p. 134–135).

Trečiojoje „Lietuvių kalbos tarmių" dalyje, be pačių tekstų, skelbiami tokie straipsniai: „Tarmė ir mokykla" (p. 10–17), „Rotininkavimas Prūsų Lietuvos vakarų aukštaičių striukių tarmėje" (p. 18–20), „Apie kai kurias vakarų aukštaičių Vilkijos tarmės ypatybes" (p. 21–25), „Dargužių šnekta" (p. 26–33), „Dar dėl rytų aikštaičių galūnės trumpėjimo dėsnių

[35] Liet. k. t. ist., II, p. 60–63; Drotvinas V. Žemaitis, Lietuvos dialektologas. – GK, 1995, 8–9, p. 37–38; Drotvinas V., Girdenis A. Vladas Grinaveckis. – Blt., 1995, 30(2), p. 117–120; Vladas Grinaveckis. Bibliografija. 1952–1984. Sud. R. Lukošiūnaitė. Įžangos žod. V. Drotvino. V. 1985.

ir jų kilmės“ (p. 34–36), „Vakarų žemaičių tarmė“ (p. 37–46), „Dvibalsis *ui* ir daiktavardžių dat. sg. masc. galūnės lietuvių kalbos tarmėse“ (p. 47–65), „Žemaičių tarmių deminutyviniai daiktavardžiai“ (p. 66–72), „Vietovardžių tarminės formos ir jų atitikmenys bendrinėje kalboje“ (p. 73–77), „Žemaičių tarmių fonetika ir bendrinė kalba“ (p. 78–82).

Šie straipsniai yra vertingi lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimai. Autoriai kai kur mėgina patikslinti tarmių ribas, kitaip negu anksčiau aiškina vieno kito tarminio reiškinio atsiradimą. Ypač įdomus jų rytų aukštaičių galūnių trumpėjimo aiškinimas. Jų nuomone, galūnių trumpėjimo procesas čia vyko visai kitaip kaip žemaičių tarmėse. Pirmojoje veikalo „Lietuvių tarmės“ dalyje skelbiami tik Grinaveckio straipsniai, rašyti 1975–1990 m. Dalis šių straipsnių jau buvo skelbta anksčiau vokiečių kalba užsienio filologų leidiniuose. Čia publikuojamų darbų tematika labai įvairi, tai lyg tam tikra Grinaveckio tarminių tyrinėjimų rinktinė – daugiau kaip septyniasdešimt straipsnių. Tarp jų: „Dvibalsių *ie, uo* kokybė ir jų refleksai lietuvių kalbos tarmėse“ (p. 52–58), „Naujai pastebėtos Tytuvėnų šnektos fonetinės ypatybės, jų kilmė ir raida“ (p. 65–71), „Galūnių redukcijos procesas lietuvių kalbos tarmėse“ (p. 93–98), „Kai kurios žemaičių dūnininkų dūrinių ypatybės“ (p. 130–140), „Mažosios Lietuvos tarmės“ (p. 216–227), „Pietų aukštaičių žodžių daryba ir bendrinės kalbos vartosena“ (p. 227–238) ir kt. Kai kurie Grinaveckio straipsniai čia skelbiami ir lietuvių, ir vokiečių kalbomis.

Per visą mokslinės veiklos laikotarpį Grinaveckį labai domino lietuvių kalbos kirčiavimo problemos. Jis čia sukūrė nemaža hipotezių, dėl kurių buvo daug ginčijamasi. Kirčiavimo klausimais Grinaveckis paskelbė daug straipsnių lietuvių ir užsienio spaudoje[36].

[36] Grinaveckis V. K. Būgos darbų reikšmė dabartinei lietuvių akcentologijai. – Kalbos garsai ir prozodija. V., 1982, p. 27–35; Zur Zeit der Zurückziehung der Betonung in den litauischen Mundarten. – KZ, 1985, 98, p. 114–121; Das Zurückziehen der Betonung auf die Proklitika in den Mundarten der litauischen Sprache. – LP, 1990, 31, p. 101–105; Zur Betonung und Tonart der gekürzten Wörter in den Mundarten der litauischen Sprache. – ABSl, 1992, 21, p. 15–17; Гринавецкис В. Развитие аттракции ударения в говорах литовского языка. – ВЯ, 1982, 4, с. 102–108; Некоторые вопросы акцентуации говоров литовского языка. – Slavia, 1984, 53(1) 43–50; К вопросу о развитии акцентуационной системы литовского языка. – Ten pat, 1984, 53(3–4), p. 331–333; К вопросу о происхождении и развитии перенесенного ударения в говорах литовского языка. – LP, 1985, 27, p. 23–30, ir kt.

Tačiau visi jo tyrinėjimai apibendrinti knygoje „Lietuvių kalbos tarmių kirčiavimo klausimai“ (V., 1991). Čia, kaip ir ankstesniuose darbuose, ypač daug vietos skiriama tarmių kirčio atitraukimo klausimams. Visų tyrinėjimų išvados glaudžiai išdėstomos skyriuje „Dėl lietuvių kalbos kirčiavimo sistemos raidos“. Autoriaus nuomone, „turimi iš viso aštuoni lietuvių tarmių kirčio atitraukimo dėsniai bei pakopos“. Šiaip Grinaveckis sutinka, kad kirčio atitraukimo procesui lietuvių kalbos tarmėse pradžią „bus davęs substratas, t. y. finų kalbos įtaka, kurią lietuvių tarmėms bus perdavusios kuršių, žemgalių ir latvių kalbos“ (p. 16). Išsami knygos santrauka pateikiama ir vokiečių kalba[37].

Būdingosios žemaičių tarmių leksikos ypatybės aptariamos Grinaveckio knygoje „Žemaičių leksikos pagrindai“ (V., 1985). Baltų kalbų tyrinėtojams ypač vertingi šios knygos skyriai apie vakarinių latvių kalbos tarmių bendrybes su lietuvių, daugiausia žemaičių, tarmėmis.

Grinaveckį domino tarmių ir bendrinės kalbos santykis. Čia pirmiausia minėtina jo knyga „Tarmės ir literatūrinė kalba“ (V., 1983). Daug rašė jis ir lietuvių kalbos dėstymo klausimais, įrodinėjo, kaip čia galima panaudoti gimtosios tarmės faktus aiškinant bendrinės kalbos dalykus.

Minėtina ir studentams lituanistams skirta metodikos knygelė „Gimtosios tarmės fonetikos tyrinėjimo pagrindai“ (V., 1980).

Paskutinis stambus Grinaveckio darbas – tai drauge su Ž. Markevičiene parašyta knyga „Lietuvių kalbos keliakamieniai daiktavardžiai“ (V., 1994). Knygos pratarmėje autoriai trumpai aptaria šio tipo daiktavardžių atsiradimo priežastis, jų tyrinėjimo istoriją. Pagrindinę knygos dalį sudaro išsamus keliakamienių daiktavardžių žodynas, kuriame nurodoma šių daiktavardžių reikšmės, vartojimo geografija, literatūriniai šaltiniai.

Autoriai tyrinėjo taip pat šio tipo būdvardžius. Jų tyrinėjimo rezultatai paskelbti lenkų filologų spaudoje[38]. Autoriai daugiausia čia panaudojo savo gimtųjų (Vidiškiai, Laukuva) ir jų kaimynystėje esančių tarmių faktus. Paskelbė jie straipsnį apie prielinksnių *po* ir *už* vartoseną lietuvių tarmėse[39].

[37] Vidžiūnas A. (Rec.) – GK, 1992, 4–5, p. 21.

[38] Markevičienė Ž., Grinaveckis V. Verschiedenstämmige Adjektive in den litauischen Mundarten. – Universytet Mikołaja Kopernika. Studia Romanica et Linguistica Thorunensia. I. 1995, p. 23–36.

[39] Urbanavičiūtė-Markevičienė Ž., Grinaveckis V. Zum Gebrauch der Präpositionen *po* und *už* zur Ausdruck der temporalen Verhältnisse im den litauischen Mundarten. – HS(KZ), 1995, 108, p. 290–307.

Jau po autoriaus mirties paskelbtas vertingas jo straipsnis „Žodžio pradžios *s* ir *š* pakaitas lietuvių kalbos tarmėse“ (Klb., 1995, 44(1), p. 24–34). Pateikęs gausią faktinę medžiagą, Grinaveckis daro įdomią išvadą, jog variantų su *s* daugiausia yra šiaurinėje Lietuvos dalyje, Latvijos pasienyje, todėl šiam reiškiniui atsirasti galėjo turėti įtakos žiemgalių, sėlių kalbos.

Vincentas Drotvinas ir Aleksas Girdenis, kalbėdami apie Vlado Grinaveckio nuopelnus mūsų dialektologijai, pasakė, kad jis „yra visuotinai pripažintas lietuvių dialektologijos *spiritus movens*, savo gausiais darbais ir minties drąsa sužadinęs ir iš esmės lėmęs ilgai nenuslūgusį šios mokslo krypties pakilimą [...] Daugeliu atvejų jis tartum kukliai plėtoja bei konkretizuoja ankstesnių kalbininkų – pirmiausia K. Jauniaus, K. Būgos ir ypač A. Salio teiginius bei atradimus. Bet tai tik pirmasis įspūdis. Daugelyje V. Grinaveckio tyrimų po tradicine forma slypi modernesnė lingvistinė mąstysena“ (Blt., 1995, 30(2), p. 118).

Juozas Pikčilingis[40]. Kalbininkas toliau darbavosi jo pamėgtos stilistikos ir ypač kalbos kultūros baruose. 1988 m. buvo išleista mokyklai skirta jo knygelė „Sinonimika. Kalbos figūros“ (Kaunas, 1988). Pasirodė ir platesniems visuomenės sluoksniams, ypač paskaitininkams, skirta knygelė „Kalbos ekspresyvinimo būdai ir priemonės“ (V., 1989)[41].

Kartu su Elze Galnaityte, Marija Sivickiene Pikčilingis išleido ne tik mokyklai, bet apskritai mūsų visuomenei labai naudingą „Mokyklinį lietuvių-rusų kalbų frazeologijos žodyną“ (Kaunas, 1989).

Paskutinis didesnis Pikčilingio darbas buvo jo sudaryta knygelė „Sparnuotu žodžiu apie žodį“ (V., 1991).

Daugybę straipsnių kalbos kultūros klausimais jis paskelbė periodikoje. Buvo leidinio „Kalbos kultūra“ redakcinės kolegijos narys.

Apie 5000 savo gimtinėje surinktų vaizdingų posakių kalbininkas perdavė „Zanavykų šnektos žodyno“ (V., 2003–2006, I–III) rengėjams.

1990 m. Pikčilingiui Griškabudyje buvo įteikta Jono Jablonskio premija.

Juozas Pikčilingis mirė 1991 m. spalio 17 d. Vilniuje. Palaidotas savo gimtojo krašto – Sintautų parapijos kapinėse[42].

[40] Liet. k. t. ist., II, p. 63–65.

[41] Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 1990, 10, p. 25–26.

[42] Pupkis A. profesoriaus Juozo Pikčilingio atminimui. – GK, 1991, 12, p. 22–24; Morkūnas K., Sabaliauskas A. Netekome Juozo Pikčilingio. – KK, 1992, 62, p. 3–5; Abaravičius J. Didis jo dvasios nerimas. – GK, 1996, 1, p. 28–31.

Pikčilingis – pirmasis pokario metų kalbininkas, kuris buvo pagerbtas jo gyvenimui ir mokslinei veiklai skirta monografija „Gyvenimas gimtajai kalbai: Juozas Pikčilingis“ (V., 2001). Jos autorius – kalbininko bičiulis, žymus mūsų bibliografas profesorius Vladas Žukas.

2010 m. išleista J. Pikčilingio „Stilistikos darbų rinktinė“ (sud. Regina Koženiauskienė, Angelė Pečeliūnaitė, Marius Tverijonas. V., 2010). Knygoje skelbiamas R. Koženiauskienės straipsnis „Profesorius stilistas Juozas Pikčilingis“ (p. 11–31).

Vytautas Mažiulis mirė 2009 m. balandžio 11 d. Vilniuje. Kalbininkas iki 1991 m. vadovavo Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedrai. 1991 m. už nuopelnus baltų kalbotyrai Latvijos universitetas jam suteikė garbės daktaro laipsnį[43].

Kaip ir anksčiau, taip ir pastaraisiais dešimtmečiais mokslininkas didžiausią dėmesį skyrė senovės prūsų kalbai. Pačio geriausio įvertinimo nusipelno jo nepaprastai kruopščiai parengtų „Prūsų kalbos paminklų“ antroji dalis (V., 1981). 1966 m. išleidęs fotografuotinį šių paminklų leidimą, antroje dalyje Mažiulis skelbia transliteruotus prūsų kalbos tekstus, vokiškus jų atitikmenis ir labai tikslų, originalui artimą lietuvišką vertimą. Labai svarbi šio leidinio naujovė – lietuvių-prūsų, vokiečių-prūsų ir atvirkštinis prūsų kalbos žodynas. Lietuvių kalbos leksikos tyrinėtojui ypač praverčia lietuvių-prūsų kalbos žodynas, nes jis kiekvienu atveju gali pasitikrinti, kaip vienas ar kitas daiktas bei sąvoka buvo vadinami prūsų kalboje (išlikusiuose šios kalbos tekstuose). Be to, lietuvių-prūsų kalbų žodyne su gramatinėmis nuorodomis pateikiamos visos šiuose tekstuose užfiksuotos prūsų kalbos žodžių formos. Daug galima būtų kalbėti ir apie šioje knygoje sudarytojo parašytus įvairaus pobūdžio komentarus, kurie kartais primena beveik išsamias studijas, plg. pr. *kīsman* ‘metas, kartas’ (p. 195), pr. *perōni* ‘(die) Gemeine’ = ‘bendrija’ (p. 201–202), pr. *gūb-* ‘vykti’ (p. 259), pr. *laydis* ‘molis’ < ‘glaistalas, glaistas’ (p. 290–291), pr. *nognan* ‘išdirbta oda’ (p. 295) ir kt. Komentaruose aiškinamos

[43] Liet. k. t. ist., II, p. 65–68; Balkevičius J., Stundžia B. Tarp prūsiškų ir lietuviškų žodžių. – Literatūra ir menas, 1986.VIII.16; Sabaliauskas A. Dusetų krašto kalbininkas. – Gimtasis kraštas, 1986.VIII.21; Eckert R. Zum Gedenken an Akademienmitglied Prof. Dr. Vytautas Mažiulis. – Blt., 2011, 46(1), p. 161–166; Vytautas Juozapas Mažiulis. Bibliografijos rodyklė. Sud. S. Peciulkienė. Įžangos žod. B. Stundžios. V., 2002.

tekstų klaidos, koreguojami ankstesnieji taisymai. Pavyzdžiui, Mažiulis koreguoja dar 1874 m. Adalberto Bezzenbergerio pasiūlytą ir, galima sakyti, visuotinai priimtą pr. *batto* 'kakta' taisymą į *ballo* (plg. alb. *ballë* 'kakta', skr. *bhālam* 'kakta, spindesys'). Ištyrinėjęs Elbingo žodynėlio rašybos ypatybes, Mažiulis randa esant įmanoma pr. *batto* (E 77) taisyti į *Cacto* (*kaktā*), kuris tiksliai atitiktų liet. *kaktà*, lat. *kakta* 'kampas' (p. 277).

Knygoje skelbiami ir prūsų kalbos istorijos tyrinėtojams labai įdomūs trečiojo katekizmo vertėjo Abelio Vilio (Abel Will) ir jo pagalbininko Pauliaus Mėggoto (Paul Meggott) vokiški laiškai ir lietuviški jų vertimai[44].

Šiuo laikotarpiu Mažiulis išleido ir kitą kapitalinį prūsistikos veikalą – keturių tomų „Prūsų kalbos etimologijos žodyną" (V., 1988–1997). 1988 m. išleistas pirmasis veikalo tomas, apimantis A–H raides, 1993 m. – antrasis tomas, apimantis I–K raides, 1996 m. – trečiasis, skirtas L–P raidėms, ir 1997 m. – ketvirtasis, kuriame, be R–Z raidžių žodžių, yra ir visų keturių tomų žodžių registras (registrą autoriui padėjo parengti Vidas Garliauskas).

Prisiminus, jog 1984 m. Maskvoje buvo išleistas jau ketvirtasis Vladimiro Toporovo prūsų kalbos etimologinio žodyno tomas („Прусский язык. Словарь. K–L"), atrodė, jog naujo žodyno rašymas gali būti vienaip ar kitaip rizikingas dalykas. Tačiau būkštavimai nepasitvirtino: mokslas iš to tik laimėjo.

Mažiulis, konstatavęs, jog „prūsų etimologija dabar yra jau gerokai pažengusi į priekį", labai teigiamai įvertinęs V. Toporovo žodyną, jos ateities uždavinius formuluoja taip: „a) su juvelyriniu atsargumu toliau studijuoti paliudytų prūsų žodžių grafofonetiką ir semantiką (reikšmių tikslinimą bei nustatymą) ir b) i š s a m i a u (negu iki šiol) analizuoti svarbiausią prūsų etimologijos aspektą – pačią jos p r ū s i s t i n ę - b a l t i s t i n ę problematiką (remiantis vidine rekonstrukcija), kurią sudaro mažai iki šiol tyrinėta i s t o r i n ė (žinoma, ir aprašomoji) prūsų (resp. baltų) ž o d ž i ų d a r y b a kartu su kitomis prūsų resp. baltų

[44] S a b a l i a u s k a s A. Naujas prūsų kalbos paminklų leidimas. – Naujos knygos, 1981, 5, p. 28–29; S c h m a l s t i e g W. R. (Rec.) – GL, 1982, 3, p. 208–216; S a v u k y n a s B. Prūsistikos metodologijos pamoka. – Pergalė, 1982, 12, p. 165–167; P e t r J. K Mažiulisovu vydání staropruských památek. – Slovo a slovesnost, 1983, 1, p. 72–74; E c k e r t R. (Rec.) – ZfPhSK, 1985, 38(5), p. 614–618.

etimologijos analizės priemonėmis, skolintomis ypač iš fonetikos, morfo(no)logijos ir semantikos mokslų." (I, p. 5–6).

Mažiulio žodyne etimologizuojami ne tik bendriniai, bet atskirais straipsniais įdėta ir „šiek tiek prūsų tikrinių žodžių (iš lotyniškų ir vokiškų šaltinių): Prūsijos didvyrių vardai ir kai kurie kiti asmenvardžiai, prūsų krašto žemių (sričių) pavadinimai, vienu ar kitu atžvilgiu įdomesni gyvenamųjų (pilys, kaimai) ir negyvenamųjų (upės, ežerai, kalnai ir pan.) vietų vardai" (p. 7). Daug prūsų tikrinių žodžių naudojama bendrinės leksikos analizei skirtuose straipsniuose.

Iš anksto reikia pasakyti, kad stiprioji Mažiulio žodyno pusė yra darybinė ir semantinė medžiagos analizė. Kartais su ja susiduriama ir ten, kur iš pirmo žvilgsnio ji tartum būtų ir nereikalinga. Tarkim, turbūt niekas neabejoja dėl pr. *crauyo* 'blut (Blut) – kraujas' ir liet. *kraũjas*, lot. *cruor*, skr. *kravyám* 'žalia mėsa (rohes Blut) ' giminystės. Tačiau Mažiulis net keturis žodyno puslapius (II, p. 262–266) skiria šių žodžių morfologijos, darybos istorijai, kuri iš tikrųjų daug kur iki šiol buvo neaiški.

Be galo kruopšti ir prūsiško teksto rašybos analizė.

Skaitytojui labai įdomus ir savotiškas dialogas tarp Mažiulio ir V. Toporovo. Maskvos baltisto teiginiams Mažiulis vienur pritaria, pabrėždamas, kad vieną ar kitą dalyką geriausiai išaiškinęs V. Toporovas, dėl kitų teiginių jis abejoja, kitus kategoriškai atmeta.

Čia neįmanoma išskaičiuoti, ką baltų kalbų leksikos tyrinėtojas ras Mažiulio žodyne visiškai nauja. Tačiau į vieną kitą dalyką atkreipsime dėmesį. Pr. *ape*, liet. *ùpė* Mažiulis laiko fleksijos vediniu iš baltų veiksmažodžio **ep-* 'virti, kunkuliuoti, veržtis (vandeniui)'. Jo nuomone, tai veikiausiai savarankiški ir palyginti neseni baltų kalbų dariniai, „jų etimologijos gali apsieiti ir be s. ind. *ā́paḥ* ir pan." (I, p. 86–87, 88–90). Iki šiol visiškai etimologijos neturėjusį pr. *drastus* 'wanst (Wanst) – storas pilvas' Mažiulis sieja su pr. **draz-/*drez-* 'drožti, trinti, plėšti' (I, p. 218–220). Pr. *Galindo* 'Galinda', rus. *Голядь*, kuriuos įprasta sieti su liet. *gãlas*, Mažiulis linkęs sieti su atitinkamu (seniai išnykusiu) hidronimu, kilusiu iš šaknies **gal-*, plg. liet. *gálvis* 'savaime pasidariusi kūdra senõs upės vagõs vietoje ar užutekyje', *gel-mẽ* 'giluma' ir kt. (I, p. 318–319). Liet. *ýda*, jo manymu, kilusi iš liet. *ī́dā́* '(ap)degimas' (I, 274). Labai įdomiai žodyno autorius mėgina aiškinti pr. *gabawo*

'crothe (Kröte) – rupūžė' kilmę: balt. *geb-* 'tąm tikru būdu n e r t i (tauchen)' (I, p. 309–311).[45]

Liet. *kadagỹs*, pr. *kadegis* Mažiulis nelaiko skoliniu iš finų, o sieja su baltų **(s)kad-*, **(s)ked-* 'skleisti(s) ir pan.'. Tačiau jis nepritaria ir kadaise Vilhelmo Thomseno (Ber., p. 176) pareikštai nuomonei, kad finų kadagio pavadinimas (lyv. *kadāg*, est. *kadak* ir kt.) gali būti baltizmas (II, p. 65–67). Įdomiai jis aiškina pr. *kaywe* 'kumelė', liet. *kėvė* 'prasta kumelė, kuinas' kilmę: liet. **kēv-* 'dengti(s) lenkiančiai (linkstančiai)' (II, p. 81–83). Aiškindamas pr. **kapurnā/*kapernā* 'kauburys (iškilimas), kalva', Mažiulis linkęs manyti, jog šis žodis slypi ir Torunėje gimusio garsiojo astronomo Mikalojaus Koperniko pavardėje. Beje, 1491 m. Krokuvos universiteto matrikulose jis įsirašė prūsu (ne vokiečiu ar lenku) (II, p. 114–117). Įdomi Mažiulio mintis, kad liet. *klėtis* yra baltų-slavų **klē* 'saugoti, slėpti (uždaryti)' sufikso **-ta-* (*tā-*) vedinys (II, p. 214–217). Pr. *knapios*, liet. *kanāpė* nelinkęs laikyti skoliniu iš slavų, bet baltų-slavų prokalbės laikų skoliniu iš skitų („turbūt I tūkst. pr. Kr. pirmojoje pusėje – prieš V a. pr. Kr., t. y. prieš „suskylant" baltų-slavų prokalbei") (II, p. 230–231). Pr. *kraclan* 'brust (Brust) – krūtis, krūtinė', liet. *krẽklas* 'krūtis', kurį jau J. Endzelīnas (Senprūsu valoda, p. 197) siejo („tas varētu būt rada ar lei. *krẽklas* 'Dachsparren"') su liet. *krẽklas* 'gegnė', Mažiulis gražiai susieja su ide. **(s)ker-* 'sukti, lenkti' šaknies žodžiais (II, p. 253–258)[46].

Iš įdomesnių trečiajame tome paskelbtų etimologijų galima būtų paminėti pr. *lape*, liet. *lãpė* kilmės aiškinimą. Mažiulio nuomone, balt. dial. **lapē* tabuistiškai (ir pagal liaudies etimologiją) galėjo atsirasti iš **lapē-* 'uodeginė (turinti didelę uodegą)' < **'lãpinė (turinti uodegą, panašią į l a p ą)'. Balt. dial. *lapē matyt tabuistiškai pakeitė balt.-sl. **lapśā* (> lat. *lapsa*) (III, p. 40–41). Aiškindamas pr. *menig* 'monde (Mond) – mėnuo' kilmę, Mažiulis koreguoja tradicinę nuomonę, kad ide. **mē-* (< **meH-*) reikšmė veikiausiai buvo ne **'matuoti', o **'sukti, vy(nio)ti' („matuoti" yra labai a b s t r a k t i, t. y. vargu ar ji pirmykštė") (III, 127–130, 320–322). Taip pat ir pr. *mettan* 'jor (Jahr) – metai', liet.

[45] M o r k ū n a s K. Naujai prabyla prūsų žodžiai. – Pergalė, 1989, 5, p. 175–178 S t u n d ž i a B. Prūsiško žodžio šviesa. – Literatūra ir menas, 1989.VIII.5; K a r u l i s K. Jauna prūšu valodas vārdnīca. – Karogs, 1989, 4, p. 199; S c h m a l s t i e g W. R. (Rec.) – Blt., 1991, 27(1), p. 70–72.

[46] P a r e n t i A. (Rec.) – Europa orientalis, 1995, 14(1), p. 386–391.

mẽtas < *'laikas' jis kildina ne iš *'(laiko) matavimas', o iš baltų **meta(n)* '(laiko) sukimasis' < *'tai, kas sukasi' (III, p. 136–137). Pr. *moasis* 'gerste (Gerste) – miežis', remdamasis semantine paralele pr. **gaidīs* 'kvietys' < *'kas šviesus, šviečiantis', žodyno autorius sieja su balt. **meiź* 'blizgėti, mirgėti' (III, p. 145–146). Šiame tome aiškinama ir lietuvių upėvardžio Nėmunas kilmė[47]. Čia jis siejamas su ide. *nem-* 'lenkti, linkti' – „Taigi Nemunui vardą bus davę baltų prokalbės laikų žmonės (prabaltai), apsigyvenę prie šios upės ten, kur ji vingiuota" (III, p. 174–178). Ligi šiol neišaiškintos kilmės pr. *prestors* 'konigelyn (Zaunkönig) – karetaitė'[48], taisydamas į *prescors*, Mažiulis sieja su pr. **presk-* 'tarškėti (tarkšti), traškėti' (III, 354)[49].

Įdomu, kad Mažiulis ir baltų-slavų **varna-*, Juliaus Pokorno kildinta iš būdvardžio **u̯arna-* 'juodas, nudegęs' (IEW, 1166), linkęs laikyti onomatopėjiniu vediniu iš garsažodžio **var* 'kvar'. Toch. B *wrauña* 'varna' „yra matyt savarankiškas darinys (onomatopėjinis) iš interj. **u̯r* 'kvar'" (IV, p. 225). Pr. *rancko*, liet. *rankà* jis linkęs sieti ne su ligi šiol daugiau šalininkų turėjusiu liet. *riñkti*, bet su ide. dial. **u̯ronkā* 'lenkimas' (IV, 10–11). Ligi šiol patikimesnės etimologijos neturėjusią liet. *kiaũlė* Mažiulis norėtų sieti su baltų-slavų **(s)keu-* '(at)pjauti, (atsi)knoti ir pan. ', taigi pirminė liet. *kiaũlė* reikšmė būtų 'ta, kuri aplėpausė' (IV, 120–121). Pr. *saltan* 'spek (Speck) – lašiniai', remdamasis semantine paralele liet. *lašiniaĩ* : liet. *lašėti*, kildina iš **saltan* 'tekantis, tekėjęs' (IV, 51).

Etimologija yra mokslas, kurio teiginius toli gražu ne visada galima tvirtai įrodyti. Tokių teiginių daug yra ir Mažiulio veikale. Tačiau net ir sunkiai įrodomos hipotezės čia yra tam tikri šio mokslo laimėjimai. Apie Mažiulio „Prūsų kalbos etimologijos žodyną" drąsiai galima pasakyti, kad tai yra vienas žymiausių šios srities veikalų per visą prūsistikos istoriją[50].

[47] Pagrindinius šio aiškinimo teiginius Mažiulis yra išdėstęs 1983 m. Aleksandro Vanago daktarinės disertacijos gynime.

[48] Neseniai drąsią ir labai įdomią šio prūsų kalbos paukščio pavadinimo etimologiją paskelbė A. Nepokupnas: pr. *prestors* < vok. *prêstar* 'Priester, kunigas' (Непокупный А. Прусское название христианского священника: *prestors* EV 707. – Coll. Pruth., II, p. 109–119).

[49] Schmalstieg W. R. (Rec. t. II–III). – Blt., 1997, 32(2), p. 249–256.

[50] Schmalstieg W. R. (Rec.). – Blt., 1999, 34(1), p. 109–115; Mayer H. E. (Rec.). – Lituanus, 1999, 45(2), p. 79–80.

Mažiulio prūsistikos tyrinėjimus gražiai įvertino jo bendraamžiai prūsų kalbos tyrėjai. V. Toporovas ypač pabrėžė Mažiulio tyrinėjimų „skrupulingą ir filigraninį darbą aiškinant perėjimo iš raidės į garsą dėsningumus“[51]. Williamas R. Schmalstiegas, ne vienus savo gyvenimo metus atidavęs šiai išnykusiai baltų kalbai ir parašęs pačias išsamiausias visų keturių Mažiulio veikalo tomų recenzijas, nurodė, kad Mažiulio žodynas „yra ir ilgai bus esminis baltų ir indoeuropiečių kalbotyros specialistų įrankis“[52].

Prūsų kalbos leksikos klausimais Mažiulis paskelbė ir atskirų straipsnių[53]. Ypač įdomus jo straipsnis[54], kuriame jis nesutinka su kai kurių prūsų kalbos tyrinėtojų grafiniais taisymais, kurie dažniausiai susiję ir su atitinkamų žodžių etimologijomis.

Prūsų kalbos gramatikos tyrinėjimus Mažiulis apibendrino knygoje „Prūsų kalbos istorinė gramatika“ (V., 2004). Šiame nedidelės apimties veikale apibūdinama prūsų kalbos fonetika, atskiri skyriai skiriami vardažodžių darybai, daiktavardžių, būdvardžių linksniavimui, skaitvardžiams, įvardžiams, asmenavimui, nekaitomosioms kalbos dalims. Prūsų kalbos sintaksės, kuri, kaip žinoma, jų raštuose yra gana vokiška, autorius knygoje neliečia.

Įvairius prūsų kalbos gramatikos, ypač žodžių darybos, klausimus Mažiulis jau yra nagrinėjęs ir savo „Prūsų kalbos etimologijos žodyne“.

Minėtini ir kiti baltų kalbų žodžių kilmei skirti Mažiulio straipsniai.

Remdamasis daugiausia baltų ir slavų kalbų medžiaga (pr. *garian* ‘medis’, liet. *girià*, s. sl. *gora* ‘kalnas’), Mažiulis rekonstruoja ide. prolytę **gu̯er-* ‘kelti’, kurios šia reikšme nesama indoeuropiečių kalbų etimologiniuose žodynuose[55]. Įdomios jo pastabos dėl baltų ir slavų žodžių, reiškiančių ‘žemė’ ir ‘saulė’ kilmės[56]. Šiame straipsnyje, be kita ko, jis linkęs spėti, jog šių savokų pavadinimai yra ide. prokalbės sko-

[51] Топоров В. Н. Прусский язык. Словарь. A–D. Москва, 1975, с. 10.

[52] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Blt., 1997, 32(2), p. 255.

[53] Mažiulis V. Baltų etimologijos. – Blt., 1986, 22(2), p. 4–7; Dėl pr. **geltaina-* ‘geltonas’. – Blt., 1994, 27(2), p. 92; Dėl pr. *gasto* etimologijos. – Blt., 1994, 28(1), p. 82–83.

[54] Mažiulis V. Dėl prūsų grafinių taisymų. – Blt., 1994, 27(2), p. 57–60.

[55] Mažiulis V. Ide. **gu̯er-* ‘kelti’. – Blt., 1984, 20(1), p. 11–14.

[56] Mažiulis V. Dėl balt.-sl. ‘žemė’ ir ‘saulė’ kilmės. – Blt., 1995, 30(1), p. 45–48; plg. t. p. Dėl pr. ‘saulės šventė’. – Blt., 1995, 30(1), p. 60.

liniai iš neindoeuropiečių dialektų. Mėgina jis aiškinti baltų ir slavų kalbų pavasario pavadinimo raidą[57].

Mėgino Mažiulis aiškinti savo gimtojo Dusetų krašto ežero *Vintsavas* kilmę: galįs būti sėliškas kilmės hidronimas, toliau sietinas su balt. **vénź-/*vínź-* 'lenkti'[58]. Liet. *Medvėgalis*, jo nuomone, sietinas su upėvardžiu **Med(u)vā*[59].

Įdomi Mažiulio hipotezė apie ide. prokalbėje vartotus du pagrindinius ugnies pavadinimo variantus, kurių pirmasis vartotas žymėti žmonių sukurtajai ir globojamai „židinio (laužo) ugniai", o antrasis dangaus sukurtajai ir žmonių grėsmingai „žaibo – griausmo (gaisro) ugniai"[60].

Paskelbė jis ir bendresnio pobūdžio straipsnių baltų kalbų istorijos klausimais[61].

2001 m. išleistas naujas visiems labai reikalingos Mažiulio knygos „Pasaulio tautų kalbos" (V., 2001) leidimas.

Svarbi Mažiulio pedagoginė veikla. Vilniaus universitete jis daugelį metų studentams bei doktorantams skaitė prūsų kalbos, indoeuropiečių kalbų lyginamosios gramatikos ir kitus kursus. Nemažas jo mokinių būrys apgynė šių sričių disertacijas.

Zigmas Zinkevičius[62]. Tai, be abejonės, pats produktyviausias pastarųjų kelių dešimtmečių lietuvių kalbos tyrinėtojas. Kartu su Algirdu Julium Greimu galime stebėtis: „Iš kur tas mano Zigmas Zinkevičius, ta daukantiška vargo pelė, tiek energijos ir tiek patvarumo pasisemia?"[63]. Pirmiausia keletas naujų šio mokslininko gyvenimo faktų. Iki 1988 m. jis vadovavo Lietuvių kalbos katedrai. 1988–1991 m. ėjo Baltų filologijos katedros vedėjo pareigas. 1987 m. buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, 1990 m. – akademiku. 1982 m. jį savo nariu išrinko Švedijos karališkoji humanitarinių

[57] Mažiulis V. Zur Geschichte vom „Frühling" im Baltischen und Slavischen. – Florig. für W. P. Schmid. p. 321–322.

[58] Mažiulis V. Selonica. – Blt., 1981, 17(1), p. 7–12.

[59] Mažiulis V. Iš baltų etimologijos. – Blt., 2007, 42(1), p. 61–68.

[60] Mažiulis V. Dėl indoeuropiečių „ugnies" vardų. – Blt., 2008, 43(3), p. 431–436.

[61] Apie senovės vakarų baltus bei jų santykius su slavais, ilirais ir germanais. – Iš lietuvių etnogenezės. V., 1981, p. 5–11; Prūsai ir kiti vakarų baltai. – Senovės baltų kultūra. Prūsijos kultūra. V., 1994, p. 4–9; Dėl Prūsijos lietuvių kilmės. – Lietuvininkų žodis. Kaunas, 1995, p. 465–469, ir kt.

[62] Liet. k. t. ist., II, p. 68–73.

[63] Greimas A. J. [Baltos lankos]. – Literatūra ir menas, 1991.VII.13.

mokslų akademija, 1991 m. – Norvegijos mokslų akademija. Tais pačiais metais – Lietuvių katalikų mokslų akademija. 1995 m. savo užsienio nariu Zinkevičių išrinko Latvijos mokslų akademija. 1991 m. jam garbės daktaro laipsnį suteikė Latvijos universitetas. 1994 m. šį laipsnį kartu su Bernardu Brazdžioniu suteikė Kauno Vytauto Didžiojo universitetas. 1994 m. Vienos universitete jam buvo įteikta Herderio premija. 1995 m. jis – pirmasis Lietuvos mokslų akademijos skiriamos Kazimiero Būgos premijos laureatas. Tais metais Prahos baltistų būrelis jį išrinko savo garbės nariu. 2004 m. Zinkevičiui paskirta Petro Būtėno premija. 2007 m. jam įteikta Nacionalinė pažangos premija. 2010 m. – Baltijos mokslų akademijų, Ukmergės miesto Vlado Šlaito premijos.

1994 m. išėjęs į pensiją, dar visus 1995 metus Zinkevičius skaitė paskaitas Vilniaus universitete. Nuo 1989 m. dėstė specialų lietuvių ir baltų kalbotyros kursą etnomuzikos specialybės studentams Lietuvos konservatorijoje. Nuo 1990 m. sėkmingai darbavosi Vytauto Didžiojo universitete. 1995 m. buvo Lietuvių kalbos instituto direktorius. 1996 m. pabaigoje iš šių pareigų pasitraukė, nes buvo paskirtas Lietuvos švietimo ir mokslo ministru (šias pareigas ėjo iki 1998 m. kovo 25 d.). 1999 m. Zinkevičius buvo išrinktas Lietuvos krikščionių demokratų partijos pirmininku. Tačiau 2002 m. iš šių pareigų atsistatydino ir apskritai iš aktyvios politinės veiklos pasitraukė[64].

Tačiau grįžkime prie Zinkevičiaus mokslinės veiklos. Jau ankstesnėje mūsų knygoje minėjome, jog Zinkevičius 1980–1981 m. išleido aukštosioms mokykloms skirtą vadovėlį – dviejų dalių „Lietuvių kalbos istorinę gramatiką". Pirmąją dalį sudaro: įvadas, istorinė fonetika ir daiktavardžių linksniavimas, antrąją – įvardžiai, būdvardžiai, skaitvardžiai, veiksmažodžiai, nekaitomos kalbos dalys, istorinės sintaksės apy-

[64] Vitkauskas V. Reikšmingi lituanisto darbai. – Kultūros barai, 1986, 12, p. 58–59; Tarvydaitė D., Venckutė R. Ir pareiga, ir gyvenimo prasmė. – Literatūra ir menas, 1987.I.10; Smoczyński W. The 70-th birthday of Zigmas Zinkevičius. – LgB, 1994, 3, p. 299–301; Sabaliauskas A. Ukmergiškiai gali juo didžiuotis. – Eskizai. Ukmergė, 2005, p. 75–78; Zigmas Zinkevičius. Bibliografija. Sud. M. Griškevičienė, S. Peciulko. Įžangos žod. J. Palionio. V., 1987; Zigmas Zinkevičius. Bibliografijos rodyklė. Sud. M. Griškevičienė, S. Peciulkienė. Įžangos žod. A. Sabaliausko. V., 1999. Įvairiuose ankstesniuose leidiniuose kalbininko gimimo data nurodoma 1927 m. sausio 4 d., turėtų būti 1925 m. sausio 4 d.

braiža. Tiek medžiagos gausumu, tiek kritine literatūros apžvalga šis veikalas toli prašoka vadovėlio ribas. Tai pirmoji istorinė lietuvių kalbos gramatika, kurioje nuosekliai nagrinėjami visi pagrindiniai lietuvių kalbos gramatinės struktūros klausimai. Veikalas palankiai buvo įvertintas ir Lietuvos, ir užsienio tyrinėtojų[65].

Keliolika metų Zinkevičius, neatitrūkdamas nuo pedagoginio darbo, skyrė „Lietuvių kalbos istorijai". Tai kapitalinis šešių tomų (septintas tomas rodyklės ir bibliografija) veikalas, kurio pirmasis tomas „Lietuvių kalbos kilmė" pasirodė 1984 m. Pirmieji šios knygos skyriai yra lyg tam tikras indoeuropeistikos įvadas: čia aptariamos tokios painios problemos kaip indoeuropiečių protėvynė, prokalbės skilimas, apibūdinamos atskiros indoeuropiečių šeimos kalbų grupės, jų santykiai su baltų kalbomis. Ypač daug dėmesio skiriama seniesiems baltų ir slavų kalbų santykiams. Autorius atmeta baltų ir slavų prokalbės hipotezę. Jo nuomone, baltų ir slavų kalbos kilo iš indoeuropiečių prokalbės dialektų, veikiausiai priklausiusių „šiaurinei" grupei, iš kurios galėjo kilti ir germanai. Tokia grupė galėjusi egzistuoti dar III tūkstantmetyje pr. Kr. Prabaltų ir praslavų kontaktai tuo metu buvę ypač intensyvūs, sudarę labai ryškią bendros raidos epochą. Vadinasi, autoriaus požiūris labai artimas Jānio Endzelīno, Christiano S. Stango nuomonei. Toliau dėstomos pirmosios žinios apie baltus, aiškinama jų vardų kilmė, mėginama nustatyti senosios gyvenamosios vietos, paliečiama materialinė ir dvasinė kultūra, plačiai aptariami baltų ir finų kalbų santykiai, rekonstruojama senųjų baltų kalbinė sistema ir jos raida.

Labai įdomus skyrius „Baltų rytuose išnykimas". Masinis slavų brovimasis į baltų žemes, matyt, prasidėjo IV a. pabaigoje, o didžiuosiuose plotuose tarp Kijevo ir Naugardo slavų kalba visuotinai įsivyravo V–VIII a. Priešingai K. Būgai, Zinkevičius linkęs manyti, jog masiško baltų traukimosi iš savo gyvenviečių nebuvo. To krašto žmonės iš lėto perėjo nuo baltų prie slavų kalbos. Vadinasi, buvęs tam tikras dvikalbystės periodas. Tai ypač patvirtintų gausi šių kraštų baltiškos kilmės toponimija.

[65] Stundžia B., Venckutė R. (Rec.) – Blt., 1983, 19(1), p. 91–97; Амбразас В. (Рец.) – Литва литературная, 1981, 5, с. 167–170; Petr J. (Rec.) – Slavia, 1982, 3–4, p. 425–429; Safarewicz J. (Rec.) – ABSl, 1983, 15, p. 319–321; Michelini G. (Rec.) – Studi italiani di linguistica teorica ed applicata, 1983, 3, p. 408–410; Bukevičiūtė E. J. (Rec.) – ZfSl, 1984, 29(2), p. 292–295.

Paskutiniai knygos skyriai – tai tam tikras baltų kalbotyros įvadas, kur atskirai apibūdinami jotvingiai (Zinkevičius juos buvo linkęs laikyti prūsų tarme, vėliau šią nuomonę pakeitė), prūsai, kuršiai, žiemgaliai, sėliai, latviai (latgaliai)[66].

1987 m. išleistas antrasis Zinkevičiaus veikalo tomas – „Iki pirmųjų raštų". Šiame tome aptariama lietuvių kalbos raida nuo I tūkstantmečio vidurio iki XV a. pabaigos. Vadinasi, tūkstančio metų laikotarpis. Tai ko gero pirmoji lietuvių kalbotyros knyga, kurioje randama tiek daug ne tik lietuvių kalbotyros, bet ir Lietuvos istorijos faktų. Čia plačiai nagrinėjami tokie dalykai kaip lietuvių kalbos ribos, kontaktai su kitomis baltų genčių kalbomis, kontaktai su rytiniais slavais, materialinė ir dvasinė kultūra, Lietuvos valstybė ir lietuvių kalba. Pateikiamas išsamus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, kuri kadaise apėmė teritoriją nuo Baltijos iki Juodosios jūros, kalbinės situacijos vaizdas. Lietuvos valstybėje kaip oficiali raštų kalba įsigalėjo kanceliarinė slavų kalba, išstūmusi kitą tradicinę raštų kalbą – lotynų kalbą. Kanceliarinė slavų kalba iš esmės buvo senosios (bažnytinės) slavų kalbos, atmieštos rytinės slavų (senosios rusų) kalbos elementais, tąsa. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto (1350–1430) laikais jai didelę įtaką darė ano meto Volinijos krašto žmonių šnekamoji kalba, kuri vėliau davė pradžią ukrainiečių kalbai. Nuo XVI a. vidurio kanceliarinė kalba smarkiai pakito: joje įsigalėjo kalbiniai bruožai, būdingi centrinei Baltarusijai.

Įdomu, kad šios slavų kanceliarinės kalbos paminklai yra svarbus ne tik slavų, bet ir lietuvių kalbos istorijos šaltinis, nes juose randama daug skolinių iš lietuvių kalbos. Pasitaiko net tokių atvejų, kai koks nors lietuvių kalbos žodis, dėl kurio autentiškumo nėra abejonių, pirmą ar net vienintelį kartą užfiksuotas šiuose paminkluose.

Aiškindamas kalbinės situacijos raidą, autorius didelį dėmesį skiria kalbinių kontaktų, substrato klausimams. Dabartinės lietuvių bendrinės kalbos pagrindą sudaranti tarmių dalis archajišką pobūdį, jo nuomone, išlaikė dėl kaimynystės su archajiškomis vakarų baltų kalbomis (senovės prūsų, jotvingių). Be to, „inovacijos bangos, atslenkančios iš rytų,

[66] Ambrazas V. (Rec.) – Kultūros barai, 1985, 4, p. 70–71; Sabaliauskas A. Veikalas, kurio labai laukėme. – Pergalė, 1985, 4, p. 180–182; Bammesberger A. (Rec.) – KZ, 1986, 99, p. 318; Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1986, 32(3), p. 88–92; Michelini G. (Rec.) – Aevum, 1986, 1, p. 170–171; Palmaitis L. (Rec.) – Blt., 1986, 22(1), p. 93–102; Petr J. (Rec.) – Slovo a slovesnost, 1986, 47(1), p. 53–59; Dini P. U. (Rec.) – Europa orientalis, 1987, 4, p. 321–322.

t. y. nuo slavų pusės, ir iš vakarų, nuo kuršių, šio ploto arba nepasiekdavo, arba pasiekdavo labai nusilpusios" (p. 258).

Šiame tome taip pat aptariama Lietuvos vardo kilmė, dviejų interdialektų iškilimas Lietuvos valstybėje[67].

Trečiasis tomas – „Senoji raštų kalba" (V., 1988) skiriamas pirmųjų raštų lingvistinei analizei. Jame detaliai išnagrinėti Martyno Mažvydo, Baltramiejaus Vilento, Jono Bretkūno, Danieliaus Kleino, Mikalojaus Daukšos, Merkelio Petkevičiaus, Konstantino Sirvydo ir kitų XVI–XVII a. lietuvių autorių raštai. Aptariama jų tarminis pagrindas, nagrinėjamos fonetinės, morfologinės ypatybės, rašyba, istorinės pasirodymo sąlygos, nemaža dėmesio kreipiama autorių biografijoms. Suprantama, čia autorius daug kur galėjo pasinaudoti ir ankstesniais savo tyrinėjimais.

Šiame tome Zinkevičius išdėsto ir savo nuomonę dėl bendrinės rašomosios kalbos atsiradimo. Jono Rėzos „Psaltere Dovydo" jis įžiūri aiškią užuomazgą mūsų dabartinei bendrinei kalbai artimos raštų kalbos, kurią kodifikavo D. Kleinas savo gramatikose ir kuri ilgainiui įsigalėjo Mažojoje Lietuvoje. Viduriniam raštų variantui Zinkevičius skiria M. Daukšos, M. Petkevičiaus, Saliamono Mozerkos Slavočinskio raštus, „Knygą nobažnystės", Samuelio Boguslavo Chylinskio Bibliją, rytiniam – Konstantino Sirvydo, Jono Jaknavičiaus raštus, Belarmino, anoniminį 1605 m. katekizmą[68].

Tiesa, ne visi lietuvių kalbos istorijos tyrinėtojai sutinka su šia („interdialektine") Zinkevičiaus bendrinės kalbos kilmės koncepcija[69].

Labai mažai tyrinėtam lietuvių kalbos istorijos periodui skiriamas ketvirtasis Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos istorijos" tomas – „Lietuvių kalba XVIII–XIX a." (V., 1990). Tai maždaug 170 metų periodas. Jis buvo labai skirtingas Mažojoje Lietuvoje, buvusioje Rytų Prūsijos val-

[67] Karulis K. Lietuviešu valodas tūkstoš gadu vēsture. – Karogs, 1988, 9, p. 195–196; Sabaliauskas A. Tūkstantmetis iki pirmųjų raštų. – Pergalė, 1988, 2, p. 171–174; Eckert R. (Rec.) – ZfSl, 1989, 34(2), p. 290–295; Petr J. O dějinách litevského jazyka. – Slovo a slovesnost, 1989, 50(1), p. 67–68.

[68] Steinke K. (Rec.) – Kratylos, 1990, 35, p. 215–216; Palionis J. (Rec.) – Blt., 1990, 26(1), p. 90–93; Michelini G. (Rec.) – Annali della Facoltà di Lettere dell'universita della Basilicata, 1990, 3, p. 519–520; Mańczak W. (Rec.) – ABSl, 1992, 21, p. 301–302.

[69] Palionis J. Dėl lietuvių literatūrinės kalbos kilmės „interdialektinės" koncepcijos. – Blt., 1987, 23(2), p. 184–192.

džioje, ir Lietuvoje, patekusioje į carinės Rusijos valstybės sudėtį. Mažojoje Lietuvoje atsiranda kalbos reformavimo projektų, siekiančių raštų kalbą artinti prie šnekamosios kalbos, pasirodo vertingų kalbotyros veikalų, atsiranda grožinės literatūros užuomazgų, iškyla Kristijono Donelaičio kūryba, nors kartu vis labiau ir labiau intensyvėja germanizacija. Lietuvoje raštų kalba silpsta. Autoriai ima rašyti kiekvienas savo tarme. Dėl stiprios lenkų kalbos įtakos raštuose įsigali beveik tam tikras knyginis žargonas, kuris neigiamai veikia ir liaudies šnekamąją kalbą. Prasideda brutali rusifikacija. Būdingas šio meto lietuvių kalbos istorijos bruožas – žemaičių tarmės iškilimas. Juk šiuo metu į lietuvių kultūrą ateina tokie žymūs Žemaičių krašto žmonės kaip Dionizas Poška, Silvestras Valiūnas, Simonas Stanevičius, Simonas Daukantas, Motiejus Valančius, Laurynas Ivinskis ir kt.[70]

1992 m. išleidžiamas penktasis veikalo tomas „Bendrinės kalbos iškilimas" (V., 1992). Jame apžvelgiami du lietuvių kalbos raidos etapai – tai „Lietuvių kalba tautinio atgimimo laikotarpiu" ir „Lietuvių kalba Lietuvos Respublikoje". Parodoma visa lietuvių kalbos golgota, kai ši kalba buvo draudžiama mokykloje, persekiojama bažnyčioje, kai Lietuvos miestuose lietuviškai kalbėjo tik nedidelis procentas gyventojų. Nagrinėjama „Aušros", „Varpo" kalba. Parodoma šių leidinių reikšmė tolesnei lietuvių kalbos raidai. Nemaža dėmesio šiame tome skiriama kalbininkų įnašui. Apibūdinamas jų vaidmuo ne tik bendrinės kalbos, bet ir lietuvių kalbos mokslo istorijoje. Autorius čia galėjo pasinaudoti ir ankstesniais savo darbais, ypač aptardamas Antano Baranausko, Kazimiero Jauniaus, Kazimiero Būgos veiklą. Nepagailima gero žodžio ne tik didiesiems mūsų kalbininkams – knygoje skiriama vietos ir Ambraziejui Pranciškui Kašarauskui, ir Mykolui Miežiniui, ir Jonui Koncevičiui, ir Juozui Ambraziejui, ir Ramūnui Bytautui, ir daugeliui kitų, nors po mažą grūdelį atnešusių į savo gimtosios kalbos mokslo ir kultūros aruodus. Apžvelgiami ir lietuvių kalbos tyrinėjimai už Lietuvos ribų.

Šioje Zinkevičiaus knygoje bene pirmą kartą jau iš tam tikros laiko perspektyvos taip plačiai aptariama lietuvių kalbos situacija nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 metais. Čia aprašomos nepriklausomos Lietuvos mokyklos, spauda, nutautėjimo sustabdymas, dalies nutautėjusių lietuvių grįžimas prie protėvių kalbos. Gvildenama ir lietuvių kalbos

[70] Palionis J. (Rec.) – Blt., 1994, 27(2), p. 96–100.

situacija už Lietuvos Respublikos ribų. Ypač su didele širdgėla kalbama apie tragišką Vilniaus krašto lietuvių istoriją. Be kita ko, remdamasis ir rimtų lenkų mokslininkų tyrinėjimais, Zinkevičius parodo lietuvių kalbos ploto šiame krašte siaurėjimą. Įdomūs knygos puslapiai, skirti lietuvių kalbai Klaipėdos krašte ir Rytprūsiuose, Latvijoje ir kitose šalyse.

Su didele pagarba knygoje kalbama apie nepriklausomybės metų žymiuosius lietuvių kalbos puoselėtojus ir tyrėjus – Praną Skardžių, Antaną Salį, Petrą Joniką, Juozą Balčikonį. Rašydamas apie šiuos ir kitus mokslininkus, knygos autorius įterpia ir kokią nors savo prisiminimų detalę. Apskritai, kaip ir ankstesniuose tomuose, taip ir šiame Zinkevičius nevengia ir šiaip įdomesnių, gal ir su pagrindine tema glaudžiau nesusijusių detalių. Suprantama, tai knygą daro patrauklesnę, lengviau skaitomą[71].

Šeštajame tome – „Lietuvių kalba naujaisiais laikais" (V., 1994) apžvelgiama kalbinė Lietuvos situacija Antrojo pasaulinio karo metais ir tragiškuoju lietuvių tautai pokario laikotarpiu. Čia atskirai aptariama lietuvių kalbos padėtis Rytų Lietuvoje, jos likimas Mažojoje Lietuvoje, lietuvių kalbos situacija už etnografinės Lietuvos ribų. Daug dėmesio skiriama dvikalbystės padariniams, sudėtingam bendrinės kalbos ugdymo procesui. Specialus skyrius paskirtas lietuvių kalbos puoselėtojams ir tyrinėtojams Lietuvoje ir už jos ribų. Pagaliau aprašomi džiaugsmai ir vargai, kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, kai lietuvių kalba „tapo valstybinė ir vėl pasuko natūralios raidos kryptimi".

Knygoje pateikiama gausybė įdomių faktų, detalių. Žmonėms, kurie buvo viso šio lietuvių kalbos raidos etapo tiesioginiai liudininkai, kartais gali pasirodyti, jog ne visi šie faktai fakteliai turėjo patekti į lietuvių kalbos istoriją. Tačiau ateities skaitytojas ar tyrinėtojas pats sugebės atsirinkti viską, kas naudinga ir įdomu. Juo labiau, kad nemaža tokių detalių į knygą pateko iš paties autoriaus patirties.

Su didele pagarba autorius kalba apie savo buvusius mokytojus, kolegas ir mokinius, visus, kuriems bent kiek rūpėjo lietuvių kalbos mokslas, bendrinės kalbos ugdymas. Jis anaiptol neneigia, jog lietuvių kalbos mokslas bolševikams valdant iš tikrųjų labai suklestėjo. Tik, deja, šalia šio suklestėjimo vyko ir visuotinė lietuvių kalbos erozija.

[71] Sabaliauskaitė D. Darbas eina į pabaigą. – Metai, 1994, 6, p. 149–151; Sabaliauskas A. (Rec.) – Klb., 1994, 43(1), p. 100–102.

Apskritai Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos istorija" nėra istorija, kurioje vien kalbos garsų, žodžių galūnių, sintaksinių konstrukcijų raida, žodyno kitėjimo procesai, tai istorija, kurioje kartais daugiau kalbama apie žmones negu jų vartojamą kalbą. Veikalo autorius nėra abejingas savo tyrinėjimo objektui. Čia jis iš esmės skiriasi nuo daugelio ankstesniųjų, ypač kitataučių, lietuvių kalbos tyrinėtojų, kuriems svarbiausia buvo mokslui išgelbėti nykstančios lietuvių kalbos faktus.

1995 m. išleidžiamas septintasis šio kapitalinio veikalo tomas „Rodyklės ir bibliografija". Šis tomas išleistas gerokai mažesniu tiražu ir skirtas, aišku, specialistams. Jame skelbiama visų šešių tomų žodžių bei pavardžių rodyklė ir kartu su bibliografe Salomėja Peciulkiene sudaryta bibliografija. Kad būtų lengviau naudotis bibliografija suskirstyta pagal veikalo tomus ir skyrius. Suprantama, dėl to kai kurie darbai nurodomi ir po keletą kartų. Visais atvejais čia stengtasi pirmenybę teikti lengviau prieinamai literatūrai arba tokiai, kuria pats autorius daugiausia pasinaudojo. Ši bibliografija savotiškai kompensuoja ir tą trūkumą išnašų, kurių reiklesni skaitytojai kartais pasigesdavo skaitydami atskirus šio Zinkevičiaus veikalo tomus.

Zinkevičiui už „Lietuvių kalbos istoriją" buvo paskirta 1995 m. Lietuvos Respublikos mokslo premija[72].

Baigęs kapitalinį savo veikalą, Zinkevičius straipsnyje „Svarbiausios tirtinos lietuvių kalbos istorijos problemos", tartum apibendrindamas čia įgytą patirtį, rašė: „Rašydamas šešiatomę lietuvių kalbos istoriją, gavau dažnai įsitikinti, kad labai netolygiai ištirti atskiri lietuvių kalbos raidos reiškiniai, kaip nevienodai išsamiai nušviestos kai kurios epochos, tos sąlygos, kuriomis funkcionavo lietuvių kalba. Mūsų kalbos istorikams darbo ir po mano „Lietuvių kalbos istorijos" išleidimo lieka dar per akis, juoba kad jų triūsas reikalingas ne vien kalbos mokslui" (Lit., 1995, 1(21), p. 73).

Ypač malonu, kad Zinkevičius parengė savo veikalo vieno tomo variantą anglų kalba „The History of the Lithuanian Language" (V., 1996). Į anglų kalbą šią knygą išvertė Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenusi kalbininkė, Pedagoginio lituanistikos instituto dėstytoja Ramutė Pliop-

[72] Keinys St. Lietuvių kalbos epopėja. – Tarp knygų, 1995 gegužė, p. 22–25; Sabaliauskas A. Didelio darbo pabaiga. – Metai, 1995, 5, p. 147–149; History of the language is history of the people. – Vilnius, 1995, Spring, p. 174–180; Schmalstieg W. R. (Rec.) – LgB, 1997, 5–6, p. 240–246.

lytė (Plioplys), o įžangą parašė žymusis amerikiečių baltistas Williamas R. Schmalstiegas[73]. Kaip ši knyga buvo reikalinga, geriausiai liudija faktas, jog jau 1988 m. teko išleisti pakartotiną knygos leidimą.

Išleido Zinkevičius ir lietuvišką šios knygos variantą „Lietuvių kalbos istorija" (V., 1996). Tai labai geras vadovėlis studentams ir įdomi knyga visiems bent kiek besidomintiems lietuvių kalbos istorija.

Su aptarta šešiatome „Lietuvių kalbos istorija" yra glaudžiai susijusi dar viena Zinkevičiaus knyga – „Rytų Lietuva praeityje ir dabar" (V., 1993). Joje trumpai aptariama senovės baltų gyvenamos vietos, jų kontaktai su rytų slavais, Lietuvos valstybės susidarymas, kalbos, asmenvardžių ir vietovardžių rytų Lietuvoje XVI–XVII amžiuje kitimas, vėlesnioji krašto polonizacija, rusifikacija. Ypač daug dėmesio skiriama paskutiniųjų dešimtmečių įvykiams. Daugelis šių įvykių jau buvo nagrinėjami ir atskiruose „Lietuvių kalbos istorijos" tomuose. Apskritai ši Zinkevičiaus knyga yra daugiau istorijos, o ne kalbotyros veikalas. Tačiau jo autorius, kaip žinoma, ne kartą yra pabrėžęs, jog „Kalbos istorija neatsiejama nuo tautos istorijos"[74].

Ši Zinkevičiaus knyga, Onos Dundaitės išversta, pasirodė ir rusų kalba – „Восточная Литва в прошлом и настоящем" (Вильнюс, 1996).

Jau ir taip didžiulį indėlį į lietuvių kalbotyrą Zinkevičius 2000 m. praturtina dar vienu svarbiu veikalu „Lietuvių poteriai. Kalbos mokslo studija" (V., 2000). Akstinas rašyti šią studiją buvo jau seniai kalbininkui ramybės nedavusi mintis, kodėl lietuviška žegnonės formulė skiriasi nuo vartojamos kitose tautose. Lietuviai žegnojasi: *Vardan Dievo Tėvo* ir t. t., lenkai: *W imię Ojca* ir t. t., plg. lot. *In nomine Patris* ir t. t. Taigi iš kur lietuviškoje žegnonės formulėje žodis *Dievas*[75]? Pa-

[73] Mikhailov N., Dini P. U. (Rec.) – ReB, 1996, p. 248–249.

[74] Buchaveckas S. (Rec.) – Literatūra ir menas, 1993.VIII.14; Stundžia B. Veikalas apie nesumeluotą istoriją. – Metai, 1994, 2, p. 145–148; Slušinskaitė M. (Rec.) –GK, 1994, 4–5, p. 28–29; Milewski J. J. (Rec.) – Studia Podlaskie, 1998, 8, p. 339–342.

[75] Pradėjęs rašyti šį darbą Zinkevičius dar nežinojo, kad šią problemą jau mėgino aiškinti JAV lietuvių tautotyrininkas Antanas Mažiulis (Lietuviškasis „Wardan Diewa Tewa". – Aidai, 1955, 3, 103–110). Kad mūsų poteriai kilo ne iš slaviškų formų, bet turi būti kildinami iš viduramžių vokiečių kalbos teigė ir Grigaliaus universiteto Romoje profesorius Paulius Rabikauskas (Litauisches Volk, Religion und Nachbarn. Ein Blick in die Geschichte. – Belarus Lithuania Poland Ukraine. Roma, 1994, p. 227–233. Šie faktai, aišku, negali mažinti Zinkevičiaus tyrinėjimo vertės – jie tik dar labiau patvirtina jo išvadų patikimumą.

grindinė Zinkevičiaus knygos išvada – tiek žegnonė, tiek ir pagrindiniai keturi poteriai: Viešpaties malda (Tėve mūsų), Angelo pasveikinimas (Sveika, Marija), Tikėjimo išpažinimas (Tikiu Dievą Tėvą) ir Švč. Trejybės pagarbinimas (Garbė Dievui Tėvui) į lietuvių kalbą Mindaugo laikais vienuolių pranciškonų buvo išversti iš vokiečių kalbos.

Mėgindamas atstatyti šių poterių patikimesnį tekstą Zinkevičius padarė įdomų eksperimentą. Iš Mindaugo laikų vokiško teksto į lietuvių kalbą juos pažodžiui (kaip tais laikais buvo įprasta) vertė žinoma žydų tautybės lietuvių germanistė Ina Meiksinaitė (ji nemoka lietuviškų poterių ir lietuvių kalba jai kaip aniems pranciškonams nėra gimtoji). Išverstą jos tekstą kiek įmanoma archaizavo monografijos autorius. Kruopšti teksto analizė (lyginimas su vokiškais originalais, senovės prūsų ir latvių poterių tekstais) iš tikrųjų leidžia teigti, kad poteriai buvo versti iš vokiečių kalbos.

Toliau knygoje analizuojami seniausi užrašyti poterių tekstai, pirmųjų spausdintų raštų poteriai, ypač kruopšti Martyno Mažvydo tekstų analizė (Mažvydo pateikiama žegnonė yra seniausias jos variantas, nes rankraštiniuose poteriuose jos nėra). Analizė tęsiama iki mūsų laikų poterių tekstų. Knygos gale duodama žegnonės ir poterių tekstų pakitimų analizė nuo XIII iki XXI amžiaus. Tiesa, knygą recenzavęs latvių kalbininkas Peteris Vanagas atkreipė dėmesį, jog neįgudęs skaitytojas Zinkevičiaus ir Meiksinaitės rekonstruotą XIII a. tekstą kartais gali palaikyti realiu lietuvių kalbos faktu[76].

Knygos santrauka pateikta net trimis – vokiečių, lenkų, anglų kalbomis.

Su šiuo veikalu susijusi ir Zinkevičiaus knyga „Krikščionybės ištakos Lietuvoje" (V., 2005). Jame, daugiausia remdamasis vardyno duomenimis, autorius parodo Rytų apeigų krikščionybės kelią į Lietuvą, kuris prasidėjo gerokai anksčiau prieš oficialųjį Lietuvos krikštą, greičiausiai dar X–XIII amžiais. Beje, Rytų krikščionybė prisidėjo prie dalies baltų genčių nutautėjimo. Tiesa, Vakarų krikščionybės platintojai lenkai krikščionybę taip pat naudojo lietuvių nutautinimo tikslais.

2006 m. Zinkevičius išleido dar vieną svarbų dialektologijos veikalą „Lietuvių tarmių kilmė" (V., 2006). Pats autorius veikalo pobūdį nusako taip: „Kad knyga būtų prieinama platesniam skaitytojų ratui, ne vien dia-

[76] Vanags P. (Rec.) – BF, 2001, 10, p. 194–198; Judžentis A. (Rec.) – ALL(LKK), 2001, 45, p. 208–209.

lektologams ir kalbos istorikams, kad joje išdėstytas mintis suprastų kiekvienas išsilavinęs žmogus, teko paliesti nemaža bendrųjų dialektologijos ir kalbos istorijos dalykų, daugiausia įvadinėje knygos dalyje. Žinoma, rašant vien specialistams, kurių turime tik keliasdešimt žmonių, to daryti nereikėtų, bet mūsų sąlygomis tai būtų neleistina prabanga" (p. 5).

Pirmiausia knygoje pateikiama gana išsami lietuvių tarmių tyrimo apžvalga – nuo Danieliaus Kleino iki „Lietuvių kalbos atlaso", tarminės leksikografijos pradininko Vytauto Vitkausko. Paliečiamos tarmių atsiradimo, tarmių ir bendrinės kalbos ryšys, tarmių tarpusavio sąveikos problemos. Suprantama, daugiausia dėmesio skiriama dabartinių lietuvių tarmių ištakoms. Pirmosios izofonos, davusios pradžią dabartinėms tarmėms yra šios: 1. nosinių *ą, ę* siaurėjimas ir galop virtimas *ų, į*, po to atitinkamų junginių *an, am, en, em* virtimas *un, um, in, im*; 2. priebalsių palatalizacija ir *t, d* dvejopa afrikacija (būsimosios žemaičių tarmės plote); 3. junginio *lẽ* veliarizacija (rytinėje lietuvių kalbos ploto dalyje). Iš šių procesų seniausiai vyko *ą, ę* > *ų, į* (jų pradžia siekia X ar net IX amžių). Junginių *lẽ* veliarizacija galbūt siekia X amžių. Junginiai *an, am, en, em* > *un, um, in, im* XI–XIII amžiuje.

Toliau apibūdinama atskirų tarmių raida. Pradedama rytų aukštaičiais. Čia paliečiama ir suslavinta vilniškių dalis, lietuvių kalba Gudijoje. Aptardamas pietų, vakarų aukštaičius, autorius nemaža dėmesio skiria vadinamajai XVI–XIX amžiaus rašomajai „žemaičių kalbai", Prūsijos lietuvių rašomajai kalbai. Žemaičių tarmių aptarimas pradedamas kuršių substrato problema. Rašoma taip pat apie bandymus sukurti žemaičių rašomąją kalbą. Primenama, kad ir „Mūsų dienomis irgi dedamos pastangos sukurti žemaičių rašomąją kalbą. Pagrindu paprastai imama šiaurės žemaičių telšiškių patarmė" (p. 253).

Prisiminus Zinkevičiaus „Lietuvių dialektologiją" (1966), „Lietuvių kalbos dialektologiją" (1978), naujasis veikalas tartum užbaigia savotišką jo dialektologijos darbų trilogiją.

Dera pridurti, jog 1995 m. pasirodė naujas fotografuotinis Zinkevičiaus vadovėlio aukštosioms mokykloms „Lietuvių kalbos dialektologija" (V., 1978) leidimas.

Remdamasis savo „Lietuvių kalbos istorija" ir kitais veikalais, Zinkevičius parašė platesnei visuomenei skirtą knygą „Lietuvių kalbos kilmė" (V., 2005).

Platesnei visuomenei skirta ir Zinkevičiaus knyga „Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą" (V., 2007). Tai tartum maža išnykusios

lietuvių tautos dalies kultūros enciklopediją. Labai naudinga ši knyga bus ir lietuvių kalbos tyrinėtojams.

Tiek istorikams, tiek kalbininkams yra svarbi Zinkevičiaus knyga „Senosios Lietuvos valstybės vardynas" (V., 2007), kurioje nagrinėjama etnonimo Lietuva, svarbesnių gyvenviečių, vandenvardžių, asmenvardžių kilmė. Remdamasis vardyno analize, autorius parodo, kad Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę sukūrė lietuviakalbiai žmonės, o ne slavakalbiai, kaip pastaruoju metu mėgina įrodinėti kai kurie Baltarusijos istorikai.

Didelio formato, puikiai iliustruota platesniam skaitytojų ratui skirta Zinkevičiaus knyga „Rašto kilmė" (V., 2007). Jos užuomazga laikytina populiari kalbininko knygelė „Kaip žmonės išmoko rašyti" (V., 1958).

Kartu su archeologu Aleksejum Luchtanu ir antropologu Gintautu Česniu Zinkevičius parašė moksleiviams skirtos serijos *Lietuva* knygą „Tautos kilmė" (V., 2006), kuri buvo paskelbta ir anglų („Where We Come from". V., 2005), vokiečių („Woher wir stammen". V., 2005), rusų („Откуда родом литовцы". Вильнюс, 2006), italų („Da dove veniano". V., 2007) kalbomis.

Turbūt kiekvienoje mokslo šakoje atsiranda žmonių, kurie sudėtingas problemas mėgina išaiškinti remdamiesi ne mokslo dėsniais, o savo fantazija. Tokiems kalbotyros dalykų „aiškintojams" skirta Zinkevičiaus knygelė „Lituanistikos (baltistikos) mokslas ir pseudomokslas" (V., 2007). Čia derėtų paminėti ir kalbininko straipsnį „Ar Tacito *Aestiorum gentes* yra estai? (ALt, 2010, 12, p. 345–352).

Be savo pagrindinių veikalų, Zinkevičius aptariamuoju laikotarpiu paskelbė ir daugybę straipsnių, kuriuose nagrinėjamos įvairios baltų kalbų istorijos, istorinės gramatikos, leksikos, dialektologijos problemos.

Gal pirmiausia reikėtų paminėti lietuvių ir užsienio spaudoje kalbininko paskelbtus straipsnius apie Viačeslavo Zinovo 1978 m. Beloveže surastą rankraštį „Pagonių šnektos iš Narevo" („Pogaske gwary z Narewu"). Tai 215 žodžių lenkų-jotvingių(?) kalbų žodynėlis, pirmas tokios apimties šios išnykusios baltų kalbos paminklas. Zinkevičius pateikė labai kruopščią jo fonetikos, morfologijos, leksikos analizę, aptarė sudėtingą XIII–XVI a. Narevo srities lingvistinę situaciją. Pagrindinė Zinkevičiaus išvada labai atsargi: „Autorius nesiryžta besąlygiškai žodynėlio priskirti nei jotvingių, nei lietuvių kalbai. Tai anuomet Narevo pakrantėse gyvenusio baltų etnoso kalbos paminklas [...] Žodynėlyje gali būti užfiksuoti senųjų jotvingių (palėkių) kalbos, ilgai išlikusios Belovežo girių glūdumoje, žodžiai, atmiešti gausių

lituanizmų [...] Tačiau žodynėlis galėtų būti ir lietuvių kalbos, Narevo pakrantėse išaugusios ant labai stipraus įotvingių substrato, paminklas [...] Pagaliau žodynėlyje gali būti užrašyti anuomet Narevo pakrantėse vartotų dviejų baltų kalbų – įotvingių ir lietuvių – žodžiai" (Blt., 21(2), p. 192–193)[77].

Zinkevičiaus publikacijos sukėlė gyvą atgarsį tarp kitų kalbininkų: jie taip pat įvairiai mėgino interpretuoti žodynėlyje randamas formas, jų užrašymus, aiškino atskirų žodžių kilmę. Tačiau esama ir skeptikų, kurie apskritai abejoja, ar šis žodynėlis yra autentiškas kalbos faktas.

Straipsniuose apie žemaičių tarmės susiformavimą[78] Zinkevičius teigia, jog baltai, gyvenę į šiaurės vakarus nuo lietuvių, buvo stipriai veikiami finų substrato, o dabartinės žemaičių tarmės susidarymą iš esmės nulėmė kuršių vaidmuo.

Domino kalbininką ir latvių kalbos kilmės klausimas[79]. Nagrinėjo jis įvairius baltų ir slavų kalbų santykių aspektus[80].

Minėtini jo straipsniai apie lietuvių kalbos postpozicinius vietininkus[81], apie lietuvių kalbos kirčio ir priegaidės raidą[82]. Pastarajame

[77] Zinkevičius Z. Įotvingių kalbos žodynėlis? – Mokslas ir gyvenimas, 1984, 5, p. 22–23; Lenkų-įotvingių žodynėlis? – Blt., 1985, 21(1), p. 61–82; 21(2), p. 184–194 (R. str., I, p. 30–60); Nauja apie įotvingių kalbą. – Lituanistikos instituto 1985 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1989, p. 150–156 (R. str., I, p. 61–67); A Polish-Yatvingian Vocabulary? – Linguistic and Oriental studies from Poznań, 1992, 1, p. 99–133; Зинкявичюс З. Польско-ятвяжский словарик. – Б-с. иссл., 1983, с. 3–29.

[78] Zinkevičius Z. A few observations on the origin of the Samogitian dialect. – LP, 1980, 23, p. 223–226 (R. str., I, p. 323–327); Žemaičių tarmės kilmės klausimu. – Iš lietuvių etnogenezės. V., 1981, p. 12–18 (R. str., I, p. 329–335); Зинкявичюс З. К вопросу о происхождении жемайтского диалекта. – Б-с. иссл., 1983, с. 113–119.

[79] Zinkevičius Z. Pastabos latvių kalbos kilmės klausimu. – Acta Baltica' 94. Kaunas, 1997, p. 55–57 (R. str., I, p. 140–143); Par latviešu valodas cilmi. – ZA Vēstis, 1996, 4–5, p. 29–32 (R. str., I, p. 134–140).

[80] Зинкявичюс З. К истории литовской христианской терминологии восточнославянского происхождения. – Б-с. иссл., 1980(1981), с. 131–139; Seniausi lietuvių kalbiniai kontaktai su slavais. – LKK, 1989, 28, p. 4–11; Über die Polonismen in Mažvydas' Schriften. – Anal. Saf., p. 545–550.

[81] Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos postpoziciniai vietininkai. – Blt., 1982, 18(1), p. 21–38 (R. str., I, p. 284–302).

[82] Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos kirčio ir priegaidės raidos. – Blt., 1983, 19(2), p. 120–122 (R. str., I, p. 426–428).

straipsnyje daroma išvada, kad praeityje skirtumas tarp nekirčiuotų skiemenų akūto ir cirkumflekso buvęs kur kas ryškesnis negu dabar, o tai nesuderinama su Jerzio Kuryłowicziaus koncepcija, jog priegaides baltų kalbose iš seno turėję tik kirčiuoti skiemenys.

Daugybę straipsnių Zinkevičius paskelbė apie senųjų lietuvių kalbos paminklų kalbą[83]. Labai jį domino lietuvių kalbos rankraštiniai šaltiniai iki Mažvydo[84].

Po labai gerai argumentuoto Zinkevičiaus straipsnio apie Konstantino Sirvydo pavardės formą pagaliau lietuvių spaudoje galutinai nusistovėjo teisinga šios pavardės vartosena[85].

Tiek lietuvių, tiek lenkų filologams turėtų būti labai įdomus, eksperimentu pagrįstas Zinkevičiaus straipsnis[86] apie Adomo Mickevičiaus lietuvių kalbos mokėjimą. Pagrindinė jo išvada: „A. Mickevičiui lietuvių kalba negalėjo būti svetima. Tačiau neturime duomenų, iš kurių galima būtų nustatyti jos mokėjimo laipsnį" (p. 89).

Ir toliau kalbininko mėgstama tema liko lietuvių asmenvardžiai[87].

[83] Zinkevičius Z. Stanislovo Rapolionio lietuviškų tekstų kalba. – Stanislovas Rapolionis. Sud. E. Ulčinaitė, J. Tumelis, V., 1986, p. 141–147 (R. str., II, p. 236–241); Kelios pastabos apie Volfenbiutelio postilės (1573 m.) kalbą. – Blt., 1986, 22(1), p. 64–65 (R. str., II, p. 241–243); Nežinomas lietuviškas XVII a. rankraštinis tekstas. – Blt., 1989, III(2) priedas, p. 449–455 (R. str., II, p. 243–250); Lietuviški įrašai viename „Knygos nobažnystės" egzemplioriuje. – LKK, 1994, 34, p. 166–173 (R. str., II, p. 254–262); Martynas Mažvydas e l'inizio della lingua scritta lituana. – ReB, 1996, 179–187.

[84] Zinkevičius Z. Mintys, kurios kyla susipažinus su Sigito Narbuto rasta lietuviška marginalija 1530 m. „Homilijose". – Lit., 1995, 3(23), p. 62–65 (R. str., I, p. 558–563); Über die Sprache der ältesten litauischen handschriftlichen Texte. – LgB, 1995, 4, p. 83–91 (R. str., I, p. 563–571).

[85] Zinkevičius Z. Sirvydas ar Širvydas. – Blt., 1981, 17(1), p. 28–41 (R. str., III, p. 53–66).

[86] Zinkevičius Z. Lietuviškas Adomo Mickevičiaus autografas. – Blt., 1983, 19(1), p. 74–90 (R. str., II, p. 312–328); Šimkauskienė J., Zinkevičius Z. Adam Mickiewicz i język litewski. – JP, 1984, 1–2, p. 9–13 (R. str., II, p. 328–332).

[87] Zinkevičius Z. Litauische Personenamen im Verzeichnis der Katholiken der Gemeinde Żołudek (Żeludek) des Jahres 1700. – ZfSl, 1989, 34(2), p. 204–208 (R. str., III, p. 78–84); Зинкявичюс З. О личных именах литовского происхождения в „Słowniku staropolskich nazw osobowych". – Bałto-słowiańskie związki językowe. Wrocław etc., 1990, p. 389–397 (R. str., III, p. 85–93); XVII a. dvarų inventoriai – Rytų Lietuvos antroponimokos ir demografijos šaltinis. – LKK, 1997, 38, p. 63–80 (R. str., III, p. 106–124).

Išdėstė jis savo pažiūras bendrinės kalbos klausimu[88]: „Iš esmės tai nebuvo kažkokia nauja rašomoji kalba (kalbama apie „Aušros" ir Jono Jablonskio pradėtą bendrinės kalbos normalizavimą, *A. S.*), bet tik anksčiau Maž. Lietuvoje vartotos pavyzdinės kalbos naujas raidos etapas, nukreiptas Didž. Lietuvos link, gavęs Didž. Lietuvos poreikių tenkinimo funkciją" (p. 145–146).

Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorikams yra vertingi Zinkevičiaus straipsniai apie atskirus lietuvių kalbos tyrėjus[89].

Labai vertingi „Baltisticoje" skelbiami trumpi Zinkevičiaus straipsneliai „Smulkmenos", kuriuose skelbiamos pastabos įvairiais lietuvių kalbos istorijos, istorinės gramatikos, dialektologijos ir kitais klausimais.

Zinkevičius paskelbė daugybę kalbotyros veikalų recenzijų, straipsnių įvairiuose enciklopediniuose leidiniuose. Jis yra vienas iš „Mažosios Lietuvos enciklopedijos" (V., 2000–2009, I–IV) vyriausiųjų redaktorių ir daugybės straipsnių autorių. Vienas ar drauge su kitais parašė vadovėlių vidurinėms mokykloms.

Lietuvių katalikų mokslo akademija išleido keturis didžiulius Zinkevičiaus „Rinktinių straipsnių" (V., 2002–2004, I–IV) tomus. Čia skelbiama ir kalbininko darbų bibliografinė rodyklė (IV, p. 297–375, sud. Salomėja Peciulkienė)[90].

Po daugybės smulkesnių publikacijų Zinkevičius dar kartą sugrįžo prie savo pamėgtos lietuvių asmenvardžių temos – 2008 m. išleido didžiulį veikalą (840 p.) „Lietuvių asmenvardžiai" (V., 2008).

Be įžanginės dalies, kuri apima lietuvių asmenvardžių tyrimo istoriją, metodus ir šaltinius, asmenvardžių istorinę apžvalgą, veikalą sudaro trys didžiulės dalys: „Tautinis vardynas ir svetimųjų apnašas" (p. 67–340), „Krikščioniškas vardynas" (p. 341–486) ir „Pravardynas" (p. 487–621).

[88] Zinkevičius Z. Dėl lietuvių bendrinės kalbos kilmės. – Blt., 1994, IV priedas, p. 144–148 (R. str., II, p. 374–378); plg. t. p. Lithuanian in East Prussia. – LgB, 1992, 1, p. 63–69.

[89] Zinkevičius Z. Antanas Baranauskas kalbininkas. – LiK, 1986, 19, p. 58–81 (R. str., III, p. 391–412); Friedrichas Scholzas. – Lit., 1993 3(15), p. 95–98 (R. str., III, p. 579–583); Antano Salio nuopelnai lituanistikai. – LKK, 1994, 34, p. 8–11 (R. str., III, p. 539–543); Jurgis Gerulis – mokslininkas ir žmogus. – LKK, 1996, 36, p. 9–11 (R. str., III, p. 481–483) ir kt.

[90] Balašaitis A. (Rec.) – GK, 2005, 1, p. 22–24; Maskuliūnas B. (Rec.) – ALt, 2003, 5, p. 355–362.

Būsimajam savo veikalui duomenis telkti autorius pradėjo vos baigęs universiteto studijas. Ypač jų pagausėjo, kai jis rašė „Lietuvių antroponimiką“ (V., 1977). Rašydamas naująjį veikalą Zinkevičius jau galėjo naudotis ir savo paties sudaryta istorinių asmenvardžių kartoteka. Dabartinių pavardžių pagrindinis šaltinis jam buvo daugiausia Aleksandro Vanago iniciatyva sudarytas „Lietuvių pavardžių žodynas“ (V., 1985–1989, I–II). Autoriui labai pravertė ir Kazimiero Būgos, Antano Salio, Juozo Jurkėno, Vitalijos Maciejauskienės, Jono Palionio, Alvydo Butkaus, Meilutės Ramonienės, Kazimiero Kuzavinio, Bronio Savukyno darbai. Priešingai „Lietuvių pavardžių žodynui“, Zinkevičius apsiriboja tik lietuviškos kilmės asmenvardžiais ir tais, kurie tebeturi išlaikę lietuvių kalbos elementų. Be to, jis nesistengė apimti visų dabar Lietuvoje vartojamų net ir lietuviškos kilmės pavardžių. Jis pateikia tik būdingiausias, kad jo knygos „skaitytojas suvoktų pavardžių darybos mechanizmą ir prireikus pats galėtų imtis rūpinos pavardės kilmės aiškinimo“ (p. 276).

Tautiniam vardynui analizuoti veikalo autorius susidaro tam tikrų dėmenų, kurie dvikamieniuose asmenvardžiuose gali eiti pirmuoju arba antruoju komponentu, sąvadą, plg. *Balt-, Band-, Bang-, Bant-* (tokių dėmenų esama per aštuonis šimtus). Šie dėmenys siejami su apeliatyvais (*báltas, bandýti, bandà* 'turtas'). Tiesa, čia autorius yra pakankamai atsargus: „Dėmenų siejimas su apeliatyvais pateikiamas toks, koks dabar įprastas, nors autorius dažnu atveju nebūtų linkęs jam pritarti“ (p. 73). Senųjų asmenvardžių dėmenų (*Daug-, Gail-, Gaud-, Gint-, Taut-, Vald-*) išskyrimas jokių keblumų autoriui nesukėlė. Tačiau didžioji dauguma, ypač naujesnių asmenvardžių dėmenys, kėlė daug sunkumų: „Lyg bičių koryje buvo užpildomos vis naujos tuščios akys – atkuriami spėjami dėmenys, kuriuos vėliau patvirtindavo arba atmesdavo naujai randami patikimesni šaltinių duomenys“ (p. 171–172). Kaip minėta, tokių duomenų Zinkevičius išskyrė per aštuonis šimtus. Lenkų kalbininkas Tadeuszas Milewskis spėjo jų esant apie du šimtus. A. Vanagas buvo spėjęs, kad baltų kalbose jų turėję būti bent dvigubai daugiau. Taigi Zinkevičius jų skaičių dar padvigubino.

Krikščioniškas vardynas autoriui aptarti buvo kiek lengviau, nes čia jis daug kur galėjo pasinaudoti tiek savo paties ankstesniais, tiek kitų kalbininkų tyrinėjimais. Ypač įdomus šios dalies skyrelis „Krikščioniškų vardų mišimas su senuoju tautiniu vardynu“ (p. 484–486).

Trečioje dalyje, „Pravardyne“, aptariamos tik pravardės, virtusios oficialiomis pavardėmis, pravardžių, kurios dėl įvairių priežasčių vartojamos šalia oficialių pavardžių autorius neliečia. Pravardinės kilmės asmenvardžiai suskirstyti į semantines grupes (asmenvardžiai susiję su žmogaus gimimu, gyvūniniai asmenvardžiai, augmeniniai asmenvardžiai ir t. t.). Čia taip pat aptariama pravardyno sąveika su senuoju tautiniu ir krikščioniškuoju vardynu. O ypač kiekvieną skaitytoją turėtų sudominti skyrelis „Lietuvių (baltų) kilmės asmenvardžiai į rytus nuo Lietuvos“ (p. 610–621).

Naudojimąsi knyga ypač palengvina didžiulė autoriaus dukros Laimutės Šinkūnienės sudaryta „Asmenvardžių rodyklė“ (p. 650–839).

Šį savo veikalą Zinkevičius paskyrė savo buvusiam studentui „Aleksandrui Vanagui atminti“.

Ateityje Zinkevičiaus biografijos, jo mokslinės, visuomeninės ir politinės veiklos tyrinėtojams daug vargti nereikės: neišsenkamas šaltinis čia bus autobiografinės kalbininko knygos „Kaip aš buvau ministru“ (Kaunas, 1998), „Prie lituanistikos židinio“ (V., 1999), „Po aštuonerių metų: knygos „Prie lituanistikos židinio“ tęsinys“ (V., 2006), Ypač aktuali jo publicistikos knyga „Istorijos iškraipymai“ (V., 2004).

Nepaprastą Zinkevičiaus darbštumą ir, nepaisant amžiaus, sugebėjimą dirbti rodo vien pastaraisiais metais išleistos, tiek kalbininkams, tiek ir platesnei visuomenei galinčios būti įdomios knygelės: „Krikščioniško vardyno kelias į Lietuvą“ (V., 2010), „Lietuviškas paveldas Suvalkų ir Augustavo krašto Lenkijoje pavardėse. Polonizacijos apybraiža“ (V., 2010), „Lietuvos vardas. Kilmė ir formų daryba“ (V., 2010), „Šventasis Brunonas ir Lietuva. Lietuvos vardo paminėjimo istorijos šaltiniuose tūkstantmečiui“ (V., 2010), „Lietuviškas (baltiškas) paveldas Balstogės vaivadijos Lenkijoje pavardėse. Slavizacijos apybraiža“ (V., 2011), ypač daug lituanistinės informacijos teikianti knyga „Lietuvos senosios valstybės 40 svarbiausių mįslių. Didžioji Lietuvos Kunigaikštija kalbotyros požiūriu“ (V., 2011), „Ukmergės rajono gyvenviečių vardynas: Pavadinimų kilmė“ (V., 2011).

Dešimtys lietuvių kalbos tyrinėtojų, šimtai mokytojų, įvairių kultūros sričių darbuotojų Zinkevičių prisimena ir kaip jų didžiai pamėgtą pedagogą. Moksle turbūt nėra dažnas atvejis, kai viename asmenyje susilieja talentingas tyrinėtojas, nuostabus pedagogas ir puikus populiarintojas.

Vincas Urbutis[91], kaip ir anksteśniuoju savo mokslinės veiklos laikotarpiu, labiausiai domėjosi trimis baltų kalbotyros sritimis: žodžių daryba, leksika ir leksikografijos istorija.

Vytauto Ambrazo redaguotai vienatomei akademinei „Lietuvių kalbos gramatikai" (V., 1994) Urbutis parašė daiktavardžių darybos skyrių. Ypač išsamų šį skyrių jis buvo parašęs ir tritomei akademinei Kazio Ulvydo redaguotai „Lietuvių kalbos gramatikai" (V., 1965–1976, I–III).

Iš kitų jo žodžių darybos problemoms skirtų darbų ypač dėmesio nusipelno straipsnis „Darybos tipo radimasis: latvių kalbos nomina loci su priesaga *-ūzis*" (Blt., 1994, 28(2), p. 82–105). Į latvių kalbą įvairiu metu patekę vokiečių žemaičių kalbos žodžiai (plg. lat. *bakūzis* 'kepykla, duonkepė' < vid. vok. žem. *bakhūs* 'kepykla, trobesys su duonkepe krosnimi', *brūzis, brūvūzis* 'alaus darykla' < vid. vok. žem. *brūwhūs, brūhūs, ģērūzis* 'kailių ir odų dirbtuvė, raugykla' < vok. žem. *gērhūs*, ir kt.), kurių antrasis dėmuo yra *-hūs* (: vok. *Haus* 'namas') sudaro galimybę atsirasti priesagai *-ūzis* (*-ūze*), su kuria, praradusia leksinę reikšmę, pradedama sudarinėti ir latviškos kilmės, paprastai vietos pavadinimus žymintys žodžiai (plg. *sęrūzis* '(nedidelis) priestatas prie jaujos, priejaujis, kur dedami džiovinti skirti (ar ir išdžiovinti) javai' : lat. *sẽrt* 'krauti pėdus į jaują', *piẽnūzis* 'pastatas ar šiaip atskira patalpa, kur šaldomas ir laikomas pienas; taip pat pieninė' : lat. *piẽns* 'pienas'. Įdomus ir tas atvejis, jog „Vokiškas dvaras, jo raida iškėlė, aktualizavo priesagos *-ūzis* vietos pavadinimų darybos tipą (ypač apie XIX a. vidurį ar gal jau ir kiek anksčiau), to paties dvaro įtakos smukimas sustabdė jo tolesnę plėtrą ir pagaliau (XX a.) net jau turimus darinius padarė nebeaktualius" (p. 101).

Urbutis paskelbė nemaža originalių baltų kalbų žodžių kilmės aiškinimų.

Liet. *atpetúoti* 'atlyginti, atidirbti, atvargti, atkentėti, atkeršyti' jis sieja su rus. *némamь* 'mušti, kankinti, neduoti ramybės', baltr. *némauь* 'mušti, perti' ir kitais rytų slavų kalbose paplitusiais šios šaknies žodžiais[92]. Dėl rytų slavų kalbų žodžių geografijos gali kilti įtarimų, jog jie gali būti seni baltizmai. Tačiau „Neabejojamų įrodymų, kad rytų slavai svarstomus žodžius būtų gavę iš baltų, vis dėlto nėra, todėl be-

[91] Liet. k. t. ist., II, p. 73–75; Jakaitienė E. Apie mokytoją ir bendražygį. – GK, 1999, 3, p. 23–26.

[92] Urbutis V. Lie. *atpetúoti*, r. *némamь*. – Blt., 1982, 18(1), p. 47–57.

ne bus geriau pirmenybę teikti alternatyviniam aiškinimui, kad tai pačių slavų vediniai, ide. **pet-* 'skristi; kristi, (už)pulti' šeimos nariai, vadinasi, kartu lie. *atpetúoti* bei kitų čia nagrinėtų baltų žodžių artimi giminaičiai" (p. 56).

Įdomios Urbučio mintys[93] dėl liet. *aršýtis* 'karščiuotis, šelti', *aršùs* 'smarkus, piktas', *eršras* 'pyktis; vaidininkas'. Pirmiausia jis įrodo, kad *aršýtis* negali būti vedamas iš *aršùs*. Liet. *aršùs*, priešingai daugumai tyrinėtojų, bent jau reikšme 'smarkus, piktas' Urbutis nelinkęs laikyti slavizmu.

Tame pačiame straipsnyje liet. *lúobas* 'liurbis, kerėpla', *lúopas* 't. p.' kalbininkas sieja su liet. *lúobas* 'žievė, karna', *luõbti* 'sunkiai dirbti', *luopýti* 'laupyti' ir kitais šaknies, reiškiančios '(žievę) lupti, dirti, plėšti' žodžiais.

Urbutis nesutinka su Ernsto Fraenkelio žodyne pateiktu liet. *pujóti* 'svaidyti į šalis, blaškyti; pūsti (apie vėją), niekais leisti' kilmės aiškinimu[94]. Ten teigiama, kad liet. *pujóti* kilo iš lat. *pujât*, o šis – iš lyv. *puij* 'eikvoti, kleisti'. Jis aiškina, kad lie. *pujóti*, lat. *pujât* yra baltiškos kilmės žodžiai, kuriuos galima sieti su ide. **pū-*, **peu-*, **pou* 'pūsti(s)' šeimos žodžiais. Tokiam aiškinimui, be kita ko, pritartų ir tas faktas, kad latvių ir lietuvių kalbos žodžių reikšmė 'eikvoti' yra tik antrinė ir vėlyva.

Straipsnyje „Lie. *šipulỹs*, la. *sipsna* – aiškūs žodžiai etimologijos miglose" (Blt., 1995, 30(2), p. 65–75) Urbutis ne tik gražiai išaiškina šių baltų kalbų žodžių kilmę (: liet. *šìpti* 'skelti (skilti), skaidyti(s), (atsi)skirti'), bet kartu labai tiksliai įvertina E. Fraenkelio žodyną, apibūdindamas jo stipriąsias ir silpnąsias puses.

Du straipsnius Urbutis paskyrė liet. *skliùtas* 'dailidės kirvis', *skliaũ(s)tas* 't. p.' ir kitiems su veiksmažodžiu *skliaũsti* 'daryti skliautą, skliautuoti; glausti (ausis); imti į skliaustus' susijusiems žodžiams[95].

Labai mėgsta Urbutis tyrinėti žuvų pavadinimus. Čia ypač įdomus jo liet. (žem.) *rubuĩlis* 'gružlys, Gobio gobio (L.)' kilmės aiškinimas[96]:

[93] Urbutis V. Žodžių kilmės aiškinimai. – Blt., 25(1), p. 44–52.

[94] Urbutis V. Lie. *pujóti*, la. *pu(i)jât*. – Blt., 1994, 29(1), p. 5–19.

[95] Urbutis V. Lie. *skliùtas* 'dailidės kirvis' ir la. *šļute* 't. p.'. – Blt., 1996, 31(1), p. 85–91; Darybos homonimai, slypintys už lie. *skliaũ(s)tas*. – Blt., 1996, 31(2), p. 217–221.

[96] Urbutis V. Lie. (ž.) *rubuĩlis, gùirė*, (ryt.) *kriaunỹs*, la. (latg.) *kùrmelis*[2] ir kiti ne-(iš)aiškinti Gobio gobio (L.) pavadinimai. – Blt., 1997, 32(1), p. 5–23.

sietinas su liet. *rùbti* 'kasti'. To paties veiksmažodžio vedinys gali būti ir liet. *rùbulas* 'gumulas, gniužulas; didelis kukulis, kankolas'.

Nepatenkina Urbučio E. Fraenkelio žodyne esantis liet. *gùrti* 'trupėti, nykti', *gursti* ir kitų jų giminaičių kilmės aiškinimas[97]. Jis įsitikinęs, kad šie žodžiai iš dalies dar yra išlaikę pirminę reikšmę '(su)trinti' bei jai artimą 'trupėti, (trupinti)' ir visi jie yra ide. šaknies **gher-* (**ghr̥-*) '(su)trinti, brūžinti' palikuonys. Su lie. *gùrti* reikėtų sieti, kaip jau yra darę Augustas Leskienas ir Erichas Bernekeris, ir pr. *gurīns* 'vargingas (varganas, vargšas)'.

Labai gražiai Urbučiui pavyko išaiškinti liet. *pãšinas* 'rakštis' kilmę[98]. Čia jam ypač pravertė K. Sirvydo pirmajame žodyne nurodoma šio žodžio reikšmė maždaug 'skied(r)elė, skala, šipulys' (*Scios/fragmenta, segmenta, assulae, paśinas/skiedas* SD[1] 163). Veiksmažodžio *šiẽti* 'varyti rakštį', nuo kurio neatskiriamas liet. *pãšinas*, pirminė reikšmė turėjusi būti 'skirti (skiesti), skelti, plėšti', plg. t. p. *skiedas* : *skiesti* '(at)skirti, dalyti'. Iš panašios reikšmės veiksmažodžio galėjo būti sudarytas ir pagrindinis lietuvių kalbos pašino pavadinimas *rakštìs*.

Liet. *paburmiai* 'guviai, smarkiai', *padurmu* 't. p.', kurie labai įvairiai aiškinami etimologinėje literatūroje, Urbučio nuomone, yra „specifiniai vien lietuvių kalbos reiškiniai"[99], toliau sietini su liet. *dùrti*.

Atrodo, jog Urbučiui įtikinamai pasisekė išaiškinti liet. (žem.) *veřpelė* 'statinė, statinaitė' istoriją[100]. Kalbininkas patvirtino Jānio Endzelīno nuomonę, jog šio žodžio, kaip ir lat. *vẽrpele*, šaltinio reikėtų ieškoti Skandinavijoje. Į lietuvių kalbą žodis turėję ateiti per kuršius ar latvius.

Tiesiog pavyzdinis žodžių istorijos etiudas yra Urbučio straipsnis apie liet. *varvalis/varvelis* 'tepalas odai, ratams ar mašinoms (ppr. iš lydytų banginio ar ruonio taukų)' istoriją[101]. Urbutis įrodo, jog jis yra skolinys iš sen. baltarusių, o ne iš rusų kalbos. Straipsnyje Urbutis, be

[97] Urbutis V. Ide. **gher-* '(su)trinti, brūžinti' palikuonys baltų kalbose: lie. *gùrti, gursti*, la. *gurt, gurds*, pr. *gurīns* ir kt. – Blt., 1997, 32(2), p. 235–248.

[98] Urbutis V. Lie. *pãšinas* ir (trm.) *pašáiža* – bendrašakniai sinonimai. – Blt., 1998, 33(1), p. 49–57.

[99] Urbutis V. Daukanto *paburmiai* 'guviai, smarkiai' sąsaja su *padùrmu* 't. p.' platesniame žemaičių ypatingos darybos prieveiksmių fone ir dar šis tas apie pr. *dūrai* 'baikštūs' ir sl. **durъ* 'kvailas; baikštus'. – Blt., 2000, 34(2), p. 215–234.

[100] Urbutis V. Lie. (ž.) *veřpelė*. – Blt., 2002, 37(1), p. 25–33.

[101] Urbutis V. Lie. *varvalis/varvelis*. – Blt., 2002, 37(2), p. 277–282.

kita ko, pastebi, kad į šio žodžio kilmės svarstymus baltarusių kalbos faktai veikiausiai nepatekdavo ir dėl ano meto skurdžios baltarusių leksikografijos.

Pasirodžius „Latvių kalbos tarmių atlasui", skirtam leksikai („Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika". Rīga, 1999), Urbutis paskelbė ne tik išsamią šio veikalo recenziją (Blt., 2000, 35(2), p. 251–258), bet ir savo pastabas dėl jame esamų etimologinių aiškinimų[102].

Tartum pratęsdamas Kazimiero Būgos lietuvių kalbos žodžių nebuvėlių ieškojimo tradiciją, Urbutis išspausdino straipsnį[103], kuriame aptaria mūsų lingvistinėje literatūroje pasitaikančius žodžius, atsiradusius dėl įvairių XVII–XVIII a. Prūsų Lietuvos rankraštinių žodynų žodžių klaidingos interpretacijos.

Jis išaiškino ir kaip įvairiuose žodynuose atsirado K. Sirvydo (SD[1] 169) *sliželis* (*'śliʒik / turdus aquatilis, paluſtris.* sliʒelis') nebūta reikšmė[104].

Jau seniai Urbutį domina slavų kalbų baltizmų problema[105]. Šį kartą[106] jis atkreipia dėmesį į vieną „šiandieniniam etapui gana būdingą, bet, deja, neigiamą bruožą, kurio tolesnės pažangos labai reikėtų stengtis atsikratyti [...] suintensyvėjus baltizmų ieškojimams, ne sykį slavų žodžiai apšaukiami baltizmais visai be pamato, vien dėl jų panašumo į baltų kalbose randamus artimos reikšmės žodžius" (p. 30). Urbutis pateikia 27 slavų kalbų žodžius, kuriuos tyrinėtojai nepagrįstai laiko skoliniais iš baltų.

Lietuvių kalbos leksikos tyrinėtojams buvo labai netikėtas Urbučio straipsnis apie senosios lietuvių kalbos slavizmus. Šiame straipsnyje jis kritiškai peržiūri Prano Skardžiaus žinomą veikalą „Senosios lietuvių kalbos slavizmai" („Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen". Kaunas, 1935)[107] ir daugeliu atvejų nesutinka su šio tyrinėtojo nuomone, iš kurios slavų kalbos vienas ar kitas žodis pateko į senąją lietuvių

[102] Urbutis V. Pastabos dėl Latvių kalbos atlase aiškinamų žodžių kilmės. – Blt., 2001, 36(1), p. 5–18.

[103] Urbutis V. Žodžiai nebuvėliai. – Blt., 1990, 26(1), p. 83–86.

[104] Urbutis V. Nei paukštis, nei grybas, tik marga žuvelė... – Blt., 1999, 34(1), p. 77–80.

[105] Urbutis V. Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai. – Blt., 1969, 5(1), p. 43–68; 5(2), p. 149–162.

[106] Urbutis V. Slavų kalbų pseudobaltizmai. – Blt., 1984, 20(1), p. 30–39.

[107] Urbutis V. Senosios lietuvių kalbos slavizmai. – Blt., 1992, 27(1), p. 4–14.

kalbą. Pr. Skardžiaus nuomone, didžiausią skolinių dalį sudarė polonizmai (Jono Palionio[108] apskaičiavimu apie 1500, toliau eina baltarusizmai (apie 760). Savo straipsniu Urbutis nori parodyti, kad „santykis tarp polonizmų ir baltarusybių (vienų ir kitų sudaromos senųjų slavizmų dalies dydis) iki šiol įsivaizduojamas visiškai klaidingai, tiesiog atvirkščiai negu iš tikrųjų turėtų būti" (p. 5). Nors Urbutis tokią išvadą padarė išnagrinėjęs Pr. Skardžiaus veikalo tik *b-* ir *d-* raidžių žodžius, tačiau ir kitų žodžių analizė tikriausiai jai neprieštarautų. Urbutis nurodo ir tai, jog „Svarbiausios valstybinės kalbos statusas XV ir XVI a. kėlė baltarusių kalbos prestižą ir sudarė palankias sąlygas jos įtakai" (p. 14). Tik nuo XVI a. pabaigos senoji baltarusių kalba pamažu užleidžia pozicijas lenkų kalbai.

Savotiškas ką tik aptarto straipsnio tęsinys yra kitas Urbučio straipsnis apie senųjų lietuvių kalbos slavizmų kilmės įvairovę[109]. Be kitų dalykų, čia atkreipiamas dėmesys, jog didelė dalis skolinių, gautų iš baltarusių kalbos, į šią kalbą atėjo per lenkų kalbą.

Baltų kalbų leksikos tyrinėtojams yra labai svarbi Jūratės Laučiūtės knygos „Slavų kalbų baltizmų žodynas" („Словарь балтизмов в славянских языках". Ленинград, 1982) Urbučio recenzija (Blt., 1984, 20(2), p. 184–191). Vincento Drotvino parengto „Lexicon Lithuanicum" (V., 1987) recenzija (Blt., 1990, 26(2), p. 183–189) labai pravers tiek lietuvių kalbos leksikos, tiek ir leksikografijos istorijos tyrinėtojams.

Pastarosios problemos tyrėjams, žinoma, ypač svarbūs Urbučio straipsniai apie įvairius, ypač rankraštinius, lietuvių kalbos žodynus.

Labai vertinga jo studija apie Mažosios Lietuvos XIX a. pirmosios pusės rankraštinį vokiečių-lietuvių kalbų žodyną[110], kurio autoriumi kai kurie tyrinėtojai laikė Liudviką Rėzą[111]. Urbutis, išanalizavęs žodyno rašyseną, daro išvadą, kad „Rėza – ne autorius, o tiktai visiškai priešokinis žodyno koreguotojas, ryškių savo darbų pėdsakų palikęs vos viename rankraščio puslapyje" (p. 57). Lietuviškoji šio žodyno straipsnių dalis rodo glaudų jo ryšį su garsiuoju Jokūbo Brodovskio žodynu.

[108] Palionis J. Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a. V., 1967, p. 269–271; Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. V., 1979, p. 80–81.

[109] Urbutis V. Senųjų slavizmų kilmės įvairovė. – Blt., 1994, 28(1), p. 91–101.

[110] Urbutis V. Naujasis Brodovskis. – Blt., 1985, 21(1), p. 43–60.

[111] Jovaišas A. Liudvikas Rėza. V., 1969, p. 54.

Kitame straipsnyje[112] Urbutis aprašo Kristijono Gotlibo Milkaus žodyno lietuvių-vokiečių kalbų dalies rankraštinį variantą. Tai anoniminis darbas. Tekstas rūpestingai perrašytas. Gal pagrindinis skirtumas, kad K. G. Milkaus žodyno santvarka – lizdinė, o rankraščio grynai alfabetinė. Šiaip skiriasi tik atskiros detalės.

Apžvelgęs šiuos rankraščius, Urbutis daro išvadą, kad „XIX a. pirmoji pusė, skirianti žinomus Milkaus ir Neselmano žodynus, visai nėra tuščias tarpas Prūsų lietuvių leksikografijos istorijoje. Iš to periodo vidurio išlikę poros žodynų rankraščiai rodo, kad darbas buvo tęsiamas, pagrindu imant geriausius ankstesnius žodynus“ (p. 84).

Specialią studiją[113] Urbutis paskyrė ir 1728 m. rankraštiniam vokiečių-lietuvių kalbų žodynui. Franzas Spechtas šio žodyno autoriumi laikė Halės universiteto Lietuvių seminaro pirmąjį lietuvių kalbos dėstytoją Joną Richterį. Urbutis, kaip jau ir anksčiau Gertrūda Bensė, nelinkęs kategoriškai žodyno autoriumi laikyti J. Richterio: „Visai tikras dalykas, kad žodynas rašytas (Halėje) klaipėdiškių žemaičių tarmę mokančio žmogaus, tačiau mažiau tikras (nors ir galimas), kad tas žmogus buvo Richteris“ (p. 59). Todėl Urbučio nuomone, tiksliau šį žodyną vadinti apskritai Klaipėdiškių žodynu. Urbutis konstatuoja, kad žodynas „labai artimas kitiems dviem rankraštiniams žodynams – XVII a. vidurio Lexicon Lithuanicum (Lex) ir XVIII a. pirmosios pusės vadinamajam Krauzės žodynui (Q)“ (p. 59). Jam atrodo, kad tikriausiai nėra nė vieno puslapio, kuriame nebūtų straipsnių, pasikartojančių visuose šiuose žodynuose. Šiaip Klaipėdiškių žodynas yra artimesnis Lexicon Lithuanicum.

Originalius Klaipėdiškių žodyno bruožus – kuo jis skiriasi nuo Lexicon Lithuanicum ir vadinamojo Krauzės žodyno, Urbutis aptarė kitame straipsnyje[114].

Specialų straipsnį[115] jis paskyrė ir Klaipėdiškių žodyno grafikos bei rašybos problemoms, lietuviškojo teksto santykiui su tarme.

[112] Urbutis V. K. G. Milkaus žodyno rankraštinis perdirbinys. – Blt., 1986, 22(1), p. 76–85.

[113] Urbutis V. 1728 m. klaipėdiškių žodyno leksikografiniai šaltiniai. – Blt., 1987, 23(1), p. 57–75.

[114] Urbutis V. 1728 m. klaipėdiškių žodyno originalieji bruožai. – Blt., 1988, 24(1), p. 80–93.

[115] Urbutis V. Dar apie 1728 m. klaipėdiškių žodyną. – Blt., 1988, 24(2), p. 204–214.

Apskritai čia aptarti Urbučio darbai yra tiesiog pavyzdiniai mūsų leksikografijos istorijos tyrinėjimai.

Reikėtų pridurti, kad Urbutis ir detaliai išanalizavo įdomaus mūsų leksikografijos paminklo – Mykolo Miežinio „Lietuviszkai-latviszkai-lenkiszkai-rusiszko žodyno" (Tilžė, 1894) leticizmus[116].

Labai išsamius straipsnius lietuvių kalbos žodžių darybos ir leksikografijos istorijos klausimais, taip pat straipsnį *Abėcėlė* Urbutis parašė „Lietuvių kalbos enciklopedijai" (V., 1999; II leid., 2008).

Iš daugybės Urbučio recenzijų gal atskirai dar reikėtų paminėti vadinamųjų kuršininkų kalbos žodynų (P. Kwauka, R. Pietsch. Kurisches Wörterbuch. Berlin, 1977[117]; R. Pietsch. Deutsch-kurisches Wörterbuch. Lüneburg, 1991[118]) recenzijas. Įdomi Urbučio mintis, jog šios paskutines dienas gyvenančios kalbos tiksliai užfiksuoti faktai galėtų padėti spręsti ir atitinkamas prūsų kalbos problemas.

Urbutis išleido taip pat knygelę „Lietuvių kalbos išdavystė" (V., 2006; II leid. 2007), kurioje karštai įrodinėjama, kad lietuvių kalboje svetimų kalbų tikrinių žodžių turi būti vartojamos sulietuvintos formos. Ši nuostata ginama ir knygelėje „Pavardžių pradžiamokslis" (V., 2010).

2009 m. buvo išleista Urbučio knyga „Baltų etimologijos etiudai 2" (V., 2009), kurioje skelbiami jo 1981–2003 m. publikuoti straipsniai ir 1969 m. paskelbta studija „Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai" (Blt., 1969, 5(1), p. 43–68; 5(2), p. 149–162). Tais pat metais išleistas ir jo knygos „Žodžių darybos teorija" antras leidimas (V., 2009).

2010 m. išleista knyga „Knygos apie žodžius" (V., 2010), kurią sudaro jo anksčiau skelbtos ir keletas neskelbtų recenzijų.

Kaip svarų Urbučio nuopelną lietuvių kalbotyrai reikėtų paminėti, jog jo iniciatyva Vilniaus universitete buvo sukaupta didžiulė Lietuvių kalbos etimologinio žodyno kartoteka, be kurios ateityje neįsivaizduojamas šio taip svarbaus mūsų kalbotyros veikalo rengimas. Labai reikšminga Urbučio pedagoginė veikla. Iki 1994 m. jis profesoriavo Vilniaus universitete. Jo vadovaujami disertacijas parengė žinomi baltų kalbų leksikos tyrinėtojai Rūta Buivydienė, Birutė Kabašinskaitė, žodžių darybos specialistas Saulius Ambrazas. Nuo 1987 m. Urbutis yra žurnalo „Baltistica" atsakingojo redaktoriaus pavaduotojas. Daugumą savo

[116] Urbutis V. M. Miežinio žodyno leticizmai. – Blt., 1995, 30(1), p. 5–28.
[117] Urbutis V. (Rec.) – Blt., 1979, 15(2), p. 151–154.
[118] Urbutis V. (Rec.) – Blt., 1993, 28(2), p. 106–117.

straipsnių, kaip matėme, jis ir paskelbė šiame žurnale. Už darbą prie „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos" (V., 1994) Urbučiui su kitais šio veikalo autoriais buvo paskirta 1999 m. Lietuvos Respublikos mokslo premija.

ALGIRDAS SABALIAUSKAS[119], kaip ir anksčiau, labiausiai domėjosi lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija ir baltų kalbų leksika.

1992 m. Sabaliauskas išrinktas Latvijos Mokslų akademijos užsienio nariu, 1998 m. – Lietuvos Mokslų akademijos nariu korespondentu. 1997–2000 m. jis ėjo Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pareigas. 1997 m. Vilniaus pedagoginis universitetas jam suteikė profesoriaus vardą. 2004 m. jam buvo paskirta Lietuvos mokslų akademijos Kazimiero Būgos premija.

1982 m. buvo išleista Sabaliausko „Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija. 1940–1980 m." (V., 1982)[120]. Pasirodė mažesnės apimties jo knygelė „Baltų kalbų tyrinėjimai. 1940–1985" (V., 1986), kurioje trumpai apžvelgiami baltų kalbų tyrinėjimai pagal atskiras kalbotyros problemas Lietuvoje, Latvijoje, kitose Sovietų Sąjungos respublikose, užsienio šalyse[121].

Apie lietuvių kalbos tyrinėjimą jis parašė ir mokyklai skirtą knygelę „Kaip tyrinėta lietuvių kalba" (K., 1984)[122].

[119] Liet. k. t. ist., II, p. 76–77; Morkūnas K. Prasmingi gyvenimo ir kūrybos dešimtmečiai. – KK, 1999, 72, p. 123–127; Zinkevičius Z. Lituanistikai paskirtas gyvenimas. – GK, 1999, 7, p. 20–22; Peckus V. Gimtosios kalbos paviliotas. – Suvalkija, 1999, 4, p. 40–42; Eckert R. Prof. Dr. Algirdas Sabaliauskas zum Siebzigsten. – PB, 2000, 10, p. 161–164; Ambrazas V. Prie gimtojo žodžio versmių. – KK, 2004, 77, p. 205–207. Išleista A. Sabaliausko „Bibliografija". Sud. I. Kukučionytė. Įžangos žod. D. Mikulėnienės ir K. Morkūno. V., 2004.

[120] Balašaitis A. Lietuvių kalbos istorija. – Mokslas ir gyvenimas. 1982, 8, p. 38; Karulis K. Lietuviešu valodas pētīšanas vēsture. – Karogs, 1982, 9, p. 193–194; Morkūnas K. Lietuvių kalbotyros kelias. – Naujos knygos, 1982, 4, p. 18; Petr J. O dějinách jazykovědné lituanistiky. – Slovo a slovesnost, 1982, 43(4), p. 350–352; Klimavičius J. Lietuvių kalbos tyrinėjimai ir tyrinėtojai. – Pergalė, 1983, 5 p. 176–178; Měťšk F. Zawod do rěčewědneje lituanistiki. – Rozklad, 1983, 7–8, p. 290–291; Hinze F. (Rec.) – ZfSl, 1986, 31(5), p. 775–777; Vaba L. (Rec.) – Keel ja Kirjandus, 1986, 6 p. 377–378.

[121] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1987, 2, p. 72–74.

[122] Hinze F. (Rec.) – ZfSl, 1984, 29(2), p. 295–298; Karulis K. Kā pētīta lietuviešu valoda? – Karogs, 1984, 11, p. 192–193; Zinkevičius Z. Lietuvių kalba ir jos tyrinėjimai. – Naujos knygos, 1985, 8, p. 11–12; Petr J. Přehledně dějiny jazykovědne lituanistiky. – Slovo a slovesnost, 1985, 46(2), p. 171–174.

Kartu su Jonu Palioniu Sabaliauskas išleido knygą „Rytų slavų kalbininkai lituanistikos baruose“ (V., 1990).

Iš Sabaliausko leksikos darbų bene svarbiausia apibendrinamojo pobūdžio knyga „Lietuvių kalbos leksika“ (V., 1990). Visi aptariami žodžiai čia chronologiškai suskirstyti į kelis didesnius skyrius: „Senoji indoeuropietiška leksika“, „Bendroji baltų ir slavų kalbų leksika“, „Tik baltų kalboms būdinga leksika“, „Tik lietuvių kalbai būdinga leksika“. Tiesa, prisipažįstama, kad toks leksikos skirstymas kartais gali būti subjektyvus. Kiekviename iš minėtų skyrių žodžiai pateikiami pagal reikšmes: kūno dalys, giminystė ir žmonių bendruomenė; gyvūnija; augalija; negyvosios gamtos kūnai bei reiškiniai; statyba, technika, buitis; spalvos ir kitos ypatybės; tikėjimas, prietarai ir kitos abstrakčios sąvokos; fizinė ir psichinė veikla. Reikšmės principu pagrįsti ir skolintinės leksikos skyriai (slavizmai, germanizmai, latvizmai). Į atskiras grupes neskirstomi tik ne tokie gausūs Pabaltijo finų ir kai kurių kitų kalbų skoliniai. Paskutiniame skyriuje apžvelgiama pirmųjų rašytinių lietuvių kalbos paminklų leksikos ypatybės ir naujų žodžių kūrimas XIX–XX amžiuje.

Šioje knygoje kalbininkas aiškina apie 3250 žodžių kilmę, jų reikšmių kitimą, nurodo seniausius ir kitus rašytinius šaltinius, kuriuose tie žodžiai vartojami[123].

Lietuvių kalbos leksikai skirta ir populiari Sabaliausko knyga „Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę“ (V., 1994). Joje atskirais etiudais pasakojama kelių šimtų lietuvių kalbos žodžių istorija. Knygos pratarmėje nurodoma, kad „Lietuvių kalbos institutas į savo planus įtraukė šią knygą pirmiausia norėdamas padėti mūsų mokyklai“[124].

Sabaliauskas taip pat išleido populiarią knygelę, skirtą baltų kalbų istorijai „Mes baltai“ (Kaunas, 1986)[125]. Ši knygelė buvo išversta ir į anglų kalbą – „We, the Balts“ (V., 1993, vertė Milda Bakšytė-Richard-

[123] Baltakis A. Leksikos archeologinis skerspjūvis. – Metai, 1991, 1, p. 179–183; Klimas A. Lietuvių kalbos leksika. – Draugas (Chicago). – 1991, bal. 6; Morkūnas K. (Rec.) – GK, 1991, 1–2, p. 15–16; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1991, 37(4), p. 80–86; Karaciejus J. (Rec.) – Blt., 1994, 27(2), p. 100–102; Bammesberger A. (Rec.) – Zeitschrift für Ostforschung, 1994, 43(4), p. 572–573; Аникин А. Е. (Рец.) – Советское славяноведение, 1991, 4, с. 110–112.

[124] Keinys S. Kaip atsirado 2000 žodžių. – Tarp knygų, 1995, 9, p. 23–24; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1995, 41(1), p. 68–77.

[125] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1987, 3, p. 76–80.

son, redagavo Robertas E. Richardsonas, įžangą parašė Williamas R. Schmalstiegas)[126]. 2002 m. buvo išleistas naujas, gerokai papildytas knygelės „Mes baltai" leidimas. 2005 m. knygelė išleista švedų kalba – „Vi som är balter" (V., 2005, vertė Ingemaras Schmidt-Lagerholmas, redagavo ir įžangą parašė Jonas Öhmanas), 2007 m. – italų kalba – „Noi Balti" (Vilnius-Livorno, vertė ir įžangą parašė Pietras U. Dinis).

Kartu su Jolanta Zabarskaite Sabaliauskas sudarė knygą „Vladimiras Toporovas ir Lietuva" (V., 2008). Prisidėjo prie veikalo „Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas. I tomas. Das lituanistische Erbe August Schleichers. Band I" (Vilnius, 2008) parengimo.

Nauji papildyti leidimai išleisti ir Sabaliausko knygelių „Žodžiai keliauja" (K., 1993), „Žodžiai atgyja" (V., 1980; III leid. 2000), „Šimtas kalbos mįslių" (V., 2001).

Daugybę straipsnių įvairiais baltų kalbų, ypač jų tyrinėjimo istorijos klausimais Sabaliauskas paskelbė enciklopediniuose leidiniuose. Vien „Lietuvių kalbos enciklopedijoje" (V., 1999) yra apie 560 jo straipsnių. Keliolika straipsnių apie lietuvių ir latvių kalbininkus jis paskelbė tarptautiniame leidinyje „Lexicon Grammaticorum" (General Editor: Harro Stammerjohann. Tübingen, 1996; II leid. 2009, 1–2). Prisidėjo jis ir prie vietovardžių žodyno „Pasaulio vietovardžiai. Europa" (V., 2006), „Pasaulio vietovardžiai. Amerika" (V., 2008), „Pasaulio vietovardžiai. Afrika, Antarktida, Australija, Okeanija" (V., 2010) parengimo.

Žymiausias lietuvių ir apskritai baltų kalbų istorinės sintaksės specialistas **Vytautas Ambrazas**[127] iki 2001 m. vadovavo Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyriui. 1995 m. ilgesnį laiką darbavosi Stokholmo universitete. 1996 m. Kauno Vytauto Didžiojo universitetas jam suteikė profesoriaus vardą. 1983 m. Ambrazas išrinktas Milano kalbininkų draugijos nariu korespondentu.

1979 m. Ambrazo išleistą „Lietuvių kalbos dalyvių istorinę sintaksę" Z. Zinkevičius taip apibūdino: „Reikšmingiausiu veikalu iš lietuvių kalbos istorinės sintaksės reikia laikyti 1979 m. pasirodžiusią Vytauto

[126] Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1994, 40(1), p. 68–70; Larsson L.-G. – Multiethnica (Uppsala), 1995, 15, p. 21–22.

[127] L. k. t. ist., II, p. 77–79; Sabaliauskas A. Nepramintais takais. – Gimtasis kraštas, 1983.XI.24; Valeckienė A. Kūrybiškai mąstantis kalbininkas. – GK, 1990, 4, p. 25–26; Pajėdienė J. Sveikiname Vytautą Ambrazą. – ALL(LKK), 2005, 53, p. 137–138.

Ambrazo monografiją, kurioje detaliai ištirta ir aprašyta lietuvių kalbos dalyvių vartosenos istorija. Ši knyga, kaip ir daugybė to paties autoriaus straipsnių dalyvių istorijos tematika, iš esmės dabar sudaro lietuvių kalbos istorinės sintaksės, kaip mokslinės disciplinos, pagrindus, nustato jos tyrinėjimo metodologiją"[128].

Sutikdami su šiuo gražiu Ambrazo veikalo įvertinimu, galime teigti, jo rusų kalba paskelbta knyga „Baltų kalbų dalyvių lyginamoji sintaksė" („Сравнительный синтаксис причастий балтийских языков". Вильнюс, 1990) yra dar vienas nemažiau svarus žingsnis šioje baltistikos srityje.

Suprantama, į šią knygą pateko nemaža faktų, kurie buvo plačiai nagrinėjami jo ankstesnėje knygoje, sutampa ir dalis pagrindinių išvadų. Tačiau į naująjį veikalą negalima žiūrėti tik kaip į pirmojo papildymą latvių ir prūsų kalbų duomenimis. Pirmiausia čia labai vertinga teorinė knygos dalis „Sintaksinės rekonstrukcijos principai" (p. 11–46), kurioje aptariamos tokios problemos kaip lyginamasis metodas istorinėje sintaksėje, vidinės rekonstrukcijos panaudojimas, vidinė ir išorinė rekonstrukcija, sintaksinė rekonstrukcija ir tipologija, sintaksinė rekonstrukcija ir baltų kalbos.

Baltų kalbų istorinės sintaksės tyrinėjimams patikimiausių duomenų teikia lietuvių kalba. Jos rašto paminklai gerai atspindi keturių šimtmečių sintaksinių konstrukcijų raidą. Pirmieji latvių kalbos paminklai, ypač XVI a. raštai, sintaksės tyrinėjimams nėra tinkami: jų autoriai daugiausia buvo vokiečiai, dažnai nepakankamai mokėjo latvių kalbą. Pagrindinis latvių kalbos sintaksės faktų šaltinis yra tautosaka, ypač liaudies dainos, ir tarmės. Latvių kalbos faktai sintaksės tyrinėtojui ypač vertingi tuo, kad jie atspindi tolesnę realizaciją sintaksinės struktūros raidos tendencijų, kurios lietuvių kalbos istorijoje gali būti dar tik numatomos. Gaila, Ambrazas savo darbe negalėjo pasinaudoti tuomet jau parašytu, deja, tik po autoriaus mirties netikėtai atrastu ir tik 1993 m. išleistu kapitaliniu Alfrėdo Gāterio veikalu „Latvių sintaksė. Dainos" („Lettische Syntax. Die Dainas". Frankfurt am Main, 1993)[129].

[128] Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika, II. V., 1981, p. 204, plg. t. p. Откупщиков Ю. (Рец.) – Blt., 1985, 21(2), p. 195–198.

[129] Dzenis A. Kāda manuskripta neparastais liktenis. – Brīvā Latvija, 1994.I.10–17; Lipartė E. Latvių liaudies dainų sintaksė. – LKK, 1996, 36, p. 220–223; Eckert R. Zur Bedeutung der „Lettischen Syntax" von Alfred Gāters. – Blt., 1997, 32(1), p. 119–124.

Trumpai išanalizavęs baltų kalbų dalyvinių formų gramatines ypatybes, jų atitikmenis kitose indoeuropiečių kalbose, pagrindinį dėmesį autorius skiria dalyvių vartosenai: atributinei, pusiau predikatinei, predikatinei. Šių tipų vartosena detaliai skirstoma į atitinkamas sintaksines konstrukcijas. Jų atitikmenų ieškoma ne tik giminiškose indoeuropiečių, bet ir Pabaltijo finų kalbose. Visų tipų vartosena iliustruojama nepaprasti gausia senųjų raštų, tarmių, tautosakos medžiaga. Pateikiama įdomių statistikos duomenų. Ypač įdomūs J. Bretkūno Postilės, K. Sirvydo „Punktų sakymų", G. Elgerio „Evangelijų" (1672 m.), prūsų katekizmų duomenys.

Labai įdomus paskutinis knygos skyrius „Dalyvių sintaksė ir sakinio struktūros raida" (p. 235–240), kuriame konstatuojama, jog lyginamoji dalyvių analizė parodo pagrindinį sintaksinių procesų vaidmenį gramatinių struktūrų raidai.

Svarbiausi knygos teiginiai yra išdėstyti išsamioje santraukoje vokiečių kalba (p. 241–261). Autorius labai teisingai pasielgė pasirinkdamas vokiečių kalbą, nes ankstesnės knygos santrauka buvo angliška. Ambrazo veikalas turėtų būti parankinė knyga ne tik baltų, bet ir apskritai indoeuropiečių sintaksės tyrėjams[130].

Lietuvių ir apskritai baltų kalbų istorinės sintaksės klausimais Ambrazas paskelbė vertingų straipsnių lietuvių ir užsienio filologų leidiniuose.

Ambrazas pirmasis platesniame indoeuropiečių kalbų kontekste pamėgino patyrinėti baltų kalbų žodžių tvarką[131]. Jis atkreipia dėmesį, jog iš tikrųjų lietuvių kalboje pagrindinių sakinio komponentų eilė nėra griežtai apibrėžta, tačiau negalima tenkintis tradiciniu bendru teiginiu, kad ji esanti laisva, nes „beveik kiekvienoje konstrukcijoje galima išskirti pagrindinius ir inversinius, t. y. stilistiškai žymėtus ar konteksto sąlygojamus, modelius" (p. 102). Straipsnyje esantys statistiniai duomenys rodo, jog įvairiuose lietuvių kalbos paminkluose jie skiriasi. Palyginęs pagal pozicinius modelius baltų kalbas su kitomis indoeuropiečių kalbomis, Ambrazas nurodo, jog pirmiausia į akis krinta gana ryškūs baltų kalbų skirtumai nuo slavų kalbų. Apskritai pagal

[130] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1991, 37(1), p. 73–80; Holvoet A. (Rec.) – LgB, 1992, 1, p. 241–246; Steinke K. (Rec.) – Kratylos, 1992, 37, p. 214.

[131] Ambrazas V. Žodžių tvarka ir baltų kalbų sakinio tipo rekonstrukcija. – Blt., 1982, 18(2), p. 100–118.

šiuos modelius ir jų tarpusavio santykius baltų kalboms artimiausia atrodo Homero graikų ir ankstyvoji lotynų kalba. Postpoziciniams rytų baltų vietininkams, kaip tam tikroms linksnių formoms, atsirasti galėjo turėti kontaktai su Pabaltijo finų kalbomis.

Specialų straipsnį Ambrazas paskyrė ir dabartinės lietuvių kalbos žodžių tvarkai[132].

Straipsnyje „Baltų kalbos ir indoeuropiečių sudėtinio prijungiamojo sakinio rekonstrukcija"[133] jis daro išvadą, jog baltų kalbų duomenys teikia tvirtų argumentų, rodančių, jog daugelis sudėtinių prijungiamųjų sakinių buvo sudaryti ne sujungus du paprastus sakinius, bet dalyvius pakeičiant asmenuojamomis veiksmažodžių formomis.

Labai svarbi yra Ambrazo studija „Lietuvių kalbos bendraties konstrukcijų raida" (LKK, 1995, 33, p. 74–109). Joje autorius, daugiausia remdamasis vidine rekonstrukcija, bando išskirti seniausius vartosenos tipus ir nustatyti sandarą tų konstrukcijų, iš kurių išriedėjo bendratis kaip atskira nekaitoma veiksmažodžio forma. Veiksmažodinių daiktavardžių datyvai virto infinityvais jau savarankiškais baltų kalbų raidos laikais. Todėl baltų kalbų duomenys padeda geriau suprasti infinityvo susidarymą, nes šiose kalbose infinityvo ryšys su pirmine veiksmažodinių daiktavardžių vartosena dar nėra visai išdilęs. Pavyzdžiui, nors lietuvių kalbos bendratis yra praradusi tiesioginį ryšį su linksniavimu, bet pirminę paskirties datyvo reikšmę atskirais atvejais ji išlaikė nepakitusią iki mūsų dienų. Ryškių atitikmenų su senųjų indoeuropiečių kalbų konstrukcijomis turi daugelis lietuvių kalbos bendraties konstrukcijų. Šiuo atžvilgiu lietuvių kalba teikia svarbių duomenų indoeuropiečių sintaksinės sistemos rekonstrukcijai.

Straipsnių apie baltų kalbų infinityvines konstrukcijas Ambrazas paskelbė ir užsienio leidiniuose[134].

[132] Ambrazas V. Dabartinės lietuvių kalbos žodžių tvarkos modeliai. – MA Darbai, 1986, 3(96), p. 92–102.

[133] Ambrazas V. Baltic languages and the reconstruction of the Indo-European complex sentence. – GL, 1989, 21(1), p. 52–59.

[134] Ambrazas V. Die indogermanische Grundlage des Dativus und Nominativus cum infinitivo im Baltischen. – IF, 1987, 92, p. 203–219; Der baltische Infinitiv aus der Sicht der syntaktischen Rekonstruktion. – Analecta, p. 51–60; On the development of the nominative object in East Baltic. – Circum – Baltic Languages. V. 2. Amsterdam – Philadelpia, 2001, p. 391–412.

Ambrazas suderina šiaip jau priešingais laikomus nominatyvo su bendratimi kilmės aiškinimus[135]. Jo nuomone, pirmoji Jono Jablonskio, Jānio Endzelīno, Valentino Kiparskio hipotezė (konstrukcija paveldėta iš indoeuropiečių prokalbės) taikytina seniausiam šių konstrukcijų sluoksniui, antroji A. Timberlake'o (konstrukcijos yra sintaksinis skolinys iš kurio nors vakarų finų kalbos) taikytina vėlesniam jos raidos laikotarpiui. „Papildinio vardininką su bendratimi (kaip ir netiesioginę nuosaką) galima laikyti viena iš tų rytų baltų gramatinių struktūrų, kurios turi indoeuropietišką pagrindą, bet dabartinę vidinę sandarą gavo veikiamas intensyvių kontaktų su vakarų finų kalbomis antroje praeito (t. y. pirmojo, *A. S.*) tūkstantmečio pusėje" (p. 101).

Išsamų straipsnį [136] Ambrazas paskelbė apie lietuvių kalbos adverbalinį genityvą. Viena iš įdomesnių šio straipsnio išvadų yra, jog neiginio genityvo atsiradimui istorinį pamatą sudarė genityvo vartosena partitatyvine reikšme. Panašiai neiginio genityvas, išsiskyręs iš partitatyvinio, buvo apibendrintas slavų ir iš dalies germanų kalbose. Tokiu būdu „neiginio genityvas gali būti laikomas baltų, slavų ir germanų kalbas jungiančia sena sintaksine bendrybe" (p. 35).

Išnagrinėjo Ambrazas ir palyginti naują lietuvių kalbos gramatikos reiškinį – pasyvinių konstrukcijų susiformavimą[137].

Ambrazas paskelbė įdomią studiją, skirtą teoriniams sintaksės klausimams „Lietuvių kalbos sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai" (LKK, 1986, 25, p. 4–44). Be kitų dalykų, čia jis mėgina patikslinti sakinio apibrėžimą: jam „sakinys yra mažiausias intonacijas skiriamas komunikacijos (bendravimo vienetas, turintis gramatškai nepriklausomą formą" (p. 5). Tokia samprata yra artima tai, kuri randama Antoine'o Meillet ir Maurice'o Bloomfieldo darbuose. Ginčytini sakinio struktūros klausimai, Ambrazo nuomone, geriausiai išsprendžiami siejant sintaksinę sakinio struktūrą su semantine. Sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai apibrėžiami kiekviename analizės lygyje atskirai: sintaksiniai – pagal žodžių formų sintaksinius

[135] Ambrazas V. Lietuvių kalbos papildinio vardininko su bendratimi kilmė. – LKK, 1997, 38, p. 93–103.

[136] Ambrazas V. Lietuvių kalbos adverbalinis genityvas istorinės sintaksės požiūriu. – ALL(LKK), 2001, 44, p. 3–39.

[137] Ambrazas V. Lietuvių kalbos pasyvo raidos bruožai. – ALL(LKK), 2001, 45, p. 11–38.

ryšius sakinyje, semantiniai – pagal semantines funkcijas ir bendresnius semantinius sakinius.

Savo nuomonę Ambrazas yra išdėstęs ir veiksmažodžių gramatinių kategorijų skyrimo kriterijų klausimu[138].

Intensyvią penkiasdešimties metų mokslinę veiklą Ambrazas apibendrino kapitaliniu veikalu „Lietuvių kalbos istorinė sintaksė" (V., 2006). Šiuo veikalu apibendrinama ne tik paties autoriaus, bet apskritai visi lietuvių kalbos istorinės sintaksės tyrinėjimai, kurie iki šiol vis dar atsilikdavo nuo kitų istorinės kalbotyros sričių. Veikalą sudaro šie skyriai: „1. Lietuvių kalbos istorinės sintaksės tyrimai ir šaltiniai" (p. 11–17), „2. Istorinės sintaksės principai" (p. 19–64), „3. Žodžių tvarka ir jos kitimai" (p. 65–112), „4. Veiksmažodiniai sakiniai" (p. 113–130), „5. Vardažodiniai sakiniai" (p. 131–146), „6. Mišriojo tipo sakiniai" (p. 147–194), „7. Su tariniu siejami linksniai" (p. 195–282), „8. Prielinksnių konstrukcijos" (p. 283–311), „9. Bendraties konstrukcijos" (p. 313–349), „10. Dalyvių konstrukcijos" (p. 351–446), „11. Prijungiamųjų sakinių pradmenys" (p. 447–484), „12. Sakinio sandaros raidos bruožai (bendrosios išvados)" (p. 485–504). Veikalo pateikiama ir išsami santrauka vokiečių kalba „Historische Syntax der litauischen Sprache" (p. 505–534).

Apžvelgdamas ankstesniuosius lietuvių kalbos istorinės sintaksės tyrinėjimus, autorius ypač pabrėžia Ernsto Fraenkelio veikalų[139] reikšmę, Eduardo Hermanno darbą apie enklitinių žodžių vartojimą[140], Williamo R. Schmalstiego monografiją[141].

Nepaisant svarbių naujausių lietuvių kalbos istorinės sintaksės tyrinėjimų (lietuvių ir latvių kalbų sintaksės raidos bendrybių bei skirtybių, žodžių tvarkos raidos, linksnių bei prielinksnių vartosenos, prijungiamojo sakinio XVI–XVII a. raštuose), Ambrazo nuomone, „dar neatėjo laikas tokiam apibendrinamam darbui, kuris apimtų visas sintaksinės sistemos dalis" (p. 12). Jis, eidamas dar Antoine'o Meillet „Įvade į ly-

[138] Ambrazas V. Dėl lietuvių kalbos veiksmažodžio morfologinių kategorijų. – Blt., 1984, 20(2), p. 100–110.

[139] Fraenkel E. Der prädikative Instrumental im Slavischen und Baltischen und seine syntaktischen Grundlagen. – AfslPh, 1926, 40, p. p. 77–117; Syntax der litauischen Kasus. Kaunas, 1928; Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen. Heidelberg, 1929 ir kt.

[140] Hermann E. Litauische Studien. Eine historische Untersuchung schwachbetonter Wörter im Litauischen. Berlin, 1912.

[141] Schmalstieg W. R. A Lithuanian historical syntax. Columbus, 1987.

ginamąjį indoeuropiečių kalbų tyrinėjimą“ („Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes“ Paris, 1934) sakiniui skirtame skyriuje („La Phrase“, p. 355–377) parodyta kryptimi, stengiasi orientuotis ne į morfologines formas, o į pačias sintaksės struktūras bei sakinių tipus. Daugiausia dėmesio jis kreipia į tas sintaksės grandis, kuriose išryškėja sistemos pakitimai.

Iš senųjų lietuvių kalbos paminklų sintaksei tyrinėti ypač reikšmingas Jono Bretkūno Biblijos vertimas. Anot Ambrazo, jis „gali būti pavyzdys, kaip meistriškai parenkamos lietuviškos sintaksės priemonės verčiant įvairius originalo junginių bei sakinių tipus, kaip net toms pačioms vokiečių kalbos konstrukcijoms randama vis naujų atitikmenų. Tuo atžvilgiu Bretkūną pagrįstai galima vadinti lietuvių Liuteriu“ (p. 14). Taigi čia visiškai paneigiama kai kurių ankstesniųjų tyrinėtojų (Adalberto Bezzenbergerio, Jurgio Gerulio, Viktoro Falkenhahno) nuomonė, kad J. Bretkūnas nebuvo didelių gabumų žmogus. Nors senieji lietuvių kalbos tekstai beveik išimtinai buvo vertimai, tačiau ir juose galima rasti svarbių duomenų, kai vertėjai „priešindamiesi originalų traukai“ (p. 485), nutoldavo nuo verčiamų tekstų pažodiškumo. Raštijos duomenų spragas padeda užpildyti ir konservatyvumu pasižyminčios lietuvių kalbos tarmės. Iš tautosakos daugiausia senovės bruožų išliko liaudies dainose, turinčiose pastovią ritminę bei melodinę struktūrą, ir formulinio pobūdžio patarlėse bei priežodžiuose. Per keturis su puse rašytinės tradicijos šimtmečius lietuvių kalbos sintaksės sistemoje esminių pertvarkymų neįvyko. Tačiau atskirose tos sistemos grandyse esama nemaža kitimų, nors šiaip lietuvių kalba iš gyvųjų indoeuropiečių kalbų geriausiai išlaikė paveldėtą sakinių ir kitų sintaksės vienetų struktūrą. Įdomu, kad iki XIX a. gyvojoje lietuvių kalboje papildinys dažniau eidavo prieš veiksmažodinį tarinį. Pagrindinių sakinio dalių – tarinio, veiksnio ir papildinio tvarkos modelis pasidarė vyraujantis palyginti neseniai. Ypač archajišką sluoksnį lietuvių kalboje sudaro beasmeniai sakiniai. Čia lietuvių kalba yra netgi išplėtojusi šių sakinių vartojimo ribas. Tik lietuvių ir latvių kalbos iki šių laikų yra išlaikiusios absoliutinę konstrukciją. Apskritai Ambrazo veikale daug dėmesio skiriama latvių kalbos sintaksės raidai, nes latvių kalba, Jānio Endzelīno žodžiais tariant, yra „nuosekliai užbaigusi naujoves, kurios lietuvių kalboje išryškėja tik kaip tendencijos“[142].

[142] Endzelīns J. Darbu izlase, III (2). Rīga, 1980, p. 251.

Savo knygoje Ambrazas jau galėjo plačiai pasinaudoti ir Alfrėdo Gāterio veikalu „Latvių sintaksė. Dainos" („Lettische Syntax. Die Dainas". Frankfurt am Main, 1993).

Tiek šiame, tiek ir ankstesniuose darbuose Ambrazui, kaip tyrinėtojui, būdingas mokslinis atsargumas. Reikėtų pritarti Danieliui Petiť ui, kad „Autoriaus pozicija niekada nekyla iš kategoriškai suformuluotų principų, bet paprastai plaukia iš pačių kalbos duomenų. Taip knyga laikosi gana tradicinių sintaksės aprašymo metodų ir nepasiduoda jokioms lingvistinėms madoms: joje nevaidina jokio vaidmens nei daugelyje dabartinių sintaksės darbų aklai vartojami generatyviniai modeliai, nei jiems būdinga formalizacija" (p. 300).

Ambrazo „Lietuvių kalbos istorinė sintaksė" yra vienas pačių reikšmingiausių lietuvių kalbos istorinės gramatikos tyrinėjimų mūsų kalbotyros istorijoje. Už šį veikalą autoriui buvo paskirta 2007 m. Lietuvos Respublikos mokslo premija[143].

Ambrazas redagavo ir vienatomes akademines rusų, lietuvių ir anglų kalbomis išleistas lietuvių kalbos gramatikas: „Грамматика литовского языка" (Вильнюс, 1985), „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika (V., 1994), „Lithuanian Grammar" (V., 1997). Jis – ne tik šių labai svarbių lietuvių kalbotyros veikalų redaktorius, bet ir vienas iš pagrindinių autorių, parašęs skyrius apie veiksmažodžio nuosaką, asmenį, skaičių, rūšį, neasmenuojamąsias formas, būdinį, išplėstinį sakinį, žodžių tvarką, prijungiamuosius sakinius, morfologijos, sintaksės skyrių įvadines dalis.

Ambrazas parašė knygelę „Svetimų tikrinių vardų rašymas" (V., 2008). Joje išdėstomi bendrieji svetimų tikrinių vardų rašymo principai. Autorius įsitikinęs, kad svetimi vardai, ypač mokslo darbuose, informaciniuose ir specialiuose leidiniuose, turėtų būti rašomi originalo kalbos formomis.

Redagavo Ambrazas ir „Lietuvių kalbos enciklopediją" (V., 1999), kartu su Adele Valeckiene parašė šiam veikalui skyrius apie gramatiką, lingvistinę stilistiką, rašybą bei skyrybą. Jis buvo ar tebėra leidinių „Baltistica", „Lietuvių kalbotyros klausimai" („Acta Linguistica Lithua-

[143] Schmalstieg W. R. (Rec.) – ALt, 2007, 9, p. 339–350; Vasiliauskienė V. (Rec.) – GK, 2008, 2, p. 20–24; Holvoet A. (Rec.) – ALL(LKK), 2007, 56, p. 117–132; Petit D. (Rec.) – Blt., 2008, 43(2), p. 297–315; Šukys J. Neeilinė istorinės gramatikos knyga. – GŽ, 2007, 11, p. 44–45.

nica"), „Kalbos kultūra" redakcinių kolegijų narys, žurnalo „Lituanistica" vyr. redaktoriaus pavaduotojas. Kaip redakcinės kolegijos pirmininkas Ambrazas prisidėjo prie Jono Bretkūno „Rinktinių raštų" (V., 1983) išleidimo. Svarbi Ambrazo pedagoginė veikla. Jis pirmasis Lietuvoje pradėjo skaityti lietuvių kalbos istorinės sintaksės kursą. Apskritai jau galima kalbėti apie Ambrazo sintaksės mokyklą: nemažas būrys jo mokinių parašė, apgynė ar dar rašo istorinės lietuvių kalbos sintaksės disertacijas. Jis daug prisidėjo prie 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimo priimto Valstybinės kalbos įstatymo parengimo. Keliolika metų ypač aktyviai darbavosi Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje prie Lietuvos Respublikos Seimo.

Už darbą prie vienatomių akademinių lietuvių kalbos gramatikų Ambrazui 1999 m. kartu su kitais buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija (tai trečioji Ambrazo gauta valstybinė premija).

Vytauto Dubindrio slapyvardžiu Ambrazas yra paskelbęs poezijos rinkinius „Vigilijos" (Kaunas, 1990; II leid. Vilnius, 2005), „Anapus rudens"[144] (kartu su kitais, Kaunas, 1995). Čia apie Ambrazą galima kalbėti ir kaip apie talentingą poetą. Autorius savo poeziją apibūdina taip: „Tais laikais, kai šie eilėraščiai buvo rašomi, apie jų spausdinimą negalėjo kilti nė minties. Kelią į viešumą jiems atvėrė Laisvė. Į skaitytojų rankas jie patenka pavėlavę, bet kalba apie dalykus, kurie yra amžini". Jeigu ne rūsti anų laikų tikrovė, kapitaliniais baltų kalbų sintaksės tyrinėjimais šiandien turbūt nesidžiaugtume... Sudarė kalbininkas Kazio Binkio poezijos „Rinktinę" (V., 1955), žuvusios partizanės Dianos Glemžaitės (1926–1949) eilėraščių rinkinį „Mes mokėsim numirt" (V., 1994).

Aldona Paulauskienė[145] iki 2005 dėstė Vilniaus universitete. 1983 m. jai buvo suteiktas profesorės vardas. Nuo 1998 m. ji dirba Kauno technologijos universitete – dėsto kalbos kultūrą. 2005 m. Latvijos universitetas jai suteikė garbės daktaro laipsnį.

Pastarieji dešimtmečiai kalbininkei buvo ypač našūs.

[144] Mitaitė D. Jaunuoliški rūsčių pokario metų eilėraščiai sau. – Lietuvos rytas, 1996.II.9, p. 37.

[145] Liet. k. t. ist., II, p. 79–80; Babickienė Z., Vitkauskas V. Didelė gramatikos specialistė. – GK, 1995, 5, p. 21–23; Kalnača A., Kļaviņa S. Profesorei Aldonai Paulauskienei – 70. – BF, 2005, 14(1), p. 153–154 (straipsnis latvių kalba, *A. S.*); Aldona Paulauskienė: bibliografijos rodyklė. Sud. S. Peciulkienė. V. 2000.

1981 m. apgynusi habilituoto daktaro disertaciją „Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos“ (knyga šia antrašte buvo paskelbta 1979 m.), ji toliau tęsė lietuvių kalbos gramatikos tyrinėjimus ir juos apibendrino knygoje „Gramatinės lietuvių kalbos vardažodžių kategorijos“ (V., 1989).

Pirmajame knygos skyriuje „Bendrieji gramatinės analizės principai ir metodai“ autorė trumpai apžvelgia, kaip įvairūs tyrinėtojai suvokia gramatikos mokslo objektą, morfologijos ir sintaksės santykį. Čia ypač didelį dėmesį ji skiria Prahos lingvistinės mokyklos atstovams, Levo Ščerbos, Jerzy'o Kuryłowicziaus, Jurijaus Stepanovo darbams. Toliau nagrinėjama linksnio, skaičiaus, giminės kategorijos. Kaip ir reikėtų laukti, plačiausiai tyrinėjama linksnio kategorija. Atskirai aptariama linksnių be prielinksnių ir linksnių su prielinksniais vartosena. Paulauskienė tartum pritartų Jono Kiliaus pasiūlymui linksnius ir prielinksnines konstrukcijas nagrinėti kaip vieną funkcinę sistemą. „Bet ką daryti su tradicija?“ Autorė labai mėgsta polemiką, stengiasi tikslinti, koreguoti ankstesnių autorių pateiktus gramatinių kategorijų apibrėžimus. Kai kurie jos knygos puslapiai pavirsta tartum dialogu su akademinių lietuvių kalbos gramatikų autoriais. Dažnai čia atsispindi ir autorės pedagoginė praktika – „Mano darbų svarbiausias tikslas – mokslo pritaikymas mokyklai, daugeliu atvejų žodžiais nepasakytas, bet visada turimas galvoje“ (p. 3–4). „Lietuvių kalbos gramatikos mokslo padėtis ir konkretūs šios knygos tikslai verčia rinktis tą patį tradicinių gramatikų metodą. Tai faktų stebėjimo, suvokimo ir teorinio įvertinimo, metodas, tinkamas ir mokslui, ir praktikai“ (p. 24).

Paulauskienė paskelbė stambią monografiją „Lietuvių kalbos morfologija. Paskaitos lituanistams“ (V., 1994).

Kaip jau buvo rašyta ankstyvesnėje mūsų knygoje, Paulauskienė kartu su Evalda Jakaitiene ir Adele Laigonaite 1976 m. išleido knygą „Lietuvių kalbos morfologija“. Dabar savo paskaitų kursą ji ryžosi paskelbti viena pati. Paskaitų žanrą ji pasirinko sąmoningai, nes „Paskaitos žanras leidžia geriau parodyti gramatikos mokslo problemas, įvairius jų sprendimo būdus, neužkerta kelio ir originalesnėms dėstytojo idėjoms“ (p. 3).

Paulauskienė ir čia yra tradicinės gramatikos šalininkė. Mokyklinė gramatika, jos nuomone, net neįsivaizduojama kitokia, bet tiktai ta, kuri iš esmės išlaikė senovės graikų gramatikos aprašo modelį. Tradi-

cinė gramatika gyva iki šiol, nors ji daugybę kartų kritikuota, vadinta pseudomoksline.

Trisdešimt vienoje paskaitoje išdėstydama lietuvių kalbos morfologijos kursą, Paulauskienė dažnai polemizuoja su ankstesnių gramatikų ar šiaip tyrinėjimų autoriais. Ne vieną morfologijos problemą aiškina originaliai. Štai priešdėlinius daiktavardžius *bedarbis, beprotis, begėdis* ji linkusi laikyti sudaiktavardėjusiais būdvardžiais. Originalus jos požiūris į galūnę kaip darybos formantą ir galūninę žodžio darybą. Šauksmininko linksnį, priešingai kai kuriems kitiems mūsų kalbininkams, ji laiko linksnių paradigmos nariu. Dėl dviskaitos išnykimo Paulauskienė nekaltina XX amžiaus gramatikų, kad jos per greitai atsisakiusios šios skaičiaus kategorijos. Dviskaitos nykimą ji laiko natūraliu kalbos raidos procesu, kai trinarės kategorijos virsta dvinarėmis. Daug vietos monografijoje skiriama būdvardžio bevardės giminės problemai. Paulauskienė čia polemizuoja su Adele Valeckiene ir Dalija Tekoriene, kurios, remdamosios skirtinga argumentacija, pripažįsta lietuvių kalboje esant bevardės giminės būdvardžius. Ji pritaria Jonui Kazlauskui, kad reikia arba kitaip apibrėžti būdvardį, arba bevardės giminės formos nelaikyti būdvardžiu.

Kaip ir ankstesniuose savo darbuose, kalbėdama apie lietuvių kalbos veiksmažodžio raidą, Paulauskienė pabrėžia, jog jau praėjusio amžiaus pradžioje Jonas Jablonskis labai gerai suvokė morfologinę ir nemorfologinę gramatinės reikšmės formą. Jos nuomone, ne vieną teorinę lietuvių kalbos morfologijos problemą J. Jablonskis sprendė geriau negu vėlesnių gramatikų autoriai.

Paulauskienė parašė ir kitą, sakytume, „mažąjį" lietuvių kalbos morfologijos variantą – „Lietuvių kalbos morfologijos apybraižą" (Kaunas, 1983). Tai pirmiausia vidurinių mokyklų lietuvių kalbos ir literatūros mokytojams skirta knyga ir jos tikslas – „padėti mokytojui suartėti su mokslu, parodyti su kokiomis problemomis susiduria kalbos mokslas ir kaip jos turi atsispindėti mokant, skatinama paisyti logikos, vengti prieštaravimų, nes tik logiškas ir nuoseklus gramatikos reiškinių aiškinimas padaro jos mokymąsi lengvesnį ir patrauklesnį" (p. 3–4). Lietuvių kalbos morfologijos dalykų aiškinimą čia stengiamasi sieti su mokytojo darbo praktika.

Panašaus pobūdžio yra ir kalbininkės knyga „Lietuvių kalbos morfologijos pagrindai" (Kaunas, 2006).

Paulauskienė morfologijos skyrių parašė ir Prano Kniūkštos sudarytam veikalui „Lietuvių kalbos žinynas" (Kaunas, 1998).

Kartu su Danute Tarvydaite Paulauskienė parašė įdomią knygą „Gramatikos normos ir dabartinė vartosena" (Kaunas, 1986). Nors autorės nurodo, kad jų knyga pirmiausia skiriama mokytojams, be to, greta Aldono Pupkio „Kalbos kultūros pagrindų" (V., 1980) galėtų būti kaip pagalbinė mokymo knyga filologinių specialybių studentams, tačiau ji kartu ir mokslo tiriamasis darbas. Autorės čia kruopščiai sukaupė įvairius dabartinės kalbos vartosenos nesutikimus su gramatikose fiksuotomis normomis, aiškina šių nesutikimų atsiradimo priežastis, aptaria jų taisymus. Apskritai nukrypimus nuo fiksuotų normų autorės vertina labai blaiviai, kartais jos ir nelinkusios pritarti per daug griežtoms taisyklėms: „Taisytojai neturėtų žūt būt stengtis viską iki galo sunorminti ir visiems laikams, o taisomieji neturėtų reikalauti iš kalbininkų visais atvejais nedviprasmiškų sprendimų („taip" arba „ne"), nes, kaip matome, kalboje labai neaiškios daugelio reiškinių ribos" (p. 139). Tačiau, antra vertus, autorės iš karto perspėja, kad vartojimo dažnumas normai nustatyti, kuris gali be išlygų būti taikomas didžiųjų pasaulio tautų kalboms, anaiptol negali būti priimtas mažųjų, dvikalbystės sąlygomis gyvenančių tautų kalboms[146].

Drauge su D. Tarvydaite Paulauskienė parašė ir kitą panašaus pobūdžio knygą „Žodyno normos ir dabartinė vartosena" (Kaunas, 1998). Šioje knygoje autorės aptaria daugiau kaip šimtą dabartinėje mūsų spaudoje ir šnekamojoje kalboje ypač daug rūpesčių kalbininkams keliančių semantizmų. Beveik visi šie žodžiai gali būti vartojami lietuvių kalboje jų įprastinėmis reikšmėmis. Tačiau dėl svetimų kalbų įtakos jie vis labiau ir labiau įgauna svetimas, lietuvių kalbai nebūdingas reikšmes. Pagaliau ir nėra lengva kiekvienu atveju čia pasakyti, kuri reikšmė gali būti savo ir kuri atsiradusi dėl svetimos įtakos. Didelė dalis šių žodžių taisoma jau nuo Jono Jablonskio laikų.

Tikriausiai ne visi kalbininkai sutiko su autorių rekomendacijomis. Tačiau ir pačios autorės apie savo knygą sako, jog ji „nėra įsakmus reikalavimas taisyti, tai tik studija, analizė, argumentai"[147].

[146] (Rec.) – MK, 1987, 3, p. 28.

[147] Vitkauskas V. Įdomi ir labai išmintinga knyga. – GŽ, 1999, 7, p. 42–44; Mataitytė I. (Rec.) – GK, 1999, 5, p. 17.

Paulauskienė yra autorė ir kito svarbaus mūsų kalbos kultūros veikalo „Lietuvių kalbos kultūra“ (Kaunas, 2001). Galėtume sakyti, kad ši knyga yra parankinė knyga kiekvienam mūsų inteligentui, ypač technikos, verslo atstovui.

Įvadinė knygos dalis yra lyg tam tikras trumpas baltų kalbotyros įvadas. Čia išdėstoma pagrindinės žinios apie baltų kalbas. Supažindinama su pirmaisiais šių kalbų paminklais. Apibūdinama lietuvių kalbos raida nuo Martyno Mažvydo iki Jono Jablonskio, lietuvių kalbos norminimas pirmojoje XX a. pusėje, okupacijų metai.

Pagrindinę knygos dalį sudaro: tartis, kirčiavimas, žodynas, žodžių daryba – žodyno ugdymas. Kaip savotiškas knygos priedas publikuojamas kalbininko Antano Smetonos parengtas skyrius: „Terminų žodynai ir terminų standartai“ (p. 247–254).

Kaip ir ankstesnėse savo knygose, Paulauskienė į kalbos pakitimus, lietuvių kultūros klausimus žvelgia labai blaiviai. Štai ji prisimindama, kad gramatikos (ypač XX a. pirmosios pusės) dalyvines konstrukcijas stengėsi pateikti kaip vartojimo normą, kad tokias konstrukcijas mėgo vartoti Vaižgantas, Žemaitė, Ieva Simonaitytė, Petras Cvirka, kartu nurodo, jog „Galima drąsiai sakyti, kad tokia norma visuotinai neprigijo ir neišsilaikė“. Veltui tokių konstrukcijų šiandien ieškotume Jurgos Ivanauskaitės, Jurgio Kunčino, Ričardo Gavelio romanuose. „Gramatinių formų konkurencija – natūralus reiškinys, o vienos kurios formos įsigalėjimą remia ir įtakos iš šalies. Įsikišti į šį „svetimėjimo“, specifikos nykimo procesą kalbininkas beveik neturi jokios galios ir teisės, nes abi konkuruojančios formos yra taisyklingos“ (p. 229)[148].

Kitą turbūt nemažiau svarbią lietuvių kalbos kultūros veikalą Paulauskienė paskyrė mūsų teisininkams. Tai jos knyga „Teisininkų kalba ir bendrosios normos“ (V., 2004). Knygoje aptariami teisininkų profesinės kalbos dalykai: stiliaus problemos, kalbos glaustumas, aiškumas, žodynas, gramatika, tartis, kirčiavimas. Aptariamuosius dalykus autorė iliustruoja gausybe pavyzdžių, pateikia daugybę praktinių taisymų. Knygoje nevengiama ir bendresnių problemų. Teisingai pastebima, kad „Atgimimo ir staigaus posūkio į Vakarus laikais kaip lavina lietuvių

[148] Piročkinas A. Naujausioji Aldonos Paulauskienės monografija. – GŽ, 2001, 7, p. 41–46; Paulauskienė A. Padėka Arnoldui Piročkinui už mano knygos recenziją. – GŽ, 2001, 8, p. 33–35.

kalbą užliejo naujieji skoliniai" (p. 116). Kai kurie autorės teiginiai gali būti ir šiek tiek subjektyvūs („... iš taip garbinamų Vakarų, kurių kultūra, deja, ryja kur kas aukštesnę ir humaniškesnę Rytų kultūrą", p. 117). Kartais knygoje nukrypstama ir į įdomesnius teorinius kalbotyros klausimus. Juk visose istorinėse gramatikose nurodomi septyni lietuvių kalbos linksniai, o tuo tarpu akademinėje vienatomėje „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje (V., 1994) jų esama tik šešeto. Kalbininkė nelinkusi pritarti ir kai kuriems žymiųjų mūsų kalbininkų Jono Jablonskio, Juozo Balčikonio taisymams.

Domina Paulauskienę ir lietuvių kalbos gramatikų istorija. Iš šios srities darbų pirmiausia minėtina jos knyga „Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos" (V., 2006). Čia lyginamuoju metodu analizuojamos Danieliaus Kleino „Grammatica Litvanica" (1653), „Compendium Litvanico-Germanicum" (1654), Teofilio Gotlibo Šulco ir Kristupo Sapūno „Compendium Grammaticae Lithvanicae" (1673) ir anoniminė „Universitas lingvarum Litvaniae" (1737). Gramatikos lyginamos tarpusavyje ir su šių dienų gramatikos mokslo pasiekimais. Įdomi autorės mintis, kad D. Kleino gramatikos atšvaitų nesunkiai galima rasti net Augusto Schleicherio „Lietuvių kalbos gramatikoje" („Litauische Grammatik". Prag, 1856). Priekaištauja ji jaunagramatikiams, kad šie negailestingai nutraukė ryšius su tradicine logine ir universaliąja gramatika (p. 7). Atkreipia dėmesį, kad ne J. Jablonskis, o D. Kleinas pasiūlė vieną tarmę imti bendrinės kalbos pagrindu. Apskritai Paulauskienė ypač vertina D. Kleiną. Ji siūlo ne A. Schleicherį, o D. Kleiną laikyti pirmosios mokslinės lietuvių kalbos gramatikos autoriumi[149].

Paulauskienė drauge su Laimučiu Valeika yra ir dar vieno svarbaus lituanistikos veikalo autorė – tai lietuvių kalbos vadovėlis anglų kalba „Dabartinė lietuvių kalba. Vadovėlis užsienio studentams" („Modern Lithuanian. A textbook for foreign students". V., 1994). Tai pirmas toks platus lietuvių kalbos vadovėlis, parašytas Vakarų Europos kalba ir išleistas Lietuvoje. Tam tikra šio vadovėlio užuomazga buvo Paulauskienės rotoprintu išleistos „Lietuvių kalbos pamokos. Vadovėlis užsieniečiams: projektas" (I–III, V., 1990). Iš ankstesniųjų lietuvių kalbos vadovėlių Paulauskienės ir Valeikos vadovėlis galbūt labiausiai primena Leonardo Dambriūno, Antano Klimo ir Williamo R. Schmals-

[149] Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 2006, 9, p. 18–19.

tiego 1999 m. jau šeštą kartą išleistą „Dabartinės lietuvių kalbos įvadą“ („Introduction to Modern Lithuanian“. New York, 1966). Už pastarąjį jis kiek išsamesnis: čia daugiau įvairių tekstų, detaliau aiškinamos lietuviškų žodžių reikšmės (pateikiamos jų gramatinės nuorodos), pridedami pagrindinių lietuvių kalbos tarmių pavyzdžiai. Apskritai šis vadovėlis gal labiausiai tinkamas filologinio profilio studentams, ypač kalbotyros specialistams[150].

Paulauskienė pateko ir į lietuvių leksikografijos istoriją: ji kartu su Gertrūda Naktiniene ir Vytautu Vitkausku parengė „Druskininkų tarmės žodyną“ (V., 1988), be to, minėtina kaip aktyvi akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ žodžių rinkėja.

Iš daugybės Paulauskienės paskelbtų straipsnių kalbos kultūros, stilistikos, terminologijos klausimais ypač norėtųsi išskirti straipsnį „Kalbos normos ir poezija“ (GK, 1990, 5, p. 2–6; 6, p. 12–15; 8–9, p. 15–18).

Minėtinas ir įdomus jos straipsnių ciklas, skirtas antikos gramatikoms: „Aristotelio gramatikos idėjos“ (GŽ, 2002, 8, p. 2–4), „Helenizmo epochos gramatikos tyrinėjimai“ (9, p. 2–6), „Aleksandrija. Pirmoji Europos gramatika“ (10, p. 2–6), „Apolonijo Diskolo gramatika“ (11, p. 2–7); „Senovės Romos kalbotyra“ (12, p. 2–6).

Už knygas „Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos“, „Gramatinės lietuvių kalbos vardažodžio kategorijos“, „Lietuvių kalbos morfologija“ Paulauskienei 1997 m. paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Laimutis Valeika[151], kaip minėta, kartu su A. Paulauskiene anglų kalba parašė labai išsamų lietuvių kalbos vadovėlį „Dabartinė lietuvių kalba“ („Modern Lithuanian. A textbook for foreign students“. V., 1994)[152].

Lietuvių kalbos tyrinėtojams gali būti įdomūs jo darbai „Įvadinis semantinės sintaksės kursas“ („An introductory course in semantic syntax“. V., 1998), „Įvadinis teorinės anglų kalbos gramatikos kursas“ („An introductory course in theoretical English grammar“. V., 2003; kartu su Janina Buitkiene). Valeika minėtinas ir kaip lituanistikos darbų į anglų kalbą vertėjas.

[150] Vitkauskas V. Gero darbo nepergirsi. – Gimtasis kraštas, 1994.VIII.25; Stundžia B. (Rec.) – GK, 1996, 2, p. 17–19; Stundžia B. (Rec.) – ReB, 1995, p. 200.

[151] Liet. k. t. ist., II, p. 81–82.

[152] Plg. p. 136.

2003 m. gruodžio 12 d. savo gyvenimo kelią baigė **Jonas Paulauskas**[153]. J. Paulauskas – pats produktyviausias pastarųjų dešimtmečių lietuvių leksikografas. Per penkiasdešimt metų jis išdirbo Lietuvių kalbos institute. Tai vienintelis šio instituto darbuotojas, prisidėjęs prie visų dvidešimt akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" tomų parengimo[154]. Jau vien už darbą prie šio svarbiausio lietuvių filologijos veikalo Paulauskui tenka garbinga vieta lietuvių leksikografijos istorijoje. Tačiau čia toli gražu ne viskas, kuo Paulauskas praturtino šią lietuvių kalbotyros sritį.

Paulauskas – lietuvių frazeologijos žodynų pradininkas ir pagrindinis autorius.

1977 m. išleistas Paulausko „Lietuvių kalbos frazeologijos žodynas" (Kaunas, 1977), galima sakyti, davė pradžią kitiems tokio pobūdžio veikalams.

1985 m. išleidžiamas Paulausko drauge su Valentina Stašaitiene parengtas „Rusų-lietuvių kalbų frazeologijos žodynas" (V., 1985).

Rusiškąją jo dalį sudaro pavyzdžiai, surinkti iš atitinkamų leksikografijos veikalų ir labai gausios grožinės rusų klasikų literatūros, politinių ir mokslo veikėjų raštų. Kadangi visuotinai priimtos frazeologinių junginių pateikimo tvarkos frazeologijos žodyne iki šiol nėra, sudarytojams teko patiems ieškoti praktiškiausio pateikimo būdo. Frazeologiniai junginiai čia tvarkomi pagal juos sudarančių žodžių priklausymą atitinkamai kalbos daliai. Be abejo, rusų kalboje yra nemaža ir tokių frazeologinių junginių, kuriems atitikmenų lietuvių kalboje nėra ar sudarytojams nepavyko jų rasti. Tokiais atvejais rusiškų frazeologizmų reikšmė aiškinama nefrazeologiškai. Gana dažnai atskiro rusų kalbos frazeologinio junginio reikšmė aiškinama ir keliais lietuviškų frazeologizmų atitikmenimis. Pateikiama frazeologinių junginių ar atskirų jų reikšmių stilistinė charakteristika: šnekamasis, menkinamasis, ironiškas ir t. t.

Kai rusų kalbos frazeologizmai iliustruojami ilgesnėmis citatomis iš literatūros kūrinių, šios citatos ištisai verčiamos ir į lietuvių kalbą. Plg. ***под горшок*** *šnek.* apskritai, kaip po puodu (*pakirpti plaukus*)

[153] Liet. k. t. ist., II, p. 82–83; Vitkauskas V. Kruopštus leksikografas. – KK, 1993, 64, p. 88–89; Jonas Paulauskas. Bibliografija. Sud. A. Judeikienė. Įžangos žod. V. Vitkausko. V., 1999; Klimavičius J. Didysis žodynininkas su šypsena. – GK, 2004, 1, p. 24–27; Vitkauskas V. Jonas Paulauskas. – Blt., 2004, 39(2), 328–329.

[154] I–II tomų rengė tik antrą leidimą.

Стригла меня бабушка по-деревенскому – „под горшок". Это название произошло от того, что на расчесанные волосы надевался горшок и все, что вылезало из-под горшка, подстригалось ножницами (А. Бек, Записки доменного мастера).

Kirpo mane senelė kaimiškai – „kaip po puodu". Taip sakoma dėl to, kad ant sušukuotų plaukų būdavęs uždedamas puodas ir viskas, kas iš po puodo išlindę, nukerpama žirklėmis" (p. 94).

Arba štai kiek galimybių į lietuvių kalbą išversti rusų kalbos frazeologizmą ***тертый калач*** vėtytas ir mėtytas, ugnį ir vandenį perėjęs, buvęs kultuvėj ir maltuvėj, buvęs ant arklio ir po arkliu, visas pypkes išrūkęs (išuostęs), siūtas ir lopytas, kaustytas ir maustytas, senas vilkas, daug matęs (patyręs) (p. 154).

Šis Stašaitienės ir Paulausko žodynas yra tikra parankinė knyga vertėjams iš rusų kalbos. Jis labai naudingas ir frazeologizmų tyrinėtojams. Pavyzdžiui, kiek daug įdomios medžiagos pateikiama skyreliuose *Бог, Душа, Глаз, Рука, Язык* ir kt.[155]

Paulauskas yra bendraautoris ir redaktorius svarbiausio lietuvių frazeologijos veikalo „Frazeologijos žodynas" (V., 2001)[156]. Apie Paulausko vaidmenį rengiant šį veikalą viena jo autorių rašė: „Frazeologijos žodyno" sumanytojas, koncepcijos kūrėjas, jo siela ir širdis, redaktorius ir pagrindinis tekstų rašytojas yra dr. Jonas Paulauskas"[157].

Domino Paulauską taip pat teoriniai frazeologizmų žodynuose pateikimo klausimai[158].

Paulauskas taip pat yra sisteminių lietuvių kalbos žodynų pradininkas. Pirmas ir kol kas svarbiausias šios lietuvių leksikografijos srities veikalas yra jo „Sisteminis lietuvių kalbos žodynas" (V., 1987).

Labai vertingas yra šio žodyno įvadas. Jame trumpai aptariama lietuvių kalbos leksikos sisteminimo istorija. Pirmuoju baltų kalbų leksikos sisteminimo bandymu Paulauskas laiko rankraštinį vokiečių-prūsų kalbų vadinamąjį Elbingo žodynėlį (vienintelis nuorašas išlikęs iš maždaug 1400 metų). Ištisi tam tikrų reikšmių žodžių ir žodžių junginių sąrašai randami XVIII a. pradžios rankraštiniame Jokūbo Brodovskio vokiečių-

[155] Pikčilingis J. Reikalingas žodynas. – Pergalė, 1986, 2, p. 177–179.
[156] Plg. p. 14.
[157] Naktinienė G. Frazeologijos žodynas (Rec.) – GK, 2002, 5, p. 24.
[158] Paulauskas J. Frazeologizmų pateikimo aiškinamajame žodyne vietos nustatymas. – MA Darbai, 1982, 1(78), p. 105–110.

lietuvių kalbų žodyne. Toliau Paulauskas kritiškai apžvelgia pasaulinę sisteminių žodynų raidą nuo jauniesiems brahmanams skirtų sanskrito žodynų iki dabartinių sisteminės leksikografijos teoretikų veikalų.

Paulausko žodyne lietuvių kalbos leksika pateikiama pagal tokią schemą: 1. judėjimas, 2. erdvė, 3. laikas, 4. santykiavimas, 5. medžiaga, jutimas, pasireiškimas, 6. pasaulis, 7. psichika, 8. simboliai, 9. visuomeniškumas, 10. darbas.

Naudojimąsi žodynu labai palengvina žodyno schemos abėcėlinė rodyklė.

Paulausko „Sisteminis lietuvių kalbos žodynas" taip pat buvo išleistas Brailio raštu[159].

Kalbininkas parengė ir „Sisteminį lietuvių kalbos frazeologijos žodyną" (Kaunas, 1995). Šiame žodyne, kaip ir anksčiau aptartajame, tie patys dešimt prasminių skyrių, tačiau atitinkamų skyrių poskyriai gerokai skiriasi. Tai lėmė faktinė medžiaga. Juk, tarkime, šeštajame skyriuje „Pasaulis" turbūt sunku kol kas būtų rasti lietuvių kalbos frazeologizmų su žodžiais *astronomija, kosmonautika, geografija*, arba dešimtajame skyriuje „Darbas" – frazeologizmų su žodžiais *paštas, telegrafas, buhalterija*. Žodyne esama per 9000 frazeologinių junginių. Jie suskirstyti daugiau kaip į 3200 reikšmių.

Žodyną papildo visų frazeologizmų gramatinė-abėcėlinė rodyklė (tokia kaip ir 1977 m. Paulausko „Lietuvių kalbos frazeologizmų žodyne") ir žodyno schemos žodžių abėcėlinė rodyklė su frazeologizmų sistemos numeriais.

Pagrindiniai kelrodžiai sudarinėjant sisteminius lietuvių kalbos žodynus Paulauskui buvo: P. M. Roget „Thesaurus of English words and phrases" (London, 1852), F. Dornseiff „Der deutsche Wortschats nach Sachgruppen" (Berlin und Leipzig, 1934), R. Hallig und W. von Wartburg „Begriffssystem als Grundlage für Lexikographie" (Berlin, 1952).

Paulauskas kartu su Gražvydu Kirvaičiu parengė ir labai populiarų, mūsų mažiesiems skaitytojams skirtą žodyną „Pradinukų žodynas" (Kaunas, 1992). Tai irgi sisteminis apie 2500 žodžių žodynas. Žodžiai suskirstyti į šimtą skyrelių (prasideda „Šeima", baigiasi „Valstybė"). Gerai apgalvoti, mažiesiems pritaikyti reikšmių aiškinimai, plg. *knařkti – miẽgant pũsti órą taĩp gařsiai, kàd apliñkiniai pabùstų ař negalétų*

[159] (Ar jau skaitėte?) – MK, 1988, 3, p. 36–37; Ermanytė I. Naujas žingsnis lietuvių leksikografijoje. – Vakarinės naujienos, 1987.V.4.

užmìgti; líeti – pìlti laukañ kókį nórs skỹstį. Líeti gãlima nè tìk vándenį, bet ir ãšaras (veřkti), kraũją (kariáuti), prãkaitą (sunkiai dìrbti). Prie žodžio *púodas – iñdas, kuriamè vérdama*, rasime ir priežodį *Juõkiasi púodas, kàd kãtilas júodas.*

Visas žodyno tekstas kirčiuotas. Puikios iliustracijos (dailininkas Rimvydas Bartkus).

1993 m. buvo išleistas antras žodyno leidimas. Tais pačiais metais žodynas išleistas ir Brailio raštu[160].

Pagal šį žodyną tie patys autoriai parengė ir „Anglų-lietuvių kalbų pradinukų žodyną" (Kaunas, 1999). Žodyną sudaro 3000 angliškų žodžių. Angliškų žodžių reikšmė aiškinama ne tik lietuviškais atitikmenimis, bet ir būdingesniais vartosenos sakiniais, trumpais eilėraštukais. Apskritai žodynas tenkina ne tik pradinukų poreikius. Jis naudingas visiems, besimokantiems anglų kalbos. O kai kurie skyriai („Flowers", „Sailing") gali praversti ir neblogai mokantiems šią kalbą. Lietuviški pavyzdžiai kirčiuoti.

Savotišku „Pradinukų žodyno" tęsiniu galima laikyti Paulausko parengtą „Paauglių žodyną" (Kaunas, 1997). Tai daugiau kaip 10000 žodžių žodynas. Žodžiai skirstomi į dvidešimt skyrių (1. šeima, 2. aplinka, 3. apranga, 4. maistas, 5. higiena, 6. pasaulis, 7. augalai, 8. gyvūnija, 9. žmogus, 10. anatomija, 11. jutimas, 12. jausmai, 13. psichika, dvasingumas, 14. simboliai, 15. bendravimas, 16. darbai, 17. visuomeniškumas, 18. judėjimas, 19. erdvė, 20. laikas)[161].

Po Paulausko mirties buvo išleistas jo kartu su Svetlana Steponavičiene ir Jadvyga Kardelyje parengtas „Sisteminis lietuvių-rusų kalbų žodynas mokyklai" (V., 2004).

Prisidėjo Paulauskas prie „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" (V., 1993) parengimo. Kartu su Irena Ermanyte, Ona Kažukauskaite, Joana Pribušauskaite, Janina Žiemyte jis parengė „Mokyklinį tarptautinių žodžių žodyną" (Kaunas, 1998; III leid. 2000). 2003 m. buvo išleistas naujas Paulausko 1977 m. „Lietuvių kalbos frazeologijos žodyno" variantas (Kaunas, 2003).

Paskelbė Paulauskas kalbos kultūros straipsnių, populiarų straipsnių frazeologijos klausimais.

[160] Tebelškienė A. Malonu ir naudinga. – Tarp knygų, 1992, 12, p. 15; Vidžiūnas A. (Rec.) – GK, 1993, 4–5, p. 20–21.

[161] Marcinkevičienė R. Paauglių žodynas. – Knygų aidai, 1999, sausis–kovas, p. 39–42; Rimševičius L. Žodynas paaugliams. – Dialogas, 1998.VI.5.

1996 m. Paulauskui su kitais už darbą prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija. 2003 m. jis tokia premija kartu su kitais autoriais buvo apdovanotas už darbą prie „Frazeologijos žodyno" (V., 2001).

Jonas Balkevičius. Iki 1994 m. kalbininkas darbavosi Vilniaus universitete. 1979–1984 m. buvo šio universiteto Filologijos fakulteto dekanas. Mirė Balkevičius 2000 m. gruodžio 8 d. Vilniuje[162].

Jau sunkiai sirgdamas Balkevičius išleido vertingą sintaksės veikalą „Lietuvių kalbos predikatinių konstrukcijų sintaksė" (V., 1998). Jame sintaksės reiškinių tyrimo metodika grindžiama verbocentrine sakinio sandaros samprata. Autorius įsitikinęs, kad „tradicinė predikatyvumo sąvoka yra visai patogi sakinio sintaksės pagrindų analizei pradėti, nes tarytum bendras vardiklis apima abi tikrai egzistuojančias sakinio savybes: pranešimo arba klausimo turinį ir jo santykį su tikrove" (p. 17). Sintaksės tyrinėtojams turėtų būti ypač įdomus knygos skyrius „Funkcinė kalbos dalių klasifikacija". Veiksmažodžių klasėje čia atsiribojama nuo vadinamųjų vardažodinių formų – bendraties, padalyvio, pusdalyvio. Čia paliekami tik tie leksiniai vienetai, kurie turi predikatinių laiko ir nuosakos kategorijas.

Balkevičius gražiai įvertina Jono Jablonskio nuopelnus: „Kad ir netradiciškai interpretuojant žinomas sintaksines struktūras bei darant naujas išvadas, autoriui nuolat po ranka buvo Jono Jablonskio veikalai, kurie tebestebina mūsų Didžiojo Kalbininko įžvalgumu ir nepraranda aktualumo" (p. 6)[163].

Latvių kalbą mokėjęs kaip gimtąją Balkevičius ypač daug nuveikė lietuviškosios latvistikos srityje. Domino jį ir kai kurie bendrieji lietuvių ir latvių kalbos sintaksės klausimai[164]. Paskelbė jis savarankiškam

[162] Liet. k. t. ist., II, p. 83–84; Sabaliauskas A. Sveikiname Joną Balkevičių. – GK, 1998, 5, p. 27–28; Koženiauskienė R., Paulauskienė A. Pro memoria Jonui Zemvaldui Balkevičiui. – GŽ, 2001, 1, p. 38–39; Pajėdienė R. Jonas Zemvaldas Balkevičius. – ALL(LKK), 2001, 44, p. 259–260; Piročkinas A. Jonas Zemvaldas Balkevičius. – GK, 2001, 1, p. 24–26; Sabaliauskas A., Vanags P. Jons Zemvalds Balkevičs. – BF, 2001, 10, p. 299–300; Labutis V., Stundžia B. Jonas Zemvaldas Balkevičius. – Blt., 2000, 35(2), p. 260–263.

[163] Labutis V. (Rec.) – GK, 1999, 5, p. 13–14.

[164] Balkevičius J. Lietuvių ir latvių kalbų sudurtinio tarinio vardinės dalies klausimu. – Blt., III(2) priedas, 1989, p. 214–218.

latvių kalbos mokymuisi skirtą apybraižą „Latvių kalba“ (GŽ, 1993, 1–11). Vertė grožinės latvių literatūros kūrinių.

Labai dideli Balkevičiaus nuopelnai yra lietuvių ir latvių leksikografijai. Kaip žinoma, jis redagavo Apolonijos Bojātės ir Valterio Subatnieko „Lietuvių-latvių kalbų žodyną“ („Lietuviešu-latviešu vārdnīca“. Rīga, 1964). Kaip bendraautoris iš naujo peržiūrėjo visą antrąjį šio žodyno leidimą. Jį papildė naujais žodžiais, iliustracine medžiaga[165].

Kaip energingas ir apdairus organizatorius Balkevičius suvaidino labai svarbų vaidmenį lietuvių kalbos kultūros ar apskritai lituanistinės veiklos srityje sovietinės santvarkos metais[166].

Adelė Valeckienė penkis dešimtmečius sėkmingai darbavosi Lietuvių kalbos institute. 1983 m. už disertaciją „Bevardės giminės formos lietuvių kalbos gramatinėje sistemoje“ jai buvo suteiktas habilituoto daktaro laipsnis. Disertacijos pagrindu 1984 m. buvo išleista knyga „Lietuvių kalbos gramatinė sistema. Giminės kategorija“ (V., 1984).

Valeckienė buvo išrinkta Lietuvių katalikų mokslų akademijos nare. 1982–1985 m. ji taip pat dirbo ir Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje. Jai buvo suteiktas docentės vardas[167].

Valeckienės monografijoje „Lietuvių kalbos gramatinė sistema. Giminės kategorija“[168] nagrinėjama ypač sudėtinga ir iki šiol daug ginčų kelianti problema. Šios problemos sudėtingumą gražiai iliustruoja ir tas faktas, kad bendrinės giminės formos dabartinėje lietuvių kalbotyroje traktuojamos net ketveriopai: 1) kaip giminės kategorijos formos, 2) kaip „negimininės“ formos, 3) kaip prieveiksmiai, 4) kaip „būsenos kategorija“. Lietuvių kalboje giminės kategorijos specifiką sudaro tai, kad čia nesama bevardės giminės daiktavardžių, tačiau

[165] Rosinas A. Jono Balkevičiaus leksikografiniai darbai. – Blt., 2002, 37(2), p. 373–376.

[166] Balkevičius J. Lietuvių kalbos sąjūdžio pradžia. – GK, 1993, 2, p. 28–31.

[167] Liet. k. t. ist., II, p. 84–85; Lobis mūsų vaikams. Kalbėjosi E. Sliesoriūnienė. – Tarybinė moteris, 1985, 5, p. 15; Kučinskaitė A. Adelės Valeckienės gramatikos darbai. – Lietuvių katalikų mokslų akademijos Metraštis XVII. V., 2000, p. 526–528; Sližienė N. Darbščiajai lietuvių kalbos gramatikos tyrėjai Adelei Valeckienei – 70. – GK, 1995, 12, p. 23–25.

[168] Knygos pavadinimas, ne visiškai atitinkantis knygos turinį, atsirado dėl to, kad tuo metu mokslinės knygos turėjo būti skiriamos tik „plačioms“, „labai reikšmingoms“ problemoms.

funkcionuoja būdvardžių, įvardžių, dalyvių bevardės giminės formos (autorės formulavimas).

Plačiame monografijos įvade autorė aptaria sisteminio kalbos tyrimo principus. Nurodo, jog „struktūrinių metodų negalima priešinti tradicinei lingvistikai", nes „Struktūrinės mokyklos yra išaugusios iš tradicinės lingvistikos dirvos ir vartoja pagrindines tradicinės gramatikos sąvokas" (p. 6). Čia liečiami ir tokie klausimai kaip kalbos ir šnektos santykis, kalbos dinamika, integracinis kalbos elementų bei atskirų kalbos lygmenų santykis, opozicijos narių semantinės priešpriešos neutralizacija, nulinės formos ir kt.

Didžiausias knygos skyrius skiriamas bevardės giminės formų funkcijoms. Pagal atliekamą funkciją skiriamos dvejopos bendrinės giminės formos: substantyvinės ir predikatinės. Ypač platus substantyvinių formų poskyris. Čia atskirai aptariamos įvardžių, būdvardžių bei neveikiamųjų dalyvių, skaitvardžių, bevardės giminės formos, substantyvinių formų opoziciniai junginiai. Paliečiama kartais ir praktinės vartosenos dalykai. Pavyzdžiui, nurodoma, kad įvardžio *kas* formų virtimas jungtuku yra bendra indoeuropiečių kalbų tendencija, todėl liet. *ką* 'kuris, -i' bei įvairių jungtukų funkcija, autorės nuomone, tikriausiai nėra slavų skolinys, bet atsiradęs savaimingai lietuvių kalbos dirvoje. Rusų kalba galėjo tik stimuliuoti šią *ką* formos funkciją.

Ypač įdomus knygos skyrius „Bevardės giminės formų vieta lietuvių kalbos gramatinėje sistemoje" (p. 174–199). Autorė daro išvadą, kad būdvardžių, dalyvių ir įvardžių bevardės giminės formos yra giminės kategorijos dalis ir jos nėra nutraukusios ryšių su atitinkamomis kategorijomis. Substantyvinės bevardės giminės būdvardžių, dalyvių ir įvardžių formos sudaro opozicijas su vyriškosios ir moteriškosios giminės formomis. Būdvardžių bevardės giminės formų negalima priskirti prie prieveiksmių dėl jų skirtingų morfologinių požymių ir nevienodos sintaksinės pozicijos.

Knygoje aptariama bevardės giminės formų daryba, giminės kategorijos raida baltų kalbose. Šie klausimai aptariami ypač plačiame indoeuropiečių kalbų kontekste. Įdomūs knygos puslapiai, skirti rytų baltų kalbų bevardės giminės daiktavardžio išnykimui. Prielaidos šios rūšies daiktavardžiams išnykti, autorės nuomone, greičiausiai susidarė dėl giminių opozicijų pasikeitimo.

Valeckienės knygoje panaudota ypač gausi faktinė medžiaga – apie trisdešimt tūkstančių kortelių, išrinktų iš lietuvių grožinės literatūros,

publicistinės bei mokslinės literatūros, tarmių ir senųjų raštų. Įspūdingas literatūros sąrašas – apie septyni šimtai knygų ir straipsnių[169].

Valeckienė yra autorė ir kito originalaus veikalo, savotiškai apibendrinusio jos ilgų metų lietuvių kalbos gramatinės struktūros tyrinėjimus „Funkcinė lietuvių kalbos gramatika" (V., 1998). Tam tikra šio veikalo užuomazga galima laikyti 1991 m. paskelbtą Valeckienės straipsnį „Funkcinė gramatika ir lietuvių kalba" (Lit., 1991, 3(7), p. 59–67). Akstinas ir pavyzdys Valeckienei rašyti tokį veikalą buvo Londono funkcinės mokyklos pagrindėjo, garsiojo anglų kalbininko Johno Ruperto Firtho (1890–1960) mokinio ir darbų tęsėjo Michaelio Alexanderio Kirkwoodo Hallidey'jaus bei jo pasekėjų suformuluoti principai ir pagal tuos principus parašytos anglų kalbos gramatikos.

Londono funkcinės mokyklos gramatika, pasirinkta kaip pagrindinė metodika, Valeckienės dėmesį patraukė dar ir dėl to, kad „ji yra glaudžiai susijusi su tradicine, iš antikos laikų paveldėta gramatika (operuojama tomis pačiomis gramatikos sąvokomis bei vartojami panašūs gramatiniai terminai) ir todėl nesunkiai pritaikoma lietuvių kalbos tradicinei gramatikai" (p. 14).

Suprantama, dėl didelių anglų ir lietuvių kalbų gramatinių struktūrų skirtumų Londono mokyklos funkcinės gramatikos metodiką Valeckienei teko taikyti kūrybiškai, atsižvelgiant į lietuvių kalbos sistemos ypatybes.

Valeckienės veikalą sudaro pratarmė, įvadas ir trys stambūs skyriai: „Sakinio rangas" (p. 24–116), „Grupės ir žodžio rangas" (p. 117–289), „Morfemos rangas" (p. 290–387). Sakinio rangu čia vadinama sfera, kur turima reikalo su sakinių funkcijomis bei jų raiška, grupės ir žodžio rangu – sfera, kur turima reikalo su grupių arba žodžių funkcijomis bei jų raiška sakinyje, morfemos rangu – sfera, susijusi su morfemų funkcijomis bei jų raiška žodyje. Aukščiausias rangas – išeities taškas yra sakinys, nes jame formuojama komunikacinė (susižinojimo) funkcija. Žemiausias – morfema. Pagrindiniai gramatiniai vienetai yra: 1) sakinys, 2) grupė, 3) žodis, 4) morfema.

Analizuodama lietuvių kalbos gramatinę sistemą, Valeckienė pasinaudojo ankstesnėmis svarbiausiomis lietuvių kalbos gramatikomis – tritome „Lietuvių kalbos gramatika" (vyr. red. K. Ulvydas. V., 1965–

[169] Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 1988, 24(2), p. 215–216.

1976) ir vienatome „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“ (ats. red. V. Ambrazas. V., 1994). Tačiau daugelis dalykų Valeckienės veikale aptariama iš kitos perspektyvos. Tiesa, čia negalima pamiršti, jog ir anų gramatikų viena iš pagrindinių autorių buvo Valeckienė.

Struktūriniai sakinių tipai gramatikoje klasifikuojami remiantis sintagminiais ir semantiniais žodžių santykiais. Įdomu tai, kad čia, be įprastų tiesioginės, liepiamosios, tariamosios bei netiesioginės nuosakų, skiriama ir klausiamoji nuosaka. Apskritai sakinio range nuosaka čia suprantama plačiau negu veiksmažodžio nuosakos kategorija. Pagal kalbančiojo intenciją ir klausytojo atsakymą klausiamieji sakiniai skiriami į dvi rūšis: tikrinamojo klausimo ir turinio klausimo. Čia nauja ir tai, jog nustatyta, kad visų turinio klausiamųjų sakinių klausiamųjų žodžių šaknį sudaro *k-* elementas (*kàs, kóks,-ià, kurìs,-ì, kat-ràs,-à, kelì,-ios, keliñtas,-à, keleri̇̀,-ios, kuř, kadà, kaĩp, kodẽl* ir kt.).

Pirmą kartą lietuvių kalbos gramatikų istorijoje taip plačiai aptariamos temos (pranešimo išeities taškas, apie ką norima kalbėti), remos (likusioji pranešimo dalis) sąvokos.

Sudėtinio sakinio poskyryje iš esmės remiamasi akademinių gramatikų sudėtinių sakinių skyriais. Tačiau ir čia autorė sugebėjo išskirti naujų jų sandaros bruožų, kurie nebuvo minimi ankstesnėse gramatikose.

Skyriuje „Grupės ir žodžio rangas“ išskiriamos trejopos žodžių grupės: vardažodinė, veiksmažodinė ir prieveiksminė. Čia ypač detaliai apibūdinama daiktavardžių, skaitvardžių bei įvardžių skaičiaus kategorijos ir jos formaliosios raiškos analizė. Būdvardis, iš dalies įvardis ir skaitvardis naujai aptariami kaip tam tikri daiktavardžių modifikuojamieji žodžiai. Įdomu ir tai, kad šiame skyriuje gerokai praplečiama dalelytės sąvoka: dalelytėmis laikomi ištiktukai bei būdiniai, nes jie pagal savo funkciją nesiskiria nuo kitų dalelyčių, savo leksinį krūvį paprastai nukreipia veiksmažodžio reiškiamam veiksmui nuspalvinti.

Šiame skyriuje autorė savotiškai sintezuoja ir ankstesniuose darbuose jos daug tyrinėtą giminės kategoriją. Čia įtvirtinamas tradicinis požiūris, kad tris giminių formas turi būdvardžiai, dalyviai ir kai kurie įvardžiai bei pavieniai skaitvardžiai.

Trečiasis gramatikos skyrius skiriamas morfemos, mažiausio reikšminio vieneto, problemai. Jame apibūdinamos morfemų rūšys, pateikiamas jų skirstymas, išsidėstymas žodyje, morfemų sankloda ir kt. Šiame skyriuje glaustai aptariama ir lietuvių kalbos fleksija.

Naudojimąsi knyga labai palengvina ir kruopščiai parengta dalykinė rodyklė[170].

Valeckienės veikalas tiek tyrinėjimo metodikos naujumu, tiek faktinės medžiagos gausumu užims išskirtinę vietą lietuvių kalbos gramatikų istorijoje.

Įvairiais lietuvių kalbos gramatikos klausimais Valeckienė paskelbė nemaža studijų bei straipsnių, iš kurių ypač minėtina: „Apibrėžtumo / neapibrėžtumo kategorija ir pirminė įvardžiuotinių būdvardžių reikšmė" (LKK, 1986, 25, p. 168–189), „Įvardžiuotinių būdvardžių kilmė" (Blt., 1990, 26(1), p. 23–28), „Ištiktukų ir būdinių vieta žodžių klasių sistemoje" (LKK, 1995, 33, p. 43–53), „Linksnis ir jo funkcijos lietuvių kalboje" (ALL(LKK), 2000, 42, p. 66–104) ir kt.

Lietuvių kalbos gramatikos, rašybos bei skyrybos klausimais daugybę straipsnių Valeckienė paskelbė „Lietuvių kalbos enciklopedijoje" (V., 1999; II leid. 2008).

Valeckienės mokslinio darbo pradžia yra susijusi su akademiniu „Lietuvių kalbos žodynu". Šiam didžiajam lietuvių filologijos veikalui taip pat ji yra paskyrusi keletą straipsnių[171].

Tam tikrą duoklę ji atidavė ir savo gimtajai tarmei[172].

Už darbą prie vienatomių akademinių lietuvių kalbos gramatikų Valeckienei 1999 m. kartu su kitais šių veikalų autoriais buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija. 1977 m. jai kartu su kitais buvo paskirta premija už darbą prie akademinės tritomės „Lietuvių kalbos gramatikos" (V., 1965–1976).

2005 m. gruodžio 11 d. Vilniuje mirė žymi kalbininkė, puiki pedagogė, vertėja **Adelė Laigonaitė**. Kalbininkė ypač daug nuveikė lietuvių akcentologijos, morfologijos baruose. Mūsų kultūros istorijoje ji bus minima ir kaip talentinga jaunimo knygų vertėja[173].

[170] Wiemer B. (Rec.) – ZfSl, 1998, 44(4), p. 488–492; Ružė A. (Rec.) – ALL(LKK), 2000, 42, p. 209–214; Valiulytė E. (Rec.) – GK, 1998, 8, p. 24–25.

[171] Valeckienė A. Didysis žodynas – mūsų filologijos pagrindas. – Pergalė, 1988, 7, p. 115–120; Lobių skrynia – didysis „Lietuvių kalbos žodynas" – Mokslas ir Lietuva, 1990, 1, p. 77–83; The Great „Dictionary of the Lithuanian language" – National Treasury. – Science, Arts at Lithuania '90/1, p. 77–83.

[172] Valeckienė A. Kupiškėnų tarmės žodžių formos. – Kupiškio kraštas. V., 1977, p. 309–319.

[173] Liet. k. t. ist., II, p. 85–87; Vitkauskas V. Tvirtas mokslininkės žodis. – GK, 1996, 11, p. 22–24; Jakaitienė E. Adelė Laigonaitė (1926–2005). – GK, 2006, 1, p. 20–22; Paulauskienė A. Adelė Laigonaitė. – Blt., 2006, 41(1), p. 159–162.

Vladui Žuliui[174] Vilniaus universiteto mokslinė taryba 1990 m. suteikė habilituoto daktaro laipsnį. 1991 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Be Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto, 1992 m. Žulys dėstė ir Vytauto Didžiojo universitete.

Kalbininkas ir toliau domėjosi lietuvių kalbos gramatikos, leksikos klausimais[175]. 1998 m. išleido poezijos rinkinį „Ir paslaptis esi" (Kaunas, 1998). Gaila, kad ligi šiol neišleistas jo sudarytas Jono Rėzos raštų žodynas, kuris labai praverstų lietuvių kalbos istorinio žodyno rengimui.

Elena Grinaveckienė mirė 1999 m. rugsėjo 29 d. Kaune. Palaidota šalia tėvų senosiose Jurbarko kapinėse[176].

Paskutiniaisiais mokslinės veiklos metais kalbininkė daug dėmesio skyrė tarminių tekstų kaupimui ir publikavimui. Atskira knyga buvo išleisti jos parengti „Lietuvių tarmių tekstai 1: Balatna (Varanavas)" (V., 1994; red. V. Vitkauskas). Kartu su Vytautu Vitkausku ji sudarė rinkinį „Lietuvių tarmių tekstai 2: Vilniaus miesto senųjų gyventojų šnekta" (V., 1997). Labai vertingi jos 1990 m. kraštotyrinės ekspedicijos metu užrašyti „Šaltinių šnektos tekstai" (LKK, 1993, 30, p. 134–180). Tai daugiausia dviejų tame kaime (Šaltiniai – Šalčininkų raj., Dieveniškių apyl.) gimusių, galima sakyti, visiškai izoliuotos lietuviškos šnektos atstovų tekstai. Publikuojamas ir šnektos žodžių, kurių nėra

[174] Liet. k. t. ist., II, p. 87–88; Ružė A. (V. Žulys). – MK, 1988, 5, p. 40–42; „... gal ir viešpatni gamta taip nulemia". Kalbino A. Pribušauskaitė. – GK, 1998, 1, p. 19–21; B. S. (= Bonifacas Stundžia) Lietuvos respublikos vardu... Metai, '91, 2, p. 187–188. Habilituoto daktaro laipsnis Žuliui buvo suteiktas už disertaciją „Jono Rėzos raštų leksika". Ši disertacija 1970 m. buvo ginta kaip daktaro (anuomet kandidatinė), tais pačiais metais ir kaip habilituoto daktaro (tada daktaro). Tačiau Vilniaus universiteto suteikto laipsnio nepripažino Maskvos Aukščiausioji atestacinė komisija. Čia veikiausiai turėjo įtakos tai, kad Žulys 1946–1951 m. buvo politinis kalinys.

[175] Žulys V. Dar trumpai dėl norminių tariamosios nuosakos formų. – Klb., 1983, 34(1), p. 120–121; Asmeninių įvardžių morfeminės analizės klausimu. – Klb., 1984, 35(1), p. 93–100; Dėl žodžių *kaimas* ir *namas* kilmės. – Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika. V. 1993, p. 25–26; Skaitvardžių vieta dabartinėje lietuvių kalboje. – Res. Ph., 2000, 3, p. 33–34.

[176] Liet. k. t. ist., II, p. 88–89; Morkūnas K. Elena Grinaveckienė. – Blt., 1999, 34(1), p. 128–129; Paulauskas J. Dialektologė iš pašaukimo. – LKK, 2000, 42, p. 222–224; Vitkauskas V. Lietuvių kalba jai buvo šviesa. – GK, 1999, 10, p. 20–21.

„Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (V., 1972) ar kurių reikšmės, kartais ir formos, skiriasi nuo ten esančių žodžių, žodynėlis.

Knygoje „Jurbarkas: Istorijos puslapiai“ (Sud. ir red. Arnoldas Piročkinas. V., 1996) paskelbė trumpą savo gimtosios tarmės aprašą („Jurbarkiškių šnekta“, p. 88–98).

Kaip ir anksčiau, kalbininkė intensyviai tyrinėjo paribio lietuvių tarmes, jų santykius su kaimynų kalbomis[177].

Prisidėjo Grinaveckienė prie kapitalinių baltarusių kalbotyros veikalų parengimo. Ji yra viena iš autorių penkiatomio „Šiaurės vakarų Baltarusijos ir jos paribio baltarusių tarmių žodyno“ („Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча“. Мінск, 1979–1996, I–V). Kalbininkė yra viena ir iš oficialių pirmųjų dviejų tomų „Baltarusių tarmių leksikos atlaso“ („Лексічны атлас беларускіх народных гаворак“. Мінск, 1993–1998, 1–5) recenzentų.

Grinaveckienė buvo entuziastinga kalbinių ekspedicijų dalyvė. Ji, su ja daugybę metų kartu dirbusio Kazio Morkūno žodžiais, sugebėdavo „prakalbinti ir labiausiai užsiėmusį ar vengiantį šnekėti tarmės atstovą“.

Elenai Grinaveckienei už darbą prie „Lietuvių kalbos atlaso“ 1994 m. kartu su kitais buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Daugybę straipsnių įvairiuose periodiniuose leidiniuose Grinaveckienė paskelbė lietuvių kalbos kultūros klausimais. Ji buvo viena iš aktyviausių akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ žodžių rinkėjų (surinko apie 30 tūkstančių žodžių).

Kazys Morkūnas iki 2001 m. ne tik vadovavo Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriui, bet 1990–2001 m.

[177] Grinaveckienė E. Lietuviškos kilmės leksika Lietuvos paribio baltarusių šnektose. – LKK, 1983, 22, p. 182–204; Kai kurios Daugpilio lietuvių šnektos gramatikos ypatybės. – LKK, 1983, 23, p. 107–123; Buivydžių apylinkių (Vilniaus raj.) lenkų šnektos lituanizmai. – LKK, 1991, 29, p. 47–64; Vìdžių apylinkių lietuviškos kilmės vietovardžiai. – LKK, 1993, 32, p. 21–33; Lituanizmų prisitaikymas baltarusių šnektose ir jų atpažinimo būdai. – LKK, 1997, 37, p. 171–184; Izoliuotų lietuvių šnektų vertiniai etninėse Lietuvos žemėse Baltarusijoje, p. 185–195; Grinaveckienė E., Mackevič J. Kai kurios baltarusių lituanizmų fonetinės ypatybės. – LKK, 1988, 27, p. 123–131; Гринавецкене Э., Мацкевич Ю. Ф., Романович Е. М., Чеберук Е. И. Лингвогеографические данные белорусских говоров о балто-славянских языковых связях. – ABSl, 1991, 20, p. 323–332, ir kt.

ėjo ir šio instituto direktoriaus pavaduotojo pareigas. Mirė kalbininkas 2008 m. kovo 29 d. Vilniuje[178].

Didžiausias šio kalbininko nuopelnas lietuvių kalbotyrai – darbas prie „Lietuvių kalbos atlaso" (V., 1977–1991, I–III). Morkūnas buvo ne tik veikalo atsakingasis redaktorius, vienas iš autorių, bet ir vienas iš pagrindinių medžiagos rinkėjų (ištyrė daugiau kaip trisdešimt gyvenamųjų vietų).

Nemaža nusipelnė Morkūnas ir kitose lietuvių dialektologijos srityse. Iki 2001 m. jis vadovavo lietuviškos medžiagos rinkimui Europos kalbų atlasui „Atlas linguarum Europae" (1983–). Buvo šio atlaso Vyriausiosios redakcinės kolegijos vienos komisijos narys. Kartu su latvių kalbininke Aina Blinkena šiam veikalui parašė straipsnį „Baltų kalbos"[179].

Kartu su Danguole Mikulėniene Morkūnas išleido knygą „Dieveniškių šnektos tekstai" (V., 1997). Tai labai rūpestingai parengta knyga. Be pačių šios labai įdomios paribio lietuvių tarmės tekstų, knygoje skelbiamas straipsnis „Dieveniškių šnekta", kuriame trumpai aprašoma šios vietovės istorija, šnektos tyrinėjimo istorija, išsamiai aptariama garsynas, gramatinė sandara, aiškinami būdingesni šnektos žodžiai. Didelis knygos privalumas, kad jos santraukos pateikiamos vokiečių, anglų ir lenkų kalbomis[180].

Kartu su Mikulėniene ir Aloyzu Vidugiriu Morkūnas parengė ir „Dieveniškių šnektos žodyną" (V., 2005–2010, I–II). Vertingų straips-

[178] Liet. k. t. ist., II, p. 89–90; Kazys Morkūnas. Bibliografija. Sud. I. Andriukaitienė. Įžangos žod. A. Sabaliausko. V., 1999; Vidugiris A. Žymaus kalbininko sukaktis. – GK, 1999, 3, p. 26–28; Nesiskirti su dialektologija visą gyvenimą. Kalbėjosi R. Urnėžiūtė. – GK, 2004, 3, p. 16–19; Karaciejus J., Leskauskaitė A. Sveikiname Kazį Morkūną. – ALL(LKK), 2004, 51, p. 141–144; Mikulėnienė D. In memoriam Kalbininkas Kazys Morkūnas. – GK, 2008, 4, p. 27–29; Sabaliauskas A. In memoriam Kazys Morkūnas. – Literatūra ir menas. 2008.IV.4; Kalbininkas Kazys Morkūnas. – Gelvonai. V., 2009, p. 959–967.

[179] Blinkena A., Morkūnas K. Die baltische Sprachen. – Atlas Linguarum Europae: perspectives nouvelles en géolinquistique. Roma, 1997, p. 89–102; plg. t. p. Morkūnas K. Atlas linguarum Europae. – Blt. 1987, 23(1), p. 94–96; L. k. enc. (1999), p. 46–47; (2008), p. 42–43.

[180] Judžentis A. Tavį nebus, manį nebus, o svietas čitos (žmonės skaitys). – Dienovidis, 1998.III.13/19; Žūkaitė A. Paminklas nykstančiai šnektai. – Literatūra ir menas, 1998.XI.28.

nių kalbininkas paskelbė įvairiais lietuvių dialektologijos klausimais[181]. Apie vietos šnektas, iš tų kraštų kilusius lietuvių kultūrai nusipelniusius žmones jis paskelbė straipsnių kraštotyros leidiniuose „Dieveniškės" (V., 1995), „Širvintos" (V., 2000), „Raguva" (V., 2001), „Mes iš Leliūnų parapijos" (Utena, 2002).

Kartu su Mikulėniene Morkūnas sudarė „Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrinėjimo programos" atskira knygele išleistą dalį „Morfologija" (V., 1995). Jis visą šį leidinį redagavo. Jis taip pat parengė „Kalbos faktų rinkimo programai" (V., 1983) anketas: Giminystės terminai, Kūno dalių pavadinimai, Įvairūs leksikos klausimai, Morfologija (kartu su Adele Valeckiene).

Daugiau kaip keturiasdešimt metų Morkūnas (kartu su Algirdu Sabaliausku) prisidėjo prie bibliografijos leidinio „Lietuvių kalbotyra" (V., 1963–) parengimo.

Kartu su Stasiu Keiniu ir A. Sabaliausku jis sudarė Jono Kruopo „Rinktinius raštus" (V., 1998). Kartu su Klementina Vosylyte sudarė knygą „Bronė Vosylytė. Kelias į didįjį Žodyną" (V., 2002). Šiam leidiniui jis parašė straipsnį „Lietuvių kalbininkė Bronė Vosylytė" (p. 7–16).

Nemaža straipsnių dialektologijos ir kitais lietuvių kalbotyros klausimais Morkūnas parašė įvairiems enciklopediniams leidiniams. Vien „Lietuvių kalbos enciklopedijoje" (V., 1999; II leid. 2008) paskelbta apie devyniasdešimt jo straipsnių, parengta atitinkami žemėlapiai. Be to, Morkūnas yra ir šio veikalo parengėjas.

1995–2000 m. Morkūnas buvo tęstinio leidinio „Lietuvių kalbotyros klausimai" atsakingasis redaktorius. Jis taip pat ir kitu metu išleistų šio leidinio tomų yra redakcinės kolegijos narys ar atsakingasis redaktorius. Apskritai Morkūnas yra iš tų kalbininkų, kuris labai daug darbo įdėjo į savo kolegų, ypač jaunųjų darbuotojų, tyrinėjimus.

Prisidėjo Morkūnas ir prie 2000 m. Hanoveryje pasaulinėje parodoje (Expo 2000) specialiu medaliu apdovanoto elektroninio leidinio „Lietuvių tarmės. D. 1: Multimedia žodynas" (V., 1998) parengimo.

[181] Morkūnas K. Apso lietuvių šnektōs daiktavardžių kaityba. – LKK, 1989, 28, p. 91–98; К вопросу о диалектологических исследованиях на территории литовско-польского пограничья. – Bałtosłowiańskie związki językowe. Wrocław, 1990, p. 291–296; Dėl priedzūkio ir jo ribų. – LKK, 1994, 34, p. 84–92; Norminamasis žodynas ir lingvistinė geografija. – LKK, 1997, 37, p. p. 40–45; Jurgio Gerulio kursai tarmėms tirti. – ALt, 2000, 2, p. 283–290, ir kt.

1994 m. Morkūnui už darbą prie „Lietuvių kalbos atlaso“ su kitais bendraautoriais buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais, jau ir sunkiai sirgdamas, kalbininkas daug darbavosi prie Lietuvos vardo tūkstantmečiui skirto leidinio „Lietuvos valsčiai“. Jis buvo šio leidinio redaktorius ir aktyvus bendradarbis. Ypač ryškūs Morkūno darbo pėdsakai liko jo gimtajam kraštui skirtoje knygoje (Gelvonai, V. 2009). Čia skelbiami jo straipsniai: „Gelvonų šnekta“ (p. 959–967), „Gelvonų krašto žemės kalba“ (p. 980–1016), keletas straipsnių apie žymesnius šio krašto žmones, tarp jų ir apie rašytoją Juozą Kruminą (p. 1202–1207). Kalbininkus ypač turėtų sudominti straipsnis „Bagaslaviškio šnekta Ignui Šeiniui: gimtoji ar gimtinės“ (p. 968–975), kuriame parodoma, kad Alfredo Senno pareikštai nuomonei (IF, 1928, 46, p. 58–73), kad rašytojas Ignas Šeinius negali būti tinkamas Richardo Ekblomo tyrinėtos lietuvių tarmės („Quantität und Intonation im zentralen Hochlitauischen“. Uppsala, 1925) atstovas kategoriškai pritarti negalima. Negalima per daug kaltinti ir A. Senno, nes jam ypač svarbus argumentas buvo I. Šeiniaus 1912 m. žurnale „Vaivorykštė“ parašyti žodžiai „mažas lig dešimties metų beveik nemokėjau lietuviškai“.

Vincentas Drotvinas sėkmingai derino pedagoginę veiklą su moksliniu tiriamuoju darbu. 1962–1983 m. Drotvinas ėjo svarbias Vilniaus pedagoginio instituto mokymo reikalų prorektoriaus pareigas. Nuo 1983 m. jis – Lietuvių kalbos, 1991–2002 m. – Lietuvių kalbotyros katedros vedėjas. 1987 m. Drotvinui suteiktas profesoriaus vardas[182].

Kaip tyrinėtoją Drotviną labiausiai domino trys lietuvių kalbotyros sritys: leksikologija, lietuvių kalbotyros istorija ir ypač Mažosios Lietuvos leksikografija.

1986 m. išleidžiama Drotvino knyga „Pagrindinės leksikologijos sąvokos“ (V., 1986). Tai mokomoji knyga, skirta pedagoginių institutų lietuvių kalbos ir literatūros specialybių studentams. Šioje knygoje aptariamos tokios problemos kaip semasiologija, leksinių reikšmių tipai, semantikos kategorijos, leksikos kilmė ir raida (paveldėtoji leksika,

[182] Liet. k. t. ist., II, p. 91–92; Į mokyklą esu ėjęs ... dukart. Atsako į Vytauto Stanelio klausimus. – GŽ, 1999, 7, p. 15–17; Sabaliauskas A. Žymaus lituanisto sukaktis. – GK, 1999, 7, p. 18–20; Skomskis J. Viso gyvenimo turtas. – Mokslas ir gyvenimas, 2009, 2, p. 30–31; Aurimo Markevičiaus pokalbis „Žodynai nuvedė į Mažąją Lietuvą“. – GŽ, 2009, 7, p. 38–42.

lietuviškoji (unikalioji) leksika, skoliniai, svetimybės, leksikos kitimas, aktyvioji ir pasyvioji leksika ir kt.).

Tam tikras šios knygos tęsinys yra ir kita Drotvino knyga „Lietuvių kalbos leksika ir frazeologija" (V., 1987). Pirmojoje knygos dalyje apžvelgiami teoriniai leksinės ir darybinės nominacijos dalykai. Antroji dalis skiriama dabartinės lietuvių kalbos leksikos sistemai (leksikos tarmybės, etnografinės tarmybės, tarmybės bendrinės kalbos leksikoje, terminologija, žargoninė leksika). Trečiojoje dalyje nagrinėjama frazeologijos problemos. Be teorinių frazeologijos dalykų, čia, daugiausia remiantis Jono Paulausko „Lietuvių kalbos frazeologijos žodynu" (Kaunas, 1977) ir Joninos Lipskienės knyga „Lietuvių kalbos somatiniai posakiai" (V., 1979), apibūdinama lietuviškų frazeologizmų ypatybės[183].

Kalbininkas parengė ir mokomąją knygelę „Leksikologijos užduotys" (V., 2002).

Įvairiais lietuvių kalbos leksikos klausimais Drotvinas paskelbė nemaža straipsnių[184], ypač minėtinas jo straipsnis apie XVII a. vokiečių-lietuvių kalbų žodynų leksikos vertinius[185].

Mažosios Lietuvos leksikografijos tyrinėjimus ir publikacijas Drotvinas pradėjo kapitaliniu veikalu „Lexicon Lithuanicum. Rankraštinis XVII a. vokiečių-lietuvių kalbų žodynas" (V., 1987). Šiame veikale pirmiausia skelbiama Drotvino studija, kurioje aptariama žodyno autorystė, grafologinės žodyno ypatybės, leksikografijos technikos užuomazgos. Toliau (p. 29–479) eina fotografuotinis žodyno tekstas greta su perrašytu šio teksto variantu ir lietuviškų žodžių rodyklė (p. 480–566).

Žodyne yra apie 9200 žodyno straipsnių (antraštinių vokiečių kalbos žodžių). Lietuviškų žodžių esama apie 7200.

Savo studijoje Drotvinas daro svarbią mūsų leksikografijos istorijai išvadą: „Kadangi jokių kitų lietuvių kalbų žodynų XVII a. vidurio Prūsijoje neišliko ir taip pat nėra tikrų duomenų apie jų buvimą, tai pir-

[183] Barauskaitė J. Žodis ir frazeologizmas. – Tarybinis mokytojas, 1988.IV.13.

[184] Drotvinas V. Leksinė homonimija. – Lietuvių kalba mokykloje. I. Kaunas, 1983, p. 111–125; Moksleivių leksinės žargonybės. – Ten pat. II. Kaunas, 1986, p. 54–74; plg. t. p. anksčiau paskelbą straipsnių seriją Lietuvių kalbos leksika ir frazeologija. – Tarybinė mokykla, 1978, 2, p. 27–30; 6, p. 32–35; 1979, 1, p. 28–30; 5, p. 29–31; 1980, 1, p. 26–28; 5, p. 32–34; 9, p. 27–29.

[185] Drotvinas V. Leksikos vertiniai XVII a. vokiečių-lietuvių kalbų žodynuose. – Blt., 1989, 25(1), p. 75–82.

muoju lietuvių kalbos žodynu Prūsijoje laikytinas rankraštinis XVII a. vidurio anoniminis vokiečių-lietuvių kalbų žodynas „Lexicon Lithuanicum" (p. 10).

Įdomi Drotvino nuomonė šio leksikografijos veikalo autorystės klausimu. Jurgis Gerulis dar 1922 m. buvo iškėlęs mintį, jog „Lexicon Lithuanicum" yra neišlikusio Danieliaus Kleino žodyno nuorašas[186]. Tokiai nuomonei neprieštaravo ir Viktoras Falkenhahnas[187]. Drotvinas, daugiausia remdamasis Danieliaus Kleino gramatikų ir „Lexicon Lithuanicum" rašybos lyginimu, nelinkęs pritarti J. Gerulio nuomonei, kuri jau beveik tapusi „tradicine". Drotvinui atrodo, jog priimtinesnė hipotezė, kad „Lexicon Lithuanicum" yra „Rytų Prūsijos XVII a. pirmosios pusės anoniminio autoriaus ir dviejų jo taip pat anoniminių talkininkų bendro darbo rezultatas" (p. 18). Buvus žodyno talkininkų, Drotvino nuomone, rodo prierašai ir papildomi žodžiai.

Žodyną, kaip lietuvių kalbos paminklą, Drotvinas apibūdina taip: „Lexicon Lithuanicum" skiriasi nuo ankstesnių religinių raštų gana gausia gyvosios kalbos leksika, dalis žodžių užrašyta iš liaudies kalbos. Turtinga ir įvairi žodyno leksinė bei darybinė sinonimika rodo, kad jo autorius pakankamai gerai mokėjo lietuvių kalbą ir turėjo tinkamą lingvistinį išsilavinimą. Kur kas silpnesnė žodyno leksikografinė technika – absoliuti žodžių dauguma pateikta be iliustracijų ir gramatinių pažymų" (p. 23).

Šį Drotvino parengtą veikalą išsamiai recenzavo tiek lietuvių, tiek užsienio kalbininkai. Recenzijose nurodoma kai kurių perrašymo netikslumų. Tačiau visi pabrėžė veikalo svarbą lietuvių, o iš dalies ir vokiečių leksikografijos istorijai[188].

Apie „Lexicon Lithuanicum" Drotvinas yra paskelbęs ir straipsnių[189].

[186] Gerullis G. Das Lexicon Lithuanicum Daniel Kleins. – KZ, 1922, 50, p. 233.

[187] Falkenhahn V. Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer. Königsberg-Berlin, 1941, p. 338.

[188] Eckert R. (Rec.) – ZfSl, 1989, 34(2), p. 295–299; Steinke K. (Rec.) – Kratylos, 1989, 34, p. 202–203; Urbutis V. (Rec.) – Blt., 1990, 26(2), p. 183–189; Eckert R. Die Bedeutung des „Lexicon Lithuanicum" für die historische Lexikologie und Phraseologie des Litauischen. – ZfSl, 1990, 35(2), p. 227–234; Hinze F., Braun W. (Rec.) – Zeitschrift für Germanistik. Neue Folge, 1992, 2, p. 470–477; Marcinkiewicz J. (Rec.) – Contrib., 1993, 2, p. 101–104.

[189] Drotvinas V. Atgimsta lietuvininkų žodynai. – Mokslas ir gyvenimas, 1988, 7, p. 38; Das „Lexicon Lithuanicum": die Handschrift und ihre Edition. – ZfSl, 1989, 34(2), p. 213–216.

Netrukus pasirodė pradėto didžiulio darbo tęsinys: 1995–1997 m. keturiais didžiuliais tomais puikiai išleidžiama fotografuotinis „Clavis Germanico-Lithvana. Rankraštinis XVII amžiaus vokiečių-lietuvių kalbų žodynas“ (V., 1995–1997, I–IV). Tai Fridrichui Pretorijui Vyresniajam (1624–1695) priskiriamas žodynas.

Pirmajame leidinio tome skelbiama Drotvino studija „Pastabos apie Frydricho Pretorijaus žodyną Clavis Germanio-Lithvana“ (p. X–XXIV). Joje aptariama žodyno pobūdis, parašymo data, analizuojama leksika. Jurgio Lebedžio nustatytą parašymo datą (baigtas apie 1674 m., vėliausiai – 1675 m.) Drotvinas, daugiausia remdamasis žodyno popieriaus vandenženkliais, linkęs nukelti dešimtmečiu vėliau. Šiaip žodynas yra Martyno Liuterio verstos į vokiečių kalbą Biblijos žodžių lietuviškų atitikmenų žodynas. Leksikografijos technika (iškeliamos vardažodžių gramatinės kategorijos, nurodomos pagrindinės veiksmažodžių formos) žodynas gerokai pranoksta „Lexicon Lithuanicum“ ir Konstantino Sirvydo „Dictionarium trium linguarum“. Žodyne randama nemaža gyvosios kalbos žodžių junginių bei posakių. Žodyne esantis skyrelis „Proverbia qvaedam Lithvanica“ (76 numeruotos patarlės ir priežodžiai) laikytinas seniausiu lietuvių smulkiosios tautosakos rinkiniu. Žodyne esama per du šimtus įvairių prierašų. Jų autoriai nenustatyti. Vokiečių kalbos žodžiams aiškinti žodyno autorius dažnai pateikia ir po kelis lietuviškus atitikmenis. Pavyzdžiui I tomo penkiuose šimtuose puslapių (301–800 p.) yra 3150 vokiškų antraštinių žodžių, kuriems nurodoma arti 5200 lietuviškų atitikmenų[190].

Apie „Clavis Germanico-Lithvana“ ir jo autorių Drotvinas paskelbė straipsnių[191].

Iš mažesnės apimties su Prūsijos lietuvių kultūra ir kalbotyra susijusių Drotvino publikacijų pirmiausia gal reikėtų paminėti straipsnį apie vadinamojo Krauzės rankraštinio vokiečių-lietuvių kalbų žodyno parašymo datą[192]. Šioje publikacijoje autorius, daugiausia remdamasis

[190] Karaciejus J. (Rec.) – LKK, 97, 37, p. 270–272; ALt, 99, 1, p. 171–176; Dini P. U. (Rec.) – ReB, 1996, 2, p. 246–247.

[191] Drotvinas V. F. Pretorijus – 'Clavis Germanio-Lithvana' autorius. – LiK, 1987, 26, p. 102–107; Frydrichas Pretorijus – Biblijos žodyno autorius. – Protestantizmas Lietuvoje: istorija ir dabartis. V., 1994, p. 78–82; Frydrichas Pretorijus Vyresnysis ir jo *Clavis Germanico-Lithvana*. – Kultūros barai. 2000, 6, p. 62–65.

[192] Drotvinas V. Kada parašytas vadinamasis Krauzės žodynas. – Blt., 1984, 20(2), p. 163–167.

žodyno popieriaus vandenženkliu, daro išvadą, jog žodynas parašytas XVIII a. pirmojoje pusėje – ne XVII a., kaip anksčiau buvo linkę spėti kai kurie tyrinėtojai. Naujai nustatyta data paneigtų ir Andrejaus Krauzės autorystę.

Drotvinas buvo pirmasis kalbininkas, plačiau tyrinėjęs Friedricho Vilhelmo Haacko žodyną „Vocabvlarivm Litthvanico-Germanicvm, et Germanio-Litthvanicvm" (1730)[193].

Svarbios jo publikacijos, skirtos Michaelio Mörlino biografijai ir ypač naujai surastam jo traktatui „Principium primarium in lingva Lithvanica". Šį po Antrojo pasaulinio karo laikomą dingusiu mūsų raštijos paminklą Drotvinui 1990 m. pavyko rasti Gdanske[194]. Jis 2008 m. išleido ir naują šio įdomaus mūsų raštijos paminklo leidimą[195].

Tyrinėjo kalbininkas taip pat Hallės Lietuvių kalbos seminaro istoriją, Johanno Richterio veiklą[196], paskelbė duomenų Fridricho Kuršaičio biografijai[197], rašė apie Karaliaučiaus universiteto reikšmę lietuvių kultūrai[198], žymiuosius Mažosios Lietuvos leksikografus[199], lietuviškus vardyno duomenis Vokietijos archyvuose[200].

[193] Drotvinas V. F. W. Haacko „Vocabvlarivm Litthvanico-Germanicvm, et Germanico-Litthvanicvm" (Halle, 1730). – LKK, 1998, 39, p. 82–100; plg. t. p. F. W. Haacko „Vocabvlarivm Litthvanico-Germanicvm, et Germanico-Litthvanicvm" (Halle, 1730) rankraštinių papildymų egzempliorius. – LKK, 1998, 40, p. 3–21.

[194] Drotvinas V. Keletas duomenų Michaelio Mörlino biografijai. – ALt, 2002, 4, p. 99–116; „Principium primarium in Lingva Lithvanica": surastas M. Merlino 1706 m. traktatas. – GŽ, 1991, 12, p. 9–11; Das „Principium primarium in lingva Lithvanica" (1706). Der nicht verschollene Erstdruck von M.Mörlin. – ZfSl, 1993, 38(3), p. 411–416.

[195] Drotvinas V. Michaelio Mörlino traktatas *Principium primarium in lingva Litvanica*. Dokumentinis leidimas ir studija, V., 2008,

[196] Drotvinas V. Johannas Richteris ir Lietuvių kalbos seminaras Hallėje. – ALL(LKK), 2001, 44, p. 41–54; Das Seminarium Lithuanicum an der Universität Halle in seinem Einfluß auf die Herausbildung der litauischen Philologie. – Hallesche Forschungen, 1998, 1, p. 157–171.

[197] Drotvinas V. Duomenys F. Kuršaičio biografijai. – LKK, 1996, 36, p. 206–211.

[198] Drotvinas V. Lux Regiomontana. – Kultūros barai, 1994, 8–9, 94–101.

[199] Drotvinas V. Kristijonas Gotlibas Milkus žodynininkas. – GŽ, 2001, 4, p. 26; G. H. F. Neselmanas – žodynininkas. – GŽ, 2001, 11, p. 2–7; plg. t. p. Drotvinas V., Rimkutė A. Rankraštiniai Kristijono Gotlybo Milkaus prierašai jo žodyne *Littauisch=deutsches und Deutsch=littauisches Wörter=Buch* (1800). – ALt, 2005, 7, p. 67–80.

[200] Drotvinas V. Mažosios Lietuvos vardyno šaltiniai Vokietijos archyvuose. – LKK, 1997, 38, p. 81–87.

Įdomūs Drotvino straipsniai apie Jono Jablonskio Veliuonoje surinktus žodžius[201], apie Adomo Sketerio (1859–1916) lietuvių kalbos vadovėlį[202], Antano Salio studijas Leipcigo universitete[203].

Domėjosi Drotvinas ir lietuvių kalbos kultūros klausimais. 1961–1993 m. jis buvo žurnalo „Kalbos kultūra" redakcinės kolegijos narys. Domino jį lietuvių kalbos dėstymo klausimai. Sudarė straipsnių rinkinius „Lietuvių kalba mokykloje" (I – Kaunas, 1983; II – Kaunas, 1986; III – Kaunas, 1989). Juose paskelbta vertingų Vilniaus pedagoginio universiteto darbuotojų straipsnių. Redagavo periodinį leidinį „Didaktinė lingvistika" (V., 1999–2001, I–III).

Drotvinas toliau tęsia Mažosios Lietuvos lituanistinius tyrinėjimus. 2009 m. jau pasirodė pirmasis ir trečiasis tomas bene paties svarbiausio rankraštinio mūsų leksikografijos paminklo – Jokūbo Brodovskio (apie 1692–1744) žodyno „Lexicon Germanio-Lithvanicvm et Lithvanico-Germanicvm". Gražių laimėjimų Mažosios Lietuvos lituanistinių tyrinėjimų srityje pasiekė jau ir Drotvino mokiniai.

Arnoldas Piročkinas[204] 1987 m. apgynė habilituoto daktaro disertaciją „Jono Jablonskio darbų reikšmė lietuvių bendrinės kalbos raidai". Jos pagrindą sudarė jau ankstesnėje mūsų knygoje aptartos Piročkino studijos „Prie bendrinės kalbos ištakų" (V., 1977), „J. Jablonskis – bendrinės kalbos puoselėtojas" (V., 1978) ir dvi naujos knygos – „Jono Jablonskio laiškai" (V., 1985) ir „Jono Jablonskio kalbos taisymai" (K., 1986).

Iki 1991 m. Piročkinas dirbo Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje. 1991–1993 m. – profesoriavo šio universiteto Lituanistinių studijų katedroje. 1989 m. lietuvių kalbą jam teko dėstyti prie Bonos universiteto įsteigtuose Pabaltijo kalbų kursuose.

[201] Drotvinas V. Jono Jablonskio Veliuonoje rinkti žodžiai. – Veliuona. V., 2001, p. 925–958.

[202] Drotvinas V. Adomo Stuobrio „Kalbamokslis lietuviškos kalbos". – GŽ, 2002, 11, p. 8–13.

[203] Drotvinas V. Antano Salio studijos Vokietijoje. – LKK, 1994, 34, p. 12–19.

[204] Liet. k. t. ist., II, p. 92–93; Švambarytė J. Pabiros jubiliejinės mintys. – Literatūra ir menas, 1991.II.3; Lietuvybės riteris. – GK, 2001, 2, p. 19–20; Sabaliauskas A. Nuo Jono Jablonskio iki Adomo Mickevičiaus. – GŽ, 2001, 2, p. 23–25; Labutis V. Darbštuolis filologas profesorius Arnoldas Piročkinas. – GK, 2006, 2, p. 27–28; Pupkis A. Profesoriui Arnoldui Piročkinui – 80 metų. – KK, 2011, 84, p. 285–291.

Knygoje „Jono Jablonskio laiškai" skelbiama daugiau kaip aštuoniasdešimčiai adresatų beveik per penkiasdešimt metų mūsų įžymiojo kalbininko rašytų laiškų. Tai laiškai Jonui Basanavičiui, Vincui Kudirkai, kalbininkams Juozui Balčikoniui, Kazimierui Būgai, Filipui Fortunatovui, Janui Karłowicziui, Fiodorui Koršui, Kārliui Mīlenbahui, Aleksejui Šachmatovui, Eduardui Volteriui, rašytojams Liudui Girai, Vincui Krėvei-Mickevičiui, Juozui Tumui (Vaižgantui), įvairioms redakcijoms, draugijoms. Daugiausia išliko laiškų J. Balčikoniui ir sūnui Konstantinui, įžymiam mūsų istorikui (1892–1960).

Čia skelbiami laiškai yra ne tiktai svarbūs dokumentai lietuvių kultūros, tautinio atgimimo istorijai, bet ir bendrinės kalbos raidos istorijai. Iš jų galima daug ką spręsti apie mūsų rašybos raidą, o ypač apie paties J. Jablonskio kalbą, jos tobulėjimą. Knygos sudarytojas teisingai nurodo, jog „laiškuose yra ir tokių dalykų, kurių J. Jablonskis niekada nebuvo teoriškai apibūdinęs, bet šiandien jie gali būti svarbūs lietuvių kalbos mokslui – ypač kalbos kultūrai" (p. 7).

Knyga labai kruopščiai parengta. Asmenvardžių rodyklėje yra trumpai apibūdinami minimi asmenys, aiškinami slapyvardžiai. Apskritai lietuvių kultūros istorijoje pirmą kartą atskira knyga skelbiamas toks didelis kurio nors mūsų mokslo ir kultūros veikėjo laiškų rinkinys[205].

Knygoje „Jono Jablonskio kalbos taisymai" labai sistemingai išdėstyti įžymiojo kalbininko leksikos, morfologijos, sintaksės klaidų taisymai. Ši knyga iš esmės parengta ankstesnių autoriaus knygų „Jono Jablonskio leksiniai taisymai" (Kaunas, 1970) ir „Jono Jablonskio gramatiniai taisymai" (Kaunas, 1976) pagrindu. Tačiau šių taisymų išdėstymas vienoje knygoje, detali dalykinė rodyklė skaitytojui leidžia efektyviau pasinaudoti kalbininko mintimis. Be to, čia surinkti ne tik patys J. Jablonskio taisymai – jie komentuojami, vertinami dabartinės vartosenos požiūriu.

Didžiai vertingas ir knygoje skelbiamas Piročkino straipsnis „Jablonskio taisymų teoriniai pagrindai" (p. 5–12), kuriame dar kartą parodoma, kad J. Jablonskis, nors ir niekur kalbos norminimo teorinių pagrindų neišdėstęs, buvo ne koks ribotų pažiūrų kalbos praktikas, o tikras mokslininkas. Didžiausias J. Jablonskio, kaip mokslinio lietuvių

[205] (Rec.) – MK, 1986, 3, p. 36; Būtėnas J. Ką pasakoja Jablonskio laiškai. – Gimtasis kraštas, 1986.III. 27; Stundžia B. Istorijos dokumentai. – Literatūra ir menas, 1986.X.25.

bendrinės kalbos normintojo, nuopelnas, Piročkino nuomone, yra tai, „kad jis iš pat pradžių labai aiškiai buvo apsisprendęs dėl bendrinės kalbos šaltinių ir dėl jų hierarchijos“ (p. 7)[206].

J. Jablonskio problematikai skirta ir dar viena Piročkino knyga – „J. Jablonskis straipsniai ir laiškai“ (V., 1991). Šioje knygoje skelbiama dėl įvairių priežasčių į Juozo Balčikonio sudarytus „Jablonskio raštų“ penkis tomus (Kaunas, 1932–1936) nepatekę straipsniai ir leidžiant „Jono Jablonskio laiškus“ (V., 1985) sudarytojo neturėta ar tais laikais „nepublikuotina“ epistolinė medžiaga. Nemažos dalies nepasirašytų Jablonskio straipsnių autorystę atsargiai nustatė pats sudarytojas. Be to, čia skelbiami ir rusų kalba parašyti Jablonskio straipsnių lietuviški vertimai. Iš šios rūšies straipsnių kalbininkams ypač vertingas yra „Baigiamasis žodis“ Antano Juškos žodyno pirmojo tomo antrai daliai (plg. p. 95–145)[207].

Įvairiomis progomis apie J. Jablonskio kalbinę veiklą, jo nuopelnus mūsų bendrinei kalbai Piročkinas paskelbęs nemaža straipsnių[208].

Visą laiką Piročkiną domino kalbos kultūros problemos. Čia ypač minėtina jo knyga „Administracinės kalbos kultūra“ (V., 1990), kurioje ne tik apžvelgiama administracijos darbuotojų kalboje dažniau pasitaikančios tarties, leksikos, morfologijos, sintaksės negerovės, bet ir sistemingai išdėstomi kalbos kultūros pagrindai, gimtosios kalbos ir jos kultūros reikšmė[209].

Piročkinas yra ir originalaus lietuvių kalbos vadovėlio „Mokomės lietuvių kalbos. Aukštesniojo kurso vadovėlis“ (V., 1995) autorius. Vadovėlis skiriamas tiems, kurie jau kalba arba šiaip gerokai pramokę lietuvių kalbą. Autorius ypač daug dėmesio skiria sudėtingai lietuvių kalbos morfologijai ir sintaksei. Vadovėlio tekstų pavyzdžius sukirčiavo Adelė Laigonaitė.

Tartum savo ilgametį pedagogo darbą apibendrindamas, Piročkinas parašė knygą „Jaunajam lituanistui. Mokslinio darbo metodikos pradmenys“ (V., 1990). Tai labai naudinga lietuvių kalbos ir literatūros, taip pat kitų humanitarinių specialybių studentams skirta knyga.

[206] MK, 1987, 3, p. 28–29.

[207] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1991, 9, p. 26.

[208] Piročkinas A. Jonas Jablonskis ir Lietuvos mokykla. – GŽ, 1990, 11, p. 1–6; Jonas Jablonskis – naujų žodžių kūrėjas. – GŽ, 2000, 10, p. 2–6, 11, p.; Jonas Jablonskis – mokslininkas. – Mokslas ir gyvenimas, 2000, 11, p. 32–36; Jonas Jablonskis redaguoja Vaižgantą. – ALt, 2000, 2, p. 151–164, ir kt.

[209] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1990, 7, p. 25–26.

Piročkinas paskelbė taip pat daug straipsnių, kuriuose nagrinėjama įvairios lietuvių kalbos istorijos, kalbos kultūros, stilistikos, literatūros problemos[210]. Labai patraukli a forma parašyta mokyklai skirta populiari lietuvių kalbos istorijos apybraiža[211].

Svarbiu veikalu Piročkinas praturtino lietuvių leksikografiją – 2004 m. išleistas jo „Čekų-lietuvių, lietuvių-čekų kalbų žodynas" (V., 2004). Čekiškoje žodyno dalyje yra apie 18 tūkstančių, lietuviškoje – 20 tūkstančių antraštinių žodžių. Kad lengviau būtų galima naudotis žodynu, jame su trumpais komentarais (abiem kalbom) pateikiami ir čekų, ir lietuvių kalbų vardažodžių linksniavimo, veiksmažodžių asmenavimo pavyzdžiai. Yra ir trumpi geografinių vardų žodynėliai.

Atidavė duoklę Piročkinas ir savo gimtajam Jurbarko kraštui: 1996 m. išleistas Piročkino sudarytas ir rūpestingai suredaguotas veikalas „Jurbarkas. Istorijos puslapiai" (V., 1996). Veikale skelbiami ir keli paties sudarytojo straipsniai.

Minėtinas Piročkinas ir kaip grožinės čekų literatūros vertėjas.

Ir, žinoma, daugelis buvo didžiai nustebę išvydę solidžią Piročkino monografiją „Devyneri Adomo Mickevičiaus metai" (V., 1995). Tai tikrai talentingai parašyta knyga apie didžiojo lenkų poeto ryšius su Lietuva. Knyga buvo išversta ir į lenkų kalbą – „Litewskie lata Adama Mickiewicza" (Warszawa, 1998)[212].

Kalbininkas taip pat paskelbė daugybę publicistinių straipsnių įvairiais Lietuvos, ypač Mažosios, istorijos, kultūros, literatūros, politikos klausimais.

Aleksandras Vanagas[213] po sunkios ligos mirė 1995 m. balandžio 13 d. Vilniuje. Ankstyva šio mokslininko ir puikaus organizatoriaus

[210] Piročkinas A. Lietuvių liaudies dainos Čekijoje. – Literatūra, 1981, 23(1), p. 43–57; Mažosios Lietuvos lietuvių raštijos kūrėjai tautinės sąmonės požiūriu (Nuo M. Mažvydo iki K. Donelaičio). – Protestantizmas Lietuvoje: istorija ir dabartis. V., 1994, p. 18–25; Mikalojaus Daukšos Postilės santykis su reformacija. – Metai, 1999, 7, p. 104–111; Mikalojus Daukša ir Kristijonas Donelaitis. – GŽ, 1995, 2, p. 1–7; 3, p. 1–5; Lietuvių kalba Nepriklausomosios Lietuvos metais (1918–1940). – GŽ, 1993, 12, p. 1–5; The Lithuanian Language – Hostage of Foreign Powers: 1940–1991. – Lituanus, 1996, 42(2), p. 44–59; Du XIX a. čekų lituanistiniai rankraščiai. – Metai, 2002, 11, p. 122–127, ir kt.

[211] Piročkinas A. Pokalbiai apie lietuvių kalbą. – GŽ, 1996, 7, p. 2–5; 8, p. 2–5; 9, p. 2–5; 10, p. 2–5; 11, p. 2–6; 12, p. 2–6.

[212] Niemojewski M. Z perspektywy sąsiada. – Nowe Książki, 1998, s. 26–27.

[213] Liet. k. t. ist. II, p. 93–94.

mirtis buvo skaudus smūgis lietuvių kalbotyrai, ypač onomastikai, nes velionis beveik keturis dešimtmečius buvo žymiausias šios mokslo srities atstovas Lietuvoje. Daugelį metų jis ėjo ir svarbias administracines pareigas.

1976–1987 m. Vanagas vadovavo Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Dabartinės literatūrinės lietuvių kalbos skyriui, 1987–1990 m. – Žodynų skyriui. 1984–1990 m. jis ėjo instituto direktoriaus pavaduotojo pareigas. 1990 m. buvo išrinktas naujai atkurto Lietuvių kalbos instituto direktoriumi (oficialiai šias pareigas ėjo iki mirties). Nuo 1990 m. Vanagas taip pat vadovavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių kalbos katedrai. 1993–1995 m. buvo šio universiteto Atkuriamojo senato pirmininkas. 1990–1992 m. jis buvo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas. Kurį laiką Vanagas dėstė ir Vilniaus pedagoginiame universitete (1995 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas). 1985 m. kalbininkui buvo suteiktas Lietuvos nusipelniusio mokslo veikėjo garbės vardas. 1990 m. Vanagas buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, 1992 m. – Latvijos mokslų akademijos užsienio nariu.

1984 m. Vanagas apgynė habilituoto daktaro disertaciją[214].

Nei administracinės pareigos, nei organizacinė, pedagoginė veikla Vanagui per daug nesukliudė sėkmingai dirbti ir jo pamėgtoje lietuvių ir apskritai baltų bei jų kaimynų onomastikos srityje[215].

Savotiška lietuvių onomastikos trilogija buvo Vanago habilitacinė disertacija „Lietuvių hidronimų daryba, kilmė ir semantika“[216].

[214] Maciejauskienė V. Aleksandras Vanagas (1934–1995). – Onoma, 1994–1995, 32, p. 177–178; Morkūnas K., Sabaliauskas A. Aleksandras Vanagas. – Blt., 1995, 30(1), p. 118–119; Morkūnas K. Aleksandras Vanagas. 1934–1995. – Atgimimas, 1995.IV.19; Sabaliauskas A. Aleksandras Vanagas. – Linguistica Uralica, 1995, 31(3), p. 239; Kondratiuk M. Aleksandras Vanagas. – ABSl, 1996, 23, p. 239–241; W. S. [Smoczyński W.]. Aleksandras Vanagas (1934–1995). – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 217–218; Eckert R. Prof. Dr. Aleksandras Vanagas in memoriam. – Namenkundliche Informationen, 1999, 75/76, p. 149–150.

[215] Aleksandras Vanagas (1934–1995). Bibliografija. Sud. L. Bilkis, V. Maciejauskienė, A. Ragauskaitė. – LKK, 1999, 41, p. 3–50; t. p. atskiru atspaudu: Aleksandras Vanagas Bibliografija. V., 1999.

[216] Ванагас А. П. Образование, происхождение и семантика литовских гидронимов. Автореферат дис. ... Вильнюс, 1983.

Pirmoji disertacijos dalis buvo daktaro (tada kandidatinės) disertacijos pagrindu parengta monografija „Lietuvos TSR hidronimų daryba" (V., 1970), už kurią autoriui 1974 m. buvo paskirta Valstybinė premija.

Antrąją dalį sudarė knyga „Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas" (V., 1981). Pirmiausia šis veikalas labai svarbus dėl jame sukauptos gausios faktinės medžiagos. Medžiagos kaupimą Vanagui gerokai palengvino jo pirmoji disertacija ir dar ankstesnis darbas prie kolektyvinio veikalo „Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas" (V., 1963). Žodyne skelbiami visi iki tol žinomi lietuvių upių ir ežerų vardai, nustatomos teisingos jų formos. Daugiausia remiantis baltų kalbų medžiaga aiškinama jų kilmė, kritiškai apžvelgiami ankstesnieji aiškinimai. Daug kur upių ir ežerų vardų kilmę Vanagui čia teko aiškinti pirmam. Savaime suprantama, ne visur jam vienodai gerai pavyko. Tačiau teisingai pats žodyno autorius yra nurodęs, „kad ne tik teigiami Žodyno bruožai, bet ir trūkumai stimuliuos tolesnę lietuvių hidronimikos raidą" (p. 6). Lietuvių hidronimus dėl jų išskirtinio archajiškumo tyrinėjo daugybė žymių mokslininkų. Pirmiausia čia, žinoma, yra minėtini Kazimiero Būgos darbai. Daug vertingų tyrinėjimų, taip pat geriau ar blogiau pavykusių etimologijų, yra paskelbę J. Endzelīnas, J. Otrębskis, Pr. Skardžius, P. Jonikas, H. Krahė, W. P. Schmidas, K. O. Falkas, V. Toporovas, O. Trubačiovas, J. Prinzas, R. Schmittleinas, B. Savukynas ir kt. Tačiau vien jau šių tyrinėjimų apibendrinimas nebuvo lengvas uždavinys. Kritišką savo nuomonę Vanagas čia neretai pareiškia ir dėl kai kurių iš pirmo žvilgsnio gana patikimų etimologijų. Pagaliau vien nepaprastai gausios literatūros lietuvių hidronimijos klausimais sukaupimas yra svarbus veikalo bruožas. Apskritai Vanago „Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas", galima drąsiai sakyti, apibendrino daugelio dešimtmečių lietuvių vandenvardžių tyrinėjimus ir yra parankinė knyga šios srities ateities darbams. Be to, reikėtų pridurti, kad tai apskritai pirmas etimologinis žodynas, parašytas lietuvių kalbininko[217].

Vanagas savo žodyne nurodė, jog čia nėra pakankamai dėmesio skiriama semantinei motyvacijai. Taip jis pasielgė todėl, kad šiai prob-

[217] Ruzgas A. Vandenvardžių kilmės žodyno sulaukus. – MK, 1984, 1, p. 39–41; Vitkauskas V. (Rec.) – Blt., 1984, 20(1), p. 82–88; Biolik M. (Rec.) – Onomastika, 1984, 29, p. 251–253; Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1985, 31(1), p. 65–68; Катонова Е. М. (Рец.) – Веснік Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. И. Леніна. Серыя IV, 3, 1982, с. 74–75; Udolph J. (Rec.) – Zeitschrift für Ostforschung, 1989, 38(2), p. 280–282.

lemai skiriama trečioji jo „trilogijos" dalis" „Lietuvių hidronimų semantika" (LKK, 1981, 21, p. 4–153).

Šiame darbe Vanagas pirmiausia apžvelgia baltų hidronimų semantinės klasifikacijos mėginimus. Jis ypač teigiamai vertina Prano Skardžiaus studiją „Lietuvių vandenvardžiai su *-nt-*. Jų daryba, kilmė ir reikšmė"[218]. „P. Skardžius – vienas iš nedaugelio lietuvių onomastikos tyrinėtojų, suvokęs, kad hidronimo reikšmė – ne tai, ką reiškė apeliatyvas, iš kurio kilo hidronimas, o tai, ką reiškė tas žodis virtimo nomen proprium metu. Ne žodžio šaknis ar kamienas, o visas hidronimas – su jo pamatine ir išvestine (darybine) reikšme" (p. 17).

Lietuvių hidronimus Vanagas skirsto į dvi grupes: nemotyvuotus, t. y. neturinčius aiškesnės reikšmės ar išskiriamosios funkcijos, hidronimus ir motyvuotus, t. y. tokius, kurie susidarymo metu ką nors reiškė, turėjo tam tikrą išskiriamąją funkciją. Pirmąją grupę savo ruožtu jis skirsto į fiziografinius nomenklatūrinius hidronimus, hidronimus, kilusius iš įvairių vietų pavadinimų, hidronimus, kilusius iš įvairių kitų apeliatyvų, ir hidronimus, kilusius iš kitų tikrinių žodžių.

Suprantama, ypač detaliai yra skirstomi motyvuoti hidronimai: neapibūdinantys hidroobjektų, apibūdinantys hidroobjektus (fiziografinės reikšmės, faunos reikšmės, fizinę vandens būseną apibūdinantys, floros reikšmės, mažybinės reikšmės, vandens spalvos reikšmės, vandens kokybės reikšmės, demonologinės reikšmės ir kt.).

Šioje Vanago studijoje išnagrinėta apie 8430 hidronimų – praktiškai visi tuo metu žinomi lietuvių potamonimai ir limnonimai. Iš visų darbe nagrinėtų hidronimų tik apie 135 hidronimų semantika liko neišaiškinta. Nemotyvuoti hidronimai sudaro apie 11 % visų upių ir ežerų vardų. 89 % yra motyvuoti, turintys „pirminę reikšmę". Lietuvių hidronimų semantinio modelio pamatą sudaro hidronimai, savo semantika susiję su hidroobjektų ypatybėmis. Tokių hidronimų, Vanago apskaičiavimu, esama apie 69 %.

Baigiamojoje studijos dalyje Vanagas apžvelgia skolintus hidronimus. Čia jis išskiria apie 60 slaviškos (daugiausia pietryčių Lietuvoje) kilmės, keliolika germaniškos (dažniausiai vakarinėje Lietuvos dalyje), apie 30 įtariamų galint būti finougriškais (pastebimesnių koncentracijos židinių jie nesudaro). Didžioji dalis tokios kilmės hidronimų yra šiaurinėje Lietuvos dalyje. Be kita ko, Vanagas atsargiai priduria, jog

[218] Lituanistikos darbai. III. Brooklin, 1973, p. 7–70 (R. r., IV, p. 879–944).

„būtų per anksti tvirtinti net tai, kad finougriškos kilmės hidronimų nėra Pietvakarių Lietuvoje, nors tuo tarpu ten jų nerasta“ (p. 146).

Su šiais pagrindiniais Vanago lietuvių hidronimijos tyrinėjimais glaudžiai siejasi ir jo atskira knygele išleistas IX tarptautiniam slavistų suvažiavimui skirtas pranešimas „Senųjų baltų-slavų kalbinių santykių problema baltų hidronimijos leksemų šviesoje“ („Проблема древнейших балто-славянских языковых отношений в свете балтийских гидронимических лексем“. Вильнюс, 1983).

Pirmiausia šiame pranešime duodama labai gera kelių dešimtmečių baltų ir slavų hidronimijos tyrinėjimų apžvalga. Iš jos Vanagas daro išvadą, jog jau esama pakankamai daug mėginimų išskirti seniausią baltų ir slavų hidronimijos sluoksnį. Įdomus autoriaus mėginimas išskirti baltų kalbų hidronimijos sluoksnį, kurio etimologinis „raktas“ randamas slavų kalbose (liet. *Baldõkas, Bal̃dupė*, lat. *Balduone* : rus. *балда, балдовина* ‘užžėlęs ežeras, žema vieta, dažnai užliejama vandeniu’; liet. *Barỹs, Barùpė*, lat. *Barīte* : rus. *бара* ‘pelkė’, ukr. *бар* ‘drėgna vieta tarp kauburių’; liet. *Parà, Parijà* : lenk. *para* ‘neužšalanti pelkė’). Tam tikru laipsniu su šiuo sluoksniu siejasi tokie hidronimai, kuriuos galima etimologizuoti baltų kalbų dirvoje. Tačiau slavų kalbų duomenys, sakytume, paryškina jų kilmę (liet. *Lángas, Lángabale* : liet. *lángas* ‘praraja liūne, akis’, plg. rus. *луг* ‘lanka, žema lygi vieta’; liet. *Makỹs, Mãkaraistis* : liet. *makỹnė* ‘purvynė’, plg. sl. **moky* ‘pelkė, bala’).

Vanago nuomone, senieji baltų hidronimai gana dažnai tiesiogiai siejasi su senųjų indoeuropiečių (senųjų indų, senųjų germanų, tocharų, hetitų ir kt.) kalbų hidronimais. Iš to jis daro atsargią išvadą, jog baltų hidronimija yra šiek tiek „senesnė“ už slaviškąją, o apskritai hidronimų analizė nepatvirtina praeityje buvusios bendros baltų ir slavų dialektų „prokalbės“.

Vanagas buvo ne tik rimtas tyrinėtojas, bet ir sumanus savojo mokslo populiarizatorius. Lietuvos hidronimų tyrinėjimus jis gražiai apibendrino ir didesniam skaitytojų būriui skirtoje knygelėje „Lietuvių vandenvardžiai“ (V., 1988; II leid. V., 2002). Joje aptariama lietuvių vandenvardžių rinkimo ir tyrinėjimo istorija, darybos bruožai, kilmė, semantika. Pats įdomiausias skyrius yra „Vandenvardžiai ir etnogenezė“. Jame ne tik šiaip skaitytojas, bet ir specialistas ras gerą šios temos tyrinėjimų apžvalgą. Ypač daug dėmesio čia skiriama baltų ir slavų, baltų ir finougrų santykiams, galindų, jotvingių problemoms. Aptariami ne tik kalbininkų, bet ir istorikų, archeologų tyrinėjimai.

Didžiuliai nuopelnai Vanagui tenka ir kitoje mūsų onomastikos srityje – lietuvių asmenvardžių tyrinėjime. Pirmiausia jis yra kapitalinio veikalo „Lietuvių pavardžių žodyno" (V., 1985, A–K; V., 1989, L–Ž)[219] atsakingasis redaktorius ir vienas autorių. Šį veikalą autoriai rašė pagal Vanago parengtą instrukciją. Vanagui tenka visi pirmojo tomo ir dalies antrojo tomo pavardžių kilmės aiškinimai. Kartu su Vitalija Maciejauskiene ir Marija Razmukaite už šį veikalą Vanagui buvo paskirta Lietuvos Respublikos 1993 metų mokslo premija.

Šia proga reikėtų priminti, jog Vanagas jau anksčiau buvo paskelbęs seriją straipsnių, kurie sudarė tam tikrą etimologinio lietuvių pavardžių žodyno užuomazgą[220].

Apie lietuvių asmenvardžius Vanagas parašė ir platesnei visuomenei skirtą įdomią knygelę „Mūsų vardai ir pavardės" (V., 1982). Joje pasakojama apie senuosius lietuvių vardus, krikščioniškųjų vardų epochą, naujuosius vardus, pavardžių susiformavimo istoriją, jų kilmę. Atskiruose skyreliuose nagrinėjamos pavardžių slavinimo, germanizacijos problemos, moterų pavardžių savitumai[221].

Minėtini Vanago straipsniai apie latviškas pavardes Lietuvoje[222], apie Antano Salio veiklą Pavardžių bei vietovardžių komisijoje[223].

Paskutiniais gyvenimo metais Vanagas ypač daug jėgų skyrė Lietuvos miestų, miestelių ir šiaip vietovių vardų tyrinėjimui. Šiais klausimais Lietuvos ir užsienio spaudoje paskelbė daugybę straipsnių[224].

[219] Plg. p. 63–65.

[220] Vanagas A. Mūsų pavardės. I. Pavardės iš hebrajiškos kilmės vardų. – Ž. ir žm., p. 86–152; Mūsų pavardės. II. Pavardės iš graikiškos kilmės vardų. – Žm. ir k., 48–92; Mūsų pavardės. III. Pavardės iš lotyniškos kilmės vardų. – K. ir m., p. 52–95; Mūsų pavardės. IV. Pavardės iš slaviškos kilmės vardų. – M. ir žm., p. 73–103.

[221] Keinys S. Apie vardus ir pavardes. – Tarybinis mokytojas, 1982.VI.16; Tumėnas S. Mūsų vardai ir pavardės. – Švyturys, 1982, 8, p. 19; Udolph J. (Rec.) – Zeitschrift für Ostforschung, 1989, 38(2), p. 280–282.

[222] Vanagas A. Latviškos pavardės Lietuvoje. – LKK, 1989, 28, p. 62–68.

[223] Vanagas A. Prof. A. Salys ir Pavardžių bei vietovardžių komisija. – LKK, 1994, 34, p. 64–71.

[224] Vanagas A. Miesto vardas *Simnas*. – Lit., 1993, 2(14), p. 52–53; Mūsų miestų vardai. – LKK, 1993, 32, p. 176–229; Three Lithuanian city names: *Priekulė, Rietavas, Subačius*. – Lituanus, 1993, 39(1), p. 77–85; Der litauische Stadtname *Déltuva*. – LgB, 1994, 3, p. 61–70; Miesto vardas *Kretingà*. – LKK, 1994, 34, p. 162–165; Miesto vardas *Kvėdarna*. – Blt., 1994, 29(1), p. 91–93; Der Stadtname *Šiluvà*. – Białostocki przegląd kresowy, 1995, 3, p. 245–252, ir kt.

Vanago knygą „Lietuvos miestų vardai“ (V., 1996) po autoriaus mirties galutinai spaudai parengė V. Maciejauskienė. Šioje knygoje aiškinama 165 Lietuvos miestų bei miestelių pavadinimų raida, daryba, kilmė. 2004 m. išleistas naujas knygos leidimas.

Lietuvių onomastikos klausimais Vanagas nemaža straipsnių parašė įvairiems enciklopediniams leidiniams, ypač jau po jo mirties išleistai „Lietuvių kalbos enciklopedijai“ (V., 1999; II leid. 2008). Buvo jis įvairių leidinių redakcinių kolegijų narys. Daugybę straipsnių kalbos kultūros klausimais (dažniausiai susijusių su lietuvių vardynu) jis paskelbė laikraščiuose bei žurnaluose.

Su Vanago vardu gali būti siejamas ir jau pradėtas leisti kapitalinis lietuvių onomastikos veikalas – daugiatomis „Lietuvos vietovardžių žodynas“. Vanagas daugelį metų vadovavo jo medžiagos kaupimui, buvo pradėjęs rašyti jo rengimo prospektą. Deja, visą šį darbą jau teks padaryti kitiems, tarp kurių bus nemaža ir tokių, kuriems kelią į lietuvių onomastiką padėjo susirasti Aleksandras Vanagas.

2004 m. Lietuvių kalbos institute Vanagui pagerbti įvyko tarptautinė konferencija „Baltų onomastikos tyrinėjimai“[225], kurios pranešimų pagrindu išleista knyga „Baltų onomastikos tyrimai“ (V., 2006).

Vytautas Vitkauskas[226] iki 2005 m. dirbo Lietuvių kalbos institute. 1990–2001 m. vadovavo Žodynų skyriui. 1979–1981 m. ir nuo 1983 m. dėstė taip pat Lietuvos konservatorijoje. 1999 m. jis apgynė habilitacinę disertaciją „Lietuvių kalbos tarmių morfoneminiai reiškiniai ir jų svyravimas“. Lietuvos muzikos akademija (buvusi konservatorija) 1992 m. jam suteikė docento, Vilniaus universitetas 2001 m. – profesoriaus vardą. Kalbininkas mirė 2012 m. vasario 18 d. Kuršėnuose. Ten ir palaidotas.

Jau ankstesnėje mūsų knygoje esame minėję, jog Vitkauskas yra mūsų tarminės leksikografijos pradininkas, 1976 m. išleidęs išsamų savo gimtųjų rytų dūnininkų šnektų žodyną. Drauge su Gertrūda Naktiniene ir Aldona Paulauskiene jis paskelbė ir kitą svarbų šios srities veikalą „Druskininkų tarmės žodyną“ (V., 1988).

Tai įdomios lietuvių kalbos tarmės (buvęs įotvingių gyvenamasis plotas) leksika. Rinkti šios tarmės žodžius Vitkauskas pradėjo jau 1972 metais. Vėliau į darbą jis įtraukė ir Paulauskienę, kuri savo ruožtu

[225] Sinkevičiūtė D. GK, 2005, 1, p. 29–30.

[226] Liet, k. t. ist., II, p. 95; Paulauskas J. Vaisinga Vytauto Vitkausko veikla. – GK, 1995, 8–9, p. 34–36; Vytautas Vitkauskas. Bibliografija. Sud. A. Judeikienė, A. Kaluinienė. Įžangos žod. A. Paulauskienės, G. Naktinienės. V., 1995 (II leid., 2005).

organizavo ir Vilniaus universiteto studentų lituanistų dialektologines ekspedicijas. Viena žodyno autorių – Naktinienė (Savičiūtė) ir išaugo iš to studentų būrio. Didžiausia medžiagos dalis buvo surinkta iš Šventdubrės kaimo. Vitkauskas šiam žodynui ne tik parašė *M–So* raides, bet ir redagavo visą parašytą tekstą. 1990 m. autoriams už šį žodyną buvo paskirta Juozo Balčikonio premija[227]. Pats J. Balčikonis, kaip žinome, keletą metų lankėsi Druskininkų apylinkėse, rinko šio krašto žodžius, 1972 m. išleido „Druskininkų dainas".

Vitkauskas parašė ir pirmąjį „Lietuvių kalbos tarties žodyną" (V., 1985). Šis žodynas, kaip rašo autorius, „atsirado iš praktikos: ilgą laiką buvo domimasi daugeliu tarties klausimų radijuje, teatruose, mokyklose, stebima jos raidos svarbiausios tendencijos, sekama negausi šios srities literatūra" (p. 5). Žodyne esama apie 25 tūkstančius bendrinės kalbos žodžių. Įvade išdėstomos autoriaus pažiūros kai kuriais bendrinės kalbos žodžių tarimo, kirčiavimo klausimais. Pavyzdžiui, jis nelinkęs pripažinti specialaus tarptautinių žodžių trumpo balsio *e* (plg. *poètas*) tarimo. Ši fonema, anot autoriaus, „nerealus kalbos faktas, labai retai kieno vartojama". Ji faktiškai neskiria žodžių reikšmių ir formų, todėl mokyti visą tautą dar vieno naujo garso, turinčio menką distinktyvinę funkciją būtų beprasmis dalykas, nes šį garsą visur galima pakeisti lietuvišku trumpuoju *e*. Taip pat Vitkauskas pasisako prieš dvigarsių *i, u + l, m, n, r* ir *ui* tvirtapradžio pirmojo sando ilginimą, už priebalsio *j* tarimą tarp dviejų balsių tarptautiniuose žodžiuose.

Suprantama, ne visi bendrinės kalbos kirčiavimo ir apskritai tarties klausimai lietuvių kalbininkų dar yra išspręsti, esama čia įvairių svyravimų, abejotinų teiginių. Tačiau diskusija dėl šių teiginių tikriausiai padės rasti tam tikrą kompromisą, labiausiai atitinkantį bendrinės kalbos raidos polinkius ir realią vartoseną[228].

[227] Vidugiris A. Dainavos krašto žodynas. – Pergalė, 1989, 8, p. 174–178; „Nebuvau didelis tinginys..." Kalbamės su Vytautu Vitkausku. Kalbėjosi R. Urnėžiūtė. – GK, 1990, 12, p. 31–35; Aleksa I. (Rec.) – Slavia Occidentalis, 1990, 39(3–4), p. 457–459; Michelini G. (Rec.) – Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia, Università della Basilicata, 1990, 3, p. 520–521.

[228] Paulauskienė A. Pirmasis tarties žodynas. – Literatūra ir menas, 1986.XII.14; Čepaitienė G. Dėmesys tarčiai. – Tarybinė mokykla, 1986, 1, p. 47; Pupkis A., Stundžia B. Žvilgsnis į tarties žodyną kodifikacijos ir vartosenos požiūriu. – KK, 1987, 53, p. 44–58; Vaitkevičiūtė V. Žodžių ir normos variantų atranka tarties žodyne. – KK, p. 58–62; Lyberis A. Pastabos dėl tarties žodyno kirčiavimo. – KK, p. 63–67.

Šis Vitkausko žodynas yra ypač naudingas mūsų teatro, radijo, televizijos darbuotojams.

2001 m. pasirodė antrasis pataisytas ir papildytas (apie 28 tūkstančiai žodžių) žodyno leidimas.

Daugelį metų Vitkauskas gilinasi į praktines lietuvių kalbos kirčiavimo problemas (šios problemos liečiamos ir „Lietuvių kalbos tarties žodyne"). Šiais klausimais jis paskelbė daug straipsnių, o 1988 m. išleido ir specialią knygelę „Ar sunkus lietuvių kirčiavimas" (V., 1988).

Joje, tiesą sakant, aptariami ne tik praktiniai kirčiavimo dalykai – yra čia ir tokie skyriai kaip „Mokslinės akcentologijos formavimasis", „Pirmasis svarbus kirčiavimo dėsnis" (turima galvoje F. De Saussure'o ir F. Fortunatovo dėsnis), „Didieji lietuvių kalbininkai akcentologijos istorijoje", „Kaip toliau tobulėja akcentologija" ir kt. Taip pat autorius su jam būdinga aistra polemizuoja ir su dabartiniais lietuvių akcentologijos tyrinėtojais. Tačiau labiausiai jam vis dėlto rūpi šiandieninės lietuvių kalbos kirčiavimo bėdos[229].

Šiam reikalui skirta ir Vitkausko knygelė „Lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas" (V., 1995). Tai knygelė, kurioje „siekiama stabilizuoti sistemines, tradicines, pastovias kirčiavimo taisykles". Joje trumpai apibūdinama pagrindinės lietuvių kalbos kirčiavimo taisyklės, metatonija, o toliau pagal atskiras kalbos dalis surašyti kirčiavimo pavyzdžiai. Jie parinkti labai gerai. Autoriaus dėmesį ypač patraukia tie pavyzdžiai, kurie mūsų kasdieninėje praktikoje netaisyklingai kirčiuojami. Kai kur jis nelinkęs pritarti šiaip jau kitų kalbininkų kategoriškai siūlomoms taisyklėms.

Drauge su Marija Razmukaite Vitkauskas parengė ir kitą mūsų kirčiavimo praktikai labai reikalingą knygą „Vietovardžių kirčiavimo žodyną" (V., 1994). Jame pateikiamas Lietuvos miestų, miestelių, didesnių kaimų (ypač susijusių su mūsų kultūra ir istorija), upių, ežerų, pelkių, kalnų, miškų, vardų, taip pat ir esančių už Lietuvos ribų vietovardžių, susijusių su Lietuva ir lietuviais, sąrašas. Žodyno autoriai labai gerai pasielgė vietovardžių kirčiuotes nurodę ne tiktai numeriu, bet ir atskirais linksniais. Taip pat jie stengiasi atkreipti dėmesį ir į pasitaikančius netaisyklingo kirčiavimo pavyzdžius.

[229] Vidžiūnas A. (Rec.) – MK, 1989, p. 44–48; Mikulėnienė D. Kaip kalbėsime apie kirčiavimą. – Pergalė, 1989, 4, p. 176–178.

Kartu su Adele Laigonaite Vitkauskas parašė „Kalbos faktų rinkimo programos“ (V., 1983) „Akcentologijos“ skyrių (p. 13–57).

Vitkauskas buvo labai aktyvus lietuvių tarmių, šnekamosios kalbos turtų propaguotojas. Šiems tikslams yra parašytos dvi jo knygelės „Liaudies kalbos grožis“ (V., 1981) ir „Kad mūsų žodis neverktų“ (Kaunas, 1990).

Pirmojoje pagrindinis dėmesys skiriamas kalbos vaizdingumui, gyvumui. Čia atskirai nagrinėjama sinonimų vartojimas, vaizdingieji morfologiniai vediniai, liaudies kalbos sintaksė, perkeltinės žodžių reikšmės, frazeologizmai, tautosaka ir liaudies kalba.

„Gaila, žinoma, kad mūsų tarmės niveliuojasi, kad nutyla dalis „mažos tautos didelio žodyno“ (V. Mačernis), bet tai yra natūralus, visų pasaulio tautų patirtas ar patiriamas reiškinys. Reikėtų tik visų kultūros, mokslo žmonių sutelktomis jėgomis juo greičiau užrašyti, užfiksuoti tuos turtus, nes kiekvieni metai tarmių atstovų būrelius nuveža amžinybėn...“, – liūdnai baigiama ši gyvai parašyta knygelė, kurią autorius paskyrė savo mokytojo „Juozo Balčikonio šviesiam atminimui“[230].

Antroji knygelė „Kad mūsų žodis neverktų“ (su dailininko Edmundo Unguraičio iliustracijomis) pasakoja „apie lietuvių kalbos didybę ir dabar ištikusias bėdas“. Daugiausia vietos čia skiriama anoms „bėdoms“ – nereikalingiems skoliniams, vertiniams, prastai morfologijai, visokiems makaronizmams. Baigiama knygelė skyriumi „Tarmės – gaivus kalbos šaltinis“[231].

Visiškai ar iš dalies nereikalingiems lietuvių kalbos skoliniams skirta Vitkausko drauge su Vida Rudaitiene parašyta knyga „Vakarų kalbų naujieji skoliniai“ (V., 1998). Tai knyga apie pastaruoju metu užplūdusius Vakarų kalbų, ypač anglų kalbos, skolinius, kurie gana dažnais atvejais lietuvių kalbai yra visai nereikalingi. Savo tikslus autoriai formuluoja labai blaiviai: „Mūsų tikslas – tai ne koks griežtas normos nustatymas, tai dažniau pasiūlymas, ką vartoti, todėl dėstymo būdas pasirinktas laisvas. Apskritai darbe laikomasi nuomonės, kad kalbą kuria

[230] Paulauskienė A. Gyvosios kalbos turtai. – Naujos knygos, 1981, 6, p. 17–18; Keinys S. Liaudies kalbos pagerbimas. – Tarybinis mokytojas, 1981.XI.11; MK, 1982, 3, p. 46–47; Kučinskaitė A. Gaiviosios versmės. – Pergalė, 1981, 11, p. 173–175; Krinickaitė S. Apie kalbos grožį. – Literatūra ir menas, 1982. VII.10.

[231] Marčiulionytė I. (Rec.) – GK, 1991, 4, p. 26–27.

kultūringa visuomenė, o kalbininkai gali patarti kalbos normos požiūriu, nurodyti netaisyklingumus, netinkamus vartojimo polinkius“ (p. 9).

Knygą sudaro du pagrindiniai skyriai. Pirmajame aptariama naujų svetimybių veržimosi priežastys. Antrą skyrių sudaro apie 600 antraštinių žodžių žodynas. Nurodoma šių žodžių kilmė, siūloma bendrinei kalbai teiktini jų atitikmenys. Knygoje pridėta ir šių lietuviškų atitikmenų abėcėlės rodyklė[232].

Seniai Vitkauską domino lietuvių kalbos tarmių morfoneminiai reiškiniai. Šia tema jis paskelbė daugybę straipsnių[233]. Šie straipsniai sudarė Vitkausko habilitacinės disertacijos pagrindą. Vėliau disertacija buvo išleista ir atskira knyga „Lietuvių kalbos tarmių morfoneminiai reiškiniai“ (V., 2001). Joje nagrinėjama tokie klausimai kaip: kalbos dėsningi reiškiniai ir įvairūs jų kitimai, socialinių faktorių įtaka tarmių sistemai, vidiniai kalbos reiškiniai (*a* : *e*, *a* : *u* ir kt.), žemaičių ir šiaurės aukštaičių (šiaurės šiauliškių) analogai, vadinamojo priedzūkio bendrybės su kitomis šnektomis, vadinamųjų nosinių balsių pakitimai, regresyvinės balsių asimiliacijos reliktai, mišriųjų dvigarsių *em, en* likimas kai kuriose pietų žemaičių tarmėse, priebalsių *s* : *š*, *z* : *ž* įvairavimas, kietojo *r* tarimas vietoj minkštojo, paveldėtosios leksikos reikšmė ir kt.

Ypač svarbu, kad šiame darbe: „Dauguma faktų užrašyta daugelyje kaimų ir miestelių, lyginant viską su LKŽ medžiaga ir išėjusiais žodyno tomais. Paskutinių tomų redagavimas ypač leido nuodugniau pažvelgti į daugelį mūsų gyvosios kalbos morfoneminių reiškinių“ (p. 194)[234].

Baigęs akademinio žodyno redagavimo darbą, Vitkauskas kritiška akimi dar kartą peržvelgė visus didžiojo mūsų leksikografijos veikalo

[232] Paulauskas J. Knyga apie naujuosius skolinius. – KK, 2000, 73, p. 127–129.

[233] Vitkauskas V. Įvairūs morfeminiai dialektizmai Šiaurės rytų žemaičių dūninin-kų šnektose. – LKK, 1985, 24, p. 252–260; J. Balčikonio pažiūros į paveldėtąją leksiką. – LKK, 1987, 26, p. 13–18; Kietojo *r* tarimas vietoj minkštojo žemaičių šnektose. – LKK, 1988, 27, p. 208–214; Ekskliuzyviniai žodžių variantai su balsiais *a* ir *u*. – LKK, 1991, 29, p. 204–207; Tarmės faktų istoriškumo klausimu. – Blt., 1990, 26(2), p. 177–179; Žodžio istorijos klausimai akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne“. – Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos suvažiavimo darbai, 1995, 15, p. 349–354; Priebalsių *s* : *š* ir *z* : *ž* įvairavimo šiaurės rytų varniškiuose klausimu. – LKK, 1995, 35, p. 176–179, ir kt.

[234] Kuprevičius V. (Rec.) – GK, 2002, 3, p. 25–26; Judžentis A. (Rec.) – ALL(LKK), 2002, 47, p. 151–153.

tomus ir paskelbė labai svarbią knygą „Lietuvių kalbos žodyno taisymai“ (V., 2006). Jos įvadinėje dalyje aptarė tarmių duomenų pateikimą. Didžiąją knygos dalį sudaro „Klaidingų ar abejotinų atvejų nagrinėjimas“ (p. 45–263). Čia alfabeto tvarka surašyta visa tai, kas, autoriaus nuomone, turėtų būti pateikiama kitaip nei žodyno autoriai įrašė. Šias savo pastabas Vitkauskas papildė dar ir atskiru straipsniu („Papildomi Lietuvių kalbos žodyno taisymai“ (L. ir l., 2, p. 114–122).

Parašė Vitkauskas ir pirmiausia mūsų mokyklai skirtą populiarią knygelę „Juozas Balčikonis“ (Kaunas, 1985). Tai su didele meile ir pagarba parašyta buvusio autoriaus pagrindinio mokytojo profesoriaus Juozo Balčikonio gyvenimo, mokslinės ir pedagoginės veiklos apžvalga. Autorius ypač akcentuoja šio kalbininko nepaprastai glaudžius ryšius su liaudies gyvąja kalba, jo nuopelnus lietuvių leksikografijai, didžiulę įtaką savo mokiniams. „J. Balčikonis buvo paskutinis mokslininkas iš senosios mūsų kalbininkų plejados, atėjęs iš tų laikų, kai buvo kuriama, stiprinama bendrinė lietuvių kalba. Jis alsuote alsavo lietuvių liaudies meile, kartu su J. Jablonskiu, K. Būga liaudies kalbą, jos iš senų senovės paveldėtas šnektas laikė šventenybe, pasaulio kalbotyros vertu objektu“ (p. 109–110).

Knygelę labai pagyvina ir kelia jos vertę paties autoriaus prisiminimai, J. Balčikonio gyvenimo detalės, kurių niekur kitur nerasime, tik šioje Vitkausko knygelėje[235].

Nemaža straipsnių Vitkauskas paskelbė apie mūsų rašytojų kalbą[236].

Vitkauskas parengė „Gyvosios kalbos faktų „Lietuvių kalbos žodynui“ rinkimo programą“ (V., 1996).

Kartu su Elena Grinaveckiene jis išleido tekstų rinkinį „Vilniaus miesto senųjų gyventojų šnekta“ (Lietuvių tarmių tekstai 2, V., 1997). Leidinyje paskelbtas ir sudarytojų straipsnis „Senųjų vilniškių gyvosios kalbos bruožai“ (p. 4–12).

Prisidėjo Vitkauskas ir prie „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (V., 1993) parengimo.

[235] MK, 1986, 3, p. 38–39.

[236] Vitkauskas V. Pastabos dėl Žemaitės raštų kalbos. – Žemaitė literatūros moksle ir kritikoje. V., 1985, p. 238–244; Pastabos dėl Vaižganto raštų kalbos. – GŽ, 1989, 8, p. 29–31; Keli žodžiai apie Maironio raštų kalbą. – GŽ, 1990, 5, p. 27–29; Simono Stanevičiaus raštų kalba ir vidukliškių praradimai. – Aitvarai, 1992, 3, p. 55–59; Lauryno Ivinskio raštų kalbos ypatybės. – Lit., 1996, 3(27), p. 17–26, ir kt.

Daugybę straipsnių jis paskelbė teatro, ypač jo kalbos, klausimais[237].

Didžiausias Vitkausko nuopelnas lietuvių kalbotyrai, žinoma, yra jo darbas prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno". Simboliška, kad šį svarbiausią lietuvių filologijos veikalą pradėjo Juozas Balčikonis, o baigti jį buvo lemta ištikimiausiam jo mokiniui Vytautui Vitkauskui.

Už darbą prie „Lietuvių kalbos žodyno" Vitkauskui kartu su kitais 1996 m. buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija. 2005 m. jam paskirta Petro Būtėno premija.

Simas Karaliūnas[238] 1986 m. apgynė habilituoto daktaro disertaciją. 1992 m. jis Reikjavike baigė islandų kalbos kursus. Tais pačiais metais buvo stažuotėje Švedijoje. 1995 m. ilgesnį laiką darbavosi Londone. 1997 m. buvo stažuotėje Krokuvoje. Nuo 1995 m. dėstė Vilniaus universitete. 1996–2003 m. Karaliūnas vadovavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių kalbos katedrai. 1998 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. Kaip ir anksčiau jis taip pat dirbo Lietuvių kalbos institute.

Karaliūno disertacija išleista atskira knyga – „Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė" (V., 1987). Dėl ano meto biurokratinių taisyklių (disertacijų pavadinimai turėjo reikšti plačią, apibendrinamojo pobūdžio temą) knygos pavadinimas ne visai tiksliai atitinka jos turinį. Šią knygą, be įvado ir skyrelių „Iš bendrosios ir lingvistinės semantikos", „Iš fonetinių-fonologinių pakitimų teorijos" sudaro dvi dalys „Baltų kalbų veiksmažodžių leksinė semantika ir morfologija (*io* kamienas)" ir „Ide. diftongo **ei* bei ilgojo balsio **ō* likimas ir apofonijos *ie* : *ei* bei *uo* : *au* susiformavimas rytinių baltų kalbose".

Šioje Karaliūno knygoje sprendžiamos labai sudėtingos, aktualios ne tik baltistikai, bet ir indoeuropeistikai problemos. Autorius, remdamasis labai gausia, dažnai ankstesniuose šios srities tyrinėjimuose nepanaudota medžiaga, stengiasi nustatyti būdingiausius baltų kalbų struktūrinius elementus, ištirti jų raidos ir kilmės istoriją, išaiškinti šios raidos dėsningumus, išryškinti baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų san-

[237] Vitkauskas V. Apie mūsų scenos kalbos pradžią. – MK, 1983, 6, p. 21–24; Mūsų teatras ir lietuvių kalba. – GK, 1991, 1–2, p. 1–3; Svarbios Balio Sruogos mintys. – Naujasis židinys-Aidai, 1995, 5, p. 429–431; Visko pradžia gimtinė. – Balys Lukošius (1908–1987). V., 1995, p. 175–180, ir kt.

[238] Liet. k. t. ist., II, p. 96–97; Сабаляускас А. Поздравляем Симаса Каралюнаса. – Б-с. иссл., 2006, 17, с. 485–487; Simas Karaliūnas. Bibliografijos rodyklė. Sud. A. Gaidienė. Įžangos žod. L. Kalėdienės. V., 2011.

tykių pobūdį. Knygoje detaliai analizuojama kelių šimtų lietuvių, latvių, prūsų *i̯o* kamieno veiksmažodžių, turinčių šaknies vokalizmą *ei, eu, ai, au, oi, ou*, formos ir reikšmės ypatybės. Turbūt jokiame ankstesniame baltų kalbotyros veikale nerasime tiek daug sukauptos ir kritiškai analizuojamos medžiagos sprendžiant ide. **ei* monoftongizavimo, lietuvių ir latvių kalbų dvibalsio *uo* kilmės problemas.

Karaliūnas labai gražiai derina vidinės rekonstrukcijos ir lyginamąjį-istorinį metodą.

Tolimesniems baltų kalbų etimologiniams tyrinėjimams yra reikšmingas čia sudarytų galimų laikyti giminiškomis veiksmažodžio šaknų reikšmių sąrašas (plg. 'drausti, ginti, neleisti' || 'laikyti netinkamu, atmesti, nepripažinti' || 'nepalankiai vertinti, peikti, smerkti, žeminti, nieku laikyti, niekinti' ir kt.).

Atskirai reikėtų paminėti ir tokias svarbesnes Karaliūno knygos išvadas: Baltų kalbų *i̯o*-kamienių veiksmažodžių etimologiniai atitikmenys kitose ide. kalbose daugeliu atvejų yra *e/o* kamieno. Dalis baltų kalbų *i̯o*-kamienių veiksmažodžių su šaknies vokalizmu *ei* ir *eu* seniau buvo kaitomi ir su atematine fleksija. Prabaltiškuose dialektuose ta pati veiksmažodžio šaknis dažnai galėjo būti kaitoma tiek atematiškai, tiek ir tematiškai. Rytinių baltų dialektuose ide. diftongas *ei* monoftongizavosi greičiausiai būdamas nekirčiuotoje pozicijoje. Lietuvių ir latvių kalbų dvibalsis *uo* žodžių šaknyje gali būti kilęs tiek iš ide. *ō*, tiek iš *ōu* ir rečiau iš ide. *ōi*. Daugiausia etimologinių leksikos korespondencijų veiksmažodžių *i̯o* kamieno sistemoje baltų kalbos turi su germanų kalbomis.

Reikia sutikti su Albertu Rosinu, kad „S. Karaliūno knyga parašyta talentingai ir yra svarus įnašas į baltų veiksmažodžio ir baltų kalbų bendrųjų struktūrinių elementų ir jų kilmės mokslą. Šį darbą novatorišką daro ne tik pasirinkti tyrimo metodai, bet svarbiausia iškeltos ir pagrįstos naujos hipotezės, varančios į priekį veiksmažodžio tyrinėjimus"[239].

Pamėgta Karaliūno tyrinėjimų sritis – etimologija. Įis paskelbęs nemaža originalių baltų kalbų žodžių kilmės aiškinimų.

Liet. *ráižyti*(*-o*) 'pjaustyti, karpyti į dalis' jis nelaiko *réžti*(*-ia*) vediniu, o jį sieja su baltų šaknimi **riž-/riež-* 'pjauti', kuri esanti paralelė tos pačios

[239] Rosinas A. (Rec.) – Blt., 1992, 27(1), p. 72–75; Stundžia B. Istorinės baltistikos monografija. – Pergalė, 1988, 4, p. 173–175.

reikšmės šakniai *rēž-* (liet. *réžti*)[240]. Paskelbė naują liet. *kū́nas* etimologiją (: lat. *kûns* 'apvalus, riebus')[241]. Taip pat naujai mėgino aiškinti liet. *rašýti* kilmę, šį žodį siedamas su liet. *réžti*[242]. Įdomūs jo straipsniai, nagrinėjantys baltų ir slavų kalbų veiksmažodžius, reiškiančius 'semti', liet. *liūtìs, lietùs*[243], pr. *arwaykis* 'kumelaitis', *swine* 'kiaulė' kilmę[244].

Liet. *ožìnis* 'pietryčių vėjas', lat. *azaids* 'valgymas (pietūs, vakarienė)' Karaliūnas mėgino susieti su skr. *áhar-/áhan-* 'diena, dienos šviesa'. Prabaltiška leksema būtų *ā́ź(en/ņ)-* 'vidurdienis, pietūs'. Jo nuomone, tai galėtų būti sena baltų-indoiranėnų izoglosa[245]. Liet. *irštva* 'lokio žiemos guolis', Karaliūno nuomone, galėtų būti siejamas su senuoju ide. lokio pavadinimu[246]. Liet. *karvẽlis* 'balandis', remdamasis liet. *karvẽlis* 'darželio gėlė, mėlynai žydinti', *karvus* 'plikas, plikagalvis', lat. *karva* 'juodžemis', Karaliūnas skiria tai pačiai semantinei grupei kaip ir liet. *balandis* (**balandas* 'balsvas'), *keršùlis* (: *kéršas*)[247]. Liet. *šáukštas* Karaliūnas sieja su liet. *šùkė*[248]. Liet. *švašvà* 'duktė, sesuo', jo nuomone, gali būti ide. **sụek'rúH-* 'anyta' liekana[249]. Paskelbė jis ir naują savo ankstesnės žodžio *prū́sas* (Blt., 1977, 13(2), p. 372–373) kilmės variantą: liet. *prùsti* 'gerai augti, stiprėti', **pruso* 'aukštas, stiprus', s. vok. aukšt. *prūz* 'arklys, eržilas', **prūsai* 'vyrai, tauta'[250].

[240] Karaliūnas S. Lie. *ráižyti(-o)* 'pjaustyti, karpyti į dalis'. – Blt., 1982, 18(1), p. 61–62.

[241] Karaliūnas S. Lie. *kū́nas*. – Blt., 1982, 18(2), p. 165–166.

[242] Каралюнас С. Заметки по литовскому языку. – Б-с. иссл. 1987(1989), с. 43–46.

[243] Karaliūnas S. Keletas baltų ir slavų kalbų 'semti' reikšmės veiksmažodžių ir jų kilmė. – Blt., 1990, 26(2), p. 126–134; Protoide. šaknis *leh$_3$u- 'lietis, tekėti...' baltų kalbose (liet. *liūtìs* ir *lietùs*). – Blt., 1992, 27(1), p. 35–42.

[244] Karaliūnas S. New findings in Prussian etymology (names for foal and swine). – Coll. Pruth., I, p. 15–21.

[245] Karaliūnas S. Lit. *ožinis* 'Südostwind' und lett. *azaids* 'Mahlzeit'. – IF, 1992, 97, p. 182–196.

[246] Karaliūnas S. PIE **h$_2$ŗtk'o-* 'bear' in Baltic. – Analecta, p. 189–196.

[247] Karaliūnas S. Some remarks on the names for pigion in Lithuanian. – LgB, 1993, 2, p. 109–113.

[248] Karaliūnas S. Dėl baltų *šaukšto* ir *skydo* pavadinimų kilmės. – Blt., 1995, 30(1), p. 29–39.

[249] Karaliūnas S. Reflex of Indo-European **sụek'rúH-* 'mother-in-law'. – Studia Etymologica Cracoviensia, 2001, 6, p. 101–104.

[250] Karaliūnas S. Zur Herkunft des Preussennamens. – HS(KZ), 2004, 117(1), p. 138–157.

Domina Karaliūną ir onomastikos dalykai[251]. Iš šios srities darbų ypač dėmesio nusipelno jo studija „Lietuvos vardo kilmė“ (LKK, 1995, 35, p. 55–91).

Lietuvos vardo kilmės aiškinimų iki šiol tikrai netrūko. Pakako ir naivių spėliojimų ir rimtų aiškinimų. Pirmojoje studijos dalyje „Ligšioliniai tyrimai ir jų vertinimas“ Karaliūnas peržvelgia ankstesnes hipotezes. Čia *Lietuvà* kaip ‘pajūrio kraštas’, ‘lyguma’, ‘užliejama sritis’ dažniausiai sieta su šaknimi **lei-* ‘lietis, tekėti, plūsti’. Vėliau intensyviai ieškota pačios Lietuvos teritorijoje iš šios šaknies kilusio upėvardžio. Pagaliau jis labai tinkamoje vietoje buvo beveik surastas (Kazimiero Kuzavinio hipotezė). Tačiau Kuzavinio atrasta *Lietáuka*, su kuria toliau būtų siejamas Lietuvos pavadinimas, Karaliūnui kelia abejonių: „Neries ir Šventosios tarpupio raistui ir iš jo ištekantiems bevardžiams upeliukams pavadinimus, matyt, davė rusai atsikėlėliai, kurių daugumas bėgo į Lietuvą ir Livoniją iš Vitebsko gubernijos nuo XVII a. pradžios, o ypač po 1667 m. cerkvės reformos, kai prasidėjo stačiatikių persekiojimas“ (p. 68). Iš tikrųjų esama pavyzdžių, kai mažesnės upės pavadinamos etninės kilmės vardais. Taigi čia upelis galėjo būti pavadintas Lietuvos vardu.

Karaliūną ieškoti naujo, ne hidroniminės kilmės, aiškinimo bene pirmiausia paskatino faktas, kad ukrainiečių liaudies dainose *Литва́* vadinamas būrys jaunų vyrų, puolančių ir grobiančių merginas. Rusų kalbos tarmėse *литва́* vartojamas reikšme ‘tauta, tautybė’. Toliau Lietuvos vardą Karaliūnas sieja su ide. **leit-* ‘eiti, vykti kartu, lydėti’. Jam atrodo, kad žodžio *Lietuvà* giminaičiai gali būti islandų *lið* ‘palydovai, palyda; kariai, kariuomenė’, sen. fryzų *lid* ‘būrys, palyda’, vid. vok. žem. *leide* ‘palyda, pripažinusi keliaujančiojo viršenybę’, vok. *Geleite* ‘lydėjimas, ginkluota apsauga, konvojus’.

Derėtų priminti, jog Karaliūnas nepritaria ir žodžio *Latvija* hidroniminei kilmei. Jo nuomone, šios šalies vardą reikėtų kildinti „iš žodžių, reiškiančių žemę ir jos ypatybes“ (plg. lat. *lata* ‘žemės gabalas; laukas’ ir kt.)[252].

[251] Karaliūnas S. Etymological notes on Lithuanian hydronyms. – BzN, 1990, 25(1), p. 85–88; Iš Uliūnų krašto vardų istorijos. – Uliūnai. V., 1993, p. 191–197; Каралюнас С. Лит. *Šatrija*, словен. *šatrija* ‘чары, колдовство’, тох. B *ṣotri*, A *ṣotre* ‘знак’. – Поэтика. История литературы. Лингвистика. Сборник к 70-летию Вячеслава Всеволодовича Иванова. Москва, 1999, с. 538–542.

[252] Karaļūns S. Die Herkunft des Names *Lettland* und die soziale Organization der alten Balten. – VII Starptautiskais baltistu kongress ... Rīga, 1995, p. 47–49; Karaliūnas S. Etnonimai Latvijos teritorijoje. Starptautiskais baltistu kongress „Baltu valodas laikmetu griežos“. Rīga, 2000, p. 125–129.

Atskirą studiją Karaliūnas paskyrė ir iki šiol daugybę aiškinimų turinčiam etnonimui *gùdas*[253]. Pirmiausia Karaliūnas šioje studijoje nėra linkęs germanizmais laikyti anksčiau dalies tyrinėtojų šiam baltų kalbos leksikos sluoksniui skirtus žodžius (liet. *alùs, midùs, pẽkus, kviečiaĩ, gãtvė, kliẽpas*, pr. *lapinis* 'šaukštas'). Liet. *gùdas* 'baltarusis; kartais lenkas ar rusas', lat. *guds* 'baltarusių sielininkas', Karaliūno nuomone, nieko bendra neturi nei su gotų etnonimu, nei su gotlandiečių vardu. Šis etnonimas gali būti būdvardžio *guda-* 'aiškus, ryškus, šviesus; smulkus mažas; prastas, netikras' substantyvizacija.

Keletą metų vadovavęs Lietuvių kalbos ir literatūros instituto Socialinės lingvistikos grupei, Karaliūnas tam tikrą duoklę atidavė ir šiai kalbotyros sričiai[254]. Su šia tematika susijusi ir jo monografija „Kalba ir visuomenė (Psichologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai)" (V., 1997). Tai pirmas toks išsamus šia tema parašytas veikalas lietuvių kalbotyroje. Veikalą sudaro keturios dalys: „Kalba, komunikacija, visuomenė", „Kalbos funkcijų teorija", „Mentalinė-kognityvinė kalbos funkcija" ir „Kalbų kontaktai ir bilingvizmas". Atskirus knygos skyrius Karaliūnas rašė tarp 1975 ir 1990 metų, vėliau jie „buvo perdirbti, suvienodinti laikantis bendros koncepcijos ir atsižvelgiant į naujausias teorinės kalbotyros, psichologijos, sociologijos, informacijos teorijos bei komunikacijos teorijos idėjas" (p. 8). Knygos mastą tikriausiai pakankamai iliustruoja jos literatūros sąrašas – apie pusšešto šimto įvariomis kalbomis paskelbtų darbų. Pirmiausia, kaip ir reikėtų laukti tokio pobūdžio tyrinėjime, autorius atiduoda duoklę Ferdinandui de Sausure'ui, be kurio idėjų kalbos ir visuomenės santykių tyrimas šiandien neįmanomas.

Teorinius teiginius Karaliūnas pagrindžia įdomiais pavyzdžiais. Net šventas Augustinas dažnai kalbėjęs ne visai gera lotynų kalba ir tai daręs todėl, kad žmonės jį geriau suprastų – „tegu mane geriau gramatikai peikia, negu kad žmonės manęs nesupras". Lietuvos baudžiauninkui *Broma atverta ing viečnastį* skambėjo visai kitaip negu *Vartai*

[253] Karaliūnas S. Etnonimo *gùdas* kilmė. Iš baltų-germanų ir baltų-slavų praeities kontaktų. – D. ir d., 1999, 10, p. 7–54.

[254] Karaliūnas S. Respublikos lingvosocialinės situacijos charakteristika. – LKK, 1983, 23, p. 4–45; Bilingvizmo situacijos ir jų socialinė dinamika. – LKK, 1988, 27, p. 4–20.

atverti į amžinąjį gyvenimą, nes vartai – tai pirmiausia jo kiemo, laidaro vartų pavadinimas ir kaip tokį žodį vartosi kalbėdamas apie Dievą!

Vienur kitur į pagalbą Karaliūnas pasitelkia ir istorinės gramatikos faktus. Tarkim, jis įdomiai interpretuoja liet. *brólis*, lat. *brālis* kilmę (dėl vidinio trumpinimo „vokatyvinė forma *broterẽli*! Galėjo virsti *bro-(terė)li*!, taigi *broli*!", plg. p. 149–151).

Labai išsamiai išnagrinėtas kalbos ir mąstymo santykis.

Ne tik kalbos mokslui, bet ir dabartinei jos praktikai yra ypač aktuali knygos dalis, skirta bilingvizmo problemoms. Čia Karaliūnui neblogai pravertė ir latvių kalbininkės Veltos Rūķės-Draviņos tyrinėjimai, kuri be kita ko, yra įsitikinusi, kad antrosios kalbos išmokimas vaikystėje yra neginčijamas laimėjimas: „Įsitikinimas, kad ankstyvasis bilingvizmas ar polilingvizmas kenkia vaiko inteligencijai, yra nesusipratimas" (p. 410)[255].

Apskritai šis Karaliūno veikalas lietuvių kalbotyros istorijoje užima unikalią vietą.

2008 m. pasirodė naujas, pataisytas šios knygos variantas „Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas" (V., 2008).

Kitas ypač svarbus Karaliūno veikalas yra „Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose" (Vilnius, 2004–2005, I–II). Šis veikalas turėtų sudominti ne tik baltų kalbų tyrinėtojus, bet ir istorikus, archeologus, mitologus, visus tuos, kurie domisi baltų tautų praeitimi. O daug kur šio veikalo problematika išeina ir už baltistikos ribų.

Veikalą sudaro tokios dalys: 1) Herodoto Skitija, 2) Plinijaus Vyresniojo Šiaurės Europa, 3) Iš baltų ir germanų praeities kontaktų, 4) Tacito Aestiorum gentes, 5) Ptolemajo Europos Sarmatija, 6) Venetai ir „Venetiškoji Lietuvos pradžia".

Pirmiausia šis veikalas išsiskiria labai gausia faktine medžiaga, detalia ankstesnių tyrinėjimų apžvalga, autoriaus sugebėjimu derinti įvairių mokslo sričių duomenis ir patrauklia dėstymo forma.

Suprantama, tokio pobūdžio veikale neįmanoma apsieiti be tvirčiau pagrįstų hipotezių, gal vienur kitur autoriui bus prikištas ir tam tikras baltiškas „patriotizmas". Tačiau apskritai tai pirmas tokios plačios apimties veikalas apie tolimąją baltų tautų praeitį. Panašaus pobūdžio

[255] Rūķe-Draviņa V. Mehrsprachigkeit im Vorschulalter. Lund, 1967, p. 98.

veikalą kadaise planavo parašyti ir jau pirmą tomą buvo išleidęs prancūzų mokslininkas Raimondas Schmittleinas[256].

Kaip kruopščiai autorius aptaria atskiras problemas, pavyzdžiui, gali pailiustruoti skyriaus „Tacito Aestiorum gentes" turinys. Pirmiausia čia pateikiama kritiška aisčių etninio priklausymo, jų vardo hipotezės kritiška apžvalga, aptariami istorinių šaltinių duomenys apie aisčių gentis. Ypač plačiai remiamasi tautų kraustimosi meto šaltiniais, Wulfstano kelionės pranešimu, Orosijaus vertimu, senuoju anglų epu „Widsith", senovės skandinavų šaltiniais. Aptariama „dievų motinos", išnagrinėjami gintaro pavadinimai. Labai gerai autorius pasielgė įvairių šaltinių net ir ilgiausias citatas pateikdamas originalo kalba (greta lietuviško vertimo).

Štai kai kurie įdomesni autoriaus teiginiai atskirais klausimais. Herodoto neurų sodybos buvo kažkur į rytus, tarp Volgos ir Dono. Baltiško **neuroi* genties reikšmei atsirasti pagrindą galėjo turėti šio žodžio reikšmė 'daugybė, aibė, krūva', išriedėjusi iš protobaltų **neura-* reikšmės 'sausagyslė, aibė, krūva' (semantiškai plg. liet. *viřvė* 'virvė pririšti' : viřvė 'paskui vienas kitą einančių daiktų, žmonių, gyvūnų eilė'). Herodoto budynus galima sieti su baltų šaknies **bud-* pušies kankorėžių pavadinimu (plg. liet. *budùkas, bučiùkas*, bet ar čia nebus neseniai atsiradę vaikų kalbos žodžiai?). Net ir Herodoto gelonus, kurie veikiausiai buvo finougrų gentis, autorius sieja su liet. *geluonìs*, lat. *dzęluonis*). Knygoje pakartojama jau anksčiau kalbininko išdėstytos mintys dėl etnonimo *gùdas* kilmės. Daugelį „tradicinių" germanizmų jis linkęs laikyti baltiškos kilmės žodžiais, net suom. *olut*, est. *õlut* jam veikiau baltizmai, o ne germanizmai. Ptolemajo paminėti galindai ir sūdinai, be abejonės, buvo anksčiausiai į istorinius šaltinius (II a. po Kr.) patekusių baltų gentys. Ptolemajas žinias apie šias baltų gentis galėjo gauti gintaro keliu. Remdamasis baltiška medžiaga, Karaliūnas mėgino aiškinti ir kitų Ptolemajo minėtų genčių (sulõnes, igylliõnes, veltai, os(s)iai, karvõnes, kareõtai, saloi) vardų kilmę. Tiesa, šie aiškinimai labai hipotetiniai. Sunkoka įsivaizduoti, kad liet. *Igliáuka* (<**Igliava*)

[256] Liet. k. t. ist., II, p. 224–225; buvo išleista „Lietuvių toponimika" („Toponymie Lithuanienne". Bade, 1948). Visas veikalas vadinosi „Aisčių tautybės tyrinėjimai" („Études sur la nationalité des Aestii"), kiti tomai turėjo būti „Lietuvių ir prūsų antroponimika", „Germanų skoliniai baltų kalbose", „Baltų kraštai senuosiuose tekstuose".

turėtų ką nors bendra su Ptolemajo *Igyllìōnes*, kuriuos „galima būtų laikyti senovės lietuviais ir lokalizuoti kur nors stavanų kaimynystėje“ (II, p. 248). Labai problematiškas Ptolemajo *Saloi* siejimas su vėlesniais Latvijos sėliais. Tačiau jeigu abejojama, tai dar nereiškia, kad taip iš tikrųjų negali būti.

Parašė kalbininkas taip pat populiarių kalbotyros straipsnių. Minėtina jo pedagoginė veikla.

Už veikalą „Baltų praeitis istoriniuose šaltiniuose“ 2006 m. Karaliūnui paskirta Lietuvos mokslo premija.

Aleksas Girdenis[257] 1983 m. apgynė habilituoto daktaro disertaciją „Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai“. Jos pagrindą sudarė knyga „Fonologija“ (V., 1981). 1986 m. kalbininkui suteiktas profesoriaus vardas. 1994–1995 m. Girdenis – Vilniaus universiteto Eksperimentinės kalbotyros, nuo 1996 m. – Bendrosios kalbotyros katedrų vadovas. Nuo 1990 m. jis dėstė ir Vilniaus pedagoginiame universitete. Atskirus kursus yra skaitęs taip pat Šiaulių pedagoginiame institute. 1984–1989 m. jis – Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanas.

1986 m. Girdenis išrinktas Milano kalbotyros draugijos nariu korespondentu, 1996 m. – Lietuvos Mokslų akademijos nariu korespondentu. Šiaulių universitetas 2000 m. jam suteikė garbės daktaro vardą.

1981 m. išleista Girdenio „Fonologija“ išaugo iš jo Vilniaus universitete skaitomų fonologijos ir dabartinės lietuvių kalbos fonetikos kursų. Tokį išsamų fonologijos kursą tiek Vilniaus universitete, tiek apskritai Lietuvos aukštosiose mokyklose Girdenis pradėjo skaityti pirmasis.

Savo knygoje Girdenis apsiriboja klasikine sinchronine fonologija. Jo įsitikinimu, generatyvinė fonologija yra ne tiek fonologija, kiek modernizuota morfonologijos atmaina, sudedamoji gramatikos dalis. Knygą sudaro keturi pagrindiniai skyriai: „Fonologijos vieta kalbotyros

[257] Liet. k. t. ist., II, p. 97–98; Kašauskas S. Artimiausia sanskritui. – Moksleivis, 1984, 3, p. 22–23; Mums pasakoja prof. Jono Kazlausko premijos laureatas prof. Aleksas Girdenis. Kalbėjosi A. Pupkis. – GK, 1996, 10, p. 18–23; Aleksas Girdenis. Bibliografinė rodyklė. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Sud. M. Griškevičienė, Z. M. Petrauskienė, Z. Barabanovaitė. Vyr. red. P. Skirmantas. Įžangos žod. V. Mažiulio, B. Stundžios. V., 1997; I leid. 1994; Dėl ko gyvena dievai. Kalbėjosi Algis Dulkinas. – Moksleivis, 1969, 3, p. 28–29; Sabaliauskas A. Mokslų akademijos nariui korespondentui habilituotam daktarui Aleksui Stanislovui Girdeniui – 70. – Lietuvos mokslų akademijos žinios. 2007, 3(46), p. 16; Stundžia B. In memoriam Aleksas Girdenis. – Blt., 2011, 46(2), p. 342–348.

disciplinų sistemoje", „Fonemų nustatymo metodika", „Fonemų santykiai", „Supersegmentiniai elementai".

Girdeniui „skirtingų požiūrių derinimo kelias šiais lingvistinių teorinių suartėjimo ir integracijos laikais atrodo priimtiniausias ir perspektyviausias" (p. 3–4), todėl jis nesistengia prisirišti prie kurios nors vienos mokyklos, o stengiasi paimti iš jų, kas, jo nuomone, yra reikšmingiausia. Jo dėstomoji fonologijos koncepcija yra artima Prahos lingvistinio būrelio pažiūroms. Tačiau dėstydamas fonemų identifikavimo metodiką jis nemažai remiasi deskriptyvinės lingvistikos patyrimu. Be to, fonemų ir kitų fonologinių elementų klasifikacijos pagrindu jis laiko ne paradigminius, o sintagminius jų santykius. Šiuo atveju jis bando perimti ir išplėtoti tam tikrus momentus iš Skandinavijos fonologų darbų ir Kopenhagos mokyklai artimo žymiojo lenkų kalbininko Jerzy Kuryłowicziaus tyrinėjimų.

Girdenio „Fonologija" nuo kitų užsienio fonologijos veikalų skiriasi ir savo faktine medžiaga: teoriniai teiginiai čia dažniausiai iliustruojami bendrinės lietuvių kalbos, kai kur ir lietuvių kalbos tarmių faktais. Nemaža pavyzdžių imta ir iš latvių, rusų, lenkų, anglų, vokiečių ir prancūzų kalbų. Dėl vienos ar kitos priežasties autorius pasitelkia ir mums egzotiškų kalbų pavyzdžių – turkų (tobulai simetriška balsių sistema), havajiečių (skurdžiausia priebalsių sistema) ir t. t.

Nors šiaip knygoje ribojamasi sinchronine fonologija, vienur kitur, bent jau epizodiškai, apžvelgiami ir diachroninės fonologijos dalykai. Randama nemaža įdomių vietų, skirtų tipologijai. Pavyzdžiui, tipologiniai sugretinimai rodo, kad baltų kalbų priebalsių junginių struktūra yra artima germanų, net graikų bei italikų kalboms, bet, nepaisant didelio teritorinio ir genetinio artimumo, labai tolima slavų kalboms. Visų baltų kalbų pradiniai junginiai yra tos pačios struktūros. Nei latvių, nei prūsų kalboje nerasta nė vieno junginio, kurio struktūrinio tipo nebūtų lietuvių kalboje.

Be atskirų teorijos dalykų, Girdenio knygoje gražiai paaiškinami ir kai kurie konkretūs lietuvių kalbos faktai. Pavyzdžiui, kodėl lietuvių *ie, uo* laikytini ne junginiais, o savarankiškomis fonemomis. (p. 59–60), kaip lietuvių kalbotyroje atsirado „trumpinės priegaidės" problema (p. 188–189). Teisingai čia pabrėžiama, kad „Negirdimos, klausa nesuvokiamos ir neskiriamos garsų ypatybės negali būti kalbos fonologiniai elementai – jos tiesiog neegzistuoja kalbos sistemoje" (p. 189).

Labai blaiviai Girdenis įvertina Romano Jakobsono ir jo šalininkų sukurtą dichotominės fonologijos mokyklą: „Pagrindinis ir, galima sakyti, beveik vienintelis jų teorijos „herojus" buvo diferencinis požymis, ir Jakobsonas bei jo šalininkai buvo linkę jam aukoti visus kitus fonologinius reiškinius ir santykius. Net požymių hierarchijos klausimas mažai juos tedomino. Dėl to jie sukūrė iš esmės ne naują savarankišką fonologijos t e o r i j ą, o tiktai universalią analitinę fonetinę a b ė c ė l ę, leidžiančią skirtingų kalbų diferencinius požymius aprašyti pagal tuos pačius principus. Kiek ta abėcėlė universali iš tikrųjų, parodys ateities tyrinėjimai, bet pačios idėjos jau, be abejo, niekada nebus atsisakyta. Tai rodo ir generatyvinės fonologijos atstovų darbai, kuriuose irgi operuojama baigtiniu (tiesa, gerokai didesniu) universalinių binarinių požymių sąrašu [...] Vertinant dichotominę teoriją, neužmirština ir tai, kad tik ji sėkmingai suderino fonologijos idėjas su naujausiais akustinės fonetikos pasiekimais ir sukūrė patikimą mokslinį aparatą, leidžiantį fonologiškai interpretuoti akustinių eksperimentų rezultatus" (p. 160).

Girdenio veikalas yra svarbus ir kaip pirmas mėginimas susisteminti ir kodifikuoti lietuvių fonologinę terminologiją. Tiesą sakant, pirmą kartą bent iš dalies šį darbą jis jau atliko 1967 m. apgintoje savo pirmojoje disertacijoje „Mažeikių tarmės fonologinė sistema", kurios įžanginėje dalyje trumpai buvo išdėstyta vėliau knygoje išplėtota fonologinė koncepcija.

Girdenis šią knygą paskyrė „savo Mokytojo lietuvių fonologijos pradininko Jono Kazlausko atminimui"[258].

Girdenio „Fonologija" buvo išleista kaip aukštųjų mokyklų lietuvių kalbos ir literatūros specialybės studentų vadovėlis. Žinoma, ji toli gražu prašoko bet kokio vadovėlio ribas. Recenzuodamas šią knygą Valerijus Čekmonas taikliai pastebėjo, kad joje „vadovėlio tema" ir „koncepcijos tema" organiškai susilieja į monografiją.

1995 m. išleidžiama Girdenio knyga „Teoriniai fonologijos pagrindai" (V., 1995), kurią autorius apibūdino kaip naują – jau grynai mokslinę – 1981 metais išėjusios „Fonologijos" versiją. Čia tiksliai laikomasi anks-

[258] S t u n d ž i a B. Svarbus struktūrinis kalbotyros veikalas. – Pergalė, 1982, 3, p. 172–175; S c h m a l s t i e g W. R. (Rec.) – GL, 1983, 23(2), p. 161–164; Ч е к м о н а с В. (Rec.) – Blt., 1983, 19(2), p. 197–204; S t u n d ž i a B. (Rec.) – Klb., 1983, 34(1), p. 129–133; T e k o r i u s A. (Rec.) – Blt., 1984, 22(2), p. 168–182; T r o s t P. (Rec.) – Kratylos, 1984(1985), 29, p. 212–213.

tesnės knygos struktūros – tie patys skyriai, tie patys paragrafai. Tačiau patikslinami ar išplečiami kai kurie teiginiai. Kur anksčiau buvę kartais tik bendri teiginiai, dabar atsiranda ir šiuos teiginius nagrinėję autoriai. Labai išplečiamas cituojamosios literatūros sąrašas (926 pavadinimai).

2003 m. išleidžiamas naujas Girdenio veikalo leidimas – „Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai" (V., 2003).

Prie šių Girdenio fonologijos veikalų šliejasi ir jo su Vida Karosiene parašyta knyga „Bendrinės lietuvių kalbos statistinė struktūra: fonologijos dalykai" (V., 2010).

Po šių Girdenio knygų, kitų mažesnės apimties jo fonologinių tyrinėjimų ir gausaus jo būrio mokinių darbų galima drąsiai kalbėti apie Lietuvos fonologinę mokyklą, savitai sintezuojančią tiek Prahos lingvistinio būrelio, tiek ir Kopenhagos mokyklos tradicijas.

Per pastaruosius dešimtmečius Girdenio ypač daug nuveikta lietuvių dialektologijos srityje. Pirmiausia čia minėtini gausūs gimtosios žemaičių tarmės tyrinėjimai.

Labai įdomūs Girdenio straipsniai žemaičių ir aukštaičių išsiskyrimo chronologijos klausimais[259]. Jau bene 1968 metais jis pradėjo griauti tradicinę, pirmą kartą Antano Salio išdėstytą nuomonę, jog žemaičių ir aukštaičių tarmės išsiskyrusios ne anksčiau kaip XV a. viduryje. Tokiai nuomonei labai prieštarauja ir archeologai, tvirtinantys, kad žemaičiai kaip atskira baltų genčių sąjunga susiformavo net tūkstantmečiu anksčiau. Girdenis, remdamasis kalbiniais duomenimis, daugiausia žodžio galo raidos santykine chronologija, mėgina suderinti archeologų ir kalbininkų išvadas. Jo nuomone, tam tikri būdingi žemaičių tarmės požymiai turėjo atsirasti ne vėliau kaip VII (gal net V amžiuje). Tuo metu rytų baltų prokalbė pradėjo skilti į atskiras žemaičių, žemgalių, latgalių, lietuvių gentines kalbas. Taigi žemaičių gentinė kalba, Girdenio nuomone, yra „virtusi lietuvių kalbos tarme ne kalbinės divergencijos („bendralietuvių" prokalbės skaidimosi) keliu: jų dabartinį artimumą aukštaičiams lėmė konvergencijos (suartėjimo) procesai" (p. 18).

[259] Girdenis A. Žemaitians: The Development of Inflexional Endings and the Chronology of the Divergence of Dialcts. – Science, Arts, and Lithuania, 1992, 3(2–3), p. 95–101 (K. d., III, 32–44); Zur Chronologie der žemaitischen (niederlitauischen) und aukštaitischen (hochlitauischen) Ortsmundarten. – Blt., 1992, 27(1), p. 48–52 (K. d., III, 57–63); Žemaičių savarankiškos raidos pradžia. – Blt., 1994, 28(2), p. 5–20 (K. d., III, 170–181).

Domino Girdenį žemaičių ir kuršių santykių problema[260]. Jis pritaria tiems tyrinėtojams, kurie šiaurės žemaičių tarmėje, ypač pačioje vakarinėje jos dalyje, randa tam tikrų kuršių įtakos pėdsakų, tačiau nesutinka, kad kuršių įtaka reikėtų aiškinti žemaičių kirčio atitraukimą ar bent jo tendenciją.

Nemaža straipsnių Girdenis paskelbė įvairiais žemaičių tarmės kirčiavimo klausimais, ypač novatoriški jo tyrinėjimai, skirti kirčio atitraukimo problemoms[261]. Iki šiol nenagrinėtu aspektu jis eksperimentiškai pamėgino ištirti šiaurės žemaičių priegaides – išanalizuoti jų bendrojo energijos lygio dinamiką bei jos ryšį su kitais akustiniais parametrais[262]. Šiame tyrinėjime panaudota Girdenio sukurta metodika leis geriau aprašyti ne tik tarmių prozodines sistemas, bet ir dabartinę jų raidos dinamiką.

Girdenis pirmasis pateikė ir tokią tikslią šiaurės žemaičių fonemų statistiką[263]. Kai kurie šio tyrinėjimo pavyzdžiai rodo, kad sistemingas fonemų dažnumo tyrimas gali padėti spręsti ir diachronines hipotezes. Atkreiptinas dėmesys, kad priebalsinių fonemų dažnumų koreliacinė analizė pozityvių rezultatų nedavė. Tai tartum dar kartą paremia dabartinę Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus lietuvių kalbos tarmių klasifikaciją, kuri grindžiama tik vokalizmo ir prozodijos požymiais.

Seniai Girdenį domina Simono Stanevičiaus rašyba ir jo tarmės fonologinė sistema. Čia ypač minėtinas jo vokiečių kalba paskelbtas straipsnis „Pietrytinių žemaičių fonemos ir priegaidės XIX a. pradžioje“[264]. Girdenis įsitikinęs, kad tarmiškai rašę mūsų poetai daug praran-

[260] Girdenis A. Kuršių substrato problema šiaurės žemaičių teritorijoje (Fonologijos dalykai). – Iš lietuvių etnogenezės. V., 1981, p. 19–26 (K. d., II, p. 216–224).

[261] Гирдянис А. Опыт морфонологической интерпретации северожемайтской аттракции ударения. – Blt., 1982, 18(2), p. 179–188 (K. d., II, p. 272–284); Girdenis A., Murinienė L. Kirčio atitraukimas iš akūtinių galūnių ir jo raida rytinėje šiaurės žemaičių tarmėje. – Blt., 1998, 33(2), p. 167–174.

[262] Girdenis A. Energetinė šiaurės žemaičių tarmės priegaidžių fonetinės prigimties interpretacija. – Blt., 1996, 31(1), p. 71–84 (K. d., III, 243–256).

[263] Girdenis A. Šiaurės žemaičių fonemų dažnumai. – Klb., 1981, 32(1), p. 15–36 (K. d., II, p. 225–248).

[264] Girdenis A. Phoneme und Silbenakzente der südostžemaitischen Mundart zu Beginn des 19. Jahrhunderts (Auf Grund der Schreibung und Orthographie von Simonas Stanevičius). – Blt., 1995, 30(2), p. 29–41 (liet. variantas – Simono Stanevičiaus rašyba ir jo tarmės fonologinė sistema. – K. d., III, p. 45–56).

da, kad „jų kūriniai platesnę visuomenę pasieka tik nuglaistyti pagal bendrinės kalbos kanonus“ (p. 56).

Girdenis išleido turbūt ir patį tobuliausią žemaitiškų tekstų rinkinį „Taip šneka tirkšliškiai. Šiaurės žemaičių telšiškių tarmės tekstai su komentarais“ (V., 1996). Tai paties Girdenio gimtosios šnektos tekstai, magnetofonais užrašyti 1968–1988 metų laikotarpiu. Jų pagrindą sudaro vienos šeimos buitiniai dialogai (net telefono pokalbiai). Tekstai atrinkti iš labai gausių įrašų, darant atranką ypač atsižvelgta į dialogų rišlumą. Užrašyti modifikuota, lietuvių tarmėms pritaikyta Jurgio Gerulio, rašyba. Siekdamas autentiškumo parengėjas nedarė jokių kupiūrų „net pačių drastiškiausių replikų atvejais“. Laikytasi požiūrio, kad kalbininkui negali būti nepadorių žodžių nei frazeologizmų – „kaip anatomui ar gydytojui nebūna nepadorių kūno dalių“. Nepaprastai išsamūs tekstų komentarai. Pateikta išsami šnektos tyrinėjimų literatūra. Knyga dedikuota vienos iš pagrindinių informantų „savo Motinos Bronislavos Gedgaudaitės-Girdenienės atminimui“[265].

Kitas kapitalinis mūsų tarminių tekstų veikalas yra Girdenio parengta didžiulė knyga „Žemaičių dzūkai: Tekstai su komentarais“ (V., 2008). Knygoje skelbiami tekstai yra užrašyti 1974–1979 metais, laikotarpiu, kai vadinamasis žemaičių dzūkavimas jau buvo beveik išnykęs: ryškiausią skiriamąją keturkampio Endriejavas-Judrėnai-Veiviržėnai-Gargždai šnektos ypatybę (skiemenyse prieš galūnės ir priesagos užpakalinės eilės balsius vietoj afrikatų *č, dž* taria *c, dz*) tuo metu dar nuosekliai išlaikė tik vienas šnektos atstovas. Autorius, prisiminęs ankstesniosios savo knygos paslėptu mikrofonu užrašytus savo artimųjų ir jų kaimynų gyvus pokalbius ar monologus, tartum apgailestauja, kad šios knygos pagrindą sudaro rišlūs pasakojimai apie praeities įvykius, senojo kaimo gyvenimą, kad čia nėra tokio spontaniško kalbėjimo, koks būdingas ankstesniajai knygai „Taip šneka tirkšliškiai“.

Kaip ir ankstesniojoje knygoje nepaprastai kruopščiai parengti komentarai, o knygos gale publikuojami jau anksčiau skelbti Girdenio straipsniai „Žemaičių dzūkavimas: dabartinė padėtis ir istorija“ (Blt., 1997, 15(2), p. 111–123; 1980, 16(1), p. 32–44), „Žemaičių „dzūkų“ superilgasis [a:] (kiekybė ir spektras). – Klb., 1987, 38(1), p. 28–33;

[265] Babickienė Z. (Rec.) – Blt., 1997, 32(1), p. 136–145; Grinaveckienė E. Šnektos nykimo ženklai. – Literatūra ir menas, 1998.I.31; Pupkis A. (Rec.) – GK, 1998, 3, p. 11.

K. d., II, 153–182; 321–326) ją padaro tartum šios įdomios, galima sakyti, jau išnykusios šnektos paminklu[266].

Girdenio vardas neatsiejamai susijęs ir su vienu svarbiausių žemaičių tarmių paminklų – 1759 m. Vilniuje išleisto „Ziwatas Pona yr Diewa musu Jezusa Christusa, Tay ira, Kielas Yszganima ...“ tyrinėjimu ir publikavimu[267]. Dar 1972 m. jis paskelbė studiją apie baltiškųjų **tj*, **dj* refleksus šiame veikale[268]. Joje, be kitų dalykų, Girdenis, remdamasis detalia teksto analize, patvirtino ir anksčiau vyravusią nuomonę, kad veikalas rašytas pajūrio žemaičių tarmės pagrindu, netgi patikslino, kad vertėjas turi būti kilęs iš pačios vakarinės pajūrio žemaičių tarmės.

1997 m. išleidžiamas Girdenio ir jo žmonos Danutės Girdenienės parengtas „1759 metų «Ziwato» indeksas“ (V., 1997). Indeksą sudaro 3 623 savarankiški žodžiai (atsisakyta žodžių bei frazių svetimomis kalbomis ir vietovardžių bei asmenvardžių, neturinčių nė vienos lyties su galūne, kurią būtų galima laikyti lietuviška). Be paties indekso (p. 48–372), knygoje taip pat skelbiamas dažninis (p. 373–428) ir atvirkštinis žodynas (429–462). Labai vertingos veikalo įvadinės pastabos, kuriose aptariamas „Ziwato“ tarminis pagrindas, grafika ir rašyba.

Šis veikalas labai pravers ne tik žemaičių tarmių tyrinėtojams, kada nors jis gražiai įsilies į istorinį lietuvių kalbos žodyną[269].

Girdenis kartu su Petru Skirmantu parengė ir faksimilinį „Ziwato“ leidimą „1759 metų «Ziwatas». Faksimilinis leidinys“ (V., 1998).

Leidinio „Įvadinėse pastabose“ (p. VII–XIV) pabrėžiama, kad 1759 metų „Ziwato“ leidimas „be jokios abejonės, yra geriausias XVIII a. šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės paminklas“. Jame „vykusiai parinktas to meto lenkų kalbos rašmenimis gana tiksliai fiksuojama tarmės fonologinė sistema, svarbiausi gramatikos ir ypač morfologijos bruožai“. Randama šiame veikale ir dabartinėse šiaurės žemaičių šnektose baigiančių išnykti bruožų, vardažodžių archajiškesnio kirčiavimo pėdsakų, nuosekliai vartojamos atematinės veiksmažodžio *būti* esamojo laiko lytys, tebevartojama daugiskaitos vietininko galūnė *-su*. Sko-

[266] Venckutė R. (Rec.) – Blt., 2008, 43(3), p. 495–501.

[267] Žinomi penki šios anoniminės knygos leidmai: 1753, 1759, 1787, 1808 ir 1826 metų. Tačiau 1753 m. leidimas nėra išlikęs – apie jo buvimą sprendžiama iš 1759 m. leidimo titulinio lapo.

[268] Girdenis A. Baltiškųjų **tj*, **dj* refleksai 1759 m. „Žyvate“. – Blt., 1972, 8(2), p. 173–191 (K. d., I, p. 237–257).

[269] Aleksandravičius J., Palionis J. (Rec.) – Blt., 1998, 33(1), p. 126–129; Venckutė R., Subačius G., (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 192–198.

linių santykinis dažnumas 32,9% (tekste 15,1% žodžių pavartojimų)[270]. Kalbėdami apie skolinius, autoriai pabrėžia, kad „joks kalbos teoretikas nėra įrodęs, kad kalbos gėrumą ar menkumą lemia žodynas, o ne kiti jos lygmenys". Daugelį „Ziwato" skolinių lėmė jo istorinis kontekstas. Be to, šiame veikale „galima rasti tokių puikių žodžių, kurie nedarytų gėdos ir geriausiems mūsų laikų autoriams", plg. *antšlikti* 'šiek tiek užpilti', *apkalba, atsitekėti* 'atgauti sąmonę', *didybė, esybė, išjuoka* 'patyčios', *iškalba, našlystė, palaikai, prakalba, skalsybė, svetimlovė* 'paleistuvė', *trinka* 'kaladė', *valandėlė* 'nedidelis laiko tarpas' ir kt.

„Įvadinėse pastabose" atkreipiamas dėmesys, kad vėlesniųjų (1808 m., 1826 m.) leidimų tekstai buvo ne gerinami, bet gadinami. Matyti tam tikros pastangos kratytis šiaurės žemaičių ypatybių. Rašyba ir grafika stengiamasi priartinti prie to meto lenkų kalbos kodifikacijos.

Galėtume sakyti, kad Girdenis prikėlė iš mirusiųjų dar vieną labai svarbų žemaičių tarmės rašto paminklą – „Purpura iszganima mukos Jezusa". Pirmiausia jis paskelbė studiją „Rankraštinės *Purpuros* chronologiniai santykiai su 1759 metų Žyvatu" (ALt, 2005, 7, p. 17–44). Šioje studijoje autorius paneigia anksčiau kai kurių kalbininkų pareikštą nuomonę, kad šis rankraštis skirtinas XVIII a. pradžiai (mat antraštiniame jo lape paminėti 1707 metai), taigi yra senesnis už „Žyvatą". Jis pritaria Reginos Venckutės ir Giedriaus Subačiaus minčiai, kad rankraščio autoriaus reikia ieškoti tarp Simono Daukanto ir Motiejaus Valančiaus amžininkų, t. y. XIX amžiaus viduryje, gal net trečiajame jo ketvirtyje. Tokią hipotezę patvirtina naujoviškesnė teksto grafika, kai kurios fonetinės, morfologinės ypatybės. Rankraščio tarmės pamatas yra šiaurės žemaičių (vadinamųjų dounininkų) tarmė, o tiksliau ji apibrėžtina kaip šiaurės vakarų pajūrio žemaičių kretingiškių šnekta.

Antroji studija „Purpuros vokalizmas" (ALt, 2008, 10, p. 61–96) yra skirta veikalo vokalizmo ir balsių bei dvibalsių rašybos analizei.

Pagaliau su išsamiais komentarais išleidžiamas ir visas rankraščio tekstas – „Purpura iszganima mukos Jezusa" (V., 2009). Tai taip pat pavyzdingai parengtas veikalas. Turbūt galėtume teigti, kad geriau už Girdenį vargu kas būtų sugebėjęs šį darbą atlikti[271].

[270] J. Palionio apskaičiavimu, Mykolo Ališausko (Olševskio) knygoje „Broma atwerta ing wiecznastį" (1753 m.) skolinių procentas beveik 50 (Palionis J. Lietuvių rašomosios kalbos istorija. V., 1995, p. 113).

[271] Jasiūnaitė B., Venckutė R. (Rec.) – Blt., 2011, 46(1), p. 150–160; Sabaliauskas A. (Rec.) – ALt, 2011, 13, p. 261–266.

Iš Girdenio žemaitiškos „tematikos" darbų dar būtina paminėti jo su Juozu Pabrėža parengtą knygą „Žemaičių rašyba" (Vilnius–Šiauliai, 1998). Tai labai racionali rašyba. Ją sudaro 32 raidės. Nuo bendrinės lietuvių kalbos abėcėlės skiriasi tuo, kad šalia *a* yra *ā*, šalia *e–ē*, šalia *ė–ē*, šalia *i–ī*, šalia *o–ō*. Be rašybos, paliečiami ir kai kurie bendresni žemaičių tarmės dalykai: žemaičių vardas (linkstama pritarti V. Grinaveckiui, jog sietinas ne su *žẽmas*, bet *žẽmė*), patarmės, balsiai, priebalsiai, morfologijos dalykai, sintaksės bei leksikos bruožai. Naująja rašyba pateikiami šiaurės žemaičių, pietų žemaičių tekstų pavyzdžiai. Tarp poezijos pavyzdžių randame ir paties Girdenio žemaitiškų eilėraščių.

Be to, autoriai vartoja terminą *žemaičių kalba*, terminą *žemaičių tarmė* jie siūlo palikti tik „grynajam" kalbos mokslui. Pakartojama čia ir ankstyvesnieji Girdenio teiginiai, kad lietuvių kalbos tarme žemaičių kalba virto artėdama prie aukštaičių (sen. lietuvių) jau po XIII a., bendros lietuvių prokalbės apskritai nėra buvę.

Nemaža straipsnių Girdenis vienas ar su savo mokiniais paskelbė ir kitų lietuvių kalbos tarmių klausimais[272].

Domino Girdenį ir teoriniai bei praktiniai lietuvių bendrinės kalbos klausimai[273].

Kartu su Vytautu Mažiuliu Girdenis pamėgino baltų kalbų istorijai pritaikyti Moriso Swadesho sukurtą vadinamąjį glotochronologijos

[272] Kačiuškienė G., Girdenis A. „Žiemgališkoji" anaptiksė šiaurės panevėžiškių tarmėje ir jos kilmė. – Blt., 1982, 18(2), p. 189–191 (K. d., II, 268–271); Girdenis A., Židonytė G. Šiaurės panevėžiškių (Rozalimo šnektos) balsių sistema. – Blt., 1994, 29(2), p. 111–154 (K. d., III, p. 127–169); Jasiūnaitė B., Girdenis A. Trys rytų aukštaičių uteniškių fonologiniai balsių ilgumai. – Blt., 1996, 31(2), p. 181–199 (K. d., III, p. 257–278), ir kt.

[273] Girdenis A., Rosinas A. Dar kelios mintys dėl bendrinės kalbos modifikacijos. – Kultūros barai, 1983, 4, p. 67–69 (K. d., II, p. 285–289); Karosienė V., Girdenis A. Bendrinės kalbos žodžio ir skiemens statistinė struktūra. – Klb., 1990, 41(1), p. 36–48 (K. d., III, p. 19–31); Bendrinės kalbos fonemų dažnumai. – Klb. 1993, 42(1), p. 28–38 (K. d., III, p. 64–74); Lietuvių bendrinės kalbos skiemens tipų dažnumai. – Klb., 1994, 43(1), p. 34–42 (K. d., III, p. 116–126); Girdenis A., Karosienė V. Häufigkeit der Phoneme und die phonologische Wertung der litauischen Dipthonge. – Blt., 1995, 30(1), p. 67–78 (K. d., III, p. 182–193); Karosienė V., Girdenis A. Statistische Kenngrössen der prosodischen Wort- und Silbenstruktur in der litauischen Standardsprache. – Blt., 1999, 34(2), p. 137–149; Girdenis A., Pupkis A. Kalbos norminimo principai. – GK, 1996, 8, p. 1–5 (K. d., III, p. 392–395), ir kt.

metodą[274]. Jų tyrimo išvados iš esmės patvirtino tradicinę nuomonę: vakarų baltai (tikriau sakant prūsai) bus pradėję skirtis nuo rytų baltų prieš V a. pr. Kr.

Įvairiapusis Girdenio talentas ir erudicija ypač ryškiai atsiskleidė Kristijono Donelaičio eilėdaros tyrinėjimuose[275]. Jis parodė, kad būrų dainiaus „Metų" poemoje beveik vienodą vaidmenį atlieka ir kirtis, ir skiemenų kiekybė, todėl „tiksliausia jos eilėdaros sistemą apibūdinti kaip organišką toninio ir metrinio (kiekybinio) hegzametro sintezę". Girdenio nuomone, „Metai" yra bene vienintelis lietuvių literatūros istorijoje poezijos kūrinys, „kuriame pasinaudota visomis lietuvių kalbos fonetikos išgalėmis".

Turbūt daugeliui kalbininkų beveik iš fantazijos pasaulio gali pasirodyti Girdenio studija apie Fridricho Kuršaičio akustinę priegaidžių rekonstrukciją[276]. Kalbininkas, remdamasis Olandijos specialistų Paulio Boersmos ir Davido Weeninko sukurta kompiuterine programa, mėgina atkurti, kaip buvo tariamos Kuršaičio natomis vaizduojamos priegaidės. Svarbiausias parengiamojo tyrimo darbas buvo nustatyti kiekvienos Kuršaičio vartotos natos vertę fizikiniais dažnio vienetais hercais. Girdenis daro išvadą, kad „Nėra nė mažiausios abejonės, kad priegaidės, kurias girdėjo F. Kuršaitis, neabejotinai buvo muzikinės: jų pagrindą aiškiai sudaro skirtingas pagrindinio dažnio arba, kitaip tariant, pagrindinio tono judėjimas bei diapazonas. Kadangi tas priegaides visai lengvai girdime bei skiriame ir mes, reikia manyti, kad ir dabartinė jų prigimtis – bent esmingiausi jų požymiai – turi būti tos pačios prigimties (šią mintį pirmasis autoriui elektroniniu laišku parašė Giedrius Subačius, *A. S.*). Vadinasi, tie mokslininkai, kurie priegaidžių esmę buvo linkę įžvelgti tone (pavyzdžiui, Valerija Vaitkevičiūtė), ėjo teisingu keliu, tik, deja, nepasistengė savo įžvalgų deramai argumentuoti" (p. 402–403). Ši Girdenio studija dar kartą patvirtina, koks talentingas lietuvių kalbos priegaidžių tyrėjas buvo F. Kuršaitis.

[274] Girdenis A., Mažiulis V. Baltų kalbų divergencinė chronologija. – Blt., 1994, 27(2), p. 4–12 (K. d., III, p. 107–115).

[275] Girdenis A. Naujesnis žvilgsnis į K. Donelaičio hegzametrą. – Pergalė, 1989, 1, p. 100–111; „Metų" hegzametras. – Darbai apie Kristijoną Donelaitį. V., 1993, p. 60–96 (K. d., III, p. 75–106); Kristijono Donelaičio hegzametro tipai. – Klb., 1993, 42(1), p. 102–104 (K. d., III, p. 380–383).

[276] Girdenis A. Frydricho Kuršaičio priegaidės (Akustinė rekonstrukcija). – Blt., 2008, 43(3), p. 381–404.

Vertingų straipsnių Girdenis paskelbė apie lietuvių kalbos tyrinėtojus bei jų darbus[277]. Pirmasis iš lietuvių jis paskelbė ir platesnį straipsnį apie klasikinės fonologijos pradininką Nikolajų Trubeckojų[278].

Fonologijos ir morfologijos skyrius Girdenis parašė vienatomėms lietuvių kalbos gramatikoms: „Грамматика литовского языка" (Вильнюс, 1985), „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika" (V., 1994), „Lithuanian Grammar" (V., 1997). Straipsnius apie fonetiką, fonologiją bei morfonologiją jis taip pat parašė „Lietuvių kalbos enciklopedijai" (V., 1999; II leid. 2008).

Kalbininkas paskelbė įdomių recenzijų, daugybę smulkesnių straipsnių įvairiais lietuvių kalbos kultūros klausimais. Akademiniam „Lietuvių kalbos žodynui" (1941–2002, I–XX) jis užrašė apie 50 tūkstančių žodžių.

Minėtina, kad jis sukaupęs nepaprastai gausią (30 tomų) rankraštinę lietuvių kalbos tarmių medžiagą.

Labai svarbi Girdenio pedagoginė veikla. Šiandien galima kalbėti apie lingvistinę Girdenio mokyklą: per trisdešimt jo vadovaujamų Lietuvos ir Latvijos kalbininkų apgynė disertacijas. Didelis būrys dabartinių vidurinės kartos kalbininkų gražiai prisimena 1979–1990 m. Girdenio globotą Lietuvos jaunųjų kalbininkų seminarą[279].

Trim stambiais tomais yra išleisti rinktiniai mažesnės apimties Girdenio raštai – „Kalbotyros darbai". Pirmajame tome (V., 2000) publikuojami 1962–1974 m. paskelbti darbai, antrajame (V., 2000) – 1975–1987 m., trečiajame (V., 2001) –1988–2000 m. paskelbti darbai. Savo raštus spaudai labai kruopščiai parengė pats autorius[280].

Apskritai Girdenis buvo labai šakoto talento žmogus. Jis buvo puikus šachmatininkas. Būdamas moksleivis pasižymėjo Lietuvos jaunųjų

[277] Drotvinas V., Girdenis A. Vladas Grinaveckis. – Blt., 1995, 30(2), p. 117–120 (K. d., III, 194–199); Girdenis A. A. Salys. Raštai, IV (Rec.) – Blt., 1996, 31(1), p. 101–114; Profesorius Albertas Rosinas. – Albertas Rosinas. Literatūros rodyklė. Sud. S. Peciulkienė. V., 1998, p. 5–10; Pranas Skardžius – akcentologas. – K. d., III, p. 409–10; Kazimiero Jauniaus dialektologijos darbai (Transkripcija, klasifikacija, prozodija). – K. ist. ir d. prob., p. 13–48, ir kt.

[278] Girdenis A. Nikolajus Trubeckojus. – Žm. ir k., p. 183–193 (K. d., II, p. 79–87).

[279] Stundžia B. Ir mūsų „duonos" darbas, ir laisvalaikio hobis turi būti mokslas ir tik mokslas... parengė B. Stundžia. – MK, 1986, 6, p. 17–30.

[280] Pakerys A. (Rec.) – GK, 2001, 11, p. 20; Sabaliauskas A. (Rec.) – Blt., 2001, 36(1), p. 138–140; Judžentis A. (Rec.) – LKK, 2002, 47, p. 153–158.

fizikų olimpiadoje. Paskelbė grožinės literatūros kūrinių. Vaidino garsiajame Raimondo Vabalo filme „Skrydis per Atlantą“ (1983).

Mirė kalbininkas 2011 rugsėjo 16 d. Vilniuje.

Už darbą prie akademinių vienatomių lietuvių kalbos gramatikų jam su kitais autoriais 1999 m. buvo paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija. 1996 m. už veikalą „Teoriniai fonologijos pagrindai“ jis buvo apdovanotas Jono Kazlausko premija.

Aldono Pupkio ir toliau pagrindinė veiklos sritis buvo lietuvių kalbos kultūra. 1968–1989 m. jis buvo periodinio leidinio „Mūsų kalba“ atsakingasis redaktorius, 1990–2000 m. žurnalo „Gimtoji kalba“ vyriausiasis redaktorius. Nuo 1997 m. eina Lietuvių kalbos draugijos valdybos pirmininko pareigas[281].

1985 m. išėjo Pupkio sudarytų „Kalbos praktikos patarimų“ antrasis papildytas ir pataisytas leidimas. Atskirais sąsiuviniais pradėtas leisti trečiasis šio veikalo gerokai perdirbtas leidimas, kuriame nors ir bus „stengiamasi laikytis normų pastovumo principo ir jas keisti ne šuoliškai“, tačiau pats vertinimas bus šiek tiek griežtinamas ar švelninamas[282].

Pupkis sudarė taip pat naudingą kalbos kultūros leidinį „Klausimų kraitelė. Žodyno dalykai“ (V., 1996).

Į lietuvių kalbotyros istoriją Pupkis sugrąžino daug lietuvių kalbos kultūrai nusipelniusį, bet nepelnytai primirštą kalbininką Andrių Ašmantą (1906–1941). 1988 m. buvo išleista Pupkio sudaryta dėl ano meto sąlygų keistoku pavadinimu knyga „Iš lietuvių kalbos kultūros istorijos“ (V., 1988), kurioje buvo paskelbti svarbesni šio kalbininko darbai. Be to, knygoje išspausdintas Pupkio straipsnis „Dvidešimto amžiaus ketvirtojo dešimtmečio lietuvių kalbos mokslas ir praktika“ (p. 4–18), kuriame daugiausia dėmesio skiriama Ašmanto mokslinės veiklos apžvalgai, pabrėžiant, „kad visa Andriaus Ašmanto lingvistinė veikla buvo gražus įnašas į mūsų kalbos kultūrą, – todėl jis nusipelno pagarbos ne tik kaip publicistas, pedagogas, bet ir kaip kalbininkas,

[281] Liet. k. t. ist., p. 98–99; Venckutė R. Nepabaigiami rūpesčiai dėl kalbos. – Vakarinės naujienos, 1989.I.9; Aldonas Pupkis. Bibliografijos rodyklė. Sud. Z. Šimėnaitė, A. Pupkis. V., 2008.

[282] Balašaitis A. Patobulinti kalbos patarimai. – Kultūros barai, 1986, 2, p. 72–73; Butkus A. (Rec.) – MK, 1986, 1, p. 18–20. Kalbos patarimai. 1. Gramatinės formos ir jų vartojimas. Sud. R. Miliūnaitė. Teksto autorės A. Paulauskienė ir R. Miliūnaitė. Vyr. red. A. Pupkis. V., 2002.

gimtosios kalbos kultūros puoselėtojas“ (p. 18)[283]. Leidinyje skelbiama ir Pupkio sudaryta Ašmanto lingvistinių darbų bibliografija (p. 97–100). Straipsnių apie šio anksti mirusio kalbininko gyvenimą ir mokslinę veiklą Pupkis paskelbė periodikoje[284].

1996 m. buvo išleisti Pupkio sudaryti Ašmanto „Rinktiniai raštai“ (V., 1996), kurių pirmojoje dalyje skelbiami lingvistiniai darbai, o antrojoje – publicistika, taip pat Pupkio straipsnis „Andrius Ašmantas – kalbininkas, pedagogas, publicistas“ (p. 6–18)[285]. 2010 m. Pupkis apie šį kalbininką išleido monografiją „Andrius Ašmantas: gyvenimas ir kūryba“[286].

Reikėtų priminti, jog Pupkis yra sudaręs ir Juozo Balčikonio „Rinktinių raštų“ dvitomį (V., 1978–1982, I–II)[287].

Iš daugybės lietuvių kalbos kultūros klausimams skirtų Pupkio straipsnių gal reikėtų išskirti straipsnį „J. Jablonskio kalbos kultūros teorija“ (LKK, 1987, 26, p. 128–134), kuriame nurodoma, kad nors Jonas Jablonskis tartum „niekur nėra operavęs sistemos terminu. Bet ją, tą sistemą, puikiai jautė, ją suprato panašiai kaip dabartinis kalbos mokslas“ (p. 128). „Bene didžiausias Jablonskio viso norminamojo darbo nuopelnas ir bus tas, kad jis mokamai suderino Rytų Prūsijos bendrinės kalbos atmainą su aukštaičių vakariečių kauniškių tarme, tai yra aprobavo lietuvių bendrinės kalbos sistemą ir ją kodifikavo 1901 m. gramatikoje“, – rašo Pupkis (p. 128).

Vertingi Pupkio straipsniai apie J. Balčikonio Motiejaus Valančiaus „Palangos Juzės“ redagavimą[288], apie Gotfrydo Ostermejerio ir Kris-

[283] Pikčilingis J. Grąžintas iš užmaršties. – Literatūra ir menas, 1988.VII.2.

[284] Pupkis A. To žmogaus užmiršti negalima. – Mokslas ir gyvenimas, 1981, 5, p. 26–27; Pluoštelis duomenų Andriaus Ašmanto biografijai. Parengė A. Pupkis. – Santara, 1996. Žiema, p. 83–87.

[285] Sabaliauskas A. To žmogaus užmiršti negalima. – Gimtasis kraštas, 1996.III.7; Iš užmaršties iškeltas. – Metai, 11–12, p. 175–176; Klimas A. Kalbininko Andriaus Ašmanto raštai. – Draugas. Chicago, 1997.XI.25, priedas „Mokslas, menas, literatūra“, p. 2–3.

[286] Piročkinas A. Įspūdingas ilgamečio dėmesio Andriui Ašmantui rezultatas. – Mokslo Lietuva, 2010, Nr. 16, p. 4–5.

[287] Pupkis A. Kalbininko raštų antrasis tomas. – Naujos knygos, 1982, 7, p. 21; Vitkauskas V. Naujas kalbininko raštų tomas. – Literatūra ir menas, 1982. VIII.14, p. 5.

[288] Pupkis A. Kaip Balčikonis redagavo Valančiaus „Palangos Juzės“ leksiką. – Klb., 1980, 31(1), p. 57–68.

tijono Gotlybo Milkaus diskusiją[289]; apie Lietuvių kalbos draugijos istoriją[290] ir kt.

Pupkio vardas susijęs ir su svarbiu mūsų leksikografijos veikalu. Su Marija Razmukaite jis sudarė „Vietovardžių žodyną" (V., 2002). Anot žodyno autorių (tarp jų yra ir Ritą Miliūnaitė), šis žodynas išaugo iš „Kalbos praktikos patarimų", kuriuose jau buvo ir vietovardžių skyrius. Žodyne pateikiami ne tik Lietuvos, bet ir apskritai etnografinių lietuvių sričių, Karaliaučiaus krašto, net lietuvių tremties vietų vietovardžiai. Nors ši knyga skiriama praktikos reikalams, tačiau kaip patikimas medžiagos šaltinis ji labai pravers ir kalbos mokslui. Pupkis yra ne tik žodyno sudarytojas, bet ir vyriausiasis redaktorius[291].

Drauge su kitais autoriais Pupkis parengė ir mūsų jau aptartą didžiulį zanavykų tarmės žodyną[292].

O tikras paminklas gimtajai tarmei yra Pupkio parengtas „Kazlų Rūdos šnektos žodynas", kurio pirmasis tomas, apimantis A–M raides, išleistas 2008 metais. Tai didžiulis veikalas, panašiai sudarytas kaip ir „Zanavykų tarmės žodynas". Šiame tome skelbiamas ir Pupkio straipsnis „Kazlų Rūdos šnekta, jos plotas ir ribos" (p. IX–XXVI). Straipsnyje nurodoma, kad į mokslinę kalbotyros apyvartą ši šnekta pateko palyginti vėlai: Antano Baranausko, Kazimiero Jauniaus, Kazimiero Būgos darbuose Kazlų Rūdos vardo nebuvo. Pirmasis Kazlų Rūdos šnektą, Antano Salio paskatintas, savo diplominiame darbe 1939 m. išsamiau aprašė Vytauto Didžiojo universiteto studentas Kazys Vėlyvis („Kapsų tarmės ribos ir jos pošnektės", darbas saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje).

2009 m. išleistas ir antras žodyno tomas.

Mokslinė žodyno redaktorė yra prityrusi mūsų leksikografė Klementina Vosylytė.

Savo gimtajai tarmei Pupkis paskyrė taip pat vertingą straipsnį „Bendrinės kalbos poveikis Kazlų Rūdos šnektai" (KK, 2007, 80, p. 64–75).

Lietuvių kalbos kultūrai Pupkis ypač daug nusipelnė pedagogine veikla. Visą ketvirtį amžiaus Vilniaus universitete jis buvo pagrindinis

[289] Pupkis A. Kalbos kultūros teorijos dalykai Ostermejerio ir Milkaus diskusijoje. – MK, 1986, 2, p. 20–25.

[290] Pupkis A. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius. – GK, 1995, 2, p. 1–6; 3, p. 5–13; 4, p. 5–10.

[291] Bilkis L. (Rec.) – GK, 202, 11–12, p. 40.

[292] Plg. p. 53.

lietuvių kalbos kultūros kurso dėstytojas. Visą savo pedagoginę veiklą jis gražiai apibendrino knygoje „Kalbos kultūros studijos" (V., 2005). Knygos pratarmėje tiesiog ir pabrėžiama, kad ji „išaugo iš ketvirtį amžiaus Vilniaus universiteto lituanistams skaityto teorinio kalbos kultūros kurso, vestų pratybų, rengtų kolokviumų ir kitu metu vykusių diskusijų įvairiais kalbos kultūros teorijos ir praktikos klausimais" (p. 9).

Veikale aptariamos tokios problemos: 1) Tautinė kalba, 2) Kalbos kultūros mokslo objektas, 3) Normos teorija, 4) Kodifikacijos teorija, 5) Kalbos politika, 6) Lietuvių kalba šiuolaikinėje visuomenėje, 7) Bendrinės kalbos būklė, 8) Bendrinės kalbos vartojimas ir ugdymas, 9) Kalbos ugdymo institucijos ir ugdytojai.

Ši knyga, be abejo, yra ne tik puikus vadovėlis mūsų aukštųjų mokyklų studentams lituanistams, joje ras atsakymus į daugybę klausimų kiekvienas, kurį domina kalbos kultūra, jo gimtosios kalbos ateitis.

2010 m. Pupkis išleidžia knygą „Lietuvių kalbos normintojai ir puoselėtojai" (V., 2010). Tai daugiausiai anksčiau (1962–2010 m.) įvairiuose periodiniuose ir tęstiniuose leidiniuose skelbti autoriaus straipsniai, kuriuose rašoma apie žymiuosius mūsų kalbininkus, pirmųjų gramatikų autorius, nepamirštama pagerbti ir autoriaus pradinės mokyklos mokytoja Marija Jarumbavičiūtė.

Dar kartą Pupkis sugrįžo ir prie Andriaus Ašmanto: išleidžiama Pupkio sudaryta knyga „Andrius Ašmantas. Dienoraščiai. Laiškai. Bibliografija" (V., 2010).

Už nuopelnus lietuvių kalbos mokslui ir jos kultūrai Pupkiui 1995 m. Griškabudyje buvo įteikta Jono Jablonskio premija.

Vytautas Sirtautas. Žymaus mūsų sintaksės tyrinėtojo ir pedagogo Sirtauto biografija itin turtinga. Gimė jis 1921 m. birželio 10 d. Aukštašlynyje (Raseinių r.). 1941 m. Raseiniuose baigė gimnaziją. 1943–1944 m. jis – Kebiškių (Raseinių r.) pradinės mokyklos mokytojas ir vedėjas. 1944–1945 m. – Girkalnio progimnazijos mokytojas. 1945 m. – Raseinių suaugusių progimnazijos direktorius.

1944 m. įstojo į Vilniaus universitetą. Iš pradžių studijavo pedagogiką bei psichologiją, o nuo 1946 m. – lietuvių kalbą ir literatūrą. Universitetą baigė 1950 m., tiesa, ne lietuvių kalbos, bet literatūros specialybę. Kosto Korsako vadovaujamas parašė diplominį darbą „Petro Cvirkos romano „Meisteris ir sūnūs" stilistika ir kompozicija". Studijuodamas kurį laiką mokytojavo Naujojoje Vilnioje, o 1945–1949 m. dirbo Juozo Balčikonio vadovaujamame Lietuvių kalbos institute. Dar studijuo-

damas Sirtautas pradėjo dirbti Klaipėdos mokytojų seminarijoje. 1950–1956 m. jis – Klaipėdos mokytojų instituto dėstytojas, nuo 1951 m. ir Lietuvių kalbos ir literatūros katedros vedėjas.

1956–2003 m. Sirtautas dėstė Šiaulių universitete (iki 1997 m. Šiaulių pedagoginis institutas). 1970 m. jam buvo suteiktas docento, 1988 m. – profesoriaus vardas. 1957 m. Sirtautui teko eiti Filologijos fakulteto dekano pareigas. 1960–1961 m. jis vadovavo Lietuvių kalbos katedrai. 1976 m. stažavosi Prahos Karolio universitete. Mirė kalbininkas Šiauliuose 2007 m. gruodžio 29 dieną[293].

1969 m. Vilniaus universitete Sirtautas apgynė daktaro disertaciją „Veiksmažodinis tarinys dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje". Šia ir kitomis lietuvių kalbos sintaksės temomis jis paskelbia įdomių straipsnių[294].

1976 m. išleidžiamas pirmas stambesnis Sirtauto sintaksės darbas – rotoprintu padauginta knygelė „Sakinio dalys: Problematika, pagrindinės sąvokos" (Šiauliai, 1976).

1978 m. pasirodo tartum jos tęsinys „Pagrindinių sakinio dalių derinimas (Vientisinio sakinio gramatinės struktūros analizė)" (V., 1978). Apie šią knygą autorius sako, jog nemažai jai idėjų atsivežęs iš stažuotės Prahoje.

Pagrindinės šios knygos idėjos: „1. Sakinys yra ne tik *šnekos* (proceso, kalbėjimo) vienetas, kaip buvo daugelio kalbininkų manyta iki šiol, bet tuo pačiu metu ir *kalbos* (kaip sistemos) vienetas" (p. 82). 2. Sakinio gramatinę sandarą lemia jos pagrindiniai elementai – veiksnys ir tarinys. Tačiau juos irgi reikia traktuoti kaip grynai gramatinius vienetus, suburiančius, organizuojančius viso sakinio žodžius į darnų gramatinį vienetą".

[293] Grenda Č. Kalbininkui Vytautui Sirtautui – 50. – MK, 1971, 6, p. 18–21; „Nuo mūsų darbo priklauso, koks pilietis išeis iš mokyklos". Parengė G. Čepaitienė. – GŽ, 2001, 6, p. 24–27; Župerka K. Profesorius Vytautas Sirtautas. – V. Sirtautas, R. Petkevičienė, Č. Grenda. Rinktiniai kalbotyros straipsniai. Šiauliai, 2001, p. 5–7; Vytautas Sirtautas: Bibliografijos rodyklė. Sud. R. Jakutienė, A. Kundelienė, V. Šarkienė, Šiauliai, 1999; Župerka K. Atsisveikinant su Profesorium. – GK, 2009, 1, p. 27–30.

[294] Sirtautas V. Konstrukcijų *duodasi įtikinamas, laukia pavežamas* ir pan. sandara bei vartosena. – KK, 1965, 9, p. 27–32; Tarinio vardininkas. – KK, 1966, 11, p. 32–36; Infinityvas lietuvių kalbos dvinariame sakinyje (*Aš bėgti*). – Klb., 1967, 17, p. 21, p. 71–73; Konstrukcijų *buvo matyti, girdėti* ... struktūra. – Klb., 1971, 22(1), p. 71–79; Dalyvinės tarinio jungties derinimas. – Klb., 1975, 26(1), p. 49–53; Dėl veiksnio ir tarinio santykių. – Klb., 1976, 27(1), p. 78–80, ir kt.

Netrukus pasirodė ir naujas, gerokai papildytas knygelės „Sakinio dalys“ leidimas (Kaunas, 1981).

Šios Sirtauto knygelės yra ne tik vadovėliai studentams, lituanistams – jos kartu ir originalūs lietuvių kalbos sintaksės tyrinėjimai. Apie jose išdėstytas mintis labai palankiai atsiliepė žymusis mūsų sintaksės specialistas Vytautas Ambrazas. Jo nuomone, „Lietuvių kalbotyroje sakinio dalis pagal sintaksinius požymius nuosekliausiai skiria V. Sirtautas [...], todėl jo mintys šiuo klausimu ypač vertos dėmesio“[295]. Iš lietuvių kalbininkų Sirtauto koncepcijos yra ypač artimos Vitui Labučiui[296].

Sirtautas drauge su ilgamečiu kolega Šiaulių universitete Česiu Grenda parašė pradinio mokymo specialybės studentams skirtą vadovėlį „Lietuvių kalbos sintaksė“ (V., 1988). Visą knygos rankraštį „sistemino, vienodino ir spausdinti rengė“ Sirtautas. Pagrindinę knygos dalį apima vientisinio ir sudėtinio sakinio problemos. Tačiau taip pat paliečiama tokie klausimai kaip sintaksės analizės įvairovė, sintaksės tyrimo aspektai, nulinių formų problema, atkuriamoji kalba, teksto sintaksė, skyrybos pagrindai. Autoriai gražiai suderino teorinius sintaksės klausimus ir praktinius, mokyklai aktualius kalbos dalykus.

Kalbininkas parašė mokymo knygas studentams, pirmiausia Šiaulių universiteto auklėtiniams, „Kalbotyros pradmenys“ (Šiauliai, 1981), „Kaip tirti kalbą“ (Šiauliai, 1981), „Kalbotyros pagrindai“ (Šiauliai, 1983), ypač vertingas jo kartu su sūnumi Vytautu parašytas „Kalbotyros įvadas. Sistemingumas. Raštas. Kalbos ir jų raida“ (Šiauliai, 1995).

Nemaža dėmesio Sirtautas yra skyręs ir teksto lingvistikos dalykams[297]. Domino jį įvairios kalbos filosofijos, semantikos, pedagogikos problemos[298].

[295] Ambrazas V. Lietuvių kalbos sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai. – LKK, 1986, 25, p. 15–16.

[296] Labutis V. Lietuvių kalbos sintaksė. V. 2002, p. 4.

[297] Sirtautas V. Teksto sintezė ir vientisinio sakinio analizė. – Vientisinio sakinio semantika. V., 1982, p. 57–82 (Rinktiniai kalbotyros straipsniai. Šiauliai, 2001, p. 57–82); Iš teksto teorijos. – Kalbos aktualijos 5. 1998, p. 44–57 (R. k. str., p. 44–57), ir kt.

[298] Sirtautas V. Kaip mokytis kalbų. – Vakarų baltų kalbos ir kultūros reliktai. 3. Klaipėda, 1999, p. 4–7 (R. k. str., p. 77–86); *Kūnas, siela* ir kitos sąvokos. – Kūnas lietuvių kultūroje. Šiauliai, 2000, p. 7–15; Kanonai ir „antikanonai“. – Kanonai lietuvių kultūroje. Šiauliai, 2001, p. 31–35; Mito samprata. – Mitai lietuvių kultūroje. Šiauliai, 2002, p. 18–25; Stasys Šalkauskis – mokslinio darbo metodikos pradininkas. – Acta Paedagocica Vilnensia. 4, 1997, p. 60–67 (R. k. str., p. 66–73), ir kt.

Vadovėlius Sirtautui teko rašyti ne tik aukštosioms, bet ir daug žemesnio rango mokykloms. Daugybę leidimų sulaukė jo kartu su Ignu Jurkoniu (1920–1979) parašytas „Lietuvių kalbos vadovėlis IV klasei" (K., 1967).

Kartu su žmona Jūrate Sirtautienė ir sūnumi Vytautu jis parašė „Lietuvių kalba. vadovėlis V klasei" (K., 1990). Vadovėlis taip pat išleistas jau keletą kartų. Jis buvo įvertintas specialia Švietimo ir mokslo ministerijos premija.

Ta pati autorių grupė parengė lietuvių kalbos vadovėlį ir VI klasei – „Lietuvių kalba. Vadovėlis 6 klasei" (V., 1998). Vadovėlis išleistas ir Brailio raštu.

Atviros Lietuvos fondo premija apdovanota ir Sirtauto su žmona bei sūnumi mokykloms parengta knyga „Teksto paslaptys" (V., 1996).

Sirtautas prisidėjo ir prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" rengimo. Rinko jam žodžius. Rašė ir tekstą. Tačiau prie atskirų tomų nerandame jo pavardės, nes tekstą jis rašė dar pagal senąją žodyno rašymo instrukciją. Jo parašytas tekstas buvo jau kitų autorių perdirbtas pagal naująją instrukciją[299].

Nemaža įvairiuose kalbos mokslo rinkiniuose paskelbtų Sirtauto straipsnių pakartotinai publikuojama Kazimiero Župerkos sudarytoje knygoje: Vytautas Sirtautas, Regina Petkevičienė, Česys Grenda „Rinktiniai kalbotyros straipsniai" (Šiauliai, 2001)[300].

Sirtautui teko nemaža bendrauti su čekų kalbininkais, ypač naudinga jam buvusi korespondencija su Pavelu Trostu.

Sirtautas buvo kalbininkas poliglotas, žymus esperantininkas. Be to, jis nebuvo iš tų kalbininkų, kurie sako, kad „gėda būti poetu...". Jo poezijos knygelę aštuoniasdešimtmečio proga parengė sūnus Vytautas. Pirmieji Sirtauto eilėraščiai skelbti dar prieškariniuose Lietuvos moksleivių žurnaluose.

2001 m. Sirtautui buvo paskirta Stasio Šalkauskio premija.

Kazimieras Kuzavinis. K. Kuzavinis gimė 1927 m. gegužės 15 d. Mitošiūnuose (Anykščių r.). 1947 m. baigęs Kupiškio gimnaziją, 1947–

[299] V. Sirtauto autorystė pažymėta „Lietuvių kalbos žodyno" XX tomo baigiamosiose pastabose (p. 1157).

[300] Keinys St. (Rec.) – ALL(LKK), 2001, 45, p. 201–205; Švambarytė J. (Rec.) – GK, 2001, 7–8, p. 32–33.

1952 m. studijavo Vilniaus universitete – iš pradžių lietuvių kalbą ir literatūrą, vėliau perėjo į klasikinę filologiją. Lankė docento Ričardo Mirono dėstomą sanskrito fakultatyvą.

Mokytojavo Vilniaus vidurinėse mokyklose. 1954–2000 m. dėstė Vilniaus pedagoginiame universitete. 1978 m. Kuzaviniui buvo suteiktas docento vardas. 1979–1985 m. jis ėjo taip pat Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto prodekano pareigas.

Kalbininkas žuvo 2006 m. birželio 4 d. autoavarijoje gimtojo Mitošiūnų kaimo kapinaitėse aplankęs tėvų kapus[301].

Kuzavinis darbavosi įvairiose lietuvių kalbotyros baruose, ypač daug jis nusipelnė kaip lotynistas.

Kalbininką domino lietuvių kalbos kirčiavimo dalykai – tiek praktika, tiek ir teorija. Taisyklingam kirčiavimui mokyti jis sukūrė net ir savitą sistemą[302]. Iš istorinės akcentologijos darbų minėtinas jo drauge su Aleksu Girdeniu VIII tarptautiniam baltistų kongresui pateiktas pranešimas „Kelios mintys dėl baltų vardažodžio kirčiavimo paradigmų ir jų raidos“[303]. Pagrindinė pranešimo išvada: „Oksitoninių paradigmų virtimą kilnojamojo kirčio paradigmomis lėmė du dalykai: senovinės baritoninės paradigmos suirimas kirčiuotos neakūtinės penultimos žodžiuose ir laipsniškas to suirimo bei Leskieno dėsnio neigiamų morfologinių padarinių šalinimas“ (p. 78).

Domino Kuzavinį ir etimologija. Įdomūs jo kai kurių baltų etnonimų, atskirų lietuvių kalbos žodžių kilmės aiškinimai[304]. Jam tenka ir šiuo metu bene pats populiariausias žodžio *Lietuvà* kilmės aiškinimas (*Lietuvà* : *Lietáuka* < **Lietavà*, upelis Jonavos r.)[305]. Kuzavinio aiškini-

[301] Drotvinas V. Plurimos annos! Kazimierui Kuzaviniui – 70. – GK, 1997, 6, p. 22–24; Sabaliauskas A. Kazimieras Kuzavinis. – Blt., 2006, 41(3), p. 528–530; Klimavičius J. Tik jis vienas. In memoriam Kazimieras Kuzavinis. – GK, 2006, 7, p. 23–26; Kazimieras Kuzavinis. Bibliografija. Sudarė L. Kadžytė, V., 1987; Kazimieras Kuzavinis kalbininkas ir pedagogas. V., 2009.

[302] Kuzavinis K. Pagrindinės kirčiavimo ypatybės ir jų mokymo taisyklės sąlyginio kirčio atitraukimo plote. – Kirčiavimo mokymas aštuonmetėje mokykloje. V., 1965, p. 61–78; Svarbiausias kirčio šokinėjimo dėsnis. – KK, 1967, 13, p. 74–87.

[303] VIII tarptautinio baltistų kongreso [...] Pranešimų tezės. V., 1997, p. 76–78.

[304] Kuzavinis K. Etymologica. – Blt., 1966, 1(2), p. 177–184; Dėl kai kurių žodžių kilmės. – Blt., 1967, 3(1), p. 97–104; *Žilvinas* ir *Žilvitis* kas tarp jų bendra. – GK, 2005, 2, p. 10–12.

[305] Kuzavinis K. Lietuvos vardo kilmė. – Klb., 1964, 10, p. 5–16.

mas yra ypač patrauklus dėl to, kad toks upelis randamas ten, kur IX–XII a. pradėjo formuotis Lietuvos kunigaikštystė.

Kuzavinis yra autorius pirmosios lietuvių kalba parašytos knygelės apie senąją prūsų kalbą „Prūsų kalba" (V., 1964). Tai labai naudinga savo metu knygelė studentams lituanistams.

Tarp platesnio skaitytojų rato ypač populiarus Kuzavinio drauge su Broniu Savukynu parašytas „Lietuvių vardų etimologinis žodynas". Pirmasis šio darbo variantas paskelbtas 1971 m. B. Savukyno sudarytame straipsnių rinkinyje „Vardai ir žodžiai" (p. 42–157). 2007 m. atskira knyga („Lietuvių vardų kilmės žodynas") veikalas gerokai papildytas išleistas jau penktą kartą.

Nemaža straipsnių Kuzavinis paskelbė įvairiais lietuvių kalbos kultūros, rašybos klausimais. Drauge su kitais autoriais jis parašė „Lietuvių kalbos vadovėlį" specialiosioms vidurinėms mokykloms (V., 1982; II leid. 1993).

Kaip jau minėta, Kuzavinis ypač daug pasidarbavo kaip lotynistas. Pirmiausia jis kartu su savo buvusiais mokytojais Jonu Dumčiumi, Ričardu Mironu, Leonu Valkūnu parengė jau po kelis kartus išleistų specialiai lietuvių mokykloms (tiek aukštosioms, tiek vidurinėms) skirtų lotynų kalbos vadovėlių. Jis redagavo verstinį A. Malinino „Lotynų-lietuvių kalbų žodyną" (V., 1955; II leid. 1958). Parengė knygą „Lotyniški posakiai ir sparnuoti žodžiai" (V., 2005). O visą šios srities įtemptą veiklą vainikavo kapitaliniu „Lotynų-lietuvių kalbų žodynu" (V., 1996). Tai apie 50 tūkstančių žodžių žodynas. Jame randami ne tik bendriniai, bet ir tikriniai žodžiai. Lietuviškas tekstas kirčiuotas. Jau po autoriaus mirties (2007 m.) išleistas antras žodyno leidimas.

Negalima pamiršti, kad Kuzavinis į lietuvių kalbą išvertė ir Antoine'o Meillet veikalą „Lyginamasis metodas istorinėje kalbotyroje" (V., 1956). Savo metu tai buvo vienintelis istorinės indoeuropeistikos veikalas lietuvių kalba.

Kazys Pakalka. K. Pakalka gimė 1928 m. sausio 1 d.[306] Juodalaukyje (Ignalinos r.). Pradžios mokslą jam teko pradėti lenkiškoje mokykloje, nes lietuviškos mokyklos lenkų valdžios jau buvo uždarytos. 1941 m. pradėjo mokytis Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje. Ją baigęs, 1948–1953 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus

[306] Kai kuriuose šaltiniuose nurodoma jo gimimo data 1930 m. sausio 1 d. nėra tikra.

universitete. 1953–1957 m. dėstė Vilniaus pedagoginiame institute. 1957–1960 m. mokėsi Lietuvių kalbos ir literatūros instituto aspirantūroje. 1960–1993 m. Pakalka – šio instituto mokslinis bendradarbis. Mirė kalbininkas 2009 m. rugsėjo 16 d. Vilniuje. Palaidotas netoli gimtinės Gedžiūnėlių kapinėse[307].

Galėtume sakyti, kad visa šio kalbininko mokslinė veikla iš esmės yra susijusi su dviem mūsų leksikografijos paminklais – Konstantino Sirvydo žodynais ir didžiuoju akademiniu „Lietuvių kalbos žodynu". Į darbą prie šio žodyno Pakalka įsitraukė dar būdamas pirmo kurso studentas. Savo profesoriaus Juozo Balčikonio, tada dar žodyno vyriausiojo redaktoriaus, raginamas, jis aktyviai pradėjo užrašinėti savo gimtųjų apylinkių žodžius. Ypač geras informatorius jam buvo motina, puikiai mokėjusi savo tarmę, pasižymėjusi turtinga leksika. Prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" Pakalka išdirbo daugiau kaip trisdešimt metų. Jo kartotekai užrašė per 18 tūkstančių žodžių.

Anksti Pakalka susidomėjo ir lietuvių leksikografijos istorija. Parašė vertingą diplominį darbą „D. Poškos kalbiniai darbai", kuriame pagrindinis dėmesys buvo skiriamas šio mūsų kultūros veikėjo žodynui.

1965 m. Pakalka apgynė daktaro disertaciją „Pirmasis lietuvių kalbos žodynas (Konstantino Širvydo „Dictionarium trium linguarum" (1629 m.)". Šia tema paskelbė straipsnių, kuriuose nustatė pirmojo žodyno lenkiškosios ir lotyniškosios dalies šaltinį, ištyrė žodynų naujadarus, tarminį pagrindą[308].

Sėkmingai apgynęs disertaciją, Pakalka ir toliau tyrinėjo K. Sirvydo žodynus. 1973 m. jis paskelbė svarbų straipsnį, kuriame labai argumentuotai įrodinėjo, jog pirmasis K. Sirvydo žodynas buvo išspausdintas ne 1629 m., kaip buvo teigiama ankstesniųjų tyrinėtojų, o apie 1620 metus.

[307] Kazys Pakalka bibliografija. Sud. Z. Šimėnaitė. Įžangos žod. A. Balašaičio. V., 2000. Andrašiūnaitė-Strakšienė R. Istorikas, kalbininkas, pedagogas. – Voruta, 1998.V.30; Balašaitis A. Žodyno tyrėjui Kazimierui Pakalkai – 80. – GK, 2008, 1, p. 24–25; Sabaliauskas A. In memoriam Kazys Pakalka (1928–2009). – KK, 2009, 82, p. 355–358.

[308] Pakalka K. Iš K. Širvydo „Dictionarium trium linguarum" žodyno istorijos. – LKK, 1960, 3, p. 277–287; Dėl K. Sirvydo žodyno „Dictionarium trium linguarum" lenkiškosios-lotyniškosios dalies šaltinio. – MA Darbai, 1960, 1(8), p. 217–221; K. Širvydo žodyno „Dictionarium trium linguarum" naujadarai. – LKK, 1961, 4, p. 281–300; Iš K. Širvydo naujadarų plitimo istorijos. – LKK, 1975, 16, p. 240–244.

Savo prielaidą Pakalka daugiausia rėmė kai kuriais K. Sirvydo biografijos faktais, o ypač žodyno egzemplioriuje esančiais vandenženkliais[309]. Įdomių samprotavimų jis pareiškęs ir dėl šio žodyno pavadinimo[310]. Kitame straipsnyje[311] apie pirmąjį mūsų žodynininką Pakalka linkęs pritarti istorikės Ingės Lukšaitės nuomonei, kad pirmasis K. Sirvydo žodynas vadinęsis „Promptuarium dictionum Polonicum Latinarum et Lituanicum" („Lenkų-lotynų ir lietuvių kalbų aruodas (vadovas)".

Pakalka argumentuotai parodė, jog K. Sirvydo žodynu daug kur rėmėsi Dionizas Poška rašydamas savo lietuvių-lenkų-lietuvių kalbų žodyną[312].

Žinoma, pats svarbiausias Pakalkos nuopelnas lietuvių kalbotyrai – tai K. Sirvydo leksikografijos veikalų parengimas spaudai. 1979 m. buvo išleistas jo parengtas veikalas „Pirmasis „Lietuvių kalbos žodynas" (V., 1979). Šiame labai kruopščiai parengtame veikale skelbiama išsami Pakalkos studija (p. 13–83) apie K. Sirvydo žodyną, jo pasirodymo aplinkybes, spausdinimo metus, apie atskirus žodyno leidimus, leksikografijos metodą, kalbines ypatybes, leksikos sudėtį, atskirai aptariant naujadarus, dialektizmus, archaizmus, skolinius, žodyno reikšmę lietuvių leksikografijai, bendrinei kalbai ir tautos kultūrai. Studijos santraukos skelbiamos rusų, lenkų, vokiečių kalbomis. Toliau eina fotografuotinis 1642 m. leidimo tekstas ir lietuviškų žodžių rodyklė, sudaryta remiantis visais žodynų leidimais[313]. Šis registras labai svarbus mūsų leksikos tyrinėjimui. Jis buvo Pakalkos pateiktas kaip atskira

[309] Pakalka K. Apie defektinį trikalbį K. Širvydo žodyną. – MA Darbai, 1973, 4(45), p. 131–142; Balašaitis A., Pakalka K. Dar dėl K. Širvydo defektinio žodyno leidimo datos. – Blt., 1976, 12(2), p. 171–175.

[310] Pakalka K. Apie K. Širvydo žodyno pirmojo leidimo pavadinimą. – LKK, 1980, 20, p. 97–100.

[311] Pakalka K. Uolusis XVII a. jėzuitas Konstantinas Sirvydas. – Katalikų pasaulis, 1991, 17, p. 16–17.

[312] Pakalka K. K. Sirvydo „Dictionarium trium linguarum" poveikis D. Poškos žodynui „Słownik języka litewskiego, polskiego i łacinskiego". – LKK, 1995, 33, p. 216–230.

[313] Kardelytė J. Dictionarium trium linguarum. – Naujos knygos, 1979, 6, p. 12–13; Balašaitis A. Mūsų pirmasis žodynas. – Pergalė, 1980, 5, p. 179–182; Reczek J. Słownik Konstantego Szyrwida. – JP, 1980, 60, p. 262–267; Palionis J. (Rec.) – Blt., 1981, 17(2), p. 200–207; Petr J. (Rec.) – Slavia, 1981, 50, p. 423–425; Sabaliauskas A. Paminklas pirmajam mūsų leksikografui. – Gimtasis kraštas, 1980.III.20.

disertacijos dalis. Oficialusis oponentas J. Balčikonis tuomet kalbėjo: „Labai reikšminga antroji disertacijos dalis – Lietuviškų žodžių 917 lapų registras, be kurio neįmanomi tolesni lietuvių leksikos tyrinėjimai. Ragistras padės išvengti klaidų ir netikslumų redaguojantiems akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" tolesnius tomus, bus reikalingas istoriniam ir etimologiniam lietuvių kalbos žodynui ir kiekvienam filologui, tyrinėjančiam senuosius raštus"[314].

1997 m. išleidžiamas Pakalkos parengtas „Senasis Konstantino Sirvydo žodynas" (V., 1997). Jame skelbiamas Pakalkos straipsnis „Pastabos apie senąjį Konstantino Sirvydo trikalbį žodyną (~1620 m.)" (p. 6–25), lenkiška straipsnio santrauka, fotografuotinis žodyno tekstas ir lietuviškų žodžių rodyklė (žodžiai pateikiami dabartine rašyba, po jų eina originalo rašyba)[315].

Negalima nepasidžiaugti, jog abu žodynai yra labai gražiai išleisti.

Minėtinas ir dar vienas Pakalkos straipsnis, skirtas K. Sirvydui – tai straipsnis apie K. Sirvydo „Punktų sakymų" lenkiškąją pratarmę[316].

Kalbininkas taip pat paskelbė straipsnių leksikos istorijos, kalbos kultūros klausimais[317].

Vienas paskutiniųjų svarbesnių Pakalkos straipsnių yra skirtas jo gimtajai tarmei[318].

Už darbą prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" Pakalkai kartu su kitais buvo paskirta 1996 m. Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Vytautas Būda. V. Būda gimė 1928 m. vasario 3 d. Salantuose (Kretingos r.). Mokėsi Salantų gimnazijoje. Būdai kelyje į lituanistiką svarbų vaidmenį suvaidino šios gimnazijos mokytojo ir ilgamečio direktoriaus Jono Daščioro pamokos.

1948–1953 m. lietuvių kalbą ir literatūrą Būda studijavo Vilniaus universitete. Čia jis buvo ypač stropus profesoriaus Juozo Balčikonio

[314] Balčikonis J. R. r., I, p. 368–369.

[315] Drotvinas V. Naujas Konstantino Sirvydo senojo žodyno leidimas. – Kultūros barai, 1997, 11, p. 73–76; Urbutis V. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 143–154.

[316] Pakalka K. K. Širvydo „Punktų sakymų" lenkiškoji pratarmė. – LKK, 1983, 22, p. 248–252.

[317] Pakalka K. *Akiniai.* – KK, 1978, 34, p. 67–68; *Žiūronai.* – KK, 1978, 35, p. 62–63; *Sostinė.* – KK, 1979, 36, p. 82–84; *Pieštukas.* – KK, 1981, 41, p. 80–81; *Degtukas.* – KK, 1983, 49, p. 76–78, ir kt.

[318] Pakalka K. Daugėliškio tarmės kalbėjimo veiksmažodžių (verba dicendi) žodynėlis. – LKK, 1995, 35, p. 205–217.

studentas. 1953–1954 m. Būda dirbo Lietuvių kalbos ir literatūros institute. 1954–1971 m. jis – Eltos vertėjas, vertimų redaktorius. 1971–1993 m. Būda dėstė Vilniaus inžineriniame statybos institute. 1979–1983 m. ir 1985–1987 m. vadovavo Lietuvių kalbos katedrai. 1977 m. jam buvo suteiktas docento vardas. 1969 m. Būda apgynė daktaro disertaciją.

Kalbininkas mirė 2007 m. sausio 14 d. Vilniuje[319].

Daugiausia kalbininkas domėjosi lietuvių kalbos sintaksės problemomis. Jo disertacijos tema: „Pažyminio šalutinių sakinių sintaksinės funkcijos ir prijungimo ypatybės (šalutinis sakinys susijęs su keliais pažymimaisiais arba paaiškinamaisiais žodžiais)". Šia tema paskelbė straipsnių[320].

Apgynęs disertaciją, Būda ir toliau tyrinėjo lietuvių kalbos prijungiamuosius sakinius. Savo tyrinėjimų išvadas paskelbė atskirais straipsniais[321]. 1986 m. išleido monografiją „Lietuvių kalbos sudėtiniai prijungiamieji sakiniai" (V., 1986), o 1987 m. – monografiją „Lietuvių kalbos prijungiamieji sakiniai. Tyrimo istorija" (V., 1987). Ypač vertinga pastaroji monografija, kurioje kritiškai apžvelgiama trijų šimtmečių lietuvių kalbos prijungiamųjų sakinių tyrinėjimai. Nemaža dėmesio skiriama čia ir kitų kalbų prijungiamųjų sakinių tyrimams, apskritai gramatinės minties raidai. Monografija sudaryta iš trijų pagrindinių skyrių: „Vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai", „Sudėtiniai prijungiamieji sakiniai (Jų dėmenys ir terminai)", „Sudėtinių prijungiamųjų sakinių klasifikacija".

Būda daug dėmesio skyrė įvairiems lietuvių kalbos kultūros klausimams. Šiais klausimais paskelbė daugybę straipsnių. Parengė taip pat daugiausia Vilniaus inžinerinio statybos instituto studentams skirtų mokymo knygų: „Nelietuviškų tikrinių vardų kirčiavimas" (V., 1982),

[319] Rosinas A. [Vytautas Būda]. – MK, 1988, 5, p. 42; Sabaliauskas A. Vytautas Būda. – Varpas, 2007, 4, p. 5; Pupkis A. Atminimo žodis Vytautui Pranciškui Būdai. – GK, 2007, 2, p. 16–19.

[320] Būda V. Pažyminio šalutiniai sakiniai, susiję su keliais prijungiamaisiais pamatais. – Klb., 1967, 17, p. 89–105; Santykinio įvardžio vieta sudėtiniame prijungiamajame sakinyje. – KK, 1967, 13, p. 37–47; Pažyminio šalutinio sakinio sintaksinės funkcijos ir prijungimo ypatybės, kai tarp pažymimųjų žodžių nėra tiesioginių sintaksinių ryšių. – Klb., 1968, 19, p. 113–134.

[321] Būda V. Gramatinis prijungiamojo sakinio dėmenų subordinavimas santykine samplaika. – Klb., 1974, 25(1), p. 7–19; Lietuvių kalbos priežasties prijungiamųjų sakinių sandara. – MA Darbai, 1978, 65(4), p. 125–135; Papildinio prijungiamųjų sakinių sandaros elementai. – Klb., 1979, 30(1), p. 13–22, ir kt.

„Lietuvių kalbos kultūros pradmenys architektūros specialybių diplomantams“ (V., 1982), „Lietuvių kalbos kultūra aukštojoje technikos mokykloje“ (V., 1991)[322], „Lietuvių kalbos neveikiamojo dalyvio žodžių junginiai“ (V., 1992), „Sudurtiniai ir priešdėlinės darybos žodžiai su tarptautiniais dėmenimis“ (V., 1994)[323].

Paskelbė jis taip pat straipsnių lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos klausimais, kalbotyros veikalų recenzijų. Minėtinas jis ir kaip aktyvus žodžių rinkėjas akademiniam „Lietuvių kalbos žodynui“.

Į lietuvių raštijos istoriją Būda patenka ir kaip prityręs grožinės ir kitokio pobūdžio literatūros vertėjas. Lituanistams ypač naudingos jo iš lenkų kalbos verstos knygos Konstantino Tiškevičiaus „Neris ir jos krantai“ (V., 1992), Zigmanto Šliogerio „Nemunu“ (V., 1992). Būda parengė šioms knygoms išsamius komentarus, lietuvių skaitytojams gražiai pristatė jų autorius. Grožinę literatūrą jis taip pat vertė iš rusų, latvių, vokiečių kalbų. Žinomam Halinos Turskos veikalui „Apie lenkų kalbos plotų Vilniaus krašte atsiradimą“ (V., 1995) jis iš rusų kalbos išvertė Valerijaus Čekmono studiją „Dar sykį apie rankraščių likimą, arba įvedamojo straipsnio pratarmė“ (p. 59–104).

Aloyzas Vidugiris. A. Vidugiris gimė 1928 m. gruodžio 25 d. Gakūnuose (dab. Tautvilai, Panevėžio r.). 1950 m. baigė Subačiaus vidurinę mokyklą (1942–1944 m. mokėsi Panevėžyje). 1954 m. baigė Vilniaus pedagoginio instituto logikos, psichologijos ir lietuvių kalbos specialybę. Kaip būsimajam kalbininkui čia jam daugiausia įtakos turėjo docentė Elžbieta Mikalauskaitė ir tuomet taip pat šiame institute dirbęs jaunas dėstytojas Zigmas Zinkevičius.

1954–2001 m. Vidugiris dirbo Lietuvių kalbos institute (iki 1990 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas). 1962 m. apgynė daktaro disertaciją „Zietelos lietuvių tarmė“ (vad. Borisas Larinas)[324].

[322] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1991, 9, p. 24–25.

[323] Tarvydaitė D. (Rec.) – GK, 1994, 8–9, p. 21–22.

[324] Morkūnas K., Sabaliauskas A. Mirštančių tarmių gelbėtojas. – GK, 1998, 12, p. 21–23; Dialektologas dr. Aloyzas Vidugiris. – Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, 1999, 14, p. 582–583; 1955–2002 m. darbų bibliografija. – Ten pat, 2003, 23, p. 599–608; Garšva K. Sveikiname Aloyzą Vidugirį. – ALL(LKK), 2003, 49, p. 171–172; Balašaitis A. Tarmėms skirti dešimtmečiai. – GK, 2004, 1, p. 23–24; Sabaliauskas A. Aloyzui Vidugiriui – 80. – KK, 2008, 81, p. 326–330. Aloyzas Vidugiris. Bibliografija. Sud. B. Gudelienė ir E. Steikūnaitė. Įžangos žod. L. Kalėdienės (V., 2008).

Vidugirio disertacija – labai reikšmingas lietuvių dialektologijos tyrinėjimas. Zietelos (baltr. Дзятлово, maždaug 30 km į pietvakarius nuo Naugarduko, Baltarusija) tarmė, jau seniai atskirta nuo pagrindinio lietuvių kalbos tarmių masyvo, išlaikė daug archajiškų bruožų. Joje labai ryškiai atsispindi lietuvių ir slavų kalbų kontaktai. Nenuostabu, kad šią tarmę įvairiu metu tyrinėjo tokie žymūs baltistai kaip Eduardas Volteris, Kazimieras Būga, Janas Rozwadowskis, Peteris Arumaa, Jurgis Gerulis, Christianas Stangas. Tačiau Vidugiris pirmasis, deja, jau ir paskutinis, taip detaliai (darbas apima 517 mašinraščio puslapių) aprašė šią tarmę. Jo disertacijoje surašytų informantų šiandien jau nė vieno nėra tarp gyvųjų. Statistikos duomenys rodo, kad 1886 m. Zietelos apylinkėse lietuviškai kalbėjo 1156 žmonės.

Pagrindinė Vidugirio disertacijos dalis atskirais straipsniais buvo paskelbta periodiniuose Lietuvos filologų leidiniuose[325].

Vidugirio disertacijos gynime oficialusis oponentas Juozas Balčikonis, gerai įvertinęs disertanto darbą, be kita ko, pasakė, kad „darbas atliktas su dideliu rūpestingumu ir atsidėjimu, tikrai vertas, kad jis būtų išspausdintas mokslo reikalams“[326]. Po keturiasdešimties metų Vidugiris su kaupu įvykdė šį profesoriaus pageidavimą. Jis, gerokai papildęs, patikslinęs, parengė didžiai vertingą monografiją „Zietelos lietuvių šnekta“ (V., 2004).

Monografiją sudaro keturios pagrindinės dalys: „Įvadas“ (p. 17–61), „Fonetika“ (p. 62–122), „Morfologija“ (p. 123–337), „Zietelos šnekta izofonų ir izomorfų sankirtoje“ (p. 338–352).

Įvadinę monografijos dalį net ir nesidomintis kalbotyros dalykais žmogus turbūt kaip kokią graudžią apysaką galėtų skaityti po kelis kartus. Kai XIX a. pabaigoje į šį kraštą iš Sankt Peterburgo atvyko Eduardas Volteris, jis čia dar rado per tūkstantį lietuvių, tačiau ant

[325] Vidugiris A. Kai kurios Zietelos tarmės ypatybės. – LKK, 1959, 2, p. 195–213; Zietelos tarmės įvardis. – LKK, 1960, 3, p. 113–131; Veiksmažodžiai su priesagomis *-inėti* ir *-idinėti* Zietelos tarmėje. – MA Darbai, 1961, 2(11), p. 219–231; Zietelos tarmės daiktavardis. – LKK, 1969, 11, p. 147–182; Zietelos tarmės veiksmažodžio kaityba. – LKK, 1973, 14, p. 199–219; Zietelos tarmės būdvardis. – LKK, 1974, 15, p. 277–288; Zietelos tarmės prieveiksmės. – LKK, 1978, 18, p. 159–169; plg. t. p. Iš Zietelos ir pietų aukštaičių leksikos sąsajų. – Vakarų baltų kalbos ir kultūros reliktai. Klaipėda, 1996, p. 82–89; Šis tas iš Lazūnų ir Zietelos leksikos gretinimo. – LKK, 1997, 37, p. 163–170, ir kt.

[326] Balčikonis J. R. r., I, p. 366.

valsčiaus raštinės sienos jis pamatė ir lentelę, kurioje buvo užrašyta: „По литовски говорить строго воспрещается“ („Lietuviškai kalbėti griežtai draudžiama“). 1921 m. lenkų valdžia iš Zietelos iškėlė paskutinį lietuvį kunigą, panaikino lietuviškas pamaldas. Lietuvis pašalinamas iš seniūno pareigų. 1928 m. uždaryta lietuviška mokykla. Lietuvišką šnektą griovė karai, besikeičiančios okupacijos, gaisrai, kolektyvizacija. Paskutinis lietuviškai kalbėję šnektos atstovas mirė 1988 metais.

Labai įdomi paskutinioji monografijos dalis, kurioje autorius mėgina pažvelgti į šnektos susiformavimo istoriją. Zietelos šnekta turi tą patį kaip ir kitos lietuvių kalbos šnektos garsyną, tuos pačius žodžių kaitybos ir darybos modelius. Tačiau iki galo ji nesutampa nei su viena dabartine lietuvių tarme. Zietelos šnektoje, kaip ir pietų aukštaičių patarmėje, galima išskirti du pagrindinius klodus, kurių vienas yra būdingesnis vakarinėms lietuvių kalbos tarmėms, o kitas – rytinėms. Tačiau vakarietiškų ypatybių klodas yra gerokai ryškesnis už rytietiškąjį. Be to, daugelis Zietelos šnektos rytietybių yra naujesnės kilmės, atėjusios per pietų aukštaičius. Vidugirio nuomone, vargu galima abejoti, kad ši šnekta yra tiesiogiai išriedėjusi iš šiose vietose nuo seno gyvenusių vakarų baltų–dainavių ar jotvingių. Tai ypač rodytų šio krašto toponimija[327].

Išmirusiai Zietelos lietuvių tarmei Vidugiris paskyrė dar vieną paminklinį veikalą „Zietelos šnektos žodynas“ (V., 1998). Kadangi tuo metu, kai Vidugiris savo veikalui rinko medžiagą, ši tarmė, smarkiai paveikta baltarusių, lenkų, rusų kalbų, galima sakyti, jau visiškai merdėjo, jis pasirinko išsamiojo tarmės žodyno tipą, kuris geriausiai parodo, kokia kalba kalbėjo didžioji dalis iš to pusšimčio žmonių, su kuriais autoriui teko bendrauti. Žodyne šalia archajiškų ar šiaip įdomių lietuviškų žodžių, kaip: *èš* 'aš', *gimulỹs* 'kūdikis, naujagimis', *girgitūnas* 'kas nesuprantamai (lietuviškai) kalba', *ketvertė* 'keturiese', *kuõpinos* 'vaišės', *mė́nas* 'mėnulis; mėnuo', *mulkti* 'ryti; gerti', *nasraĩ* 'burna; metmenų žiotys', *pãvardas* 'pravardė', *pẽkus* 'gyvuliai, banda', *sãgikas* 'švarkelis, apsiaustas', *splūsna* 'plunksna; svogūno laiškas', *tõdrin* 'todėl', *vėsùtė* 'pavėsis', randame ir: *bumagà* 'popierius, dokumentai', *chmorà* 'debesis', *gãradas* 'miestas', *jùnis* 'birželis', *jùlis* 'liepa', *karandóšis* 'pieštukas', *prarõkas* 'pranašas' ir kitus panašius slavizmus. Su baltarusišku *h* zie-

[327] Urbanavičienė J. (Rec.) – GK, 2004, 7, p. 17–18.

teliškiai dažnai tarė ir grynai lietuviškus žodžius: *hãdata* 'adata', *hakìs* 'akis', *halkū́nė* 'alkūnė', *harklỹs* 'arklys', *hãšara* 'ašara', *hãžeras* 'ežeras'.

Žodyne skelbiamame straipsnyje „Šnektos likimas ir žodyno šaltiniai" (P. 11–23) trumpai apibūdinami žodyno informantai. Pateikiamos jų nuotraukos.

Be bendrinių žodžių, žodyne surašyti taip pat vietovardžiai ir asmenvardžiai. Įspūdinga ir žodyno apimtis – 847 puslapiai[328].

Reikėtų pridurti, jog Vidugiris per tuos keturis dešimtmečius, praleistus tarp šio krašto žmonių, tapo artimas jų draugas, labai laukiamas svečias. Turbūt geriausiai tai išsako žodyno redaktoriaus Antano Balašaičio priminti vienos tarmės atstovės Vidugiriui skirti žodžiai: „Ach manas tu mylitkas, ir vėl mūsip atvažiavai! Aš roda, kad jus Dievas atnešė manip".

Negalima nepritarti žodyno recenzento Z. Zinkevičiaus žodžiams: „Aptariamasis *Žodynas* – tai ištisinis kalbos lobynas, kuriuo amžiais naudosis dialektologai ir kalbos istorikai, su didžiu dėkingumu minėdami jo autorių Aloyzą Vidugirį" (p. 235).

Paskutinė zieteliškos trilogijos dalis yra Vidugirio kartu su Danguole Mikulėniene parengtas dviejų dalių veikalas „Zietelos šnektos tekstai" (V., 2005–2010, I–II). Čia skelbiami Vidugirio 1955–1985 m. užrašyti tekstai ir D. Mikulėnienės nepaprastai kruopščiai parengti, turbūt pusę viso veikalo užimantys šių tekstų komentarai[329].

Vidugiris, kaip tikras mirštančiųjų lietuvių kalbos tarmių gelbėtojas, padėjo mokslui išsaugoti dar vieną įdomią tarmę. Jis kartu su žurnalistu Jonu Petrausku parašė „Lazūnų tarmės žodyną" (V., 1985). J. Petrauskas, pats kilęs iš Lazūnų, savo gimtosios tarmės faktus rinko jau nuo 1933 metų. Be to, autoriams nemaža padėjo Petrausko motina lazūniškė Marcelė Miknaitė-Petrauskienė (1888–1987), iki gyvenimo pabaigos išlaikiusi gražią tartį, turtingą leksiką ir gerą atmintį. Tai taip pat išsamiojo tipo žodynas. Autoriai sudėjo viską, ką galėjo dar rasti šioje, sakytume, mūsų akyse išnykusioje, kalbos mokslui nepaprastai vertingoje tarmėje (Lazūnai, baltarusiškai *Лаздуны* yra Gardino srities Vijos rajone).

Žodyne trumpai aprašomos ir šios tarmės ypatybės, vietovės istorija.

[328] Zinkevičius Z. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 229–235; Balašaitis A. Paminklas užgesusiai šnektai. – Dienovidis, 1998, 12, p. 14.

[329] Plg. p. 318.

Mūsų tarminės leksikografijos pradininkas Vytautas Vitkauskas taip apibūdino šį Petrausko ir Vidugirio veikalą: „Medžiagos tikrumu, autentiškumu, kalbos gyvumu tai tikrai girtinas ir girtinas darbas. Bet kokią lietuvių kalbos istorijos, dialektologijos, istorinės gramatikos problemą svarstant, be jo išsiversti niekas negalės“ (p. 84)[330].

Autoriai paskelbė ir „Lazūnų tarmės žodyno“ papildymus“ (LKK, 1991, 29, p. 160–203).

Atskira knyga Petrauskas ir Vidugiris paskelbė „Lazūnų tarmės tekstus“ (V., 1987).

Vidugiris susijęs ir dar su viena šiam kraštui skirta knyga. Jau po autoriaus mirties buvo išleista iš Lazūnų kilusio žymaus kultūros ir visuomenės veikėjo Juozo Maceikos (1904–1991) labai vertinga knyga „Lazūnai“ (V., 1998). Vidugiris šiai knygai parašė straipsnį „Juozas Maceika ir Lazūnai“ (p. 5–8). Jis taip pat knygos redaktorių kolegijos narys.

Galbūt ne pro šalį būtų prisiminti, ką apie šį kraštą straipsnyje „Tarp mirštančiųjų“ 1906 metais rašė Jonas Jablonskis: „Dar pereis 20–30 metų, ir jei visas parapijos gyvenimas eis kaip ėjęs, senoviškai, lietuvių joje nebebus: visi žmonės tarp savęs šnekėsis vien gudiškai, pasiliks tik keliolika senelių, kurie šiaip-taip mokės dar kelis žodžius susakyti lietuviškai, ir tiek“[331].

Vidugiris yra ir kito labai vertingo lietuvių tarmės žodyno bendraautoris: jis kartu su Laima Grumadiene (Kalėdiene), D. Mikulėniene ir Kaziu Morkūnu parengė „Dieveniškių šnektos žodyną“ (V., 2005–2010, I–II)[332].

Negalima pamiršti, kad Vidugiris mokslui išgelbėjo Čiornos Padinos (Saratovo sritis) lietuvių šnektos likučius[333].

Vidugiris redagavo ne tik folkloristams, bet ir kalbininkams svarbų leidinį – Ados Seselskytės parengtas „Gervėčių pasakas“ (V., 1997).

[330] Vitkauskas V. (Rec.) – Blt., 1987, 23(1), p. 83–86; Stundžia B. Dar vienas mokslui svarbus žodynas. – Kultūros barai, 1986, 5, p. 71–73; Vitkauskas V. Unikalios lietuvių tarmės žodynas. – Pergalė, 1986, 4, p. 178–180.

[331] Jablonskio raštai. K., 1932, I, p. 125.

[332] Plg. p. 318.

[333] Vidugiris A. Čiornos Padinos lietuvių tarmės morfologinės ypatybės. – LKK, 1964, 7, p. 193–206; Čiornos Padinos lietuvių tarmės susidarymas ir atskiros jos ypatybės. – MA Darbai, 1965, 1(18), p. 219–232; Apie pirmąją ekspediciją į Černapadinę. – Šiaurės Atėnai, 2007.I.27.

Taip pat jis vienas iš pačių aktyviausių akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ žodžių rinkėjų.

Gal reikėtų pridurti, kad Vidugiriui, kaip už Lietuvos ribų esančių lietuvių kalbos tarmių tyrėjui, daug padėjo jo disertacijos vadovo akademiko Boriso Larino autoritetas. Mat sovietinė valdžia į tokius tyrinėjimus dažnai žiūrėjo kaip į nepageidaujamą kišimąsi į kitos respublikos reikalus.

Kalbininkas dalyvavo gausybėje dialektologinių ir kraštotyros ekspedicijų. Jo straipsniai paskelbti kraštotyros leidiniuose: „Dieveniškės“ (V., 1968, 1995), „Gaidės ir Rimšės apylinkės“ (V., 1969), „Dubingiai“ (V., 1971), „Kernavė“ (V., 1972), „Gervėčiai“ (V., 1989), „Uliūnai“ (V., 1993), „Kupiškėnų kraštas“ (V., 1997), „Raguva“ (V., 2001).

Prisidėjo Vidugiris ir prie veikalo „Lietuvininkų žodis“ (Kaunas, 1995, I–II) parengimo – jis šio veikalo redakcinės komisijos narys ir dviejų straipsnių autorius[334].

„Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos programai“ Vidugiris sudarė atskira knygele išleistą dalį „Leksika“ (V., 1995).

Nemaža straipsnių Vidugiris parašė apie lietuvių kalbos tyrinėtojus, iš kurių ypač svarbus „P. Arumos įnašas į pietrytinių lietuvių kalbos šnektų tyrimą“ (LKK, 1993, 30, p. 8–13), kuriame jis panaudojo žymiojo estų baltisto išlikusį archyvą.

Tačiau bene daugiausia darbo Vidugiris įdėjo į pagrindinį mūsų dialektologijos veikalą „Lietuvių kalbos atlasą“[335]. Jis yra vienas iš pagrindinių veikalo autorių ir redaktorių, uoliausias medžiagos rinkėjas (ištyrė per keturiasdešimt gyvenamųjų punktų). Kartu su kitais jis sudarė knygą „Lietuvių kalbos tarmės (Chrestomatija)“ (V., 1970). Su „Lietuvių kalbos atlasu“ susijęs ir jo straipsnis, skirtas lingvistinės geografijos problemoms[336].

Apskritai reikia pasakyti, kad Vidugiris buvo nepaprastai pasišventęs lietuvių kalbos tarmių tyrėjas. Jo pasišventimo ir entuziaz-

[334] Vidugiris A. Iš Ragainėnų leksikos. – Lietuvininkų žodis. Kaunas, 1995, II, p. 500–513; Kalbinė padėtis ir įspūdžiai pokario ekspedicijų bei išvykų duomenimis. – Ten pat, p. 559–570.

[335] Plg. p., Liet. k. t. ist., II, p. 26–32.

[336] Vidugiris A. Dėl leksinės sinonimikos santykio su žodžio geografija. – LKK, 1977, 17, p. 109–120; plg. t. p. Lietuvių kalbos atlasui 50 metų. – GK, 2000, 10, p. 1–4.

mo neatšaldė ir tai, kad jis 1987 m. Baltarusijos teritorijoje (netoli Voranavo) dialektologinės ekspedicijos metu vietos chuliganų buvo žiauriai sumuštas ir ilgesnį laiką turėjo praleisti ligoninėje.

1993 m. Vidugiriui kartu su kitais kraštotyrininkais Tautos namų tarybos ir Etninės kultūros globos tarybos nutarimu buvo paskirta valstybinė Jono Basanavičiaus premija. Už darbą prie „Lietuvių kalbos atlaso" drauge su kitais šio veikalo autoriais jam buvo paskirta 1994 m. Lietuvos Respublikos mokslo premija. Taip pat jis yra pirmasis panevėžiškio kalbininko ir pedagogo Petro Būtėno premijos laureatas.

Kazimieras Eigminas. K. Eigminas gimė 1929 m. sausio 22 d. Rokiškyje. 1948 m. baigęs Rokiškio berniukų gimnaziją, 1948–1953 m. Vilniaus universitete studijavo klasikinę filologiją. Mokėsi šio universiteto aspirantūroje.

1956–1996 m. dirbo Lietuvių kalbos institute. Keletą metų Vilniaus universitete jis taip pat yra dėstęs lotynų kalbą. Mirė 1996 m. balandžio 22 d. Vilniuje. Palaidotas Panevėžyje[337].

Eigminas rašė akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" tekstą, aiškino šio veikalo nelietuviškų žodžių kilmę, kurį laiką šifravo Jono Bretkūno Biblijos vertimo tekstą. Tačiau sėkmingiausiai jis darbavosi lietuvių kalbos istorijos srityje, ypač ten, kur galėjo pasinaudoti ir savo klasikinių kalbų studijomis.

1957 m. knygoje „Pirmoji lietuvių kalbos gramatika. 1653 metai" buvo išspausdintas Eigmino Danieliaus Kleino „Grammatica Litvanica" lietuviškas vertimas.

Daug publikacijų Eigminas paskyrė anoniminei 1737 m. lietuvių kalbos gramatikai „Universitas lingvarum Litvaniae"[338]. Mėgindamas išaiškinti šios gramatikos šaltinius, jis rūpestingai išstudijavo gal pusantro šimto senųjų lotynų, graikų, lenkų ir kitų kalbų grama-

[337] Stundžia B. Kazimieras Eigminas. – GK, 1996, 5, p. 29–31; Sabaliauskas A. Kazimieras Eigminas (1929–1996). – Literatūra ir menas, 1996.IV.27; Михайлов Н. Казимерас Эйгминас (1929–1996). – Б-сл. иссл., 1988–1996(1997), с. 395–396.

[338] Eigminas K. Anoniminės 1737 m. lietuvių kalbos gramatikos „Universitas linguarum Litvaniae" tarmės klausimu. – MA Darbai, 1960, 1(8), p. 163–173; Anoniminės lietuvių kalbos gramatikos „Universitas lingvarum Litvaniae" santykis su kitomis to meto gramatikomis. – MA Darbai, 1979, 1(66), p. 135–147; Dėl termino būtasis dažninis laikas istorijos. – KK, 1966, 10, p. 25–27, ir kt.

tikų. Gana tiksliai jam pavyko nustatyti gramatikos tarmę. Kalbininkas paskelbė ir gramatikos lietuviškų žodžių indeksą[339].

1981 m. išėjo Eigmino parengta knyga „Universitas linguarum Litvaniae" (V., 1981)[340]. Čia skelbiamas fotografuotinis gramatikos tekstas ir Eigmino atliktas teksto vertimas į lietuvių kalbą. Knygoje išspausdinta taip pat plati Eigmino studija (p. 7–53), kurioje aptariama gramatikos atsiradimo sąlygos, jos autorystės klausimai, paskirtis ir pobūdis, kalbos šaltiniai ir tarminis pamatas, rašyba, kirtis ir priegaidė, gramatikos leidimai ir jų reikšmė.

1992 m. Vilniaus universitete Eigminas apgynė daktaro disertaciją „Anoniminė lietuvių kalbos gramatika „Universitas lingvarum Litvaniae", 1737".

Anksti kalbininkas susidomėjo ir vadinamąja Kristupo Sapūno ir Teofilio Šulco lietuvių kalbos gramatika „Compendium Grammaticae Lithvanicae"[341].

Jau po Eigmino mirties pasirodė knyga „Sapūno ir Šulco gramatika. Compendium grammaticae Lithvanicae" (V., 1997). Čia greta fotografuotinio lotyniško gramatikos teksto skelbiamas ir lietuviškas Eigmino vertimas, taip pat jo straipsnis „Kristupo Sapūno ir Teofilio Šulco „Compendium Grammaticae Lithvanicae" (p. 9–32), kuriame, tarp kitų dalykų, nagrinėjamos šios gramatikos santykis su Danieliaus Kleino gramatikomis, jos įtaka vėlesnėms lietuvių kalbos gramatikoms. Gramatikos lietuviškų žodžių indeksą šiam leidiniui (p. 265–330) parengė Bonifacas Stundžia. Jis parašė ir straipsnį „Žodis apie a. a. Kazimierą Eigminą" (p. 331–333). Jį užbaigė žodžiais: „Savo gyvenimo kelią Kazimieras Eigminas užbaigė Sapūno ir Šulco gramatikos vertimu ir tyrinėjimais. Tai brangus ir prasmingas paminklas mums, gyviesiems, ir jam, atgulusiam Panevėžio senosiose kapinėse šalia motinos, kurią dažnai lankydavo ir labai mylėjo" (p. 333)[342].

[339] Eigminas K. Anoniminės 1737 m. Lietuvių kalbos gramatikos „Universitas lingvarum Litvaniae leksika". – LKK, 1983, 22, p. 155–181.

[340] Petr J. (Rec.) – Slavia, 1982, 3–4, p. 424–425; Palionis J. XVIII amžiaus „Universitą" atgaivinus. – Pergalė, 1982, 5, p. 174–177.

[341] Eigminas K. Sapūno-Šulco gramatika „Compendium Grammaticae Lithvanicae". – MK, 1975, 3, p. 9–13; Kristupas Sapūnas – mūsų kalbotyros vienas pradininkų. – Kultūros barai, 1989, 11, p. 52–54; Kristupas Sapūnas iniziatore della linguistica lituana. – ReB, 1995, p. 157–164.

[342] Judžentis A. (Rec.) – GK, 1998, 3, p. 13–14; Subačius G. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 162–170.

Minėtina, kad Eigminas paskelbė senųjų lietuvių kalbos gramatikų (iki Jono Jablonskio 1901 m. gramatikos) bibliografinę rodyklę[343].

Pilypo Ruigio knygai „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas" (V., 1986) Eigminas kartu su Vytautu Jurgučiu iš lotyniško rankraščio išvertė pirmąjį šio veikalo variantą „Lietuvių kalbos meletema" (p. 277–322).

Eigminas buvo didelis įvairių dialektologinių ir kraštotyrinių ekspedicijų entuziastas. Kraštotyriniuose leidiniuose „Ignalinos kraštas" (V., 1966), „Dieveniškės" (V., 1968), „Gaidės ir Rimšės apylinkės" (V., 1969), Dubingiai (V., 1971), „Kernavė" (V., 1972), Dubičiai (V., 1989) paskelbti Eigmino vieno ar su kitais iš gyvosios kalbos surinkti šių kraštų vietovardžiai.

Įvairiuose periodiniuose leidiniuose Eigminas paskelbė daugybę populiarių straipsnių apie žodžių kilmę. Rašė jis ir kalbos kultūros klausimais.

Platesnei visuomenei skirti Eigmino straipsniai išleisti atskira knygele „Kas yra bachuras? Žodžių istorijos etiudai" (V., 2002, sud. Artūras Judžentis).

Artimų Eigmino bičiulių rūpesčiu po jo mirties išleista knyga „Homo sum. Žodžiai Kazimierui Eigminui" (V., 1998. Sud. Klaudijus Driskius, A. Judžentis, Venantas Mačiekus. Red. Kostas Aleksynas, A. Judžentis), kurioje skelbiami kalbininko artimųjų, draugų ir pažįstamų atsiminimai, taip pat jo darbų bibliografija (p. 283–294, sud. Zita Šimėnaitė).

Valerija Vaitkevičiūtė. Leksikografė ir fonetikos specialistė V. Vaitkevičiūtė gimė 1929 m. kovo 20 d. Kunigiškiuose (Vilkaviškio r.). Gimnaziją baigė 1948 m. Marijampolėje. Lietuvių kalbą jai čia dėstė puikus pedagogas, ne vieną savo mokinį pastūmėjęs į lituanistiką, Jonas Kvederaitis.

1948–1953 m. lietuvių kalbą ir literatūrą Vaitkevičiūtė studijavo Vilniaus universitete. 1953–1956 m. ji mokėsi Leningrado universiteto aspirantūroje. 1958 m. šiame universitete ji apgynė daktaro (tada kandidato) disertaciją „Lietuvių literatūrinės kalbos priebalsiai". 1956–1970 m. Vaitkevičiūtė dirbo Lietuvių kalbos ir literatūros

[343] Eigminas K. Lietuvių kalbos gramatikos. Bibliografinė rodyklė. – MK, 1975, 3, p. 28–38.

institute. 1963 m. jai buvo suteiktas vyresniosios mokslinės bendradarbės vardas. 1970–2003 m. Vaitkevičiūtė dirbo Lietuvos muzikos akademijoje. 1984 m. jai suteiktas docentės vardas.

Eksperimentiniais tyrinėjimais pagrįstus disertacijos teiginius Vaitkevičiūtė išdėstė studijoje „Lietuvių literatūrinės kalbos priebalsinių fonemų sudėtis" (LKK, 1957, 1, p. 5–66) ir kai kuriuose straipsniuose[344].

Paskelbė kalbininkė taip pat vertingų eksperimentinių lietuvių kalbos balsių bei dvibalsių tyrinėjimų[345].

Fonetikos skyrių kalbininkė parašė ir tritomei akademinei „Lietuvių kalbos gramatikai" (I, p. 43–157).

Dirbdama Lietuvių kalbos ir literatūros institute, kalbininkė domėjosi ir lietuvių kalbos sintaksės problemomis[346]. Paskyrė ji straipsnį taip pat geidžiamųjų sakinių intonacijai[347].

Nemaža straipsnių Vaitkevičiūtė paskelbė lietuvių kalbos tarimo, kultūros klausimais[348].

1995 m. išleidžiamas Vaitkevičiūtė eksperimentinės fonetikos veikalas „Bendrinės lietuvių kalbos priegaidės" (V., 1995). Apžvelgdama ankstesniuosius lietuvių kalbos priegaidžių tyrinėjimus, kalbininkė nurodo, kad „Iki šiolei visi lietuvių kalbos priegaidžių tyrinėtojai rinkosi tokią metodiką, kuri juos orientavo ieškoti priegaidžių skirtumo pagrindinio tono bei intensyvumo judėjimo kontūruose ir trukmės skirtumuose ir visiškai neatskleisdavo balsių su skirtingomis priegaidėmis atitinkamų dalių pagrindinio tono ar intensyvumo skirtingo lygio"

[344] Vaitkevičiūtė V. Lietuvių kalbos priebalsių tarimo fazių kitimas. – Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos kolokviumo medžiaga, 1964, 1, p. 1–13, ir kt.

[345] Vaitkevičiūtė V. Lietuvių kalbos balsių ir dvibalsių ilgumas, arba kiekybė. – LKK, 1960, 3, p. 207–217; Lietuvių literatūrinės kalbos balsinės ir dvibalsinės fonemos. – LKK, 1961, 4, p. 19–47.

[346] Vaitkevičiūtė V. Lietuvių literatūrinės kalbos klausiamieji sakiniai. – MA Darbai, 1966, 1, p. 193–204; Geidžiamieji sakiniai. – LKK, 1967, 9, p. 133–138.

[347] Vaitkevičiūtė V. – Die Intonationen der Anregungssätze im Litauischen. – ZfPhSK, 1967, 20(4), p. 357–368.

[348] Vaitkevičiūtė V. Daugiau dėmesio taisyklingai tarčiai. – KK, 1965, 8, p. 57–63; Kovokime su tarties ir kirčiavimo klaidomis dar mokyklos suole. – KK, 1966, 10, p. 28–34; Kai kurių gramatinių formų tarimas. – KK, 1968, 15, p. 79–83, ir kt.

(p. 25). Tyrinėjimui naudoti diktoriai daugiausia yra buvę Lietuvos konservatorijos Aktoriaus meistriškumo katedros studentai (vakarų aukštaičiai, vakariniai dzūkai), gerai mokantys bendrinę kalbą. Visi eksperimentai daryti 1971 m. Leningrado universiteto Fonetikos katedros laboratorijoje.

Savo knygą autorė paskyrė profesorių Juozo Balčikonio ir Antano Salio „neblėstančiam atminimui".

Kalbininkė, apibendrindama daugmaž ketvirčio amžiaus pedagoginę praktiką, parašė vadovėlį „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas" (Kaunas, 1997). Vadovėlis skiriamas aukštųjų mokyklų studentams, vidurinių mokyklų, gimnazijų mokytojams ir kitų sričių specialistams, kurių profesija susijusi su šnekamąja kalba. Visas kirčiavimo kursas čia dėstomas sinchroniškai. Jame laikomasi „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" (V., 1993) kirčiavimo normų. Remdamasi akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" pateikiamais atskirų žodžių bei jų formų variantais, autorė kartais kelia ir savo pasiūlymus.

Naudodamasi ankstesniais savo tyrinėjimais, Vaitkevičiūtė čia apibūdina skirtingų tarmių atstovų priegaidžių ypatumus. Yra atskiri skyriai, skirti moterų pavardžių kirčiavimui, loginiam kirčiui[349].

Pats didžiausias kalbininkės fonetikos veikalas (1241 p.!) yra „Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas" (V., 2001). Šį veikalą autorė pradėjo rašyti 1965 metais, dar dirbdama Lietuvių kalbos ir literatūros institute.

Žodyno pratarmėje autorė polemizuoja su kalbininkais, kurie, anot jos, norėtų įtvirtinti jų išsigalvotą „bendrinės kalbos vakarietiškąją sistemą". Vaitkevičiūtė pabrėžia, jog formuojantis bendrinės lietuvių kalbos tarties normoms svarbų vaidmenį suvaidino lotynų kalba, lėmusi tarptautinių žodžių bei mokslo terminų tarties ir kirčiavimo tradicijas; krikščionybė, lėmusi kalendorinių krikštavardžių tartį; taip pat glaudūs lietuvių kontaktai su artimiausiais geografiniais kaimynais (vokiečiais, lenkais, rusais), lėmę jų asmenvardžių bei vietovardžių tartį bendrinėje lietuvių kalboje (plg. p. 12–14).

Veikale pateikiami platūs kirčiavimo, ypač tarties pagrindų skyriai. Patį žodyną sudaro apie šimtas tūkstančių žodžių. Žodyno apimtis yra maždaug kaip „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" (V., 2000).

[349] Stundžia B. (Rec.) – GK, 1998, 5, p. 14–16.

Tačiau Vaitkevičiūtės žodyne priešdėliniai bei sangrąžiniai veiksmažodžiai, neveikiamieji kilnojamojo kirčio dalyviai išskiriami kaip savarankiški žodžiai.

Lietuvių ir užsienio spaudoje Vaitkevičiūtė taip pat ir vėlesniais metais atskirais lietuvių kalbos eksperimentinės fonetikos, ypač akcentologijos klausimais paskelbė nemaža straipsnių[350].

Savo leksikografinę veiklą Vaitkevičiūtė pradėjo „Lenkų-lietuvių kalbų žodynu" (V., 1964). Tai apie 50 tūkstančių žodžių žodynas, sudarytas daugiausia remiantis M. Rozwadowskos redaguotu „Lenkų-rusų kalbų žodynu" („Польско-русский словарь". Москва, 1958) ir Jurgio Talmanto „Lenkų-lietuvių kalbų žodynu" (V., 1955). 1979 m. kalbininkė išleidžia naują (apie 70 tūkstančių žodžių) „Lenkų-lietuvių kalbų žodyną" (V., 1979), kurį sudarydama ji rėmėsi kapitaliniu lenkų leksikografijos veikalu Witołdo Doroszewskio redaguotu „Lenkų kalbos žodynu" („Słownik języka polskiego". Warszawa, 1958–1969, I–XI). Šį žodyną sudaro ne tik bendrinės lenkų kalbos leksika – jame esama įvairių istorizmų, tik atskiroms Lenkijos sritims būdingų žodžių. Autorė taip pasielgė norėdama, kad žodynas lietuviams praverstų skaitant ir senųjų rašytojų kūrinius bei įvairius istorinius dokumentus.

Žodynas sulaukė pakartotinų laidimų.

2003 m. pasirodo naujas kalbininkė parengtas veikalas „Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas" (Marijampolė, 2003, I–II). Šis žodynas, skirtingai nuo ankstesniojo, iš esmės remiasi tik bendrine lenkų kalba ir grindžiamas jis Mieczysławo Szymczako redaguotu tritomiu „Lenkų kalbos žodynu" („Słownik języka polskiego". Warszawa, 1978–1983).

Vaitkevičiūtė parengė įdomų ir naudingą mūsų leksikografijos veikalą „Posakių ir žodžių žodyną" (V., 1998). Jame sukaupta apie septyni tūkstančiai populiarių graikų, lotynų, anglų, prancūzų, lenkų,

[350] Vaitkevičiūtė V. Pitch accents in standard Lithuanian. – Proceeding XIth ICPhS. The Eleventh International Congress of Phonetic Sciences. Tallinn, Vol. 5, 1987, p. 103–106; Wortprosodie im Aussagesatz der litauische Sprache. – Proceedings of the Speech research 89 International Conference. Budapest, 1989, p. 377–380; Диалектная вариантность роли основного тона в реализации слоговых акцентов литовского литературного языка. – ZfPhSK, 1990, 43(5), p. 671–681; Диалектная вариантность роли длительности в реализации слоговых акцентов литовского литературного языка. – Klb., 1992, 42(1), p. 89–101, ir kt.

vokiečių, italų, ispanų ir kitų kalbų posakių bei žodžių, nurodomi jų lietuviški atitikmenys, iliustruojama vartosena, aiškinama kilmė. Žodyne yra atskiras skyrelis „Tikriniai vardai". Jame duodamos trumpos antikinių rašytojų ir žymiausių imperatorių bei politinių veikėjų, gyvenančių prieš mūsų erą ir I–V m. e. amžiuje, biografijos.

Žodynu labai lengva naudotis, nes „Rodyklėje" žodyno abėcėlės tvarka pateiktas posakių sąrašas lietuvių kalba ir po kiekvieno lietuviško posakio rašomi jo atitikmenys kitomis kalbomis.

Vaitkevičiūtė taip pat yra didžiulio tarptautinių žodžių žodyno autorė.

1999 m. išleidžiama jos „Tarptautinių žodžių žodynas" (V., 1999–2000, I–II). Žodyno pagrindu paimtas 1985 m. išleistas „Tarptautinių žodžių žodynas" (V., 1985, ats. red. Valdemaras Kvietkauskas). Vaitkevičiūtės žodyne dažnai žodžių reikšmės aiškinamos plačiau negu V. Kvietkausko redaguotame ir kituose lietuviškuose tarptautinių žodžių žodynuose, kartais nurodomos jų atsiradimo aplinkybės ir šaltiniai. Čia yra specialus skyrius „Kirčiavimas", nurodomos linksniuojamųjų kalbos dalių kirčiavimo paradigmos[351].

2001 m. jau viena knyga išleidžiamas Vaitkevičiūtės žodyno leidimas („Tarptautinių žodžių žodynas". V., 2001), kuris, anot autorės, „kur kas tikslesnis, išsamesnis ir tobulesnis už pirmąjį". Jame „daug kas taisyta ir pildyta, įtraukta nemaža naujų žodžių, išsamiau paaiškintos jų reikšmės". Žodyne apie 24 tūkstančiai žodžių. 2007 m. išleidžiamas jau ketvirtasis žodyno leidimas.

Į lietuvių kalbotyros istoriją Vaitkevičiūtė patenka ne tik kaip žymi fonetininkė, bet ir kaip viena produktyviausių leksikografių.

Vitas Labutis. V. Labutis gimė 1932 m. rugpjūčio 12 d. Liuliškio kaime (Marijampolės r.). 1952 m. Marijampolėje baigė vidurinę mokyklą (dabar Rygiškių Jono gimnazija). 1952–1957 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Būsimosios specialybės pasirinkimą Labučiui, beje, kaip ir šios knygos autoriui, lėmė mokytojo Jono Kvederaičio pamokos.

1957–1966 m. Labutis dirbo tuometiniame Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Čia jis jau iš pat pradžių užsirekomendavo kaip

[351] Kardelis V. Pasiklydus tarp žodyno ir enciklopedijų. – Knygų aidai, 2000, 3, p. 5–8.

gabus, turintis puikų kalbos jausmą terminologas[352]. Dirbdamas institute, kalbininkas parašė ir 1965 m. apgynė daktaro disertaciją „Dabartinės lietuvių kalbos dalelytės". Tokią temą jis atsinešė jau iš universiteto: jo ir diplominis darbas buvo „Lietuvių kalbos dalelytės".

Nuo 1966 m. Labutis dėstė Vilniaus universitete, iš pradžių jo Kauno vakariniame fakultete. 1968–1972 m. čia jis vadovavo ir Lietuvių kalbos ir literatūros katedrai. 1970 m. jam buvo suteiktas docento vardas. 1972–2001 m. (iki pensijos) Labutis darbavosi Lietuvių kalbos katedroje Vilniuje. 1994 m. jis apgynė habilitacinę disertaciją. 1996 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Tekę Labučiui dėstyti taip pat Vilniaus pedagoginiame universitete[353].

Pirmosios Labučio publikacijos yra susijusios su daktaro disertacija[354]. Skyrius apie dalelytes jis parašė taip pat tritomei akademinei „Lietuvių kalbos gramatikai" (II, p. 543–576), „Lietuvių kalbos gramatikai" rusų kalba („Грамматика литовского языка". Вильнюс, 1985) ir „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikai" (V., 1994; IV leid. 2005).

Dalelytės aprašas akademinėse gramatikose nėra koks nors disertacijos teiginių ar išvadų pakartojimas. Čia ypač daug dėmesio skiriama dalelyčių reikšmės aprašymui. Reikšmė imama svarbiausiu jų skirstymo pagrindu. Be kita ko, Labutis dar pirmajame savo straipsnyje nurodė, jog pirmasis pagal reikšmes lietuvių kalbos dalelytes mėgino grupuoti Augustas Schleicheris, ir jo „bandymai duoti reikšmines dalelyčių grupes nėra nustoję vertės ligi šių dienų" (p. 359).

Dar dirbdamas Lietuvių kalbos ir literatūros institute, Labutis susidomėjo nominatyvinių sakinių problema. Tyrinėjimų rezultatus jis paskelbė atskiru straipsniu[355]. Skyrių „Nominatyviniai sakiniai"

[352] Kučinskaitė A. Šis tas iš terminologijos darbo Lietuvių kalbos institute. – Term., 1995, 2, p. 77–78.

[353] Judžentis A. Nuo dalelyčių iki sintaksės visumos. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 230–248; Koženiauskienė R. Profesorius Vitas Lbutis. – GK, 2002, 9, p. 27–29; Vitas Labutis. Bibliografijos rodyklė. Sud. E. Vidžiūnaitė. Įžangos žod. R. Koženiauskienės. V., 2002; Sabaliauskas A. Vitui Labučiui su sveikinimais iš gimtinės. – KK, 2007, 80, p. 199–201.

[354] Labutis V. Dalelytės ir jų vieta kalbos dalių tarpe. – LiK, 1962, 6, p. 354–370; Lietuvių kalbos kiekio patikslinamosios dalelytės. – MA Darbai, 1963, 2(15), p. 215–226; Lietuvių kalbos sudėtinės dalelytės. – LKK, 1964, 7, p. 119–131, ir kt.

[355] Labutis V. Nominatyviniai sakiniai. – LKK, 1967, 9, p. 117–131.

Labutis parašė ir tritomei „Lietuvių kalbos gramatikai" (III, p. 625–634)[356]. Vėlesniuose darbuose nominatyvinius sakinius kalbininkas laiko beasmeniais sakiniais[357].

Labutis vienas iš pirmųjų lietuvių kalbininkų pradėjo plačiau tyrinėti lietuvių kalbos žodžių junginius. 1976 m. atskira knygele jis paskelbė studiją „Žodžių junginių problemos" (V., 1976). Knygelėje apžvelgiama žodžių junginių tyrimo istorija, aprašomos pagrindinės jos kryptys. Nagrinėdamas žodžių ryšius, Labutis sėkmingai taiko valentingumo teoriją. Valentingumą jis laiko sintaksine ir semantine žodžio savybe. Be tradicinių žodžių ryšių tipų – derinimo, valdymo ir šliejimo – kalbininkas išskiria ir ketvirtąjį – žodžių formų koordinavimą. Žodžių junginys Labučiui yra „mažiausiais žodžių ryšių lygmens sintaksinis ir semantinis vienetas, rodantis dviejų savarankiškų žodžių santykį" (p. 45). Žodžių junginį Labutis laiko ne tik sakinio sudaromuoju, bet (ir visų pirma) kalbos sintezės vienetu, gaunamu jungiant savarankiškus žodžius. Šiuo atžvilgiu jo pažiūros artimos Filipo Fortunatovo mokyklos pažiūroms. Pagal reikšmę žodžių junginius Labutis skirsto į šešias grupes: subjektinius, objektinius, aplinkybinius, atributinius, komplektyvinius ir predikatyvų junginius[358].

Įvairius žodžių junginius Labutis nagrinėjo ir atskiruose straipsniuose[359].

Straipsnyje „Kilmininkas ir savybiniai įvardžiai" (Blt., 1980, 16(1), p. 53–57) Labutis, polemizuodamas su Vladu Žuliu, atkreipia dėmesį, jog negalima kategoriškai tvirtinti, kad „*mano, tavo, savo* yra sustabarėjusios kilmininko formos – savybiniai įvardžių kilmininkai, galima rasti argumentų ir „už", ir „prieš". (p. 57). O praktikos reikalui, Labučio nuomone, parankesnis yra tradicinis požiūris.

[356] Šiai gramatikai Labutis parašė taip pat skyrių apie nepilnuosius, eliptinius ir benarius sakinius (III, p. 635–653).

[357] Plačiau plg. Judžentis A. Min. str., p. 232–233.

[358] Plg. Judžentis A. Min. str., p. 233–236.

[359] Labutis V. Kai kurios veiksmažodinių daiktavardžių konstrukcijos su kilmininku. – Klb., 1975, 26(1), p. 25–36; Tiesioginio objekto, tikslo ir kiekio kilmininkų valdymas. – MK, 1976, 4, p. 4–10; Vadinamųjų kiekio kilmininkų valdymas ir semantika. – Blt., 1981, 17(2), p. 194–199, ir kt.

Domėtasi Labučio lietuvių ir rusų kalbos gretinamosios sintaksės problemomis[360].

Įvairiais klausimais rašytuose darbuose kalbininkas yra lietęs sintaksės tyrinėjimo istorijos dalykus. Čia jis dažnai pabrėžia Jono Jablonskio nuopelnus. Specialų straipsnį Labutis paskyrė J. Jablonskio „Lietuviškos kalbos gramatikai"[361]. Aptarė pirmosios Danieliaus Kleino gramatikos sintaksės klausimus[362]. Svarbi šio straipsnio išvada, jog „Turime pagrindą D. Kleiną laikyti lietuvių kalbos linksnių ir kai kurių kitų formų vartosenos aprašymo pradininku, iškėlusiu įdomių ir lig šiolei svarbių tos srities faktų ir nurodžiusiu jų mokslinės interpretacijos užuomazgas" (p. 117).

Straipsnyje „Sintaksės aprašymo galimybės bei uždaviniai" (Klb., 1981, 32(1), p. 54–61) kalbininkas suformuluoja pagrindinius lietuvių kalbos sintaksės tyrinėjimo uždavinius. Pirmuoju uždaviniu jis laiko „tobulinti ir gilinti tradicinį dabartinės lietuvių kalbos sintaksės mokslą" (p. 59).

Svarbiausias Labučio veikalas, kuriuo jis apibendrino daugelio metų mokslinę ir pedagoginę veiklą yra „Lietuvių kalbos sintaksė" (V., 1994, I–II). Pirmą kartą veikalas buvo išleistas dviem dalimis. Jis sudarė ir Labučio habilitacinės disertacijos pagrindą. 1998 m. viena knyga, kiek papildytas ir pataisytas buvo išleistas antrasis leidimas[363]. Trečiasis pataisytas knygos leidimas pasirodė 2002 metais.

Ši Labučio knyga – tai pirmiausia vadovėlis aukštosioms mokykloms. Studentų poreikiai iš dalies lėmė knygos struktūrą ir pobūdį. Tiesa, Labutis gal perdaug griežtai pripažįsta, kad „Iš visų lituanistinių kalbos disciplinų sintaksės padėtis yra pati prasčiausia". Tokią padėtį čia lėmė ne vadovėlių ar tyrinėjimų trūkumas, o pats sintaksės mokslo objektas. Apie savo knygą Labutis sako, jog čia „daugiausia plėtojama ir naujai argumentuojama nuo J. Jablonskio laikų įsigalėjusi tradicinės lietuvių kalbos sintaksės bei jos kategorijų samprata" (p. 4). Iš dabartinių lietuvių kalbos sintaksės tyrinėtojų Labučiui ypač artimos yra Vytauto Sirtauto pažiūros.

[360] Максимова Г. В., Лабутис В. В. Некоторые типы синтагм с количественным значением в русском и литовском языках. – Blt., 1985, 21(2), p. 176–183.

[361] Labutis V. „Lietuviškos kalbos gramatikai" – šimtas metų. – KK, 2001, 74, p. 8–14.

[362] Labutis V. Sintaksė D. Kleino gramatikoje. – Blt., 1990, 26(2), p. 114–118.

[363] Dobrovolskis B. (Rec.) – GK, 1999, 12, p. 10–11.

Knygą sudaro trys pagrindinės dalys: „Žodžių santykiai ir žodžių junginiai“ (p. 20–94), „Sakinys. Sakinių skirstymas“ (p. 95–188) ir „Sakinio dalys“ (p. 189–355). Be to, skyrium aptariama autorinė ir neautorinė kalba (p. 356–363). Labai svarbus ir praktikai skirtas skyrelis „Skyrybos pagrindai“ (p. 364–378), kuriame aptariami pagrindiniai skyrybos principai.

Kaip ir savo ankstesniuose darbuose, taip ir šioje knygoje Labutis dažniausiai laikosi tradicinio požiūrio, stengdamasis jį papildyti naujais elementais. Kalbėdamas apie tradicinę sintaksę, jis pabrėžia tokius jos bruožus: 1) sakinio kaip baigtinės minties reiškiklio sampratą, 2) sakinio dalių koncepciją, 3) didelį dėmesį formų vartosenai ir formaliajam faktų grupavimui, 4) nedarymą skirtumo tarp kalbos sistemos ir šnektos bei teksto faktų (p. 14).

Sakinio dalys tradicinei sintaksei – vienas svarbiausių objektų, o jų aprašymas ir dėstymas – pagrindinė šio mokslo dalis. Pagal požiūrį į sakinio dalis, Labučio nuomone, net galima spręsti, kiek kuris sintaksės tyrinėtojas yra artimas tradicinei sintaksei (p. 189).

Labutis nesutinka su Vytauto Ambrazo nuomone[364], kad tai, kas sakinio dalimis pasakoma „gali būti nepriekaištingai pateikta aptariant žodžių junginius (pagal sintaksinius ryšius ir semantinius santykius), sakinių modelius, jų modifikacijas ir išplėtimą“. Labučio nuomone, „Nė viena sakinio dalis apeinanti sintaksės koncepcija iki galo neatskleidžia tų sintaksės reiškinių, kurių imasi sakinio dalių teorija“ (p. 192).

Įdomios Labučio pažiūros į valentingumo koncepciją. Jam „Valentingumas kaip leksikos lemiamas požiūris į sintagminius santykius negali parodyti nei sakinio branduolio struktūros, nei juo labiau viso sakinio struktūros, nes jis neturi tiesioginio ryšio su sakinio esmę lemiančia predikuojamojo požymio orientacija su kalbėjimo aktu (sakinio predikatyvumu), nei su sakinio intonacija“ (p. 23).

Atskira knygele Labutis išleido mokymo reikalams skirtas „Lietuvių kalbos sintaksės pratybas“ (V., 1998).

Sintaksės skyrių jis parašė ir „Lietuvių kalbos faktų rinkimo programai“ (V., 1983).

[364] Ambrazas V., Lietuvių kalbos sakinio sintaksinės ir semantinės struktūros vienetai. – LKK, 1986, 25, p. 4–44.

Darbuotasi Labučio ir leksikografijos srityje. Jis kartu su anglų kalbos specialiste Rasa Katiliūte parengė lietuvišką dalį Martino H. Manserio „Anglų-lietuvių kalbų kasdieninių frazeologizmų žodynui". (Martin H. Manser „A dictionary of everyday idioms". V., 1999).

Gražia ir vertinga knyga Labutis pagerbė savo gimtąjį kraštą – seną Daukšių bažnytkaimį (istorijos šaltiniuose minimas nuo 1592 m.), šio krašto žmones, „kurie formavo jo požiūrį į gyvenimą, ugdė meilę savo gimtinei, savo Tėvynei, savo kalbai, rodė gražaus gyvenimo pavyzdį, vaikystėje negailėjo gero žodžio ar pamokymo". Tai jo „Daukšių krašto žodynas" (V., 2002).

Žodynas sudarytas gretinimo su bendrinės kalbos leksika principu: sukaupti tie šnektos žodžiai, kurie savo forma, reikšmėmis ar vartosena skiriasi nuo bendrinės kalbos. Medžiagą žodynui autorius kelis dešimtmečius rinko iš artimiausių savo aplinkos žmonių (daugiausia iš motinos Magdalenos Labutienės (1910–1997) ir šimtamečio (1900–2005) tėvo). Iš spausdintų šaltinių šiek tiek panaudota buvusio kaimyno vyskupo Vincento Brizgio atsiminimai „Gyvenimo keliai" (V., 1993), Jono Basanavičiaus surinktos pasakos, Teofilio Zubavičiaus „Žuvintas ir jo gyventojai" (V., 1978), akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" tomai. Atskirai žodyne pateikiami Daukšių krašto vietovardžiai, pavardės bei pravardės, savitos vardų formos. Išsamiai aprašytos Daukšių šnektos ypatybės (p. 6–9)[365].

Apie savo gimtojo krašto vietų vardus ir pavardes Labutis jau ir anksčiau buvo paskelbęs straipsnių[366].

Daug straipsnių Labutis paskelbė kalbos kultūros klausimais. 1998–2001 m. jis buvo žurnalo „Kalbos kultūra" redakcinės kolegijos narys. Jis yra vienas iš „Kalbos praktikos patarimų" (V., 1967; II leid. 1985) autorių, vienas iš šiuo metu atskirais sąsiuviniais skelbiamų „Kalbos patarimų" autorių. Domėjosi ir vertimo problemomis[367].

[365] Dumčiūtė R. (Rec.) –GK, 2002, 11–12, p. 38–39.

[366] Labutis V. Žuvinto ir jo apylinkių vietų vardai. – KK, 1980, 38, p. 56–64; Daukšių krašto pavardės. – KK, 2000, 73, p. 114–117; Šeimų pavardžių daugiskaita. – Klb., 1993, 42(1), p. 39–41. Tyrinėjo kalbininkas ir gimtojo krašto sintaksę, plg. Labutis V. Prijungiamieji sakiniai ir jų dėmenų jungimo priemonės marijampoliškių šnektose. – K. ist. ir d. prob., 2, p. 567–588.

[367] Labutis V. Semantizuota funkcinė gramatika ir vertimo problemos. – Klb., 2006, 56(3), p. 94–95.

Labutis skaitė pranešimus įvairiose konferencijose. Lietuvių kalbotyrai svarbi ir jo pedagoginė veikla.

Kalbininkas spaudai rengia labai svarbią mūsų kalbotyrai knygą – 1871 m. Liudvinavo apylinkėse (netoli Labučio tėviškės) rusų kalbininkų Filipo Fortunatovo ir Vsevolodo Milerio užrašytą lietuvių tautosaką.

Nijolė Sližienė. N. Sližienė gimė 1932 m. lapkričio 7 d. Raseiniuose. 1951 m. Radviliškyje baigė vidurinę mokyklą. 1951–1956 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Parašė diplominį darbą „Priesagos *-inis* būdvardžiai dabartinėje lietuvių kalboje". Profesorius Juozas Balčikonis, recenzavęs šį darbą, pasakė, jog „susipažinęs su N. Paliušytės (= N. Sližienė, *A. S.*) diplominiu darbu, turiu pasakyti, kad jis parašytas gerai"[368]. Tai iš tikrųjų labai geras įvertinimas, nes J. Balčikonis studentų darbams komplimentų veltui nesakydavo.

Nuo 1956 m. iki pat pensijos (2000 m.) Sližienė dirbo Lietuvių kalbos institute (iki 1990 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas)[369].

1965 m. ji apgynė daktaro disertaciją apie sudurtines lietuvių kalbos veiksmažodžio formas. 1993 m. – habilituoto daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos veiksmažodžių valentingumas".

Pagrindinius savo pirmosios disertacijos tyrinėjimo rezultatus Sližienė paskelbė atskirais straipsniais[370]. Svarbiausias dėmesys jos darbe skiriamas bendrinės kalbos sudurtinių veiksmažodžių formų darybai ir vartosenai. Čia aptariama detali vartosenos klasifikacija. Parodoma, kaip šios veiksmažodžių formos buvo aptariamos ir klasifikuojamos įvairiose lietuvių kalbos gramatikose. Daugiausia dėmesio šioms formoms kreipė Jonas Jablonskis. Tačiau jam labiausiai

[368] Balčikonis. R. r., I, p. 270–272.

[369] Semėnienė L. Sveikiname Nijolę Sližienę. – KK, 2002, 75, p. 166–169; Sabaliauskas A. Sveikiname Nijolę Sližienę. – GK, 2002, 11–12, p. 36–38.

[370] Sližienė N. Apie sudurtines pradėtines veiksmažodžių formas. – LKK, 1961, 4, p. 67–72; Apie sudurtines atliktines veiksmažodžio laikų ir nuosakų formas lietuvių literatūrinėje kalboje. – LKK, 1964, 7, p. 81–95; Lietuvių literatūrinės kalbos sudurtinių veiksmažodžio formų struktūra. – LKK, 1967, 9, p. 63–84; Sudurtinių atliktinių veiksmažodžio laikų reikšmės ir vartojimas. – LKK, 1969, 11, p. 17–40; Sudurtinių neveikiamųjų veiksmažodžio formų reikšmės ir vartojimas. – LKK, 1974, 15, p. 77–89.

rūpėjo praktinė, o ne teorinė šios problemos dalis. Dabartinę vartoseną Sližienė palygina ir su XVI–XVII a. lietuvių raštų vartosena. Didelių skirtumų ji čia nepastebi. Pavyzdžiui, Mikalojaus Daukšos „Postilėje" esamojo laiko neveikiamosios atliktinės formos, pavartotos pasakojant praeities įvykius, aiškiai yra atsiradusios dėl pažodinio vertimo iš lenkų kalbos. Lenkiškos formos savo ruožtu atitinka lotynų kalbos konstrukcijas.

Sližienė yra viena pagrindinių tritomės akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos" (V., 1965–1976) autorių. Šio veikalo antrajam tomui ji parašė skyrius apie veiksmažodžio rūšies kategoriją, sudurtines veiksmažodžio formas, bendratį, siekinį, būdinį. Trečiajam tomui parašė skyrius apie paprastąjį, suvestinį tarinį, bejungtukius sakinius, mišriuosius sudėtinius sakinius.

Vienatomei akademinei „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikai" (V., 1994; IV leid. 2005) parašė skyrius: „(Veiksmažodžio) laikas", „Veiksmažodžio asmenuojamosios formos", „Sakinio branduolys ir jo modeliai", „Bejungtukiai sakiniai", „Mišrieji sudėtiniai sakiniai". Ji taip pat yra vienatomių lietuvių kalbos gramatikų rusų („Грамматика литовского языка". Вильнюс, 1985) ir anglų („Lithuanian Grammar". V., 1997; II leid. 2006) kalbomis viena iš pagrindinių autorių.

Sližienę galima laikyti ir naujos lietuvių kalbotyros srities pradininke. Bendrojoje kalbotyroje šios srities pradininku laikomas prancūzų kalbininkas, struktūrinės kalbotyros atstovas Lucienas Tesnière'as (1893–1954). Pirmą kartą savo idėjas jis išdėstė 1934 m. paskelbtame straipsnyje[371]. O apskritai savo teoriją apibendrino jau po mirties paskelbtame veikale „Struktūrinės sintaksės elementai" („Éléments de syntaxe structurale". Paris, 1959)[372].

Kaip kadaise Augustas Schleicheris į kalbotyrą perkėlė didžiojo vokiečių poeto Johanno Wolfgango Goethe's sukurtą ir botanikoje vartotą terminą morfologija, taip Tesnière'as kalbotyroje pradėjo vartoti chemikų terminą valentingumas (1867 m. pradėjo vartoti vokiečių chemikas Augustas Kekulé von Stradonitzas). Šiuo termi-

[371] Tesnière L. Comment construire une syntaxe? – Bulletin de la Faculté des lettres a Strassbourg, 1934, 7.

[372] Helbig G. Geschichte der neueren Sprachwissenschaft. Leipzig, 1970, p. 198–204; Heinz A. Dzieje językoznawstwa w zarysie. Warszawa, 1978, p. 300; Coulardeau J. – Lex. Gr., II, p. 1477–1478.

nu jis pavadino veiksmažodžio galėjimą prisijungti tam tikrą kiekį aktantų (veiksmo dalyvių). Veiksmažodžių grupę jis palygino su nedidele drama, kurioje galima išskirti tam tikrą procesą, aktorius ir aplinkybes.

Pastaruoju metu Tesnière'o teorija yra gana populiari tarp sintaksės tyrinėtojų. Ją mėginama taikyti ne tik veiksmažodžiui, bet ir kitoms kalbos dalims[373].

Lietuvių kalbos veiksmažodžio valentingumu pirmoji lietuvių kalbotyroje susidomėjo Ema Geniušienė[374]. Tačiau tiek šios problemos tyrinėjimo istorija, tiek praktinis jos taikymas lietuvių kalbai išsamiai išdėstyta Sližienės darbuose[375]. Be to, Sližienė neperkelia mechaniškai kitų tyrinėtojų pažiūrų, o pateikia savitą jų interpretaciją. Pagaliau pastebima ir jos pačios pažiūrų tam tikra evoliucija.

Pats svarbiausias šios srities Sližienės darbas yra „Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas", kurio pirmasis tomas, skirtas *A–M* raidėms, išleistas 1994 m., antrojo tomo pirmoji dalis, skirta raidėms – *N–R*, išleista 1998 ir antrojo tomo antroji dalis, skirta raidėms *S–Ž*, išleista 2004 metais.

Kaip matome, iš žodyno antraštės dingo žodis valentingumas, nors angliškoje jo antraštėje šis žodis liko („Dictionary of Lithuanian verb valence"), liko jis ir vokiškame žodyno pavadinime („Valenzwörtenbuch litauischer Verben"). Gal ir nebūtinai reikėjo atsisakyti šio tarptautinio termino, nes šiaip ar taip autorė nagrinėja tik į valentinę veiksmažodžio struktūrą įeinančius jo junglumo atvejus.

Daugiausia remdamasi ankstesniais savo darbais, žodyne ji taip pat aptaria tokias problemas, kaip veiksmažodžių sintaksinis, semantinis ir leksinis valentingumas, būtinieji ir fakultatyvieji (ne-

[373] Tekorienė D. Lietuvių kalbos būdvardžio semantinis valentingumas. – Klb., 1983, 34(1), p. 97–107.

[374] Geniušienė E. Lietuvių kalbos veiksmažodžių sintaksinė klasifikacija. – Klb., 1971, 23(1), p. 7–16.

[375] Sližienė N. Veiksmažodžių valentingumo klausimu. – LKK, 1978, 18, p. 107–123; Subjektinimo ir objektinio vaidmuo nustatant lietuvių kalbos veiksmažodžių sintaksinį valentingumą. – MA Darbai, 1980, 1(70), p. 93–105; Lietuvių kalbos veiksmažodžių valentingumas ir sintaksinė klasifikacija. – LKK, 1986, 25, p. 45–96; Lietuvių kalbos veiksmažodžių reikšmė ir valentingumas. – Blt., 1989, III(2) priedas, p. 414–420; Lietuvių kalbos veiksmažodžių valentingumas ir jo aprašymo principai. – LKK, 1995, 33, p. 54–73, ir kt.

būtinieji) veiksmažodžio palydovai, laisvieji nariai, veiksmažodžių sintaksinio ir semantinio valentingumo ryšys, veiksmažodžių reikšmė ir valentingumas. Pagal turimų palydovų (žodžių formų ar jų atitikmenų) skaičių veiksmažodžiai gali būti skirstomi į vienvalenčius (*vaikas miega*), dvivalenčius (*mokiniai žaidžia krepšinį*), trivalenčius (*tėvas davė vaikui obuolį*), keturvalenčius (*Saulius pirko iš draugo knygą už du litus*), penkiavalenčius (*jis išnuomojo vieneriems metams vasarojaus lauką kaimynui už skolą*). Beasmeniai veiksmažodžiai (*šąla, lyja*) sudaro nevalentingųjų veiksmažodžių klasę.

Praktinį savo veikalo tikslą autorė suformuoja taip: „Žodyno tikslas – parodyti, kaip veiksmažodžiai vartojami kalboje, su kokiais žodžiais, su kokiomis jų formomis bei konstrukcijomis eina sakinyje. Tai žinotina norint sudaryti taisyklingus sakinius, nes veiksmažodis sakinyje atlieka svarbiausią vaidmenį“ (I, p. 5).

Žodyne aprašyta apie 1800 veiksmažodžių – veiksmažodžių, tokių, kurių vartosena įvairesnė ir sudėtingesnė, taip pat atsižvelgiama į vartosenos svyravimus, daromas klaidas. Svarbiausia mokslinė šio žodyno reikšmė yra ta, kad jis duos vertingos medžiagos sakinio sintaksės ir semantikos tyrinėjimams, bus naudingas leksikografams, o kalbos vartotojams jis gražiai atskleis veiksmažodžių vartosenos įvairovę. Galbūt ne viską Sližienei iki galo sėkmingai pavyko padaryti, abejonių ar prieštaravimų gali kilti įvairių, nes autorei „kaip ir visiems, kas žengia pirmieji, teko sunkiausia ir nedėkingiausia dalia“[376]. Teoriniai žodyno principai išdėstyti vokiškoje veikalo santraukoje.

Sližienė yra viena iš tų mūsų kalbininkų, kuriems turbūt vienodai rūpi tiek kalbos mokslo, tiek ir praktikos dalykai. Ji paskelbė daugybę straipsnių įvairiais lietuvių kalbos kultūros, rašybos klausimais. Skyrių „Rašyba“ ji parašė jau tris kartus (1976, 1989, 1992 m.) išleistai knygai „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“. Taip pat ji „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (V., 1993; IV leid. 2000) redaktorių kolegijos narė.

Už darbą prie tritomės akademinės „Lietuvių kalbos gramatikos“ Sližienei kartu su kitais autoriais 1977 m. buvo paskirta Lietuvos valstybinė premija. 1999 m. jai kartu su kitais autoriais paskirta

[376] Labutis V. Pirmasis lietuvių kalbos valentingumo žodynas. – Klb., 1995, 44(1), p. 101–104.

Lietuvos Respublikos mokslo premija už darbą prie „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos" ir gramatikų rusų ir anglų kalbomis.

Elena Valiulytė. E. Valiulytė gimė 1933 m. birželio 25 d. Kuktiškėse (Utenos r.). Utenoje baigusi vidurinę mokyklą, 1953–1958 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Diplominiame darbe aprašė gimtąją Kuktiškių tarmę.

1958–1959 m. Valiulytė mokytojavo Pabradės rajono Juodenėnų septynmetėje mokykloje. Visas tolesnis jos mokslo ir darbo kelias susijęs su Lietuvių kalbos institutu, kuriame ji dirbo 1959–2001 metais. 1960–1963 m. mokėsi jo aspirantūroje.

1966 m. Valiulytė apgynė daktaro disertaciją „Galininko prielinksnių reikšmės ir vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje" (vadovavo Juozas Balčikonis). Su disertacijos tema susijusios ir pirmosios Valiulytės publikacijos[377].

Prielinksnių reikšmės ir jų vartojimas, galima sakyti, Valiulytę domino visą jos mokslinės veiklos laikotarpį[378]. Pirmiausia skyrių apie prielinksnį ji parašė akademinei tritomei „Lietuvių kalbos gramatikai" (II, p. 577–653). Su šia tema susijęs ir kitas Valiulytės parašytas šios gramatikos skyrius „Veiksmažodiniai junginiai" (III, p. 20–183). Apskritai Valiulytė yra viena iš pagrindinių šio veikalo autorių. Be minėtų skyrių, tritomei gramatikai ji taip pat parašė skyrius „Daiktavardiniai junginiai" (III, p. 184–234), „Skaitvardiniai junginiai" (III, p. 267–275), „Papildinys" (III, p. 454–479).

Skyrius apie prielinksnį Valiulytė parašė ir akademinėms vienatomėms lietuvių kalbos gramatikoms „Грамматика литовского языка" (V., 1985), „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika" (V., 1994; IV leid. 2005), „Lithuanian Grammar" (V., 1997; II leid. 2006).

[377] Valiulytė E. Prielinksnio *pro* reikšmės ir vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. – KK, 1963, 5, p. 52–62; Prielinksnio *apie* reikšmės ir vartojimas dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje. – MA Darbai, 1964, 1(16), p. 243–252; Prielinksnio *į* reikšmės ir vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. – LKK, 1964, 7, p. 97–117; Prielinksnių *pagal* ir *palei* reikšmės bei vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. – KK, 1964, 7, p. 37–44, ir kt.

[378] Ambrazas V. [Elena Valiulytė]. – GK, 1993, 10–11, p. 43; Labutis V. Darbštuolė iš Instituto. – GK, 2003, 6, p. 26–27; Kavaliūnaitė G. Sveikiname Eleną Valiulytę. – ALL (LKK), 2003, 48, p. 191–195 (p. 192–195 skelbiama E. Valiulytės bibliografija); Paulauskienė A. Daktarė Elena Valiulytė. – KK, 2003, 76, p. 182–185.

Lietuvių kalbos prielinksnių vartosenos klausimais Valiulytė paskelbė daugybę straipsnių[379] ir atskirų studijų.

Iš šių studijų gal pirmiausia minėtina „Priežasties prielinksnių sistema lietuvių kalboje" (LKK, 1986, 25, p. 97–156). Studijoje išsamiai išnagrinėta priežasties santykius žyminčių prielinksnių (*iš* su kilmininku, *nuo* su kilmininku, *dėl* su kilmininku, *už* su galininku, *per* su galininku, kilmininkas su *dėka*, įnagininkas be prielinksnio) leksinė-semantinė vartojimo aplinka, aptariamos situacinės priežastys. Autorė daro išvadą, kad kiekvienas čia aptartas prielinksnis turi specifinius semantinius požymius, kurie atspindi skirtingus pačių priežasties santykių bruožus. Šie prielinksniai (ir įnagininkas be prielinksnio, plg. *akys spindi džiaugsmu*) yra tam tikru būdu pasiskirstę priežasties semantinį lauką ir savo tarpe sudaro sistemą. Toliau ji apibendrina, kad priežasties prielinksniai turi šiuos diferencinius požymius: 1) vidinė priežastis (prielinksnis *iš*), 2) išorinė (prielinksnis *nuo*), 3) apibendrinta (prielinksnis *dėl*), 4) teigiama (polinksnis *dėka*), 5) neigiama (prielinksnis *per*), atpildo (prielinksnis *už*), 7) nediskretiška (įnagininkas), 8) konkreti (situacinė, prielinksniai *iš, nuo*), 9) modalinė (prielinksnis *per*, polinksnis *dėka*).

Priežasties raiškos priemonės sudaro trijų pakopų opozicijų sistemą, organizuotą hierarchiškai: žemesnės pakopos opozicijos įeina į aukštesnės pakopos opozicijas (plg. p. 151)[380].

Iš daugybės prielinksnių vartosenos klausimams skirtų Valiulytės publikacijų ypač norėtųsi paminėti straipsnius: „Vietininko ir prielinksnio *į* su galininku sinoniminė vartosena" (LKK, 1989, 28, p. 179–200), „Instrumento raiška dabartinėje lietuvių kalboje" (LKK, 1991, 29, p. 148–159), „Sintaksinė laiko raiška" (Lit., 1995, 2(22), p. 68–81), „Slinkties kelio reikšmės bei jų raiška" (LKK, 1995, 33, p. 143–168).

[379] Valiulytė E. Prielinksnio *prieš* (*priešais*) vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. – LKK, 1969, 11, p. 59–68; Žodžių junginiai su prielinksniu *per*. – LKK, 1974, 15, p. 91–106; Priežasties junginiai su prielinksniu *per* ir jų sinonimai. – KK, 1977, 33, p. 55–60; Veiksmažodiniai priežasties reikšmės junginiai su prielinksniu *per* ir jų sinonimai lietuvių literatūrinėje kalboje. – MA Darbai, 1977, 4(61), p. 155–165; Prielinksnio *po* su galininku konstrukcija ir jos sinonimai. – KK, 1981, 41, p. 21–40; Instrumento raiška dabartinėje lietuvių kalboje. – LKK, 1991, 29, p. 148–159; Sintaksinė laiko raiška. – Lit., 1995, 2(2), p. 68–81, ir kt.

[380] Plg. t. p. Valiulytė E. Expressing cause by means of prepositions in modern Lithuanian. – Lituanus, 1999, 45(1), p. 49–65.

Prielinksnių vartosenos problemoms skirta ir Valiulytės knygelė „Vieta nusakome įvairiai. Vietininkas ir jo sinonimai" (V., 1995). Atskiruose knygelės skyriuose čia subtiliai išnagrinėta su atitinkamais linksniais vietą rodančių prielinksnių *po, į, ant, tarp, prieš, per, iš, vidury, viduj* vartosena. Sudarydama vietos linksnių bei prielinksnių konstrukcijų reikšmių lentelę, autorė daugiausia rėmėsi Jono Kiliaus tyrimų rezultatais. Kai kurios autorės išvados yra reikšmingos kalbos praktikai, bendrinės kalbos vartosenai. Pavyzdžiui, ji visiškai pateisina kadaise Jono Jablonskio taisytą konstrukciją *ant kranto* (plg. p. 78–80). Tarmėse, o kartais ir raštuose vartojama konstrukcija *ant dangaus* (su paviršiaus prielinksniu), Valiulytės nuomone, neturi atramos vietos raiškos priemonių sistemoje ir bendrinei kalbai neteiktina. Svetima ši konstrukcija ir pasakyme *kaip danguje, taip ir ant žemės* (p. 113–115). Vartosenos problemas kalbininkė sprendžia labai atsargiai. Tarkime, nurodydama, kad konstrukcija *ant lėkštės* (buvimo vieta) nevartotina, nes ji yra skatinama rusų kalbos poveikio, autorė čia pat nurodo, kad tokia konstrukcija kartais gali būti paremiama ir savos kalbos faktų (p. 107).

Ilgų metų tyrinėjimus Valiulytė apibendrino monografijoje „Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai. Vietos, laiko ir priežasties raiška" (V., 1998).

Monografiją sudaro šie pagrindiniai skyriai: „I. Vietos raiška. 1. Sutampančios vietos reikšmės. 2. Nesutampančios vietos reikšmės", „II. Laiko raiška. 1. Sutampančios laiko reikšmės. 2. Nesutampančios laiko reikšmės", „III. Priežasties raiška. 1. Konkrečios priežasties reikšmės. 2. Apibendrintos priežasties reikšmės", „IV. Apibendrinamosios išvados".

Pagrindinę monografijos dalį sudaro kiek perredaguotos ir papildytos ankstesnės autorės publikacijos, tarp jų ir minėta knygelė „Vietą nusakome įvairiai. Vietininkas ir jo sinonimai".

Monografijos įvade autorė nurodo, kad sintaksiniais sinonimais čia laikomos „Vienodos leksinės sudėties, bet skirtingos gramatinės sandaros sintaksinės konstrukcijos (sakiniai, žodžių junginiai), turinčios labai artimą ar tapačią reikšmę ir galinčios viena kitą pakeisti" (p. 9). Lengviausias sinonimų nustatymo kriterijus yra substitucija.

Nuosekliai remiantis opozicijų principu, kiekviename dėstymo skyriuje aptariamos reikšmės sintaksinės formos, nustatoma reikšmių sistema. Konkrečių sinonimų pavyzdžiai pateikiami pagal daiktavardžių ar konstrukciją valdančių veiksmažodžių grupes.

„Apibendrinamose išvadose“ autorė išskiria tokius struktūrinius (formalius) sinonimikos tipus: 1) Linksnis su linksniu (Linksnių sinonimika yra būdingiausia laiko raiškai. Daugiausia sinonimų turi galininkas. 2) Linksnis su prielinksnine konstrukcija (Sinonimų porose linksnis (prielinksninė konstrukcija paprastai vyraujanti yra prielinksninė konstrukcija, linksnis yra stilistiškai žymėtas. Tik laiko raiškos priemonės yra daugmaž vienodo dažnumo). 3) Prielinksninė konstrukcija su prielinksnine konstrukcija (prielinksnis su prielinksniu). 4) Atskirą sintaksinių sinonimų, tiksliau variantų tipą sudaro poros iš prielinksninės konstrukcijos ir tam tikros išvestinio daiktavardžio, padaryto su prielinksniui giminišku priešdėliu (džn. *pa-, apy-, iš-*) arba sudurtinio daiktavardžio su dėmeniu, atitinkančiu antrinį prielinksnį (džn. *tarp-, vidur-*) (Visos šios raiškos priemonės yra sintaksiniai variantai: abu porų nariai turi visai tą pačią reikšmę). 5) Sintaksinių formų sinonimika paprastai daug priklauso nuo žodžių leksinių reikšmių.

Šiai monografijai, kaip ir ankstesniems tyrinėjimams, medžiagą Valiulytė rinko iš įvairių stilių rašomosios kalbos, iš tautosakos, tarmių faktai paprastai paimti iš akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“[381].

Su šia monografija iš dalies siejasi ir Valiulytės studija „Lietuvių kalbos tikslo konstrukcijos su slinkties veiksmažodžiais“ (ALL (LKK), 2001, 44, p. 201–225).

Daugybę straipsnių prielinksnių vartosenos klausimais Valiulytė paskelbė „Kalbos kultūros“ žurnale. Šie straipsniai dažnai būdavo tolesnių jos studijų užuomazgos.

Kaip Valiulytės nuopelną lietuvių kalbotyrai reikėtų paminėti ir tai, kad Valiulytė labai kruopščiai parengė pomirtinę Kazio Ulvydo knygą „Lietuvių kalbos prieveiksmiai“. Kartu su Vytautu Ambrazu ji šiai knygai parašė ir straipsnį „Kalbininkas Kazys Ulvydas“ (p. IX–XXXIII).

Už darbą prie akademinės tritomės „Lietuvių kalbos gramatikos“ 1977 m. Valiulytei su kitais autoriais paskirta Lietuvos valstybinė premija. Už darbą prie akademinių vienatomių gramatikų jai kartu su kitais 1999 m. paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija.

[381] Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 1998, 8, p. 25–26; Paulauskienė A. Sintaksinei sinonimikai skirta monografija. – KK, 1998, 71, p. 105–107.

Pranas Kniūkšta. P. Kniūkšta gimė 1933 m. rugsėjo 24 d. Barzdžiuose (Kretingos r.). Mokėsi Salantų vidurinėje mokykloje. Čia jam, kaip ir kitam anksčiau mūsų minėtam šios mokyklos auklėtiniui Vytautui Būdai, ypač svarbios buvo mokytojo ir mokyklos direktoriaus Jono Daščioro pamokos. 1954–1959 m. Kniūkšta lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. 1959–1965 m. mokytojavo Dieveniškėse. 1965–1967 m. – Eišiškių švietimo skyriaus metodinio kabineto vedėjas. Nuo 1967 iki 2002 m. dirbo Lietuvių kalbos institute. 1968–1970 šio instituto aspirantas. 1992–2001 m. – Kalbos kultūros skyriaus vadovas[382].

1971 m. Kniūkšta apgynė daktaro disertaciją „Dabartinės lietuvių kalbos būdvardžiai su priesaga *-inis* ir jų gramatiniai sinonimai". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[383].

1976 m. disertacijoje sukauptus tyrinėjimus Kniūkšta apibendrino monografijoje „Priesagos *-inis* būdvardžiai" (V., 1976). Čia nagrinėjama labai aktuali bendrinės lietuvių kalbos problema – būdvardžių su priesaga *-inis* daryba, reikšmės, gramatiniai sinonimai. Autorius pateikia detalią šių reikšmių klasifikaciją, išryškina pagrindines jų tendencijas. Parodo, jog tokią gausią priesagos *-inis* būdvardžių darybą ir vartoseną lemia jų poreikis: tai „gyvas ir natūralus lietuvių kalbos reiškinys, skatinamas lietuvių kalbos raidos dėsnių". Tačiau, nurodo autorius: „Vis dėlto tokių būdvardžių plitimą skatina ir kai kurios pašalinės priežastys, todėl ne visi pasitaikantys priesagos *-inis* būdvardžiai yra taisyklingi ir pateisinami" (p. 55). Tiesą sakant, Kniūkšta į šią problemą nežiūri per daug kategoriškai: „Vertinių ir šiaip nepakankamai semantiškai motyvuotų naujadarų vartosena yra nevienoda, nenusistovėjusi. Neretai problemiška yra ir jų vertė. Ne visais atvejais dėl jų teiktinumo galima da-

[382] Sabaliauskas A. Dešimtmečiai tarp žodynų ir gramatikų. Pranui Kniūkštai – 70. – GK, 2003, 9, p. 25–27; Vladarskienė R. Pranas Kniūkšta lietuvių kalbos kultūros baruose. – KK, 2008, 81, p. 331–335; Pranas Kniūkšta. Bibliografija. Sud. S. Aleksandravičiūtė, R. Bertašavičiūtė, J. Vileikienė. Įžangos žod. R. Vladarskienės. V., 2008.

[383] Kniūkšta P. Priesagos *-inis* ir darybinės galūnės *-is* vartojimas sudurtiniuose būdvardžiuose. – MA Darbai, 1970, 1, p. 199–207; Priesagos *-inis* būdvardžiai su veiksmažodiniais daiktavardžiais. – KK, 1971, 20, p. 6–9; Įvardžiuotiniai ir priesagos *-inis* būdvardžiai. – KK, 1971, 21, p. 28–33; Ar poetiška priesaga *-inis*. – MK, 1971, 2, p. 9–15, ir kt.

ryti galutines ir kategoriškas išvadas. Tačiau vienas dalykas yra aiškus: vertiniai neteiktini ir nepateisinami, jei tą pačią sąvoką galima išreiškti natūralios darybos lietuvių kalbos žodžiais" (p. 43).

Kniūkštos monografija yra svarbi tiek lietuvių kalbos mokslui, tiek ir praktikai[384]. Monografijoje nebuvo liečiamas dabartinei kalbai ypač aktualios priesagos *-inis* būdvardžių kirčiavimo problemos. Tačiau šia tema kalbininkas vėliau yra paskelbęs straipsnių[385].

Kniūkšta gana plačiai yra tyrinėjęs lietuvių rašytojų kalbą. Pirmiausia čia minėtina jo knygelė „Rašytojas ir žodis" (V., 1981). Ji sudaryta iš atskirų etiudų: „Lietuvių rašytojai apie kalbą", „Gyvoji kalba ir poezija", „Stilių puošia gyvas žodis („... o buvo taip"), „Poetinė ir paprastoji kalba („Saulė vakarop"), „Įmantravimas ar nerūpestingumas („Pogodalis"), „Įtaigu tai, kas konkretu" („Siena"), „Graži kalba – smagus juokas („Bitės pabėgėlės"). Be bendresnio pobūdžio pirmųjų dviejų etiudų, kiti skiriami Ievos Simonaitytės, Mykolo Sluckio, Povilo ir Petro Dirgėlų, Justino Marcinkevičiaus, Vlado Šimkaus atskirų kūrinių kalbinei analizei[386].

Atskirai dar reikėtų paminėti į knygelę nepatekusį, vėliau parašytą etiudą „Liaudies kalba Vienuolio kūriniuose"[387], kuriame, be kitų dalykų, gražiai parodomas savo individualųjį stilių ginančio mūsų literatūros klasiko ir žymiojo kalbininko Juozo Balčikonio, pagrindinį dėmesį kreipusio rašytojo gimtajai šnektai, „konfliktas".

Šiuose etiuduose Kniūkšta stengiasi „jungti ir derinti lingvistinį ir literatūrinį kalbos supratimą", parodyti ribą, kur baigiasi rašytojo laisvė ir kur prasideda griežtas gramatikos taisyklių režimas. Poeto žodis, anot Kniūkštos, gali nesutapti su nuzulintomis taisyklėmis, bet visada turi atitikti kalbos dvasią ir jos vidinius dėsnius (p. 41).

Lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis buvo išleista Kniūkštos knygelė „Vilniaus kraštas ir lietuvių kalba" V., 1990; Wileńszczyzna i język

[384] Vitkauskas V. Nauja kalbotyros studija. – Pergalė, 1977, 3, p. 178–180.

[385] Kniūkšta P. Iš daugiaskiemenių daiktavardžių sudarytų lietuvių kalbos priesagos *-inis* būdvardžių kirčiavimas. – MA Darbai, 1979, 4(69), p. 127–136; Daiktavardžių priesagos *-inis* kirčiavimas tarmėse. – MA Darbai, 1982, 2(79), p. 60–70.

[386] Girėnas A. Netikėtu aspektu. – Nemunas, 1981, 11, p. 32; Keinys St. Rašytojų žodis. – Literatūra ir menas, 1981.XI.7; Šoblinskas A. Apie kalbos perlus ir pelus. – Tarybinis mokytojas, 1981.X.23.

[387] Kniūkšta P. Liaudies kalba Vienuolio kūriniuose. – Antanas Vienuolis šiandien. V., 1984, p. 84–96.

litewski; Вильнюсский край и литовский язык). Tai knygelė labai opia ir aktualia tema. Ji ypač vertinga dar ir dėl to, kad autorius aptardamas Vilniaus krašto kalbinę situaciją pasinaudojo ir savo darbo šiame krašte patirtimi[388].

Apskritai Kniūkšta yra vienas pirmųjų lietuvių kalbininkų, kiek plačiau susidomėjusių sociolingvistikos problemomis. Jo straipsniai apie sociolingvistiką išspausdinti tada, kai šis mokslas Lietuvoje buvo tapatinamas su lietuvių ir rusų kalbos santykiais. Kniūkšta kritikuoja tokį supratimą, rašo, kad sociolingvistika turi nagrinėti įvairius kalbos, visuomenės ir socialinės aplinkos santykius, prie sociolingvistikos priskiria kalbos funkcionavimo ir tvarkybos reikalus[389].

Svarbūs jo apibendrinamieji straipsniai lietuvių kalbos ugdymo bei norminimo klausimais[390].

Kniūkšta kartu su Antanu Lyberiu parengė vidurinėms mokykloms skirtą „Mokomąjį lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodyną" (Kaunas, 1983; 2007 m. išleistas 12-tą kartą).

Taip pat jis sudarė vidurinių mokyklų vyresniųjų klasių mokiniams skirtą „Lietuvių kalbos žinyną" (Kaunas, 1998; V leid. 2008). Jis pats šiai knygai parašė skyrius „Rašyba", „Skyryba", „Reikalų raštai". Šis veikalas yra naudingas ne tik mokyklai – jis praverčia visiems kalbos vartotojams[391].

Kniūkšta kartu su talkininkėmis Rasa Mielkuviene ir Elena Oginskiene parengė raštvedybos tvarkytojams skirtą knygą „Kanceliarinės kalbos patarimai" (V., 1983). Leidinys kelis kartus pildytas ir leistas pakartotinai. Šioje srityje ypač daug jo nuveikta.

[388] Marčiulionytė I. (Rec.) – GK, 1991, 4, p. 25–26; Гаршва К. (Рец.) – Вильнюс, 1991, 3, с. 184–185.

[389] Kniūkšta P. Sociolingvistikos esmė ir problematika. – MA Darbai, 1976, 3(56), p. 143–153; Lingvistinis ir socialinis kodifikacijos santykis su norma. – LKK, 1979, 19, p. 85–91; Pirmoji pažintis su sociolingvistika. – LiK, 1980, 16, p. 6–20.

[390] Kniūkšta P. Dėsningumai, taisyklės ir paskiri kalbos faktai. – KK, 1980, 38, p. 23–37; Apie „Kalbos kultūros" principus, metodiką ir siūlymų poveikį. – KK, 1986, 51, p. 12–37; Apie nukrypimus nuo kalbos normų. – KK, 1994, 66, p. 5–18; Kalbos tvarkybos tikslas – ugdyti kalbą. – KK, 1996, 68, p. 28–39; Kalbos politika, teorija ir praktika „Kalbos kultūroje". – KK, 2002, 75, p. 9–30, ir kt.

[391] Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 1999, 5, p. 16–17; Vitkauskas V. Labai reikalinga knyga. – GŽ, 1999, 8, p. 40–42.

Be daugybės straipsnių[392], ypač dėmesio nusipelno jo knyga „Administracinė kalba ir jos vartosena“ (V., 2005)[393]. Minėtinos jo kalbos praktikai skirtos knygelės „Įstaigų, įmonių ir organizacijų pavadinimai: darybos ir vartosenos aptarimai“ (V., 2004), „Viešieji užrašai. Po dokumentų ir Vilniaus gatves pasižvalgius“ (V., 2006), „Dokumentų rengimo taisyklių naujienos. Pataisymai ir nutaisymai“ (V., 2007), „Naujosios skyrybos taisyklės. Ką jos duoda ir ką patiems reikia suvokti“ (Kaunas, 2007).

Prisidėjo Kniūkšta prie leidinio „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ (V., 1976) parengimo. Akademinei „Lietuvių kalbos gramatikai“ (III t., V., 1976) jis parašė skyrius apie sudurtinį ir mišrųjį tarinį, „Dabartinei lietuvių kalbos gramatikai“ (V., 1994; IV leid. 2005) skyrius apie skaitvardį ir tarpusavio sąsajos ryšį.

Atskirai minėtini jo straipsniai apie žymiuosius lietuvių kalbininkus Kazimierą Būgą[394], Joną Jablonskį[395], Juozą Balčikonį[396], Antaną Salį[397], Kazį Ulvydą[398].

Didžiulis Kniūkštos nuopelnas lietuvių kalbotyrai, ypač lietuvių kalbos kultūrai, tai jo darbas žurnale „Kalbos kultūra“. Nuo 1970 m. jis buvo pagrindinis šio žurnalo tvarkytojas, o 1994–2003 m. – atsakingasis redaktorius. Šiame žurnale jis paskelbė apie 80 straipsnių.

2001 m. buvo išleista kalbos kultūrai ir jos tvarkybai skirtų P. Kniūkštos straipsnių rinktinė „Kalbos vartosena ir tvarkyba“ (V., 2001). Ją sudaro skyriai: „Kalbos tvarkybos nuostatai ir būdai“, „Administracinė ir kanceliarinė kalba“, „Įstaigų ir įmonių pavadinimai“, „Priesagos *-inis*

[392] Kniūkšta P. Sklandesnė kalba – paveikesnis dokumentas. – KK, 1988, 55, p. 19–31; Ypatingesni kanceliarinės kalbos atvejai. – KK, 1999, 72, p. 16–28; Teisės kalbos taisyklingumas ir tikslumas. – Kalbos vartosena ir tvarkyba. V., 2001, p. 265–273.

[393] Biekštaitė L. (Rec.) – GK, 2006, 4, p. 26; Žilinskienė V. Apie administracinę kalbą ir jos vartoseną. – KK, 2006, 79, p. 294–298.

[394] Kniūkšta P. K. Būgos nuopelnai literatūrinei kalbai ir jo taikyti kalbos norminimo principai. – KK, 1979, 36, p. 9–24; Lietuvių kalbos dailintojas ir tyrinėtojas. – Pergalė, 1979, 11, p. 156–163.

[395] Kniūkšta P. Kanceliarinės kalbos pradmenys Jono Jablonskio raštuose. – ALL(LKK), 2000, 42, p. 190–199.

[396] Kniūkšta P. J. Balčikonio pamokos, gyvoji kalba ir mūsų raštai. – KK, 1985, 48, p. 13–25; Literatūrinės kalbos ryšiai su gyvąja kalba. – LKK, 1987, 26, p. 115–121.

[397] Kniūkšta P. Prisimename Antaną Salį. – KK, 1992, 63, p. 3–6; Antanas Salys. – KK, 2002, 75, p. 3–7.

[398] Kniūkšta P. Palūžo kalbos kultūros ąžuolas. – GK, 1996, 4, p. 2–4.

būdvardžiai", „Iš kalbos praktikos įvairovės". Šis beveik šešių šimtų puslapių veikalas gražiai atspindi visą kalbininko mokslinę veiklą. Ji, anot recenzentės Albinos Bataitytės, yra ir „savotiškas dabartinės lietuvių kalbos tvarkybos ir vartosenos metraštis, apimantis trijų pastarųjų dešimtmečių kalbos aktualijas" (p. 158)[399].

Kazimieras Gaivenis. Vienas žymiausių mūsų terminologijos specialistų K. Gaivenis gimė 1934 m. sausio 18 d. Stučių kaime (Utenos r.). 1954 m. Utenoje baigė vidurinę mokyklą. 1954–1959 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Jį baigęs iš karto pradėjo dirbti Lietuvių kalbos institute. 1991–2001 m. Gaivenis vadovavo šio instituto Terminologijos skyriui. Mirė kalbininkas 2003 m. birželio 11 d. Vilniuje[400].

1969 m. Gaivenis apgynė daktaro disertaciją „Sudėtiniai terminai dabartinėje lietuvių kalboje". Tyrinėjimo rezultatus paskelbė atskirais straipsniais[401]. Jis savaip apibendrino įvairiuose terminų žodynuose ir kitokio pobūdžio leidiniuose paskelbtus terminus, išnagrinėjo jų darybą, pateikė detalią klasifikaciją. Sudėtiniais terminais (šių terminų rūšį pirmasis išskyrė Jonas Jablonskis) jis laiko ne visus terminų žodynuose pateikiamus dvižodžius junginius, o tik tuos, kurių pagrindiniai dėmenys yra daiktavardžiai. Dvižodiniai sudėtiniai terminai dabartinėje lietuvių kalboje sudaro 11 dažniau vartojamų gramatinių konfigūracijų. Gaivenio darbas turi didelės praktinės reikšmės: jis labai praverčia naujų terminų kūrėjams.

[399] Bataitytė A. Knyga apie kalbos vartoseną ir tvarkybą. – KK, 2002, 75, p. 158–165; Judžentis A. (Rec.) – ALL(LKK), 2002, 47, p. 153–158; Vladarskienė R. (Rec.) – GK, 2002, 3, p. 22–23.

[400] Keinys St., Valiukėnas V. Kazimieras Gaivenis. – GK, 2003, 7, p. 20–23; Kniūkšta P. Prasmingi darbai, doras gyvenimas. – KK, 2003, 76, p. 3–6; Kaulakienė A. In memoriam Kazimieras Gaivenis. – Term., 2003, 10, p. 7–8 (šis žurnalo sąsiuvinis skirtas K. Gaivenio atminimui); Kazimieras Gaivenis. Bibliografijos rodyklė. Sud. Noreikaitė. Įžangos žod. St. Keinio. V., 2003; Terminologijos istorijos ir dabarties problemos. Kazimierui Gaiveniui atminti. Sud. A. Auksoriūtė. V., 2004. Šios knygos pirmojoje dalyje „Kazimieras Gaivenis – žmogus ir mokslininkas" (p. 13–82) skelbiama jo dukros Jolantos Gaivenytės-Butler, Gaivenio mokslo ir darbo draugų atsiminimai.

[401] Gaivenis K. Dėl sudėtinių terminų pateikimo ir apibrėžimų „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne". – LKK, 1966, 8, p. 225–229; Iš 2 ar 3 dėmenų sudarytų terminų tipai dabartinėje lietuvių kalboje. – MA Darbai, 1968, 3(28), p. 109–120; Dvižodžiai sudėtiniai terminai dabartinėje lietuvių kalboje. – LKK, 1975, 16, p. 57–89.

Gaivenis paskelbė daugybę straipsnių ir kitais terminologijos bei apskritai mokslo kalbos klausimais[402]. Iš lietuvių terminologijos istorijai skirtų straipsnių ypač minėtinas jo straipsnis „S. Šalkauskio terminologijos teorija" (LKK, 1983, 22, p. 137–146), kuriame Gaivenis pabrėžė, kad „Originalumu ir mokslinės minties gilumu ši jo teorija tuo metu buvo europinio mokslo lygio" (p. 136).

Glaudžiai su terminologija yra susijusi Gaivenio knyga „Margas žodžių pasaulis" (V., 1987), kurioje jis populiariai pasakoja apie įvairius lietuvių kalbos leksikos dalykus. Ypač įdomūs knygos puslapiai, kuriuose rašoma apie kai kurių naujadarų atsiradimą. Pats Gaivenis yra plačiai vartojamo žodžio *šienaĩnis* autorius[403].

Gaivenis kartu su Stasiu Keiniu parašė ir pirmąjį išsamesnį lietuviškų „Kalbotyros terminų žodyną" (Kaunas, 1990). Šis žodynas tartum skiriamas vidurinėms mokykloms. Tačiau tiek savo apimtimi, tiek ir faktinės medžiagos pateikimu jis viršija vidurinių mokyklų reikmes. Žodyne sudėta apie 1800 svarbiausių kalbotyrai terminų. Duodami jų rusiški ir angliški atitikmenys, labai išsamiai aiškinama reikšmė, gerai parinkta iliustracinė medžiaga. Žodyno gale pridėtos rusiškų ir angliškų terminų rodyklės. Suprantama, šis žodynas negali atstoti tokio žodyno, kurį kadaise buvo sumaniusi rengti „Mūsų kalba" redakcija. Tačiau gera pradžia čia jau padaryta[404]. Labai palankiai šį darbą įvertino ir pirmojo lietuvių-anglų kalbų terminų žodynėlio bendraautoris Williamas R. Schmalstiegas[405].

Kartu su Antanu Lyberiu ir Vytautu Šernu Gaivenis parengė „Mokyklinį lietuvių-rusų kalbų žodyną" (Kaunas, 1985), kurio 2002 metais

[402] Gaivenis K. Dėl vieno terminologinio mažmožio K. Būgos ir E. Frenkelio raštuose. – LKK, 1970, 12, p. 193–194; Nauji lietuviški vabzdžių pavadinimai. – LKK, 1979, 19, p. 131–142; Šis tas iš lietuviškos liaudinės specialiosios leksikos. – LKK, 1983, 22, p. 4–16; Lietuvos augalų genčių ir rūšių pavadinimai. – LKK, 1985, 24, p. 165–178; Nespecifinė modalumo raiška lietuvių mokslo kalboje. – MA Darbai, 1986, 4, p. 98–105; Mokslo kalbos dalykai. – KK, 1989, 56, p. 43–53; Kalbiniai ir loginiai terminų reikalavimai. – Term., 1996, 3, p. 26–38; Keletas pastabų apie sistematikos terminiją. – Term., 2001, 8, p. 138–143, ir kt.

[403] Balašaitis A. (Rec.) Įdomus mūsų žodžių pasaulis. – Tarybinis mokytojas, 1988.I.20.

[404] Vitkauskas V. (Rec.) – GK, 1991, 9, p. 23–24.

[405] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1991, 37(4), p. 76–79.

išleistas trečias leidimas[406]. Jis taip pat yra vienas iš „Radioelektronikos terminų žodyno" (V., 2000) autorių. Kartu su kitais parengė leidinį „Terminologijos taisymai" (V., 1992).

1995–2001 m. Gaivenis buvo periodinio leidinio „Terminologija" atsakingasis redaktorius.

Keturių dešimtmečių praktinį ir teorinį terminologo darbą Gaivenis apibendrino monografijoje „Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys" (V., 2002). Monografijoje aptariama: terminų ypatybės ir jiems keliami reikalavimai, terminijos šaltiniai, terminų tvarkybos būdai, terminologijos kryptys, mokyklos ir žymesni tyrinėtojai.

Lietuvių terminologijos pradžią Gaivenis sieja su nacionaliniu atgimimu ir nepriklausomos valstybės kūrimu. Dar kartą čia pabrėžiama Stasio Šalkauskio nuopelnai lietuvių terminologijai. Nurodoma, kad jo teorija „yra originali, gero mokslinio lygio, bet, deja, likusi nežinoma dėl dviejų priežasčių: 1) buvo paskelbta lietuviškai; 2) pirmaisiais sovietinės okupacijos dešimtmečiais visas S. Šalkauskio mokslinis palikimas buvo laikomas ideologiškai ydingu ir netirtinu" (p. 110)[407].

Periodikoje Gaivenis paskelbė daugybę mažesnių straipsnių terminologijos, kalbos kultūros klausimais, vienaip ar kitaip prisidėjo prie daugelio įvairių sričių terminologijos žodynų parengimo: vien 1996–2002 m. recenzavo beveik šešiasdešimt terminų žodynų ir standartų. Jis ir populiarios knygelės „Margas žodžių pasaulis" (V., 1987) autorius.

Mūsų terminologijos baruose jau sėkmingai darbuojasi ir jo dukra Jolanta Gaivenytė-Butler.

Jonas Šukys. J. Šukys gimė 1935 m. kovo 25 d. Miežiškiuose (Panevėžio r.). 1953 m. baigęs Panevėžio pedagoginę mokyklą, 1953–1957 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus pedagoginiame institute (dabar Vilniaus pedagoginis universitetas). Čia gabų studentą ypač globojo docentė Elzbieta Mikalauskaitė. 1957–1964 m. Šukys dirbo Lietuvių kalbos ir literatūros institute. 1966 m. apgynė daktaro disertaciją „Pontininkų ir vakarinių puntininkų tarmių sintaksės ypatybės (kai kurios vientisinio sakinio ypatybės ir sudėtinis sakinys)". Kurį laiką Šukys dirbo Lietuvos radijuje. 1968–1972 m. dėstė Vilniaus universiteto Kauno vakariniame fakultete. 1972–1987 m. dirbo žurnalo „Mūsų

[406] Nuo II leidimo žodyno antraštė „Trumpas lietuvių-rusų kalbų žodynas".

[407] Zemlevičiūtė P. (Rec.) – GK, 2003, 2, p. 27–28; Klimavičius J. (Rec.) – Term., 2002, 9, p. 129–147.

žodis“ redakcijoje. 1987–1994 m. darbavosi Pedagogikos mokslinio tyrimo institute. 1994–2001 m. – Vilniaus pedagoginiame universitete. 1996–1997 m. šio universiteto – Lietuvių kalbos katedros vedėjas[408].

Disertacijoje Šukys nagrinėjo savo gimtosios tarmės ypatybes, ypač daug dėmesio skirdamas tarmės sintaksės naujovėms[409]. Tai buvo pirmoji disertacija, kurioje taip išsamiai nagrinėjamos atskiros lietuvių kalbos tarmės sintaksės ypatybės. Šukys čia, pavyzdžiui, kelia įdomią problemą, jog beveik visos istoriškai naujesnės šios tarmės konstrukcijos plinta iš šiaurės (šiaurės vakarų) į pietus (pietvakarius), daugiausia iš Mūšos upyno. Šia kryptimi plito ir kirčio atitraukimas, ir žodžio galo trumpėjimas. Dėl trumpėjimo atsirado daugiau sutampančių linksnių galūnių, o tai, matyt, skatino dėl tikslesnės išraiškos prielinksninių konstrukcijų vartojimą.

Savo krašto tarme Šukys domėjosi ir vėliau[410].

Šukys nemaža prisidėjo ir prie „Lietuvių kalbos atlaso“ medžiagos rinkimo. Apie 20 tūkstančių žodžių surinko akademiniam „Lietuvių kalbos žodynui“.

Kita lietuvių kalbotyros sritis, kuriai Šukys labai daug nusipelnė, yra kalbos kultūra, ypač linksnių ir prielinksnių vartojimas.

Be daugybės įvairių straipsnių, radijo ir televizijos laidų, jis parengė knygas „Taisyklingai vartokime linksnius“ (Kaunas, 1976), „Prielinksnių vartojimas“ (Kaunas, 1978). Šių pagrindu išleido knygą „Linksnių ir prielinksnių vartojimas“ (Kaunas, 1984). Šiose knygose populiaria forma aptariama lietuvių kalbos prielinksnių vartosena, vartosenos tendencijos, aiškinamos būdingesnės klaidos, stilistiniai niuansai.

[408] Nesigailėjau pasirinkęs lietuvių kalbą. Kalbėjosi R. Urnėžiūtė. – GK, 2009, 6, p. 10–17. Alaunienė Z. Kalvio sūnus lietuvių kalbos arimuose. – GK, 2005, 3, p. 25–27; Drotvinas V. Jono Šukio kalbos kultūros vagos. – KK, 2005, 78, p. 288–290; Jonas Šukys. Bibliografijos rodyklė. Sud. E. Balčiūtė, V. Valskys. Įžangos žod. V. Valskio. V., 2007.

[409] Šukys J. Rytų aukštaičių pontininkų ir vakarinių puntininkų tarmių būdingosios fonetinės ypatybės. – LKK, 1962, 5, p. 175–183; Prielinksninių konstrukcijų skverbimosi svarbesnieji atvejai pontininkų ir vakarinių puntininkų tarmėse. – LKK, 1963, 6, p. 275–286; Tiesioginės ir netiesioginės kalbos ypatybės pontininkų ir vakarinių puntininkų tarmėse. – LKK, 1967, 9, p. 223–230; Veiksmažodžių vartojimas pontininkų ir vakarinių puntininkų tarmių šalutiniuose tikslo aplinkybės sakiniuose. – MA Darbai, 1965, 1(18), p. 223–237.

[410] Šukys J. Ėriškių tarmė. – Upytė. V., 1986, p. 127–146; Miežiškėnų pavardės. – Žn. ir pr., p. 81–105.

Visus šios srities darbus Šukys apibendrino įspūdingu veikalu „Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos“ (Kaunas, 1998). Apie knygą „Linksnių ir prielinksnių vartojimas“ autorius sako, jog ji „nelabai tiko studentams lituanistams, juo labiau diplomuotiems filologams – stilistams, redaktoriams, dėstytojams, nes, būdama skirta mokiniams ir plačiajai visuomenei, nebuvo pakankamai išsami ir tiksli; be kita ko, jai trūko mokslinio aparato, literatūros sąrašo. Dabar šie trūkumai pašalinti, ir knyga filologams turėtų būti naudingesnė“ (p. 5). Tačiau ir naujojoje knygoje Šukys vis dėlto pirmiausia siekia praktinių tikslų, nori kad jo knyga būtų skaitoma ir plačiosios visuomenės. Jis sąmoningai atsisako ilgesnių teorinių samprotavimų, net sudėtingesnės filologinės, ypač tarptautinės, terminijos.

Knygos įvadinėje dalyje trumpai apžvelgiama lietuvių kalbos linksnių ir prielinksnių konstrukcijų vartosenos tyrimo istorija. Didelę knygos dalį užima klaidingos vartosenos ir jos taisymų pavyzdžiai. Autorius aiškino tokios vartosenos atsiradimo priežastis. Šukys, savo studentų padedamas, mėgino nustatyti lietuvių kalbos linksnių ir prielinksnių konstrukcijų santykį: lietuvių kalba iš esmės tebėra linksnių kalba (gryni linksniai kalbos tekstuose sudaro daugiau kaip 80 %, ypač mažai prielinksninių konstrukcijų moksliniame stiliuje).

Didelis Šukio knygos privalumas – labai gražūs, puikiai parinkti įvairūs tarmių, tautosakos, grožinės literatūros pavyzdžiai. Patraukia blaivi autoriaus mąstysena, savotiškai ramus dėstymo būdas[411].

Šukys parengė visą seriją kalbos patarimų knygų bei knygelių, skirtų įvairių profesijų darbuotojams: „Kalbos patarimai istorijos mokytojams“ (V., 1998), „Kalbos patarimai matematikos mokytojams“ (V., 1998)[412], „Kalbos patarimai politikams ir visiems kalbų sakytojams“ (V., 2000)[413], „Kalbos patarimai kūno kultūros ir sporto specialistams“ (Kaunas, 2000; bendraautorė Genovaitė Irtmonienė)[414], „Kalbos patarimai pradinių klasių mokytojams ir mokinių tėvams“ (V., 2001). Pagaliau visus šiuos patarimus jis apibendrino knygoje „Kalbos kultūra visiems“ (K., 2003). Ši knyga, anot autoriaus, „pirmiausia skiriama

[411] Švambarytė J. (Rec.) – GK, 1999, 5, p. 20.
[412] Kaziukonis J. (Rec.) (Rec.) – GK, 1999, 5, p. 19–20.
[413] Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 2000, 4–6, p. 46.
[414] Pribušauskaitė A. (Rec.) – GK, 2000, 11, p. 24–25; plg. t. p. Blažinskaitė D. Kalbos patarimai įvairių sričių specialistams. – KK, 2003, 76, p. 152–159.

plačiajai visuomenei – žmonėms ne filologams, bet norintiems taisyklingai kalbėti ir rašyti". Tačiau labai praverčia ji ir filologams.

Šukys yra taip pat knygos „Kalbos praktikos patarimai" (V., 1976; II leid. V., 1985) vienas autorių.

Svarbus jo kalbos kultūros srities darbas – kalbos kultūros vadovėlis vidurinėms mokykloms („Lietuvių kalba. Kalbos kultūra: vadovėlis XI klasei. Kaunas, 2001). Jis taip pat įdomaus penktokams skirto vadovėlio autorius („Lietuvių kalba". Kaunas, 1990). Šukys išleido knygą „Žaidžiu žodžiu. 5–6. Kalbos kultūra" (Kaunas, 2007). Tai Vidos Marcišauskienės ir Danguolė Mikulėnienės pradėto populiaraus lietuvių kalbos vadovėlio „Žaidžiu žodžiu" (Kaunas, 2007) tęsinys.

Pirmiausia mokyklai skirtas ir Šukio žodynas „Panašiai skambantys žodžiai: normos ir klaidos" (V., 2004). Su kilmės nuorodomis ir reikšmės paaiškinimais žodyne pateikiamos ir aiškinamos įvairios žodžių poros: *abiturieñtas – absolveñtas, abonemeñtas – aboneñtas, abúojas – abejìngas, adresãtas – adresañtas, bausmẽ – baudà, paskutìnis – pastarà̃sis, táikinti – táikyti* ir tt.

Nemaža Šukys nuveikė ir populiariosios kalbotyros srityje. Pirmiausia čia minėtina jo knyga „Gramatikos šalyje" (Kaunas, 1982; II leid. 1984; III leid. 2006), kurioje jau visiškai beletristine forma vaikams pasakojama apie kalbos dalis, mėginama aiškinti net ir sudėtingos lietuvių kalbos istorinės gramatikos problemos. Labai žaismingai parašyta jo „vidutinio mokyklinio amžiaus vaikams, jų tėvams, mokytojams bei populiarią kalbos literatūrą mėgstančiai visuomenei" skirta knyga „Kalbos margumynai" (Kaunas, 1997). Ypač maloniai skaitytoją nuteikia autoriaus vaikystės kalbiniai prisiminimai.

Tikriausiai didelio skaitytojų būrio sulaukė ir Šukio sudaryta knyga „Sveiks, tik nebegyvs. Kalbiniai anekdotai" (V., 2005). Tiesa, čia knygos antraštėje esantis žodis *kalbiniai* nerodo, kad visi skelbiami anekdotai susiję su kalbos dalykais ar kalbininkais.

Kartu su Vladislovu Marčiuška kalbininkas parengė savo gimtinei skirtą knygą „Miežiškiai" (Kaunas, 2004).

Šukys parašė ir grožinės literatūros knygeles vaikams „Apie vaikučius – baltus žirnučius" (V., 1958), „Berniukas Šaparniukas ir jo žirgelis" (V., 1959), „Vilko batai" (V., 1963), „Kodėl juokėsi katytė" (Kaunas, 2003). Periodikoje paskelbęs daugybę apsakymėlių ir apsakymų. Iš lenkų kalbos yra išvertęs ir keletą mokslinės publicistikos ar pažintinių knygų.

2003 m. J. Šukiui buvo įteikta Petro Būtėno premija.

Stasys Keinys. St. Keinys gimė 1936 m. rugsėjo 20 d. Pakalupio kaime, netoli Viekšnių (Akmenės r.). 1954 m. baigė Viekšnių vidurinę mokyklą. 1954–1959 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. 1963–1966 m. mokėsi šio universiteto aspirantūroje.

1966–1975 m. Keinys dirbo Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete. 1975 m. docentas. 1974 m. pradėjo dirbti Lietuvių kalbos institute. 1987–1989 m. vadovavo šio instituto Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos, 1989–1991 m. – Kalbos kultūros ir terminologijos skyriui. Kalbininkas taip pat įvairiu metu dėstė Vilniaus pedagoginiame ir Šiaulių universitete[415].

1968 m. Keinys apgynė daktaro disertaciją „Lietuviškų vienažodžių terminų darybos tipai". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[416]. Ypač vertingos jo studijos apie lietuviškų terminų priesaginę[417], galūninę[418], sudurtinių[419] terminų darybą. Kalbininkas savo disertacijoje apžvelgė ir išsamesnę lietuviškos terminijos istoriją[420].

Išsamią lietuvių terminologijos raidos apžvalgą Keinys paskelbė anglų kalba[421]. Keinys išleido ir populiarią terminologijos klausimams skirtą knygą „Terminologijos abėcėlė" (V., 1980). Tai įdomiai parašyta, tiek terminologijos teorijos, tiek praktikos dalykus nagrinėjanti knyga. Joje, galima sakyti, apibendrinamas Keinio kaip vieno labiausiai prityrusio lietuvių terminologo darbas[422].

[415] Bliūdžiuvienė N. Bibliotekininkų bičiulis. – Tarp knygų, 1996, 9, p. 33–34; Rimkutė A. Terminologas Stasys Keinys. – Term., 2006, 13, p. 246–249; Stasys Keinys. Bibliografijos rodyklė. Sud. A. Noreikaitė. Įžangos žod. A. Kaulakienės. V., 2006.

[416] Keinys St. Darybiniai sinonimai terminologijoje. – Mokslas ir technika, 1966, 2, p. 48; 3, p. 29; 4, p. 28–29; 5, p. 29; Kurie-ne-kurie terminų darybos bruožai. – Klb., 1974, 25(1), p. 37–42

[417] Keinys St. Priesaginė lietuviškų terminų daryba. – LKK, 1975, 16, p. 7–56.

[418] Keinys St. Galūninė terminų daryba. – LKK, 1979, p. 155–183.

[419] Keinys St. Lietuviškų sudurtinių terminų daryba. – LKK, 1983, 22, p. 70–123.

[420] Keinys St. Lietuvių terminologijos kūrimo apžvalga (iki 1940 m.) – Klb., 1967, 18, p. 5–34.

[421] Keinys St. The development, state and topicality of present day Lithuanian terminology. – Pabaltijo tautų terminologijos problemos ir Europos sąjunga. V., 2005, p. 48–67.

[422] Stundžia B. Iš populiarios serijos. – Gimtasis kraštas, 1981.IV.2.

Kaip jau buvo anksčiau kalbėta[423], Keinys kartu su Kazimieru Gaiveniu parašė ir pirmą išsamesnį „Kalbotyros terminų žodyną" (Kaunas, 1990).

Kartu su kitais jis parengė taip pat jau mūsų anksčiau aptartą leidinį „Terminologijos taisymai" (V., 1992).

Su Nijole Juškaite Keinys sudarė „Geležinkelininko žodynėlį" (V., 1992). Tai pagrindinių geležinkelininkų terminų rusų-lietuvių ir lietuvių-rusų žodynėlis. Jame per 1700 terminų. Žodynėlyje skelbiamas ir Keinio straipsnis „Geležinkelininko žodynėlį palydint" (p. 6–18), kuriame aptariamos dabartinės geležinkelininkų kalbos problemos[424].

Su ta pačia bendraautore Keinys sudarė „Rusų-lietuvių kalbų geležinkelių transporto žodyną" (V., 1997). Šiame žodyne yra per 3800 terminų ir įvairių su transporto sritimi susijusių žodžių junginių. Žodyne įdėta lietuviškų terminų bei pasakymų rodyklė.

Abu leidiniai buvo peržiūrėti Lietuvių kalbos instituto Terminologijos skyriuje.

Savo „geležinkelinę" veiklą Keinys apibendrino vertingu veikalu. Drauge su Nijole Juškaite ir Kaziu Sakalausku išleido „Aiškinamąjį geležinkelių transporto terminų žodyną" (V., 2006). Į žodyną sudėta apie 2000 lietuviškų terminų. Šie terminai trumpai paaiškinami, be to, čia pat duodami jų angliški, vokiški, rusiški atitikmenys. Žodyno gale dar atskirai pateikiamos angliškų, vokiškų, rusiškų terminų rodyklės. Vartotojui tai, sakytume, tiesiog ideali tokio pobūdžio žodyno sandara.

Kartu su kitais Keinys parengė „Socialinės apsaugos terminų žodyną" (V., 1999). Jis yra vienas iš „Radioelektronikos žodyno" (V., 2000) autorių, „Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno" (V., 1990–1994) spec. redaktorius.

Tartum savo pedagoginį, o iš dalies ir terminologijos darbą apibendrindamas, Keinys parašė pirmiausia aukštųjų mokyklų studentams skirtą knygą „Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba" (Šiauliai, 1999). Knygoje Keinys prisiminė ir savo kaip terminologo ir žodžių darybos tyrinėtojo kelio pradžią – jis tada dar jauno dėstytojo (vėliau

[423] Plg. p. 234.
[424] Kaulakienė A. (Rec.) – GK, 1994, 10, p. 13–16.

ir jo disertacijos vadovo) Vinco Urbučio vadovaujamas parašė diplominį darbą apie „Mokslo ir gyvenimo“ žurnalo neologizmus.

Su pedagogine Keinio veikla susijusi ir kita pirmiausia lietuvių filologijos specialybės studentams skirta kalbininko knyga „Bendrinės lietuvių kalbos morfemika. Teorija ir praktika“ (V., 2009).

Daugiausia Keinio iniciatyva pradėtas leisti žurnalas „Terminologijos vagos“ (vėliau pavadintas „Terminologija“).

Įvairiais terminologijos klausimais Keinys paskelbė daugybę mažesnės apimties straipsnių. Šiais klausimais jis skaitė pranešimus įvairiose konferencijose. Ilgą laiką Keinys buvo Terminologijos tarybos prie Lietuvos mokslų akademijos pirmininko pavaduotojas. Paskelbė įvairių lingvistikos darbų recenzijų. Daug rašo kalbos kultūros klausimais. Lietuvių kalbos norminimui jis ypač nusipelnė ir redaguodamas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ trečiąjį ir ketvirtąjį leidimą (V., 1990, 2000). Jis buvo šio veikalo vyriausiasis redaktorius[425]. Parengti ir du elektroniniai šio žodyno leidimai.

Su Jolanta Gaivenyte-Butler ir Adele Noreikaite Keinys parengė mūsų terminologinę literatūrą labai praturtinančiu veikalu „Lietuvių kalbos terminų žodynai“ (V., 2008). Jame kruopščiai surinkti ir išsamiai anotuojami 1900–2005 m. terminų žodynai. Pradedama 1900 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose (Shenandoah, Pa.) kunigo Antano Miluko išleista Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos rankraštinio veikalo „Tayslós augumyynis kóremy taalpynas augimys ligszioł raastosys teyp muusosys kayp nekórios swetszaalys <...>“ dalimi, pavadinta „Botanika arba Taislius Auguminis“ ir baigiama Juozo Virbicko 2005 m. išleistu „Žuvų pavadinimų žodynu“. Iš viso aptariamas 501 žodynas.

2005 m. Lietuvių kalbos institutas išleido Keinio terminologijos darbų rinktinę „Dabartinė lietuvių terminologija“ (V., 2005). Šioje didžiulėje (500 p.) knygoje sutelkta per keturis dešimtmečius (1966–2005 m.) tik apie ketvirtadalį autoriaus parašytų, įvairiuose leidiniuose paskelbtų darbų. Knygą sudaro pagrindiniai teminiai skyriai: „Terminų daryba“, „Terminologijos teorija“, „Terminologijos darbas“, „Dalykinė kalba“, „Terminų vartosenos dalykai“.

[425] Keinys St. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ ir kalbos normalizacija. – LKK, 1991, 29, p. 92–98; Žodynas visiems. – Mokykla, 1993, 10, p. 31–32; „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ per penkiasdešimt metų. – KK, 2004, 77, p. p. 76–83.

Iš knygoje skelbiamų publikacijų krinta į akis, kad Keinį savo metu nemaža domino ir mūsų dailės kalba.

Kartu su Kaziu Morkūnu ir Algirdu Sabaliausku Keinys parengė spaudai Jono Kruopo „Rinktinius raštus" (V., 1998). Beje, kad Keinys 1974 m. perėjo dirbti į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą pirmiausia yra J. Kruopo nuopelnas.

Lietuvių terminologijos baruose jau sėkmingai darbuojasi ir ne vienas buvęs Keinio mokinys.

2005 m. Keinys buvo apdovanotas Kalbos (Felicijos Bortkevičienės) premija.

Kazimieras Župerka. K. Župerka gimė 1937 m. kovo 4 d. Gėlainiuose (Kėdainių r.). 1947–1954 m. mokėsi Dotnuvos vidurinėje mokykloje. 1954–1958 m. studijavo Šiaulių pedagoginiame institute. Jį baigęs visą laiką (išskyrus karinę tarnybą, aspirantūrą, užsienio stažuotę) dirbo šioje aukštojoje mokykloje (nuo 1997 m. Šiaulių universitetas).

1966–1969 m. Župerka – Vilniaus universiteto aspirantas. 1977–1979 m., 1987–1994 m. ir nuo 1996 m. – jis Šiaulių pedagoginio universiteto Lietuvių kalbos katedros vedėjas. 1972–1977 m. ėjo šios aukštosios mokyklos prorektoriaus mokslo ir mokymo reikalams pareigas. 1972 m. jam buvo suteiktas docento, 2000 m. – profesoriaus vardas.

1974–1975 m. kalbininkas stažavosi Brno universiteto čekų, slavų, indoeuropiečių ir bendrosios kalbotyros katedroje[426].

Studijų metais Župerka, kaip ir jam pagrindines lietuvių kalbos disciplinas dėstęs Vytautas Sirtautas, daugiausia domėjosi literatūra. Beje, iš pradžių jos dalykus ir dėstė. V. Sirtautas Župerkai imponavo „mąstymo originalumu ir erudicija". Į kalbotyrą Župerką atvedė stilistika, nes ji 1963 m. atsirado studijų planuose ir jam reikėjo šią naują discipliną dėstyti.

1969 m. Vilniaus universitete apgynė daktaro disertaciją „Šalutinių sakinių ir dalyvių, pusdalyvių bei padalyvių konstrukcijų sinonimika dabartinėje lietuvių kalboje". Nauja stilistikos tyrinėjimų

[426] Sirtautaitė J. – MK, 1987, 6, p. 48; Kazimieras Župerka: *Man rūpi*. Užrašė Sigita Inčiūrienė. – Literatūra ir menas, 2006.XI.24; Čepaitienė G. Apie lietuvių kalbą, stilistiką, teatrą ir ... – KK, 2007, 80, p. 202–208.

paskata jam buvo stažuotė Čekijoje, ypač pažintis su profesoriumi Milanu Jelinéku.

1995 m. Vilniaus universitete Župerka apgynė habilitacinę disertaciją „Kalbos priemonių konkurencija kaip lietuvių kalbos stilistikos objektas" (Šiauliai, 1995).

Abiejų disertacijų tema kalbininkas paskelbė straipsnių, skaitė pranešimus įvairiose mokslinėse konferencijose, domino jį ir kitos stilistikos, kalbos kultūros problemos[427].

Ypač įdomus yra Župerkos straipsnis „Stilių normų atspindys metakalbiniuose komentaruose" (LKK, 1987, 26, p. 194–198). Savo tyrimui medžiagą jis rinko iš Juozo Balčikonio „Rinktinių raštų" dvitomio (V., 1978–1982) (autoriaus savojo teksto komentarai) ir iš jo verstų Hanso Christiano Anderseno „Pasakų" (V., 1966). Metakalbiniuose komentaruose gerai atsispindi keturių stilių – mokslinio, administracinio, publicistinio ir buitinio – išraiškos priemonės. „Metakalbiniai stiliaus komentarai ne tik eksplicitiškai atspindi realią stiliaus normą; jais kalbos vartotojai, visuomenė pretenduoja ir į tos normos kodifikavimo teisę. Atrodo, kad tarp realios stilistinės vartosenos ir stilių normų kodifikacijos yra mažesnis atstumas negu tarp kitų kalbos normų ir jų kodifikacijos" (p. 197).

Metalingvistikos problemoms skirtas ir kitas Župerkos straipsnis „Kalbos dabartiškumo nuorodos nelingvistiniuose tekstuose" (ALL (LKK), 2000, 42, p. 124–131). Pagrindinė šio straipsnio išvada: „Metakalbinių vienetų, metakalbinių įterpinių bei kitokių metakalbinių komentarų, vartojamų ne lingvistikos tekstuose, tyrimas leidžia geriau pažinti visuomenės kalbinę sąmonę, kalbines nuostatas ir tuo pagrindu tikslingiau dirbti bendrinės kalbos tvarkomąjį darbą" (p. 130). Ši problema nagrinėjama ir straipsnyje „*Kitaip nepasakysi* (metakalbiniai komentarai tekstuose)". – KK, 2008, 81, p. 141–150).

Župerka paskelbė mokymo knygų bei paskaitų konspektų studentams: „Mokinių stiliaus klaidos ir jų taisymas" (Šiauliai, 1972),

[427] Župerka K. Šalutinių pažyminio sakinių ir išskirtinių pažyminių sinonimika. – Klb., 1968, 19, p. 99–111; Kreipinio stilistika. – Tarybinė mokykla, 1970, 7, p. 30–33; Grafinis vaizdumas, mokant stilistikos. – Ten pat, 1973, 4, p. 23–26; Skatinimo raiškos konkurencija lietuvių kalboje. – Klb., 1990, 41(1), p. 103–107; Ar skiriame žmogiškumą nuo žmoniškumo? – KK, 1992, 63, p. 46–53; Funkcinių stilių terminai. – Terminologijos vagos, 1994, 1, p. 26–31, ir kt.

„Praktinė stilistika“ (V., 1977), „Praktinė stilistika: Sinonimai“ (V., 1978)[428], „Stiliaus figūros“ (V., 1980).

Iš šių knygelių išaugo svarbiausias Župerkos darbas – vadovėlis aukštosioms mokykloms „Lietuvių kalbos stilistika“ (V., 1983). Nors šiaip šis vadovėlis skirtas pradinio mokymo pedagogikos ir metodikos, taip pat defektologijos specialybių studentams, tačiau jis puikiai praverčia visiems lituanistams, taip pat kitų filologijos specialybių studentams. Vadovėlį sudaro keturios dalys: „Įvadas“, „Stilistiniai kalbos ištekliai“, „Funkciniai stiliai“, „Stiliaus klaidos“. Autorius, be lietuvių kalbininkų, ypač dažnai remiasi Boguslavo Havráneko, Karelo Hausenblaso, M. Jelinėko ir kitų čekų tyrinėtojų darbais. Šia knyga drauge su Juozo Pikčilingio veikalais, galima sakyti, buvo padėti lietuvių kalbos stilistikos, kaip lingvistinės disciplinos, pagrindai[429].

1997 m. buvo išleistas naujas, gerokai sutrumpintas šios knygos variantas „Stilistika“ (Šiauliai, 1997)[430]. 2001 m. išleistas naujas knygos leidimas.

Keletą kartų buvo išleisti Župerkos su kitais autoriais parengti vadovėliai „Lietuvių kalbos vadovėlis IX–XI klasei“ (Kaunas, 1973), „Lietuvių kalba: mokymosi priemonė XI–XII klasei“ (Kaunas 1991).

Domino kalbininką bendros lietuvių ir latvių stilistikos problemos[431], kalbotyros terminų įvairavimas[432], terminės šnektos komentavimas[433], reklamos teksto analizė[434].

Parašė Župerka savo mokytojo J. Pikčilingio knygos „Leksinė ir gramatinė sinonimika“ (Kaunas, 1969) sintaksinės sinonimikos

[428] Abaravičius J. (Rec.) – MK, 1980, 3, p. 28–31.

[429] Tumėnas S. Nauja stilistikos knyga. – Pergalė, 1983, 8, p. 181–2; Pikčilingis J. (Rec.) – MK, 1984, 3, p. 30–31.

[430] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1998, 3, p. 18.

[431] Župerka K. Dėl gretinamosios latvių ir lietuvių kalbų stilistikos. – LL, 1999, 4, p. 194–199.

[432] Župerka K. Funkcinių stilių terminai. – Terminologijos vagos, 1994, 1, p. 26–31; Kalbotyros terminai publicistikoje. – D. ir d., 2000, 24, p. 175–182, ir kt.

[433] Župerka K. Tarminės šnektos komentavimas nelingvistiniuose tekstuose. – Acta Humanitarica Universitatis Saulensis. Šiauliai, 2006, p. 9–18.

[434] Župerka K. Pragmatinė lingvistinė reklamos teksto analizė. – Viešojo diskurso retorika ir lingvistika. V., 2008, p. 9–18; Župerka K. Reklamos tekstas: pragmatika, stilius, kalba. Šiauliai, 2008.

skyrių „Šalutinių sakinių ir dalyvinių, pusdalyvinių bei padalyvinių konstrukcijų sinonimika“ ir atitinkamus šio skyriaus pratimus.

Iš čekų kalbos jis išvertė čekų kalbininko Františeko Čermáko darbą „Kalbos tyrimo metodai“ („Základy lingvistické metodologie“, Praha, 1993). – D. ir d., 1999, 10(19), p. 233–276). Taip pat sudarė ir išvertė čekų kalbininko K. Hausenblaso straipsnių knygą „Stilistinė teksto charakteristika“ (Šiauliai, 1993).

Župerka sudarė ir parašė įvadinį straipsnį lietuvių poezijos antologijai gimtosios kalbos tema „Sielos tėvynė – kalboj“ (Šiauliai, 1997). Čia šios temos raidos apžvalga pradedama Martynu Mažvydu ir tęsiama iki mūsų laikų (minima per šimtą šios temos kūrinių). Sudarė ir redagavo savo kolegų Šiaulių universiteto kalbininkų Vytauto Sirtauto, Reginos Petkevičienės, Česio Grendos knygą „Rinktiniai kalbotyros straipsniai“ (Šiauliai, 2001). Su Džiuljeta Maskuliūniene sudarė Šiaulių universiteto Humanitarinio fakulteto penkiasdešimtmečiui skirtą knygą „Acta Humanitarica Saulensis“ (Šiauliai, 2006), kurioje skelbiama ir įvairioms lietuvių kalbos problemoms skirtų straipsnių. Redagavo kitus Šiaulių universiteto leidinius.

Župerka yra vienas iš tų kalbininkų, kurio darbuose gražiai derinasi ne tik kalbininko, bet ir literato polinkiai ir sugebėjimai. Jo darbai nemaža prisidėjo prie to, kad Šiaulių universitetas tapo svarbiu lietuvių kalbotyros centru.

2003 m. kalbininkui buvo suteiktas Šiaulių miesto garbės piliečio vardas.

Dalija Tekorienė. Kalbininkė gimė 1937 m. kovo 16 d. Šiauliuose. 1959 m. Vilniaus universitete baigė anglų kalbos ir literatūros specialybę. 1959–1999 m. dirbo Vilniaus universitete. 1961–1964 m. studijavo Kijevo universiteto aspirantūroje. 1967 m. Vilniaus universitete apgynė disertaciją „Dabartinės anglų kalbos prieveiksmio ir būdvardžio junginiai“. 1990 m. Vilniaus universitete apgynė habilitacinę disertaciją „Lietuvių kalbos bevardės giminės būdvardžiai“. 1992 m. kalbininkei buvo suteiktas profesorės vardas. 1992 m. Tekorienė lietuvių kalbą dėstė Stokholmo universitete. Kaip Fulbrighto stipendininkė ji 1994–1995 m. darbavosi Kento (JAV) universitete.

Pagrindinis kalbininkės lituanistikos srities darbas – minėtoji habilitacinė disertacija. Šia tema ji paskelbė straipsnių[435], o 1990 m. išleido monografiją „Bevardės giminės būdvardžiai: Sintaksė ir semantika“ (V., 1990).

Tekorienės monografiją sudarę dvi dalys: „Lietuvių kalbos būdvardžio *gera, gražu* tipo formų sintaksė ir jų gramatinis statusas“ (p. 5–89) ir „Lietuvių kalbos būdvardžio bevardės giminės formų semantika“ (p. 90–171).

Formas *gẽra, gražù* būdvardžio bevardės giminės formomis laikė jau pirmosios lietuvių kalbos gramatikos autorius Danielius Kleinas (Grammatica Litvanica. Regiomonti, 1653) ir kiti senųjų gramatikų autoriai, nors kai buvo rašomos šios gramatikos, bevardės giminės daiktavardžių lietuvių kalboje jau nebuvo, taigi tartum nebeliko funkcinio pamato bevardės giminės būdvardžiams egzistuoti. Formos *gẽra, gražù* bevardės giminės formomis, matyt, buvo laikomos dėl dviejų priežasčių; tokia buvo šių formų kilmė, o be to, lotynų kalbą gerai mokėjusiems autoriams *gẽra, gražù* formos buvo vartojamos panašiose konstrukcijose kaip ir lotynų kalboje.

Lietuvių lingvistinėje literatūroje būta siūlymų formas *gẽra, gražù* laikyti prieveiksmiais, tačiau, autorės nuomone, tokia koncepcija nėra pakankamai argumentuota. Pagrindinis argumentas laikyti šias formas prieveiksmiais yra jų sintaksinių funkcijų sutapimas su priesagos *-ai* prieveiksmiais. Tačiau Tekorienė parodo, kad šių funkcijų sutapimas, palyginus su jų sintaksinėmis skirtybėmis, yra labai nedažnas.

Tekorienės nuomone, būdvardžio bevardės giminės formos yra labai savitas lietuvių kalbos gramatinės sistemos reiškinys. Vadinasi „lietuvių kalboje yra ne dvi, o trys būdvardžio (ir dalyvio) morfologinės formos, kurių gramatinė reikšmė susijusi su giminės reikšme: dvi formos – vyriškosios ir moteriškosios giminės – semantiniu at-

[435] Tekorienė D. Lietuvių kalbos būdvardžio semantinis valentingumas. – Klb., 1983, 34(1), p. 97–107; Lietuvių kalbos būdvardžių būtinojo semantinio valentingumo raiška. – Klb., 1985, 36(1), p. 72–82; Sintaksiniai būdvardžių semantikos nagrinėjimo aspektai. – Klb., 1986, 37(1), p. 77–86; Pagrindiniai sakinių modeliai su predikatinėmis negimininėmis būdvardžio formomis. – LKK, 1987, 26, p. 165–170; Būdvardinių formų *gera, gražu* gramatinis statusas. – Klb., 1987, 38(1), p. 62–73; Prepozicinių pažyminių rūšys. – Klb., 1989, 40(1), p. 91–101.

žvilgiu yra žymėtos, nes nurodo giminės reikšmės buvimą, o trečioji semantiniu atžvilgiu yra nežymėta, nes ji nurodo giminės reikšmės nebuvimą“ (p. 174).

Tekorienės monografija yra vienas iš vertingesnių pastarųjų dešimtmečių teorinių lietuvių kalbos gramatikos tyrinėjimų. Suprantama, sprendžiant tokią sudėtingą problemą, neįmanoma išvengti ir abejonių keliančių teiginių[436].

Kalbininkė anglų kalba yra parašiusi labai populiarų praktinį lietuvių kalbos vadovėlį „Lietuvių kalba: Pagrindinė gramatika ir pasikalbėjimai“ („Lithuanian: Basic Grammar and Conversations“. V., 1990). Šį vadovėlį Jorma Vartiainenas pritaikė suomių kalbai („Sano se Liettuaksi: Liettuaa matkaililoille“. V., 1995), o Nico Bowmanas – olandų kalbai („Suprantu: Litouws taalboek voor beginners“. V., 1999). Kartu su Saulium Lapinsku kalbininkė parengė ir kalbantiems vokiškai lietuvių kalbos vadovėlį („Litauische Konversationsgrammatik“. V., 2004).

Su Olimpija Armalyte ir Lionginu Pažūsiu Tekorienė parašė daugybę kartų išleisto „Anglų kalbos mokomojo žodyno“ (V., 1994) lietuviškąją dalį. Ji yra ir viena iš lietuvių kalbos gramatikos anglų kalba („Lithuanian Grammar“. V., 1997; II leid. 2006) autorių, įvairių mokyklinių anglų kalbos vadovėlių bendraautorė. Į anglų kalbą išvertė lietuvių autorių darbų, tarp jų ir Norberto Vėliaus „Senovės baltų pasaulėžiūra“ („The world outlook of the ancient Balts“. V., 1989).

Besidomintiems leksikografijos istorija labai pravers Tekorienės drauge su Nijole Maskaliūniene parašyta knyga „Leksikografija: Britų ir amerikiečių žodynai“ („Lexicography: British and American dictionaries“. V., 2004).

Irena Ermanytė. Leksikografė I. Ermanytė gimė 1937 m. liepos 3 d. Nugarių kaime (Šiaulių r.). 1954 m. Kuršėnuose baigusi vidurinę mokyklą, 1955–1960 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus pedagoginiame institute. Be kita ko, vidurinėje mokykloje lietuvių kalbą Ermanytei dėstė poetas Stasys Anglickis.

1961 m. Ermanytė pradėjo dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Savo darbovietės kalbininkė niekada nepakeitė. Iš pradžių

[436] Rosinas A. (Rec.) – Klb., 1993, 42(1), p. 109–112.

ji dirbo šio Instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos sektoriaus Toponimikos grupėje. Tačiau visa tolesnė jos mokslinė veikla daugiausia susijusi su svarbiausiu Instituto veikalu – akademiniu „Lietuvių kalbos žodynu". Darbą savo pirmojoje darbovietėje kalbininkė paliko 2007 metais[437].

1963 m. buvo išleistas Ermanytės kartu su Broniu Savukynu, Aleksandru Vanagu, Vytautu Vitkausku ir Klementina Vosylyte sudarytas ir baltų kalbų tyrinėtojų gerai įvertintas „Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas" (V., 1963).

Nemaža Ermanytė prisidėjo ir prie „Lietuvių kalbos atlaso" (V., 1977–1991, I–III) parengimo – šiam veikalui ji surinko medžiagą iš 21 punkto.

Akademiniam „Lietuvių kalbos žodynui" (jo IX–XVIII tomui) Ermanytė parašė apie 110 autorinių lankų teksto. Žodynui užrašė apie 20 000 tarminės leksikos vienetų. XVII–XX žodyno tomus ji jau ir redagavo.

Kartu su Ona Kažukauskaite, Jonu Paulausku, Joana Pribušauskaite ir Janina Žiemyte Ermanytė parašė „Mokyklinį tarptautinių žodžių žodyną" (V., 1995; III leid. 2000).

Ji drauge su O. Kažukauskaite, Gertrūda Naktiniene, J. Paulausku, Zita Šimėnaite, Angele Vilutyte yra autorė ir didžiulio „Frazeologijos žodyno" (V., 2001).

Seniai Ermanytę domina lietuvių kalbos antonimai[438]. Šiai temai buvo skirta jos 1993 m. apginta daktaro disertacija („Lietuvių kalbos antonimija ir antonimai"). Šia tema ji paskelbė nemaža straipsnių[439]. Ji pirmoji lietuvių kalbotyroje kiek plačiau nagrinėjo enantiosemiją arba homoniminę antonimiją[440].

[437] „Kalba yra sistema, prilygstanti tiksliesiems mokslams". Irenai Ermanytei – 60. Kalbėjosi Z. Babickienė. – GK, 1997, 8, p. 14–18; Mėgstu tylų prasmingą darbą. Kalbino V. Kuprevičius. – Lietuvos aidas, 1997.IX.25; Irena Ermanytė. Bibliografijos rodyklė. Sud. Z. Šimėnaitė. Įžangos žod. J. Klimavičiaus. V., 2007.

[438] Ermanytė I. Dvi prieštaraujančios reikšmės žodžių stilistinės funkcijos. – KK, 1982, 42, p. 24–27.

[439] Ermanytė I. Apie antonimų reikšmes ir vartojimą kalboje. – KK, 1984, 46, p. 43–46; Antoniminės to paties veiksmažodžio reikšmės. – KK, 1991, 61, p. 73–74; Kontekstiniai antonimai. – KK, 1993, 65, p. 74–78; Priešybė kaip semantinis ir loginis antonimijos pagrindas. – LKK, 1995, 35, p. 9–31, ir kt.

[440] Ermanytė I. Kelios pastabos apie enantiosemiją. – LKK, 1997, 37, p. 53–61.

1985 m. Ermanytė išleido ir pirmąjį „Lietuvių kalbos antonimų žodyną“ (Kaunas, 1985)[441]. Tai gerai parengtas, gražiai iliustruotas, palyginus nedidelės apimties žodynas. Jame apie 920 antoniminių porų. Ermanytė apie šį savo žodyną rašė: „Šis darbas – pirmas bandymas sukurti mokomąjį norminį „Lietuvių kalbos antonimų žodyną“. Aišku, jis neaprėps visų antonimų, bet galės būti naudojamas mokykloje – mokant vaizdingai kalbėti, rašyti rašinius ir naudotis žodynais“ (p. 8).

Naujas, kiek praplėstas ir pataisytas šio žodyno leidimas („Mokyklinis lietuvių kalbos antonimų žodynas“ (Kaunas, 2002) išleidžiamas dar kartą.

Anas kuklus pirmojo žodyno apibūdinimas netinka kalbininkės 2003 m. išleistam „Antonimų žodynui“ (V., 2003). Tai jau stambus – beveik 600 puslapių veikalas.

Žodynui medžiaga rinkta iš gyvosios kalbos, tautosakos, dvidešimties akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ tomų, lietuvių literatūros klasikų kūrinių, įvairių raštų, periodikos. Ypač vaizdingi stilistiniu požiūriu autorei buvo Žemaitės, Motiejaus Valančiaus, Kristijono Donelaičio, Antano Baranausko, Vaižganto, Vinco Krėvės-Mickevičiaus, Balio Sruogos raštų pavyzdžiai. Labai pravertė autorei ir lietuviškas Biblijos vertimas.

Antonimai pateikiami lizdais pagal abėcėlę. Pavyzdžiui, prie žodžio *kálnas* yra 13 antonimų porų: *bedùgnė, daubà, duobẽ, grumstas, kalnẽlis, klónė, kruopà, lygmẽ, lóbas, pakalnė, trupinỹs, úodas, žemumà* (pirmajame žodyne buvo 2: *duobẽ, pakalnė*), prie žodžio *žãlias* 9 poros: *brandùs, dẽgtas, džiovìntas, išdžiūvęs, išvìręs, kẽptas, nunókęs, raugìntas, saũsas* (pirmajame žodyne buvo 3 poros: *brandùs, išvìrtas, saũsas*).

Naudojimąsi žodynu labai palengvina „Antonimų lizdų rodyklė“ (p. 467–582).

Žodyno įvade aptariama antonimų grupės, antonimais grindžiamos stilistinės figūros.

Autorė nėra įsitikinusi, kad jos pasirinktas žodyno sudarymo principas yra idealus: „Išsamiausią antonimijos ir sinonimijos sąsają su kitomis leksinėmis kategorijomis, be abejo, galėtų pateikti

[441] Lipskienė J. Antonimų žodynas. – Tarybinis mokytojas, 1986.IX.3.

tezauras, kur leksiniai-sematiniai antonimų variantai būtų išdėstomi ne pagal abėcėlę, o pagal semantinius laukus. Vis dėlto šiam „antonimų žodynui" pasirinktas toks variantas, kur antonimų poros pateikiamos pagal abėcėlę, o antonimų lizduose stengtasi juos susieti su sinonimais ir homonimais" (p. XV).

Šį Ermanytės žodyną redagavo žymusis mūsų leksikografas J. Paulauskas[442]. Lietuvių leksikografijos teoretikė ir praktikė E. Jakaitienė išsamią Ermanytės žodyno recenziją baigė tokiais žodžiais: „Tai tikrai vertingas lietuvių kalbos leksikografijos darbas. Jis remiasi rimtomis autorės teorinėmis studijomis ir teikia įdomių lietuvių leksikos faktų. Naudingas jis bus ir būsimiems žodžių semantinių ryšių tyrėjams, ir visiems, kuriems įdomus ir atrodo vertingas lietuvių kalbos savitumas" (p. 182).

Ermanytei parengti žodyną labai padėjo jos ilgų metų darbas prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno". Už šį darbą jai su kitais autoriais 1996 metais paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija. Tokia premija kartu su kitais autoriais jai 2003 metais paskirta už „Frazeologijos žodyną" (V., 2001).

Ermanytė iš latvių kalbos yra vertusi mokslinės literatūros (be kita ko, jos tėvas buvo latvis, o prosenelis dar ir garsus Rygos siuvėjas).

Reikėtų pridurti, jog Ermanytė pratęsė savo tėvų ir kai kurių lietuvių kalbininkų gražias bitininkų tradicijas – ji yra puiki bitininkė. Jai bitininko ir žodyninko darbai labai panašūs.

Albertas Rosinas. A. Rosinas gimė 1938 m. vasario 7 d. Pajuodupės kaime (Kelmės r.). Šaukėnuose baigęs vidurinę mokyklą, 1957–1962 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Iš pradžių Rosinas buvo linkęs daugiau į literatūrą. Tačiau vėliau nusprendė „geriau rimtai imtis kalbos tyrimų nei tapti vidutiniu rašytoju". Rosinui, kaip būsimajam kalbininkui, nemažos įtakos turėjo tada dar jaunas dėstytojas Jonas Kazlauskas.

Baigęs Vilniaus universitetą, 1962–1964 m. Rosinas mokėsi Latvijos universiteto aspirantūroje (vadovas Arturas Ozolas). Tačiau sėkmingai pradėtos aspirantūros jam neteko baigti, nes jis, buvęs

[442] Pribušauskaitė A. (Rec.) – GK, 2003, 10, p. 22–23; Jakaitienė E. (Rec.) – ALL(LKK), 2005, 52, p. 176–182.

partijos kandidatas, atsisakė stoti į partiją. Savo aspirantui stengėsi padėti disertacijos vadovas. Tačiau to nepakako. Vargais negalais 1964 m. elementarų lietuvių kalbos kursą Rosinui buvo leista dėstyti Kauno politechnikos instituto Vilniaus filiale, iš kurio išaugo Vilniaus inžinerijos statybos institutas. 1972 m. Rosinui suteikiamas docento, 1984 m. – profesoriaus vardas. 1989 m. Rosinas išrenkamas Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedros profesoriumi. 1991–1996 m. eina šios katedros vedėjo pareigas. 1993–1994 m. Rosinas buvo Lietuvos mokslo tarybos humanitarinių mokslų nostrifikacijos komisijos pirmininkas. 1994–1995 m. kalbininkas darbavosi ir Münsterio universitete. 1989–1997 m. jis – Lietuvių kalbos draugijos pirmininkas. 1992–1998 m. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas. 1995 m. jis buvo išrinktas Lietuvių kalbos instituto direktoriumi, bet netrukus šių pareigų atsisakė[443].

1969 m. Rosinas apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių ir kitų baltų kalbų gimininiai įvardžiai". Kažin ar kalbininkas tada nujautė, kad ši tema ir disertaciją apgynus bent keturis dešimtmečius neduos jam ramybės, kad šiai temai bus skirtos penkios puikios knygos.

Jau pirmojoje disertacijoje Rosinas, remdamasis labai gausia senųjų raštų, tarmių medžiaga, pamėgino spręsti kai kurias labai sudėtingas lietuvių, latvių, prūsų kalbų gimininių įvardžių istorijos problemas, ypač daug dėmesio jis kreipė į naujuosius gimininių įvardžių pakitimus, atsiradusius dėl sistemos ir įvairių fonetinių priežasčių.

Šiuo atžvilgiu ypač vertingas disertacijos tema paskelbtas Rosino straipsnis apie morfologinį lietuvių ir latvių kalbos įvardžių trumpėjimą[444]. Ilgųjų formų sutrumpėjimo, Rosino nuomone, neįmanoma paaiškinti baltų kalbų žodžio galo trumpojo balsio nyki-

[443] Marčiulionytė I. „Mano pomėgis – mokslinis darbas". – GK, 1990, 11, p. 24–26; Girdenis A. Ilgiausių metų! – GK, 1998, 3, p. 22–26; Albertas Rosinas. Literatūros rodyklė. Sud. S. Peciulkienė. Įžangos žod. A. Girdenio. V., 1998; Venckutė R. Albertas Rosinas. – Blt., 2010, 45(2), p. 390–397; In memoriam. Mūsų Profesorius Albertas Rosinas (1938–2010), užrašė E. Žilinskaitė, A. Kaikarytė. – GK, 2010, 8, p. 21–29.

[444] Rosins A. Morfoloģiskā lietuviešu un latviešu valodas vietniekvārdu saīsināšanās. – Latviešu valodas apcerējumi. Rīga, 1967, p. 134–160.

mo dėsningumu, nes įvardžių trumpėjimo procesas vyko visose baltų (išskyrus prūsų kalbą) tarmėse, net ir tose, kur trumpieji žodžio galo balsiai buvo išlaikyti. Atskiros formos trumpėjo ne vienu metu, ir šis procesas vyko dėl sistemos.

Jau tada Rosinas pamėgino narplioti ir labai sudėtingą parodomųjų įvardžių vietininko formų problemą[445]. Prie šio klausimo jis grįžo ir vėlesniuose savo tyrinėjimuose.

1984 m. vos 200 egzempliorių tiražu buvo išleista Rosino knygelė „Lietuvių bendrinės kalbos įvardžių semantinė struktūra" (V., 1984). Nepaisant skurdokos išvaizdos (laikraštinis popierius, rotaprintinė spauda), knygelė susilaukė rimto specialistų dėmesio[446].

Po ketverių metų pasirodo kapitalinis Rosino veikalas „Baltų kalbų įvardžiai" (V., 1988).

Be įvado, veikalą sudaro trys pagrindinės dalys „Baltų kalbų įvardžių semantinė struktūra", „Baltų bendrosios epochos įvardžių sistemos ir semantinės struktūros rekonstrukcija" ir „Baltų kalbų įvardžių leksikos ir semantinės struktūros evoliucija".

Knygoje pakartojami ir kai kurie ankstesniuose autoriaus tyrinėjimuose paskelbti teiginiai. Gindamas požiūrį, kad įvardis nėra antrinė kalbos dalis, jis pabrėžia, jog semantika taip pat leidžia šią kalbos dalį laikyti pagrindine, nes įvardžiai iš esmės yra referenciniai žodžiai. Net lietuvių ir latvių kalbų statistiniai skaičiavimai rodo, kad pagal kalbos dalių žodžių vartojimo rangą įvardis užima trečiąją vietą po daiktavardžio ir veiksmažodžio. Morfologiniai požymiai taip pat įvardį sieja su pagrindinėmis kalbos dalimis – daiktavardžiu ir būdvardžiu. Rosino nuomone, Jerzy'o Kuryłowicziaus teiginys, kad įvardžiai savo vadinamąja deiktine funkcija nurodo daiktus, o anaforine – konteksto žodžius, yra gerokai suprastintas. Deiktinė įvardžių funkcija geriausiai išryškėja dialoguose, nes deiktiniai įvardžiai čia dažniausiai paryškinami įvairiais prozodiniais ir paralingvistiniais elementais. Anaforinė įvardžių funkcija yra būdingesnė moksliniams tekstams.

[445] Rosinas A. Kelios pastabos apie baltų parodomųjų įvardžių vietininko formas. – Blt., 1967, 3(2), p. 175–184.

[446] Michelini G. (Rec.) – Aevum. Milano, 1985, 59(3), p. 576–577; Tekorienė D. (rec.) – Blt., 1987, 23(1), p. 86–92.

Rosino pateiktame lietuvių ir latvių bendrinės kalbos įvardžių inventoriuje pasigendame kai kurių tradiciškai įvardžiais laikomų žodžių ir junginių: liet. *pats tas, šioks toks, tam tikras, tūlas, visoks*, lat. *šāds tāds*.

Nagrinėdamas asmeninius įvardžius, Rosinas nesutinka su tais tyrinėtojais, kurie lietuvių kalbos įvardžių *jis, ji* nelinkę laikyti asmeniniais, nes, jų nuomone, įvardžiai *aš* ir *tu* nebūną daiktavardžių substitutais, lietuvių kalbos veiksmažodžiai neturį trečiojo asmens.

Lietuvių bendrinė kalba, Rosino nuomone, neturi savybinių įvardžių. Įvardžiai *mãnas, tãvas, sãvas; manàsis, tavàsis, savàsis; manìškis, tavìškis, savìškis; mūsìškis, jūsìškis; mūsàsis, jūsàsis* laikytini dialektizmas, nes jie būdingi bendrinės kalbos tik vienam funkciniam stiliui – grožinei literatūrai.

Prūsų kalbos savybiniai įvardžiai ir savo struktūra, ir vartojimo ypatybėmis yra artimesni latvių bendrinės kalbos savybiniams įvardžiams.

Lietuvių bendrinė kalba (ir aukštaičių tarmė) yra viena iš nedaugelio Rytų ir Šiaurės Europos kalbų, turinčių trinarę rodomųjų įvardžių sistemą (*šis, šitas – anas – tas*).

Latvių bendrinė kalba ir tarmės turi dvinarę sistemą. Kai kuriose šnektose ji pereina į vienanarę. Galima manyti, kad dvinarę sistemą (*schis, stas-tāns*) turėję ir prūsai.

Kai kurie baltų kalbų įvardžiai (nekirčiuoti, išblukusios deiktinės reikšmės) atlieka artikelio funkcijas. Rosinas siūlo juos vadinti *artroidais* (plg. gr. ἄρθρον 'artikelis'). Rytų baltų kalbų ir tarmių artroidas nuo Vakarų Europos kalbų artikelio skiriasi savo fakultatyvumu.

Ištyręs baltų kalbų įvardžių sintagminius ir paradigminius santykius, Rosinas aprašo įvardžių opozicijas ir kiekvieno įvardžio reikšmę kaip kompleksą diferencinių požymių, kurie lemia jo vietą sistemoje. Pagal užimamą poziciją vardažodžio grupėje įvardžiai skyla į dvi klases: daiktavardiškuosius, vartojamus tik daiktavardžio pozicijoje, ir būdvardiškuosius, vartojamus ir daiktavardžio, ir būdvardžio pozicijoje. Šių įvardžių semantinė struktūra aprašoma diferencinių požymių poromis. Lietuvių kalbos įvardžių semantinė struktūra aprašoma 20 diferencinių požymių porų (pirmojoje knygoje buvo išskirti 26 požymiai), latvių kalbos 19 porų (nėra rodomųjų nedistancinių įvardžių), prūsų kalbos 14 (trūktina jos kognicinių įvardžių sistema).

Atskiromis lentelėmis knygoje pateikiamos lietuvių, latvių, prūsų kalbų matricos ir identifikacijos dendrogramos. Baltų epochos įvardžių semantinė struktūra gerokai skyrėsi nuo atskirų baltų kalbų struktūros. Beveik visi pirminiai baltų epochos įvardžiai buvo būdvardiškieji. Jų semantinė struktūra aprašoma 16 požymių porų.

Būdinga Rosino knygos ypatybė, jog čia gražiai suderinti sinchroniniai ir diachroniniai tyrinėjimo metodai. Knygoje pabrėžiama, kad „Tik turint visų baltų kalbų įvardžių semantinės struktūros ir paradigmų aprašus, taip pat gausią tarmių bei senųjų raštų medžiagą, galima rekonstruoti baltų bendrosios epochos įvardžių pirminę leksinę ir semantinę struktūrą ir paradigmas ir paaiškinti jų evoliuciją atskirose baltų kalbose ir tarmėse“ (p. 155).

O štai svarbesnės Rosino knygos išvados: 1) baltų epochoje nebuvo vadinamųjų kokybinių, savybinių, emfatinių įvardžių ir netiesioginio rodymo deiktinio įvardžio; 2) posesyviniai santykiai baltų epochoje buvo reiškiami arba savybiniais kilmininkais, arba asmeninių įvardžių ortotoninių formų naudininkais, arba asmeninių įvardžių atoninėmis formomis, pagal Vakernagelio dėsnį užimančiomis antrąją poziciją sakinyje po veiksmažodžio arba prefikso; 3) visi pirminiai įvardžiai, išskyrus **kita(s)*, **keika(s)* ir **visa(s)*, **visei*, yra paveldėti iš indoeuropiečių prokalbės; 4) baltų inovacijos yra: kompozitai **kita(s)* ir **keika(s)* (pirmasis padarytas iš kamienų **ki-* (ide. *kụi*) + *ta(s)*, o antrasis – iš kamienų **kei-* (ide. *kụei-*) + *ka(s)*; įvardžiai **visa(s)*, **visei* yra galūnių dariniai iš šaknies **veis-* silpnojo laipsnio **vis-*, plg. liet. *veĩsti* ir *vìsti* (p. 228)[447].

1990 m. Rosinui už šį veikalą buvo paskirta Jono Kazlausko premija. Jis sudarė ir kalbininko habilitacinės disertacijos pagrindą.

1995 m. išleidžiama nauja Rosino monografija „Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida“ (V., 1995).

Šią monografiją sudaro dvi dalys: „Baltų kalbų įvardžių paradigmų rekonstrukcija“ ir „Baltų kalbų įvardžių paradigmų ir linksnių formų raida“. Monografijoje, kaip ir ankstesniuose Rosino darbuose, gražiai derinami vidinės rekonstrukcijos, lyginamasis-istorinis ir tipologijos metodai. Būdinga nepaprastai gausi faktinė medžiaga. Turbūt galėtume teigti, jog nė vieno lietuvių kalbininko darbe

[447] Mažiulis V. (Rec.) – Blt., 1994, 27(2), p. 93–96.

nėra panaudota tiek daug latvių kalbos tarmių medžiagos, kiek šioje monografijoje (be spausdintų darbų, panaudota daugybė rankraštinių diplominių darbų).

Įdomesnės monografijoje pateikiamos išvados bei idėjos: Baltų kalbų įvardžiai, kaip ir vardažodžiai, iš indoeuropiečių prokalbės paveldėjo šešių linksnių paradigmas. Turėjo trijų giminių ir trijų skaičių sistemą. Po fonologinių žodžio galo pakitimų (lietuvių kalboje – po Leskieno dėsnio) latvių ir lietuvių kalboje išnyko bevardė giminė. Kartu išnyko ir bevardės giminės įvardžiai. Latvių kalboje jie perėjo į vyriškosios giminės žodžių klasę. Lietuvių kalboje (išskyrus žemaičių tarmę) jie tapo negimininiais įvardžiais, savo morfologinėmis ypatybėmis artimais vyriškajam linksniavimo tipui. Prūsų kalbos tekstai užfiksavo bevardės giminės nykstamąją stadiją (p. 167). Archajiškiausią įvardžių ir jų linksniavimo sistemą išlaikė lietuvių kalba. Labiausiai nutolusi nuo baltų kalbų pirminės linksniavimo sistemos yra prūsų kalbos linksniavimo sistema (p. 169).

Knygoje naujai sprendžiama lietuvių kalbos dviskaitos nykimo problema[448]. Rosinas nesutinka su tais kalbininkais, kurie teigia, kad dviskaitos formos XV–XVII a. lietuvių kalbos paminkluose buvo dar nuosekliai vartojamos. Jo nuomone, šių formų nykimas prasidėjo dar iki raštijos pradžios.

Įvardžių formų raidai didelės įtakos turėję fonologiniai pakitimai (tautosilabinių *an, en, in, un* pakitimas, pirminių žodžio galo balsių ir dvibalsių trumpėjimas, Leskieno dėsnio poveikis, **ei* ir **ō*, **āi*, **ēi*, **ān*, **ēn*, ide. **ņ(s)* pakitimai, pirminių ilgųjų balsių ir dvibalsių trumpėjimas, fonetinė žodžio galo redukcija). Nemaža pakitimų vyko dėl analogijos. Rosinas pabrėžia Ferdinando de Saussure'o mintį, jog svarbiausias kalbos destrukcijos faktorius yra fonetiniai pakitimai. Negalima nesutikti su Rosino cituota D. Cherubimo nuomone, jog „Kalbos, kuriose vengiama bet kokio normos pažeidimo arba jis šalinamas kaip netaisyklingumas, teisėtai gali būti vadinamos mirusiomis kalbomis“ (p. 93)[449].

[448] Šiai problemai Rosinas yra paskyręs ir specialų straipsnį, plg. Rosinas A. Lietuvių kalbos daiktavardžių ir įvardžių dviskaitos raida. – Blt., IV priedas, 1994, p. 109–122.

[449] Kušķis J. (Rec.) – BF, 1996, 6, p. 87–88; Poljakov O. (Rec.) – Blt., 1996, 31(1), p. 114–118.

2009 m. išleidžiama Rosino knyga „Baltų kalbų semantinė ir morfologinė struktūra. Sinchronija ir diachronija“ (V., 2009). Tai gerokai papildytas, patikslintas ankstesniųjų šiai temai skirtų knygų leidimas, vainikavęs daugybės metų novatoriškus autoriaus tyrinėjimus (Schmalstieg W. R. Rec. – Blt., 2010, 45(1), p. 139–145).

1996 m. Rosinas savo pirmąją „skurdokos išvaizdos“ knygelę paverčia ne tik turiniu, bet ir forma patrauklia knyga „Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai. Funkcijos ir semantika“ (V., 1996). Knygos pratarmėje apie ankstesniuosius šios problemos tyrinėjimus Rosinas rašo: „Lietuvių kalbos įvardžių semantikos ir funkcijų tyrimų yra nemaža, bet juose laikomasi tradicinės įvardžių klasifikacijos ir semantinės struktūros aprašymo. Tie tradiciniai įvardžių semantikos aprašai nebeatitinka šiuolaikinių semantikos reikalavimų ir yra trūktini daugeliu atžvilgiu“ (p. 5).

Knygoje randame bendrinės lietuvių kalbos įvardžių inventorių. Atskirai apibūdinami: asmeniniai, participiniai, neparticipiniai, sangrąžiniai, savybiniai, rodomieji, skiriamieji, emfatiniai, kogniciniai, klausiamieji, egzistavimo, nežymimieji, žymimieji, bendrumo, reciprokiniai, neigiamieji, reliatyviniai įvardžiai. Parodomos jų funkcijos. Pateikiamos paradigmos. Pagal diferencinius požymius sudaryta lietuvių bendrinės kalbos įvardžių matrica. Įvardžių semantinė klasifikacija ir jų sisteminių santykių hierarchija pavaizduota specialia dendrograma. Pagrindinės autoriaus išvados iš esmės sutampa su išvadomis, išdėstytomis knygoje „Baltų kalbų įvardžiai“ (V., 1988).

Pagal savo sukurtą ir ankstesniuose darbuose išbandytą bei patikrintą tyrimo metodiką Rosinas aprašė ir vieno pačių žymiausių mūsų senosios raštijos atstovų Mikalojaus Daukšos tekstų įvardžių struktūrą – „Mikalojaus Daukšos tekstų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra“ (V., 2001). Po Prano Skardžiaus „Daukšos akcentologijos“ (Kaunas, 1935) tai pirmas toks išsamus Daukšos raštų kalbos atskiros problemos sinchroninis aprašas, kuris „gerai parodo ir senosios morfologinės struktūros, paveldėtos iš baltų prokalbės, liekanas, ir morfologinių pakitimų tendencijas“ (p. 9).

Nuosekliai aprašęs įvardžių grupes, Rosinas išskiria 17 diferencinių požymių porų ir pagal jas sudaro Daukšos tekstų įvardžių matricą. Įvardžių semantinę klasifikaciją ir jų sisteminių santykių hierarchiją pavaizduoja dendrograma (p. 134–135).

Labai įdomus paskutinis knygos skyrius „Postpoziciniai vietininkai: kilmė, funkcijų pakitimų vidiniai motyvai“ (p. 136–152). Tai ne tik Daukšos raštų kalbos, bet apskritai svarbi lietuvių kalbos istorinės gramatikos problema. Štai pagrindinės autoriaus išvados: „1. Daugiskaitos inesyvo forma su *-sę* (> *-se*, *-si*) yra ne kas kita, kaip senojo lokatyvo su *-su* perdirbinys pagal vienaskaitos inesyvo su *-e* (< *-ę* < **en*) modelį, o daugiskaitos adesyvo forma su *-semp* – senesnės adesyvo formos su *-su(m)p* perdirbinys pagal inesyvo su **-sen* > *-sę* (> *-se*, *-si*) modelį; tai natūralus linksnių galūnių morfų suvienodinimo procesas, vykęs ne vienu metu visose tarmėse. 2. Senųjų raštų ir tarmių duomenys leidžia teigti, kad daugiskaitos inesyvas su *-sę* (*-se*) nėra susiformavęs iš daugiskaitos akuzatyvo + **en*, o adesyvas nėra pasidarytas iš naujojo inesyvo su **-en+pi*. 3. [...] galima teigti, kad postpoziciniai lokatyvai, kaip linksniai, susiformavo dar iki **āi*, **ān* resp. **ēi*, **ēn* trumpėjimo; priešingu atveju šiandien turėtume **rankaje*, **anan(a) žemen(a)* ir pan.“ (p. 152)[450].

Kai kurie recenzentai autoriui prikiša, kad šioje knygoje nepakankamai panaudota Daukšos vertimų originalų duomenys. Tačiau tai vargu gali turėti įtakos pagrindinėms išvadoms[451].

Apžvelgę Rosino baltų kalbų įvardžių tyrinėjimus, kartu su Aleksu Girdeniu galėtume pasakyti: „Nėra nė mažiausios abejonės, kad Alberto Rosino darbai – pirmiausia monumentalioji baltų kalbų įvardžių studija – yra didis įnašas į baltų ir apskritai indoeuropiečių kalbotyrą“ (GK, 1998, 3 p. 26). Po Rosino darbų tartum būtų nedrąsu nurodinėti tiek lietuvių, tiek latvių akademinėse gramatikose pateikiamus klasikinius įvardžių skirstymus. Tačiau ateitis parodys, kas paties Rosino skirstyme priimtina ir kas kelia abejonių.

Nemaža Rosino pasidarbuota ir lietuvių leksikografijos srityje. Kartu su J. Kivilša, Antanu Kudziu Rosinas sudarė „Rusų-lietuvių kalbų statybos terminų žodyną“ (V., 1992). Su A. Kudziu, Birute Kudziene – „Anglų-lietuvių kalbų statybos terminų žodyną“ (V.,

[450] Plg. t. p. Rosinas A. Inesyvo ir adesyvo formų kilmės ir raidos klausimu. – Blt., 2000, 34(2), p. 173–183.

[451] Pajėdienė J. (Rec.) – ALL(LKK), 2002, 46, p. 202–212; Maskuliūnas B. (Rec.) – ALt, 2002, 4, p. 223–226; Judžentis A. (Rec.) – ALL(LKK), 2002, 47, p. 149–151; Schmalstieg W. R. (Rec.) – BF, 2002, 11(2), p. 115–122.

1993)[452]. Ypač svarbus Rosino kartu su A. Kudziu ir B. Kudziene sudarytas „Statybos terminų žodynas“ (V., 2002). Tai 23 tūkstančių lietuvių, anglų, vokiečių prancūzų, rusų kalbų terminų žodynas.

Prisidėjo jis ir prie vietovardžių žodyno „Pasaulio vietovardžiai. Europa“ (V., 2006), „Pasaulio vietovardžiai. Amerika“ (V., 2008), „Pasaulio vietovardžiai. Afrika, Australija, Okeanija“ (V., 2010), „Pasaulio vietovardžiai. Azija“ (V., 2012) parengimo.

Vertingų straipsnių Rosinas paskelbė lietuvių ir latvių tarmių istorijos klausimais[453].

Jis apskritai yra pirmasis lietuvių kalbininkas, išdrįsęs taip drąsiai brautis ir į latvių kalbotyros „vidaus reikalus“. Tai rodo tikriausiai daug diskusijų sukelianti knyga „Latvių kalbos daiktavardžio linksniavimo sistema. Sinchronija ir diachronija“ (V., 2005). Rašyti šį darbą autorių skatino, be kitų priežasčių, „mokslinis smalsumas – ieškoti motyvuotesnių atsakymų į daugelį iškilusių sinchronijos ir diachronijos klausimų, įvesti latvių kalbos daiktavardžio linksniavimo sistemos kilmės ir raidos problemas į XX a. pabaigos teorinės lingvistikos kontekstą“ (p. 12). Autoriaus nuomone, ikšioliniuose Latvijoje pasirodžiusiuose darbuose, kurių pavadinimuose yra žodis *sistēma* „nematyti nei tiriamos klasės sistemos struktūrinių požymių, nei pačios sistemos sampratos“ (p. 19).

Priminęs, kad kiekvienos gyvosios kalbos ypatybė yra nuolatinės normos pažeidimas, kad morfologiniai pakitimai vyksta dėl fonologinių pakitimų ir paveldėtųjų formų funkcinės reinterpratacijos, savo tyrinėjimo objektu jis pasirenka dabartinės bendrinės latvių kalbos ir po dvi lyviškosios ir augšzemniekų tarmės tipologiškai skirtingų šnektų daiktavardžio linksniavimo sistemas. Pirmiausia, remdamasis vidinės rekonstrukcijos metodu, Rosinas rekonstruoja latvių prokalbės tam tikrus struktūrinius požymius. Vėliau šiuos

[452] Kaulakienė A. Statybos terminų žodynai. – Klb., 1994, 43(1), p. 96–100.

[453] Rosinas A. Šaukėnų šnektos *įā, ē* ir *i* kamieno daiktavardžiai. – Klb., 1971, 23(1), p. 49–54; Latvių daugiskaitos kilmininkas *(t)-ūs*. – Blt., 1977, 13(1), p. 261–262; Analogijos vaidmuo latvių kalbos asmeninių įvardžių formų raidoje. – Blt., 1983, 19(1), p. 52–65; Latvių kalbos lokatyvo evoliucija ir jos vidinė motyvacija. – Blt., 1987, 23(2), p. 152–155; Kelios pastabos Viduklės šnektos daiktavardžių linksniavimo raidos klausimu. – Blt., 1994, 29(1), p. 41–48; Dėl Latgalės „giliųjų šnektų“ daugiskaitos kilmininko su *-ūs* kilmės. – Blt., 1997, 32(1), p. 71–75, ir kt.

požymius išryškina jau XVI–XVII a. senųjų latvių kalbos tekstų daiktavardžio linksniavimo analize. Trečiasis rekonstrukcijos etapas – daiktavardžio linksniavimo rekonstrukcija rytų baltų prokalbėje. Šio etapo rekonstrukcija įmanoma tik lyginamuoju metodu, ir čia iš esmės remiamasi lietuvių kalbos senųjų tekstų ir tarmių duomenimis. Pagrįstai autorius pabrėžia, kad „lyginamasis metodas tampa vieninteliu kalbininko įrankiu tik tada, kai pasiekiamos vidinės rekonstrukcijos ribos ir kai vidinės rekonstrukcijos metodas nieko nebegali padėti rekonstrukcijai“ (p. 154).

Bendrinės latvių kalbos linksniavimo sistema gerokai skiriasi nuo latvių prokalbės ir rytų baltų prokalbės daiktavardžio linksniavimo sistemos. Pavyzdžiui, bendrinei latvių kalbai būdinga septynių linksnių (įskaitant vokatyvą) sistema, latvių prokalbei – dešimties linksnių sistema, rytų baltų prokalbei – dešimties linksnių (įskaitant vokatyvą) su palyginti gerai diferencijuotomis fleksijomis. Bendrinės latvių kalbos ir autoriaus analizuotų keturių šnektų „linksniavimo sistemų tipologinis lyginimas leidžia konstatuoti bendrą latvių kalbos daiktavardžio linksniavimo raidos tendenciją – laipsnišką fleksinių klasių suartėjimą, nestabiliųjų fleksinių klasių nykimą ir alomorfų skaičiaus mažinimą“ (p. 286).

Labai įdomūs ir kai kurie atskiri iš bendros analizės išplaukiantys autoriaus teiginiai. Kaip antai, daugiskaitos lokatyvo (inesyvo) formos su **su* nėra naujadarai, pasidaryti iš akuzatyvo + **en*, o seni veldiniai iš baltų resp. indoeuropiečių prokalbės. Rosinas prieštarauja tiems mokslininkams, kurie nelinkę įtraukti instrumentalio į latvių kalbos vardažodžių paradigmas. Taip pat jis nelinkęs pritarti tiems kalbininkams, kurie teigia, kad lyviškose latvių kalbos šnektose moteriškosios giminės formos išnykimą lėmė lyvių kalba. Rosinas griežtai atmeta Jānio Endzelīno ir Christiano Stango teiginį, kad senųjų latvių tekstų parodomųjų įvardžių daugiskaitos datyvo forma *tiems* vartota be giminės skirtumo (plg. t. p. prūsų *Steimans Waikammans* ir *Steīmans* (...) *gennamans*), yra archajiškas reiškinys.

Ši Rosino knyga „radosi ir kaip pagarbos ženklas latvių kalbai, mano latvių kalbos ir jos istorijos mokytojams Janiui Kuškiui, šviesaus atminimo doc. Jonui Kabelkai, prof. Arturui Uozuolui, prof. Martai Rudzytei ir kitiems, kurie man padėjo žengti į sudėtingą ir įdomų latvistikos pasaulį“.

Daugybę straipsnių kalbininkas paskelbė lietuvių kalbos, ypač inžinerinės, kultūros klausimais.

Didžiulę paslaugą lituanistikai ir apskritai baltistikai Rosinas padarė rūpestingai parengęs ir išleidęs Prano Skardžiaus „Rinktinius raštus" (V., 1996–1999, I–V). Pirmajame raštų tome išspausdintas Rosino straipsnis „Pranas Skardžius ir jo darbai" (p. VII–XXVIII) iki šiol yra išsamiausias mūsų žymiojo baltisto mokslinės veiklos įvertinimas[454].

Jau po autoriaus mirties buvo išleista Rosino knyga „Pranas Skardžius. Gyvenimas ir darbai" (V., 2011; sud. Eglė Žilinskaitė, Gražina Rosinienė).

Rosinas taip pat sudarė ir parengė spaudai Jono Kazlausko „Rinktinius raštus" (V., 2000, I–II).

Senas kalbininko polinkis grožinei literatūrai atsispindėjo ir jo kalbos negerovėms skirtose „ironiškose pastabose", „humoristiniuose eilėraščiuose". Šių šmaikščių humoreskų rinktinė buvo išleista ir atskira knygele „Tik prašau be isterijos" (V., 2005).

Iš pedagoginės Rosino veiklos ypač norėtųsi išskirti magistrantams ir doktorantams skaitytą latvių kalbos istorinę gramatiką ir kalbos istoriją bei baltų kalbų lyginamąją gramatiką.

Už baltų kalbų įvardžių tyrinėjimus 1997 m. Rosinui paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Klementina Vosylytė. Leksikografė K. Vosylytė gimė 1938 m. vasario 8 d. Bakšėnų kaime (Kupiškio r.). 1955 m. baigė Kupiškio vidurinę mokyklą, 1960 m. – Vilniaus universitetą, lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. Iš karto po baigimo ji pradėjo dirbti Lietuvių kalbos institute (iki 1990 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas), kuriame dirbo iki pat išėjimo į pensiją (1992 m.).

Iš pradžių Vosylytė dirbo Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriuje. Vėliau perėjo į Žodynų skyrių. Galėtume sakyti, jog čia ji pakeitė ilgametę šio skyriaus darbuotoją, savo tetą Bronę Vosylytę[455].

[454] Plg. t. p. Rosinas A. Pranas Skardžius ir jo kalbotyrinis palikimas. – Lietuvių tauta, 1999, 4, p. 213–257; Pranas Skardžius – bendrinės kalbos ugdytojas. – GK, 1999, 3, p. 2–6.

[455] Sabaliauskas A., Šepetytė R. Klementinos Vosylytės sukaktis. – GK, 1998, 3, p. 20–21; Černė V. „Nieku neišsiskiriu iš kitų". – Literatūra ir menas, 2008. II.8; Klementina Vosylytė. Bibliografijos rodyklė. Sud. Z. Šimėnaitė. Įžangos žod. A. Sabaliausko. Vilnius, 2008.

Vosylytė kartu su kitais sudarė „Lietuvos TSR upių ir ežerų vardyną“ (V., 1963). Ji daug prisidėjo prie „Lietuvių kalbos atlaso“ medžiagos rinkimo (ištyrė 17 gyvenamųjų punktų).

1973 m. Vosylytė apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos lyginamieji frazeologizmai“. Šia tema paskelbė daug straipsnių[456]. Juose ji aptarė būdingąsias lyginamųjų frazeologizmų ypatybes. Lyginamaisiais frazeologizmais ji laiko pastovios leksinės sudėties, gramatinės sandaros ir apibendrintos reikšmės palyginimus, kurie turi gramatiškai ir semantiškai apibrėžtą aplinką ir nėra kuriami bendravimo procese, o vartojami iš atminties kaip tam tikros formulės. Įdomiai ji nagrinėja lyginamųjų frazeologizmų ir priežodžių santykį. Jos nuomone, palyginimai, kurie įeina į priežodžius ar kitus tradicinius posakius ir kurie turi visus frazeologizmų kategorinius požymius, yra laikytini lyginamaisiais frazeologizmais.

Be teorinio nagrinėjimo, Vosylytės disertacijoje yra labai vertinga gausi faktinė medžiaga. Iš disertacijos išaugo ir labai svarbus Vosylytės leksikografijos veikalas „Lietuvių kalbos palyginimų žodynas“ (V., 1985), kurį Jonas Palionis taikliai pavadino kalbos deimančiukų lobynu[457]. Šiame žodyne esama apie 10 tūkstančių palyginimų, surinktų iš I–XII tomo akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“, jo kartotekos, iš smulkiosios tautosakos rinkinių, lietuvių literatūros klasikų raštų, taip pat gyvosios kalbos. Žodynas yra reikšmingas sintaksės turtinimo šaltinis, nes palyginimai dažnai pateikiami sakiniuose. Žodyne sukaupta ne tik gražių palyginimų, bet ir šiaip vaizdingų žodžių, ypač veiksmažodžių. Anot Jono Palionio, Vosylytės žodynas, „turėtų būti parankinė knyga ne tiktai mūsų meninio žodžio meistrams – rašytojams, bet ir kiekvienam lietuviui inteligentui, besirūpinančiam savo individualiosios šnekos gerinimu, tobulinimu, no-

[456] Vosylytė K. Iš liaudies kalbos palyginimų. – KK, 1970, 18, p. 75–85; Iš lyginamųjų frazeologizmų lobyno. – KK, 1970, 19, p. 80–90; KK, 1972, 22, p. 58–69; Lietuvių kalbos lyginamųjų frazeologizmų santykis su aplinka. – LKK, 1972, 13, p. 99–109; Lietuvių kalbos lyginamųjų frazeologizmų sinonimai. – MA Darbai, 1972, 3(40), p. 161–170; Bendrieji lyginamųjų frazeologizmų bruožai ir kategoriniai požymiai. – LKK, 1983, 22, p. 205–223, ir kt.

[457] Palionis J. Kalbos deimančiukų lobynas. – GK, 1991, 8, p. 8–9; plg. t. p. Vitkauskas V. Kiek išradingumo ir vaizdingumo. – Pergalė, 1986, 11, p. 168–170; Gaivenis K. Palyginimų žodynas. Literatūra ir menas, 1986.V.24; Hemmerling E. (Rec.) – ZfSl, 1989, 34(2), p. 299–302.

rinčiam atsipalaiduoti nuo laikraštinių šablonų ir prabilti į skaitytoją ar klausytoją gyva, įtaigią ir spalvinga gimtąja kalbà." (p. 9).

Vosylytė jau baigė rašyti kitą svarbų mūsų leksikografijos veikalą – savo gimtosios kupiškėnų tarmės žodyną. Tai bus kapitalinis keturių tomų veikalas, kurio I–II tomai jau išleisti („Kupiškėnų žodynas". V., 2007–2010). Savo gimtajai tarmei yra paskyrusi ir įdomių straipsnių[458].

Be Vosylytės pagalbos neapsiėjo ir „Zanavykų šnektos žodynas" (V., 2003–2006). Ji viena šio svarbaus mūsų tarminės leksikografijos veikalo redaktorių ir teksto autorių. Taip pat ji redagavo ir Aldono Pupkio parengtą „Kazlų Rūdos šnektos žodyną" (V., 2008–2009, I–II). Prisideda kalbininkė prie naujo bendrinės lietuvių kalbos žodyno rengimo.

Kartu su Kaziu Morkūnu Vosylytė parengė knygą „Bronė Vosylytė. Kelias į didįjį žodyną" (V., 2002).

Negalima pamiršti, jog Vosylytė daug nusipelnė lietuvių kalbotyrai rašydama ir vėliau jau redaguodama akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" tomus. Savo patirtį prie šio veikalo ji apibendrino straipsnyje „Stilistinis žodžių apibūdinimas „Lietuvių kalbos žodyne" (LKK, 1995, 35, p. 180–186).

Paskelbė ji taip pat lingvistikos darbų recenzijų, straipsnių onomastikos, ypač kalbos kultūros klausimais.

Už darbą prie akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" jai kartu su kitais šio veikalo autoriais buvo paskirta 1996 metų Lietuvos Respublikos mokslo premija. 2008 m. už nuopelnus savo gimtajam kraštui Vosylytė išrinkta Kupiškio garbės piliete.

Emma Geniušienė. E. Geniušienė (Chamitova) gimė 1938 m. vasario 11 d. Korsakove, Amūro srityje, Rusijoje.

1960 m. baigė Leningrado universitetą, anglų kalbos specialybę.

1960–1961 m. mokytojavo Karelijoje.

1961–1962 m. dėstė Minsko užsienio kalbų institute. 1962–1963 m. anglų kalbą dėstė Kauno politechnikos institute. 1965–1967 m. kalbininkė tobulinosi Leningrado universiteto aukštuosiuose pedagoginiuose kursuose. 1967–1993 m. ji dirbo Vilniaus uni-

[458] Vosylytė K. Koks žmogus, tokia ir kalba. – Kupiškėnų kraštas. V., 1997, p. 320–329; Bakšėnai. – Keliai veda Kupiškin. Sud. P. Pečiūra. V., 2000, p. 199–213.

versitete. 1968–1971 m. šio universiteto aspirantė. 1977 m. Geniušienei buvo suteiktas docento, 1987 m. – profesoriaus vardas.

Pagrindinė Geniušienės tyrinėjimo sritis – baltų kalbų, ypač lietuvių kalbos, veiksmažodis, jo tipologija, sintaksinė klasifikacija, semantika, valentingumas, lyginamoji analizė su anglų, rusų ir kitų kalbų veiksmažodžio ypatybėmis.

1973 m. kalbininkė apgynė daktaro (tada kandidatinę) disertaciją „Pasyvinės lietuvių kalbos konstrukcijos". Šia tema paskelbė daugybę straipsnių[459].

Be kita ko, Geniušienė pirmoji susidomėjo lietuvių kalbos veiksmažodžio valentingumu[460], problema, kurią vėliau taip sėkmingai tyrinėjo Nijolė Sližienė.

1984 m. Geniušienė apgynė habilitacinę (tada daktaro) disertaciją „Baltų kalbų sangrąžiniai veiksmažodžiai ir refleksyvų tipologija". Šia tema įvairių šalių spaudoje kalbininkė paskelbė daugybę straipsnių[461] ir monografiją („Рефлексивные глаголы в балтийских

[459] Geniušienė E. Lietuvių kalbos veiksmažodžių sintaksinė klasifikacija. – Klb., 1971, 23(1), p. 7–16; Dėl pasyvinės intranzityvinių veiksmažodžių formos. – Klb., 1972, 24(1), p. 27–32; Dėl pasyvinių veiksmažodžio formų būsenos reikšmės. – Klb., 1974, 25(1), p. 21–28; Geniušienė E., Lötzsch R. Das Passiv des Litauischen im Vergleich zu dem Russischen und Deutschen. – ZfSl, 1974, 19(3), p. 311–322; Генюшене Э. Диатезы и залоги в современном литовском языке. – Типология пассивных конструкций: Диатезы и залоги. Ленинград, 1974, с. 203–231; Категории литовского в пассивном залоге. – ZfSl, 1974, 19(2), p. 252–262, ir kt.

[460] Генюшене Э. Валентностные классы литовского глагола и система синтаксических структур. – Синтагматика, парадигматика и их взаимодействие на уровне синтаксиса. Рига, 1970, с. 58–60.

[461] Geniušienė E.Dabartinės lietuvių kalbos konversiniai sangrąžiniai veiksmažodžiai. – Blt., II priedas, 1977, p. 63–69; Reflexivity in Englih and Lithuanian. – Klb., 1977, 28(3), p. 16–19; Die Reflexivverben des Litauischen im Vergleich zu denen des Lettischen, Rusischen und Deutschen. – ZfSl, 1978, 23(5), p. 657–666; К трактовке английских рефлексивов. – Klb., 1978, 29(3), p. 14–19; Tranzityvinių sangrąžinių veiksmažodžių sinonimai. – Klb., 1981, 32(1), p. 4–14; Reversyvumo sąvoka ir nereversyvieji sangrąžiniai veiksmažodžiai (reflexiva tantum). – Klb., 1982, 33(1), p. 21–29; Литовские субъектные возвратные глаголы в сопоставлении с русскими. – ABSl, 1976, 10, p. 219–234; К теории описания рефлексивных глаголов (на материале литовсеого языка). – Залоговые конструкции в разноструктурных языках. Ленинград, 1981, с. 160–184; Рефлексивы в прусском языке. – Blt., 1981, 17(2), p. 143–155, ir kt.

языках и типология рефлексивов. Вильнюс, 1983), kuri iš esmės yra tam tikra disertacijos santrauka[462].

Refleksyvais Geniušienės darbe yra vadinami deverbatyviniai sangrąžiniai veiksmažodžiai, kurie sangrąžinės morfemos pagalba yra išvedami iš pamatinių veiksmažodžių. Autorės apskaičiavimu „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne" (V., 1972) yra apie 5600 sangrąžinių veiksmažodinių leksemų, iš kurių 66 % yra refleksyvai.

Savo sangrąžinių veiksmažodžių tyrinėjimuose kalbininkė išanalizavo milžinišką faktinės medžiagos kiekį. Vien tik baltų kalbų čia analizuojama apie 10 tūkstančių sangrąžinių veiksmažodžių, per 30 tūkstančių anglų kalbos refleksyvinių konstrukcijų. Autorės pateikiama sangrąžinių veiksmažodžių tipologija remiasi ne tik indoeuropiečių, bet ir 9 kitų kalbų šeimų (tiurkų, finų-ugrų, samodų, semitų, kartvelų, paleoazijiečių, austroazijiečių, eskimų, Amerikos indėnų) pavyzdžiais. Sangrąžiniai ir nesangrąžiniai (pamatiniai) veiksmažodžiai čia aprašomi trimis pateikimo lygiais – semantiniu, sintaksiniu ir morfologiniu. Labai gausūs statistiniai duomenys. Kritiškai apžvelgiami ankstesnieji baltų kalbų sangrąžinių veiksmažodžių tyrinėjimai. Lietuvių kalbos istorikams ypač įdomi gretinamoji lietuvių ir latvių kalbų sangrąžinių veiksmažodžių analizė. Tipologinis šių kalbų sangrąžinių veiksmažodžių pobūdis neatitinka šių kalbų giminystės laipsnio. Tai lėmė ilgas savarankiškas jų raidos periodas, vykęs po šių kalbų išsiskyrimo.

Metodologinį Geniušienės tyrinėjimų pagrindą sudaro kadaise Aleksandro Cholodovičiaus (1906–1977) pasiūlyti ir toliau Sankt Peterburgo struktūrinės tipologijos mokyklos rutuliojami gramatinių reiškinių tipologijos mokyklos tyrinėjimo principai pagal vadinamąjį diatezės modelį.

Sangrąžinių veiksmažodžių tyrinėjimus Geniušienė apibendrino kapitaliniame veikale „Refleksyvų tipologija" („The Typolgy of Reflexives". Berlin. New York. Amsterdam, 1987). Į šį veikalą gražiai įsiliejo ir ankstesnieji autorės baltų kalbų sangrąžiniai veiksmažodžių tyrinėjimai[463].

[462] Амбразас В. (Рец.) – Blt., 1986, 22(1), p. 86–92.

[463] Šticha F. Sovětská monografie o typologie refleksiv. – Slovo a slovestnost, 1990, 3 p. 230–236; Stefański W. (Rec.) – Linguistic and oriental studies from Poznań, 1992, 1, p. 217–224.

Geniušienė yra viena iš akademinės Lietuvių kalbos gramatikos anglų kalba („Lithuanian Grammar". V., 1997; II leid. 2006) autorių.

Be to, ji yra viena iš parengėjų kapitalinio Sankt Peterburgo kalbų tipologijos mokyklos veikalo „Reciprokinės konstrukcijos" („Reciprocal constructions. 5 volumes, ed. by Vladimir P. Nedjalkov (With the assistance of Emma Š. Geniušienė and Zlatka Guentchéva. Amsterdam, Philadelphia, 2007). Geniušienė yra ne tik viena iš šio veikslo parengėjų: čia ji aprašo ir lietuvių kalbos reciprokines ir sangrąžines konstrukcijas (lygindama jas su latvių kalba): lietuvių kalboje reciprokų rodiklis sutampa su sangrąžinių veiksmažodžių darybos formantu (Plg. *Jonas ir Petras muša vienas kitą = Jonas ir Petras mušasi*)[464].

Jonas Klimavičius. Vienas žymiausių mūsų terminologų ir pačių aktyviausių kalbos kultūros darbininkų J. Klimavičius gimė 1938 m. lapkričio 26 d. Geruliškėje (Marijampolės r.). 1957 m. baigęs Pilviškiuose vidurinę mokyklą, 1957–1961 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus pedagoginiame institute.

1961–2009 Klimavičius dirbo Lietuvių kalbos institute. Tiesa, vos pradėjus darbą jį teko dviem metams pertraukti dėl tarnybos sovietinėje armijoje. 1967–1970 m. Klimavičius mokėsi instituto aspirantūroje.

Nuo 1995 m. Klimavičius periodinio leidinio „Terminologija" atsakingojo redaktoriaus pavaduotojas, 2001–2009 m. – atsakingasis redaktorius.

Pirmieji kalbininko darbo metai labiausiai susiję su akademiniu „Lietuvių kalbos žodynu". Kartu su kitais jis rašė VIII–X, XIV–XV tomų tekstą, II tomo II leidimo tekstą.

Darbas prie žodyno labai pravertė Klimavičiui tolesnėje mokslinėje veikloje: jis puikiai susipažino su leksikografine literatūra, akademinio žodyno kartoteka, įgavo gerus semantinės analizės įgūdžius[465].

Pirmas svarbesnis terminologijos srities Klimavičiaus darbas – studija „Tarptautinių ir lietuviškųjų terminų sinonimija terminografijoje" (LKK, 1975, 16, p. 91–123).

[464] Maskaliūnienė N. (Rec.) – Blt., 2009, 44(2), p. 397–399.

[465] Rosinas A. Žymus gimtojo žodžio tyrinėtojas. – GK, 2008, 11, p. 21–23; Umbrasas A. Jonas Klimavičius – leksikologiškiausias terminologas. – KK, 2008, 81, p. 336–339.

Remdamasis fizikos[466], chemijos[467] ir politechnikos[468] žodynais, jis analizuoja savos kilmės ir vadinamųjų tarptautinių žodžių santykį bendrinėje lietuvių kalboje, atskirai aptardamas sinonimų pateikimo būdus, pateikimo nevienodumus, separatinę ir neekvivalentinę polisemiją, nesusietus sinonimus, lietuviškųjų atitikmenų parinkimą, sinonimų diferencijos atvejus, skolinių vengimo problemą. Autorius konstatuoja, kad tarptautinių ir lietuviškųjų sinonimų pateikimo būdų diferenciacija dar nėra tobula. Gana dažnai pasitaiko, kad vienas tarptautinis terminas vienu atveju žodyne turi vienokį, kitu – kitokį lietuviškąjį atitikmenį arba atvirkščiai. Kartais žodyne nepateikiami lietuviški sinonimai, nors kalboje jie senokai vartojami. Viena iš svarbiausių studijos išvadų yra, kad „lietuviškieji atitikmenys tarptautiniams terminams panaudojami ne visai pakankamai, o jų kūrimo potencijos toli gražu nėra išsemtos“ (p. 122).

Klimavičiaus daktaro disertacija taip pat yra iš terminologijos srities – „Melioracijos terminų sistema“. Disertacijos teiginiai išdėstyti straipsniuose: „*Melioracija, drenažas, irigacija*: vertiniai, sinonimai ir hiponimai (Istorijos, sistemos ir vartosenos bruožai)“ (LKK, 1983, 22, p. 26–69), „Keletas hidrologijos terminų mikrosistemų (vandens tekėjimas)“ (LKK, 1991, 29, p. 99–112), „Drenažo terminijos keblumai“ (KK, 1985, 49, p. 14–18).

Pirmajame straipsnyje, be kitų dalykų, plačiai apžvelgiama melioracijos terminų įvairiose kalbose istorija. Lietuvių kalboje žodis *melioracija* (forma *melijoracija*) pirmą kartą fiksuojama Jurgio Šlapelio „Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynėlyje“ (Tilžė, 1907). Svarbiausias *melioracijos* apibrėžimo elementas yra *gerinimas*. Tačiau šis žodis tarptautiniam žodžiui pakeisti netiktų, nes jis turi kiek neapibrėžtą reikšmę, jam trūksta termino griežtumo. Klimavičius, pritardamas Prahos lingvistinio būrelio kūrėjams, terminų kūrimui ypač pabrėžia semantinę reikšmę: „Pagrindinių melioracijos terminų sistemos raidos (vidinės, intralingvistinės ir tarptautinės, interlingvistinės) analizė leidžia daryti ir vieną bendresnę terminologi-

[466] Fizikos terminų žodynas, red. P. Brazdžiūnas. V., 1958; Fizikos terminų žodynas, red. P. Brazdžiūnas. V., 1971–1973, 1–2 (rotoprintas).

[467] Daukšas K. Chemijos žodynas. V., 1960.

[468] Rusų-lietuvių kalbų politechninis žodynas, red. kol. pirm. A. Novodvorskis. V., 1959.

jos teorijos išvadą: terminologija, nors specifinė leksikologijos šaka, nors specialiai tvarkoma, paklūsta bendriesiems semantikos dėsniams, neišvengia polisemijos, sinonimijos, pleonazmų, oksimoronų ir kitų tikrų ir tariamų ydų" (p. 64).

Antrajame straipsnyje sistemą „vandens tekėjimas" pradedama nagrinėti nuo veiksmažodžio *tekėti* semantikos ir darybinės realizacijos. Išaiškinamas šio veiksmažodžio semantikos pranašumas prieš veiksmažodį *judėti*. Parodomas veiksmažodžio *tekėti* darinių gausumas.

Įvairiais terminologijos klausimais Klimavičius paskelbė daugybę straipsnių. Rašė jis apie lietuvių kasybos terminologiją[469], nagrinėjo liaudies ir mokslinės terminijos santykį[470], aptarė kai kuriuos sporto terminus[471], domėjosi verpimo bei audimo terminais[472], metalų terminija[473], parodė Jono Jablonskio nuopelnus lietuviškajai geografijos terminijai[474], labai informatyvus jo straipsnis apie lietuvių terminografijos istoriją, jos dabartinę padėtį[475]. Ne tik mūsų terminijos, bet apskritai leksikos istorijai labai vertingi Klimavičiaus etiudai „Terminas prie termino"[476].

Kartu su Kazimieru Gaiveniu, Angele Kaulakiene ir Stasiu Keiniu Klimavičius parengė terminologijos ir kalbos kultūros darbuotojams naudingą leidinį „Terminologijos taisymai" (V., 1992).

Kartu su kitais jis parengė „Civilinės aviacijos terminų žodyną" (V., 1996). Tai pirmas lietuviškas aviacijos žodynas. Jame terminai pateikiami lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Klimavičius daug pri-

[469] Klimavičius J. *Kasyba, iškasenos, gręžyba, išgavos.* – Term., 1995, 2, p. 32–40.

[470] Klimavičius J. Nuo liaudies terminijos prie mokslinės. – Term., 1996, 3, p. 4–25.

[471] Klimavičius J. *Sirgalius, aistruolis, mėgėjas, fanas.* – 1997, 4, p. 17–31.

[472] Klimavičius J. *Siūlas, gija, verpalas; verpti, sukti, mesti, austi.* – Term., 1998, 5, p. 21–35; *Sukti, vyti, vynioti* ir jų vediniai sinonimija ir polisemija gyvojoje kalboje, norminimo ir terminizacijos bandymai. – Term., 2006, 13, p. 48–61.

[473] Klimavičius J. Metalų terminijos aiškumui ir tvirtybei. – Term., 1998, 5, p. 71–88.

[474] Klimavičius J. Ką Jablonskis padarė geografijai ir kas su tuo daroma. – Term., 2001, 8, p. 7–27.

[475] Klimavičius J. Lietuvių terminografija: praeities bruožai, dabarties sunkumai ir uždaviniai. – Term., 2003, 10, p. 9–32.

[476] Klimavičius J. Terminas prie termino. I. – Term., 2004, 11, p. 156–176; 2005, 12, p. 137–147; 2006, 13, p. 172–179.

sidėjo prie Stanislovo Stonkaus „Sporto terminų žodyno“ (Kaunas, 1996; II leid. 2002), Antano Smetonos „Karybos žodyno“ (V., 1995). Jis recenzavo „Tarptautinių žodžių žodyno“ (V., 1985, ats. red. V. Kvietkauskas) vardyno projektą. Jis taip pat ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ trečio ir ketvirto leidimo (V., 1993, 2000), taip pat elektroninių leidimų redaktorių kolegijos narys.

Daugybę straipsnių Klimavičius paskelbė lietuvių kalbos žodžių istorijos klausimais[477].

Atskirai minėtinas jo straipsnis „Kas yra bendrinės kalbos leksika“ (LKK, 1997, 37, p. 20–32), kuriame iš esmės nagrinėjama, kas dėtina ir kas nedėtina į bendrinės kalbos žodyną, polemizuojama su ankstesniųjų „Dabartinės lietuvių kalbos žodynų“ rengėjais ir daroma išvada, kad „Bendrinės kalbos žodynas iš tikrųjų tik tada ir bus b e n d r a s i s (universalusis), kai v i s ų s r i č i ų leksikos būtinąjį minimumą jame ras ne tiek tų sričių specialistai, kiek tokie vartotojai, kuriems reikia iš visur po nemažai – redaktoriai, žurnalistai, mokytojai“ (p. 31).

Su šiuo straipsniu iš dalies siejasi ir kitas Klimavičiaus straipsnis, skirtas bendrinės kalbos kirčiavimo kodifikacijos problemoms – variantų neturėtų turėti dažniausiai vartojami žodžiai, idealas – bevariantinis kirčiavimas[478].

Kalbant apie Klimavičiaus straipsnius kalbos kultūros klausimais, turbūt pakaktų pasakyti, jog jis yra pats darbščiausias žurnalo „Gimtoji kalba“ autorius. Jo straipsniai pasižymi ypač gausia informacija, poleminiu įkarščiu.

Klimavičiaus trijų dešimtmečių kalbinė veikla gražiai atsispindi jo rinktinių raštų knygoje „Leksikologijos ir terminologijos darbai: norma ir istorija“ (V., 2005). Visi čia skelbiami straipsniai

[477] K l i m a v i č i u s J. Žirgo mįslę menant. – Ž. ir žm., 69–77; Aistės-Kalevalos šalies marčios. – Žm. ir k., p. 102–119; *Kelionės* aplink stalą. Sociolingvistinės stilistikos etiudas iš temos „Padažnėję žodžiai“. – M. ir. žn., p. 9–50; *Alkiėrius, eřkeris, alkovà*. – GK, 2000, 4–6, p. 20–23; *Auka, apiera, atnaša*: istorijos ir vartosenos bruožai. – L. ir l. prob., p. 170–194; Kaip galėjo atsirasti žodis *knygnešys*? – GK, 2004, 12, p. 6–7; Seni naujieji skoliniai. – Skol. ir b. k., p. 91–119, ir kt.

[478] K l i m a v i č i u s J. Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas ir jo kodifikavimas kryžkelėje: vadovėlinis, leksikografinis ir terminologinis aspektai. – Baltų ir kitų kalbų fonetikos ir akcentologijos problemos. V., 2004, p. 68–78.

yra „bent kiek pildyti ir redaguoti“. Juos sudaro dvi tematinės grupės: „Kas yra bendrinės kalbos leksika?“ ir „Nuo liaudies terminijos prie mokslinės...“

Be kita ko, Klimavičius priklauso tai lietuvių kalbininkų grupei, kuriai nėra svetimas ir poetinis žodis. Slapyvardžiu Klemensas Gerulis jis išleido gražų poezijos rinkinį „Žvaigždės kritimas“ (V., 2008). Skaitant šį rinkinį nejučiomis kyla mintis, jog iš lietuvių poetų mūsų žymiajam terminologui ypač artima Jurgio Baltrušaičio kūryba. Tuo pačiu slapyvardžiu paskelbė poemą „Tūkstantmetė Lietuva“ (V., 2011).

Žaneta Markevičienė. Dialektologė ir indų filologijos specialistė, vertėja Ž. Markevičienė (Urbanavičiūtė) gimė 1939 m. rugsėjo 28 d. Vidiškiuose (Ukmergės r.). 1957 m. ji baigė Ukmergės pedagoginę mokyklą. 1962 m. – Vilniaus pedagoginį institutą, lietuvių kalbos ir literatūros specialybę.

1962–1963 m. Markevičienė Prienų rajono Šilavoto vidurinės mokyklos, 1963–1967 m. Siponių aštuonmetės mokyklos mokytoja. 1964–1967 m. mokėsi Vilniaus universiteto aspirantūroje. Nuo 1970 m. dirba Vilniaus pedagoginiame universitete. 1974 m. Markevičienei suteiktas docentės vardas. 1971–1973 m. Markevičienė Vilniaus universitete lankė docento Ričardo Mirono vadovaujamus hindi kalbos kursus. Po šių kursų kalbininkei ypač reikšminga buvo pusės metų stažuotė Maskvos Azijos ir Afrikos instituto Indijos filologijos katedroje[479].

1970 m. Markevičienė apgynė daktaro disertaciją „Kietųjų ir minkštųjų priebalsių opozicija lietuvių kalbos aukštaičių tarmėse“. Šia tema paskelbė straipsnių[480].

Taip pat ir tolesnė kalbininkės mokslinė veikla daugiausia susijusi su dialektologija. Kartu su profesorium Vladu Grinaveckiu ji

[479] Petrošiūtė J. Lietuvių kalbininkė Žaneta Markevičienė. Bakalauro darbas. Vilniaus pedagoginis universitetas, 2009; Grigonytė A. Garsūs mūsų tėviškėnai. – Gimtoji žemė. 1989.X.14.

[480] Urbanavičiūtė Ž. Kietieji ir minkštieji priebalsiai lietuvių literatūrinėje kalboje ir tarmėse. – Blt., 1970, 6(1), p. 61–65; Priebalsių kietinimas lietuvių kalbos tarmėse. – Klb., 1971, 23(1), p. 55–70; Priebalsiai *l, r, s, z* prieš žodžio galo *e* aukštaičių tarmėse. – Klb., 1974, 25(1), p. 73–80; Priebalsių *t, d, n* ir *b, p, m, v* kietinimas lietuvių kalbos tarmėse. – Klb., 1978, 29(1), p. 69–78, ir kt.

parašė knygas: „Lietuvių tarmės: Fonetika. Morfologija“ (V., 1992–1993, II–III)[481].

Šiose knygose nagrinėjami įvairūs teoriniai lietuvių kalbos tarmių klausimai. Didesnę knygų dalį sudaro tarminiai tekstai (vakarų, pietų aukštaičių ir rytų aukštaičių vilniškių – II-je dalyje, rytų aukštaičių ir vakarų žemaičių – III-je dalyje)[482].

Kartu su V. Grinaveckiu Markevičienė išleido knygą „Lietuvių kalbos keliakamieniai daiktavardžiai“ (V., 1994).

Abu autoriai paskelbė ir straipsnį apie šio tipo būdvardžius[483]. Vertingas bendras jų straipsnis apie prielinksnių *po* ir *už* vartoseną laiko santykių reikšme lietuvių kalbos tarmėse[484].

Markevičienė yra autorė ir pačio išsamiausio lietuvių kalbos aukštaičių tarmių tekstų rinkinio. Tai dviem knygom išleisti „Aukštaičių tarmių tekstai“ (V., 1999–2001, I–II). Pirmojoje knygoje skelbiami rytų aukštaičių uteniškių, širvintiškių, vilniškių, pietų aukštaičių tekstai, antrojoje – rytų aukštaičių anykštėnų, kupiškėnų, panevėžiškių, vakarų aukštaičių, vakarų-pietų aukštaičių tekstai.

Šiuos tekstus į kasetes įrašė Vilniaus pedagoginio universiteto Lituanistikos fakulteto studentai, o šifravo juos Markevičienė.

Tekstų transkribavimui panaudota Jurgio Gerulio lietuvių kalbai pritaikyta Kopenhagos transkripcija, tiesa, su kai kuriais papildymais.

Šiose knygose skelbiamų tekstų reikšmę kalbos mokslui taikliai apibūdino pati sudarytoja: „Manau, kad dabar dar pats laikas leisti kuo daugiau tarminių tekstų, nes senieji žmonės nesulaikomai keliauja Anapilin, o vidurinioji ir jaunoji karta tarmiškai kalba vis prasčiau. Tiesa, tarmę mokančių jaunų žmonių dar yra nemaža, bet jie paprastai geriau išlaiko fonetines savo šnektos ypatybes. Nebeišlaikoma visa morfologinių formų ir sintaksinių struktūrų įvairovė,

[481] Pirmoji šio veikalo knyga buvo V. Grinaveckio „Lietuvių tarmės. Fonetika. Morfologija“ (V., 1991).

[482] Plačiau apie bendrus šių kalbininkų darbus plg. p. 87, 89.

[483] Markevičienė Ž., Grinaveckis V. Verschiedenstämmige Adjektive in den litauischen Mundarten. – Universytet Mikołaja Kopernika. Studia Romanica et Linguistica Thorunensia. I. 1995, p. 23–36.

[484] Urbanavičiūtė-Markevičienė Ž., Grinaveckis V. Zum Gebrauch der Präpositionen *po* und *už* zum Ausdruck der temporalen Verhältnisse in den litauischen Mundarten. – HS(KZ), 1995, 108, p. 290–307.

sakinys nebeturi laisvumo, yra organizuotas pagal mokyklinės sintaksės suformuotus modelius. Net ir senosios kartos kalba neišvengia šiokio tokio bendrinės kalbos ir kitų tarmių poveikio“ (I, p. 9).

Labai vertingos įvadinės veikalo pastabos. Markevičienė ne vienoje vietoje atkreipia dėmesį į anksčiau nepastebėtus reiškinius, patikslina kai kurias izoglosas, atkreipia dėmesį į pačius naujausius tarmių pokyčius[485].

Atidavė duoklę Markevičienė indų filologijai[486]. Ypač daug mūsų kultūrai ji nusipelnė savo vertimais iš hindi kalbos. Iš šios kalbos ji išvertė keletą romanų, sudarė novelių, apysakų rinkinius, parašė straipsnių apie indų rašytojus. Iš latvių kalbos su kitais išvertė „Mitologijos enciklopediją“ (V., 1997–1999, I–II).

Markevičienė yra vienintelė mūsų kalbininkė – Lietuvos rašytojų sąjungos narė.

Derėtų pridurti, kad į lietuvių dialektologiją beveik nuo pat vaikystės pasuko ir abu kalbininkės sūnūs Aurimas ir Valdimantas Markevičiai.

Aloyzas Gudavičius. Vienas žymiausių mūsų semantikos specialistų A. Gudavičius gimė 1940 m. gegužės 12 d. Kalniškių kaime, Kelmės rajone. 1957 m. baigė Šiaulių mokytojų seminariją. 1957–1962 m. rusų kalbą ir literatūrą studijavo Šiaulių pedagoginiame institute. Nuo 1964 m. dirbo šiame institute (nuo 1997 m. Šiaulių universitetas). 1966–1969 m. mokėsi Vilniaus universiteto aspirantūroje. 1974 m. jam buvo suteiktas docento, 1994 m. – profesoriaus vardas. 1984–1991 m., 1998 m. Gudavičius ėjo Rusų kalbos katedros vedėjo, 1975–1983 m. Filologijos fakulteto dekano, 1991–1997 m. universiteto rektoriaus pareigas[487].

1970 m. Vilniaus universitete Gudavičius apgynė daktaro disertaciją „Regimojo suvokimo leksinė grupė rusų ir lietuvių kalbose“ („Лексико-семантическая группа зрительного восприятия в русском и литовском языках“), 1990 m. SSRS Kalbotyros institute – habilitacijos darbą „Gretinamosios semasiologijos principai ir turinys“.

[485] Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 2002, 3, p. 23.

[486] Markevičienė Ž. Lietuvių ir hindi kalbos – tolimos ir artimos. – Mokslas ir gyvenimas, 1996, 2, p. 9.

[487] Gudavičius A. Šis tas iš istorijos ir dabarties. – Šiaulių universiteto emeritų darbų ir gyvenimo versmė. Šiauliai, 2007, p. 48–51.

Pirmosios kalbininko publikacijos yra susijusios su jo daktaro disertacija[488].

1985 m. išleidžiama Gudavičiaus knyga „Gretinamoji lietuvių ir rusų kalbų semasiologija“ („Сопоставительная семасиология литовского и русского языка“. Вильнюс, 1985). Ši knyga tai pirmas stambesnis gretinamosios semasiologijos darbas lietuvių kalbotyroje. Pirmajame knygos skyriuje, daugiausia remiantis žymiųjų rusų semasiologų (Jurijaus Apresjano, Rubeno Budagovo, Vladimiro Gako, Genadijaus Kolšanskio, Dmitrijaus Šmeliovo ir kitų) darbais, nagrinėjamos teorinės gretinamosios semasiologijos problemos. Aiškinami darbe vartojami terminai ir sąvokos. Pateikiama semų tipai ir jų hierarchija. Nagrinėjama reikšmės ir konteksto priklausomybė.

Antrajame knygos skyriuje lyginama lietuvių ir rusų kalbų leksinės reikšmės, žodžių semantinės struktūros, semantinės grupės ir reikšmių vertės. Išsamiausiai nagrinėjama psichinę veiklą žyminčius veiksmažodžius, kuriuos smulkiau skirsto į matymo, girdėjimo, uoslės ir kitas semantines grupes. Baigiamojoje knygos dalyje aptariamas gretinamosios semasiologijos tyrinėjimų taikomasis pobūdis[489].

Kalbininkas taip pat išleido mokymo knygelę „Leksinė semantika. Vienetai. Ryšiai. Struktūra“ (Šiauliai, 1994). Knygelėje, nesigilinant į semantikos teorijų įvairovę, sudėtingą terminologiją, išdėstoma viena leksinės semantikos koncepcija, kurios pagrindas yra sisteminis požiūris į kalbą, žodžio (semenos) formos ir turinio vienovių supratimas. Gausu įdomių pavyzdžių, plg. žodžių *Komunistinis internacionalas* ir *kominternas* suvokimo aiškinimą.

Knygoje „Etnolingvistika“ (Šiauliai, 2000) Gudavičius, remadamasis lietuvių ir kitų kalbų medžiaga, mėgina aiškinti Eduardo Sapiro mintį, jog pasaulis suvokiamas taip, o ne kitaip todėl, kad mūsų kalba pateikia būtent tokį pasaulio vaizdą. Tai pirmas platesnis šiai problemai skirtas veikalas lietuvių kalbotyroje. Jame aptariama kalbos įtaka žmogaus mąstymui, jo kultūrai. Nagrinėjama Vilhelmo Humboldto kalbos filosofija, minėto E. Sapiro ir Benja-

[488] Гудавичюс А. Компонентный анализ и описание значений слов. – Klb., 1970, 21, p. 141–148; Опыт семантической типологии (Verba vivendi в литовском и русском языках). – Klb., 1971, 22(2), p. 21–39.

[489] Rosinienė G. (Rec.) – Klb., 1987, 38(1), p. 112–115; Чекмонас В. (Рец.) – Klb., 1987, 38(2), p. 107–110.

mino Lee Whorfo hipotezė. Aptariami pastarųjų metų lenkų bei rusų etnolingvistų darbai. Aiškinama, kaip įvairiose pasaulio kalbose susidaro reikšmės ir prasmės opozicija, kaip per kategorizaciją atsispindi daiktai, reiškiniai ir jų ryšiai. Knygoje esama daug įdomių pavyzdžių, kaip įprasti žodžiai skirtingose kalbose šių kalbų vartotojams gali sužadinti visai skirtingas asociacijas, susijusias su tautos kultūra, istorija, gyvenimo būdu, religija[490].

Kalbant apie šią Gudavičiaus knygą, norėtųsi priminti ir labai įdomų jos autoriaus straipsnį „Etnolingvistika – mokslas apie kalbos tautiškumą" (GK, 2003, 2, p. 3–8), kuriame nurodoma, kad lietuviams etnolingvistikos moto galėtų būti Jono Jablonskio žodžiai: „Kalboje tauta pasisako, kas esanti, ko verta." Nurodoma daugybė įdomių pavyzdžių. Štai liūdesio pavadinimų gausa rusų kalboje dera su rusų mentaliteto bruožais – emocionalumu, dvasingumu, o kita vertus, pasyvumu ir susitaikymo su likimu filosofija. Lenkų kalbininkės Annos Wierzbickos duomenimis, liūdesio lizdo žodžių (*печаль, тоска, грусть, уныние, скорбь*) rusų kalbos tekstuose vartojama keturis kartus dažniau nei atitinkamo anglų kalbos lizdo (*sadness*) žodžių.

Kalbos tautiškumo problemai Gudavičius paskyręs ir daugiau straipsnių[491]. Tik su straipsnio autoriumi gal nesinorėtų sutikti, kad terminas *kalbos jausmas* yra kalbos mokėjimas, įsisąmoninta gramatika plačiąja prasme[492].

2007 m. išleistą knygą „Gretinamoji semantika" (Šiauliai, 2007) galima būtų laikyti tam tikru kalbininko mokslinės veiklos apibendrinimu. Knygą sudaro tokie pagrindiniai skyriai: „Žodžio reikšmė gretinamojoje semantikoje" (p. 14–66), „Struktūriniai gretinimo lygmenys" (p. 67–136), „Kognityviniai gretinimo lygmenys" (p. 137–201), „Kalbos pasaulėvaizdžio ir mąstymo ryšys" (p. 202–215). Autoriaus požiūris į šias problemas jau buvo išdėstytas jo monografijoje „Gretinamoji lietuvių ir rusų kalbų semasiologija". Tačiau praėjus beveik ketvirčiui amžiaus gretinamosios semantikos principų ir turinio samprata įgavo naujų bruožų, nauja medžiaga daug kur patikslino ir papildė ankstesnę koncepciją" (p. 216).

[490] Švambarytė J. (Rec.) – GK, 2001, 3, p. 26.

[491] Gudavičius A. Kalbos jausmas ir tautinė savimonė. – Kultūros barai, 1991, 5, p. 55–56; Kalbos tautiškumas. – GK, 1992, 6, p. 1–5.

[492] Plg. t. p. Rosinas A. (Rec.) – GK, 1992, 3, p. 21–22.

Naujų lietuvių kalbos faktų pasitelktą iš Vytauto Sirtauto darbų. Gerų anglų kalbos pavyzdžių rasta šiaulietės Laimutės Stankevičienės disertacijoje „Anglų kalbos leksikos pseudoatitikmenys" („English lexical pseudo-equivalents" Šiauliai University, 2002). Tarp gausybės pavyzdžių ypač įdomus ruso stereotipas lietuvių, lenkų ir vokiečių akimis. Čia knygos autorius savo surinktais lietuviškais duomenimis papildė lenkų mokslininko J. Bartmińskio tyrinėjimus.

Įvairiais semantikos klausimais Gudavičius paskelbė daugybę straipsnių lietuvių ir užsienio spaudoje[493]. Redagavo jis ir nemaža filologijos leidinių. Su Gintautu Šarka parašė vidurinės mokyklos XI klasės vadovėlį „Rusų kalba" (Kaunas, 1987). Paskelbė straipsnių mokymo metodikos, vertimo teorijos klausimais. Su Juozu Pabrėža ir Stasiu Šimaičiu kalbininkas parašė knygą „Šiaulių universitetas: ištakos ir dabartis" (Šiauliai, 2008).

Antanas Pakerys. A. Pakerys gimė 1940 m. gegužės 14 d. Eiveniuose (Zarasų r.). 1958 m. baigė Dusetų Kazimiero Būgos vidurinę mokyklą. 1960–1964 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus pedagoginiame institute. Baigęs institutą, iš karto paliktas jame dėstyti. Studijų metais jam didžiausios įtakos turėjo docentės Elžbietos Mikalauskaitės paskaitos, faktiškai nulėmusios jo mokslinės veiklos kryptį. 1970 m. Pakeriui buvo suteiktas docento, 1987 m. – profesoriaus vardas. 1989–1992 m. jis – Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto dekanas. 1993–2003 m. Pakerys – Vilniaus pedagoginio universiteto (anksčiau instituto) rektorius[494].

[493] Гудавичюс А. Теоретические предпосылки сопоставительной семасиологии. – Čekoslovenská rusistika. Praha, 1981, 26(1), p. 6–11; Национальная специфика лексического значения. – Klb., 1985, 36(2), p. 27–34; О синтагматическом подходе к анализу значений. – Klb., 1987, 38(2), p. 5–13; Dabartinės lietuvių kalbos žodynas leksikos sistemiškumo požiūriu. – LKK, 1997, 37, p. 33–39; Leksinės reikšmės kognityvinis aspektas ir jo atskleidimas reikšmės definicijoje. – Filologija, Šiauliai, 1999, 2(6), p. 25–31; Žodžio reikšmės definicijos tautinis aspektas. – L. ir l. prob., p. 61–69; Žodžio reikšmės definicijos prototipinis aspektas. – Aišk. žod. ak., p. 105–116; Аксиологическая ценность метафоры. – Etnolingwistyka. Lublin, 2004, 16, p. 191–199; Žalia spalva lietuvių kalboje. – Filologija. Šiauliai, 2007, 12, p. 35–43, ir kt.

[494] Drotvinas V. Lietuvių kalbotyrai ir pedagogų rengimui. – GK, 2000, 4–6, p. 47–48; Škomskis J. Kelio pradžia – vingiuotas takas. – Literatūra ir menas. – 2000.V.12; Nenuobodžios didaktikos ir mokslo keliu. Sud. V. Mauricaitė. V., 2010.

1968 m. Pakerys apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių literatūrinės kalbos dvibalsių *au, ai, ei* akustiniai požymiai. Eksperimentinės fonetikos tyrinėjimas". 1984 m. – habilituoto daktaro disertaciją „Lietuvių bendrinės kalbos prozodijos akustinė struktūra".

Pirmosios Pakerio publikacijos daugiausia susijusios su jos pirmąja disertacija[495].

Ypatingo dėmesio vertas Pakerio straipsnis apie lietuvių bendrinės kalbos balsių diferencinių požymių hierarchiją[496], kuriame pirmą kartą lituanistikoje panaudojama ši tyrinėjimo metodika.

Svarbiausias Pakerio darbas – monografija „Lietuvių bendrinės kalbos prozodija" (V., 1982), kuri sudarė antrosios disertacijos pagrindą. Kaip nurodoma knygos pratarmėje, anksčiau lietuvių kalbotyroje instrumentiniais metodais plačiausiai analizuota garsų trukmė, priegaidės fonetiniai požymiai ir kadangi priegaidė užgoždavo kitus, ne mažesnio dėmesio vertus reiškinius, autorius ryžosi išlyginti susidariusią disproporciją ir jo darbe „detaliai aprašomos bendrinės kalbos skiemenų sudaromųjų garsų savaiminės prozodinės charakteristikos (trukmė, pagrindinis tonas, intensyvumas), nagrinėjama funkcinė prozodija (balsių kiekybė, žodžio kirtis, priegaidė). Frazės intonacija, kuri irgi galėtų priderėti prozodijos sričiai, liečiama tik tiek, kiek yra susijusi su kitų prozodemų realizavimu" (p. 5).

Pakerio knyga yra daugelio metų eksperimentinių tyrinėjimų rezultatas. Tyrinėjimo duomenų statistinė analizė buvo atlikta skaičiuojamąja mašina BESM-6. Knygoje apibendrinama ne tik paties autoriaus tyrinėjimo rezultatai, bet pateikiama ir kritinė ankstesniųjų tyrinėjimų analizė prisimenant pačius pirmuosius Hanso Schmidto-Wartenbergo, Roberto Gauthiot, Richardo Ekblomo eksperimentinius lietuvių kalbos fonetikos tyrimus. Pakerys puikiai susipažinęs su kitų kalbų eksperimentinės fonetikos tyrinėjimais. Šių tyrinėjimų duomenimis dažnai remia ir savąsias išvadas.

[495] Pakerys A. Dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos dvibalsių pagrindinio tono (Fo) moduliacija. – Klb., 1967, 17, p. 5–17; Lietuvių literatūrinės kalbos sudėtinių dvibalsių *au, ai, ei* akustiniai požymiai. – Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos kolokviumo medžiaga, 1968, 3, p. 97–118; – К вопросу о звуковых структурах безударных слогов современного литовского литературного языка (По данным слухового анализа). – Ten pat, 1966, 2, p. 68–74, ir kt.

[496] Pakerys A. Lietuvių bendrinės kalbos balsių diferencinių požymių hierarchija. – Klb., 1975, 26(1), p. 37–48.

Nors, autoriaus nuomone, ankstesniuose tyrinėjimuose „priegaidė užgoždavo" kitus prozodijos reiškinius, jo knygoje puslapiai, skirti, pasakytume amžinai, nuo Danieliaus Kleino gramatikos prasidėjusiai lietuvių kalbos problemai, taip pat yra vieni įdomiausių. Turbūt sunku būtų prieštarauti ir pagrindinei autoriaus išvadai, jog „akustinis priegaidžių realizavimas yra kompleksinis, nors komponentai nėra lygios vertės. Neabejotina taip pat, kad akustinių požymių santykinis galingumas pareina nuo skiemens sandaros" (p. 189).

Pakerio knygoje galima aptikti ir gana netikėtų lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos detalių. Kaip žinome, Kazimieras Jaunius teigė, jog pokirtiniai ilgieji lietuvių kalbos skiemenys yra tvirtapradžiai. Šis teiginys, matyt, daugiausia pagrįstas žemaičių tarmių faktais, vėliau dažnai nekritiškai mėgintas taikyti visai lietuvių kalbai. Tačiau dar 1911 m. žinomas lietuvių poetas Kleopas Jurgelionis Čikagoje išleistoje „Panemunėlio tarmės fonetikoje" parodė, kad šioje šnektoje pokirtiniai skiemenys, priešingai K. Jauniaus dėsniui, tariami tvirtagališkai.

Apskritai nors Pakerio knyga yra skirta lietuvių bendrinės kalbos prozodijos problemoms, čia dažnai operuojama ir tarmine medžiaga.

Kai kurie knygoje aptariami faktai gali būti įdomūs ne tik fonetikos tyrinėtojams. Pavyzdžiui, autorius, norėdamas palyginti, kaip skiriamos priegaidės lietuvių kalbos tarmėse, atliko papildomų eksperimentų, kuriuose tiriamuosius žodžius tarmiškai tarė ir identikavo tos pačios šnektos atstovai – studentai lituanistai. Paaiškėjo, kad monoftongų ir sutaptinių dvibalsių priegaides geriausiai skiria žemaičiai, kiek prasčiau – vakarų aukštaičiai (kauniškiai), prasčiausiai – pietų ir rytų aukštaičiai. Šie duomenys patvirtina tradicinį požiūrį, jog pietų ir rytų Lietuvoje šių skiemenų priegaidės iš tikrųjų yra labai supanašėjusios.

Turbūt naivu būtų laukti, kad Pakerio knygoje būtų išspręsti visi ginčytini lietuvių bendrinės kalbos prozodijos klausimai. Kol kas juos sunku spręsti net ir skaičiavimo mašinoms. Tačiau ši knyga yra didelis lietuvių kalbotyros laimėjimas[497].

[497] Girdenis A., Stundžia B. Reikšmingas eksperimentinės fonetikos veikalas. – Pergalė, 1983, 4, p. 177–179; Vitkauskas V. Knyga apie garsų prigimtį. – Literatūra ir menas, 1983.V.14; Клычков Г. – Общественные науки в СССР: РЖ. Сер. 6, Языкознание. Москва, 1983, 3, с. 100–102.

Pakerys yra autorius ir pirmo išsamaus, aukštosioms mokykloms skirto vadovėlio „Lietuvių bendrinės kalbos fonetika“ (V., 1986). Šioje knygoje jis apibendrino ne tik savo kaip tyrėjo, bet ir kaip pedagogo mokslinę veiklą. Knyga parašyta labai sistemingai. Kiekvieno skyriaus gale pateikiami gerai apgalvoti pratimai, išsamios literatūros nuorodos. Papildyta ir pataisyta knyga 1995 m. išleista antrą kartą, o 2003 m. pasirodė jau trečiasis šios knygos pataisytas ir papildytas leidimas.

Pakerį labai domina praktiniai lietuvių kalbos kirčiavimo dalykai. „Gimtosios kalbos“ žurnale jis paskelbė seriją straipsnių apie tarptautinių žodžių kirčiavimą[498]. 1991 m. išleido ir šiai problemai skirtą knygą „Tarptautinių žodžių kirčiavimas“ (Kaunas, 1991). Knygoje aptariama tarptautinių daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, veiksmažodžių, nekaitomųjų žodžių kirčiavimas. Parodomos būdingesnės kirčiavimo klaidos. Tokiais atvejais, kai atskirų žodžių kirčiavimas įvairuoja, autorius pirmenybę teikia tiems variantams, kurie labiau derinasi prie tam tikros sistemos, atitinka bendresnes kalbos raidos tendencijas. Aiškindamas vieno ar kito žodžio kirčiavimą, nurodo jo kilmę, kelius, kuriais jis pateko į lietuvių kalbą. Didesnę knygos dalį sudaro „Atvirkštinis žodžių sąrašas“. Tai apie dvidešimt tūkstančių lietuvių kalboje vartojamų tarptautinių žodžių atvirkštinis žodynas (pateikiami ir kai kurie tikriniai žodžiai). Išsamesnio šio žodyno turbūt nebuvo galima ir sudaryti – juk maždaug tiek žodžių esama ir „Tarptautinių žodžių žodyne“ (V., 1985), kurio kirčiavimą Pakerys vienur kitur koreguoja[499]. Tikra lietuvių kalbos kirčiavimo enciklopedija būtų galima pavadinti Pakerio veikalą „Akcentologija“, kurio pirmoji dalis (Kaunas, 1994) skiriama daiktavardžiui ir būdvardžiui, antroji (V., 2002) – skaitvardžiui, įvardžiui, veiksmažodžiui, prieveiksmiui, dalelytei, prielinksniui, jungtukui, jaustukui, ištiktukui.

Pirmojoje dalyje atsisakęs tradicinio vardažodžių skirstymo į dviskiemenius ir daugiaskiemenius, Pakerys atskirai aptaria pirminių žodžių, priesagų, galūnių, priešdėlių vedinių, dūrinių, sudaik-

[498] Pakerys A. Tarptautinių daiktavardžių kirčiavimas. – GK, 1990, 4, p. 16–17; Tarptautinių žodžių kirčiavimas. – GK, 1990, 6, p. 10–12; Tarptautinių daiktavardžių kirčiavimas. – GK, 1990, 10, p. 6–8; 11, p. 17–19.

[499] Mikulėnienė D. (Rec.) – GK, 1993, 12, p. 9–10.

tavardėjusių ir subūdvardėjusių žodžių kirčiavimą. Pirmiausia jis parodo visą (ne tik bendrinės kalbos, bet ir tarmių) jų kirčiavimo įvairovę. Tiek faktinių duomenų nebuvo sukaupta nė viename mūsų akcentologijos veikale. Kiekvieno skyrelio gale autorius pateikia jo paties surinktus eksperimentinius duomenis, kurie parodo dabartinės šnekamosios kalbos kirčiavimo polinkius. Tiesa, šie duomenys yra surinkti iš studentų lituanistų, kurie gal šiek tiek labiau laikosi bendrinės kalbos kirčiavimo normų negu kiti kalbos vartotojai. Tačiau bendrus polinkius jie vis dėlto turėtų atspindėti. Knygos autorius sutinka, jog į šiuos duomenis kartais derėtų atsižvelgti ir tikslinant bendrinės kalbos kodifikaciją. Kaip gražiai šie duomenys kartais atspindi ir tam tikras mūsų kirčiavimo permainas, galbūt parodytų ir tokia detalė: 1984 m. 44 studentai kirčiavo *taũtinis* ir tik 1 – *tautìnis*, 1990 m. 20 kirčiavo *tautìnis* ir tik 6 *taũtinis*. Autorius gali pasiguosti, jog „Kartais, susidarius palankioms sąlygoms, norminis kirčiavimas spaŕčiai išplinta" (p. 349).

Nurodęs, jog lietuvių kalbos kirčiavimas labai glaudžiai susijęs su žodžių daryba ir kaityba, Pakerys gal jau per daug kritiškai pripažįsta, jog „bendrinės kalbos akcentologija net keliais dešimtmečiais atsiliko nuo žodžių darybos tyrinėjimų" (p. 5)[500].

Antroje veikalo dalyje, kaip ir pirmojoje, stengiamasi nuosekliai laikytis morfologinės kirčiavimo analizės principų – kirčiavimą sieti su žodžių daryba. Kadangi ne visų lietuvių kalbos dalių daryba yra pakankamai ištirta, autoriui neretai pačiam teko aptarti jų galimus darybos būdus bei priemones. Darbo pagrindu ir šioje dalyje imamas „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas" (V., 1972). Kiekvienos kalbos dalies žodžiai stengiamasi aptarti atsižvelgiant į jų vartojimo dažnumą. Didžiausią veikalo dalį (p. 45–509), suprantama, apima veiksmažodis, kuris dėl nepaprasto medžiagos gausumo bei įvairovės sunkiai įspraudžiamas į bet kokios schemos ribas. Iš esmės tradiciškai skirstydamas veiksmažodžius į pirminius, mišriuosius ir priesaginius, prie jų skyrių šlieja taip pat priešdėlines bei sangrąžines lytis.

Gausūs studentų apklausos duomenys parodo faktinę kirčiavimo situaciją, įvairius jos pokyčius.

[500] Stundžia B. (Rec.) – Blt., 1995, 30(2), p. 107–109; Keinys St. Svarus kirčiotyros veikalas. – Mokslo Lietuva, 1995.III.14.

Pakerys prisipažįsta, kad „Darbe galima pasigesti platesnių svarstymų ir baigiamųjų išvadų. Autorius tikisi pareñgti apibendrinamąjį darbą, kuriame morfologiniu aspektù bus apžvelgiama visa kirčiavimo sistemà, numatomi akceptiniai morfemų santykiai, įvertinami bendrieji normų ir jų kodifikacijos polinkiai“ (p. 12).

Kalbininkas, turėdamas tokį milžinišką kiekį susistemintos faktinės medžiagos, apibendrinamojo pobūdžio veikalui rašyti iš tikrųjų buvo puikiai pasirengęs[501].

Pakerys vienas ar kartu su kitais parašė taip pat įvairių mokomųjų priemonių: „Sunkiau kirčiuojami žodžiai“ (Kaunas, 1968), „Lietuvių bendrinės kalbos fonetikos pratybos“ (V., 1978), „Lietuvių kalbos bendrinė tartis“ (Kaunas., 1968; kartu su Aldonu Pupkiu; III leid. V., 2004), „Lietuvių kalbos fonetikos dalijamieji pratimai. V kl.“ (Kaunas, 1968; kartu su Kazimieru Kuzaviniu), „Lietuvių kalbos kirčiavimo dalijamieji pratimai. V–VI kl.“ (Kaunas, 1968; kartu su K. Kuzaviniu), „Praktinis kirčiavimo treniruoklis“ (V., 2008; II leid., kartu su Snieguole Janiūniene, Vera Mauricaite ir Vidu Kavaliausku), „Bendrinės lietuvių kalbos ir kirčiavimo žinynas“ (V., 2007; kartu su Danguole Mikulėniene, Bonifacu Stundžia) ir kt.

Labai rūpestingai Pakerys spaudai parengė savo buvusios mokytojos E. Mikalauskaitės raštus – „Lietuvių kalbos fonetikos darbai“ (V., 1975), Antano Salio palatogramas[502].

1970–1976 m. Pakerys redagavo tęstinį leidinį „Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos kolokviumo medžiaga“.

Pakerio vadovaujamas kalbininkų kolektyvas parengė pirmąjį lietuvišką elektroninį istorinį dažninį žodyną „Bendriniai XX a. spaudos žodžiai“ (V., 2004) ir elektroninį žodyną „Tikriniai XX a. spaudos žodžiai“ (V., 2005).

Kartu su kitais jis daug talkino Mokslo ir enciklopedijų instituto kolektyvui, rengiančiam veikalą „Pasaulio vietovardžiai“ („Pasaulio vietovardžiai. Europa“. V., 2006; „Pasaulio vietovardžiai. Amerika“. V., 2008; „Pasaulio vietovardžiai. Afrika. Antarktida, Australija, Okeanija“. V., 2010). Jis yra šio veikalo Redakcinės tarybos pirmininkas. Pakerys yra ir Vilniaus Pedagoginio universiteto žurnalo,

[501] Mikulėnienė D. (Rec.) – GK, 2003, 2, p. 28–29.
[502] Pakerys A. Antano Salio palatogramos. – Klb., 1976, 27(1), p. 87–100.

skirto didaktinei lingvistikai, literatūrologijai, svetimosioms kalboms ir filosofijai „Žmogus ir žodis" vyriausiasis redaktorius.

Įvairiais lietuvių kalbos fonetikos, kalbos kultūros klausimais Pakerys paskelbė straipsnių periodiniuose leidiniuose.

Didžiai svarbi Pakerio pedagoginė veikla. Daugybė buvusių mokinių savo profesorių Antaną Pakerį prisimena ir kaip ypač puikų pedagogą „nenuobodžios didaktikos" atstovą.

Evalda Jakaitienė. E. Jakaitienė gimė 1940 m. lapkričio 16 d. Zarasuose. 1957 m. baigusi Ignalinoje vidurinę mokyklą, 1957–1962 m. studijavo Vilniaus universitete ir baigė jį kartu su Aleksu Girdeniu, Aldoniu Pupkiu, Albertu Rosinu. Kažin ar kuri nors kita lituanistų laida paliko tokius ryškius pėdsakus lietuvių kalbotyros istorijoje? Buvo paskirta dirbti į tuometinį Lietuvių kalbos ir literatūros institutą, tačiau netrukus sugrįžo į universitetą.

1968 m. Jakaitienė apgynė daktaro disertaciją „Priesaginiai dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai".

1977 m. jai suteiktas docentės vardas. 1989 m. Jakaitienė apgina habilitacinę disertaciją „Lietuvių kalbos nominatyvinių žodžių leksinė reikšmė". 1989 m. jai suteikiamas profesorės vardas. 1988–1991 m., 1994–1996 m. Jakaitienė vadovavo Lietuvių kalbos katedrai[503].

1991–1993 m. Jakaitienė lituanistiką dėstė Oslo universitete[504].

Pirmosios Jakaitienės publikacijos susijusios su jos daktaro disertacija[505]. Ypač minėtina čia apibendrinamojo pobūdžio studija „Veiksmažodžių daryba. Priesagų vediniai" (V., 1973). Jakaitienės apskaičiavimu, dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai gali būti sudaromi su maždaug aštuoniasdešimčia priesagų (tiek priesagų ji randa pirmuosiuose septyniuose akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" esančiuose veiksmažodžiuose, ir vargu ar kiti žodyno tomai

[503] Darbų vežimą traukia. Kalbėjosi E. Sliesoriūnienė. – Moteris, 1990, p. 14–15; Rosinas A., Tarvydaitė D. Gimtojo žodžio paslapčių aiškintoja. – Literatūra ir menas, 1991.I.5; Venckutė R., Pakerys J. Skambus balsas filologijos šurmulyje. – GK, 2000, 11, p. 27–29.

[504] Jakaitienė E. Šis tas apie mano darbą Norvegijoje. – GK, 1992, 10, p. 25–27.

[505] Jakaitienė E. Deverbatyviniai dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai su priesaga *-inti*. – Blt., 1968, 4(2), p. 221–230; Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai su priesaga *-ėti*. – Klb., 1968, 19, p. 31–44; Metatonija priesaginių veiksmažodžių daryboje. – Klb., 1975, 27(1), p. 23–34, ir kt.

šį skaičių galėtų bent kiek žymiau pakeisti). Toliau, remdamasi distribucijos kriterijais, šias priesagas ji skirsto į devynias grupes: *-au(ti), -en(ti), -ė(ti), -inė(ti), -in(ti), -y(ti), -o(ti), -telė(ti), -uo(ti).* Šios grupės skirstomos į atskirus variantus. Pavyzdžiui, priesaga *-o(ti)* turi 21 variantą, *-uo(ti)* – 15, *-in(ti)* – 2 variantus. Detaliai aptariama kiekvienos priesagos vedinių struktūra, reikšmė.

Jakaitienės sudaryta klasifikacija iš esmės skiriasi nuo ankstesniųjų Prano Skardžiaus[506], Jano Otrębskio[507] lietuvių kalbos veiksmažodžių priesagų klasifikacijų, kur visos priesagos buvo traktuojamos kaip atskiri savarankiški darybos vienetai.

Jakaitienė kartu su Adele Laigonaite ir Aldona Paulauskiene išleido aukštosioms mokykloms skirtą vadovėlį „Lietuvių kalbos morfologija" (V., 1976). Šiai knygai ji parašė dalį įvado ir skyrių „Žodžių darybos tipai ir kategorijos".

Kalbininkė yra ir kito svarbaus aukštųjų mokyklų vadovėlio „Lietuvių kalbos leksikologija" (V., 1980; II leid. 2010) autorė. Tai apskritai pirmas lietuvių kalba parašytas šios srities apibendrinamojo pobūdžio darbas[508]. Jame labai nuosekliai, remiantis gausiais pavyzdžiais analizuojamos lietuvių kalbos žodžių reikšmės, leksikos kilmė, vartojimo sferos, kitimas, frazeologizmai, trumpai apžvelgiama leksikografija, atskirai aptariant žodynų tipus, lietuvių leksikografijos istoriją, nurodoma išsami, ypač lietuvių kalbininkų, atskiras problemas nagrinėjanti literatūra. Be to, šiame darbe, anot J. Pikčilingio, yra „nemaža to, kas lietuvių leksikologinės minties raidoje įprasminama pirmą kartą"[509].

Kartu su A. Laigonaite Jakaitienė parengė taip pat „Lietuvių kalbos leksikologijos ir morfologijos pratybas" (V., 1980).

Jau pirmuosiuose savo tyrinėjimuose kalbininkė daug dėmesio skyrė semantikos problemoms. Šioms problemoms skirtas ir svarbiausias jos darbas „Leksinė semantika" (V., 1988), kuris sudarė jos habilitacinės disertacijos pagrindą. Autorė teisingai nurodo, jog

[506] Skardžius Pr. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1943, p. 457–555.

[507] Otrębski J. Gramatika języka litewskiego. Warszawa, 1965, 2, p. 307–416.

[508] Pirmasis baltistikoje šios srities veikalas buvo latvių kalbininkės Alisės Laua'os „Latviešu leksikoloģija" (Rīga, 1969; II leid. 1981). Už šią knygą kalbininkei 1970 m. buvo paskirtas Latvijos mokslų akademijos Jānio Endzelīno premija.

[509] Pikčilingis J. (Rec.) – Blt., 1981, 17(2), p. 207.

„Nuo šeštojo XX a. dešimtmečio Vakarų kalbotyroje prasidėjo vertybių perkainojimas. Semantika buvo ne tik reabilituota, ji tapo net svarbiausia lingvistine disciplina. Pagaliau buvo įrodyta, kad kalboje egzistuoja ne tik fonologinė, gramatinė, bet ir semantinė struktūra; padaryta išvada, jog lingvistinė teorija, jei ji semantinius aspektus palieka už kalbinių struktūrų ribų, yra neišbaigta ir neadekvati" (p. 11). Lietuvių kalbotyroje šio „vertybių perkainojimo" atgarsis yra ir aptariamoje Jakaitienės knygoje.

Įvadinėje knygos dalyje autorė trumpai aptaria semantikos, kaip lingvistinės mokslo šakos, istoriją nuo prancūzų kalbininko Michelio Bréalio veikalo „Semantikos tyrinėjimai" (Essai de sémantique". Paris, 1897), kur pirmą kartą kalbotyroje buvo pavartotas semantikos terminas, iki pagrindinių šiuolaikinių semantikos krypčių. Knygą sudaro du pagrindiniai skyriai „Reikšmės samprata ir tipologija" ir „Reikšmės komponentinė struktūra ir jos tyrimo būdai". Faktiškai tai ir yra pagrindinės leksinės semantikos problemos. Autorė analizuoja žymiausius šiuolaikinės semantikos veikalus ir kartu pateikia savo vieningą leksinės semantikos koncepciją. Ypač svarbu, kad kurdama šią koncepciją, ji remiasi lietuvių bendrinės kalbos pavyzdžiais. Knygoje išdėstytos semiologinės koncepcijos pagrindą sudaro mintis, kad „semantinė kalbos struktūra nėra kažkokia autonomiška struktūra ir kad semantinė teorija neturi būti atskirta nuo bendrosios pažinimo teorijos" (p. 150).

Reikšmės struktūrą Jakaitienė siūlo tirti komponentinės analizės metodu, žodžio reikšmę skaldant į komponentus, „kurių eksplikavimą nulemia žodžių tarpusavio santykiai ne tik kalbos sistemoje (kaip teigiama tradicinės komponentinės analizės darbuose), bet ir kalbėjimo procese, tekste" (p. 151). Vienas iš konkrečių šios analizės pritaikymo tikslų – žodynuose objektyviai aprašyti žodžių reikšmes, t. y. pabandyti sukurti tokią semantinę kalbą, kuri maždaug vienodai perteiktų toms pačioms leksinėms semantinėms grupėms priklausančių žodžių reikšmes (p. 151–152).

Labai įdomūs yra knygoje randami realios analizės pavyzdžiai, ypač gražiai autorės tyrimo metodiką iliustruoja veiksmažodžio *derėti* analizė, kuriai skiriamas paskutinis knygos skyrius[510].

[510] Gudavičius A. (Rec.) – Klb., 1990, 41(1), p. 110–113.

Jakaitienė, kaip semantikos tyrinėtoja, lietuvių kalbotyroje nėra vieniša, jau galima kalbėti ir apie tam tikrą jos mokyklą.

Sudėtingas semantikos problemas Jakaitienė pamėgino išdėstyti ir populiaria, ne tik specialistams prieinama forma. Reikia pasakyti, jog tai jai labai gerai pavyko. Jos knygą „Ką ir kaip reiškia žodžiai" (V., 1986) gali su malonumu skaityti kiekvienas, kuris bent kiek domisi žodžių reikšmės ar apskritai kalbotyros problemomis. Šią knygą galėtume net laikyti tam tikru įvadu jau į „labai sunkiai skaitomą" jos „Leksinę semantiką".

Jakaitienė drauge su Sturla Berg-Olsenu yra pagrindiniai autoriai „Lietuvių-norvegų kalbų žodyno" (V., 2001; II leid. 2007). Prie šio žodyno rengimo prisidėjo Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros darbuotojai, doktorantai ir šios bei Skandinavų studijų katedros studentai, taip pat norvegų baltistas Terjė Mathiassenas. Tai apie 22 tūkstančių žodžių žodynas. Savo struktūra šis žodynas gerokai skiriasi nuo daugumos dvikalbių mūsų žodynų. Žodyne pateikiamas ir trumpas norvegų kalbos fonetikos aprašas. Rašydama šį žodyną, Jakaitienė, galima sakyti, kūrė ir naujus teorinius dvikalbės lietuvių leksikografijos pagrindus. Tai visai naujo tipo paralelinis žodynas, kuriuo vienodai gerai gali naudotis ir lietuviai, ir norvegai[511].

Kaip jau minėta, leksikografijos problemoms nemaža dėmesio buvo skirta Jakaitienės veikale „Leksinė semantika". Daugelį šių problemų kalbininkė aptarė ir atskiruose straipsniuose[512]. Minėtinas jos straipsnis apie lietuvių kalbos žodžių reikšmių kitimą[513]. Tačiau tiek visus tyrinėjimus, tiek pedagoginę veiklą, pagaliau ir praktinį leksikografijos darbą Jakaitienė apibendrino knygoje „Leksikografija" (V., 2005). Tai pirmas toks išsamus ne tik mokslininkams

[511] Barauskaitė Mikkelsen D. (Rec.) – ALL(LKK), 2002, 46, p. 193–196.

[512] Jakaitienė E. Dvikalbių žodynų rengimas – patirtis, sunkumai, uždaviniai. – GK, 1998, 8, p. 1–5; 9, p. 1–6; Homonimija šių dienų paraleliniuose lietuvių kalbos žodynuose. – Leksikografijos ir leksikologijos problemos. V., 2003, p. 70–79; Jakaitienė E., Zubaitienė V. Daugiareikšmiai žodžiai senuosiuose dvikalbiuose lietuvių kalbos žodynuose. – ALt, 2001, 3, p. 355–362; Jakaitienė E., Berg-Olsen S. Semantisk informasjon i tospråklige ordbøker (med utgangspunkt i Litauisk-norsk ordbok. – Lexico Nordica, 2004, 11, p. 117–132.

[513] Jakaitienė E. Lietuvių kalbos žodžių reikšmių kitimas. – GK, 1997, 7, p. 1–5; 8, p. 1–6.

teoretikams, bet ir praktikams leksikografams skirtas veikalas lietuvių kalba. O dėl autorės sugebėjimo ir apie sudėtingus dalykus pasakoti gana nesudėtinga kalba ši knyga turėtų praversti visiems, kurie bent kiek domisi kalbotyra, ypač lietuvių kalbos ir jos tyrinėjimo istorija.

Priminusi, kad „Žodynų rengimas – ko gero, seniausia žmonijos lingvistinė veikla, kuri trunka jau apie keturis tūkstančius metų" (p. 9), autorė savo knygoje nagrinėja tokias problemas: „Leksikografijos tikslai ir uždaviniai" (p. 12–16), „Pagrindiniai leksikografijos terminai" (p. 17–26), „Leksikografijos šaltiniai" (p. 27–32), „Žodynų sandara" (p. 33–36), „Žodynų tipai" (p. 37–42), „Bendrieji žodynai" (p. 43–186), „Specialieji žodynai" (p. 187–258), „Aspektiniai žodynai" (p. 259–288), „Elektroniniai žodynai" (p. 289–296), „Žodynų kritika" (p. 297–301).

Turėdama galvoje, kad teoriniai ir metodologiniai leksikografijos dalykai yra susiję su konkrečiu žodyno tipu, apie kiekvieną žodyno tipą autorė kalba atskirai. Aptaria jų tikslus, rūšis, struktūrą, straipsnio sandarą.

Pavyzdžiui, aprašydama aiškinamųjų žodynų tipus, ji aptaria šių žodynų rūšis, jų straipsnio sandarą, fonetinių, morfologinių, sintaksinių, semantinių, stilistinių duomenų laukus, iliustracijų lauką. Kalbininkė parodo, kaip sudėtinga šio tipo žodynų rengėjams pateikti žodžio reikšmės aiškinimus, kaip sunku čia atrasti bendresnius kriterijus. Gal iš pirmo žvilgsnio atrodytų ir keistoka daugelio leksikografijos teoretikų nuostata, kad „aiškinamųjų žodynų semantinės informacijos pagrindą turėtų sudaryti informacija ne apie pačius pasaulio daiktus ar reiškinius, o apie vienoje ar kitoje kalboje fiksuotą tų daiktų ir reiškinių suvokimą" (p. 80). Mat kiekviena kalba pasaulio vaizdą perteikia savaip. Žinoma, semantinius komponentus įvardinti reikėtų mėginti remiantis vienodais principais. Čia, autorės nuomone, leksikografams į pagalbą galėtų ateiti Annos Wierzbickos siūloma natūralios semantinės kalbos raidos hipotezė[514].

Kaip iliustracinę medžiagą Jakaitienė gausiai naudoja ne tik lietuvių, bet ir anglų, lenkų, rusų, vokiečių leksikografijos pavyzdžius.

[514] Вежбицка А. Понимание культур через посредство ключевых слов. Москва, 2001; plg. t. p. Wierzbicka A. Lexicography and conceptual analysis. Karoma Publishers, 1985.

Lietuvių skaitytojams turėtų būti ypač įdomūs, iki šiol mažiau žinomi Skandinavijos šalių leksikografijos faktai.

Jakaitienės knygoje savaip atsispindi visa lietuvių leksikografijos istorija nuo Konstantino Sirvydo iki pačių naujausių žodynų. Čia glaustai apibūdinami ir žymiausi pasaulio leksikografijos veikalai.

Autorė savo knyga norėjo „atskleisti leksikografijos problematiką ir įrodyti, kad leksikografija didžiąja dalimi yra kalbos mokslo sritis, nes žodynų rengimo teorinis apibendrinimas galimas tik vartojant lingvistikos sąvokas" (p. 302). Savo tikslą, atrodo, ji tikrai pasiekė. Taip pat reikėtų pritarti knygos autorei, kad nors iki šiol leksikografija nelaikoma prestižine kalbotyros sritimi, palyginti nedaug žymesnių pasaulio lingvistų yra domėjęsi jos problematika, vis dėlto jau „Laikas pripažinti jos vietą ir vertę mokslo pasaulyje" (p. 304)[515].

Jakaitienė išleido ir labai naudingą mokymo knygą studentams filologams „Žodynų istorijos apybraiža" (V., 2006). Knygoje pagal atskirus laikotarpius apibūdinami svarbiausi pasaulio leksikografijos veikalai. Tiesą sakant, čia pradedama dar *ikižodyniniu* laikotarpiu (iki V a.), toliau eina ankstyvasis laikotarpis (V–XV a. vid.), Renesansas (XV a. vid.–XVII a. pr.), naujasis laikotarpis (XVII–XVIII a.), klestėjimo laikotarpis (XIX–XX a. pirma pusė) ir dabartinis (nuo XX a. pab.)[516].

Jakaitienė yra ir vieno pačių originaliausių ir įdomiausių kitataučiams skirto lietuvių kalbos vadovėlio „Lietuviškai apie Lietuvą. Mokomoji knyga kitakalbiams" (V., 1994; II leid. 1995) autorė.

Rengė kalbininkė šį vadovėlį lietuvių kalbą dėstydama Oslo universitete ir „taikydamasi prie tų reikalavimų, kurie keliami užsienio kalbų dėstymui Skandinavijos kraštuose". Vadovėlis skirtas jau gerokai pramokusiems lietuvių kalbos. Įžanginėje jo dalyje skelbiami norvegų ir anglų kalbomis straipsniai „Lietuvių kalba ir jos istorija". Didesnę vadovėlio dalį sudaro specialūs tekstai, kurie sudaro lyg kokią mažą lietuvių geografijos, istorijos, kultūros, literatūros enciklopediją. Tekstai komentuojami, siejami su atitinkamomis kalbos pratybomis. Knygos gale yra kirčiuotas joje vartojamų lietuvių kalbos žodžių žodynėlis (apie 3 tūkstančiai žodžių, kurie aiškinami norvegų ir anglų kalbomis). Šio vadovėlio buvo

[515] Sakalauskienė V. (Rec.) – GK, 2006, 3, p. 22–23.
[516] Mataitytė I. (Rec.) – GK, 2006, 9, p. 17–18.

parengti du variantai. Antrajame variante vietoje norvegų kalbos vartojama rusų kalba[517].

1998 m. Jakaitienė už Norvegijos ir Lietuvos kultūrinių ryšių plėtojimą, už nuopelnus norvegų kalbotyrai buvo apdovanota Norvegijos Karalystės šventojo Olafo riterio ordinu.

Audronė Kaukienė. A. Kaukienė (Jakulienė) gimė 1941 m. birželio 23 d. Kaune. 1958 m. baigė Vilniaus Salomėjos Nėries vidurinę mokyklą. 1958–1963 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete.

1963–1964 m. ji mokytojavo Dubingių aštuonmetėje mokykloje. 1964–1965 m. dirbo Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje. 1966–1968 m. – šios katedros aspirantė. 1969 m. Vilniaus universitete apgynė daktaro disertaciją.

1969–1971 m. kalbininkė dėstė Šiaulių pedagoginiame institute (dabar Šiaulių universitetas). 1971–1973 m. Šiaulių pedagoginio instituto Klaipėdos muzikos fakulteto, 1973–1990 m. Lietuvos valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų Lietuvių kalbos ir literatūros katedros dėstytoja (nuo 1975 m. docentė). 1991–1993 m. – Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros vedėja. Nuo 1993 m. – Baltistikos centro direktorė. 1993 m. Kaukienei suteiktas profesorės vardas[518].

Mokslinę veiklą Kaukienė pradėjo lietuvių kalbos veiksmažodžių istorijos tyrinėjimu. Šiai temai skirtos ir abi jos disertacijos.

Pirmoji disertacija – „Lietuvių ir kitų baltų kalbų sangrąžinių veiksmažodžių istorija“. Šia tema kalbininkė paskelbė vertingų straipsnių[519].

[517] Stundžia B. Apie Lietuvą kitakalbiams. – Literatūra ir menas, 1994.IX.10; Pelurytė A. Vadovėlis, bet ne tik... – Metai, 1994, 11, p. 147–149.

[518] Profesorė Audronė Kaukienė. Parengė D. Jakulytė ir A. Žalys. Klaipėda, 2001 (Knygelėje A. Žalio, A. Drukteinio, K. Župerkos, D. Pakalniškienės straipsniai ir A. Kaukienės bibliografija). Alfonsas Žiurlys – teisininkas, pedagogas, mokslininkas. Sud. K. Kaukas. Klaipėda, 2006, p. 53–78; Paulauskienė A. Audronė. – GK, 2001, 6, p. 27–28.

[519] Jakulienė A. Apie lietuvių kalbos sangrąžinių veiksmažodžių funkcijas. – Blt., 1967, 3(2), p. 185–200; Lietuvių kalbos pasyvo formavimasis ir sangrąžiniai veiksmažodžiai. – Blt., 1968, 4(2), p. 211–220; Prūsų kalbos sangrąžiniai veiksmažodžiai. – Blt., 1969, 5(1), p. 37–42; Dėl *wisesi tur ischpažinti*. – Blt., 1969, 5(2), p. 197–198.

1991 m. Vilniaus universitete Kaukienė apgynė habilitacinę disertaciją „Lietuvių kalbos šakninių *a*-kamienių veiksmažodžių istorija". Tai nepaprastai išsamus tam tikros lietuvių kalbos veiksmažodžio dalies tyrinėjimas. Jo pagrindu išleista Kaukienės knyga „Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija. I" (Klaipėda, 1994), o jo tęsinys yra „Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija. II" (Klaipėda, 2002).

Pirmiausia šis veikalas imponuoja savo apimtimi. Jame analizuojami, galima sakyti, visi šio tipo veiksmažodžiai, kuriuos autorei pavyko rasti akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" I–XIX tome, Antano Juškos žodyne, įvairiuose Mažosios Lietuvos lietuvių kalbos paminkluose. Pasinaudodama svarbiausiais indoeuropiečių kalbų etimologiniais žodynais ir panašaus pobūdžio leidiniais, pirmiausia ji sudaro etimologinį nagrinėjamų veiksmažodžių registrą, paskui nagrinėja jų morfologinę sandarą, šaknies morfonologinę struktūrą, semantiką, darybinius ryšius. Pateikia tikslią statistiką. Detaliai diferencijuoja reikšmes.

Svarbesnės veikalo išvados:

A. Šakninių veiksmažodžių tipas su nykstamuoju ar nykstamuoju pailgintu šaknies balsių kaitos laipsniu visose pagrindinėse formose indoeuropiečių kalboms nėra būdingas ir n e g a l i b ū t i l a i k o m a s b e n d r a i n d o e u r o p i e t i š k u.

B. Formuojantis b a l t i š k a j a i veiksmažodžio sistemai, imta išlyginti įvairias apofonines paradigmas, a p i b e n d r i n a n t vieną ar kitą šaknies balsių kaitos laipsnį.

C. R y t ų b a l t ų kalbose iš apofoninių šaknų *CeiC/CiC* ir *CeuC/CuC* ėmė formuotis savarankiškos leksemos su apibendrintu vienu ar kitu balsių kaitos laipsniu.

D. Lietuvių kalboje iš tos pačios apofoninės šaknies galėjo susidaryti įvairios veiksmažodžių grupės, kuriose kategorinė semantika, esamojo laiko formantas, būtojo laiko kamienas ir šaknies vokalizmas buvo glaudžiai susiję.

F. Ilgainiui lietuvių kalboje susidarė gana vienalytės struktūrinės semantinės *a*-kamienių veiksmažodžių grupės, turinčios šaknyje įvairius balsius.

Antroji Kaukienės veikalo dalis skiriama veiksmažodžiams, turintiems šaknyje balsius *i, u, y, ū*. Šios dalies struktūra panaši į pirmosios dalies struktūrą.

Autorė daro išvadą, kad veiksmažodžiai, turintys visų formų šaknyse *i, u* ar *y, ū* atsirado įvairiais istoriniais etapais ir gana įvairiais būdais, tačiau turi daug bendrų formavimosi bruožų. Būdingiausias bruožas – kilmė iš apofoninio tipo šaknų, apibendrinant kai kurių formų nykstamąjį šaknies balsių kaitos laipsnį.

Pati svarbiausia šaknų grupė, davusi pradžią šio tipo veiksmažodžiams – išplėstos apofoninio dviejų sluoksnių *Cei/i – C* ir *Ceu/u – C* ar trijų sluoksnių *C(e)C – ei/i – C ir C(e)C – eu/uC* tipo šaknys.

Trumposios šaknys nuo ilgųjų skiriasi pavyzdžių gausa ir atsiradimo laiku. *CiC* ir *CuC* veiksmažodžių žymiai daugiau, negu *CyC* ir *CūC* veiksmažodžių.

Kaukienės veikalas yra pirmas lietuvių kalbotyros veikalas, kuriame taip išsamiai parodoma lietuvių kalbos veiksmažodžio formavimosi istorija. Juo ji tartum vainikavo savo pirmojoje disertacijoje pradėtus veiksmažodžio istorijos tyrinėjimus.

Savo veikalą kalbininkė paskyrė pirmosios jos disertacijos vadovo, jos mokytojo profesoriaus Jono Kazlausko atminimui.

Jau pirmojoje savo disertacijoje Kaukienė nagrinėjo ir kai kurias prūsų kalbos veiksmažodžio problemas. Šioms problemoms ji paskyrė ir specialią studiją „Prūsų kalbos veiksmažodžių struktūros ypatumai" (Blt., 1998, 33(1), p. 15–37). Kalbininkė pagrindinį dėmesį savo studijoje skiria prūsų kalbos veiksmažodžiams su kintamosiomis priesagomis. Šio tipo prūsų kalbos veiksmažodžiai smarkiai skiriasi nuo rytų baltų kalbų veiksmažodžių. Prūsų kalboje autorė išskiria du veiksmažodžių su kintamosiomis priesagomis tipus: 1) *ī, ē, ā* (bendraties priesaga *-ī-*, esamajame ir būtajame laike besikaitaliojanti su *-ā-* ir *-ē-*), 2) *ē, ĭ* (bendraties priesaga *ē*, besikaitaliojanti su esamojo laiko *-ĭ*, būtojo laiko formų neužfiksuota). Vyrauja pirmasis tipas (daugiau kaip 40 veiksmažodžių). Antrojo tipo tėra tik liekanos. Atskira *ī/i* tipą sudaro skoliniai (daugiausia polonizmai).

Su šia studija iš dalies siejasi ir įdomus Kaukienės straipsnis „Prūsų kalbos veiksmažodžiai, neturintys atitikmenų rytų baltų kalbose" (K. ist. ir d. prob. 2, p. 230–249).

Kaukienė yra vieno labai originalaus lietuvių dialektologijos veikalo autorė. 1997 m. buvo išleista jos knyga „Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė. Brolių Viliaus ir Makso Gaigalaičių raštų kalbos pagrindu" (Klaipėda, 1997). Autorės tyrimų šaltinis šiuo atveju yra: 11 Makso Gaigalaičio laiškų, rašytų 1886–1896 m. bro-

liui Viliui ir namiškiams, Viliaus Gaigalaičio 12 puslapių pamokslas „Misʒia apie Matteossʒ“, 4 laiškai, gabaliukai dienoraščio ir gyvenimo aprašymo fragmentai, 293 puslapių mašinraščio „Atminimai“ (jie nėra pakankamai tyrimui patikimi, nes neaišku, kas juos redagavo, be to, autorius stengėsi juos rašyti bendrine kalba). Iš šios medžiagos autorė pamėgino atstatyti Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmę, gal tiksliau brolių Gaigalaičių kalbą, nes šiaip ar taip jie kalbėjo ir rašė daugiausia jau Rytų Prūsijos bendrine kalba, gerokai paveikta vokiečių kalbos. Tokią Rytų Prūsijos lietuvių kalbos situaciją jau yra pabrėžęs ir Augustas Schleicheris[520].

Už šį veikalą ir apskritai Mažosios Lietuvos kultūros puoselėjimą Kaukienei 1998 m. buvo įteikta Pėteraičių šeimos premija.

Kaukienė sudarė, redagavo ir su įvairiais priedais išleido jau minėtus V. Gaigalaičio „Atminimus“ (Klaipėda, 1998). Tai buvo labai sunkus ir sudėtingas darbas, gerokai praturtinęs mūsų memuaristiką[521].

Mažosios Lietuvos problematikai skirta dar viena vertinga Kaukienės knyga „Po Mažosios Lietuvos dangumi“ (Klaipėda, 2000, knygos sudarytojas Kostas Kaukas). Tai įvairiuose leidiniuose anksčiau skelbtos publikacijos, iš kurių ypač išsiskiria keliuose „Klaipėdos“ žurnalo numeriuose publikuota studija „Lietuvybės padėtis Mažojoje Lietuvoje XIX a. ir XX a. pradžioje“ (p. 76–109).

Atskirai reikėtų paminėti ir knygoje skelbiamą, o pirmą kartą „Lietuvių kalbotyros klausimuose“ išspausdintą autorės straipsnį apie žymųjį Mažosios Lietuvos mokslininką, iškilų pedagogą Joną Užpurvį ir jo darbus „Paminklas tėvų kalbai“ (LKK, 1994, 34, p. 189–196).

Aleksandras Žalys, pristatydamas autorę, turbūt teisingai nurodo, jog „turime pripažinti, kad ir prof. A. Kaukienė priklauso žymiausiųjų lietuvių kalbos ir kultūros puoselėtojų Mažojoje Lietuvoje giminei“ (p. 8).

Kaukienė yra sudarytoja ir atsakingoji redaktorė leidinio „Jūrės marės lietuvininkų gyvenime“ (Klaipėda, 1998). Jame paskelbtas ir sudarytojos straipsnis „Jūra ir marios. Žodžių kilmė ir formų įvairovė“ (p. 5–14). Sudarė ji ir daugiau reikšmingų Mažajai Lietuvai skirtų leidinių.

[520] Schiller Ch. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 222–228.
[521] Bončkutė R. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 215–221.

Šiuo metu Kaukienė yra viena aktyviausių prūsų kalbos tyrinėtojų. Be jau minėtos studijos apie prūsų kalbos veiksmažodį, ji paskelbė ir daugiau įvairias prūsų kalbos problemas gvildenančių straipsnių[522]. Du kartus išleista jos mokomoji knyga „Prūsų kalba" (Klaipėda, 2000, 2002), atkreipusi šios kalbos tyrinėtojų dėmesį.

Mokslininkės pažintis su šia tragiškos lemties baltų kalba prasidėjo, kai ji buvo dar tik pirmo kurso studentė – tada ji iš Jānio Endzelīno veikalo „Senprūšu valoda" (Rīga, 1943) į lietuvių kalbą išvertė skyrelį apie priešdėlius. Su prūsų kalbos problemomis ypač daug jai teko susidurti, kai ji, Vytauto Mažiulio vadovaujama, parašė diplominį darbą „Baltų kalbų vardažodžio niekatrosios giminės klausimai". Šį darbą kalbininkė įtraukė ir į savo svarbiausią prūsistikos veikalą „Prūsų kalbos tyrinėjimai" (Klaipėda, 2004). Knygą sudaro dvi pagrindinės dalys: „Vardažodis" ir „Veiksmažodis". Tai nėra vadovėlio tipo ar apibendrinamojo pobūdžio knyga. Joje autorė nesiekia aptarti visos prūsų kalbos sistemos. Pagrindinis jos dėmesys skiriamas toms problemoms, kurios ją labiau domina, kur ji galėtų išsakyti savitą nuomonę. Čia, remiantis ankstesniais tyrinėjimais, stengiamasi išryškinti tie prūsų kalbos bruožai, kurie šią kalbą sieja su kitomis baltų kalbomis, siekiama nustatyti prūsų kalbos santykius su ją veikusiomis kalbomis, žinoma, pirmiausia su vokiečių kalba.

Labai svarbi Kaukienės pedagoginė veikla. Galima kalbėti apie tam tikrą jos lingvistinę mokyklą Klaipėdos universitete. Daugiausia jos iniciatyva įkurtas Baltistikos centras. 1971–1998 m. ji vadovavo folkloriniam ansambliui „Vorusnė". Galima kalbėti ir apie tam tikras jos šeimos filologines tradicijas: jos sūnus Erdvilas Jakulis 2002 m. Vilniaus universitete apgynė daktaro disertaciją iš

[522] Kaukienė A. Prūsiško ir vokiško katekizmų tekstų skirtumas. – Filologija, 1991, 2(6), p. 51–63; Prūsų kalbos žodžiai, susiję su senąja baltų kultūra. – Vakarų baltų kalbos ir kultūros reliktai. Klaipėda, 1996, p. 23–32; Prūsiško ir vokiško katekizmų tekstų skirtumai. Neiginys. – Filologija ir metodika. Šiauliai, 1996, 3, p. 5–16; Priebalsinio kamieno daiktavardžiai prūsų kalboje. – Tiltai, 1997, 1, p. 95–101; Prūsiško ir vokiško katekizmų tekstų skirtumai. Asmeniniai, sangrąžiniai, savybiniai įvardžiai. – Filologija, 1998, 1(4), p. 15–26; Prūsiško ir vokiško katekizmų tekstų skirtumai: santykiniai, parodomieji įvardžiai. – Filologija. Šiaulių universitetas, 1999, 2(6), p. 51–63; Sudurtinės prūsų kalbos veiksmažodžių formos. – Vakarų baltų kalbos ir kultūros reliktai. IV. Klaipėda, 2003, p. 21–24; Būdvardžiai su priesaga *-ing-* prūsų kalboje. – ReB, 2003, 9, p. 65–107, ir kt.

lietuvių kalbos veiksmažodžio istorijos, dukra Dalia spaudai parengė savo tėvo kalbininko Antano Jakulio (1939–1984) knygą „Knygos Nobažnystės“ leksika“ (Klaipėda, 1993).

2005 m. Kaukienei buvo paskirta jos mokslo kelyje ypač daug įtakos turėjusio Jono Kazlausko premija.

Vida Žilinskienė. Statistinės lietuvių kalbotyros pradininkė V. Žilinskienė gimė 1942 m. birželio 25 d. Skodinių kaime (Kupiškio r.). 1959 m. Kupiškyje baigė vidurinę mokyklą. 1965 m. – Kauno politechnikos institutą (teorinės radijo technikos specialybę). 1966–1967 m. inžiniere dirbo Lietuvos prietaisų gamykloje. 1967–1986 m. dirbo Vilniaus universiteto fonetikos laboratorijoje. 1986 m. baigė Vilniaus pedagoginį institutą (lietuvių kalbos ir literatūros specialybę). 1987–1991 m. dirbo Matematikos ir informatikos institute. Nuo 1991 m. – Lietuvos teisės akademijoje. 1992 m. jai suteiktas docentės vardas. 1998–2010 m. Žilinskienė vadovauja Lietuvos teisės akademijos (dabar Mykolo Romerio universitetas) Kalbos kultūros katedrai.

1980 m. Žilinskienė apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių publicistikos morfologijos statistinė analizė“. Šia ir kitomis su statistikos duomenimis susijusiomis temomis ji paskelbė straipsnių[523]. Ypač kruopščiai įvairiais požiūriais ji tyrinėjo „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidimą (V., 1993)[524]. Lygino lietuvių ir latvių kalbų statistikos duomenis[525].

[523] Žilinskienė V. Kalbos dalių statistinė charakteristika lietuvių publicistikoje. – Klb., 1979, 30(1), p. 78–88; Lietuvių publicistikos daiktavardžių ir būdvardžių kirčiavimas. – Klb., 1985, 36(1), p. 83–90; Gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos moksliniame stiliuje. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 173–183, ir kt.

[524] Žilinskienė V. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidimo kiekybinės charakteristikos. – Lit., 1995, 1(21), p. 78–83; Terminų pateikimas „Dabartinio lietuvių kalbos žodyno“ III leidime. – LKK, 1997, 37, p. 46–52; Technikos terminai „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ III leidime. – ALL(LKK), 2000, 43, p. 176–182.

[525] Žilinskienė V. Lietuvių ir latvių kalbų publicistikos leksikos ir morfologijos pagrindinės statistinės charakteristikos. – Lit., 2001, 3(47), p. 67–79; Жилинскене В., Якубайтис Т. Сравнение некоторых статистических характеристик в латышском и литовском языках. – ZA Vēstis, 1979, 6, p. 74–80; Жилинскене В. Частотные характеристики именных частей речи и их грамматических категорий в современных балтийских языках. – Baltu valodas senāk un tagad. Rīga, 1985, p. 154–159.

Daugiausia lietuvių kalbotyrai Žilinskienė nusipelnė savo žodynais.

1990 m. buvo išleistas jos „Lietuvių kalbos dažninis žodynas. Publicistika" (V., 1990). Tai palyginus nedidelės apimties žodynėlis. Tačiau kadangi tai pirmas tokio pobūdžio leidinys lietuvių kalbotyroje, jame pateikti faktai yra įdomūs. Medžiaga žodynui rinkta iš 1972–1973 m. periodinių leidinių. Išrinkta 300 000 žodžių pavartojimų. Jie suskirstyti į atskiras teminės grupes (I – vidaus ir užsienio politika, II – pramonė, žemės ūkis, mokslas, technika ...). Kiekvieną teminę grupę sudarė 60 000 žodžių pavartojimų. Pagrindinę knygos dalį sudaro du žodynėliai – žodžių sąrašas mažėjančio dažnumo tvarka ir abėcėlinė žodžių dažnumo rodyklė.

Kaip ir reikėjo laukti, dažniausiai vartojamas žodis yra jungtukas *ir*. Pirmajame dešimtuke yra žodžiai *jis, būti, aš, kuris*. Tarp antrojo dešimtuko žodžių randame žodžius *darbas, metai, žmogus*.

Įdomus knygos skyrius „Statistinė žodyno analizė". Lietuvių publicistikoje 18,39% visų žodžių sudaro skoliniai. Tiesa, tai daugiausia vadinamieji tarptautiniai žodžiai (*respublika, filmas, rajonas, kultūra*). Įdomu, jog daugiausia lietuviškos kilmės žodžių yra iš šešių raidžių. Skoliniai ilgesni (8–9 raidės). Didžiausią žodyno dalį sudaro dviskiemeniai žodžiai – 28,39% (vienskiemeniai – 20,50%, triskiemeniai – 27,28%, keturskiemeniai – 16,42%, penkiaskiemeniai – 5,73%). Atskiroje lentelėje palyginamas kalbos dalių kiekybinis pasiskirstymas lietuvių ir latvių publicistikoje. Gana keista, jog čia gerokai skiriasi kalbos dalių dažnumas. Lietuvių kalboje daiktavardis sudaro 43,45%, latvių – 56,1%, veiksmažodis – lietuvių kalboje 35,33%, latvių – 25,6%[526].

Pats svarbiausias Žilinskienės darbas yra „Atgalinis dabartinės lietuvių kalbos žodynas" (V., 1995). Veikalas parengtas pagal „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" trečiąjį leidimą. Žodžiai sudėti pagal atskiras kalbos dalis. Pagal įvairius lygmenis parodoma jų statistinė analizė. Didžiausią dabartinės lietuvių kalbos žodžių dalį sudaro daiktavardžiai – 58,12% (veiksmažodžiai – 26,20%, būdvardžiai – 10,20%, prieveiksmini – 4,08%, įvardis – 0,16, prielinksnis – 0,10, jungtukas – 0,8 ir t. t.).

[526] Martinionytė S. (Rec.) – GK, 1990, 10, p. 26; Kuzina V., Drīzule V. Par jaunu darbu statistikajā leksikogrāfijā. – ZA Vēstis, 1991, 7, p. 137.

Žodyno sudarytoja atkreipė dėmesį, jog toks didelis daiktavardžių procentas atsirado dėl to, kad „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" autoriai kaip atskirus žodžius pateikė veiksmažodinius abstraktus su priesaga *-imas*[527].

Štai kaip pasiskirstę daiktavardžiai pagal kirčiuotes: I – 53,49%, II – 36,88%, III – 6,10%, IV – 3,52%.

„Atgalinį dabartinės lietuvių kalbos žodyną" išleido Matematikos ir informatikos bei Lietuvių kalbos institutai. Paskirtas jis „Profesoriui Aleksandrui Vanagui atminti".

Kartu su Laima Grumadiene Žilinskienė parengė dar du stambius lietuvių statistinės kalbotyros veikalus – „Dažninį dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodyną (mažėjančio dažnio tvarka" (V., 1997) ir „Dažninį dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodyną (abėcėlės tvarka" (V., 1998)[528].

Šios kalbininkės drauge parengė ir daugybę valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinių minimaliųjų žodynų.

Su Laima Pečkuviene Žilinskienė parengė mokomąją knygą „Kalbos patarimai studentams" (V., 2005).

Mykolas Letas Palmaitis. Mykolas Letas Palmaitis gimė 1944 m. gegužės 14 d. Sankt Peterburge mišrioje senųjų peterburgiečių šeimoje (motina Klosse Baltijos vokiečių, gal prūsų mozūrų kilmės).

1970 m. baigė Leningrado universiteto Orientalistikos fakulteto semitologijos skyrių ir tais pačiais metais atsikėlė į Lietuvą „ieškoti prarastos protėvių kultūros". Puikiai išmoko lietuvių kalbą. 1975 m. baigė Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedros aspirantūrą ir apgynė daktaro (tada kandidatinę) disertaciją „Baltų kalbų negimininių įvardžių istorija" (vadovas Vytautas Mažiulis).

1976 m. išvyko į Tbilisį, kur asfalto gamykloje dirbdamas kūriku, studijavo kartvelistiką. Parašė knygą „Indoeuropiečių kalbų apofonija ir deklinacinių modelių raida diachroniniu-tipologiniu aspektu" („Индоевропейская апофония и развитие деклинационных моделей в диахронно-типологическом аспекте". Тбилиси, 1979). Knyga 1980 m. Tbilisio universitete buvo apginta kaip daktaro (da-

[527] Murmulaitytė D. Priesagos *-imas* vedinių pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne". – Lit., 1995, 22(2), p. 55–67.

[528] Plg. p. 321.

bar habilituoto) disertacija. Tačiau Aukščiausioji atestacinė komisija (vad. VAK'as) disertacijos nepripažino.

1980–1998 m. Palmaitis dirbo Baltų filologijos katedroje vyresniuoju moksliniu bendradarbiu. Nuo 1998 m. ėjo Europos išsklaidytų etninių mažumų i-to direktoriaus pareigas[529].

Pirmosios kalbininko publikacijos daugiausia susijusios su jo daktaro disertacijos tema[530].

Tolesni Palmaičio tyrinėjimai dažniausiai susiję su protoindoeuropeistikos, borealinės (nostratinės) lingvistikos problemomis[531]. Tiesą sakant, tai jau atsispindėjo ir pirmosiose jo publikacijose.

Minėtina ir įdomi Palmaičio Tamazo Gamkrelidzės ir Viačeslavo Ivanovo veikalo „Indoeuropiečių kalba ir indoeuropiečiai" („Индоевропейский язык и индоевропейцы". Тбилиси, 1984, 1–2) recenzija[532].

Visus šios srities tyrinėjimus kalbininkas apibendrino knygoje „Baltų kalbų gramatinės sistemos raida" (Kaunas, 1998). Tai gana prieštaringas veikalas. Jau ir pats jo autorius jautė, kad jo idėjos „vargu ar pradžiugins tradicionalistus, šis „profesionalaus kūriko" darbas

[529] Beitaras V. Svajonė apie Prūsiją. – Nemunas, 1955, 11–12, p. 36–40.

[530] Palmaitis L. Asmeniniai įvardžiai ir borealinių kalbų protosistemos rekonstravimas (remiantis vakarinių tarmių medžiaga. – Blt., 1974, 10(1), p. 53–63; Dar dėl ide. fleksinės sistemos atsiradimo. – Blt., 1975, 11(1), p. 31–36; Asmeninių įvardžių formos kuriuose-ne-kuriuose senuosiuose lietuvių raštuose. – MA Darbai, 1975, 4(53), p. 167–185; Prūsų kalbos negimininių įvardžių formų kilmė. – Blt., 1976, 12(2), p. 156–165; Палмайтис Л. Личные местоимения в протоафразийском и праиндоевропейском в связи с вопросом бореальных реконструкций. – Труды института этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая, 1975, 10, с. 165–174.

[531] Palmaitis L. Nots on the development of Baltic declension. – Blt., 1977, 13(2), p. 331–337; Tipologinės pastabos dėl giminės kategorijos formavimosi. – Blt., 1978, 14(1), p. 27–37; Опыт реконструкции общебореальной (ностратической) морфологии в уральско-индоевропейско-афразийском аспекте: Вопрос эргатива. – LP, 1978, 21, p. 9–24; Праязык – генетическая или контактная общность – ВЯ, 1978, I, с. 51–56; Картвельские архаизмы и индоевропейская реконструкция. – Труды Тбилисского университета, 1979, 202, с. 166–181; Proto-Indo-European vocalism and development of the Indo-European declensional models. – IF, 1979, 84, p. 17–48; The new look of Indo-European declension. – IF, 1981, 86, p. 71–95; Die Ursprache als in Zeit und Raum wandernde Zone der minimalen Innovationen (am Beispiel des „Baltogermanischen"). – ReB, 1996, p. 17–26, ir kt.

[532] Palmaitis L. (Rec.) – IF, 1988, 93, p. 280–292.

galbūt sudomins originalių sprendimų ieškantį jaunimą, kuris ir yra visų tolesnių indoeuropeistinių ir balistinių studijų viltis". Jis tartum knygos moto cituoja įžymios rusų indoeuropeistės Dagnijos Desnickajos žodžius: „Autorius suverčia hipotezes į sudėtingą konstrukciją, kuri, jo nuomone, galinti išspręsti visus indoeuropiečių kalbotyros klausimus" (p. 7). Visų indoeuropiečių kalbotyros problemų Palmaičio veikalas neišsprendė. Tačiau tiek baltistai, tiek indoeuropeistai, tiek borealinės lingvistikos atstovai čia ras daugybę naujų idėjų. Knygą sudaro trys dalys: „Baltų kalbos – paskutinioji indoeuropiečių prokalbės manifestacija", „Baltų vardažodis", „Baltų veiksmažodis". Be to, knygoje pateikiamas baltų veiksmažodžių struktūrinis indeksas. Knyga dedikuojama „Magistro illustrissimo Vytauto Mažiuli", kurio kai kurias idėjas autorius plėtoja savo knygoje.

Kita Palmaičio tyrinėjimų sritis – prūsų kalba. Įvairios prūsų kalbos problemos tyrinėjamos jau mūsų minėtuose kalbininko darbuose. Kartu su Vladimiru Toporovu jis paskelbė straipsnį[533], kuriame aptariamos prūsų kalbos rekonstravimo galimybės. Palmaitis parašė ir „Naujosios prūsų kalbos gramatiką" (V., 1989), išleido kalendorių „Prūsa 1990", kuriame dalis tekstų skelbiama Palmaičio „atnaujintąja prūsų kalba". Toporovas labai teigiamai yra atsiliepęs apie Palmaičio rekonstruotus prūsiškus tekstus, nes Palmaitis, be labai gero kalbų mokėjimo, turįs ir puikų kalbos jausmą. Patys svarbiausi šios srities kalbininko darbai yra: „Atkurtosios prūsų kalbos žodynas, Prūsų-lietuvių, lietuvių-prūsų", „Atnaujotas prūšu valodas vārdnīca. Prūšu-latviešu, latviešu-prūsu", „Wörterbuch der wiederbelebten prussischen Sprache. Deutsch-prussisches" (Kaunas, 2007). Kartu su Bonifacu Stundžia parengė naują 1545 metų prūsų katekizmo leidimą „Pirmoji prūsų knyga" (V., 1995, angliškas tekstas Laimučio Valeikos). Pastarąsias knygas autorius pasirašė Mikelio Klusio slapyvardžiu.

Palmaitis taip pat parengė naują prūsų kalbos paminklų leidimą „Old Prussian written monuments" (Kaunas, 2007). „Senosios prūsų kalbos konkordanciją ir atvirkštinį žodyną" („Lexicon Borvssicum Vetus" (Kaunas, 2007).

[533] Палмайтис М. Л., Топоров В. Н. От реконструкции старопрусского к реконструкции новопрусского. – Б-с. иссл., 1983, с. 36–63.

Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimo proga išleista labai kontraversiška, drąsių, bet sunkiai įrodomų hipotezių gausi Palmaičio knyga „Įmintos tūkstantmečio mįslės“ (Kaunas, 2009). Joje mėginama nustatyti tiksli šv. Brunono Bonifaco žūties vieta (lietuvių dėl žūties, autoriaus nuomone, kaltinti negalima). Pabrėžiamas prūsų vaidmuo Kijevo Rusios kūrimuisi. Per prūsus į rusų kalbą atėjęs *витязь* (plg. pr. *witing* 'kilmingųjų prūsų, tarnavusių Ordinui' pavadinimas). Rusijos vardas sietinas su s. isl. *róps-men* 'irkluotojai' ir liet. upėvardžiu *Rùsnė*. Dalį šių idėjų Palmaitis jau buvo išdėstęs anksčiau[534].

Ši Palmaičio knyga vertinga ir tuo, kad joje skelbiami šv. Brunono Bonifaco raštai (lotynų kalba, p. 117–164)[535].

Vitalija Maciejauskienė. V. Maciejauskienė gimė 1945 m. birželio 14 d. Marijampolėje. 1963 m. baigė Marijampolės Petro Armino vidurinę mokyklą. 1963–1968 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. 1981–2010 m. dirbo Lietuvių kalbos institute. 1981 m. apgynė daktaro disertaciją. 1992–2003 m. vadovavo Vardyno skyriui. 1994 m. apgynė habilituoto daktaro disertaciją. 1995–1997 m. ji taip pat vadovavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių kalbos katedrai. Nuo 1993 su pertraukomis dėstė Vilniaus pedagoginiame universitete. 2002 m. šiame universitete jai buvo suteiktas profesorės vardas.

Su lietuvių onomastika, galima sakyti, yra susijusi visa Maciejauskienės mokslinė veikla. Jos daktaro disertacijos tema buvo „Lietuvių pavardžių susidarymas“. Prieš gindama disertaciją šia tema ji jau buvo paskelbusi daug straipsnių[536].

Pasinaudojusi ir disertacijoje sukauptais faktais, kruopščiai ištyrusi papildomą archyvinę medžiagą (daugiausia įvairius dvarų,

[534] Palmaitis L. Old Prussian share creating the first Russian State: Break of the Millenium comments to the Norman theory. – Hasiuk ded., p. 141–153.

[535] Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 2009, 44(1), p. 149–159.

[536] Maciejauskienė V. Naujosios dvikamienės lietuvių pavardės su asmenvardiniu sandu. – MA Darbai, 1973, 1(42), p. 177–181; Lietuvių pavardžių formavimasis XVI a. II pusėje. – MA Darbai, 1975 3(52), p. 143–152; Lietuvių pavardžių formavimasis XVII a. – MA Darbai, 1977, 1(58), p. 115–125; Lietuvių asmenvardžių priesagų paplitimas XVII a. – LKK, 1977, 17, p. 159–168; Lietuvių pavardžių susidarymas. – KK, 1978, 35, p. 64–70; XVI a. lietuvių vardai. – KK, 1979, 36, p. 84–89; Moterų įvardijimo būdai XVI–XVIII a. dokumentuose. – KK, 1980, 38, p. 81–89.

seniūnijų, parapijų inventorius, krikšto metrikų registracijos knygas), apskritai pasinaudojusi daugiausia savo pačios sukaupta apie 110 tūkstančių vienetų XIII–XVIII a. asmenvardžių kartoteka, praėjus dešimtmečiui po disertacijos gynimo Maciejauskienė išleido labai vertingą monografiją „Lietuvių pavardžių susidarymas, XIII–XVIII a." (V., 1991).

Šioje monografijoje labai sistemingai išdėstomas visas sudėtingas įvardijimo procesas. Kaip žinia, beveik visoms tautoms būdingas antroponiminės raidos pirminis etapas – tai įvardijimas vienu asmenvardžiu. Vienu antroponimu buvo įvardijami ir visų socialinių luomų lietuviai. Tačiau XV a. istoriniuose dokumentuose jau dažniausiai vartojamas įvardijimas dviem asmenvardžiais. Apie lietuvių pavardžių atsiradimą šiuo metu dar kalbėti negalima, bet jau galima konstatuoti kai kuriuos asmenvardžių pavardėjimo elementus. XVI a. formuojasi kilmingųjų asmenų pavardės. Dauguma valstiečių pavardžių dar neturi. XVII a. daug pavardžių jau susiformavę. Galutinai pavardžių formavimosi procesas baigiasi XVIII amžiuje. Lietuvių pavardžių formavimosi procesas apytikriai sutampa su šiuo procesu, vykusiu mūsų kaimyninėse šalyse.

Štai Latvijoje pavardės juridinį statusą įgijo XIX a. pradžioje. XVII a. jau yra nemaža susiformavusių lenkų pavardžių. Tačiau galutinai juridiškai jos įteisinamos tik XIX–XX amžiuje. Rusų ir ukrainiečių pavardžių stabilizacija vyko XVIII–XIX amžiuje. Įdomus procesas vyko Vokietijoje. Didžiuosiuose miestuose pavardės ten egzistuoja jau XII amžiuje. Tačiau kai kuriose Vokietijos vietovėse valstiečių pavardės nusistovi tik XVII–XVIII ar net XIX amžiuje.

Pagal trinarį rusų modelį Lietuvos istoriniuose dokumentuose, ypač XVI a., retkarčiais įvardijami ir lietuviai. Tačiau toliau šis modelis nepaplito.

Labai įdomūs Maciejauskienės knygos puslapiai, skirti lietuvių pavardžių slavinimui, moterų įvardijimo raidai[537].

Lietuvių pavardžių istorijai buvo skirtas ir habilitacinis Maciejauskienės darbas „Lietuvių pavardės: raida ir kilmė" (V., 1994). Jį sudarė tokie skyriai: „Pavardžių patroniminių priesagų numetimas", „Pa-

[537] Vanagas A. (Rec.) – GK, 1992, 10, p. 19–20; Norkaitienė M., Ramonienė M. (Rec.) – LKK, 1993, 32, p. 240–242; Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 1994, 28(2) p. 129–130; Dacewicz L. – Białostoczyzna, 1992, 4, p. 68.

vardžių slavinimas XVII–XIX a.“, „XVIII–XIX a. pavardžių variantai“, „Istorinių asmenvardžių varijavimas ir dabartinių pavardžių lyčių autentiškumo bei kilmės aiškinimo problema“, „Svarbiausi lietuvių pavardžių kilmės šaltiniai“, „Moterų įvardijimo raida XVI–XIX a.“.

Be anksčiau aptartos monografijos, habilitaciniam darbui Maciejauskienė panaudojo studiją „Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai“ (LKK, 1993, 32, p. 34–99). Šioje studijoje, remdamasi Kriaunų (Rokiškio r.) bažnyčios archyvuose saugomais 1678–1719 m. dokumentais (krikšto ir jungtuvių aktais), Maciejauskienė pateikia apie 15 340 lietuvių įvardijimų analizę. Analizė dažniausiai patvirtina jos ankstesniųjų tyrimų išvadas. Gal reikėtų atkreipti dėmesį, kad autorės čia tirtų ankstesnių metų (1678–1693 m.) dokumentuose lietuviškos kilmės asmenvardžiai sudaro 44,44%, vėlesniuose – (1691–1719 m.) – 40,38%. Iš slaviškų apeliatyvų kilusių asmenvardžių ankstesniuose dokumentuose yra 9,48%, vėlesniuose – 12,34%. Vadinasi, čia tyrinėti Maciejauskienės asmenvardžiai atspindi lietuvių asmenvardžių slavėjimo procesą. Manoma, kad dabartinių lietuviškos kilmės pavardžių yra 30%.

Tiesiogiai su habilitacine disertacija susijęs ir įdomus Maciejauskienės straipsnis „Lietuvių įvardijimas XIX a. pirmojoje pusėje“ (LKK, 1993, 32, p. 100–113). Pagrindinė šio straipsnio išvada: „Dažniausias šio laikotarpio dokumentuose yra jau XVIII a. tapęs norma lietuvių įvardijimas vardu ir pavarde“ (p. 111). Dažniausias nukrypimas nuo tokio įvardijimo – jo papildymas tėvo vardo nuoroda. Tačiau jis „ne su natūralia lietuvių įvardijimo raida susijęs, o iš šalies dirbtinai primestas reiškinys“ (p. 109).

Lietuvių pavardžių raidos kilmės klausimais kalbininkė yra paskelbusi ir daugiau vertingų straipsnių[538].

Labai įdomi Maciejauskienės studija „Vienkamieniai lietuviškos kilmės vardai XVI amžiuje“ (D. ir d., 1997, 4, p. 111–133), kurio-

[538] Maciejauskienė V. Dėl kai kurių lietuvių pavardžių lyčių bei jų etimologijų. – Blt., 1994, 29(2), p. 195–206; Dieveniškių pavardės. – Dieveniškės. V., 1995, p.449–461; Мацеяускене В. Влияние языка источников на возникновение литовских фамилий в XVIII веке. – Prace Slawistyczne, 1990, 81, p. 263–273; Dėl lietuvių pavardžių (asmenvardžių) klasifikavimo. – Blt., 1997, 32(1), p. 101–109; Lietuvių pavardžių lyčių varijavimas XIX amžiuje. – Lit., 1997, 2, p. 71–87; Moterų įvardijimas XIX a. istoriniuose šaltiniuose. – ALL(LKK), 1999, 41, p. 108–144.

je iš dvinarių šio laikotarpio įvardijimų, užfiksuotų rusų arba lenkų rašytiniuose šaltiniuose, mėginama rekonstruoti lietuviškus vienkamienius vardus.

Maciejauskienė yra bendraautorė ir vieno svarbiausių lietuvių onomastikos veikalo „Lietuvių pavardžių žodyno" (V., 1985–1989, I–II). Ypač didelis jos indėlis rengiant antrą šio veikalo tomą, kur ji ne tiktai rašė tekstą, bet aiškino ir pavardžių kilmę.

Lietuvių asmenvardžių klausimais kalbininkė paskelbė ir daugybę platesniam skaitytojų ratui skirtų straipsnių. Nemaža ji nusipelnė organizuodama onomastinės medžiagos rinkimą.

Maciejauskienė spaudai parengė ir ilgamečio savo kolegos Aleksandro Vanago knygą „Lietuvos miestų vardai" (V., 1996). Apie šį mūsų onomastikai tiek daug nusipelniusį tyrinėtoją parašė vertingą straipsnį[539]. Su Laimučiu Bilkiu ir Alma Ragauskaite Maciejauskienė sudarė ir A. Vanago darbų bibliografiją[540].

Kalbininkė daug prisidėjo ir prie šiuo metu bene svarbiausio lietuvių onomastikos veikalo „Lietuvos vietovardžių žodyno" rengimo. Šį kolektyvinį veikalą sudarys 10 (ar net daugiau tomų). Būsimojo lietuvių onomastikos veikalo pobūdį ir sandarą kalbininkė jau yra išdėsčiusi specialiuose straipsniuose[541]. Pirmasis veikalo tomas jau išleistas (V., 2008).

Maciejauskienei kartu su A. Vanagu ir M. Razmukaitei už darbą prie „Lietuvių pavardžių žodyno" buvo paskirta 1993 metų Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Regina Koženiauskienė. Regina Koženiauskienė gimė 1946 m. vasario 6 d. Ukmergėje. 1962 m. Panevėžyje baigusi vidurinę mokyklą, 1962–1967 m. Vilniaus universitete studijavo klaisikinę filologiją. 1967–1990 m. šiame universitete dirbo įvairų pedagoginį ir administracinį darbą.

[539] Maciejauskienė V. Aleksandro Vanago mokslo darbai. – Onoma, p. 18–30.

[540] Aleksandras Vanagas. Bibliografija. – ALL(LKK), 1999, 41, p. 3–50 (taip pat atskiras atspaudas, V., 1999).

[541] Maciejauskienė V. „Lietuvos vietovardžių žodynas": pobūdis ir sandara. – Lit., 2002, 2(50), p. 102–117; Koks bus naujasis lietuvių vietovardžių žodynas. – GK, 2002, 9, p. 3–7; plg. t. p. Dėl latvių ir lietuvių vietovardžių kilmės aiškinimo. – On. Lett., 2004, 2, p. 127–143; Dar kartą apie lietuvių prielinksninius vietovardžius. – Lit., 2007, 53(3), p. 64–80.

Nuo 1991 m. Koženiauskienė dirbà Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje. 1991 m. ji apgynė daktaro, 2001 m. – habilituoto daktaro disertacijas. 1995 m. jai buvo suteiktas docento, 2002 m. – profesoriaus vardas. 1996–2006 Koženiauskienė vadovavo Lietuvių kalbos katedrai.

Kalbininkė daugiausia darbuojasi toje lietuvių kalbotyros ir apskritai lietuvių filologijos srityje, kur jai ypač praverčia klasikinės filologijos specialybė ir geras lenkų kalbos mokėjimas[542].

Pirmosios Koženiauskienės disertacijos pagrindą sudaro didžiulė knyga „XVI ir XVIII amžiaus prakalbos ir dedikacijos" (V., 1990; II leid. 2001)[543]. „Prakalbos ir dedikacijos – tai savotiški senųjų mūsų rašytojų literatūriniai laiškai ir testamentai, perduodantys būsimosioms kartoms neįkainojamą turtą – gyvą tos epochos sąžinės balsą, šventą atsakomybę, autentišką patirtį ir dvasią keliančius kentėjimus" (p. 5). Pirmojoje knygos dalyje (p. 7–48) skelbiama studija „Prakalbų ir dedikacijų apžvalgos metmenys (XVI–XVIII a.)". Toliau su plačiais komentarais, žiniomis apie autorius pateikiama fotografuotiniai prakalbų ir dedikacijų tekstai ir lietuviški jų vertimai, pateikiama chronologine tvarka nuo Martyno Mažvydo 1547 m. katekizmo iki Kristijono Gotlibo Milkaus 1800 m. žodyno garsiojo Imanuelio Kanto „Draugo prierašo".

Koženiauskienė yra pirmoji mūsų filologė, plačiau susidomėjusi retorikos problemomis. Be straipsnių šia tema[544], ji paskelbė ir dar dvi knygas. Knyga „Retorika: iškalbos stilistika" (V., 1999) sudarė ir jos habilitacinės disertacijos pagrindą. Knygoje autorė išdėsto klasikinės retorikos teoriją. Parodo, kaip šio mokslo supratimas keitėsi

[542] Moralų kalbėtoją iškalba puošia, iš amoralaus – daro juokdarį. Kalbėjosi R. Urnėžiūtė. – GK, 2006, 3, p. 13–17.

[543] Koženiauskienė R. Przedmowy i dedykacje XVI–XVIII w. w.: autoreferat dysertacji na uzyskanie stopnia naukowego kandydata nauk filologicznych. Universitet Wileśńki. Wilno, 1991.

[544] Koženiauskienė R. Antanas Baranauskas – iškalbos profesorius. – Mokykla, 1993, 1, p. 30–32; Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis, 1994, 8, p. 343–347; Kalbėjimo menas. – GK, 1997, 2, p. 1–8; 4, p. 3–11; Retorinės elokucijos santykis su kalbos kultūra ir stilistika. – KK, 1998, 71, p. 68–74; Pavyzdinės kalbos kūrimo intencijos M. Daukšos ir S. Stanevičiaus prakalbose. – Blt., 1999, 34(2), p. 249–257; The context of Martynas Mažvydas' rethorical text. – Martynas Mažvydas and Old Lithuania. Vilnius, 1998, p. 191–212, ir kt.

nuo senovės graikų iki paskutinių XX amžiaus dešimtmečių. Kaip iliustracinius pavyzdžius ji pasitelkia garsiųjų antikos oratorių ir įvairiu laiku pasižymėjusių lietuvių kalbėtojų tekstus. Nagrinėja retorikos ir kalbos kultūros bei stilistikos ryšius. Apskritai ši knyga yra labai išsamus tiek retorikos teorijos, tiek ir praktikos vadovėlis[545].

Antroji Koženiauskienės knyga – „Juridinė retorika. Studijų vadovas teisininkams" (V., 2005). Ši knyga, be teorinės dalies, daugybės praktinių pamokymų, teikia nemaža ir grynai kalbinių patarimų: nurodomos būdingesnės teisininkų kalbos kirčiavimo, tarimo, leksikos, sintaksės klaidos, paronimų painiojimo atvejai. Nepagailėta ir vadinamosios įdomiosios kalbotyros pavyzdžių.

Retorikos skyrius Koženiauskienė parašė ir keletui aukštesniosioms klasėms skirtų vidurinių mokyklų lietuvių kalbos vadovėlių. Čia gal atskirai derėtų paminėti su Danguole Mikulėniene parašytą lietuvių kalbos vadovėlį „Lietuvių kalba" (Puńsk, 2006–2007, 1–2), skirtą Lenkijos lietuvių licėjui.

Koženiauskienės retorikos darbai parašyti patrauklia forma, daugiausia jie skirti plačiajai visuomenei, tačiau ir kalbininkai ras čia įdomių detalių, pastebėjimų. Pavyzdžiui, lietuvių kalbėtojas per minutę paprastai ištaria 120–140 žodžių, vokiečiai ištaria apie 210, anglai – 220, japonai per tą patį laiką sugeba ištarti 310, prancūzai – 350 žodžių (GK, 1997, 2, p. 7).

Koženiauskienė iš lenkų kalbos išvertė Jono Čečioto „Giesmeles apie senovės lietuvius iki 1434 metų" (V., 1994), Samuelio Daugirdo veikalą „Genealogija arba Trumpas didžiųjų Lietuvos kunigaikščių ir jų didžių bei narsių žygių aprašymas' (V., 2000). Su Marija Nedzwedzka ir Algiu Kalėda parengė kūrinių apie Lietuvą lenkišką antologiją „Lietuva, mūsų mieloji motina" („Litwo, nasza matko miła". V., 1996). Su Giedrium Viliūnu parengė knygelę „Lituanistų filologų rašto darbai: metodiniai nurodymai studentams" (V., 2000). Sudarė angliškai išleistą straipsnių rinkinį „Martynas Mažvydas ir senoji Lietuva" („Martynas Mažvydas and Old Lithuania". Vilnius,)[546].

[545] Knabikaitė V. M. (Rec.) – GK, 1999, 10 p. 15–16; Skurdenienė I. (Rec.) – Naujasis židinys. Aidai, 1999, 11–12, p. 598–599.

[546] Schmalstieg W. R. (Rec.) – ALt, 2002, 2, p. 219–226.

Parašė kalbininkė mokyklai skirtą publicistinę knygą „Būkim šviesos ir tiesos vaikai“ (Kaunas, 2007), kuriame labai patrauklia forma pasakojama apie Vincą Kudirką.

Už senosios lietuvių raštijos tyrinėjimus Koženiauskienei 1997 m. paskirta Martyno Mažvydo premija. 2006 m. ji buvo apdovanota Felicijos Bortkevičienės premija.

Juozas Karaciejus. Kalbos istorikas, leksikologas, tekstologas J. Karaciejus gimė 1948 m. sausio 12 d. (dokumentuose spalio 28 d.) Cimaniūnų kaime (Lazdijų r.). 1967 m. baigė Krikštonių vidurinę mokyklą. 1967–1973 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. 1970–1973 m. dirbo Vilniaus universiteto Mokslinėje bibliotekoje.

1973 m. Karaciejus pradėjo dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros institute. 1976–1978 m. jis stažavosi SSRS MA Kalbotyros institute. 1987 m. kalbininkas Vilniaus universitete apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos socialinių terminų istorija“.

1987–1996 m. Karaciejus dirbo Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedros vyresniuoju moksliniu darbuotoju. Tuo metu jis daugiausia rengė lietuvių kalbos etimologinio žodyno kartoteką. 1990–1992 m. jis Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Lietuvių kalbos ir literatūros katedros dėstytojas. 1992–1996 m. – Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedros vyresnysis mokslinis darbuotojas. 1995–1999 m. dėstė Vytauto Didžiojo universitete (docentas 1997 m.). 1996–2010 m. dirbo Lietuvių kalbos institute[547]. 1994 m. Karaciejus stažavosi Upsalos universitete Švedijoje.

Pirmosios Karaciejaus publikacijos daugiausia susijusios su jo disertacijos tema. Viename iš straipsnių jis aptarė lietuvių kalbos žodžių *liáudis, šeima, tauta* istoriją[548]. Kitame straipsnyje nagrinėjo kai kuriuos Konstantino Sirvydo raštų socialinius terminus[549]. Nustatė termino *rykūnia* ‘viena iš dvaro šeimynos moterų, prižiūrinti gyvulių auginimą ir gyvulininkystės produktų perdirbimą’ autentiš-

[547] Ambrazas S. Juozui Karaciejui sukako 60 metų. – KK, 2008, 81, p. 343–346.

[548] Karaciejus J. Iš senųjų lietuvių kalbos socialinių terminų tyrinėjimo istorijos. – LKK, 1979, 19, p. 125–130.

[549] Karaciejus J. Dėl keleto socialinių terminų K. Širvydo raštuose. – LKK, 1980, 20, p. 101–107.

kiausią formą[550]. Įdomūs jo straipsniai apie žodžių *draũgas, bičiùlis*[551], *svẽčias, viešnià*[552], *bérnas, mergà*[553] istoriją.

1995 m. Karaciejus paskelbė vieną įdomiausių ir mįslingiausių senųjų lietuvių kalbos paminklų – vadinamąją Wolfenbüttelio postilę („Wolfenbüttelio postilė". V., 1995). Rankraštį jis šifravo iš hercogo Augusto bibliotekoje (Wolfenbüttelio mieste) saugomo rankraščio kopijos (ją Vilniaus universiteto Mokslinei bibliotekai padovanojo italų baltistas Guido Michelinis) bei mikrofilmo. Iššifruotas tekstas su daugybe įvairių ženklų buvo perrašytas kompiuteriu. Šiam leidiniui Karaciejus parašė ir įvadinį straipsnį „Wolfenbüttelio postilės tyrinėjimo problemos" (p. 15–22; straipsnio tekstas paskelbtas ir vokiečių kalba, p. 23–30).

Straipsnyje aprašoma šio kalbos paminklo atradimo, tyrinėjimo istorija, trumpai aptariamos kalbos ypatybės.

Deja, rankraščio kopija pasirodė nepakankamai tobula, ir kalbininkams teko rengti naują veikalo leidimą[554].

Karaciejus spaudai parengė įdomų mūsų XVIII amžiaus raštijos rankraštinį paminklą kunigo Kiprijono Lukausko „Pamokslus" (V., 1996). Rankraštis saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje – „Pamoksłas Jsz Prisakimų Diewa Ape Pawinascias Giwenima Krikscioniszka. Per Kuniga Cyprioną Lukawski Plebona Traszkunų Surasitas Metusy Chrystusa 1797".

Knygoje skelbiamas Karaciejaus straipsnis „Kelios pastabos dėl K. Lukausko „Pamokslų" kalbos" (p. 18–20). Artūro Tereškino ir Vytauto Bogušio straipsniuose apibūdinamo šio mūsų raštijos atstovo asmenybė, pateikiamos biografijos nuotrupos, perrašymo istorija. Pirmasis šio rankraščio paskelbimu buvo pradėjęs rūpintis profesorius Jurgis Lebedys. Jo rankraštį perrašė buvusi Universiteto bibliotekos sekretorė R. Atkočiūnienė.

[550] Karaciejus J. Dėl socialinio termino *rykūnia* formos. – LKK, 1983, 22, p. 124–127.

[551] Karaciejus J. Iš lietuvių kalbos žodžių istorijos. – M. ir žn., p. 104–110.

[552] Karaciejus J. Iš lietuvių kalbos žodžių istorijos. – Žn. ir pr., p. 62–75.

[553] Karaciejus J. Iš lietuvių kalbos žodžių istorijos. III. – Žd. ir pr., p. 36–40.

[554] Palionis J. Mįslingas senasis lietuvių rašto paminklas. – Metai, 1997, 2, p. 107–116; Palionis J. (Rec.) – Blt., 1997, 32(1), p. 125–130; Gelumbeckaitė J. (Rec.) – ALt, 2000, 2, p. 173–194.

Karaciejus parengė spaudai ir anoniminį, Vilniaus universiteto Bibliotekoje saugomą XVIII a. pradžios rankraštinį lietuvių kalbos paminklą „Concionum Litvanicarum pro aliquibis dominicis et festis" („Lietuviški pamokslai kai kuriems sekmadieniams ir šventėms")[555] – „Contiones Lituanicae.. XVIII a. pradžios pamokslai" (V., 2008). Šiam veikalui parengė kruopščius komentarus, aptarė jo kalbos ypatybes, atkreipė dėmesį į ankstesnių tyrinėtojų kai kuriuos nepagrįstus teiginius.

Taip pat jis spaudai parengė Martyno Mažvydo „Kalėdų giesmes" (V., 1997).

Karaciejus (kartu su A. Sabaliausku) spaudai parengė Kazimiero Būgos laiškus Jāniui Endzelīnui (LKK, 1980, 20, p. 54–85). Paskelbė jis ir keletą kitų K. Būgos laiškų (LKK, p. 86–95).

Kalbininkas paskelbė straipsnių įvairiais lietuvių kalbos istorijos klausimais[556]. Ypač dėmesio nusipelno jo straipsnis apie XVIII a. lietuviškų raštų kalbą[557], kuriame jis prieštarauja paplitusiai nuomonei, kad šio meto lietuvių raštija patyrė nuosmukį.

Labai vertingos Karaciejaus kai kurių mūsų senosios raštijos paskelbtų veikalų recenzijos.

Iš prancūzų kalbos jis išvertė Roberto Gauthiot knygą „Le parler de Buividze" („Buivydžių šnekta". V., 1990), parašė jai įžangą. Apie šį lietuvių kalbos tyrinėtoją, jo kelionę į Lietuvą paskelbė straipsnį[558].

Lenkų baltistikos žurnalui „Linguistica Baltica" Karaciejus padėjo rengti baltų kalbotyros bibliografiją. Nuo 1994 m. jis yra žurnalo „Baltistica" redakcijos narys.

Grasilda Blažienė. Lietuvių onomastikos srityje ypač daug nuveikė G. Blažienė.

Kalbininkė gimė 1949 m. rugpjūčio 15 d. Viekšniuose (Akmenės r.). Viekšniuose baigusi vidurinę mokyklą, 1969–1974 m. vo-

[555] Karaciejus J. Rankraštinis XVIII a. pradžios pamokslų rinkinys. – Naujasis Židinys. Aidai, 1996, 9, p. 581–588.

[556] Karaciejus J. Pirmoji knyga ir jos adresatas. – D. ir d., 1997, 4(13), p. 93–98; Apie istorinį ir etimologinį lietuvių kalbos žodyną. – LKK, 1997, 37, p. 209–213; Etimologinės pastabos P. Skardžiaus „Lietuvių kalbos žodžių daryboje". – LKK, 1997, 38, p. 21–26, ir kt.

[557] Karaciejus J. Dėl XVIII a. raštų kalbos. – LKK, 1998, 39, p. 134–139.

[558] Karaciejus J. Roberto Gauthiot kelionės į Lietuvą ataskaita. – K. ist. ir d. prob., 1, p. 224–240.

kiečių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Nuo 1974 m. dirbo Vilniaus pedagoginiame universitete. 2000 m. jai buvo suteiktas docentės vardas. Nuo 2004 m. Blažienė vadovavo Vokiečių kalbos katedrai. 2008 m. kalbininkė apgynė habilitacinį darbą. Nuo 2008 m. ji dirba Lietuvių kalbos institute – eina direktorės pavaduotojos pareigas. Lietuvių onomastikos klausimais Blažienė skaitė paskaitas įvairiuose Vokietijos universitetuose.

Vytauto Mažiulio vadovaujama kalbininkė parašė ir 1993 m. apgynė disertaciją „Sembos prūsų vietovardžiai". Šia tema paskelbė daugybę straipsnių[559].

Sembos vietovardžių tyrinėjimus Blažienė apibendrino Wolfgango P. Schmido redaguotoje serijoje Hydronymia Europaea paskelbtoje monografijoje „Baltiški Sembos vietovardžiai" („Die baltischen Ortsnamen im Samland". Stuttgart, 2000)[560].

Ypač vertinga šioje pat serijoje paskelbta kalbininkės monografija „Rytų Prūsijos baltiški vietovardžiai" („Baltische Ortsnamen in Ostpreussen". Stuttgart, 2006). Tai didžiulis per 400 puslapių veikalas. Apie šio veikalo apimtį gražiai byloja tas faktas, kad jame užfiksuota 454 vietų vardai, kurių nebuvo Jurgio Gerulio knygoje „Senovės prūsų vietovardžiai" („Die altpreussischen Ortsnamen". Berlin und Leipzig, 1922). Be to svarbu tai, kad autorė pratęsė chronologinę vietovardžių ribą. Mat J. Gerulio tyrinėjimo riba buvo 1525 metai. Tai jis motyvavo faktu, kad XVI a. pradžioje jau nusistovėjo prūsiškų vietovardžių tarimo formos. Esti nemažai atvejų, kai kalbininkė tikslina J. Gerulio ir kitų tyrinėtojų neteisingai

[559] Blažienė G. Keletas pastabų dėl prūsų Sembos mikrotoponimų. – Blt., 1986, 22(2), p. 37–42; Sembos vietovardžių klausimu. – Senovės baltų kultūra. Prūsijos kultūra. V., 1994, p. 10–17; Die altpreussischen Ortsnamen anthroponymischer Herkunft. – Coll. Pruth., II, p. 25–37; Nauji prūsų vardyno duomenys. – Blt., 1995, 30(2), p. 93–104; Dėl XVI–XVII amžiaus Sembos vietovardžių. – Blt., V priedas, 1998, p. 59–78; Zu den altpraussischen Ortsnamen des Samlandes. – D. ir d., 1999, 10, p. 59–68; Sembos vietovardžiai Rytprūsių foliantuose. – ALL(LKK), 1999, 41, p. 96–100; Zur altpreussischen Namenforschung. – IF, 2003, 108, p. 267–278; Zu den altpreussischen dehydronymischen Oikonymen. – IF, 2006, 11, p. 305–319; Zu den altpreussischen dehydronymischen Oikonymen (2). – Б-сл. иссл., 2009, 18, с. 254–261; On the Subject of Old Prussian Estate Names. – In H. of Schmalstieg, p. 27–32; Prūsų žemėvardžių tyrinėjimo problemos. – Blt., VI priedas, 2005, p. 27–40.

[560] Pühn J. (Rec.) – ReB, 2002, 8, p. 255–257; Eckert R. (Rec.) – Altpreussische Studien. Dieburg, 2001, p. 37–43.

iššifruotus vietovardžius. Aptaria ji ir daugelio vietovardžių tolimesnį likimą: jie be jokios etimologinės motyvacijos buvo pakeisti rusiškais vietų vardais. Pagrindinę faktinę medžiagą Blažienė surinko iš rankraštinių Ordino ir Rytų Prūsijos foliantų, saugomų Slaptajame valstybiniame Berlyno archyve „Preussische Kulturbesitz". Kaip Blažienės knygos priedai čia skelbiami ir lenkų kalbininkės Rozalijos Przybytek darbai „Pietinės Rytų Prūsijos dalies baltiškos kilmės vietovardžiai" („Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussen") ir „Pamedės baltiški vietovardžiai" („Baltische Ortsnamen in Pomeranien"). Tai dabartinėje Lenkijos teritorijoje randami prūsiški vietovardžiai. Savo veikalą Blažienė dedikavo žymiajam vokiečių baltistui W. P. Schmidui[561].

Kalbininkė taip pat domėjosi prūsų ir latvių vietovardžių bendrybėmis[562]. Vertingas jos straipsnis, skirtas prūsų asmenvardžių problemoms[563].

Blažienė savo darbais gražiai apibendrino beveik prieš šimtmetį J. Gerulio lotyniška disertacija „De Prussicis Sambiensium locorum nominibus" (Tilsit, 1912) pradėtus tyrinėjimus.

Minėtina, kad Blažienė drauge su kitais sudarė žymiam mūsų archeologui pagerbti skirtą straipsnių rinkinį „Florilegium Lithuanum ... in honorem ... Eugenii Jovaiša" (V., 2010), kuriame, be etnografijos, istorijos, archeologijos, esama ir baltų kalbotyros darbų. Taip pat ji yra redakcinės kolegijos pirmininkė akademikui Algirdui Gaižučiui pagerbti skirto didžiulio straipsnių tomo „Inveniens quaero. Ieškoti, rasti, nenurimti" (V., 2011).

Alvydas Butkus. Latvistas ir lietuvių vardyno tyrinėtojas A. Butkus gimė 1950 m. liepos 9 d. Kaune. Čia 1968 m. baigęs vidurinę

[561] Schmalstieg W. R. (Rec.) – ALt, 2006, 8, p. 339–342; Sinkevičiūtė D. (Rec.) – Blt., 2007, 42(1), p. 140–141; Karaliūnas S. (Rec.) – ALL(LKK), 2007, 56, p. 133–135; plg. t. p. Blažienė G. Prūsų vardyno tyrimo problemos. – In H. E. Jovaiša, p. 173–185.

[562] Blažienė G. Zu den lettisch-altpreussischen Entsprechungen. – On. Lett., 3, p. 32–57 (Šis straipsnis – tai didelio darbo pradžia, kuriame autorė, remdamasi savo ankstesniais tyrinėjimais ir Jānio Endzelīno pradėtu, dabar kitų latvių kalbininkų tęsiamu veikalu „Latvijos vietovardžių žodynu" („Latvijas vietvārdu vārdnīca". Rīga, 1956; I d. pavadinimas: „Latvijas PSR vietvārdi") pasiryžusi apžvelgti prūsų ir latvių žemės vardyno bendrybes.

[563] Blažienė G. Dėl prūsų asmenvardžių. – In H. A. Gaižutis, p. 463–474.

mokyklą, dirbo statybų darbininku, 1969–1975 m. – Lietuvos miškų instituto laborantu. 1975 m. baigė Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę.

1976–1990 m. Butkus dirbo Vilniaus universiteto Kauno vakarinio fakulteto Lietuvių kalbos ir literatūros katedroje. 1984 m. apgynė daktaro disertaciją. 1989 m. jam suteiktas docento vardas.

1990–1993 m. Butkus vadovavo Vytauto Didžiojo universiteto Lituanistikos katedrai. Nuo 1995 m. vadovauja jo iniciatyva įsteigtam šio universiteto Letonikos centrui. 1980 m., 1998 m. jis stažavosi Latvijos universitete Rygoje, 1984 m. – Tartu, 1992 m. – Upsalos universitetuose.

Savo disertacijoje „Lietuvių pravardės" Butkus pirmasis plačiau tyrinėjo šį įdomų lietuvių onomastikos sluoksnį – juk pravardės savo prigimtimi yra senesnės už pavardes bei vardus. Pagaliau pravardės yra greičiausiai kintąs asmenvardžių sluoksnis, nes jų nefiksuoja dokumentai, o ir paveldimos jos ne visur vienodai dažnai[564].

Butkaus domėjimasis lietuvių pravardėmis nesibaigė disertacijos gynimu – tai buvo tik tolimesnių tyrinėjimų įžanga. Pradėjęs šiai temai medžiagą rinkti 1976 m., jis įvairiose ekspedicijose, anketinių būdu, būrio savo studentų padedamas rinko ją iki 1990 metų. Taip susikaupė didžiulė lietuviškų pravardžių kartoteka.

1995 m. Butkus išleidžia didžiulę knygą „Lietuvių pravardės" (Kaunas, 1995). Knyga sudaryta iš dviejų dalių – teorinės, kurioje nagrinėjama pravardžių vieta asmenvardžių sistemoje, jų motyvacija, daryba, ir žodyno. Teorinėje dalyje pravardės nagrinėjamos pagal tokias semantines grupes: I. Pravardės dėl fizinių ypatybių, II. Gimininės pravardės, III. Pravardės dėl veiklos, IV. Pravardės dėl kalbos turinio, V. Pravardės dėl būdo ypatybių, VI. Asociacinės pravardės, VII. Pravardės dėl gyvenamosios vietos, VIII. Pravardės dėl kilmės ir tautybės. X. Pravardės dėl kitų motyvų, XI. Nemotyvuotos pravardės. Ši dalis baigiama skyriumi „Pravardinis Lietuvos portretas". Atskirų grupių pravardės toliau detaliai klasifikuojamos motyvų hierarchijos

[564] Butkus A. Pravardės ir jų kilmė. – MK, 1982, 3, p. 25–28; Gyvūninės pravardės. – Blt., 1980, 16(2), p. 160–169; Pravardžių motyvacija ir daryba. – KK, 1984, 46, p. 57–60; Leišu iesaukas, kas raksturo cilvēka dzīves vietu. – Valodas aktualitātes 1988. Rīga, 1989, p. 358–360, ir kt.

tvarka. Pavyzdžiui, pravardės dėl fizinių ypatybių skirstomos į semantines grupeles, susijusias su išvaizda, kalba, motorika, potencija, fiziologija. Reikia pritarti Butkaus recenzentei V. Maciejauskienei, jog „Stebina darbo autoriaus kruopštumas bei išradingumas, kurių, be jokių abejonių, pareikalavo tokia detali pravardžių klasifikacija bei statistinis knygoje pateikiamų duomenų apdorojimas“ (p. 235).

Didesnę knygos dalį sudaro žodynas. Jame apie 22 500 pravardžių užrašymų.

Butkaus knyga „Lietuvių pravardės“ yra svarbus lietuvių onomastikos laimėjimas[565].

Apie pravardes dėl kilmės ir tautybės Butkus paskelbė straipsnį anglų kalba[566]. Minėtinas jo straipsnis ir apie pravardžių struktūrą[567]. Mėgino jis taip pat aiškinti kai kurių Kauno vietovardžių kilmę[568], Žiemgalos vardo istoriją[569].

Butkus yra vienas iš pačių aktyviausių mūsų latvistų. 1987 m. jis kartu su Albertu Sarkaniu išleido knygą „Lietuvių-latvių kalbų vadovas“ (V., 1987). Tai labai naudingas tiek lietuviams, tiek latviams skirtas šių kalbų pradžiamokslis. Jame pateikiami pagal atitinkamas temas paskirstyti pasikalbėjimai, dažniau vartojami frazeologizmai, priežodžiai, patarlės, trumpos gramatikos apžvalgos (lietuvių – latvių kalba, o latvių – lietuvių kalba).

2002 m. „Lietuvių latvių kalbų vadovo“ išleistas trečias leidimas (Kaunas, 2002 m., jo autorius vienas A. Butkus).

Tikras latvistikos įvadas yra Butkaus knyga „Mūsų broliai latviai“ (V., 1990). Jo turinį sudaro: „Latvijos istorijos fragmentai“, „Latvių etnografijos bruožai“, „Latvių tautosaka“, „Latvių kalba“. Pastaraja-

[565] Sviderskienė D. (Rec.) – Blt., 1996, 31(1), p. 128–129; Liutkutė J. Nauja apie sena. – D. ir d., 1996, 2(11), p. 246–248; Maciejauskienė V. (Rec.) – ALL(LKK), 1999, 41, p. 232–241.

[566] Butkus A. The Lithuanian nicknames of ethnonymic origin. – IF, 1995, 100, p. 223–228.

[567] Butkus A. Lietuvių pravardžių struktūra *i(u)*- ir *u*- kamienai. – D. ir d., 1999, 10, p. 91–100.

[568] Butkus A. Kai kurių Kauno vietovardžių kilmė. – Kauno istorijos metraštis. 2. Kaunas, 2000, p. 147–154.

[569] Butkus A. Žiemgalos vardas skandinavų runomis. – Blt., 1994, 29(1), p. 86–90; plg. t. p. The Semigalians – Who were they? – Namn och bygd, 1993, 81, p. 157–160.

me skyrelyje apžvelgiama lietuvių, latvių ir prūsų kalbų bendrybės ir skirtybės, kitų kalbų įtaka latvių kalbai, latvių rašto istorija, latvių kalbos gramatikų apžvalga, leksikos bruožai, latvių kalbos tarmės, latvių kalbos salos Lietuvoje.

Ypač įdomus knygoje pateiktas lietuvių ir latvių kalbas besimokantiems „pavojingiausių" žodžių – būdingesnių lietuvių-latvių kalbų heteronimų skyrelis (liet. *gãras* 'tvaiks' – lat. *gars* 'dvasia, šmėkla' ir t. t.)[570].

1995 m. buvo išleista naujas, gerokai praplėstas šios knygos variantas „Latviai" (Kaunas, 1995). Be kita ko, šią knygą recenzavo latvių kalbininkė akademikė Marta Rudzītė, o įžangą parašė tuometinis Latvijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje Albertas Sarkanis.

Minėtinas Butkaus straipsnis apie latvių kalbos įtaką Skyronių (Bauskės raj., Skyronys prie Latvijos buvo prijungtos 1921 m.) šnektą[571].

2003 m. buvo išleistas Butkaus sudarytas „Latvių-lietuvių kalbų žodynas" (Kaunas, 2003). Žodyno pratarmėje rašoma, kad „Žodyno pagrindu buvo pasirinktas J. Balkevičiaus ir J. Kabelkos prieš ketvirtį amžiaus išleistas analogiškas žodynas (Latvių-lietuvių kalbų žodynas, Vilnius, 1977), taip pat latvių bendrinės kalbos žodynas (Latviešu valodas vārdnīca, Rīga, 1997; II leid. 1998). Iš viso žodyne yra 22 010 žodžių lizdų, o juose apie 43 000 žodžių (J. Balkevičiaus ir J. Kabelkos žodyne buvo apie 42 000 žodžių). Naujasis žodynas papildytas kompiuterine terminija, nevengta plačiau vartojamų žargonizmų, prie augalų ir gyvūnų nurodomi lotyniški terminai, kitaip pateikti geografiniai pavadinimai (atskirai Latvijos, Lietuvos, kitų kraštų pavadinimai), kiek plačiau pateikiamos veiksmažodžių formos. Vis dėlto daugumas žodyno lizdų visiškai sutampa. Nekyla abejonių, kad ir į šį žodyną daugiausiai darbo įdėjo jau mus palikę žymieji mūsų latvistai Jonas Balkevičius ir Jonas Kabelka[572]. Jau parengtas ir internetinis žodyno variantas.

[570] Mataitytė I. (Rec.) – GK, 1991, 1–2, p. 14–15.

[571] Butkus A. Latvių kalbos įtaka Skyronių lietuvių šnektai. – LKK, 1989, 28, p. 55–61.

[572] Rosinas A. (Rec.) – Blt., 2004, 39(2), p. 315–319.

Metodiškai labai gerai Butkaus parengtas trumpas latvių kalbos vadovėlis „Latvių kalba. Gramatika ir pratimai. Mokomoji knyga“ (Kaunas, 2005). Be pagrindinių dabartinės bendrinės latvių kalbos dalykų, čia supažindinama ir su latvių rašybos raida, aptariama ir latgaliečių rašyba.

Taip pat kalbininkas išleido vertingą populiariosios kalbotyros knygą „Sparnuotieji žodžiai“ (Kaunas, 2009).

Butkus yra išvertęs nemaža grožinės latvių literatūros kūrinių.

1994 m. Butkus įsteigė leidyklą „Aesti“, kuri išleido ir dalį jo paties darbų.

Kazimieras Garšva. Kazimieras Garšva gimė 1950 m. lapkričio 11 d. Linkuvoje, Pakruojo rajone. Vidurinę mokyklą baigęs Kaune, 1968–1973 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Baigęs universitetą buvo paskirtas dirbti Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Čia trumpai padirbėjęs taip pačiais metais išvyko į Maskvą mokytis SSRS MA Kalbotyros instituto aspirantūroje (vadovas Jurijus Stepanovas).

1977 m. Maskvoje apgynė kandidatinę (dabar daktaro disertaciją) ir iki šiol dirba Lietuvių kalbos institute (iki 1990 m. Lietuvių kalbos ir literatūros i-tas). 2008 m. Kauno Vytauto Didžiojo universitete apgynė habilitacinį darbą. Nuo 2008 m. Garšva vadovauja Vardyno skyriui.

Savo mokslinę veiklą Garšva pradėjo dialektologija. Vadovaujamas Alekso Girdenio parašė diplominį darbą „Šiaurės vakarų panevėžiškių prozodija ir vokalizmas“. A. Girdenis savo mokinį globojo ir toliau – buvo jo disertacijos eksperimentinės dalies mokslinis konsultantas, o jo disertacija iš dalies buvo dar diplominiame darbe pradėtų tyrinėjimų tęsinys „Priegaidės fonologinėje sistemoje (remiantis lietuvių kalbos medžiaga)“ („Слоговые акценты в фонологической системе (на материале литовского языка)“). Su disertacijos tema susijusios ir pirmosios svarbesnės Garšvos publikacijos[573].

[573] Гаршва К. Просодемы в системе фонологического описания (на материале литовского языка). – Изв. АН СССР. Сер. литер. и языка, 1977, 36(1), с. 52–59; Восприятие слоговых акцентов литовского языка в поднаречии северо-западных паневежцев. – MA Darbai, 1977, 2(59), p. 119–128; Akcentuacijos ir vokalizmo sąryšis šiaurės vakarų panevėžiškių tarmėje. – LKK, 1977, 17, p. 76–88, ir kt.

Apskritai savo gimtosios tarmės fonetikos, kuri yra ypač įdomi, klausimais Garšva paskelbė daugybę straipsnių[574]. Domino jį dvikalbystės[575], rusų ir lietuvių kalbų gretinamosios fonologijos[576], sociolingvistikos problemos[577].

Anksti kalbininkas susidomėjo ir vadinamosiomis paribio, abipus Lietuvos valstybės sienos ir ypač už jos esančiomis, šnektomis. Per trisdešimt metų jis apėjo ir apvažiavo visą Paribio Lietuvą, į magnetofono juostą įrašė daugybę tekstų, kurie saugomi Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyve. Dažnais atvejais jis buvo paskutinis kalbininkas, kuriam vienoje ar kitoje vietovėje dar pavyko užrašyti lietuviškų tekstų. Liko čia jau tik lietuviški vietovardžiai bei viena kita pavardė.

Garšva pirmasis plačiau aprašė lietuvių tarmes Latvijos teritorijoje[578]. Taip pat jis paskelbė straipsnių apie latvių ir lietuvių kalbų ryšius[579], lietuviškus Latvijos vietovardžius[580].

[574] Garšva K. Svarbesnės šiaurės vakarų panevėžiškių fonologijos ypatybės. – Blt., 1982, 18(1), p. 65–74; Šiaurės vakarų panevėžiškių fonologijos sistemos pagalbinės priemonės ir variantai. – MA Darbai, 1984, 4(89), p. 128–137; Šiaurės vakarų panevėžiškių „murmamieji balsiai". – ALL(LKK), 2000, 43, p. 165–175, ir kt.

[575] Гаршва К. Развитие двуязычия в Литовской ССР. – MA Darbai, 1982, 3(80), p. 120–130; Типология современного балтийского двуязычия. – Bałto-słowiańskie związki językowe. Wrocław, 1990, p. 111–116.

[576] Гаршва К. Сопоставление фонологических систем литовского и русского языков. – LKK, 1983, 23, p. 159–174; Акустические особенности вокализма русского языка в сопоставлении с литовским языком. – MA Darbai, 1986, 1(94), 106–115.

[577] Garšva K. Pietryčių Lietuvos gyventojų tautinės ir kalbinės orientacijos 1989 metais. – Lit., 1994, 3(19), p. 28–35; Garšva K., Trifonovas J. Lietuvių ir rusų kalbų funkcionavimas Lietuvos TSRS švietimo sferoje. – LKK, 1988, 27, p. 150–179.

[578] Garšva K. Latvijos lietuvių tarmių sintaksės ypatybės ir tekstai. – LKK, 1986, 25, p. 218–241; Ciskodo lietuvininkų apylinkių šnekta. – LKK, 1996, 36, p. 138–147; Kraslavos rajono lietuvių šnektos. – Lit., 2001, 4(48), p. 71–85; Daugpilio pietinių apylinkių lietuvių šnekta. – Lit., 2002, 1(49), p. 98–105; Latvijos Sėlos lietuvių šnektos. – Humanitāro zinātņu vēstnesis, 2003, 4, p. 36–43; Kairiosios Dauguvos pusės lietuvių kalbos šnektos. – Valoda, 2003, p. 131–137; Latvijos lietuvių uteniškių šnektos. – K. ist. ir d. prob. 1, p. 341–360; Bajorų pašnektė ir Aknystos, Garšvinės, Subačiaus lietuvių šnektos. – K. ist. ir d. prob., 2, p. 511–523, ir kt.

[579] Garšva K. Lietuvių kalbos tarmės ir jų kontaktai Latvijoje. – MA Darbai, 1984, 2(87), p. 83–91; 1985, 1(90), p. 118–136; Lietuvninkai latgalių etnogenezėje. – Blt., III(1) priedas, 1989, p. 64–69; Latvių kalbos lituanizmų adaptacija. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Liepāja, 2001, p. 30–36.

[580] Garšva K. Lietuviškos kilmės Latvijos Respublikos vietovardžiai. – LL, 2001, 8, p. 119–127.

Kalbininkas tyrinėjo ir kitų paribio tarmių ypatybes.

Iš fonologijos problemoms skirtų Garšvos darbų ypač dėmesio nusipelno straipsnis „Lietuvių kalbos garsų fonologinės interpretacijos“ (ALL(LKK), 2002, 46, p. 1–17). Čia kalbininkas pabrėžia, kad jo darbo metodika remiasi „Prahos, Maskvos ir Lietuvos fonologijos mokyklų teiginiu, jog kalbai svarbu tik tai, kas girdima ir skiriama žmogaus ausimi“ (p. 1). Jo nuomone, lietuvių kalboje yra 10 balsių fonemų (6 ilgosios ir 4 trumposios) ir viena periferinė fonema (trumpoji *o*), vartojama tik svetimos kilmės žodžiuose. Tokiuose žodžiuose retkarčiais pavartojamas ir siauresnis balsio *e* fakultatyvinis variantas, nesudarantis nė vienos visų bendrinės kalbos ar tarmės atstovų vartojamos minimaliosios poros. Dvibalsiai *ie, uo* geriau laikytini dviejų fonemų junginiais: jie iš dalies gali būti pakeičiami kitomis fonemomis. Bendrinėje kalboje ir daugelyje tarmių dabar yra 45 priebalsiai, iš jų 31 fonema ir 14 periferinių fonemų, tariamų nesenuose skoliniuose ir jaustukuose, garsažodžiuose (p. 14).

Pažymėtina, kad fonologijos skyrius Garšva kartu su A. Girdeniu parašė ir „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikai“ (V., 1994, IV leid. 2005) bei lietuvių kalbos gramatikai rusų kalba („Грамматика литовского языка“, 1985).

Dauguma čia mūsų minėtų Garšvos tyrinėjimų įsiliejo ir į svarbiausią jo veikalą – knygą „Lietuvių kalbos paribio šnektos (fonologija)“ (V., 2005). Knygą, be įvadinės dalies, sudaro keturi pagrindiniai skyriai: „Šnektų tyrinėjimo metodika ir teoriniai pagrindai“ (p. 43–94), „Latvijos lietuvių šnektos“ (p. 95–170), „Gudijos lietuvių šnektos“ (p. 171–253), „Suvalkų krašto ir Mažosios Lietuvos šnektos“ (p. 255–284), apibendrinamoji dalis ir labai išsami santrauka anglų kalba (p. 335–381).

Aprašydamas atskiras šnektas, autorius remiasi ne tik savo dar iš gyvosios kalbos suspėtais surinkti faktais, bet ir kitų tyrinėtojų įvairiu metu sukauptais duomenimis. Daugybė knygoje pateikiamų statistinių duomenų parodo paribio lietuvių šnektų nutautėjimo procesą. Pavyzdžiui, Latvijoje 1934 m. veikė 16 lietuvių draugijų (su skyriais vietose) ir Lietuvių sąjunga, ėjo 2 laikraščiai. 1907–1948 m. lietuvių kalbos oficialiai mokyta mažiausiai 21 Latvijos mokykloje: 14-oje visi dalykai dėstyti lietuvių kalba, o 7-iose buvo

lietuvių kalbos pamokos. 1925 m. Latvijoje lietuviškai tradicine šnekta kalbėjo apie 7000, 1980 m. – maždaug 150 senbuvių (plg. p. 23–24). Baltarusijos administruojamame seniausių lietuvių etninių žemių pakraštyje lietuvių per paskutinį šimtmetį oficialiai sumažėjo nuo 55 tūkstančių iki 2 tūkstančių (plg. p. 27).

Dėl daugybės panašaus pobūdžio duomenų Garšvos knyga yra įdomi ne tik kalbininkams, bet ir istorikams, geografams, visiems, kurie domisi Lietuvos istorija, kultūra[581].

Garšva (su kitais) parengė knygas „Joniškėlio apylinkių šnektos tekstai" (V., 1982), su Laima Grumadiene sudarė knygą „Lietuvos rytai" (V., 1994)[582]. Parengė knygą „Etninių žemių lietuviai dabartinėje Baltarusijoje" (V., 1999)[583].

Paskelbė publicistinio pobūdžio straipsnių.

Danguolė Mikulėnienė. D. Mikulėnienė gimė 1952 m. rugsėjo 11 d. Kaune. Vidurinę mokyklą pradėjo lankyti Kaune, bet 1970 m. baigė Vilniuje. 1975 m. baigė Vilniaus universiteto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. 1974–1975 m. studijuodama dirbo Vilniuje vidurinėje mokykloje. 1975–1990 m. dėstė Šiaulių pedagoginiame institute, tuo metu ji mokėsi ir Vilniaus universiteto aspirantūroje. 1990 m. jai suteiktas docentės vardas. Nuo 1990 m. dirba Lietuvių kalbos institute. Nuo 2002 m. šio instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovė. Dirbdama institute, kurį laiką paskaitas skaitė Vilniaus pedagoginiame universitete ir Vilniaus universitete.

1992–1995 m. Mikulėnienė buvo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos seimo sekretorė, 1995–1998 m. – komisijos pirmininko pavaduotoja, 1998–2002 m. – pirmininkė.

2007 m. Kauno Vytauto Didžiojo universitete Mikulėnienė apgynė habilitacinį darbą. Nuo 2007 m. ji eina ir šio universiteto profesorės pareigas. Kalbininkė taip pat dėstė ir Marijampolės kolegijoje.

Labiausiai Mikulėnienę domina lietuvių kalbos kirčiavimas, jo istorija ir lietuvių kalbos dialektologija. 1987 m. ji apgynė daktaro

[581] Knyga apie lietuvių kalbos paribio šnektas. – Voruta, 2006.XI.11.
[582] Gelumbeckaitė J. (Rec.) – GK, 1994, 8–9, p. 23–24.
[583] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1999, 12, p. 9.

disertaciją „Dabartinės lietuvių kalbos galūninių vedinių metatonija“. Šia tema paskelbė straipsnių[584]. Metatonija šiame tyrinėjime traktuojama kaip morfonologinis reiškinys. Parodoma, kad tarp priegaidžių kaitos ir kirčio vietos pasikeitimo išvestiniame žodyje egzistuoja ne tik istorinis, bet ir sinchroninis ryšys. Vedinio darybinė reikšmė ir prozodinės kaitos pobūdis susiję netiesiogiai. Mikulėnienės tyrinėjimas patvirtino Jerzy Kuryłowicziaus teiginį, kad laisvą kirtį turinčiose kalbose kirtis ir priegaidė atlieka darinių diferenciacijos ir poliarizacijos funkcijas. Lietuvių kalbos galūninės darybos daiktavardžiai pagal prozodinius požymius gali būti skirstomi ne tik formos, bet ir turinio aspektu.

Disertacijoje pradėtą lietuvių akcentologijos tyrinėjimą Mikulėnienė sėkmingai tęsia toliau.

Įdomų straipsnį ji paskelbė apie lietuvių kalbos dūrinių metatoniją[585]. Jame parodoma, kad Saussure'o ir Fortunatovo dėsnis galėjo lemti kirčio slinktį ne tik į akūtinę galūnę, bet ir į kitą vidinį akūtinio darinio skiemenį.

Kalbininkė taip pat tyrinėjo linksniuojamųjų priešdėlio **pā-* vedinių kirčiavimo raidą[586], įvardžiuotinių būdvardžių kirčiavimo istoriją[587], linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantus pietinėse aukštaičių tarmėse[588], vardažodinių priesagų vedinių kirčiavimo raidą[589], vakarinių baltų įtaką lietuvių tarmių kirčiavimo sistemai[590].

[584] Mikulėnienė D. Metatonija morfologijos aspektu. – Jaunųjų filologų darbai. I. V., 1984, p. 65–71; Metatonija galūninės darybos daiktavardžiuose. – Ten pat. II. V., 1986, p. 143–148; Metatonija morfonologijos požiūriu. – Klb., 1989., 1989, 40(1), p. 45–51, ir kt.

[585] Mikulėnienė D. Dėl cirkumfleksinės metatonijos lietuvių kalbos dūriniuose. – Blt., 1998, 33(1), p. 59–64.

[586] Mikulėnienė D. Linksniuojamųjų priešdėlio **pā-* vedinių kirčiavimas. – LKK, 1994, 34, p. 118–129.

[587] Mikulėnienė D. Dėl įvardžiuotinių būdvardžių kirčiavimo raidos. – Blt., IV priedas, 1994, p. 106–108.

[588] Mikulėnienė D. Dėl linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo variantų pietinėse aukštaičių tarmėse. – LKK, 1996, 36, p. 148–155.

[589] Mikulėnienė D. Vardažodinių priesagų vedinių kirčiavimo raida. – BF, 2002, 11(2), p. 47–52.

[590] Mikulėnienė D. Dėl vakarų baltų įtakos vakarinių lietuvių tarmių kirčiavimo sistemai. – ABSl, 2006, 30, p. 89–96.

Paskelbė ji ir labai išsamią diachroninių metatonijų tyrinėjimų apžvalgą[591].

Atskira jos tyrinėjimų sritis – slavų kalbų poveikis lietuvių kalbos paribio tarmių fonologinei sistemai[592]. Kalbėdama apie Gervėčių tarmę, Mikulėnienė teigia, jog fonologinė kirčiuotų ir nekirčiuotų balsių priešprieša gali virsti paprastesne kiekybine ilgųjų ir trumpųjų balsių opozicija, kuri yra būdinga slavų kalboms. Turint galvoje nedidelį funkcinį priegaidžių krūvį, tokia padėtis, kaip yra nurodęs Jonas Kazlauskas, tolesnei kirčio raidai gali būti lemtinga. Taip gali atsitikti visoms lietuvių ir slavų kalbų paribio tarmėms (p. 99).

Rimtą pavojų lietuvių kalbos priegaidėms kalbininkė mato ne tik paribio tarmėse, bet ir apskritai lietuvių šnekamojoje kalboje. Čia ryškėja tendencija prastinti linksniuojamųjų žodžių kirčiavimą. Iš keturių istoriškai susiklosčiusių tipų formuojasi du. Naujai susidariusi sistema rodo tolydžio silpstantį ryšį tarp žodžio kirčio vietos ir priešpaskutinio skiemens priegaidės. Silpsta morfonologinis lietuvių kalbos priegaidžių vaidmuo. „Jam sunykus, priegaidės taptų tik papildomu kirčiuotų morfemų požymiu ir ilgainiui galėtų sutapti su kirčiu. Turėtume tokį vardažodžių kirčiavimą, koks yra rusų kalboje“ (p. 78–79)[593].

Kalbininkei rūpi ir kirčiavimo mokymo klausimai. Be atskirų straipsnių[594], knygelės „Kaip išmokti kirčiuoti“ (Šiauliai, 1989), ji paskelbė ir šiai problemai skirtą, labai gerai metodiškai parengtą knygą „Lietuvių kalbos kirčiavimas. Mokinio knyga“ (V., 1996).

[591] Mikulėnienė D. Diachroniniai metatonijos tyrimai. – Lit., 2003, 4(56), p. 41–59.

[592] Mikulėnienė D. Priegaidžių defonologizacijos tendencijos Gervėčių tarmėje. – LKK, 1993, 30, p. 95–104; Неитрализация оппозиции слоговых интонаций литовского языка в говорах балто-славянского пограничья. – Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim. Białystok, 1995, p. 181–186; Einwirkung der slawischen Sprachen auf die Lautstruktur der peripheren litauischen Mundarten. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 57–67.

[593] Mikulėnienė D. Linksniuojamųjų žodžių kirčiavimo tendencijos. – KK, 1992, 63, p. 75–79.

[594] Mikulėnienė D. Kirčiuočių mokymas. – Tarybinė mokykla, 1980, 8, p. 29–31; Sisteminis kirčiavimo mokymas X klasėje. – Lietuvių kalbos mokymas. Kaunas, 1992, 4, p. 21–39, ir kt.

Kirčiavimo klausimais ji išleido ir dvi knygas aukštųjų mokyklų studentams – „Lietuvių kalbos kirčiavimas“ (Šiauliai, 1981) ir „Metatonija“ (V., 1982).

Ilgų metų lietuvių kalbos metatonijos tyrinėjimus Mikulėnienė tarsi apibendrino monografijoje „Cirkumfleksinė metatonija lietuvių kalbos vardažodiniuose daiktavardžiuose ir jos kilmė“ (Vilnius, 2005).

Monografiją sudaro keturi pagrindiniai skyriai: „Prozodinių kaitų tyrimų istorija“ (p. 11–69), „Prozodinės kaitos vardažodiniame kamiene“ (p. 71–153), „Vardažodinio kamieno darinių kirčiavimo raida“ (p. 155–194). „Vardažodinių daiktavardžių kirčiavimo raidos bendrieji bruožai“ (p. 195–208).

Pirmajame skyriuje, kaip ir anksčiau kalbininkės paskelbtame straipsnyje „Diachroniniai metatonijos tyrimai“ (Lit., 2003, 4(56), p. 41–59), pirmiausia apžvelgiama prozodinių kaitų tyrimo istorija. Parodoma, ką šioje srityje nuveikė Ferdinandas de Saussure'as (su šio mokslininko vardu sietinas ir pats metatonijos terminas), Adalbertas Bezzenbergeris, Nicolaas van Wijkas, Louis Hjemslevas, Christianas S. Stangas, Jerzy's Kuryłowiczius, Jānis Endzelīnas, Kazimieras Būga ir kt. Aptariama metatonija ir jos rūšys, plačiau apžvelgiamas metatonijos santykis su bendrinės kalbos normomis. Remdamasi K. Būga, autorė sudarė metatonijos priesaginiuose daiktavardžiuose ir veiksmažodžiuose būdingesnių atvejų lenteles. Mikulėnienė pabrėžia, kad K. Būga, priegaidžių kaitos paveiktus žodžius suskirstęs kalbos dalimis pagal kamiengalius, sugretinęs lietuvių bei latvių kalbų duomenis, pateikė, galima sakyti, baltiškosios metatonijos vaizdą.

Antrajame skyriuje, iš esmės remdamasi „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (V., 1972, 1993) faktine medžiaga, autorė pateikia sinchroninį vardažodinio kamieno galūnių, priešdėlių ir priesagų vedinių, taip pat dūrinių analizės aprašus.

Bene pats įdomiausias yra trečiasis monografijos skyrius. Pirmiausia autorė suabejoja klasikiniu akūtinės metatonijos pavyzdžiu: liet. *várna* (: *vařnas*), s. rus. *ворóна* : *вóронъ*, serb.-kr. *vrȁna* : *vrân*. Lietuvių ir slavų kalbų pavyzdžių skiriasi akcentinės paradigmos: lietuvių kalbai būdingas oksitoninis, o slavų kalboms baritoninis kirčiavimas. Autorė linkusi pritarti Alekso Girdenio ir Kazimiero

Kuzavinio išsakytai minčiai, „kad kol kas nėra alternatyvos tradiciniam požiūriui į lietuvių ir apskritai baltų kirčiavimo paradigmų kilmę. [...] maža tėra vilčių patikimai nustatyti konkrečių žodžių kirčiuotės santykį su indoeuropiečių prokalbės žodžių kirčiavimu, rekonstruojamu pagal Vedų ir senovės graikų modelius“ (p. 156). Diachroniškai *vařnas* (4) galėjo būti pasidarytas iš kuopinės daugiskaitos *varnaĩ*, o jo šaknies cirkumfleksas gali būti aiškinamas kaip atkeltinio kirčio priegaidė. Autorės nuomone, senieji cirkumfleksinės metatonijos atvejai nukeltini į rytų baltų laikus, bent jau į tą laikotarpį, kai ilgosios galūnės **-īs*, **-ē*, **-ā*, pertvarkius kilnojamojo kirčio paradigmą į pastovaus kirčiavimo, neteko kirčio, sutrumpėjo. Mikulėnienės pastebėta istorinė cirkumfleksinės priegaidžių kaitos sąsaja su kilnojamo kirčio paradigma tikriausiai leis paaiškinti kai kurias problemas, kurioms iki šiol nerado atsakymo metatoniją tyrę kalbininkai.

Apskritai lietuvių kalbos vardažodinių darinių kirčiavimo raidą galima skirstyti bent į kelis laikotarpius: 1) seniausiąjį (indoeuropiečių prokalbės), 2) senesnįjį (prabaltiškąjį ar baltų prokalbės), 3) senąjį (pralietuviškąjį) ir 4) naująjį (nuo raštijos pradžios iki mūsų dienų).

Vardažodžio kirčiavimo sistemos lietuvių ir latvių kalbose didžiąja dalimi formavosi nepriklausomai, jau po šių kalbų išsiskyrimo. Lietuvių kalbos vardažodžiams veikiausiai būdingesnė cirkumfleksinė metatonija, latvių kalbos – akūtinė metatonija. Tačiau balso judėjimo požiūriu abiejų rūšių metatonija lietuvių ir latvių kalbose vis dėlto vyko ta pačia kryptimi: krintančioji priegaidė buvo pakeista kylančiąja.

Be kitų dalykų, Mikulėnienės monografija gražiai parodo, kaip puikiai laiko bandymus išlaikė K. Būgos baltų kalbų metatonijos tyrinėjimai[595] ir kokią paslaugą lietuvių akcentologijos tyrimui padarė Mikalojaus Daukšos „Postilė“ ir Fridricho Kuršaičio žodynas.

Iš dialektologinės srities ypač svarbūs Mikulėnienės darbai yra kartu su Kaziu Morkūnu parengta knyga „Dieveniškių šnektos tekstai“ (V., 1997)[596], su Aloyzu Vidugiriu parengtas dviejų tomų vei-

[595] Plg. t. p. Mikulėnienė D. Kazimiero Būgos darbų reikšmė šiuolaikinei akcentologijai. – ReB, 2005, 10, p. 127–140.

[596] Plg. p. 50.

kalas „Zietelos šnektos tekstai“ (V., 2005–2010, I–II)[597], su K. Morkūnu ir A. Vidugiriu – dviejų tomų „Dieveniškių šnektos žodynas“ (V., 2005–2010, I–II)[598].

Sudarė Mikulėnienė „Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programos“ dalis „Morfologija“ (V., 1995, su K. Morkūnu), „Kirčiavimas“ (V., 1996, su Bonifacu Stundžia). Prisidėjo kalbininkė ir prie kompaktinio disko „Lietuvių tarmės. Kompiuterinis žodynas“ (V., 2001–2005, I–II) parengimo. Su Rima Bacevičiūte ir Vilija Saliene parengė knygą mokyklai „Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai“ (V., 2005).

Atskirai norėtųsi paminėti jos kartu su Edmundu Trumpa paskelbtą straipsnį „Naujas žvilgsnis į Kazimiero Jauniaus tarmių klasifikaciją“ (K. ist. ir d. prob., 2, p. 128–146), kuriame pabrėžiama, kad „Visos Jauniaus aprašytos fonetinės tarmių ypatybės gulė ir liko lietuvių dialektologijos pagrindu. Jo neišjudino ir dabar jau visuotinai priimta Girdenio ir Zinkevičiaus tarmių klasifikacija, pagal tuos pačius požymius patikslinusi ir suvienodinusi senąjį Jauniaus tarmių skirstymą, taip pat mokslingesniais pavadinimais pakeitusi tradicinius šnektų vardus“ (p. 145).

Leidiniui „Lietuva. Šeimos enciklopedija“ (atsak. red. Janina Jašinskienė) (V., 2005) Mikulėnienė parašė skyrių „Kalba“. Pagal jį išleista knyga „Lietuvių kalbos istorija“ (Kaunas, 2008). Tai kruopščiai parengta, gražiai išleista knyga, patrauklia forma pasakojanti apie atskirus lietuvių kalbos istorijos laikotarpius, kalbos puoselėtojus ir tyrėjus.

Kartu su Antanu Pakeriu ir Bonifacu Stundžia Mikulėnienė parengė „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinyną“ (V., 2007). Kartu su Bronium Dobrovolskiu ir Regina Koženiauskiene kalbininkė parašė „Lietuvių kalba. Vadovėlis IX klasei“ (Kaunas, 2005), „Lietuvių kalba. vadovėlis X klasei“ (Kaunas, 2006). Su R. Koženiauskiene parengė Punsko lietuvių licėjui skirtą vadovėlį „Lietuvių kalba“ (Puńsk, 2006–2007, I–II), su Vida Marcišauskaite populiarias mokymo knygas „Ar moki lietuvių kalbą“ (Kaunas, 2006), „Žaidžiu žodžiu“ (Kaunas, 2007, I–II). Ji taip pat lietuvių kalbos

[597] Plg. p. 50.
[598] Plg. p. 52–53.

vadovėlio pradinio mokymo specialybės studentams „Lietuvių kalba 1: Leksikologija, fonetika, akcentologija, dialektologija, rašyba“ (V., 1995) viena autorių.

Nemaža kalbininkė nuveikė ir kalbos kultūros srityje – be atskirų straipsnių, išleido knygeles „Kalbėkime taisyklingai: Svarbesnių klaidų taisymai“ (Šiauliai, 1988; II leid. 1990), „Kaip nereikia kalbėti. Klaidų žodynėlis“ (V., 1991).

Mikulėnienė prisidėjo ir prie antrojo leidimo „Kalbos praktikos patarimų“ rengimo. Paskelbta jos parengta šio leidinio dalis „Kalbos patarimai 4. Leksika: skolinių vartojimas (svetimybės, tarptautiniai žodžiai)“ (V., 2005).

Dirbdama Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje kartu su Jūrate Palionyte sudarė rinkinį „Lietuvos Respublikos valstybinė kalba: teisės aktų rinkinys“ (V., 1997).

Mikulėnienė yra viena iš pagrindinių būsimojo „Baltų kalbų atlaso“ autorių. Jau pasirodė šio kapitalinio baltų kalbotyros veikalo prospektas („Baltu valodu atlants = Baltų kalbų atlasas = Atlas of the Baltic Languages: prospects“. Rīga ~ Vilnius, 2009). Drauge su latvių kalbininke Anna Stafecka ji paskelbė straipsnį apie šio atlaso reikšmę latvių ir lietuvių kalbos leksikos ir semantikos tyrinėjimams („Latviešu un lietuviešu valodas leksikas un semantikas atspoguļojums „Baltu valoda atlantā“. – LL, 2008, 17, p. 133–149).

Kalbininkė taip pat yra daugelio įvairių tarptautinių kalbotyros konferencijų dalyvė. Be to, ji yra Lietuvių kalbos instituto leidžiamo tęstinio leidinio „Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos“ vyriausioji redaktorė.

Laima Kalėdienė (Grumadienė). L. Kalėdienė gimė 1952 m. spalio 8 d. Vilniuje. Gimtajame mieste baigusi vidurinę mokyklą, 1970–1975 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete.

Nuo 1974 m. Kalėdienė dirba Lietuvių kalbos institute. 1975–1977 m. ji stažavosi SSRS Mokslų akademijos Kalbotyros institute Maskvoje. Kalėdienė taip pat įvairiu metu dėstė Vilniaus pedagoginiame universitete. 1995 m. jai suteiktas docentės vardas. 1997–2000 m. Kalėdienė ėjo Lietuvos valstybinio radijo direktorės pareigas. 2008 m. kalbininkė Vytauto Didžiojo universitete apgynė habilitacinį darbą.

Kalėdienė – pirmoji lietuvių kalbininkė, plačiau susidomėjusi miesto tarme. 1983 m. Maskvoje ji apgynė daktaro disertaciją „Kalbinio įvairavimo socialinio sąlygotumo problema". Su disertacijos tema susijusios ir jos pirmosios svarbesnės publikacijos[599].

Disertacija yra skiriama senųjų Vilniaus miesto gyventojų šnekamajai kalbai. Remdamasi 1974–1977 m. iš 71 informanto surinkta faktine medžiaga, kalbininkė sociolingvistiniais metodais analizuoja vilniečių lietuvių kalbos vokalizmo, konsonantizmo, kirčiavimo ypatybes, ieško jų įvairavimo priežasčių. Nustatė, kad vilniečių kalbai būdinga tendencija trumpinti nekirčiuotus ilguosius balsius ir ilginti kirčiuotus trumpuosius balsius. Beveik visi balsių variantai turi atitikmenis ir tarmėse (kirčiuotų galūninių trumpųjų balsių ilginimas yra būdingas tik kai kurių dvikalbių paribio tarmių lietuvių kalbai). Iš būdingesnių akcentuacijos bruožų nurodoma, kad maždaug penktadalis žodžių kirčiuojama ne pagal bendrinės kalbos normas, pastebimas polinkis niveliuoti priegaides. Esama ir konsonantizmo įvairavimo: pažeidžiami kai kurie bendrinės kalbos priebalsių palatalizavimo reikalavimai, priebalsių asimiliacija kartais sąlygojama ne fonetinėmis, o morfologinėmis aplinkybėmis, pasitaiko priebalsio *j* elizijos faktų.

Iš sociolingvistinių Kalėdienės tyrinėjimų ypač įdomi studija „Sociolingvistinis žvilgsnis į XVI–XVII a. Rytų Lietuvos antroponimiją" (ALL(LKK), 2001, 45, p. 39–61). Joje, remdamasi 1554 ir 1636 m. Linkmenų valsčiaus inventorių krikštavardinės kilmės asmenvardžiais, ji daro išvadą, kad šie asmenvardžiai šiek tiek išsiskiria iš kitų dabartinės Lietuvos teritorijoje užfiksuotų to meto asmenvardžių. 1554 m. šaltinis gerokai slaviškesnis. 1636 m. inventoriaus asmenvardžiai gerokai lietuviškesni darybos atžvilgiu, vartojamos ne tik lietuviškos mažybinės priesagos, bet nemaža asmenvardžių ir su lietuviškomis patroniminėmis priesagomis. Atsargiai daroma prielaida, kad XVI a. Linkmenų krašte galėjo būti buvę baltarusių įtakos, kuri XVII a. jau buvo gerokai sumenkusi.

[599] Grumadienė L. Dėl sociolingvistinio Vilniaus lietuvių šnekamosios kalbos statuso. – LKK, 1979, 19, p. 93–99; Грумадене Л. Социолингвистическое исследование литовской речи коренных вильнюсцев. – LKK, 1983, 23, p. 62–101; Grumadienė L. Sociolingvistinis vilniečių lietuvių kalbos tyrimas: konsonantizmas ir akcentuacija. – LKK, 1988, 27, p. 132–149.

Vertingas Kalėdienės straipsnis „Varenavo rajono oikonimų slavinimas“ (LKK, 1989, 28, p. 84–90). Remdamasi Jürgeno Prinzo, iš dalies ir Knuto Olofo Falko tyrinėjimo metodologija, autorė analizuoja šios Baltarusijos teritorijoje esančios lietuviškos salos oikonimų slavinimo procesą. Straipsnyje analizuojami 15 Varenavo apylinkių oikonimai. Parodoma, kad šių oikonimų slavinimo procesas gerokai skiriasi. Skirtumą lėmė sociologiniai veiksniai.

Kalėdienė kartu su Rūta Marcinkevičiene parengė vertingą straipsnių rinkinį „Sociolingvistika ir kalbos kultūra“ (V., 1994). Jame spausdinamas Grumadienės straipsnis „Sociolingvistika ir kalbos kultūra“. Didesnę rinkinio dalį sudaro įvairioms sociolingvistinėms problemoms skirti įžymių užsienio kalbininkų Einaro Haugeno, Donnos Christian, Ronaldo Wardhaugo, Keitho Walterso, Bernardo Spolsky'io, Wolfgango U. Dresslerio, Williamo Foley'aus, Williamo Labovo, Tonio Morissono darbai. Didesnę šių darbų dalį išvertė Kalėdienė.

Kartu su Valerijum Čekmonu kalbininkė parengė „Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programos“ skyrių „Sociolingvistika“ (V., 1997). Taip pat šiai programai ji parengė ir skyrių „Fonetika“ (V., 1997).

Sociolingvistikos klausimais Kalėdienė skaitė pranešimus įvairiose Lietuvoje ir užsienyje vykusiose konferencijose[600].

Didžiuliai Kalėdienės nuopelnai statistinės lingvistikos srityje. Ji drauge su Vida Žilinskiene sudarė „Dažninį dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodyną (mažėjančio dažnio tvarka)“ (V., 1997) ir „Dažninį dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodyną (abėcėlės tvarka)“ (V., 1998)[601].

Drauge su V. Žilinskiene Kalėdienė parengė daugybę valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinių žodynėlių.

Elektroninių dabartinės lietuvių kalbos duomenų bazių ir apskritai elektroninės lingvistikos situaciją Lietuvoje Kalėdienė apta-

[600] Grumadienė L. Dephonologization of Syllabic Intonation in Lithuanian Urban Socialects. – Proceedings of the XIIth international congress of phonetic sciences. Aix-en-Provence. 1991. V. 2, p. 234–237; Ar kalbos likimą lemia kalbų sąveiką? – Paribio kalbų ir tarmių problemos. Šiauliai, 2001, p. 38–44; Grumadienė L., Stundžia B. 234. Lithuania. – Kontaktlinguistik. Contact Linguistics. Linguistique de contact. 2. Berlin, New York, 1997, p. 1912–1919.

[601] Plg. p. 27–28.

rė plačiame straipsnyje „*Dabartinės rašomosios lietuvių kalbos dažninis žodynas* ir jo bazė“ (ALL(LKK), 2002, 46, p. 19–37).

Įvairiais lietuvių kalbos dialektologijos, onomastikos, sociolingvistikos klausimais Kalėdienė yra paskelbusi nemaža kitų straipsnių[602]. Ji yra viena iš „Dieveniškių šnektos žodyno“ (V., 2005–2010, I–II) autorių, labai svarbaus mūsų dialektologijos veikalo „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija“ (V., 2004) mokslinė redaktorė.

Tarptautiniam leidiniui „Sociolingvistica“ (Tübingen) kalbininkė teikė lietuvių sociolingvistikos bibliografiją.

Grumadienė dalyvavo daugelyje dialektologinių ekspedicijų, dažnai buvo ir jų vadovė.

Parengė Algio Kalėdos, Barbaros Kalėdos ir Marijos Niedzveckos „Lietuvių-lenkų kalbų žodyno“ naują leidimą („Słownik Litewsko-Polski“. Warszawa, 2008).

Olegas Poliakovas. Baltų ir slavų kalbinių ryšių tyrinėtojas O. Poliakovas (Поляков) gimė 1952 m. spalio 26 d. Kentau mieste, Čimkento srityje, pietinėje Kazachijos SSR dalyje, geologo šeimoje. 1975 m. baigė Tulos pedagoginio instituto anglų ir vokiečių kalbos specialybę.

1981–1985 m. mokėsi Maskvoje SSRS Mokslų akademijos Kalbotyros instituto aspirantūroje (kartu dirbo ir ekskursijų vadovu). Disertacijos temą pasirinko iš rusų kalbotyros istorijos – „Lyginamoji istorinė (indoeuropiečių) kalbotyra Rusijoje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje (lyginamosios istorinės gramatikos principų sandara)“. Oficialusis Poliakovo disertacijos vadovas buvo Vladimiras Neroznakas. Tačiau aspirantūros metais jam ypač didelės įtakos turėjo Maskvos baltistų globėjas Jurijus Stepanovas.

Matydamas, kad savo disertacijoje didelį dėmesį teks kreipti Maskvos (Filipo Fortunatovo) lingvistinei mokyklai, o šios mokyklos atstovai ypač domėjosi lietuvių kalba, Poliakovas ryžosi geriau

[602] Grumadienė L. Kaip kalbama Dieveniškių apylinkėse. – Dieveniškės. V., 1995, p. 461–467; Lietuvių kalbos nuosmukis? – Priklausomybės metų (1940–1990) lietuvių visuomenė: pasipriešinimas ir/ar prisitaikymas. V., 1996, p. 43–52; XVIII a. vidurio Žaslių parapijos gyventojų pavardės. – Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997, p. 364–381; Tarmių priegaidžių atspindžiai miesto žmonių kalboje: eksperimentinis tyrimas. – LL, 1997, 1, p. 100–111; Tauragnų apylinkių gyventojų pavardės. – Tauragnai. V., 2002, p. 39–88, ir kt.

pramokti lietuvių kalbos. Mokytis nutarė kadaise gražiai Augusto Schleicherio išmėgintu metodu – tiesiogiai bendraujant su ta kalba kalbančiais žmonėmis. 1982–1985 m. vasaras jis praleido prie Marijampolės esančiame kolūkyje, kur sėkmingai dirbo betonuotoju ir mokėsi „suvalkiečių kalbos".

1985 m. Poliakovas Maskvoje apgynė daktaro (tada kandidato) disertaciją ir, jau gerai mokėdamas lietuvių kalbą, pradėjo dirbti Vilniaus universitete.

1988–1990 m. Poliakovas dėstė Greifsvaldo universitete Vokietijoje. 1991–1994 m. jis – Heidelbergo universiteto doktorantas. Nuo 1994 m. vėl dirba Vilniaus universitete. 1996 m. Heidelberge jis apgynė habilituoto daktaro disertaciją. 1998 m. Poliakovui suteiktas profesoriaus vardas. Nuo 2000 m. jis profesoriauja Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto Lietuvių filologijos katedroje.

1996 m. Poliakovas stažavosi ir dėstė Oksfordo universitete Anglijoje, 1998 m. – Oksfordo ir Kardifo universitete Velse, 2000 m. darbavosi Austrijoje (Vienoje ir Zalcburge).

Savo pirmojoje disertacijoje Poliakovas išsamiai pagal atskiras aukštąsias mokyklas apžvelgė lyginamosios istorinės kalbotyros formavimąsi Rusijoje. Labai daug dėmesio jis skyrė čia žymiesiems rusų baltistams. Daugiausia jiems ir skirtos su disertacija susijusios Poliakovo publikacijos[603].

Vėliau jį ypač domino baltų ir slavų vardažodžio morfologijos, istorinės fonetikos problemos[604].

[603] Поляков О. В. Проблема балто-славянского языкового единства в трудах ученых Фортунатовской школы. – Изв. АН СССР. Сер. литер. и языка, 1983, 42(6), с. 557–563; Виктор Карлович Поржезинский – диалектолог, исследователь балтийских языков. – Klb., 1984, 35(2), p. 34–40; Г. К. Ульянов и его роль в истории отечественного языкознания. – Klb., 1988, 40(2), p. 93–102; Виктор К. Поржезинский и московская (фортунатовская) лингвистическая школа. – ABSl, 1992, 21, 167–183; Poliakovas O. Filipas Fortunatovas ir indoeuropiečių akcentologijos pradžia. – BF, 2005, 14(1), p. 105–123, ir kt.

[604] Поляков О. В. К вопросу о балто-славянском инструменталисе. – Изв. АН СССР. Сер. литер. и языка, 1988, 47(2), с. 174–180; Реконструкция окончания номинатива-аккузатива единственного числа *o*-основ среднего рода в балтийском и славянском языках. – Ten pat, 1991, 50(4), с. 305–313; Славянский аккузатив единственного числа и один фонетический закон конца слова. – ВЯ, 1992, 4, с. 84–89, ir kt.

Naujai mėgino Poliakovas aiškinti baltų ir slavų kalbų intonacijų susiformavimą[605]. Jo nuomone, lietuvių kalba (be žemaičių tarmių), priešingai prūsų, latvių, slavų kalboms, išlaikė senąją priegaidžių sistemą.

Poliakovas pateikė ir naują latvių kalbos priegaidžių kilmės aiškinimą[606].

Svarbiausias Poliakovo darbas – tai atskira knyga išleista jo Heidelbergo universitete apginta habilitacinė disertacija „Baltų-slavų kalbinių santykių problema" („Das Problem der balto-slavischen Sprachgemeinschaft". Frankfurt am Main etc., 1995).

Knygą sudaro trys dalys: „Baltų ir slavų kalbinių santykių istorija ir metodologiniai klausimai", „Baltų-slavų kalbinių santykių fonetinė-fonologinė problema" ir „Slavų ir baltų kalbų linksniavimo ryšiai".

Autorius griežtai atmeta Antoine'o Meillet's 1908 m. knygoje „Indoeuropiečių dialektai" („Les dialectes indoeuropéens") suformuluotą nuomonę baltų ir slavų kalbų giminystės klausimu ir jo tyrimo metodą, kuris, anot Poliakovo, yra „neteisingas ir subjektyvus", kurį naudojant galima paneigti kiekvieną kalbinę vienybę. Tinkamas metodas kalbų giminystei tirti, Poliakovo nuomone, yra tas, kurį Karlas Brugmannas naudojo savo „Grundrisse".

Poliakovas baltų ir slavų kalbų giminystę atsargiai mėgina aptarti leksikos, žodžių darybos, fonetikos-fonologijos, morfologijos, sintaksės „ekstralingvistiniais" lygiais. Išradingai jis analizuoja šių kalbų leksikos bendrybes. Labai įdomūs, nemaža naujovių turintys skyriai, skirti baltų ir slavų kalbų intonacijų problemoms. Labai svarbi baltų ir slavų kalboms būdinga fonetikos ypatybė, kalbininko nuomone, yra šių kalbų specifinis balsių ilginimas pagal vadinamąjį W. Winterio dėsnį[607].

[605] Poljakov O. Zur Rekonstruktion der balto-slavischen Intonationen. – Blt., 1996, 31(2), p. 163–179.

[606] Poljakov O. Über Herkunft und Entwicklung der Silbenakzente im Lettischen. – Blt., 1997, 32(1), p. 57–69.

[607] Winter W. The Distribution of Short and Long Vowels in Stems of the Type Lith. *ėsti* : *vèsti* : *mèsti* and OCS *jasti* : *vesti* : *mesti* in Baltic and Slavic Languages. – Recent Developments in Historical Phonology. Ed. by J. Fisiak. The Hague-Paris-New York, 1978, p. 431–446.

Kruopščiai pagal atskirus kamienus išanalizavęs linksniavimo paradigmas, jis daro išvadą, jog „Viso vardažodžių linksniavimo sisteminė analizė rodo, kad tarp slavų ir baltų kalbų principinių skirtumų, kuriuos tiesiogiai būtų galima sieti su indoeuropietišku periodu (auf das Indogermanische zurückführen könnte), nėra“ (p. 300).

Apskritai Poliakovo veikale pateikiama daug įdomių, originalių minčių. Neretai ir senus, kitų tyrinėtojų priimtus teiginius jis paremia nauja medžiaga. Iš pradžių gal šiek tiek krinta į akis autoriaus išankstinis perėjimas į „K. Brugmanno stovyklą“. Tačiau kritiškai atskirų faktų analizei tai netrukdo. Suprantama, ir po Poliakovo knygos baltų ir slavų giminystės tyrinėtojai nesiliaus ginčijęsi. Bet šiaip ar taip į čia pateiktus faktus ir išvadas jie turės atsižvelgti[608].

Apie baltų ir slavų kalbų giminystės tyrimo metodologiją Poliakovas paskelbęs ir atskirą straipsnį[609].

Minėtina, kad Poliakovas spaudai parengė F. Fortunatovo rankraštį „Apie kirtį ir ilgumą baltų kalbose. II. Ilgumas latvių kalboje“[610].

Išleido jis ne tik slavistams, bet ir baltistams naudingą mokomąją knygą „Slavų kalbos. Pagrindinės ypatybės. Paraleliniai tekstai“ („Славянские языки. Основные особенности. Параллельные тексты“. Vilnius, 1998). Šalia senųjų slaviškų tekstų čia pateikiami ir jų atitikmenys lietuvių, anglų ir vokiečių kalbomis. Pridėtos taip pat lietuvių kalbos linksniavimo ir asmenavimo lentelės.

Lietuvių kalbotyrą Poliakovas praturtino dar vienu veikalu „Pasaulis ir lietuvių kalba. Indoeuropiečių ir lietuvių kalbų giminystė“ (V., 2008). Knygos pavadinimas gal ne visai atitinka jos turinį, gal tikslesnis jos pavadinimas būtų „Indoeuropiečių kalbotyros įvadas, ypač dėmesį kreipiant lietuvių kalbai“. Žinoma, knygos vertė nuo kitokio pavadinimo nepasikeistų. Be knygos pratarmės, kurioje jis

[608] Palomé E. E. (Rec.) – JIES, 1996, 24, 3/4, p. 436–437; Hock W. (Rec.) – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 225–234; Schmid W. P. (Rec.) – IF, 1997, 102, p. 333–338; Pohl H. D. (Rec.) – Kratylos, 1998, 43, p. 132–136.

[609] Poljakov O. Zur Methodologie des Problems der balto-slavischen Sprachgemeinschaft. – Früh-, Mittel-, Spätindogermanisch. Wiesbaden, 1994, p. 279–293.

[610] Фортунатов Ф. Ф. Об ударении и долготе в балтийских языках. II. Долгота в латышском языке. – LKK, 1993, 30, p. 181–213.

papasakoja ir apie savo kelią į baltistiką, ir įvado, nagrinėjama dvylika temų: „Indoeuropiečių kalbų genetinė klasifikacija“, „Indoeuropiečių prokalbės skilimo hipotezės ir seniausieji lietuvių bei baltų kalbų arealiniai santykiai“, „Kalba diachronijoje (laiko tėkmėje): Trumpa kalbos tyrimų istorija. Kalbotyros mokslo atsiradimas. Istorinės kalbotyros esmė“, „Struktūrinė lingvistika: Kalba kaip ženklų sistema. Kalbos lygmenys. Tipologinė kalbų klasifikacija“, „Senovės rašto sistemos. Anatolų tautos ir kalbos. Hetitų ir lietuvių kalbos“, „Indija. Sanskritas ir lietuvių kalba“, „Graikai. Senoji graikų ir lietuvių kalbos“, „Apeninai senovėje. Italikų, lotynų ir lietuvių kalbos“, „Rytų germanai, gotų ir lietuvių kalbos“, „Vikingai. Islandų ir lietuvių kalbos“, „Keltai, senoji airių ir lietuvių kalbos“, „Slavai. Senoji slavų ir lietuvių kalbos“.

Žvilgtelėjus į šias temas, gali kilti klausimas, kodėl pagailėta vietos armėnams, albanams ir tocharams.

Šiaip autorius pasirinko, sakytume, labai racionalų dėstymo būdą. Šalia sausos informacijos, gerai parengtų įvadų į atskirų kalbų studijas, čia gausu įdomiausių detalių (prisimenama net lietuvių kovos su Farerų salos futbolininkais). Šalia seniausių indoeuropiečių prokalbės schemų čia aptariamos dabartinės Velso valų kalbos (2004 m. autorius lankėsi Valų kalbos komisijoje), Škotijos gėlų kalbos (2006 m. sukurta gėlų kalbos komisija) problemos. Knygą labai pagyvina žemėlapiai, statistikos lentelės, puikios spalvotos iliustracijos.

Tai pirmoji tokio pobūdžio knyga lietuvių kalbotyroje[611].

Poliakovo nuopelnas, jog buvo surasta sodyba, kurioje 1871 m. vasarą gyveno F. Fortunatovas. 1991 m. šioje sodyboje (Triobiškių kaimas, netoli Liudvinavo, Marijampolės r.) buvo iškilmingai atidengta paminklinė lenta.

Minėtina ir jo apybraiža apie daug lietuvių kalbotyrai nusipelniusį Maskvos kalbininką Jurijų Stepanovą[612]. Domisi jis elektroninės leksikografijos problemomis[613].

[611] Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 2009, 44(2), p. 391–392.

[612] Поляков О. Hommage Ю. С. Степанову – академику и человеку. – Res. Phil., 2002, 2(7), p. 170–182.

[613] Poliakovas O. Lietuviškas žodis tradicinės ir elektroninės leksikografijos epochų sandūroje. – Aišk. žod. ak., p. 89–105.

Bonifacas Stundžia. B. Stundžia gimė 1952 m. lapkričio 21 d. Daunoriuose (Utenos r.). Vidurinę mokyklą baigė Tauragnuose. 1971–1976 m. lietuvių kalbą ir literatūrą (su klasikinės filologijos specializacija) studijavo Vilniaus universitete.

Nuo 1976 m. be didesnės pertraukos Stundžia dirba savo Alma mater. 1981 m. jis apgynė daktaro, 1995 m. – habilituoto daktaro disertaciją. 1987 m. jam buvo suteiktas docento, 1997 m. – profesoriaus vardas. Nuo 1996 m. jis vadovauja Baltų filologijos katedrai. 1997–2006 m. – Filologijos fakulteto dekanas. 1992 m. kaip Šiaurės šalių ministrų tarybos (Nordic Council of Ministers) stipendiantas jis darbavosi Lundo universitete. 1995 m. profesoriaus Terje Mathiasseno pakviestas lietuvių ir latvių kalbas dėstė Oslo universitete. 1995 m. kartu dirbo ir Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Stundžia – Milano kalbotyros draugijos narys korespondentas.

Pirmosios mokslinės Stundžios publikacijos[614] yra susijusios su jo daktaro disertacija „Giminės kategorija ir daiktavardžių giminių bei kamienų variantai baltų kalbose (*-o/-ā* ir *(i)i̯o/-ē* kamienai)". Stundžia parodo, jog *ŏ/ā* kamienių daiktavardžių variantiškumas yra labai senas reiškinys, paveldėtas iš indoeuropiečių prokalbės dialektų. Jam pavyko surasti 19 tokių rytų baltų gretybių, kurios gali būti laikomos indoeuropietiškos senovės veldiniais (*alkas* : *alkà*, *bañgas* : *bangà*, *bùtas* : *butà*, *dāgas* : *dagà* ir kt.). Be to, jis daro svarbią išvadą, kad „Šių daiktavardžių kamienų paralelizmo atsiradimas nėra susijęs su kokiu nors neutrum nykimo rytų baltų kalbose etapu" (p. 117). Jau baltiškajame leksikos sluoksnyje, Stundžios nuomone, atsiranda *(i)i̯o/-ē* kamienai variantai, kurie vėliau tampa ypač produktyvūs lietuvių ir latvių kalbose.

1994 m. Stundžia paskelbė straipsnį, kuriame pateikiama senajam indoeuropietiškajam ir bendrajam baltų bei slavų leksikos sluoksniui skirtinų daiktavardžių kamienų bei giminių variantų istorinė-etimologinė analizė[615].

Tartum daktaro disertacijos tęsinys ir drauge perėjimas į naują tyrinėjimo sritį – lietuvių kalbos akcentologiją – buvo įdomus Stun-

[614] Stundžia B. Dėl baltų *-ŏ/ā-* kamienių daiktavardžių gretybių. – Blt., 1978, 14(2), p. 112–119; Vadinamosios bendrosios giminės vieta lietuvių kalbos morfologinėje sistemoje. – Klb., 1980, 31(1), p. 79–87, ir kt.

[615] Stundžia B. Daiktavardžio kamienų bei giminių variantai baltų kalbose (ide. ir bendroji baltų bei slavų kalbų leksika). – Blt., 1994, 27(2), p. 13–30.

džios straipsnis apie daugiskaitinius asmenvardinius lietuvių kalbos oikonimus ir jų reikšmę linksniavimo bei kirčiavimo sistemų rekonstrukcijai[616]. Straipsnyje skiriami du šių oikonimų modeliai: 1) *(i)o*-kamieniai (modelis su kamienų resp. paradigmų pakaita), 2) *ā* resp. *ē* kamieno oikonimai (paprastas modelis). Atkreipiamas dėmesys, jog abiejų modelių yra gana apibrėžta geografinė distribucija: pirmojo modelio oikonimai (*Burbaĩ, Lapiaĩ*) koncentruojasi vakarų aukštaičių teritorijoje, didžiojoje dalyje žemaičių ploto, kai kur rytų aukštaičiuose; antrojo modelio (*Bùrbos, Lãpės*) susitelkę rytų aukštaičių vilniškių plote. Stundžia daro išvadą, jog lietuvių kalboje kontrastavo du daiktavardžio (greičiausiai ir viso vardažodžio) daugiskaitos variantai: paprastoji ir kuopinė daugiskaita. Kuopinei daugiskaitai būdinga specifinė galūninio kirčio forma su *-(i)aĩ* ir specifinė semantika (žymi neskaidomą visumą), pvz. *liepaĩ* 'liepynas' : *líepa, lietuviaĩ* 'lietuvių tauta etc.' : *lietùvis, lietùviai* (žymi skaičiuojamą žmonių grupę). Kuopinė daugiskaita traktuotina kaip derivacinės kolektyvo (**ā/ə*- collectivum) kategorijos gramatikalizacijos tarpinis etapas. Kuopinei daugiskaitai būdinga kamienų, giminių ir akcentuacinių paradigmų opozicijos neutralizacija *(i)o*-kamienėje paradigmoje. Ji leidžia paaiškinti ir kai kuriuos akcentuacinių paradigmų pakitimus, ypač kai baltų galūninis kirtis prieštarauja senovės graikų ir indų šakniniam kirčiui arba atvirkščiai.

Stundžia paskelbė daugybę straipsnių, kuriuose nagrinėjama įvairios lietuvių kalbos akcentologijos istorijos ir dabartinio kirčiavimo problemos[617].

[616] Stundžia B. Daugiskaitiniai asmenvardiniai oikonimai ir jų reikšmė linksniavimo bei kirčiavimo sistemų rekonstrukcijai. – LKK, 1981, 21, p. 185–198; plg. t. p. The category of collective and the development of nominal accentuation in East Baltic languages. – Coll. Pruh. I, p. 151–156.

[617] Stundžia B. Dėl cirkumfleksinės metatonijos išvestiniuose lietuvių kalbos daiktavardžiuose. – Blt., 1981, 17(1), p. 58–65; Lietuvių kalbos dviskiemenių daiktavardžių kirčiavimo variantai. – Klb., 1984, 35(1), p. 86–92; Paprastųjų vardažodžių kirčiavimo dėsningumai. – Lit., 1992, 2, p. 71–82; On the accentual classification of primary declinable words of standard Lithuanian. – LgB, 1992, 1, p. 71–83; Sviluppo del collettivo indoeuropeo nelle lingue baltiche. – Studi e Saggi Linguistici, 1992, 32, p. 247–254; Mišriųjų veiksmažodžių kirčiavimo dėsningumai. – Klb., 1994, 43(1), p. 77–84; Regularities of the accentuation of mixed-type verbs of standard Lithuanian. – Anal. Saf., p. 401–408; Dėl kirčio atitraukimo lietuvių kalbos rytų aukštaičių šnektose. – ReB, 1995, p. 67–72, ir kt.

Gal atskirai reikėtų paminėti Stundžios straipsnį[618], kuriame jis statistiniais duomenimis mėgina patikrinti dar 1899 m. Jānio Endzelīno[619] suformuluotą dėsnį apie lietuvių ir latvių kalbų priegaidžių santykį. Šiame straipsnyje Stundžia nelinkęs šio dėsnio nei patvirtinti, nei atmesti. Jam svarbu susidaryti „vaizdą apie atskirų šio dėsnio dalių kiekybinius santykius, kad galėtume užčiuopti problemiškas dėsnio vietas ir numatyti diachroninių jo tryinėjimų strategiją" (p. 143). Stundžios analizė rodo, kad geriausiai J. Endzelīno dėsnis veikia grupėje vardažodžių, turinčių latvių kalboje krintančiąją priegaidę, o lietuvių kalboje – cirkumfleksą.

Domėjosi Stundžia lietuvių kalbos akcentologijos tyrinėjimų ir norminimo istorija[620]. Čia gal reikėtų išskirti straipsnį apie Antano Baranausko akcentologinius tyrinėjimus[621]. Jame daroma išvada, jog „Baranausko faktais, reprezentuojančiais gimtosios tarmės kirčiavimą, galima daug drąsiau ir patikimiau remtis, negu iki šiol manyta, o jo kirčiuoti tekstai laikytini svarbiu šaltiniu rytiečių akcentuacijos (ir apskritai prozodijos) sistemai bei jos raidai pažinti" (p. 441).

Suprantama, svarbiausias, ankstesnius tyrinėjimus apibendrinantis yra Stundžios habilitacinis darbas monografija „Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema" (V., 1995).

Monografijos pratarmėje autorius nurodo, jog iki šiol daugumas mūsų akcentologų tenkinosi empiriniu aprašinėjimu, kirčiavimą mažai siejo su morfemine sandara, nepakankamai aptardavo kirčiavimo ryšį su žodžių daryba bei semantika. Jo monografijos pagrindinis tikslas – „aptarti svarbiausius bendrinės kalbos kirčiavimo sistemos bruožus, t. y. išryškinti veiksnius, lemiančius vienokį ar kitokį atskirų žodžių ir jų grupių kirčiavimą, atskleisti vidinį kirčiavimo mechanizmą" (p. XI).

[618] Stundžia B. Endzelyno dėsnio statistinė analizė: daiktavardis ir būdvardis. – Blt., 1985, 21(2), p. 142–151.

[619] Endzelin J. Über den lettischen Silbenakzent. – BB, 1899, 25, p. 259–274 (t. p. Endzelīns J. Darbu izlase. Rīga, 1971, I, p. 117–132).

[620] Stundžia B. Iš J. Balčikonio akcentologijos. – LKK, 1987, 26, p. 19–23; F. T. Vudo lituanistinė disertacija. – MK, 1988, 6, p. 28–30.

[621] Stundžia B. Antanas Baranauskas akcentologas. – Blt., 1989, III (2) priedas, p. 434–442.

Knygą sudaro dvi pagrindinės dalys – „Kirtis, priegaidė, morfema“ ir „Žodžių ir jų formų kirčiavimo dėsningumai“.

Apibūdindamas morfemų akcentines savybes Stundžia ypač remiasi prancūzų slavisto Paulio Garde'o tyrinėjimais[622]. Antrojoje dalyje daugiausia vietos skiriama vardažodžio kirčiavimui. Tai lėmė „autoriaus interesai ir parengiamųjų darbų stoka“. Čia Stundžia išskiria pagrindinius kaitomųjų vardažodžių kirčiavimo tipus. Aptaria, kokie veiksniai daugiausia reikšmės turi dviskiemenių, daugiaskiemenių pirminių vardažodžių, vardažodžio darinių ir išvestinių formų kirčiavimui. Nagrinėja priesagų vedinių, priešdėlinių vardažodžių, dūrinių kirčiavimo dėsningumus.

Aptardamas veiksmažodžio kirčiavimo sistemą, jis ypač daug dėmesio kreipia veiksmažodžio ir vardažodžio sistemų skirtumams: veiksmažodžio kamienams ir galūnėms nebūdinga akcentinės galios priešprieša, veiksmažodžio kirčiavimo sistemoje daug didesnį vaidmenį vaidina pamatinės formos ir žodžiai.

Labai gerai autorius pasielgė pateikdamas savo knygos išsamią santrauką anglų kalba (p. 163–199), nes pastaruoju metu lietuvių kalbos kirčiavimo problemomis daug domisi užsienio kalbininkai[623].

Stundžia parengė ir mūsų mokykloms skirtą knygą „Lietuvių kalbos kirčiavimas. Mokytojo knyga“ (V., 1996).

Jis daug prisidėjo prie leidinio „Sapūno ir Šulco gramatika“ (V., 1997) parengimo (šio leidinio spec. redaktorius, sudarė lietuviškų žodžių indeksą, parašė straipsnį apie gramatikos vertėją K. Eigminą).

Su Ritute Šepetyte jis parengė mokykloms skirtą Martyno Mažvydo „Katekizmą“ (V., 1997).

Drauge su Mikeliu Klusiu Stundžia parengė spaudai pirmąjį prūsų katekizmą – „Pirmoji prūsų knyga“ (V., 1995)[624]. Kartu su Marium Daškum ir Regina Mikšyte jis parašė komentarus akademinio Antano Baranausko raštų leidimui („Raštai“. V., 1995, I).

[622] Garde P. L'accent. Paris, 1968; Histoire de l'accentuation slave. Paris, 1976. I–II; Lietuvių kalbos kirčiavimo sistema. vertė ir komentavo A. Girdenis. – Klb., 1971, 22(1), p. 93–96.

[623] Parenti A. (Rec.) – ReB, 1996, 2, p. 241–244; Pakerys A. (Rec.) – Blt., 1996, 31(2), p. 266–269.

[624] Euler W. (Rec.) – Blt, 1996, 31(1), p. 118–120; Parenti A. (Rec.) – ReB, 1996, 2, p. 244–246.

Labai vertingas Stundžios straipsnis apie sudurtinius Elbingo žodynėlio daiktavardžius[625].

Iš ukrainiečių kalbos kalbininkas išvertė Anatolijaus Nepokupno knygą „Балтійські родичі слов'ян" (Київ, 1979) – „Baltai slavų giminaičiai" (V., 1983). Jis buvo Henriko Zabulio iš italų kalbos išversto Pietro U. Dinio veikalo „Baltų kalbos. Lyginamoji istorija" (V., 2000) specialusis redaktorius.

Kartu su Pietro U. Diniu Stundžia parengė italų kalbininkų Giacomo Devoto „Baltistikos raštai. Scritti baltistici" (V., 2004) ir Giuliano Bonfantės „Baltistikos raštai. Scritti baltistici" (V., 2008) knygas. Pirmajai knygai jis parašė straipsnį „Žymiojo italų neolingvisto baltiškoji trajektorija" (p. 30–34), antrajai – „Giuliano Bonfantės įnašas į baltų kalbų akcentologiją" (p. 25–31).

Stundžia parašė daugybę kalbotyros knygų recenzijų. Dalyvavo daugybėje įvairiose šalyse organizuotų lingvistinių konferencijų. Nuo 1996 m. jis yra žurnalo „Baltistica" redaktorius.

Kalbininkas taip pat išleido aukštosioms mokykloms skirtą vadovėlį „Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija" (V., 2009). Tai labai gerai parengta knyga. Pirmojoje jos dalyje nagrinėjama teoriniai akcentologijos pagrindai: kirtis, priegaidė, kiekybė ir jų santykis su segmentiniais kalbos elementais. Antrojoje dalyje atskirai aptariama vardažodžių, veiksmažodžių, prieveiksmių, tarnybinių ir ekspresinių kalbos dalių kirčiavimas. Veikale ypač sėkmingai naudojamas morfologinis kirčiavimo analizės metodas.

Už akcentologijos tyrinėjimus 2008 m. Stundžiai paskirta Jono Kazlausko premija.

Axelis Holvoetas. Flamandų tautybės kalbininkas Axelis Holvoetas gimė 1956 m. sausio 10 Antverpene, Belgijoje.

1977 m. Gento universitete baigęs slavistikos specialybę, tobulinosi Lenkijoje. Vėliau dirbo šios šalies mokslo įstaigose – 1983–1986 m. Varšuvos universiteto germanistikos institute, 1986–1990 m. – Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos institute, 1990–1998 m. – Varšuvos universiteto Baltų filologijos (nuo 1995 m. Bendrosios kalbotyros ir baltistikos) katedroje. 1992 m. apgynė habilitacinę di-

[625] Стунджя Б. Составные существительные в Эльбингском словарике. – Б-сл. иссл., 2009, 18, с. 183–204.

sertaciją. 1995 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. 1992–2003 m. buvo žurnalo „Linguistica Baltica" redaktoriaus pavaduotojas.

1998 m. kalbininkas persikėlė į Lietuvą ir pradėjo dirbti Lietuvių kalbos institute. Jame dirbo iki 2010 metų. Nuo 2001 m. vadovavo Gramatikos skyriui, taip pat buvo žurnalo „Acta Linguistica Lithuanica" (iki 1998 m. „Lietuvių kalbotyros klausimai") vyriausiasis redaktorius. Nuo 2006 m. profesoriauja ir Varšuvos universitete. Vadovauja „Bendrosios kalbotyros, Rytų Azijos, lyginamosios kalbotyros ir baltistikos katedrai" („Katedra językoznawstwa ogólnego, wschodnioazjatyckiego, porównawczego i bałtystyki"). Nuo 2010 profesoriauja ir Vilniaus universitete.

Pirmieji reikšmingesni Holvoeto darbai skirti polonistikai. Pirmiausia čia minėtinos jo atskiromis knygomis paskelbtos disertacijos „Veiksmažodžio veikslas ir modalumas lenkų kalboje slavų kalbų fone" („Aspekt a modalność w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim". Wrocław, 1989), „Tranzityvumas ir sakinio sandara lenkų kalboje" („Transitivity and Clause Structure in Polish". Warsaw, 1991).

Ilgesnį laiką praleidęs Latvijoje, ne tik teoriškai, bet ir praktiškai labai gerai išmokęs latvių kalbą, Holvoetas ypač susidomėjo latvių kalbos sintaksės problemomis[626].

Lietuvių kalbos tyrinėtojui šie Holvoeto straipsniai yra vertingi ne tik dėl to, kad jie parodo tam tikras specifines latvių kalbos sintaksės raidos tendencijas, kurioms kartais galima rasti artimesnių

[626] Holvoet A. Objects, cognate accusatives and adverbials in Latvian. – LgB, 1992, 1, p. 103–112; On the syntax and semantics of adpositional local phrases in Latvian. – LgB, 1993, 2, p. 131–149; On the nominative object in Latvian, with particular reference to the debitine. – LgB, 1993, 2, p. 151–161; Notes on the Latvian passive. – LgB, 1994, 3, p. 131–140; Bemerkungen über die Entwicklung des lettischen Kasussystems: der Instrumental. – Coll. Pruth., I, p. 143–149; On the avoidance of the double accusative in Latvian. – ReB, 1995, p. 89–97; Infinitive clauses in Latvian. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 69–80; Notes on the rise and grammaticalisation of the Latvian debitine. – LgB, 1998, 7, p. 101–118; On the functions and grammatical status of the Latvian modal particle *lai*. – Blt., 1998, 33(1), p. 103–113; Why are prepositional phrases ousted by pure case forms in Latvian? – LgB, 2001, 9, p. 87–98; Impersonals and passives in Baltic and Finnic. – The Circum-Baltic Languages, V. 2. Grammar and Typology. Ed by Ö. Dahl and M. Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam/Philadelphia, 2001, p. 363–389, ir kt.

ekvivalentų finų kalbose negu lietuvių kalboje, bet ir dėl atskirų lietuvių kalbos faktų aiškinimo.

Ypač įdomus, nors kartu ir tam tikrų abejonių keliantis, yra Holvoeto straipsnis apie pasyvinių konstrukcijų raidą lietuvių ir latvių kalbose[627]. Čia jis, remdamasis daugiausia latvių kalbos faktais, mėgina įrodyti, jog pasyvinės latvių kalbos konstrukcijos nėra archajiškas reiškinys, bet rytų baltų naujovė. Holvoetas taip pat iškėlė įdomią hipotezę, kad tam tikra baltų vadinamojo objekto datyvo (Holvoeto terminas) vartosena gali būti bendra baltų ir finų kalbų ypatybė[628].

Dauguma šios srities Holvoeto straipsnių su kai kuriomis pataisomis ir plačiomis santraukomis latvių kalba paskelbta labai vertingoje kalbininko knygoje „Latvių kalbos veiksmažodžio studijos" („Studies in the Latvian Verb". Kraków, 2001)[629].

Holvoeto publikacijos rodo, kad jis yra puikiai susipažinęs su senaisiais latvių kalbos paminklais, grožine literatūra, tarmių duomenimis ir latvių kalbos tyrinėtojų darbais. Kaip lietuvių kalbos faktai padeda aiškinti latvių kalbos sintaksės dalykus ir atvirkščiai, Holvoeto ypač gražiai parodyta straipsnyje „Lietuvių *dativus cum infinitivo* ir latvių infinityviniai santykiniai sakiniai" (ALL(LKK)), 2000, 42, p. 105–113).

Holvoeto vadovaujamas Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyrius rengė naują mokslinę lietuvių kalbos gramatiką. Galima suabejoti, ar ne per anksti dirbamas šis darbas, jog ne taip seniai instituto buvo parengta tritomė akademinė „Lietuvių kalbos gramatika" (V., 1965–1976), net keturis kartus išleista vienatomė „Dabartinės lietuvių kalbos gramatika" (V., 1994; IV leid. – 2005), išleistos gramatikos rusų, anglų kalbomis, Adelės Valeckienės išleista „Funkcinė lietuvių kalbos gramatika" (V., 1998). Tačiau naujosios gramatikos rengėjai tartum išsklaido abejones, pareikšdami, kad „Nėra ir niekada nebus galutinės, visiems laikams galiojančios gramatikos teo-

[627] Holvoet A. On the evolution of the passive in Lithuanian and Latvian. – Anal. Saf., p. 173–182.

[628] Holvoet A. Par vienu objekta datīva paveidu baltu valodās. – Blt., IV priedas, 1994, p. 70–75.

[629] Wälchli B. (Rec.) – BF, 2004, 13(1), p. 141–153; Morita K. (Rec.) ABSl, 2003, 27, p. 2009–2013; Dini P. U. (Rec.) – Kratylos, 2006, 51, p. 162–167.

rijos, kadangi mūsų pažinimas yra netobulas ir laiko bei erdvės atžvilgiu ribotas. Kiekviena karta gali tik sukurti savo gramatiką, tačiau gramatikos tyrimo ir aprašymo darbas niekada nebus pabaigtas“[630].

Išleisti keturi „Lietuvių kalbos gramatikos darbų“ tomai, kuriuose aptariami būsimosios gramatikos pagrindai. Daugelio čia skelbiamų straipsnių autorius yra Holvoetas. Pirmajame tome „Sintaksinių ryšių tyrimai“ (V., 2003) skelbiami jo straipsniai: „Sintaksinių ryšių tipai“ (p. 11–35, kartu su Artūru Judženčiu), „Laisvieji predikatyvai ir jų sintaksiniai ryšiai“ (p. 79–98), „Sujungiamieji ir prijungiamieji sakiniai formos bei funkcijos požiūriu“ (p. 99–114), „Sudėtinio prijungiamojo sakinio aprašymo pagrindai“ (p. 115–172, kartu su A. Judženčiu), „Sujungiamojo ryšio aprašymo pagrindai“ (p. 173–198, kartu su A. Judženčiu)[631]. Antrajame tome „Gramatinių kategorijų tyrimai“ (V., 2004) skelbiami straipsniai: „Linksnio teorijos pagrindai“ (p. 11–33, su Loreta Semėniene), „Rūšies kategorija: mediumas ir pasyvas“ (p. 35–60, su L. Semėniene), „Tranzityvumo samprata“ (p. 61–76, su A. Judženčiu), „Nuosakos kategorijos struktūra“ (p. 77–104, su A. Judženčiu), „Evidencialumo kategorija“ (p. 105–120), „Laiko kategorija ir laiko formos“ (p. 121–140, su Jūrate Pajėdiene), „Veikslo priešpriešos tipai“ (p. 141–162, su Veslava Čižik). Trečiajame tome: „Gramatinių funkcijų tyrimai“ (V., 2005): „Sintaksinės priklausomybės tipai: papildymai ir patikslinimai“ (p. 11–38, su A. Judženčiu), „Veiksnio ir tiesioginio papildinio sąvokos“ (p. 39–64, su L. Semėniene), „Papildiniai ir aplinkybės“ (p. 65–92, su V. Čižik-Prokaševa), „Aplinkybės ir jų tipai“ (p. 93–116, su J. Pajėdiene), „Antriniai predikatyvai“ (p. 117–137, su Aurelija Tamulioniene), „Intranzityvinių sakinių tipai: egzistenciniai, lokatyviniai ir posesyviniai sakiniai“ (p. 139–160), „Beasmeniai sakiniai ir beasmeniškumo sąvoka“ (p. 161–179, su A. Judženčiu). Ketvirtajame tome „Daiktavardinio junginio tyrimai“ (V., 2006): „Apibrėžtumo kategorija“ (p. 11–32, su A. Tamulioniene), „Giminės kategorija“ (p. 101–120, su L. Vaičiulyte-Semėniene).

[630] Holvoet A., Judžentis A. Pratarmė. – Sintaksinių ryšių tyrimai. V., 2003, p. 8.

[631] Švambarytė-Valužienė J. (Rec.) – GK, 2004, 7, p. 16–17; Ambrazas V. (Rec.) – ALL(LKK), 2005, 52, p. 167–170, plg. t. p. Holvoet A. Dėl sintaksinių ryšių skirstymo. – ALL(LKK), 2005, 52, p. 157–161; Holvoet A. Dar kartą dėl sintaksinių ryšių skirstymo. – ALL(LKK), 2006, 54, p. 104–107.

Šie Holvoeto ir jo bendraautorių darbai gerokai praturtina teorinę lietuvių kalbotyrą. Tartum pratęsdamas savo lenkų ir apskritai slavų kalbų veiksmažodžio nuosakos ir modalumo tyrinėjimus, kalbininkas ryžosi šią problemą išsamiai apžvelgti ir baltų kalbose – išleisti monografiją „Nuosaka ir modalumas baltų kalbose“ („Mood and modality in Baltic“. Kraków, 2007).

Holvoetas yra kalbininkas poliglotas, tai jam labai praverčia ir teorinio pobūdžio tyrinėjimuose.

Besidomintiems sociolingvistikos problemomis gali būti įdomus Holvoeto straipsnis apie kalbinę politiką Belgijoje[632]. Derėtų priminti, jog kalbininkas į anglų kalbą išvertė ankstesniuosius Jerzy'o Kuryłowicziaus tyrinėjimus „Jaunasis Kuryłowiczius“ („The Young Kuryłowicz“ (Kraków, 2004).

Sėkmingai veikia daugiausia Holvoeto iniciatyva 2004 m. įkurta „Academia Grammaticorum Salensis“, kur vasaros metu Salų dvare (Rokiškio r.) susirenka ne tik Lietuvos, bet ir įvairių užsienio šalių kalbininkai aptarti įvairias kalbotyros problemas. 2010 m. jie rinkosi jau septintą kartą. Be to, serijoje „Bibliotheca Salensis“ jau išleista keletas įdomių kalbotyros veikalų[633]. Ketvirtasis šios serijos veikalas yra paties Holvoeto knyga „Bendrosios sintaksės pagrindai“ (V., 2009).

Ši knyga atspindi tą sintaksės sritį, kurios „samprata atsirado tik XX amžiuje dėl struktūrinės lingvistikos įtakos [...] Kai panašiai kaip fonologijoje, kur kompleksinio pobūdžio fonemos buvo suskaidytos į elementarius diferencinius požymius, taip ir sintaksėje bandyta rasti elementarius sintaksinės struktūros vienetus“ (p. 9). Rašant šią knygą autoriui ypač pravertė Greville'o Corbetto, Peterio H. Matthewso, Richardo Hudsono ir Arnoldo Zwicky'o studi-

[632] Holvoet A. Valodas politika Beļģijā: iss pārskats, p. 90–97; Language policies in Belgium: a brief overview. – Valodas politika Baltijas valstīs. Rīga, 1992, p. 200–207.

[633] Bredelis K. Academia grammaticorum Salensis. – Blt., 2004, 39(2), p. 327–328; Андронов А. В., Рикконен Н. А. „Academia grammaticorum Salensis и новая академическая грамматика литовского языка. – Б-с. иссл., 2006, 17, с. 498–501; Mikulskas R. Academia Grammaticorum Salensis Quarta. – Blt., 2007, 42(2), p. 313–316; Jasionytė E., Pakerys J. Academia Grammaticorum Salensis V–VII. – Blt., 2010, 45(2), p. 380–387.

jos. Autorius taip pat pripažįsta, kad knygos turinys iš dalies atspindi jo paties interesus ir preferencijas, todėl nenuostabu, kad ji gali būti įvertinta kaip nepilna.

Saulius Ambrazas. Iš jaunesniosios mūsų kalbininkų kartos pastaraisiais dešimtmečiais vertingais lietuvių kalbos istorijos, pirmiausia žodžių darybos, tyrinėjimais ypač pasižymėjo S. Ambrazas.

Gimė jis 1957 m. lapkričio 5 d. Kaune, žymiojo kalbininko Vytauto Ambrazo šeimoje. 1976 m. Vilniuje baigęs vidurinę mokyklą, 1976–1981 m. Vilniaus universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą.

Dar studijų metais S. Ambrazas susidomėjo lietuvių kalbos žodžių daryba. Vadovaujamas profesoriaus Vinco Urbučio, remdamasis ką tik paskelbtu Czesławo Kudzinowskio veikalu „Indeks-słownik do „Daukšos Postilė" (Poznań, 1977), jis parašė diplominį darbą „Veiksmažodžių abstraktai M. Daukšos Postilėje". Šis darbas buvo S. Ambrazo, kaip lietuvių kalbos žodžių darybos tyrėjo, pradžia.

1981 m. S. Ambrazas įstojo į Vilniaus universiteto aspirantūrą (mokslinis vadovas V. Urbutis). 1984 m. apgynė daktaro disertaciją „Veiksmų pavadinimai (nomina actionis) senojoje lietuvių kalboje". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[634], kurie iš karto patraukė tyrinėtojų dėmesį.

Nuo 1984 m. S. Ambrazas pradėjo dirbti Lietuvių kalbos institute (tada Lietuvių kalbos ir literatūros institutas). Čia jis toliau tyrė lietuvių kalbos daiktavardžių darybą. Šia tema lietuvių ir užsienio filologų spaudoje paskelbė daugybę straipsnių[635], skaitė pranešimus įvairiose mokslinėse konferencijose.

[634] Ambrazas S. Galūnių darybos veiksmažodžių abstraktai M. Daukšos Postilėje. – Blt., 1980, 16(1), p. 63–68; Dėl veiksmažodžių abstraktų su priesaga *-imas/-ymas* darybos raidos. – Blt., 1983, 19(1), p. 66–70; Priesaginės darybos veiksmažodžių abstraktai M. Daukšos Postilėje. – Klb., 1983, 34(1), p. 76–84, ir kt.

[635] Ambrazas S. Lietuvių kalbos veiksmažodžių ir vardažodžių abstraktų istorinė sąsaja. – MA Darbai, 1986, 3(96), p. 115–126; Lietuvių kalbos galūnių darybos veiksmažodžių abstraktų raida. – MA Darbai, 1987, 2(99), p. 90–103; Lietuvių kalbos veiksmažodžių abstraktų leksikalizacija. – MA Darbai, 1987, 3(100), p. 94–100; Veiksmažodžių abstraktų darybos tipų istorinė kaita. – LKK, 1987, 26, p. 88–95; Lietuvių kalbos nomina agentis istoriniai ryšiai su deminutyvais. – LKK, 1991, 29, p. 4–14; Baltų ir slavų kalbų vardažodžių daryba (senosios bendrybės ir skirtybės). – Blt., 1991, 27(1), p. 15–34; Lietuvių kalbos ypatybių pavadinimų darybos

1993 m. buvo išleista S. Ambrazo monografija „Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai“ (V., 1993), kurioje, galima sakyti, apibendrinami ankstesnieji jo tyrinėjimai. Ši monografija sudarė 1995 m. apgintos habilituoto daktaro disertacijos pagrindą.

Šiame darbe pirmiausia, remiantis V. Urbučio ir daugelio užsienio kalbininkų tyrinėjimais, aptariamos svarbiausios žodžių darybos sąvokos. Toliau nagrinėjamos darybos motyvacijos, jos kaitos problemos. Autoriaus nuomone, motyvacijos kaitos esmę geriausiai atskleidžia Jerzy'o Kuryłowicziaus veikale „Indoeuropiečių kalbų kaitymo kategorijos“ („The inflectional categories of Indo-European“. Heidelberg, 1964) pateikta schema. Aptariama taip pat vedinių leksikalizacija, su motyvacija susiję morfologijos bei sintaksės procesai, morfemų perskaida, priesagų formos kaita, istorinis žodžių darybos ir etimologijos ryšys.

Pagrindinis tyrimo objektas yra penkios veiksmažodinių daiktavardžių semantinės grupės (darybos kategorijos): veiksmų pavadinimai (veiksmažodžių abstraktai), veiksmo rezultatų pavadinimai, veikėjų pavadinimai, įrankių pavadinimai, veiksmo vietų pavadinimai.

Kiekvienos šios semantinės grupės atskirai aptariami pagrindiniai darybos tipai, jų vartosena senuosiuose raštuose, tarmėse, dabartinėje bendrinėje kalboje.

Paskutiniame knygos skyriuje „Veiksmažodinių daiktavardžių darybos raidos bendrieji bruožai“ autorius mėgina nustatyti šių darybos kategorijų skirtingus senumo sluoksnius. Daugiausia senovinių bruožų išlaikė veiksmų pavadinimai (priesagos *-*ti*-, *-*tu*-). Baltų ir indoeuropiečių prokalbėje veiksmų ir jų rezultatų pavadi-

raida. – Lit., 1992, 3(11), p. 22–34; 4(12), p. 31–49; On the development of diminutives in the Baltic languages. – LgB, 1993, 2, p. 47–67; Zur Entwicklung der Abstraktbildungen im Baltischen. – IF, 1994, 99, p. 274–297; On the origin of nomina feminina with the ending **(i)ē* in the Baltic languages. – Anal. Saf., p. 47–50; The ancient relationship between the Baltic and Germanic languages from the standpoint of word formation. – The Indo-Europeanization of Northern Europe. Ed. by K. Jones-Bley and M. E. Huld. Washington, 1996, p. 126–132; Lietuvių ir latvių kalbų daiktavardžių darybos svarbiausi skirtumai. – ALL(LKK), 2000, 43, p. 111–127; The derivational structure of susbstantives in Lithuanian and Latvian from diachronic point of view. – LgB, 2000, 8, p. 7–33; Zur Entwicklung der Nomina attributiva in den baltischen Sprachen. – Asp., p. 13–20, ir kt.

nimai sudarė vieną darybos kategoriją. Šiems pavadinimams būdingos priesagos *-*men*-, -*esys*/-*esis*, -*tis*. Beveik visa veikėjų pavadinimų darybos paradigma baltų kalbose buvo pakeista naujais darybos tipais. Įrankių pavadinimai kadaise buvo daromi su tais pačiais afiksais kaip ir veikėjų pavadinimai (*-*ter*-/*-*tro* (*-*tel*-/-*tlo*). Dar indoeuropiečių prokalbėje įrankių pavadinimus imta daryti su priesaga *-*men*-, būdinga veiksmų pavadinimams. Veiksmų vietų pavadinimai yra pati naujausia darybos kategorija[636].

2000 m. pasirodė aptarto veikalo tęsinys „Daiktavardžių darybos raida. II. Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai" (V., 2000).

Šioje, kaip ir ankstesnėje knygoje, remiantis ta pačia tyrimo metodika ir faktine medžiaga (svarbiausi XVI–XVII amžiaus raštai, akademinis „Lietuvių kalbos žodynas", „Lietuvių kalbos atlasas", tarminiai žodynai bei aprašai, giminiškos kalbos), nagrinėjama septynios lietuvių kalbos vardažodinių daiktavardžių darybos kategorijos: ypatybių, kuopinių, vardažodinių vietos, moteriškosios bei vyriškosios lyties asmenų ir gyvūnų, ypatybės turėtojų pavadinimai ir deminutyvai.

Šios darybos kategorijos yra atsiradusios skirtingais laikais. Patys seniausi yra kuopiniai pavadinimai. Antroji iš indoeuropiečių prokalbės paveldėta vardažodinių daiktavardžių darybos kategorija yra deminutyvai. Jau baltų kalbų dirvoje deminutyvai imami daryti su determinatyvu *-*t*-. Deminutyvų daryba ryškiai skiriasi lietuvių ir latvių kalboje. Pačio seniausio indoeuropiečių kalbų moteriškosios lyties asmenų ir ir gyvūnų pavadinimų darybos tipų su darybos galūne *-*ā* lietuvių kalboje tėra tik likučių (plg. liet. *ašvà*). Baltų kalbų dirvoje kaip opozicija moteriškųjų pavadinimų tipui atsirado vyriškosios lyties asmenų ir gyvulių pavadinimai. Ypatybių pavadinimai ir veiksmų pavadinimai veikiausiai sudarė bendrą abstraktų darybos kategoriją. Baltų kalbose šių pavadinimų ryšys dar nėra visai nutrūkęs. Ypatybės turėtojų pavadinimai yra pati didžiausia ir įvairiausia lietuvių kalbos vardažodinių daiktavardžių darybos kategorija. Kaip atskira darybos kategorija ji veikiausiai susiformavo

[636] Vitkauskas V. (Rec.) – LKK, 1995, 35, p. 226–228; Parenti A. (Rec.) – PoB, 1995, 6, p. 128–132; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1996, 42(1), p. 62–70; Paulauskienė A. (Rec.) – Blt., 1996, 31(2), p. 261–263; Steinke K. (Rec.) – ZfSl, 1998, 43, p. 123–124.

prabaltų laikais. Vardažodiniai vietų pavadinimai yra naujausia darybos kategorija, susiformavusi pačioje lietuvių kalboje.

Vertingi S. Ambrazo knygose pateikti tikslūs statistiniai duomenys. Prie abiejų knygų pateiktos išsamios santraukos vokiečių kalba. Pagrindinės išvados vokiečių ir anglų kalbomis paskelbtos užsienio filologų leidiniuose.

S. Ambrazo knygos yra naujas lietuvių kalbos vardažodžių darybos tyrinėjimo etapas, kurį kadaise sėkmingai pradėjo Augustas Leskienas, toliau tęsė Pranas Skardžius, Janas Otrębskis, V. Urbutis[637].

Pastaruoju metu S. Ambrazas ypač intensyviai tyrinėjo būdvardžių darybos problemas. Čia minėtinas jo straipsnis apie būdvardžių priesagos *-iškas(-a)* posesyvinės reikšmės vartoseną[638]. Jis teigia, kad XVI–XVII amžiuje gausi posesyvinė šios priesagos vartosena nerodo skolintinio darinio pobūdžio – tai sena baltų, slavų ir germanų kalbų bendrybė. Šios priesagos vediniai XVI–XVII amžiuje ypač populiarūs buvo Mažojoje Lietuvoje.

Lietuvių kalbos žodžių darybos tyrinėjimuose S. Ambrazas nuosekliai remiasi prūsų kalbos faktais. Norėtųsi atkreipti dėmesį į vieną jo straipsnį, skirtą tiesiogiai prūsų kalbos problemoms[639]. Jame daroma įdomi išvada, jog nykstant kuopiniams pavadinimams su darybos galūne **ī* ir susikryžminus *(į)ē, įā* ir *ī* kamienų paradigmoms pamažu ėmė rastis kai kurių naujų *ī* kamieno vnsk. vard. ir gal. formų (plg. pr. *mūti* šalia pr. *mothe* 'motina', *duckti* šalia liet. *duktẽ*. Be to *ī* kamieną plisti skatino ir balsio *ē* polinkis virsti *ī*.

Prisidėjo S. Ambrazas prie „Lietuvių kalbos atlaso trečiojo tomo parengimo. Redagavo jis italų kalbininko Pietro U. Dinio parengtą knygą „Heinrich Johann Lysius. Mažasis katekizmas" (V., 1993).

[637] Vanags P. (Rec.) – Blt., 2002, 37(1), p. 168–172.

[638] Ambrazas S. Būdvardžių su priesaga *-iška(-a)* posesyvinės reikšmės statusas senuosiuose raštuose. – ALt, 2002, 4, p. 159–170; plg. t. p. Būdvardžių su priesagomis *-ingas(-a)*, *-inis(-ė)* ir *-iškas(-a)* istoriniai ryšiai. – Blt., 2002, 37(1), p. 17–22; Zur Verbreitung und Entwicklung der Adjective auf **-inio-*. – IF, 2004, 109, p. 355–363; Dėl būdvardžių su priesaga *-intelis(-ė)* kilmės. – Blt., 2004, 39(1), p. 71–76; Vedinių su priesaga **-mo-* raida. – Blt., 2007, 42(1), p. 13–30; Dvi Zietelos šnektos būdvardžių darybos ypatybės istoriniu požiūriu: dėl *o* ir *(i)io* kamienų mišimo. – K. ist. ir d. prob. 1, p. 117–139.

[639] Ambrazas S. Kelios pastabos apie prūsų kalbos kamieno *ī* raidą. – Blt., 1995, 30(1), p. 61–66.

S. Ambrazas vadovavo 1995 m. Lietuvių kalbos institute susibūrusiai grupei žmonių, pasiryžusių kompiuterizuoti senuosius lietuviškus raštus. Sudarius atskirų tekstų žodžių indeksus, bus galima parengti ir tobulą istorinį lietuvių kalbos žodyną. Šis milžiniškas darbas jau pradėtas[640].

Iš naujesnių S. Ambrazo darbų yra ypač įdomus jo straipsnis[641], kuriame jis, apibendrindamas savo, kaip žodžių darybos tyrinėtojo patirtį, mėgina spręsti ir lietuvių etnogenezės problemą. Kalbininkas teigia, kad kai tik prasidėjo baltų kalbų diferenciacija, iš karto susidarė ir sąlygos iš vakarinių baltų žemių į dabartinę Lietuvos teritoriją plisti tiek kultūrinėms, tiek ir kalbinėms naujovėms, ypač leksinėms ir darybinėms, kurios ypač jautrios bet kokiems kalbų kontaktams. Ši tema nagrinėjama ir prancūzų kalba paskelbtame straipsnyje[642].

Remdamasis žodžių darybos duomenimis, kalbininkas mėgina plačiau pažvelgti į rytinių ir vakarinių baltų kalbų, taip pat baltų ir slavų kalbų santykius. Jis atkreipia dėmesį į nemaža lietuvių ir latvių kalbose esančių žodžių darybos skirtumų, tai ypač būdinga nomina actionis, nomina collectiva ir deminutyvų darybai. Kai kurios lietuvių kalbos žodžių darybos priemonės, neturėdamos atitikmenų latvių kalboje, atitikmenų turi prūsų kalboje: nomina collectiva (*-*ī-no-*, *-*ā-to-*), deminutyvai (*-*ol-i̯o-*, *-*i-s-t-i̯o-*), nomina agentis (*-*i-ko-*), nomina attributiva (*-*in-ī-ko-*, *-*e-no-*, *-*āt-i̯o-*, *-*ōl-i̯o-*), nomina qualitatits (*-*ībē*, *-*i-s-tā*, *-*is-ko-*). Dalis šių sutapimų gali atspindėti vakarinių baltų kalbų įtaką lietuvių kalbai, ypač jos vakarinėms ir pietinėms tarmėms. Išskirtinės baltų ir slavų kalbų žodžių darybos inovacijos yra nomina agentis (*-*tā-i̯o-*, *-*ē-i̯o-*, *-*i-ko-*), nomina attributiva (*-*in-ī-ko-*, *-*in-ei-ko-*) lėmė seni ir pastovūs šių kalbų grupių kontaktai.

Kalbininkas paskelbė daugybę baltistikos veikalų recenzijų.

[640] Ambrazas S., Aleknavičienė O., Zinkevičius V. Istorinis lietuvių kalbos žodynas ir senųjų raštų kompiuterizavimas. – LKK, 1998, 39, p. 192–210.

[641] Ambrazas S. Lietuvių etnogenezės problema žodžių darybos požiūriu. – ABSl, 2006, 30, p. 61–87.

[642] Ambrazas S. Baltique oriental et baltique occidental, baltique et slave: Le problème de leurs relations anciennes du point de vue de la formalion des mots. – Histoire Épistémologie Langage, 2004, 26(2), p. 43–79.

Ankstyva Sauliaus Ambrazo mirtis (Vilniuje 2010 m. rugpjūčio 30 d.) buvo skaudus smūgis lietuvių ir apskritai baltų kalbotyrai. Jau po mirties buvo paskelbti jo straipsniai apie kankorėžių pavadinimų (dauguma garsažodinės prigimties)[643] ir *Kárvaičių* vardo kilmę (gali būti siejamas su spalvos pavadinimu, plg. balt. **karvas / śarvas / śirvas*)[644].

Po mirties išleista kalbininko knyga „Būdvardžių darybos raida" (V., 2011). Ją, remdamasi jau spausdintais autoriaus straipsniais ir rankraštine medžiaga, sudarė Danguolė Mikulėnienė. Kalbininko atiminimui paskirta straipsnių[645].

Rūta Marcinkevičienė. Lietuvių kalbos tekstynų lingvistikos kūrėja R. Marcinkevičienė gimė 1958 m. balandžio 15 d. Kaune. 1976 m. gimtajame mieste baigusi vidurinę mokyklą, 1976–1981 m. anglų kalbą studijavo Vilniaus universitete. Baigusi studijas grįžo į Kauną.

1981–1990 m. Marcinkevičienė dirbo Lietuvos veterinarijos akademijoje – vadovavo šios akademijos muziejui, kurį pati ir įkūrė.

Nuo 1990 m. Marcinkevičienė dirba Vytauto Didžiojo universitete. Nuo 1994 m. ji vadovauja šio universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Kompiuterinės lingvistikos centrui. Tais pačiais metais jai buvo suteiktas docentės vardas. 2003–2006 m. Marcinkevičienė vadovavo Lietuvių kalbos katedrai. Nuo 2006 m. kalbininkė ėjo Humanitarinių mokslų fakulteto dekanės pareigas. 1991 m. ji stažavosi ir dėstė Stokholmo universiteto Baltų-slavų kalbų katedroje.

1990 m. Vilniaus universitete Marcinkevičienė apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos slinkties veiksmažodžių semantika ir stilistika lyginant su anglų kalba"[646].

[643] Ambrazas S. Dėl kankorėžių pavadinimų kilmės. – Blt., 2010, 45(1), p. 95–104.

[644] Ambrazas S. Dar dėl *Kárvaičių* vardo kilmės. – Blt., 2010, 45(1), p. 105–113.

[645] Mikulėnienė D. Gyvenimo kadencijai pasibaigus. – GK, 2010, 9, p. 26–27; Karaciejus J. Gyvenimas kaip krintanti rugpjūčio žvaigždė. – KK, 2010, 83, p. 363–365; Blažienė G. Išėjęs, kad pasiliktų. – ALL(LKK), 2010, 52–53, p. 201–204; Aleknavičienė O. In memoriam Amici Sauli Ambrazi. – ALt, 2010, 12, p. 11–118. Žurnale „Archivum Lithuanicum" (2010, 12, p. 19–28) paskelbta Onos Aleknavičienės ir Mindaugo Šinkūno sudaryta Ambrazo darbų bibliografija.

[646] Marcinkevičienė R. Slikties veiksmažodžiai žodyne ir kalboje. – Tarybinė mokykla, 1988, 8, p. 21–22.

2002 m. Vytauto Didžiojo universitete Marcinkevičienė apgynė habilitacinį darbą „Tekstynų lingvistika ir lietuvių kalbos vartosena". 2004 m. jai suteikta profesorės vardas.

Pagrindiniai habilitacinio darbo teiginiai buvo išdėstyti studijoje „Tekstynų lingvistika (teorija ir praktika)" (D. ir d., 2000, 24, p. 7–64) ir atskiruose Lietuvoje bei užsienyje paskelbtuose straipsniuose.

„Paskutinieji XX a. dešimtmečiai pasižymėjo itin sparčia informacinių technologijų raida, padariusia perversmą mokslo ir kasdieniniame gyvenime. Neaplenkė ji ir daugiau nei du tūkstančius metų turinčio mokslo – kalbotyros. Ištobulėję kompiuteriai leido sukaupti didelius tekstų kiekius ir taikyti jų analizei naujus metodus. Palaipsniui kiekybė virto kokybe – ėmė rastis nauja paradigma, leidžianti visai kitaip pažvelgti į kalbą [...] Viena tos paradigmos dalių – tekstynų lingvistika, tik kelių dešimčių metų senumo kalbos tyrimo sritis" – minėtoje studijoje rašo Marcinkevičienė (p. 7).

Tiesa, daugelis tyrinėtojų tekstynų lingvistikos nelaiko visiškai nauja ir atskira lingvistikos šaka. Tekstynais paremta analizė laikytina papildančia tradicinės analizės būdus.

Marcinkevičienė įsitikinusi, kad lietuviškoji tekstynų lingvistika yra svarbi ne tik lietuvių kalbos mokslui, ji „svarbi dar ir tuo, kad padeda sukurti prielaidas kompiuterizuoti nedidelės tautos kalbą, kurios išlikimas labai priklauso nuo to, kaip toji kalba bus pritaikyta naujosioms informacinėms technologijoms"[647].

Iki šiol sukaupti didžiausi tekstynai yra skirti anglų kalbai[648]. Ši kalba daugiausia ir analizuojama. Marcinkevičienė parodo, jog lietuvių kalbos specifika sąlygoja darbo su tekstynu ypatumus: darbą apsunkina fleksinė lietuvių kalbos prigimtis, laisva žodžių tvarka sakinyje. Studijoje parodoma, kuriose lietuvių kalbotyros srityse tekstynų lingvistika gali būti sėkmingai pritaikoma. Sunkiau ji pritaikoma dialektologijai, fonetikai, akcentologijai.

Savo straipsniuose Marcinkevičienė parodo, kaip tekstynų lingvistika gali būti taikoma atskiroms lietuvių kalbotyros šakoms.

[647] Marcinkevičienė R. Tekstynų lingvistika ir lietuvių kalbos vartosena. Habilitacijai teikiamos disertacijos santrauka. Kaunas, 2002, p. 2.

[648] Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English language. Cambridge, 1995, p. 438–441.

Kalbininkė įsitikinusi, kad tekstynų lingvistika „padarė perversmą bendrojoje leksikografijoje". Ji parodo, koks nepamainomas dalykas ši lingvistika yra terminų žodynams rengti[649].

Remdamasi tekstynų lingvistikos duomenimis Marcinkevičienė siūlo: praplėsti tradicinę lietuviškąją frazeologijos sampratą, įtraukiant į ją įvairių tipų stabiliuosius žodžių junginius, konstrukcijas ar sakinius, nes pastovumas, sustabarėjimas, dažnas ėjimas drauge [...] turėtų būti laikomas pačiu svarbiausiu ir patikimiausiu požymiu" (p. 83)[650].

Įdomūs ir kiti tekstynų lingvistikos teorijai ir praktikai skirti kalbininkės straipsniai[651].

Marcinkevičienė su Laima Kalėdiene (Grumadiene) sudarė straipsnių rinkinį „Sociolingvistika ir kalbos kultūra" (V., 1994). Dalį šių straipsnių parengė bei išvertė pati sudarytoja. Be to, rinkinyje skelbiamas Marcinkevičienės straipsnis „Gyvosios kalbos etnografija" (p. 47–54), kuriame nurodoma daugybė faktų, kaip socialinio konteksto elementai veikia kalbėjimą.

Lietuvių kalbotyroje išsamiau netyrinėtai temai skirta Marcinkevičienės knyga „Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys" (V., 2008). Joje autorė aiškina žanro sampratą, aptaria kriterijus, kuriais remiantis galima klasifikuoti uždarų sistemų nesudarančius, įvairaus pobūdžio žanrus. Marcinkevičienė analizuoja tik tradicinę periodinę spaudą – šiuo metu vis labiau plintančios elektroninės žiniasklaidos ji kol kas atsisako. Monografiją sudaro keturi skyriai. Pirmuosiuose trijuose nagrinėjami teoriniai dalykai, ketvirtajame aprašomi konkretūs periodinės spaudos žanrai. Kadangi knyga pirmiausia skiriama filologijos, komunikacijos ir informatikos srities studentams, kiekviena platesnė tema baigiama praktinėmis sava-

[649] Marcinkevičienė R. Terminologija ir tekstynas. – Term., 2000, 6, p. 5–22.

[650] Marcinkevičienė R. Tradicinė frazeologija ir kiti stabilūs žodžių junginiai. – Lit., 2001, 4(48), p. 81–98.

[651] Marcinkevičienė R. Kolokacija: tyrimo objektas, aspektai, metodai. – Lit., 1995, 2(22), p. 40–54; Seeming tautologies in Lithuanian. – E-Prime Anthology III. California, 1997, p. 253–270; The importance of syntagmatic dimensijon in the multilingual lexical database. – International journal of corpus linguistics. 2001, Special Issue, p. 55–65; Daiktavardžių konotacijos tyrimas tekstynų lingvistikos metodu. – Lit., 2001, 3(47), p. 46–57, ir kt.

rankiško darbo užduotimis. Labai gerai parinkti iliustraciniai įvairių žanrų pavyzdžiai.

Ateityje autorė tikriausiai susidomės ir elektronine žiniasklaida, „vis aukščiau galvą keliančia [...] ir su podukros likimu jau seniai nebesitaikstančia“[652].

Kalbininkę domina ir vertimo problemos, ypač įdomiai ji yra analizavusi Juozo Balčikonio Jonathano Swifto „Guliverio kelionių“ vertimą. Negalima nesutikti su taiklia autorės išvada, jog „J. Balčikonio vertimą galima būtų pavadinti dvigubu vertimu: „Guliverio kelionės“ yra išverstos ne tik iš anglų kalbos į lietuvių kalbą, bet ir iš rašomosios šios kalbos atmainos į šnekamąją“ (p. 52)[653]. Vertingi ir kiti vertimams skirti kalbininkės straipsniai[654].

Paskelbė Marcinkevičienė ir platesnei auditorijai skirtų straipsnių[655].

Marcinkevičienė yra tarptautinio tekstynų lingvistikos žurnalo „International journal of corpus linguistics“ redakcinės kolegijos narė. Lietuvių kalbos tekstynų radimosi pradžia kalbininkė laiko L. Kalėdienės ir Vidos Žilinskienės parengtą 1 200000 žodžių dabartinės šnekamosios lietuvių kalbos tekstyną. Tačiau galutinai šią naują kalbos tyrinėjimo metodiką lietuvių kalbotyroje įtvirtino Marcinkevičienė.

Giedrius Subačius. G. Subačius – vienas aktyviausių šiuo metu mūsų senosios raštijos, ypač rankraštinio jos palikimo, tyrinėtojų. Gimė jis 1960 m. balandžio 26 d. Kaune. 1978–1983 m. lietuvių kalbą ir literatūrą studijavo Vilniaus universitete. Mokėsi šio universiteto aspirantūroje. Vėliau jame dėstė.

1989–1990 m. Poznanės universitete dėstė praktinį lietuvių kalbos kursą ir Varšuvos universitete – lietuvių rašomosios kalbos istorijos kursą. 1992–1994 m. dirbo Lietuvių kalbos institute. Nuo 1994 m.

[652] Čičirkaitė R. (Rec.) – GK, 2009, 6, p. 30–32.

[653] Marcinkevičienė R. J. Balčikonio vertimų pragmatika ir stilistika. – LKK, 1987, 26, p. 48–53.

[654] Marcinkevičienė R. Adekvatus – tai dar ne tobulas. – KK, 1989, 57, p. 53–58; Transkribuoti, versti ar aiškinti? – KK, 1990, 59, p. 21–24; Tarp Scilės ir Charibdės: originalo kalbos įtaka vertimui. – D. ir d., 1996, 2(11), p. 67–78.

[655] Marcinkevičienė R. Apie įbūtinančią kalbos galią, pyktį ir dar šį tą. – Naujasis židinys, 1993, 6, p. 51–56; *Karo* metafora. – D. ir d., 1995, 1, p. 121–124; Treji vartai į Šventąjį Raštą. – Naujasis židinys, 1999, 7/8, p. 367–372, ir kt.

dėsto Čikagos Ilinojaus universiteto Lituanistikos katedroje. 2008 m. šis universitetas jam suteikė profesoriaus (full professor) vardą.

1988 m. Vilnaius universitete Subačius apgynė daktaro disertaciją „Simono Daukanto didysis rankraštinis lenkų-lietuvių kalbų žodynas". 1999 m. Lietuvių kalbos institute apgynė habilituoto daktaro disertaciją „Žemaičių bendrinės kalbos idėjos: XIX a. pradžia".

2001–2003 m. Subačius ėjo Lietuvių kalbos instituto direktoriaus pareigas. Ryšių su šiuo institutu jis nenutraukė ir dirbdamas Ilinojaus universitete.

Su daktaro disertacijos tema susijusios ir pirmosios Subačiaus publikacijos[656].

1993 m. Lietuvių kalbos institutas išleido Subačiaus parengtą S. Daukanto žodyno pirmą tomą („Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas. Pirmas tomas, a–m"). Šiame tome, be kruopščiai parengto labai autentiško teksto, plačių (ypač lietuviškos dalies) komentarų, skelbiama ir Subačiaus studija „Simono Daukanto Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas" (p. 8–54), kurioje nagrinėjama žodyno atsiradimo istorija, patikslinama jo rašymo data (1850–1856 m. pabaiga), analizuojama rašyba, aptariamas lenkiškas šio veikalo prototipas Stanisławo Ropełewskio žodynas[657], lietuviškos medžiagos šaltiniai[658].

Subačius parengė ir antrą žodyno tomą, skirtą *n–p* raidėms (V., 1995). Šio tomo rengimą jis baigė jau dirbdamas Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tiesą sakant, tomas jau buvo baigtas Lietuvoje. Tačiau piktadariai pavogė Lietuvių kalbos ir literatūros instituto kompiuterį, o ten buvo ir antrojo tomo tekstas...

[656] Subačius G. Dėl S. Daukanto lenkų-lietuvių kalbų žodynų genezės. – LKK, 1987, 26, p. 151–157; S. Daukanto Didžiojo lenkų-lietuvių kalbų žodyno istorija. – Klb., 1990, 41(1), p. 79–89; Lietuviški raštai – S. Daukanto Didžiojo lenkų-lietuvių kalbų žodyno šaltinis. – Lit., 1990, 3, p. 83–94; Simono Daukanto Didžiojo lenkų-lietuvių kalbų žodyno naujadarai: individuali žodžių daryba. – Lietuvių atgimimo istorijos studijos. 4. V., 1993, p. 135–216, ir kt.

[657] Plg. t. p. Subačius G. Stanisław Ropelewski i jego *Słownik polsko-francuski*. – PF, 1994, 39, p. 327–333.

[658] Vanagienė B. (Rec.) – Blt., 1994, 29(1), p. 103–104; Vitkauskas V. Knyga, atverianti S. Daukantą. – Literatūra ir menas, 1993.XI.6; Dini P. U. (Rec.) – Ricerche Slavistiche, 1995, 42, p. 554–558.

1996 m. išleistas ir paskutinis – trečiasis tomas, apimantis *r–ž* raides. Tome skelbiamas ir Rūtos Čapaitės straipsnis „Simono Daukanto rašysena Didžiajame lenkų-lietuvių kalbų žodyne“ (p. 7–19).

Atskirai minėtinas Subačiaus straipsnis apie S. Daukanto požiūrį į bendrinę kalbą[659]. Jame keliama mintis, jog S. Daukantas galbūt savo žodyną rašė „visų pirma kalbos prestižui kelti, o ne norminti konkrečias lytis. O juk tokiame žodyne visuomenė būtų pirmiausia ieškojusi stabilesnių formų. Gal ir Valančius taip rašomo žodyno nenorėjo spausdinti?“ (p. 67–68).

Dažnai prieštaringiems S. Daukanto ir Motiejaus Valančiaus santykiams aptarti skiriamas Subačiaus straipsnis „Simonas Daukantas – Motiejaus Valančiaus raštininkas“ (ALt, 1999, 1, p. 85–95).

Labai svarbus Subačiaus darbas yra rankraštinis Juozo Čiuldos (1796–1861) gramatikos „Trumpi samprotavimai apie žemaičių kalbos taisykles“ („Krótkie pomysły o prawidłach grammatycznych języka Żmudzkiego“) paskelbimas. Tai „Lietuvių atgimimo istorijos studijų“ serijos šeštoji knyga (V., 1993). Joje publikuojamas lenkiškas gramatikos originalas, jos lietuviškas vertimas (vertė G. Subačius), įvairi su J. Čiuldos gyvenimu ir veikla susijusi medžiaga, Subačiaus studija „Juozas Čiulda ir jo gramatika“ (p. 7–55), Lenkijos polonisčių Halinos Karaś ir Nijolės Kolytės, Punsko lietuvaitės, straipsnis „Juozo Čiuldos gramatikos terminai ir kalba“ (p. 56–78), gramatikos lietuviškų žodžių registras.

Subačius savo studijoje aprašo šio mūsų kultūros veikėjo gyvenimą. Labai teigiamai vertina jo gramatiką. Subačiaus nuomone, „J. Čiuldos gramatika – tai kokybiškai nauja pakopa Didžiosios Lietuvos lietuvių kalbos norminimo istorijoje. Ją galima laikyti pirmuoju bandymu moksliškai (jau šiandienine šio žodžio prasme) sunorminti Didžiosios Lietuvos lietuvių kalbą“ (p. 42). Subačius atkreipia dėmesį, jog J. Čiuldos gramatika savo sandara yra labai panaši į Kaliksto Kasakausko 1832 m. gramatiką „Grammatyka języka Żmudzkiego... Kałbrieda leżuwio Žiamaytiszko“, nors šiaip J. Čiulda dažnai neigė K. Kasakausko mintis ir rašė labai

[659] Subačius G. Simono Daukanto požiūris į bendrinę kalbą. – Lietuvių atgimimo istorijos studijos. 5. V., 1993, p. 63–68; plg. t. p. La concezione della lingua Lituana comune per Simonas Daukantas. – ReB, 1995, p. 165–175.

savarankiškai. Subačius taip pat nesutinka su tais lietuvių kalbos istorijos tyrinėtojais, kurie teigė, jog J. Čiulda stengęsis derinti žemaičių ir aukštaičių tarmes. Subačiaus nuomone, J. Čiulda rašė gramatiką iš esmės „paremtą savo žemaičių pajūriškių tarmės sistema" (p. 38).

Turbūt teisus Jonas Palionis, teigdamas, jog Subačius J. Čiuldos gramatiką, jos reikšmę Didžiosios Lietuvos lietuvių gramatikų istorijoje kiek pervertina[660]. Tačiau tai negalėtų sumažinti šio svarbaus Subačiaus tyrinėjimo reikšmės mūsų kalbotyros istorijai.

Reikėtų taip pat paminėti, jog Subačius drauge su lenkų kalbininku Michału Hasiuku paskelbė straipsnį apie Poznanėje surastą ka tik aptartos J. Čiuldos gramatikos antrąjį (1855 m.) rankraštį[661].

Svarbi Subačiaus „žemaitiškojo ciklo" studija yra „Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos žemaičių kalba", paskelbta „Lietuvių atgimimo istorijos studijų" serijos aštuntoje knygoje (V., 1996, p. 10–113). Joje nagrinėjama J. A. Pabrėžos apsisprendimas kurti bendrinę rašomąją žemaičių kalbą, labai daug dėmesio skiriama jo rašybos analizei, nagrinėjamas J. A. Pabrėžos kuriamos kalbos santykis su liaudžiai skirtų religinių tekstų kalba, atkreipiamas dėmesys ir į J. A. Pabrėžos kalbos normų nestabilumą, aiškinamos jo priežastys. Daug naujos informacijos randame studijos dalyje, kurioje parodoma J. A. Pabrėžos įtaka kitiems žemaičių kultūros veikėjams – Simonui Grosui, Juozui Butavičiui, Simonui Daukantui, Simfronijui Žabakevičiui. Pavyzdžiui, apie labai įdomią asmenybę J. Butavičių (1806–1840), S. Daukanto „Istorijos žemaitiškos" perrašinėtoją, apskritai, rodos, mūsų raštijos istorijoje niekur iki šiol plačiau nebuvo kalbėta. Subačius atkreipia dėmesį, kad Kretingos bernardinų vienuolynas J. A. Pabrėžos dėka tapo „labai reikšmingu naujos modernios žemaičių kultūros židiniu" (p. 102).

[660] Palionis J. (Rec.) – Blt., 1995, 30(1), p. 111–115; Griškaitė R. (Rec.) – Naujasis židinys. Aidai, 1996, 3, p. 170–172.

[661] Hasiukas M., Subačius G. Dar vienas Juozo Čiuldos gramatikos rankraštis. – GK, 1990, 8–9, p. 36–39. Pirmąjį (1854 m.) rankraštį, kaip žinoma, surado Vytautas Jurgutis, plg. Jurgutis V. Rasta Juozo Čiuldos 1854 m. gramatika. – Bibliotekininkų darbas, 1960, 1, p. 24–27. Be kita ko, V. Jurgutis nustatė, jog turėjęs būti ir antras gramatikos rankraštis.

Atskirus straipsnius Subačius paskyrė ir kitų žemaičių kultūros veikėjų kalbai[662].

Visus šiuos tyrinėjimus vainikavo atskira knyga paskelbta Subačiaus habilitacinė disertacija „Žemaičių bendrinės kalbos idėjos. XIX amžiaus pradžia" (V. 1998). Tai iš tikrųjų kapitalinis veikalas, kuriame daugiausia aprašomos trijų pirmųjų XIX a. dešimtmečių pastangos žemaičių tarmių pagrindu kurti bendrinę kalbą, ją norminti tuo metu, „kai dar nebuvo kalbininkų, galėjusių tai daryti profesionaliai" (p. 20).

Įvadinėje knygos dalyje, be kitų dalykų, Subačius pateikia originalią žemaitiškųjų ypatybių hierarchiją (sunkiausiai, vidutiniškai ir lengviausiai pastebimos žemaitybės), aprašo 1737 m. „Universitas Linguarum Litvaniae" rašybos tradiciją. Toliau knygą sudaro tokie pagrindiniai skyriai: „XVIII amžiaus žemaičių raštai" (daugiausia vietos skiriama 1759 metų „Žyvatui", nuo kurio prasidėjo žemaičių abėcėlės ir rašybos tradicija) ir „Pirmasis XIX amžiaus dešimtmetis" (Ksavero Bogušo veikalas, Zacharijo Nemčevskio lietuvių kalbos struktūros aprašas), „Antanas Klementas" (bene pirmutinis bendrinės kalbos teoretikas, norėjęs savo bendrinę kalbą diegti ir Didžiosios Lietuvos aukštaičiams), „Juozapas Arnulfas Giedraitis" (J. A. Giedraičio ir jo pagalbininkų veikla prisidėjo prie to, kad XIX a. pabaigoje galėjo nusistovėti aukštaičių tarme pagrįsta bendrinė kalba), „Dionizas Poška" (taip pat Silvestro Valiūno, Kiprijono Nezabitauskio, Aleksandro Butkevičiaus veikla), „X.D.K.P.S. gramatika" (rankraštis parašytas apie ar po 1820 metų, autorius veikiausiai buvęs bajoriškos kilmės kunigas), „Simonas Stanevičius" (buvo pirmasis Didžiosios Lietuvos kalbotyroje, atskyręs norminamąjį kalbos tyrimo aspektą nuo pažintinio), „Jurgis Pliateris" (labai gerai mokėjo Švėkšnos tarmę, kaip ir S. Stanevičius „sugebėjo

[662] Subačius G. Dionizo Poškos bendrinės kalbos kategorijos. – Blt., 1996, 31(2), p. 249–259; Kajetono Roko Nezabitauskio elementoriaus kalba ir rašyba. – Kajetonas Nezabitauskis. Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų Žemaičių ir Lietuvos. V., 1996, p. 79–87; Antano Klemento žemaičių kalba. – LKK, 1997, 37, p. 225–246; plg. t. p. Trys XIX a. bendrinės rašomosios kalbos modeliai: J. A. Pabrėža, J. Čiulda, S. Daukantas. – LKK, 1996, 36, p. 51–59; Three models of standard written Lithuanian Language in the 19th century: J. A. Pabrėža, J. Čiulda, S. Daukantas. – Lituanus, 1997, 43(1), p. 13–25, ir kt.

keisti kalbos kodus pagal poreikį"), „1831 metų sukilimo tekstai" (sukilėliai linkę rašyti žemaitiškai, malšintojai renkasi tradicinę vidurietišką aukštaičių tarmę).

Atskirus kalbos paminklus Subačius paprastai nagrinėja pagal atitinkamą schemą: rašyba, tarminio pagrindo pasirinkimas, rašomosios ir šnekamosios kalbos santykis, bendrinės kalbos taisyklių suvokimas. Knygoje patikslinamas ne vienas ankstesnis teiginys, pirmą kartą nustatoma kai kurių tekstų autorystė. Gausi medžiaga išdėstyta labai planingai. Įdomiai apibūdinamos šiame bendrinės kalbos ieškojimo procese dalyvavusios asmenybės (Jurgio Pliaterio charakteristika, Simono Daukanto ir Simono Stanevičiaus santykiai). Belieka pakartoti žodžius, kuriuos apie šį Subačiaus veikalą pasakė Aleksas Girdenis: „O apskritai darbas yra, kaip sakoma k a p i t a l i n i s geriausia šio žodžio reikšme, ir apie tuos dalykus, kurie jame svarstomi, ir po kokio šimto metų kažin ar pavyks ką naujesnį pasakyti. Viskas, ką rašo G. Subačius, pasakyta tiesiai, aiškiai, svariai: jis tvirtas, beveik kategoriškas ten, kur viską yra išsiaišinęs iki galo, ir atsargus, kur iš tikrųjų didesnio aiškumo dar negali būti" (p. 306)[663].

Savo studijoje apie J. Čiuldos gramatiką Subačius prabėgomis palietė ir kai kuriuos lenkiškos K. Kasakausko gramatikos dalykus. 2001 m. jis išleidžia knygą „Kalikstas Kasakauskis[664]: Lietuvių bendrinės kalbos konjunktūra" (V., 2001). Joje nagrinėjama mūsų XIX a. kultūros veikėjo Kaliksto Kasakauskio (1794–1866) minėtos 1832 m. gramatikos ir jau gerokai vėliau išleistų jo religinių bei švietėjiškų knygelių („Gyrtibe yr błajwiste" – 1859, „Pasaka apej pasznekiesni tarp welnia yr szimkorju po atsyždieima kataliku nu gieryma arielkas" – 1861, „Iszguldims apej sakramenta pakutos arba spawiednes szwentos" – 1862, „Izguldims pawinaszczju krykszczjonu-katalyku" – 1864, „Ишгульдимай Швенту Евангелію антъ вису недѣлю иръ швенчю иштису мету" – 1869) kalba.

Knygoje taip pat skelbiamas kalbininkų anksčiau netyrinėtas, iš naujo Subačiaus atrastas K. Kasakauskio 16 puslapių rankraštis –

[663] G i r d e n i s A. (Rec.) – Blt., 1998, 33(2), p. 305–307; M o r k ū n a s K. (Rec.) – GK, 1999, 5, p. 18–19; V i t k a u s k a s V. Kaip bandyta kurti žemaičių bendrinę kalbą. – Kultūros barai, 1999, 2, p. 93–95.

[664] Ankstesniuose darbuose Subačius vartojo pavardės formą *Kasakauskas*.

pastabos apie Motiejaus Valančiaus „Žemaičių vyskupystės“ (1848) kalbą (Z dziełka pod tytułem=Żemajtiu Wiskupiſte). Pateikiamas fotografuotinis tekstas, jo transkripcija ir vertimas į lietuvių kalbą.

K. Kasakauskio kalbą Subačius nagrinėja pagal savo knygoje „Žemaičių bendrinės kalbos idėjos“ išbandytą žemaitiškųjų ypatybių hierarchiją. Tačiau recenzuodamas naująją Subačiaus knygą Vytautas Vitkauskas suabejojo ar šis principas čia tinkamas, „nes Kasakauskis yra siauresnio mąstymo ir polėkio autorius“ (p. 248). Recenzentas taip pat atkreipė dėmesį, jog K. Kasakauskio nederėtų laikyti šilališkiu: jo gimtinė priklauso pietų žemaičių (dūnininkų) raseiniškių šnektų būriui.

Amžininkai K. Kasakauskio gramatiką ignoravo, tačiau ji „lietuvių raštijos istorijoje yra tarsi lituanistikos lieptas iš trečiojo į ketvirtąjį dešimtmetį“ (p. 13), o lietuvių kalbos mokslui Subačius ją tartum iš naujo atgaivino[665].

Subačius 2000 m. paskelbė straipsnį „XVII–XIX amžiaus lietuvių kalbos gramatikų publikavimo būklė“ (ALt, 2000, p. 255–268). Jame jis ne tik apžvelgė ankstesnes publikacijas, bet nurodė ir ateities uždavinius – senųjų, ypač rankraštinių, gramatikų publikavimą. Taip jau susiklostė, kad pagrindinis šių uždavinių vykdytojas tapo pats Subačius. Jo išleista J. Čiuldos gramatika buvo pirmoji rankraštinės lietuvių kalbos gramatikos publikacija.

2002 m. jis atskira knyga išleidžia Krokuvoje, Čartoryskių bibliotekoje saugomą, kriptonimais X.D.K.P.S. pasirašytą rankraštinę, apie trečiąjį XIX a. dešimtmetį parašytą lietuvių kalbos gramatiką – „X.D.K.P.S. lietuvių kalbos gramatika: XIX amžiaus pradžia“ (V., 2002). Gramatikos autorius kol kas neišaiškintas. Tai seniausia žinoma žemaičių tarme grįsta gramatika. Parašyta lenkų kalba. Antraštė: „Prawidła Języka Litewskiego Czyli Grammatyka Litewska“ („Lietuvių kalbos taisyklės arba Lietuvių kalbos gramatika“). Subačiaus publikacijoje skelbiami trys šios gramatikos tekstai: fotografuotinis greta su perrašytu ir lietuviškas vertimas. Taip pat knygoje skelbiama Subačiaus studija „X.D.K.P.S. gramatika (apie 1820–1830)“ (p. 10–49), Halinos Karaś studija „X.D.K.P.S. grama-

[665] Vitkauskas V. (Rec.) – ALt, 2002, 4, p. 245–248; Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 2002, 3, p. 24–25; Judžentis A. (Rec.) – BF, 2002, 11(2), p. 111–114.

tikos lenkų kalbos ypatybės“ (p. 50–87) ir gramatikos lietuviškų žodžių indeksas (į jį įtrauktas ir pačioje gramatikoje esantis „Trumpas kai kurių lietuviškų žodžių rinkinys“[666].

Apie šią Subačiaus knygą turbūt galima būtų pasakyti, kad tai idealiai parengta rankraštinio lietuvių kalbos paminklo publikacija[667].

Labai įdomus Subačiaus straipsnis apie vienintelį mūsų raštijos istorijoje žinomą atvejį, kai kirilikos spaudmenimis paskelbtas tekstas (Motiejaus Valančiaus katekizmas) buvo perrašomas lotyniškomis raidėmis. Jo perrašytojas Aleksandras Luotys nenorėjo sutikti su Valančiaus bažnytinės terminologijos naujovėmis (*kančias* keitė į *mūkas* ir t. t.)[668].

Subačius paskelbė ir nemaža smulkesnių, lietuvių kalbos istorijai skirtų publikacijų[669].

Anglų kalba jis parengė platesniam skaitytojų ratui skirtą leidinį „Lietuvių kalba. Tradicija ir modernumas“ („The Lithuanian language. Traditions and trends“. Vilnius, 2002).

Atskirai reikėtų paminėti jo drauge su Giedra Subačiene parengtą ir Lietuvių Fondo (JAV) parama išleistą knygą „Newberry Lituanica: Čikagos Newberry bibliotekos lituanistinių ir prūsistinių knygų katalogas iki 1904 metų. Books of Lithuanian and Old Prussian interest at the Newberry library, Chicago to 1904“ (Chicago, 1999)[670].

[666] Šis žodžių rinkinys jau anksčiau buvo paskelbtas J. Kruopo (MA Darbai, 1959, 2(7), p. 225–232).

[667] Kabašinskaitė B. (Rec.) – GK, 2002, 11–12, p. 40–41.

[668] Subačius G. Filologinis Aleksandro Luočio salto: *Трумпасъ Катехизмасъ* (1865) verčiamas Trumpu Katechizmu (1874). – Blt., 2006, 41(2), p. 283–308.

[669] Subačius G. Kazimiero Kristupo Daukšos žodynas. – Blt., 1992, 27(1), p. 56–69; Kalba, istorija, žmogus – sintezės ilgesys. – Metmenys, 1995, 68, p. p. 122–132; Žemaičių mąstymo apie bendrinę kalbą istorijos metmenys. – Ten pat, 1997, 72, p. 125–148. The errors of Martynas Mažvydas. – Lituanus, 1998, 44(2), p. 42–47; Written standard and spoken standard. – BF, 2001, 10, p. 127–136; Standartinių (bendrinių) kalbų istorijos chronologijos. – Metmenys, 2004, p. 97–115; Lietuviška ir rusiška lietuviškų spausdinių kirilika 1864–1866 metais. – Raidžių draudimo metai. Sud. D. Staliūnas. V., 2004, p. 139–173; Stanislovo Moravskio lietuvių kalba: 1850–1852. – ALt, 2005, 7, p. 155–174; Panevėžio mokytojų seminarija: lietuvių kalbos dėstymo pradžia 1872–1873 metais. – ALt, 2007, 9, p. 301–312, ir kt.

[670] Jonušienė D. Gyva senųjų knygų istorija. – Dienovidis, 1999, 15, p. 14; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 2000, 46(1), p. 63–66.

Kartu su lenkų mokslininkais jis paskelbė straipsnį apie naujai surastas lietuvių kalbos glosas[671].

Anglų kalba Subačius išleido labai įdomų veikalą apie garsųjį Uptono Sinclairio romaną „Džiunglės" – „Upton Sinclair: *The* Lithuanian *Jungle*" (Amsterdam-New York, 2006). Labai patrauklia forma šiame veikale pateikiama garsiojo romano lituanistinė analizė. Autorius įdėjo net ir šventojo Jurgio bažnyčios, kurioje, galimas daiktas, U. Sinclairis stebėjo lietuviškas sutuoktuves, nuotrauką. Kaip žinoma, ši už lietuvių pinigus pastatyta bažnyčia, atšventusi savo šimtmečio jubiliejų, 1993 m. buvo nugriauta. Dabar ten automobilių stovėjimo aikštelė.

Subačius redaguoja jo paties iniciatyva 1999 m. įkurtą žurnalą „Archivum Lithuanicum". Kaip parodė jau 13 išleistų šio žurnalo tomų, tai yra vienas iš pačių rimčiausių lietuvių filologijai skirtų periodinių leidinių.

1995 m. Subačiui už darbą prie S. Daukanto žodyno buvo paskirta Simono Daukanto premija[672]. Už knygą „Žemaičių bendrinės kalbos idėjos" jam 1999 m. buvo paskirta Lietuvos mokslų akademijos Kazimiero Būgos premija. 2004 m. jam įteikta žurnalo „Lituanus" premija. Už tarptautinio lygio mokslo laimėjimus ir ryšių su Lietuva stiprinimą 2009 m. kalbininkui paskirta Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos premija.

Valerijus Čekmonas. Pėdsakus baltų kalbotyroje paliko ir žymiausias mūsų slavistas V. Čekmonas (iki 1982 m. Čekmanas, Чекман). Kalbininko biografija itin marga. Gimė jis 1936 m. gruodžio 26 d. (oficiali data 1937 m. spalio 25 d.) Ukrainoje, Čerkasų srities Monastyriščeno rajono Zavaljės kaimo mokytojo šeimoje. Kare žuvo tėvas. Jis pats baigė Kijevo vadinamąją suvoroviečių mokyklą, Maskvoje mokėsi karo mokykloje. 1958 m. palikęs karinę tarnybą, įstojo į Černovicų universitetą, rusų filologijos specialybę. Deja, 1963 m. dėl politinių motyvų iš universiteto buvo pašalintas. Draugų padedamas šiaip taip gavo darbą Lietuvoje – Ignalinos rajono Šiūlėnų aštuonmetėje mokykloje dėsto rusų ir vokiečių kalbą. 1964 m. neakivaizdiniu būdu baigia Rostovo prie

[671] Subačius G., Leńczuk M., Wydra W. The earliest known Lithuanian glosses (~ 1520–1530). – Alt, 2010, 12, p. 31–70.

[672] Šią premiją įsteigė S. Daukanto gimtojo krašto – Lenkimų žmonės.

Dono universitetą (diplominis darbas apie Ignalinos rajono rusų sentikių kalbą). Trumpai pamokytojavus Latvijoje, 1965 m. jam pavyksta įstoti į Baltarusijos Mokslų akademijos Jakubo Kolaso kalbotyros instituto aspirantūrą Minske. Čia 1968 m. apgina disertaciją „Kietųjų ir minkštųjų priebalsių priešpriešos raida baltarusių kalboje“ („Гісторыя процівапастаўленняў па цвёрдасці-мяккасці ў беларускай мове“. Мінск, 1970)[673].

1968–1979 m. Čekmanas darbuojasi minėtame institute. Čia, be daugybės straipsnių, knygos „Baltarusių kalbos garsai“ („Гукі беларускай мовы“. Мінск, 1973; bendraautoris A. Padlužnas), kalbininkas šiuo metu parašė slavistų pasaulyje ypač teigiamo įvertinimo sulaukusį veikalą „Praslavų kalbos istorinės fonetikos tyrimai“ („Исследования по исторической фонетике праславянского языка. Типология и реконструкция“. Минск, 1979). Ši monografija sudarė ir 1982 m. Maskvos universitete apgintos daktaro (dabar sakytume habilituoto daktaro) disertacijos „Tipologiniai rekonstrukcijos pagrindai“ pagrindą. Ypač svarbi šio veikalo naujovė, kad jame parodoma, jog bet kuri diachroninė hipotezė turi būti tikrinama tipologijos duomenimis: „atkuriamosios proformos privalo turėti tas pačias savybes, kaip ir gyvosios arba gerai paliudytos (dokumentuotos) mirusios kalbos“ (p. 15), kad diachroniniai tyrimai, koreguojami tipologijos duomenimis, visada patikimesni už tuos, kurie tokiais duomenimis neverifikuoti (p. 25)[674].

1979 m. kalbininkas persikėlė į Vilniaus universiteto Rusų kalbos katedrą. 1979–1984 m. šios katedros docentas, 1985–2004 m. profesorius. 1988–1999 m. vadovavo savo iniciatyva įsteigtai Slavų filologijos katedrai. Mirė kalbininkas 2004 m. kovo 17 dieną.

Baltų kalbotyrai pirmiausia svarbūs Čekmono slavistikos tyrinėjimai, ypač tie, kuriuose jis liečia bendras baltų ir slavų kalbų istorijos problemas[675].

[673] Girdenis A. Valerijus Čekmonas. – Blt., 2004, 39(2), p. 333–337; Морозова Н. Памяти Валерия Николаевича Чекмана (1936–2004). – Б-с. иссл., 2006, 17, с. 520–525; Smulkowa E. Dar przyjaźni, czyli moja pamięć o Walerym Czekmanie. – Klb., 2009, p. 54(2), p. 37–42; Kalbininko darbų bibliografija paskelbta Klb., 1997, 46(2), p. 7–18.

[674] Girdenis A., p. 334.

[675] Чекман В. Н. О рефлексах индоевропейских *$\hat{k}$, *$\hat{g}$ в балто-славянском языковом ареале. – Б-с. иссл., 1974, с. 116–135; О йотации в праславянском

Daugybę straipsnių kalbininkas paskyrė dabartiniams paribio lietuvių, baltarusių, lenkų tarmių santykiams. Čia gausiai panaudojo savo paties dialektologinių ekspedicijų metu surinktus duomenis[676].

Lietuvių kalbos tyrinėtojams yra ypač svarbi Čekmono parašyta pratarmė žinomo Halinos Turskos veikalo lietuviškam leidimui „Apie lenkų kalbos plotų Vilniaus krašte atsiradimą“ („O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie“. Wilno, 1939)[677].

Kartu su Laima Kalėdiene (Grumadiene) kalbininkas parašė „Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programos“ skyrių „Sociolingvistika“ (V., 1997).

Kartu su žmona Irena Adomavičiūte (Čekmoniene) Čekmonas parašė lietuvių kalbos vadovėlį kitataučiams „Lietuvių kalba visiems = литовский язык для всех“ (V., 1992–1993). Kiek sutrumpintas išleistas ir lenkiškas vadovėlio variantas „Język litewski dla każdego“ (Kaunas, 1993). Kartu su Ona Dundaite, Marija Sivickiene, Irena Čekmoniene jis parengė ir šiam vadovėliui pritaikytą „Lietuvių-rusų, rusų-lietuvių kalbų žodyną“ (V., 1993).

Kartu su kitais į rusų kalbą jis išvertė „Lietuvių kalbos gramatiką“ („Грамматика литовского языка“. Вильнюс, 1985).

Įvairių specialybių kalbininkams gali būti naudingos Čekmono knygos „Slavų kalbos ir tautos: Giminystės ištakos“ („Славянские языки и славянские народы: Истоки родства“. Минск, 1985), „Slavų filologijos istorija (iki XX a. pradžios“ („История славянской филологии (до начала XX в.)“. Вильнюс, 1986), „Slavų

и балтийских языках. – Blt., 1975, 11(1), p. 63–76; Об отражении индоевропейских слоговых плавных в балто-славянском языковом ареале. – ABSl, 1976, 9, p. 15–24; К происхождению литовского аканья. – ABSl, 1977, 11, p. 167–191; Древнейшая балто-славо-индоиранская изоглосса (*si-k > *š). – Б-с. иссл., 1980(1981), с. 27–37, ir kt.

[676] Чекман В. Н. Фонетические особенности говоров села Колесники Эйшишского района Литовской ССР. – Польские говоры в СССР, I. Минск, 1973, с. 29–43; Деревня Озерки – язык и люди. К проблеме литовско-белорусско-польской интерференции. – Польские говоры в СССР, II. Минск, 1973, с. 40–72; К проблеме литовско-белорусской фонетической интерференции в Пясе. – Б-с. конт., с. 206–226; К социолингвистической характеристике польских говоров белорусско-литовского пограничья. – Studia nad polszczyzną kresową, I. Wrocław etc., 1982, s. 123–138; Функционирование языков и билингвизм (на материале рамашканских говоров). – LKK, 1988, 27, p. 37–54, ir kt.

[677] Чекмонас В. Предисловие. – Turska H. *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*. V., 1995, p. 3–58; Pratarmė, p. 59–104.

filologijos įvadas“ („Введение в славянскую филологию“. Вильнюс, 1988), „Baltarusių kalbos fonetika ir fonologija su bendrosios fonetikos ir fonologijos elementais“ („Fonetika i fonologia białoruskiego z elementami fonetiki i fonologii ogólnej“. Warszawa, 1988; bendraautorė Elena Smólkowa). Čekmonas buvo ypač aktyvus baltistų konferencijų, įvairių pasitarimų dalyvis.

* * *

Nemaža lietuvių ir apskritai baltų kalbotyros baruose teko darbuotis įžymiam Lietuvos slavistui profesoriui **Sergejui Temčinui**, šiuo metu dirbančiam Lietuvių kalbos institute.

Gal pirmiausia čia tektų paminėti kalbininko straipsnius, skirtus lietuvių kalbos būdvardžių istorijai[678].

Domino Temčiną lietuvių kalbos žodžių kilmė. Liet. *skanùs* jis mėgino sieti su liet. *skìnti*. Liet. *padárgas* siejo su slav. *padorgъ* ‘padurkas, drabužio kraštas’. Liet. *narvas* kildino iš germanų, plg. sen. vok. aukšt. *narawa, narwa* ‘kilpa, ąsa, auselė’[679].

Įdomūs kalbininko straipsniai apie kentuminius-sateminius dubletus lietuvių hidronimijoje[680], apie liet. *laikas*, lat. *laiks* semantinę evoliuciją[681].

Pastaruoju metu kalbininką ypač domina Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros problemos[682].

[678] Темчин С. Происхождение литовских прилагательных на *-lus* по данным внутренней реконструкции. – Blt., 1993, 28(2), p. 31–47; Конкуренция литовских прилагательных на *-lus* и *-us* (по данным Lietuvių kalbos žodynas). – LgB, 1993, 2, p. 91–107; Взаимоотношения литовских прилагательных на *-nus* и *-nas* по данным славизмов. – ReB, 1955, p. 41–49; Temčinas S. Typological parallelism of **u*-stem adjective transformation in Lithuanian and Slavic. – Anal. Saf., p. 443–447.

[679] Темчин С. Ю. Происхождение лит. *skanùs* ‘вкусный’ в свете структурных и семантичесих особенностей *u*-основных прилагательных. – Klb., 1997, 46(2), p. 64–70; Лит. *padárgas* ‘орудие; орган (тела)’ и слав. *padorgъ* ‘подол, крй одежды’. – ReB, 2000, 6, p. 85–93; О германском происхождении лит. *narvas* ‘клетка’. – LgB, 2000, 8, p. 189–198.

[680] Темчин С. Кентумно-сатемные дублеты в литовской гидронимии. – ReB, 1996, p. 27–37.

[681] Темчин С. О семантической эволюции лит. *laikas*, лтш. *laiks* ‘время’. – Б-сл. иссл. 2009, 18, с. 326–341.

[682] Темчин С. О возможном влиянии на структуру церковнославянских богослужебных книг ВКЛ и Польского Королевства. – Studia Russica XVIII. Budapest, 2000, p. 275–287.

LIETUVIŲ KALBOS ISTORIJA

Daugelį lietuvių kalbos istorijos tyrinėjimų jau aptarėme kalbėdami apie žymesniuosius lietuvių kalbininkus ir jų darbus. Tačiau nemaža šios srities tyrinėjimų, ypač senosios raštijos, istorinės gramatikos klausimais, paskelbė ir kiti daugiausia jaunesniosios kartos kalbininkai.

Ona Aleknavičienė pirmą kartą lietuvių kalbotyros istorijoje taip išsamiai ištyrė Jono Bretkūno 1591 m. „Postilę". 1999 m. ji apgynė disertaciją „Jono Bretkūno *Postilės* perikopių šaltiniai"[1]. Didesnė disertacijos dalis buvo paskelbta atskirais straipsniais[2]. Nemaža Jonui Bretkūnui skirtų autorės publikacijų išeina už jos disertacijos ribų[3]. Kalbininkė pavyzdingai parengė ir šio mūsų senosios raštijos veikalo faksimilinį leidimą (su kompaktine plokštele) „Jono Bretkūno Postilė" (V., 2005). Be paties veikalo (Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos egzemplioriaus), čia skelbiama ir autorės studija „Jono Bretkūno Postilė Lietuvoje: sklaidos istorija" (p. 13–143), kurioje aptariama J. Bretkūno kilmė, studijos, veikla Labguvoje ir Karaliaučiuje, Postilės rengimo chronologija, veikalo sklaida XVI–XX amžiuje, jo egzemplioriai Lietuvos bibliotekose ir muziejuose[4].

[1] Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 2000, 2, p. 269–272.

[2] Aleknavičienė O. Jono Bretkūno *Postilės* perikopių autorystė: Mt 3, 13–17 šaltiniai. – Blt., V priedas, 1998, p. 5–45; Jono Bretkūno *Postilės* perikopių autorystė: „Kosanies" šaltiniai. – LKK, 1998, 39, p. 39–80; Pridėtos ir praleistos Biblijos eilutės Jono Bretkūno *Postilės* perikopėse. – ALt, 1999, 1, p. 67–84; Ar Jono Bretkūno Biblija buvo jo *Postilės* redagavimo šaltinis? – ALt, 2000, 2, p. 11–50.

[3] Aleknavičienė O. Jono Bretkūno kelias į XXI amžių. – GK, 2002, 10, p. 3–9; 11–12, p. 10–16; „Nebibliografinė" Jono Bretkūno *Postilė* (1591): Vlado Daumanto egzempliorius. – ALt, 2004, 6, p. 63–86; Renesansinis Jono Bretkūno *Postilės* (1591) įrišimas: Vlado Daumanto ir LMAB egzemplioriai. – ALt, 2004, 6, p. 87–116.

[4] Lučinskienė M. (Rec.) – ALt, 2006, 8, p. 377–382.

O. Aleknavičienė paskelbė ir daugiau vertingų straipsnių XVI–XVIII amžiaus Prūsų Lietuvos raštų klausimais[5]. Kartu su Ch. Schiller Münchene surado ir paskelbė Jokūbo Perkūno traktatą „Wohlgegründetes Bedenken über die ins Litauische übersetzten zehn Fabeln Aesopi und derselben passionierte Zuschrift" (1706).[6]

Už J. Bretkūno kūrybos tyrinėjimus kalbininkė 2002 m. buvo apdovanota Forumo „Pro Baltica" Hamburge įsteigta premija.

Ji yra viena lituanistinio šrifto „Palemonas", reikalingo perteikti autentiškus senųjų raštų rašmenis, kūrėjų[7]. Taip pat paskelbė vertingą straipsnį apie XVI amžiaus spaudinių šriftus[8].

2008 m. O. Aleknavičienė Vytauto Didžiojo universitete apgynė habilitacinį darbą.

Labai vertingais lietuvių raštijos tyrinėjimais mūsų kalbotyrą praturtino Jolanta Gelumbeckaitė. 1999 m. ji apgynė disertaciją „Linksnių ir prielinksninių konstrukcijų vartosena Jono Bretkūno „Evangelijos pagal Luką" vertime"[9]. Disertacijos tema paskelbė straipsnių[10]. Vi-

[5] Aleknavičienė O. Heinricho Lyzijaus laiškas Augustui Hermannui Franckei. – ALt, 2001, 3, p. 187–206; Die Reste des verschollenen Königsberger Exemplars des handschriftlichen Lysius – Katechismus (1719). – LgB, 2001, 9, p. 7–28; Aleknavičienė O., Schiller Chr. Johannas Behrendtas – *Dawádno Mókslo apie Dußiôs Ißgánima* (1729) redaktorius, recenzentas ir maldos vertėjas. – ALt, 2002, 4, p. 43–78; Rastas antras Michaelio Mörlino *Principium primarium in lingva Lithvanica* (1706) egzempliorius. – ALt, 2002, 4, p. 79–98; Jacobas Perkuhnas prieš Michaelį Mörliną, Johanną Schultzą ir Philippą Ruhigą traktate *Wolgegründetes Bedencken Uber die Ins Litthausche Ubersetzte zehen Fabeln Aesopi, Und derselben passionirte Zuschrifft* (1706). – ALt, 2003, 5, p. 15–50. Šios kalbininkės atskira knyga paskelbė naują minėto traktato leidimą (V., 2008).

[6] Aleknavičienė O., Schiller Ch. Jokūbo Perkūno traktatas *Wohlgegründetes Bedenken über die ins Litauische übersetzten zehn Fabeln Aesopi und derselben passionierte Zuschrift.* Kritinis komentuotas leidimas ir studija, V., 2008.

[7] Aleknavičienė O., Grumadienė L. Kompiuterinis šriftas *Palemonas* filologams. – ALt, 2005, 7, p. 303–326.

[8] Aleknavičienė O. Rotunda, švabachas, fraktūra, antikva ir kursyvas lietuviškuose XVI amžiaus spaudiniuose. – ALt, 2005, 7, p. 249–286.

[9] Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 2000, 2, p. 272–276.

[10] Gelumbeckaitė J. Vulgatos prielinksninių konstrukcijų santykis su inesyvu J. Bretkūno „Evangelijos pagal Luką" vertime. – Blt., 1996, 31(2), p. 155–161; Postpoziciniai vietininkai J. Bretkūno „Evangelijos pagal Luką" vertime. – Blt., 1997, 32(2), p. 179–202; Lotyniškojo originalo poveikis Jono Bretkūno Evangelijos pagal Luką (BLk) vertimui. – Lietuvių katalikų mokslų akademijos suvažiavimo darbai, 1999, 17, p. 303–320.

sas disertacijos tekstas išleistas atskira knyga „Linksnių ir prielinksninių konstrukcijų sintaksė Jono Bretkūno Biblijos Evangelijoje pagal Luką“ (V., 2002)[11].

Didžiulį darbą kalbininkė atliko tyrinėdama vieną iš įdomiausių, vis dar labai mįslingą XVI a. lietuvių raštijos veikalą vadinamąją „Wolfenbüttelio postilę“ (1573). Šis darbas buvo pradėtas išsamia Juozo Karaciejaus parengto šio veikalo (V., 1995) recenzija[12]. Vėliau vyko darbas prie naujo šio lietuvių kalbos paminklo leidimo. Darbą vykdė trys institucijos: Hercogo Augusto biblioteka, kurioje saugomas rankraštis, Frankfurto prie Maino universitetas ir Lietuvių kalbos institutas. Darbui įpusėjus, J. Gelumbeckaitė specialioje studijoje išdėstė šio veikalo rengimo principus[13].

2008 m. pamatėme ir šio milžiniško darbo rezultatus. Pirmąjį veikalo tomą sudaro rankraščio tekstas („Die litauische *Wolfenbütteler Postille* von 1573. Bd. 1. Faksimile, kritische Edition und texkritischer Apparat“. Wiesbaden, 2008). Antrasis skirtas įvadui ir komentarams („Die litauische *Wolfenbütteler Postille* von 1573. Bd. 2. Einleitung, Komentar und Register“. Wiesbaden, 2008). Tikriausiai apie šį J. Gelumbeckaitės parengtą veikalą galima pasakyti, kad taip tobulai iki šiol spaudai nebuvo parengtas nė vienas senosios lietuvių raštijos paminklas. J. Gelumbeckaitė veikalą dedikavo savo daktaro disertacijos vadovui Vytautui Ambrazui[14].

Be čia minėtų, kalbininkė paskelbė ir daugiau vertingų senajai lietuvių raštijai skirtų darbų[15].

[11] Švambarytė J. (Rec.) – ALt, 2003, 5, p. 311–314; Judžentis A. (Rec.) – ALL(LKK), 2003, 49, p. 160–162; BF, 2004, 13(1), p. 155–159; Schmalstieg W. R. (Rec.) – ReB, 2003, 9, p. 256–264.

[12] Gelumbeckaitė J. (Rec.) – ALt, 2000, 2, p. 173–194.

[13] Gelumbeckaitė J. Pirmas lietuviškas pamokslų rinkinys – *Wolfenbüttelio postilė* (1573). Rankraščio kritinio komentuoto leidimo principai ir tyrimo strategija. – ALt, 2003, 5, p. 51–96; plg. t. p. 'In sensum barbaries gentium corrigatur'. Das Rätsel der litauischen Postille von 1573'. – Wolfenbütteler Barock-Nachrichten 27(1). Wiesbaden, 2000, p. 85–107; Die Wolfenbütteler Postille (1573) im Kontext des litauischen Schriftums des 16. Jahrhunderts. – Das Baltikum im sprachgeschichtlichen Kontext der europäischen Reformation. V., 2005, p. 51–76.

[14] Schmalstieg W. R. (Rec.) – ALt, 2008, 10, p. 211–218; Palionis J. Naujas, monumentalus Volfenbiutelio postilės leidimas. – Metai, 2009, 5–6, p. 131–136; Vanags P. (Rec.) – BF, 2009, 18(1/2), p. 143–146.

[15] Gelumbeckaitė J. *Bibliotheca Augusta*, jos istorija ir lietuviškos knygos. – ALt, 2000, 2, p. 75–98; Philippo Hainhoferio ryšiai su DLK ir lietuviškas eilėraštis jam skirtoje knygoje *Carmina gratulatoria amicorum in felicissimum iter* (1617). – ALt, 2002, 4, p. 17–42, ir kt.

Kartu su Jostu Gippertu ji sudarė knygą „Baltijos šalys kalbiniame Europos Reformacijos kontekste“ („Das Baltikum im sprachgeschichtlichen Kontext der europäischen Reformation“. Vilnius, 2005). Tai 2003 m. Wolfenbüttelio Herzogo Augusto bibliotekoje vykusio tarptautinio seminaro pranešimų rinkinys[16].

2007 m. Frankfurto prie Maino universitete J. Gelumbeckaitė skaitė ir habilitacinę paskaitą „Lietuvių kalbos reformos: nuo Danieliaus Kleino *Grammatica Litvanica* (1653) iki Valstybinės lietuvių kalbos komisijos“.

Pagaliau ir Lietuvoje rimto tyrėjo sulaukė įdomus XVII a. lietuvių raštijos paminklas Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos vertimas. Jį tyrinėjo Gina Kavaliūnaitė, kuri 2003 m. apgynė disertaciją „Samuelio Boguslavo Chylinskio Naujojo Testamento vertimo santykis su originalu“. Disertacijos tema paskelbė straipsnių[17]. G. Kavaliūnaitė tiksliai nustatė vertimo šaltinius (pagrindinis šaltinis olandiškoji Biblija – 1637 metų Statenbijbel leidimas, o pagalbinis – lenkiškoji Gdansko 1632 metų Biblija). Jano Otrębskio archyve ji taip pat surado laikomo dingusiu Chylinskio Senojo Testamento Berlyno egzemplioriaus kopiją[18].

Keliolikos metų darbo rezultatai 2008 m. buvo apibendrinti veikale „Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija. Senasis Testamentas, I tomas: Lietuviško vertimo ir olandiško originalo faksimilės“ (V., 2008). Be Biblijos tekstų, veikale skelbiama studija apie Chylinskį, dviejų jo knygelių apie Biblijos vertimo svarbą faksimilės, Anglijos karaliaus įsakas pradėti lėšų rinkliavą lietuviškosios Biblijos spausdinimui, darbų apie Chylinskį bibliografija.

Lietuvos reformacijos sąjūdžio tyrinėtoja Ingė Lukšaitė šio veikalo recenzijoje rašė, jog G. Kavaliūnaitės darbas liudija, kad „lituanistika

[16] Stundžia B. (Rec.) – ALt, 2008, 10, p. 231–236.

[17] Kavaliūnaitė G. Istoriografinis Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos vertimo kontekstas ir vertimo šaltinio problema. – Lit., 1997, 3, p. 74–83; Chylinskio Naujojo Testamento vertimas ir jo šaltiniai: įrašai bei teksto taisymai. – ALL(LKK), 2001, 44, p. 105–128; Samuelio Boguslavo Chylinskio „Tėve mūsų“ tradicija Europos poliglotiniuose leidiniuose. – ALt, 2001, 3, p. 345–354; Adesyvas Chylinskio Naujojo Testamento vertime. – ALL(LKK), 2001, 45, p. 93–111; Postpozicinių vietininkų sistema Chylinskio Naujojo Testamento vertime. – ALL(LKK), 2003, 49, p. 33–49; Die statischen Lokalkasus bei Bretke und in anderen altlitauischen Texten des 16. und 17. Jhdt. – ALL(LKK), 2009, 61, p. 41–59, plg. t. p. Adesyvas Chylinskio Naujojo Testamento vertime. – ALL(LKK), 2001, 45, p. 93–111.

[18] Kavaliūnaitė G. Atrasta Chylinskio Senojo Testamento Berlyno egzemplioriaus kopija. – ALL(LKK), 2006, 54, p. 119–121.

jau peržengė tas skirtis, kad jau yra pasiekta tokia mokslo branda, kuri suteikia mokslininkui ryžto imtis didelio užmojo darbų. O be tokio darbo sunku tikėtis, kad būtų žengtas naujas Lietuvos kultūros, kalbos istorijos pažinimo žingsnis" (p. 220)[19].

Tyrinėjant šį lietuvių raštijos paminklą G. Kavaliūnaitei pravertė olandų kalbos mokėjimas ir stažuotės Olandijoje.

2001–2009 m. kalbininkė buvo žurnalo „Acta Linguistica Lithuanica" redakcijos sekretorė.

Už senųjų raštų tyrinėjimą G. Kavaliūnaitė 2002 m. buvo apdovanota Hamburge įsteigta Forumo „Pro Baltica" premija. Olandijos karalienė už XVII amžiaus Olandijos ir Lietuvos kultūrinių ryšių tyrimą ją apdovanojo Oranijos Nassau ordinu.

Milda Lučinskienė tyrinėjo vieną populiariausių XVII a. lietuvių rašto paminklų Jono Jaknavičiaus 1647 m. „Lenkiškas ir lietuviškas evangelijas" („Ewangelie polskie y litewskie")[20]. Kalbininkė parengė ir leidinį „Jono Jaknavičiaus 1647 metų Ewangelie polskie y litewskie" (V., 2005). Leidinyje lietuvių ir lenkų kalbomis skelbiama studija apie Joną Jaknavičių, jo veikalo faksimilės, paraidiniai lenkiško ir lietuviško teksto perrašai. Pateikiama taip pat kompaktinė plokštelė su skaitmenine faksimile[21].

Nestokojo mūsų filologų dėmesio ir kitas XVII a. rašto paminklas – evangelikų reformatų 1653 m. Kėdainiuose išleista „Knyga nobažnystės krikščioniškos". Pirmiausia čia tektų prisiminti Antano Jakulio (1939–1984) tyrinėjimus[22]. Savo studentų padedamas apie dešimt metų kalbininkas sudarinėjo šio veikalo žodyną. Deja, staigi mirtis pertraukė

[19] Lukšaitė I. (Rec.) – ALt, 2008, 10, p. 219–224; Schmalstieg W. P. (Rec.) – ALL(LKK), 2008, 58, p. 153–159.

[20] Lučinskienė M. Kai kurie morfologijos norminimo bruožai 1858 m. Evangelijose. – LKK, 1997, 38, p. 88–92; Morfologinių formų kaita J. Jaknavičiaus Evangelijų leidimuose. – Blt., V priedas, 1998, p. 147–151; 1674 metų *Ewangelie polskie y litewskie* tekstų, priskiriamų ne Jaknavičiui, leksikos redagavimas. – ALL(LKK), 2001, 45, p. 113–121; Rytietybių redagavimas Jono Jaknavičiaus *Ewangelie polskie y litewskie* 1674 metų leidime. – ALt, 2001, 3, p. 117–128; Rašybos norminimo apraiškos *Ewangelie polskie y litewskie* 1647 ir 1674 metų leidimuose. – ALL(LKK), 2003, 49, p. 51–59.

[21] Kardelis V. (Rec.) – ALt, 2006, 8, p. 359–364; Pajėdienė J. (Rec.) – BF, 2006, 15(1–2), p. 165–171.

[22] Jakulis A. „Sumos evangelijų" ir „Maldų krikščioniškų" autorystės kalusimu. – Blt., 1982, 18(2), p. 173–178; „Sumos evangelijų" ir „Maldų krikščioniškų" ryšiai su ankstesniais lietuviškais raštais. – Klb., 1984, 35(1), p. 31–41.

užsimotą šį didžiulį darbą. Kalbininko dukra Dalia Jakulytė dalį rankraščiuose likusios medžiagos paskelbė atskira knyga „Knygos Nobažnystės" leksika. I. dalis" (Klaipėda, 1995). Ši knyga apima tik „Sumos Evangelijų" leksiką[23]. Malonu, kad dukra toliau tęsia tėvo pradėtą darbą. Ji parodo ir kaip šio mūsų raštijos paminklo tyrinėjimą galėtų palengvinti kompiuterinės technologijos[24].

Negalima pamiršti, kad pagaliau turime ir gerai Dainoros Pociūtės parengtą faksimilinį šios knygos leidimą „Knyga nobažnystės krikščioniškos 1653" (V., 2004)[25]. Kalbininkams ypač įdomus turėtų būti parengėjos įvadinės studijos skyrelis „Lietuvių kalbos vartojimas Kėdainių viešajame gyvenime" (p. XX–XXII). Filologė paskelbė ir kitų vertingų mūsų senosios raštijos tyrinėjimų. Tyrinėjimų apie „Knygą nobažnystės krikščioniškos" paskelbė taip pat mūsų istorikai Ingė Lukšaitė, Juozas Tumelis.

Nemaža tyrinėjimų buvo skirta istorinės sintaksės problemoms.

Virginija Vasiliauskienė 1995 m. apgynė disertaciją „Derinamojo pažyminio vieta senojoje lietuvių kalboje". Šia ir kitomis temomis paskelbė straipsnių[26]. Išleido monografiją „Lietuvių kalbos žodžių tvarka XVI–XIX a. Atributinės frazės" (V., 2008). Domisi kalbininkė ir praktiniais lietuvių kalbos klausimais, su Erika Rimkute išleido knygą „Probleminiai lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos aspektai" (Kaunas, 2007. I leid. 2002 m. autorė viena V. Vasiliauskienė[27]).

[23] Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 2001, 3, p. 293–297.

[24] Jakulytė D. Informacinių technologijų panaudojimo galimybės senųjų raštų kalbos tyrimams („Knygos nobažnystės" morfologijos duomenų bazė). – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Liepāja, 2001, p. 152–168; *Knygos nobažnystės* (1653) morfologijos tyrimo galimybės naudojant realiacinę duomenų bazę. – ALL(LKK), 2004, 51, p. 1–13.

[25] Karaciejus J. (Rec.) – ALL(LKK), 2004, 51, p. 115–121; Jakulytė D. (Rec.) – BF, 2004, 13(2), p. 157–158; Gelumbeckaitė J. (Rec.) – ALt, 2004, 6, p. 333–338.

[26] Vasiliauskienė V. On the placement of the genitive atribute in Old Lithuanian. – Dept. of General Linguistics University of Umeå. 1994. R., 35, p. 99–115; Derinamojo pažyminio vieta senojoje lietuvių kalboje. – LKK, 1995, 33, p. 124–142; Daiktavardžio ir įvardžio genityvo vieta senojoje lietuvių kalboje. – LKK, 1997, 38, p. 104–121; Senųjų raštų atributinės konstrukcijos. – D. ir d., 1997, 4, p. 99–109; Atributinių junginių modeliai Mikalojaus Daukšos „Postilėje" ir Antano Baranausko tarmių tekstuose. – Blt., 1998, 33(2), p. 215–232; Atributinė frazė su derinamuoju komponentu Kiprijono Lukausko *Pamoksluose*. – ALL(LKK), 2001, 45, p. 151–178.

[27] Šarkauskienė R. (Rec.) – GK, 2002, 11–12, p. 39.

Taip pačiais metais Artūras Judžentis apgynė disertaciją „Lyginamosios konstrukcijos senojoje lietuvių kalboje". Šia tema paskelbė straipsnių[28]. Pastaraisiais metais kalbininkas daugiau dėmesio skiria dabartinės lietuvių kalbos gramatikos klausimams[29]. Paskelbė jis nemaža kalbotyros veikalų recenzijų, straipsnių kraštotyriniuose darbuose. Su kitais sudarė kalbininko Kazimiero Eigmino atminimui skirtą knygą „Homo sum. Žodžiai Kazimierui Eigminui" (V., 1998). Parengė spaudai šio kalbininko knygelę „Kas yra bachūras? Žodžių etimologijos etiudai" (V., 2002).

Broniaus Maskuliūno 2000 m. apgintoje disertacijoje nagrinėjama posesyvumo raiška XVI–XVII a. lietuvių rašto paminkluose[30]. Pagrindiniai disertacijos teiginiai išdėstyti atskiruose straipsniuose[31].

[28] Judžentis A. Lyginamųjų konstrukcijų jungiamieji žodžiai K. Sirvydo „Punktuose sakymų". Lit., 1991, 2, p. 42–52; Lyginamosios konstrukcijos senojoje lietuvių kalboje: dėmenų tvarka. – Lit., 1992, 3, p. 35–39; Lietuvių kalbos lyginamasis kilmininkas: skolinys ar archaizmas? – Blt., 1994, 27(2), p. 81–82; plg. t. p. Mikalojaus Daukšos *Katekizmo* (1595) sudėtiniai aiškinamieji sakiniai. – ALL(LKK), 2002, 47, p. 19–29; Šalutiniai daiktavardiniai 1647 m. Evangelijų sakiniai. – Blt., 2004, 39(2), p. 259–267; Judžentis A., Pajėdienė J. M. Daukšos *Katekizmo* (1595) lyginamieji sakiniai. – ALL(LKK), 2005, 53, p. 23–31; Mikalojaus Daukšos *Katekizmo* (1595) sudėtiniai prijungiamieji vietos ir laiko sakiniai. – BF, 2005, 14(1), p. 53–65; Mikalojaus Daukšos *Katekizmo* (1595) sudėtiniai prijungiamieji priežasties sakiniai. – BF, 2006, 15(1–2), p. 27–40; Judžentis A. Ledezmos Katekizmo lietuviško vertimo (1605) laiko ir sąlygos sakiniai. – BF, 2009, 18(1/2), p. 93–111.

[29] Holvoet A., Judžentis A. Sintaksinių ryšių tipai. – Liet. k. gr. darbai, 1, 2003, p. 11–35; Sudėtinio prijungiamojo sakinio aprašymo pagrindai, p. 115–172; Sujungiamojo ryšio aprašymo pagrindai, p. 173–198; Tranzityvumo samprata. – Liet. k. gr. darbai, 2, 2004, p. 61–76; Nuosakos kategorijos struktūra, p. 77–104; Sintaksinės priklausomybės tipai: papildymai ir patikslinimai. – Liet. k. gr. darbai, 3, 2005, p. 11–38; Beasmeniniai sakiniai ir beasmeniškumo sąvoka, p. 161–179.

[30] Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 2001, 3, p. 290–292.

[31] Maskuliūnas B. Dėl vieno posesyvumo raiškos atvejo senuosiuose raštuose. – Blt., 1999, 34(2), p. 199–208; Refleksyviojo posesyvumo raiška Mikalojaus Daukšos *Postilės* perikopose. – ALt, 2000, 2, p. 107–124; Vietininkieniai būdvardžiai – archajinė senųjų raštų posesyvumo raiškos priemonė. – Blt., 2000, 35(2), p. 151–157; Dėl senųjų raštų posesyvinių konstrukcijų su veiksmažodžiu *priklausyti*. – Blt., 2001, 36(1), p. 81–85; Vardažodinės posesyvinės konstrukcijos lietuvių senuosiuose raštuose. – Valoda dažādu kultūru kontekstā. Valoda – 2004. Daugavpils, 2004, p. 133–138; Refleksyvumo raiška Simono Vaišnoro *Žemczugoje Theologischkoje*. – Ten pat, 2006, p. 167–173.

Paskelbė straipsnių ir kitais senosios raštijos klausimais[32]. Be to, šios srities tyrinėjimai sukaupti Maskuliūno monografijoje „Senieji lietuviški raštai I: Archajinės posesyvinės formos ir konstrukcijos" (Šiauliai, 2005). 2008 m. kalbininkas apgynė habilitacinį darbą.

Jovita Erichsmeier (Liutkutė) 2002 m. apgynė disertaciją, skirtą tikslo, sąlygos ir nuolaidos sakiniams XVI–XVII a. Mažosios Lietuvos autorių raštuose. Išsamią disertacijos recenziją paskelbė O. Aleknavičienė[33]. Vaizdą apie disertaciją galima susidaryti iš paskelbtų kalbininkės straipsnių[34].

Eglė Bukantytė 2006 m. apgynė disertaciją apie Martyno Liuterio *Naujojo Testamento* įtaką Jono Bretkūno *Naujojo Testamento* vertimui[35]. Šia tema paskelbė straipsnių[36]. 2007 m. išleido ir monografiją „Martino Lutherio *Naujojo Testamento* (1522–1546) įtaka Jono Bretkūno Naujojo Testamento vertimui (1579–1580) sintaksės aspektu" (Klaipėda, 2007)[37].

Kompiuterines technologijas Jono Bretkūno postilės sintaksei tirti taikė Edita Kibildaitė[38].

Danieliaus Kleino gramatikas tyrinėjo ir 2010 m. apgynė daktaro disertaciją „XVI–XVII a. Mažosios Lietuvos raštų akcentografija" (V.,

[32] Maskuliūnas B. Biblijos tekstas – kalbos raidos liudytojas. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. – Šiauliai, Ryga, 2004, p. 41–46; Dėl lietuvių senųjų raštų pašalio vietininkų semantinių funkcijų. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Liepāja, 2005, p. 152–157; Dėl pašalio vietininkų Jokūbo Morkūno *Postilėje*. – Blt., 2006, 41(1), p. 51–56; Savybinių įvardžių formos Mikalojaus Daukšos *Katekizme* (1595). – ALt, 2006, 8, p. 233–242; Refleksyvumo raiška Jokūbo Morkūno Postilėje (1600): santykis su originalu. – ABSl, 2006, 30, p. 165–172; Savybiniai įvardžiai Merkelio Petkevičiaus *Katekizme* (1598). – BF, 2009, 18(1/2), p. 113–120.

[33] Aleknavičienė O. (Rec.) – ALt, 2003, 5, p. 381–387.

[34] Liutkutė J. Tikslo šalutiniai sakiniai Jono Bretkūno postilėje. – Lit., 1998, 4, p. 83–91; Nuolaidos šalutinių sakinių modeliai Mikalojaus Daukšos raštuose. – Blt., 1999, 34(2), p. 271–275; Prijungiamieji jungtukai Simono Vaišnoro 1600 metų „Žemčiūgos teologiškos" tikslo šalutiniuose sakiniuose. – Lit., 2000, 1–2, p. 59–64; Erichsmeier J. Sudėtiniai sąlygos sakiniai Mikalojaus Daukšos ir Konstantino Sirvydo raštuose (lyginamoji analizė). – K. ist. ir d. prob., 1, p. 161–187.

[35] Gelumbeckaitė J. (Rec.) – ALt, 2006, 8, p. 353–358.

[36] Bukantytė E. Naujojo Testamento citatos Jono Bretkūno *Postilės* (1591) pamoksluose. – ALt, 2003, 5, p. 179–194.

[37] Judžentis A. (Rec.) – ALt, 2008, 10, p. 237–248.

[38] Kibildaitė E. Priežasties šalutiniai sakiniai Bretkūno postilėje. – ALL(LKK), 2001, 44, p. 129–144.

2010) Mindaugas Šinkūnas[39]. Įdomus kalbininko straipsnis apie Prūsijos kultūros paveldo fonde saugomas XVI–XVIII amžiaus knygas[40].

Eglė Žilinskaitė paskelbė vertingų straipsnių apie Mikalojaus Daukšos *Postilės* postpozicinius vietininkus[41]. Jos straipsniai ypač įdomūs tyrinėjimo metodikos požiūriu. Šia tema kalbininkė 2010 m. apgynė daktaro disertaciją.

Iš istorinės gramatikos darbų gal pirmiausia į akis krinta veiksmažodžio struktūros tyrinėjimai. Čia turbūt galėtume kalbėti ir apie tam tikrą „Klaipėdos mokyklą", kurios pradininkė yra Audronė Kaukienė.

1991 m. Dalia Kiseliūnaitė apgynė disertaciją „Šakninių veiksmažodžių struktūros įvairavimas baltų kalbose (*a*-kamienių veiksmažodžių be balsių kaitos tipas)". Šiaip kalbininkė ypač daug nuveikė tyrinėdama vadinamųjų kuršininkų ir apskritai Mažosios Lietuvos kalbos ir kultūros problemas[42]. Jau buvo minėta, kad D. Kiseliūnaitė su Laima Simutyte parengė knygą „Kuršių nerijos vietų vardai" (Klaipėda, 2005).

Dalios Pakalniškienės 1993 m. apgintos disertacijos tema – „Lietuvių kalbos intarpiniai *sta*-kamieniai veiksmažodžiai"[43]. Kalbininkė domisi ir lietuvių kalbos leksikos problemomis. Kartu su kolegėmis

[39] Šinkūnas M. Danieliaus Kleino gramatikų (1653 ir 1654) konvoliutas Vilniaus universiteto bibliotekoje. – ALt, 2004, 6, p. 43–50; Danieliaus Kleino giesmyno ir maldyno rašyba. – D. Kleino Naujos giesmju knygos. Par. G. Michelini. V., 2009, p. 23–30.

[40] Šinkūnas M. Lietuviškos XVI–XVIII amžiaus knygos Prūsijos kultūros paveldo fonde Berlyne. – ALt, 2007, 9, p. 387–415.

[41] Žilinskaitė E. M. Daukšos *Postilės* postpozicinių vietininkų ir jiems sinonimiškų prielinksninių konstrukcijų vartosena ir vertimo šaltiniai. – Blt., 2004, 39(1), p. 33–53; Adesyvas Mikalojaus Daukšos *Postilėje*. – Blt., 2007, 42(3), p. 407–422.

[42] Kiseliūnaitė D. Kuršių nerijos kuršininkų kalbos ir etninio identiteto klausimai. – Blt., 1995, 30(2), p. 59–64; Paskutiniosios kuršininkų kartos etninės kultūros ir kalbos reliktai. – Vakarų baltų kalbos ir kultūros reliktai. Klaipėda, 1996, p. 33–38; Kalbų sąveika kuršininkų tarmės veiksmažodžių vartosenoje. – Tiltai, 1997, 2, p. 95–99; Kai kurie kuršininkų tarmės veiksmažodžių bruožai nuo A. Bezzenbergerio iki šių dienų. – Blt., V priedas, 1998, p. 127–140; Kuršių nerijos žvejų burtai ir tikėjimai. – Jūrės marės lietuvininkų gyvenime. Klaipėda, 1998, p. 82–88, ir kt.

[43] Pakalniškienė D. Naujausias intarpinių ir *sta*-kamienių veiksmažodžių sluoksnis: imitatyvai. – Blt., 1996, 31(1), p. 49–52; Lietuvių kalbos intarpinių ir *sta*-kamienių veiksmažodžių diachroniniai sluoksniai. – LKK, 1996, 36, p. 83–86. Indoeuropietiškųjų intarpinių veiksmažodžių kontinuantai lietuvių kalboje. – Tiltai, 1997, 2, p. 59–64; Kai kurie intarpinių ir *sta*-kamienių veiksmažodžių semantinės raidos bruožai. – LKK, 1998, 40, p. 55–58; Kaukienė A., Pakalniškienė D. Dėl lietuvių kalbos intarpinių veiksmažodžių. – Blt., 1990, 26(2), p. 119–125.

Audrone Kaukiene ir Jūrate Laučiūte ji mėgina rašyti „Baltų kalbų žodyną“ (RH, 2008, 4, p. 8–53).

Erdvilas Jakulis ir bakalauro, ir magistro darbus, ir daktaro disertaciją paskyrė veiksmažodžio struktūros problemoms. 2002 m. apgintos disertacijos pagrindu išleido monografiją „Lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai“ (V., 2004). Šia tema ir kitų veiksmažodžių struktūros klausimais paskelbė straipsnių[44]. Pažymėtina, kad kalbininkas į lietuvių kalbą išvertė Nikolajaus Mikhailovo sudarytą Vladimiro Toporovo rinktinių straipsnių knygą „Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai“ (V., 2000).

Jūratė Lubienė 2003 m. apgynė disertaciją „Lietuvių kalbos šakniniai garsų veiksmažodžiai“[45].

Jurgis Pakerys 2005 m. apgynė disertaciją „XVI a. Mažosios Lietuvos spaudinių mišriųjų ir priesaginių veiksmažodžių daryba“[46]. Disertacijos tema paskelbė straipsnių[47]. Disertacija įdomi ne tik dėl gausios faktinės medžiagos apdorojimo, bet ir dėl mėginimo pateikti naują veiksmažodžių darybos kategorijų klasifikaciją.

Kalbininką domina ir kitos lietuvių kalbos ir apskritai baltų kalbų gramatikos problemos[48].

[44] Jakulis E. Mišriojo tipo *a*-kamienių veiksmažodžių su bendraties priesaga *-ėti* (*varvėti, varva, varvėjo*) kirčiavimas. – LKK, 1997, 37, p. 116–126; Seniausi lietuvių kalbos *tekėti, tėka, tekėjo* tipo veiksmažodžiai. – Tiltai, 2001, priedas Nr. 9, p. 45–70; Veiksmažodžių tyrinėjimo keliai. – Blt., 2006, 41(1), p. 57–66.

[45] Lubienė J. Gyvūnų garsus reiškiančių šakninių veiksmažodžių struktūros ypatumai. – Tiltai, 2000, priedas Nr. 1. Kalbininkė domisi lietuviškais grybų pavadinimais, plg. Lubienė J. Grybų pavadinimų motyvacija pagal išorinius arba vidinius grybo požymius. – RH, 2008, 4, p. 173–191; Lietuvių kalbos liaudiški grybų pavadinimai su grybų augimo motyvaciniais požymiais. – RH, 2009, 6, p. 180–202.

[46] Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 2005, 7, p. 243–246.

[47] Pakerys J. Dėl lietuvių kalbos mišriųjų veiksmažodžių kamienų santykių ir darybos. – Blt., 2002, 37(2), p. 233–244; Dėl lietuvių kalbos priesaginių denominatyvinių veiksmažodžių semantikos. – ALL(LKK), 2004, 50, p. 55–77; Priesaginių veiksmažodžių daryba Kleino, Sapūno-Šulco ir Hako gramatikose. – ALt, 2006, 8, p. 211–232; Priesaginių veiksmažodžių daryba Ruigio, Ostermejerio ir Milkaus gramatikose. – ALt, 2007, 9, p. 183–214; Esamojo laiko formantas *-st-* išvestiniuose lietuvių kalbos veiksmažodžiuose. – Blt., 2007, 42(3), p. 383–405, ir kt.

[48] Pakerys J. Elements of Hebrew in the first printed Lithuanian grammars of Daniel Klein (1653, 1654); Verbal Morphology. – Das Baltikum im sprachgeschichtlichen Kontext der europäischen Reformation. V., 2005, p. 77–87; Veiksmo pavadinimo konstrukcija lietuvių kalbos gramatikoje. – Liet. k. gr. darbai, 4, 2006, p. 121–149; Esamojo laiko formantas *-st-* išvestiniuose latvių kalbos veiksmažodžiuose. – Blt., 2009, 44(1), p. 91–106.

Sonata Vaičiakauskienė (Vaičiakauskytė) 2002 m. apgintoje disertacijoje išnagrinėjo svarbaus Pajūrio žemaičių rašto paminklo 1759 metų „Ziwato" vardažodžio linksniavimo sistemą[49].

Mažosios Lietuvos giesmynus tyrinėjo Inga Strungytė[50].

Vilma Zubaitienė[51] nustatė Pilypo Ruigio žodyno „Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon" (Königsberg, 1747) vokiečių-lietuvių kalbų dalies registro šaltinį. Šis šaltinis yra ne Christiano Eberhardo Weismanno (1677–1741) „Lexicon bipartitum" 1741 metų leidimas, kaip teigė kai kurie tyrinėtojai, o šio žodyno autoriaus tėvo Ehrenreicho Weismanno (1641–1717) „Lexicon bipartitum" 1725 metų leidimas. Čia aptarta studija yra V. Zubaitienės 2007 m. apgintos disertacijos „Pilypo Ruigio žodynai" dalis. 2009 m. išleido monografiją „Neišlikusių XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos rankraštinių žodynų fragmentai" (V., 2009), 2010 m. – monografiją „Pilypo Ruigio *Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon* (1747): šaltiniai ir leksikografinis metodas" (V., 2010).

Birutė Triškaitė 2008 m. apgynė disertaciją „*Rankraštinio Mažosios Lietuvos žodyno* „Clavis Germanico-Lithvana *genezė*"[52]. Disertacijos tema paskelbė straipsnių[53]. Ypač svarbu, kad kalbininkei pavyko surasti naujų šio žodyno šaltinių.

[49] Vaičiakauskytė S. 1759 metų „Ziwato" *o, įo, ių*-kamienų daiktavardžiai ir jų raida. – Klb., 2001, 50(1), p. 119–133; 1759 „Ziwato" *i* ir priebalsinio kamieno daiktavardžiai ir jų raida. – Blt., 2002, 36(2), p. 223–236; Vaičiakauskienė S. 1759 metų „Ziwato" negimininiai įvardžiai ir jų raida. – Blt., 2004, 39(2), p. 279–287; 1759 metų *Ziwato u* ir *įu* kamieno daiktavardžiai ir jų raida. – ALL(LKK), 2005, 53, p. 91–99.

[50] Strungytė I. Mažvydo *Katekizmo* giesmių redakcijos XVI–XVII a. Rytų Prūsijos giesmynuose. – ALL(LKK), 2004, 51, p. 69–80; Susirinkimininkų raiška Kristijono Endrikio Mertikaičio giesmyne *Wissokies Naujes Giesmes arba Ewangelißki Psalmai* (1817). – ALt, 2006, 8, p. 187–210.

[51] Zubaitienė V. Aštuntasis Ehrenreicho Weismanno *Lexicon bipartitum* leidimas (1725) – Pilypo Ruigio žodyno (1747) vokiečių-lietuvių kalbų dalies registro šaltinis. – ALt, 2006, 8, p. 97–148.

[52] Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 2008, 10, p. 291–294.

[53] Triškaitė B. Prierašai rankraštiniame žodyne Clavis Germanico-Lithvana. – Žmogus ir žodis, 2007, 1, p. 47–57; Johanno Jacobo Dentzlerio vokiečių-lotynų leksikografijos darbas *Clavis Germanico-Latina* – dar vienas rankraštinis žodyno *Clavis Germanico-Lithvana* šaltinis. – ALt, 2007, 9, p. 9–38.

Lina Plaušinaitytė tyrinėjo vokiškosios „Clavis Germanico-Lithvana" dalies struktūrą ir šaltinius[54].

Jurgita Venckienė 2007 m. apgynė disertaciją „Lietuvių bendrinės kalbos pradžia: idėjos ir jų sklaida (1883–1901)". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[55]. Kalbininkė parodė tuo metu vykusią pasaulietinių („Aušros", „Varpo") ir religinių raštų bei religinės pakraipos periodikos („Žemaičių ir Lietuvos Apžvalgos", „Tėvynės Sargo") kalbos, ypač ortografijos konkurenciją, šių ortografijų tarpusavio poveikį ir Jono Jablonskio darbų įtaką galutiniam rašybos susiformavimui. XIX a. paskutiniojo dešimtmečio periodika tolo nuo Augusto Schleicherio ir Fridricho Kuršaičio normų, pasauliečių leidiniams vis didesnės įtakos darė Vincas Kudirka ir, žinoma, ypač J. Jablonskis. Jau beveik iš linksmosios kalbotyros srities yra J. Venckienės straipsnis[56] apie tai, kaip 1891 m. Londone buvo išaiškinta be jokių dokumentų vargšų prieglaudoje atsidūrusios ir nei prancūzų, nei vokiečių, nei italų, nei švedų, nei serbų, nei rusų, nei čigonų, nei lenkų, nei jidiš kalbos nesupratusios merginos tautybė. Jos lietuviškumui nustatyti labiausiai pravertė A. Schleicherio „Lietuvių kalbos vadovėlis" („Handbuch der Litauischen Sprache" (Prag, 1856–1856). Šis epizodas rodo, kad XIX a. pabaigoje lietuvių kalba gana populiari buvusi ne tik kalbininkų tarpe.

Antanas Smetona tyrinėjo Kazimiero Kristupo Daukšos (apie 1796–1865) gramatikos rankraštį[57]. Šia tema 2004 m. apgynė diserta-

[54] Plaušinaitytė L. Die Quellen von *Clavis Germanico-Lithvana*. – Klb., 2002, 51(3), p. 107–119; Die Struktur des deutschen Registers in der Grundschicht der *Clavis Germanico-Lithvana*. – ALt, 2006, 8, p. 67–96.

[55] Venckienė J. Dvejopa XIX a. pabaigos lietuviškų laikraščių rašyba. – Raidžių draudimo metai. Vilnius, 2004, p. 207–213; Trisdešimt šeši *Aukso altoriaus* maldaknygės leidimai (1885–1907): santykis su bendrinės kalbos raida. – ALt, 2005, 7, p. 93–122; Bendrinė kalba: tarmės pasirinkimas ir kodifikacija katalikiškoje ir pasaulietinėje periodikoje (1889–1905). – ALt, 2006, 8, p. 9–42; Povilo Januševičiaus rašomoji kalba. – Povilas Januševičius. Visokių atsitikimų sąrasza: 1895–1898. Par. Vilma Žaltauskaitė. V., 2004, p. 11–41.

[56] Venckienė J. Paklydusi lietuvių kalba: 1891 metų lingvistinė mįslė. – ALt, 2007, 9, p. 275–300.

[57] Smetona A. Kazimieras Kristupas Daukša ir jo gramatika. – Lit., 1995, 4(24), p. 53–57; Žodžių daryba rankraštinėje Kazimiero Kristupo Daukšos lietuvių kalbos gramatikoje. – ALL(LKK), 2003, 49, p. 63–102.

ciją. Kalbininkas taip pat parengė „Karybos žodyną“ (V., 1995)[58]. Su Vilija Saliene išleido vadovėlius – XI–XII klasei „Lietuvių kalba“ (V., 2004) ir IX–X klasei (V., 2007). Domisi elektronine kalbotyra[59].

Įžymusis mūsų vertėjas Domininkas Urbas (1908–1996), keletą metų rašęs akademinį „Lietuvių kalbos žodyną“, jau senatvėje lietuvių kalbotyrą praturtino svarbiu veikalu – parašė „Martyno Mažvydo raštų žodyną“ (V., 1996; II leid. 1998)[60]. Kalbos istorikams svarbūs jo parengti Dionizo Poškos „Raštai“ (V., 1959). Parašė įdomių straipsnių apie Jono Jablonskio, Juozo Balčikonio vertimus.

Keletas vertingų disertacijų buvo apginta iš istorinės leksikos srities. Gal pirmiausia čia minėtina Rūtos Buivydienės (Žukaitės) disertacija „Lietuvių kalbos vedybų giminystės terminai“. Disertacijos pagrindu kalbininkė iškeido monografiją „Lietuvių kalbos vedybų giminystės pavadinimai“ (V., 1997; II leid. 1997)[61]. Disertacijos ir panašia tema paskelbė straipsnių[62].

Birutės Kabašinskaitės disertacijos tema „Liaudies etimologijos, kontaminacijos ir analogijos vaidmuo lietuvių kalbos žodžių istorijoje“. Disertacijos pagrindu išleido monografiją „Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai“ (V., 1998)[63]. Šiais ir kitais lietuvių kalbos žodžių istorijos, senosios raštijos klausimais kalbinin-

[58] Smetona A. Karybos žodynas. – LKK, 1997, 37, p. 265–270.

[59] Smetona A. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Elektroninė versija, 2002. – GK, 2003, 2, 16–18; Elektroninis „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ – tobulumui ribų nėra. – GK, 2003, 9, p. 3–8.

[60] Palionis J. Graži dovana Martyno Mažvydo jubiliejui. – Kultūros barai. – 1997, 3, p. 76–77; Pupkis A. (Rec.) – GK, 1997, 5, p. 22–23; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1998, 44(1), p. 73–75; Ambrazas S. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 155–161.

[61] Mataitytė I. (Rec.) – GK, 1997, 5, p. 16; Keinys S. Vedybų giminaičių pavadinimai. – Tarp knygų, 1998, 1, p. 19–20; Kabašinskaitė B. (Rec.) – Blt., 1999, 34(1), p. 115–120.

[62] Buivydienė R. Lie. *strùjus*. – Blt., 1986, 22(2), p. 13–20; Žukaitė-Buivydienė R. Giminystės pavadinimai leksikografijos praktikos aspektu. – LKK, 1987, 26, p. 189–193; Buivydienė R. Socialinio termino *užkurys* motyvacija ir semantinė raida. – MK, 1987, 2, p. 6–10; Lie. *móša*. – Blt., 1987, 23(1), p. 22; Iš lietuvių kalbos giminystės pavadinimų istorijos. – Blt., 1990, 26(2), p. 144–161; Lie. *skeiris* 'našlys'? – Blt., 2000, 35(2), p. 213–218; Lie. *apgėlaĩ, ãpgėlės, apgélos* ir kt. – Blt., 2001, 36(2), p. 267–276.

[63] Tumėnaitė V. (Rec.) – GK, 1999, 12, p. 9–10.

kė paskelbė straipsnių[64]. Ji taip pat paskelbė vertingų lituanistikos veikalų recenzijų.

Senuosius baltų ir slavų kalbų santykius ir toliau tyrinėjo Jūratė Laučiūtė. Be anksčiau paskelbtų straipsnių apie slavų kalbų baltizmus[65], ji paskelbė ypač svarbų veikalą „Slavų kalbų baltizmų žodyną" („Словарь балтизмов в славянских языках". Ленинград, 1982). Tai nėra paprastas alfabetinis baltizmų žodynas, kokio galbūt lauktume iš knygos pavadinimo. Autorė, norėdama tiksliau parodyti baltizmų paplitimą, pateikia tartum kelis atskirus žodynus: baltizmai trijose slavų kalbose, baltizmai dvejose slavų kalbose, baltizmai vienoje iš slavų kalbų, baltizmai senojoje slavų raštijoje. Autorė taip pat išskiria baltizmus, kurių baltišką kilmę ji nustatė pirmoji. Jos apskaičiavimu, daugiausia baltizmų esama baltarusių kalboje[66], kiek mažiau lenkų kalboje, toliau eina rusų, ukrainiečių kalbos, atskiri baltiškos kilmės žodžiai pasitaiko čekų, kašubų kalbose. Tačiau tai dažniausiai labai siaurai mūsų kaimynų slavų tarmėse vartojami žodžiai. Dalį jų pavartoja žmonės, kadaise patys ar jų tėvai kalbėję lietuviškai. Apie atskirų slavų kalbų baltizmus galima susidaryti vaizdą ir iš knygoje pateikiamų rodyklių. Suprantama, dėl dalies nurodomų žodžių baltiškumo galima ginčytis. Vieną kitą klaidingą aiškinimą jau nurodė ir knygos recenzentai. Tačiau apskritai, Vinco Urbučio žodžiais tariant „Laučiūtės darbas – tai ir ligšiolinės pažangos apibendrinimas, ir tolesnis žingsnis į priekį slavų kalbų baltizmų tyrinėjimo bare"[67].

[64] Kabašinskaitė B. Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir kontaminacija. – Klb., 1996, 45(1), p. 20–29; Liaudies etimologija – pastanga priartėti prie kalbos normos. – GK, 1997, 2, p. 8–11; Diakritiniai ženklai Baltramiejaus Vilento *Enchiridione* ir *Evangelijose bei Epistolose* (1579): <ũ>, <ô>, <ò>, <ó>. – ALt, 2005, 7, p. 45–66; Žemaitiškieji rengėjo tapatybės pėdsakai XVIII–XIX amžiaus pagrindiniame katalikų giesmyne 1: *Balso širdies* pirmojo leidimo kalbos kaita. – ALt, 2006, 8, p. 149–186; Kai kurie Antano Baranausko verstos Biblijos (pseudo) archaizmai. – Blt., 2007, 42(3), p. 423–436; Kabašinskaitė B., Klingenschmitt G. Iš lietuvių kalbos žodžių istorijos: I. lie. *gáirė*, II. lie. *tóbulas, tóbūlas*. – Blt., 2004, 39(1), p. 77–105.

[65] Liet. k. t. ist., II, p. 143.

[66] Ankstesniais autorės duomenimis, didžiausią baltizmų dalį (apie 550 žodžių) sudarė lenkų kalbos baltizmai.

[67] Vitkauskas V. Vertingas baltizmų tyrinėjimas. – Literatūra ir menas, 1982.X.2; Safarewicz J. (Rec.) –JP, 1983, 63, (4–5), 349–352; Eckert R. (Rec.) – ZfSl, 1984, 29(2), p. 303–305; Urbutis V. (Rec.) – Blt., 1984, 20(2), p. 184–191.

Vertingi Laučiūtės straipsniai apie baltų ir slavų bendrosios leksikos tyrinėjimo metodiką[68], apie lietuvių kalbą Rusijos imperijoje[69].

Domino J. Laučiūtę ir įvairios lietuvių kalbos, ypač gimtosios žemaičių tarmės problemos[70], onomastikos klausimai[71].

Lietuvių kalbos germanizmus daugiausia tyrinėjo Nijolė Čepienė. 1995 m. ji apgynė disertaciją „Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinė adaptacija". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[72].

Vertas dėmesio N. Čepienės pateikiamas kai kurių lietuvių kalbos germanizmų šaltinio patikslinimas, ypač nauja liet. *baĩdai* etimologija (skolinys iš vokiečių)[73]. Įdomus kalbininkės Martyno Mažvydo žodžio *pantas* kilmės aiškinimas (ne spaudos klaida vietoje *pautas* 'kiaušinis', bet skolinys iš vokiečių *pant* 'įkaitas, laidas')[74]. Savo tyrinėjimus kalbininkė apibendrino knygoje „Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinės ypatybės" (V., 2006).

[68] Лаучюте Ю. О методике исследования и интерпретации общей балтославянской лексики. – Baltu valodas senāk un tagad. Rīga, 1985, p. 25–31; Istorinė leksikologija ir etnogenezės problemos. – K. ist. ir d. prob., 2, p. 316–328; Baltiškos kilmės vardažodžių galūnių likimas šiaurės slavų kalbose. – RH, 2007, 2, p. 7–33.

[69] Лаучюте Ю. Литовский язык на территории Российской империи. – Этнолингвистические исследования: взаимодействие языков и диалектов. Санкт-Петербург, 1998, с. 106–116.

[70] Лаучюте Ю. Особенности употребления предложных конструкций в литовской прозе начала XIX века (на материале произведений С. Даукантаса). – Синтаксические особенности литературных языков на ранних этапах их формирования. Ленинград, 1982, с. 252–298.

[71] Laučiūtė J. Senieji baltų etnonimai indoeuropietiškosios onomastikos fone. – Blt., 1988, 24(1), p. 56–61; Роль экстралингвистических факторов в этимологизации географической терминологии. – Этимология. 1984. Москва, 1986, с. 115–119.

[72] Čepienė N. *Pinigas*. – KK, 1990, 59, p. 81–83; Die deutschen Lehnwörter im Litauischen und ihre Forschung. – ZfSl, 1992, 37(3), p. 452–457; Germanizmai XVII a. Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių tarmėje (remiantis „Lexicon Lithuanicum"). – LKK, 1993, 30, p. 37–46; Lietuvių kalbos germanizmų fonetiniai variantai. – Blt., 1995, 30(2), p. 77–80; Jono Bretkūno Biblijos germanizmai. – Blt., V priedas, 1998, p. 91–96; Mikalojaus Daukšos raštų germanizmai. – LKK, 1998, 39, p. 31–38; Lietuvių kalbos germanizmų atėjimo keliai. – ABSl, 2006, 30, p. 241–250, ir kt.

[73] Čepienė N. Ne liaudies etimologijos (kelių germanizmų kilmės patikslinimas). – LKK, 1997, 38, p. 180–184).

[74] Čepienė N. Zu *pantas* des Martynas Mažvydas. – ReB, 2005, 10, p. 45–56; Dėl Martyno Mažvydo *pantas*. – K. ist. ir d. prob., 1, p. 241–248.

Lietuvių kalbos germanizmus Mažosios Lietuvos spaudoje tyrė Indrė Brokartaitė-Pladienė[75]. 2007 m. ji apgynė disertaciją „Vokiškos leksikos skolinimasis Rytprūsių lietuvių laikraštyje *Naujasis Tilžės keleivis* (1924–1940)". Disertacijos vadovas latvių kalbininkas Pēteris Vanagas.

Aleta Chomičenkienė apgynė disertaciją apie baltų ir tocharų kalbų bendrybes. Disertacijoje ir kituose jos darbuose daug dėmesio skiriama baltų kalbų leksikos klausimams[76].

Alma Imbrasienė tyrinėjo baltų ir germanų kalbų veiksmažodžio bendrybes[77].

Rita Jurgutaitytė domėjosi baltų ir germanų veiksmažodinių darinių semantika[78].

Šiomis temomis kalbininkės parašė disertacijas.

Mindaugas Strockis 2007 m. apgynė disertaciją „Kirčio žymėjimas klasikinėse kalbose ir jo įtaka lietuvių kirčio žymėjimui"[79].

Pagaliau turime ir įdomų prūsų kalbos akcentologijos tyrinėjimą. Tai disertacijos pagrindu išleista Vytauto Rinkevičiaus monografija „Prūsų kalbos kirčiavimo sistema" (V., 2009). Šia tema kalbininkas paskelbė ir atskirų straipsnių[80]. Labai vertingas jo straipsnis „Kai kurie

[75] Brokartaitė-Pladienė I. Wege der deutschen Entlehnungen in die ostpreussische Zeitung *Naujasis Tilžės keleivis* (1924–1940). – ALL(LKK), 2006, 54, p. 27–47; Laikraščio *Naujasis Tilžės keleivis* (1924–1940) akistata su laikmečiu ir lietuvių kalbos padėtimi Rytprūsiuose. – ALt, 2008, 10, p. 9–28.

[76] Chomičenkienė A. Baltų ir tocharų kalbų leksikos gretybės. – Filologija ir metodika. Šiauliai, 1995, 2, p. 3–11; Baltų ir tocharų vardažodžio gretybės: negyvoji gamta. – Acta Orientalia Vilnensia, 2000, 1, p. 36–55; Veiksmažodžių struktūros ypatybės baltų, tocharų ir sanskrito kalbose. – Ten pat, 2001, 2, p. 52–61; Chomičenkienė A., Maksvytytė V. Žvėrių ir gyvulių pavadinimai baltų ir indoiranėnų kalbose. – Ten pat, 2002, 3, p. 48–65.

[77] Imbrasienė A. Baltų ir germanų veiksmažodiniai refleksai. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Liepāja, 2001, 5, p. 138–151; Indoeuropietiškosios prezento formos baltų ir germanų kalbose. – Tiltai. Priedas 14. Klaipėda, 2001, p. 45–68.

[78] Jurgutaitytė R. Biologinių procesų veiksmažodžiai baltų ir germanų kalbose. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Liepāja, 2001, 5, p. 97–106.

[79] Strockis M. Graikų kalbos kirčiavimas ir eilėdara XVII amžiaus Vilniaus universitete. Grigaliaus Sventickio *Odarion*. – Literatūra, 2001, 43(3), p. 106–116; Graikų kalbos kirčiavimo teorijos ir Grigaliaus Sventickio *Odarion* (1604) eilėdara. – Literatūra, 2002, 44(3), p. 87–96; Graikų ir lotynų kirčiavimo įtaka lietuvių kirčio žymėjimui. – Blt., 2004, 39(2), p. 289–307.

[80] Rinkevičius V. Prūsų kalbos pirminių vardažodžių morfemų akcentinė galia. – Blt., 2006, 41(2), p. 205–217; Dėl pr. *-ing-* priegaidės. – Blt., 2009, 44(1), p. 65–75, ir kt.

teoriniai morfologinės akcentologijos koncepcijos aspektai" (Blt., 2010, 45(1), p. 9–43).

Disertacijos pagrindu išleista Gintarės Judžentytės (Davulienės) monografija „Latvių kalbos vietos prieveiksmiai: sinchronija ir diachronija" (V., 2009) gražiai papildo lietuviškąją latvistiką. Disertacijos tema paskelbė ir straipsnių[81].

Į bet kurią siauresnę lietuvių kalbotyros sritį sunkiai įspraudžiamas Skirmantas Valentas. Jo darbuose rasime viską – ir kalbos istorijos, ir dialektologijos, ir onomastikos, ir semantikos, o daugiausia lingvistinės poetikos. Jo diplominio darbo tema „Akūto pėdsakai diftonguose", daktaro (tada filologijos mokslų kandidato) disertacijos, 1981 m. apgintos SSRS Kalbotyros institute Maskvoje (vadovas Jurijus Stepanovas), tema „Sudurtinės ir sintaksinės konstrukcijos (jų indoeuropietiški modeliai baltų kalbose)". Be šia tema paskelbtų straipsnių[82], jis išleido ir knygelę „Sudurtinių žodžių ir sintaksinių konstrukcijų santykiai" (Šiauliai, 1979).

Po šių tyrinėjimų S. Valentas nerte pasinėrė į lingvistinę poeziją. Čia jo tyrinėjimai ėjo dviem kryptim. Pirmiausia atskiruose kalbos faktuose jis ieškojo senosios baltų ir apskritai indoeuropiečių poezijos užuomazgų[83].

Kalbotyroje tai nėra nauja problema. Ja domėjosi ne vienas žymus indoeuropeistas. Iš lietuvių kalbininkų čia nemaža nuveikė Juozas Jurkėnas. Tačiau S. Valentas ją papildė naujais baltų kalbų faktais, dažnai pateikdamas naują jų interpretaciją. S. Valentas įsitikinęs, kad „Lietuvių prarastasis epas (teisingiau jo schema) atsispindi ne pasakose ar mituose, o tikriniuose varduose"[84].

[81] Davulienė G. Latvių bendrinės kalbos vietos prieveiksmių semantinė struktūra. – Blt., 2006, 41(3), p. 417–434; Judžentytė G. Iš lokatyvų kilę latvių kalbos vietos prieveiksmiai. – Blt., 2008, 43(3), p. 475–484.

[82] Валянтас С. Проблемы синтаксической реконструкции в работах по индоевропеистике и балтистике. – Проблемы внутренней и внешней лингвистики. Москва, 1978, с. 3–11; Структура координационных конструкций. – Проблемы синтаксиса и структуры слова. Москва, 1979, с. 96–103, ir kt.

[83] Valentas S. Indoeuropiečiai, jų poetai ir poezija. – Metai, 1995, 8–9, p. 107–115; Tikriniai vardai ir poezijos kalba. – Filologija ir metodika. Šiauliai, 1996, 3, p. 58–64; Двусоставные антропонимы – реликты поэзии балтов. – Б-с. иссл., 2004, 16, с. 201–223; Реконструкция эпоса балтов: неудачи и перспективы (К постановке вопроса). – Балты и ВКЛ, с. 234–241.

[84] Valentas S. Indoeuropiečiai, jų poetai ir poezija, p. 115.

Antroji S. Valento lingvistinės poetikos kryptis – lietuvių poetų kūrybos nagrinėjimas. Labai įdomi kalbininko pateikta Antano Baranausko „Anykščių šilelio" analizė[85]. Paskyrė jis straipsnį Justino Marcinkevičiaus kūrybai[86], o tiesiog neišsenkami aruodai S. Valento tyrinėjimams buvo Vlado Braziūno ir Sigito Gedos poezija[87]. Šių poetų kūrybos tyrinėjimai apibendrinti kalbininko knygoje „Mė(lynojo)nulio lingvistika Vlado Braziūno ir Sigito Gedos poezijoje" (V., 2007). Lingvistinės poetikos problemoms skirtos taip pat S. Valento knygelės „Poezija ir kalba" (Šiauliai, 1991), „Šiauliai: Vardas poezijoje ir vardo poezija" (Šiauliai, 1996), knyga „Lingvistinis pasaulis poezijoje" (V., 1997)[88]. S. Valentas parengė ir leidinį „Klemensas Kairys: dingę poezijos garsai" (Šiauliai, 1999). Mėgino aiškinti kupiškėnų tarmės istoriją. Domėjosi lietuvių kalbos dėstymo klausimais mokykloje[89].

S. Valento darbuose apstu drąsių įdomių hipotezių, tačiau netrūksta ir sunkiau įrodomų teiginių. Jam ypač gerai sekasi nagrinėti tų mūsų poetų kūrybą, kurie turi lituanistinį išsilavinimą, gerai išmano ne tik šiaip gramatiką, bet ir lietuvių kalbos istoriją, neblogai susipažinę su kalbos mokslo pagrindais[90].

Lietuvių kalbos leksikos tyrinėtojai įdomių minčių gali rasti Dainiaus Razausko darbuose. Šis Vilniaus universiteto auklėtinis, tiesa, jis ten baigė ne kokią nors filologijos, bet matematikos specialybę, pasinėrė į baltų mitologiją. Jam ypač daug įtakos turėjo Vladimiro Toporovo darbai. D. Razauskas 2005 m. Maskvoje, Rusijos Mokslų akademijos Slavistikos institute, apgynė disertaciją „Mitologinių konceptų leksinė semantinė analizė. „Žuvies" simbolika baltų ir slavų tradicijoje (pasitelkiant indų ir iranėnų duomenis)" (vadovas V. Toporovas). Šia

[85] Valentas S. Šilelis ir likimas. – Metai, 1995, 3, p. 97–104.

[86] Valentas S. Justinas Marcinkevičius – kalbos poetas. – GŽ, 1991, 8, p. 9–12.

[87] Valentas S. Poetinė baltistika: Vlado Braziūno poezijos at(si)vėrimai. – Lit., 2007, 69(1), p. 88–102; Sigito Gedos lingvistika. – Metai, 1999, 2, p. 87–98; Morfologinė perskaida ir etimologija Sigito gedos poezijoje. – Lit., 2001, 3(47), p. 87–100; Babilono atstatymas. Sigito Gedos ekspansionizmas. – D. ir d., 2002, 29, p. 179–190.

[88] Balsevičiūtė V. Kalbos ir poezijos kryžkelėse. – Metai, 1998, 7, p. 149–151; Švambarytė J. (Rec.) – GK, 1999, 12, p. 11–12.

[89] Valentas S. Kupiškėnų tarmė: išorinės bangos ir vidiniai procesai. – Kupiškio kraštas. V., 1997, p. 347–350; Tarmių faktai ir jų interpretacija. – Lietuvių kalba mokykloje. Kaunas, 1989, III, p. 115–128; Poezija ir gramatika. – 1992, IV, p. 89–100.

[90] Skirmantas Valentas. Poezija yra mįslė. Klausinėjo Sigita Inčiūrienė. – Literatūra ir menas, 2008. XI. 28.

ir kitomis temomis paskelbė daug straipsnių[91]. Išleido knygelę „Vėjūkas“ (V., 2004), kurioje mėgina rekonstruoti lietuvių vėjo demono vardą, ieškodamas jam atitikmenų osetinų kalboje (plg. oset. *wæjug/wæjyg*).

Tyrinėtoją domina ir bendrinės lietuvių kalbos vartosena.

Senųjų baltų dievybių vardų kilmę įdomiai yra aiškinęs Rolandas Kregždys[92]. Domina kalbininką ir kitos baltų kalbų istorijos problemos[93].

Svarbiausias jo veikalas 2005 m. apgintos disertacijos („Paveldėtieji baltų kalbų kūno dalių pavadinimai (*õ/ā* kamienai)“ pagrindu išleista monografija „Baltų kalbų leksinės semantinės gretybės (paveldėtieji *õ/ā* kamienų kūno dalių pavadinimai)“ (V., 2010), kurioje detaliai analizuojama tokios baltų kalbų leksinės gretybės kaip: liet. *barzdà* – lat. *bàrda* // dial. *bârds* – prūs. *bordus*; liet. *vėdaras* // dial. *vėdarà* – lat. *vẽders* // dial. *vẽdara* – prūs. *weders* ir kt. Aiškinami jų atsiradimo būdai. Semantinės poros skirstomos į atskiras chronologines grupes. Ypatingas dėmesys skiriamas į akcentinius žodžių pakitimus.

Iš tekstologijos srities minėtina Daivos Krištopaitienės monografija „Kristijono Donelaičio raštų leidimas: tekstologinės problemos“ (V., 2007). Labai vertinga Dainoros Pociūtės-Abukevičienės monografija „XVI–XVII a. protestantų bažnytinės giesmės“ (V., 1995). Lietuvių kalbotyrai taip pat svarbūs Romos Bončkutės, Liucijos Citavičiūtės, Žavintos Sidabraitės, Eugenijos Ulčinaitės senosios raštijos tyrinėjimai, istorikų Zigmo Kiaupos, Ingės Lukšaitės, Vytauto Merkio darbai, Domo Kauno gausūs knygotyros veikalai, ypač monografija „Mažosios Lietuvos knyga“ (V., 1996).

[91] Разаускас Д. Древнеиндийский *váruṇa* в свете балто-славянских мифологических представлений о „рыбном короле-пастухе“. – Acta Orientalia Vilnensia, 2004, 5, p. 79–91; Символика рыбы, связанная с нижним миром и смертью, в балто-славянской традиции. – Б.-с. иссл., 2006, 17, с. 295–352; О местном индоевропейском субстрате в некоторых христианских именах собственных (лит. *Jõnas*, лат. *Jānis* в связи с лат. *Iānas*, др.-инд. *yāna* и др.) – Б-с. иссл., 2002, 15, с. 334–359; Dvaras ir Dvargantas. – Liaudies kultūra, 2005, 2, p. 8–19; *Ritimai* – lietuviškas ritualo pavadinimas ir jo kilmė. – Senovės baltų kultūra. 8. Gamta ir religija. V., 2006, p. 220–277, ir kt.

[92] Kregždys R. Teonimų, minimų „Sūduvių knygelėje“ etimologinė analizė – dievybių funkcijos, hierarchija: Puschauts, Puschkayts. – RH, 2008, 3, p. 49–74; Teonimų, minimų „Sūduvių knygelėje“, etimologinė analizė. – RH, 2008, 4, p. 79–106; Prūsų nom. prop. Bonssythe. – Onoma, p. 158–168.

[93] Kregždys R. Dėl lie. *spařnas* ir Pabaltijo finų *perna* 'blužnis'. – Blt., 2002, 37(1), p. 34; Dėl lie. *ãmas*. – Blt., 2002, 37(2), p. 269–272; Liet. *barzdà* 'barba': samplaikos *-zd-* kilmės klausimu. – ALL(LKK), 2004, 51, p. 15–27.

DABARTINĖ KALBA
(Norminimas, gramatika, leksika ir kt.)

Svarbiausias pastaraisiais dešimtmečiais paskelbtas specialiai lietuvių kalbos norminimo problemoms skirtas veikalas yra Ritos Miliūnaitės monografija „Lietuvių kalbos gramatikos norminimo pagrindai“ (V., 2003). Monografiją sudaro be žymesnių pakeitimų 1992 m. autorės apginta daktaro disertacija. Monografijoje apžvelgiamas ir kritiškai įvertinamas 1930–1990 m. (nuo Jono Jablonskio mirties iki nepriklausomybės atgavimo) kalbos norminimo procesas. Pagrindinė tyrinėjimo medžiaga autorei yra lietuvių kalbos praktikos žurnalai „Gimtoji kalba“, „Kalbos kultūra“, „Mūsų kalba“, atskirai aptariant Juozo Balčikonio nuo 1930 m. veiklą. Didžiausią veikalo dalį sudaro „Gramatikos reiškinių norminimo apžvalga“ (p. 55–213). Įvadiniame knygos skyriuje aptariami teoriniai norminimo klausimai, kalbos kitimo priežastys, apibūdinama kalbos normos sąvoka[94].

Šiuo ir kitais lietuvių kalbos norminimo klausimais autorė paskelbė gausybę vertingų straipsnių[95]. Atskirai norėtųsi išskirti R. Miliūnaitės straipsnį apie tai „kaip atrodo žmogus, jo vartojama kalba viešosios bendrinės kalbos normų kontekste“[96]. Labai įdomus kalbininkės straipsnis apie situacijas, kai didesnius ar mažesnius nuo neutraliosios normos nu-

[94] Labutis V. Studija apie gramatikos norminimo pagrindus. – KK, 2004, 77, p. 67–75; Judžentis A. (Rec.) – ALL(LKK), 2004, 51, p. 127–130; Murinienė L. (Rec.) – GK, 2004, 1, p. 27–28.

[95] Miliūnaitė R. Bendrinės kalbos vartojimo motyvacija „Kalbos kultūroje“. – MK, 1986, 2, p. 7–14; Analogija – sintaksės reiškinių siejimo ir vertinimo būdas. – KK, 1992, 63, p. 30–36; Bendrinė kalba: vizija ir kasdienybė. – GK, 1994, 8–9, p. 1–10; Variantiški bendrinės kalbos vartosenos reiškiniai (fiksavimas ir vertinimas). – KK, 1995, 67, p. 39–49; Nauji kalbos reiškiniai: natūralioji ir dirbtinė atranka. – ALL(LKK), 2000, 42, p. 3–14; Gramatikos normų variantai ir jų vertinimo ypatumai. – KK, 2002, 75, p. 35–47; Nenorminiai gramatikos reiškiniai ir jų vertinimo ypatumai. – KK, 2003, 76, p. 17–29; Kalbos reiškinių vertinimo laipsniai. – ALL(LKK), 2003, 48, p. 97–103; Skolinių vertės motyvacija. – Skol. ir b. l. k., p. 30–54; Būvio raiškos būdvardiškaisiais žodžiais vartosenos polinkiai. – KK, 2004, 77, p. 26–39; Kodifikacijos ir vartosenos santykių modelis. – KK, 2006, 79, p. 9–28; Žodžių tvarka: normos ir jų pažeidimai. – p. 173–196; Kodifikuotų normų keitimas: už ir prieš. – KK, 2007, 80, p. 7–23, ir kt.

[96] Miliūnaitė R. Kalba kaip žmogaus įvaizdžio dalis. – KK, 2005, 78, p. 32–55; plg. t. p. Kaip žiniasklaida kalbos priemonėmis kuria žmogaus įvaizdį. – GK, 2005, 5, p. 3–11.

krypimus lemia teksto garsiniai, leksiniai ar gramatiniai ypatumai[97]. Daugelis aktualių lietuvių kalbos norminimo, kalbos kultūros, sociolingvistikos problemų, kalbos įdomybių aptariama R. Miliūnaitės knygoje „Apie kalbą ir mus. Straipsniai ir pokalbiai" (V., 2006). Dauguma čia pateikiamų straipsnių jau buvo anksčiau skelbta įvairioje mūsų periodikoje[98].

2009 m. išleista vertinga R. Miliūnaitės knyga „Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai" (V., 2009).

Ji yra ir viena iš „Vietovardžių žodyno" (V., 2002) autorių.

Daugiausia R. Miliūnaitės pastangomis 1997 m. buvo įsteigtas ir jos redaguojamas „Kalbos patarimų informacinis biuletenis", kuriame skelbiama išplėstinė kalbos kultūros klausimams skirta bibliografija[99].

2007 m. R. Miliūnaitė tapo Švietimo ir mokslo ministerijos rengiamo mokslo populiarinimo konkurso nugalėtoja.

Kalbos kultūros srityje daug pasidarbavo Rasuolė Vladarskienė. Ją daugiausia domino sintaksės dalykai. 1999 m. apgintos disertacijos pagrindu ji išleido monografiją „Sintaksinių priemonių ypatybės valstybės dokumentų kalboje" (V., 2004)[100]. Šia ir panašiomis temomis paskelbė straipsnių[101]. Atskirai galbūt reikėtų paminėti ir jos straipsnį apie iliatyvo vartojimą[102]. R. Vladarskienė išleido kalbos praktikams labai naudingą knygelę „Dokumentų tekstai" (V., 2003)[103]. Nuo 2004 m. kalbininkė yra periodinio leidinio „Kalbos kultūra" atsakingoji redaktorė.

Dvi monografijos išleistos lietuvių kalbos kirčiavimo klausimais.

Arvydas Vidžiūnas daugiausia remdamasis savo 1991 m. apgintos disertacijos „Lietuvių kalbos priesaginių vardažodžių kirčiavimo ir akcentinės kodifikacijos istorija (Mažoji Lietuva ir J. Jablonskis)" pagrindu

[97] Miliūnaitė R. Teksto spaudimas. – Lit., 2007, 53, 4(72), p. 63–78.

[98] Kėlerytė A. (Rec.) – GK, 2006, 12, p. 17–18.

[99] Miliūnaitė R. Naujas kalbos praktikos leidinys. – GK, 1998, 1, p. 16–18.

[100] Bataitytė A. (Rec.) – GK, 2005, 5, p. 29–30.

[101] Vladarskienė R. Tikslumo sintaksinė raiška valstybės dokumentų kalboje. – KK, 1998, 71, p. 43–48; Nederinamosios žodžių grupės valstybės dokumentų kalboje. – ALL(LKK), 2000, 42, p. 114–123; Tarinio formos greta kelių veiksnių dokumentų kalboje. – KK, 2002, 75, p. 84–93; Pora keblesnių derinimo atvejų administracinėje kalboje. – KK, 2004, 77, p. 46–55; Dokumentų pavadinimų darymo polinkiai. – KK, 2005, 78, p. 79–89; Keletas pastabų apie lietuvių administracinę kalbą. – KK, 2006, 79, p. 41–50.

[102] Vladarskienė R. Iliatyvo vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. – KK, 2003, 76, p. 47–57.

[103] Vileikienė J. (Rec.) – GK, 2004, 4, p. 24–25.

išleido monografiją „Jono Jablonskio akcentologija“ (V., 1997)[104]. Šiais ir kitais klausimais paskelbė straipsnių[105]. Minėtinas jis ir kaip uolus kalbos kultūros darbininkas, kalbos mokslo populiarintojas. Ypač populiari buvo jo vadovaujama televizijos laida „Moki žodį – žinai kelią“.

Vidas Kavaliauskas 2000 m. apgintos disertacijos pagrindu tais pat metais išleido monografiją „Bendrinės lietuvių kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas“ (V., 2000)[106]. Su Bronium Dobrovolskiu ir Regina Koženiauskiene išleido „Lietuvių kalba X klasei“ (Kaunas, 2000). Lietuvių kalbos kirčiavimo dėstymo klausimais paskelbė straipsnių[107]. Vienas ar su kitais parengė vidurinėms ir aukštosioms mokykloms skirtų mokomųjų knygų, žemėlapių. Ypač minėtina su Danguole Švarliene parašyta „Ekonomikos ir verslo specialybių kalbos pratybos“ (V., 2009), su Laimute Bučiene ir Regina Rinkauskiene – „Lietuvių kalbos skyrybos naujovės: teorija ir praktika“ (V., 2008).

Jurgitos Girčienės 2003 m. apginta disertacija sudaro jos monografijos „Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartosena“ (V., 2005) pagrindą[108]. Šia tema paskelbė daug straipsnių[109]. Kalbos istorikams ypač

[104] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1998, 3, p. 17.

[105] Vidžiūnas A. Jono Jablonskio kirčiavimo kodifikacijos bruožai. – Lit., 1992, 1, p. 73–83; Priesagos *-(en)ybė* vedinių kirčiavimo ir akcentinės kodifikacijos istorija. – Klb., 1993, 42(1), p. 76–88; Dėl morfologijos variantų J. Jablonskio gramatikose. – KK, 1995, 67, p. 30–36; Zur Kodifizierung der litauischen Akzentologie in Ostpreussen im 17.–19. Jahrhundert. – ZfSl, 1996, 41(4), p. 389–403; Bemerkungen zur Herausbildung der gesprochenen Standardsprache und ihrer Erforschung. – Akt. Prob., 1996, p. 16–29; P. Skardžiaus kirčiavimo variantai. – LKK, 1997, 38, p. 11–20.

[106] Kaziukonis J. (Rec.) – GK, 2001, 3, p. 26–27.

[107] Kavaliauskas V. Priesagos *-yti* veiksmažodžių kirčiavimas. – Lit., 2000, 1/2 p. 47–58; Bendrinės lietuvių kalbos priesagos *-oti* veiksmažodžių kirčiavimas. – Žmogus ir žodis, 2000, 2(1), p. 27–34; Metatonija. – GŽ, 1999, 1, p. 2–4; 2, p. 2–3; 4, p. 10–13, ir kt.

[108] Bartkutė N. (Rec.) – GK, 2006, 4, p. 24–25.

[109] Girčienė J. Naujosios svetimybės spaudoje. – KK, 1997, 69, p. 64–68; Naujosios svetimybės: kas kelia neaiškumų kalbos praktikams. – GK, 1998, 11, p. 19–21; Kas skatina nelietuvišką svetimžodžių rašymą? – KK, 1998, 71, p. 54–58; Naujųjų skolinių atitikmenys – naujadarai. – ALL(LKK), 2000, 42, p. 33–57; Naujieji svetimžodžiai ir jų atitikmenys: kompiuterinė kartoteka ir žodynėlis. – GK, 2000, 10, p. 16–20; Sudėtiniai naujųjų skolinių atitikmenys. – Klb., 2002, 51(1), p. 19–32; Neologizmų integracija į tekstą. – Žmogus ir žodis, 2005, 7, p. 79–80; Žargono elementai jaunimo spaudoje. – Valoda –2006. Valoda dažādu kulturu kontekstā. Daugavpils, 2006, p. 133–140; Naujųjų skolinių vartosena: kalbos kultūros ir stilistikos takoskyra. – KK, 2007, 80, p. 143–152.

vertinga jos monografijos dalis, paskelbta taip pat ir atskiru straipsniu apie leksikos gryninimo polinkius, prasidėjusius jau Martyno Mažvydo „Katekizme“[110]. Sudarė knygą „Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba“ (V., 2004)[111]. Kartu su Danute Liutkevičiene parašė knygą „Sūrių pavadinimai. Vartosena. Norma. Žodynėlis“ (V., 2010).

Naująją lietuvių kalbos leksiką tyrinėjo ir Jurgita Mikelionienė. 2000 m. ji apgynė disertaciją „Naujoji lietuvių kalbos leksika (1991–1996 m. kompiuterinio periodikos tekstyno pagrindu)“. Šia ir kitomis temomis paskelbė straipsnių[112].

Loreta Vaicekauskienė (Laužikaitė) 2004 m. apgynė disertaciją „Naujųjų lietuvių kalbos svetimžodžių norminimo teorija ir praktika“. Šiuo ir įvairiais sociolingvistikos klausimais paskelbė straipsnių[113]. Kalbininkė ilgesnį laiką stažavosi Kopenhagos universitete. Redagavo „Danų-lietuvių kalbų žodyną“ (V., 1994). Iš danų kalbos vertė grožinės ir pedagoginės literatūros.

Kaip ir anksčiau lietuvių kalbos leksikos naujovėmis domėjosi Vida Rudaitienė, (Simonaitytė)[114]. Su Vytautu Vitkausku parašė knygą „Vakarų kalbų naujieji skoliniai“ (V., 1998)[115]. Svarbiausias

[110] Girčienė J. Leksikos gryninimo polinkiai bendrinės lietuvių kalbos istorijoje. – ALt, 2003, 5, p. 391–410.

[111] Liutkevičienė D. (Rec.) – KK, 2005, 78, p. 269–274.

[112] Mikelionienė J. Naujažodžiai Vytauto Didžiojo universiteto kompiuteriniame tekstyne (paieška, atranka, klasifikavimas) – ALL(LKK), 2000, 42, p. 15–21; Šiuolaikiniai metodai kalbos naujovėms tirti. – D. ir d., 2000, 24, p. 65–73; Analogija lietuvių kalbos žodžių daryboje. Potenciniai ir okaziniai dariniai. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 73–80; Dūriniai su dėmeniu *savi* – KK, 2003, 76, p. 93–98.

[113] Laužikaitė L. Kitoje Baltijos pusėje. – GK, 1993, 12, p. 14–18; Visuomenė ir kalbininkai Danijoje... ir pas mus. – GK, 1994, 1, p. 13–17; Sociolingvistika ir jos perspektyvos. – KK, 1996, 68, p. 87–94; Vaicekauskienė L. Anglų kalbos poveikis mažosioms kalboms. – KK, 1999, 72, p. 115–119; Lietuvių kalbos leksikos gryninimo tradicija ir dabarties tendencijos. – ALL(LKK), 2000, 42, p. 200–208; Teorinės svetimžodžių norminimo prielaidos. – Skol. ir b. l. k., p. 19–29; Naujųjų svetimžodžių norminimo politika Lietuvoje 1993–1997 m., Skol. ir b. l. k., p. 55–76.

[114] Simonaitytė-Rudaitienė V. Lietuvių literatūrinės kalbos sudurtiniai daiktavardžiai su pirmaisiais tarptautiniais dėmenimis. – LKK, 1988, 27, p. 180–202; Rudaitienė V. Apie tarptautinių žodžių vartojimą. – KK, 1991, 63, p. 64–69; Dėl kai kurių tarptautinių ir lietuviškų žodžių vartojimo šnekamojoje bendrinėje kalboje. – LKK, 1992, 29, p. 118–127; Tarptautinių žodžių vartojimo polinkiai. – Lit., 2000, 1/2, p. 65–72, ir kt.

[115] Maižiešytė L. (Rec.) – GK, 1999, 5, p. 17–18.

kalbininkės darbas yra knyga „Lietuvių kalbos skoliniai administracinėje kalboje“ (V., 2008). Joje skelbiami ne tik naujieji skoliniai. Čia randame ir seniai bendrinėje kalboje įsigalėjusius žodžius, pavyzdžiui, *absùrdas, aktyvùs, deklarúoti, dinãmika, informãcija, komentãras, kontròlinis, likvidãvimas, momeñtas, rezultãtas* ir kt. Nurodomi lietuviški skolinių atitikmenys[116]. Kalbininkė daug rašo kalbos kultūros klausimais.

Loreta Semėnienė (Vaičiulytė) 2001 m. apgynė disertaciją „Lietuvių kalbos būdvardžių valentingumas“. Šiuo ir kitais gramatikos teorijos klausimais paskelbė straipsnių[117].

Anksčiau tyrinėjusi lietuvių kalbos senųjų raštų sintaksę[118], pastaruoju metu Jūratė Pajėdienė daugiausia domisi dabartinės kalbos sintaksės klausimais[119].

[116] Vaicekauskienė L. (Rec.) – GK, 2009, 10, p. 27–28.

[117] Vaičiulytė-Semėnienė L. Būdvardžių reikšmė ir valentingumas. – LKK, 1998, 40, p. 59–73; Lietuvių kalbos daugiavalenčių būdvardžių sintaksinis ir semantinis valentingumas. – Lit., 2000, 3/4, p. 35–60; Semėnienė L. Aukštesniojo ir aukščiausiojo laipsnio būdvardžių valentingumas. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 131–144; Būdvardžių derinimas. – Liet. k. gr. darbai, 1. V., 2003, p. 37–66; Die prädikative Verwendung von Substantiven im Litauischen: Nominativ vs. Instrumental. – ALL(LKK), 2004, 50, p. 99–125; Vaičiulytė-Semėnienė L. Kasusmarkierung des Prädikatsnomens in askriptiven Sätzen im Litauischen. – BF, 2006, 15(1–2), p. 111–137; Holvoet A., Semėnienė L. Linksnio teorijos pagrindai. – Liet. k. gr. darbai, 2. V., 2004, p. 11–33; Rūšies kategorija: mediumas ir pasyvas, p. 35–60; Veiksnio ir tiesioginio papildinio sąvokos. – Liet. k. gr. darbai, 3. V., 2005, p. 39–64; Semėnienė L. Intranzityvinio subjekto žymėjimas vardininku ir/arba kilmininku. – ALL(LKK), 2005, 52, p. 67–82; Holvoet A., Vaičiulytė-Semėnienė L. Giminės kategorija. – Liet. k. gr. darbai, 4. V., 2006, p. 101–120; Vaičiulytė-Semėnienė L. Morfosintaksinis posesyvumo žymėjimas: vidinė ir išorinė posesyvumo raiška, p. 151–178.

[118] Judžentis A., Pajėdienė J. Daukšos *Katekizmo* (1595) lyginamieji sakiniai. – ALL(LKK), 2005, 53, p. 23–31; Mikalojaus Daukšos *Katekizmo* (1595) sudėtiniai prijungiamieji vietos ir laiko sakiniai. – BF, 2005, 14(1), p. 53–65; Mikalojaus Daukšos *Katekizmo* (1595) sudėtiniai prijungiamieji priežasties sakiniai. – BF, 2006, 15(1–2), p. 27–40; Ypač dėmesį patraukia jos straipsnis „Moralines visuomenines nuostatas įvardijančių leksinių parinkčių savitumas M. Daukšos tekstuose“. – Senoji Lietuvos literatūra, 2007, 24, p. 111–130.

[119] Pajėdienė J. Dabartinės lietuvių kalbos prijungiamieji laiko sakiniai. – ALL(LKK), 2004, 50, p. 35–53; Holvoet A., Pajėdienė J. Laiko kategorija ir laiko formos. – Liet. k. gr. darbai, 2. V., 2004, p. 121–140; Aplinkybės ir jų tipai. – Liet. k. gr. darbai, 3. V. 2005, p. 93–116.

Laima Bunevičiūtė 1999 m. apgynė disertaciją „Lietuvių kalbos atributinių junginių semantika ir struktūra“[120].

Rolandas Mikulskas savo mokslo kelią pradėjo darbu akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne“. 2002 m. apgynė disertaciją „Koreliuotų nominalinių sistemų funkcionavimas lietuvių kalbos tarmėse“[121]. Pastaruoju metu kalbininką labiausiai domina teorinės gramatikos problemos[122].

A. Judžentis, R. Mikulskas, J. Pajėdienė, L. Vaičiulytė-Semėnienė sudaro šiuo metu rengiamos naujos „Lietuvių kalbos gramatikos“ autorių, vadovaujamų Axelio Holvoeto, branduolį.

Gražina Akelaitienė tyrinėjo morfologinę balsių kaitą dabartinėje lietuvių kalboje. Šia tema 1993 m. apgynė disertaciją, paskelbė daugybę straipsnių[123], išleido studijų vadovą „Morfonologinės balsių kaitos žodžių daryboje“ (V., 1996). Kalbininkė rašo lietuvių kalbos istorijos, lietuvių kalbos mokymo klausimais.

Gintautas Akelaitis 1992 m. apgynė disertaciją „Dabartinės lietuvių kalbos įterptiniai vienetai (semantika, struktūra, paskirtis diskurse)“. Šia tema paskelbė daugybę straipsnių[124]. Išleido mokomąją knygą „Lietuvių

[120] Bunevičiūtė L. Atributinių junginių samprata, aprašymo galimybės ir kai kurie požymiai. – Klb., 1998, 47(1), p. 29–42; Atributiniai veiksmažodinių daiktavardžių junginiai. – Žmogus ir žodis, 2000, 2(1), p. 10–15.

[121] Mikulskas R. Žodis *vyža* ir jo priegaidė. – Lit., 1993, 4, p. 46–55; Žodžių *vókas, vokúoti* kilmė onomasiologiniu požiūriu. – Lit., 1995, 4, p. 58–76; „Kablio“ figūros nominacinės sistemos raiška lietuvių kalbos tarmėse. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 81–119;

[122] Mikulskas R. Postverbų pateikimo problema *Lietuvių kalbos žodyne*. – ALL(LKK), 2003, 48, p. 71–96; Apibrėžiamųjų būdvardžių aprašo perspektyva. – Liet. k. gr. darbai, 4. V., 2006, p. 33–65; Judėjimo reikšmės kelio predikatai. Leksikografinis aspektas. – Aišk. žod. ak., p. 138–148; Pastabos dėl sintaksinio dviprasmiškumo sąvokos ir kiti susiję dalykai. – ALL(LKK), 2006, 55, p. 1–53; plg. t. p. Holvoet A. Dėl sintaksinio dviprasmiškumo ir teminės-reminės struktūros, p. 116–124; Mikulskas R. Daiktavardinės opozicijos vaidmuo antrinės predikacijos raiškoje. – Acta Salensia 1. V., 2009, p. 99–124.

[123] Akelaitienė G. Veiksmažodžių galūnių ir sangrąžos morfemos alternavimas. – Klb., 1987, 38(1), p. 4–11; Kiekybinės kaitos ir jų ikoninė funkcija. – Klb., 1995, 44(1), p. 5–11; Balsių derinimo polinkis galūnių vediniuose. – LKK, 1997, 38, p. 147–151; Morfologinis priesagų varijavimas. – Žmogus ir žodis, 1999, 1(1), p. 3–7; Balsių kaitos aprašai nuo Augusto Schleicherio iki Kazimiero Jauniaus. – ALL(LKK), 2000, 43, p. 3–10.

[124] Akelaitis G. Dėl įterpinių taisyklingumo. – MK, 1982, 6, p. 23–27; Dėl įterpinių supratimo ir skyrybos. – KK, 1983, 45, p. 62–69; Įterptiniai vienetai kaip

kalbos sintaksės pratybos: funkciniai sakinių tipai“ (V., 1988), su Jadvyga Statkevičiene „Vientisinio sakinio skyryba“ (V., 1978), „Sudėtinio sakinio skyryba“ (V., 1979). Su L. Pečkuviene ir Vida Žilinskiene parašė „Specialybės kalba. Administracinės kalbos vadovėlis“ (V., 2009).

Laimos Servaitės 1985 m. apgintos disertacijos tema – „Statyvas ir rezultatyvas lietuvių kalbos veiksmažodžio sistemoje“[125].

Audronė Bitinienė daugiausia tyrinėjo funkcinius stilius. 1987 m. ji apgynė disertaciją „Sintaksinių struktūrų funkcionavimas lietuvių kalbos moksliniame stiliuje“. Išleido studijų knygas „Mokslinis stilius“ (V., 1983)[126], „Publicistinis stilius“ (V., 2007). Paskelbė straipsnių[127]. Ypač vertinga jos monografija „Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra“ (V., 1997)[128].

Stilistikos baruose daug darbavosi Juozas Abaravičius (1934–2003). 1987 m. jis apgynė disertaciją apie Juozo Baltušio stilių. Išleido knygą „Skyrybos stilistika“ (V., 2002). Po mirties išleistas jo straipsnių rinkinys „O gyvojo stiliaus reiškinių sklaida?...“ (V., 2004).

Vaida Knabickaitė išleido monografiją „Lingvistinės lietuvių stilistikos raida XX amžiuje“ (V., 2006). Šia tema kalbininkė apgynė disertaciją.

Janina Barauskaitė išleido knygą „Prozos žodis ir stilius“ (Šiauliai, 2001).

semantikos formuojamasis elementas. – Klb., 1986, 37(1), p. 4–13; Įterpiniai ir lietuvių kalbos modalinių žodžių klausimas. – LKK, 1987, 26, p. 77–82; Padalyvinių konstrukcijų struktūros įterpiniai. – Klb., 1994, 43(1), p. 11–21; Įterpinių sampratos lietuvių kalbos sintaksėje. – LKK, 1996, 36, p. 179–189; Šalutinio dėmens formos įterpiniai. – Žmogus ir žodis, 2000, 2(1), p. 3–9, ir kt.

[125] Servaitė L. Lietuvių kalbos leksiniai statyvai. – Klb., 1984, 35(1), p. 77–85; Rezultatinės būsenos reikšmė lietuvių kalbos veiksmažodžio sudurtinių formų sistemoje. – Klb., 1985, 36(1), p. 63–71; Subjektinis rezultatyvas lietuvių kalboje (perfekto formos su rezultatinės būsenos reikšme). – Klb., 1988, 39(1), p. 81–89; Diateziniai rezultatyvo tipai lietuvių ir latvių kalbose. – Klb., 1993, 42(1), p. 42–45.

[126] Šoblinskas A. (Rec.) – MK, 1985, 3, p. 27–29.

[127] Bitinienė A. Mokslinio stiliaus pradmenys vidurinėje mokykloje. – Mokinių stiliaus ugdymas. Sud. J. Pikčilingis. K., 1983, p. 163–180; Sakinio ilgis – statistinis stiliaus parametras. – Klb., 1993, 42(1), p. 4–16; Grožinio stiliaus sakinio ilgis. – Klb., 1994, 43(1), p. 22–33; Mokslinio ir grožinio stiliaus sakinio ilgis. – LKK, 1995, 33, p. 169–179; Administracinis stilius ir jo sakinio ilgis. – Klb., 1998, 47(1), p. 17–28; Lietuvių ir latvių kalbų publicistinio stiliaus tekstų sakinio ilgis. – Lit., 2003, 3(55), p. 85–95, ir kt.

[128] Župerka K. (Rec.) – Filologija. Šiaulių universitetas, 1999, 2(6), p. 86–88.

Ne tik dabartinės, bet ir lietuvių kalbos istorijos tyrinėtojams įdomūs Giedrės Čepaitienės darbai apie lietuvių kalbos etiketą. Kalbininkė šiais klausimais paskelbė daugybę straipsnių[129]. Išleido knygą „Kalbos etiketas ir mokykla" (Šiauliai, 1996)[130]. Visus savo tyrinėjimus apibendrino monografijoje „Lietuvių kalbos etiketas: semantika ir pragmatika" (Šiauliai, 2007).

Kalbininkė darbavosi ir kitose lietuvių kalbotyros srityse. 1984 m. apgintoje disertacijoje ji tyrinėjo lietuvių kalbos tariamosios nuosakos formų istoriją[131]. Ji – viena iš „Zanavykų šnektos žodyno" (V., 2003–2006, I–III) autorių. Parengė mokomąją knygą „Lietuvių kalbos garsų klasifikacija" (V., 1986). Su Elena Palubinskiene parašė VII ir VIII klasei skirtus vadovėlius „Lietuvių kalba" (Kaunas, 1999; Kaunas, 2000). Su Kazimieru Župerka parengė XI–XII klasei vadovėlį „Lietuvių kalba" (Kaunas, 2006). Sudarė visuomenės veikėjo, sociologo ir pedagogo Prano Dielininkaičio (1902–1942) raštų knygą „Mokyklos laisvė ir valstybė" (Šiauliai, 2000). Labai vertinga jos kartu su Lione Lapinskiene sudaryta knyga „Atsiminimai apie Joną Jablonskį" (V., 2010).

Janina Švambarytė-Valužienė 1992 m. apgynė ir bendrinei kalbai, ir dialektologijai aktualią disertaciją „Kilmininko ir galininko santykiai J. Basanavičiaus tautosakos rinkiniuose". Paskelbė su šia tema susijusių straipsnių[132]. Išleido knygelę „Apibrėžto ir neapibrėžto kiekio

[129] Čepaitienė G. Fatinė funkcija ir lietuvių kalbos etiketas. – Lit., 1997, 4, p. 46–52; Kalbos etiketo dalykai J. Jablonskio raštuose. – KK, 1997, 69, p. 68–74; Kreipiniai Jono Jablonskio laiškuose. – LKK, 1997, 37, p. 256–262; Prašymo raiška M. Mažvydo raštuose. – Klb., 1998, 47(1), p. 165–171; Prašymą ir liepimą reiškiantys lietuvių kalbos veiksmažodžiai. – LL, 1998, 2, p. 101–114; Kalbos etiketo situacijos ir poetinė funkcija. – LL, 1998, 3, p. 219–232; Atsiprašymo raiškos ypatumai (Lietuvių, rusų ir lenkų kalbų pavyzdžiu). – Filologija. Šiaulių universitetas, 2007, 12, p. 26–34, ir kt.

[130] Urnėžiūtė R. (Rec.) – GK, 1997, 5, p. 16–17.

[131] Čepaitienė G. Dėl lietuvių kalbos tariamosios nuosakos vienaskaitos pirmojo asmens formų raidos aiškinimo. – MA Darbai, 1981, 4(77), p. 109–114;); Formanto *b* išnykimas iš lietuvių kalbos tariamosios nuosakos paradigmos. – MA Darbai, 1982, 4(81), p. 105–111; Dėl keleto tariamosios nuosakos formų. – Klb., 1985, 36(1), p. 91–93.

[132] Švambarytė J. Papildinys: neapibrėžto kiekio kilmininkas ar galininkas. – Kalbos aktualijos. Šiauliai, 1994, 2, p. 33–44; Dalies ir visumos raiška lietuvių kalboje. – Lit., 1996, 3, p. 44–49; Apibrėžtumas ir neapibrėžtumas bei jų raiška. – KK, 1996, 68, p. 39–48; Objekto galininko ir kilmininko linksnių kaita prie neiginio

raiška“ (Šiauliai, 1996)[133]. Viena iš „Zanavykų šnektos žodyno“ (V., 2003–2006, I–III) autorių. Rašo kalbos kultūros, įvairiais kalbos istorijos klausimais. Su kitomis autorėmis parengė knygą „Joniškio šnektų pratimai ir tekstai“ (Šiauliai, 2001)[134], rengia „Joniškio šnektos žodyną“. Sudarė knygą „Baltų kalbų tarmės: rašytinis palikimas“ (Šiauliai, 2009).

Irena Kruopienė nagrinėjo bendrinės lietuvių kalbos veiksmažodžio šaknies struktūrą. Šia tema 2000 m. apgynė disertaciją, paskelbė straipsnių[135]. Kalbininkė parengė mokymosi knygą „Trumpas lietuvių kalbos fonetikos aprašas“ (V., 1996). Metodiškai labai gerai parengtas jos nelietuviškas mokyklas baigusiems studentams ir lietuvių kalbą studijuojantiems užsieniečiams mokomoji knyga „Ištark... Taisyklingos tarties mokomoji knyga“ (V., 2004).

Vida Karosienė tyrinėjo bendrinės lietuvių kalbos vardažodžių šaknų struktūrą. Šia tema 1985 m. apgynė disertaciją, viena ar su disertacijos vadovu Aleksu Girdeniu paskelbė daugybę straipsnių[136], o 2004 m. išleido monografiją „Bendrinės lietuvių kalbos vardažodžio šaknies struktūra“. Su Aleksu Girdeniu išleido knygą „Bendrinės lietuvių kalbos statistinė struktūra: fonologijos dalykai“ (V., 2010).

J. Basanavičiaus publikuotuose pasakojamosios tautosakos rinkiniuose. – Lit., 1998, 3, p. 53–60; plg. t. p. Jono Basanavičiaus lietuvių kalbos norminimo gairės. – ALt, 2003, 5, p. 411–418; Daiktavardžio kamienų mišimo reiškiniai kunigo Romualdo Stakėno rankraštiniame pamokslų rinkinyje. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Šiauliai, Ryga, 2004, p. 67–73; Latvių Joninės lingvistiniu aspektu. – Ten pat, p. 90–99.

[133] Judžentis A. (Rec.) – GK, 1996, 7, p. 21.

[134] Markevičienė Ž. (Rec.) – GK, 2002, 3, p. 21–22.

[135] Kruopienė I. Lietuvių kalbos veiksmažodžių atviryjų šaknų problema. – Klb., 1998, 47(1), p. 87–90; Lietuvių kalbos veiksmažodžio šaknų struktūriniai modeliai. – LL, 2000, 6, p. 188–206; Stabiliojo centro veiksmažodžių šaknies struktūra. – Klb., 2000, 48/49(1), p. 71–82; Lietuvių kalbos veiksmažodžio apofoninių šaknų semantiniai ryšiai (psicholingvistinis tyrimas). – LL, 2003, 11, p. 83–89.

[136] Karosienė V. Lietuvių vardažodžių vienskiemenių šaknų struktūra. – MA Darbai, 1985, 3(92), p. 122–131; Balsių ir priebalsių distribucija dviskiemenėse vardažodžių šaknyse. – Klb., 1986, 37(1), p. 56–66; Pirminių vardažodžių šaknų statistinės charakteristikos. – Klb., 1987, 38(1), p. 44–55; Karosienė V., Girdenis A. Bendrinės kalbos žodžio ir skiemens statistinė struktūra. – Klb., 1990, 41(1), p. 36–48; Statistische Kenngrössen der prosodischen Wort- und Silbenstruktur in der litauischen Standardsprache. – Blt., 2000, 34(2), p. 137–149; plg. t. Girdenis A., Karosienė V. Häufigkeit der Phoneme und die phonologische Wertung der litauischen Diphthonge. – Blt., 1995, 30(1), p. 67–78.

Jolanta Vaskelienė 1998 m. apgynė disertaciją „Lietuvių kalbos darybiniai sinonimai (veiksmažodžių abstraktai)". Disertacijos tema paskelbė straipsnių[137]. Išleido mokomąją knygą „Darybiniai sinonimai" (Šiauliai, 2000). Ypač vertinga jos studijų knyga „Trumpas teksto lingvistikos žinynas" (Šiauliai, 2007).

Daivos Murmulaitytės 1997 m. apgintos disertacijos tema „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" veiksmažodinių daiktavardžių semantinė ir statistinė analizė". Šia tema paskelbė straipsnių[138]. Kalbininkė domisi teorinėmis leksikografijos[139], kompiuterinės lingvistikos problemomis[140].

Egidijus Zaikauskas 2002 m. apgynė disertaciją „Teoriniai performatyvų pagrindai". Šia tema paskelbė straipsnių[141]. Kalbininkas parengė „Lietuvių žargono žodynėlį: kalbos paribiai ir užribiai" (V., 2007)[142].

Lingvistinio dialogo aspektams buvo skirta 2000 m. apginta Loretos Vilkienės disertacija[143]. Kalbininkė ypač domisi lietuvių kalbos dės-

[137] Vaskelienė J. Iš veiksmažodžių abstraktų sinonimikos. – Lit., 1998, 1, p. 56–64. Lietuvių kalbos darybiniai sinonimai: teorinis aspektas. – LL, 1998, 2, p. 223–244; Darybiniai veiksmažodžių abstraktų sinonimai. – LL, 1999, 4, p. 110–143.

[138] Murmulaitytė D. Priesagos *-imas* vedinių pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne". – Lit. 1995, 2, p. 55–67; Veiksmažodiniai galūnės *-a* vediniai sinchroniniu ir istoriniu požiūriu. – LKK, 1997, 38, p. 138–146; „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" galūnės *-a* vedinių pamatinių žodžių nustatymo problema. – Lit., 1997, 1, p. 79–84; Priesagos *-ynė(s)* vediniai „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne". – LKK, 1998, 40, p. 218–232; Vedinių pateikimas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" pamatinių žodžių straipsniuose. – ALL(LKK), 2000, 42, p. 141–159.

[139] Murmulaitytė D. Kai kurios naujų lietuvių kalbos žodynų rengimo gairės. – Lit., 1999, 2, p. 46–55; Naujas bendrinės lietuvių leksikos tyrimo įrankis. – BF, 2006, 15(1–2), p. 41–56; *Bendrinės lietuvių kalbos leksikos duomenų bazė* – paskirtis ir struktūra. – Aišk. žod. ak., p. 247–295.

[140] Murmulaitytė D. „Bendrinės lietuvių kalbos žodyno" kompiuterizavimo klausimu. – Lit., 1999, 3, p. 92–98; Bendrinės lietuvių kalbos leksikos kompiuterizavimo naujovės. – Lit., 2002, 3(51), p. 64–73.

[141] Zaikauskas E. Leksinis, gramatinis bei pragmatinis performatyvumo pobūdis. – Klb., 2000, 48/49(1), p. 157–162; Šnekos akto dalyvių strategija, socialiniai vaidmenys ir tipai lietuvių kalboje. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 145–172; Lietuvių kalbos performatyvų raiška. – BF, 2002, 11(2), p. 79–96; Zaikauskas E., Jasionytė E. Ilokucinių veiksmažodžių reikšmės aiškinimas bendrinės kalbos žodyne. – Aišk. žod. ak., p. 149–169.

[142] Fomina A. (Rec.) – Literatūra ir menas, 2007.XI.16.

[143] Vilkienė L. Dialogo *adresantas* ir *adresatas*. – Klb., 1998, 47(1), p. 153–164; Formalioji dialogo vienetų klasifikacija. – Klb., 2000, 48/49(1), p. 143–156.

tymu kitakalbiams. Viena ar su kitais jiems parengė mokymosi knygų. Už lietuvių kalbos vadovėlius „Po truputį" (V., 1998), „Pusiaukelė" (V., 2006) jai kartu su Meilute Ramoniene ir Joana Pribušauskaite buvo paskirta 2006 m. Lietuvos Respublikos mokslo premija.

Pagaliau turime rimtą vaikų kalbos raidai skirtą tyrinėjimą. Tai Inetos Savickienės 1999 m. apginta disertacija „Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija". Tyrinėjimas remiasi vienos mergaitės (nuo vienerių metų trijų mėnesių iki trejų metų penkių mėnesių) kalbos raidos duomenimis. Disertacijos tema Lietuvos ir užsienio mokslinėje spaudoje paskelbta straipsnių[144], taip pat anglų kalba išleista monografija „The acquisition of Lithuanian noun morphology" (Wien, 2003)[145]. Minėtinas ir kalbininkės straipsnis apie lietuvių kalbos daiktavardžio linksnių vartojimo dažnumą, šio vartojimo skirtumus suaugusių ir vaikų kalboje[146]. Straipsnyje patvirtinamas teiginys, kad nuo daiktavardžio reikšmės priklauso ne tik atskirų linksnių semantika, bet ir jų vartojimo galimybės.

Įdomu, kad tais pačiais metais, kai Kauno Vytauto Didžiojo universiteto buvo ginama I. Savickienės disertacija, Varšuvos universitete lietuvio vaiko kalbos raidos klausimais, šiuo atveju apie veiksmažodžio morfologiją, disertaciją apgynė Pavełas Wójcikas[147].

Tiesa, mums dar trūksta tokių išsamių vaikų kalbos tyrinėjimų, kokių paskelbė latvių kalbininkė Velta Rūķė-Draviņa[148].

Irena Smetonienė 2001 m. apgynė disertaciją „Garsinės reklamos stilius". Šia tema paskelbė straipsnių[149]. Išleido monografiją „Reklama...

[144] Savickienė I. Komunikacija ir pokalbis ankstyvojoje vaikystėje. – D. ir d., 1997, 5(14), p. 45–51; The acquisition of diminutives in Lithuanian. – Studies in the acquisition of number and diminutive marking. Antwerp Papers in Linguistic, 1998, 95, p. 115–135; Linksniavimo paradigmų formavimasis vaiko kalboje. – Lit., 2001, 3(47), p. 58–68; The role of diminutives in Lithuanian child language acquisition. – LgB, 2001, 9, p. 133–142; Voeykova M. D., Savickienė I. The acquisition of the first case oppositions by a Lithuanian and a Russian child. – Wiener Linguistische Gazette, 2001, 67–69, p. 165–188.

[145] Wójcik P. (Rec.) – ALL(LKK), 2004, 50, p. 143–147.

[146] Savickienė I. Linksnių vartojimo dažnumas ir daiktavardžio reikšmė. – ALL(LKK), 2005, 52, p. 59–65.

[147] Plg. p. 557.

[148] Savickienė I. Lietuvių ir latvių vaikų kalbos tyrimai: praeitis ir dabartis. – GK, 2005, 8–9, p. 9–13; plg. t. p. Liet. k. t. ist., II, p. 221–224.

[149] Smetonienė I. Pastabos dėl verstinės reklamos kalbos. – KK, 2001, 74, p. 69–73; Tropai ir okaziniai dariniai reklamos tekstuose. – KK, 2003, 76, p. 126–130; Sintaksės figūros reklamos tekstuose. – Žmogus ir žodis, 2005.

Reklama? Raklama!“ (V., 2009). Daug rašo kalbos kultūros klausimais. Kalbininkę domina sociolingvistikos klausimai[150]. Nuo 2002 m. Smetonienė ėjo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkės pareigas.

Saulė Juzelėnienė 2001 m. apgynė disertaciją „Būdvardžių semantika ir stilistika „XX amžiaus lietuvių poezijoje“: Spalvų reikšmės būdvardžių konotacijos“[151].

Robertas Kudirka 2005 m. apgynė disertaciją „Dabartinių baltų bendrinių kalbų kirčiuoti monoftongai“[152].

Regina Petkevičienė daugiausia domėjosi dabartinės lietuvių kalbos fonetika[153]. Kalbininkė parengė taip pat mokymo knygas: „Lietuvių kalbos dvigarsių sistema“ (Šiauliai, 1993), „Lietuvių kalbos fonetikos pratimai“ (Šiauliai, 1998), „Žodžių ir garsų fonetinis nagrinėjimas“ (Šiauliai, 2000). Nemaža rašė kalbos kultūros klausimais.

Kazimierą Ambrasą-Sasnavą ir toliau domino vertimo problemos[154]. Įvairiais vertimo klausimais jis paskelbė straipsnių[155]. Išleido knygą „Vertimo tyrinėjimai: Tradicija“ (V., 1984)[156]. Lituanistikos klau-

[150] Smetonienė I. Language policy in Lithuania. – ReB, 2003, 9, p. 147–167; Kalbos politika ir jos perspektyvos. – GK, 2004, 6, p. 3–8, ir kt.; Lietuvių kalbos politika Europos kalbų politikos kontekste. – KK, 2005, 78, p. 23–31.

[151] Juzelėnienė S. Būdvardžių semantikos ypatumų raiška „XX amžiaus poezijos“ rinktinėje. – Klb., 2000, 48/49, p. 46–61; Inherentinių būdvardžių semantikos raiška XX a. lietuvių poezijoje. – Paragmatika, sintagmatika ir kalbos funkcijos. Kaunas, 2000, p. 153–156.

[152] Kudirka R. Lietuvių bendrinės kalbos kirčiuotų ilgųjų monoftongų akustiniai požymiai. – Baltų ir kitų kalbų fonetikos ir akcentologijos problemos, V., 2004, p. 47–58; Dabartinės latvių kalbos priegaidės ir jų akustiniai požymiai (trukmė, intensyvumas, pagrindinis tonas, kokybė). – Blt., 2004, 39(2), p. 233–246; Акустические характеристики слоговых акцентов современного латышского языка. – LL, 2004, 13, p. 81–110; Lietuvių bendrinės kalbos monoftongų priegaidžių akustiniai požymiai. – ALL(LKK), 2005, 52, p. 1–21; plg. t. p. Bacevičiūtė R. Dėl baltų kalbų priegaidžių eksperimentinių tyrimų. – BF, 2009, 18(1/2), p. 17–29.

[153] Petkevičienė R. Lietuvių kalbos dviskiemenių nesandūrinių žodžių pradiniai atvirieji fonologiniai $CCVC_R$-tipo skiemenys. Filologija ir metodika. Šiauliai, 1996, 3, p. 23–37; Lietuvių kalbos dviskiemenių nesandūrinių žodžių pradiniai $CCCVC_R$ skiemenys. – Filologija, Šiauliai, 1998, 1(4), p. 48–94.

[154] Plg. Liet. k. ist., II, p. 103.

[155] Ambrasas-Sasnava K. Recenzija – kritikos alfa. – LKK, 1987, 26, p. 83–87; Mokomosios literatūros vertimo tendencijos ir principai. – KK, 1989, 57, p. 14–22, ir kt.

[156] Petrauskas V. (Rec.) – MK, 1985, 3, p. 25–27; Pikčilingis J. Vertimo mokslų dirvoną plėšiant. – Pergalė, 1985, 3, p. 177–179.

simais rašė užsienio lietuvių spaudoje, išleido kelionių įspūdžių, religinės literatūros, sudarė biografinių knygų[157].

Jūratė Vaičiukaitė 2006 m. apgynė disertaciją „Europos sąjungos teisės aktų vertimo ir jų aiškinimo problematika" (vadovas Ročesterio universiteto profesorius Antanas Klimas).

Juozas Korsakas domėjosi statistinės kalbotyros problemomis. Be straipsnių, jis išleido žodyną „Dažninė leksika." (Šiauliai, 1999). Parengė jis ir „Lietuvių kalbos inversinį žodyną" (Kaunas, 1991).

Teorinę mūsų kalbotyrą gerokai paįvairino įdomus Kristinos Lenartaitės straipsnis „Diatezės alternacijos iš skirtingų teorinių modelių tyrimo perspektyvos" (ALL(LKK), 2009, 61, p. 61–111).

Kalbos kultūros baruose, be anksčiau minėtų, ypač sėkmingai darbavosi: Zita Alaunienė, Viktoras Alekna, Janina Barauskaitė, Albina Mataitytė, Vytenis Grabauskas, Juozas Kundrotas, Algirdas Malakauskas (ypač naudinga jo knyga „Mažasis lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas" (Šiauliai, 2005), Ina Marčiulionytė, Albinas Masaitis, Inga Mataitytė, Auksė Montvilienė, Jūratė Palionytė, Rita Urnėžiūtė ir kt.

Lietuvių kalba, kaip meninės raiškos priemone, ypač domisi žymioji literatūros tyrinėtoja ir kritikė Viktorija Daujotytė-Pakerienė (plg. „Kalbos kalbėjimas" (V., 1997), „Trys sakiniai" (Kaunas, 1997), „Kalba ir jos menas" (V., 2009).

GRETINAMOJI KALBOTYRA

Lietuvoje gana populiari buvo gretinamoji kalbotyra. Jos populiarumą dažnai lėmė toji aplinkybė, kad užsienio kalbų specialistams tai buvo kalbotyros sritis, iš kurios Lietuvoje buvo galima parengti disertaciją ir apskritai dirbti mokslinį darbą.

Įvairias bendras lietuvių ir anglų kalbos sritis nagrinėjo: Vaidotas Anglickas, Olimpija Armalytė, Nijolė Bražėnienė, Janina Buitkienė, Jurga Cibulskienė, Judita Giparaitė, Gražina Karpuvienė, Laima Katkuvienė, Jurgita Keravičienė, Lionginas Pažūsis, Alfonsas Pilka, Ragnė Racevičiūtė, Dalia Roikienė, Laimutė Stankevičienė, Simona Steponavičienė, Albertas Steponavičius, Inesa Šeškauskienė, Vitalija Špokienė, Dalija Tekorienė, Aurelija Usonienė, J. Vaičenonienė, Laimutis Valeika ir kt.

[157] Urnėžiūtė R. Nušviestas saulės. – GK, 2004, 6, p. 26–28.

L. Valeikos[158], D. Tekorienės[159] darbai yra aptariami atskirai. Iš kitų anglų kalbos specialistų ypač sėkmingai darbavosi L. Pažūsis[160]. Kartu su O. Armalyte jis parengė „Anglų-lietuvių kalbų teisės žodyną" (V., 1998), su O. Armalyte ir D. Tekoriene parašė daugelį kartų išleisto „Anglų kalbos mokomojo žodyno" (V., 1994) lietuviškąją dalį, su Gražina Rosiniene ir Uršule Žemaitiene – specialiai lietuviams pritaikytą „Anglų kalbos gramatiką" (V., 1993; VI leid. 2005). Su O. Armalyte parašė studijų knygą „Vertimo teorijos pagrindai" (V., 1990). Prisidėjo prie lietuvių kalbos gramatikos anglų kalba („Lithuanian Grammar", 1997; II leid. 2006), geografijos vardų žodyno „Europa" (V., 2006), „Amerika" (V., 2008) „Afrika, Antarktida, Australija, Okeanija" (V., 2010) parengimo. Kartu su kitais parengė leidinį „Mykolas Tvarauskas. Pirmoji Amerikos lietuviška knyga" (V., 1997). Paskelbė lietuvių ir anglų dvikalbystei, vertimo problemoms skirtų straipsnių[161]. Lietuvių kalbos tyrinėtojams ypač vertinga jo monografija „Šiaurės Amerikos lietuvių kalba" (V., 2009).

A. Usonienė išleido knygą „Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė" (V., 2004). Atskirai norėtųsi paminėti jos straipsnį „Veiksmažodžio *matyti* komplementų tipai: formos ir reikšmės sąveika" (Blt., 2001, 36(1), p. 115–124).

Bendromis lietuvių ir vokiečių kalbos problemomis domėjosi: Eglė Alosevičienė, Gražina Astrauskaitė, Vytautas Balaišis, Vita Banionytė, Jūratė Dikšaitė, Skaidrė Girdenienė, Danutė Kalendienė, Saulius Lapinskas, Irena Marija Norkaitienė, Sigitas Plaušinaitis, Ernesta Račienė, Reda Toleikienė, Vaiva Žeimantienė ir kt.

Su lietuvių kalbotyra ypač susiję žymaus mūsų germanisto V. Balaišio darbai[162]. Daktaro disertacijoje kalbininkas nagrinėjo lietuvių ir

[158] Plg. L. k. t. ist., II, p. 81–82.

[159] Plg. p. 245–247.

[160] Plg. p. L. k. t. ist., II, p. 104.

[161] Pažūsis L. Kodo keitimo lingvistiniai aspektai. – Klb., 1980, 31(3), p. 22–33; Intralingvistinė interferencija lietuvių kalboje nykstančios dvikalbystės sąlygomis. – Klb., 1985, 36(1), p. 44–53; Anglų kalbos interferencija antrosios JAV lietuvių kartos gimtosios kalbos tartyje. – Klb., 1988, 39(1), p. 70–80; Kaip į lietuvių kalbą verčiami angliški kalambūrai. – Vertimo studijos, Mokslo darbai 1. V., 2008, 58–80.

[162] Lapinskas S. Vytautas Balaišis (1929–1997). – Klb., 1997, 45(3), p. 109–11.

vokiečių kalbos veiksmažodžio laikų raiškos ypatumus[163]. Domino jį senieji baltų ir germanų kalbų santykiai[164], lietuvių onomastika[165]. Pagrindinis kalbininko lituanistikos veikalas, žinoma, yra didžiulis (apie šimto tūkstančių žodžių), jau po autoriaus mirties išleistas „Lietuvių-vokiečių kalbų žodynas" (V., 2004, I–II).

Tarp mūsų minėtų germanistų dėmesiu lituanistikai išsiskiria ir S. Lapinskas. Pirmiausia jis paskelbė visą seriją straipsnių apie vokiečių ir lietuvių kalbų būsenos veiksmažodžius[166]. Kitą seriją straipsnių jis paskelbė apie vokiečių ir lietuvių kalbų frazeologizmus, susijusius su žmogaus išore ir jo vidinėmis savybėmis[167]. Įdomus jo straipsnis apie lietuvių ir vokiečių jaunimo kalbos specifiką[168]. Kartu su Tekoriene

[163] Balaišis V. Zur deutschen Wiedergabe des litauischen Futures. – Klb., 1977, 28(4), p. 17–27; Zur Wiedergabe der deutschen Zukunftstempora durch das litauische Futur. – Klb., 1978, 29(4), p. 7–13; Zum Vergleich des litauischen Futurs mit dem deutschen Futur. – Klb., 1981, 32(3), p. 63–69; Vokiečių ir lietuvių kalbų veiksmažodžio laikų lyginimas. – Klb., 1983, 34(3), p. 99–111.

[164] Balaišis V. Enantiosemija ir *Rambýnas*. – Žodžiai ir prasmės. I. – V., 1991, p. 50–54; Das Problem der gotischen dipptonge *ai, au* und die litauischen Lehnwörter *kvietỹs* 'Weizen' und *kliẽpas* 'Labbrot' – Blt., IV priedas, 1994, p. 5–12; Zur Frage der sprachlichen Beziehungen zwischen dem Germanischen, Baltischen und Slawischen. – Klb., 1994, 44(3), p. 17–23.

[165] Balaišis V. Der lit. Flussname *Nemunas* und das lit. *namas* 'Haus'. – Klb., 1987, 37(3), p. 18–23; Zur deutschen Bezeichnung des Flusses *Nemunas* (*Memel*) und seiner Etymologie. – Klb., 1987, 38(3), p. 23–28; Zur Etymologie des Namens der litauischen Stadt Klaipėda. – Klb., 1989, 40(3), p. 8–14.

[166] Lapinskas S. Zur Analyse der deutschen und der litauischen haltungsbezogenen lokal-relationalen Zustandsverben. – Klb., 1991, 42(3), p. 76–81; Klb., 1997, 45(3), p. 49–56; Zur Valenzanalyse der deutschen und litauischen nicht-haltungsbezogenen lokal-relationalen Zustandsverben. – Klb., 1996, 44(3), p. 56–62.

[167] Lapinskas S. Positive Eigenschaften des Menschen in den komparativen Phraseologismen der deutschen und litauischen Sprache. – Klb., 1998, 47(3), p. 39–48; Negatyve Eigenschaften des Menschen in den komparativen Phraseologismen der deutschen und litauischen Sprache. – Klb., 2000, 49(3), p. 45–61; Das Äussere des Menschen in den komparativen Phraseologismen der litauischen und der deutschen Sprache. – Klb., 2002, 51(3), p. 59–72; Die intellektuaellen Eigenschaften des Menschen in den komparativen Phraseologismen der litauischen und der deutschen Sprache. – Klb., 2002, 52(3), p. 64–75; Phraseogesten und Kinegramme als Stilmittel zur Charakterisierung der Personen in narrativen Texten. – Klb., 2004, 54(3), p. 39–45.

[168] Lapinskas S. Zum Versuch eines Vergleiches der litauischen und der deutschen Jugendsprache. – Klb., 1994, 44(3), p. 63–69.

kalbininkas vokiškai parengė praktinį lietuvių kalbos vadovėlį („Litauische Konversationsgrammatik". V., 2004).

Kai kuriuos bendrus lietuvių ir prancūzų kalbos klausimus nagrinėjo Regina Jaskūnaitė, Aurelija Leonavičienė, Snieguolė Liberienė, Nijolė Lukšytė.

Daug būta darbų, skirtų lietuvių ir rusų kalbų problemoms. Iš jų gal ypač reikėtų išskirti Danutės Balšaitytės, Leonardo Drotvino, Elzės Galnaitytės, Gintauto Kundroto, Kazimiero Musteikio[169], Janinos Zaikauskienės publikacijas.

Įdomi Silvijos Papaurėlytės-Klovienės 2004 m. apginta disertacija „Liūdesio konceptas lietuvių ir rusų kalbose". Su disertacijos tema susijusi ir jos knyga „Lingvistinės kultūrologijos bruožai" (Šiauliai, 2004).

Nemaža dėmesio skirta lietuvių ir latvių kalbų bendroms problemoms – Audronės Bitinienės, Janinos Jakelaitytės, Reginos Kvašytės, Laimos Servaitės, Vido Valskio darbai.

Lietuviškosios latvistikos baruose ypač sėkmingai darbuojasi Latvijos universiteto auklėtinė R. Kvašytė[170]. 1996 m. ji Latvijos universitete Rygoje apgynė disertaciją „Dabartiniai dalykiniai tekstai lingvistiniu požiūriu („Mūsdienu lietišķie teksti lingvistiskā skatījumā", vadovė Aina Blinkena)[171].

Kalbininkė taip pat parengė labai naudingą mokomąją knygą – „Mokomasis terminologijos žodynėlis" (Šiauliai, 2005)[172]. Sudarė knygą „Lietuvių ir latvių gretinamosios stilistikos klausimai" (Šiauliai, 2006).

Būta ir darbų, skirtų bendroms lietuvių-norvegų (Aurelija Mickūnaitė-Griškevičienė), lietuvių-italų-prancūzų (A. Vaišnoras), Baltijos regiono (Sigita Rackevičienė), lietuvių-vokiečių-italų-rusų kalbų (Renata Labanauskaitė) problemoms.

[169] Liet. k. t. ist., II, p. 80–81.

[170] Kvašytė R. Svetimybės latvių ir lietuvių dalykinėje kalboje. – KK, 1996, 68, p. 66–70; Latvijos lietuvių šnekamosios kalbos ypatumai. – Acta Baltica'94, Kaunas, 1997, p. 33–37; Lietuvių asmenvardžiai Latvijos spaudoje. – Acta Baltica'99, Kaunas, 1999, p. 29–36; Apie kai kurias latvybes Latvijos lietuvių kalboje. – Paribio tarmių ir kalbų problemos. Šiauliai, 2001, p. 84–96; Latvių nacionalinės realijos kitų kalbų šaltiniuose. – Filologija. Šiaulių universitetas. 2003, 8, p. 15–23; Latvijos vietovardžiai Lietuvos spaudoje. – KK, 2003, 76, p. 114–120; Latvių asmenvardžiai Lietuvos spaudoje. – KK, 2004, 77, p. 129–137; Latviški simboliniai pavadinimai Lietuvos spaudoje. – KK, 2005, 78, p. 175–182.

[171] Kvašītė R. Termini lietiškajos tekstos. Leksiski semantiskā klasifikācija. – ZA Vēstis, 1997, 51(3/4), p. 80–84.

[172] Gedrimas R. (Rec.) – GK, 2005, 11, p. 30–31.

PERIODINIAI LEIDINIAI. BIBLIOGRAFIJA. ENCIKLOPEDINIAI LEIDINIAI

Lietuvoje ir toliau buvo leidžiami kalbotyrai skirti specialūs žurnalai, tęstiniai leidiniai.

Pirmiausia čia, be abejo, minėtina nuo 1965 m. Vilniaus universiteto leidžiama „Baltistica". Straipsniai žurnale daugiausia skiriami istorinės baltų kalbotyros, baltų kalbų santykių su kitomis indoeuropiečių kalbomis problemoms. 2010 m. išleistas 45 tomas, taip pat išleisti 6 specialūs priedų tomai. Atsakingieji redaktoriai: Jonas Kazlauskas (1965–1970 m.), Vytautas Mažiulis (1970–1996 m.), Bonifacas Stundžia (nuo 1996 m.).

Lietuvių kalbos institutas nuo 1957 m. leidžia „Lietuvių kalbotyros klausimus" Nuo 1999 m. pagrindinis leidinio pavadinimas „Acta linguistica Lithuanica". Jame skelbiami įvairaus pobūdžio lietuvių kalbos ir kitų kalbų, žinoma, pirmiausia baltų, tyrinėjimai, daug dėmesio skiriama kalbotyros istorijos problemoms. 2010 m. išleistas 61 tomas. Redagavo redakcinė kolegija. Atsakingieji redaktoriai keitėsi. 2001–2010 m. – atsakingasis redaktorius Axelis Holvoetas.

Vilniaus universitetas nuo 1958 m. leido žurnalą „Kalbotyra". Nuo 1971 m. jis buvo leidžiamas serijomis, kurių pirmoji buvo skiriama lietuvių kalbai, daugiausia dabartinės kalbos problemoms, antroji – slavistikai, trečioji (ketvirtoji) – germanų ir romanų kalboms. 2006 m. išėjo 56 tomas. Lietuvių kalbos seriją redagavo Aleksas Girdenis. Nuo 1997 m. antroji serija leista paantrašte „Slavistica Vilnensis".

Lietuvių kalbos institutas, Klaipėdos, Šiaulių, Vilniaus, Vytauto Didžiojo universitetai nuo 1999 m. leidžia periodinį leidinį „Archivum Lithuanicum", kuriame ypač daug dėmesio skiriama senosios lietuvių raštijos klausimams. Pirmieji du tomai išleisti Vilniuje. Nuo trečiojo tomo (2001 m.) leidžiama Wiesbadene (Harrasowitz Verlag). Nuo devintojo tomo (2007 m.) tarp leidėjų yra ir Čikagos Ilinojaus universitetas (University of Illinois at Chicago). Leidinio įsteigėjas ir vyriausiasis redaktorius yra Giedrius Subačius. 2005 m. buvo išleistas ir „Archivum Lithuanicum" Indices" tomas. 2010 m. išėjo dvyliktasis leidinio tomas.

Lietuvių kalbos institutas nuo 1961 m. leidžia tęstinį leidinį „Kalbos kultūra", kuriame, be kalbos kultūros, apskritai įvairioms dabartinės lietuvių kalbos problemoms skirtų straipsnių, skelbiami ir straipsniai,

susiję su kalbos istorijos, lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos klausimais. 2010 m. išleistas 83-tomas (iki 2007 m. buvo leidžiamas mažesnės apimties sąsiuviniais). 1961–1991 m. atsakingasis redaktorius buvo Kazys Ulvydas. Nuo 1971 m. pagrindinis leidinio tvarkytojas, 1994–2003 m. atsakingasis redaktorius – Pranas Kniūkšta, nuo 2004 m. – Rasuolė Vladarskienė.

1968–1989 m. Vilniaus universitetas leido daugiausia kalbos kultūros dalykams skirtą leidinį „Mūsų kalba". Iš viso išleisti 148 numeriai. Atsakingasis redaktorius – Aldonas Pupkis.

1990 m. vietoj šio leidinio ėmė eiti atgaivintas žurnalas „Gimtoji kalba", kuris 1933–1941 m. buvo leidžiamas Kaune, 1958–1968 m. – Čikagoje. Be teorinių dabartinės lietuvių kalbos problemoms skirtų straipsnių, žurnale skelbiamos įvairių leidinių recenzijos, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimai, mokslinio gyvenimo, Lietuvių kalbos draugijos veiklos apžvalgos, atsakinėjama į praktinius skaitytojų klausimus. Redaktoriai: 1933–1935 m. Jurgis Talmantas, 1936–1937 m., 1961–1968 m. Leonardas Dambriūnas, 1990–2000 m. Aldonas Pupkis, nuo 2000 m. Rita Urnėžiūtė.

Lietuvių kalbos institutas nuo 1994 m. leidžia terminologijos problemoms skirtą tęstinį leidinį „Terminologija". Jame, be praktinių dalykų, daug dėmesio skiriama terminologijos teorijai, lietuvių terminologijos istorijai, skelbiamos terminologijos veikalų recenzijos, bibliografija, terminologinės veiklos apžvalgos. 1994 m. atsakingasis redaktorius buvo Stasys Keinys (jo redaguotas sąsiuvinis vadinosi „Terminologijos vagos"). 1995–2000 m. atsakingasis redaktorius – Kazimieras Gaivenis, 2001–2009 m. – Jonas Klimavičius, nuo 2009 m. Albina Auksoriūtė (2010 m. išleistas 17 tomas).

1995 m. buvo atgaivintas 1930–1940 m. Vytauto Didžiojo universiteto leidinys „Darbai ir dienos". Atgaivintame leidinyje šalia etnologijos, folkloristikos, istorijos, literatūros, archyvinės medžiagos skelbiami ir kalbotyros straipsniai. 2010 m. išėjo 47 tomas. 1930–1940 m. redagavo Vincas Krėvė-Mickevičius. 1995–2005 m. mokslinis redaktorius Leonas Gudaitis. Nuo 2006 m. redaktoriai keitėsi.

Šalia kitų lituanistikos šakų daug dėmesio lietuvių kalbotyrai skiriama Lietuvos mokslų akademijos periodiniame leidinyje „Lituanistica", kuris leidžiamas vietoje anksčiau leistų A serijos „Lietuvos TSR mokslų akademijos darbų". 1990–1994 m. redakcinės kolegijos pirmi-

ninkas Jonas Lankutis, 1995–2006 m. – Vytautas Merkys, nuo 2006 m. – Antanas Tyla, nuo 2010 m. – Eugenijus Jovaiša.

Nuo 1999 m. Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas leidžia tęstinį leidinį „Respectus philologicus", kuriame šalia kitų filologijos šakų skelbiama ir lietuvių kalbotyrai skirtų straipsnių. Redaguoja redaktorių kolegija. Pagrindiniai redaktoriai keičiasi. 2010 m. išėjo 21 leidinio numeris. Nuo 2004 m. leidžia kartu su Kielcų Jano Kochanowskio humanitarinių ir gamtos mokslų universiteto Humanitariniu fakultetu (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kiełcach).

Nuo 1999 m. Vilniaus pedagoginis universitetas leidžia tęstinį leidinį „Žmogus ir žodis", kurio atskiri numeriai skiriami kalbotyros klausimams. Vyriausiasis žurnalo redaktorius Antanas Pakerys (pirmųjų tomų redaktorė Irena Musteikienė). Kalbotyros (didaktinės lingvistikos) numerių atsakingasis redaktorius Vincentas Drotvinas.

Lietuvių kalbotyrai skirti straipsniai taip pat buvo skelbiami: Šiaulių universiteto leidiniuose „Filologija", „Filologija ir metodika", „Kalbos aktualijos", Klaipėdos universiteto leidinyje „Tiltai", Vilniaus Gedimino technikos universiteto leidiniuose „Filologija", „Santalka. Filologija. Edukologija", Kauno technologijos universiteto leidinyje „Kalbų studijos. Taikomoji kalbotyra, sociolingvistika, kompiuterinė lingvistika, svetimųjų kalbų studijos".

Lietuvos mokslų akademijos Užsienio kalbų katedra (kartu su Lietuvių kalbos ir literatūros institutu) leido „Mokslo kalbos problemas".

Nuo 2007 m. Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedra elektroniniu formatu leidžia žurnalą „Lietuvių kalba".

Nemaža vertingų straipsnių, skirtų ne tik lietuvių kalbotyros, bet apskritai kalbotyros problemoms, paskelbta populiariame Lietuvos mokykloms skirtame žurnale „Gimtasis žodis".

1999 m. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas išleido „Lietuvių kalbos enciklopediją". Tai pirmas toks apibendrinamojo pobūdžio veikalas ne tik lietuvių, bet apskritai baltų kalbotyroje. Jo tikslas – „pateikti visuomenei pluoštą duomenų apie lietuvių kalbą, jos sandarą, istoriją, tarmes, ryšius su kitomis giminiškomis kalbomis, šaltinius bei žymesnius tyrinėtojus" (p. 5). Šį veikalą rašė: Vytautas Ambrazas (gramatika, lingvistinė stilistika, rašyba bei skyryba), Aleksas Girdenis (fonetika, fonologija bei morfonologija), Kazys Morkūnas (lietuvių kalbos tarmės, jų

santykis su bendrine kalba), Algirdas Sabaliauskas (kalbininkai, svarbesni kalbotyros leidiniai; lietuvių kalbos ryšiai su giminiškomis kalbomis), Vincas Urbutis (leksikologija, žodžių daryba), Adelė Valeckienė (gramatika, lingvistinė stilistika, rašyba bei skyryba), Aleksandras Vanagas (tikrinis vardynas). Enciklopediją parengė K. Morkūnas, redagavo V. Ambrazas. 2008 m. išleistas antrasis patikslintas ir papildytas leidimas.

Nemaža lietuvių kalbotyros straipsnių paskelbta kituose enciklopediniuose leidiniuose, ypač „Mažosios Lietuvos enciklopedijoje" (V., 2000–2009, I–IV).

Iš bendresnio pobūdžio leidinių dėmesio nusipelno „Lietuvių kalbos žinynas" (Kaunas, 1998; IV leid. 2007). Tai labai gerai parengta parankinė knyga – žinynas, kuris, kaip autoriai teigia „atitinka pagrindinius vidurinės mokyklos lietuvių kalbos programos reikalavimus ir pirmiausia skiriamas aukštesniųjų klasių mokiniams". Šis veikalas yra naudingas ne tik mūsų mokyklai – jis praverčia kiekvienam, kuris domisi lietuvių kalba. Jo autoriai: Bronius Dobrovolskis (sintaksė), Pranas Kniūkšta (rašyba, skyryba, reikalų raštai), Antanė Kučinskaitė (kalbos etiketas), Aldona Paulauskienė (morfologija), Asta Ryklienė (bendrieji kalbos dalykai), Bonifacas Stundžia (kirčiavimas), Danutė Tarvydaitė (fonetika, būdingosios kalbos klaidos). Veikalą sudarė P. Kniūkšta.

Lietuvių kalbos institutas ir Lietuvos Mokslų akademijos biblioteka toliau leido 1963 m. pradėtus skelbti lietuvių kalbos tyrinėtojams labai naudingus bibliografijos leidinius, kuriuose stengtasi fiksuoti ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse paskelbtas lietuvių kalbotyrai skirtas ar bent kiek daugiau su ja susijusias publikacijas. Buvo išleistos šios bibliografijos knygos: Alfonsas Bielinis, Emilija Stanevičienė „Lietuvių kalbotyra. 1944–1960" (V., 1963), „Lietuvių kalbotyra. 1961–1964" (V., 1965), Ona Kriukelienė, E. Stanevičienė „Lietuvių kalbotyra. 1965–1968" (V., 1971), V. Paulauskienė „Lietuvių kalbotyra. 1969–1972" (V., 1977), Adelė Ubeikaitė „Lietuvių kalbotyra. 1917–1929" (V., 1987), „Lietuvių kalbotyra. 1930–1943" (V., 1990), Regina Sedekerskytė, A. Ubeikaitė „Lietuvių kalbotyra. 1973–1976" (V., 1995), „Lietuvių kalbotyra. 1977–1980" (V., 1997), Jolanta Pakalniškytė „Lietuvių kalbotyra. 1986–1990" (V., 2000), R. Sedekerskytė, A. Ubeikaitė „Lietuvių kalbotyra" (V., 2003), Sigita Dagienė, Jolanta Matuzaitė „Lietuvių kalbotyra. 1991–1995", A. Ubeikaitė „Lietuvių kalbotyra. 1944–1972 (Papildymai)" (V., 2003), S. Dagienė „Lietuvių kalbotyra. 1996–2000" (V., 2004).

LIETUVIŲ KALBOS TYRINĖJIMAS UŽSIENIO ŠALYSE

TYRINĖTOJAI LIETUVIAI UŽ LIETUVOS RIBŲ

Antrojo pasaulinio karo įvykiai skaudžiai palietė ir lietuvių kalbotyrą. Didžioji žymiausių lietuvių kalbininkų dalis, kaip ir didelė dauguma kitos kūrybinės inteligentijos, dėl okupacijos grėsmės buvo priversti palikti Lietuvą. Atsidūrę svetur, aišku, jie neturėjo tokių darbo sąlygų, kokias būtų turėję tėvynėje. Tik vienam kitam jų pavyko rasti artimiau su specialybe susijusį darbą. Daugumai jų, anot Prano Skardžiaus, buvo lemta tapti „paukščiais pakirstais sparnais". Vis dėlto, nors ir neturėdami palankių sąlygų, jie daug nuveikė.

Atsirado taip pat būrelis ir jaunesnės kartos kalbininkų, kurie lietuvių kalbos tyrinėtojais tapo būdami toli nuo Lietuvos. Čia bus kalbama ir apie vieną kitą lituanistą, kuriam lietuvių kalbos tyrinėtojo vardas gal netiktų: jiems daugiausia rūpėjo lietuvių kalbos išlikimas, jos kultūra. Tačiau jie savo veikla, nors ir netiesiogiai, prisidėjo ir prie lietuvių kalbos mokslo.

Pranas Skardžius. Pr. Skardžius – produktyviausias antrojo nepriklausomos Lietuvos dešimtmečio kalbininkas. Po Kazimiero Būgos, Jono Jablonskio mirties Skardžius ir Antanas Salys buvo žymiausi lietuvių kalbininkai, kuriems vienodai rūpėjo tiek lietuvių kalbos mokslo, tiek ir praktikos reikalai. Studijas pradėję Lietuvos universitete Kaune, ne tik klausę K. Būgos, J. Jablonskio paskaitų, bet ir artimai bendravę su šiais iškiliausiais lietuvių kalbininkais, vėliau puikią lingvistikos mokyklą išėję Leipcigo universitete, kur pagrindinis jų mokytojas buvo Jurgis Gerulis, šie du kalbininkai, galima sakyti, sudaro atskirą lietuvių kalbos mokslo raidos laikotarpį. Ne tik šio laikotarpio lietuvių kalbos tyrinėjimas, bet ir bendrinės lietuvių kalbos formavimasis taip pat glaudžiausiai susijęs su šių kalbininkų vardais[1].

[1] Liet. k. t. ist., I, p. 200–202; Skardžius Pr. Mano gyvata ir darbas. – Aidai, 1974, 3, p. 113–116 (= R. r., 2, p. 11–29); Mano universitetiniai prisiminimai. – Lietuvos universitetas. Chicago, 1972, p. 729–734; Lukšytė A. Pluoštas biogra-

Neblogus filologijos pagrindus Skardžius gavo jau Panevėžio gimnazijoje, kurią jis 1923 m. baigė aukso medaliu. Jo mokytojai čia buvo tokie žymūs lietuvių kultūros žmonės kaip Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Julijonas Lindė-Dobilas, Jurgis Elisonas, Juozas Zikaras. Skardžius ne tik puikiai mokėsi. Pagrindinius vaidmenis jis atlikdavo moksleivių spektakliuose. Jis buvo išrinktas ir garsiosios Lindės-Dobilo globotos panevėžiečių Meno kuopos pirmuoju pirmininku. Neeilinė buvo ir Skardžiaus klasė: joje mokėsi būsimasis istorikas ir teisininkas Povilas Pakarklis, rašytojas Petras Babickas, publicistas ir kritikas Juozas Keliuotis. Dar gimnazijos suole Skardžius labiau negu jo mokslo draugai pradėjo domėtis ir lietuvių kalbos problemomis. Per G. Petkevičaitę-Bitę ir J. Elisoną garsas apie šį gimnazistą pasiekė net patį J. Jablonskį. Kai įstojęs į universitetą, Skardžius pirmą kartą apsilankė pas J. Jablonskį, šis juokaudamas pasiteiravo: „A, tai tamsta esi antrasis Jablonskis". Gimnazijoje Skardžius susipažino ir su ištikimiausiu J. Jablonskio mokiniu ir tradicijų tęsėju Juozu Balčikoniu. Nors vėliau atskirais lietuvių kalbos norminimo klausimais Skardžiaus ir jo buvusio mokytojo J. Balčikonio pažiūros gerokai skirdavosi, Skardžius vis dėlto prisimena didelę J. Balčikonio pamokų naudą: „Taisydamas mano (tiesa, ne iš prancūzų, bet iš rusų kalbos) verstas dvi Perro pasakas, jis, kiek atsimenu, žiūrėjo ne tik gramatinio taisyklingumo, bet, gal net daugiau, kalbos paprastumo, aiškumo ir vaizdingumo, tiesiog liaudiškumo. Jis man bent kelis kartus kartojo: tai mūsų žmonės aiškiau, paprasčiau, būdingiau nusakytų arba tai mūsų visuomenei būtų suprantamiau, artimiau. Šituo

finių žinių apie prof. Praną Skardžių. – Dešimtoji pradalgė. literatūros metraštis. Landon, 1980, p. 385–400; Jonikas P. Ties plačiu lituanistikos baru. – Aidai, 1969, 3, p. 107–109; Prano Skardžiaus kalbiniai darbai. – Lituanistikos darbai, IV, Chicago, 1979, p. 7–33; Prano Skardžiaus bibliografija. – Ten pat, p. 35–62; Prano Skardžiaus bibliografijos papildymai. – Ten pat, V, 1986, p. 97–103; Dambriūnas L. Pranas Skardžius. – Aidai, 1976, 2, p. 84–85; Palionis J. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra. – GK, 1990, 8–9, p. 22–25; Sabaliauskas A. Prano Skardžiaus indėlis į lituanistiką. – Lit., 1990, 1, p. 53–57; Mokslinė Prano Skardžiaus veikla tremtyje. – LKK, 1997, 38, p. 3–10; Vosylytė K. Pranas Skardžius. – GK, 1990, 1, p. 26–28; Rosinas A. Pranas Skardžius ir jo darbai. – Pr. Skardžius. Rinktiniai raštai (toliau: R. r.). V., 1996, I, p. VII–XXVIII; Prano Skardžiaus bendrinės kalbos norminimo pagrindai ir kodifikavimo kriterijai. – GK, 2003, 12, p. 15–17; Pranas Skardžius. Gyvenimas ir darbai. Sud. E. Žilinskaitė, G. Rosinienė. V., 2011.

būdu jis man, tuomet dar gimnazistui, pirmas pravėrė akis į geresnę raštų kalbos vartoseną“[2].

Skardžius, 1944 m. palikęs Lietuvą, 1946–1949 m. pamainomis su A. Saliu vadovavo Tübingeno universiteto Baltų kalbų katedrai, kurioje turėjo galimybę baigti dar Lietuvoje pradėtas lituanistikos studijas vėliau žinomi užsienio lietuvių kultūros puoselėtojai tokie kaip Aleksandras Dundulis, Domas Velička ir kt.

Vokietijoje Skardžius tuo metu drauge su Stasiu Barzduku ir Jonu Martynu Laurinaičiu parašė tada lietuviams emigrantams be galo reikalingą ir svarbų veikalą „Lietuvių kalbos vadovą“ (Bielefeld, 1950). Tai stambi (606 p.), net penkių tūkstančių tiražu Lietuvių tremtinių bendruomenės išleista knyga.

Įvadinėje knygos dalyje aptariami tokie klausimai kaip lietuvių kalba ir jos senovė, dabartinės lietuvių kalbos pobūdis, rašomosios kalbos raida, bendrinė kalba ir jos vartosena, bendrinė tartis, rašyba, norminės lytys. Pirmoji knygos dalis skiriama praktinėms rašybos, skyrybos, kirčiavimo problemoms.

Minėtina, jog šiame veikale buvo pasiūlyta ir kai kurių rašybos naujovių (*bjaurus, pjauti, galbūt*), kurios gerokai vėliau buvo priimtos ir Lietuvoje. Nors šiaip čia pateiktos rašybos naujovės kai kurių kalbininkų buvo sutiktos ir gana skeptiškai. Štai A. Salys, apžvelgdamas lietuvių leksikografijos istoriją, nurodė: „Jis (t. y. „Lietuvių kalbos vadovas“, *A. S.*), nors ir labai naudingas, nutoldamas nuo įprastinės jablonskinės rašybos, į užsienio lietuvių spaudą įnešė tam tikros maišaties, kuri iki šiol dar neišlyginta“[3].

Didžiąją knygos dalį sudaro lietuvių kalbos žodynas. Jame ne tik bendriniai žodžiai, bet kartu ir geografiniai vardai, įvairių lietuvių kultūros, mokslo veikėjų pavardės, net populiarūs lotyniški posakiai (plg. *quo vadis, Domine*). Žodžių reikšmės kartais aiškinamos ir svetimomis kalbomis. Didesnę žodyno medžiagos dalį, atrodo, parengė J. M. Laurinaitis. S. Barzdukas daugiausia darbavosi prie pirmosios veikalo dalies. Skardžiui teko žodyną papildyti, rašyti įvadinę dalį ir visą veikalą redaguoti. Suprantama, tai buvo sunkus darbas, o autorių darbo sąlygos – nepavydėtinos. Skardžius 1949 m. sausio 6 d. laiške

[2] Skardžius Pr. J. Balčikonio netekus. – Aidai, 1969, 4, p. 153 (R. r., 2, 600).
[3] Salys A. Raštai. Roma, 1985, III, p. 237.

Vincui Krėvei-Mickevičiui rašė: „Paskutiniu laiku dirbdavau po 16–18 val. kas dieną, ir dažnai begalėdavau miegoti vos 3–4 val. Mat pasiryžau baigti „Liet. kalbos vadovą". Iš pradžios dirbome jį trise, bet vienas mano bendradarbis, plk. J. Laurinaitis, gavo širdies priepuolį ir dabar jau ketvirta savaitė guli ligoninėje; jis, man rodos, man nebegalės daugiau padėti. Bet visuomenė to darbo laukte laukia [...] Prenumeratų jau baigiamas rinkti šeštas tūkstantis"[4]. Arba štai ištrauka iš 1950 m. gegužės 14 d. laiško: „Aš dirbu skerdykloj paprastai po 8, o kartais ir net po 10 ar 11 val. Keliauti į įmonę turiu ištisą valandą; tiek pat laiko sugaištu ir grįždamas namo. Pargrįžęs namo, lig šiol turėjau taisyti gana sunkias Vadovo korektūras, be to, dar vieną kitą straipsnelį parašai laikraščiams, sulipdai būtinesnį laišką, ir viskas. Belieka miegoti tik nepilnas 4–5 val."[5].

Savo veikalą autoriai paskyrė žymiesiems lietuvių kalbininkams Jonui Jablonskiui ir Kazimierui Būgai atminti.

Dar dirbdamas Lietuvoje, Skardžius didelį dėmesį skyrė lietuvių kalbos kirčiavimo problemoms. Jį domino tiek lietuvių kalbos kirčiavimo istorija, tiek ir praktiniai kirčiavimo dalykai. Habilitacinis Skardžiaus darbas Kauno universitete buvo „Daukšos akcentologija" (K., 1935). Šioje knygoje pagal atskiras kalbos dalis nuosekliai apžvelgiamas Mikalojaus Daukšos raštų kirčiavimas, parodoma šių raštų reikšmė lietuvių kalbos kirčiavimo tyrinėjimui. Ypač svarbių faktų Daukšos raštai teikia lietuvių kalbos kirčio dinamikai geriau suvokti. Skardžius nagrinėja svarbiausias M. Daukšos ir dabartinės lietuvių kalbos kirčiavimo skirtybes. Jis taip pat perspėja, jog akcentologijos tyrinėtojui labai pavojinga, gerai neįsigilinus į lietuvių kalbos kirčiavimo raidą, dabartinius lietuvių kalbos faktus lyginti su senųjų indoeuropiečių kirčiavimu ir daryti atitinkamas išvadas: „Norint susidaryti tikresnę nuomonę apie lietuvių kalbos kirčiavimo raidą, visų pirma reikia pradėti Daukša ir paskui toliau eiti į žemaičių, vidurio bei rytiečių augštaičių tarmes, paskui į vak. augštaičių šnektas ir tik galų gale į normalizuotą dabartinės bendrinės kalbos kirčiavimą"[6].

[4] Iš laiškų Vincui Krėvei-Mickevičiui, 1944–1954. Parengė K. Ostrauskas. – Metmenys, 1983, 46, p. 176–177.

[5] Ten pat, p. 184.

[6] Skardžius Pr. Daukšos akcentologija. K., 1935, p. 253.

Remdamasis M. Daukšos kirčiavimu, Skardžius mėgino patikrinti ir Jānio Endzelīno bei Jurio Plāķio teorijas apie baltų kalbų priegaides, jų tarpusavio atitikimą. Jo nuomone, M. Daukšos kirčiavimas neprieštarauja J. Endzelīno teorijai, o tam tikrais atvejais ją net patvirtina. Tačiau šia teorija dar negalima išaiškinti daugelio kitų lietuvių kalbos kirčiavimo dalykų, pavyzdžiui, pirminės kirčio vietos lietuvių tvirtagalės ir vadinamosios trumpinės priegaidės atvejais.

Skardžiaus veikalui buvo prikišamas tikslesnių statistikos duomenų trūkumas[7].

Lietuvių kalbos kirčiavimo praktikai yra svarbi Skardžiaus knyga „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas" (Kaunas, 1936). Tai, galima sakyti, pirmas platesnis lietuvių kalbos kirčiavimo vadovėlis. Šioje knygoje, iš esmės remdamasis K. Būgos mokslu, Skardžius aptarė atskirų kalbos dalių kirčiavimą, mėgino formuluoti bendruosius kirčiavimo dėsningumus ir polinkius. Nepaisydamas kartais daug labiau paplitusio atskirų žodžių kirčiavimo, jis vis dėlto rekomendavo pasirinkti tokį kirčiavimą, kuris pateisinamas būdingesniais mūsų gyvosios kalbos kirčiavimo polinkiais. Knygoje duodamas ir didokas kirčiuotų žodžių sąrašas. Mums šiandien naudojantis šia knyga, yra labai neįprastas daiktas, jog čia nėra žymimos kirčiuotės, o iš atskirų linksnių nustatyti kirčiavimą kartais yra sunku. Nemaža Skardžiaus rekomenduotų kirčiavimo atvejų nesutinka ir su dabartine mūsų vartosena[8].

Minėtina, jog Skardžius 1934–1935 m. bendrinę tartį ir kirčiavimą dėstė Lietuvos valstybiniame dramos teatre.

Daugiausia naudodamasis savo ankstesniais darbais, ypač ką tik minėtomis knygomis, jau gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Pedagoginio lituanistikos instituto paprašytas, Skardžius parašė knygą „Lietuvių kalbos kirčiavimas" (Chicago, 1968). Joje sistemingai išdėstė bendrinės kalbos kirčiavimo dalykus. Lietuvių kalbos kirčio ir prie-

[7] Van Wijk N. (Rec.) – ZfSlPh, 1935, 12, p. 440–448; plg. t. p. Brenderis F. (Rec.) – APh, 1935, 5, p. 231–237; Augstkalns A. (Rec.) – FBR, 1935, 15, p. 141; Meillet A. (Rec.) – BSL, 1935, 26(3), p. 103; Fraenkel E. (Rec.) – IJ, 1936, 20, p. 301.

[8] Babrauskas B. Kirčio painiava. – Vairas, 1936, 10, p. 188–191; Dambrauskas L. (Rec.) – Židinys, 1936, 10, p. 372–373; Jonikas P. Mūsų bendrinę kalbą ir kirčiavimą betvarkant. – Tautos mokykla, 1936, 18, p. 439–440; Fraenkel E. (Rec.) – IJ, 1938, 22, p. 344.

gaidės reiškiniai čia kartais lyginami su kitų kalbų faktais. Parodomas kirčio įvairavimas lietuvių kalbos tarmėse, dabartinės kalbos ir ankstesnio (M. Daukšos raštų) kirčiavimo skirtybės. Tiesa, kaip ir ankstesnėje knygoje, čia pripažįstama trumpinė priegaidė, nors tai prieštarauja ir paties Skardžiaus pateiktam priegaidės apibūdinimui. Dabartiniai lietuvių akcentologijos tyrinėtojai nesutinka ir su Skardžiaus pateikiamu tradiciniu pokirtinių skiemens priegaidės apibūdinimu. Kelia abejonių ir kai kurie knygoje siūlomi taip pat tradiciniai kirčiavimo atvejai, sunkiai suderinami su dabartine vartosena. Knyga baigiama svarbesnės akcentologinės literatūros apžvalga. Joje trumpai aptariami K. Būgos, J. Endzelīno, J. Gerulio, Christiano S. Stango, Jerzy Kuriłowicziaus, Tamaros Buch, Vlado Grinaveckio, Adelės Laigonaitės ir kitų lietuvių akcentologijos tyrinėtojų darbai[9].

Iš atskirų Skardžiaus straipsnių, skirtų lietuvių kalbos akcentologijos problemoms, reikėtų paminėti straipsnį „Lietuvių kalbos kirčiavimo senumas“[10], kuriame jis, trumpai aptaręs šios problemos tyrinėjimo istoriją, faktiškai recenzuoja rusų kalbininko Vladislovo Illič-Svityčiaus veikalą „Vardažodžio akcentologija baltų ir slavų kalbose“ („Именная акцентуация в балтийском и славянском“. M., 1963). Nurodęs, jog „šiaipjau visas šis autoriaus darbas sudaro gerą įspūdį“, Skardžius vis dėlto įsitikinęs, kad V. Illič-Svityčius tik iš dalies pasiekęs savo tikslą, nes nemaža jo tariamų bendrybių tarp atskirų lietuvių kalbos kirčiuočių ir senojo indoeuropiečių kirčiavimo yra „abejotina ir kaip reikiant nepagrįsta aiškiais autentiškais duomenimis ar giliau istoriškai neinterpretuota“ (p. 264).

Ginčytinas lietuvių kalbos istorinės akcentologijos problemas Skardžius nagrinėja ir labai išsamioje Jono Kazlausko knygos „Lietuvių kalbos istorinė gramatika“ (V., 1968) recenzijoje[11]. Jis nesutinka su J. Kazlausko nuomone, jog rytiečiai aukštaičiai neskiria akūtinės ir cirkumfleksinės priegaidės. Nelinkęs pritarti J. Kazlauskui, kad dabartinė lietuvių kalbos kilnojamoji kirčio paradigma gali būti paveldėta iš senovinio indoeuropiečių kirčiavimo.

[9] Barzdukas St. Dr. Pr. Skardžiaus „Lietuvių kalbos kirčiavimas“. – Aidai, 1969, 9, p. 431–432; Laigonaitė A. (Rec.) – Blt., 1971, 7(2), p. 209–211; Vidžiūnas A. Pr. Skardžiaus kirčiavimo norminimo pagrindai. – Klb., 1990, 41(1), p. 90–102.

[10] Skardžius Pr. Lietuvių kalbos kirčiavimo senumas. – Aidai, 1965, 6, p. 260–264.

[11] Skardžius Pr. (Rec.) – Lituanistikos darbai. III. Brooklyn, 1973, p. 269–280 (R. r., 4, p. 951–964).

Vienas iš reikšmingesnių emigracijoje Skardžiaus paskelbtų darbų yra studija „Ankstyvesnė ir dabartinė lietuvių bendrinės kalbos vartosena“ (Čikaga, 1971; R. R., 2, p. 443–501). Šią studiją sudaro tokie skyriai: I. Lietuvių bendrinės kalbos vartosena, jos kriterijai ir normos. II. Ankstyvesnis bendrinės kalbos kultūros darbas ir jo vertinimas Lietuvoje. III. Žymesni dabartiniai polinkiai Lietuvoje. IV. Veiksmažodžių priesagos *-imas* daiktavardžių vartosenos problema. V. Prieveiksmiai su *-iniai*, jų daryba ir vartosena. VI. Bendrinės kalbos santykiai su liaudine ir kalbiniai taisymai Lietuvoje. VII. Rusų kalbos įtaka lietuvių bendrinei kalbai ir tolimesnė tos kalbos raida.

Iš šios studijos matyti, jog Skardžius labai atidžiai sekė lietuvių kalbos raidą Lietuvoje. Suprato jos gana sunkią situaciją, teigiamai vertino lietuvių kalbininkų pastangas kovojant su rusų kalbos įtaka. „Šiaip ar taip kalbėsime, – rašė Skardžius, – rusų ir lietuvių kalbų santykiai nėra visai tolygūs: viena dominuojanti, kitas kalbas veikianti, net į kitų kalbų kultūrą besiskverbianti, o kita – imančioji, prisitaikančioji. Be to, lietuvių kalba, kaip ir kitų tarybinių kraštų kalbos, dabartinėj padėty ir su kitų, ypač Vakarų Europos, kraštų kalbomis gauna dažnai santykiauti ne tiesiogiai, bet per tą pačią rusų kalbą. Bet Lietuvos kalbininkai kiek galėdami rūpinasi, kad lietuvių kalbos priklausomybė nuo rusų būtų ko įmanomiausia. Visų pirma jie žiūri, kad nereikalingų rusybių (rusicizmų) būtų ko mažiau. Jie taip pat stengiasi nevykusius ar perdaug rusiškus reikšminius vertinius padaryti sklandesnius, tinkamesnius lietuvių kalbos vartosenai. Ypač jie nelinkę vartoti nereikalingų barbarizmų ar makaronizmų“ (R. r., 2, 498)[12].

Kai kurios šioje knygoje nagrinėjamos problemos jau trumpai buvo aptartos ir Skardžiaus straipsnyje „Lietuvių bendrinės kalbos raida ir dabartis“[13].

Gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose ir jausdamas daugelio šio krašto lietuvių tendenciją savo kalboje mažiau vartoti tarptautinių žodžių, Skardžius parašė knygą „Lietuviški tarptautinių žodžių atitikmenys“ (Čikaga, 1973; R. r., 3, p. 427–507). Tai taip pat vertingas veikalas, kuriame randame iš tikrųjų daug gerų pakaitalų įvairiems plačiau ar siauriau vartojamiems vadinamiesiems tarptautiniams žodžiams. Skar-

[12] Jonikas P. Aktualieji bendrinės kalbos klausimai. – Aidai, 1971, 6, p. 283–284.
[13] Aidai, 1969, 2, p. 70–76 (Tai turėjusi būti paskaita Pedagoginiame lituanistikos institute).

džius kategoriškai neprieštarauja šių žodžių vartosenai. „Į visus čia teikiamus žodžius, – rašo jis knygos pratarmėje, – reikia žiūrėti ne kaip į kokius autoriaus siūlymus, bet kaip į medžiagą, kuria skaitytojai gali individualiai pasinaudoti pagal reikalą ir skonį“ (p. 7; R. r., 3, p. 433).

Skardžius nurodo, jog lietuvių kalboje esama nemaža naujadarų, sudarytų savaimingiau, negu, pavyzdžiui, latvių, rusų ar vokiečių kalbose. Čia jis turi galvoje tokius žodžius kaip *dalykas, skersmuo, vadovėlis, pusiausvyra*. Geriausias ir didžiausias, Skardžiaus nuomone, šiuo metu lietuvių kalbos naujadarų šaltinis yra Maxo Niedermanno, Franzo Brenderio, Alfredo Senno ir Antano Salio „Lietuvių rašomosios kalbos žodynas“ (Heidelberg, 1926–1968, I–V). Štai keletas Skardžiaus siūlomų atitikmenų: *abzacas – įtrauka, adaptacija – pritaikymas, prietaika, anestezija – nejautra, boksas – kumštynės, depas – garvežinė, ekskursas – nuokrypa, faršas – įdaras, kamšalas, kimšinys, prizmė – briaunys, terminas – įvardas, vitrina – prekylangis*. Daugelis atitikmenų labai gerai parinkti ar paties Skardžiaus sudaryti. Tačiau kažin ar kas nors šiuo metu būtų linkęs *boksą* keisti *kumštynėmis* ar *terminą – įvardu*.

Lietuvos vandenvardžių tyrinėtojams yra labai svarbi Skardžiaus studija „Lietuvių vandenvardžiai su *-nt*. Jų daryba, kilmė ir reikšmė“[14]. Joje labai išsamiai nagrinėjami tokie lietuvių vandenvardžiai kaip *Ãlantas, Gáilintas, Sãlantas, Šlavañtas, Víešintas*. Autorius daro išvadą, jog „Lietuvių *nt-* vandenvardžiai sudaryti panašiai, kaip tos pat priesagos vietovardžiai, asmenvardžiai ar bendriniai žodžiai. Iš pradžių jie daugiausia yra buvę bendriniai (apeliatyviniai) žodžiai ar su priesagų pagalba sudaryti iš bendrinių žodžių; tam tikra jų dalis yra arba gali būti kilę iš tikrinių vardų“ (p. 64; R. r., 4, p. 938).

Studijoje labai teigiamai atsiliepiama apie tuo metu dar jaunų lietuvių kalbininkų Bronio Savukyno[15], Aleksandro Vanago hidronimų tyrinėjimus. Skeptiškai vertinami Raimondo Schmittleino šios srities darbai, nurodoma, kad jis „nemaža senų, tikrai lietuviškų tikrinių vardų be jokio aiškesnio pagrindo, kartais visai dirbtinai, kildina iš germanų kalbų“ (p. 9; R. r., 4, p. 880). Apskritai reikia sutikti su Skardžiaus studijos recenzentu Vanagu[16], jog „su šia studija turėtų būti galutinai pa-

[14] Lituanistikos darbai. III. Brooklyn, 1973, p. 7–70 (R. r., 4, p. 879–944).

[15] Upėvardžio *Kùrantas* kilmės aiškinimas, studijos autoriaus priskirtas A. Sabaliauskui, turi būti skiriamas B. Savukynui.

[16] Vanagas A. (Rec.) – Blt., 1976, 12(1), p. 102–104.

laidota hipotezė, ginama bemaž tik R. Šmitleno, kad dauguma lietuvių vandenų vardų su *-nt-* gali būti germanizmai" (p. 103).

Be kita ko, Vanagas yra atkreipęs dėmesį į dar vieną labai svarbią Skardžiaus studijos ypatybę: „P. Skardžius – vienas nedaugelio lietuvių onomastikos tyrinėtojų, suvokęs, kad hidronimo reikšmė – ne tai, ką reiškė apeliatyvas, iš kurio kilo hidronimas, o tai, ką reiškė tas žodis virtimo nomen propium metu. Ne žodžio šaknis ar kamienas, o visas hidronimas – su jo pamatine ir išvestine (darybine) reikšme"[17]. Šiuo keliu ėjo ir Vanagas savo „Lietuvių hidronimų semantikoje" (LKK, 1981, 21, p. 4–153).

Minėtinas Skardžiaus straipsnis „XVI amžiaus lietuvių asmenvardžiai"[18], kuriame nagrinėjami Konstantino Jablonskio „Istorijos archyvo" pirmajame tome (Kaunas, 1934) paskelbtų inventorių asmenų vardai ir pavardės.

Prūsų ir žemaičių dievų vardus kalbininkas aptaria straipsnyje „Lietuvių mitologiniai vardai"[19]. Daug vietos šiame straipsnyje skiriama Vlado Kazimiero Jaskevičiaus (Walter Casimir Jaskiewicz) disertacijai „Lietuvių mitologijos studija" („A Study in Lithuanian Mythology").

Labai vertinga yra Skardžiaus studija „Dievas ir Perkūnas"[20], kurioje nagrinėjama šių žodžių kilmė, daryba, reikšmės kitimas. Skardžius nepritaria Alfredo Senno nuomonei, jog suom. *taivas* 'dangus' turėtų būti kilęs iš baltiškos formos **daivas* – *taivas* šaltiniu galėjusi būti ir forma **deivas*. Taip pat jis, remdamasis latvių liaudies dainų pavyzdžiais, linkęs manyti, jog lat. *dievs* yra dar išlaikęs senąją reikšmę 'dangus'. Skardžius nepritaria aiškinimui, kad liet. *perkūnas* yra sietinas su lot. *quercus* 'ąžuolas' ir kitais šios šaknies žodžiais. Jam atrodo paprasčiau būtų slavų *Perun* sieti su **per-* 'mušti, trenkti', o liet. *Perkūnas* – su tos pačios reikšmės išplėstine šaknimi **perk-*, kuri, nors ir nepaliudyta baltų kalbose, gali būti pateisinama, plg. liet. *jaũti* : *jaũkti* ir kt. Semantiškai tokį siejimą patvirtintų liet. *dundùlis* 'perkūnas, griaustinis' : *dundėti*, vok. *Donner* : skr. *tánvati* 'ošia, dunda, griaudžia', lot. *tonāre* 'griausti' ir kt.

1954 m. Lietuvoje buvo pakartotinai išleistos Antano Juškos „Lietuviškos dainos". Šiame leidime jų rengėjas Antanas Mockus šalia fo-

[17] Vanagas A. Lietuvių hidronimų semantika. – LKK, 1981, 21, p. 17.
[18] Aidai, 1954, 1, p. 27–33 (R. r., 4, p. 620–634).
[19] Aidai, 1954, 5, p. 218–226 (R. r., 4, p. 634–648).
[20] Aidai, 1963, 6, p. 253–257; 7, p. 311–318 (R. r., 4, p. 771–797).

tografuotinių tekstų pateikė ir savotiškus literatūrinius tekstus. Leonas Kuodys išspausdino gana griežtą šių literatūrinių tekstų kritiką[21]. Tai paskatino Skardžių parašyti įdomų straipsnį „Mūsų liaudies dainų kalbos dalykai"[22]. Šiame straipsnyje parodoma, kaip atsargiai reikia elgtis literatūrinant tarminius dainų tekstus, iškeliama liaudies dainų kalbos specifika. Ne visur Skardžius pritaria Kuodžio pastaboms.

Paskutinė, jau po autoriaus mirties paskelbta Skardžiaus studija yra „Naujojo Testamento vertimo lietuvių kalba"[23]. Joje analizuojama Česlovo Kavaliausko iš senosios graikų kalbos versto ir Vaclovo Aliulio redaguoto 1972 m. Lietuvoje išleisto Naujojo Testamento kalba. Skardžius šį vertimą lygina su ankstesniuoju Juozapo Skvirecko vertimu, kur vertėjas „virš visko statė minties tikslumą ir šiam aukojo kalbos elegantiškumą". Palyginęs abiejų vertimų rašybos, žodynines, linksnių vartosenos, sintaksines ir stilistines, sakinių sandaros skirtybes, jis padaro išvadą, jog „Kavaliausko vertimo kalba yra pasigėrėtinai taisyklinga, sklandi, lengvai suprantama ir tikslinga, nors kartais ir savotiškiau išreiškianti originalinę mintį" (p. 109; R. r., 3, p. 565). Skardžiaus nuomone „Č. Kavaliausko vertimas, V. Aliulio redaguotas, yra pirmas drąsus žygis visoje Šv. Rašto vertimo lietuvių kalbos istorijoje (p. 109; R. r., 3, p. 565).

Labai įdomūs Skardžiaus vadinamieji proginiai straipsniai, kuriuose rašoma apie įvairius lietuvių kalbos tyrinėtojus bei puoselėtojus, kultūros veikėjus. Čia Skardžius ne tik įvertina šių žmonių indėlį į lietuvių kalbotyrą, kultūrą, bet įterpia ir įdomių savo prisiminimų. Štai kaip gražiai jis apibūdina Juozo Balčikonio nuopelnus: „Drauge su J. Balčikonio mirtimi netekome vyriausio pojablonskinės kartos kalbininko, išvariusio plačią vagą bendrinės kalbos kultūroje ir didžiai nusipelniusio mūsų kalbos mokslui. Jo didelis nuopelnas mūsų bendrinei kalbai yra tas, kad jis kaip tik laiku, kada tai buvo reikalingiausia, apsčiai parūpino puikių skaitinių, iš kurių jaunuomenė ir šiaip visuomenė galėjo ir dar dabar nemaža gali pasimokyti gražios ir taisyklingos lietuvių kalbos; tos kalbos kultūros jausmą jis, įvairiose mokyklose dėstydamas, apsčiai yra įdiegęs ir savo mokiniams"[24].

[21] Kuodys L. A. Juškos „Lietuviškos dainos". – LiK, 1958, 3, p. 555–578.
[22] Metmenys, 1962, 5, p. 91–99 (R. r., 3, p. 348–356).
[23] Lituanistikos darbai. IV. Chicago, 1979, p. 63–110 (R. r., 3, p. 519–566).
[24] Skardžius Pr. J. Balčikonio netekus. – Aidai, 1969, 4, p. 154–155 (R. r., 2, p. 602).

Taip pat minėtini jo straipsniai apie Antaną Baranauską[25], Joną Jablonskį[26], Juozą Laukaitį[27], Joną Martyną Laurinaitį[28], Petrą Joniką[29], Maxą Vasmerį[30], Ernstą Fraenkelį[31], Eduardą Hermanną[32], Borisą Lariną[33] ir kt.

Skardžius recenzavo daugybę tiek Lietuvoje, tiek ir už jos ribų paskelbtų lituanistikos ar apskritai baltistikos darbų, ypač minėtinos jo išsamios Zigmo Zinkevičiaus „Lietuvių dialektologija" (V., 1966)[34], Jono Kazlausko „Lietuvių kalbos istorinė gramatika" (V., 1968)[35], Jono Palionio „Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a." (V., 1967)[36], Juozo Pikčilingio „Lietuvių kalbos stilistika" (V., 1971–1975, I–II)[37], akademinė „Lietuvių kalbos gramatika" (V., 1965)[38], „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija" (V., 1970)[39], Petro Joniko „Lietuvių bendrinės rašomo-

[25] Skardžius Pr. Kalbiniai vysk. Baranausko darbai ir nuopelnai. – Aidai, 1953, 1, p. 13–16 (R. r., 2, p. 380–389).

[26] Skardžius Pr. J. Jablonskis kalbininkas. – Aidai, 1950, 4, p. 149–154 (R. r., 2, p. 368–380).

[27] Skardžius Pr. Prel. J. Laukaitis kalbininkas. – Aidai, 1960, p. 210–214 (R. r., 2, p. 420–428).

[28] Skardžius Pr. Pulk. J. M. Laurinaitis. – GK, 1966, 3–4, p. 33–35 (R. r., p. 584–587).

[29] Skardžius Pr. Vidurkinė dr. P. Joniko sukaktis. – Aidai, 1971, 3, p. 108–109 (R. r., 2, p. 603–606).

[30] Skardžius Pr. Max Vasmeris. – Aidai, 1956, 10, p. 445–455 (R. r., 4, p. 684–701).

[31] Skardžius Pr. Prof. E. Fraenkelis. – Aidai, 1958, 8, p. 381–382 (R. r., 4, p. 710–714).

[32] Skardžius Pr. Prof. Eduardas Hermannas. – Aidai, 1952, 6, p. 246–250 (R. r., 4, p. 607–614).

[33] Skardžius Pr. Prof. B. Larinas. – GK, 1965, 1, p. 8–10 (R. r., 4, p. 799–802).

[34] Skardžius Pr. Lietuvių kalbos dialektologija. – Aidai, 1968, 5, p. 215–218, 240 (R. r., 4, p. 823–831).

[35] Skardžius Pr. (Rec.) – Lituanistikos darbai, III. Brooklyn, 1973, p. 269–280 (R. r., 4, p. 951–964).

[36] Skardžius Pr. Lietuvių kalbos istorijos studija. – Aidai, 1968, 3, p. 139–140 (R. r., 4, p. 820–823).

[37] Skardžius Pr. Lietuvių kalbos stilistika. – Draugas, 1971.XI.20 (R. r., 2, p. 609–612).

[38] Skardžius Pr. Didžioji lietuvių kalbos gramatika. – GK, 1965, 3–4, p. 39–43 (R. r., 3, p. 360–366).

[39] Skardžius Pr. Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija. – Aidai, 1971, 5, p. 235–236 (R. r., 4, p. 854–856).

sios kalbos kūrimasis antrojoje XIX a. pusėje". (Čikaga, 1972)[40], Jano Otrębskio „Lietuvių kalbos gramatika" („Gramatika języka litewskiego" Warszawa, 1956)[41], Christianui S. Stangui pagerbti straipsnių rinkinys „Donum Balticum" (Stockholm, 1970)[42], Williams R. Schmalstiego „Senosios prūsų kalbos gramatika" („An Old Prussian Grammar". University Park and London, 1974)[43] ir kt.

Turbūt nesuklysime teigdami, kad šiuo laikotarpiu nei gyvenantis Lietuvoje, nei už jos ribų kalbininkas neparašė tiek daug vertingų lituanistikos ir baltistikos recenzijų, kiek jų parašė Skardžius.

Daugybę straipsnių kalbotyros klausimais Skardžius paskelbė „Lietuvių enciklopedijoje" (Bostonas, 1953–1969), „Encyklopedia Lituanica" (Boston, 1970–1978).

Skardžius, gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, labai daug rašė lietuvių kalbos kultūros, terminologijos klausimais. Daugiausia jo iniciatyva šioje šalyje buvo atgaivinta 1935–1941 m. Lietuvoje veikusi Lietuvių kalbos draugija. Skardžius buvo vienas aktyviausių šios draugijos organo „Gimtoji kalba" bendradarbių.

Skardžius parengė ir didelį „Rašytinį lietuvių kalbos žodyną", kuris nebuvo išleistas. Buvęs Skardžiaus mokinys Aleksandras Dundulis šį veikalą jau buvo parengęs spaudai. Jo kopiją perdavė Vilniaus universiteto bibliotekai.

Gal reikėtų priminti ir artimą Skardžiaus draugystę su lietuvių literatūros klasiku Vincu Krėve-Mickevičium. Skardžius skaitė jo raštų rankraščius, kalbiniais klausimais teikė jam patarimus. Įdomių mūsų rašytojo bruožų Skardžius atskleidė straipsnyje „Vincas Krėvė – žmogus ir lietuvis"[44]. Yra išlikusi ir gana gausi šių dviejų žymių lietuvių korespondencija[45].

[40] Skardžius Pr. (Rec.) – Lituanistikos darbai, III. Brooklyn, 1973, p. 265–269 (R. r., 4, p. 945–951).

[41] Skardžius Pr. Nauja lietuvių kalbos gramatika. – Aidai, 1957, 6, p. 270–274 (R. r., 4, p. 701–708); (Rec.) – Lituanistikos instituto 1971 m. Suvažiavimo darbai (Chicago), p. 309–314 (R. r., 4, p. 843–851); Rec. – ZfslPh, 1959, 27(2), p. 440–442 (R. r., 4, p. 741–745).

[42] Skardžius Pr. (Rec.) – Aidai, 1972, 3, p. 92–97 (R. r., 4, p. 858–869).

[43] Skardžius Pr. Prūsų kalbos gramatika. – Aidai, 1975, 5, p. 236–238 (R. r., 4, p. 974–978).

[44] Aidai, 1954, 10, p. 457–459 (R. r., 5, p. 1000–1004, plg. t. p. p. 1004–1018).

[45] Iš laiškų Vincui Krėvei-Mickevičiui, 1944–1954. Parengė K. Ostrauskas. – Metmenys, 1983, 46, p. 164–186.

Nemaža bendrauti Skardžiui teko ir su Baliu Sruoga[46].

Lietuvoje intensyviai dirbti Skardžiui teko tik penkiolika metų. Dvigubai tiek jis praleido tremtyje. Iš pradžių duoną pelnėsi sunkiu fiziniu darbu fabrike. Vėliau dirbo Vašingtone Kongreso bibliotekoje. 1973 m. sausio 14 d. laiške W. R. Schmalstiegui Skardžius rašė: „Aš visą laiką gyvenau mokslo rūpesčiais, bet paskutiniame amžiaus ketvirtyje aš visai nedaug tegalėjau dirbti tikrąjį mokslo darbą: keli mano sugalvotieji ir iš dalies pradėtieji moksliški darbai liko neįvykdyti dėl netikėtos katastrofos“[47]. Savo pamėgtam kalbotyros darbui Skardžius rimčiau galėjo atsidėti tik išėjęs į pensiją, deja, tik ketverius metus prieš mirtį. Tačiau nepaisant tokių nepalankių darbo sąlygų, jis padarė labai daug.

1975 m. gavęs oficialų pakvietimą dalyvauti Vilniuje įvyksiančioje tarptautinėje baltistų konferencijoje, Skardžius 1975 m. gegužės 5 d. laiške Z. Zinkevičiui rašė: „Aš gerai žinau ir suprantu Jūsų norą, Lietuvos lituanistų kalbininkų norą, kad aš atvykčiau. Aš visai neabejoju Jūsų nuoširdumu. Man būtų didžiausias malonumas geriau susipažinti su jaunąja karta, kurios aš daugumos jau visai nesu matęs ir kuri, kiek žinau, yra gana darbšti ir labai daug dirba. Tai duoda pagrindo manyti, kad lietuvių kalbos mokslas, kuriam aš kiek galėdamas dirbau, Lietuvoje kaskart vis labiau klestės. Lietuvių kalbos mokslo pažangą aš nuolat stebiu ir ja džiaugiuosi“[48].

Malonu, kad Lietuvoje, kaip tam tikra Kalbos ugdymo programos dalis, išleisti žymiojo lietuvių kalbos tyrėjo „Rinktiniai raštai“, kurių pirmąjį tomą (V., 1996) sudaro „Lietuvių kalbos žodžių daryba“, antrąjį (V., 1997) – „Bendrinės kalbos dalykai“, trečiąjį (V., 1998) – „Bendrinės kalbos kultūra“, ketvirtąjį (V., 1998) – „Moksliniai straipsniai ir studijos“, penktąjį (V., 1999) – „Akcentologija. Bendrinės kalbos kultūra. Publicistika“[49].

Kai kurie Skardžiaus darbai, pavyzdžiui, „Lietuvių kalba ir jos raida“, paskaitų kursas „Istorinė lietuvių kalbos gramatika“ (šio kurso antroji dalis iš esmės skirta sinchroninės sintaksės problemoms) „Rinktiniuose raštuose“ skelbiama pirmą kartą.

[46] Samulionis A. Balys Sruoga. V., 1986, p. 222, 318, 396; Macijauskienė M. Iš to paties žvaigždyno. Jonava, 1996, p. 48.

[47] Prano Skardžiaus laiškai Williamui R. Schmalstiegui. Parengė A. Sabaliauskas. – LKK, 1997, 38, p. 35.

[48] Cituojama iš A. Rosino straipsnio „Pranas Skardžius ir jo darbai“ (p. X).

[49] Piročkinas A. Prano Skardžiaus „Rinktiniai raštai“. – GŽ, 1999, 9, p. 44–47.

„Rinktinius raštus" parengė Albertas Rosinas. Pirmajame tome skelbiamas ir išsamus jo straipsnis „Pranas Skardžius ir jo darbai". Būtų gera ateityje sulaukus ir šių raštų „Rodyklių" tomo.

Antanas Salys. A. Salys[50], kaip jau buvo minėta, šalia Prano Skardžiaus antrajame nepriklausomos Lietuvos dešimtmetyje buvo žymiausias lietuvių kalbininkas. Be to, jiems abiems rūpėjo tiek lietuvių kalbos mokslo, tiek jos norminimo reikalai. Abu šie mokslininkai buvo tiesiogiai susiję ir su didžiaisiais mūsų kalbininkais Jonu Jablonskiu ir Kazimieru Būga. Abu buvo Kauno ir Leipcigo universitetų auklėtiniai, Jurgio Gerulio mokiniai.

Rimtą lietuvių kalbos mokytoją Salys turėjo jau ir vidurinėje mokykloje. Gimnaziją jis pradėjo lankyti Telšiuose. Penktoje klasėje mokėsi Skuode, o šeštoн grįžo į Telšius. Grįžęs čia rado naują lietuvių kalbos mokytoją Matą Untulį (1889–1952). Tai buvo labai įdomi, beveik legendinė asmenybė. Saratovo universitete eksternu baigęs teisę, tapęs savamoksliu lituanistu, visų valdžių priešas, nestandartinis pedagogas, sugebėjęs savo mokiniams įžiebti gimtosios kalbos meilės liepsnelę, su dėkingumu minimas ne vieno mūsų kultūros darbuotojo biografijoje[51]. Iš šio mokytojo lūpų Salys pirmą kartą išgirdo, jog ne viskas, kas net knygose ar laikraščiuose parašyta, yra taisyklinga, kad reikia žiūrėti, kaip žmonės kalba, sugebėti pajusti, kas jų kalboje yra gera ir kas bloga, svetima.

1923 m. aukso medaliu baigęs gimnaziją (ją kartu baigė su būsimąja žymia leksikografe Zuzana Jonikaite, būsimuoju fiziku akademiku, neabejingu ir kalbotyros klausimams Adolfu Juciu), Salys pradėjo lietuvių kalbą ir literatūrą studijuoti Kauno universitete. Greitai Salys atkreipė savo profesorių dėmesį.

Štai J. Jablonskis studentui Saliui „nepaprastai mokančiam žemaičių kalbą" patiki redaguoti Žemaitės raštus (pirmąjį tomą buvo redagavęs pats J. Jablonskis)[52]. Salys redaguoja antrąjį raštų tomą, tiesa, leidėjams ir kitiems jis gal nelabai patiko, mat „išėjo per daug žemaitiškas".

[50] Liet. k. t. ist., I, p. 202–204.

[51] (Vitkauskas V., Jonynas A., Kučinskaitė A., Gargasas L., Mackonis K., Martinkėnas V., Šimelionis I., Kazlauskienė B., Pakalka K., Lyberis A., Ulvydas K.). Prisiminimai apie Untulį. – KK, 1991, 60, p. 4–33.

[52] Šešelgis A. Žemaitės raštų tekstologiniai klausimai. V., 1968, p. 42–44.

J. Jablonskis rekomenduoja Salį Švietimo ministerijai peržiūrėti Šatrijos Raganos verstą naują Friedricho Försterio knygos „Jaunuomenės auklėjimas" leidimą. Rašytoja, didžiai įsižeidusi, laiške Vaižgantui skundėsi, kad „studentėlis kažkoks" jos, „senos rašytojos (tegu ir menkų menkiausios)", taiso kalbą[53]. Iš tikrųjų Salys tada buvo dar tik antro kurso studentas.

K. Būga Salį pasikviečia sekretoriauti savo rengiamo „Lietuvių kalbos žodyno" redakcijoje, paragina vasaros atostogų metu „apžygiuoti žemaičių tarmines sienas tarp dounininkų ir dūnininkų, paskui tarp aukštaičių ir žemaičių".

Mirus K. Būgai, daugiausia J. Jablonskio rūpesčiu, Salys drauge su Pr. Skardžiumi siunčiamas studijuoti į Leipcigo universitetą. Laiške savo buvusiam mokiniui, švietimo ministrui Kazimierui Jokantui J. Jablonskis rašė: „Tiem dviem studentais aš ypačiai pasitikiu; plevėsomis jų nelaikau, tikiuos visiškai jų rimtumu ir patvarumu [...] Abiem tais studentais patariu ir Tamstai tikėti; juodu mūsų, tikrai man rodos, neapvils"[54]. Panašų laišką Jablonskis parašė ir tuometiniam Humanitarinių mokslų fakulteto dekanui profesoriui Mykolui Biržiškai[55].

Leipcigo universitete pagrindinis Salio profesorius buvo J. Gerulis. Jis dėstė lietuvių kalbos istorinę gramatiką, XVI–XVII amžiaus lietuvių ir latvių raštiją, prūsų kalbą, lietuvių ir latvių tarmes, latvių kalbos istorinę gramatiką, su savo dviem „künftige litauische Professoren" („būsimaisiais lietuvių profesoriais", taip kolegos studentai šaipydamiesi vadino Salį ir Pr. Skardžių), nagrinėjo senuosius baltų kalbų tekstus. Reinholdas Trautmannas dėstė slavistikos dalykus, garsus vokiečių sanskritologas Johanas Hertelis – sanskritą. Bent du semestrus kiekvieną sekmadienį abu studentai ir jų profesorius J. Gerulis su garsiuoju fonetiku Eduardu Sieversu aptarinėjo lietuvių tarmių fonetikos problemas[56]. Klausė ir neovitalizmo pradininko Hanso Driescho paskaitų[57].

Apskritai tuo metu Leipcigo universitetas sėkmingai tęsė puikias indoeuropeistikos, baltistikos ir slavistikos tradicijas, kurias šioje moks-

[53] Žėkaitė J. Šatrijos Ragana. V., 1984, p. 177–178.

[54] Jono Jablonskio laiškai. Sud. A. Piročkinas. V., 1985, p. 165–166.

[55] Jablonskis J. Straipsniai ir laiškai. Sud. A. Piročkinas. V., 1991, p. 225–227.

[56] plg. Skardžius Pr. Lietuvių kalbos dialektologija. – Aidai, 1968, 5, p. 215–218 (R. r., 4, p. 825).

[57] Drotvinas V. Antano Salio studijos Vokietijoje. – LKK, 1994, 34, p. 12–19.

lo įstaigoje sukūrė Karlas Brugmannas, Augustas Leskienas ir kiti vokiečių mokslininkai. Todėl nenuostabu, kad Salys ir Skardžius čia gavo labai gerą lingvistinį išsilavinimą.

1929 m. Salys vadovaujamas Giulio Panconcellio-Calzios Hamburgo universitete studijavo eksperimentinę fonetiką.

Po ypač sėkmingo darbo Vytauto Didžiojo universitete Kaune (1930–1939) ir Vilniaus universitete (1939–1943) 1944 m. artinantis frontui Salys, pasirūpinęs akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" kartotekos saugumu, pasitraukė į Vokietiją. Kurį laiką dirbo Greifswaldo universitete. Buvusio Kauno universiteto dėstytojo, Vokietijos prancūzų okupacinės zonos švietimo komisijos pirmininko Raymondo Schmittleino pakviestas Salys drauge su Skardžiumi baltistikos dalykus dėstė Tübingeno universitete. 1947 m. atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Savo buvusio mokytojo, vėliau kolegos Kauno universitete Alfredo Senno Salys drauge su Vincu Krėve-Mickevičium buvo pakviestas dirbti Pensilvanijos universitete Filadelfijoje, kur tais metais buvo įsteigtas Slavų ir baltų kalbų studijų skyrius, o jam vadovauti paskirtas A. Sennas. Šiame universitete Salys išdirbo iki pat mirties (1972 m. liepos 31 d.)[58].

Per pusę metų čia jam teko pramokti anglų kalbos. Daugiausia dėstė slavistikos dalykus. Kas antri metai, pasikeisdamas su A. Sennu, dėstė lietuvių kalbos kursą. Taip pat kas antri metai dėstė latvių ir prūsų kalbas. Galima sakyti, jog Saliui pasisekė: jis vienintelis iš mūsų

[58] Jonikas P. Antano Salio gyvenimo ir mokslinės veiklos pagrindiniai bruožai. – Salys A. Raštai. I. Bendrinė kalba. Roma, 1979, p. XIII–XX; Pokalbis su prof. Antanu Saliu. Par. K. Ostrauskas. – Aidai, 1974, 1, p. 14–20; GK, 1992, 6, p. 23–29; Salytė R. Tėvą prisiminus. – LKK, 1994, 34, p. 39–45; Maciūnas V. Keli bruožai ir prisiminimai apie A. Salį. – Draugas, 1972.X.28; Rinktiniai raštai. Sud. J. Šlekys. V., 2003, p. 820–837; Jakštas J. Žiupsnelis atsiminimų prof. A. Salio garbei. – Dirva, 1972.VIII.16; Jonikas P. Antano Salio mokslinė veikla. – Aidai, 1972, 8, p. 364–371; Schmalstieg W. R. A. Salys – profesorius Amerikoje. – Aidai, 1972, 8, p. 362–363; To the memory of professor Antanas Salys. – Lituanus, 1992, 38(3), p. 58–68; Profesoriaus Antano Salio atminimui. – LKK, 1994, 34, p. 44–50; Vaišnys J. Jo lange šviesa jau užgeso. – Laiškai lietuviams, 1972, 9, p. 300–301; Benson M. In memoriam Antony Salys, 1902–1972. – Lituanus, 1973, 19(1), p. 5–6; Klimas A. Prof. Antanas Salys – kalbininkas. – Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. Roma, 1984, 10, p. 19–29. Ulvydas K. A. Salio veikla Vytauto Didžiojo universitete 1930–1939 m. – LKK, 1994, 34, p. 20–29; Sabaliauskas A. Profesorius Antanas Salys – žmogus ir mokslininkas. – Ten pat, p. 30–37; Antano Salio laiškai Williamui R. Schmalstiegui. Par. A. Sabaliauskas. – Ten pat, p. 51–63.

kalbininkų lituanistų duoną pelnėsi iš akademinio darbo, nereikėjo jam dirbti kokiame nors fabrike, lankyti naujos specialybės kursų. Daugiausia laiko jis, žinoma, skyrė pedagoginiam darbui. Be Pensilvanijos universiteto, Salys lietuvių kalbą yra dėstęs taip pat Fordhamo universitete Niujorke, vadinamuosiuose lituanistikos vasariniuose kursuose[59].

Salio profesoriavimo metu Pensilvanijos universitetas tapo svarbiausiu Jungtinių Amerikos Valstijų lituanistikos centru. Tuo metu šiame universitete daktaro laipsnius gavo Vladas Kazimeras Jaskevičius, Antanas Klimas, Kostas Ostrauskas, Davidas Robinsonas, Williamas R. Schmalstiegas, Bronius Vaškelis.

Be pedagoginio darbo, daug laiko ir energijos Salys skyrė ir kitokiai mokslinei veiklai. Pirmiausia čia, aišku, reikia paminėti, jog jis kartu su A. Sennu sėkmingai baigė dar 1926 m. Maxo Niedermanno, Franzo Brenderio ir to paties A. Senno pradėtą kapitalinį lietuvių leksikografijos veikalą, penkiatomį „Lietuvių rašomosios kalbos žodyną" („Wörterbuch der litauischen Schriftsprache". Heidelberg, 1932–1968, I–V)[60]. Salys į darbą įsitraukė baigiant antrąjį žodyno tomą ir tai, be abejo, labai daug atsiliepė šio žodyno vertei. Jame atsirado daug patikimos tarminės medžiagos, taisyklingai sukurtų naujadarų, gerai sutvarkytas kirčiavimas.

Kaip minėjome, Saliui pasisekė, kad ir emigracijoje jis galėjo atsidėti akademiniam darbui. Laimingas Salys buvo ir kitu atžvilgiu: po mirties buvo rūpestingai parengti ir išleisti jo raštai. Čia ypač dideli nuopelnai tenka kalbininko žmonai Sofijai Salienei[61], taip pat raštų redaktoriui Petrui Jonikui ir Lietuvių katalikų mokslo akademijai Romoje. Keturiuose stambiuose „Raštų" tomuose skelbiami ne tik visi svarbesni Salio kalbiniai raštai, anksčiau spausdinti įvairiuose periodiniuose ir neperiodiniuose leidiniuose, bet kai kas spausdinama ir pirmą kartą iš likusių rankraščių.

Pagal šiuos raštų tomus yra ir patogiausia apžvelgti visą mokslinį Salio palikimą.

Pirmajame „Raštų" („Raštai. I. Bendrinė kalba". Roma, 1979) tome skelbiami darbai, labiausiai susiję su bendrine kalba, jos rašyba, tartimi,

[59] Vasys A. Lietuvių kalba Fordhamo universitete. – Aidai, 1972, 1, p. 50–54.
[60] plg. Liet. k. t. ist., I, p. 230–231.
[61] Salienė S. Žmonos žodis: iš A. Salio raštų leidimo istorijos. – LKK, 1994, 34, p. 38.

terminologija. Iš čia publikuojamų darbų norėtųsi atkreipti dėmesį į Salio dar 1931–1938 m. įvairiuose periodiniuose leidiniuose paskelbtus ir su bendrosios kalbotyros klausimais susijusius straipsnius: „Kalba ir visuomenė" (p. 3–6), „Gimtoji kalba ir mąstymas" (p. 6–13), „Mokykla ir kalbos jausmas" (p. 13–16), „Kalbos tikslumas ir kitkas" (p. 16–30).

Lietuvių kalbos rašybos istorijos tyrinėtojams labai pravers tome publikuojamas Salio kartu su Pranu Skardžiumi ir Jurgiu Talmantu pasirašytas „Rašybos reformos projektas" (p. 46–65). Vėlesnieji kalbininkai, kartais prisiminę šį projektą, teigia, kad šis toks „revoliucingas" rašybos keitimas nieko gera negalėjo duoti, nes visuomenė jau buvo pripratusi ir daug metų vartojusi Fridricho Kuršaičio, Jono Jablonskio ir kitų kalbininkų nustatytą rašybą ir, žinoma, teisus buvo Kazimieras Būga kadaise pasakęs, kad „Rašyba – ne rankovė", kurią taip lengva keitinėti. Tačiau šiaip ar taip daugelio tautų rašybos reformų patirtis rodo, jog rašybos keitimas visada esti skausmingas procesas (prisiminkime kaip rusų jūrininkai po revoliucijos kratė Peterburgo spaustuves ir konfiskuodavo „kietinimo ženklus"). Todėl ir norėtųsi suabejoti, ar lietuvių kultūrai nebūtų buvę naudingiau, jeigu ana Salio ir kitų parengta rašybos reforma būtų buvusi įgyvendinta.

Salys nemaža rašė įvairiais kirčiavimo, tarties klausimais, šalia dar Lietuvoje paskelbtų straipsnių šiame tome spausdinamas jau emigracijoje parašytas jo straipsnis „Dvikalbių vaikų tarties taisymas" (p. 129–133). Jame Salys, kaip geras fonetikos specialistas ir tikriausiai savo šeimos praktikas, aiškina, kaip angliškoje aplinkoje augančius vaikus išmokyti taisyklingos lietuvių kalbos garsų tarties. Išeivijos priaugančios kartos lietuvių kalbos žodyno problemoms skirtas pirmą kartą skelbiamas straipsnis „Žodyno gausinimas ir švarinimas" (p. 200–203).

Ypatingo dėmesio verti šiame tome skelbiami straipsniai „Vis dėlto: kaip danguje, taip ir žemėje" (p. 145–152) ir „Ir vis dėlto ne taip" (p. 152–161). Pirmasis straipsnis pirmą kartą buvo išspausdintas 1971 m. žurnale „Laiškai lietuviams", antrasis – 1972 m. „Aiduose". Šiais straipsniais Salys pakankamai argumentuotai įrodo, jog „pirmųjų mūsų rašto paminklų sutartinai vartotas Viešpaties maldos posakis *kaip danguje, taip ir žemėje*, grąžintas į poterius karevičinės[62] reformos metu, yra teiktinesnis nei nuo XVII a. įsigalėjęs „pataisytas" *kaip danguje, taip ir ant žemės*" (p. 152).

[62] Arkivyskupas Pranciškus Karevičius (1861–1945).

Iš rankraščio pirmą kartą spausdinamas anglų kalba parašytas straipsnis „Dabartinės lietuvių kalbos naujadarai („Neologisms in Modern Lithuanian", p. 165–169), kuriame trumpai apžvelgiama lietuvių kalbos naujadarų istorija, iškeliami J. Jablonskio nuopelnai. Pateikiama ir įdomių pavyzdžių iš kitų kalbų naujadarų kūrimo istorijos.

Šiame tome skelbiami ir dar Lietuvoje „Gimtojoje kalboje" išspausdinti žinomi Salio straipsniai „Mūsų gentivardžiai" (p. 176–189), „Kortų vardai" (p. 195–200), taip pat ano žurnalo „Klausimų kraitelės" skyriuje Salio pateikti trumpi atsakymai į skaitytojų klausimus (p. 209–289), straipsneliai kalbos praktikos klausimais, skelbti „Lietuvos aide" (p. 290–366).

Ištisai perspausdintas net Leonardo Dambriūno (tada Dambrausko, *A. S.*) parengtas, Salio ir Pr. Skardžiaus redaguotas „Kalbos patarėjas" (Kaunas, 1939) (p. 379–454), Leonardo Dargio „Prekybinės korespondencijos žodynėlis" (iš jo knygos „Prekybinė korespondencija" Kaunas, 1938) (p. 455–484), nes, anot L. Dargio, „lietuviškosios dalies naujų terminų pagrindinis autorius buvo prof. A. Salys"[63].

Galima sakyti, jog visą mokslinės veiklos laikotarpį Salys domėjosi onomastikos problemomis. Šios problemos jau liečiamos jo daktaro disertacijoje, o vėliau įvairiuose leidiniuose jis paskelbė daugybę mažesnių ir didesnių straipsnių, skirtų tiek teoriniams, tiek praktiniams vardyno klausimams.

Vardyno dalykams ir skiriamas antrasis „Raštų" tomas („Raštai. II. Tikriniai vardai". Roma, 1983). Jame skelbiami bendresnio pobūdžio straipsniai – „Apie mūsų vardus ir pavardes" (p. 11–16), „Mūsų pavardės" (p. 16–22), „Krikštavardžiai" (p. 26–43), „Pravardė" (p. 43–48), „Tėvavardžiai" (p. 50–53) yra tartum savotiškas lietuvių antroponimikos įvadas. Dalis šių straipsnių pirmą kartą buvo paskelbti dar Lietuvoje, tačiau kita dalis parašyta jau Jungtinėse Amerikos Valstijose. Čia dirbdamas Salys parašė ir keliasdešimt straipsnių, daugiausia pirmą kartą paskelbtų bostoniškėje „Lietuvių enciklopedijoje". Juose aiškinama įvairių vardų, pavardžių, vietovardžių kilmė (*Jogaila, Jokūbas, Juozapas, Jurgis, Kęstutis, Mažvydas, Urbonas, Kaunas, Kėdainiai, Klaipėda, Maskva, Nemunas, Vilnius* ir kt.). Šie straipsniai yra ypač vertingi dėl to, kad

[63] Savukynas B., Vitkauskas V. (Rec.) – Blt., 1987, 23(2), p. 202–204; Vitkauskas V. (Rec.) – MK, 1987, 3, p. 37–39.

juose randama daug istorinių duomenų, padedančių nustatyti autentiškas asmenvardžių bei vietovardžių formas. Atsargūs ir dažniausiai gerai motyvuoti yra etimologiniai aiškinimai. Pasitaiko čia kartais iš pirmo žvilgsnio beveik neįtikėtinų dalykų. Pavyzdžiui, kaip iš formos *Pukuveras* (ar *Putaviras*) atsiranda mūsų raštų forma *Liūtauras* (p. 133–134).

Labai išsamus yra *Vilniaus* kilmės aiškinimas (p. 173–178), ypač įdomi ir labai įtikima mintis, jog upės vardas *Vìlija* gali būti siejamas su slavišku būdvardžiu *velĭja* 'didelė' („... slavai, apie VI a. pasiekę Vilniaus žemę, Nerį bus tiesiog praminę, lietuviškai tariant, Didžiąja (t. y. upe), nes iš tikrųjų ji tame krašte ir didžiausia. Vardui plg. *Velikaja* (: rus. *velikaja* 'didžioji'), įtekančia į Pskovo ežerą", p. 178).

Gal atskirai reikėtų paminėti pirmą kartą „Raštuose" skelbiamą 1967 m. Lituanistikos instituto suvažiavime Filadelfijoje skaitytą paskaitą „Lietuvos vardo kilmė" (p. 146–156). Čia apžvelgiamos lietuvio vardo formos, Lietuvos pavadinimas įvairiuose istoriniuose dokumentuose, liaudiškieji ir kalbininkų žodžio *Lietuvà* kilmės aiškinimai. Salys įsitikinęs, jog Lietuvos vardas kilęs iš vandenvardžio: „Man pačiam, dar dirbant Lietuvos Universitete, kaip ir visiems kitiems mūsų kalbininkams, buvo aišku, kad Lietuvos vardas turi būti kilęs iš kokio vandenvardžio, kadangi Lãtvijos vardas yra kilęs iš *Latuvõs*" (p. 153). Saliui nekyla abejonių, kad Lietuvos vardas toliau etimologiškai sietinas su liet. *líeti* šaknimi ir jos vediniais. Dėl Kazimiero Kuzavinio Lietuvos vardo siejimo su Neries intaku *Lietáuka*[64] Salys pareiškia, kad „Tas vietovardis labai yra įdomus, bet mes tikrai nežinome jo metrikos; nežinome, kokio senumo jisai yra" (p. 155). „Bet kad pirmiausia kur nors šitoj teritorijoj Lietuvos vardas yra gimęs, kad jis yra upėvardinės kilmės, atrodo, abejoti netenka" (p. 156).

Didžiąją tomo dalį sudaro įvairūs tikrinių vardų sąrašai. Šiuos sąrašus sudarė pats Salys arba šiaip prie jų sudarymo yra prisidėjęs[65]. Šiuo metu sąrašai galbūt didesnės mokslinės vertės ir neturi. Tačiau jie yra įdomūs dokumentai, parodantys Salio ir kitų mūsų kalbininkų atitinkamą veiklos etapą. Tiesa, iš šių sąrašų reikėtų išskirti dar 1933 m.

[64] Kuzavinis K. Iš kur kilęs kraštovardis Lietuva. – Mokslas ir gyvenimas, 1964, 4, p. 10; Lietuvos vardo kilmė. – Klb., 1964, 10, p. 5–16.

[65] Vanagas A. Prof. A. Salys ir pavardžių bei vietovardžių komisija. – LKK, 1994, 34, p. 64–71; Maciejauskienė V. Antano Salio „Kalendoriniai vardai". – Ten pat, p. 72–74.

„Gimtojoje kalboje" paskelbtą vertingą studiją „Mūsų lietuviškieji vardai" (p. 267–284), kurioje pirmą kartą taip sistemingai ir plačiai apžvelgiami tautiški mūsų vardai, aiškinama jų kilmė[66].

Į trečiąjį „Raštų" tomą („Raštai. III. Įvairūs straipsniai". Roma, 1985) sudėti įvairios apimties straipsniai, „autoriaus rašyti daugiausia enciklopedinei informacijai bei šiaip įvairiomis progomis platesnei visuomenei". „Raštų" redaktoriaus jie suskirstyti į keletą bendresnių skyrių: „Kalbos mokslas", „Kalbininkai ir kalbos darbininkai", „Lietuvių kalba", „Atskirų žodžių istorija", „Recenzijos", „Kitos baltų kalbos ir tautos bei jų kiltys", „Kitos indoeuropiečių kalbos", „Neindoeuropiečių kalbos".

Daugelis šiame tome publikuojamų straipsnių yra paskelbti Bostono „Lietuvių enciklopedijoje". Nemaža jų dalis buvo jau išspausdinta ir Kaune leistos „Lietuviškosios enciklopedijos" (Kaunas, 1933–1941) tomuose. Tačiau tarp šių straipsnių esama ir tokių, kurie toli gražu prašoka įprastinių bendrųjų enciklopedijų straipsnių ribas, tai jau, galima sakyti, ištisos studijos. Pirmiausia čia reikėtų paminėti straipsnius: „Baltų kalbos" (p. 324–335), „Baltų tautos" (p. 319–323), „Čigonų kalba" (p. 499–503), „Pagudė" (p. 542–457), „Pamedė" (p. 457–466), „Prūsų kalba" (p. 409–427), „Sūduvių kalba" (p. 395–405) ir kt.

Platoką straipsnį apie baltų kalbas („Baltic languages", p. 335–343) Salys buvo paskelbęs ir „Encyclopaedia Britannica" XIV leidime (1955, 3, p. 3–5).

1969 m. Lituanistikos instituto suvažiavime Čikagoje skaitytos paskaitos pagrindu parengtas straipsnis „Baltų ir slavų kalbų raidos skirtybės" (p. 343–352), kuriame apžvelgiama ginčo dėl baltų ir slavų senųjų santykių pobūdžio istorija, kritiškai įvertinamos įvairių tyrinėtojų nurodytos šių kalbų bendrybės. Salys sutinka, kad nuomonių skirtybių dėl baltų ir slavų kalbų santykių yra ir bus. Tačiau „daugeliu atžvilgių čia yra tikėjimo, ne tiek pačių faktų dalykas". Be to, Salys pabrėžia, „nemaišytume su tuo reikalu politikos ar ko nors" (p. 352).

Labai svarbus anglų kalba parašytas ir 1952 m. žurnale „Studi Baltici" (p. 173–185) paskelbtas straipsnis apie lietuvių kalbos vienaskaitos šauksmininką su galūne *-ai* („The Lithuanian vocative singular in *-ai*", p. 247–257). Išanalizavęs senųjų raštų ir tarmių medžiagą, Salys daro išvadą, jog tokie šauksmininkai kaip *Jõnai, Juõzapai, põnai, kãtinai*

[66] Vanagas A. (Rec.) – MK, 1987, 3, p. 39–40.

atsirado iš šauksmininko formų su *-e* po to, kai šis balsis nukrito ir kamiengalio priebalsis sukietėjo, nes kitu atveju šiandien turėtume formos **Joniai*, **poniai* ir t. t. Šis procesas nėra labai senas. Jis būdingas tik lietuvių kalbai.

Anglų kalba parašytas taip pat straipsnis apie mažybines lietuvių kalbos priesagas „300 būdų pasakyti „brangusis broli" („300 ways to say „Dear Brother", p. 244–247). Pirmą kartą jis buvo paskelbtas 1951 metais (The Marian, 1951, 1).

Plačiame, pirmą kartą Bostono „Lietuvių enciklopedijoje" (35, p. 394–441) straipsnyje „Žodynas" (p. 213–244) apžvelgiami ne tiktai įvairūs žodyno tipai, lietuvių kalbos žodynų istorija, bet parodoma ir neigiama rusų kalbos įtaka bendrinės lietuvių kalbos raidai vadinamuoju tarybiniu laikotarpiu.

Dalis straipsnio anglų kalba paskelbta ir žurnale „Lituanus" („The Russianization of the Lithuanian Vocabulary Under the Soviets". – 1967, 13(2), p. 47–62).

Labai vertingas straipsnis „Martyno Mažvydo raštų kalba" (p. 192–199), pirmą kartą paskelbtas „Metmenyse" (1973, 25, p. 3–14).

Iš straipsnių, skirtų lietuvių kalbos žodžių istorijai, galbūt pirmiausia reikėtų paminėti bostoniškėje „Lietuvių enciklopedijoje" paskelbtus straipsnius: „Karalius" (p. 276–278), „Kūčios" (p. 280–282), „Kunigas" (p. 282–285), „Ponas" (p. 287–294).

Apskritai Salio dalyvavimas šios enciklopedijos rengime buvo labai svarbus. Istorikas Vincas Trumpa prisiminė: „Labai gerai, kad mūsų bostoniškė enciklopedija įkinkė į panašų darbą prof. Antaną Salį, kuris taip pat nebuvo didelis mėgėjas (kaip ir istorikas Ignas Jonynas, daug rašęs „Lietuviškoje enciklopedijoje" *A. S.*) ra yti, bet kurio patyrimas ir i manymas taip pat buvo tiesiog nuostabus"[67].

Vertingi iame tome skelbiami dar Lietuvoje para yti ir i spausdinti Salio straipsniai: „A. Baranauskas kalbos darbininkas" (p. 115–120), „Kazimieras Jaunius" (p. 120–123), „A. Jakštas kalbos darbininkas" (p. 123–126), „K. Būgos darbo kelias" (p. 127–134), „Prof. K. Būgos rašto palikimas" (p. 136–154), „A. A. Prof. A. Meillet ir jo santykiai su Lietuva" (p. 159–164)[68].

[67] Trumpa V. Apie žmones ir laiką. V., 2001, p. 275.
[68] Zinkevičius Z. (Rec.) – MK, 1987, 3, p. 40–41.

Turint galvoje atskiras lietuvių kalbotyros sritis, Salys daugiausia nusipelnė lietuvių dialektologijai. Šiai sričiai ir yra skirtas ketvirtasis jo „Raštų" tomas („Raštai. IV. Lietuvių kalbos tarmės". Roma, 1992).

Suprantama, atitrūkęs nuo Lietuvos, nuo tiesioginio savo tyrinėjimo objekto – lietuvių kalbos tarmių, Salys negalėjo taip sėkmingai tęsti tarmių tyrimo darbo, kaip buvo pradėjęs jį Lietuvoje. Todėl ir šiame tome publikuojami svarbiausi darbai buvo išspausdinti dar Lietuvoje.

Čia skelbiama Kauno universitete skaityto dialektologijos kurso santraukos naujas ir papildytas leidimas, išleistas 1946 m. Tübingene – „Lietuvių kalbos tarmės" (p. 3–140). Tai labai sistemingas lietuvių dialektologijos kursas, ypač jis svarbus tuo, kad Salys daug kur čia remiasi savo paties surinktais duomenimis. Pradžioje jis aptaria dialektologijos sąvoką, tarmių atsiradimo priežastis, pateikia trumpą lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimo ir klasifikacijos istoriją. Pats Salys iš esmės remiasi Kazimiero Jauniaus sudaryta klasifikacija, daug kur ją patikslina, patobulina. Ši klasifikacija buvo įsigalėjusi Lietuvoje. Ją vartojo ir daugelis užsienio kalbininkų. Net ir po 1965 metų, kai Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus buvo pasiūlytas „A. Baranausko klasifikacijos pagerintas variantas", kai kurie kalbininkai buvo labiau linkę pritarti Kazimiero Jauniaus ir Salio klasifikacijai.

Salio paskaitų kurse esama daug istorinės dialektologijos elementų. Jis, remdamasis įvairiais dokumentais, senaisiais raštais, mėgina nustatyti atskirų tarminių faktų chronologiją. Salys daro išvadą, jog žemaitiškojo garsų dėsnio veikimo pradžią ir tuo pačiu afrikatų *č, dž* atsiradimą šiaurinėje Lietuvoje vertėtų nukelti į XV a. pradžią ar net vidurį. Žemaičiai į dabartines tris tarmes galutinai suskilo tik XVI a. gale arba net XVII a. pradžioje.

Kaip atskirą aukštaičių tarmę Salys pirmasis išskyrė dzūkus. Nors apskritai jis čia nėra kategoriškas: „šis išskyrimas, kaip ir apskritai visas tarmėmis skirstymas tėra sutartinis dalykas, nes dialektologas, dalyką griežtai imdamas, gali kalbėti tik apie izofonas ar, geriausiu atveju, apie izofonų juostą" (p. 133). Be to, išskirdamas dzūkus, Salys atsižvelgė į pačių žmonių, pabrėžiančių savo skirtumą, nuomonę. Tikriausiai Salys teisus teigdamas, jog „dzūkų tarmė negali būti jaunesnė už XIV amž." (p. 136). Tačiau gal kiek kategoriškas jo teiginys, kad „rodos, netenka abejoti, kad gudų kalbos įtaka bus prisidėjusi prie dzūkų tarmės susidarymo" (p. 136). Tokiam tvirtinimui priešta-

rautų Zietelos lietuvių šnekta, labiausiai paveikta baltarusių kalbos įtakos, tačiau nedzūkuojanti[69].

Šiaip Salio paskaitų kurse atskirai aptariamos žemaičių ir aukštaičių tarmės, apžvelgiamos būdingesnės jų ypatybės.

Sekdamas K. Būgos sudarytais terminais *dóunininkai, dūnininkai, dónininkai*, Salys sukūrė aukštaičių rytiečių šnektoms žymėti terminus *pántininkai, póntininkai, pùntininkai, rõtininkai, dãdininkai, pãninininkai, žaliniñkai*, kurie savo metu buvo plačiai įsigalėję.

Minėtina, kad šiame paskaitų kurse Salys pirmasis nurodė, kad Martynas Mažvydas rašė dūnininkų tarme (p. 23). Plačiau Mažvydo kalbos problemas jis aptarė minėtame 1973 m. „Metmenyse" paskelbtame straipsnyje. Įdomu, kad Salio straipsnyje prieinama prie labai panašių išvadų, prie kurių savo studijoje priėjo detaliai Mažvydo kalbą tyręs Zigmas Zinkevičius[70].

Labai išsamią ir kritišką Salio paskaitų kurso analizę yra pateikęs Aleksas Girdenis[71]. Iš pradžių jis tartum linkęs Saliui priekaištauti, kad šis „didžiulio talento ir polėkio dialektologas, paliko mums tik kruopelytę to, ką iš tikrųjų galėjo padaryti" (p. 101). Tačiau prisiminęs kitus Salio darbus ir „per daug dinamišką, per daug plačių interesų asmenybę", A. Girdenis daro išvadą, kad „Įsivaizduoti lietuvių dialektologiją be A. Salio beveik neįmanoma – net tie, kurie ne vienu klausimu mąstome kiek kitaip, esame jo netiesiogiai mokiniai ir daugelio jo gražiai pradėtų darbų tęsėjai. Tikriausiai neiškreipsiu tiesos sakydamas, kad dabartinis mūsų tarmių mokslas gimė J. Gerulio ir A. Salio pastangomis, – tuo paaiškinama ir labai sparti jos raida pokario metais, ir tam tikros įsisenėjusios paklaidos" (p. 113).

Ketvirtajame „Raštų" tome spausdinama ir Leipcigo universitete Salio apginta disertacija „Žemaičių tarmės. I dalis. Žemaičių kalbinės srities istorija" („Die žemaitischen Mundarten. Teil I. Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets", p. 141–286), kuri pirmą kartą 1930 m. buvo paskelbta „Tautos ir žodžio" šeštajame tome (p. 173–314).

[69] Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorija. V., 1987, II, p. 250–251; „Dzūkai" ir „dzūkavimas". – ABSl, 1987, 18, p. 413–421 (R. s., I, p. 338–346).

[70] Zinkevičius Z. M. Mažvydo raštų kalba. – Blt., 1977, 13(2), p. 358–371; 1978, 14(1), p. 38–44; 14(2), p. 139–146; 1979, 15(1), p. 16–22 (R. s., 2, p. 181–222).

[71] Girdenis A. (Rec.) – Blt., 1996, 31(1), p. 101–114 (K. d., 3, p. 420–441).

Šiame darbe Salys, remdamasis gausiais istoriniais dokumentais, mėgina atkurti į vakarus nuo Nevėžio esančios Lietuvos dalies kalbinę situaciją, atskirai aptardamas vadinamuosius kuršių, žiemgalių, lietuvių žemaičius. Daug vietos skiria labai sudėtingai problemai – XIII–XIV a. dėl nuolatinių kovų susidariusios dykros (ji tęsėsi iki Nemuno, o kai kur net už jo, Baltijos pajūriu siekė Livoniją) iš naujo apgyvendinimui[72].

Bostono „Lietuvių enciklopedijai" (15, p. 571–589) Salys parašė didelį straipsnį „Lietuvių kalbos tarmės" (p. 289–318). Šis straipsnis nėra kokia nors anksčiau mūsų aptarto Salio veikalo „Lietuvių kalbos tarmės" santrauka, tai naujai parašytas darbas, kuriame rado atgarsį ir naujesni Lietuvoje paskelbti tyrinėjimai. Be kita ko, čia kritikuojama Girdenio ir Zinkevičiaus paskelbta nauja lietuvių kalbos tarmių klasifikacija. Pateikiamas Salio 1933 m. sudarytas ir 1966 m. Zinkevičiaus knygoje „Lietuvių dialektologija" paskelbtas pagal Girdenio ir Zinkevičiaus klasifikaciją sudarytas lietuvių kalbos tarmių žemėlapis.

Ketvirtajame „Raštų" tome taip pat iš „Lietuvių enciklopedijos" (35, p. 34–38) perspausdintas platus straipsnis „Zanavykai" (p. 319–327), iš Alicijos Rugytės redaguotos knygos „Švėkšna" (Čikaga, 1974, p. 57–66) straipsnis „Švėkšnos vardas ir tarmė" (p. 331–340), dar 1930 m. vokiečių žurnale „Vox" (1930, 16(4), p. 101–110) išspausdintas eksperimentinės fonetikos straipsnis „Dėl uždarumo priebalsių skardumo Salantų tarmėje" („Zur Stimmhaftigkeit der Verschlusslaute in der žemaitischen (niederlitauischen) Mundart von Salantai" (p. 341–351). Šį straipsnį Salys parengė 1929 m. dirbdamas Hamburgo universiteto Panconcellio-Calzios vadovaujamoje laboratorijoje.

Atskirai minėtinas čia perspausdintas ir labai svarbus mūsų istorinei dialektologijai pirmą kartą žurnale „Archivum Philologicum" (1933, 4, p. 21–34) paskelbtas straipsnis „Kelios pastabos tarmių istorijai" (p. 359–371).

Šiame „Raštų" tome paskelbti Salio darbai rodo, kad jį, be abejo, galima laikyti vienu pačių žymiausių dialektologų per visą lietuvių kalbos tyrinėjimo istoriją. Antano Baranausko, Kazimiero Jauniaus tarmių tyrinėjimo darbą jis pakėlė į naują gerokai aukštesnę pakopą.

1995 m. Vilniuje išleista Salio knyga „Baltų kalbos, tautos bei kiltys". Ją sudaro dalis šio kalbininko straipsnių, paskelbtų jo „Raštų" trečiajame

[72] Plg. Vileišis V. Tautiniai santykiai Maž. Lietuvoje. Kaunas, 1935, p. 11–14.

tome. Knygą redagavo Marius Daškus, specialusis redaktorius Bronys Savukynas. Knygoje spausdinamas ir B. Savukyno straipsnis, kuriame pabrėžiama, kad Salys laikytinas vienu žymiausių mūsų baltistų.

Per visą savo mokslinės veiklos laikotarpį Salys labai aktyviai darbavosi ir lietuvių kalbos kultūros baruose. Jis buvo vienas iš žurnalo „Gimtoji kalba" steigėjų ir redakcijos narių. Darbavosi įvairiose terminologijos komisijose. Tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje jis parengė knygą „Automobilio ekonomija" (Kaunas, 1932).

Buvę Salio studentai Vytauto Didžiojo universitete Kaune ir Pensilvanijos universitete Filadelfijoje Salį prisimena kaip puikų pedagogą. „Aš manau, kad joks studentas neturėjo jokios baimės, kada jam tekdavo eiti į prof. A. Salio darbo kabinetą: visi studentai buvo priimami nuoširdžiai ir džiugiai, ir mokslinės problemos buvo išsprendžiamos be sunkumų", – prisimena žymusis Jungtinių Amerikos Valstijų baltistas Williamas R. Schmalstiegas[73]. Apskritai, anot Schmalstiego, tai buvęs „Žmogus su šypsena veide". Kai 1969 m. Salys lankėsi Lietuvoje, iš karto užsimezgė draugiški santykiai tarp jo ir jaunesnės kartos lietuvių kalbininkų.

1998 m. Antano Salio vardas suteiktas vienai Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto auditorijų. Taip pat įsteigta Salio vardo stipendija jaunam kalbininkui, tiriančiam tarmes[74].

Petras Jonikas. P. Jonikas – šalia savo mokytojų Prano Skardžiaus ir Antano Salio produktyviausias paskutiniųjų nepriklausomos Lietuvos metų lietuvių kalbos tyrinėtojas[75].

Jis buvo pirmasis Kauno Vytauto Didžiojo universiteto auklėtinis kalbininkas, kurio diplominis darbas „Pagramančio tarmė" (Kaunas, 1939) buvo išspausdintas. Jis pirmasis Lietuvoje 1942 m. apgynė lietuvių kalbotyros daktaro disertaciją „Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kūrimasis priešaušrio ir „Aušros" laikais" (oficialieji oponentai Pranas Skardžius ir Janas Otrębskis). Po sėkmingų studijų Kauno, Rygos, Vienos ir Karaliaučiaus universitetuose 1937 m. jis pradėjo dėstyti Kauno, o vėliau Vilniaus universitetuose. 1942 m. jam buvo suteiktas docento

[73] Schmalstieg W. R. A. Salys – profesorius Amerikoje. – Aidai, 1972, 8, p. 363.
[74] GK, 1999, 2, p. 24–25.
[75] Liet. k. t. ist., I, p. 204–205. P. Jonikas gimė 1906 m. kovo 25 d. Antringiuose, buv. Tauragės valsčiuje. 1927 m. baigė Tauragės mokytojų seminariją.

vardas. 1938–1940 m. Jonikas redagavo žurnalą „Gimtoji kalba“. 1940–1944 m. vadovavo Lietuvių kalbos instituto Lietuvių kalbos ir terminologijos sekcijai.

Lietuvių kalbos istorijos, kalbos kultūros klausimais Jonikas paskelbė daugybę straipsnių žurnaluose, laikraščiuose.

1944 m. kalbininkas pasitraukė į Vakarus. 1944–1949 m. gyveno Vokietijoje. 1946 m. lietuvių kalbą dėstė lietuviškoje Hanau gimnazijoje. 1946–1949 m. profesoriavo Pabaltijo universitete, iš pradžių Hamburge, vėliau prie Hamburgo esančiame Pinneberge. 1949 m. persikėlė į Jungtines Amerikos Valstijas. Darbavosi šio krašto lietuvių spaudoje. Čikagos universitete studijavo bibliotekininkystę. Apgynė šios srities disertaciją. 1957–1973 m. dirbo Čikagos universiteto bibliotekoje. 1970–1973 m. – šio universiteto baltų kalbų profesorius. 1969–1978 m. – Čikagos pedagoginio lituanistikos instituto rektorius.

Mirė Jonikas 1996 m. vasario 3 d. Čikagos priemiestyje Riversaide (Riverside). Palaidotas Čikagos Tautinėse lietuvių kapinėse[76].

1972 m. Čikagoje buvo išleistas kapitalinis Joniko veikalas „Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos kūrimasis antrojoje XIX a. pusėje“. Tai kiek papildyta, paredaguota, šiek tiek pakeista antrašte prieš trisdešimt metų (1942.I.31) Vilniuje apginta daktaro disertacija.

Įvadinėje knygos dalyje Jonikas, daugiausia remdamasis Prahos lingvistinės mokyklos atstovų darbais, apibrėžia bendrinės kalbos sąvoką, aptaria jos ypatybes, ypač bendrinės šnekamosios ir rašomosios kalbos skirtumus. Savo tyrinėjimo objektu Jonikas pasirinkęs laikotarpį nuo Fridricho Kuršaičio lietuvių kalbos tyrinėjimų pasirodymo iki „Aušros“ sustojimo 1886 metais. Tai apie keturiasdešimt metų apimantis laikotarpis. Lietuvių bendrinės rašomosios kalbos istorijoje šis laikotarpis svarbus tuo, kad su juo susijusi žymiųjų lietuvių kalbos tyrėjų Augusto Schleicherio, Fridricho Kuršaičio, Antano Baranausko, Kazimiero Jauniaus veikla. Šiuo metu iškyla ir daugiau žymesnių

[76] Dundulis A. Kalbininkas Petras Jonikas sukaktuvininkas. – GK, 1966, 1(31), p. 1–3; Skardžius Pr. Vidurkinė dr. P. Joniko sukaktis. – Aidai, 1971, 3, p. 108–109 (R. r., II, p. 603–606); Šlapelytė-Sirutienė G. Vilnijos atgarsiai. V., 2004, p. 169–182; Palionis J. Gimtojo žodžio baruose. – GK, 1991, 4, p. 28–30; Sabaliauskas A. Petras Jonikas. – GK, 1996, 4, p. 4–8; Blt., 1997, 31(1), p. 130–131.

rašytojų, visuomenės veikėjų, kurie rūpinosi bendrinės rašomosios kalbos dalykais. Aptardamas sąlygas, kuriomis pradėjo formuotis bendrinė rašomoji kalba, Jonikas, dažnai remdamasis ano meto veikėjų atsiminimais, rašo apie susidomėjimą lietuvių kalba Maskvos ir Peterburgo universitetų lietuvių studentų būreliuose, apie lietuvių kalbos mokymą Kauno kunigų seminarijoje, Marijampolės gimnazijoje, Veiverių mokytojų seminarijoje.

Bendrinė rašomoji kalba skirtingai formavosi Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje. Mažojoje Lietuvoje ji susiformavo anksčiau. Tai lėmė kelios priežastys: „M. Lietuvos plotas ir kalbinis susiskirstymas mažesnis negu Didžiosios, ten iš seno daugiau buvo spausdinama knygų, didelį vaidmenį suvaidino kalbos komisijos ir autoritetingesnės gramatikos, ypač Kleino, kuriuo daugumas vėliau sekė, toliau Schleicherio ir Kuršaičio, kuriomis kaip tik teko pasekti daugiausia lietuvių kalbą neprigimusiems kunigams ir kitiems pareigūnams rašto žmonėms; be to, didesnis ir kalbinio gyvenimo organizuotumas M. Lietuvoje“ (p. 21–22).

Tačiau ši, anot F. Kuršaičio „Biblijos ir giesmių knygų kalba“ Didžiojoje Lietuvoje, bent jau be pataisymų atrodė nepriimtina. Tačiau savo reikalams pritaikytos vieningos bendrinės rašomosios kalbos kūrime Didžioji Lietuva buvo gerokai atsilikusi nuo Mažosios.

Dvi pagrindinės Joniko knygos dalys yra skirtos tarmės ir rašybos problemoms. Pirmojoje dalyje apžvelgiama lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimo, ypač skirstymo istorija. parodoma, kaip tarminius dalykus sprendė A. Schleicheris, F. Kuršaitis, Motiejus Valančius, Simonas Daukantas, Laurynas Ivinskis, Jonas Juška, Antanas Baranauskas, Kazimieras Jaunius, Janas Karłowiczius, Jonas Spudulis, Jonas Šliūpas ir kiti ano meto kalbininkai bei lietuvių kultūros veikėjai. Aptariamas vakariečių aukštaičių tarmės iškilimas, „Aušros“ redagavimo tarmės klausimas.

Rašybai skirtoje dalyje atskirai aptariama raidyno ir rašybos dėsnių problemos, parodoma labai sudėtinga mūsų raidyno ir rašybos raida. Pabrėžiama A. Schleicherio vartotos rašybos įtaka tolesnei mūsų rašybos raidai. Pavyzdžiui „Aušroje“ iš esmės buvo sekama A. Schleicherio rašybos pagrindais.

Joniko knyga gražiai parodo visą šio laikotarpio bendrinės rašomosios kalbos formavimosi procesą. Joje panaudota labai gausi spausdinta ir rankraštinė literatūra. Autorius turėjęs progos net ir apklausinėti kai kuriuos šio proceso dalyvius bei liudininkus (Adomą Jakštą

Dambrauską, Martyną Jankų, Juozapą Miliauską-Miglovarą, Peliksą Sragį, Joną Šliūpą)[77].

Kitas labai svarbus, jau ne tik išleistas, bet ir parašytas emigracijoje Joniko veikalas yra knyga „Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje. Visuomeniniai lietuvių kalbos istorijos bruožai" (Chicago, 1987). Tai pirmoji, sakytume, lietuvių kalbotyros knyga, parašyta kalbininko, kurioje yra daugiau istorijos negu kalbotyros. Apskritai tai labai dėkinga tema, nes turbūt pasaulyje ne taip lengva rasti kalbą, kurios raida būtų tiesiogiai susijusi su tokia daugybe įvykių – karų, epidemijų, sukilimų, kaimynų ekspansijos, kuriuos amžių būvyje lietuvių tautai teko patirti. O kalba, be abejo, yra pagrindinė tautos egzistencijos sąlyga. „XVI a. Mikalojus Daukša bene pirmasis mūsuose kėlė pagrindinę lietuvių kalbos reikšmę lietuvių tautos egzistencijai. O bent nuo XIX a. pradžios ir Lietuvoje tolydžio plinta mintis, kad pagrindinis tautos sąvokos dėmuo yra individualinė tautos kultūra, ypač jos gimtoji kalba. Daugiau kaip prieš šimtmetį buvo ir ne vieno įžymesniųjų lietuvybės veikėjų bei autorių pabrėžiama, kad be lietuvių kalbos nebus ir lietuvių tautos", – sako Jonikas savo knygos pratarmėje.

Knygoje pirmiausia aptariama kalbos ir tautos sąsaja Europos istorijoje. Čia ypač pabrėžiamas Karaliaučiaus universiteto auklėtinio Johano Gottfriedo Herderio vaidmuo. Jo veikalai Europoje padėjo susiformuoti naujai tautos sampratai, paremtai gimtosios kalbos ir etninės kultūros pagrindu. Toliau knygoje apžvelgiama baltų senovė. Apibūdinamos baltų kalbos. Aptariamos lietuvių etninės bei kalbinės ribos.

XVI–XVII a. apžvalgoje daugiausia dėmesio skiriama lietuviškos raštijos pradžiai. Ypač išsamiai aptariamas Mikalojaus Daukšos vaidmuo. Įdomūs knygos puslapiai, skirti Vilniaus krašto lenkėjimo problemai. XVIII a. vis menkėjo lietuvių kalbos vaidmuo bažnyčios gyvenime. XVIII a. pirmojoje pusėje Vilniuje ir jo apylinkėse buvo nemaža lietuvių, nors bažnytinė vyresnybė ir varė prolenkišką politiką.

Išsamiai parodomas tragiškas Mažosios Lietuvos lietuvių kalbos likimas. 1736 m. Klaipėdos apskrityje lietuviai sudarė 99 % visų gyven-

[77] Skardžius Pr. (Rec.) – Lituanistikos darbai. III. Brooklyn, 1973, p. 265–269 (R. r., IV, p. 945–951); Palionis J. (Rec.) – Blt., 1973, 9(1), p. 101–106; Dambriūnas L. (Rec.) – Akiračiai, 1972, 3, p. 14; Klimas A. (Rec.) – Aidai, 1973, 4, p. 191–192; Schmalstieg W. R. (Rec.) – JBS, 1974, 5(1), p. 62–64; Laiškai lietuviams, 1974, 3, p. 94–96.

tojų, Tilžės – 92 %, Ragainės – 69 %, Įsruties – 52 %. Šioms apskritims nuo 1618 m. buvo prigijęs „lietuvių apskričių" vardas. 1876 m. vokiečių kalba paskelbiama vienintele Prūsijos valstybine kalba.

Dar baisesni kančių keliai laukia lietuvių kalbos po Lenkijos-Lietuvos valstybės padalinimo. Lietuvių sulenkėję bajorai ir dvasininkai įsitikinę, kad tik lietuvių susiliejimas su lenkais padės atgauti prarastą valstybinę nepriklausomybę. Tuo tarpu imperatorė Jekaterina II dar 1764 m. slaptoje instrukcijoje savo valdininkams aiškino, kad Rusijos užkariautosios žemės turi būti rusinamos. Rusijoje kuriama teorija, kad Lietuvos kunigaikštystė iš senovės buvo rusų kraštas, kur viešpatavo rusų kalba, tikyba ir papročiai.

Plačiau knygoje aprašomas spaudos draudimas, kova dėl jo panaikinimo. Daug vietos skiriama Valančiaus, brolių Juškų, Baranausko, Jauniaus, Petro Kriaučiūno veiklai, apibūdinama „Aušros", „Varpo" reikšmė. Apskritai knygoje apžvelgiama lietuvių kalbos funkcionavimo ir raidos istorija iki svarbios mūsų tautos pergalės – spaudos draudimo panaikinimo.

Šios Joniko knygos reikšmę gerai apibūdina kito žymaus lietuvių kalbos istorijos tyrėjo Jono Palionio žodžiai: „Šis veikalas – tai daugiau kaip penkiasdešimt metų trukusio Jubiliato[78] lituanistinio tyrimo apvainikavimas. Jame atskleista ir apibendrinta tiek daug mūsų gimtosios kalbos ir mūsų istorijos faktų, jog jį drąsiai galime laikyti lietuvių tautos rašytinės epochos kultūrinio gyvenimo enciklopedija. Todėl šis veikalas turėtų rasti vietos kiekvieno lietuvio inteligento knygų lentynoje"[79].

Emigracijoje Jonikas parašė ir išleido gal ne tiek kalbininkams, kiek platesnei visuomenei skirtą „Lietuvių kalbos istoriją" (Chicago, 1952). Tai labai planingai parašytas, savo metu pirmas tokio pobūdžio veikalas mūsų lingvistinėje literatūroje. Lietuvių kalbos istoriją čia Jonikas pradeda nuo indoeuropiečių prokalbės skilimo. Trumpai aptaria baltų prokalbę ir protėvynę, apibūdina atskiras baltų gentis ir jų kalbas. Palygina lietuvių, latvių ir prūsų kalbas. Aprašo lietuvių kalbos lyčių

[78] J. Palionio straipsnis rašytas Joniko 85-jų gimimo metinių proga.

[79] Palionis J. Gimtojo žodžio baruose. – GK, 1991, 4, p. 30; plg. t. p. Drotvinas V. Kalbos ir tautos istorijos kelias. – Kultūros barai, 1989, 11, p. 54–55; Klimas A. Kalba ir tauta: dr. Petro Joniko darbo vainikas. – Naujoji viltis, 1989, 22, p. 194–199; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1989, 4, p. 74–77; Sabaliauskas A. (Rec.) – Blt., 1990, 26(1), p. 87–89; Bammesberger A. (Rec.) – JBS, 1991, 24(4), p. 378–379.

senumą. Paskui atskirai nagrinėja, jo terminu tariant, priešpaminklinio lietuvių kalbos laikotarpio fonetiką, kirčiavimą, tarmių susidarymą. Paminklinio laikotarpio apžvalgoje daugiausia vietos skiriama Martynui Mažvydui, Jonui Bretkūnui, Mikalojui Daukšai, Konstantinui Sirvydui, 1737 m. anoniminei lietuvių kalbos gramatikai „Universitas lingvarum Lithvaniae", kovai dėl lietuvių kalbos XIX amžiuje.

Knygoje taip pat trumpai aprašoma lietuvių kalbos žodynas, svarbesnių gramatikų istorija. Aprašomi asmenvardžiai ir vietovardžiai, kitų kalbų įtaka lietuvių kalbai, bendrinės kalbos susiformavimas, įvairių naujadarų kūrimas, rašybos raida. Knygos santrauka skelbiama ir anglų kalba[80].

Iš esmės remdamasis šia knyga, Jonikas parašė išsamų straipsnį „Lietuvių kalbos istorija" ir specialiai Lietuvai skirtam „Lietuvių enciklopedijos" XV tomui (Bostonas, 1969, p. 541–555).

1952 m. Čikagoje buvo išleista ir didesniam skaitytojų būriui skirta Joniko knygelė „Gimtojo žodžio baruose". Tai straipsnių straipsnelių rinkinys, skirtas įvairiems lietuvių kalbos kultūros klausimams. Esama čia ir kurių ne kurių kalbos istorijos dalykų, šiaip lingvistinių įdomybių – filosofo Imanuelio Kanto pavardė, pavardės *Lietuvininkas* atsiradimas ir kt[81].

Jonikas paskelbė ir mažesnės apimties svarbių lietuvių kalbos tyrinėjimų. Vokiečių žurnale „Beiträge zur Namenforschung" jis išspausdino studiją apie lietuvių vietovardžius[82]. Šią studiją galėtume laikyti tam tikru lietuvių toponimikos įvadu. Labai vertingas jo straipsnis „Mūsų pavardės ir jų atsiradimas"[83]. Jau minėtame „Lietuvių enciklopedijos" XV tome paskelbta Joniko studija „Asmenvardžiai ir vietovardžiai" (p. 555–571), kurioje ne tik išnagrinėta lietuvių asmenvardžių kilmė, darybos ypatybės, negyvenamųjų vietų vardai, bet duodama ir labai kruopščiai surinkta šios problemos bibliografija.

Straipsnių rinkinyje Christianui S. Stangui pagerbti kalbininkas paskelbė straipsnį apie tarmių derinimo atspindžius XIX a. antrosios pusės lietuvių rašyboje[84].

[80] Dambriūnas L. (Rec.) – Aidai, 1953, 7, p. 324.

[81] Plg. šios knygelės ištraukas, paskelbtas GK, 1991, 4, p. 30–33.

[82] Jonikas P. Zu den litauischen Ortsnamen. – BzN, 1950–1951, 2, p. 1–32.

[83] Literatūra. Chicagos Lietuvių Literatūros Draugijos metraštis. II. 1954, p. 109–146; Naujienos, 1954, Nr. 244, 245, 246.

[84] Jonikas P. Tarmės ir bendrinė rašyba. – Don. Balt., p. 230–240.

Atskirai minėtinas Joniko straipsnis apie Lietuvos studentų pavardes XV–XVIII a. Europos universitetuose[85]. Šiame straipsnyje kalbininkas, pasinaudodamas Vaclovo Biržiškos išrašais, analizuoja apie 1700 Lietuvos studentų asmenvardžių, per trejetą šimtmečių užfiksuotų Vokietijos (ir Čekijos), Lenkijos ir Olandijos universitetų imatrikuliacijos sąrašuose. Suprantama, griežtesnių apibendrinamųjų išvadų apie lietuvių pavardžių susiformavimą remdamasis vien šia medžiaga autorius nedaro, nes studentai buvo įrašomi lotyniškai, dažnai gerokai iškraipant lietuvišką formą, be to, jie buvo bajorų luomo atstovai ir jų pavardės skyrėsi nuo paprastosios visuomenės atstovų pavardžių. Tačiau straipsnyje sukaupta faktinė medžiaga ir jos analizė pravers lietuvių pavardžių tyrinėtojams.

Dėmesio nusipelno ir tokie Joniko straipsniai kaip „Vincas Kudirka ir lietuvių kalba“[86], „Nuo Mažvydo iki Jablonskio“[87], „Lietuvių kalba administraciniame ir kultūriniame gyvenime Senojoje Lietuvos valstybėje“[88].

Įdomus teorinis Joniko straipsnis „Kalbinis tautos sąvokos dėmuo Europos istorijoje“[89], kuris parengtas 1984 m. Santaros-Šviesos suvažiavime skaitytos paskaitos pagrindu. Be kitų dalykų, čia nurodoma, jog garsusis amerikiečių žodynininkas Noahas Websteris (1758–1843) po Amerikos revoliucijos siūlė amerikiečiams kiek skirtingą nuo anglų rašybą, nes „tautinė kalba yra tautinės vienybės ryšys“. Prancūzų revoliucijos metu taip pat buvo skelbiama, kad laisvos tautos kalba turinti būti viena ir ta pati visiems jos nariams.

Be jau mūsų minėtų, Jonikas parašė ir daugiau mažesnės apimties straipsnių „Lietuvių enciklopedijai“ ir „Encyclopedia Lituanica“. Recenzavo jis taip pat įvairius lituanistikos leidinius.

Joniko vardas glaudžiai susijęs su „Gimtosios kalbos“ žurnalu. Jau buvo minėta, kad jis šį žurnalą keletą metų redagavo Lietuvoje. Kai žurnalas buvo atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstijose, taip pat jo redaktorius 1958–1960 m. buvo Jonikas. Jis buvo ir vienas iš pagrindinių šio žurnalo autorių. Apskritai kalbant apie Joniko nuopelnus mūsų kalbos kultūrai, galima prisiminti, jog jis, dar būdamas studentas,

[85] Jonikas P. Lietuvių studentų pavardės XV–XVIII amž. Europos universitetuose. – Lituanistikos darbai. III. Brooklyn, 1973, p. 199–216.
[86] Aidai, 1958, 9, p. 394–397.
[87] Literatūra. Pirmosios knygos. Chicago, 1950, p. 119–147.
[88] Aidai, 1981, 5, p. 294–300.
[89] Metmenys, 1985, 50, p. 109–127.

1930 m. „Kalbos“ žurnale paskelbė straipsnį[90], kuriame bene pirmąkart lietuvių kalbos moksle, pamėgino pagvildenti rašomosios kalbos normos problemą ir apžvelgė svarbesniuosius norminimo kriterijus[91].

Didžiulę paslaugą Jonikas padarė savo buvusiems mokytojams ir kolegoms Antanui Saliui ir Pranui Skardžiui. Jis redagavo A. Salio „Raštus“, be to, juose paskelbė straipsnį „Antano Salio gyvenimo ir mokslinės veiklos pagrindiniai bruožai“ (I, p. XIII–XX). Sudarė Pr. Skardžiaus darbų bibliografiją[92]. Parašė platų straipsnį apie šio kalbininko mokslinę veiklą[93]. Jis redagavo tokį svarbų mūsų kultūros leidinį kaip Vaclovo Biržiškos „Aleksandrynas“ (Čikaga, 1960–1965, I–III), prisidėjo prie kito svarbaus leidinio „Lietuvos universitetas“ (Chicago, 1972) parengimo.

Joniko iniciatyva 1951 m. buvo suorganizuotas Lituanistikos institutas, kurio jis buvo ir pirmasis prezidentas (iki 1964 m.).

Būtų gera kiek galima greičiau išleisti po įvairius leidinius išblaškytus bent svarbesnius Petro Joniko darbus, tada dar akivaizdžiau pamatytume, kiek daug šis talentingas kalbininkas nusipelnė lietuvių kalbotyrai ir apskritai lietuvių kultūrai.

Leonardas Dambriūnas. L. Dambriūno (iki 1945 m. Dambrauskas) mokslinė veikla, galima sakyti, vienodai susijusi tiek su nepriklausoma Lietuva, tiek ir su lietuvių emigracija.

Dambriūnas gimė 1906 m. vasario 5 d. Žižmiuose (Panevėžio r.). 1920–1923 m. mokėsi Ramygalos progimnazijoje, 1923–1927 m. – Ukmergės gimnazijoje. 1927–1934 m. studijavo Kauno (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universiteto Humanitarinių mokslų fakultete. Baigęs universitetą mokytojavo Kaune. 1941–1944 m. dėstė Vytauto Didžiojo universitete.

1944 m. išvyko iš Lietuvos. 1945–1949 m. dirbo mokytoju lietuvių pabėgėlių gimnazijoje Miunchene. Nuo 1949 m. gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1950–1951 m. dėstė Lituanistikos institute Filadelfijoje, 1951–1953 m. – Niujorke, vasaromis – Fordhamo universite-

[90] Jonikas P. Rašomoji kalba ir jos taisyklingumas. – Kalba, 1930, p. 21–28.

[91] Plg. Palionis J. Gimtojo žodžio baruose. – GK, 1991, 4, p. 29.

[92] Jonikas P. Prano Skardžiaus bibliografija. – Lituanistikos darbai. IV. Chicago, 1979, p. 35–62; Prano Skardžiaus bibliografijos papildymai. – Ten pat, V. 1986, p. 97–103.

[93] Jonikas P. Prano Skardžiaus kalbiniai darbai. – Lituanistikos darbai. IV. Chicago, 1979, p. 7–33.

te. Ilgiausiai jam teko darbuotis radijo stoties „Amerikos balsas" redakcijoje. 1961–1968 m. Dambriūnas redagavo žurnalą „Gimtoji kalba".

Mirė 1976 m. lapkričio 24 d. Vašingtone[94].

Pirmas reikšmingesnis Dambriūno darbas buvo 1939 m. Kaune išleistas „Kalbos patarėjas". Tai žurnalo „Gimtoji kalba" planuoto knygynėlio serijos pirmoji knyga. Joje surinkti įvairūs nevartotini skoliniai, neteiktini vertiniai. Pateikiami jų taisyklingi atitikmenys. Nevartotinų skolinių nurodomi šaltiniai. Esama daug naudingų kirčiavimo, linksnių vartojimo patarimų. Šį leidinį redagavo Antanas Salys ir Pranas Skardžius.

Tuo metu tai buvo labai gerai parengtas, mūsų kalbos kultūrai turėjęs didelės reikšmės leidinys. Daug kur juo pasinaudojo ir mūsų kalbininkai 1976 m. Vilniuje leisdami „Kalbos praktikos patarimus". Atidžiau palyginę „Kalbos patarėją" su „Kalbos praktikos patarimais", galime susidaryti ir tam tikrą vaizdą apie bendrinės lietuvių kalbos pakitimus per pastaruosius dešimtmečius, tam tikras jos raidos tendencijas. Beje, galime konstatuoti, kad nemaža dalis negerovių liko tos pačios. Aišku, atsirado ir naujų. „Kalbos patarėjo" pratarmėje nurodoma, jog „Dėl pagrindinių dalykų esame taręsi visi trys drauge, todėl už šį leidinį visi trys vienodai ir esame atsakingi". Suprantama, daugiausia darbo į leidinį įdėjo Dambriūnas.

„Kalbos patarėjas" antrą kartą buvo išspausdintas 1979 m. Salio „Raštų" pirmajame tome (p. 369–454).

Kartu su Jokūbu Kaplanu Dambriūnas parengė nelietuvių pradžios mokykloms „Lietuvių kalbos gramatiką" (Kaunas, 1937, I–II), „Lietuvių kalbos gramatiką" (Kaunas, 1938, sintaksė), su Genriku Zimanu sudarė nelietuvių mokykloms „Skaitinius" (Kaunas, 1939).

Nepriklausomoje Lietuvoje Dambriūnas įvairiais kalbos kultūros, sintaksės, lietuvių kalbos dėstymo klausimais paskelbė nemaža straipsnių, recenzavo įvairius kalbos mokslo ir praktikos darbus. Jau tremtyje išleido dar Lietuvoje parengtą mokyklai skirtą „Lietuvių kalbos sintaksę" (Tübingen, 1946; II leid. 1947; III papildytas leid. Chicago, 1963).

[94] Vardys V. L. Dambriūnas. – Aidai, 1966, 3, p. 128; Barzdukas S. Leonardui Dambriūnui 70 metų. – Aidai, 1976, 9, p. 419–422; Schmalstieg W. R. Leonardas Dambriūnas. – Lituanistikos darbai. IV. Chicago, 1979, 326–327 (straipsnis anglų kalba); Trumpa V. Apie žmones ir laiką. V., 2001, p. 259–261, 448–450; Urnėžiūtė R. Leonardui Dambriūnui – 100 metų. – GK, 2006, 2, p. 3–7; Keturi Leonardo Dambriūno laiškai. Parengė R. Urnėžiūtė. – GK, p. 29–32.

Dar gyvendamas Lietuvoje, Dambriūnas pradėjo domėtis ir lietuvių kalbos veiksmažodžių veikslų problema.

1960 m. Bostone išleidžiama Dambriūno knyga „Lietuvių kalbos veiksmažodžių aspektai". Knygos pratarmėje autorius rašo: „Šią temą autoriui pasiūlė prof. Pr. Skardžius dar karo metais. Tačiau karas ir neramūs pokario metai neleido atsidėti šiam darbui. Tai yra, galima sakyti, tik laisvalaikio darbas. Dėl to, jis nėra toks, koks galėtų būti dirbant normaliomis sąlygomis..." (p. 5).

Įvadinėje dalyje autorius aiškina aspektų ir veikslų skirtumą, nurodydamas, kad lig šiol lietuvių kalbos gramatikose šios sąvokos nebuvo aiškiai skiriamos. Dambriūno nuomone, aspektus ir veikslus lietuvių kalboje painiojo ir Jonas Jablonskis, Pranas Skardžius, Jonas Paulauskas, Tamara Buch (Buchienė), teisingiau galvojanti Elzė Galnaitytė[95].

Aspektus Dambriūnas supranta kaip dvi veiksmo savybes – trukmę ir baigtumą. Aspektų tyrinėjimą, kaip ir bet kurio kito sintaksės klausimo, tikslingiau yra pradėti nuo dabartinių, o tik paskui gilintis į praeitį.

Pagrindinėje knygos dalyje aptariami aspektai įvairiose veiksmažodžių formose (prezentinės, preterinės, futūrinės, preterinės dažninės formos, iteratyviniai veiksmažodžiai, bendratis, nuosakinės formos, dalyviai). Apžvelgiami ankstesnieji tyrinėjimai. Atskirame skyriuje nagrinėjamas lietuvių ir lenkų (ir apskritai slavų) kalbų veiksmažodžių aspektų skirtumas.

Pagrindines savo tyrinėjimo išvadas Dambriūnas atskiru straipsniu paskelbė „Aiduose"[96], anglų kalba darbo tezes išdėstė straipsnyje žurnale „Lingua Posnaniensis"[97]. Šis straipsnis buvo išverstas taip pat į rusų kalbą ir paskelbtas žymaus šios problemos tyrinėtojo rusų kalbininko Jurijaus Maslovo sudarytame straipsnių rinkinyje[98]. Straipsnį šiuo klausimu Dambriūnas paskelbė ir vilniškėje „Baltisticoje"[99].

[95] Galnaitytė E. Veiksmažodžiai su priešdėliu *pa-* dabartinėje lietuvių kalboje. – Klb., 1958, 1, p. 101–122.

[96] Dambriūnas L. Lietuvių kalbos veiksmažodžių aspektai. – Aidai, 1959, 7, p. 284–290.

[97] Dambriūnas L. Verbal Aspects in Lithuanian. – LP, 1959, 7, p. 253–264.

[98] Дамбрюнас Л. Глагольные виды в литовском языке. – Вопросы глагольного вида. Сборник сост. Ю. С. Маслов. Москва, 1962, с. 365–381.

[99] Dambriūnas L. Kelios pastabos dėl veikalų sampratos. – Blt., 1975, 11(2), p. 171–179.

Dar neišleidus Dambriūno veikalo atskirą knyga, už jos rankraštį autoriui buvo paskirta „Aidų“ žurnalo premija (komisijos pirmininkas – Pr. Skardžius). Ši knyga, be abejo, yra vienas svarbiausių teorinės lietuvių kalbotyros veikalų, paskelbtų emigracijoje[100].

Drauge su Antanu Klimu ir Williamu R. Schmalstiegu Dambriūnas parašė „Dabartinės lietuvių kalbos įvadą“ („Introduction to Modern Lithuanien“. New York, 1966). Tai platus (471 p.), labai gerai metodiškai parengtas praktinės lietuvių kalbos vadovėlis, kuris bent tris dešimtmečius faktiškai buvo pagrindinė mokymo priemonė įvairiuose Europos, Jungtinių Amerikos Valstijų ir kt. universitetuose, jau nekalbant apie tai, kad jis gerai pasitarnauja ir daugybei užsienio lietuvių, norinčių geriau pramokti savo tėvų kalbos. Šio vadovėlio populiarumą geriausiai rodo tas faktas, kad jis 1999 m. buvo išleistas šeštą kartą – dabar jo pavadinimas „Pradedančiojo lietuvių kalba“ („Beginner's Lithuanian“). Be abejo, rašant šį vadovėlį pravertė ir Dambriūno pedagoginis darbas nelietuviškoje mokykloje[101].

Gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Dambriūnas parašė daugybę straipsnių, kuriuose nagrinėjo įvairias lietuvių kalbos norminimo, kalbos kultūros, istorijos problemas.

Dambriūno pažiūras bendrinės lietuvių kalbos norminimo klausimais ypač gerai atspindi jo lenkų žurnale „Acta Baltico-Slavica“ paskelbtas straipsnis „Bendrinės lietuvių kalbos normos problema“[102]. Bendrinės kalbos raidą čia Dambriūnas skirsto į tris periodus: 1) periodas iki Jono Jablonskio mirties; 2) periodas nuo šios datos iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos; 3) periodas po šios datos. Jis gana detaliai ir teigiamai įvertina J. Jablonskio kalbinę veiklą. Kalbėdamas apie periodą po J. Jablonskio mirties, Dambriūnas nurodo, jog dar J. Jablonskiui esant gyvam, vis labiau aiškėjo, kad „Liaudies kalba, kuri sukūrė pagrindą literatūrinei kalbai, su šia kalba nesutapo“ (p. 45). Jaunesniosios kartos kalbininkai nesutiko su kai kuriais J. Jablonskio

[100] Jonikas P. Lietuvių kalbos veiksmažodžių aspektai. – Aidai, 1961, 4, p. 186–187.

[101] Skardžius Pr. Angliškas lietuvių kalbos vadovėlis. – Draugas, 1967.I.21; Tininis J. Lietuvių kalbos vadovėlis angliškai. – Aidai, 1967, 10, p. 461; Klimas A. Vienos knygos istorija. – Klimas A. Kalbos puošmenos ir pabiros. V., 2001, p. 72–78.

[102] Dambriūnas L. The Problem of the Norm of Standard Lithuanian. – ABSl, 1966, 3, p. 43–49.

taisymais. Buvo remtasi ir Prahos lingvistinės mokyklos idėjomis. Apibendrindamas šio laikotarpio kalbininkų pažiūras į bendrinę kalbą, Dambriūnas cituoja 1936 m. „Gimtojoje kalboje" (4, p. 50) suformuluotą teiginį, kad „Bendrinės kalbos kriterijus yra dabartinė jos vartosena". Kalbėdamas apie trečiąjį periodą, jis nurodo, jog ir dabar laikomasi pagrindinių J. Jablonskio teiginių, bet atsižvelgiama ir į tai, jog žmonių kalba, kaipo tokia, nėra vienintelė bendrinės kalbos norma.

Minėtina ir daugybė kitų bendrinės kalbos problemoms skirtų Dambriūno straipsnių[103].

Čia jis taip pat gana dažnai nesutinka su kai kuriais J. Jablonskio teiginiais, pabrėžia, jog „bendrinėje kalboje gali būti kažko, ko nėra liaudinėje kalboje".

Straipsnių rinkinyje pagerbti Alfredui Sennui Dambriūnas paskelbė straipsnį apie kalbotyrą vadinamojoje Tarybų Lietuvoje, kuriame labai objektyviai įvertino pokario metų Lietuvos kalbininkų darbus[104].

Rašyta Dambriūno apie lietuvių kalbos tyrinėtojus, kultūros ir mokslo veikėjus[105].

Iš Bostono „Lietuvių enciklopedijoje" paskelbtų Dambriūno straipsnių gal pirmiausia minėtinas „Bendra lietuvių kalbos charakteristika" (1968, XV, p. 533–541).

[103] Dambriūnas L. Kalbos mokslas ir mūsų bendrinė kalba. – Aidai, 1952, 4, 145–152; Svetimos įtakos klausimu mūsų kalboje. – Ten pat, 1955, 8, p. 297–308; Mūsų kalbininkų uždaviniai tremtyje. – Ten pat, 1956, 7–8, p. 340–346; Kuria kryptimi vyksta kalbos evoliucija. – GK, 1961, 2(12), p. 18–21; Kai kurie linksnių vartojimo atvejai. – Ten pat, 1964, 1(23), p. 1–8; 2(24), p. 6–7; 3(25), p. 3–9; 4(26), p. 9–12; 1965, 3–4 (29–30), p. 43–46; Veiksmažodžio *tikėti* vartosenos klausimas. Ten pat, 1965, 3–4(29–30), p. 33–38; Dar dėl „tikėti" vartojimo. – Aidai, 1969, 8, p. 378–379; Būdvardžių su galūnėmis *-iškas* ir *-inis* reikšmė ir vartosena. – GK, 1967, 1(35), p. 1–5; 2(36), p. 24–28; 3(37), p. 37–39; Bendrinės lietuvių kalbos raida per pastarąjį penkiasdešimtmetį. – Lituanistikos Instituto 1975 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1976, p. 149–155, ir kt.

[104] Dambriūnas L. The state of linguistics in Soviet Lithuania. – Blt. Lg., p. 39–46.

[105] Dambriūnas L. Prof. Balčikonio nuopelnai bendrinei kalbai. – GK, 1965, 1(27), p. 1–6; 2(28), p. 18–23; Jan Otrębski's Works on the Baltic Languages. – Lituanus, 1966, 12(3), p. 74–80; Žymaus kalbininko sukaktis. Jono Otrembskio baltų kalbotyros raštų bibliografija. – Lituanistikos darbai. I. Čikaga, 1966, p. 94–103; Antanas Maceina filosofinės kalbos kūrėjas. – GK, 1968, 1–2(39–40), p. 4–6; Pranas Skardžius. – Aidai, 1976, 2, p. 84–85; Keletas pastabų A. Jaksto-Dambrausko charakteristikai. – Aidai, 1953, 3, p. 117–121 ir kt.

Recenzavo jis daugelį ir Lietuvoje, ir užsienyje paskelbtų lituanistikos darbų. Recenzijose dažnai ne tik aptaria recenzuojamą veikalą, bet ir išdėsto savo pažiūras, polemizuoja. O polemiką Dambriūnas ypač mėgo.

Atskirai reikėtų aptarti Dambriūno ryšius su pirmuoju lietuvių kalbos kultūros žurnalu „Gimtoji kalba". Dar 1935 m. šiame žurnale išspausdinamas jo straipsnis „Ar kartais ne be reikalo taisome" (5, p. 65–67), kuriame buvo suformuluotos jo pažiūros į bendrinę kalbą, pažiūros, kurias jis nuosekliai gynė visą gyvenimą: „Gyvoji kalba perdidelio taisyklingumo ir beišimtinių taisyklių nemėgsta. Tik negyva kalba gali turėti beišimtinių taisyklių. Kalbos gyvybė reiškiasi nuolatiniu jos kitimu" (p. 65–66). 1936–1937 m. Dambriūnas jau ne tik aktyvus šio žurnalo bendradarbis, bet ir redaktorius[106].

1958 m. „Gimtoji kalba" atgaivinama Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1958–1960 m. jos redaktorius – Petras Jonikas. Nuo 1961 m. iki 1968 m. (gyvavimo pabaigos) vėl ją redaguoja Dambriūnas. Paskutinius trejus metus beveik visą „Gimtosios kalbos" turinį sudarė Dambriūno straipsniai. Apskritai Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo išleista 40 žurnalo numerių, apimančių 672 puslapius. Jame bendravo apie 40 asmenų. Patys aktyviausi bendradarbiai buvo Dambriūnas (parašė apie 300 p.), Pr. Skardžius (apie 100 p.), P. Jonikas (apie 70). Žurnalo leidimo sąlygos buvo labai sudėtingos: trūko ir autorių, ir skaitytojų. Tam tikrą vaidmenį čia suvaidino ir kartais jau per daug individualios paties Dambriūno pažiūros: jo rekomendacijos ir taisymai dažnai buvo paremti faktų logizavimu[107].

Šiuo atžvilgiu jis gerokai priminė savo garsųjį dėdę prelatą Adomą Jakštą-Dambrauską. Kadaise rašytojas Mykolas Vaitkus pastebėjo, kad „Kopdamas gyvenimo laiptais Leonardas Dambriūnas darosi vis labiau panašus į savo dėdę Adomą Jakštą. Tas panašumas neapsiriboja tik ūgiu ir veido bruožais, bet ir charakteriu bei interesų platumu"[108].

[106] Kaip savo atsiminimuose nurodo Julius Būtėnas, nors oficialiai redaktoriais pasirašinėdavo L. Dambriūnas, vėliau – P. Jonikas, tačiau tikrieji redaktoriai tuo metu buvo Pranas Skardžius ir Antanas Salys: vienas suredaguodavo vieną numerį, kitas – kitą. Matyt, oficialiesiems redaktoriams tekdavo „juodasis" medžiagos rinkimo, organizavimo darbas. Plg. Būtėnas J. Mano santykiai su „Gimtąja kalba". – GK, 1993, 1, p. 5–8; Literato duona. V., 1975, p. 172–186.

[107] Miliūnaitė R. Amerikos lietuvių „Gimtoji kalba". – GK, 1991, 4, p. 6–11.

[108] Trumpa V. Apie žmones ir laiką. V., 2001, p. 259.

Liko penki stori Dambriūno raštų tomai: du – kalbos, vienas – kultūros, du – politinių straipsnių[109]. Dar 1985 m. įvykusiame X Lituanistikos Instituto suvažiavime buvo referuota, kad du tomai kalbininko raštų jau parengti spaudai (redaktorė Janina Rėklaitienė). Tačiau iki šiol jie nėra išleisti.

Dambriūnas išleido knygelę „Lietuviškas auklėjimas šeimoje" (Čikaga, 1964), kurioje aptariami būdai, kaip išmokyti išeivių vaikus lietuvių kalbos. Ši knygelė yra gražus dokumentas, rodantis kokiomis didvyriškomis pastangomis ne savo noru palikę tėvynę pokario emigrantai stengėsi išlaikyti lietuvybę.

Stasys Barzdukas. S. Barzdukas gimė 1903 m. balandžio 23 d. Meškučių kaime (Marijampolės r.). 1925 m. baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, 1929 m. – Lietuvos universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę. Bendrąjį lietuvių kalbos kursą jam dėstė docentas Juozas Balčikonis, net ir po universiteto baigimo rūpinęsis savo buvusiu mokiniu.

Dar nebaigęs universiteto, Barzdukas dirbo Tauragės mokytojų seminarijoje, vėliau – Prienų, Alytaus gimnazijose. 1941–1944 m. buvo Alytaus gimnazijos direktorius.

1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1945–1949 m. dirbo Eichstätto lietuvių gimnazijoje. Čia tarp jo mokinių buvo ir būsimasis Lietuvos prezidentas, vėliau daug bendravęs su savo buvusiu mokytoju Valdas Adamkus.

Nuo 1950 m. Barzdukas dirbo Klivlendo (Cleveland, Jungtinės Amerikos Valstijos) šeštadieninėje lietuvių mokykloje, lietuvių kalbą dėstė įvairiuose kursuose.

Mirė Barzdukas 1981 m. rugsėjo 13 d. Klivlende[110].

Dar Lietuvoje Barzdukas išspausdino straipsnių lietuvių kalbos kultūros, jos dėstymo klausimais, parašė kalbinių recenzijų[111]. Profesorius

[109] Antano Vaičiulaičio 1967.IV.24 laiškas Kaziui Bradūnui. – Metai, 2000, 7, p. 107.

[110] Barzdukas St. Nueitą kelią apžvelgiant. – Aidai, 1977, 1, p. 18–22; 2, p. 68–73; 3, p. 122–126; 4, p. 171–182; Dambriūnas L. Stasio Barzduko sukaktis. – Ten pat, 1966, 5, p. 217–228, 232; Volertas V. Virš laiko ir minios. – Ten pat, 1981, 6, p. 397–400; Pečkus K. Einantiems Lietuvos keliu. – Dialogas, 1994.XI.4.

[111] Barzdukas St. Dėl aukštesniosios mokyklos skaitinių kalbos. – GK, 1935, 7, p. 102–106; Lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai apie rašybą. – Židinys, 1935, 8–9, p. 227–230; Lietuvių kalbos mokytojų suvažiavimas Vilniuje. – Lietuvos mokykla, 1940, 1, p. 68–70; Vėl po vidurinę mokyklą pasidairius. – GK, 1940, 2, p. 21–25, ir kt.

J. Balčikonis jam siuntinėjo skaityti akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" korektūras.

Dirbdamas Vokietijoje, Barzdukas išleido mokyklinę „Lietuvių kalbos gramatiką" (Miunchenas, 1946), išspausdino straipsnius apie žymiuosius lietuvių kalbininkus Kazimierą Jaunių[112], Kazimierą Būgą[113].

Svarbiausias ne tik šio meto, bet apskritai lituanistinis darbas – tai jo drauge su Pranu Skardžiumi ir Jonu Martynu Laurinaičiu parengtas ir 1950 m. Lietuvių tremtinių bendruomenės išleistas „Lietuvių kalbos vadovas" (Bielefeld, 1950). Tuo metu tai buvo pati reikalingiausia lietuviams išeiviams lietuvių kalbos knyga. Barzdukas čia, atrodo, daugiausia dirbęs prie pirmosios veikalo dalies[114].

Jungtinėse Amerikos Valstijose Barzdukas su savo buvusiu mokiniu, vėliau Ročesterio universiteto profesoriumi Antanu Klimu parengė ir kitą išeiviams labai naudingą knygą – „Lietuvių kalbos žodynas. Mokyklai ir namams" (Chicago, 1974). Galėtume sakyti, jog tai tiesiog tobulai parengtas, gražiai iliustruotas (dailininkė Zita Sodeikienė) tokios paskirties žodynas. Jame anksti Lietuvą palikęs ar jos niekada nematęs žmogus ras ne tik žodžius, bet ir daugybę realijų, kurios jį turėtų sieti su jo tėvų kraštu.

Gyvendamas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Barzdukas lietuvių kalbos kultūros klausimais rašė „Gimtojoje kalboje"[115]. Ypač daug straipsnių šia tema Barzdukas paskelbė Čikagoje leidžiamame lietuvių dienraštyje „Draugas". Kartu su Pranu Skardžium Barzdukas yra tvarkęs šio dienraščio skyrių „Mūsų kalba"[116].

Barzdukas parašė straipsnį apie Juozo Vilkutaičio-Keturakio raštų kalbą[117], paskelbė kalbinių recenzijų. Minėtinas labai šiltai parašytas

[112] Barzdukas St. Kazimieras Jaunius. – Aidai, 1948, 14, p. 216–219.

[113] Barzdukas St. Kazimieras Būga. – Aidai, 1948, 21, p. 512–516.

[114] Plačiau plg. p. ; plg. t. p. Barzdukas St. Lietuvių kalbos vadovas jau parengtas. – Aidai, 1948, 12, p. 127–129; „Lietuvių kalbos vadovui" pasirodant. – Ten pat, 1950, 5, p. 237–239.

[115] Barzdukas St. Pagarbai reikšti. – GK, 1963, 1(19), p. 4–6; Jungtukas *ir, bei*. – GK, 1963, 2(20), p. 8–10; Tikriniai ir bendriniai daiktavardžiai vieni kitų vietoj. – GK, 1966, 2(32), p. 20–21; Jaunimo ir jaunimui skiriamos spaudos kalba. – GK, 1967, 4(38), p. 60–62, ir kt.

[116] Skardžius Pr. Rinktiniai raštai. V., 1999, 5, p. 944–945.

[117] Barzdukas St. Keturakio raštų kalba. – Tikrasis Keturakis ir jo raštai. Paruošė B. Vilkutaitė-Gedvilienė. Cleveland, 1979, p. 314–318.

jo straipsnis apie Joną Jablonskį[118], su kuriuo Barzduką, dar studentą, supažindino J. Balčikonis.

Barzdukas buvo labai aktyvus Jungtinių Amerikos Valstijų ir apskritai lietuvių išeivių visuomenės veikėjas. 1969–1973 m. jis buvo Pasaulio lietuvių bendruomenės Centro valdybos pirmininkas. 1963 m. jis įsteigė iki šiol einantį žurnalą „Pasaulio lietuvis" ir iki 1975 m. jį redagavo. Čia taip pat nemaža rašė lietuvių kalbos kultūros klausimais. Išleido knygelę „Lietuvis savo tautoje, valstybėje ir bendruomenėje" (1974). Daug rūpinosi lituanistiniu išeivių švietimu. Buvę mokiniai prisimena jį ir kaip puikų pedagogą[119]. Beje, Prienų „Žiburio" gimnazijoje Barzduko mokinys, be jau mūsų minėto A. Klimo, buvo ir kitas žymus lietuvių kalbos tyrinėtojas profesorius Jonas Palionis.

Kaip kalbininką ir visuomenės veikėją, Barzduką turbūt geriausiai apibūdina Pr. Skardžiaus žodžiai: „Stasys Barzdukas, prityręs liet. kalbos mokytojas bei praktikas ir gyvai sielodamasis mūsų šių dienų bendrinės kalbos negerovėmis, yra apsiėmęs nešti tokią visuomeninių darbų naštą, jog jis dažnai nebegali padoriai net kvapo atgauti [...] o būdamas didžiai pareigingas, jis negali kitaip padaryti, negu kad jo tautinė sąmonė ir širdis sako"[120].

Nesvetimi lietuvių kalbos reikalai ir Barzduko sūnui architektui Arvydui Barzdukui[121].

Antanas Klimas. Jau iš emigracijoje išaugusių kalbininkų lietuvių kalbotyros baruose sėkmingiausiai darbavosi A. Klimas.

Gimė jis 1924 m. balandžio 17 d. Pelekonių kaime, buvusiame Jiezno valsčiuje (Prienų r.). 1941 m. baigė Prienų „Žiburio" gimnaziją. Dar gimnazistas už vadinamąją antitarybinę veiklą buvo suimtas ir laikomas Marijampolės sunkiųjų darbų kalėjime. 1941–1943 m. Kauno universitete studijavo lituanistiką, filosofiją. 1942 m. taip pat baigė Kauno mokytojų seminariją.

[118] Barzdukas St. Jonas Jablonskis švietėjas. – Aidai, 1950, 4, p. 156–161.

[119] Lietuviškasis švietimas Šiaurės Amerikoje. Red. J. Masilionis, S. Petersonienė. Chicago, 2000, p. 517.

[120] Skardžius Pr. Redakcijos pasiaiškinimas. – Draugas, 1957.III.30 (R. r. 5, p. 944–945).

[121] Barzdukas A. Apie svetimvardžių rašybą ir lietuvių kalbą apskritai. – Draugas, 1997.VI.14.

1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. 1946–1947 m. germanistiką ir kalbotyrą studijavo Pabaltijo universitete Hamburge (nuo 1947 m. prie Hamburgo Pinneberge). 1947–1948 m. jis intensyviai anglų kalbos mokėsi dirbdamas Anglijos žemės ūkyje. 1948 m. atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas ir pradėjo studijuoti Pensilvanijos universitete Filadelfijoje. Pagrindinė jo specialybė čia buvo germanistika. Tačiau išklausė ir kai kuriuos lituanistikos kursus. 1950 m. šiame universitete gavo magistro, o 1956 m. – daktaro laipsnį. Jo daktaro disertacijos vadovas buvo Alfredas Sennas. Disertacijoje nagrinėjo tiek baltistams, tiek germanistams aktualią temą – lietuvių kalbos germanizmo *kùnigas* istoriją. 1950–1957 m. Klimas ir dėstė Pensilvanijos universitete. Nuo 1957 m. iki išėjimo į emeritūrą (1989 m.) profesoriavo Ročesterio universitete[122].

Klimo studijų ir darbo Pensilvanijos universitete metu čia buvo tikras lituanistikos klestėjimo metas. Be jau minėto A. Senno, čia profesoriavo Vincas Krėvė-Mickevičius, Antanas Salys. Universiteto bibliotekoje darbavosi lietuvių literatūros ir kultūros tyrinėtojas Vincas Maciūnas. A. Sennas ir A. Salys tuo metu čia baigė rašyti Maxo Niedermanno pradėtą „Lietuvių rašomosios kalbos žodyną".

Minėtoje disertacijoje Klimas padarė tokias išvadas. Į suomių kalbą germanų **kuningaz* pateko iš ankstyvųjų gotų arba iš kurios kitos germanų giminės. Skolintasi maždaug buvusioje Rytų Prūsijos srityje apie 500 m. pr. Kr. – 100 m. po. Kr. Slavai šį žodį pasiskolino iš kurios nors kontinentinės germanų giminės apie 600 m. po Kr. Prūsai *konagis* gavo iš kryžiuočių pirmojoje XIII a. pusėje. Lietuvių *kùnigas* gautas iš Livonijos vokiečių tuojau po 1200 metų. Latvių *kungs* – taip pat iš Livonijos vokiečių maždaug tuo pačiu laiku[123].

Bene svarbiausias Klimo darbas yra jo kartu su Leonardu Dambriūnu ir Williamu R. Schmalstiegu parašytas „Dabartinės lietuvių kalbos įvadas" („Introduction to Modern Lithuanian". New York, 1966), kurio 1999 m. pasirodė šeštas leidimas[124].

[122] Sabaliauskas A. Antanui Klimui – septyniasdešimt. – GK, 1994, 3, p. 22–23; Ambrazas V. Sveikiname Antaną Klimą. – GK, 2004, 5, p. 21–22.

[123] Klimas A. Primitive Germanic **kuningaz* and its Spread. Univ. of Pennsylvania. Philadelphia, 1956; The Spread of Primitive Germanic **kuningaz* in non-Germanic Languages. – Ann. N., 1959, 1, p. 197–211; Metmenys, 1960, 3, p. 188–189.

[124] Plg. p. 432, 703; plg. t. p. Klimas A. Vienos knygos istorija. – Klimas A. Kalbinės puošmenos ir pabiros. V., 2001, p. 72–78.

Kartu su Schmalstiegu Klimas išleido ir „Lietuvių kalbos skaitinius savimokai" („Lithuanian Reader for Self-Instruction". New York, 1967).

Bendras šių kalbininkų darbas buvo ir „Lietuvių-anglų kalbų lingvistinių terminų žodynėlis" („Lithuanian-English Glossary of Linguistic Terminology". University Park, 1971). Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys lietuvių kalbotyroje[125].

Kalbėdami apie Stasį Barzduką, minėjome, kad jis su savo buvusiu mokiniu Klimu parengė labai gerą „Lietuvių kalbos žodyną. Mokyklai ir namams" (Chicago, 1974).

Klimą labai domino lietuvių kalbos dalyvių vartosena. Šia tema jis paskelbė anglų kalba platų straipsnį „Lituanus" žurnale[126], apie dešimt straipsnelių lietuvių kalba žurnale „Laiškai lietuviams". Pagaliau šia tema kaip Lietuvių kalbos instituto leidinys pasirodė ir jo knyga „Lietuvių kalbos dalyvių vartosena" (V., 1993). Tai iš tikrųjų įdomi ir gerai parengta, nors ir nedidelės apimties knyga. Ypač vertinga ji, E. Valiulytės žodžiais tariant, „Dėl gerai pasirinktos kalbos faktų pateikimo metodikos, aiškaus ir paprasto minčių dėstymo". Nors knyga skiriama dalyvių vartosenai, tačiau autorius trumpai aptaria ir dalyvių istoriją. Tiesa, jis „praktiškos vartosenos sumetimais" dalyvių kategorijai skiria ir padalyvius bei pusdalyvius, taigi lietuvių kalboje randa net trylika dalyvių (dalyvinių formų). Kadangi savo knygą Klimas skiria „tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje gyvenantiems skaitytojams", prieduose jis paaiškinimus pateikia ir anglų kalba. Knygoje yra ir specialus „Skaitymėlių" priedas – lietuviški tekstai, kurie ypač gerai atspindi dalyvių vartoseną[127].

Dalyviai Klimui „lietuvių kalbos puošmena"[128]. Tačiau įdomiai parašytame straipsnyje „Kokia bus lietuvių kalba ateityje?" jis pranašauja šios „lietuvių kalbos puošmenos" išnykimą[129].

[125] Jonikas P. (Rec.) – Lituanistikos darbai. III. Brooklyn, 1973, p. 295–298; Skardžius Pr. Kalbotyrinių terminų žodynėlis. – Aidai, 1972, 8, p. 405–407 (R. r., IV, p. 869–874).

[126] Klimas A. The Lithuanian Participles. Their System and Functions. – Lituanus, 1987, 33(1), p. 38–73.

[127] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1994, 40(3), p. 77–80; Valiulytė E. Dalyviai – lietuvių kalbos puošmena. – GŽ, 1995, 2, p. 27–32.

[128] Klimas A. Dalyviai – lietuvių kalbos puošmena. – Laiškai lietuviams, 1987, 4, p. 138–140.

[129] Klimas A. Kokia bus lietuvių kalba ateityje? Pasaulio lietuvis, 1996, gruodis, p. 32–33.

2001 m. Vilniuje išleista Klimo knygelė „Kalbos puošmenos ir pabiros". Čia ir lietuvių kalbos senoviškumas, ir šimtas įdomių posakių, ir lietuvių kalbos mįslės, ir įvairūs lingvistiniai nuotykiai, kurių autoriui teko patirti besidarbuojant Anglijos žemės ūkyje ir besilankant kalbininkų kongresuose senuosiuose Europos kultūros centruose.

Vilniuje Klimas išleido ir „Lietuvių kalbos mažybinių (maloninių) daiktavardžių žodynėlį" (V., 1999)[130].

Abiejose knygelėse yra įrašai: „Autorius šį leidinį skiria gimtajam *Pėlekonių kaimui* atminti".

Gimtiesiems Pėlekonims dedikuotas ir anglų kalba paskelbtas knygelės „Kalbos puošmenos ir pabiros" variantas (vertė Alfonsas Laučka)[131].

2005 m. kalbininkas išleidžia „Lietuvių kalbos homonimų žodynėlį" („Lithuanian homonym dictionary", Chicago, 2005).

Klimas įvairiuose leidiniuose anglų ir lietuvių kalbomis paskelbė daugybę straipsnių lietuvių kalbos istorijos, jos santykių su kitomis kalbomis klausimais. Žurnale „Lituanus" jis paskelbė apie lietuvių kalbos vietą indoeuropiečių kalbų tarpe, apie lietuvių kalbos santykius su germanų, lotynų, sanskrito kalbomis[132]. Įdomus Klimo straipsnis apie lietuvių kalbos archajiškumą ir naujoves[133]. Ypač jį domino baltų ir slavų kalbų santykių problema. Klimas yra iš tų kalbininkų, kurie kategoriškai neigia buvus vadinamąją baltų ir slavų kalbų prokalbę[134].

[130] Laurušaitė L. (Rec.) – GK, 2000, 4–6, p. 43.

[131] Klimas A. Lithuanian in the 21st Century: Linguistic Snippets and Tidbits. – Lituanus, 2002, 48(3), p. 52–80; 48(4), p. 53–71; 2003, 49(1), p. 48–63.

[132] Klimas A. Lithuanian and Indo-European. – Lituanus, 1957, 3(4), p. 14–16; Lithuanian and the Germanic Languages. – Ten pat, 1958, 4(2), p. 41–46; Lithuanian and Latin. – Ten pat, 1958, 4(3), p. 73–74; Lithuanian and Sanskrit. – Ten pat, 1959, 5(3), p. 78–79.

[133] Klimas A. Senosios šaknys ir jaunieji daigai lietuvių kalboje. – Aidai, 1989, 2, p. 90–93.

[134] Klimas A. Lithuanian and Slavic Languages. – Lituanus, 1959, 5(1), p. 10–12; Balto-Slavic, or Baltic and Slavic? The Relationship of Baltic and Slavic Languages. – Ten pat, 1967, 13(2), p. 5–37; Some questions concerning the relationship of Baltic and Slavic. – Actes du Xe Congres International des Lingvuistes. Bucarest, 1970.IV, p. 689–715; Baltic and Slavic revisited. – Lituanus, 1973, 19(1), p. 7–26; What is new in the old Controversy: Baltic and Slavic. – Baltic Literatures and Linguistics. Columbus, Ohio, 1973, p. 151–161, ir kt.

Kaip germanistas ir baltistas Klimas negalėjo nesidomėti ir senaisiais baltų, slavų ir germanų kalbų santykiais. Ši problema jau buvo liečiama ir jo daktaro disertacijoje. Apžvelgęs šių kalbų skirtybes ir bendrybes, Klimas ieško būdų, kaip toliau reikėtų spręsti šią problemą. Jo nuomone, būtina atsisakyti tradicinės indoeuropeistų koncepcijos, jog germanų kalbos priklausė „vakarų" indoeuropiečių kalbų grupei ir iš pradžių buvo artimesnės keltų, italikų, lotynų, graikų kalboms, o baltų ir slavų kalbos priklausiusios „rytų" grupei. Tarp svarbesnių uždavinių tiriant šių trijų kalbų santykius, Klimo nuomone, reikėtų nuodugniau patyrinėti baltų ir graikų, baltų ir italikų, baltų ir hetitų ir t. t. santykius. Klimas įsitikinęs, kad apie 2500–1000 m. pr. Kr. baltų dialektai užėmė didesnį plotą negu slavų. Labai teigiamai jis įvertina Simo Karaliūno baltų ir slavų kalbinių ryšių, Vladimiro Toporovo ir Olego Trubačiovo Aukštutinės Padneprės hidronimų tyrinėjimus[135].

Straipsnių rinkinyje savo buvusiam mokytojui Alfredui Sennui pagerbti Klimas paskelbė kritišką lietuvių kalbos fonemų klasifikacijos apžvalgą. Jam pačiam artimiausios Alekso Girdenio pažiūros[136].

Domino Klimą lietuvių kalbos žodžių darybos klausimai[137].

1978 m. Krokuvoje įvykusiame XIII tarptautiniame onomastikos suvažiavime Klimas skaitė pranešimą apie savo gimtojo, jau mūsų minėto Pelekonių kaimo žmonių pravardes ir pavardes[138]. Apskritai galima stebėtis, kaip puikiai šis kalbininkas išlaikė atmintyje per ilgus svetur gyvenimo metus savo gimtojo krašto kalbinius faktus.

[135] Klimas A. Baltic, Germanic and Slavic. – Don. Balt., p. 263–269; New Research on the Problem of the Relationship Between Baltic, Slavic and Germanic: 1970–1975. – Proceedings of the 1975 Conference of the Institute of Lithuanian Studies. Chicago, 1976, p. 141–147.

[136] Klimas A. Some Attempts to Inventory Lithuanian Phonemes. – Blt. Lg., p. 93–102.

[137] Klimas A. Word-formation in Lithuanian. – Flexion and Wortbildung. Wiesbaden, 1975, p. 130–147; Studies on Word-formation in Lithuanian 1944–1974. – Lituanus, 1974, 20(3), p. 49–71; Prefixes and suffixes in the Lithuanian verbal system. – Ten pat, 1991, 37(4), p. 37–47.

[138] Klimas A. Nicknames and Family Names: A case study of a Lithuanian village. – Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences. Cracow, 1982, p. 615–619.

Klimas paskelbė straipsnių bendrosios kalbotyros, kalbos istorijos klausimais[139]. Minėtini jo straipsniai apie žymiuosius lietuvių kalbos tyrinėtojus[140].

Vienas ar kartu su Antanu Saliu keliolika straipsnių kalbotyros klausimais Klimas parašė Bostone išleistoms „Lietuvių enciklopedijai" ir „Encyclopedia Lituanica".

Klimui teko dėstyti ne tik germanistikos, bet taip pat įvairius indoeuropiečių, baltų, slavų kalbotyros dalykus. Bent penkiolika metų lietuvių kalbą jis dėstė Vasaros lituanistikos seminaruose.

Iš buvusių Klimo mokinių galbūt atskirai reikėtų paminėti Taivanio Čengčio universiteto profesorių, buvusį lakūną Mo Čieng Čing, kuris Klimo vadovaujamas Ročesterio universitete parašė disertaciją „Šnekamosios lietuvių kalbos linksnio gramatika" („A Case Grammar of Spoken Lithuanian", 1977).

1967–2004 m. Klimas yra tiek daug mūsų kultūrai nusipelniusio žurnalo „Lituanus" vienas redaktorių. Iš visų gal dvidešimties redaktorių šio žurnalo teksto jis suredagavo daugiausia[141]. Redagavo jis ir žurnalo „Pasaulio lietuvis" kalbos skyrelį.

Turbūt nė vienas lietuvių kalbininkas nėra dalyvavęs tokioje daugybėje tarptautinių kalbininkų suvažiavimų, kiek dalyvavo Klimas. Būta jo ir Belgijoje, ir Austrijoje, ir Italijoje, ir Rumunijoje, ir Vokietijoje, ir Lenkijoje. Mėgstamiausias Europos didmiestis jam buvo Viena.

Po 47 metų pertraukos 1991 m. pavasarį pagaliau Klimas galėjo atvykti į Lietuvą. Čia VII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpo-

[139] Klimas A. Kalbotyra JAV ir Europoje. – Aidai, 1962, 6, p. 233–239; Kalbotyra šiandien. – Ten pat, 1971, 8, p. 344–349; Generatyvinė kalbotyra ir lietuvių kalba. – Lituanistikos instituto 1973 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1975, p. 175–187; Teorinė kalbotyra ir lietuviai kalbininkai. – Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija. Suvažiavimo darbai. VIII. Roma, 1974, p. 165–173; Iš užkampio į sostą (baltų kalbų vieta indoeuropiečių kalbų šeimoje). – Lituanistikos instituto 1977 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1979, p. 151–160, ir kt.

[140] Klimas A. Kazimieras Būga – šimtmetis nuo jo gimimo. – Aidai, 1979, 10, p. 444–448; Professor Kazimieras Būga and the Academy Dictionary of Lihtuanian. – Lituanus, 1981, 27(4), p. 5–10; Prof. Dr. Antanas Salys – kalbininkas. – Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija. Suvažiavimo darbai. X. Roma, 1984, p. 19–30, ir kt.

[141] Kučėnas J. „Lituanus" sulaukė 40 metų. – Draugas, 1995.III.4; plg. t. p. Lituanus, 1994, 40(4), p. 25.

ziume jis skaitė įdomų pranešimą „Lietuvių kalbos semantiniai plyšiai". Ir, žinoma, skubiai nuvyko į gimtuosius Pelekonis.

1970 m. Klimas buvo išrinktas Lietuvių Katalikų Mokslų Akademijos nariu – mokslininku.

Klimas ne tik pats sėkmingai darbavosi lituanistikos baruose. Jis buvo labai paslaugus talkininkas ir kitiems šį darbą dirbantiems. Štai Evelina ir Bronius (Bruno) Masiokai savo lietuvių–anglų kalbų žodyne rašo: „Be Prof. Antano Klimo pagalbos, mes būtume daug ilgiau klaidžioję mūsų mielos lietuvių kalbos įmantrumuose. Profesorius Klimas mums siuntė knygas, straipsnių nuorašus, ištraukas iš žodynų; parašė virš šimto laiškų ir nepaprastai kantriai atsakė į visus mūsų klausimus. Ir priedo – jis visuomet ragino atsiųsti dar daugiau klausimų!"[142].

Janina Rėklaitienė. Viena iš nedaugelio lietuvių, kalbotyros studijas baigusių emigracijoje ir sėkmingai tyrinėjusių savo gimtąją kalbą yra J. Rėklaitienė (Reklaitis).

Rėklaitienė (Konauskaitė) gimė 1942 m. gruodžio 27 d. Kaune. Gimnaziją 1961 m. baigė Čikagoje. 1965 m. Čikagos Lojolos universitete gavo klasikinių kalbų bakalauro laipsnį. Kitais metais Kalifornijos universitete Berklyje jai suteiktas lotynų kalbos magistro laipsnis. 1972 m. Stanfordo universitetas už disertaciją „Analoginio pasikeitimo teorija: Taikymas lietuvių kalbai" („Theory of analogical change: Application to Lithuanian") Rėklaitienei suteikė daktaro laipsnį.

1972–1979 m. Rėklaitienė lyginamąją kalbotyrą ir lietuvių kalbą bei literatūrą dėstė Ilinojaus universitete Čikagoje. Taip pat dirbo šiame mieste įsikūrusiame Pedagoginiame lituanistikos institute. 1980 m. ji kaip Fulbrighto stipendininkė dirbo Vilniaus universitete.

Nuo 1987 m. Rėklaitienė dirbo administracinį darbą Purdue universitete Lafaete (Indianos valstija).

Rėklaitienė yra žymi Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių kultūros veikėja. 1979–1984 m. ji buvo Lituanistikos instituto sekretorė, 1985–1987 m. šio instituto vicepirmininkė, 1977–1979 m. – JAV Lietuvių bendruomenės Švietimo tarybos vicepirmininkė.

[142] Kolupaila-Masiokas A., Masiokas B. Words... Words Lithuanians-English (with Explanations)... Aurora, Kolorado, 1992, Dėkojame..., plg. t. p. Masiokienė E. Mūsų dienos kalnų papėdėje. – Draugas, 1992.VIII.21.

Daugelis Rėklaitienės publikacijų, paskelbtų anglų ir lietuvių kalbomis yra susijusios su jau minėta daktaro disertacija[143]. Jose parodomos bendros lietuvių kalbos kitimo tendencijos. Lietuvių kalboje pamažu pradeda atsirasti analitinių kalbos tipų požymių. Mūsų laikais baigia nykti penktoji daiktavardžių linksniuotė. Nyksta *u*-kamieniai daiktavardžiai. Autorė įsitikinusi, kad gal po kelių šimtų metų lietuvių kalboje liks tik dvi linksniuotės, diferencijuojamos pagal gimines. Fonetiniai pakitimai paruošia dirvą morfologiniam galūnių trumpėjimui. Lietuvių kalbos tarmėse, pavyzdžiui, galima pastebėti panašių reiškinių, kurie vyko lotynų kalbai transformuojantis į prancūzų kalbą. Reikia sutikti ir su Rėklaitienės mintimi, jog dėl okupacijos sudarytos glaudžios kalbų kontaktavimo padėties lietuvių kalbos normalus raidos tempas buvo pagreitintas.

Be kita ko, Rėklaitienė teisingai nurodo, jog lietuvių kalbininkai gerai aptaria morfologinių pakitimų raidą ir yra gerai susipažinę su tradiciniais bei struktūrinės kalbotyros fonetiniais ir sisteminiais dėsniais, kuriais aiškinamos kalbos kitimo priežastys. Tačiau jie mažai susipažinę su psicholingvistinėmis kalbos raidos priežastimis. Lietuvių kalbos kitimus reikėtų aiškinti visose kalbose įgimtu polinkiu siekti tapatumo tarp formos ir funkcijos. Tai vadinamasis Humboldto arba izomorfizmo dėsnis.

Atskirai reikėtų paminėti Rėklaitienės straipsnį „Apie lietuvių kalbos būtojo laiko formą ir funkciją“[144], kuriame ji, remdamasi vaikų kalbos faktais, nagrinėja lietuvių kalbos morfologijos paprastėjimo tendenciją, atsispindinčią būtojo kartinio laiko vartosenoje. Tai ypač įdomus ir vertingas straipsnis, juo labiau, kad lietuvių lingvistinėje literatūroje

[143] Reklaitis J. Case study of an „Analogical“ change in Lithuanian. – Baltic Literature and Linguistics. Columbus: Ohio State University, 1973, p. 203–211; Morphophonemic and other factors in linguistic change. – Baltic Studies. Stockholm, 1973, 2, p. 165–175; Evidence for directed drift from Lithuanian. – ScSl, 1974, 20, p. 197–214; Lietuvių kalbos kitimas bendros indoeuropiečių kalbų raidos šviesoje. – Lituanistikos instituto 1973 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1975, p. 197–205; The PIE Word order controversy and word order in Lithuanian. – Current issues in linguistic theory. – Amsterdam, 1982, 13, p. 369–385; Reduction of case markers in Lithuanian: Data for discussion. – Ten pat, 14, p. 259–271; Changing perspectives on change in the Lithuanian language. – Lituanus, 1986, 32(2), p. 38–46; Ankstyvesni ir dabartiniai lietuvių kalbos linksniavimo sistemos kitimo polinkiai. – Aidai, 1988, 1, p. 34–41; Lituanistikos instituto 1985 metų suvažiavimo darbai. – Chicago, 1989, p. 139–149.

[144] Reklaitis J. K. On form and function in the Lithuanian past tense. – Sym. Balt., p. 369–378.

mes mažai turėjome rimtesnių tyrinėjimų, skirtų vaikų kalbos problemoms, tokio pobūdžio darbų, kokių latvių kalbos klausimais yra paskelbusi Velta Rūķė-Draviņa. Beje, Rėklaitienės straipsnis ir paskelbtas darbų rinkinyje šiai kalbininkei pagerbti.

Domėjosi Rėklaitienė taip pat lietuvių kalbos veiksmažodžio veikslų klausimais[145].

Įdomus kalbininkės straipsnis apie lietuvių kalbos reikšmę kalbotyrai[146], kuriame ji gražiai išdėsto lyginamosios istorinės kalbotyros principus ir nėra linkusi pripažinti, jog Noamas Chomskis šiai kalbotyrai pasiuntė „mirties bučinį".

Rėklaitienė rašė ir apie Lietuvių kalbininkų darbus[147], ypač svarbus jos straipsnis „Kalbotyra Lietuvoje 1961–1981", kuriame ji pateikė gana išsamią lietuvių leksikologijos, leksikografijos, dialektologijos, istorinės, aprašomosios kalbotyros apžvalgą.

Lietuvių kalbos klausimais Rėklaitienė skaitė pranešimus įvairiose konferencijose, suvažiavimuose. Redagavo Lituanistikos instituto suvažiavimo darbus. Spaudai parengė Leonardo Dambriūno raštus (deja, iki šiol nėra išleisti). Gaila, ši gerai pasirengusi kalbininkė neturėjo sąlygų visiškai atsidėti vien kalbotyros ir lietuvių kalbos studijoms.

Vilius Pėteraitis. V. Pėteraitis – vienas iš didžiųjų Mažosios Lietuvos žmonių gimė 1914 m. spalio 18 d. Vaidaugų kaime (Budelkiemio valsčiuje, Klaipėdos r.). Mokėsi vokiškoje Klaipėdos Luizės gimnazijoje. Tačiau 1932 m. perėjo į lietuvišką Vytauto Didžiojo gimnaziją, kurią baigė 1935 metais.

1935–1936 m. Pėteraitis studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Evangelikų teologijos fakultete. 1936 m. šį fakultetą uždarius, išvyko į Angliją, Southamptono universitetą, studijuoti anglistikos. 1938 m. švedų kalbą studijavo Upsalos universitete. 1938–1941 m. – anglistiką ir germanistiką Vytauto Didžiojo universitete. 1941 m. baigė Vilniaus universitetą ir iš karto paliktas čia dirbti. Nuo 1942 m. dirbo taip pat Vilniaus pedagoginiame institute.

[145] Reklaitis J. Aspect in the Lithuanian verb. – JBS, 1980, 11(2), p. 158–171.

[146] Rėklaitienė J. Šiuolaikinės lietuvių kalbos reikšmė kalbotyroje. – Aidai, 1982, 3, p. 188–193.

[147] Rėklaitienė J. K. Kai kurie lietuvių kalbotyros vystimosi bruožai. – Aidai, 1984, 2, p. 75–82; Kalbotyra Lietuvoje 1961–1981. – Lituanistikos instituto 1981 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1985, p. 179–198.

1944 m. Pėteraitis pasitraukė į Vakarus. 1945–1949 m. mokytojavo Vokietijoje – Augsburgo lietuvių gimnazijoje. 1949 m. persikėlė į Kanadą ir apsigyveno Montrealyje. Buvo kviečiamas dirbti aukštosiose mokyklose. Tačiau pasirinko darbą pramonėje. Aktyviai dalyvavo Mažosios Lietuvos lietuvių visuomeninėje veikloje. Jis – Mažosios Lietuvos bičiulių draugijos ir Mažosios Lietuvos fondo, kelių premijų steigėjas.

1994 m. Klaipėdos universitetas Pėteraičiui suteikė garbės daktaro laipsnį[148]. 2001 m. šio universiteto bibliotekai kalbininkas perdavė savo archyvą. Mirė Pėteraitis 2008 m. kovo 5 d. Montrealyje.

Lietuvių kalbotyros istorijoje Pėteraitis minėtinas kaip dviejų išeivijoje išleistų leksikografijos darbų – „Lietuviškai angliško žodyno" (Muenchen, 1948; II leid. Chicago, 1960; III leid. Chicago, 1976; IV leid. 1985) ir „Mažojo lietuviškai angliško žodyno" (Muenchen, 1949) autorius. Pakartotiniai leidimai rodo, kokios reikalingos šios knygos buvo neseniai tėvynę palikusiems lietuviams.

Ypač daug Pėteraitis nuveikė tyrinėdamas Mažosios Lietuvos vietovardžius. 1976 m. jis paskelbė studiją apie šio krašto vietovardžių keitimus[149]. Joje aptariama trys pagrindiniai Mažosios Lietuvos lietuviškų vietovardžių keitimo etapai: ikinacinis keitimas (1920–1934 m.), nacių valdžios keitimas (1938 m. liepos 16 d.) ir sovietinis, prasidėjęs 1945 metais.

1992 m. Lietuvoje buvo išleistas stambus Pėteraičio veikalas „Mažoji Lietuva ir Tvanksta[150] prabaltų, pralietusių ir lietuvininkų laikais" (V., 1992). Jame skelbiamas Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vandenvardžių etimologinis žodynas, nagrinėjama šių vandenvardžių daryba, vandenvardžiai suskirstomi pagal reikšmę ir kilmę. Toliau šie vandenvardžiai dar skirstomi į atskirus sluoksnius chronologiškai (naujesnių-

[148] Kodėl aš einu į kopas? – Atgimimas, 1993.VIII.18; Žd. ir pr., p. 47; Žostautaitė P. Žymaus mokslininko jubiliejus. – Lietuvos aidas, 1994.X.18; Pėteraitis V. „Dėl Mažosios Lietuvos ateities". Kalbėjosi A. Balašaitis. – Dienovidis, 1995.VI.30; Kaukienė A., Purvinas M., Kaltenis V. Pėteraitis Vilius. – Mažosios Lietuvos enciklopedija, V., 2006, III, p. 541–544.

[149] Pėteraitis V. Mažosios Lietuvos vietovardžių svetimėjimas XX amžiuje. – Lithuania Miror. Studia Lituanica. III. 1976, p. 249–302.

[150] „*Vardas* paimtas iš prūsų buvusios Karaliaučiaus miesto vietovės ir prie jos esančio istorijos šaltiniuose minimo tvenkinio pavadinimo" (plg. p. 51). „*Tvankstà* buvo prūsų užtvenktas tvenkinys apsisaugoti nuo priešų, kad neįveiktų *Tvañkstės* piliavietės. Toj vietoj kryžiuočiai, užkariavę prūsus, įkūrė Karaliaučių" (plg. p. 170).

jų laikų vandenvardžiai, baltiškieji vandenvardžiai, prabaltiški vandenvardžiai). Remdamasis vandenvardžiais, autorius mėgina padaryti kai kurias išvadas apie baltų ryšius su kaimynais (ilirais (venetais), trakaisdakais, germanais, slavais, finais). Knygoje gausu gerai parengtų žemėlapių, išsami santrauka anglų kalba.

Apskritai Pėteraičio knyga baltų kalbų tyrinėtojams yra vertinga dėl labai gausios tiek iš istorinių dokumentų, tiek ir iš gyvosios kalbos kruopščiai surinktos faktinės medžiagos. Esama joje ir įdomių etimologinių aiškinimų. Tačiau šiaip autorius kartais daro per drąsias, įtikimesne argumentacija nepagrįstas išvadas. Per daug jis, atrodo, susižavėjęs ir atitinkamų garsų bei prasmės ryšiu. Tai ypač krenta į akis skyreliuose „Garsinė (fonetinė) ir reikšminė (semantinė) *-r-* raiška", „*Pregara* ir *Perkūnas*", „Garsinė ir reikšminė *-m-* raiška"[151].

1997 m. Lietuvoje išleidžiamas antras Pėteraičio veikalas „Mažosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai. Jų kilmė ir reikšmė" (V., 1997).

Autoriaus tiriamoji teritorija yra visa istorinė Mažoji Lietuva, apimanti sovietinę Kaliningrado sritį, buvusį Klaipėdos kraštą (iki jo prijungimo prie Lietuvos) ir dabar Lenkijos teritorijoje esančias Geldapės apylinkes.

Pagrindinę knygos dalį sudaro šio krašto vietovardžių etimologinis žodynas. Jame daugiau kaip keturi tūkstančiai vietovardžių, autoriaus surinktų iš Viliaus Kalvaičio, Jurgio Gerulio, Johanno Friedricho Goldbecko ir kitų spausdintų veikalų, kelis dešimtmečius kauptos jo paties kartotekos. Vietovardžiai rekonstruojami į bendrinę kalbą, kartais nurodomos ir sukirčiuotos jų lytys. Stengiamasi pateikti įvairios papildomos informacijos (istoriniuose šaltiniuose paliudytų formų, gretiminių lyčių). Aiškinama vietovardžio kilmė, daryba. Nurodomi šaltiniai. Žodyno medžiagos išdėstymas ir analizė labai primena Gerulio veikalą „Senovės prūsų vietovardžiai" („Die altpreussischen Ortsnamen". Berlin und Leipzig, 1922).

Labai naudingi knygos priedai – abėcėlinis vokiškas, lenkiškas ir rusiškas vietovardžių žodynas. Taip pat atskirai autorius vietovardžius

[151] Vitkauskas V. (Rec.) – Blt., 1993, 28(2), p. 130–132; Pupkis A. (Rec.) – GK, 1993, 4–5, p. 21; Razmukaitė M. Baltų vandenvardžių 4000 metų raidos analizė. – Kultūros barai, 1994, 4, p. 76–78; Rūķe-Draviņa V. (Rec.) – Jaunā Gaita, 1994, 198, p. 56–57; Udolph J. (Rec.) – Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung, 1997, 46(4), p. 622–623.

analizuoja pagal kilmę (vandenvardinės kilmės, fiziografinių terminų, augmeniniai, gyvulinės kilmės ir kt. vietovardžiai). Aptaria jų kaitaliojimų istoriją. Mėgina išskirti seniausią vietovardžių sluoksnį[152].

Apie abi šias Pėteraičio knygas turbūt galėtume pakartoti Vytauto Vitkausko pasakytus žodžius apie pirmąją knygą: „V. Pėteraičio, begalinio darbštuolio, knyga yra verta didžiausio dėmesio. Tai pasiaukojusio žmogaus darbas. Per ilgus metus jo sukaupta unikalios medžiagos, ji moksliškai sutvarkyta ir pateikta mokslo reikalams. Prūsų Lietuvos istorikams, visiems kalbininkams tai bus visada reikalinga knyga, labai laiku pasirodžiusi, daugelį nudžiuginusi"[153].

Belieka pridurti, kad prie šių knygų pasirodymo labai daug savo aukomis prisidėjo po platųjį pasaulį išblaškyti Mažosios Lietuvos lietuviai.

Pėteraitis redagavo ir kito žymaus mažlietuvio Jono Užpurvio veikalą „Trys kalbinės studijos" (Čikaga, 1990).

Lietuvos mokslo ir kultūros istorijoje Pėteraitis visada bus minimas ir kaip „Mažosios Lietuvos enciklopedijos" (V., 2000–2009, I–IV) *spiritus movens*, šio veikalo vyriausiasis organizatorius ir tvarkytojas, vienas pagrindinių autorių.

Be kita ko, kalbininkų dėmesį gali patraukti šiame veikale skelbiami Pėteraičio užrašyti gyvosios vokiečių kalbos lituanizmai, plg. *Dwiratsch* (liet. *dvìratis*), *Dwiszak* (liet. *dvišakė* – dvinagė šakė), *Kadaksch* (liet. *kadakšė* – vištidė, menkas namelis), *Karnelis* (liet. *karnelis* – stumiamas vežimėlis vienu ratu), *kleipen* (liet. *kleĩpti*), *krapschtieken* (liet. *krapštýti*), *krausticken* (liet. *kráustytis*), *Kupste* (liet. *kùpstas*), *Lackt* (liet. *lakta*), *Lanke* (liet. *lánka*), *Maldeninker* (liet. *maldiniñkas*), *mauroken* (liet. *mauróti*), *Pelk* (liet. *pélkė*), *Pellud* (liet. *pelùdė*), *Pirschlis* (liet. *piršlỹs*), *Talka* (liet. *talkà*), *talschen* (liet. *talžýti*) ir kt.

2002 m. Pėteraitis apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino karininko kryžiumi.

Jonas Užpurvis. J. Užpurvis (vok. Johann Uszpurwies) gimė 1891 m. gruodžio 12 d. Virkytuose (Saugų valsčiuje, Šilutės r.).

1911 m. baigė Klaipėdos mokytojų seminariją. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare. Mokytojavo Vilkyčiuose, Rokose, Klaipėdoje, Palangoje. 1934 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto klasikinės filolo-

[152] Gaigalas A. Atminties vainikas. – Mokslas ir gyvenimas, 1998, 11–12, p. 22; Razmukaitė M. (Rec.) – ALL(LKK), 1999, 41, p. 244–247.
[153] Vitkauskas V. (Rec.) – Blt., 1993, 28(2), p. 132.

gijos specialybę. Dirbo Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje. 1941–1943 m. vokiečių kalbą dėstė Vilniaus universitete. Po Antrojo pasaulinio karo vėl mokytojavo Klaipėdoje. 1949 m. su šeima išvežtas į Sibirą (Krasnojarsko kraštą). 1962 m. grįžęs iš tremties apsigyveno Sauguose, vėliau Šilutėje. 1967 m. išvyko į Vakarų Vokietiją. Savo šimto metų jubiliejų atšventė Pulheimo miestelyje prie Kölno. Ten ir 1992 m. rugsėjo 12 d. mirė[154].

Visa Užpurvio mokslinė veikla neatskiriamai susijusi su jo gimtąja Mažąja Lietuva.

Išleido jis dvi jaunimui skirtas „Lietuvių tautos istorijos šaltinių" knygas – „Senprūsių kova su ordinu" (Klaipėda, 1938), „Lietuvių kovos su ordinu iki Kęstučio mirties" (Klaipėda, 1939). Tai įdomiai parinktos istorinių dokumentų (Scriptores Rerum Prussicarum" ir kt.) ištraukos. Greta lotyniškų, vokiškų originalų duodami lietuviški vertimai. Skelbiami ir prūsų kalbos tekstų pavyzdžiai. Anot Domo Kauno, šis veikalas buvo pripažintas geriausiu tokio pobūdžio veikalu visoje to meto Lietuvoje. Deja, antroji dalis buvo baigiama spausdinti hitlerininkų aneksijos išvakarėse ir veikiausiai didesnioji tiražo dalis žuvo[155].

Juozas Balčikonis „Lietuvių kalbos žodyno" pirmojo tomo prakalboje Užpurvį nurodo tarp tų keliolikos filologų, kuriems jis siuntinėjo skaityti žodyno korektūrą.

Svarbiausias Užpurvio nuopelnas lietuvių kalbotyrai yra jo Čikagoje atskira knyga paskelbtos „Trys kalbinės studijos. Drei sprachwissenschaftliche Studien" (Chicago, 1990). Šios studijos yra „Saugų tarmė" („Die Saugener litauischen Mundart"), „Upės ir miesto vokiško pavadinimo Memel kilmė" („Memel Strom – und Stadtvezeichung"), „Donelaičio „Keturių metų laikų" kūrybos eiga" („Zur Entstehung von Donelaitis Werk „Keturi metų laikai").

Savo verte lietuvių kalbotyrai išsiskiria Užpurvio gimtosios Saugų tarmės aprašas. Tarmės aprašas vokiškas. Tarminiai tekstai su vokišku vertimu. Tekstai labai įdomūs. Daug etnografinės medžiagos. Kai kurie tekstai yra tartum gimtajam kraštui skirtos novelės. Be to, yra Viliaus Pėteraičio sudarytas šių tekstų lietuvių-vokiečių kalbų žodynas.

[154] Pėteraitis V. Jono Užpurvio 100-osioms gimimo metinėms. – Draugas, 1992.I.18; Vitkauskas V. Jono Užpurvio įnašas į lituanistiką. – Kultūros barai, 1991, 12, p. 46–47.

[155] Kaunas D. Mažosios Lietuvos knyga. V., 1996, p. 585–586.

Gal tam tikras aprašo trūkumas yra, kad tekstai pateikiami ne įprastine fonetine transkripcija. Tačiau, kita vertus, šį trūkumą atperka dvi puikiai paties autoriaus įkalbėtos kasetės.

Saugų tarmė kalbininkams gali būti įdomi daugeliu atžvilgiu. Pavyzdžiui, šioje tarmėje kirtis atitraukiamas visai kitaip negu kitose žemaičių ar aukštaičių tarmėse. Čia veikiausiai negalima kalbėti apie fonetinės prigimties visuotinį ar net sąlyginį kirčio atitraukimą. Autorius apskritai ryškiausiu tarmės ypatumu laiko kirčio atitraukimą. Paralelių jis taip pat ieško su kuršių ar net prūsų kalba. Pabrėžiama didelė šiai ir kitoms Klaipėdos krašto tarmėms bažnyčios įtaka: per ją išlaikytos (kartais ir naujai įsivestos) kai kurios archajiškos formos[156].

Užpurvio knygą redagavo Pėteraitis. Pratarmę parašė Williamas R. Schmalstiegas. Išleido Mažosios Lietuvos fondas. Audronė Kaukienė taikliai Užpurvio knygą pavadino „Paminklu tėvų kalbai".

Jau po autoriaus mirties išleista jo knyga „Mano literatūrinis palikimas = Meine literarischen Schöpfungen" (V., 1999) kurioje skelbiama Sibiro tremties motyvais parašyta apybraiža „Turgus baltųjų vergų / Auf dem Markt der weißien Sklaven", eilėraščių ciklas „Ką mano siela regėjo / Was meine Seele sah", įvairūs filosofiniai apmąstymai, iš vokiečių kalbos verstų eilėraščių, bendraamžių prisiminimai apie Užpurvį"[157].

* * *

Vienaip ar kitaip duoklę savo tėvų kalbai atidavė ir kiti toli nuo savo ar savo tėvų gimtinės gyvenantys lietuviai.

Domas Velička (1906–1972) – Tauragės mokytojų seminarijos, Vilniaus universiteto auklėtinis, lituanistikos studijas galutinai baigęs 1947 m. Tübingeno universitete (čia savo metu profesoriavo Antanas Salys ir Pranas Skardžius). 1949 m. atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Nuo 1952 m. dirbo Čikagos Aukštesniojoje lituanistikos mokykloje. 1958 m. daugiausia Veličkos pastangomis čia buvo įsteigtas Pedagoginis lituanistikos institutas.

Velička – nepaprastai daug lietuvių išeivių kultūrai, ypač lituanistiniam švietimui nusipelnęs žmogus. Dar dirbdamas Lietuvoje, jis pasižymėjo aktyvia visuomenine veikla, bendradarbiavo pedagoginėje, jaunimo spaudoje. Jungtinėse Amerikos Valstijose redagavo daugybę

[156] Kaukienė A. Paminklas tėvų kalbai. – LKK, 1994, 34, p. 189–196.
[157] Piročkinas A. Lietuvininko literatūrinis palikimas. – Voruta, 2000, IV.29.

mokyklai skirtų lituanistinių leidinių. Mokyklos scenai dramatizavo lietuvių literatūros klasikų veikalus.

Lituanistinėms mokykloms Velička parašė knygeles „Bendrinės lietuvių kalbos kursas" (Čikaga, 1962; kartu su Pr. Skardžium), „Grožinio skaitymo pamokos" (Čikaga, 1963), „Konspektinė lietuvių kalbos metodika. II. Grožinio skaitymo pamokos" (Chicago, 1966), „Lietuvių kalbos pratimai" (Čikaga, 1966–1967, I–II), „Palyginimų skyryba" (Chicago, 1972).

Velička parengė lituanistinėms mokykloms ir išsamius lietuvių literatūros vadovėlius (su chrestomatijomis) „Lietuvių literatūra" (Chicago, 1961, I–II)[158].

Velička bendradarbiavo ir „Gimtojoje kalboje". Be kita ko, 1957 m. gruodžio 28 d. Čikagoje, Veličkos bute, įvyko pasitarimas, kuriame buvo nutarta atgaivinti „Gimtąją kalbą". Pasitarime, be paties Veličkos, dalyvavo Pr. Skardžius, Petras Jonikas, Jonas Martynas Laurinaitis, Benediktas Babrauskas, Aleksandras Dundulis, Juozas Kreivėnas, Ignas Serapinas[159].

Staigi Veličkos mirtis, kai jis tik ką išėjęs į pensiją, svajojo atsidėti vien lituanistiniam darbui, buvo didelis smūgis Jungtinių Amerikos Valstijų lituanistiniam gyvenimui[160].

Aleksandras Dundulis (1910–1994) – Švenčionių gimnazijos, Vilniaus universiteto auklėtinis. Lituanistikos studijas, kaip ir Domas Velička, baigė Tübingeno universitete. Diplominiame darbe aprašė savo gimtąją Tverečiaus šnektą (vadovavo Pr. Skardžius, darbas saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje). 1950 m. atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Dirbo Čikagos aukštesniojoje lituanistikos mokykloje, nuo 1958 m. – Pedagoginiame lituanistikos institute. Šio instituto neakivaizdinio skyriaus direktorius.

[158] Skardžius Pr. Domo Veličkos dovana. – Draugas, 1961.V.27 (R. r., V, p. 965–966); (Rec.) – GK, 1961, 2, p. 29–31 (R. r., III, p. 670–673).

[159] GK, 1958, 1, p. 18.

[160] Skardžius Pr. Netikėta lituanisto mirtis. – Draugas, 1972.IV.8; Masilionis J. Domą Veličką prisimenant. – Pedagoginis lituanistikos institutas 1958–1983. Chicago, 1983, p. 25–28; Sabaliauskas A. Pedagoginis lituanistikos institutas (Domo Veličkos devyniasdešimtmečiui). – KK, 1996, 68, p. 114–117. Filologo dukra Asta Veličkaitė pasiryžusi išleisti ne tik visus tėvo raštus, bet ir įvairius dokumentus bei kitą su tėvo veikla susijusią medžiagą. Jau išleisti trys didžiuliai tomai – Domas Velička: kūrybinis palikimas kovojančiai tautai (Chicago, 2006–2009, I–III).

Didžiuliai Dundulio nuopelnai lietuviškame leidybos darbe: jis taisė kalbą ir skaitė korektūrą net 72 Vakarų Vokietijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose išleistų knygų. Tübingene A. Saliui padėjo parengti naują jo „Lietuvių kalbos tarmių" leidimą. Amerikoje buvo suredagavęs ir parengęs spaudai iki šiol neišleistą Pr. Skardžiaus „Rašytinį lietuvių kalbos žodyną". Iš pradžių jo kopiją, o vėliau ir patį rankraštį atsiuntė Vilniaus universiteto bibliotekai.

Bendradarbiavo čikagiškėje „Gimtojoje kalboje". Dar viena Dundulio lituanistinės veiklos sritis – tai išeivijoje leidžiamos lituanistinės literatūros platinimas. Čia, anot Zigmo Zinkevičiaus, „Dundulis rodė neįtikimą išradingumą, panašiai kaip knygnešiai Valančiaus laikais". Dundulio rūpesčiu mūsų filologų knygos, straipsnių atspaudai per įvairias šalis, per įvairius tarpininkus pasiekdavo ne tik vilnietį Z. Zinkevičių, bet ir maskvietį Vladimirą Toporovą[161].

Juozas Vaišnys (1915–2001) – kunigas, jėzuitas, Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos, Insbruko (Austrija), Grigaliaus (Roma) universitetų auklėtinis.

Vaišnio domėjimąsi lietuvių kalba, matyt, lėmė gimnazijos suolas: lietuvių kalbą čia jam dėstė puikus pedagogas, šios gimnazijos auklėtinis, Sibiro tremtinys Juozas Rainys. Mielai Vaišnys prisiminė ir poetę, skautininkę Juzę Augustaitytę-Vaičiūnienę. Jo bendraklasiai buvo Algirdas Julius Greimas ir Jonas Kabelka.

1949 m. Vaišnys atvyko į Čikagą. 1950 m. su kitais jėzuitais įsteigė žurnalą „Laiškai lietuviams", kurį su šešerių metų pertrauka redagavo iki 2000-jų paskutinio numerio. 1971–1977 m. Vaišnys buvo Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių žurnalistų sąjungos pirmininkas. Lietuvių kalba, jos išlikimas buvo tikra Vaišnio aistra. „Laiškuose lietuviams" Vaišnys tvarkė specialų kalbos skyrių, kurį dažniausiai pats ir prirašydavo. Bendradarbiavo „Gimtojoje kalboje".

1982 m. Vaišnys išleido vadovėlį „Dabartinė lietuvių kalbos rašyba" (Chicago, 1982), 1985 m. – knygą „Praktinė lietuvių kalbos vartosena" (Chicago, 1985). Lietuvių kalbą jis dėstė Pedagoginiame lituanistikos institute, įvairiuose kursuose.

Vaišnys buvo žymus skautų veikėjas, puikus pamokslininkas. Po vieno pamokslo poetas Juozas Tysliava Vaišnį pavadino antruoju Vaižgantu.

[161] Zinkevičius Z. – GK, 1994, 10, p. 26–27; Netekome tauraus pagalbininko. – R. str., III, p. 464–466.

1991 m. Vaišnys pamokslą pasakė ir Vilniaus katedroje. Gal tuomet ne vienas nustebo, kad į gimtąją šalį sugrįžęs po 54 metų, jis lietuviškai kalbėjo, lyg savo tėviškę būtų palikęs vos prieš kelias dienas. Tąsyk Vilniuje įvykusiame Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume Vaišnys skaitė pranešimą apie lietuvių kalbos kultūrą Jungtinėse Amerikos Valstijose[162].

Juozas Masilionis (1914–2000) baigė Panevėžio berniukų gimnaziją (dabar Juozo Balčikonio gimnazija). Buvo garsiosios Julijono Lindės-Dobilo globojamos Meno kuopos pirmininkas. Studijavo Vytauto Didžiojo universitete. 1940 m. baigė Vilniaus universitetą. Parašė diplominį darbą apie J. Lindės-Dobilo kūrybą.

1949 m. atvyko į Čikagą ir iš karto įsijungė į lituanistinę veiklą. Mokytojavo Aukštesniojoje lituanistinėje mokykloje. Buvo šios mokyklos direktorius.

Parašė lietuvių literatūros vadovėlių. Daugiausia remdamasis Juozo Žiugždos ir Petro Gailiūno „Lietuvių kalbos gramatika" (Kaunas, 1970) parašė „Lietuvių kalbos sintaksę" (Chicago, 1985). Parengė VII ir VIII klasei skirtus „Lietuvių kalbos pratimus" (Chicago, 1965, 1976). Redagavo knygą „Panevėžys. Geografinės ir istorinės žinios apie apylinkes ir miestą" (Chicago, 1963). Joje 9 jo paties straipsniai, tarp kurių ir „Panevėžiečių tarmė" (p. 423–428). Minėtinas ir Masilionio straipsnis „Žvilgsnis į 1883 metų „Aušros" kovą dėl lietuvių kalbos ir jos pačios kalbą"[163]. Įvairiais lietuvių kalbos klausimais rašė periodikoje. Iš čia paskelbtų straipsnių ypač reikėtų paminėti straipsnį apie gramatikų ir gramatinių terminų raidą[164].

Masilionio lituanistinės veiklos gulbės giesmė – kartu su Stase Petersoniene suredaguotas (iš tikrųjų ir sudarytas) didžiulis (755 p.) veikalas „Lietuviškasis švietimas Šiaurės Amerikoje" (Chicago, 2000).

[162] Sabaliauskas A. Amerikos lietuvių kalbos kultūros darbininkas Juozas Vaišnys. – KK, 1993, 64, p. 85–87; In memoriam: Juozas Vaišnys. – Suvalkija, 2002, 1, p. 65–66; Pupkis A. Juozas Vaišnys. – GK, 2002, 1, p. 25–27; Zinkevičius Z. Netekome žymiausio lietuvių kalbos puoselėtojo išeivijoje. – Lietuvos aidas, 2002.I.10 (R. str., III, p. 589–592).

[163] Lietuvių tautos praeitis. Chicago, 1984, 5(3–4), p. 46–56.

[164] Masilionis J. Lietuvių kalbos gramatikos ir gramatinių terminų vystymas: Gramatikos lotyniškai ir vokiškai; Lietuviškų lietuvių k. gramatikų pirmtakai; Lietuviškųjų gramatinių terminų vystymas. – Švietimo gairės. – Chicago, 1982, 28, p. 11–21.

Malonu, kad dviem gražiom knygom jau yra pagerbtas ir pats Masilionis: „Būk bitelė.:. Amerikos pedagogo Juozo Masilionio gyvenimo kelias, rašiniai ir veikla" (Čikaga. Vilnius, 2004. Sud. Kazimieras Ambrasas SJ) ir Kristinos Lapienytės-Bareikienės „Juozo Masilionio gyvenimas ir veikla" (Chicago, 2005)[165].

Išeivijos leksikografijos istorijoje išskirtinę vietą užima Evelina Kolupailaitė-Masiokienė (1920–1993) ir Bronius (Bruno) Masiokas (1916–2000).

Įžymaus lietuvių hidrologo profesoriaus Stepono Kolupailos dukra, Lietuvoje studijavusi užsienio kalbas Kolupailaitė-Masiokienė ir jos vyras, Lietuvos aviacijos lakūnas, inžinierius, Jungtinėse Amerikos Valstijose dirbęs NASA (NATIONAL Aeronautics and Space Administration) programoje, Masiokas išleido du žodynus: lietuvių-anglų kalbų žodyną ir anglų-lietuvių idiomatinį žodyną.

Pirmasis „Žodžiai-Žodžiai. Lietuviški-Angliški (Su paaiškinimais). Tarimas, kalbos dalys, linksniuotės, kirčiai, atitikmenys, išsireiškimai" („Words-Words. Lithuanian-English (with Explanations) – Pronunciation, Parts of Language, Declensions, Conjugations, Accent Groups; Synonims, Expressions". Aurora, Kolorado, 1992; II leid. 1993). Jis skiriasi iš įprastinių dvikalbių žodynų tuo, kad čia autoriai, stengdamiesi patenkinti nepakankamai savo kalbą mokančių tautiečių ir kitų žodyno vartotojų poreikius, žodyne pateikia lietuviškų žodžių tarimą, „paremtą anglų kalba, naudojama Amerikoje", ir dažniau vartojamas jų formas (daiktavardžių: vienaskaitos vardininko, kilmininko ir daugiskaitos vardininko formas; veiksmažodžių: bendratį, esamojo laiko vienaskaitos pirmojo ir trečiojo asmens, būtojo kartinio ir būsimojo laiko vienaskaitos trečiojo asmens formas)[166].

Žodynas užsienio lietuvių tarpe, atrodo, yra labai populiarus[167].

Antrasis žodynas „O gal ir nevisai taip! Anglų-Lietuvių kalbų idiomatinis žodynas" („It Ain't Exactly so! English-Lithuanian Dictionary

[165] Lapienytė K. Juozas Masilionis – pedagogas, lituanistinių vadovėlių autorius. – GŽ, 1999, 3, p. 16–20; Vertelkienė I. Prisiminkime kraštietį Juozą Masilionį. – Panevėžio krašto kalbininkai. Sud. E. Urbonas. Panevėžys, 2000, p. 57–60.

[166] Pažūsis L. (Rec.) – GK, 1993, 4–5, p. 24–25; Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1993, 39(1), p. 91–93.

[167] Masiokienė E. Mūsų dienos kalnų papėdėje. – Draugas, 1992.VIII.21.

of Idioms". Aurora, Kolorado, 1994). Žodyne aiškinama apie 10 tūkstančių įvairių anglų kalbos idiomų, frazeologizmų bei posakių[168].

Specialistas leksikografas šiems žodynams galėtų daug ką prikišti. Tačiau negalima nesižavėti autorių darbštumu, gimtosios kalbos meile ir pastangomis ją išlaikyti toli nuo tėvynės esančių tautiečių aplinkoje.

Iš Evelinos Kolupailaitės-Masiokienės fondo nuo 1995 metų kasmet skiriama vienkartinė stipendija jaunam, studijas tęsiančiam Lietuvos kalbininkui[169].

Jonas Kavaliūnas (1913–) biržietis, Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų auklėtinis (1942 m. baigė germanistiką).

Darbavosi lituanistinėse mokyklose. Lietuvių kalbą yra dėstęs Jungtinių Amerikos Valstijų kariuomenės kalbų mokykloje, Ilinojaus universitete Čikagoje. Kariuomenės mokyklose naudojama metodika[170] parašė lietuvių kalbos vadovėlį „Lietuvių kalba" („Lithuanian". Chicago, 1995). Šio tipo vadovėliuose pradedama ne skaitiniais, gramatikos taisyklėmis, o iš karto pokalbiais bei dialogais. Vadovėlio lietuviški tekstai įrašyti į garsajuostes Lietuvos valstybinėje radijo ir televizijos studijoje Vilniuje.

Kavaliūnas daug prisidėjo prie Lituanistikos katedros Ilinojaus universitete Čikagoje įsteigimo.

1992–1993 m. vokiečių kalbą dėstė Kauno Vytauto Didžiojo ir Kauno Technologijos universitetuose.

Juozas Plačas (1910–2001) – šilališkis, Klaipėdos pedagoginio instituto auklėtinis. 1944 m. pasitraukė į Švediją. Nuo 1951 gyveno Čikagoje.

Dirbo lituanistinėse mokyklose. Dėstė Pedagoginiame lituanistikos institute, įvairiuose kursuose. Mokykloms parengė vadovėlių. Lietuvių kalbos klausimais rašė spaudoje[171].

[168] Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1995, 41(4), p. 68–70.

[169] Morkūnas K. Broniaus Masioko pėdsakai Žemėje ir Mėnulyje. – Raguva. V., 2001, p. 1049–1053; Lituanistikai ir ne tik jai nusipelnę žmonės. – Mokslas ir gyvenimas, 2004, 2, p. 12–14.

[170] Ši metodika pradėta intensyviai naudoti, kai Antrojo pasaulinio karo metu amerikiečių kariams prireikė kalbėtis su įvairių tautybių žmonėmis. Paaiškėjo, kad amerikiečiai, tradiciškai svetimų kalbų mokyti mokyklose ir universitetuose, negalėjo susikalbėti su vietos žmonėmis. Žymūs amerikiečių kalbininkai tobulino šį metodą ir rašė įvairių kalbų vadovėlių. Plg. Hall, R. A. Jr. Stormy Petrel in Linguistics. New-York, 1975, p. 58–88.

[171] Dautaras J. Pedagogas Juozas Plačas. Gyvenimas, idėjos, darbai. Čikaga, 2002.

Danutė Bindokienė (Brazytė) gimė 1932 m. Bartininkuose (Vilkaviškio r.). Mokėsi Aukštesniojoje lituanistikos mokykloje ir Pedagoginiame lituanistikos institute Čikagoje. Mokytojavo Kristijono Donelaičio lituanistinėje mokykloje.

Lituanistinėms mokykloms parengė mokymosi knygų. Iš jų ypač minėtinas „Lietuvių kalbos sinonimų žodynėlis" (Chicago, 1982). Tai gana išsamus 817 sinonimų lizdų (daugiau kaip 3700 žodžių) žodynas. Atskiras skyrelis vaizdingiems posakiams. Duodami trumpi kalbos praktikos patarimai. Knygos kalbą peržiūrėjo Juozas Vaišnys.

Daug dėmesio gimtajai kalbai skiriama ir jos talentingai lietuvių ir anglų kalbomis parašytoje knygoje „Lietuvių papročiai ir tradicijos išeivijoje. Lithuanian Custums and Traditions" (Chicago, 1989; Vilnius, 1991).

Bindokienė išleido ir grožinės literatūros kūrinių. Ji puiki publicistė. 1992–2007 m. redagavo garsųjį (įsteigtą 1909 m.) Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių dienraštį „Draugas".

Kleopas Girvilas (iki 1954 Matusevičius, 1899–1992) – eržvilkiškis, baigė Kauno „Aušros" gimnaziją, 1940 m. – Vilniaus universitete anglistiką. 1940–1944 dirbo šiame universitete. 1945–1948 m. – Lundo universiteto archivaras. 1961 m. Čikagos universitete gavo rusų kalbos ir literatūros specialybės magistro laipsnį. Dėstė Čikagos Pedagoginiame lituanistikos institute.

Pasinaudojęs Kazimiero Kuzavinio ir Bronio Savukyno leidinyje „Vardai ir žodžiai" (V., 1971) paskelbtu „Lietuvių vardų etimologiniu žodynu" (p. 42–157), parašė knygą „Senoviniai vardai. Etimologijos" (Chicago, 1986). Apie lietuvių asmenvardžius paskelbė straipsnių.

Rimas Černius (g. 1951 m. Čikagoje) – teisininkas, pedagogas. 1976 m. Čikagos universitete gavo daktaro laipsnį.

Lietuvių kalbą ir literatūrą dėstė Čikagos Aukštesniojoje lituanistinėje mokykloje. Parašė vadovėlių. Parengė „Namų ir artimiausios aplinkos žodynėlį" (Chicago, 1977; II leid. 1980). Tai trumpas anglų-lietuvių, lietuvių-anglų kalbų žodynėlis, „skiriamas visų amžių lietuviams". Jo rankraštį peržiūrėjo Antanas Klimas, Juozas Masilionis, Pranas Skardžius.

Ramutė Plioplytė (1953–2007) gimė Toronte, Kanadoje, didesnė gyvenimo dalis prabėgo Čikagoje. 1971 m. baigė Čikagos Pedagoginį lituanistikos institutą ir gavo pradinės lituanistinės mokyklos mo-

kytojo cenzą. 1974 m. Čikagos universitete įgijo sociologijos bakalauro laipsnį. 1970–1973 m. lietuvių kalbą dėstė Kristijono Donelaičio lituanistinėje mokykloje. Nuo 1980 m. – Pedagoginio lituanistikos instituto lektorė, 1982–1986 m. – direktorė.

1981–1982 ir 1989–1990 m. stažavosi Vilniaus universitete. Buvo atsivežusi daugybę magnetofoninių antrosios lietuvių išeivių kartos kalbos įrašų. Vadovaujama docento Liongino Pažūsio ruošėsi parašyti platesnį tyrinėjimą. Lietuvių kalbotyrai ji padarė didžiulę paslaugą – į anglų kalbą išvertė Zigmo Zinkevičiaus vienatomę „Lietuvių kalbos istoriją" („The history of the Lithuanian language. Vilnius, 1996; II leid. 1998). Profesorius Williamas R. Schmalstiegas šios knygos pratarmėje rašė: „Last but not least aš turėčiau asmeniškai padėkoti šios knygos vertėjai Ramutei Plioplys (lietuviškai Plioplytei) už jos sunkų darbą ir sumaniai išspręstas problemas, su kuriomis vertėjas susiduria versdamas iš lietuvių į anglų kalbą [...]. Visi mes, kurie domimės baltų ir apskritai indoeuropiečių kalbomis, turime būti dėkingi Plioplytei, nes, kaip jos darbo rezultatas, ši knyga gali būti pristatoma pasauliui anglų kalba" (p. X).

Pasinaudodama ištraukomis iš Z. Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos istorijos" (V., 1984–1994, I–VI), A. Sabaliausko knygelės „Mes baltai" (Kaunas, 1986), informacija iš „Lietuvių kalbos enciklopedijos" (V., 1999), Plioplytė parengė knygą „Lietuvių kalbos istorija" (Čikaga, 2003), kuria naudojosi ir savo pedagoginiame darbe.

R. Plioplytė buvo ir talentinga liaudies menininkė. Daugybę metų jos neatskiriamas palydovas buvo ramentai[172]. Pragyvenimą ji daugiausia pelnė alinančiu buhalterės darbu.

Antanas Rinkūnas (1909–1985) gimė Rusijoje. 1936 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos skyrių. Mokytojavo įvairiose Lietuvos vietose. 1941–1943 m. Švenčionių mokytojų seminarijos direktorius. 1947–1948 m. Blombergo (Vokietija) lietuvių gimnazijos direktorius. 1948 m. atvyko į Kanadą.

Ilgametis Toronto aukštesniųjų lituanistinių kursų vedėjas. Parašė mokyklinių vadovėlių. Išleido penkių dalių vadovėlį „Ar kalbate lietuviškai. Lithuanian for beginners" (Toronto, 1979; II leid. 1992). Vadovėlis papildytas 14 garsajuosčių. Paskelbė straipsnių lietuvių kalbos mokymo metodikos klausimais. Kartu su kitais parengė knygą „Lietu-

[172] Sabaliauskas A. Netekome darbščios užjūrio lituanistės. – GK, 2007, 2, p. 20.

viai Kanadoje" („Lithuanians in Canada". Ottawa-Toronto, 1967. Tai serijos „Canada Ethnica" V knyga).

Išleista Rinkūno rinktinių raštų knyga „Negęstanti ugnis" (Toronto, 1995–1996, I–II), kurioje skelbiami ir jo straipsniai lietuvių kalbos klausimais[173].

Miroslavas Čapkauskas (g. 1919 m.) – raseiniškis. Mokėsi Raseinių gimnazijoje. 1945 m. Vokietijoje išlaikė vertėjų egzaminus. Darbavosi Kanados lietuvių spaudoje.

Išleido „Palyginimų žodyną" (Montreal, 1963; II leid. 1979). Sudarė aforizmų, patarlių, satyrų knygą „Aukso mintys" (Montreal, 1954).

Algimantas Norvilas (g. 1941 Švėkšnoje) – psichologas, psichologijos daktaras (1970 m.), Saint Xavier (Švento Ksavero) kolegijos Čikagoje profesorius. Tyrinėja dvikalbystės problemas. Išleido knygelę „Dvikalbiškumas: Palaima ar prakeikimas" (Chicago, 1981). Šiais klausimais paskelbė straipsnių[174]. Skaitė paskaitas Lietuvoje.

Ina Čepėnaitė-Užgirienė (1937–1998) – kaunietė, istoriko Prano Čepėno duktė, žymi Jungtinių Amerikos Valstijų psichologė, aktyvi Lituanistikos instituto narė.

Nuo 1966 m. dėstė Clarko universitete Worcesteryje (Masačusetso valstija). Pagarsėjo Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Olandijoje atliktais vaikų psichologijos tyrimais[175]. Jos studijos yra išverstos į italų, japonų kalbas. 1988, 1992 m. paskaitas skaitė Vilniaus universitete. Padėjo parengti spaudai tėvo veikalą „Naujųjų laikų Lietuvos istorija" (II t., Chicago, 1986).

Palaidota Kaune.

Violeta Kelertienė (gimė 1942 Kaune) – literatūros tyrinėtoja.

1962 m. baigė anglų kalbos specialybę Toronto universitete. 1976–1979 m. dirbo Wisconsino universitete Madisone. Čia apgynė daktaro

[173] Pupkis A. (Rec.) – GK, 1995, 11, p. 16–17.

[174] Norvilas A. Dvikalbių jaunuolių kalbos pasirinkimas. – Lituanistikos instituto 1981 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1985, p. 307–323; Which language shall we speak? Language choice among young Lithuanian bilinguals. – JBS, 1990, 3, p. 215–230.

[175] Čepėnaitė-Užgirienė I. Bendravimo ir kalbos ryšiai kūdikystėje. – Lituanistikos instituto 1985 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1989, p. 73–84; plg. t. p. Užgiris I. Č. Imitation in infancy: Its interpersonal aspects. – The Minnesota Symposia on Child Psychology, 17. Hillsdale, NJ, 1984, p. 1–32; Užgiris I. Č. (Ed.) New Directions for Child Development, 4. Social Interaction and Communication During Infancy. San Francisko, 1979.

disertaciją „Žodinis ir rašytinis pasakojimas: Diskurso rūšys ir funkcijos“ („Discourse Types and Functions in Oral and Written Narrative)[176].

Nuo 1984 m. Kelertienė Ilinojaus universiteto Čikagoje profesorė. 1993–2008 m. šio universiteto Lituanistikos katedros vedėja. Nuo 2009 m. – Vašingtono universiteto Skandinavijos studijų departamento profesorė. 1996 m. ji išrinkta Baltų studijų plėtros asociacijos pirmininke. Nuo 1999 m. redagavo žurnalą „Lituanus“. Parengė knygą „Išėjus negrįžti: Marius Katiliškis gyvenime ir kūryboje“ (Chicago, 1986). Lietuvoje išleista jos knyga „Kita vertus“ (V., 2006).

2010 m. Kelertienei paskirta Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos užsienio lietuvių mokslo premija. 1997 m. Vilniaus pedagoginis universitetas Kelertienei suteikė garbės daktaro vardą.

Kostas Ostrauskas (1926–2012) – dramaturgas, kritikas, ryškiausias lietuvių avangardistinės dramaturgijos atstovas. Lituanistiką studijavo Pabaltijo universitete Hamburge ir Pinneberge (Ernsto Fraenkelio mokinys), baltistiką ir slavistiką – Pensilvanijos universitete Filadelfijoje. Čia apgynė daktaro disertaciją.

Paskelbė informatyvų straipsnį apie Sovietų Sąjungos kalbotyrą[177]. Rašė apie akademinį „Lietuvių kalbos žodyną“[178]. Tai turbūt pats gražiausias populiarus kada nors parašytas straipsnis apie šį lietuvių kalbotyros veikalą. Savo didžiulę lituanistikos biblioteką padovanojo Čikagos Ilinojaus universiteto Lituanistikos katedrai. Daugybė jo kūrinių paskelbta Lietuvoje.

Williamas R. Schmalstiegas savo studijų draugui Ostrauskui dėkingas už šnekamosios lietuvių kalbos įgūdžius.

Jolanta Mačevičiūtė-Aritz, Vilniaus universiteto auklėtinė (baigė anglų kalbos specialybę), 2000 m. Pietų Kalifornijos universitete Los Andžele apgynė disertaciją apie Amerikos lietuvių kalbos nykimo procesą „Kalbos praradimo ištakos diskurse: Amerikos lietuvių kalbos tyrimas“ („The beginnings of language loss in discourse: case study of American Lithuanian: Ph. D. Dissertation“. Los Angeles: Uni-

[176] Kelertas V. Language in Contemporary Lithuanian Narrative. – Lituanus, 1977, 23(4), p. 33–44; Kelertienė V. Paprastoji ir poetinė kalba. – Žd. ir pr., 59–78.

[177] Ostrauskas K. Sovietų 1950 metų kalbos mokslo perversmas ir jo pasėkos. – Aidai, 1954, 2, p. 60–68.

[178] Ostrauskas K. Žodžiai, žodžiai, žodžiai... – Metmenys, 1989, 56, p. 3–15; Reikia skaityti žodyną. – GK, 1992, 11, p. 30.

versity of Southern California, 2000)[179]. Pagrindinė šio tyrinėjimo išvada, kad kalbos funkcijų, kurias kalba atlieka emigracijoje, sumažėjimas yra viena iš svarbiausių priežasčių, veikiančių kalbos kitimą.

Galima būtų pridurti, jog lietuvių kalbos nykimo procesą Anglijos lietuvių tarpe Yorko universitete 1999 m. apgintame magistro darbe nagrinėjo Holly Weckbaugh – „Etnolingvistinis gyvybingumas, identiškumas ir vidiniai grupės santykiai Bradfordo lietuvių „Vytis" klube" („Ethnolinguistic Vitality, Identity and Intra-group relations in the Bradford „Vytis" Lithuanian Club").

Pagaliau galime kalbėti ir apie Ilinojaus universitete Čikagoje 1984 m. įsteigtos Lituanistikos katedros (Department of Slavic and Baltic Languages and Literatures) įnašą į lietuvių kalbotyrą. Be ilgametės katedros vedėjos V. Kelertienės ir profesoriaus Giedriaus Subačiaus darbų, katedroje atlikta ir daugiau reikšmingų tyrinėjimų.

Daiva Litvinskaitė paskelbė straipsnį apie Motiejaus Valančiaus talkininko Jeronimo Kiprijono Račkausko knygų kalbą[180]. Šio pietų žemaičio krašte gimusio autoriaus raštuose juntamos gana ryškios pastangos aukštaitinti savo kalbą. Kalbininkė taip pat domėjosi spaudos draudimo metu Lietuvoje vartota kirilicos rašyba[181]. Patyrinėjusi 1865 metų Evangelijų (Евангелиесъ) rašybą autorė daro išvadą, kad šio leidinio tekstą pirmasis, matyt, perrašė Laurynas Ivinskis, o vėliau jį redagavo Jonas Krečinskis. D. Litvinskaitė paskelbė įdomų straipsnį apie Uptono Sinclairio garsiojo romano „The Jungle" pirmąjį vertimą į lietuvių kalbą[182].

Aurelija Tamošiūnaitė analizavo dviejų XIX a. viduryje populiarių maldaknygių kalbą[183]. Jos nuomone, Feliksas Vareika (1818–1882)

[179] Macevichius J. Discourse Diminution in the Newspaper Register of American Lithuanian. – Papers in Sociolinguistics: Nwawe-26 a l'universite Laval. Quebec, 1998, p. 229–238; Macevičiūtė-Aritz J. Evidence Against Monostylism in Language Loss Situations: Subject Focus Constructions in American Lithuanian. – Klb., 2001, 50(1), p. 83–90.

[180] Litvinskaitė D. Jeronimo Kiprijono Račkausko knygų *Munkos Viešpaties* (1857), *Vadovo į dangų* (1857) ir *Balso Dievo* (1858) kalbos ypatumai. – ALt, 2004, 6, p. 147–164.

[181] Litvinskaitė D. Kirilicos *Evangelijų* (*Евангелиесъ*, 1865) rašyba: Laurynas Ivinskis ir Jonas Krečinskis. – ALt, 2005, 7, p. 123–138.

[182] Litvinskaitė D. Uptono Sinclairio romanas *The Jungle* (1906) lietuviškai: Vinco Daukšio vertimas *Raistas* (1908). – ALt, 2006, 8, p. 243–260.

[183] Tamošiūnaitė A. Feliksas Vareika – *Nowenas pri Jezaus Kristaus* (1857) rengėjas. – ALt, 2006, 8, p. 261–278.

galėjo būti ne tik 1853 m. paskelbtos maldų knygelės „Griesznikas priwerstas metawoties“, bet ir anoniminės maldaknygės „Nowenas pri Jezaus Kristaus“, išleistos 1857 m., autorius. Kalbininkė paskelbė ir Simono Daukanto apysakos „Rubĩnanatio Peluzęs Giwenĩmas“ vertimo analizę[184]. Apysaką S. Daukantas vertė laisvai, tekstą adaptuodamas, kad jis būtų artimas lietuvių skaitytojui, išvengta pažodinio vertimo bei vokiečių kalbos sakinio struktūros, vienur kitur pavartota prūsiškų bei latviškų žodžių. Minėtinas A. Tamošiūnaitės straipsnis apie Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių vaikų kalbą[185]. Ji tyrinėjo dviejų Čikagos apylinkių (paties Čikagos miesto ir Lemonto) šeštadieninių lietuvių mokyklų mokinių kalbą. Šių mokyklų mokinių kalba gerokai skiriasi, nes Čikagos mokiniai yra dar neseniai atvykusios, vadinamosios trečiosios bangos vaikai, kai Lemonto Maironio mokyklą lanko jau visų trijų bangų atstovai. Įdomus kalbininkės mėginimas parodyti, kaip mažaraštės laiškuose atsispindi jos gimtosios tarmės ypatybės[186]. Ypač įdomi yra laiškų autorės rašyba.

Labai teigiamai vertintina Ilinojaus universiteto lituanistinės katedros pedagoginė veikla.

Įvairiuose Jungtinių Amerikos Valstijų universitetuose lietuvių kalbą, be jau minėtų, taip pat yra dėstę: Apolinaras Bagdonas, Elena Bradūnaitė-Angliskienė, Marija Gimbutienė, Virginija Gureckas, Jolita Kavaliūnaitė, Milda Richardson (Bakšytė), Raimondas Rimavičius, Emilija Sakadolskienė, Marija Stankus-Saulaitė, Alfonsas Šešplaukis, Juozas Tininis, Tomas Venclova.

Australijos lietuvis Kazimieras Šaulys (Šaulinskas, 1908–1993), buvęs Panevėžio mokytojų seminarijos auklėtinis, parengė platų savo gimtosios šnektos aprašą „Juodžiūnų tarmė. Tyrimas. I. Šaknys ir galūnės“ (Adelaidė, 1988). „Juodžiūnai yra 17 km į pietus nuo Kupiškio, prie pietinės kupiškėnų tarmės ribos – didelės Šimonių girios, tarp Pėlyšių ir Šimonių“, – taip savo gimtinę apibūdino autorius[187].

[184] Tamošiūnaitė A. Simono Daukanto *Rubinaitis Peliūzė*: vertimas ir adaptavimas. – ALt, 2007, 9, p. 249–274.

[185] Tamošiūnaitė A. The Lithuanian Language in the United States: Shift or Maintenance? – Lituanus, 2008, 54(3), p. 60–78.

[186] Tamošiūnaitė A. Asmeninė kalba: laiškai šiaurės panevėžiškių patarme. – ALt, 2008, 10, p. 111–136.

[187] Vaičiūtė I. Kalbininkas Kazimieras Šaulys. – GK, 1991, 9, p. 20–23.

Šiame didžiuliame darbe (521 p. + XII p.) tradiciniu lyginimo su bendrine kalba metodu aptarti tarmės šaknų balsiai, dvibalsiai, dvigarsiai, pagal kirčiuotes apžvelgti vardažodžiai, ypač daug vietos skiriama žodžio galo problemoms. Autorius vartoja ne mums labiau įprastą kopenhaginę, bet Tarptautinės fonetikų asociacijos transkripciją. Labai vertingi apraše pateikti akcentologijos duomenys. Norisi čia pacituoti Šaulio darbą recenzavusio Bonifaco Stundžios žodžius: „Šios knygos negali vartyti nesijaudindamas, abejinga širdimi. Negali nesistebėti savamokslio entuziasto fenomenalia kalbine atmintimi, pagaliau – ryžtu, sulaukus solidaus amžiaus, imtis visiškai naujos srities, atsidėti išties nelengvam darbui (koks būtų išaugęs iš šio žmogaus profesionalus filologas!)“[188].

Net ir tolimojoje Tasmanijoje Algimantas Taškūnas išleido knygelę „Nereikalingų svetimžodžių rinkinys“ (Sandy Bay, 1998)[189]. Lietuvių kalbininkai ne su visomis autoriaus rekomendacijomis sutiks. Būtina pridurti, jog knygelės autorius vadovauja 1987 m. Tasmanijos universitete įkurtam Lietuvių studijų sambūriui, kuris nuo 1986 m. leidžia net ir knygelės autoriaus redaguojamą metinį žurnalą „Lithuanian Papers“ (2011 m. išleistas 25 tomas), kurio tikslas skatinti susidomėjimą Lietuva. 2002 m. Tasmanijos universitete Taškūnas apgynė daktaro disertaciją, kurios pagrindu išleido knygą „Lietuviškos studijos Australijoje“ („Lithuanian Studies in Australia“. Hobart Tasmania, 2005). Daugybę metų Taškūnas dėsto lietuvių kalbą. Už lituanistinę veiklą jam 2008 m. buvo skirta Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos premija. Apie Australijos baltistiką Taškūnas paskelbė išsamų straipsnį[190].

[188] Stundžia B. (Rec.) – Blt., 1990, 26(2), p. 191–192; GK, 1991, 4, p. 26.

[189] Mataitytė I. (Rec.) – GK, 1998, 10, p. 36.

[190] Taškūnas A. Lietuviai ir baltistika Australijoje. – Lietuvių kalbos institutas ir baltistikos centrai. Vilnius, 2008, p. 16–23; Kad pasaulyje skambėtų lietuvių kalba. Kalbėjosi G. Zemlickas. – Mokslo Lietuva, 2009, 3(403) – 6(406).

LIETUVIŲ KALBOS TYRINĖJIMAS UŽSIENIO ŠALYSE

Kalbant apie dabartinę lietuvių kalbos tyrinėjimo situaciją užsienio šalyse, galbūt reikėtų priminti, kad toli gražu ji nėra tokia įspūdinga, kokia buvo praeityje. Lietuvių kalbotyros už Lietuvos ribų aukso amžius buvo XIX amžiaus antroji pusė ir XX amžiaus pradžia, kai Europoje klestėjo lyginamoji istorinė kalbotyra, kai lietuvių kalba dėl savo ypatingo archajiškumo čia vaidino išskirtinį vaidmenį. Nenuostabu, kad daugelis to meto kalbininkų, žymiausių šios kalbotyros srities atstovų, buvo ir žymūs lietuvių kalbos tyrėjai. Tačiau lyginamoji istorinė kalbotyra pamažu pradėjo netekti ankstesnio savo vaidmens. Ko ji labiausiai siekė, buvo tartum jau pasiekta. Pradėjo formuotis naujos kalbotyros kryptys, kurioms archajiškumas jau nevaidino tokio svarbaus vaidmens.

Dėmesys lietuvių kalbai užsienio šalyse sumažėjo ir dėl to, kad lietuvių kalba sėkmingai pradėta tyrinėti pačioje Lietuvoje. Čia išaugo naujos tyrinėtojų kartos, kurioms lietuvių kalba buvo gimtoji.

Domimasi lietuvių kalba užsienio šalyse ir šiandien. Yra indoeuropeistikos sričių, pavyzdžiui, etimologija, istorinė gramatika, kur be lietuvių kalbos išsiversti neįmanoma. Pagaliau lietuvių kalbos duomenys yra svarbūs ir tipologiniams kalbų tyrinėjimams.

Įvairiose užsienio šalyse dėl vienų ar kitų priežasčių atsiranda pavienių entuziastų, kurie lietuvių kalbotyrą praturtino ir turtina reikšmingais darbais. Tačiau čia jau ne tas mastas, kurio būta lyginamosios istorinės kalbotyros klestėjimo laikais.

LATVIJA

Be lietuvių kalbos neįmanomas rimtesnis latvių kalbos, ypač jos istorijos, tyrinėjimas. Lietuvių kalbos duomenys dažnai parodo, kaip latvių kalba atrodė praeityje. Spėliodami, kokia bus lietuvių kalbos ateitis, kalbininkai kartais gali remtis ir dabartinės latvių kalbos faktais.

Abiejų šių tautų mokslininkai savo artimiausių giminaičių kalbai skyrė ir skiria didelį dėmesį. Šiandien Latvijoje nėra ir tikriausiai greitai nebus tokio masto kalbininko, kuris būtų davęs lietuvių kalbotyrai tiek, kiek davė Jānis Endzelīnas. Tačiau didžiojo latvių baltisto lituanistinės tradicijos yra tęsiamos ir šiandien.

Reinis Bērtulis. R. Bērtulis gimė 1937 m. gegužės 10 d. Lietuvoje, Pipirių kaime (Akmenės r.), latvių valstiečių šeimoje. Buvo pradėjęs lankyti Kivylių lietuvišką pradinę mokyklą. Tačiau karo metu sudegė gimtoji sodyba, ir Bērtulių šeima persikėlė į Latviją.

Baigęs Aucės jau latvišką vidurinę mokyklą, Bērtulis 1956–1961 m. latvių kalbą ir literatūrą studijavo Latvijos universitete Rygoje.

1962–1964 m. Bērtulis mokėsi aspirantūroje Vilniaus universitete, kur Vinco Urbučio vadovaujamas parašė disertaciją „Latvių ir lietuvių kalbų daiktavardžių semantiniai santykiai". Disertaciją apgynė Vilniuje 1975 metais.

Nuo 1964 m. Bērtulis dirbo Latvijos universitete, kur, be kitų dalykų, dėstė ir lietuvių kalbą. 1982 m. jam suteiktas docento vardas. 1976–1979 m. Bērtulis buvo Filologijos fakulteto prodekanas, 1979–1992 m. – dekanas.

Nuo 1992 m. kalbininkas, profesoriaus Rainerio Eckerto pakviestas, baltistikos dalykus dėstė Greifswaldo universitete, Vokietijoje. 1994 m. vasario 19 d. netikėtas infarktas Rygoje baigė sėkmingą mokslinę ir pedagoginę Bērtulio veiklą[1].

Svarbiausias Bērtulio nuopelnas baltistikai – jo atskirais straipsniais paskelbta disertacija ir apskritai su disertacijos tema susijusios publikacijos[2]. Ši disertacija iš tikrųjų buvo labai vertingas baltų kalbų lek-

[1] Rosinas A. Reinis Bērtulis. – GK, 1994, 4–5, p. 38–40; Blt., 1994, 29(1), p. 108–110; Sabaliauskas A. Netekome Reinio Bertulio. – Literatūra ir menas, 1994.III.5; Vanags P. Reinis Bērtulis (1937–1994). – LgB, 1994, 3, p. 310–312; Klein L. Dr. Reinis Bertulis. – Universitätszeitung, 1993. 29. Januar. der Ernst-Moritz-Universität Greifswald; Eckert R. Doz. Dr. Reinis Bērtulis in Memoriam. – Akt. Prob., 1996, p. 166–169.

[2] Bērtulis R. Par dažu lietuviešu un latviešu valodas kopējas cilmes lietvārdu nozīmes maiņām. – Klb., 1965, 13, p. 13–27; Latv. *brìdis* : liet. *brỹdis*. – Klb., 1966, 14, p. 45–50; Par lietvārdu *briedis* un *alnis* semantiskajām attiecībām latviešu un lietuviešu valodā. – Latviešu leksikas attīstība. Rīga, 1968, p. 159–174; Latv. *cìems* un liet. *kiẽmas* nozīmju attiecības. – Latviešu valodas salīdzināmā analīze. Rīga, 1969, p. 129–143; Liet. *bérnas* : latv. *bę̃rns* un tā atvasinājumu semantika. – Blt., I priedas, 1972, p. 17–32; Сравнительно-семантически анализ

sikos tyrinėjimas. Joje parodoma atskirų iš baltų kalbų prokalbės paveldėtų žodžių semantinė raida latvių ir lietuvių kalbose. Įdomi autoriaus išvada, jog latvių kalbos pavyzdžiai dažnai rodo archajiškesnę semantinę raidą negu atitinkami lietuvių kalbos žodžiai.

Bērtulis paskelbė straipsnį apie lietuviškų asmenvardžių rašybą latvių kalboje[3]. Rašė apie lietuvių kalbos kultūros darbą Lietuvoje[4]. Recenzavo lietuvių kalbininkų darbus. Latvių spaudoje rašė apie kalbininkų veiklą Lietuvoje, o lietuvių spaudoje – apie latvių.

1989 m. Baltijos studijų konferencijoje Stokholme Bērtulis skaitė pranešimą apie Jurio Alunāno lituanizmus.

Į latvių kalbą Bērtulis išvertė Petro Cvirkos, Vlado Dautarto, Romualdo Granausko, Juozo Grušo, Romualdo Lankausko, Algirdo Pociaus, Vytautės Žilinskaitė kūrinių.

Kai 1988 m. buvo atgaivinta prieš II pasaulinį karą Latvijoje aktyviai veikusi Lietuvių ir latvių brolija, šios organizacijos pirmininku buvo išrinktas Bērtulis, ėjęs šias pareiga iki išvykimo dirbti į Vokietiją. Nepriklausomos Latvijos valdžia norėjo Bērtulį skirti Latvijos Respublikos laikinuoju reikalų patikėtiniu Lietuvoje. Tačiau tikriausiai pamėgtas pedagoginis darbas nulėmė, jog Bērtulis šios tarnybos atsisakė, o į šį postą pasiūlė kitą latvių kalbininką, taip pat puikiai mokantį lietuvių kalbą, Albertą Sarkanį.

Tarp nebaigtų Bertulio darbų liko ir seniai rengtas lietuvių kalbos vadovėlis.

Laimutė Balodė. Apie šią mokslininkę turbūt galima pasakyti, kad tai savotiškas tiltas tarp Lietuvos ir Latvijos kalbininkų.

Ji, Laimutė Anelauskaitė, gimė 1954 m. gegužės 18 d. Chužnoje, Olchono rajone, Irkutsko srityje, tremtinių suvalkiečio tėvo ir motinos Lietuvos latvės šeimoje.

лексики. – ZfSl, 1974, 19(2), p. 184–189; Giminiškų kalbų leksikos diferenciacija. – Blt., 1977, 13(1), p. 276–280; Semantische Differenzierung der Wörter gleichen Ursprungs im Lettischen und Litauischen. – GL, 1984, 24(4), p. 223–229; Vārda formas un nozīmes savstarpējās attiecības (latv. *māte* : liet. *motė*. – Latviešu valodas kontaktu pētījumi. Rīga, 1987, p. 39–62; Par radniecīgu lietvārdu mūsdienu nozīmju veidošanos (latv. *daile* : liet. *dailė*). – BF, 1996, 6, p. 43–51.

[3] Bērtulis R. Lietuviešu īpašvārdu atveidojumi latviešu valodā. – Lvkj, 1973, 9, p. 133–143; plg. t. p. Par īpašvārdu atdarināšanas normām, problēmām un praksi. – Karogs, 1976, 5, p. 146–149.

[4] Bērtulis R. Dzimtās valodas kultūra Lietuvā. – Lvkj, 1974, 10, p. 15–22.

1977 m. baigė Vilniaus universiteto lietuvių kalbos ir literatūros bei klasikinės filologijos specialybę. Studijų metais Latvijos universitete Rygoje taip pat išklausė latvistikos specialybės dalykus.

Nuo 1977 m. pradėjo dirbti Latvių kalbos institute (iki 1992 m. Latvijos Mokslų akademijos Kalbos ir literatūros institutas). Kartu Balodė dėstė ir Latvijos universitete. Nuo 2001 m. asocijuota šio universiteto profesorė. Dėsto čia ir lietuvių kalbą. Nuo 1996 m., kaip kviestinė lektorė, baltų kalbas dėsto ir Helsinkio universitete[5].

Daugiausia Balodė darbuojasi baltų onomastikos srityje. 1985 m. ji apgynė daktaro (tada kandidatinę) disertaciją „Latvijos TSR ežerų pavadinimų daryba" (vadovas Zigmas Zinkevičius, konsultantas Aleksandras Vanagas). Šia tema paskelbė straipsnių[6].

Latvių kalbos instituto limnonimų kartotekoje buvo užregistruota apie 4200 ežerų vardų (su variantais ir pasikartojančiais vardais – apie 6800). Didžioji šių vardų dalis etimologiškai yra susijusi su latvių arba dabartinėje Latvijos teritorijoje gyvenusių kitų baltų genčių kalbomis. Tik apie 5% visų Latvijos ežerų vardų yra svetimos kilmės (slaviškų apie 160 (su variantais apie 250), finougrų apie 45 (105). Limnonimų, kurie vienaip ar kitaip susiję su lietuvių kalba, konstatuota apie 50 (90). Ežerų vardų, kurie gali būti laikomi lituanizmais (padaryti iš lietuvių kalbos apeliatyvų) esama 11 (23). Jie dažniausiai randami Lietuvos pasienyje[7].

Iš kitų Balodės tyrinėjimų minėtinas platus straipsnis apie botaniškos kilmės latvių hidronimus[8]. Mėgino ji aptarti ir latvių, lietuvių bei prūsų hidronimų bendresniuosius bruožus[9]. Labai vertingas jos straipsnis,

[5] Sliesoriūnienė E. Kantrybės, kantrybės... – Moteris, 1991, 11, p. 7, 13; Laima – ežerų deivė? Kalbėjosi G. Kadžytė. – Laima, 1997, 3, p. 26–27.

[6] Balode L. Īpašības vārds Latvijas PSR ezeru nosaukumu darināšanā. – ZA Vēstis, 1983, 1, p. 25–34; Latvijas PSR ezeru nosaukumu sufiksālā derivācija. – ZA Vēstis, 1985, 2, p. 46–64; Slāvu cilmes limnonīmi Latvijas PSR teritorijā. – Onomastikas apcerējumi. Rīga, 1987, p. 12–20; Pirmatnīgie ezeru nosaukumi latviešu valodā. – On. Lett., 1990, 1 p. 149–181.

[7] Balode L. Lituānismi latviešu limnonīmijā. – Valodas aktualitātes – 1988. Rīga, 1989, p. 313–325; Lituanizmai latvių limnonimijoje. – LKK, 1989, 28, p. 69–76.

[8] Balode L. Latvian hydronyms derived form botanical names. – LgB, 1993, 2, p. 189–210.

[9] Balode L. Iš latvių-lietuvių-prūsų hidroniminių parabelių. – Coll. Pruth., I, p. 157–172.

skirtas Dauguvos intakų analizei[10]. Atskirai ji nagrinėjo šios upės intakų suomių-ugrų kalbų pėdsakus[11]. Kalbininkė apžvelgė taip pat Latvijos hidronimus, randamus šios šalies XVI–XVII a. žemėlapiuose[12].

Lituanistams ypač įdomūs Balodės straipsniai apie lietuviškos kilmės latvių vietovardžių identifikavimą[13]. Savo „suomiškąją patirtį" kalbininkė perteikė straipsniu apie Suomijos slengo vietovardžius (suomių moksleiviai surinko 15 tūkstančių slengo vietovardžių)[14]. Kartu su Ojāru Bušu ji paskelbė straipsnį apie ugrofiniškos kilmės elementus Latvijos hidronimijoje.

Ne tik onomastikos specialistams, bet ir platesnei visuomenei turėtų būti įdomus šių autorių straipsnis apie Latvijos miestų gatvių pavadinimus, jų kaitą, šios kaitos priežastis[15].

Ne tik kalbininkams, bet visiems, kas domisi lietuvių asmenvardžiais, ypač įdomus yra kalbininkės straipsnis apie lietuviškos kilmės asmenvardžių paplitimą latvių asmenvardžių sistemoje[16]. Autorė, remdamasi Klāvo Siliņo „Latvių asmenvardžių žodynu" („Latviešu personvārdu vārdnīca". Rīga, 1990) ir kalendoriuose pateikiamais vardais, parodo lietuviškos kilmės vardų paplitimą, dažnai nurodo jų užfiksavimo laiką, analizuoja kilmę. Į akis krinta dažna šių asmenvardžių įvairovė. Pavyzdžiui, liet. *Algirdas* turi tokius atitikmenis: *Aļģirts, Aļģirds, Aļģirs, Aļģis, Oļģerts, Oļģerds*. Šis asmenvardis pirmą kartą randamas viename

[10] Baluodė L. Dauguvos intakų hidroniminė analizė potamonimų stratifikacijos aspektu. – Blt., 1994, 29(2), p. 207–214.

[11] Balode L. Dauguvos pieteku nosaukumi – somugrismi. – On. Lett., 2004, 2, p. 5–22.

[12] Balode L. Hidronīmi 16.–17. gadsimta Latvijas kartēs. – Blt., V priedas, 1998, p. 47–52.

[13] Balode L. Latvijos vietovardžiai su *-ģ-*, *-ķ-* šaknyje: lituanizmų problema. – Onoma, p. 33–46; Par latviešu toponīmijas lituānismu identificēšanas kritērijiem. – On. Lett., 2007, 3, p. 5–31; Vēl daži potenciālie lituānismi Latvijas toponīmijā. – Letonika, 2006, p. 49–59.

[14] Balode L. Slenga vietvārdi un to izpēte: Somijas pieredze. – On. Lett., 2, p. 232–238.

[15] Bušs O., Balode L. Par dažiem somugru cilmes elementiem Latvijas hidronīmijā. – K. ist. ir d. prob., 1, p. 104–109; Latvijas urbanonīmija 20. gadsimtā: daži semantiski, sociolingvistiski un psiholingvistiski aspekti. – LL, 2008, 18, p. 75–87.

[16] Balode L. Lietuviešu cilmes personvārdi latviešu antroponīmiskajā sistēmā. – BF, 2001, 10, p. 9–20.

1889 metų kalendoriuje (polonizuota forma *Oļģerts* randama jau 1887 metais). Asmenvardis ypač populiarus tapo nepriklausomos Latvijos metais. Liet. *Gedimìnas* (lat. *Ģedimins*), *Bìrùtė* (lat. *Biruta*) latvių kalendoriuose randami jau nuo 1879 metų. Nepriklausomoje Latvijoje labai populiarus buvo asmenvardis *Vitauts* (liet. *Výtautas*).

Balodė rašo ir redaguoja patį svarbiausią, dar Jānio Endzelīno pradėtą, Vallijos Dambės tęstą latvių onomastikos veikalą „Latvijos vietovardžių žodyną" („Latvijas vietvārdu vārdnīca. *Paaglis–Piķu–*". Rīga, 2003; „Latvijas vietvārdu vārdnīca. *Pilaci–Pracapole*". Rīga, 2006)[17].

Kartu su Jonu Balkevičium, Apolonija Bojāte, Valteriu Subatnieku Balodė parengė svarbų Latvijos leksikografijos veikalą „Lietuviešu-latviešu vārdnīca = Lietuvių-latvių kalbų žodynas" (Rīga, 1995).

Balodė yra daugelio tarptautinių konferencijų dalyvė, onomastikos organizacijų narė, įvairių tarptautinių projektų bendraautorė. Nuo 2001 metų ji – Latvijos universiteto Lituanistikos centro direktorė, aktyvi Latvių ir lietuvių brolijos narė (1989–1995 m. vicepirmininkė).

Motinos takais jau tvirtai žengia ir sūnus Paulas[18].

Pēteris Vanagas. Kitas, sakytume „lietuviškos mokyklos" atstovas, yra žymus latvių baltistas, senųjų latvių kalbos paminklų tyrinėtojas Pēteris Vanagas.

Vanagas gimė 1962 rugsėjo 13 d. Rygoje. 1980–1985 m. latvių kalbą ir literatūrą studijavo Latvijos universitete Rygoje. 1982–1984 m. lituanistikos ir baltistikos kursus klausė Vilniaus universitete.

1985 m. baigęs Latvijos universitetą, vėl sugrįžo į Vilnių ir mokėsi Vilniaus universiteto aspirantūroje (vadovas Vytautas Mažiulis). 1988 m. apgynė daktaro (tada kandidatinę) disertaciją „Baltų kalbų *u*-kamieno būdvardžių istorija".

1989–1991 m. Vanagas dėstė Latvijos universitete. Čia dėstė ir lietuvių kalbą. 1991–1994 m. jis Vilniaus universiteto Filologijos fakul-

[17] Pirmosios šio veikalo knygos: Endzelīns J. Latvijas PSR vietvārdi. I daļa 1. sējums. A–J. Rīgā, 1956; Latvijas PSR vietvārdi. I daļa 2. sējums. K–Ō. Rīga, 1961; plg. Liet. k. t. ist., II, p. 110.

[18] Balodis P. Faunas semantikas uzvārdi. – On. Lett., 2004, 2, p. 37–84; Toponīmiskas izcelsmes uzvārdi Latvijā: sastatāmais aspekts. – Blt., VI priedas, 2005, p. 17–26; Cilvēka arējā izskata motivēti uzvārdi. – On. Lett., 2007, 3, p. 80–116; Salikteņuzvārdi latviešu un somu valodā. – Finno-ugristics. Rīga, 2007, p. 20–32; Detoponīmiski uzvārdi: sastatāmais aspekts. – Letonika, p. 60–71.

teto Baltų filologijos katedros doktorantas. 1994–1999 m. vėl dėsto Latvijos universitete. 1995 m. docentas, 1999–2007 m. vadovauja Baltų kalbų katedrai.

1998 m. Vilniuje Vanagas apgina habilitacinę disertaciją „Seniausiojo periodo (XVI a.–XVII a. pradžios) latvių raštai: šaltinių istorija ir kai kurios problemiškos fonologijos, morfologijos, sintaksės ir leksikos ypatybės“[19]. 1999 m. Latvijos universitetas Vanagui suteikė profesoriaus vardą.

Nuo 1996 m. Vanagas dėsto (taip pat ir lietuvių kalbą) ir Stokholmo universiteto Baltijos studijų institute. Nuo 2006 m. jis šio universiteto baltų kalbų profesorius.

Pirmosios reikšmingesnės Vanago publikacijos yra skirtos labai sudėtingai baltų kalbų *u*-kamieno būdvardžių istorijai[20].

Šiose publikacijose baltų kalbų *u*-kamieno būdvardžių raida apžvelgiama nuo pat jų indoeuropietiškų šaknų iki duomenų, paliudytų senuosiuose prūsų, lietuvių, latvių kalbų paminkluose ir lietuvių bei latvių kalbų tarmėse. Vanago nuomone, baltų kalbose vietoj dabartinės opozicijos: *o*-kamieno daiktavardis – *u*-kamieno būdvardis (plg. liet. *smárdas* 'smarvė' : liet. *smardùs*, liet. *sárgas* : liet. *sargùs*) anksčiau, panašiai kaip senojoje graikų ir senojoje indų kalboje buvusi opozicija: oksitonas – baritonas (**smardàs* : **smárdas*). Būdvardiškai vartojami oksitonai (**smardas*) perėjo į *u*-kamieną ir taip susidarė sąlygos tendencijai daugeliui būdvardinės reikšmės žodžiams pereiti į *u*-ka-

[19] Vanags P. Visvecākā perioda (XVI gs.–XVII gs. sākuma latviešu raksti: avotu vēsture un dažas problemātiskas fonoloģijas, morfoloģijas, sintakses un leksikas īpatnības. Viļņa, 1998; Latvian texts from the earliest period (16th–early 17th century: translation sources and some problems of phonology, morphology, syntax and vocabulary. Vilnius, 1998.

[20] Vanags P. Baltu *u*-celma lietvārdu refleksi vecākajos latviešu rakstos. – Valodas aktualitātes 1986. Rīga, 1987, p. 16–25; Baltu *u*-celma adjektīvu liktenis latviešu izloksnēs. – Valodas aktualitātes 1987. Rīga, 1988, p. 69–78; Baltu *u*-celma adjektīvu indoeiropeiskais pamats. – ZA Vēstis, 1988, 9, p. 104–110; On the history of Baltic *u*-stem adjectives. – Blt., 1989, 25(2), p. 113–122; On Latvian adjectives and adverbs having a root-end *k, g*. – Blt., 1990, 26(1), p. 15–19; *u*-kamieno būdvardžių likimas lietuvių kalboje. – Lit., 1990, 3, p. 75–82; К истории балтийских и славянских прилагательных с основой на *u*-. – Acta Universitatis Latviensis, Sēj. 558. Rīga, 1991, p. 26–32; *u*-kamieno būdvardžių šaknies vokalizmo variantai (variacijos balt. *a* : *e, a* : *silpnasis laipsnis, a* : *e* : *silpnasis laipsnis*. – Blt., 1994, 27(2), p. 31–48.

mieną. Baltų prokalbėje *u*-kamienių būdvardžių būta dviejų giminių formų – viena bendra vyriškai ir moteriškai giminei, kita – bevardei. Vanagas įsitikinęs, kad Jono Bretkūno Biblijos vertime randami moteriškos giminės *u*-kamieniai būdvardžiai (plg. *Er szinnai kaip Plattus Szeme ira? Akis tawa ligus ira akims ballandziu. Puikų schirdį Ponas peikia*) yra tikri kalbos faktai, o ne kokios nors klaidos.

Vanagas aptaria ir *u*-kamieno daiktavardžių liekanas senuosiuose latvių kalbos paminkluose. XVI ir XVII a. raštuose moteriškos giminės daugiskaitiniai daiktavardžiai, kurie dabartinėje kalboje jau nevartojami, ten dar dažnai pasitaiko (plg. *dzirnus, pelus, ragus* šalia *dzirnavas, pelavas, ragavas*). Vyriškos giminės *u*-kamieno daiktavardžiai atspindi dabartinės kalbos modelį – pereina į *o*-kamienus. Tačiau ten dar randamos archajiškos daugiskaitos linksnių formos.

Gaila, kad šis vertingas latvių kalbininko tyrinėjimas ligi šiol nėra paskelbtas atskira monografija.

Lietuvių kalbos istorijos tyrinėtojams yra svarbūs ir gausūs Vanago darbai latvių kalbos istorinės gramatikos, senųjų tekstų, jų šaltinių, rašybos klausimais[21].

Pavyzdiniais leksikos tyrinėjimais galima laikyti Vanago straipsnius apie lat. *āpša* 'elnias' (nėra patikimas kalbos faktas)[22], lat. *brangs* 'vešlus, puikus, turtingas' (nelinkstama kildinti iš liet. *brangùs*)[23].

[21] Vanags P. „Lokatīvs" un „illatīvs" visvecākajos latviešu rakstos. – Valodas aktualitātes 1991. Rīga 1992, p. 56–66; Locative in the earliest Latvian writings. – JBS, 1992, 23(4), p. 387–394; Die möglichen Formen deutschen Einflusses auf die grammatische und syntaktische Struktur der ältesten lettischen Texte. – LgB, 1993, 2, p. 163–181; 16. gadsimta latviešu tekstu avoti. – BF, 1994, 4, p. 27–42; Die Entwicklungstendenzen der Kasusendungen in den ältesten lettischen Sprachdenkmälern. – LgB, 1994, 3, p. 121–130; 1586. gada katehisma teksta izcelsme. – BF, 1995, 5, p. 52–62; Latviešu valodas patskaņi un divskaņi: sistēma un rakstība visvecākā perioda rakstu avotos. – BF, 1997, 7, p. 150–175; Viduslejasvācu valodas fonoloģiskās sistēmas un rakstības ietekme pirmo latviešu rakstu valodā. – Blt., 1997, 32(2), p. 165–178; 1586. gada rokasgrāmatas „otrā" jeb Lutera Mazā katehisma tulkojuma avoti. – BF, 1997, 7, p. 176–183; Die altlettischen Texte und einige Probleme ihrer Erforschung. – Auf. u. Meth., p. 359–369; Debitīva formu lietojums visvecākajos latviešu rakstos. – BF, 2000, 9, p. 143–156, ir kt.

[22] Vanags P. Latv. *āpša* 'deer' – a real word or a ghost from dictionaries of the 17th century. – Blt., 1999, 34(1), p. 99–104.

[23] Vanags P. Latvian *brañgs*: from Lithuanian, Couronian, or German? – In H. of Schmalstieg, p. 231–241.

Domina latvių kalbininką taip pat prūsų kalbos problemos[24], vadinamųjų kuršininkų klausimai[25].

Baltų kalbų tyrinėtojams labai praverčia Vanago knyga „Senojo periodo (XVI a.–XVII a. pradžios) latvių tekstai: liuteronų vadovėlio šaltiniai“ („Vecākā perioda (16. gs.–17 gs. sākuma) latviešu teksti: luterāņu rokasgrāmatas avoti“. Stokholma, Rīga, 2000). Už šį veikalą 2001 m. Vanagui buvo paskirta Annos Ābelės fondo premija.

Su plačiais komentarais Vanagas paskelbė ir įdomų XVIII a. pradžios latvių leksikografijos darbą – vokiečių-švedų-lenkų-latvių žodynėlį („Wörter=Büchlein. Vārdnīciņa, kā dažas parastas lietas tiek dēvētas vācu, zviedru, poļu un latviešu valodā. 1705. gadā Rīgā iznākušās vācu-zviedru-poļu-latviešu vārdnīcas faksimiliespiedums“. Stokholma, 1999)[26].

Recenzavo Vanagas nemaža lietuvių kalbininkų darbų, oponuoja lituanistų disertacijas. Nuo 1996 m. jis redaguoja Latvijos universiteto leidžiamą žurnalą „Baltu filoloģija“, kuriame savo darbus skelbia įvairių tautų tyrinėtojai, ypač gausūs žurnalo bendradarbiai lietuvių filologai.

* * *

Lietuvių kalbotyrai daugiau ar mažiau yra svarbūs ir kitų Latvijos kalbininkų darbai, net ir tokie, kurie skirti tik latvių kalbai.

Tiek lietuvių, tiek apskritai baltų kalbotyrai yra labai reikšmingi Jānio Endzelīno mokinės ir jo tradicijų tęsėjos Martos Rudzītės (1924–1996) darbai. Pirmiausia čia minėtini jos veikalai „Latvių dialektologija“ („Latviešu dialektoloģija“. Rīga, 1964) ir „Latvių kalbos istorinė fonetika“ („Latviešu valodas vēsturiskā fonētika“. Rīga, 1993). Dalis kalbininkės dialektologijos darbų paskelbta knygoje „Latvių dialektologijos darbai“ („Darbi latviešu dialektoloģijā“, Rīga, 2005).

[24] Vanags P. Prūsų kalbos *u*-kamieno būdvardžiai. – Coll. Pruth. I, p. 85–91; Peculiarities of the Prussian and Latvian catechisms of the 16th century: Similarities and differences. – Coll. Pruth. II, p. 187–199.

[25] Vanags P. Kursenieki un to valoda Latvijas un latviešu pētījumos un publikācijās. – BF, 1999, 8, p. 117–136; Das Nehrungskurische in der lettischen Forschung. – Baltisch-deutsche Sprachen- und Kulturenkontakte in Nord-Ostpreussen. Greifswald, 2002, p. 99–115.

[26] Urbutis V. (Rec.) – Blt., 1999, 34(1), p. 120–123.

Iš ankstesniųjų kalbininkės darbų baltistams svarbi jos studija „Finougrų kilmės vietovardžiai Latvijos TSR teritorijoje“[27].

Kalbininkė labai artimai bendravo su lietuvių kalbininkais. Labai reikšminga Rudzītės pedagoginė veikla. Latvijos universitete 45 metus ji dėstė latvių kalbos istorinę gramatiką, dialektologiją, baltų filologijos įvadą, 1951–1952 m. yra dėsčiusi ir mokslinę lietuvių kalbos gramatiką[28].

Nesvetimos lietuvių kalbos problemos buvo ir Liepojos aukštosios pedagoginės mokyklos profesorei Antoninai Reķēnai (1928–1998). Šios kalbininkės domėjimąsi lietuvių kalba iš dalies galbūt lėmė jos gimimo vieta – ne taip toli nuo Lietuvos pasienio, Kalupės valsčius (Daugpilio r.).

1975 m. buvo išleista Reķēnos monografija „Amatininkystės leksika kai kuriose Latgalos pietų tarmėse ir jos ryšiai su atitinkamais pavadinimais slavų kalbose“ („Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās“. Rīgā, 1975). Jau kiti kalbininkai, ypač Albertas Sarkanis, Reķēnai padėjo parengti jos gyvenimo didįjį darbą „Kalupės tarmės žodyną“ („Kalupes izloksnes vārdnīca“ I, A–M; II, N–Ž. Rīgā, 1998).

Vieni paskutiniųjų Reķēnos darbų buvo straipsniai, skirti Pietų Latgalos tarmių ir lietuvių kalbos ryšiams[29]. Šia tema kalbininkė buvo užsimojusi parašyti specialią monografiją.

Tačiau šio plano neleido įvykdyti mirtis[30].

Konstantīnas Karulis (1915–1997) – pagal aukštąjį mokslą teisininkas. Tačiau latvių kultūros istorijoje jis bus minimas kaip žurnalistas, stenografijos specialistas, knygotyrininkas, o latvių, taip pat ir apskritai baltų, kalbotyros istorijoje jam vietą užtikrino „Latvių kalbos

[27] Rudzīte M. Somugriskie hidronīmi Latvijas PSR teritorijā. – Latviešu leksikas attīstība. Rīgā, 1968, p. 175–197.

[28] Profesore Marta Rudzīte. Bibliogrāfiskais rādītājs. Rīgā, 2004; Stundžia B. Marta Rudzytė. – GK, 1996, 9, p. 23–25; Vanags P. Marta Rudzīte. – Blt., 1996, 31(2), p. 282–286.

[29] Reķēna A. Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas paralēles vārddarināšanā. – Blt., 1996, 31(1), p. 53–70; Dienvidlatgales izlokšņu un lietuviešu valodas leksiski semantiskās paralēles ar atmosfēru saistītajos nosaukumos. – Vārds un tā pētīšanas aspekti. Liepaja, 1997, p. 97–108.

[30] Bušmane B. Antoņina Reķēna. – Blt., 1998, 33(1), p. 135–137; Sabaliauskas A. In memoriam Antuonina Rekena. – LKK, 1998, 39, p. 259–260.

etimologinis žodynas" („Latviešu etimoloģijas vārdnīca", I, A–O; II P–Ž. Rīga, 1992; II leid. 2001 m., abi dalys viename tome)[31].

Laimdotas Ceplītis (1930–1992) daugiausia darbavosi eksperimentinės fonetikos ir leksikografijos srityje. Lietuvoje buvo labai gerai įvertintas jo veikalas „Kalbinės intonacijos analizė" („Анализ речевой интонации" (Рига, 1974)[32]. Ceplītis yra kapitalinio latvių leksikografijos veikalo „Latvių literatūrinės kalbos žodyno" („Latviešu literārās valodas vārdnīca" (Rīga, 1972–1996, I–VIII) atsakingasis redaktorius. Kartu su Aina Miķelsone, Tamara Porīte ir Silvija Raģe jis parengė „Latvių kalbos rašybos ir tarties žodyną" („Latviešu valodas pareizrakstības un pareizrunas vārdnīca" (Rīga, 1995). Kalbininką domino ir teatro, teatro kalbos dalykai[33].

Elga Kagaine (1930–2007) didžiulį darbą nuveikė latvių tarminės leksikografijos srityje. Pirmiausia čia reikėtų prisiminti jos kartu su anksti mirusios latvių kalbininkės Silvijos Raģės (1928–1976) parengtą trijų tomų „Ergemės tarmės žodyną" („Ērģemes izloksnes vārdnīca". Rīga, 1977–1983, I–III; paskutinį žodyno tomą parengė viena Kagainė). Vertingi jos ir kiti Šiaurės vakarų Vidžemės tarmių tyrinėjimai. Kalbininkė parengė ir būsimojo „Latvių tarmių žodyno prospektą" („Latviešu izlokšņu vārdnīca. Prospekts". Rīga, 2005). Dalį savo darbų Kagainė paskelbė lietuvių filologų spaudoje[34].

Jānis Rozenbergas (1927–2005), žymiausias latvių stilistikos specialistas, habilitacinę disertaciją 1990 m. apgynė Vilniuje. Jos pagrindą sudarė knygos „Latvių kalbos praktinė stilistika" („Latviešu valodas praktiskā stilistika". Rīga, 1976–1983, I–II), „Latvių kalbos sintaksinė stilistika" („Latviešu sintaktiskā stilistika". Rīga, 1989). Pirmoji knyga buvo išversta ir į anglų kalbą" („The stylistics of Latvian". Rīga, 2004; vertė Trevoras G. Fennellas). Domėjosi ir lietuvių kalbos stilistika[35]. Drauge su įžymiu latvių sintaksės tyrinėtoju Jāniu Valdmaniu

[31] Sabaliauskas A. Konstantinas Karulis. – Blt., 1997, 32(2), p. 272–273; Kagaine E., Timuška A. Konstantīns Karulis. – LL, 1998, 2, p. 275–276; Топоров В. Константин Карулис. Б-с. иссл., 1998–1999(2000), 14, с. 393–396.

[32] Гирдянис А. (Рец.) – Blt., 1976, 12(1), p. 104–106.

[33] Valdmanis J. Laimdots Ceplītis. – LL, 2000, 7, p. 6–8; Laimdota Ceplīša bibliogrāfija, p. 289–299.

[34] Bušs O. Dramatisks, bet piepildīts mūžs. – LL, 2007, 16, p. 300–305.

[35] Župerka K. Nebaigta profesoriaus Janio Rozenbergo knyga. – Lietuvių ir latvių gretinamosios stilistikos klausimai. Šiauliai, 2006, p. 419–421.

ir L. Ceplīčiu Rozenbergas parašė „Latvių kalbos sintaksę“ („Latviešu valodas sintakse“. Rīga, 1989)[36].

Antono Breidako (1932–2002) baltistams turėtų būti įdomūs gausūs latgaliečių tarmių tyrinėjimai. Habilitacinę disertaciją „Latvių kalbos latgališkųjų tarmių fonetika: diachronija ir sinchronija“ („Latviešu valodas latgalisko izlokšņu fonētika: diahronija un sinhronija“) kalbininkas 1990 m. apgynė Vilniaus universitete.

Breidakas parengė „Augšzemnieku tarmės latgališkųjų šnektų fonetikos atlasą“ („Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants“. Daugavpils, 1996), parašė „Baltų kalbotyros įvadą“ („Ievads baltu valodniecībā“. Daugavpils. 1998–1999, I–II).

Įvairių šalių spaudoje baltų filologijos klausimais Breidakas paskelbė daugybę straipsnių. Nemaža jų dalis paskelbta Lietuvoje.

Po kalbininko mirties išleisti du didžiuliai jo raštų tomai – „Darbų rinktinė“ („Darbu izlase“. Rīga, 2007, I–II)[37].

Glaudūs ryšiai su lietuvių kalbininkais siejo Ainą Blinkeną. Ji nuolatinė Vilniuje vykusių tarptautinių baltistų kongresų dalyvė, Vilniuje, Šiauliuose gintų disertacijų oponentė, 1980 m. Rygoje vykusio baltistų kongreso pagrindinė organizatorė. 1992–2004 m. Europos kalbų atlaso Baltų kalbų skyriaus pirmininkė. Kartu su Kaziu Morkūnu parašė šiam veikalui straipsnį apie baltų kalbas[38].

Svarbiausias jos veikalas yra „Latvių skyryba“ („Latviešu interpunkcija“. Rīgā, 1969[39]; II atnaujintas leidimas, 2009). Kartu su Anna Bergmane (1910–1991) parašė knygą „Latvių rašybos raida“ („Latviešu rakstības attīstība“. Rīga, 1986)[40]. Kartu su kitomis autorėmis parengė veikalą „Latvių literatūrinės kalbos morfologinės sistemos raida. Linksniuojamosios kalbos dalys“ („Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība. Lokāmās vārdšķiras“. Rīga, 2002)[41], „Latvių literatū-

[36] Blinkena A. Aiziet mani liepu zari... Karogs, 2005, 10, p. 203–204; Bankavs A. Jānis Rozenbergs. – LL, 2006, 15, p. 229–230.

[37] Stafecka A. Antons Breidaks. – Blt., 2002, 37(2), p. 386–388; Sabaliauskas A. In memoriam Antons Breidaks. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 249–251. Kalbininko bibliografija paskelbta jo „Darbu izlase“ (I, p. 10–30).

[38] Blinkena A., Morkūnas K. Die balstischen Sprachen. – Atlas Linguarum Europae: perspectives nouvelles en géolinguistique. Roma, 1997, p. 89–102.

[39] Палёнис И. (Рец.) – Blt., 1971, 7(2), p. 211–213.

[40] Palionis J. (Rec.) – Blt., 1989, 25(2), p. 192–195.

[41] Rosinas A. (Rec.) – Blt., 2004, 39(1), p. 151–160.

rinės kalbos morfologinės sistemos raida. Nekaitomosios kalbos dalys“ („Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība. Nelokāmās vārdšķiras“. Rīga, 2007). Blinkena ne tik parašė šio veikalo atskirus skyrius, bet vadovavo ir visam veikalo rengimui.

Blinkena yra ir viena iš pagrindinių Rudolfo Grabio (1906–1996) redaguotos akademinės „Dabartinės latvių literatūrinės kalbos gramatikos“ („Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika“. Rīgā, 1959–1962, I–II) autorių[42].

Benita Laumanė, Liepojos aukštosios pedagoginės mokyklos profesorė, ilgametė Kalbos ir literatūros instituto darbuotoja, ypač daug nuveikė latvių kalbos leksikos srityje. Dar Liepojos pedagoginio instituto studentė būsimoji kalbininkė susidomėjo jūros ir žvejybos leksika. Šiai savo meilei Laumanė liko ištikima visą gyvenimą. Pirmiausia čia tektų paminėti jos daktaro (tada kandidato) disertacijos pagrindu išleistą monografiją „Latvių kalbos žuvų pavadinimai“ („Zivju nosaukumi latviešu valodā“. Rīga, 1973)[43].

Toliau sekė knygos: „Latvijos SSR pakrantės žvejybos vietų pavadinimai“ („Zvejvietu nosaukumi Latvijas PSR piekrastē“. Rīga, 1987), „Žemė, jūra, žvejybos vietos: Latvijos pakrantės žvejybos leksika“ („Zeme, jūra, zvejvietas: Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē. Rīga, 1996), „Smulkiai lijo aukso lietus. Latvių kalbos gamtos reiškinių pavadinimai“ („Smalki lija zelta lietus. Dabas parādību nosaukumi latviešu valodā“. Liepāja, 2005, I) ir kt.

Lietuvių kalbininkams įdomus jos straipsnis apie latvių kalbos vėjų pavadinimus[44].

Laumanė vadovavo „Latvių kalbos tarmių atlaso. Leksika“ („Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika“. Rīga, 1999) parengimui. Kalbininkė yra skaičiusi paskaitas Klaipėdos universitete[45].

Daina Nītiņa 1981 m. monografijos „Latvių raštų kalbos prielinksnių sistema“ („Prievārdu sistēma latviešu rakstu valodā. Rīga, 1978) pagrindu Vilniaus universitete apgynė habilitacinę (tada daktaro) disertaciją.

[42] Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķe profesore Aina Blinkena. Bibliogrāfija. Rīga, 2009.

[43] Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 1974, 10(2), p. 214–217.

[44] Laumane B. Vēju nosaukumi latviešu valodā. – Blt., 1967, 3(2), p. 223–232.

[45] Ozola I. Benitai Laumanei – 60. – BF, 2002, 11(1), p. 173–179.

Baltistams labai įdomi ir jos daktaro disertacija. „Lingvistinės akademiko J. Endzelīno pažiūros“[46].

Tyrinėja kalbininkė ir dabartinės latvių kalbos problemas. 1993–1996 m. Nītiņa profesoriavo Vengrijos aukštosiose mokyklose. Kartu su vengrų kalbininke Aranka Laczházi ji parašė išsamų latvių kalbos vadovėlį „Latviešu valoda“ (Budapest, 1998)[47].

Ojāras Bušas, labai plačių interesų kalbininkas, 1972 m. baigęs Leningrado universitetą, iki šiol sėkmingai darbuojasi Latvių kalbos institute (iki 1992 m. Kalbos ir literatūros institutas). Pirmiausia šis kalbininkas paskelbė daugybę straipsnių apie latvių kalbos germanizmus. Šia tema apgynė daktaro disertaciją. Už latvių kalbos leksikos tyrinėjimus 1994 m. jam buvo suteiktas ir habilituoto daktaro laipsnis. Mėgstama kalbininko tyrinėjimo sritis taip pat yra onomastika. Dauguma šios srities darbų sukaupta jo knygoje „Asmenvardžiai, vietovardžiai ir kiti žodžiai: tyrimo pakopos“ („Personvārdi, vietvārdi un citi vārdi: izpetes pakāpieni“. Rīga, 2003).

Baltistams ypač įdomūs Bušo straipsniai, skirti kuršių problemoms. Dalis jų paskelbta Lietuvoje[48].

Latvių kalbos leksikos tyrinėjimai, taip pat kuršių kalbos problemoms skirti straipsniai skelbiami ir kalbininko knygoje „Nuo germanizmų iki superlatyvo“ („No ģermānismiem līdz superlatīvam“. Rīga, 2008).

Kartu su Vineta Ernstone Bušas parengė „Latvių kalbos slengo žodyną“ („Latviešu valodas slenga vārdnīca“. Rīga, 2006).

Bušas yra kalbininkas poliglotas.

Dacė Markus abi eksperimentinės tarmių fonetikos disertacijas apgynė Vilniaus universitete. Vaikų kalbos tyrinėtojams labai įdomios jos knygos „Vaiko kalba: nuo pirmojo riksmo iki pasakos“ („Bērna

[46] Plg. Нитинь Д. Я. М. Эндзелин и его вклад в развитии языкознания. – Теория и методология языкознания: методы исследования языка. Москва, 1989, с. 190–255.

[47] Kļaviņa S. Dainas Nītiņas devumu zinātnē un izglītībā pārlūkojot. – BF, 2002, 11(2), p. 145–150.

[48] Bušs O. Kuršu valoda mūsdienu zinātnes skatījumā. – ZA Vēstis, 1985, 2, p. 65–71; Буш О. Ономастика куршей – LKK, 1987, 26, p. 96–101; Literārās valodas kursismi un kvazikursismi. – Valodas aktualitātes. 1987. Rīga, 1988, p. 79–86; Kuršu valodas izpētes uzdevumi un perspektīvas. – Blt., III(1) priedas, 1989, p. 34–39; Некоторые проблемы изучения куршской гидронимии (в свете балто-славянсих языковых отношений). – ABSl, 1990, 19, p. 49–62, ir kt.

valoda: no pirmā kliedziena līdz pasakai" (Rīga, 2003), „Vaikas kalba kultūros pasaulyje" („Bērns runā kulturas pasaulē". Rīga, 2007).

Reikėtų paminėti, kad kalbininkė su vyskupu Antonu Justu ir Janina Skaruliene labai gražiai latvių ir lietuvių kalbomis išleido žymiajam Latvijos lietuvių veikėjui monsinjorui Kazimierui Jasėnui (1867–1950)[49] atminti skirtą knygelę „Jelgavos katalikų katedra" („Jelgavas katoļu katedrāle". Rīga, 2000)[50].

Valentīna Skujiņa, žymiausia latvių terminologė, artimai bendrauja ir su lietuvių terminologais. Pagrindinis veikalas – „Latvių terminologijos kūrimo principai" („Latviešu terminoloģijas izstrādes principi". Rīga, 1993). Ji parengė taip pat „Lotynų ir graikų kilmės žodžio dalių žodyną" („Latiņu un grieķu kilmes vārddaļu vārdnīca". Rīga, 1999). Kalbos istorikams praverstų jos monografija „Sudurtiniai žodžiai G. Mancelio žodyne „Lettus" ir rinkinyje „Phraseologia Lettica" („Salikteņi G. Manceļa vārdnīcā „Lettus" un krājumā „Phraseologia Lettica". Rīga, 2006)[51].

Brigita Bušmanė parašė lietuvių kalbos tyrinėtojams įdomų dialektologijos veikalą „Nycos tarmė" („Nīcas izloksne". Rīga, 1989). Baltų kalbų leksikos tyrinėjimams ypač svarbi kalbininkės knyga „Pieno žodžiai. Latvių kalbos pieno produktų pavadinimai" („Piena vārdi. Piena produktu nosaukumi latviešu valodā". Rīga, 2007).

Kartu su B. Laumane, Anna Stafecka Bušmanė yra pagrindinė „Latvių kalbos tarmių atlaso. Leksika" („Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika. Rīga, 1999) parengėja.

Anna Stafecka, kaip minėta, yra viena iš pagrindinių „Latvių kalbos tarmių atlaso. Leksika" parengėjų. Kalbininkė parengė spaudai baltų kalbotyrai labai svarbų veikalą „Evangelija toto anno 1753. Pirmoji latgaliečių knyga" („Evangelija toto anno 1753. Pirmā latgaliešu grāmata". Rīga, 2004). Šiame veikale latvių, latgaliečių, lietuvių ir anglų kalbomis paskelbtą Stafeckos studiją „Evangelija toto anno..." (1753) ir latgaliečių raštų kalbos raida" („Evangelija toto anno... (1753)

[49] Jānio Endzelīno pakviestas K. Jasėnas Latvijos universitete yra dėstęs lietuvių kalbą.

[50] Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķe, profesore Dace Markus. Bibliogrāfija. Rīga, 2006.

[51] Labanauskienė S. Žymioji latvių terminologė Valentīna Skujiņa. – Term., 2007, 14, p. 216–218.

un latgaliešu rakstu valodas gaita", p. 224–345) galėtume pavadinti išsamiu latgaliečių filologijos įvadu.

Kartu su Janīna Kursīte kalbininkė išleido knygą „Latgala: kalba, literatūra, folkloras" (Latgale: valoda, literatūra, folklora". Rēzekne, 2003). Įvairiais latgaliečių kalbos klausimais paskelbė straipsnių[52].

Kartu su Danguole Mikulėniene Stafecka vadovauja „Baltų kalbų atlaso" rengimui[53].

Lituanistams turėtų būti įdomūs ir kai kurie latgališkosios tematikos Lidijos Leikumos darbai[54]. Kartu su kitais parengė ypač vertingą knygą „Sibiro latvių dainos" („Sibīrijas latviešu dziesmas" (Rīga, 2009).

Baltų kalbų leksikos tyrinėtojams turėtų būti labai įdomi Ilgos Jansonės monografija „Galvos bei pečių apdangalai: lingvistinis aspektas latvių kalboje" („Galvas segas un plecu segas: lingvistiskais aspekts latviešu valodā". Rīga, 2003; išsami monografijos santrauka skelbiama ir lietuvių kalba, p. 358–374). Vokiečių kalba Jansone paskelbė latvių leksikografijos istorijos apybraižą[55]. Kartu su Andreju Bankavu (1945–2010) parašė baltų kalbų tyrėjams labai reikalingą enciklopedinį veikalą „Kalbotyra Latvijoje: faktai ir biografijos" („Valodniecība Latvijā: fakti un biogrāfijas". Rīga, 2010).

Savo veikią latvių kalbotyros baruose kalbininkė apžvelgė specialiame straipsnyje[56].

Nuo 2004 m. Jansonė vadovauja Latvių kalbos institutui[57].

Sarma Kļaviņa iš matematinės lingvistikos srities Vilniaus universitete 1977 m. apgynė daktaro (tada kandidato) disertaciją. Drauge su Emīlija Soida (1924–1989) parengė „Latvių kalbos atvirkštinį žo-

[52] Stafecka A. Trīs posmi latgaliešu rakstu valodas vēsture. – ZA Vēstis, 1991, 1, p. 45–56; Dažas valodas īpatnības senākā posma latgaliešu rakstu avotos. – Blt., V priedas, 1998, p. 193–199, ir kt.

[53] Baltu valodu atlants. Prospekts. Baltų kalbų atlasas. Prospektas. Atlas of the Baltic languages. A Prospect. Rīga–Vilnius, 2009.

[54] Leikuma L. Par Latgales latviešu rakstības tradīciju. – BF, 1994, 4, p. 10–14; Franča Trasuna darbība latgaliešu rakstības kopšanā 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. – K. ist. ir d. prob. 1, p. 188–197.

[55] Jansone I. Entwicklung der lettischen Lexikographie von G. Mancelius bis zu elektronischen Wörterbüchern. – Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik. Weimar, 2003, 129, p. 64–95.

[56] Jansone I. No cepurēm un lakatiem līdz salām un ārēm. – ZA Vēstis, 2007, 61(4), p. 49–76.

[57] Bušs O. Talants. – LL, 2008, 18, p. 168–169.

dyną“ („Latviešu valodas inversā vārdnīca“. Rīga, 1970; II leid. Rīga, 2000). Labai gerai metodiškai parengta yra jos mokymo knyga „Kalbos prigimtis. Bendrosios kalbotyros įvadas“ („Valodas daba. Ievads vispārīgajā valodniecībā“. Lielvārde, 1997).

Baltų kalbotyros istorikai daug vertingų duomenų ras kalbininkės knygoje „Latvių kalbos tyrinėtojai. Nuo baudžiavos laikų iki savos valstybės“ („Latviešu valodas pētnieki. Nuo klaušu laikiem līdz savai valstij“. Rīga, 2008)[58].

Iš jaunesniosios latvių kalbininkų kartos kalbotyros baruose labai sėkmingai darbuojasi Ina Druvietė, kalbininkės A. Blinkenos dukra. Pirmosios disertacijos pagrindu ji išleido monografiją apie žymųjį latvių kalbininką Kārlį Mīlenbachą („Kārlis Mīlenbachs“. Rīga, 1990). Jos habilituoto daktaro disertacija „Latvių kalbos sociolingvistinė situacija (tyrimo metodai ir apibūdinimas: statistika, psichologija, politika)“ („Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija (izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija, politika“. Rīga, 1996). Šia tema įvairių šalių leidiniuose paskelbė daugybę straipsnių, išleido knygeles „Kalba ir etnosas“ („Valoda un etnoss“. Rīga, 1990), „Kalbos politika: pasaulio patirtis Latvijai“ („Valodas politika: pasaules pieredze Latvijai“. Rīga, 1994), „Sociolingvistinė situacija ir kalbos politika Baltijos šalyse“ („Sociolinguistic situation and language policy in the Baltic States“ Rīga, 2000).

Druvietė yra ne tik mokslininkė, bet ir aktyvi politinė veikėja. 2002 m. ji buvo išrinkta į Latvijos seimą. 2002–2004 m. ėjo Švietimo ir mokslo ministrės pareigas[59].

Prie pačių aktyviausių pastarųjų dešimtmečių latvių kalbininkų skirtinas ir Andrejas Veisbergas. Baigęs anglų kalbos specialybę, savo mokslinę veiklą pradėjo skolintos latvių kalbos frazeologijos tyrinėjimais. Svarbiausias šios srities veikalas, kuris turėtų būti įdomus ir lietuvių kalbos tyrinėtojams, yra „Skolintoji latvių kalbos frazeologija“ („Aizgūta frazeoloģija latviešu valodā. Rīga, 1993). Daug nuveikė dabartinės latvių leksikografijos srityje. Didelį dėmesį skiria sociolingvistikos, taikomosios kalbotyros problemoms.

Skaitė paskaitas daugybėje užsienio universitetų.

[58] Paulauskienė A. Docente Sarma Kļaviņa. Mūžs Latvijas universitātē. – BF, 2002, 11(2), p. 141–144.

[59] Profesore Dr. habil.. philol. Ina Druviete. Biobibliogrāfija. Rīga, 2008.

Labai artimi ryšiai su lietuvių kalbininkais ir apskritai lietuvių kultūra sieja Latvijos diplomatijos darbuotoją, buvusį Latvijos Respublikos nepaprastąjį ir įgaliotąjį ambasadorių Lietuvoje Albertą Sarkanį. Jis 1993 m. Vilniaus universitete iš latgaliečių fonetikos apgynė daktaro disertaciją (vadovas Aleksas Girdenis). Su Alvydu Butkumi išleido „Lietuvių-latvių kalbų vadovą" (Kaunas, 1987; II leid. 1996). Redagavo Jono Balkevičiaus, Laimutės Balodės, Apolonijos Bojātės, Valterio Subatnieko „Lietuvių-latvių kalbų žodyną" („Lietuviešu-latviešu vārdnīca". Rīga, 1995).

Naujausias Sarkanio nuopelnas lituanistikai – puikus Kristijono Donelaičio „Metų" vertimo leidimas („Kristijons Donelaitis. Gadalaiki". Rīga, 2006). Tai naujas Paulio Kalvos (1919–2003) vertimo leidimas, su Justino Marcinkevičiaus įžanginiu straipsniu, garsiosiomis Vytauto Kazimiero Jonyno iliustracijomis, su Sarkanio komentarais. Poemos tekstai skelbiami lietuvių ir latvių kalbomis.

Vilma Šaudiņa 1994 m. apgynė disertaciją „Lituanizmai kai kuriose Lietuvos pasienio sėliškose tarmėse" („Lituānismi dažās Lietuvas pierobežas sēliskajās izloksnēs. Rīga, 1994). Disertacijos vadovė Marta Rudzīte. Disertantės apskaičiavimu gali būti apie 300 lituanizmų. Disertacijos tema paskelbta daug straipsnių[60].

Anta Trumpa 2006 m. apgynė disertaciją „Būdvardžių semantiška diferenciacija latvių ir lietuvių kalboje" („Adjektīvu semantiskā diferenciācija latviešu un lietuviešu valodā". Rīga, 2005). Vadovas Pēteris Vanagas. Disertacijos tema paskelbė daug straipsnių ir išleido labai vertingą monografiją „Adjektīvu semantiskā diferenciācija latviešu un lietuviešu valodā. Rīga, 2010).

Mirdza Brencė (1920–2004), Latvijos universiteto auklėtinė, studijavo ir Vilniaus universitete. Vinco Urbučio vadovaujama, parašė diplominį darbą apie latvių kalbos lituanizmus. Šia tema paskelbė straipsnių.

Evija Liparte, Latvijos ir Vilniaus universiteto auklėtinė, 1996–2001 m. mokėsi Lietuvių kalbos instituto ir Vytauto Didžiojo universiteto doktorantūroje. 1998–2000 m. lietuvių ir latvių kalbą dėstė

[60] Šaudiņa V. Valodu kontakti dažās Lietuvas pierobežas sēliskajās izloksnēs. – Latviešu valodas sakari ar citām valodām. Daugavpils, 1989, p. 47–62; Aizgūtie personu nosaukumi Lietuvas pierobežas sēliskajās izloksnēs. – Hum. z. vēst., 2002, 1, p. 68–79; Lituānismu konotācijas iezīmes. – K. ist. ir d. prob., 1, p. 249–255, ir kt.

Greifswaldo universitete. Paskelbė straipsnių įvairiais lietuvių ir latvių kalbų klausimais[61].

Į Latvijos kalbininkų šeimą sėkmingai įsijungė Vilniaus pedagoginio universiteto auklėtinis, buvęs Lietuvių kalbos instituto darbuotojas Edmundas Trumpa. Nuo 2007 m. jis vadovauja Latvijos universiteto Baltų kalbų katedrai. 2006 m. už tarmių tyrinėjimus buvo apdovanotas Antoņinos Reķēnos premija.

Pagaliau tėvynėje buvo gražiai įvertinta ypač daug latvių kalbotyrai ir apskritai filologijai nusipelniusios Jānio Endzelīno mokinės, buvusios jo asistentės Veltos Rūķės-Draviņos veikla. Ši reto darbštumo ir energijos mokslininkė, okupacijos metais radusi palankias darbo sąlygas Švedijoje, paliko pėdsakus ir lietuvių kalbotyroje[62]. Iš paskutinių gyvenimo dešimtmečių jos darbų gal daugiausia dėmesio nusipelno ankstesniuosius vaikų kalbos tyrinėjimus apibendrinantis veikalas „Nuo penkių mėnesių iki penkerių metų“ („No pieciem mēnešiem līdz pieciem gadiem“. Stokholmā, 1982). Pažymėtina, kad jos anglų kalba paskelbta knyga „Latvių kalbos norminimo procesas“ („The standardization process in Latvian“. Stockholm, 1977) 1998 metais buvo išleistas ir japonų kalba.

1990 m. V. Rūķe-Draviņa buvo išrinkta Latvijos Mokslų akademijos užsienio nare. 1991 m. Latvijos universitetas jai suteikė garbės daktaro vardą. 1980 m. ji buvo išrinkta Švedijos karališkosios humanitarinių mokslų akademijos nare. 1990 m. ji pagerbta straipsnių rinkiniu „Symposium Balticum“ (Hamburg, 1990).

Kalbininkė mirė 2003 m. gegužės 7 dieną Stokholme. Palaidota Rygoje[63]. Po mirties į gimtąją Stendę sugrįžo ir kalbininkės vyras senosios latvių raštijos tyrėjas, dialektologas, žmonos bendraautoris Kārlis Draviņš (1901–1991).

[61] Liparte E. Par sprēslīcas nosaukumiem latviešu un lietaviešu izloksnēs. – Blt., 1997, 32(1), p. 89–100; Über die Ausdrucksmöglichkeiten der Begriffe „öffnen“ und „schliessen“ in den Sprachen der Ostseeregion. – Hungaro-Baltoslavica. Budapest, 2000, p. 16–17; Iliatyvo resp. prieveiksmio *laukan* reikšmės ir galimi sinonimai lietuvių kalbos tarmėse. – ALL(LKK), 2000, 43, p. 144–152; Apkārt un riņķī kopā ar verbiem lokālās nozīmēs. – LL, 2003, 11, p. 110–128.

[62] Liet. k. t. ist., II, p. 221–224.

[63] Druviete I. Godpilnais filoloģes vārds. – Izglītība, 1992, 4, p. 8–9; Baluodė L. In memoriam Velta Rūķe-Draviņa. – ALL(LKK), 2003, 48, p. 197–199; Krēsliņš J. In memoriam Velta Rūķe-Draviņa. – BF, 2002, 11(2), p. 151–154 (p. 155–172 pačios kalbininkės sudaryta bibliografija).

RUSIJA, UKRAINA, LENKIJA, ČEKIJA, VENGRIJA

RUSIJA

2005 m. gruodžio 5 d. Maskvoje mirė **Vladimiras Toporovas**: netekome žymiausio mūsų laikų Rusijos baltisto, nuoširdaus baltų tautų draugo[64].

1988 m. SSRS MA Kalbos ir literatūros skyrius Toporovui suteikė garbės daktaro laipsnį, 1994 m. šį laipsnį jam suteikė Vilniaus, 1996 m. – Rusijos humanitarinis universitetas. 1990 m. Toporovas buvo išrinktas Rusijos mokslų akademijos nariu, Latvijos mokslų akademijos garbės nariu, Europos akademijos (Academia Europa), Rusijos gamtos mokslų akademijos nariu.

Be Slavistikos instituto, 1992–2005 m. Toporovas taip pat buvo Rusijos valstybinio humanitarinių mokslų universiteto vyriausiasis mokslinis bendradarbis.

Kaip jau minėta ankstesnėje mūsų knygoje, Toporovas buvo neparastai plačių interesų mokslininkas. Toks jis liko per visą savo mokslinės veiklos laikotarpį. Štai keletas jo paskutiniais dešimtmečiais išleistų veikalų: „XX amžiaus pradžios rusų literatūros neomitologizmas“ („Неомифологизм в русской литературе начала XX века. Роман А. А. Кондратьева „На берегах Ярыни“. Trento, 1990), „Enėjas – likimo žmogus“ („Эней – человек судьбы“. Москва, 1993), „Senųjų indų Šudraki dra-

[64] Liet. k. t. ist., II, p. 122–127; Sabaliauskas A., Sauka L., Zinkevičius Z. Sveikiname Vladimirą Toporovą. – Literatūra ir menas, 1988.VII.2; Michailovas N. Vladimiras Toporovas. – Blt., 2006, 41(1), p. 157–159; Sabaliauskas A. Keletas smulkmenų Vladimiro Toporovo portretui. – Šiaurės Atėnai, 2006, 14, p. 10–11; Иванов В. В. Владимир Николаевич Топоров (1928–2005) и балтославянские исследования. – Б-с. иссл., 2006, 17, с. 7–14; Казанский Н. Н. Академик Владимир Николаевич Топоров. – Изв. РАН. Сер. лит. и. яз., 2006, 65(2), с. 76–80; (Bibliografija) Владимир Николаевич Топоров 1928–2005. Сост. Г. Г. Грачева. Москва, 2006 (taip pat spausdinami Viač. Ivanovo ir N. Kazanskio straipsniai); Eckert R. Akademienitglied Vladimir Nikolaevič Toporov in memoriam. – ZfSl, 2006, 51(3), p. 347–350; Sabaliauskas A. Remembering Vladimir Toporov. – Lituanus, 2007, 53(2), p. 25–38.

ma *Molinis vežimas*“ („Древне-индийская драма Шудраки „Глиняная повозка“. Москва, 1998), „Slavų literatūros priešistorė“ („Предистория литературы у славян. Опыт реконструкции“. Москва, 1998), „Keistasis Turgenevas“ („Странный Тургенев“. Москва, 1998), „Šventumas ir šventieji rusų dvasinėje kultūroje“ („Святость и святые в русской духовной культуре“. Москва, 1995–1998, I–II), „Rusų literatūros Peterburgo tekstas“ („Петербургский текст русской литературы“. Санкт Петербург, 2003) ir kt.

Nemažai šiuo laiku pasidarbuota ir baltistikos srityje.

1984 m. išleidžiamas veikalo „Prūsų kalba. Žodynas“ ketvirtasis tomas – *K–L* raidės („Прусский язык. Словарь. K–L (*kirk – *laid-ik-)“. Москва, 1984). Šiame tome ypač dėmesį patraukia platūs straipsniai: *klente* ‘karvė’ (p. 62–65), *clokis* ‘lokys’ (p. 69–78), *kumetis* ‘valstietis’ (p. 270–274), *kurpe* ‘kurpė’ (p. 323–333), *labs* ‘geras’ (p. 401–410) ir kt. Pirmą kartą taip plačiai mėginama aiškinti veiksmažodžio formantas *-lai-* (p. 418–436).

Po ilgesnės pertraukos 1990 m. pasirodo ir penktasis veikalo tomas „Prūsų kalba. Žodynas. L“ („Прусский язык. Словарь. L (laydis – *lut-&*mod-)“. Москва, 1990). Šiame tome gal labiausiai išsiskiria straipsniai: *lanxto* ‘langas’ (p. 74–79), *lapinis* ‘šaukštas’ (p. 89–97), **lasasso* ‘lašiša’ (p. 101–110), [**lauma*, **laume*] (p. 156–169), *limtwey* ‘laužyti’ (p. 255–262), *lynno* ‘linas’ (p. 289–309), *ludis* ‘šeimininkas, žmogus’ (p. 376–383) ir kt.

Kaip ir ankstesniuose žodyno tomuose, čia pateikiama be galo daug ne tik lingvistinių, bet ir įvairių istorijos, ypač kultūros istorijos, mitologijos faktų. Šių faktų gausumu Toporovo žodynas išsiskiria iš įvairių kitų etimologinių žodynų. Žodyno autorius tartum nuolat prisimena savo veikalo pratarmėje išsakytą mintį, kad „mėginimas atkurti prarastos kultūros nors mažmožių susijęs jau su moraliniais uždaviniais“.

Kai kurie Toporovo žodyno straipsniai yra tikri leksikologijos šedevrai. Vienas iš tokių pavyzdinių straipsnių turbūt galėtų būti jau mūsų minėtas *kurpe* (plg. liet. *kùrpė*). Pirmiausia čia pateikiamas visas Elbingo žodynėlio „avalynės“ („сапожно-обувной“) fragmentas, toliau eina su šiuo žodžiu esantys Trečiojo katekizmo pavyzdžiai ir jų vokiški atitikmenys. Remdamasis gausiomis Kristijono Donelaičio „Metų“ citatomis, akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ medžiaga, Baltramiejaus Vilento, latvių 1586 m. katekizmų pavyzdžiais, autorius parodo

žodžio reikšmės raidą, jo vartoseną įvairiuose lietuvių ir latvių kalbos paminkluose. Detaliai aptariamas šio žodžio paplitimas už baltų kalbų ploto ribų: vokiečių, lenkų, rusų, baltarusių, kašubų tarmėse. Atkreipiamas dėmesys, kad kašub. *kurp* gali būti ne šiaip skolinys, bet substratinis žodis. Ypač įdomu tai, kad dalyje Mazovijos ir Mozūrijos šis žodis išliko ne tik kaip atitinkamo daikto, bet ir kaip tam tikros etnografinės grupės pavadinimas (*Kurpie, Kurpiki* arba *Puszczcy*, rečiau – *Puszczany, Puszczyki*), kilęs iš avalynės pavadinimo. Žodis *kurp* šioje teritorijoje turėtų būti substratinio baltų leksikos sluoksnio reliktas. Vakarų baltų *kurpe* palikuonis yra ir Ukrainos Volynės srities kailinių siuvėjų argo žodis *курпе́нус(и)* 'liepos karnų vyžos'. Į dalį Rusijos tarmių (plg. *курпы* 'kanapinės vyžos', *курпиньı*) veikiausiai žodis pateko iš latvių, ypač latgaliečių tarmių. Dalies rusų tarmių *корбачи* 'skirpsto karnų vyžos' šaltinis yra suom. *kurpuset* 'neraugintos odos apavas', kuris savo ruožtu yra skolinys iš baltų kalbų. Slavų kalbos ne tiktai perėmė baltišką avalynės pavadinimą. Jos išlaikė ir leksemų, kilusių iš to paties šaltinio kaip ir baltų **kurpē*, plg. bulg. *кърпа* 'skuduras, lopas', maked. *крпа* 'skuduras, rankšluostis', serb. *крпа* 'skuduras', *крпље* 'tam tikras žieminis apavas', lenk. *kierpce* 'toks apavas', sen. slav. *искрънăму* 'taisyti, lopyti', ček. *krpěti* ir kt. Iš pietų slavų kalbų atitinkamos leksemos pateko į kaimynines kalbas, plg. alb. *kërpë* 'skuduras', rum. *cârpă*. Slavų kalbų pavyzdžiai padeda aiškiau suvokti leksemos ryšį su ide. veiksmažodine šaknimi **(s)ker-* 'pjaustyti' (plg. liet. *kir̃pti*). Be to, jau patys seniausi įvairių kalbų pavyzdžiai fiksuoja „apavo" reikšmę. Galima daryti išvadą, kad dar indoeuropietiškoje epochoje Europos kalbose (italikų, keltų, germanų, baltų ir slavų) būta maždaug to paties avalynės tipo bendro pavadinimo. Baltų kalbos ir dalis slavų kalbų išlaikė archajiškiausią darybinį šio pavadinimo tipą – **kurp-i̯ā*, **kurp-ā*. Baltų kalbų arealą galima laikyti savotišku draustiniu, kuriame geriausia išsilaikė šis ide. „avalynės" žodyno terminus technicus.

Straipsnis baigiamas didžiuliu panaudotos literatūros sąrašu.

Toporovas savo veikalo pirmojo tomo pratarmėje rašė: „Spėjama, kad po šio tomo seks dar trys žodyno tomai ir ketvirtasis tomas, apibendrinantis prūsų kalbos istorinės-lyginamosios gramatikos ir leksikos srities rezultatus. Jame taip pat bus pateikta samprotavimų apie prūsų kalbos vietą tarp kitų baltų kalbų, apie prūsų kalbos santykius su slavų etnolingvistiniu kompleksu, apie prūsų kalbos ryšius su kitomis

indoeuropiečių kalbomis, apie kai kuriuos svarbius prūsų kalbos supratimui realinės lingvistikos aspektus; pagaliau tome, einančiame po žodyno, bus nagrinėjama nemažai temų, susijusių su senųjų prūsų dvasine kultūra." (I, p.3).

Kaip matome, autorius savo veikalo apimties neapskaičiavo. Vis didėjo žodyninių straipsnių apimtis, daugėjo, remiantis įvairiais vokiečių, slavų kalbų dialektizmais, onomastine medžiaga, rekonstruojamų naujų prūsų kalbos leksemų. Galima spėti, kad visas veikalas būtų sudaręs apie dešimt tomų. Deja, taip neįvyko, ir jau niekada neįvyks.

Rašyti šiam veikalui sąlygos buvo labai blogos. Leidyklos jį tai įtraukdavo į savo planus, tai vėl išbraukdavo. Spaustuvėse trūkdavo šriftų, kvalifikuotų darbuotojų. Autorių išvargino nepaprastai sunkios korektūros. Įsitraukęs į kitus darbus darbus, iš pradžių, matyt, laikinai, o vėliau jau visiškai darbą prie šio veikalo, dideliam baltistų liūdesiui, Toporovas nutraukė.

Lietuvių kalbininkui, skaitančiam Toporovo žodyną, kartais gali pasirodyti, jog čia net per daug pateikiama lietuvių kalbos medžiagos – ištisi bendrinių žodžių lizdai, vietovardžiai, asmenvardžiai. Tačiau reikėtų nepamiršti, jog, pateikdamas taip gausiai lietuvių kalbos faktus, į juos Toporovas atkreipia ne tik baltistų, bet ir slavistų, indoeuropeistų dėmesį.

Baltų kalbų leksikos tyrinėtojui labai įdomu skaityti Toporovo žodyno aiškinimus ir juos palyginti su Vytauto Mažiulio „Prūsų kalbos etimologijos žodyno" (Vilnius, 1988–1997, I–IV) aiškinimais. Žinoma, jie nemaža skiriasi, bet tai ypač pravers tiesos ieškantiems ateities tyrinėtojams. Šie veikalai gražiai vienas kitą papildo. Be kita ko, V. Mažiulis, viena proga kalbėdamas apie prūsų kalbos paminklų grafinius taisymus, atkreipė dėmesį ir į „endzelynišką" bei „toporovišką" atsargumą (Blt., 1994, 27(2), p. 58).

Pradėdamas rašyti savo žodyną Toporovas buvo susidaręs jau visą pagrindinę jo kartoteką. Ji išliko. Deja, čia mes galime prisiminti Jānio Endzelīno žodžius, pasakytus po Kazimiero Būgos mirties apie paliktą jo žodyno kartoteką: „Būgos surinktos medžiagos apdorotojas ir išleidėjas tikriausiai atsiras, tačiau kas pakeis į šią medžiagą įsiskverbiančią ir aiškinančią Būgos dvasią"[65].

[65] Endzelīns J. Darbu izlase. Rīga, 1979, III(1), p. 669.

Iš šiuo metu paskelbtų prūsų kalbos problemoms skirtų straipsnių gal pirmiausia reikėtų paminėti straipsnį apie slaviškąjį elementą Elbingo žodynėlyje[66] ir apie prūsų pėdsakus į vakarus nuo Vyslos[67].

Domino Toporovą ir galindų problema. Galindai jam ne kokie nors prūsų karo belaisvių, atsidūrusių Rusijos žemėse, palikuonys, bet senųjų baltų genčių, labiausiai į rytus nutolusių ir rusų apsuptyje išnykusių, reliktai. Įvairios galindų pėdsakų formos randamos čekų žemėse. Jo nenustebina faktas, kad galindų pėdsakai galėjo išlikti net Ispanijoje bei Portugalijoje. Į Pirėnų pusiasalį ir kai kurias kitas Vakarų Europos šalis prūsų (šiuo atveju galindų) gentys galėjo patekti dėl gotų ekspansijos[68].

Toporovas tęsė ir kadaise su Olegu Trubačiovu pradėtus baltiškojo elemento ieškojimus Rusijos hidronimijoje[69].

Po sėkmingų drauge su O. Trubačiovu atliktų Aukštutinės Padneprės tyrinėjimų jo dėmesį patraukė Pamaskvės „Baltica“[70]. Kaip pagrindiniu medžiagos šaltiniu pasinaudodamas I. A. Zdanovskio veikalu „Maskvos gubernijos upių ir ežerų katalogas“ („Каталог рек и озер Московской губернии“. Москва, 1926), jis surado ne mažiau trijų šimtų hidronimų, kuriuos su mažesne ar didesne tikimybe galima sieti su analogiškais baltiškais pavadinimais. Labai svarbu, kad Toporovas čia remiasi ne tik leksine hidronimų sudėtimi, bet ir darybiniu inventoriumi, rusiškų vertinių buvimu, analogiškais hidronimais, esančiais Lietuvos, Latvijos, Prūsijos teritorijoje, jų buvimu Aukštutinės Padneprės baseine, atski-

[66] Toporov V. The Slavic Element in the Old Prussian Elbing Vocabulary. – IJSLP, 1981, 24, p. 174–183.

[67] Топоров В. Н. Новые работы о следах пребывания пруссов к западу от Вислы. – Б-с. иссл., 1982(1983), с. 263–272.

[68] Топоров В. Н. Γαλίνδαι-Galindite-Голядь (Балт. *Galind- в этнолингвистической и ареальной перспективе. – Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов. Рига, 1980, с. 124–136; Галинды в западной Европе. – Б-с. иссл., 1982(1983), с. 129–140; Еще раз о балтизмах в ческих землях. – Slavia, 1993, 62(1), p. 51–63.

[69] Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Балтийская гидронимия Верхнего Поднепровья. – LKK, 1961, 4, p. 195–217.

[70] Топоров В. Н. О балтийском элементе в Подмосковье. – Blt., I priedas, 1972, p. 185–224; „Baltica“ Подмосковья. – Балто-славянский сборник. Москва, 1972, с. 217–280; Древняя Москва в балтийской перспективе. – Б-с. иссл., 1981(1982), с. 3–61; Балтийский горизонт древней Москвы. – ABSl, 1982, 14, p. 259–272.

ros vietovės baltiškuoju hidronimo kontekstu, istoriniais liudijimais. Štai keletas būdingesnių hidronimų:

Чермянка – pr. *Kirmis, Kirmithen*, liet. *Kirmijà, Kirmẽliškė*, lat. *Ķirmiņu-purvs*.
Чечера – liet. *Čičìrė, Čičirỹs*, lat. *Ciẽcere*.
Пресня – pr. *Perses*, lat. *Pẽrserupe*, liet. *Peřsas*.
Нагатино – pr. *Nogothin*, lat. *Negãtne*.
Химка – liet. *Kiménai*, lat. *Ķimenis*, pr. *Kymenow*.
Чура – liet. *Kiáurupė*.
Жижмель – liet. *Žižmà, Žiežmuõ*.
Шершня – liet. *Šiřkšnė, Šeřkšnė*.
Коломенка – pr. *Kalmyn, Colm, Kellmenike, Kelmen*, liet. *Kelmỹnė*, lat. *Cęlm-upe, Celmis*.

Į akis krinta faktas, kad Maskvos miesto teritorijoje ne tik didžiosios, bet ir mažosios upės gali turėti baltiškos kilmės pavadinimus. Tarp Maskvos srities hidronimų yra nemaža tokių, kurie sietini su baltiškuoju tautovardžiu *galindai* (plg. *Голебянка, Голядь, Голядинка*). Įdomus sutapimas, kad ir *Москва*, ir *голядь* pirmą kartą istoriniuose dokumentuose paminėti tais pačiais 1147 metais. Net ir Dostojevskio apysakos „Antrininkas“ („Двойник“) veikėjo pavardė *Голядкин*, Toporovo nuomone, gali būti siejama su rašytojo biografija: Dostojevskis vaikystėje vasaras praleisdavo vietovėje, esančioje *голядь* zonoje. Be to, rašytojo tėvas buvo kilęs iš Dostojevo (*Достоев*), kurio apylinkėse būta šaknies *Голядь* vietovardžių.

Maskvos „Balticą“ remia ir kai kurie ekstralingvistiniai faktai. Pavyzdžiui, formuojantis koncepcijai apie Maskvą kaip trečiąją Romą, kai rusai buvo kildinami iš legendinio Augusto brolio ir tolimo Riuriko palikuonio Pruso, kuris galėjo iš tikrųjų būti siejamas su baltų genties pavadinimu. Garsioms į kunigaikščių, net carų valdžią pretenduojančioms rusų giminėms būdinga tendencija savo giminės pradininką kildinti iš prūsų ar lietuvių.

Senuosiuose šaltiniuose užfiksuotos formos *Москва, Московь, Москова*, gali būti sietinos su baltiško tipo formomis **Mask-(u)va*, **Mask-ava* arba **Mazg(u)va*, **Mazg-ava*. Net ir rus. *кремль* ‘tvirtovė miesto viduryje’ kilmę, Toporovo nuomone, įmanoma aiškinti remiantis baltų kalbų medžiaga.

Baltiškųjų hidronimų paplitimas Maskvos zonoje iliustruojamas keliais autoriaus parengtais žemėlapiais.

Vėl naujas tyrinėjimų etapas – straipsnių serija apie Okos baseino hidronimijos baltizmus[71].

Vieną kitą patikimą Okos baseino baltizmą jau yra praėjusiojo šimtmečio ketvirtojo dešimtmečio pradžioje nurodęs Maxas Vasmeris. Išsamesnis tyrinėjimas tapo pasirodžius T. Smolickos knygai „Okos baseino hidronimija (upių ir ežerų sąrašas)“ („Гидронимия бассейна Оки (список рек и озер)“. Москва, 1976). Apie didesnę dalį pateikiamų pavyzdžių Toporovas kategoriškai neteigia, jog jie yra baltizmai. Daugiausia tai neturintys patikimesnės etimologijos hidronimai, kurių kilmę būtų galima mėginti aiškinti remiantis baltų kalbų medžiaga. Tačiau esama hidronimų, kurių baltiška kilmė neturėtų kelti abejonių, plg. *Жиздра, Жиздрица* – liet. *Žiẽzdrė, Žiẽzdras* (: liet. *žiezdrà, žiegzdrà*), *Дрисенка* – liet. *Drisvėtà, Drisvėtėlė*; *Сусейка, Сусенка* – liet. *Saũsinė, Saũsupis* (šalia *Сусейка, Сусенка* yra ir aiškiai slaviški *Суханка, Сухая*); *Сороча, Сорочка* – liet. *Sartaĩ, Siesartìs*; *Купренка* – liet. *Kùprė, Kùprupis* (: liet. *kuprà*); *Обельна, Абелейка* (kaimynystėje yra *Яблонка, Яблоновка*) – liet. *Obelẽ, Obelìnė* (: liet. *obelìs*). Įdomi autoriaus mintis, kad *Сосна, Сосенка*, kurie dabar aiškiai siejami su rus. *сосна* ‘pušis’, anksčiau semantiškai galėjo būti „kiškiniai“ hidronimai – liet. *Sasnà*, pr. *Sassyn* (: pr. *sasins* ‘kiškis’).

Net ir upėvardis *Ока*, Toporovo nuomone, dėl kai kurių aplinkybių labiau gali būti baltiškas nei slaviškas, plg. liet. *Akìs, Akẽlė*, lat. *Ace* (: liet. *akis* ‘liūne kiaura vieta; pelkių ar baigiančių užaugti ežerų nedidelis vandens plotas’).

Labai svarbu nurodyti, kaip šiame ir kituose panašaus pobūdžio tyrinėjimuose Toporovas supranta terminą „baltiškas“ („baltizmas“). Jis rašo: „Dera priminti termino „baltiškas“ („baltizmas“) supratimą, kurio laikosi šių eilučių autorius ir kuris įgyja ypatingą reikšmę, pirma, ryšium su šiuo arealu, seniai tapusiu rusišku (slavišku), ir, antra, ryšium su santykiu „baltiško“ ir „slaviško“ etno-kalbinio ir kultūrinio-istorinio elemento, kuris ne visada ir ne visur suponuoja priešpriešą ir alterna-

[71] Топоров В. Н. Балтийский элемент в гидронимии Поочья. I. – Б-с. иссл., 1986(1988), с. 154–177; Балтийский элемент в гидронимии Поочья. II. – Б-с. иссл., 1987(1989), с. 47–69; Балтийский элемент в гидронимии Поочья. III. – Б-с. иссл., 1988–1996(1997), с. 276–310.

tyvų pasirinkimą. Taip pat reikia pasakyti, kad į kiekviename žodyno straipsnelyje pateikiamą baltišką medžiagą, pretenduojančią į atitinkamą „Okos" baltizmą, turi būti žiūrima būtent ne daugiau kaip į medžiagą, rodančią atitinkamą hidroniminį fokusą"[72].

Kaip į tam tikrą Okos baseino tyrinėjimų tęsinį galima žiūrėti į Toporovo straipsnį „Apie Aukštutinės Padonės baltiškuosius hidronimus[73]. Šis straipsnis ypač svarbus tuo, kad čia mėginama ieškoti baltiškos kilmės hidronimų teritorijoje, kuri anksčiau būdavo apibūdinama kaip tokios kilmės hidronimų neturinti. Vis dėlto ir šioje teritorijoje esama hidronimų, kuriuos, Toporovo nuomone, galima laikyti baltiškos kilmės, plg. *Дриска* – liet. *Drisvėtà, Drisvėtėlė*; *Таболa* – liet. *Tabãlis, Tabãlė*; *Деготенка* – liet. *Degùtinė; Доробинка, Доробин* – liet. *Darbà, Darb-upis* (šaknis *darb-* veikiausiai turėjusi senesnę reikšmę, susijusią su plėšimo, pynimo, lenkimo sąvokomis), *Сосна* – liet. *Sasnà*, pr. *Sassyn* (: pr. *sasins* 'kiškis', kaip jau anksčiau minėta, pirminė rusų hidronimo reikšmė galėjusi būti ne augalinė, bet gyvūninė); *Верейка* – liet. *Verỹs, Verùpė*, lat. *Vērepurs*, pr. *Wereyn*; *Ведуга* – liet. *Vedegà, Vadagà*; *Лопайка* – liet. *Lapáika* (: liet. *lãpė*) ir kt.

Straipsnyje primenama ir plačiai Rusijoje paplitusio hidronimo Цна baltiška kilmė (< **Tusna*, plg. pr. *tusnan* 'tylus', *Tuseine, Tusseyn*). Kaip dažnai ir kituose tokio pobūdžio darbuose, Toporovas šiame straipsnyje gausiai pasinaudoja archeologų tyrinėjimais.

Tyrinėjo Toporovas ir Naugardo-Pskovo arealo baltiškąjį elementą. Jis labai vertino šio arealo archeologinius Valentino Janino tyrinėjimus[74].

Domino jį baltų ir finų kalbų santykiai[75]. Jis aiškino baltų ir albanų kalbų santykius[76]. Ypatingą reikšmę šiems santykiams turėję Karpatų kalnai. Tokiam teiginiui pritartų ir albanų-baltų „landšaftinės" leksikos

[72] Топоров В. Н. Балтийский элемент в гидронимии Поочья. I., с. 155–156.

[73] Топоров В. Н. О балтийской гидронимии Верхнего Подонья. – LgB, 1992, 1, p. 225–240; Балтийские следы на Верхнем Дону. – Б-с. иссл., 1988–1996(1997), с. 311–324.

[74] Топоров В. Н. Балтийский элемент в Новгородско-Псковском ареале: (Общий взгляд). – Великий Новгород в истории средневековой Европы. К 70-летию В. Л. Янина. Москва, 1999, с. 276–292; К вопросу о „новгородско-литовском пространстве и его языковой характеристике (По материалам XIII–XV вв.)" – ReB, 2001, p. 7–22.

[75] Топоров В. Н. К вопросу о древнейших балто-финноугорских контактах по материалам гидронимии. – Б-с. иссл., 1988–1996(1997), с. 325–331.

[76] Топоров В. Н. Balto-Albanica. – ABSl, 1987, 17, p. 275–293.

atitikmenys, plg. alb. *karpë* 'uola' – pr. *Carpaw*, liet. *Kárpis*, lat. *Kārpa*; alb. *mal* 'kalnas', *majë* 'viršūnė' – lat. *mala* 'kraštas, briauna, krantas, šalis'; alb. *gur* 'akmuo' – liet. *giria*, pr. *garian* 'medis'; alb. *arë* 'laukas' – lat. *āran* 'iš lauko', liet. *oraĩ*, pr. *arrien*; alb. *baltë* 'bala' – pr. *Namuyn-balt* 'bala' (variantas – *Namoyum-pellk*), *Peuse-balten* (pr. **balt-* 'bala'); alb. *pellk* 'kūdra, tvenkinys, upės vaga' – liet. *pélkė*, lat. *pelce*, pr. *pelky*; alb. *lamë, lëmë* 'tekmė, ganykla' – liet. *lomà*, lat. *lāma*, pr. *Lameynen*; alb. *hurdë* 'gili vieta, tvenkinys, bala' – liet. *jūra*, lat. *jūra*, pr. *iūrin*; alb. *dët* 'jūra' – liet. *dubùs, daubà*, pr. *Duben, Dauben*.

Reikėtų priminti ir Toporovo upėvardžio *Волга* kilmės aiškinimą[77]. Tiesą sakant, čia Toporovas atgaivino ir išplėtojo fonologijos pradininko Nikolajaus Trubeckojaus idėją. Dar 1934 m. Trubeckojus parašė straipsnį, kuriame keliama mintis, kad *Volga* gali būti siejama su liet. *ìlgas*. Straipsnis nebuvo išspausdintas, nes tokiai idėjai nepritarė Maxas Vasmeris. Straipsnis neišliko. Tačiau pati idėja išliko išdėstyta laiške Romanui Jakobsonui. Toporovas nurodo, kad iki pat XVIII a. pradžios Volgos upė neturėjusi bendro pavadinimo. *Volga* buvo vadinamas tik upės aukštupys – apie 200 kilometrų nuo jos ištakų. Čia gyvenusiems baltams ji buvo 'Ilgoji upė'. Gana įtikinamai Toporovas paaiškina ir fonetinius pasikeitimus (**ilga* > **vilga* > *vъlga* > *volga*).

Vienas iš paskutiniųjų platesnės apimties baltistikos problemoms skirtų Toporovo darbų yra studija „Dar kartą apie neurus ir sėlius baltų etnolingvistiniame kontekste (tauta, žemė, kalba, vardas)[78]. Toporovas polemizuoja su daugybe slavų tautų ir vokiečių mokslininkų, kurie neurus laiko slavų ar baltų-slavų protėviais. Jo nuomone, apie slavus V a. prieš m. e. negali būti kalbama. Rytų Europoje slavai pasirodė vargu anksčiau nei V–VI m. e. amžiuje. Pirmojo tūkstantmečio viduryje prieš mūsų erą būtent baltų gentys sudarė tą etnosą, iš kurio gerokai vėliau pradėjo išsiskirti būsimosios slavų gentys, kurios iš pradžių daugiausia lokalizavosi pietiniame baltų ploto pakraštyje. Tokią prielaidą remia tiek archeologiniai, tiek lingvistiniai duomenys. Labai

[77] Топоров В. Н. Еще раз о названии Волга. – Studia slavica. К 80-летию С. Б. Бернштейна. Москва, 1991, с. 47–62.

[78] Топоров В. Н. Еще раз о неврах и селах в общебалтийском этноязыковом контексте (народ, земля, язык, имя). Из истории и.-евр. **neur-* : **nour-* и **sel-*. On. Lett. 2004, 2, p. 152–231. Studija dedikuota latvių mokslininkui Jāniui Stradiniui; т. р. Б-с. иссл., 2006, 17, с. 15–75.

gausi šio arealo ide. **ner-* (įvairių variantų) hidronimija. Dar gerokai į pietryčius nuo neurų spėjamos protėvynės, Seinos upės baseine, aptikti iranėnų ir baltų hidronimijos sąveikos pėdsakai[79].

Antrojoje studijos dalyje autorius pateikia visus iki šiol užfiksuotus istorinius faktus apie sėlius, parodo šaknies **sel*, **sal* išplitimą Europos vardyne. Analizuoja šaknies reikšmę. Ypač didelę svarbą skiria „Tabula iteneraria Peutingeriana" (III–IV a.) fragmentui *Caput fl(uvii) Selliani*. Pritaria nuomonei, kad Dauguva ar bent jos dalis galėjo būti vadinama šaknies **Sel-* dariniu.

Toporovas ištyrė Šiaurės Rusijoje plačiai sutinkamo žodžio *литва* vartoseną[80]. Įvairiomis reikšmėmis (daugiausia neigiamomis, kartais ir kaip keiksmažodis) šis žodis vartojamas tautosakoje, grožinės literatūros kūriniuose. Jo reikšmė dažnai gali būti susijusi su konkrečiais istoriniais įvykiais, kartais ji mitologizuota – liaudies sąmonėje siejama net su Tvanu ar ledynmečiu. Net Aleksandro Ostrovskio dramos „Audra" veikėjams atrodo, kad *литва* nukrito iš dangaus. Atskirais atvejais žodis *литва* gali būti siejamas ir su lenkais.

Iš bendresnio pobūdžio Toporovo baltistikos darbų pažymėtina jo studija apie baltiškąjį rusų istorijos sluoksnį[81].

Domėjosi jis baltų ir slavų kai kuriomis bendromis leksikos raidos ypatybėmis[82].

Iš lituanistikai skirtų pastarųjų dešimtmečių Toporovo darbų ypač išsiskiria jo studija „Martynas Mažvydas jo laiko kontekste (450 metų

[79] Топоров В. Н., Трубачев О. Н. Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. Москва, 1962, с. 229–232.

[80] Топоров В. Н. „Севернорусская" *литва* и ее мифологизированный образ. – Балты в древности и средневековье: языки, история, культура. Тез. конф. памяти Э. Банёниса. Москва, 2000, с. 63–77; Once more about the „North-Russian" *литва* and its mythologized image. – In H. of Schmalstieg, p. 209–230; Šiaurės Rusijos lietuva: mitas ir realybė. Vertė D. Razauskas – Liaudies kultūra, 2004, 5, p. 57–67; К вопросу о так называемой „севернорусской литве" и ее мифологизированном образе. – Балты и Великое княжество литовское. Москва. 2007, с. 180–196; plg. Valentas S. Mė(lynojo) mėnulio lingvistika Vlado Braziūno ir Sigito Gedos poezijoje. V., 2007, p. 116–118.

[81] Топоров В. Н. О балтийском слое русской истории. – Florilegium: К 60-летию Б. Н. Флори. Москва, 2000, с. 349–411.

[82] Топоров В. Н. Из балто-славянской лексикологии. – ReB, 1997, p. 33–68; Asp., p. 301–317.

pirmosios lietuviškos knygos sukakčiai)"[83]. Studija taip pat išleista ir atskira knyga „Lietuviškos raštijos pradžia: Martynas Mažvydas jo laiko kontekste" („Начало литовской письменности: Мартинас Мажвидас в контексте его времени". Vilnius. Москва, 2001).

Pirmiausia autorius labai išsamiai parodo istorinę panoramą, subrandinusią lietuviškos knygos atsiradimą. Jis nurodo lietuviams tekusią labai nepalankią situaciją – tarp krikšto ir pirmosios spausdintos knygos 160(!) metų tarpas. Tačiau jis kartu pabrėžia, kad lietuvių kultūra šiuo laikotarpiu vis dėlto nesnūduriavo, bet vystėsi svetimkalbėmis (lotynų, lenkų, vakarų rusų) formomis. Sugebėjimą darbuotis „svetimose" kalbinėse erdvėse Toporovas laiko būdingu lietuviško nacionalinio genijaus bruožu.

Aprašęs pirmosios lietuviškos knygos turinį, jos kalbos stilistines ypatybes, autorius, remdamasis Mažvydo laiškais, apibūdina jo gyvenimo sąlygas, asmenybės bruožus. Ypač Toporovas susižavėjo eiliuota pratarme „Knygelės pačios byla lietuvinykump ir žemaičiump".

„Laiminga turi būti toji tauta, kurią taip sutinka pirmoji jos gimtąja kalba parašyta knyga, kuri pagrįstai laikoma lietuviškos raštijos ir literatūros pradžia. Ši pradžia buvo puiki – protinga ir blaivi, kupina rūpesčio žmonėmis, dar nemaitintais knygos žodžiu, pilna pasitikėjimo, prakilni ir alsuojanti tikra krikščioniška meile", rašo Toporovas (p. 15). Visą pratarmę ir kai kurias giesmes, kaip tam tikrą studijos priedą, jis labai gražiai išvertė į rusų kalbą.

Studija baigiama išsamiu literatūros sąrašu apie Martyną Mažvydą, jo darbus ir jo epochą.

Toporovas yra autorius ir vieno gražiausių straipsnių apie akademinį „Lietuvių kalbos žodyną"[84].

Rusų kalbininkas sėkmingai darbavosi ir latvistikos baruose. Labai vertinga jo apybraiža apie latvių Biblijos vertėją ir švietėją Ernestą Glücką[85]. Ypač įdomūs Toporovo pateikti faktai apie šio vokiečių kilmės

[83] Топоров В. Н. Мартинас Мажвидас в контексте его времени (К 450-летию со дня выхода в свет первой литовской книги). – Б-с. иссл., 1997(1998), с. 15–117.

[84] Топоров В. Н. К выходу в свет большого „Словаря литовского языка". – Б-с. иссл., 2004, 16, с. 408–415; Didžiajam „Lietuvių kalbos žodynui" išėjus. – Mokslo Lietuva, 2004, rugsėjo 23–spalio 6 d.

[85] Топоров В. Н. Эрнст Глюк, немецкий подвижник латышского и русского просвещения. – Б-с. иссл., 1984(1986), с. 243–261.

veikėjo ryšius su rusų kultūra. Taip pat vertinga jo studija apie vokiečių kilmės latvių kalbininką, kultūros veikėją, pasaulietinės latvių literatūros pradininką Senąjį Stenderį (tikroji pavardė Gothard Friedrich Stender)[86]. Ne tik latviams, bet ir lietuviams turėtų būti įdomus Toporovo straipsnis apie Bazilijaus Plinijaus 1595 m. „Panegiriką Rygos miestui"[87], Krišjāniui Baronui dedikuotas straipsnis apie latvių liaudies dainų archajiškus bruožus (straipsnyje liečiama ir Oskaro Milašiaus kūryba)[88].

Toporovo latvistikos tyrinėjimus teigiamai veikė jo draugystė su latvių filologu Konstantīnu Karuliu. Vasaromis ilgesnį laiką pas jį svečiuodamasis, Toporovas galėdavo pasinaudoti puikia jo biblioteka ir konsultacijomis.

Toporovas ypač daug nuveikė baltų mitologijos srityje. Be jo ir Viačeslavo Ivanovo darbų dabartinė baltų mitologija tiesiog neįsivaizduojama. Šie du mokslininkai ne tik patys sėkmingai tyrinėjo baltų mitologiją, bet kartu sudarė sąlygas šios srities tyrinėjimams Lietuvoje. Gintaras Beresnevičius prisiminęs, koks „mūsų požiūriu" buvo svarbus Viač. Ivanovo ir V. Toporovo straipsnis „Baltų mitologija", rašė: „... tačiau dar svarbiau tai, kad jie dirbo Maskvoje, dirbo nepaisydami jokių ideologinių prietarų ir tarsi skynė kelią galimiems tyrinėjimams Lietuvoje"[89]. Mitas Toporovui „ne kažkoks atsitiktinumas, išsigalvojimas, fantazija, kilusi toje epochoje, kai žmonija išgyveno savo vaikystę, bet, priešingai, būtinybė ir dėsningumas, lydintis žmoniją per visą jos egzistenciją kaip tam tikras giluminis žmonijos gyvenimo resursas, į kurį kreipiamasi, kai jis, tik jis gali geriausiai išspręsti žmogui iškilusius uždavinius"[90].

Svarbiausi Toporovo baltų mitologijos tyrinėjimai išleisti ir lietuvių kalba – „Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. Rinktinė" (sudarė Niko-

[86] Топоров В. Н. Три заметки о Старом Стендере. – Б-с. иссл., 1987(1989), с. 93–162.

[87] Топоров В. Н. „Одическая песнь городу Риге" (1595) Базилия Плиния. – Б-с. иссл., 2002, 15, с. 42–76.

[88] Топоров В. Н. К реконструкции одного цикла архаичных мифопоэтических представлений в свете „Latvju dainas" (К 150-летию со дня рождения Кр. Барона). – Б-с. иссл., 1984(1986), с. 29–59.

[89] Beresnevičius G. Lietuvių mitologijos tyrimai XX a. antrojoje pusėje. – Lietuvių mitologija, 3 t. Sud. N. Vėlius ir G. Beresnevičius. V., 2004, p. XXXVIII–XXXIX.

[90] Toporov V. Vietoj įžangos. – Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. Rinktinė. Sud. N. Mikhailov. V., 2000, p. 8.

lajus Michailovas, iš rusų kalbos vertė Erdvilas Jakulis. V., 2000)[91]. Šioje knygoje skelbiami tokie Toporovo tyrinėjimai kaip „*Vilnius, Wilno, Вильна*: miestas ir mitas“ (p. 35–98), „Pastabos apie latvių mitologinius vardus“ (p. 156–175), „Apie mitologizuotus palaikų deginimo apeigų ir jų atsiradimo baltų ir slavų tradicijose aprašymus“ (p. 206–221), „Žirgų lenktynės per laidotuves“ (p. 222–234), „Apie „linų“ mitą iš arealinės perspektyvos“ (p. 235–251), „Baltų medžiaga apie bebrą iš mitologinės perspektyvos“ (p. 279–327) ir kt. Knygoje pateikiamas ir Toporovo, taip pat kartu su Viačeslavu Ivanovu parašytas baltų mitologijos darbų sąrašas (p. 333–337).

Suprantama, Toporovo mitologijos tyrinėjimuose plačiai panaudojami kalbos duomenys.

Rusijos Mokslų akademijos Kalbotyros instituto leidžiamoje knygų serijoje „Pasaulio kalbos“ („Языки мира“) 2006 m. išleistas tomas „Baltų kalbos“ („Балтийские языки“). Jame paskelbti du dideli Toporovo straipsniai „Baltų kalbos“ (p. 10–50) ir „Prūsų kalba“ (p. 50–93). Leidinio pratarmėje nurodoma, kad pagrindinė jo rengimo koncepcija buvo suformuluota vadovaujant Toporovui.

Rusų ir lietuvių spaudoje skelbtais publicistiniais straipsniais Toporovas gynė lietuvių kalbos teises. Dėl 1991 m. sausio 13 d. įvykių jis kartu su savo draugu įžymiu senosios indų literatūros tyrinėtoju Pavelu Grinceriu atsisakė jiems skirtos SSRS valstybinės premijos. 1999 m. Toporovas buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino trečio laipsnio ordinu, 2000 m. – Latvijos trijų žvaigždžių ordinu. 1998 m. jam įteikta Aleksandro Solženycino, 2003 m. – Andrejaus Belo premija. 2000 m. Lietuvos ambasada Maskvoje jį apdovanojo Jurgio Baltrušaičio premija, 2002 m. Latvijos mokslų akademija – Didžiuoju medaliu.

Toporovo septyniasdešimtmečio proga buvo išleista didžiulė (1040 p.) knyga „ПОЛУТРОПОН“[92] (Москва, 1998), kurioje sukaktuvininką savo straipsniais pagerbė 90 įvairių šalių mokslininkų, atstovaujančių tas mokslo sritis, kurios jį ypač domino: I. Kalba. Žodis. II. Mitas. Ritualas. Folkloras. III. Literatūra. Poetika. IV. Filosofija. Hermeneutika. V. Archeologija. Istorija. VI. Menas. Kultūra.

[91] Eckert R. (Rec.) – Altpreussische Studien. Dieburg, 2001, p. 44–55.

[92] Antikos autorių darbuose šis žodis („daug sukinėtas“) reiškia ‘apsukrumas, gudrumas’.

Po mokslininko mirties Lietuvių kalbos institutas išleido knygą „Vladimiras Toporovas ir Lietuva“ (Sud. A. Sabaliauskas, J. Zabarskaitė. V., 2008). Joje skelbiama lietuvių filologų, rašytojų, kultūros veikėjų, Toporovo mokinių atsiminimai, įvairi archyvinė medžiaga ir dalies Toporovo lituanistinių darbų, publicistinių straipsnių vertimai („Ne dovana, bet teisė“, p. 253–259; „Didžiajam *Lietuvių kalbos žodynui* išėjus“, p. 261–271; „Šiaurės Rusijos *lietuva*: mitas ir realybė“, p. 273–305; „Mitologiniai vietovardžiai kaip slavų etnogenezės bei seniausios istorijos rekonstrukcijos šaltinis“ (kartu su Viačeslavu Ivanovu, p. 307–335; „Laiko bei erdvės kategorijos ir baltų kalbotyra“, p. 337–344; „Vilnius, Wilno, Вильна: miestas ir mitas“, p. 345–441).

Toporovą kaip mokslininką turbūt geriausiai apibūdina jo bičiulio Viačeslavo Ivanovo žodžiai: „Kūrybinė Vladimiro Nikolajevičiaus Toporovo veikla sudaro svarbų etapą XX amžiaus antrosios pusės rusų ir Europos kultūros bei mokslo raidoje. Savo charakteriu V. N. Toporovas šliejasi prie tų didžiųjų rusų mąstytojų, kurie nesiribojo viena mokslo šaka, o plačiai apėmė humanitarinių ir su jais susijusių mokslų sritis, neišleisdami iš akių bendrosios perspektyvos“[93].

Ir darbų, ir įvykių buvo turtingas pastarųjų dešimtmečių žymiojo rusų indoeuropeisto, daug pasidarbavusio ir baltistikos srityje **Viačeslavo Ivanovo** gyvenimas[94].

Kaip jau minėta ankstesnėje mūsų knygoje, 1954–1958 m. Ivanovas dirbo Maskvos universitete. Tačiau ten nebuvo nurodyta, kad dėl politinių ir visuomeninių pažiūrų iš universiteto buvo pašalintas („dėl profesinio netinkamumo“). Paskutinė priekabė pašalinti studentų numylėtinį dėstytoją, kurio „paskaitos suformavo ištisą, o gal net ir ne vieną filologų kartą“[95], buvo jo draugystė su rašytoju Borisu Pasternaku, kai su šiuo buvo susidorojama dėl Nobelio premijos paskyrimo.

[93] Иванов Вяч. Вс. Владимир Николаевич Топоров. – Библиографический указатель по славянскому и общему языкознанию. Владимир Николаевич Топоров. Сост. А. М. Бушуй, Т. М. Судник, С. М. Толстая. Самарканд, 1989, с. I.

[94] Liet. k. t. ist., II, p. 127–129; Sabaliauskas A. Pažintis prasidėjo per tėvą. – Kultūros barai, 1995, 5, p. 55–57; К юбилею Вяч. Вс. Иванова. – Б-с. иссл., 1987(1989), с. 3–7; Топоров В. Н. Человек и Время (к 75-летию со дня рождения Вяч. Вс. Иванова. – Б-с. иссл., 2004, 16, с. 363–366; Иванов Вяч. Вс. Голубой зверь. – Звезда, 1995, 1–3.

[95] Николаева Т. М. Введение. – Из работ Московского семиотического круга. Москва, 1997, с. XVIII.

Mūsų buvo minėta ir 1955 m. apginta Ivanovo kandidatinė disertacija „Dantiraščio hetitų kalbos indoeuropietiškos šaknys ir jų struktūros ypatybės“ („Индоевропейские корни в клинописном хеттском языке и особенности их структуры“). Tenka pridurti, kad ši disertacija, paskyrus naujus oponentus, tais pačiais metais buvo sėkmingai apginta ir kaip daktarinė. Tačiau delsta ją patvirtinti, o vėliau ji kažkur dingo. Kai Ivanovui pagaliau buvo leista ginti kitą daktaro disertaciją, jis ją 1979 m. (patvirtinta 1980 m.) gynė Vilniuje.

1989–1993 m. Ivanovas buvo Sąjunginės Užsienio literatūros bibliotekos direktorius. 1990–1994 m. jis taip pat Maskvos universiteto Pasaulinės kultūros istorijos katedros vedėjas. 1989–2001 m. – Stanfordo universiteto (Kalifornija), nuo 1992 m. jis Kalifornijos universiteto Los Andžele profesorius. Vasaras paprastai praleidžia Maskvoje. 1989–1991 m. Ivanovas buvo SSRS Aukščiausiosios tarybos deputatas (mokslininkų atstovas).

1968 m. Ivanovas buvo išrinktas Amerikos kalbininkų draugijos garbės nariu, 1977 m. – Britų akademijos užsienio nariu, 1990 m. – Rusijos gamtos mokslų akademijos nariu, 1993 m. – Amerikos mokslų ir menų akademijos nariu, 1993 m. – Latvijos mokslų akademijos užsienio nariu, 2005 m. – Kroatijos mokslų akademijos nariu, 2007 m. – Lietuvos mokslų akademijos užsienio nariu, 2000 m. – Rusijos mokslų akademijos nariu. Į Rusijos mokslų akademiją jis buvo siūlomas keliolika kartų. Tačiau vis nebūdavo išrinktas, nes tarp balsuotojų daug buvo tokių, kurie negalėjo jam atleisti parašytų ar pasakytų karčių žodžių. Ivanovas taip pat yra Rusijos rašytojų sąjungos narys.

Iš baltistikai skirtų pastarųjų dešimtmečių Ivanovo darbų gal pirmiausia minėtina Vilniuje apgintos daktaro disertacijos pagrindu išleista knyga „Slavų, baltų ir ankstyvųjų balkanų kalbų veiksmažodis. Indoeuropietiškos ištakos“ („Славянский, балтийский и раннебалканский глагол. Индоевропейские истоки“. Москва, 1981).

Veikale nagrinėjamos tokios indoeuropiečių veiksmažodžio istorijos problemos: 1) Slavų, baltų ir ankstyvųjų balkanų veiksmažodžio galūnių sistemų indoeuropietiški prototipai, 2) Atematinė veiksmažodžių klasė ir pirmosios serijos indoeuropietiškų veiksmažodžio formų atspindys baltų ir slavų kalbose, 3) Senųjų indoeuropietiškų antrosios serijos veiksmažodžių atspindys baltų ir slavų kalbose, 4) Baltiškos, slaviškos ir albaniškos supletyvinės paradigmos kaip dviejų veiksma-

žodžio serijų sujungimas, 5) Kai kurios archajiškos sigmatinės formos ir kamienai su sufiksais *-s- ir *sḫ baltų, slavų, frigų ir albanų kalbose, 6) Archajiški dariniai su nosiniu afiksu.

Autorius pabrėžia, kad baltų ir slavų kalbų veiksmažodžio raidai būdingos nuostabios tam tikros analogijos bendraindoeuropietiškajam veiksmažodžiui, rekonstruotam šiuo metu žinomų archajiškiausių tekstų pagrindu. Dviejų serijų indoeuropiečių veiksmažodžio formų teorija yra pagrįsta šakninių veiksmažodžių *-mi* ir *-ḫi* priešpriešos sutapimu anatolų kalbose, ilgųjų ir aforistinių šaknų indoiranėnų-graikų-armėnų dialektinėje srityje ir tam tikrų veiksmažodžių klasių baltų ir slavų srityje.

Štai kai kurios baltų kalbų tyrinėtojams įdomesnės Ivanovo veikalo mintys. Lyginamosios indoeuropiečių kalbotyros duomenys verčia manyti, kad esant dviem – atematinėm ir tematinėm paralelinėm formom, tematinės formos gali būti dažnai archajiškesnės, nors neretai ir perdirbtu pavidalu. Morfologiniu baltų kalbų veiksmažodžio archaizmu Ivanovas laiko modalines formas su *-l*. Bendras baltų ir anatolų kalbų bruožas, kad tokios formos čia įtraukiamos į paradigmą. Laiko santykių sistema indoeuropiečių kalbose atsirado ir formavosi žodžių formų struktūros keitimo periodu, atsiradusiu dėl laringalų išnykimo. Šis procesas tipologiškai buvo panašus į redukuotų balsių nykimą slavų kalbose. Baltų ir slavų kalbų veiksmažodžio nuosakos priešistorė daugiau priklauso indoeuropiečių kalbų lyginamajai sintaksei negu morfologijai. Atematinių veiksmažodžių klasės išnykimą vėlesniuoju praslavų istorijos metu tipologiškai galima lyginti su situacija lietuvių tarmėse. Baltų kalbose gana ilgai antrajai serijai priklausė tokie veiksmažodžiai, kurie kituose dialektuose anksti pradėjo pereiti į pirmosios serijos paradigminį tipą. Bendrąją indoeuropietiškąją veiksmažodžio sistemą reikėtų įsivaizduoti artimesnę hetitų, su kuria yra bendrų bruožų baltų ir slavų kalbose, negu augmentinio kalbų arealo sistemai.

Baltų kalbų, ypač lietuvių, faktinė medžiaga labai gausiai panaudojama knygos skyriuose, kur kalbama apie atematinių veiksmažodžių istoriją. Čia turbūt kiek tik įmanoma panaudojami tiek senųjų raštų (nurodoma net tiksli statistika), tiek tarmių duomenys, gausi kalbinė literatūra. Ypač plačiai nagrinėjama senųjų senųjų ide. veiksmažodžių **es-* 'būti', **ed-* 'ėsti', **ei-* 'eiti' istorija. Kalbėdamas apie liet. *esmi* istoriją, Ivanovas perspėja, kad jos sutapimas su hetitų, senovės indų,

graikų formomis dar nerodo jos archajiškumo, svarbiausia dėl to, kad baltų *-mi* gali būti kilęs iš **-mei*, o atematinis **-mi* tipas ikirašytiniame rytų baltų istorijos periode buvo produktyvus ir galėjo įtraukti į save kitų klasių veiksmažodžius. Įdomi, tiesa, sunkiai įrodoma, yra autoriaus mintis, kad rytų baltų **īrā* (plg. liet. *yrà*, lat. *ir*) atliepia antrosios ide. veiksmažodžio serijos formą su trumpalaike reikšme (с недлительным значением), kuri skyrėsi nuo ilgalaikės **esti* > liet. *ẽsti*. Tokiu atveju *-r*, esanti prieš balsį, būtų galima lyginti su antrosios serijos formomis su *-r*, plg. het. *ešir* 'jie buvo', s. ind. perfektą su *-r āsur* 'jie buvo').

Autoriui rašant šią knygą gerai pravertė Christiano S. Stango, Williamo R. Schmalstiego baltų kalbų veiksmažodžio tyrinėjimai.

Nemaža dėmesio baltų kalboms skiriama ir Ivanovo veikale „Slavų ir balkanų kalbų metalų pavadinimų istorija" („История славянских и балканских названий металлов". Москва, 1983). Joje analizuojama lietuvių kalbos žodžių *geležìs, švìnas, sidãbras, áuksas, vãris* kilmė.

Baltų kalbos istorijos, ypač leksikos, tyrinėtojui nepakeičiamas faktų ir idėjų šaltinis yra kapitalinis Ivanovo ir gruzinų akademiko Tamazo Gamkrelidzės veikalas „Indoeuropiečių kalba ir indoeuropiečiai. Rekonstrukcija ir istorinė-tipologinė prokalbės ir protokultūros analizė" („Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры". Тбилиси, 1984, I–II).

Pirmojoje veikalo dalyje po įžangos, kurioje išdėstomi pagrindiniai diachroninės lingvistikos principai ir jos santykiai su kalbine sistema, gausiai naudojant baltų kalbų faktus, nagrinėjama bendrosios indoeuropietiškos kalbos struktūra. Pirmasis skyrius skiriamas fonologinei sistemai ir morfonologijai, antrasis – gramatinės struktūros analizei, trečiajame aptariama bendrosios indoeuropietiškosios kalbos arealinės struktūros. Autoriai nagrinėdami fonologinę sistemą, nurodo tam tikrą keltų ir baltų-slavų sistemos bendrumą. Daug dėmesio skiria *centum* ir *satəm* problemai. Plačiai aptaria šaknies balsių kaitos raidą, laringalų problemą, indoeuropietiškos šaknies struktūrą. Pastarąją problemą aptardami, jie išeina ir už indoeuropiečių ribų: aprašo ir kai kurias kartvelų kalbų ypatybes. Autoriai tarp indoeuropiečių ir kartvelų kalbų pastebi kai kurias bendras jų fonologinės raidos tendencijas.

Antrajame skyriuje, skirtame gramatinei struktūrai, autoriai pirmiausia nagrinėja binarinę vardažodžių kategorijų struktūrą, vardažodinių paradigmų, priklausomybės raiškos būdus, įvardinės sistemos,

veiksmažodžių kategorijų binarines struktūras. Remiantis šių struktūrų rekonstrukcija, seniausiojo periodo bendrąją indoeuropietišką sistemą galima laikyti aktyviosios tipologijos sistema.

Trečiajame skyriuje nagrinėjamas indoeuropiečių kalbinės srities skaidymasis, istorinių indoeuropiečių dialektų susiformavimas. Pagal atskiras izoglosas išskiriami indoeuropiečių dialektai. Pavyzdžiui, pagal tematinių vardažodžių vienaskaitos kilmininko linksnį skiriamos tokios dialektinės grupės: 1) indo-iranėnų-graikų-armėnų, 2) tocharų-italų-keltų (-venetų-mesapų), 3) baltų-slavų (-germanų). Pagal daugiskaitos vietininko linksnį galima išskirti indų-iranėnų (s. ind. *devéṣu*) ir baltų-slavų (graikų) (liet. *rañkosu*, s. sl. *raběchŭ*) dialektinę grupę. Leksinės izoglosos taip pat atspindi skaidymosi procesą. Pavyzdžiui, tam tikros leksinės izoglosos sudaro baltų-slavų-germanų arealą, plg. liet. *aldijà*, s. sl. *aldi(ji)*, norv. dial. *olda*; liet. *daba* 'prigimtis, būdas', s. sl. *dobrŭ* 'geras', got. *gadaban* 'atitikti'; liet. *dailýti*, s. sl. *dělìti* 'dalyti', got. *dails* 'dalis'; liet. *daũg*, rus. *дюжий* 'tvirtas', lenk. *dużo* 'daug', got. *daug* 'pakankamai', vok. *taugen* 'tikti, derėti'; liet. *draugas*, s. sl. *drugŭ*, got. driugan 'tarnauti kariuomenėje', *gadraúhts* 'karys'; liet. *jaũ*, s. sl. *(j)u(že)*, got. *ju*; lat. *nāve* 'mirtis', rus. *навь* 'numirėlis (vaiduoklis)', got. *naus* 'numirėlis'; liet. *rugiaĩ*, rus. *рожь*, s. isl. *rugr*; liet. *sidãbras*, rus. *серебро*, got. *silubr*; liet. *tū́kstantis*, s. sl. *tysęšti*, got. *pūsundi* ir kt.[96]

Antroji, didžioji, Gamkrelidzės ir Ivanovo veikalo dalis pavadinta „Bendraindoeuropietiškosios kalbos semantinis žodynas ir indoeuropiečių protokultūros rekonstrukcija".

Pirmasis semantinis skyrius: „Gyvasis" pasaulis. Dievai, žmogus, gyvūnai". Pagal senąją indoeuropiečių tradiciją visa kas gyva žymima bendru terminu, taikomu tiek gyvių, tiek augalų pasauliui, plg. s. ind. *jivá-* 'gyvas; gyvenimas', gr. βίος 'gyvas', liet. *gývas*, s. sl. *živŭ*, lot. *uiuus*, s. air. *biu*, got. *qius*. Šios grupės sąvokas autoriai tyrinėja pagal įvairius semantinius požiūrius: „gyvas"–„negyvas", „gyvūninis"–„augalinis", „mirtingas"–„nemirtingas", „dievų kalba"– „žmonių kalba" ir t. t. Labai įdomus, daug kur mitologijos, senosios indoeuropiečių raštijos duomenimis pagrįstas skyrius apie laukinius žvėris. Pavyzdžiui, kalbėdami apie vilką, autoriai ne tik aiškina žodžio (liet. *vil̃kas* : **u̯el*

[96] Izoglosų sąrašas sudarytas daugiausia remiantis Chr. S. Stango veikalu „Lexikalische Sonderübeinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen" (Oslo etc., 1972).

'draskyti; užmušti') kilmę, bet aptaria ritualinį vilko vaidmenį senosiose indoeuropiečių tradicijose, atkreipia dėmesį, kad žmogaus pasivertimas vilku sutampa baltų, slavų, hetitų ir germanų ritualinėse tradicijose. Apie ypatingą vilko funkciją indoeuropiečių tradicijoje kalba gausūs iš šio žvėries pavadinimo kilę vietovardžiai (net šalių ir tautų vardai). Žodžio ir daikto ryšiai ypač įdomiai atsispindi skyriuje apie arklį. Čia atskirai kalbama ir apie senųjų baltų arklio kultą.

Iš augalų pavadinimų autorių dėmesio ypač nusipelnė ąžuolo ir beržo pavadinimai.

Seniausiųjų indoeuropietiškų pavadinimų, susijusių su negyvąja gamta, rekonstrukcija leidžia atkurti vaizdo fragmentus tos aplinkos, kurioje gyveno „senieji indoeuropiečiai", kai dar egzistavo bendraindoeuropietiškoji kalba.

Autoriai mėgina atkurti ne tik senųjų indoeuropiečių leksemas, bet ir teksto, net poetinės kalbos fragmentus. Šalia kitų kalbų pavyzdžių, kaip ypač archajiškas poetinis tekstas čia nurodomas iš Liudviko Rėzos rinkinio liaudies dainos apie mėnulį, saulę ir Perkūną fragmentas:

Saulužė anksti kėlės,
Mėnužis atsiskyrė
Mėnuo viens vaikštinėjo[97].

Bene pats įdomiausias ir naujų idėjų kupinas yra veikalo skyrius „Bendraindoeuropietiškosios kalbos chronologija. Indoeuropiečių „protėvynės" problema ir indoeuropiečių genčių migracijos keliai į istorines įsikūrimo vietas".

Štai kai kurios mūsų tolimą praeitį liečiančios šio skyriaus mintys. Protoindoeuropiečių tėvynė ne vėliau kaip V–IV tūkstantmetyje pr. Kr. turėjusi būti kur nors plačioje teritorijoje nuo Balkanų vakaruose iki šiaurinės Mesopotamijos ir Irano plokščiakalnių rytuose. Gausūs leksikos duomenys, siejantys protoindoeuropiečius, protosemitus, pietinius kaukaziečius, kartais senąsias Artimųjų rytų kalbas, leidžia siaurinti galimos protėvynės plotą į mažesnę teritoriją, esančią pietvakarių Azijoje. Autorių nuomone, pirmiausia šią teritoriją turėjo palikti dialektinė anatolų grupė. Ji nedaug nutolo nuo pirminės buveinės. Tuo ir paaiškinamas ypatingas anatolų archajiškumas. Po anatolų išsiskyri-

[97] Lietuvių folkloristai nėra linkę laikyti šį tekstą autentišku, plg. Jovaišas A. Liudvikas Rėza. V., 1963, p. 256–290.

mo atskilo graikų-armėnų-arijų dialektinė grupė, kuri vėliau formavosi į atskirus graikų, armėnų ir indoiranėnų dialektus. Džocharų dialektai sudarė pirmąją migracinę bangą rytų kryptimi. Kita indoeuropiečių dalis patraukė į vakarus ir III tūkstantmetyje pr. Kr. Juodosios jūros šiaurėje ir Pavolgyje susiformavo „antrinė indoeuropiečių prokalbė". Iš kurios vėliau susidarė vadinamosios „senosios Europos kalbos": italikų, ilyrų, keltų, germanų, baltų, slavų kalbos.

Derėtų pabrėžti, kad šio veikalo autoriai savo išvadas grindžia ne tik indoeuropiečių, bet ir daugybės kitų Europos, Azijos kalbų faktais. Čia gausiai naudojami mitologijos, antropologijos, folkloro, žemdirbystės, gyvulininkystės istorijos duomenys, tarp archeologijos veikalų ypač dažnai minimi mūsų tautietės Marijos Gimbutienės tyrinėjimai.

Toli gražu ne visi mokslininkai Gamkrelidzės ir Ivanovo mintims pritaria. Per daug sudėtinga ši problema, kad iš karto galėtume gauti abejonių nekeliantį atsakymą. Tačiau šiaip ar taip tai yra vienas įspūdingiausių šios srities veikalų per visą indoeuropeistikos istoriją. Pratarmę šiam veikalui parašė Romanas Jakobsonas. 1988 m. autoriams už veikalą buvo paskirta Lenino premija. 1995 m. veikalas buvo išverstas į anglų kalbą – „Indo-European and the Indo-Europeans" (Berlin; New York, 1995)[98].

Įvairioms baltų kalbų problemoms Ivanovas paskelbęs ir nemaža specialių straipsnių. Daugiausia jie liečia pačius seniausius baltų kalbų istorijos laikus, šių kalbų santykius su kitomis indoeuropiečių kalbomis.

Lenkų lituanistui Janui Safarewicziui skirtame pagerbti straipsnyje[99], daugiausia remdamasis hetitų ir tocharų kalbų duomenimis, jis parodo baltų ir slavų veiksmažodinių formų su *-*l* archajiškumą (plg. liet. *kùšlas*, lat. *kusls*; liet. *tuklùs*, lat. *tukls*).

Ypač įdomus Ivanovo straipsnis apie baltų-slavų-tocharų izoglosas[100]. Remdamasis kai kuriomis bendromis šių kalbų izoglosomis, jis daro

[98] Palmaitis L. (Rec.) – IF, 1988, 93, p. 280–292; Stefański W. (Rec.) – Linguistic and oriental studies from Poznań, 1992, 1, p. 224–231; Gussmann E. (Rec.) – Lingua, 1999, 107(1–2), p. 157–160; Kammerzell F. (Rec.) – IF, 1999, 104, p. 234–271; Климов Г. А., Эдельман Д. И. (Рец.) – ВЯ, 1997, 5, с. 142–145.

[99] Иванов Вяч. Вс. Происхождение балтийских и славянских отглагольных форм на *-*l*-. – ABSl, 1982, 14, p. 145–153.

[100] Иванов Вяч. Вс. Балто-славяно-тохарские изоглоссы. – Б-с. иссл., 1986(1988), с. 45–60.

išvadą, kad dar bendraindoeuropietiškoje prokalbėje (в пределах общеиндоевропейской общности) formavosi kai kurios būdingos baltų, slavų ir dalies vadinamųjų senųjų Europos kalbų ypatybės, bendros su anatolų, tocharų ir graikų kalbomis, tačiau nebūdingos indoiranėnų kalboms. Iš autoriaus pateikiamų izoglosų ypač į akis krinta liet. *aldijà*, s. sl. *aldi(ji)*, norv. dial. *olda* siejimas su toch. A *olyi*, toch. B *olyi* 'valtis'. Straipsnyje taip pat operuojama lietuvių kalbos žodžiais *sergù, ariù, ménuo, sūnùs, valdýti, širšė, žiáuna, kūjis, lìzdas* (randa vietos net ir Vilniaus įkūrimo legenda ir *Lizdeikà*), *óda, lingúoti, piẽšti, Aĩmenas* ir kt.

Savo darbuose Ivanovas dažnai liečia įvairias prūsų kalbos problemas. Jis pateikė naują prūsų dievo *Suaixtix* etimologiją. Jo nuomone, šio žodžio [*Zvaig-stiks*] antrajame komponente yra išlaikytas senasis indoeuropiečių žvaigždės pavadinimas[101]. Pr. *gemmons* 'gimęs' jis randa semantinę paralelę anatolų kalbose, plg. luv. *zammantisch* 'naujagimis (ar gimsiantis vaikas)'[102]. Atitikmenų anatolų kalbose jis randa ir pr. *emnes, emmens* 'vardas', plg. luv. *atimaza*, het. *láman*[103]. Pr. *golimban* 'mėlynas', slavų **golǫbĭ* 'balandis' šaltinio jis ieško už indoeuropiečių arealo (Senojoje Egipto, koptų kalbose). Pr. *prassan* 'sora', slavų **proso* 'sora' jis linkęs sieti su toch. *proks-a* 'grūdas'[104]. Ivanovo dėmesį patraukė ir prūsiški bei lietuviški motyvai Johanneso Bobrowskio kūryboje[105].

Ivanovas labai gerai pažįsta ir savo darbuose naudoja latvių tautosaką. Jis yra vertęs latvių poezijos. Labai gražiai Ivanovas išnagrinėjo Andrėjo Pumpuro eiliuotą latvių epą „Lačplėsį"[106]. Paskelbė studiją apie mitologinius latvių liaudies dainų pagrindus[107].

[101] Ivanov Vyach. Vs. The Baltic god of light and the Balto-Slavic word for star. – ReB, 1996, p. 135–149.

[102] Ivanov Vyach. Vs. Baltico-Anatolica I: Luvian *zammantiš* 'new born child': Old Prussian *gemmons* 'born'. – ReB, 1998, p. 67–85.

[103] Иванов Вяч. Вс. Прус. *emnes, emmens* 'имя': иерогл. лув. *atimaza*: хетт. *láman*. – Б-с. иссл., 1982(1983), с. 104–108.

[104] Ivanov Vyach. Prussica 1–3. – In H. of Schmalstieg, p. 91–101.

[105] Иванов Вяч. Вс. Прусские и литовские мотивы у Бобровского. – Б-с. иссл., 1983(1984), с. 30–36.

[106] Иванов Вяч. Вс. К 100-летию „Лачплесиса" Андрея Пумпура. – Б-с. иссл., 1987(1989), с. 8–13; Мифы поезии и поезия мифов. – Литературная газета, 1988.XII.21.

[107] Иванов Вяч. Вс. О мифопоэтических основах латышских дайн. – Б-с. иссл., 1984(1986), с. 3–28.

Kaip jau minėjome kalbėdami apie Vladimirą Toporovą, Ivanovas drauge su Toporovu parašė daugybę baltų mitologijai skirtų straipsnių. Vien daugybę kartų išleistoje Rusijoje, taip pat paskelbtoje Vokietijoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Vengrijoje enciklopedijoje „Pasaulio tautų mitai“ („Мифы народов мира“. Москва, 1980–1982, I–II) šių mokslininkų paskelbta apie 60 baltų mitologijai skirtų straipsnių. Jų mitologijos tyrinėjimai dažnai susiję su kalbos faktų tyrinėjimu.

Ypač būdingas šios srities pavyzdys yra Ivanovo straipsnis „Lingvistiniai duomenys laidotuvių tekstų rekonstrukcijai baltų tradicijoje“[108]. Be kita ko, čia gražiai įvertinti Kazimiero Jauniaus pastebėjimai, panaudotos net Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladės“.

Su italų kalbininku Petro U. Diniu Ivanovas rengė kolektyvinį veikalą „Kalbos / Raštai / Kalbinės idėjos / Religijos / Kultūros Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje ir kaimyninėse teritorijose XIV–XVII amžiuje“ („Languages / Writings / Linguistic Ideas / Religions / Cultures in the Great Duchy of Lithuania and Neighbouring Areas in XIV–XVII c. a. d.“.

Vienos iš paskutiniųjų Ivanovo knygų yra „Trečiojo tūkstantmečio lingvistika“ („Лингвистика третьего тысячелетия“ (Москва, 2004). Čia autorius prisimena ir 1958 metų ekspediciją Baltarusijos lietuvių salose. Šioje knygoje pabrėžiama ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės daugiatautės kultūros ir kalbų tyrinėjimo reikšmė: „Kalbinė įvairovė tokių valstybių kaip Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė kaip ir anksčiau lieka viena iš aktualiųjų europinės istorijos dalių“[109].

Jau buvo minėta, kad Ivanovas yra ir Rusijos rašytojų sąjungos narys. Be įdomių memuarų, jis yra išleidęs ir poezijos rinkinį „Įvairių metų eilėraščiai“ („Стихи разных лет“. Москва, 2005). Rinkinyje paskelbta ir labai įdomi kūrybinė autoriaus išpažintis. Baltiškoji problematika atsispindi ir poetinėje Ivanovo kūryboje: čia eilėraščiai ir apie Vilniaus peizažą, ir Palangos paplūdinį, ir Liepojos turgų. Kalbininkas taip pat yra išvertęs poezijos iš anglų, prancūzų, vokiečių, ispanų, latvių ir senųjų rytų kalbų.

Ivanovas daugybę kartų lankėsi Lietuvoje. Čia skaitė paskaitas, oponavo disertacijas. Paskaitas ar paskaitų ciklus jis skaitė ne tik Vilniaus

[108] Иванов Вяч. Вс. Лингвистические материалы к реконструкции погребальных текстов в балтийской традиции. – Б-с. иссл., 1985(1987), с. 3–10.

[109] Иванов Вяч. Вс. Лингвистика третьего тысячелетия, с. 105.

universitete ar Lietuvių kalbos ir literatūros institute, bet ir Lietuvos dailininkų, Lietuvos kompozitorių sąjungose. Jo paskaitos visur turėjo didžiulį pasisekimą. Apskritai Ivanovas, be savo pastovių darboviečių Rusijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, paskaitas yra taip pat skaitęs Latvijoje, Estijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Vokietijoje, Italijoje, Šveicarijoje, Olandijoje, Kanadoje, Brazilijoje, Kuboje ir kt.

Ivanovas, kaip ir jo draugas Vladimiras Toporovas, yra labai plataus profilio mokslininkas, sakytume, Renesanso tipo žmogus. Pavyzdžiui, Kalifornijos universitete jis yra skaitęs ne tik įvairius kalbotyros dalykus, bet ir rusų literatūros bei kino kursą, rusų kultūros įvadą. Išleisti keturi didžiuliai jo semiotikos ir kultūros istorijos darbų tomai („Избранные труды по семиотики и истории культуры". Москва, 1998–2007, I–IV)[110]. Atskirai leidžiami ir jo „Etimologijos darbai" („Труды по этимологии". Москва, 2007, I).

Ivanovo ir Toporovo nuopelnas, kad Maskvoje jau išleista 18 tomų „Baltų-slavų tyrinėjimų" („Балто-славянские исследования").

Ivanovui pagerbti jo septyniasdešimtmečio proga Kalifornijos, Maskvos valstybinis universitetas ir Slavistikos institutas išleido straipsnių rinkinį „Poetika. Literatūros istorija. Lingvistika" („Поэтика. История литературы. Лингвистика". Москва, 1999), kuriame skelbiamas įdomus Henriko Birnbaumo straipsnis apie Ivanovą.

Būdamas SSRS Aukščiausiosios tarybos deputatas Ivanovas reikalavo, kad būtų sudaryta komisija Molotovo-Ribbentropo paktui ištirti[111].

2002 m. Ivanovas buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu.

2003 m. kovo 9 d. Maskvoje mirė žymiausias rusų etimologas **Olegas Trubačiovas**[112].

1992 m. Trubačiovas buvo išrinktas Rusijos Mokslų akademijos nariu. Po Nikitos Tolstojaus mirties (1996 m.) jis vadovavo Rusijos

[110] Pirmajame raštų tome yra paskelbta ir mokslininko darbų bibliografija (p. 813–909).

[111] Laurinavičius Č., Sirutavičius V. Lietuvos istorija. Sąjūdis: nuo „persitvarkymo" iki kovo 11-osios. V., 2007, XII(1), p. 276.

[112] Liet. k. t. ist., II, p. 129–131; Sabaliauskas A. Olegas Trubačiovas. – LKK, 2002, 46, p. 251–253; Eckert R. In memoriam Akademiemitglied Oleg Nikolaevič Trubačiov. – ZfSl, 2003, 48(1), p. 107–109; Топоров В. Н. Олег Николаевич Трубачев. – Б-с. иссл., 2002, 15, с. 678–684. Plg. t. p. Трубачев О. Н. Книга в моей жизни. – ВЯ, 2003, 1, с. 6–14.

slavistų komitetui. Nuo 1997 m. ėjo svarbiausio rusų kalbotyros žurnalo „Вопросы языкознания“ vyriausiojo redaktoriaus pareigas.

Rusų ir apskritai slavų kalbų etimologijos srityje Trubačiovas nuveikė nepaprastai daug. Čia jį tikriausiai būtų galima lyginti su žymiuoju vokiečių slavistu Maxu Vasmeriu, kurio šiuo metu dar vis geriausią „Rusų kalbos etimologijos žodyną“ („Russisches etymologisches Wörterbuch“. Heidelberg, 1953–1957, I–III) Trubačiovas išvertė į rusų kalbą. Trubačiovo, kaip etimologo, reikšmę rusų kalbotyroje gražiai apibūdina Vladimiro Toporovo žodžiai: „Tenka pripažinti, kad etimologiniai darbai buvo silpnoji rusų lingvistikos vieta, ypač jos slaviškoji dalis. Daugelis etimologijų pasižymėjo atsitiktiniu, kartais itin mėgėjišku pobūdžiu, trūko joms pagrįstumo. Todėl visiškai pagrįstai būtent O. N. Trubačiovą galima laikyti tikros mokslinės etimologijos tėvu, pirmuoju rusų moksle, kuris tapo didžiai profesionaliu etimologu“[113].

Svarbiausi baltų kalbotyrai Trubačiovo darbai, iš kurių ypač svarbi drauge su V. Toporovu parašyta knyga „Aukštutinės Padneprės hidronimų lingvistinė analizė“ („Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья“. Москва, 1962), aptarti mūsų ankstesnėje knygoje.

Bent keturis savo gyvenimo dešimtmečius Trubačiovas paskyrė ko gero pačiam įspūdingiausiam mūsų laikų slavistikos veikalui „Slavų kalbų etimologiniam žodynui“ („Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд“). 1974 m. pasirodė pirmoji šio veikalo knyga. 2001 m. buvo išleista dvidešimt aštuntoji knyga, skirta leksemoms **oblezti* – **obpovědanьe*. Trubačiovas buvo ne tik šio veikalo vyriausiasis redaktorius. Jis, galima sakyti, ir išugdė veikalo autorių kolektyvą. Trylikos pirmųjų knygų autorinis darbas teko Trubačiovui, o nuo keturioliktosios jau kaip autoriai šalia Trubačiovo figūruoja: L. Gindinas, L. Kurkina, V. Merkulova, G. Odincovas, I. Petleva, Ž. Varbot. Vienas iš visų knygų (rankraštinių variantų) recenzentų buvo V. Toporovas.

Apie šį veikalą galima pasakyti labai daug gerų žodžių. Į akis krinta nepaprastai gausi, dažnai ankstesniuose etimologijos darbuose nepanaudota dialektologinė medžiaga. Autoriai labai kruopščiai peržiūrėjo bent pusantro šimto metų etimologinę literatūrą. Plačiai čia naudojamasi Kazimiero Būgos etimologiniais tyrinėjimais. Teigiamai įvertintos

[113] Топоров В. Н. – Ten pat, p. 682.

net ir kai kurios Stanislovo Mikuckio dar 1855 m. paskelbtos idėjos (13, p. 69; 14, p. 34). Kai kurie žodyno straipsneliai beveik primena įdomius etimologinius etiudus *baranъ (1, p. 155–158), *čerda (4, p. 60–63), *konopja (10, p. 188–193), *lemešь (14, p. 108–110), moldъ(jь) (19, p. 174–179), *mor'e (19, p. 227–230). Be gausios faktinės baltų kalbų medžiagos, baltų kalbų leksikos tyrinėtojas ras ir nemaža naujų baltų kalbų žodžių kilmės aiškinimų. Štai visai nauja liet. *Kaũnas* etimologija. Mūsų miesto vardas, kaip ir Mažosios Azijos du miestai Καῦνος, siejama su slav. **kuna*, plg. ček. *kuna* 'medinis stulpas, prie kurio statant pritvirtinamos sienos', slovk. *kuna* 'pritvirtinamoji plūgo dalis', lenk. *kuna* 'nusikaltėliui ant kaklo dedama trinka, plūgo dalis'. Pirminė žodžio *Kaũnas* reikšmė veikiausiai buvo 'apkaltas statinių tvora', plg. *káuti* = slav. **kovati* (13, p. 104–105).

Trubačiovo bendradarbiai, sveikindami jį septyniasdešimtmečio proga, nurodė, kad „Slavų kalbų etimologinis žodynas" yra „jo kelio viršūnė, karti ir žavinga katorga"[114]. Gaila, šios „žavingos katorgos" pabaigos Trubačiovas nesulaukė. Darbą teks baigti jo kolegoms ir mokiniams.

„Slavų kalbų etimologinio žodyno" faktinę medžiagą rusų, ukrainiečių, baltarusių, bulgarų ir lužičėnų aukštaičių kalbų pavyzdžiais gerokai papildė Vladimiras Žuravliovas[115].

Kita tyrinėjimų sritis, kuriai paskutiniais gyvenimo dešimtmečiais Trubačiovas daugiausia atidavė jėgų buvo slavų etnogenezė.

Pirmą kartą plačiau savo pažiūras šiuo klausimu Trubačiovas išdėstė pranešime IX tarptautiniam slavistų suvažiavimui, įvykusiam 1983 m. Kijeve – „Kalbotyra ir slavų etnogenezė. Senieji slavai pagal etimologijos ir onomastikos duomenis"[116] ir straipsniuose žurnale „Вопросы языкознания"[117].

[114] ВЯ, 2000, 5, p. 3.

[115] Журавлев А. Ф. К уточнению представлений о славянских изоглоссах. Москва, 1990, I–II.

[116] Трубачев О. Н. Языкознание и этногенез славян. Древние славяне по данным этимологии и ономастики. – Славянское языкознание. IX международный съезд славистов. Москва, 1983, с. 231–270.

[117] Трубачев О. Н. Языкознание и этногенез славян. Древние славяне по данным этимологии и ономастики. – ВЯ, 1982, 4, p. 10–26; 5, p. 3–17; 1984, 2, p. 15–30; 3, p. 18–29; 1985, 4, p. 3–17; 5, p. 3–14; plg. t. p. Trubačev O. N. Linguistics and ethnogenesis of the Slavs: The ancient Slavs as evidenced by etymology and onomastics. – JIES, 1985, 13(1–2), p. 203–256.

Trubačiovo pranešimas parašytas labai įdomiai, sakytume, su neabejotinu literatūriniu talentu. Jame apžvelgta ir kritiškai įvertinta daugybė teorijų, įvairių istorinių faktų. Daug dėmesio skiriama baltų ir slavų kalbų santykių problemai. Trubačiovas įsitikinęs, kad iki šiol sprendžiant slavų etnogenezės klausimus per daug dėmesio buvo skiriama baltų ir slavų kalbų artimumui: slavų protėvynės ieškota arti senojo baltų arealo. Baltų ir slavų kalbos, Trubačiovo nuomone, toli gražu nėra tokios artimos, kaip iki šiol mano daugelis tyrinėtojų. Jam net baltų ir slavų kalbų leksikos artimumas nedaro didesnio įspūdžio. Anot jo, net ir tokios sąvokos kaip 'galva', 'ranka' priklauso „dažnai atsinaujinančios" leksikos sluoksniui. Didelius skirtumus tarp baltų ir slavų kalbų Trubačiovas mato ir fonetikoje, morfologijoje, žodžių daryboje. Susiformavęs baltų kalbų tipas, matyt, jau egzistavo netoli jų dabartinio arealo, t. y. Aukštutinės Padneprės srityje. I tūkstantmečio pradžioje čia vyravo baltiškas etninis elementas. Tačiau baltų protėvynė („праколыбель") ne nuo amžių buvo kažkur Aukštutinės Padneprės ar Nemuno baseino rajone. Remiantis baltų ir Balkanų senąja indoeuropietiška onomastine nomenklatūra, galima kalbėti apie III tūkstantmetyje pr. m. e. buvusius baltų-dakų-trakų ryšius. Tarp argumentų, rodančių tokius ryšius, Trubačiovas nurodo ir rum. *doină* – liet. *dainà*, jau mūsų minėtą Καῦνος – liet. *Kaūnas*, Karijos miestą Πριήνη – liet. *Prienai*[118]. Slavai šiuose kontaktuose nedalyvauja. Slavai šiuo metu, pagal Trubačiovo schemą, yra centrinėje Europoje į šiaurę nuo italikų, į vakarus nuo baltų ir dakų-trakų. Vėliau baltai pasistūmėjo gerokai į šiaurę.

Trubačiovas skeptiškai žiūri į Marijos Gimbutienės tolimosios indoeuropiečių praeities tyrinėjimus, Wolfgango P. Schmido teoriją apie baltus kaip Europos centrą, Vladimiro Toporovo hipotezę apie slavų kilmę iš periferinių baltų dialektų.

Visus savo tyrinėjimus Trubačiovas apibendrino knygoje „Seniausiųjų slavų etnogenezė ir kultūra. Lingvistiniai tyrinėjimai" („Этногенез и культура древнейших славян. Лингвистические исследования". Москва, 1991). Toli gražu ne su visomis Trubačiovo išvadomis

[118] *Prienai* veikiausiai asmenvardinės kilmės, miestas ėmė kurtis pradėjus kolonizuoti Sūduvos girias, pirmą kartą minimas 1502 m., plg. Vanagas A. Lietuvos miestų vardai. V., 1996, p. 181–182.

tyrinėtojai sutiks. Be kita ko, Trubačiovo nuomone, dunojiškos slavų protėvynės teoriją remia ir rytų slavų dainos apie Dunojų. Trubačiovo veikalas dar kartą parodė, koks sudėtingas slavų, kaip ir baltų, etnogenezės klausimas, kaip mokslininkai, kartais remdamiesi tais pačiais faktais, daro priešingas išvadas. Šiandien, žinoma, nedrąsu su slavistikos pradininku Josefu Dobrovskiu teigti, kad „Slavai yra slavai, ir jiems artimiausi yra lietuviai, taigi ieškoti jų reikia tarp pastarųjų prie Dniepro arba už Dniepro“[119].

Su slavų etnogeneze susijęs ir labai vertingas Trubačiovo straipsnis „SCLAVANIA prie Maino merovingų ir karolingų epochoje. Kalbos reliktai“[120].

Trubačiovas nemaža bendradarbiavo su lietuvių kalbininkais. Oponavo jų disertacijas. Savo darbus skelbė lietuvių spaudoje.

Baltų mitologijos tyrinėtojams turėtų būti įdomus Trubačiovo straipsnis apie ikikrikščioniškąją slavų religiją[121].

Iš savo bendraamžių žymiųjų rusų kalbininkų Trubačiovas išsiskyrė tuo, kad jis niekur „nesiblaškė“ – jo tyrinėjimų sritis buvo slavų etimologija ir etnogenezė. Iš tikrųjų jis čia daug pasiekė.

Įdomu tai, kad jis 1952 m. baigęs Dnepropetrovsko universitetą į Maskvą atvyko dirbti laikraštyje „Komsomolskaja Pravda“ ir Antifašistiniame jaunimo komitete. Tačiau jau tais pačiais metais jam pavyko įstoti į neakivaizdinę, o kitais jau į stacionarinę Slavistikos instituto aspirantūrą (vadovas Samuilas Bernšteinas).

Po Trubačiovo mirties buvo išleisti jo raštai „Etimologijos darbai: Žodis. Istorija. Kultūra“ („Труды по этимологии. Слово. История. Культура“. Москва, 2004, I–II). Trubačiovo asmenybę ir mokslinį palikimą įvadiniame straipsnyje apibūdina V. Toporovas.

2006 m. buvo išleistas antrasis jo baltų kalbų tyrinėtojams labai svarbaus veikalo „Slavų kalbų giminystės terminų ir kai kurių seniausių visuomeninės santvarkos terminų istorija“ leidimas. („История

[119] Нидерле Л. Славянские древности. Москва, 1956, с. 20.

[120] Трубачев О. Н. SCLAVANIA на Майне в меровингскую и каролингскую эпоху. Реликты языка. – Dialectologia slavica. Сб. к 85-летию С. Б. Бернштейна. Москва, 1995, с. 40–53.

[121] Trubačiov O. N. Überlegungen zur vorchristlichen Religion der Slaven im Lichte der slavischen Sprachwissenschaft. – ZfslPh, 1994, 54(1), p. 1–20.

славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя". Москва, 2006).

2000 m. balandžio 19 d. mirė Maskvos lituanistė, žymi kalbos mokslo teoretikė **Tatjana Bulygina (Šmeliova)**[122].

Iš paskutiniųjų kalbininkės lietuvių kalbai skirtų darbų gal pirmiausia minėtinas jos enciklopediniam leidiniui skirtas straipsnis „Lietuvių kalba". Tai iš dabartinių bendrosios kalbotyros ir lingvistinės tipologijos pozicijų parašytas straipsnis[123]. Jame autorė vienoje vietoje galėjo išdėstyti savo pažiūras, skelbtas jau ankstesniuose savo darbuose[124].

Lietuvių kalbos gramatikos tyrinėtojams labai svarbus Bulyginos kartu su Jurijum Stepanovu parašytas straipsnis „Gramatikos teorija ir teorinė gramatika"[125].

Jau po autorės mirties Rusijos mokslų akademijos Kalbotyros instituto leidžiamoje knygų serijoje „Pasaulio kalbos" baltų kalboms skirtoje knygoje išspausdintas straipsnis „Lietuvių kalba"[126]. Šį straipsnį autorė rašė jau sunkiai sirgdama. Galutinai jį parengė Maskvos universiteto docentė, Vilniaus universiteto auklėtinė Olga Siniova. Tai didžiulis straipsnis. Jame ne tik sistemingai aprašoma dabartinė lietuvių kalba, pateikiamos kaitymo paradigmos, aptariama sociolingvistinė situacija, bet supažindinama ir su lietuvių kalbos istorija, tarmėmis, skelbiamas svarbesnių tyrinėjimų, žodynų sąrašas.

Kaip ir anksčiau kalbininkę daugiausia domino teorinės kalbotyros problemos. Lietuvių kalbos sakinio semantinės struktūros tyrinėtojams turėtų būti įdomi pagal diferencinius požymius sudaryta predikatų

[122] Liet. k. t. ist., II, p. 131–132; Sabaliauskas A. In memoriam Tatjana Bulygina (1929–2000). – ALL(LKK), 2000, 43, p. 186–187; Ambrazas V., Sabaliauskas A. Tatjana Bulygina (1929–2000). – Blt., 2000, 35(2), p. 263–264; Топоров В. Н. Татьяна Вячеславовна Булыгина (Шмелева). – Б-сл. иссл., 2002, 15, С. 674–676.

[123] Булыгина Т. В. Литовский язык. Языки Российской Федерации и соседних государств. Энциклопедия. III. Москва, 2001, с. 244–258.

[124] Andronov A., Derksen R. Lithuanian linguistics 1998–2002: Studies published outside Lithuania. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 214–215.

[125] Булыгина Т. В., Степанов Ю. С. Теория грамматики и теоретическая грамматика. – ВЯ, 1988, 3, с. 17–33.

[126] Булыгина Т. В., Синёва О. В. Литовский язык. – Языки мира. Балтийские языки. Москва, 2006, С. 93–155.

klasifikacija[127]. Vertas dėmesio jos straipsnis apie gramatinių ir semantinių kategorijų ryšius[128].

Savo buvusiam mokytojui Michailui Petersonui pagerbti skirtame straipsnių rinkinyje Bulygina paskelbė straipsnį apie ginčytinas lietuvių kalbos įvardžio paradigmas[129].

Dalį savo teorinių straipsnių Bulygina paskelbė kartu su sūnumi Aleksejum Šmeliovu[130].

Kartu su sūnumi ji į rusų kalbą išvertė ir semiotikos pradininko Charleso Sanderso Peirce'o veikalą „Spekuliatyvioji gramatika" („Speculative grammar")[131].

Jurijaus Stepanovo redaguotame veikale „Hipotezė dabartinėje kalbotyroje" („Гипотеза в современной лингвистике". Москва, 1980) paskelbtas Bulyginos straipsnis „Sinchroninis aprašymas ir neempiriniai jo įvertinimo kriterijai" („Синхронное описание и внеэмпирические критерии его оценки", с. 118–142).

Kartu su J. Stepanovu parašė komentarus knygai „Semiotika" („Семиотика". Москва, 1983).

Žymiajam Maskvos lituanistui **Jurijui Stepanovui** 2003 m. Vilniaus universitetas suteikė garbės daktaro laipsnį. 1984 m. kalbininkas buvo išrinktas Rusijos mokslų akademijos nariu korespondentu, o 1990 m. – tikruoju nariu. Nuo 1989 m. Stepanovas buvo Kalbotyros instituto Teorinės kalbotyros skyriaus vadovas[132].

[127] Булыгина Т. В. К построению типологии предикатов в русском языке. – Семантические типы предикатов. Москва, 1982, с. 7–85.

[128] Булыгина Т. В. Грамматические и семантические категории и их связи. – Аспекты семантических исследований. Москва, 1980, с. 320–355.

[129] Булыгина Т. В. Спорные вопросы трактовки местоименной парадигмы в современном литовском языке. – Вопросы сравнительно-исторического изучения индоевропейских языков. Москва, 1997, с. 75–84.

[130] Булыгина Т. В., Шмелев А. Д. Вопрос о косвенных вопросах: является ли установленным фактом их связь с фактивностью. – Логический анализ языка. Знание и мнение. Москва, 1988, с. 46–63; Чем обусловлена транзитивность знания? – Там же, с. 75–82, ir kt.

[131] Пирс Ч. С. Из работы „Элементы логики. Grammatica speculativa". – Семиотика. Сост., вступ. статья и общ. редакция Ю. С. Степанова. Москва, 1983, с. 151–210.

[132] Liet. k. t. ist., II, p. 132–134; Venckutė R., Geršva K., Poliakovas O. Akademikas Jurijus Stepanovas ir lietuvių kalba. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 223–227; Поляков О. *Hommage* Ю. С. Степанову – академику и человеку. – Res.

Pastaraisiais dešimtmečiais Stepanovas daugiausia laiko darbavosi indoeuropeistikos, bendrosios kalbotyros, semiotikos, rusų kultūros istorijos srityse.

Baltų kalbų istorinės sintaksės tyrinėtojams ypač aktualus Stepanovo veikalas „Indoeuropiečių sakinys" („Индоевропейское предложение". Москва, 1989). Autorius išskiria keturis senuosius indoeuropiečių sakinio tipus: 1) inaktyvus subjektas – inaktyvus veiksmažodis („akmuo guli"), 2) aktyvus subjektas – aktyvus veiksmažodis („žmogus eina"), 3) aktyvus subjektas – aktyvus veiksmažodis – inaktyvus objektas („žmogus deda akmenį"), 4) aktyvus subjektas – aktyvus veiksmažodis – aktyvus objektas („karys žudo priešą"). Toliau veikale aptariamas pagrindinių sakinio modelių realizavimas tolimoje indoeuropiečių kalbų prokalbės praeityje. Autorius paliečia ir kai kuriuos konkrečius baltų kalbų istorijos faktus. Pavyzdžiui, lietuvių kalbos adesyvinę dalelytę *-k* (*dukterik*, Gervėčių šnekta) ir prielinksnio *prieg* dalelytę *g* jis sieja su atitinkama graikų kalbos perfekto formų dalelyte. Lietuvių bei latvių kalbų pusdalyvių dalelytei *d* jis atitikmenų randa graikų veiksmažodinių prieveiksmių ir lotynų gerundijaus formose. Ypač plačiai baltų kalbų faktais operuojama penktajame knygos skyriuje „Parafrazės pagal predikatus". Pasinaudodamas ankstesniais savo tyrinėjimais, plačiai aptaria baltų, slavų ir kitų giminiškų kalbų veiksmažodžio paradigmų raidą. Daug vietos skiriama veiksmažodžio diatezių raidai. Paskutiniame veikalo skyriuje „Frazės intonacija ir žodžių tvarka" dar kartą mėginama aiškinti liet. *yrà* kilmę[133].

Svarbiausias savo veikalo mintis, labiau liečiančias baltų ir slavų kalbas, Stepanovas išdėstė pranešime, skaitytame 1985 m. Vilniuje įvykusioje tarptautinėje baltistų konferencijoje[134].

Lietuvių kalbininkus, 2002 m. sėkmingai baigusius akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" leidimą, rusų kalbininkas pasveikino dar

Phil., 2002, 2(7), p. 170–182; (Bibliografija) Юрий Сергеевич Степанов. Сост. Р. И. Горячева. Москва, 2000 (Įžangos žod. E. Kubriakovos).

[133] Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1994, 28(1), p. 108–112; Красухин К. Г. Некоторые проблемы реконструкции индоевропейского синтаксиса. – ВЯ, 1990, 6, с. 71–84.

[134] Степанов Ю. С. Балто-славянское и индоевропейское предложение (проблемы реконструкции). – Blt., 1988, 24(2), 116–130.

vienu įdomiu straipsniu apie baltų ir slavų kalbų veiksmažodžio struktūrą[135].

Savo tiriamąjį indoeuropietiško sakinio struktūros laikotarpį Stepanovas vaizdingai pavadino žymiojo olandų kalbininko „Uhlenbecko etapu“[136]. Tai etapas, kuris eina po „Gamkrelidzės-Ivanovo etapo“, kurių veikale („Индоевропейский язык и индоевропейцы“. Тбилиси, 1984, I–II), remiantis lyginamuoju-istoriniu metodu, buvo suformuluotas pats tolimiausias protoindoeuropietiškas sakinio modelis.

Kaip minėta, knygoje „Indoeuropiečių sakinys“ Stepanovas mėgina aiškinti liet. *yrà* (lat. *ir*) kilmę. Šį aiškinimą jis plačiau argumentavo specialiame straipsnyje[137]. Tiesą sakant, liet. *yrà* seniai kalbininkui neduoda ramybės: panašiai jo kilmę jis mėgino aiškinti dar 1972 metais[138]. Kaip ir anksčiau, liet. *yrà* jis sieja su jungtuku *ir*. Iš pradžių šaknies **es-* buvimo veiksmažodis (liet. *ẽsti*, rus. *есть*) sakinyje buvęs „silpnojoje“, emfatiškai neapibrėžtoje pozicijoje (čia jis ėjo tik jungtimi), „stipriojoje“ pozicijoje jis buvo ritmiškai sustiprintas jungtuku *ir* (rus. *u*). Samplaika *(jis)* ir *ẽsti* ilgainiui suaugusi, sutrumpėjusi ir gavusi tematinio asmenavimo galūnę *-a* (**irẽst(i)* > **irè* > **irà*)[139].

Baltų kalbų akcentologijos tyrinėtojams turėtų būti ypač įdomus Stepanovo straipsnis apie Wackernagelio ir Leskieno dėsnius[140].

Bendrosios kalbotyros problemomis besidominantiems kalbininkams labai įdomūs veikalai „Vardažodžiai. Predikatai. Sakiniai: Semiologinė gramatika“ („Имена. Предикаты. Предложения: Семиологическая грамматика“. Москва, 1981), „Trimatėje kalbos erdvėje: Semiotinės lingvistikos, filosofijos, meno problemos“ („В трехмерном пространстве языка: Семиологические проблемы лингвистики, философии,

[135] Степанов Ю. С. Некоторые особенности морфологической структуры глагола в балтийских и славянских языках. – K. ist. ir d. prob., 2, p. 216–229.

[136] Liet. k. t. ist., I, p. 114–115. Christianas Kornelius Uhlenbeckas 1901 m. paskelbtame straipsnyje „Agens und Patiens im Kasussystem der indogermanischen Sprachen“ (IF, 1901, 12(1–2), p. 170–171) suformulavo hipotezę, kad protoindoeuropiečių kalboje egzistavo du pagrindiniai linksniai, kuriuos jis pavadino aktyvu ir pasyvu.

[137] Степанов Ю. С. Лит. *yra*, рус. (*он*) и *есть* (К вопросу о происхождении). – Blt., 1985, 21(1), p. 4–13.

[138] Степанов Ю. С. Литовское *yrà* – 3 лицо глагола „быть“. – Blt., 1970, 6(2), p. 193–196.

[139] Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1993, 28(1), p. 108–112.

[140] Степанов Ю. С. Непарадигматические передвижения ударения в индоевропейском (1: Вокруг законов Ваккернагеля и Лескина). – ВЯ, 1997, 4, с. 5–26.

искусства". Москва, 1985), „Pasaulio kultūros konstantos: Alfabetai ir alfabetiniai tekstai dvitikystės laikotarpiais" („Константы мировой культуры: Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия". Москва, 1993; bendraautoris Sergejus Proskurinas), „Konstantos: Rusų kultūros žodynas: Tyrinėjimo bandymas" („Константы: Словарь русской культуры: Опыт исследования". Москва, 1997).

Reikėtų priminti, jog ypač populiarus tapo Stepanovo sudarytas ir redaguotas veikalas „Semiotika" („Семиотика". Москва, 1983), kuriame, be žymiųjų pasaulio semiotikų darbų, paties Stepanovo įvadinės studijos „Semiotikos pasaulyje" (p. 5–36), skelbiama taip pat Algirdo J. Greimo ir Josepho Courtes aiškinamojo kalbos teorijos žodyno dalis (p. 483–550).

Stepanovui jo septyniasdešimtmečio proga buvo išleistas didžiulis straipsnių rinkinys „Kalba ir kultūra: Faktai ir vertybės" („Язык и культура: Факты и ценности". Москва, 2001). Savo straipsniais žymųjį mokslininką pagerbė ir Lietuvos kalbininkai.

Kalbininkas, dažniausiai pamainom su savo mokiniais lietuviais, Maskvos universitete yra dėstęs lietuvių kalbą. Šiandien Lietuvoje gerai žinomi kalbininkai: Regina Venckutė, Stasė Krinickaitė, Gertrūda Naktinienė (Savičiūtė), Kazimieras Garšva, Olegas Poliakovas, Skirmantas Valentas su dėkingumu profesorių Stepanovą prisimena ir kaip savo mokytoją, disertacijų vadovą. Jie Maskvoje, Kalbotyros institute, baigė aspirantūrą ir sėkmingai apgynė disertacijas. Ypač svarbu, kad tuo metu Lietuvoje jiems to padaryti buvo neįmanoma.

Stepanovas daug kartų lankėsi Lietuvoje. Oponavo mūsų kalbininkų disertacijas. Jis taip pat daugelio Vilniuje įvykusių baltistų konferencijų dalyvis.

Kalbininkas labai domėjosi Lietuvos teatru. Labai norėdami, rastume ir Stepanovo giminystės ryšių su Lietuva: jo žmonos motina buvo lietuvė.

Ir toliau Sankt Peterburge pagrindinis baltistikos tradicijų tęsėjas buvo profesorius, 1971–1992 m. Sankt Peterburgo universiteto Klasikinės filologijos katedros vedėjas **Jurijus Otkupščikovas**[141].

[141] Liet. k. t. ist., II, p. 134–135; Sabaliauskas A. Jurijus Otkupščikovas. – M. ir žn., p. 174–175; Зайцев А. И. Юрий Владимирович Откупщиков. – Linguistica et philologica. С.-Петербург, 1999, с. 3–6. Šiame Otkupščikovui skirtame leidinyje skelbiama ir jo darbų bibliografija (p. 7–21); Andronovas A., Filimonovas J. Jurijus Otkupščikovas. – Blt., 2011, 46(2), p. 349–353.

Paskutiniai dešimtmečiai šiam mokslininkui buvo labai sėkmingi. 2005 m. antrą kartą išleistas pataisytas ir papildytas jo daktaro disertacijos pagrindą sudaręs veikalas „Iš indoeuropiečių žodžių darybos istorijos“ („Из истории индоевропейского словообразования“. С.-Петербург, 2005). Šį savo veikalo leidimą autorius dedikavo Boriso Larino atminimui. Net ketvirtą kartą buvo išleista Otkupščikovo platesniems skaitytojų sluoksniams skirta knyga „Prie žodžio ištakų“ („К истокам слова“, С.-Петербург, 1999). Kaip jau minėta ankstyvesnėje mūsų knygoje, abejuose veikaluose plačiai operuojama baltų kalbų medžiaga.

1988 m. Otkupščikovas paskelbė ir svarbiausią savo pagrindinės specialybės veikalą „Ikigraikinis substratas. Prie europinės civilizacijos ištakų“ („Догреческий субстрат. У истоков европейской цивилизации“. Ленинград, 1988). Šiame veikale autorius išdėsto savo hipotezę, kad Kretos-Mikėnų ir graikų kultūros šaknų reikia ieškoti ne Senuosiuose Rytuose, bet šiaurės rytų Balkanuose (dabartinė Bulgarija ir Rumunija). Čia skelbiami ir Otkupščikovo karų tekstų (карийского письма) dešifravimo rezultatai[142].

Mėgino Otkupščikovas dešifruoti ir garsųjį Festo diską[143].

Nemaža Otkupščikovas nuveikė ir baltistikos srityje. Ypač pamėgta jo tema baltų ir slavų kalbų santykiai.

Lietuvių kalbos leksikos tyrinėtojams yra įdomus Otkupščikovo straipsnis apie tariamuosius baltų kalbų slavizmus[144]. Autorius, priminęs tendencingus A. Brücknerio baltų kalbų leksikos tyrinėjimus, nurodo, kad panašaus tendencingumo kartais neišvengiama ir mūsų laikais, net teigia, kad „mūsų dienomis A. Brücknerio idėjas apie baltų-slavų leksinių ryšių pobūdį nuosekliausiai tęsia O. Trubačiovas“ (p. 90). Toliau, ypač dažnai remdamasis žodžių darybos argumentais, Otkupščikovas mėgina įrodyti, kad liet. *prãstas* (lat. *prasts*), liet. *kuodẽlis* (lat. *kuôdelis*), liet. *bėdókas* ‘vargšas bėdžius’, liet. *latãkas* (lat. *lataka*) nėra skoliniai iš slavų, o savi baltiškos kilmės žodžiai.

Tiek leksikos, tiek apskritai senųjų baltų ir slavų santykių tyrinėtojams labai aktualus yra Otkupščikovo straipsnis „Baltų-slavų proble-

[142] Мартынов В. В., Широков О. С. (Рец.) – ВЯ, 1992, 1, с. 147–150.

[143] Откупщиков Ю. В. Фестский диск. Проблемы дешифровки. С.-Петербург, 2000.

[144] Откупщиков Ю. В. О мнимых славизмах в балтийских языках. – Б-с. иссл., 1984(1986), с. 89–102.

ma (leksikos medžiaga ir tyrinėjimo metodai)“[145]. Pirmiausia autorius atkreipia dėmesį, kad tiriant baltų ir slavų kalbų santykius per mažai remiamasi tarmine medžiaga (tyrinėtojams vis dar pagrindinis leksikos šaltinis yra Reinholdo Trautmanno žodynas). Tačiau svarbiausia šiame straipsnyje Otkupščikovas parodo, kaip griežtai reikia skirti leksines izoglosas ir etimologinius atitikmenis. Ypač įdomi šio straipsnio dalis, kur autorius analizuoja Olego Trubačiovo veikale „Slavų kalbų amatų terminologija“ („Ремесленная терминология в славянских языках“. Москва, 1966) pateiktas amatų srities slavų-lotynų izoglosas. Iš O. Trubačiovo pateiktų 26 tokių izoglosų Otkupščikovas pripažįsta tik 4 (ir jos negali būti laikomos nepriekaištingomis). Slavų-baltų šios leksikos srities izoglosas O. Trubačiovas išskiria 6, kai Otkupščikovo nuomone, tokių izoglosų yra „labai daug“ (p. 22).

Tai jis ir parodo savo straipsnyje „Baltų-slavų amatų leksika (metalų pavadinimai, metalurgija, kalvininkystė)“[146]. Autoriaus nuomone, liet. *geležìs, švìnas, álavas, vãris* – rus. *железо, свинец, олово, варить* (*металл*) yra tikslūs, už baltų-slavų arealo neišeinantys atitikmenys. Otkupščikovas nesutinka su daugelio tyrinėtojų nuomone, kad liet. *rūdà* yra skolinys iš slavų (plg. s. rus. *роуда*). Šaknies balsių neatitikimą, Otkupščikovo nuomone, reikia aiškinti baltų ir slavų kalbose paplitusia balsių kaita **ou(au)* : **u* : **ū*.

Domėjosi Otkupščikovas taip pat baltų ir slavų gyvulininkystės terminologija – šių kalbų avies ir avino pavadinimais[147]. Jis atkreipė dėmesį į ypač gausius iš šaukimo žodžių sudarytus baltų kalbų pavadinimus. Baltų ir slavų kalbų su avies ir avino pavadinimais susijusią leksiką galima skirstyti į kelis chronologinius sluoksnius. Baltų kalbų avininkystės terminijos senumą ypač parodo šios srities leksikos skoliniai finougrų kalbose (*ãvinas, éras, vìlna* ir kt.). Rusų *баран* ‘avinas’ gali būti ne skolinys, o savas garsažodinės kilmės žodis, net ir liet. *barõnas*, šiaip laikomas slavizmu, gražiai įsilieja į lietuvių kalbos leksiką (plg. *dirvà – dirvõnas, Dubrà – Dubrõnas*).

[145] Откупщиков Ю. В. Балто-славянская проблема (лексический материал и методы исследования). – Blt., 1988, 24(1), p. 11–26.

[146] Откупщиков Ю. В. Балто-славянская ремесленная лексика (названия металлов, металлургия, кузнечное дело). – Славяне: Этногенез и этническая история. Ленинград, 1989, с. 44–52.

[147] Откупщиков Ю. В. Балтийские и славянские названия овцы и барана. – LKK, 1993, 30, p. 63–69.

Domino Otkupščikovą rusų, baltarusių tarmių lituanizmai. Jo nuomone, rus. *кувиклы* 'tokia fleitos rūšis' šaltinis galėjo būti liet. **kuvỹklai*, kuris savo ruožtu būtų garsažodinės kilmės (plg. liet. *kūvỹ* 'paršiukų kvykimui reikšti')[148]. Rus. *ленгу́с* 'tinginys' galėjo kilti iš liet. *leñgvas, lengvùs*[149]. Baltr. *лапікла* 'lopas' šaltinis veikiausiai yra liet. *lopỹklas* 'lopas'. Taip pat ir rus. bei baltr. *лапа* 'lopas' , baltr. *лáпіць* 'lopyti', rus. *лáпить* gali būti baltiški skoliniai[150].

Senųjų baltų ir slavų kalbinių ryšių tyrinėtojams aktualus Otkupščikovo straipsnis apie baltų ir slavų *u*-kamienius būdvardžius[151]. Pirmiausia Otkupščikovas mėgina įrodyti, kad neteisus buvo Samuilas Bernšteinas teigdamas, kad nė vienas slavų būdvardis su priesaga *-ъкъ* negali patikimai būti siejamas su *u* kamienu (jis randa tik 4 būdvardžius, kurie galbūt tiktų tokiam modeliui). Otkupščikovas randa apie 100 slavų kalbų būdvardžių su priesaga *–ъкъ*, kuriuos genetiškai atitinka lietuvių kalbos būdvardžiai su *-ùs*. Vadinasi, susiformuoti slavų kalbų priesagai *–ъкъ* didžiausią poveikį turėjo *u*-kamieniai būdvardžiai. Atskirais atvejais tam tikrą vaidmenį galėjo suvaidinti ir analogija. Tiesa, Vincas Urbutis į šį Otkupščikovo straipsnį žiūri labai skeptiškai[152].

Senųjų baltų ir slavų kalbinių santykių tyrinėjimams, ypač šių santykių tyrinėjimo metodikai, yra skirtas Otkupščikovo straipsnis IX tarptautiniam slavistų suvažiavimui, 1983 m. įvykusiam Kijeve[153]. Pirmiausia autorius pateikia trumpą šios problemos tyrinėjimo apžvalgą, primindamas, kad ši problema (baltų ir slavų kalbinių santykių pobūdis) per visą XX a. buvo viena iš labiausiai diskutuojamų. Turbūt galima sutikti su Otkupščikovu, kai jis teigia, kad principinio skirtumo tarp baltų-slavų prokalbės šalininkų ir priešininkų nėra (išskyrus pačius

[148] Откупщиков Ю. В. Русское диал. *кувиклы*. – Blt., 1987, 23(1), p. 28–32, plg. t. p. Несколько заметок о славянских балтизмах. – Klb., 1998 (viršelyje 1997), 46(2), p. 26–28.

[149] Откупщиков Ю. В. Рус. диал. *ленгу́с* 'лентяй'. – Blt., 1989, 25(1), p. 60–65.

[150] Откупщиков Ю. В. Блр. *лапікла* 'заплата' – балтизм или „псевдобалтизм"? – Blt., 1989, 25(2), p. 168–172.

[151] Откупщиков Ю. В. Балтийские и славянские прилагательные с *-u-* основой. – Blt., 1983, 19(1), p. 23–39.

[152] Urbutis V. – Blt., 1998, 33(2), p. 298–299.

[153] Откупщиков Ю. В. Балтийский и славянский. – Сравнительно-типологические исследования славянских языков и литератур. Ленинград, 1983, с. 53–66.

kraštutiniausius požiūrius). Daug vietos autorius skiria Viktoro Martynovo hipotezės (praslavai = baltai + italikai + iranėnai) kritikai. Naujai aiškina kai kurias žodžių darybos problemas.

Savo nuomonę išsakė Otkupščikovas ir baltų-slavų „kalbinės sąjungos" klausimu[154]. Pateikęs kai kuriuos, jo nuomone, svarbius lingvistinius argumentus, jis daro išvadą, kad ir šie argumentai „įtikinamai parodo tai, kad baltų-slavų areale aiškiai išryškėja požymiai, charakteringi ne kalbinei sąjungai, bet ypač glaudžiam genetiniam baltų ir slavų kalbų artimumui" (p. 31).

Jau seniai Otkupščikovą domino baltiškoji Okos baseino hidronimija[155]. Jis atkreipė dėmesį, kad baltiški Okos baseino hidronimai yra paplitę toliau į rytus, negu jų ribos yra nurodytos Vladimiro Toporovo ir Valentino Serovo darbuose. Apie Okos baltiškus vandenvardžius kalbininkas buvo pasiryžęs parašyti platesnę monografiją. Kaip galima spręsti iš paskelbtų darbų[156], baltų kalbotyra galėjo praturtėti vertingu veikalu. Kalbininkas teigia, kad rytinė baltų hidronimų riba eina į rytus iki pat Okos žiočių ir iki Mokšos aukštupio.

Otkupščikovas, atrodo, gana sėkmingai mėgino surasti naujų baltų-balkanų onomastinių izoglosų[157]. Kaip paprastai ypač didelį dėmesį jis kreipia į žodžių darybą. Labai teigiamai kalbininkas įvertina Ivano Duridanovo šios srities tyrinėjimus. Su šiais tyrinėjimais susijęs ir Otkupščikovo straipsnis „Baltų kalbos ir indoeuropietiškosios rekonstrukcijos"[158].

[154] Откупщиков Ю. В. К гипотезе о балто-славянском „языковом союзе". – Вопросы индоевропейского словообразования и классической филологии. С 6. памяти Г. М. Шатрова. Томск, 1997, с. 22–31.

[155] Откупщиков Ю. В. Балтийские гидронимы Мордовии. – Всесоюзная конференция „Исторические названия – памятники культуры". Тезисы докладов. Москва, 1989, с. 67–68; О балтийской гидронимии бассейна Оки. – VIII межд. съезд балтистов. Тезисы докладов. Вильнюс, 1997, с. 105–107.

[156] Откупщиков Ю. В. Семантические группы балтийской гидронимии бассейна Оки. – K. ist. ir d. prob. 1, p. 83–103; Otkupščikovas J. Rytinė baltų hidronimų riba. – X tarptautinis baltistų kongresas: pranešimų tezės. V., 2005, p. 26; plg. t. p.

[157] Откупщиков Ю. В. Балто-балканские ономастические изоглоссы. – Материалы XXVII межвузовской конференции филологического ф-та СПб. ун-та. Тезисы докладов. СПб., 1998, с. 29–31.

[158] Откупщиков Ю. В. Балтийские языки и индоевропейские реконструкции. – Б-сл. иссл., 2006, 17, с. 110–115.

Yra išleistos dvi anksčiau skelbtų rinktinių kalbininko straipsnių knygos „Etimologijos apybraižos“ („Очерки по этимологии“. С.-Петербург, 2001) ir „Opera philologica minora“ (С.-Петербург, 2001). Juose skelbiami ir mūsų aptarti Otkupščikovo baltistikos tyrinėjimai. Be kita ko, pirmojoje knygoje yra skelbiamas pirmą kartą 1973 m. išspausdintas straipsnis apie baltų, slavų ir germanų duonos pavadinimą[159]. Liet. *kliẽpas* ‘kepalas’, lat. *klàips* ‘kepalas’, Otkupščikovo nuomone, yra baltiškos kilmės žodžiai. Jie atspindi įvairiose kalbose randamą modelį: ‘pjauti’ → ‘gabalas (duonos)’ → ‘duona’. Pragermanų **xlaibaz*, praslavų *xlěbъ* gali būti giminiški baltiškiesiems pavadinimams.

Otkupščikovo baltistikos tyrinėjimams teigiamos įtakos, be abejo, turėjo buvusi jo aspirantė, vėliau tapusi žmona, Jūratė Laučiūtė. Kalbininko sūnus Vladimiras Laučius yra žymus mūsų šalies politikos apžvalgininkas.

J. Otkupščikovas mirė 2010 m. rugsėjo 25 d. Sankt-Peterburge.

Vladimiras Dybo. Apie Rusijos mokslų akademijos narį korespondentą Vladimirą Dybo sakoma, jog tai mokslininkas, kurio darbuose pirmą kartą aiškiai galima įžvelgti iš esmės naujos mokslo disciplinos – bendrosios akcentologijos kontūrus.

Dybo gimė 1931 m. balandžio 30 d. Pirogovkos kaime, Šostkos rajone, Sumų srityje, Ukrainoje. 1949–1954 m. studijavo Gorkio (dab. Žemutinis Naugardas) valstybiniame universitete. 1955–1958 m. mokėsi Maskvos universiteto aspirantūroje (vadovas Viačeslavas Ivanovas). Nuo 1958 m. Dybo dirba Slavistikos institute. 2000 m. kalbininkas išrinktas Rusijos mokslų akademijos nariu korespondentu. Nuo 1992 m. jis taip pat Rusijos valstybinio humanitarinių mokslų universiteto profesorius, Rusų kalbos ir slavų kalbotyros katedros vedėjas[160].

1962 m. Slavistikos institute apgynė kandidatinę disertaciją „Dviejų baltų-slavų eilių akcentinių atitikmenų santykių problema veiksmažodyje“ („Проблема соотношения двух балто-славянских рядов акцентных соответствий в глаголе“).

[159] Откупщиков Ю. В. О древнем названии хлеба в балтийском, славянском и германском. – ZA Vēstis, 1973, 2, p. 84–89.

[160] К юбилею Владимира Антоновича Дыбо. – Б-с. иссл., 1988–1996(1997), с. 9–12. Šiame leidinyje skelbiama ir Dybo darbų bibliografija (p. 13–22, sud. G. I. Zamjatina), plg. t. p. Библиография основных трудов В. А. Дыбо. – Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 60-летию со дня рождения В. А. Дыбо. Москва, 1991, с. 7–12.

Beveik penki dešimtmečiai šis kalbininkas skelbia tyrinėjimus, be kurių negali išsiversti tie, kurie domisi baltų kalbų istorinės akcentologijos problemomis. Po Christiano S. Stango veikalo „Slavų kalbų kirčiavimas“ („Slavonic Accentuation“ Oslo, 1957; II leid. 1965) pasirodymo Dybo tyrinėjimai yra turbūt svarbiausi, kuriais remiantis geriausiai galima suvokti praslaviškos, o kartu ir prabaltiškos, kirčiavimo sistemos vaizdą. Be kita ko, tarp pirmųjų Dybo publikacijų yra ir minėto Stango veikalo recenzija[161].

1979 m. apgintos daktaro disertacijos pagrindu yra išleista kalbininko knyga „Slavų akcentologija“ („Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском“. Москва, 1981). Veikalas susideda iš trijų dalių. Pirmoji dalis skiriama baltų ir slavų vardažodžio paradigmoms. Rekonstruodamas senąją kirčiavimo sistemą, Dybo, atrodo, kiek tik įmanoma, panaudoja lietuvių, latvių, prūsų kalbų faktus, senosios rusų kalbos paminklų, vidurinės bulgarų, senosios serbų, kroatų, vakarinių slavų kalbų duomenis. Jis atstato protosistemą, kurią ir vadina baltų-slavų sistema. Antrojoje veikalo dalyje aptariami praslavų derivatų akceptiniai tipai. Trečiojoje dalyje nagrinėjamas praslavų veiksmažodžio kirčiavimas ir suformuluojami pagrindiniai baltų-slavų akcentinės sistemos sudarymo principai.

Labai svarbi tiek baltų, tiek slavų, tiek apskritai indoeuropiečių kalbų akcentinių sistemų rekonstrukcijai yra Dybo studija „Baltų-slavų akcentinė sistema tipologiniu požiūriu ir indoeuropietiško kirčio rekonstrukcijos problema“[162]. Pirmoji studijos dalis yra „Praslaviškos akcentinės sistemos baltų-slavų prototipas“, antroji – „Vakarų Kaukazo akcentinės sistemos kaip baltų-slavų sistemos analogas“. Kaip matome, viena iš šios studijos naujovių Vakarinės Kaukazo dalies kalbų duomenys, tiksliau abchazų kalbos akcentinė sistema. Ypač svarbu, kad šioje sistemoje iš karto į akis krinta faktas, kad autoriaus baltų-slavų sistemos analizei naudotas metodas beveik mechaniškai gali būti panaudotas abchazų akcentinės sistemos tyrinėjimui. Jau ir anksčiau savo išvadoms pagrįsti Dybo ieškojo faktų kalbose, savo struktūra gero-

[161] Дыбо В. А. (Рец.) – Структурно-типологические исследования. Москва, 1962, 3, с. 220–225.

[162] Дыбо В. А. Балто-славянская акцентная система с типологической точки зрения и проблема реконструкции индоевропейского акцента. – Б-с. конт., с. 91–150; Б-с. иссл., 1987(1989), с. 238–248; 1997(1998), с. 118–205.

kai nutolusiose nuo baltų ir slavų kalbų[163]. Be kita ko, jis patvirtino Georgo Morgenstierne'o idėją, kad afganų (puštūnų) kalba paveldėjo indoeuropietišką kirčiavimo sistemą. Dybo ne tik puikiai susipažinęs su žymiųjų baltistų Adalberto Bezzenbergerio, Augusto Leskieno, Kazimiero Būgos, Jānio Endzelīno, Praņo Skardžiaus akcentologijos darbais, jau nekalbant apie „revoliuciją" baltų-slavų akcentologijoje pradėjusį Chr. S. Stango „Slavų kalbų kirčiavimą", svarbių duomenų jis randa ir naujausiuose lietuvių kalbininkų tarmių tyrinėjimuose. Jam labai svarbūs Genovaitės Kačiuškienės, Alekso Girdenio šiaurės panevėžiškių, šiaurės žemaičių tarmėse aptikti duomenys[164].

Apie Ferdinando de Saussure'o lietuvių akcentologijos tyrinėjimus Dybo yra pasakęs, kad du nedideli jo straipsniai apie lietuvių akcentuaciją „priklauso prie tų darbų, kuriuos įprasta vadinti fundamentaliais (основополагающими)", o antrąjį iš tų straipsnių[165], kuriame buvo suformuluotas F. de Saussure'o dėsnis, jis priskyrė „lyginamosios-istorinės rekonstrukcijos šedevrams"[166].

Įdomu tai, kad Dybo pamėgino šį dėsnį patikslinti. Štai tokia būtų jo naujoji redakcija: „Kirtis iš trumpo arba cirkumfleksinio skiemens buvo perkeltas į betarpiškai sekantį akūtinį skiemenį, jeigu abu skiemenys turėjo vienodą akcentuacinį valentingumą, ir į paskutinį akūtinį skiemenį, nepriklausant nuo jo valentingumo"[167].

Baltų kalbų akcentologijos tyrinėtojams yra svarbi Dybo drauge su S. Nikolajevu ir G. Zamjatina parašyta knyga „Slavų akcentologijos

[163] Дыбо В. А. Афганское ударение и его значение для индоевропейской и балто-славянской акцентологии. – Б-с. иссл., 1974, с. 67–105; Славянское и балканское языкознание. Просодия. Москва, 1989, с. 106–147.

[164] Гирденис А., Качюшкене Г. Вторичные типы слоговых интонаций в литовских диалектах. – Proceedings XIth ICPhS. The Eleventh International Congress of Phonetic Sciences. Tallin. V. 5, 1987, p. 91–94; Качюшкене Г. Й. Фонологическая система севернопаневежского диалекта литовского языка: Просодия и вокализм. Дисс. ... канд. филол. наук. Вильнюс, 1984.

[165] Saussure F. de. Accentuation lituanienne. – IF Anz., 1896, 6, p. 157–166.

[166] Дыбо В. А. Работы Ф. де Соссюра по балтийской акцентологии. – Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. Москва, 1977, с. 583, 586.

[167] „Ударение с краткостного или циркумфлектированного слога переносилось на непосредственно следующий акутированный слог, если оба слога имели одинаковую акцентуационную валентность, и на конечный акутированный слог, независимо от его валентности". – Дыбо В. А. Из балто-славянской акцентологии. Проблема закона Фортунатова и паправка к закону Ф. де Соссюра. – Б-с. иссл., 1998–1999(2000), 14, с. 75.

pagrindai“ („Основы славянской акцентологии“. Москва, 1990, 1993), taip pat jo knyga „Morfonologizuotos paradigmatinės akcentinės sistemos: Tipologija ir genezė“ („Морфонологизированные парадигматические системы: Типология и генезис“. Москва, 2000, I).

Vienas iš naujausių kalbininko darbų – studija, skirta baltų kalbų išvestinių vardažodžių akceptinių tipų susiformavimui[168].

Savo dešimtmečių akcentologijos tyrinėjimų išvadas rusų kalbininkas trumpai išdėstė ir 2010 m. Vilniuje įvykusio VI tarptautinio baltų ir slavų akcentologijos seminaro tezėse: „Į keltų-italikų ir germanų kalbų drauge su baltų-slavų kalbų akceptinėmis sistemomis galima žiūrėti kaip į indoeuropiečių akcentinės sistemos „vakarų europietiškosios sistemos refleksą“[169].

Dybo yra ir žymus nostratikos specialistas. Tikras mokslo žygdarbis yra jo tragiškai žuvusio draugo, taip pat žymaus baltų kalbų akcentologijos tyrėjo Vladislovo Illič-Svityčiaus veikalo „Nostratinių kalbų lyginimo bandymas“ („Опыт сравнения ностратических языков“. Москва, 1971–1976, I–II) spaudai parengimas.

Aleksandras Anikinas. Iš pastaraisiais dešimtmečiais Rusijoje paskelbtų baltų kalbų leksikos tyrinėjimų ypatingo dėmesio nusipelno A. Anikino darbai.

Kalbininkas gimė 1952 m. gruodžio 10 d. Novosibirske. 1975 m. jis baigė Novosibirsko universiteto Humanitarinį fakultetą. 1983 m. baigė SSRS MA Rusų kalbos instituto aspirantūrą. 1984 m. apgynė disertaciją „Praslaviškos homonimijos semantinės analizės indoeuropietiškame fone mėginimas“ („Опыт семантического анализа праславянской омонимии на индоевропейском фоне“, vadovas Olegas Trubačiovas). 1993 m. kalbininkas baigė to paties instituto doktorantūrą ir 2000 m. apgynė antrąją disertaciją „Rusų dialektinės etimologinės leksikografijos problemos“ („Проблемы русской диалектной этимологической лексикографии“).

[168] Дыбо В. А. Порождение акцентных типов производных имен в балтийском. – Б-с. иссл., 2006, 17, с. 116–249; Система порождения акцентных типов производных в балто-славянском праязыке. – Studies in Slavic and General Linguistics. – Amsterdam, New York, 2009, 35, p. 21–45.

[169] Дыбо В. А. Балто-славянская акцентная система как рефлекс „западноевропейского“ варианта индоевропейской акцентной системы. – VI tarptautinis baltų ir slavų kalbų akcentologijos seminaras. V. 2010, p. 23.

Nuo 1994 m. Anikinas dirba Rusijos Mokslų akademijos Sibiro skyriaus Filologijos institute – vadovauja Rusų kalbos sektoriui.

Baltistams ypač įdomi kalbininko knyga „Etimologija ir baltų-slavų leksikos lyginimas praslavų leksikografijoje. Medžiaga baltų-slavų žodynui" („Этимология и балто-славянское лексическое сравнение в праславянской лексикографии. Материалы для балто–славянского словаря. Вып. 1 (Пробный) А–Ѣ". Новосибирск, 1994).

Susipažinus su šia knyga, iš karto norisi pacituoti Vinco Urbučio šio veikalo recenzijoje pasakytus žodžius: „Pavarčius šį, jau tokį rimtą, etimologijos darbą, gal ne vienam topterės galvon, kad autorius bene bus be reikalo pasikuklinęs, dar nedrįsdamas jo pavadinti stačiai baltų ir slavų leksikos žodynu. Taip iš tiesų būtų ne tik paprasčiau bei aiškiau, bet gal net tiksliau"[170].

Beveik prieš devynis dešimtmečius išleistas Reinholdo Trautmanno „Baltų-slavų kalbų žodynas" („Baltisch-Slavisches Wörterbuch". Göttingen, 1923) turbūt iki šiol yra pati populiariausia baltų ir slavų kalbų santykių tyrinėtojų knyga. Suprantama, per tuos dešimtmečius tiek baltų ir slavų leksikografijos, tiek ir šių kalbų leksikos tyrinėjimo padėtis iš esmės pasikeitė, todėl jau seniai pribrendo reikalas turėti naują „trautmaną". Tokį veikalą, kaip matome, ryžosi rašyti šis Olego Trubačiovo mokinys, rusų baltistikos tradicijas išplėtęs net iki Novosibirsko.

Tam tikru atramos tašku baltų-slavų etimologiniam žodynui parengti, Anikino nuomone, yra šiuo metu Maskvoje ir Krokuvoje rengiami fundamentalūs praslavų leksikografijos veikalai – O Trubačiovo redaguotas „Slavų kalbų etimologinis žodynas. Praslaviškas leksikos fondas" („Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд". Москва, 1974–) ir Franciszeko Sławskio redaguotas „Praslavų žodynas" („Słownik prasłowiański". Wrocław etc., 1974–).

Iš šių žodynų Anikinas perima antraštines rekonstruojamas formas. Naujų rekonstrukcijų jis nepateikia. Tačiau baltišką medžiagą gerokai praplečia, pasitelkia anuose žodynuose nepanaudotą etimologinę literatūrą. Naujų rekonstrukcijų susilaikymą jis linkęs laikyti savo žodyno spraga. Su tokia autoriaus nuomone tikriausiai reikėtų sutikti. Tokias rekonstrukcijas pagaliau būtų galima pateikti ir pačioje veikalo pabaigoje.

Šiaip veikalas palieka labai gerą įspūdį. Sprendžiant iš pirmojo tomo apimties visą sėkmingai užbaigtą veikalą turėtų sudaryti 4–5 tomai. Tai-

[170] Urbutis V. (Rec.) – Blt., 1998, 33(2), p. 295.

gi prieš akis dar milžiniškas darbas. Be to, dar viena bėda – autorius priklausomas nuo minėtų praslaviškų žodynų leidimo tempų. O šių žodynų vyriausiųjų redaktorių jau nėra gyvųjų tarpe. Žodynų leidimo tempai tikriausiai sulėtės (lenkų rengiamo žodyno tempai jau sulėtėjo)[171].

Baltų kalbų istorijos tyrinėtojams, be abejo, svarbios ir kitos Anikino knygos: „Praslaviškos homonimijos semantinės analizės indoeuropietiškame fone" („Опыт семантического анализа праславянской омонимии на индоевропейском фоне". Новосибирск, 1988)[172], „Etimologinis rusų kalbos skolinių žodynas" („Этимологический словарь русских заимствований". Новосибирск, 2003), urač „Rusų kalbos leksinių baltizmų žodyno mėginimas" („Опыт словаря лексических балтизмов в русском языке". Новосибирск, 2005).

Anikinas pradėjo ir kitą, sakytume, grandiozinį darbą – rašo naują „Rusų kalbos etimologinį žodyną" („Русский этимологический словарь". Вып. 1 (*а–аяюшка*). Москва, 2007; Вып. 2 (*б–бдынъ*). Москва, 2008; Вып. 3 (*бе–болдыхать*). Москва, 2009). Imtis šio darbo autorių paskatino noras patikslinti ir papildyti garsųjį Maxo Vasmerio žodyną. Kaip žinome, šį veikalą tikslinti ir pildyti mėgino jo vertėjas į rusų kalbą O. Trubačiovas (kiek daugiau tokių papildymų esama antrame žodyno leidime).

Baltų ir slavų kalbų leksikos klausimais Anikinas paskelbė ir daugybę kitų mažesnės apimties tyrinėjimų[173].

[171] Urbutis V. (Rec.) – Blt., 1998, 33(2), p. 295–301; Dini P. U. (Rec.) – ReB, 1995, p. 201–202.

[172] Маковский М. М. (Рец.) – ВЯ, 1992, 1, с. 151–157.

[173] Аникин А. Е. Славянские этимологии. Балто-славянские параллели. – Wiener slavistisches Jahrbuch, 1991, 37, p. 119–126; Из восточнославянско-восточнобалтийских параллелей. – Славяноведение, 1992, 6, с. 65–74; Восточнославянские этимологии (восточнославянско-восточнобалтийские параллели). – Russian linguistics 16. Amsterdam, 1993, p. 261–268; Анализ омонимов в славянской этимологии и балтийские соответствия славянской лексики. – Славяноведение, 1994, 2, с. 81–93; К изучению балто-славянских лексических связей. – Этноязыковая и этнокультурная история Европы. Москва, 1995, с. 54–90; Из славянско-восточнобалтийских лексических параллелей. – Slavia, 1995, 64(3), p. 289–296; К балтийским параллелям праславянских лексем (1–6). – Б-с. иссл., 1997(1998), с. 206–225; Славянская лексика на неславянском фоне (1) – Этимология, 1997–1999, Москва, 2000, с. 6–12; Славянская лексика на неславянском фоне (8–20). – Этимология, 2000–2002, Москва, 2003, с. 109–116.

Recenzavo jis ir kai kuriuos baltų kalbų leksikos tyrinėjimus. Pirmiausia čia minėtina Konstantyno Karulio „Latvių kalbos etimologinio žodyno“ („Latviešu etimoloģijas vārdnīca“. Rīga, 1992, I–II; II leid. 2001) recenzija[174].

Aleksejus Andronovas. Pastaruųjų dviejų dešimtmečių Sankt Peterburgo baltistika ypač glaudžiai susijusi su tiriamąja ir organizacine Aleksejaus Andronovo veikla. A. Andronovas gimė 1972 m. gruodžio 12 d. Sankt Peterburge. 1989–1995 m. studijavo Sankt Peterburgo universitete. Dar būdamas šio universiteto studentas, 1993–1994 m. baltų filologiją studijavo Vilniaus universitete. 1995–1999 mokydamasis Sankt Peterburgo universiteto aspirantūroje, jis 1996–1997 m. Latvijos universitete studijavo latvistiką. Per šiuos studijų metus jis ne tik gerai susipažino su lietuvių ir latvių kalbotyros pagrindais, bet ir praktiškai puikiai išmoko abi šias kalbas.

1999 m. Sankt Peterburgo universitete Andronovas apgynė kandidatinę disertaciją „Gretinamoji lietuvių ir latvių kalbų gramatika. Žodžių kaityba“ („Сопоставительная грамматика литовского и латышского языков. Словоизменения“, vadovas prof. Leonardas Gercenbergas). Disertacijos tema jis skaitė pranešimus įvairiose konferencijose, paskelbė daug straipsnių[175].

Kaip disertacijos priedą Andronovas pateikė ir lietuvių bei latvių kalbų gramatinių žodynų pavyzdžius (*a* raidės žodžius). Pagrindiniu orientyru čia jam yra Andrejaus Zalizniako „Gramatinis rusų kalbos žodynas“ („Грамматический словарь русского языка“. Москва, 1977).

Įdomus jo straipsnis „Dėl naujų publikacijų lietuvių kalbos teorinės fonetikos ir morfologijos klausimais“ (ALL(LKK), 2002, 47, p. 117–129), kuriame jis išsako kritišką nuomonę dėl kai kurių minčių, dės-

[174] Аникин А. Е. О латышском этимологическом словаре К. Карулиса. – Б-с. иссл., 1988–1996(1997), с. 373–380.

[175] Andronovas A. Priešdėlinių veiksmažodžių kirčiavimas morfologinės akcentologijos požiūriu. – Blt., 1995, 30(1), p. 93–100; Словоизменительные классы глаголов в литовском языке. – Язгулямский сборник 2. Санкт-Петербург, 1997, с. 26–31; Pārdomas par verba locīšanu latviešu valodā. – ZA Vēstis, 1997, 51(3–4), p. 30–35; Par vārda gramatisko raksturojumu vārdnīcā. – LL, 1998, 2, 141–152; „Vajadzības izteiksme“ latviešu valodas gramatiskajā tradicijā. – BF, 1998, 8, p. 154–177; Some remarks on the system of Lithuanian and Latvian conjugation. – LgB, 2000, 8, p. 35–47.

tomų Kazimiero Garšvos[176] ir Artūro Judženčio[177] straipsniuose. Kartu su Ricku Derksenu jis paskelbė labai gerą 1998–2002 m. už Lietuvos ribų paskelbtų baltiškų tyrinėjimų apžvalgą[178].

Andropovas kartu su Lidija Leikuma spaudai parengė latvių kalbininkės Martos Rudzītės rinktinius dialektologijos darbus („Darbi latviešu dialektoloģijā". Rīga, 2005).

Šie autoriai paskelbė straipsnį apie Sibiro latvių ir latgaliečių kalbą ir kultūrą. Abu jie prisidėjo ir prie unikalaus latvių liaudies dainų rinkinio „Sibiro latvių dainos" („Sibīrijas latviešu dziesmas". Rīga, 2009) parengimo. Domina juos ir dabartinės latgaliečių tarties normalizacija[179].

Sankt Peterburgo nacionalinės bibliotekos Retų knygų skyriuje Andronovas surado daugelio kalbininkų jau dingusiu laikytą Prūsų antrojo katekizmo egzempliorių, kurio tituliniame puslapyje yra prūsų kalbos ir istorijos tyrėjams gerai žinomas įrašas apie 1677 metais Kuršių nerijoje mirusį paskutinį prūsų kalbą mokėjusį senelį[180].

Prisidėjo Andronovas ir prie knygos „Baltų kalbos" („Балтийские языки". Москва, 2006) parengimo.

Didelis Andronovo (ir jo disertacijos vadovo Leonardo Gercenbergo) nuopelnas, kad 1999 m. Sankt Peterburgo universiteto Bendrosios kalbotyros katedroje buvo atidaryta baltistikos specializacija[181]. Andronovas dėsto ir dalį pagrindinių šios specialybės studentams skirtų kursų. Populiarios tapo ir Sankt Peterburgo universitete organizuojamos

[176] Garšva K. Lietuvių kalbos garsų fonologinės interpretacijos. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 1–17.

[177] Judžentis A. Naujas žvilgsnis į lietuvių kalbos daiktavardžių giminės kategoriją. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 39–47.

[178] Andronov A., Derksen R., Lithuanian linguistics 1998–2002: Studies published outside Lithuania. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 213–222.

[179] Андронов А. В., Лейкума Л. Латыши и латгальцы Сибири: язык и культура. – Б-сл. иссл., 2006, 17, с. 476–482; Andronovs A., Leikuma L. Par latgaliešu rakstu jeb literārās valodas pareizrunas kopšanu. – BF, 2009, 18(1–2), p. 5–15.

[180] Andronovas A. Dėl prūsų II katekizmo Peterburgo egzemplioriaus. – Blt., 2002(2003), 37, p. 210; О петербургском экземпляре прусского катехизиса. – Б-с. иссл., 2009, 18, с. 205–209.

[181] Андронов А. В. Балтистика в Санкт-Петербурге. – Б-с. иссл., 2002, 15, с. 657–661.

baltistikos konferencijos, kuriose aktyviai dalyvauja ir užsienio, ypač Lietuvos ir Latvijos, mokslininkai.

2003 m. Andronovui buvo suteikta Lietuvos Respublikos pilietybė.

* * *

Baltų kalbų tyrinėtojams yra reikšmingi ir kai kurie žymiojo rusų kartvelisto Georgijaus Klimovo (1928–1997)[182] darbai. Pirmiausia gal čia minėtina jo knyga „Senieji kartvelų kalbų indoeuropeizmai“ („Древнейшие индоевропеизмы картвельских языков“. Москва, 1994), kurioje tarp pateikiamų IV–III tūkstantmečiu, II tūkstantmečio pradžia pr. Kr. datuojamų indoeuropeizmų randame žodžių, turinčių gana tikslius atitikmenis ir baltų kalbose, plg. kartv. **dola* 'beragis (jautis)' : liet. *duõlas* (p. 101–103)[183], kartv. **werʒ-* 'patinas, avinas' : liet. *veršis* (p. 108–110), kartv. **tel-* 'paršas' : liet. *tẽlias* (p. 112–114), gruz. *anḳara* 'žaltys' : liet. *ungurỹs* (p. 169–170), gruz. *ačua-* 'arklys' : liet. *ašvà* (p. 171–172), gruz. *dube-* 'duburys, žemuma' : liet. *duobẽ* (p. 177–178) ir kt.

Apie senuosius indoeuropiečių ir kartvelų kalbų leksikos santykius Klimovas paskelbęs nemaža straipsnių. Jis yra ir „Kartvelų kalbų etimologinio žodyno“ („Этимологический словарь картвельских языков“. Москва, 1964; A Etymological Dictionary of the Kartvelian Languages“. Berlin, New York, 1998) autorius.

Lyginamosios kalbotyros specialistams yra labai vertinga Klimovo monografija „Lingvistinės komparatyvistikos pagrindai“ („Основы лингвистической компаративистики“. Москва, 1990).

1995 m. Klimovui drauge su kitais autoriais paskirta valstybinė premija už labai svarbų rusų kalbotyros veikalą „Enciklopedinį kalbotyros žodyną“ („Лингвистический энциклопедический словарь“, глав. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990).

Klimovas ne tik skaitė, bet ir kalbėjo lietuviškai. Keliolika metų dalį savo atostogų jis praleisdavo Trakuose. Su Lietuva jis buvo susijęs ir savo kilme.

Kai kurios baltistikos problemos nėra svetimos ir Klimovo žmonai iranėnų kalbų specialistei Džojai Edelman. Čia galima paminėti jos lietuvių kalbininkų spaudoje paskelbtus straipsnius apie iranėnų ir

[182] Поляков О. Георгий Андреевич Климов. – Blt., 1997, 32(1), p. 150–151.
[183] Климов Г. А. К литовскому *duõlas*. – Blt., 1989, 25(1), p. 58–59.

baltų-slavų sintaksės paraleles[184], apie indoeuropiečių *s virtimą š sateminėje kalbų grupėje[185]. Baltų kalbų istorijos tyrinėtojams gali būti reikšmingi jos veikalai „Rytų iranėnų kalbų lyginamoji gramatika. Fonologija“ („Сравнительная грамматика восточноиранских языков. Фонология“. Москва, 1986), „Rytų iranėnų kalbų lyginamoji gramatika. Morfologija. Sintaksės elementai“ („Сравнительная грамматика восточноиранских языков. Морфология. Элементы синтаксиса“. Москва, 1990). Kartu su Jurijum Stepanovu ji parašė įdomią studiją apie semiologinį kalbos aprašymo principą[186].

Tamarą Sudnik[187], kaip ir anksčiau, labiausiai domino paribio lietuvių tarmių ir slavų kalbų santykiai[188].

Kartu su Tatjana Civjan Sudnik parengė pranešimą 1983 m. Kijeve įvykusiam IX tarptautiniam slavistų suvažiavimui „Dėl tipologinio dvikalbystės mechanizmų gretinimo (baltų-slavų ir balkanų kalbinės sąjungos)“[189]. Baltų kalbas čia atstovauja Sudnik tyrinėtos lietuvių paribio tarmės. Pranešime randame įdomių dvikalbystės pavyzdžių, kai to paties teksto versija to paties tarmės atstovo perteikiama baltarusių ir lietuvių kalbomis, parodomos lenkiškai kalbančiojo asmens sintaksės ypatybės, atsiradusios dėl lietuvių kalbos įtakos ir t. t.

[184] Эдельман Д. И. К проблемам исторического синтаксиса (иранские параллели к балто-славянским оборотам „номинатив + инфинитив“. – Blt., 1987, 23(2), p. 112–119.

[185] Эдельман Д. И. К предпосылкам и этапам перехода и.-е. *s в š в языках группы сатэм. – Blt., IV priedas, 1994, p. 56–66.

[186] Степанов Ю. С., Эдельман Д. И. Семиологический принцип описания языка. – Принципы описания языков мира. Москва, 1976, с. 203–281.

[187] Liet. k. t. ist., II, p. 141.

[188] Судник Т. М. Из синтаксических наблюдений над говорами литовско-славянского пограничья. – ABSl, 1982, 14, p. 245–250; Из наблюдений над числительными в говорах литовско-славянского пограничья. – Славянское и балканское языкознание: Проблемы языковых контактов. Москва, 1983, с. 159–164; Литовско-белорусская параллель в парадигме глагола бытия, – Б-сл. иссл., 1982(1983), с. 119–123; Об одной литовско-белорусской семантической параллели (*óras* : *надво́р'е* 'пространство', 'погода'). – Dialectologia Slavica. К 85-летию С. Б. Бернштейна. Москва, 1995, с. 249–257; К изучению исторической антропонимии литовско-белорусского пограничья. – Б-с. иссл., 1986(1988), с. 213–219, ir kt.

[189] Судник Т. М., Цивьян Т. В. К типологическому сопоставлению механизмов двуязычия (балто-славянский и балканский языковые союзы). – Славянское языкознание. IX международный съезд славистов. Москва, 1983, с. 199–213.

Abi kalbininkės drauge paskelbusios straipsnių ir iš lietuvių mitologijos srities[190].

Artimi draugystės ryšiai Sudnik siejo su lietuvių dialektologe Aldona Jonaityte, Pelesos kultūros veikėja Marija Kruopiene[191].

2004 m. Tamarai Sudnik buvo įteikta Lietuvos ambasados Maskvoje Jurgio Baltrušaičio premija.

Baltistikos tyrinėjimų nepamiršo ir Lidija Nevskaja (1938–2008)[192]. Ją domino Pelesos laidotuvių apeigos[193], ypač baltų ir slavų raudos[194]. Mūsų etnografams turėtų būti įdomūs ir kiti kalbininkės laidotuvių apeigų tyrinėjimai[195]. Tyrinėjimus apibendrino monografijoje „Baltų ir slavų raudos: Semantinės struktūros rekonstrukcija" („Балто-славянские причитания: реконструкция семантической структуры". Москва, 1993). Kaip ir anksčiau domėjosi ji baltų ir slavų onomastikos dalykais[196]. Paskelbė baltų-slavų problematikos darbų tarptautiniuose I–VIII slavistų suvažiavimuose apžvalgą (*Советское славоведение*, 1983, 5).

Šiuo metu Maskvos lituanistinėje veikloje ypač svarbus vaidmuo tenka Marijai Zavjalovai. Ši filologė, tobulai mokanti lietuvių kalbą, pirmuosius lietuvių kalbos ir apskritai lituanistikos pagrindus gavo 1988–1990 m. prie Lietuvos ambasados Maskvoje Nikolajaus Michailovo organizuotuose lietuvių kalbos kursuose. Štai kaip filologė prisimena pirmąjį savo lietuvių kalbos mokytoją, tada dvidešimt dvejų me-

[190] Судник Т. М., Цивьян Т. В. Мак в растительном коде основного мифа (Balto-Balcanica). – Б-сл. иссл., 1980, с. 300–317; О мифологии лягушки (балто-балканские данные). – Б-сл. иссл., 1981, с. 137–154.

[191] Kruopienė M. Pelesos radasta. Memuarai, I d., 1923–1956. V., 2003.

[192] Liet. k. t. ist., II, p. 141; С. Т. Лидия Георгиевна Невская. – Б-с. иссл., 2009, 18, с. 633–635.

[193] Невская Л. Г. Погребальный обряд в Пелясе. – Б-с. конт., с. 245–254.

[194] Невская Л. Г. Материалы к реконструкции балто-славянской причети. Атрибутивные словосочетания. – Б-с. иссл., 1985, с. 53–60; Материалы к реконструкции балто-славянской причети. Семантика предикативных конструкций. – Б-с. иссл., 1986, с. 239–249.

[195] Невская Л. Г. Семантика дома и смежных представлений в погребальном фолклоре. – Б-с. иссл., 1981, с. 106–121; *Мать* в погребальном фолклоре. – Б-с. иссл., 1982, с. 197–205; Мотив „дождь при солнце" в латышских погребальных песнях. – Б-с. иссл., 1987(1989), с. 73–79.

[196] Невская Л. Г. Из балто-славянского ономастикона: *nomina propria* с элементом „гость". – К 70-летию Топорова, с. 395–399.

tų Maskvos universiteto studentą: „Mes visi buvome jį slapta įsimylėję. O buvo tiesiog neįmanoma neįsimylėti šio kibirkščiuojančio sąmoju, pritrenkiančio žiniomis, paperkančio savo žavesiu jaunuolio, kuris vos pasirodęs klasėje visus patraukdavo kažin kokia pašėlusia nenuramdoma energija. Užsiėmimai praeidavo vienu įkvėpimu, atrodydavo, kad laikas neegzistuoja ir kad pasaulyje nėra nieko įdomiau už lietuvių kalbą“[197].

Pirmieji Zavjalovos tyrinėjimai buvo skirti lietuvių ir slavų folkloro ryšiams. Šia tema ji paskelbė straipsnių[198].

Apgintos kandidatinės disertacijos (vadovė Lidija Nevskaja) pagrindu 2006 m. išleido monografiją „Baltų-slavų užkalbėjimų tekstas. Lingvistinė analizė ir pasaulio modelis“ („Балто-славянский заговорный текст. Лингвистический анализ и модель мира“. Москва, 2006)[199].

Filologė taip pat paskelbė vertingą kalbotyros studiją apie lietuvių ir rusų bilingvizmą[200]. Tai eksperimentais pagrįstas tyrinėjimas. Jame dalyvavo 40 lietuvių-rusų bilingvių (įvairių profesijų tarp 20–66 metų amžiaus žmonių, 40 rusų monolingvių, 32 lietuviai polilingviai (amžius 17–79 metai). Autorė plačiai naudojosi ir mūsų psichologo Aleksandro Jacikevičiaus veikalu „Daugiakalbystės psichologija“ (V., 1970).

Domino Zavjalovą ir daugiakalbystė Lietuvoje[201].

Įdomus jos kartu su Svetlana Ryžakova paskelbtas straipsnis „Lietuvių ir rusų požiūris vienų į kitus: kai kurie etnopsicholingvistinio tyrinėjimo rezultatai“ (Liaudies kultūra, 2004, 2, p. 17–27).

[197] Zavjalova M. Nikolajui Michailovui – mokytojui ir draugui. – Liaudies kultūra, 2010, 3, p. 76–77.

[198] Завьялова М. В. Семантическое поле „огонь“ в русских и литовских заговорах. – Б-с. иссл., 1997(1998), с. 374–391; Модель мира в литовских и русских заговорах „от змеи“. – Б-с. иссл., 1998–1999(2000), 14, с. 197–238; Трансформация концепта змеи в литовской и белорусской заговорной картине мира. – Studia Russica, 2000, 18, p. 321–327; Kovos su ligomis samprata lietuvių ir baltarusių užkalbėjimuose. – Liaudies kultūra, 2000, 4, p. 34–38.

[199] Vaitkevičienė D. Lietuvių užkalbėjimai baltarusiškame kontekste. – TD, 2008, 35, p. 344–351.

[200] Завьялова М. В. Исследование речевых механизмов при билингвизме (на материале ассоциативного эксперимента с литовско-русскими билингвами. – ВЯ, 2001, 5, с. 60–85.

[201] Zavjalova M. Daugiakalbystė Lietuvoje: kalbų vartosena psicholingvistiniu požiūriu. – KK, 2006, 79, p. 149–160.

Nagrinėjo Zavjalova garsiąją Prospero Mérimée novelę „Lokys“[202]. Lietuvių kalbotyros istorikams ypač įdomus jos straipsnis apie Maskvos lituanistikos tradicijas[203].

Prisidėjo Zavjalova ir prie knygos „Baltų kalbos“ („Балтийские языки“. Москва, 2006) parengimo. Nuo 1998 m. ji yra leidinio „Baltų-slavų tyrinėjimai“ („Балто-славянские исследования“) redakcinės kolegijos narė. Lietuvių spaudoje dažnai rašo apie Maskvos lituanistinę veiklą.

Sankt Peterburgo universitete lietuvių, prūsų kalbas, lietuvių kalbos istoriją dėstė žymaus klasikinės filologijos specialisto, Rusijos Mokslų akademijos nario korespondento Nikolajaus Kazanskio žmona, Vilniaus universiteto auklėtinė Vanda Kazanskienė. Minėtinas ir jos straipsnis apie liet. *alùs* kilmę[204]: liet. *alùs* turi atitikmenų slavų ir germanų kalbose, tačiau tik lietuvių kalboje yra išlaikytas etimologinis ryšys su atitinkamu veiksmažodžiu (*aléti* 'pamažu tekėti' < **eléti*, plg. *elmės* 'toks skystis'). Domino ją ir graikų-lietuvių leksinės izoglosos[205]. Šiuo metu filologė spaudai rengia Filipo Fortunatovo ir Vsevolodo Milerio 1871 m. Liudvinavo apylinkėse užrašytų, bet neskelbtų lietuvių liaudies dainų rankraštį[206].

Baltų kalbų akcentologijos tyrinėtojams yra įdomios Leonardo Gercenbergo knygos „Indoeuropiečių skiemeninių intonacijų rekonstrukcija“ („Реконструкция индоевропейских слоговых интонаций“. Ленинград, 1979), „Indoeuropiečių prozodikos rekonstrukcijos klausimai“ („Вопросы реконструкции индоевропейской просодики“. 1981). Domino jį ir baltų kalbų konsonantizmo problemos[207].

Baltų kalbų faktai ypač plačiai naudojami jo knygoje „Trumpas indoeuropeistikos įvadas“ („Краткое введение в индоевропеистику“. Санкт-Петербург, 2010).

[202] Zavjalova M. Folklorinės bei mitologinės reminescensijos Prospero Mérimée novelėje „Lokys“, straipsnį vertė D. Razauskas. – Liaudies kultūra, 2007, 6, p. 37–45; plg. t. p. Язык. Личность. Текст. Сборник статей к 70-летию Т. М. Николаевой. Москва, 2005, с. 682–696.

[203] Zavjalova M. Lituanistika Maskvoje: tradicijos ir perspektyvos. – Pasaulio lituanistų bendrija, 2001, 5–6, p. 349–368.

[204] Казанскене В. П. К этимологии литовского *alùs* 'пиво'. – Ling. et Phil., с. 49–54.

[205] Казанскене В. П. О Греко-литовских изоглоссах. – IV vissavienības baltistu konference. Referātu tēzes. Rīga, 1980, p. 145–146.

[206] Liet. k. t. ist., I, p. 121.

[207] Герценберг Л. Г. Индоевропейский и балтославянский консонантизм. – IV vissavienības baltistu konference. Referātu tēzes. Rīga, 1980, p. 121–122.

Anatolijus Nepokupnas. 2006 m. spalio 24 d. Kijeve mirė Anatolijus Nepokupnas. Kalbotyra neteko žymiausio Ukrainos baltisto, kuris pusę šimtmečio savo šalyje tęsė Aleksandro Potebnios, Leonido Bulachovskio, Boriso Larino baltistikos tradicijas[208].

1991 m. Nepokupnui suteiktas profesoriaus vardas. 1988 m. jis išrinktas Nacionalinės Ukrainos mokslų akademijos nariu korespondentu, 2004 m. – Latvijos mokslų akademijos užsienio nariu. Nuo 1982 m. Nepokupnas vadovavo Nacionalinės Ukrainos mokslų akademijos Aleksandro Potebnios kalbotyros instituto Romanų-germanų ir lyginamosios kalbotyros skyriui. Nuo 1991 m. šis skyrius Nepokupno iniciatyva buvo pavadintas Romanų, germanų ir baltų kalbų skyriumi. Kalbininkas buvo ir Ukrainos rašytojų sąjungos narys (1990 m.).

Iš pastarųjų dešimtmečių Nepokupno darbų galbūt pirmiausia reikėtų paminėti knygą „Bendroji germanų ir baltų-slavų leksika“ („Общая лексика германских и балто-славянских языков“. Киев, 1989). Nepokupnas yra šio veikalo bendraautoris ir atsakingasis redaktorius.

Kaip žinome, ta pačia tema 1972 m. knygą išleido žymusis norvegų baltistas Christianas S. Stangas – „Specialūs leksiniai slavų, baltų ir germanų kalbų atitikmenys“ („Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slawischen, Baltischen und Germanischen“. Oslo etc., 1972). Ukrainiečių kalbininkų knyga yra sumanyta tartum tam tikras atsiliepimas į minėtą norvegų mokslininko veikalą. Bendrais bruožais šiam veikalui apibūdinti yra skiriamas Nepokupno straipsnis.

Jis taip pat yra ir dalies straipsnio apie šios problemos tyrinėjimo istoriją autorius. Pagrindinę knygos dalį sudaro 25 germanų-baltų-slavų ir germanų-slavų izoglosos. Nepokupnas parašė šias izoglosas:

[208] Liet. k. t. ist., II, p. 135–137; Sabaliauskas A. Nuo Poltavos iki Smaliečių. – Kultūros barai, 1985, 12, p. 41–43; Топоров В. Н. А. П. Непокупному – 70 лет. – Б-с. иссл., 2002, 15, с. 619–620; Vidugiris A. Įžymaus baltisto netekus. – GK, 2006, 11, p. 24–26; Jansone I., Cimermanis S. Anatolijs Nepokupnijs. – On. Lett., 3, p. 332–327; Тараненко А. Анатолий Павлович Непокупный. – ABSl., 2006, 30, p. 13–17; Аникин А. Е. Памяти А. П. Непокупного. – Б-с. иссл., 2009, 18, с. 636–639; Stundžia B. Anatolijus Nepokupnas. – Blt., 2007, 42(1), p. 152–155; Анатолій Павлович Непокупний. Біобібліографія до 75-річчя. Упорядники М. І. Вакулич і А. Л. Тараненко. Київ, 2008.

angl. *asp* – lat. *apse* – rus. *осина*
isl. *drótt* – rus. *дружина* – liet. *draũgas*
vok. *Lehne* – rus. *клен* – liet. *klẽvas*
vok. *Linde* – rus. dial. *лут* – liet. *lentà*.

Taip pat jis prisidėjo ir prie daugeliõ kitų izoglosų parašymo. Visos čia paminėtos izoglosos yra ir Chr. S. Stango veikale. Tačiau Nepokupnas keliolikos eilučių norvegų kalbininko parašytus žodyninio tipo straipsnelius paverčia keliolikos ar keliasdešimt puslapių apybraižomis, pateikdamas daugybę įdomių dialektologijos, senųjų kalbos paminklų faktų, naujais pavyzdžiais paryškindamas atitinkamų žodžių semantinę raidą, kritiškai apžvelgdamas naujausią literatūrą, kartais paliesdamas ir nostratinių kalbų problemas, kaip jam įprasta nevengdamas ir įdomių grožinės literatūros pavyzdžių.

Nepokupno parašyta ir baigiamoji knygos dalis „Baigiamasis žodis. Kai kurios tyrinėjimo išvados". Iš įdomesnių išvadų reikėtų paminėti tai, kad Nepokupnas, kruopščiai išanalizavęs vestuvių papročius, prieina prie išvados, kad ir baltų kalbų šaknies *draug-* žodžiams buvo būdinga senoji karinė reikšmė.

Be minėtų keturių Nepokupno aprašytų izoglosų, knygoje kitų autorių plačiai nagrinėjamos dar šios baltų-slavų ir germanų izoglosos: angl. *ale* – liet. *alùs* – rus. dial. *оловина*, s. isl. *ekki* – liet. *angùs* – rus. *яга*, isl. *grind* – liet. *grindìs* – rus. *гряда*, vok. *heil*, pr. *-kails* – rus. *целый*, angl. *land* – pr. *lindan* – rus. *лядa*, vok. *quappe* – pr. *gabawo* – rus. *жаба*, vok. *Roggen* – liet. *rugỹs* – rus. *рожь*, angl. *roof* – liet. dial. *strapékas* – rus. *стропо*, vok. *Schopf* – rus. *чуб* – lat. *skupele*, angl. *sour* – rus. *сырой* – liet. *sūrùs*, angl. *stake* – rus. *стожар*, liet. *stãgaras, stógas*, angl. *stool* – liet. *stãlas* – rus. *стол*, vok. *Strahl* – liet. *strėlẽ* – rus. *стрела*, vok. *Stute* – liet. *stõdas* – rus. *стадо*, vok. *tausend* – liet. *tūkstantis* – rus. *тысяча*, vok. *walten* – rus. *владеть* – liet. *veldėti, valdýti*.

Nepokupnas, prisiminęs 1962 m. Maskvoje išleistą akademinės „Lyginamosios germanų kalbų gramatikos" („Сравнительная грамматика германских языков") pirmąjį tomą, kuriame aptariama ir germanų-baltų-slavų leksinės paralelės, pagrįstai teigia, jog jeigu toks veikalas būtų naujai leidžiamas, tai šių leksinių paralelių vaizdas atrodytų gerokai kitoks[209].

[209] Rejzek J. (Rec.) – Slavia, 1992, 61(2–3), p. 206–207.

Tartum tolesnis Ukrainos kalbininkų dialogas su Chr. Stangu yra jų knyga „Germanų, baltų ir slavų kalbų lyginamosios semasiologijos apybraižos“ („Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков“. Киев, 2005). Nepokupnas yra šio veikalo atsakingasis redaktorius ir bendraautoris.

Šią knygą ukrainiečių kalbininkai parengė jau 1993 metais. Tačiau dėl susiklosčiusių aplinkybių ji buvo išleista tik 2005 metais.

Be Nepokupno, atskirus šių knygų skyrius parašė Natalija Byhovec (daugiausia), Izabella Bunijatova, Vladimiras Ponomarenka, Lilija Anišenka, Vladimiras Oleinikas, Aleksandras Dvuhžilovas, Aušrelė Taranenko (Radzevičiūtė) ir kt.

Malonu, kad 1983 m. lietuvių kalba pasirodė autorizuotas Nepokupno platesniam skaitytojų ratui skirtos knygos „Baltai slavų giminaičiai“ („Балтійські родичі слов'ян“. Київ, 1979) vertimas (iš ukrainiečių kalbos vertė Bonifacas Stundžia, autoriaus eilėraščius vertė poetas Eugenijus Matuzevičius)[210].

Nepokupnas paskelbė taip pat daugybę įvairioms baltistikos problemoms skirtų straipsnių. Domina jį lietuvių leksikografijos problemos[211]. Jis atkreipė dėmesį, kad Mažvydo katekizme žodis *knygelės* vartotas vadovėlio reikšme[212].

Daug straipsnių Nepokupnas paskelbė senosios baltų onomastikos, ypač jos ryšių su slavų onomastika klausimais[213].

[210] Vanagas A. Per kultūros prizmę. – Pergalė, 1984, 11, p. 175–177.

[211] Непокупный А. К проблеме дериватов в исторических словарях балтийских и славянских языков. –LKK, 1997, 37, p. 11–19.

[212] Nepokupnas A. V. Mažvydo „Katekizmo“ bylojančio vadovėlio (knygelių) vaizdas istorijos ir kultūros kontekste. – Protestantizmas Lietuvoje: istorija ir dabartis. V., 1994, p. 70–77.

[213] Непокупный А. П. К поискам языковых следов ятвягов к востоку от Немана. – Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов. Рига, 1980, с. 137–146; *Sudawskie, Sudowlany* и еще одно старобелорусское название ятвягов. – Б-с. иссл., 1980(1981), с. 191–195; Суффиксальное сочетание *-av-ītjo* в западнобалтийских языках. – Blt., 1987, 23(1), p. 45–51; Укр. *Стрвяж-Стривігор, Стривяж* и прус. *Strowange* как варианты композиты **strŭ-/*strū-ųeng(h)/-r-* в гидро и топонимии Днестра, Вислы и Неголи. – Asp., p. 226–238; Сербско-литовская изоглосса *lùnāp* 'липняк' / *Lùnāp- Liẽporas* и прусский ороним *Lepare*. – Blt., 2000, 25(1), p. 91–101; 'Кресло солнца' как название прусского села и стихотворения Я. Райниса (в связи с балтийским фольклором, фито- и оронимиконом). – Б-с. иссл., 2002, 15, с. 251–278.

Kalbant apie Nepokupno onomastikos tyrinėjimus, reikėtų prisiminti, kad jis yra vienas iš redaktorių ir bendraautorių baltistams labai svarbaus veikalo „Ukrainos hidronimų žodyno“ („Словник гідронімів України“. Київ, 1979). Apie šį žodyną Aleksandras Vanagas yra pasakęs, kad tai yra „vienas pačių įspūdingiausių pastarųjų metų onomastikos veikalų“ (LKK, 1983, 23, p. 204).

Pastarąjį dešimtmetį ypatingo ukrainiečių kalbininko dėmesio sulaukė prūsų kalbos Elbingo žodynėlis. Labai įdomus yra jo pr. *prestors* 'konigelyn (Zaunkönig) – karetaitė' (E 707) kilmės aiškinimas[214]. Remdamasis įvairių kalbų semantinėmis paralelėmis ('dvasininkas' → 'paukštis') Nepokupnas teigia, kad pr. *prestors* šaltinis yra vok. *Priester* (senesnė forma *prêstar*) 'dvasininkas'). Apie šią Nepokupno etimologiją kartu su Williamu R. Schmalstiegu norėtųsi pasakyti *excellent* (Blt., 1997, 32(2), p. 255). Naujai aiškina jis ir pr. *mosuco* 'wesele (Wiesel) – žebenkštis' (E 662). Jo nuomone, tai tabu žodis, sietinas su pr. *moazo* 'teta' (E 178)[215]. Pr. *saugis* 'omese (Ameise) – skruzdė' (E 791) jis sieja su pr. *suge* 'reynen (Regnen) – lijimas' (E 47)[216]. Įdomūs jo samprotavimai apie Elbingo žodynėlio spalvų pavadinimus[217]. Vertas dėmesio 2005 m. X tarptautiniame baltistų kongrese skaitytas pranešimas, kuriame Elbingo žodynėlis lyginamas su kitais panašios struktūros viduramžių žodynais, pirmiausia su Georgo Mancelio „Phraseologica Lettica“ (1638)[218].

Baltų kalbų tyrinėjimo istorikui yra naudingas Nepokupno straipsnis apie jo mokytoją L. Bulachovskį[219], drauge su Natalija Byhovec parašytas

[214] Непокупный А. Прусское название христианского священника: *prestors* EV 707. – Coll. Pruth., II, p. 109–119; Прусско-полабская топонимическая изоглосса 'Голова тура': *Taurus – galwo* 1280 – *Turglowe* 1281. – On. Lett., 2007, 3, p. 69–79; Прус. *aukis* 'grif' EV 708: слышимый или видимый образ птицы. – ALL(LKK), 2007, 56, p. 41–63.

[215] Непокупный А. Прусское табу: *mosuco* E 662 'ласка' как деминутив от *moazo* E 178 'тетя'. – Blt., 2002(2003), 37(1), p. 35–43.

[216] Nepokupnyj A. 'Rain' and 'ant' (*suge* E 47 – *saugis* E 791): How Are Their Names Connected in Old Prussian? – In H. of Schmalstieg, p. 143–152.

[217] Непокупный А. П. Два этюда о цветообозначениях в Эльбингском словаре. – Б-с. иссл., 2006, 17, с. 99–109.

[218] Непокупный А. Эльбингский словарь во внешних и внутренних связях его структуры и лексического состава. – X tarptautinis baltistų kongresas: pranešimų tezės. V., 2005, p. 26.

[219] Непокупний А. П. Л. А. Булаховский і балтійське мовознавство. – Л. А. Булаховский и современное языкознание. Киев, 1987, с. 58–68.

straipsnis apie Ukrainos Mokslų akademijos Aleksandro Potebnios kalbotyros instituto Romanų, germanų ir baltų kalbų skyriaus veiklą[220].

Kalbininkas parašė įdomų esė apie žymųjį ukrainiečių poetą Tarasą Ševčenką ir jo ryšius su Lietuva „Baltiškos Taraso aušros"[221]. Nemaža lietuviškų motyvų yra jo poezijos rinkinyje „Langų auksas" („Золото вікон". Київ, 1989), kuriam pratarmę parašė mūsų poetas Justinas Marcinkevičius. Daug straipsnių apie lietuvių rašytojus, mokslininkus Nepokupnas parašė įvairiems Ukrainos enciklopediniams leidiniams. Įdomus jo straipsnis apie Maironio ryšius su Kijevo universitetu[222]. Į ukrainiečių kalbą Nepokupnas išvertė lietuvių ir latvių grožinės literatūros kūrinių. Pagal jo parašytą scenarijų buvo sukurtas filmas apie baltų ir slavų ryšius. Filmas buvo rodomas 1983 m. Kijeve įvykusio IX tarptautinio slavistų suvažiavimo metu. Nepokupnas iš visų užsienio kalbininkų buvo pats aktyviausias įvairių Lietuvoje bei Latvijoje vykstančių filologų konferencijų, pasitarimų dalyvis. Šių šalių aukštosiose mokyklose jis yra skaitęs paskaitas. 1998 m. ukrainiečių kalbininkas buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino trečio laipsnio ordinu.

* * *

Aleksandro Potebnios kalbotyros instituto Romanų, germanų ir baltų skyriuje vyresniąja moksline bendradarbe dirba ir Nepokupno mokinė, Vilniaus universiteto auklėtinė Aušrelė Taranenka. 1988 m. Kijeve ji apgynė disertaciją „Dendronimai ir jų dariniai baltų kalbose (Nominacijos principai)". Ji drauge su Nepokupnu sudarė „Iš Ukrainos į Lietuvą: ukrainiečių-lietuvių pokalbių knygelę" („З України до Литви: Українсько-литовский розмовник". Луцьк, 2004), drauge su Aleksandru Taranenka – „Iš Lietuvos į Ukrainą: lietuvių-ukrainiečių pokalbių knygelę" („З Литви до України: литовско-український розмовник". Луцьк, 2006).

[220] Биховец Н. М., Непокупний А. П. Дослідження романських, германських та балтійських мов. – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75, 1930–2005: Матеріали до історії. Київ, 2005, с. 279–292.

[221] Непокупний А. Балтійські зорі Тараса. – У Вільні, городі преславнім... Київ, 1989, с. 151–350, plg. Masionienė B. (Rec.) – Pergalė, 1990, 2, p. 177–180.

[222] Непокупний А. П. Майронис і Київский університет: чи постать поета кидає тінь на його Alma Mater? – Вісник АН України, 1993, 3, с. 91–94.

Wojciechas Smoczyńskis. Iš lenkų kalbininkų, šiuo metu besidarbuojančių baltistikos baruose, pats aktyviausias, be abejo, yra Wojciechas Smoczyńskis.

Smoczyńskis gimė 1945 m. kovo 12 d. Głowne, netoli Łowiczo (Lodzės vaivadija). Tam tikru atžvilgiu Smoczyńskis labai anksti pateko į kalbotyros istoriją: jo tėvas, būsimasis Liublino universiteto profesorius Pawełas Smoczyńskis (1914–1979), 1951 m. daktaro laipsnį gavo už vaiko kalbos raidos tyrinėjimą, o šio tyrinėjimo pagrindinis objektas buvo sūnaus Wojciecho kalba.

1962 m. Liubline baigęs gimnaziją, Smoczyńskis 1962–1967 m. slavistiką studijavo Varšuvos universitete. Jo magistro darbui „Slovėnų-vakarų slavų leksinės paralelės" („Paralele leksykalne słoweńsko-zachodniosłowiańskie") vadovavo profesorius Zdzisławas Stieberis. Varšuvos universitete Smoczyńskis susidomėjo ir lietuvių kalba. 1966–1967 m. šios kalbos kursą jam dėstė 1956 m. iš Lietuvos į Lenkiją persikėlusi Tamara Buch (Buchienė).

1967–1970 m. kalbininkas indoeuropiečių ir bendrosios kalbotyros studijas tęsia Krokuvos Jogailos universitete, kur klauso profesorių Jerzio Kuryłowicziaus, Jano Safarewicziaus, Adamo Heinzo, Franciszeko Sławskio paskaitų. 1969 m. tampa J. Safarewicziaus asistentu. 1970 m., daugiausia T. Buch paskatintas, jis pradeda tyrinėti Punsko lietuvių tarmes. 1974 m. vyksta į Oslo universitetą, kur pagrindinis jo mokytojas yra Christianas S. Stangas.

1977 m. Krokuvos universitete Smoczyńskis gauna daktaro laipsnį už disertaciją „Punsko apylinkių lietuvių tarmė" („Gwara litewska okolic Puńska"). Disertacijos vadovas J. Safarewiczius, recenzentai J. Kuryłowiczius, Leszekas Bednarczukas.

1979 m. Smoczyńskis dalyvavo Amerikos kalbininkų draugijos (Linguistic society of America) organizuotoje vasaros mokykloje Salzburge (Austrija), kur indoeuropeistikos studijoms vadovavo Calvertas Watkinsas.

1983–1985 m. Smoczyńskis – Vienos universiteto Indoeuropeistikos instituto stipendininkas (vadovas Manfredas Mayrhoferis).

1986 m. Krokuvos universitete kalbininkas apgynė habilitacinį darbą „Baltų kalbos" („Języki bałtyckie"), kurio pagrindą sudarė studija „Baltų kalbos" ir įvairūs straipsniai baltų kalbų istorijos klausimais.

Nuo 1969 m. Smoczyńskis dirba Krokuvos universitete, kur dėsto ir lietuvių kalbą. Nuo 1988 metų dirbo ir Varšuvos universitete. 1991 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. 1990–1994 m. jis vadovavo Baltų filologijos katedrai. 1989–1990 m. kaip Humboldto stipendininkas jis darbavosi Göttingeno universitete.

2007 m. Vilniaus universitetas Smoczyńskiui už lietuvių kalbos tyrinėjimus suteikė garbės daktaro laipsnį[223].

Pirmas stambus Smoczyńskio lituanistinis tyrinėjimas yra minėta disertacija „Punsko apylinkių lietuvių tarmė". Joje aprašomas paties Punsko ir netoli jo esančių kaimų lietuvių tarmė. Darbe pateikiama bendra Suvalkų krašto lietuvių tarmių charakteristika. Toliau eina platūs fonetikos, fonologijos, morfologijos skyriai, pridedamas tarmės slavizmų (bendrinių ir tikrinių) žodynas. Išsamų vaizdą apie disertaciją galima susidaryti iš jos tema įvairiuose leidiniuose paskelbtų daugybės straipsnių[224].

Smoczyńskis pirmasis taip detaliai aprašė šią lietuvių kalbos tarmę. Iškėlė nemaža anksčiau kitų tyrinėtojų nepastebėtų įdomių šios tarmės ypatybių. Kai kurie jo aiškinimai lietuvių kalbos tarmių tyrinėtojams kelia tam tikrų abejonių. Tačiau jie negali mažinti bendros šio darbo vertės[225]. Gausios publikacijos Punsko lietuvių tarmės faktus padarė prieinamus įvairių kalbotyros problemų tyrinėtojams.

Medžiagą savo darbui Smoczyńskis surinko 1971, 1973, 1975 m. Tam tikrą pagalbą kaupiant medžiagą jam suteikė ir Punsko vidurinės mokyklos mokytojas Algis Uzdila, pats tyrinėjęs savo gimtąją tarmę ir aprašęs ją savo Vilniaus universiteto diplominiame darbe.

[223] Stundžia B. Wojciechas Smoczyńskis. – Žd. ir pr., p. 113–116; Smetona A. Laudatio profesoriui Wojciechui Smoczyńskiui. – Kultūros barai, 2007, 6, p. 54–55.

[224] Smoczyński W. Z badań nad gwarą litewską okolic Puńska. System samogłosek. – Rocznik Białostocki, 1982, 14, p. 349–371; Szkic morfologiczny litewskiej gwary puńskiej. – ABSl, 1984, 16, p. 235–261; Zapożyczenia słowiańskie w litewskiej gwarze puńskiej. – Studia nad gwarami Białostocczyzny. Warszawa, 1984, p. 179–222; System fonologiczny litewskiej gwary polskiej. – ABSl, 1986, 17, p. 369–385; Grupy spółgłoskowe w litewskiej gwarze puńskiej. – Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica XII. Ku czci K. Dejny. 1986, p. 303–314; Zapożyczenia niemieckie w litewskiej gwarze puńskiej. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze, 82, 1986, p. 35–45, ir kt.

[225] Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 1974, 10(1), p. 102–104.

Labai daug straipsnių Smoczyńskis paskelbė baltų kalbų leksikos klausimais. Gal pirmiausia čia derėtų paminėti jo studiją „Indoeuropietiški baltų kalbų leksikos pagrindai"[226], kurioje apžvelgiami senieji baltų kalbų daiktavardžiai (jie suskirstyti į semantines grupes: gamtos elementai, laikas, gyvenimas, miškas ir medžiai, laukiniai gyvuliai, žmogus ir kūno dalys, namų ūkis, šeima ir visuomenės santykiai, religija), būdvardžiai, veiksmažodžiai, skaitvardžiai. Studijoje daugiausia remiamasi Reinholdo Trautmanno, Ernsto Fraenkelio, Juliaus Pokorno veikalais. Tačiau čia esama nemaža įdomių autoriaus pastabų, liečiančių atskirų žodžių kilmę, darybą, semantiką[227].

Vilniškėje „Baltisticoje" Smoczyńskis lietuvių kalba paskelbė seriją straipsnių „Etimologijos pastabos"[228]. Čia jis naujai mėgina aiškinti kai kurių lietuvių kalbos žodžių (*pavéikslas, paũkštis, peslỹs, nakvóti, žaĩzdras, kremzlẽ, vìkšras, iñdas, išeigà* ir kt.) kilmę.

Minėtinas įdomus Smoczyńskio mėginimas naujai aiškinti liet. *kišėnė* kilmę. Jo nuomone, šis žodis nėra slavizmas, o priešingai į slavų kalbas jis pateko iš lietuvių kalbos, kur jis sietinas su veiksmažodžiu *kìšti*[229].

Smoczyńskis pateikė ir naują liet. *lokỹs*, lat. *lācis* kilmės hipotezę. Jo nuomone, šaknis **lāk-* < ide. **leh$_2$k* turinti atitikmenų lotynų, graikų kalbose, o jų reikšmė 'suplėšyti, sudraskyti' semantiškai gerai siejasi su žvėries pavadinimu[230].

Domina lenkų kalbininką ir lietuvių onomastikos problemos. XIII tarptautiniam onomastikos kongresui jis pateikė pranešimą apie lenkiškas lietuviškos kilmės pavardes[231], aiškino vietovardžio *Pilsūdai*

[226] Smoczyński W. Indoeuropejskie podstawy słownictwa bałtyckiego. – ABSl, 1982, 14, p. 211–240.

[227] Palionis J. (Rec.) – Blt., 1987, 23(1), p. 79–80.

[228] Smoczyński W. Etimologijos pastabos. – Blt., 1990, 26(2), p. 162–164; 1994, 28(1), p. 69–79; 28(2), p. 48–54; 1995, 30(1), p. 41–43.

[229] Smoczyński W. Polono-Lithuanica. 2. Pol. *kieszen(ia)*, błr. *kešenja* a lit. *kišėnė*. – JP, 1985, 65, p. 148–158.

[230] Smoczyński W. Litauisch *lokỹs*, lateinisch *lacer* und griechisch ἀπέληκα. – Floril. für W. P. Schmid, p. 425–435.

[231] Smoczyński W. Les noms de famille polonais d'origine lituanienne. – Proceedings of the XIIIth International Congress of Onomastic Sciences. Cracow, 1982, p. 437–446.

(< *pil(ia)-sūdas 'prie pilies esanti drėgna vieta'), pavardžių tipo *Piłsudski* kilmę[232].

Lietuvių kalbos tyrinėtojams ypač įdomus Smoczyńskio straipsnis apie Vilniaus krašto lenkų kalbos lituanizmus, kuriame trumpai apžvelgiama lenkų kalbos lituanizmų tyrinėjimo istorija ir aptariami 25 šio krašto lenkų kalbos žodžiai, galėję kilti iš lietuvių kalbos[233].

Nemaža straipsnių Smoczyńskis paskelbė lietuvių kalbos istorinės gramatikos, žodžių darybos klausimais[234].

Įvairiuose leidiniuose lietuvių kalbos klausimais paskelbtus straipsnius Smoczyńskis išleido atskira knyga „Lietuvių kalba lyginamojoje perspektyvoje" („Język litewski w perspektywie porównawczej", Kraków, 2001). Knygoje skelbiami straipsniai suskirstyti į tematines grupes: „Lietuvių kalbos vieta indoeuropiečių kalbų šeimoje" (p. 9–213), „Morfologija" (p. 214–252), „Dialektologija" (p. 253–316), „Etimologija" (p. 317–417) „Lenkų-lietuvių kalbų santykiai" (p. 418–480)[235].

Lenkijos mokslų akademijos leidinyje „Indoeuropiečių kalbos" („Języki indoeuropejskie"), kuriame žymūs lenkų kalbininkai, atskirų indoeuropiečių kalbų specialistai, pateikia išsamius indoeuropiečių kalbų grupių aprašus, išspausdinta Smoczyńskio studija „Baltų kalbos"[236]. Tai jau minėto jo habilitacinio darbo pagrindinė dalis. Šią Smoczyńskio

[232] Smoczyński W. Pochodzenie litewskiej nazwy miescowej *Piłsūdai* (pol. *Piłsudy*). – Onomastica, 1984, 29, p. 115–126; O nazwiskach typu *Piłsudski*. – JP, 1982, 62, p. 101–110.

[233] Smoczyński W. O niektórych lituanizmach polszczyzny wileńskiej. – JP, 1987, 67, p. 48–63.

[234] Smoczyński W. Uwagi o litewskim praeteritum typu *norė(j), giedó(j)*. – Studia indoeuropejskie. Księga ku czci prof. Jana Safarewicza. Kraków-Wrocław, 1974, p. 223–229; Przypadki lokalne języków bałtyckich. – Spr PAN Kr, 1975(1974), 18(1), p. 36–38; Priesagos *-sčias* kilmė. – Lit., 1992, 2, p. 83–87; Geneza starolitewskiego conditionalis na *-biau, -bei, -bi*. – ABSl, 1999, 24, p. 13–18; Pochodzenie wyrazów litewskich typu *pelùdė, arklìdė*. – ABSl, 2000, 25, p. 31–36; Starolitewskie *żmuo, żmunį* na tle prabałtyckich rzeczowników atematycznych. – ALL(LKK), 2000, 43, p. 18–33; Neopierwiastki litewskie na *-s-*. – ALL(LKK), 2003, 49, p. 103–129, ir kt.

[235] Schmalstieg W. R. (Rec.) – ALt, 2002, 4, p. 235–244; Euler W. (Rec.) – ReB, 2002, 8, p. 258–263; Morita K. (Rec.) – ABSl, 2003, 27, p. 203–208.

[236] Smoczyński W. Języki bałtyckie. – Języki indoeuropejskie. Pod. red. L. Bednarczuka. 2. Warszawa, 1988, p. 817–905. Studija paskelbta ir knygoje „Język litewski w perspektywie porównawczej" (p. 9–95).

studiją tam tikra prasme galėtume lyginti su Jānio Endzelīno, Jono Kabelkos baltų filologijos įvadais. Tai pirmas toks platus baltų filologijos (gal tiksliau kalbotyros) „įvadas", parašytas lenkų kalba. Čia aptariami baltų genčių pavadinimai, baltų prokalbė, baltų kalbų santykiai su kitomis indoeuropiečių kalbomis, baltų kalbų inovacijos. Toliau atskirai aprašoma lietuvių, latvių, prūsų kalbos fonologijos, morfologijos, sintaksės, tarmių ypatybės, pateikiami tekstų pavyzdžiai, svarbiausių tyrinėjimų bibliografija.

Kaip jau minėjome, savo mokslinę veiklą Smoczyńskis pradėjo slavistika. Pirmoji reikšmingesnė jo publikacija buvo magistro darbo pagrindu parengtas straipsnis apie slovėnų – vakarų slavų leksines paraleles[237]. Todėl nenuostabu, kad lenkų kalbininkas ir toliau ypač daug dėmesio skiria slavų kalbų istorijai, šį kartą slavų ir baltų kalbų senųjų santykių problemoms. Gal tam tikra paskata susidomėti šia problematika buvo ir tai, kad ją tyrinėjo taip pat pagrindiniai Smoczyńskio mokytojai.

Iš šios srities tyrinėjimų ypač minėtina kalbininko studija „Baltų-slavų kelintiniai skaitvardžiai indoeuropietiškame fone"[238]. Rašyti šią studiją Smoczyńskį iš dalies paskatino Osvaldo Szemerényi'o knyga „Indoeuropiečių skaitvardžių sistemos studija" („Studies in the Indo-European System of Numerals". Heidelberg, 1960), kur labai plačiai nagrinėjami graikų, lotynų, germanų kalbų faktai, bet tik prabėgomis liečiami baltų kalbų duomenys. Studijoje ypač detaliai išnagrinėta skaitvardžių 'trečias', 'ketvirtas', 'penktas', 'šeštas', 'septintas' – 'dešimtas' kilmė, ypatingas dėmesys skiriamas bendroms baltų ir slavų kalbų inovacijoms, parodoma, kuo šių kalbų kelintinių skaitvardžių raida skiriasi nuo germanų, graikų, keltų skaitvardžių.

Naują šios studijos variantą Smoczyńskis paskelbė knygoje „Baltų-slavų studijos" („Studia bałto-słowiańskie". I. Wrocław etc., 1989, p. 61–108).

Domino Smoczyńskį ir baltų kalbų kiekybiniai skaitvardžiai. Įvairius jų raidos klausimus jis nagrinėjo straipsnyje Viačeslavui Ivanovui pa-

[237] Smoczyński W. Paralele leksykalne słoweńsko-zachodniosłowiańskie. – Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. 11. Warszawa, 1972, p. 293–298.

[238] Smoczyński W. Bałto-słowiańskie ordinalia na tle indoeuropejskim. – ABSl, 1986, 17, p. 199–231.

gerbti[239]. Viena iš įdomesnių šio straipsnio minčių, jog, remdamasis liet. *dvõlikis* 'saikas grūdams seikėti', Smoczyńskis mėgina atstatyti prabaltišką formą **dwōlikā* 'dvylika'.

Iš baltų ir slavų leksikos tyrinėjimų gal ypač išskirti reikėtų Smoczyńskio straipsnį „Pastabos dėl baltų-slavų žodyno"[240]. Šis straipsnis – tai savotiška Reinholdo Trautmanno žodyno („Baltisch-Slavisches Wörterbuch". Göttingen, 1923) kritika ir papildymas. Pildydamas ir tikslindamas žodyną (15 pirmųjų puslapių), Smoczyńskis stengėsi pasinaudoti tomis naujovėmis, kurių indoeuropiečių kalbotyra pasiekė per dešimtmečius nuo šio veikalo pasirodymo. Reikia sutikti su Pietro U. Diniu, jog „neabejotina metodologinė Smoczyńskio darbo reikšmė, nes jis aiškiai paskelbė vidinės rekonstrukcijos prioritetą abiem grupėms atskirai, prieš imdamas jas lyginti"[241].

Kaip tam tikras Trautmanno žodyno papildymas galėtų būti ir Smochyńskio straipsnis „Slavų-lietuvių lyginimai ir baltų-slavų rekonstrukcijos"[242].

Prūsiškąją šio žodyno medžiagą kalbininkas kritiškai apžvelgia straipsnyje „Dėl kai kurių abejotinų baltų-slavų gretinimų"[243].

Bendrajai baltų ir slavų leksikai skiriamas ir jau minėtoje knygoje „Baltų-slavų studijos" paskelbtas straipsnis „Slavų-lietuvių lyginimai" („Porównania słowiańsko-litewskie", p. 5–59). Čia daugiausia apžvelgiamos šių kalbų veiksmažodinės bendrybės.

Pastaraisiais metais Smoczyńskio baltų ir slavų kalbinių ryšių tyrinėjimai įgavo naują pobūdį: šių kalbų leksiką ir gramatikos reiškinius jis pradėjo tyrinėti laringalų teorijos požiūriu[244]. Įdomią studiją apie

[239] Smoczyński W. Zu baltisch-slavisch **ketur-* und Zugehöriges. – Поэтика. История литературы. Лингвистика. Сборник к 70-летию Вяч. Вс. Иванова. Москва, 1999, с. 527–537.

[240] Smoczyński W. Uwagi o słowniku bałtycko-słowiańskim. – Język i jego odmiany w aspekcie porównawczym. Wrocław etc., 1986, p. 17–45.

[241] Dini P. U. Baltų kalbos. V., 2000, p. 149.

[242] Smoczyński W. Porównania słowiańsko-litewskie a rekonstrukcje bałto-słowiańskie. – Sławistyczne studia językoznawcze. Księga ku czci prof. F. Sławskiego. Wrocław etc., 1987, p. 355–362.

[243] Smoczyński W. Über einige bedenkliche baltisch-slawische Ansätze. – IF, 1989, 94, p. 306–327.

[244] Smoczyński W. Заметки о балто-славянских рефлексах и.-е. ларингальных. – Klb., 1999, 48(2), p. 1–19; Argument laryngalistyczny w etymologii bałto-sło-

vadinamąjį laringalinį hiatą baltų-slavų kalbose. Smoczyńskis paskelbė periodiniame Lietuvių kalbos instituto leidinyje „Acta Linguistica Lithuanica“[245]. Iš šios studijos išaugo kalbininko knyga „Laringalinis hiatas baltų-slavų kalbose“ („Hiat laryngalny w językach bałto-słowiańskich“. Kraków, 2003). Laringalinių hiatu čia vadinama situacija, kai laringalinis priebalsis išnyko tarp aukštutinio pakilimo balsio *i* arba *u* ir priesaginio balsio (*iH-V, *uH-V).

Visus šios srities tyrinėjimus lenkų kalbininkas apibendrino lietuvių kalba paskelbtoje knygoje „Laringalų teorija ir lietuvių kalba“ (V., 2006, autorizuotas vertimas, iš lenkų kalbos rankraščio vertė Veslava Čižik-Prokaševa ir Diana Šileikaitė). Knygos pagrindą sudaro 2004 m. Salų dvare (Rokiškio r.) vadinamojoje kalbotyros vasaros mokykloje („Academia Grammaticorum Salensis“) Smoczyńskio skaityta paskaita „Laringalinių priebalsių atspindžiai lietuvių kalboje“. Faktiškai knyga nėra skirta vien tik lietuvių kalbai: kur tik buvo įmanoma pateikiami latvių ir slavų kalbų atitikmenys. Pirmoji knygos dalis – tai tam tikra laringalų teorijos apybraiža. Dabartinę teorijos būklę autorius pristato daugiausia remdamasis Manfredo Mayrhoferio[246], Edgaro Polomé[247], Fredriko Otto Lindemano[248] darbais. Po trumpos indoeuropiečių prokalbės vokalizmo apybraižos eina pagrindinė knygos dalis „Laringalinių priebalsių atspindžiai lietuvių kalboje“ (p. 87–217), kurioje aptariami laringalai įvairiose žodžio pozicijose. Nurodoma, kad nors vokalizmo srityje lietuvių kalbos duomenys paprastai sutampa su kitų, tarp jų ir senųjų, kalbų duomenimis, bet jie turi tik papildomo liudijimo reikšmę, vien lietuvių kalbos duomenimis nepakanka prokalbės laringalo klausimui išspręsti. Tačiau šios kalbos vertė yra didelė dėl jos konservatyvios fonotaktinės ir morfologinės struktūros (plg. p. 19).

wiańskiej. – Grammaticus. Studia linguistica Adolfo Erharto ... Brno, 2001, p. 149–155; Uwagi laryngalistyczne do niektórych wyrazów słowiańskich i litewskich. – Dzieje słowian w świetle leksyki. Pamięci prof. F. Sławskiego. Kraków, 2002, p. 191–198. Čia nurodyti straipsniai, kaip ir kiti su baltų-slavų problematika susiję darbai paskelbti taip pat knygoje „Studia bałto-słowiańskie“. II. Kraków, 2003.

[245] Smoczyński W. Hiat laryngalny w językach bałto-słowiańskich. – ALL(LKK), 2002, 47, p. 55–87.

[246] Mayerhofer M. Indogermanische Grammatik. I(2). Heidelberg, 1986.

[247] Polomé E. Recent developments in the laryngeal theory. – JIES, 1987, 15, p. 159–167.

[248] Lindeman F. O. Introduction to the 'Laryngeal Theory'. Innsbruck, 1997. Kitą literatūrą plg. Smoczyński W. Laringalų teorija ir lietuvių kalba, V., 2000, p. 83.

Baltų kalbų tyrinėtojui, pripratusiam prie tikslių jaunagramatikių indoeuropeistikos dėsnių, dalis šioje knygoje pateikiamų rekonstrukcijų kelia abejonių. Gal tai dėlto, kad, kaip veikalo pratarmėje nurodo jo mokslinis redaktorius Axelis Holvoetas, kad „Laringalistinė indoeuropiečių prokalbės rekonstrukcijos paradigma, kurios pirmtakas buvo Ferdinandas de Saussure'as, beveik visuose pasaulio lyginamosios kalbotyros centruose pakeitė dar palyginti neseniai vyravusią, o Lietuvoje tebevyraujančią jaunagramatikių paradigmą" (p. 9). Jaunagramatikiai tiek daug nusipelno lietuvių kalbotyrai, kad su jų pagrindinėmis idėjomis mūsų kalbininkams atsisveikinti iš tikrųjų yra labai sunku.

Ateitis parodys, kiek šiems drąsiems Smoczyńskio tyrinėjimams pritars kiti baltų ir slavų kalbų istorijos specialistai.

Pats svarbiausias Smoczyńskio lituanistikos veikalas, be abejo, yra jo „Lietuvių kalbos etimologinis žodynas" („Słownik etymologiczny języka litewskiego". Wilno, 2007). Po kapitalinio Ernsto Fraenkelio veikalo („Litauisches etymologisches Wörterbuch". Heidelberg-Göttingen, 1955–1962) rašyti naują lietuvių kalbos žodyną, ypač kitataučiui kalbininkui, reikėjo didelės drąsos. Apie Smoczyńskio veikalą turbūt negalėtume pasakyti, kad tai jau visai naujas šios lietuvių kalbotyros srities raidos etapas. Tiek savo tikslais, tiek apimtimi, tiek metologija šie veikalai skiriasi. E. Fraenkelis norėjo apibendrinti visus iki jo gal per pusantro šimtmečio paskelbtus lietuvių kalbos žodžių kilmės tyrinėjimus. Jo žodyne pateikiami ne tik atskirų žodžių kilmės aiškinimai, bet ir šių aiškinimų istorija. Taip elgėsi rusų kalbos puikaus etimologinio žodyno autorius Maxas Vasmeris, lenkų – F. Sławskis, sanskrito – M. Mayrhoferis ir kiti. Smoczyńskis ėjo kitu keliu. Jam rūpėjo pateikti tik jo nuomone patikimiausius aiškinimus, neatsižvelgiant kada tie aiškinimai atsirado ir kas buvo jų autoriai. Tarkim, kalbėdamas apie liet. *giñtaras* kilmę, jis nereferuoja, kaip šio žodžio kilmę aiškino E. Bojtáras, G. Bonfantė, A. Brückneris, B. Larinas, W. Schmidas, V. Toporovas ar kiti, o pasitenkina tik pastaba, kad žodžio kilmė neaiški.

Skirtingai nuo E. Fraenkelio, Smoczyńskis pirmenybę teikia „žodžių", o ne vadinamajai „šaknų" (Wurzeletymologie) etimologijai. Taip pat jis nesiremia vadinamąja „šaknų išplėtimo" (Wurzelweiterungen) teorija. Neieško, pavyzdžiui, bendro vardiklio tokioms skirtingoms formoms kaip liet. *briáutis*, *braũkti*, lat. *bružât* 'trinti, glamžyti'. Analizuodamas paveldėtas leksemas, jis remiasi balsių kaitos modeliu, kuriame atsižvelgiama į ide. prokalbės trijų laringalinių priebalsių teoriją.

Aiškindamas lietuvių kalbos žodžių vartoseną, naujojo žodyno autorius pateikia daugybę senųjų raštų, tarmių pavyzdžių. Sekdamas Kazimiero Būgos „Lietuvių kalbos žodynu" (Kaunas, 1924–1925), prie dalies daiktavardžių jis nurodo ir iš šių daiktavardžių kilusius onomastinius pavyzdžius. Čia jam pagrindiniai šaltiniai buvo Aleksandro Vanago „Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas" (V., 1981) ir Z. Noreikos bei V. Stravinsko parengtas „Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas" (V., 1974–1976, I–II). Šie pavyzdžiai, Smoczyńskio nuomone, svarbūs dėl specifinių sufiksų ir sudurtinių žodžių formų. Lietuvių skaitytojams gali pasirodyti, kad tokios rūšies pavyzdžių kartais pateikiama net ir per daug. Lietuvių skaitytojui gali keistai atrodyti ir tokios antraštinės žodyno formos kaip *bū́davo, ei̇̃davo* ir kt.

Ne taip kruopščiai, kaip E. Fraenkelio žodyne, Smoczyńskio veikale nurodomi lietuvių (resp. baltų) kalbų žodžiai, patekę į kitas kaimynines kalbas. Kalbant apie skolinius, čia dažniausiai nurodomas tik tiesioginis šaltinis, neaiškinant tolesnės žodžio kilmės, plg. liet. *muižė* skolinys iš lat. *muĩža* (be tolesnės nuorodos į Pabaltijo suomių kalbas) ir t. t.

Kažin ar pats žodyno autorius tikėjosi, kad iš mažo rankraštinio žodynėlio, kuriuo buvo naudojamasi 2001–2003 m. Varšuvos universiteto lituanistikos studentų istorinės gramatikos ir senųjų tekstų skaitymo pratybose išaugs toks solidus veikalas. Vien jo atskira knyga išleistas lietuviškų žodžių indeksas („Słownik etymologiczny języka litewskiego. Indeks wyrazow litewskich". Wilno, 2007) sudaro 308 puslapius. Juose nurodoma apie 27 tūkstančius lietuvių kalbos žodžių.

Smoczyńskio „Lietuvių kalbos etimologinis žodynas" bent jau išoriškai primena jo garsiojo tėvynainio Aleksandro Brücknerio „Lenkų kalbos etimologinį žodyną" („Słownik etymologiczny języka polskiego". Kraków, 1927).

Net ir savo dedikacijomis šie veikalai primena vienas kitą, plg. „Pamięci największego slawisty Franciszka Miklosicha" – „Kazimiero Būgos atminimui". A. Brücknerio žodyno antrojo leidimo (Warszawa, 1957) pratarmėje Zenonas Klemensiewiczius rašė, kad specialistas ras šiame žodyne daugybę vertingų teiginių, pastebėjimų, stimulų ir netgi klaidingos, abejotinos nuostatos skatins jį ieškoti gilesnių, išsamesnių, aiškinimų ir formulavimų. Tikriausiai tokios mintys kils ir Smoczyńskio veikalo skaitytojams, nes etimologija yra toks mokslas, kuriame niekada netrūksta abejonių.

Taigi jau turime vokišką, lenkišką lietuvių kalbos etimologinio žodyno variantą. Kada sulauksime lietuviško?[249]

Smoczyńskis jau paskelbė ir savo veikalo papildymus bei pastebėtų netikslumų atitaisymus[250].

Smoczyńskis yra vienas aktyviausių prūsų kalbos tyrinėtojų. Jis paskelbė daugybę straipsnių prūsų kalbos rašybos, žodžių darybos, fonetikos, morfologijos, o ypač etimologijos klausimais[251]. Jo straipsniai drąsūs, gal ne visada pakankamai argumentuoti. Bene pagrindinė jų idėja, jog prūsų kalbos paminklus reikia dar kartą atidžiai perskaityti (juos rašė vokiečiai, čia gali būti daugybė klaidų, apsirikimų), o tik paskui etimologizuoti. Eidamas šiuo keliu, Smoczyńskis pateikia daugybę naujų prūsų kalbos žodžių etimologijų, kurios, gali kelti daug abejonių, bet ir paneigti jas gana dažnai nėra lengva[252].

Svarbiausias Smoczyńskio prūsistikos srities veikalas yra knyga „Senosios prūsų kalbos vokiečių kalbos skolinių tyrinėjimai" („Untersuchungen zum deutschen Lehngut im Altpreussischen". Kraków, 2000). Tai iš tikrųjų įdomi knyga. Daugeliu atvejų visai naujas žodis prūsų

[249] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Blt., 2008, 43(2), p. 315–320; Mańczak W. (Rec.) – ABSl, 2009, 39, p. 289–295.

[250] Smoczyński W. Uzupełnienia do „Słownika etymologicznego języka litewskiego". Część I. – ALL(LKK), 2008, 58, p. 53–151; Część II. – ALL(LKK), 2009, 60, p. 17–127; Garść litewskich etymologii. – Klb., 2009, 54(2), p. 46–56; plg. t. p. Vitkauskas V. A. Dėl SEJL papildymų. – ALL(LKK), 2009, 60, p. 129–134.

[251] Smoczyński W. Staropruskie lekcje i etymologie, I. – BPTJ, 1986, 40, p. 163–183; Kilka polonizmów języka staropruskiego (*pausto-caica, sweriapis, paustre, austo*). – JP, 1986, 66, p. 225–230; Le vieux-prussien *wobsd'us* E 670: Lecture et étymologie. – LP, 1987, 29, p. 49–59; Zur Schreibung im apr. Enchiridion (I). – Blt., III(1) priedas, 1989, p. 179–195; Эльбинский словарь: Эмендации, чтения и этимологии. – Б-с. иссл., 1989, с. 13–42; Zur altpreussischen Akzentographie. – Rivista di Linguistica 2(2), 1990, p. 179–199; Sullo strumentale plurale in prussiano. – Europa Orientalis, 1990, 9, p. 289–309; Zur Problematik der altpreussischen Hapax legomena am Beispiel von *dēigiskan*. – LgB, 1992, 1, p. 143–171; Das altpreussische Enchiridion: Zur Deutung einiger strittigen Kasusformen. – LgB, 1995, 4, p. 173–184; Altpreussisch *gīwasi, giwassi* und die Frage der „präsentischen" Endung *-si*. – Coll. Pruth. II, p. 159–168; Staropruskie Enchiridion: Abrewiatura końcowego dyftongu. – Klb., 1997, 46(2), p. 29–50, ir kt.

[252] Plg. Stundžia B. – Žd. ir pr., p. 115–116; Blt., 1989, 25(2), p. 201–202; Mažiulis V. Prūsų kalbos etimologijos žodynas, 1, A–H, V., 1988, p. 6.

kalbos leksikos tyrinėjimų srityje. Tačiau, kaip ir apie ankstesniuosius straipsnius sakyta, čia nemaža sunkiai įrodomų hipotezių[253].

Kalbininkas išleido ir „Senosios prūsų kalbos veiksmažodžių žodyną" („Lexicon der altpreussischen Verben". Innsbruck, 2005).

Negalima pamiršti ir Smoczyńskio organizacinės veiklos. 1991 ir 1996 m. jis organizavo specialius prūsų kalbos kolokviumus, kurių pranešimai paskelbti atskiromis knygomis: „Colloquium Pruthenicum Primum" (Warszawa, 1992), „Colloquium Pruthenicum Secundum" (Kraków, 1998).

Lietuvių kalbos mokslui ir apskritai baltistikai Smoczyńskis nusipelnė ir kita savo veikla. Jis pavyzdingai išleido savo buvusios mokytojos T. Buch (Buchienės) lituanistinius tyrinėjimus „Opuscula Lithuanica" (Warszawa, 1998)[254].

Gražiai jis pagerbė ir kitą daug lituanistikai nusipelniusį savo mokytoją Janą Safarewiczių, jo atminimui sudarydamas didžiulį straipsnių rinkinį „Analecta Indoevropaea Cracoviensia" (Cracoviae, 1995), kuriame straipsnius paskelbė ir būrys Lietuvos kalbininkų.

Baltistams yra labai naudingos Smoczyńskio sudarytos ir leidinyje „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego" skelbtos lenkų kalbotyros bibliografijos. Jis taip pat yra paskelbęs J. Safarewicziaus ir J. Kuryłowicziaus bibliografijas.

1992 m. Smoczyńskis Lenkijoje įsteigė ir iki 2003 m. nepaprastai kruopščiai redagavo žurnalą „Linguistica Baltica" (2003 m. išleistas dešimtas tomas).

Baltistikos klausimais Smoczyńskis skaitė paskaitas ne tik Lenkijoje, bet ir įvairiose užsienio šalyse. Daugybę kartų jis lankėsi Lietuvoje, dalyvavo beveik visose Vilniuje vykusiose tarptautinėse baltistų konferencijose.

Leszekas Bednarczukas. Baltų, ypač lietuvių, kalbotyrai nemaža nusipelnė lenkų slavistas, polonistas, indoeuropeistas Leszekas Bednarczukas.

L. Bednarczukas gimė 1936 m. gegužės 30 d. Vilniuje. 1953–1960 m. jis studijavo Krokuvos Aukštojoje pedagoginėje mokykloje ir Jogailos

[253] Mažiulis V. (Rec.) – Blt., 2000, 35(1), p. 103–108.

[254] Morkūnas K., Sabaliauskas A. Kalbininkės sugrįžimas. – LKK, 1998, 40, p. 252–255.

universitete. Dirbo Krokuvos Pedagoginėje akademijoje. 1987 m. profesorius. 1991 m. Lenkijos Mokslų akademijos narys.

Pirmas svarbesnis Bednarczuko darbas skirtas lenkų kalbos istorinei sintaksei – „Lenkų kalbos sujungiamieji jungtukai" („Polskie spójniki paraktyczne". Wrocław etc., 1967). Baltų kalbų tyrinėtojams ypač svarbus kitas jo sintaksės veikalas „Indoeuropiečių parataksė" („Indo-European Parataxis". Kraków, 1971). Šiame veikale daug kur remiamasi baltų kalbų faktais. Plačiai panaudoti E. Fraenkelio, E. Hermanno, J. Endzelīno, R. Trautmanno, J. Otrębskio, J. Zubato tyrinėjimai. Genetinis požiūris nuosekliai derinamas su tipologiniu. Anot V. Ambrazo, ši Bednarczuko knyga „yra pirmas ide. kalbų visumą apimantis sudėtinio sakinio sandaros tyrinėjimas lyginamuoju metodu"[255].

Labai pamėgta Bednarczuko tyrinėjimų tema – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lingvistinė situacija ir senieji lenkų ir lietuvių kalbų santykiai.

Straipsnyje „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lingvistinė bendrija"[256] jis, apžvelgęs kai kuriuos čia vartotų kalbų bendresnius bruožus, daro išvadą, jog Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje galima kalbėti apie kalbinę bendriją, panašią į Balkanų *Sprachbund*.

Rašė Bednarczukas apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės hidronimus[257], apie jos gyventojų pavardes ir pravardes[258], apie sielininkų kalbą[259].

Domino kalbininką senieji lenkų kalbos lituanizmai. Jų apžvalgą Bednarczukas pradeda Lietuvos kunigaikščio Traidenio dukros Gaudemundos (: liet. *gáudyti*) vardu, kai ši 1279 m. ištekėjo už lenkų kunigaikščio Boleslovo Antrojo, o jų sūnus gavo senelio vardą (lenk. *Trojden*). Anks-

[255] Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1974, 10(1), p. 106–109.

[256] Bednarczuk L. La communauté linguistique du Grand Duché de Lituanie. – LgB, 1993, 2, p. 5–13; plg. t. p. Stosunki etnolingwistyczne na obszare Wielkiego Księstwa Litewskiego. – ABSl, 1994, 22, p. 109–124; Obraz językowy Wielkiego Księstwa Litewskiego. – Antologija Wileńska. I. Warszawa, 1996, p. 87–90.

[257] Bednarczuk L. Ze studiów nad hydronimią Wielkiego Księstwa Litewskiego. – Hydronimia Słowiańska. II. Kraków, 1996, p. 117–135.

[258] Bednarczuk L. Nazwiska i przezwiska etniczne mieszkańców Wielkiego Księstwa Litewskiego. – Wilno i kresy północno-wschodnie. III, Białystok, 1996, p. 7–41.

[259] Bednarczuk L. O języku flisaków wilejskich. – JP, 1984, 64, p. 24–34.

ti į lenkų kalbą pateko liet. *dúoklė, punià, svir̃nas, grìkiai, stìrta, bùrtai.* Iš Adomo Mickevičiaus, Józefo Ignaco Kraszewskio, Henriko Sienkiewicziaus raštų Lenkijoje paplito *Witold, Olgierd, Kiejstut*[260].

Nemaža dėmesio lenkų kalbininkas skyrė ir patiems seniausiems lietuvių kalbos istorijos klausimams, baltų kalbų santykiams su kitomis indoeuropiečių kalbomis[261]. Ypač jį domino senieji baltų (baltų-slavų) kalbų santykiai su finougrų kalbomis[262].

Kaip ir dera vilniečiui, Bednarczukas atidavė nemažą duoklę ir Vilniaus krašto, pietryčių Lietuvos kalbinei situacijai. Labai vertingas jo straipsnis „Lietuvių-lenkų kalbinis paribys XX amžiaus pirmojoje pusėje Olgierdo Chomińskio tyrimų šviesoje", kuriame jis panaudojo iki šiol dar neskelbtus šio iš Žemaičių krašto kilusio lenkų kalbininko surinktus duomenis[263]. Minėtinas ir Bednarczuko straipsnis apie XX amžiaus Vilniaus ir Vilniaus krašto daugiakalbystę[264].

Negalima pamiršti ir to, jog daugiausia Bednarczuko pastangomis buvo išleista lietuvių kalbos tarmių tyrėjams ypač svarbi Adamo Gregorskio[265] parengta Jano Rozwadowskio knyga „Naugarduko krašto Zietelos apylinkių lietuvių tarmė" („Litewska gwara okolic Zdzięcioła

[260] Bednarczuk L. The oldest Lithuanian borrowings in Polish. – LP, 1980, 23, p. 59–63; Najstarsze zapożyczenia litewskie w języku polskim. – Prace Językoznawcze. IV. Kraków, 1993, p. 37–42; Antologija Wileńska. III. Warszawa, 2000, p. 669–674; Pogoń i wici. – JP, 1986, 66, p. 165–170; Wajdelota. – JP, 1996, 76, p. 264–273.

[261] Bednarczuk L. Onomastyka bałtycka w źródłach antycznych. – ABSl, 1982, 14, p. 49–66; Wokół etnogenezy Białorusinów. – ABSl, 1984, 16, p. 33–48; Etnolingvistiniai santykiai priešistorinėje Šiaurės rytų Europoje. – Blt., II, priedas, 1977, p. 7–13.

[262] Bednarczuk L. Zapożyczenia ugrofińskie w językach bałto-słowiańskich. – ABSl, 1976, 9, p. 39–64; Finno-Ugric loans in Baltic. – JBS, 1977, 8(2), p. 99–104; Konwergencje między językami bałtosłowiańskimi a ugrofińskimi w aspekcie strukturalnym i arealnym. – Coll. Pruth. I, p. 99–119; Конвергенции балто-славянских и финно-угорских языков в структурном и ареальном аспекте. – Б-с. иссл., 1988–1996(1997), с. 91–108.

[263] Bednarczuk L. Litewsko-słowiańskie pogranicze językowe w pierwszej połowie XX wieku w świetle badań Olgierda Chomińskiego. – ABSl, 1999, 24, p. 95–105; Zinkevičius Z. (Rec.) – Voruta, 2001.XII.8 (RS, IV, p. 226–229)

[264] Bednarczuk L. Wielojęzyczność Wilna i Wileńszczyzny w XX wieku. – Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. II. Wilno, 2003, p. 6–17.

[265] Bednarczuk L. Adam Gregorski (1906–1993). – LgB, 1993, 2, p. 295–298; Vidugiris A. (Adamas Gregorskis). – GK, 1994, 7, p. 24–25.

na Nowogródczyźnie". Kraków, 1995). Bednarczukas yra ir šio veikalo mokslinis redaktorius[266].

Didžioji dalis Bednarczuko lituanistikos tyrinėjimų yra pakartotinai paskelbta jo knygoje „Kalbų santykiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse" („Stosunki językowe na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Kraków, 1999).

Baltų kalbų tyrinėtojams taip pat yra labai naudingas Bednarczuko redaguotas, grupės žymių lenkų kalbininkų parengtas veikalas „Indoeuropiečių kalbos" („Języki indoeuropejskie". I–II. Warszawa, 1986–88). Pats Bednarczukas šiam veikalui parašė skyrius apie keltų ir indoeuropietiškas Balkanų kalbas. Labai išsamų skyrių apie baltų kalbas šiam veikalui parašė, kaip minėta, Wojciechas Smoczyńskis.

Michałas Kondratiukas. Įžymus lenkų onomastikos tyrinėtojas ir baltarusių filologijos specialistas M. Kondratiukas gimė 1934 m. kovo 6 d. Dubiny-Hajnówkoje, Balstogės vaivadijoje.

Studijavo slavistiką Varšuvos universitete: 1958 m. baigė rusų, o 1961 m. – baltarusių filologijos specialybę. Universitete studijavo ir lietuvių kalbą, kurią jam dėstė Tamara Buch (Buchienė) ir Barbora Vileišytė.

Nuo 1960 m. Kondratiukas dirbo Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos institute. 1985–92 m. jis vadovavo šio instituto Baltarusių filologijos skyriui. Nuo 1985 m. taip pat dirbo Varšuvos universiteto filiale Balstogėje. Nuo 1992 m. čia vadovavo Baltarusių filologijos katedrai.

1970 m. Kondratiukas apgynė daktaro, 1984 m. – habilituoto daktaro disertacijas. 1992 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. 1991 m. Kondratiukas išrinktas Tarptautinės baltarusistų asociacijos viceprezidentu[267].

Pagrindinė šio lenkų kalbininko tyrinėjimų sritis – jo gimtosios Balstogės krašto onomastika, jos ryšiai su baltų ir kaimyninėmis slavų kalbomis.

1974 m. išleidžiama jo monografija „Balstogės vaivadijos pietrytinės dalies vietovardžiai" („Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny". Wrocław etc., 1974).

[266] Vidugiris A. (Rec.). – Blt., 1996, 31(2), p. 263–266.

[267] Аксамітаў А. Кандрацюк Міхал. – Беларуская мова. Энцыклапедыя. Пад. рэд. А. Я. Міхневіча. Мінск, 1994, с. 248; Kondratiukas M. Atsakymus radau Vilniuje. – Literatūra ir menas, 1978.II.18.

Baltų kalbų tyrinėtojams šis Kondratiuko veikalas svarbus tuo, kad jame tyrinėjama teritorija kadaise visa ar bemaž visa buvo apgyventa baltų ir, suprantama, tam tikri baltų pėdsakai turėjo būti išlikę šio krašto vietovardžiuose. Kondratiukas analizuoja 1585 dabartinius vietovardžius (XVI amžiaus antroje pusėje jų būta 725, XV a. pirmosios pusės dokumentuose jų rasta tik 50). Tyrinėtojo nuomone, apie 45 vietovardžiai gali būti baltiškos kilmės. Daugiausia baltizmų esama tarp Narevo ir Supraslio upių. Baltiški vietovardžiai per ilgą laiką buvo slavizuoti. Šis procesas palietė ne tik vietovardžių fonetiką, bet ir morfologiją. Iš įdomesnių baltizmų galima būtų paminėti Balstogės miesto dalių vardus *Dojnowo* (plg. liet. *Dainavà*), *Dojlidy* (plg. liet. *Dailìdės*), kaimų vardus *Kiersnowo* (plg. liet. *Kirsnà*), *Kojrany* (plg. liet. *Kairėnai*), *Narejki* (plg. liet. *Noreĩkiai*), *Żegunie* (plg. liet. *Žegùniai*) ir kt.[268]

Baltų kalbų, ypač baltų ir slavų kalbų kontaktų, tyrinėtojams labai svarbus yra Kondratiuko veikalas „Baltiški elementai Balstogės srities toponimijoje ir mikrotoponimijoje“ („Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego“. Wrocław etc., 1985).

Šiame veikale autorius trumpai apžvelgia jo tiriamosios teritorijos istoriją, teritorijos vietovardžių tyrinėjimo istoriją. Atskiras veikalo dalis sudaro toponimijos ir mikrotoponimijos baltizmų žodynai. Juose nurodomi ne tik dabartiniai, bet ir įvairiuose istoriniuose dokumentuose užfiksuoti vietovardžiai. Pateikiama jų etimologinė analizė. Čia analizuojama beveik du šimtai baltiškos kilmės toponimų ir apie šeši šimtai mikrotoponimų. Suprantama, dėl kai kurių jų baltiškumo galima ginčytis. Tačiau šiaip ar taip tai labai ryškus baltų toponimijos sluoksnis, juo labiau, kad jau XIX amžiuje šiame krašte lietuvių gyveno gana mažai: 1897 m. pirmojo Rusijos imperijos surašymo duomenimis trijose šios teritorijos apskrityse („ujezdach“) gyveno per šimtą lietuvių. Nedaug lietuvių čia gyventa Piotro Keppeno duomenimis ir prieš 1827 metus[269].

[268] Vanagas A. (Rec.) – LKK, 1977, 17, p. 213–215; Dickenmann E. (Rec.) – BzN, 1977, 12, p. 81–83; Witkowski W. (Rec.) – Onomastica, 1977, 22, p. 273–277.

[269] Hinze F. (Rec.) – Namenkundliche Informationen, 1985, 48, p. 57–59; Kolbuszewski S. F. (Rec.) – Slavia Occidentalis, 1989, 45, p. 151–159; Zdancewicz T. (Rec.) – Białostocczyzna, 1986, 1, p. 43–44.

Pagrindiniai srities baltiškos (dažniausiai lietuviškos) kilmės vietovardžiai nagrinėjami ir įvairiuose Kondratiuko straipsniuose, konferencijų pranešimuose[270].

Kondratiukas tyrinėja ir Balstogės srities baltiškąją antroponimiją. Pirmiausia čia reikėtų paminėti jo Lietuvoje paskelbtą straipsnį „Lietuvių kalbos tarmių įtakos Balstogės regiono slavų antroponimijai tyrinėjimų problemos"[271]. Čia analizuojama 1565 metų Knyšyno ir 1573 metų Tykocino vaitystės inventoriuose randami asmenvardžiai. Gana didelis procentas šių asmenvardžių (iš 570 Tykocino vaitystės tokių gali būti apie 115) gali būti baltiškos kilmės, dažniausiai lietuviškos, vienas kitas gali būti ir jotvingiškos kilmės.

Kondratiukas redagavo straipsnių rinkinį „Baltų-slavų kalbiniai ryšiai" („Bałto- słowiańskie związki językowe". Wrocław etc., 1990), kuriame paskelbta 1987 m. Beloveže įvykusios konferencijos medžiaga. Nemaža baltų kalbų tyrinėtojams vertingų straipsnių yra Kondratiuko redaguotoje knygoje „Lenkų-rytų slavų paribio tarmių ir onomastikos tyrinėjimai" („Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim" (Białystok, 1995).

Kondratiukas daugybę kartų lankėsi Lietuvoje. Nemaža laiko jis praleido savo tyrinėjimams rinkdamas medžiagą Lietuvių kalbos institute. Artimi draugystės ryšiai jį siejo su žymiuoju lietuvių onomastikos tyrinėtoju Aleksandru Vanagu.

[270] Kondratiuk M. Mikrotoponimy litewskie od *dùgnas, karklýnas, vidùgiris* w gwarach polskich i białoruskich Białostocczyzny. – ABSl, 1976, 9, p. 219–224; Литовские элементы в микротопонимии польско-белорусской пограничной полосы. – Б-сл. иссл., 1980(1981), с. 184–190; Белорусские и литовские элементы в системе польской топонимии и микротопонимии апеллятивного происхождения. – Proceedings of Thirteenth International Congress of Onomastic Sciences. V. I. Wrocław etc., 1981, p. 639–646; Zapomniane bałtyckie nazwy osad na obszarze między rzeką Biebrzą a Narwią. – ABSl, 1984, 16, p. 165–175; Bałtyzmy w onomastyce na zachodnich rubieżach Wielkiego Księstwa Litewskiego. – Мартинас Мажвидас и духовная культура Великого Княжества Литовского XVI века. Вильнюс; Москва, 1999, с. 175–193, ir kt.

[271] Kondratiuk M. Problemy badania wpływów gwar litewskich na słowiańską antroponimię regionu Białostockiego. – LKK, 1993, 30, p. 74–81; plg. t. p. Балто-славянские языковые контакты в XVI столетии на территории Белостоцкого воеводства по данным антропонимии. – Proceedings of the Fourteenth International Congress of Linguists. II. Berlin, 1990, p. 1716–1719, ir kt.

* * *

Vienu ar kitu atžvilgiu reikšmingų lietuvių kalbotyrai darbų paskelbė ir visas būrys kitų Lenkijos kalbininkų.

Gražias Jano Otrębskio, Czesławo Kudzinowskio lituanistines tradicijas Poznanės Adomo Mickevičiaus universitete toliau tęsė šio universiteto profesorius, Seinų krašto lietuvių kalbos tarmių tyrinėtojas Michałas Hasiukas[272].

Su Giedrium Subačium jis paskelbė straipsnį apie 1989 m. Poznanės universiteto bibliotekos įsigytą Juozo Čiuldos gramatikos rankraštį[273]. Minėtinas jo rusų kalba paskelbtas straipsnis apie Seinų lietuvių kalbos tarmių fonetinius procesus[274]. Prancūzijoje jis išspausdino straipsnį apie liet. *rankà* ir jo vedinius[275]. Su J. Jurkiewiczium paskelbė straipsnį apie pirmosios Amerikos lietuviškos knygos autorių ir jo 1875 m. išleistą žodyną „Tłumoczius arba Słownikas Angiełckaj-Lietuwyszkas ir Lietuwyszkai-Angiełckas“[276]. Domino Hasiuką ir sūduvių problematika[277]. Rašė jis įvairiais lenkų lituanistikos istorijos klausimais.

Svarbių baltistikos tyrinėjimų paskelbta Hasiuko redaguotuose leidiniuose „Baltų kalbotyros darbai“ („Contributions to Baltic Linguistics“. Poznań, 1993), (su Grzegorzu Błaszczyku) „Lietuvos istorija, kultūra ir kalba“ („History, Culture and Language of Lithuania“. Poznań, 2000). Šiame leidinyje skelbiamas Hasiuko straipsnis apie Poznanės lituanistiką.

Vertingu straipsnių rinkiniu septyniasdešimtmečio proga buvo pagerbtas ir pats Hasiukas[278].

[272] Liet. k. t. ist., II, p. 183.

[273] Hasiukas M., Subačius G. Dar vienas Juozo Čiuldos gramatikos rankraštis. – GK, 1990, 8–9, p. 36–39.

[274] Гасюк М. Фонетические процессы в литовских говорах окрестностей Сейн (Sejny, Seinaĩ). – Мартинас Мажвидас и духовная культура Великого Княжества Литовского XVI века. Вильнюс-Москва, 1999, с. 217–222.

[275] Hasiuk M. Das Grundwort *rankà* 'Hand' und seine Abteilungen im Litauischen. – Actes de la Table Ronde Internacionale du CNRS. Paris, 1981, p. 161–166.

[276] Hasiuk M. et Jurkiewicz J. Michał Twarowski (Mykolas Tvarauskas) i jego „Słownik“. – ABSl, 2000, 25, p. 105–113.

[277] Hasiuk M. Bemerkung zum Text Hieronymi Meletii „Wahrhaftige Beschreibung der Sudawen auf Samland, sammt ihrem Bockheiligen und Ceremonien. – Contrib., 83–86.

[278] Mvnera Lingvistika et Philologica Michaeli Hasivk Dedicata. Ed. Cur. J. Marcinkiewicz et N. Ostrovski. Poznań, 2001 (p. XVIII–XXII skelbiama Hasiuko darbų

Labai aktyvi buvo Hasiuko pedagoginė veikla. 2007 m. lenkų kalbininkas buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu.

Michałas Hasiukas gimė 1931 m. lapkričio 12 d. Kosmówe, Liublino vaivadijoje. 1955 m. baigęs Poznanės universitetą, iš karto pradėjo jame darbuotis (1991 m. profesorius). Nuo 1996 m. vadovavo šio universiteto Skandinavistikos ir baltistikos katedros Baltistikos skyriui.

Nemaža publikacijų apie lietuvių ir apskritai baltų kalbų santykius su kitomis indoeuropiečių kalbomis paskelbė lenkų romanistas, Krokuvos universiteto profesorius Witoldas Mańczakas[279].

Lenkų kalbininkas dažnai primena dar XVII amžiuje vokiečių orientalisto Hiobo Ludolfo (1624–1704) suformuluotą mintį, jog „Kalbų giminystė pasireiškia ne žodynu, bet gramatika". Per tris šimtus metų tiek daug autoritetų šią Ludolfo mintį pripažino, kad ji, anot Mańczako, tapo kalbotyros dogma. Mańczakas ryžosi šią dogmą patikrinti ir rado ją esant klaidingą. Lenkų kalbininko įsitikinimu, kalbų giminystei nustatyti svarbiausia yra leksika.

Štai Mańczako apskaičiavimu, lenkų ir lietuvių kalbą sieja 62 fleksiniai ir 51 leksiniai atitikmenys (concordances, Ähnlichkeiten), lenkų ir bulgarų – 52 fleksiniai ir 291 leksiniai atitikmenys. Taigi gramatikos duomenys rodytų, kad lenkų kalba yra artimesnė lietuvių kalbai negu bulgarų, o žinome, kad taip nėra. Lotynų ir prancūzų kalbą sieja 18 fleksinių ir 222 leksiniai atitikmenys, lotynų ir gotų – 103 fleksiniai ir 47 leksiniai. Vadinasi, ir čia gramatiniai duomenys rodytų, kad lotynų ir gotų kalbos daug artimesnės negu lotynų ir prancūzų kalbos.

Mańczakas, remdamasis leksikos statistika, mėgina nustatyti ir kalbų archajiškumą. Išanalizavęs tam tikrą to paties teksto (Naujojo Testamento) ištrauką rusų, lietuvių, italų, anglų, naujojoje graikų kalboje, jis

bibliografija), plg. Kabašinskaitė B. (Rec.) – ALL(LKK), 2002, 47, p. 138–147; Parenti A. (Rec.) – ReB, 2003, 9, p. 271–277.

[279] Mańczak W. Le degré de parenté centre le baltique et le slave. – Blt., 1987, 23(1), p. 13–22; La communauté balto-slave a-t-elle existé? – Blt., 1990, 26(1), p. 29–38; Ist das Litauische die altertümlichste indogermanische Sprache. – LL, 1997, 1, p. 212–218; Critique de l'opinion de Toporov sur les rapports centre les langues baltiques et slaves. – Ling. et Phil., p. 182–191; Relations entre le germanique, le slave, le balte et le latin. – LP, 2000, 42, p. 99–106; Le balte occupe-t-il une position centrale parmi les langues indo-européennes? – LgB, 2001, 9, p. 113–123.

nustato, jog rusų kalbos tekste yra 15 (kitur 16), lietuvių 34 (kitur 35), italų 48, anglų 137, naujojoje graikų 171 neindoeuropietiškas ar apskritai neaiškios kilmės žodis. Iš šios statistikos Mańczakas daro išvadą, kad rusų kalba yra archajiškiausia. Be to, slavų protėvynė, kuri buvo tarp Oderio ir Vyslos baseinų, sutapo su indoeuropiečių protėvyne.

Vis dėlto Mańczako tyrinėjimo metodika kelia daug abejonių. Be to, lenkų kalbininkas yra griežtas laringalų teorijos priešininkas.

Mańczakas paskelbė straipsnių lietuvių kalbos istorinės gramatikos klausimais[280].

Domino jį įvairios prūsų kalbos problemos[281].

Lietuvių kalbos ryšius su kaimyninėmis slavų kalbomis sėkmingai tyrinėjo lenkų slavistė, žymi baltarusių kalbos specialistė, Varšuvos ir Balstogės universiteto profesorė, buvusi Lenkijos ambasadorė Baltarusijoje, 1941–1946 m. Sibiro tremtinė Elžbieta Smułkowa[282].

Su Punsko lietuve Nijole Kolyte (Nijola Kolis) ji paskelbė įdomų dvikalbystės tyrinėtojams straipsnį apie Punsko lietuvių lenkų kalbą[283].

Kalbininkė yra prisidėjusi ir prie kai kurių lituanistams naudingų kolektyvinių leksikografijos veikalų parengimo. Pirmiausia ji kartu su Nina Barszczewska, Jadwiga Głuszkowska ir Teresa Jasińska parengė „Šiaurės rytų Lenkijos vietovardžių žodyną“ („Słownik nazw

[280] Mańczak W. Le développement phonétique irrégulier dû a la fréquence en lituanien. – Blt., IV priedas, 1994, p. 92–99; Origine de la 1re pers. sing. du conditionnel lituanien. – LgB, 1995, 4, p. 113–117; Y a-t-il des mots atones en lituanien? – LgB, 1998, 7, p. 167–169.

[281] Mańczak W. Ancien prussien *brote, brāti, ducti*. – Blt., 1993, 28(2), p. 55–63; Westbaltisch, Ostbaltisch und Slavisch. – Col. Pruth., II, p. 91–96.

[282] Smułkowa E. Lituanizmy w białoruskim słownictwe rolniczym. – LP, 1969, 14, p. 55–69; К вопросу о белорусских балтизмах. – Б-с. иссл., 1980, с. 203–214; Zagadnienie polsko-białorusko-litewskiej interferencji językowej na ziemiach północno-wschodniej Polski. – Z polskich studiów slawistycznych. Warszawa, 1988, seria VII, p. 395–405; Problematyka badawcza polsko-białorusko-litewskiego pogranicza językowego. – Studia nad polszczyzną kresową. Warszawa, 1990, V, p. 151–164; Problem języków narodowych w praktyce religijnej na białorusko-litewsko-polskim pograniczu etniczno-kulturowym. – Studia nad polszczyzną kresową. Warszawa, 1994, VII, p. 85–93; Sytuacja językowa w Ejszyszkach i okolicy. – ABSl, 1999, 24, p. 151–161.

[283] Kolis N., Smułkowa E. Polszczyzna dwujęzycznych Litwinów puńskich – wybrane zagadnienia. – Słowiańsko-niesłowiańskie kontakty językowe. Warszawa, 1992, p. 89–96.

terenowych północno-wschodniej Polski". Warszawa, 1992, I–II) ir šio žodyno tarminių pavadinimų indeksą („Indeks nazw gwarowych do Słownika nazw terenowych północno-wschodniej Polski". Warszawa, 1995). Lietuviška šio veikalo medžiagą peržiūrėjo N. Kolytė. Smułkowa taip pat yra viena iš sudarytojų „Šiaurės vakarų Baltarusijos ir jos paribio baltarusių tarmių žodyno" („Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Белорусі і яе пагранічча". Мінск, 1979–86, I–V)[284].

Daugelis su lituanistika susijusių Smułkowos straipsnių paskelbta jos rinktinių darbų knygoje „Baltarusija ir pasienis. Darbai apie kalbą ir visuomenę" („Białoruś i pogranicze. Studia o języku i społeczeństwie". Warszawa, 2002). Knygoje skelbiama ir kalbininkės 1959–2001 m. bibliografija (p. 643–651).

Kartu su mūsų slavistu Valerijum Čekmonu kalbininkė parašė knygą „Baltarusių kalbos fonetika ir fonologija su bendrosios fonetikos ir fonologijos elementais" („Fonetika i fonologia białoruskiego z elementami fonetiki i fonologii ogólnej". Warszawa, 1988).

Puikiai lietuvių kalbą mokantis Varšuvos slavistas, Varšuvos universiteto auklėtinis Romanas Roszko išleido vertingą monografiją „Imperceptyvinio modalumo rodikliai lenkų ir lietuvių kalboje" („Wykładniki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim". Warszawa, 1993). Monografijoje apžvelgiama lietuvių kalbos netiesioginės nuosakos ir jai artimų konstrukcijų su bevardės giminės neveikiamaisiais dalyviais tyrimų apžvalga. Aptariama imperceptyvumo (netiesioginio patyrimo) raiškos būdai: intonacija, leksinės ir morfologinės priemonės. Tai autoriaus 1992 m. Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos institute apginta daktaro disertacija. Jai rinkdamas medžiagą R. Roszko kaip Vilniaus universiteto stažuotojas 1990 m. ilgesnį laiką praleido Lietuvoje. Medžiagą rinko ne tik iš kalbotyros veikalų, grožinės, mokslinės literatūros, periodikos, bet ir iš radijo, televizijos laidų, gyvosios kalbos[285].

Ypač vertinga antroji kalbininko monografija „Semantinė apibrėžtumo-neapibrėžtumo kategorija lietuvių kalboje (lyginant su lenkų kalba)" („Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim (w zestawieniu z językiem polskim)". Warszawa, 2004).

[284] Видугирис А., Моркунас К. (Рец.) – Blt., 1980, 16(2), p. 196–202.
[285] Ambrazas V. – Blt., 1996, 31(2), p. 271–273.

Pirmiausia knygoje plačiai aptariama apibrėžtumo-neapibrėžtumo kategorija. Toliau nagrinėjami formalūs šios kategorijos rodikliai vardažodžio, veiksmažodžio vartosenoje. Tyrinėjimo rezultatus gražiai atspindi gretinamosios lietuvių ir lenkų kalbų rodiklių lentelės, išsami lietuviška knygos santrauka (p. 303–317). Iš lietuvių kalbininkų autorius daugiausia galėjo pasinaudoti Adelės Valeckienės darbais.

Įvairiais lietuvių kalbos klausimais R. Roszko yra paskelbęs ir straipsnių[286].

Tam tikrą vaidmenį R. Roszko lituanistinėje veikloje suvaidino ir jo žmona Punsko krašto lietuvė Danutė Roszko (Rakauskaitė).

Apie savo gimtąją Punsko krašto tarmę ji paskelbė vertingų straipsnių[287]. Ypač vertingas jos straipsnis apie leksikos skolinius[288], kuriame ji šios tarmės skolinius skirsto ne tik pagal semantines grupes (namų apyvoka, trobesiai, augalai...), bet ir parodo, kaip šie skoliniai paplitę senosios ir jaunesniosios kartos vartotojų kalboje.

Be kita ko, ji yra viena iš „Balstogės vakarinių slavų tarmių atlaso" („Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny") rengėjų.

Pawełas Wójcikas tyrinėjo Lietuvoje iki šiol mažai tyrinėtą vaikų kalbos raidos problemą. Šia tema jis Varšuvos universitete profesorės Magdalenos Smoczyńskos (Krokuvos Jogailos universitetas) parašė dip-

[286] Roszko R. *Modus relativus* zanikającą kategoriją? – Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych. (Język na pograniczch, 11). Warszawa, 1994, p. 129–132; Litewskie formy krotne typu *eidavo* (na przykładach z gwary puńskiej). – ABSl, 1996, 23, p. 51–62; Конфронтативная литовско-польская грамматика. Семантическая категория имперцептивной модальности. – Studia Russica XVIII. Budapest, 2000, p. 239–246; Roszko D., Roszko R. Litewskie formy typu *dirbdavo*. – Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Pogranicza i kontakty językowe. Warszawa, 1997, p. 391–395; Литовские глагольные формы с суффиксом *-dav-*. ABSl, 2000, 25, p. 37–49; Ar natūraliosios kalbos apibrėžtumo-neapibrėžtumo reikšmės atspindi realybę? – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Šiauliai, Ryga, 2004, p. 116–121; O polskich i litewskich zaimkach-wykładnikach nieokreśloności zakresowej. – ABSl, 2006, 30, p. 251–259, ir kt.

[287] Roszko D. Svetimos kilmės leksika Punsko apylinkės lietuvių kalboje. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. Šiauliai, Ryga, 2004, p. 27–33; Esamojo sudėtinio atliktinio laiko formos ir jų temporalinės funkcijos Punsko šnektoje. – Filologija, Šiauliai, 2006, 11, p. 87–92; Formy perfectum i ich funkcje w litewkiej gwarze puńskiej. – ABSl, 2006, 30, p. 519–531.

[288] Roszko D. Zapozyczenia leksikalne w litewskiej gwarze puńskiej. – ABSl, 2009, 33, p. 75–90.

lominį darbą, o 1999 m. Varšuvos universitete apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos veiksmažodžio morfologijos įsisavinimas. Vieno atvejo analizė“ („The Acquisition of Lithuanian Verb Morphology. A Case Study“, vadovas Axelis Holvoetas, oponentai M. Smoczyńska ir Bonifacas Stundžia). Pagrindinis disertacijos tyrinėjimo objektas – kaunietė, bendrine kalba kalbančių tėvų (motina baigusi Vilniaus universiteto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę) dukra (duomenų rinkimo metu mergytės amžius: 1 metai, 3 mėnesiai, 14 dienų – apie 3 metai, 5 mėnesiai). Tyrimą rėmė Austrijos mokslų akademija. Disertacijos tema paskelbta publikacijų[289].

1999 m. Krokuvos Jogailos universitete daktaro disertaciją „Lietuvių kalbos *ia* kamieno pirminiai esamojo laiko veiksmažodžiai“ („Prymarnie praesentia litewskie na *-ia-*“) apgynė Norbertas Ostrovskis (vad. W. Smoczyńskis)[290]. Beje šis kalbininkas, W. Smoczyńskio vadovaujamas, Varšuvos universitete parašė magistro darbą „Veiksmažodžio asmenų formos prūsų Enchiridione“ („Personalformen des Verbs im altpreussischen Enchiridion“)[291]. Jis paskelbė ir naujų prūsų kalbos žodžių etimologijų (*noseproly* ‘nosiaskylė’, *sweykis* ‘arklys (ariaminis)’[292].

Punsko lietuvė Nijolė Birgėlienė (Nijola Birgiel) išleido monografiją „Interferenciniai procesai dvikalbės lietuvių bendruomenės Punsko ir Suvalkų apylinkėse“ („Procesy interferencyjne w mowie dwujęzycznej

[289] Wójcik P. Some characteristic features of Lihuanian Baby Talk. – LgB, 1994, 3, p. 71–86; Lietuvių veiksmažodžio morfologijos įsisavinimo klausimu. – Klb., 1997, 46(1), p. 107–126; Wójcik P., Smoczyńska M. Acquisition of Lithuanian verb morphology: A preliminary report. – Studies in Pre- and Protomorphology. Viena, 1997, p. 83–100, ir kt.

[290] Ostrovski N. Angeblich primäre Jotpräsentien im Litauischen. – HS(KZ), 2001, 114(1), p. 177–190; Starolitewskie denominatiwa na *-ėti*. – Prace bałtystyczne. Językoznawstwo, literatura, kultura, 2003, p. 85–91; Les verbes itératifs en *-ėti* du vieux lituanien et l'imparfait baltique. – Histoire Épistémologie Langage, 2004, 26(2), p. 93–104; plg. t. p. Latviešu valodas kauzatīvi ar piedēkli *-(d)ēt* – BF, 2004, 13(2), p. 105–111.

[291] Ostrovski N. Die Verbalstämme im altpreussischen Enchiridion. – LgB, 1994, 3, p. 162–176.

[292] Ostrovski N. Altpreussische Etymologien. – Coll. Pruth., II, p. 133–135; plg. t. p. S. sl. *rozga* ‘rykštė’ ir lie. *razgaĩ* ‘pinklės, spąstai’. – Blt., 2000, 35(2), p. 230.

społecznoci litewskiej z Puńska i okolic na Suwalszczyźnie". Warszawa-Puńsk, 2002). Šiais klausimais paskelbė straipsnių[293].

Baltų kalbų, ypač jų leksikos problemomis, domėjosi lenkų kalbininkas Lodzės universiteto Klasikinės filologijos katedros profesorius Krzysztofas Tomaszas Witczakas.

Minėtini jo straipsniai apie indoeuropietišką medžio pavadinimo šaknį, kurią galima būtų sieti su liet. *šeivãmedis*[294], apie liet. *mìlas* ir įmanomus jo graikiškus atitikmenis[295]. Vertingas jo straipsnis apie lietuvių kalbos javų pavadinimus[296].

Mėgino jis tyrinėti ir jotvingių kalbą[297]. Prūsų ir jotvingių kalbose ieškojo dviskaitos liekanų[298], tyrė šio krašto toponimiją[299].

Kartu su kitu Lodzės universiteto Klasikinės filologijos katedros profesoriumi Ignacu Ryszardu Danka jis mėgino narplioti ir daugybę diskusijų sukėlusią liet. *švìnas* kilmę: pirminė ide. **k̂wn̥:os* reikšmė buvusi 'tam tikras (kam nors naudojamas) akmuo'[300]. Šie du kalbininkai yra ir lotynų kalba paskelbto straipsnio apie baltų ir graikų kalbų leksikos atitikmenis autoriai[301].

Lietuvoje Witczakas paskelbė įdomų straipsnį apie lietuvių ir kitų indoeuropiečių kalbų soros pavadinimus[302], mėgino aiškinti liet. *atúo-*

[293] Birgiel N. Niektóre aspekty w badaniach pogranicza polsko-litewskiego. – PF, 2004, 49, p. 23–29; Oddziaływanie polszczyzny i potocznego języka litewskiego na morfologię i składnię gwary puńskiej. – PF, 2007, 53, p. 29–36.

[294] Witczak K. T. Indo-European *δ_2k'þéwā 'elder, Sambucus nigra L.' and its Baltic descendants. – LgB, 1992, 1, p. 201–211.

[295] Witczak K. T. Lithuanian *mìlas* and its possible Mycenaean Greek cognate. – LgB, 1994, 3, p. 185–189.

[296] Witczak K. T. Litewskie nazwy zbóż. – ABSl, 2000, 25, p. 7–30.

[297] Witczak K. T. Jaćw. *wurszajtis* 'starzec-ofiarnik'. Przyczynek do zagadnienia identyfikacji „Gwar pogańskich z Narewu". – ABSl, 1991(1989), 20, p. 339–342.

[298] Witczak K. T. Traces of dual forms in Old Prussian and Jatvingian. – Coll. Pruth. I, p. 93–98.

[299] Witczak K. T. Linguistic calques in the Old Prussian and Yatvingian toponymy. – Blt., 2004, 39(2), p. 309–314.

[300] Danka I. R., Witczak K. T. Bałto-słowiańskie, **švînas* 'ołów' a zagadnienie odtworzenia budowy i znaczenia prototypu indoeuropejskiego. – ABSl, 1992, 21, p. 83–91.

[301] Danka I. R., Witczak K. T. De rebus lexicis et etymologicis Balticis similia Baltico-Graeca. – Collectanea Philologica I in honorem memoriamque Stephani Oświecimski (1906–1990). Lódź, 1995, p. 75–84.

[302] Witczak K. T. Millet (*Panicum* L.) in Lithuanian and other Indo-European languages. – Blt., 1997, 32(1), p. 25–39; Lith. *atúodogiai, atúoriečiai* 'summerrye',

dogiai, atúoriečiai, atólas kilmę, naujai aiškino kai kurių prūsų kalbos žodžių kilmę[303].

Baltų kalbų leksikos tyrinėtojams gali būti įdomūs ir kai kurie kiti Witczako vieno ar su kolegomis parašyti straipsniai[304].

Baltų, daugiausia lietuvių, ir kaimyninių slavų kalbų ryšius tyrinėjo Iryda Grek-Pabisowa ir Irena Maryniakova[305], Józefas Marcinkiewiczius[306], Stanisławas Glinka[307], Anna Gołąbek[308]. Lietuvių kalbos elementais vadinamojoje Kauno (t. y. Kauno, Dotnuvos, Babtų, Vandžiogalos) lenkų kalboje domėjosi Anna Zielińska[309]. Ji išleido monografiją „Lenkiškoji mažuma Kauno Lietuvoje. Sociolingvistinė studija" („Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej". Warszawa, 2002). Apie baltų ir pietinių slavų kalbų leksikos ryšius straipsnių paskelbė Wiesławas Boryśas[310].

atólas (m.) 'aftermatch, after-grass' and the indo-european name for 'grass'. – Blt., 2001, 36(1), p. 43–47.

[303] Witczak K. T. Old Prussian *moazo* 'mother's sister', *mosuco* 'weasel' and related words. – Blt., 2004, 39(1), p. 131–139; Linguistic calques in the Old Prussian and Yatvingian toponymy. – Blt., 2004, 39(2), p. 309–313.

[304] Witczak K. T. Indo-European *sC in Germanic. – HS(KZ), 1991, 104(1), p. 106–107; Stalmaszczyk P., Witczak K. T. The Celtic word for 'oats, *Avena sativa* L.' and its Indo-European equivalents. – LP, 1992, 34, p. 83–87; Studies in Indo-European vocabulary. – IF, 1993, 98, p. 24–39; Danka I. R., Witczak K. T. Z demonologii litewskiej i bałtyckiej w aspekcie porównawczym. – ABSl, 1999, 24, p. 39–46, ir kt.

[305] Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I. O charakterze związków języka litewskiego z gwarami rosyjskimi i polskimi. – LKK, 1993, 30, p. 54–62; Związki języka litewskiego z gwarami polskimi i rosyjskimi. – Obraz językowy słowiańskiego Pomorza i Łużyc. Warszawa, 1997, p. 375–381. I. Grek-Pabisowa išleido monografiją „Dabartinės lenkų tarmės Lietuvoje ir Baltarusijoje. Fonetika" („Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka". Warszawa, 2002).

[306] Marcinkiewicz J. The origins and development of the contemporary Polish / Lithuanian linguistic relationship in the Suwałki region. – LgB, 1994, 3, p. 233–249. Labai vertinga šio kalbininko monografija „Polsko-litewskie kontakty językowe na Suwalszczyźnie". Poznań, 2003.

[307] Glinka S. Lituanizmy fonetyczne w gwarach białoruskich i polskich Białostocczyzny. – Bałto-słowiańskie związki językowe. Wrocław etc., 1990, p. 117–127.

[308] Gołąbek A. Wpływy litewskie w polskich gwarach sejneńskich. – ABSl, 1987, 18, p. 181–192; Wpływy litewskie na polszczyźnę okolic Puńska z zakresie nazw żywności. – Bałto-słowiańskie związki językowe. Wrocław etc., 1990, p. 129–140.

[309] Zielińska A. Elementy języka litewskiego w polszczyźnie kowieńskiej. – ABSl, 1999, 24, p. 253–261.

[310] Boryś W. Z nawiązań leksykalnych południowosłowiańsko-bałtyckich: sch. i słń. *ježa* = lit. *ežià*, lot. *eža*. – Coll. Pruth., I, p. 129–134; Zu den südslavisch-baltischen lexikalischen Verknüpfungen. – LgB, 1992, 1, p. 193–199.

Baltų onomastikos tyrinėtojams yra svarbūs Marijos Biolik[311], Hannos Popowskos-Taborskos[312], Annos Pospiszylowos[313], Rozalijos Przybytek[314], Krystynos Szcześniak[315], ypač Huberto Górnowicziaus darbai[316]. Iš ankstesnio laikotarpio darbų minėtinos Irenos Halickos knygos[317].

Jau mūsų minėta Nijolė Kolytė (Nijola Kolis) domisi Punsko lietuvių lenkų kalba[318]. Su Halina Karaś ji paskelbė vertingą studiją apie Juozo Čiuldos gramatikos lenkų kalbą[319]. Pastaroji kalbininkė išleido monografiją „Kauno krašto lenkų tarmės" („Gvary polskie na Kowieńszczyźnie". Warszawa, 2002). Iš jos darbų apie lietuvių ir lenkų kalbų

[311] Biolik M. Old Prussian *mary* in toponyms of the Warmia and Mazury districts. – LgB, 1993, 2, p. 231–242; Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflussgebiet des Pregel und im Einzugsbereich der Zufflüsse sur Ostsee zwischen Pregel und Memel. Stuttgart, 1993; Die Namen der fliessenden Gewässer im Flussgebiet des Pregel. Stuttgart, 1996; Biolik M., Gołąbek A. Litewskie nazwy bagien w dorzeczu górnej Szeszupy. – Uniwersytet Gdański. Prace językoznawcze 14, 1988, p. 107–114.

[312] Popowska-Taborska H. Z rozważań nad językowymi związkami prusko-pomorskimi. – Rocznik Slawistyczny, 1991, 47, p. 59–67.

[313] Pospiszylowa A. Nazwy pruskie na mapie komornictwa olsztyńskiego z XVII wieka. – ABSl, 1983, 15, p. 243–269; Toponimia południowej Warmii. Nazwy miejscowe. Olsztyn, 1987; Toponimia południowej Warmii. Nazwy terenowe. Olsztyn, 1990; Wspólne typy bazy semantycznej w nazwach geograficznych staropruskich, niemieckich i polskich z obszaru południowej Warmii. – Slavia Occidentalis, 1989–1990, 46–47, p. 143–153.

[314] Przybytek R. Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens. Stuttgart, 1993; rec. Blažienė G. Blt., 1996, 31(2), p. 273–275.

[315] Szcześniak K. Unbekannte baltische Bezeichnungen aus dem Goldaper Kreis im Thorner Nachlass von Martin Gerss. – LKK, 1993, 32, p. 166–171; Ortsnamen des neunzehnten Jahrhunderts – Zeugnis der Vergangenheit und Gegenwart im Ermland und Masuren. – Blt., 1995, 30(2), p. 87–92.

[316] Górnowicz H. Toponimia Powiśla Gdańskiego. Gdańsk, 1980; Toponimia powiatu Starogardzkiego. Wrocław etc., 1985; plg. t. p. Brocki Z. Baltico-Slavica Huberto Gurnovičiaus toponiminiuose darbuose. – Blt., 1978, 14(2), p. 130–133.

[317] Halicka I. Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostocczyzny. Warszawa, 1976; Nazwy miejscowe środkowej i zachodniej Białostocczcyzny. Warszawa, 1978; rec. Vanagas A. – Blt., 1981, 17(1), p. 99–102.

[318] Kolis N. Polszczyzna Litwinów puńskich. Wybór tekstów. – Studia nad polszczyzną kresową, 6. Wrocław etc., 1991, p. 213–221; Wybrane zagadnienia z fleksji polskiej Litwinów puńskich. – Ten pat, p. 107–129.

[319] Karaś H., Kolytė N. Juozo Čiuldos gramatikos terminai ir kalba. – Lietuvių atgimimo studijos. 6. Juozas Čiulda. Trumpi samprotavimai apie žemaičių kalbos gramatikos taisykles. V., 1993, p. 56–78.

santykius ypač minėtinas straipsnis apie XVIII–XIX amžiaus Vilniaus krašto antroponimiją[320].

Didesnę gyvenimo dalį Švedijoje praleidęs Vilniaus universiteto auklėtinis Józefas Trupućko (1910–1983) išleido knygą „Apie tam tikrą lietuvių-lenkų kalbinės interpretacijos atvejį onomastikos srityje (liet. priesaga *-utis*, lenk. *-uć*) („O pewnym wypadku litewsko-polskiej interferencji językowej w zakresie onomastyki (lit. przyrostek *-utis*, pol. *-uć*". Uppsala, 1982)[321].

Tik iš J. Trupućko sudaryto sąvado „Polonica vetera Upsaliensia" (Uppsala, 1958) tyrinėtojai galėjo sužinoti, jog svarbus senosios lietuvių raštijos paminklas „Kniga Nobaznistes Krikśźioniszkos" (1653) buvo išleistas du kartus.

Adamas Gregorskis spaudai parengė savo buvusio mokytojo Jano Rozwadowskio surinktus Zietelos tarmės tekstus („Litewska gwara okolic Zdięcioła na Nowogródczyźnie". Kraków, 1995)[322].

ČEKIJA

2003 m. rugpjūčio 11 d. Brno mieste mirė vienas žymiausių čekų indoeuropeistų Adolfas Erhartas. Ši netektis buvo skaudus smūgis ir baltistikai, nes šis Vaclavo Macheko mokinys labai sėkmingai darbavosi ir baltų filologijos baruose[323].

Iki 1993 m. Erhartas dėstė Brno universitete. 1988 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Beje, šį vardą siūlyta Erhartui suteikti jau 1968 metais. Tačiau dėl politinės situacijos ši procedūra užtruko net dvidešimt metų.

[320] Karaś H. Zmienność, wariantywność i wielokulturowość antroponimii południowej Wileńszczyzny w XVIII–XIX wieku. – PF, 2003, 48, p. 259–280.

[321] Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 1985, 21(1), p. 94–96.

[322] Vidugiris A. (Adamas Gregorskis). – GK, 1994, 7, p. 24–25.

[323] Liet. k. t. ist., II, p. 169–171; Sabaliauskas A. Adolfas Erhartas. – M. ir žn., p. 176–177; Blažek V. Adoplf Erhart. – Blt., 2002, 37(2), p. 388–394. Erharto darbų bibliografija (1949–2000) paskelbta jam pagerbti skirtame leidinyje Grammaticus. Brno, 2001, p. 14–23 (sudarė B. Vykypělas); Blažek V. In Memoriam Adolf Erhart. – JEES, 2003, 31(3–4), p. 435–437; Vykypěl B. Adolf Erhart. – ALL(LKK), 2003, 49, p. 173–176.

Pasitraukęs iš universiteto, Erhartas darbavosi Čekų kalbos institute (Brno), kur rašė ir redagavo „Etimologinį senosios slavų kalbos žodyną" („Etymologický slovník jazyka staroslověnského, 5–12, Praha, 1995–2003).

1984 m. Erhartas išleido apibendrinamojo pobūdžio knygą „Baltų kalbos" („Baltské jazyky". Praha, 1984). Tai labai kruopščiai parengtas veikalas, kuriame pateikiamos svarbiausios žinios apie baltų kalbų istoriją, tarmes. Toliau atskirai apibūdinama lietuvių, latvių, prūsų kalbų fonologija, baltų kalbų garsų sistemos raida, vardažodžių, veiksmažodžių kaityba, sintaksės bruožai. Po atskirų skyrių sinchroninės dalies aprašoma ir trumpa istorinė raida. Knyga baigiama trumpais lietuvių-čekų, latvių-čekų, prūsų-čekų kalbų žodynėliais.

Savo struktūra ši knyga primena anksčiau išleistus puikius Erharto apibendrinamojo pobūdžio veikalus „Indoiranėnų kalbų struktūra" („Struktura indoíránských jazyků". Brno, 1980), „Indoeuropiečių kalbos. Lyginamoji fonologija ir morfologija" („Indoevropské jazyky. Srovnávací fonologie a morfologie". Praha, 1982).

Baltų kalbų tyrinėtojams yra labai svarbus daugelio metų darbą apibendrinantis Erharto veikalas „Indoeuropiečių veiksmažodžio sistema" („Das indoeuropäische Verbalsystem". Brno, 1989). Šiame veikale, galima sakyti, apibendrinami indoeuropiečių kalbų veiksmažodžių tyrinėjimai nuo Franzo Boppo iki mūsų laikų[324].

Baltų kalbų veiksmažodžio istoriją Erhartas nagrinėjo ir atskiruose straipsniuose[325]. Reikia pabrėžti, jog Erhartas nepritarė kai kurioms vyraujančioms pažiūroms dėl baltų kalbų veiksmažodžio ir apskritai šių kalbų archajiškumo. Baltų kalbų archaizmu jis nelaikė veiksmažodžio trečio asmens skaičiaus neskyrimo. Jo nuomone, apskritai baltų kalbų veiksmažodžio sistema, išskyrus kai kuriuos atskirus bruožus, nėra archajiška. Erhartas sutinka, jog garsyno atžvilgiu baltų kalbos yra archajiškesnės už slavų kalbas. Tačiau slavų kalbų morfologinė struktūra yra

[324] Mańczak W. (Rec.) – LP, 1993, 35, p. 181–182; Красухин К. Г. (Рец.) – ВЯ, 1995, 1, с. 157–164.

[325] Erhart A. Zur Entwicklung der Verbaldiathese im Indoeuropäischen. – Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 1981, A29, p. 39–58; Zur baltischen Verbalflexion. – IF, 1984, 89, p. 215–250; Die Nichtunterscheidung von Numerus in der 3. Person des baltischen Verbs und ihre indoeuropäischen Grundlagen. – Blt., 1987, 23(2), p. 126–130.

archajiškesnė negu baltų. Skeptiškai jis žiūrėjo ir į Wolfgango Schmido hipotezę apie baltų kalbų centrinę vietą Europos kalbų areale[326].

Erhartas gražiai pratęsė žymiųjų čekų kalbininkų Josefo Zubato, Vaclavo Macheko, Pavelo Trosto baltistikos tradicijas. Šiuo metu šias tradicijas sėkmingai tęsia jaunesnioji čekų kalbininkų karta.

Vaclavas Blažekas paskelbė įdomių baltų kalbų leksikos tyrinėjimų[327]. Nemaža dėmesio baltų kalboms buvo skirta ir kalbininko disertacijoje „Indoeuropiečių zoologijos terminijos istorinė analizė" („Historická analýza indoevropské zoologické terminologie". Brno, 1992). Svariais argumentais jis papildė Vladimiro Toporovo tyrinėjimus apie vakarinę baltų ribą[328].

Tomášas Hoskovecas paskelbė naują lietuvių kalbos fonologinį inventorių[329].

Kai kurias šio darbo idėjas plėtoja Bogumilas Vykypělas[330]. Lietuvių, anglų ir kinų kalbų pavyzdžiais B. Vykypělas pamėgino pailiustruoti Prahos lingvistinio ratelio atstovo Vladimiro Skaličkos tipologiją[331]. Su

[326] Schmid W. P. Baltisch und Indogermanisch. – Blt., 1976, 12(2), p. 115–122, ir kt.

[327] Blažek V. Old Prussian bird names. – Coll. Pruth., II, p. 7–23; Baltic and Slavic 'fox'. – LgB, 1998, 7, p. 25–31; Baltic *[ ] *lākiją-* m./*[ ] *lākiją* f. „bear". – LgB, 2000, 8, p. 49–57; Old Prussian arboreal terminology. – LgB, 2001, 9, p. 29–61; A Baltic key to the etymology of Germanic **aikô* „oak". – Blt., 2002, 37(1), p. 23–24; Balto-Fennic mythological names of Baltic origin. – Blt., 2004, 39(2), p. 189–194; plg. t. p. Onoma, p. 63–69; Blažek V., Čeladín J., Běťáková. Old Prussian fish-names. – Blt., 2004, 39(1), p. 107–125; Blažek V. Balto-Slavic 'Smith'? – Blt., 2009, 44(1), p. 25–31; Balto-Slavic **μeprjo* 'Boar'. – Blt., 2010, 45(1), p. 85–94. Baltų kalbų leksikos tyrėjams gali būti įdomus V. Blažeko straipsnis apie Václavo Macheko indoeuropiečių kalbų etimologinius tyrinėjimus. – Přínos Václava Machka pro indoevropskou etymologii. – Slavia, 1994, 63(4), p. 499–501.

[328] Блажек В. Балтийские горизонты в восточночешской гидронимии? – Б-с. иссл., 2006, 17, с. 76–92; plg. t. p. Blažek V. Baltic horizon in Eastern Bohemian hydronymy? – Tiltai, 2003, 14, p. 14–20.

[329] Hoskovec T. Fonologický inventář a jeho morfonologické třídění. Obecná metodologická rozvaha nad konkrétním materiálem jezyka litewského. – Slavia, 2002, 71, p. 267–300.

[330] Vykypěl B. „Das phonologische Inventar und seine morphonologiche Klassifizierung" (einige Bemerkungen). – ALL(LKK), 2003, 48, p. 159–175.

[331] Vykypěl B. Zur Prosodie in der Typologie. – ALL(LKK), 2004, 50, p. 127–134; plg. t. p. Gedanken zur Grammatikalisierung (frei zusammenhängende Bemerkungen). – ALL(LKK), 2005, 52, p. 119–156.

Marku Gigeriu jis paskelbė straipsnį apie lietuvių ir latvių kalbų tipologiją Prahos lingvistinio ratelio požiūriu[332].

Kaip tipiškas šios mokyklos atstovas, Vykypėlas įdomiai analizuoja ir kalbotyros istorijoje tiek daug ginčų sukėlusią danų kalbininko, daug nusipelniusio baltistikai, Louis Hjelmslevo glosematinės kalbos teoriją, specialiai ją taikydamas baltų kalboms. Įdomu, kad šis čekų kalbininko veikalas „Hjelmslevo glosematika ir baltų kalbų fonologija" (V., 2005) pirmiausia buvo paskelbtas lietuvių kalba (iš vokiečių kalbos rankraščio jį vertė Axelis Holvoetas).

Baltų kalbų leksikos tyrinėtojams yra naudinga Vykypėlo knyga „Germanų, slavų ir baltų kalbų aristokratinių titulų studija" („Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích". Brno, 2004). Šiame veikale nagrinėjama **druhtinaz* 'būrys žmonių', **kuningaz*, **þeudanaz* 'tauta, žmonės', **vaiś-pati* 'viešpati', **valdnīk(a)s* 'karalius', pr. *konagis* 'karalius', lat. *ķēniņš* 'karalius', liet. *bajõras*, liet. *karãlius*, liet. *põnas*, pr. *supūni* 'ponia', pr. *waldwico* 'riteris' ir kitų panašių terminų kilmė[333].

Čekų baltistiką labai pagyvino Jiřio Marvano[334] po ilgų klajonių sugrįžimas į gimtąją Prahą. Kalbininkas, 1963 m. palikęs Prahą, dėstė Upsalos, Kalifornijos u-to filiale Davise, Pensilvanijos valstybiniame universitete (University Park), 1972–1990 m. profesoriavo Monasho universitete Melburne. Čia Marvanas dėstė įvairias slavistikos ir baltistikos disciplinas, ypač daug dėmesio skyrė ukrainiečių filologijai. Dirbdamas Melburne kalbininkas išsirūpino, kad lietuvių, latvių, taip pat kai kurios slavų kalbos gali būti įtraukiamos į brandos egzaminus[335]. Šiuo metu Marvanas yra Prahos Karlo universiteto profesorius emeritas. Jis dažnai lankosi Lietuvoje. Jį ypač domina baltų kalbų situacija Europos globalizacijos procese. Be kita ko, čekų kalbininkas bendradarbiavo ir lietuvių emigrantų spaudoje.

[332] Giger M., Vykypěl B. Die Typologie des Litauischen und des Lettischen (mit einem allgemeinem Ausblick zu den Perspektiven der Prager Typologie). – Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 2001, A 49, p. 45–86.

[333] Blažek V. (Rec.) – Blt., 2006, 41(3), p. 511–518.

[334] Plg. Liet. k. t. ist., II, p. 246–247.

[335] Australijos lietuvių metraštis. II. Vyr. red. V. Baltutis, Adelaide, 1983, p. 282–283; Taškūnas A. P. Lithuanian Studies in Australia. Tasmanija, 2005, p. 76–81.

Marvanui pagerbti 2007 m. buvo išleista knyga „Europeica-Slavica-Baltica“[336]. 1997 m. čekų kalbininkas buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu[337].

Čekijoje šiuo metu ypač sėkmingai darbuojasi Volgogrado ir Vilniaus universitetų auklėtinis Ilja Lemeškinas, kuris nuo 2000 m. dėsto Prahos Karlo universitete. Čia 2005 m. apgynė daktaro disertaciją „Dorumo kategorija rusų ir lietuvių kultūrinėje tradicijoje. Rusų bylinų, K. Donelaičio ir senosios raštijos pagrindu“ („Kategorie vědestvo / viežlyvumo v ruské a litevské kulturní tradici. Na záhladě eposů (byliny; K. Donelaitis) a starého písemnictví“, vadovas I. Marvanas). 2007 m. baigė habilitacinę procedūrą. Jo habilitacinį darbą išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas – „Sovijaus sakmė ir 1262 m. Chronografas (pagal Archyvinį, Varšuvos, Vilniaus ir I. J. Zabelino nuorašus“ (V., 2009). Pristatydamas šį veikalą įžymus mūsų senosios raštijos tyrinėtojas Sigitas Narbutas rašė: „nežinomas autorius dar Mindaugo Lietuvoje įdėjo nemažai pastangų, kad į senovės tautų, išpažinusių pagoniškus tikėjimus, gretą įtrauktų ir baltus, pastatytų juos šalia senovės graikų ir taip pirmą kartą įrašytų mus į pasaulio istoriją [...] Kitaip tariant, šis tyrimas jau leidžia apie senąją Lietuvos literatūrą jau nuo XIII a. antros pusės kalbėti kaip apie procesą, o ne paskirų įvykių rinkinį“ (antras knygos viršelis).

Apie paslaptingojo Savijaus vardo kilmę, kuria domėjosi jau ir Jonas Basanavičius, o vėliau ir Algirdas Julius Greimas, Vladimiras Toporovas, Norbertas Vėlius, Bronislova Kerbelytė, I. Lemeškinas paskelbė atskirą straipsnį[338].

Apie Josefo Zubato domėjimąsi lietuvių liaudies dainomis ir apskritai šio čeko mokslininko muzikinę veiklą daug įdomių detalių atskleidžiama I. Lemeškino straipsnyje „Josefas Zubatas – tautosakininkas“ (TD, 2008, 35, p. 273–292).

[336] Europeica-Slavica-Baltica. Jiřimu Marvanovi k 70. narozeninám. Sest. H. Petáková a H. Opleštilová. Praha, 2007. Čia skelbiamas ir I. Lemeškino straipsnis „Prof. Marvan a lituanistika. Návrat české baltistiky“, p. 75–79.

[337] Ar lietuvių kalba gali būti tiltas į Europos kalbų pasaulį? Kalbėjosi R. Urnėžiūtė. – GK, 2007, 7, p. 20–25.

[338] Lemeškin I. Sovijaus vardo etimologizavimo problematiškumas. – K. ist. ir d. prob. 2, p. 357–365.

Apie Jono Basanavičiaus ryšius su garsiuoju čekų folkloristu Jiřiu Polyvka rašoma I. Lemeškino straipsnyje „Jiržis Polyvka ir lituanistika, arba kaip Jono Basanavičiaus *Levai* atsidūrė Prahoje. 150-ąsias gimimo metines paminint" (TD, 2008, 35, p. 318–328)[339].

I. Lemeškinas išaiškino, kad čekų baltistikos pradininkas, Liudviko Rėzos dainų į čekų kalbą vertėjas Františekas Ladislavas Čelakovskis yra rašęs ir lietuvių kalbos žodyną[340].

Kiekvienam besidominčiam baltų kalbomis ir jų tyrinėjimo istorija ypač turėtų būti įdomi I. Lemeškino studija „Augustas Schleicheris ir Praha"[341].

Beveik tokiu pačiu pavadinimu 1995 m. Prahoje buvo išleista Teodoro Syllabos knyga „Augustas Schleicheris ir Čekija" („August Schleicher und Böhmen", Prag, 1995). Tačiau I. Lemeškino studija yra daug „lituanistiškesnė".

Dera priminti, kad šiuo metu Brno universitete darbuojasi Vilniaus universiteto auklėtinis Vaidas Šeferis, be kitų dalykų, parengęs ir iš vokiečių kalbos išvertęs ne tik kalbininkams įdomią knygą „Mano tėvynė – prie jo širdies". Gabrielos Eleonoros Mol-Basanavičienės dienoraštis ir laiškai" (V., 2010). Surado ir aprašė iki šiol neskelbtą Karelo Janáčeko disertaciją apie Donelaičio kirčiavimą (Blt., 2008, 43(2), p. 321–322).

Prūsų kalbos tyrinėtojų dėmesį galėtų atkreipti neseniai atrastas ir iki šiol neskelbtas čekų filologo Antonino Matzenauerio (1823–1893) „Senosios prūsų kalbos tyrinėjimas" („Beiträge zur Kunde der altpreussischen Sprache), kurį Eva Haulová skelbia leidinyje „Studia etymologica Brunensia" (A–B, Praha, 2003, 2, p. 31–51; D–K, 2006, 3, p. 2007–249).

[339] Latvių filologams turėtų būti įdomi šiame straipsnyje minima detalė, kad Polyvkos buvusios studentės Martos Grimmos (Endzelīnos, vėliau Kelpės) latviškai parašytos disertacijos rankraštis apie latvių pasakas, „iki šiol niekieno nevartomas guli Čekijos mokslų akademijos archyve" (p. 323).

[340] Lemeškin I. F. L. Čelakovskio (1799–1892) Lietuvių kalbos žodynas. – Leksikologija ir terminologija: teorija, praktika, istorija. Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms. V., 2008, p. 33–34.

[341] Lemeškin I. Augustas Schleicheris ir Praha. August Schleicher und Prag. – Lituanistinis Augusto Schleicherio palikimas. I t., Das lituanistische Erbe August Schleichers. Bd. I, V., 2008, p. 63–149.

Kaip ir anksčiau, šioje šalyje baltistika labiausiai domino Ivaną Duridanovą[342]. Deja, 2005 m. gruodžio 8 d. žymiausio bulgarų baltisto netekome (mirė Sofijoje).

Baltų kalbų duomenimis dažnai remiamasi jo knygos „Trakų kalba" vokiškame variante „Die Sprache der Thraker" (Neuried, 1985)[343], taip pat balkanistikos problemoms skirtuose straipsniuose[344].

Duridanovas naujai mėgino aiškinti liet. *Telšė* (ar *Télšė*), latv. *Talši*, kuršių *Telse* kilmę. Čia jis įžiūri *k'*- išplėstą ide. šaknį **(s)te-* 'tekėti (plg. gr. τέλμα 'pelkė', arm. *tełm* 'dumblas', ide. **telk'*- : **tolk'*- > balt. **tels-* : **tals-*)[345].

Įdomus Duridanovo straipsnis apie vadinamuosius kentuminius elementus slavų ir baltų kalbose[346]. Į mėginimus tokių elementų rasti šiose kalbose Duridanovas žiūri skeptiškai.

Baltų ir senųjų Balkanų kalbų ryšių tyrinėjimus Duridanovas apibendrino specialiame straipsnyje[347].

Atskirai reikėtų paminėti Duridanovo straipsnį apie jo trakų kalbų tyrinėjimo metodiką[348]. Šis straipsnis – tai atsakas į žymiojo bulgarų indoeuropeisto, buvusio Duridanovo mokytojo akademiko Vladimiro Georgijevo (1908–1986)[349] kritiką, kurią jis išsakė Duridanovo knygos „Die Sprache der Thraker" recenzijoje. Be kitų dalykų Georgijevas čia kritikuoja net ir baltų kalbų panaudojimo pobūdį: „Jis (Duridanovas)

[342] Liet. k. t. ist., II, p. 171–173.

[343] Lochner von Hüttenbach F. (Rec.) – Kratylos, 1987, 32, p. 93–98.

[344] Duridanov I. Thrakische Eigennamen in den mykenischen Texten. – Linguistique Balkanique, 1985, 28(1), p. 5–12; Zur kleinasiatischen Toponymie. – Ten pat, 1987, 30(1), p. 39–50; Zur Frage der Lautverschiebung im Thrakischen. – Ten pat, 1988, 31(1–2), p. 57–64; Фракийские этимологии. – К 70-летию Топорова, с. 86–89.

[345] Duridanov I. Zur Kurländischen Toponymie. – Blt., 1996, 31(2), p. 227–229.

[346] Duridanov I. Die scheinbaren Kentum – Elemente im Slawischen und Baltischen. – Linguistique Balkanique, 1993, 36(3), p. 199–209.

[347] Duridanov I. Die Beziehungen des Baltischen zu den alten Balkansprachen. – Indogermanisch, Slawisch und Baltisch. München, 1992, p. 13–20.

[348] Duridanov I. Probleme der thrakischen Sprache I. – Linguistique Balkanique, 1987, 30(2), p. 73–84.

[349] Liet. k. t. ist., II, p. 185; Duridanov I. Vladimir Georgiev (16.II.1908–14.VII.1986). – Linguistic Balkanique, 1993, 36(3), p. 177–178.

lygina panašiai skambančius, daugiausiai baltiškus tikrinius vardus ar žodžius, ypač kai penkios ar daugiau viena po kitos einančios fonemos yra vienodos ar genetiškai tos pačios trakų ir baltų kalbose, ir nustato jų giminiškumą. Toks tyrinėjimo būdas buvo ir anksčiau naudojamas, tačiau ne tokiu mastu, kaip daro Duridanovas[350].

Tačiau kai kurie Duridanovo trakiškų ir baltiškų vietovardžių sugretinimai net ir pačiam Georgijevui atrodė įtikinantys.

Reinholdo Trautmanno „Baltų-slavų kalbų žodyną" („Baltisch-Slavisches Wörterbuch". Göttingen, 1923) kalbininkas mėgino papildyti naujais baltų ir pietų slavų leksikos atitikmenimis[351].

1988 metais Duridanovas lankėsi Lietuvoje. Apie trakų kalbą skaitė paskaitas Vilniaus universitete.

Pastaruoju metu baltistikos problemomis domisi ir bulgarų indoeuropeistas Georgijus T. Rikovas. Daugiausia jį domina senųjų ide. šaknų atspindžiai atskirų baltų kalbų leksikoje[352].

VENGRIJA

Pastaraisiais dešimtmečiais tam tikra lituanistinė veikla yra gerokai suaktyvėjusi ir Vengrijoje, šalyje, kuri senesnių lituanistikos ir apskritai baltistikos tradicijų neturėjo.

Pirmiausia ši veikla susijusi su žymiu Rytų ir Vidurio Europos kultūros, literatūros tyrinėtoju, lietuvių literatūros vertėju Endre Bojtáru. Šis ir teoriškai, ir praktiškai lietuvių kalbą mokantis filologas daugelį nustebino įspūdingu apibendrinamojo pobūdžio veikalu, kuris 1997 m. buvo išleistas vengrų kalba „Baltistikos įvadas. Baltų kultūra senovėje" („Bevezetés a baltisztikába: A balti kultúra a régiségben". Budapest, 1997)[353] ir 1999 m. kiek papildytas anglų kalba – „Įžanga į praeitį. Baltų tautų kultūros istorija" („Foreword to the Past. A Cultural History of the Baltic People". Budapest, 1999).

[350] Cituojama iš Duridanovo straipsnio, p. 76.

[351] Duridanov I. Baltisch-südslavische lexikalische Parallelen. – Onoma, p. 145–149.

[352] Rikov G. T. Lithuanian *pažél* and Old Irisch *galar*, Hetite *kallar*. – LgB, 1992, 1, p. 213–216; Lithuanian *penéti, pęslas* and the Indo-European nasal infix presents. – LgB, 1993, 2, p. 115–119; Lithuanian *ráuti*, Old Bulgarian *ryti*, Latin *rūta* caesa and *rutus, -ūs, rutrum, rutellum*. – PoB, 1997, 7, p. 25–31.

[353] Sabaliauskas A. Baltistikos įvadas vengrų kalba. – LKK, 1997, 38, p. 259.

Bojtaro knygą sudaro penkios dalys: „Įvadas“, „Baltų gentys ir tautos“, „Baltų kalbos ir tarmės“, „Baltų mitologija“, „Išvados. Sava ir svetima istorijoje“. Nuo ankstesnių panašaus pobūdžio veikalų Bojtáro knyga skiriasi ypač tuo, kad čia didžiulis skyrius skiriamas mitologijai (p. 233-342), plačiai operuojama archeologijos faktais. Jaučiasi, kad knygą rašė ne ramus faktų dėstytojas, bet puikiai plunksną valdantis ir polemiką mėgstantis literatas. Labai svarbu, kad knygoje daug remiamasi vengrų mitologų, folkloristų, etnografų, archeologų darbais, kurie dažnai parašyti vengriškai ir baltų kalbų tyrinėtojams iki šiol nebuvo žinomi. Pats knygos autorius yra gerai pažįstamas su lietuvių, latvių ir kitų tautų tyrinėtojų darbais. Literatūros sąrašas – apie tūkstantis įvairiomis kalbomis parašytų knygų bei straipsnių.

Nepaisant vieno kito netikslumo ar ginčytino teiginio, ši daugiau nei dešimtį kruopštaus darbo pareikalavusi, anot Bonifaco Stundžios, nestandartinė į kokio žanro rėmus sunkiai įspraudžiama knyga yra reikšmingas baltistikos įvykis[354].

1999 m. Bojtáro knyga buvo apginta kaip habilitacinė disertacija.

1985 m. Bojtáras išleido praktinį lietuvių kalbos vadovėlį („Kevés szóval litvánul“. Budapest, 1985). Tai taip pat pirmas tokio pobūdžio leidinys vengrų kalba. Parašė „Lietuvių kultūros istorijos vadovą“ („Litván kalauz“. Budapest, 1989).

Tiesiog kapitaliniu vengrų lituanistikos veikalu galima pavadinti Bojtáro „Lietuvių–vengrų kalbų žodyną. Litván-magyar szótar“ (V., 2007). Lietuvišką žodyno dalį iš esmės sudaro kompiuterinis „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (V., 1993) variantas, papildytas lietuvių kalbos dažninių žodynų duomenimis. Veikalą redagavo Aranka Laczházi, Ričardas Petkevičius, Beatrix Tölgyesi. Prie jo parengimo prisidėjo taip pat lietuvių kalbininkės Aurelija Gritėnienė ir Rita Šepetytė. Už šį veikalą 2008 m. Bojtárui buvo paskirtas vienas iš žymiausių Vengrijos kultūrinio gyvenimo *Palladium* apdovanojimų[355].

Kad talentingas vengrų filologas pasuko į lituanistiką, pirmiausia turėtume dėkoti Kostui Korsakui. Mat kai vengras nutarė mokytis bal-

[354] Stundžia B. (Rec.) – Blt, 2000, 35(1), p. 114–116; Savitas žodis apie baltų praeitį. – Kultūros barai, 2001, 1, p. 92–95.

[355] Petkevičius R. Iš patirties rengiant „Lietuvių-vengrų kalbų žodyną“. – Lietuvių kalbos institutas ir baltistikos centrai. – Vilnius, 2008, p. 24–25; plg. t. p. Baltistikos gintarinis kelias Vengrijoje, kalb. R. Petkevičius. – Literatūra ir menas, 2010.IX.3.

tų kalbų, jis parašė laiškus Lietuvių kalbos ir literatūros bei Latvijos Mokslų akademijos Literatūros ir kalbos institutų direktoriams. Latvijos instituto direktorius jaunajam vengrui nieko neatsakė – K. Korsakas parašė laišką ir atsiuntė knygų, tarp jų lietuvių kalbos vadovėlį. K. Korsakas buvo pirmasis, su kuriuo vengras kalbėjo lietuviškai (1968 m. Prahoje įvykusiame tarptautiniame slavistų kongrese). Ypač artimi draugystės ryšiai E. Bojtárą siejo su Vytautu Kubiliumi.

Su poetu Dezsö Tandoriu į vengrų kalbą jis išvertė Kristijono Donelaičio „Metus" („Évszakok". Budapest, 1970), vienas ar su kitais – Juozo Grušo, Justino Marcinkevičiaus, Kazio Sajos, Tomo Venclovos, Sauliaus Tomo Kondroto ir kitų kūrinių. Nagrinėja lietuvių literatūros problemas. Bendradarbiauja lietuvių spaudoje.

Seniai įvairiomis baltistikos problemomis, ypač finų ir baltų tautosakos ryšiais, domisi įžymus vengrų folkloristas Vilmosas Voigtas (Vilmošas Voitas). Jis 1994 m. apgynė habilitacinę disertaciją „Baltų-finų tautų folkloras kaip Europos folkloro dalis" („A balti finn népek folklórja, mint az európai folklór része").

Taip pat paskelbė straipsnių apie senuosius vengrų ir baltų kalbų leksikos ryšius[356]. Minėtinas jo vilniškėje „Baltisticoje" išspausdintas straipsnis apie lietuvių ir latvių eilėdarą, jos ryšius su finų eilėdara[357].

Voigtas artimai bendrauja su lietuvių folkloristais.

Vilčių teikia jauna lietuvių kalbos tyrinėtoja Aranka Laczházi[358]. Kalbininkę ypač domina XIX a. antrosios pusės lietuvių bendrinės kalbos formavimasis, ypač „Aušros" leksika[359]. Tyrinėjo ir lietuvių kalbos veikslus[360].

[356] Voigt V. Hungaro-Baltica. – Don. Balt., p. 574–580; On Baltic and Hungarian Prehistoric Contacts. – JBS, 1980, 1, p. 78–83.

[357] Voigt V. Recent Perspectives in the Study of Baltic Metrics. – Blt., 1977, 13(2), p. 374-382.

[358] Vengrų baltistė Aranka Lachazi (Laczházi) „Atgimimui" pasakoja apie savo kelią į baltistiką ir Vengrijos baltistų darbus. Kalb. S. Kairys. – Atgimimas, 2005.IX.30.

[359] Лацхази А. Раазвитие литовской философской терминологии. – Studia Russica XVII. Budapest, 1999, p. 187-193; Роль калькирования в развитии словарного состава литовского литературного языка во второй половине XIX века. – Ten pat, XVIII, 2000, p. 119–124; Laczházi A. XIX a. pabaigos bendrinės lietuvių kalbos naujųjų terminų šaltiniai (*Aušros* tekstų analizė). – Prace Bałtystyczne 3. Warszawa, 2006, p. 187–193.

[360] Лацхази А. Аспектуальность в литовском в сопоставлении с русским. – Studia Russica XVI. Budapest, 1997, p. 224–230.

Domėjimąsi baltistika Vengrijoje rodo ir tas faktas, kad Budapešte 2000 m. buvo surengta tarptautinė konferencija „Kalbos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir dabartinės Centrinės ir Rytinės Europos šalyse: žodžių, posakių ir idėjų migracija". Tarp konferencijos dalyvių buvo vienuolikos šalių kalbininkai. Konferencijos siela („the life and soul") buvo mūsų minėtoji Aranka Laczházi[361].

Konferencijos pranešimai paskelbti žurnalo „Studia Russica" XVIII-tame tome. Leidinio viršelis, be kita ko, papuoštas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio reprodukcija.

Vengrijos aukštosiose mokyklose yra dėstomos baltų kalbos. Vengrijoje darbuojasi Vilniaus ir Latvijos universitetų auklėtinis Ričardas Petkevičius.

Prie baltistikos populiarinimo Vengrijoje nemaža prisidėjo ir 1993–1996 m. šios šalies aukštosiose mokyklose dirbusi latvių kalbininkė Daina Nītiņa.

Belieka pridurti, kad „Trumpą lietuvių-vengrų ir vengrų-lietuvių kalbų žodyną" (V., 1997) parengė Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto dėstytoja, tuo metu be sociologijos dalykų, dėsčiusi ir vengrų kalbą, vengrė socialinių mokslų daktarė Margit-Marija Rubaževičienė Homoki, o redagavo lietuvių kalbininkė Asta Kupčinskaitė-Ryklienė. Žodyno autorė už šį darbą buvo apdovanota Pasaulio vengrų asociacijos sidabro medaliu „Už vengrų tautą".

Vengrų ir baltų kalbų leksikos ryšius tyrinėja Andris Zoltánas.

[361] Andronov A. The Budapest Conference on Baltic Studies. – Blt., 2000, 35(1), p. 117–118.

VOKIETIJA

Kaip jau esame anksčiau rašę[1], lituanistikos tradicijos šioje šalyje gimė kartu su lyginamąja kalbotyra. Daugelis žymiųjų vokiečių indoeuropeistų užima garbingą vietą ir lietuvių ar apskritai baltų kalbotyros istorijoje. Reikšmingas vokiečių mokslininkų indėlis į šią kalbotyros sritį yra ir mūsų laikais.

Raineris Eckertas baltistikos istorijoje bus minimas ne tik kaip nepaprastai darbštus tyrinėtojas, bet ir kaip puikus pedagogas, sumanus baltistikos tyrinėjimų organizatorius[2].

Buvusioje Vokietijos Demokratinėje Respublikoje Eckertas vadovavo svarbiausiam šios šalies baltistikos tyrinėjimų centrui – VDR Mokslų akademijos sistemoje veikusio Centrinio kalbotyros instituto Baltistikos skyriui. Po Vokietijos susivienijimo mokslą pertvarkius pagal Vakarų Vokietijos mokslo organizacijos struktūros modelį, VDR Mokslų akademija ir joje veikę institutai buvo panaikinti[3]. Nuo 1992 m. Eckerto mokslinė veikla daugiausia susijusi su Greifswaldo Ernsto Moritzo Arndto universitetu. Čia Eckertas iki 1996 m. išėjimo į pensiją vadovavo daugiausia jo paties iniciatyva įsteigtam Baltistikos institutui.

[1] Liet. k. t. ist., I, p. 59–60.

[2] Liet. k. t. ist., II, p. 177–180; Sabaliauskas A. Padėkokime Raineriui Ekertui. – GK, 1996, 12, p. 19–21; Vanags P. Raineram Ekertam – 70. – BF, 2001, 10, p. 265–270; Sliesoriūnienė E. Inteligentų karta. V., 2006, p. 197–201. Verzeichnis der wissenschaftlichen Publikationen von Rainer Eckert. – ZfPh, 1981, 34(5), p. 581–590; Verzeichnis der wissenschaftlichen Publikationen von Rainer Eckert. – Problemy frazeologii europejskiej. II. Warszawa, 1997, p. 24–49; Nachtrag zum Gesamtverzeichnis der wissentschaftichen Publikationen von Rainer Eckert (1996–2000). – BF, 2001, 10, p. 271–274; Verzeichnis der baltistischen Publikationen von Rainer Eckert. – Asp., p. 385–398; Rainer Eckert. Bibliografija. Bibliographie. Įžangos žod. R. Venckutės. V., 2011.

[3] Bukevičiūtė E. J. Lituanistika dabartinėje Vokietijos Federacinėje Respublikoje. – Lit., 1994, 4(20), p. 50–58.

1997 m. Vilniaus universitetas Eckertui suteikė garbės daktaro laipsnį. 1999 m. tokį laipsnį jam suteikė ir Latvijos universitetas.

Pastarieji dešimtmečiai Eckertui buvo labai sėkmingi tiek baltistikos, tiek ir slavistikos srityse.

Kaip jau buvo minėta ankstesnėje mūsų knygoje, daugybę straipsnių Eckertas paskelbė apie baltų kalbų *i*-kamienius vardažodžius. Šia tema jis Leipcigo universitete 1977 m. apgynė ir habilitacinę disertaciją. 1983 m. Eckerto veikalas buvo išleistas atskira knyga „Baltų kalbų vardažodiniai i-kamienai, ypač atsižvelgiant į slavų kalbas". („Die Nominalstämme auf *-i* im Baltischen under besonderer Berücksichtigung des Slawischen". Berlin, 1983). Knygą autorius paskyrė savo „mylimų tėvų" atminimui.

Knygą sudaro penkios dalys. Pirmojoje – įvadinėje dalyje autorius nurodo, jog tyrinėjimo objektas yra tik daiktavardžių *i* kamienai, be to, tik tų, kurie yra bendri bent dviem lyginamoms kalboms. Pagrindinį dėmesį jis skiria ne fleksijos raidai, bet pagal šį modelį kaitomų leksemų aprašymui. Aptariamos čia ir kai kurios naujos baltų-slavų kalbinės giminystės tyrinėjimo tendencijos, kurių išeities taškas yra ne vienybės, o kalbinių ryšių koncepcija. Nesutikdamas su A. Meillet, Eckertas pabrėžia, kad priebalsinių kamienų perėjimas į *i* kamieną be abejonės yra specifinis baltų ir slavų kalbų bruožas.

Antrojoje dalyje aptariami baltų kalbų *i*-kamieniai daiktavardžiai, turintys atitikmenis kitose indoeuropiečių kalbose. Trečiojoje – daiktavardžiai, turintys specialius atitikmenis vien tik slavų kalbose. Ketvirtojoje – daiktavardžiai, būdingi vien tik baltų kalboms. Paskutinėje knygos dalyje pateikiamos apibendrinamojo pobūdžio išvados.

Atskirose dalyse tiriamąją medžiagą autorius skirsto į atitinkamas grupes, pavyzdžiui, aptardamas *i*-kamienius daiktavardžius, turinčius atitikmenis kitose indoeuropiečių kalbose, jis atskirai nagrinėja bendruosius baltų-indoeuropiečių atitikmenis (plg. liet. *akìs*, lat. *acs* ir kt.), lietuvių-prūsų-indoeuropiečių atitikmenis (liet. *ántis*, pr. *antis* ir kt.), latvių-prūsų-indoeuropiečių (lat. *ùoss* 'ąsa, rankena', pr. *ansis* 'lenktas kablys', vienintelis atitikmuo), rytų baltų (lietuvių-latvių) – indoeuropiečių (liet. *akstìs*, lat. *astigalis* 'uodegos galas'), vienos baltų kalbos – indoeuropiečių (liet. *buitìs*; lat. *bārksts* 'kutas, spurgas'; pr. *mattei* 'vns. naud. mastas, saikas'.

Kaip ir kiti Eckerto darbai, ši knyga parašyta labai sistemingai. Čia išanalizuota labai gausi faktinė medžiaga. Pažymėtina, kad knygoje analizuojami ne tik vadinamieji pirminiai daiktavardžiai, bet ir senieji derivatai bei kompozitai, į kuriuos ankstesniuose tyrinėjimuose nebuvo pakankamai kreipiamas dėmesys[4].

Suprantama, abejotinų vietų čia esama. Pavyzdžiui, ką tik minėtas pr. *mattei* veikiausiai suponuoja *o*-kamienį **mats*[5].

Kita baltų ir slavų kalbotyros sritis, kurioje Eckertas ypač daug nuveikė, yra frazeologija.

Pirmiausia čia galbūt reikėtų paminėti jo monografiją „Slavų ir baltų kalbų istorinės frazeologijos ir leksikologijos tyrinėjimai (Sisteminis fragmentas iš drevinės bitininkystės)" („Untersuchungen zur historischen Phraseologie und Lexikologie des Slawischen und Baltischen (Systemfragmente aus der Terminologie der Waldimkerei)". Berlin, 1981).

Atskirai aptaręs slavų kalbų faktinę medžiagą – junginius su **laziti* 'kopinėti, laipioti', Eckertas nagrinėja liet. *kópti bitès*, lat. *bites kâpt*, liet. *mẽdų kópti*, lat. *mędu kâpt*, liet. *drevès kopinéti*, lat. *bites dravēt*. Atkreipia dėmesį į latvių ir slavų bitininkystės terminiją, susijusią su slav. **děti*, lat. *dēt* 'dėti' (plg. *dravu (dori) dēt* 'daryti avilį (išskobiant medį)'. Apskritai čia stengiamasi išryškinti, kas yra bendra ir kas skiriasi šios teminės grupės frazeologijos ir leksikologijos sistemoje. Į akis krinta labai gausus lietuvių, latvių kalbų tarminės medžiagos, šių tautų tautosakos faktų panaudojimas. Jais autorius stengiasi kompensuoti gana skurdžius ir palyginus vėlai užfiksuotus šių kalbų rašytinius duomenis.

Reikėtų pridurti, kad medžiagą šiai monografijai, be daugybės kitų šaltinių, Eckertas rinkosi ir akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" kartotekoje[6].

Baltų ir slavų kalbų bitininkystės terminijos klausimais Eckertas yra paskelbęs ir nemaža straipsnių[7]. Atkreiptinas dėmesys, kad kalbininkas puikiai pažįsta ir su bitininkyste susijusias realijas.

[4] Stundžia B., Venckutė R. (Rec.) – Blt., 1986, 22(2), p. 72–78.

[5] Mažiulis V. Prūsų kalbos etimologijos žodynas, 3, L–P. V., 1996, p. 115–116.

[6] Варбот Ж. Ж. (Рец.) – ВЯ, 1982, 2, с. 148–151.

[7] Eckert R. Zur baltischen Bezeichnung des Waldbienenstockes. – Sym. Balt., p. 45–52; Lettisch-slawische Übereinstimmungen aus der Terminologie der Wal-

Baltų kalbų frazeologijos problemoms daug dėmesio skiriama ir Eckerto knygoje „Slavų kalbų istorinės frazeologijos tyrinėjimai (atsižvelgiant į baltų kalbas)“ („Studien zur historischen Phraseologie der slawischen Sprachen (unter Berücksichtigung des Baltischen)“. München, 1991)[8].

Baltų kalbų frazeologijos tyrinėtojai nemaža vertingos medžiagos ir teorinių teiginių ras Eckerto drauge su Kurtu Güntheriu parašytoje knygoje „Rusų kalbos frazeologija“ („Die Phraseologie der russischen Sprache“. Leipzig etc., 1992)[9]. Žinoma, juos labiausiai turėtų dominti Eckerto straipsniai, kuriuose specialiai nagrinėjama baltų ir slavų kalbų frazeologizmai, jų semantinė raida, istorija, tarpusavio sąveika[10].

dimkerei. – ABSl, 1982, 14, p. 109–119; Die historische Schichtung des Fachwortschatzes der Waldimkerei im Baltischen und Slawischen. – Blt., 1989, 25(1), p. 6–23; Zur Deutung einigen alttschechischer Wörter aus dem Bereich der Waldimkerei. – Slavia, 1990, 59(4), p. 397–406; Zur Etymologie von russ. *улица* 'Strasse, Gasse'. – ZfSl, 1990, 35(3), p. 418–423; Sprachliche Zeugnisse für die Waldimkerei bei den Prussen. – LgB, 1993, 2, p. 221–229; Baltisch-slawisch-finnougrische Entsprechungen im Wortschatz der Waldimkerei. – FUF, 1997, 54(1–2), p. 151–164; Zur Etymologie von Phraseologismen: Theorie und Praxis. – Studia etymologica Brunensia, 6, Praha, 2009, p. 93–100; Serbische/kroatische Lesefrüchte. – Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, к. 4, Београд, 2010, с. 63–78, ir kt.

[8] Günther K. (Rec.) – ZfSl, 1993, 38(2), p. 310–312; Paulauskas J. (Rec.) – Blt., 1995, 30(2), p. 105–107.

[9] Matešić J. (Rec.) – ZfSlPh, 1993, 53(2), p. 410–412; Mokienko V. M. (Rec.) – ZfSl, 1993, 38(2), p. 313–317.

[10] Eckert R. Zur historischen Phraseologie der slawischen und baltischen Sprachen. – ABSl, 1986, 17, p. 103–116; Historische Phraseologie der slawischen Sprachen (unter Berücksichtigung des Baltischen). – ZfSl, 1987, 32(6), p. 801–807; Forschungsansätze zur Erhellung der baltisch-slawischen Sprachbeziehungen am Material der Lexik und Phraseologie. – Ten pat, 1989, 34(4), p. 560–569; Phraseologismen mit der Komponente 'Rettich' im Litauischen und Ostslawischen. – Lit., 1990, 1, p. 69–77; Stehende Vergleiche mit dem Wort für 'Beere' im Ostbaltischen und Ostslawischen. – ZfSl, 1994, 39(2), p. 185–204; Historical Phraseology of Baltic Languages. – Ten pat, 1994, 39(4), p. 499–503; Besonderheiten der ostbaltischen (litauischen und lettischen Phraseologie). – Europhras'95. Bochum, 1998, p. 175–190; Der historische Zusamenhang von Idiomen und Sprichwörtern im Slawischen und Baltischen. – Europhras'97. Bratislava, 1998, p. 86–95; Slawisch-baltische Entsprechungen aus dem Bereich der Phrasemik. – Ling. et Phil., c. 163–181; Balto-slavica in der historischen Phraseologie. – WdSl, München, 2008, 32, p. 117–125; ir kt.

Atskirai reikėtų paminėti Eckerto straipsnius apie liet. *válgyti*, rytų slav. *vologa* 'skystas (riebus) valgis' semantinę raidą[11], apie baltų ir slavų miško dvasios pavadinimus[12], liet. *giltinė* kilmę[13].

Kaip ir daugelio žymiųjų baltistų, nemažą duoklę Eckertas atidavė prūsų kalbai ir apskritai kultūrai[14]. Dalis jo prūsistikos darbų paskelbta atskiru leidiniu „Senosios prūsų kalbos studijos" („Altpreussische Studien". Dieburg, 2001). Be kitų straipsnių, šiame leidinyje skelbiamas išsamus straipsnis apie V. Toporovo veikalą „Prūsų kalba. Žodynas" („Прусский язык. Словарь". Москва, 1975–1990, 1–5) ir kai kurių kitų prūsistikos veikalų recenzijos. Suprantama, prūsų kalbos faktais jis gausiai operuoja ir daugelyje savo baltistikos bei slavistikos tyrinėjimų.

Nesvetimos Eckertui ir įvairios baltų bei slavų tautosakos problemos[15]. Ypač reikšminga čia jo knyga „Latvių liaudies dainų kalbos studijos" („Studien zur Sprache der lettischen Volkslieder". Frankfurt am Main etc. 2007)[16].

[11] Eckert R. Eine balto-slawische semantische Sonderübereinstimmung (Zu ostlit. *valgà*: russ. dial. *vólóga* und weiteren Entsprechungen. – PoB, 1982–83, 2–3, p. 15–27; Ostslawisch dial. *vologa* 'flüssige (fette) Speise'. – ZfSl, 1984, 29(1), p. 2–18.

[12] Eckert R. Zu den baltischen und slawischen Bezeichnungen des Waldgeistes. – JBS, 1992, 23(1), p. 3–16.

[13] Eckert R. Litauisch *Giltinẽ* 'Tod; Todesgöttin'. – PoB, 1997, 7, p. 41–52.

[14] Eckert R. Gibt es eine altpreussische Phraseologie? – Coll. Pruth., I, p. 7–11; Eine genaue Entsprechung zur apr. *kellewesze* im Russisch-Kirchenslawischen. – LgB, 1992, 1, p. 179–182; Wagen und Pferd in Sprache und Kultur der alten Preussen. – Vakarų baltų kalbų ir kultūrų reliktai. Klaipėda, 1994, p. 3–5; Zur altpreussischen Sprache und Kultur. – Tumult. Schriften zur Verkehrswissenschaft, 1991, 21, p. 18–37; Zur Deutung einiger altpreussischer Personennamen aus dem Insterburger 'Schadenbuch' Anfang des 15. Jahrhunderts. – Coll. Pruth., II, p. 61–68, ir kt. Už prūsų kalbos ir kultūros tyrinėjimus Eckertui 2010 m. buvo paskirta vadinamoji Tolkemitos premija.

[15] Eckert R. Der lettische Blocksabend und seine Entsprechungen im Litauischen, Serbokroatischen und Bulgarischen (Brauchtum-Sprache-Folklorismus). – Folklorerezeption in der Gegenwart. – Rostocker Forschungen zur Sprach- und Literaturwissenschaft, 1990, 8, p. 87–94; Übereinstimmungen aus der baltischen und slawischen Folklore (Reminiszenzen an der Brautraub). – Slavia, 1994, 63(4), p. 441–450; Brauchtum und Folklore im Ostbaltischen. Zum Johannisfest (lett. *Jāņi* : lit. *Jonìnės*) und zu den Johannisliedern. – Auf. u. Meth., p. 427–455; Hoopoe and Cuckoo in Latvian Folksongs and Folk Belief. – TD, 2008, 35, p. 269–272; ir kt.

[16] Rosinas A. (Rec.) – Blt., 2007, 42(2), p. 302–307.

Kaip ir ankstesnėje savo mokslinėje veikloje, nemaža dėmesio jis skyrė Kristijono Donelaičio kūrybai[17]. Paskelbė straipsnį apie Martyno Liuterio įtaką senajai baltų raštijai[18]. Baltistų suvažiavime Stokholme jis skaitė pranešimą apie Kazimiero Jauniaus „Lietuvių kalbos gramatiką“[19]. Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorikams labai įdomi Eckerto su Gerhardu Schlimpertu parengta publikacija „Augusto Leskieno laiškai Karlui Brugmannui“[20].

Keletą plačių straipsnių apie baltų kalbas Eckertas parašė įvairiems enciklopediniams leidiniams[21].

Eckertas redagavo 1993 m. Klaipėdoje įvykusios konferencijos medžiagą „Baltų kalbos bei literatūros ir jų vaidmuo vokiečių-lietuvių bendravimui“ („Die baltischen Sprachen und Literaturen und ihre Rolle bei der deutsch-litauischen Begegnung“. Essen, 1994).

Eckertas taip pat redagavo Greifswaldo universiteto leidinį „Aktualios baltistikos problemos“ („Aktuelle Probleme der Baltistik“ Essen. 1996). Šiame leidinyje skelbiami ir būrio lietuvių filologų darbai. Pats redaktorius čia paskelbė straipsnį „Apie latvių ir lietuvių liaudies dainų kalbą“ („Zur Sprache der lettischen und litauischen Volksdichtung“, p. 52–72).

Eckertas vokiečių filologų spaudoje, daugiausia žurnale „Zeitschrift für Slawistik“ paskelbė daugybę įvairių baltistikos veikalų recenzijų. Eckerto iniciatyva keturi šio žurnalo sąsiuviniai specialiai buvo paskirti baltistikos problemoms. Kaip jau buvo minėta lietuvių leksikografi-

[17] Eckert R. Asmenvardžiai K. Donelaičio „Metuose“. – Darbai apie Kristijoną Donelaitį. V., 1993, p. 109–112; apie lietuviškus tikrinius vardus K. Donelaičio kūriniuose ir jų perteikimą vokiškuose vertimuose Eckertas skaitė pranešimą 1984 m. Leipcige įvykusiame XV tarptautiniame onomastikos kongrese.

[18] Eckert R. Martin Luther und das frühe baltische Schriftum. – Полата Книгописьная, 1987, 16, p. 6–25.

[19] Eckert R. Die „Grammatik der litauischen Sprache“ von K. Jaunius (1911) und K. Buga's Übersetzung derselben ins Russische (1916). – Proceedings from the 9th Conference on Baltic Studies in Scandinavia. Stockholm, 1990, p. 471–481.

[20] Schlimpert G., Eckert R. Briefe August Leskiens an Karl Brugmann. – ZfSl, 1981, 26(2), p. 222–238; 26(4), p. 524–542; 1983, 28(3), p. 440–467; plg. t. p. Eckert R. Zu Leskiens baltischen Forschungen. – Ten pat, 1981, 26(2), p. 199–204.

[21] Sprachen in Europa. Sprachsituation und Sprachpolitik in Europäischen Ländern. Innsbruck, 1999, p. 147–162; Variationstypologie. Ein sprachtypologisches Handbuch der europäischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart Herausg. von Th. Roelcke. Berlin-New York, 2003, p. 573–622; Wieser Encyklopedie des europäischen Osten. Lexicon der Sprachen des eur. Ostens. Klagenfurt, 2002, 10, p. 539–631.

jos apžvalgoje, vokiečių kalbininkas kartu su Elvyra J. Bukevičiūte, Emilija Hemmerling recenzavo svarbaus lietuvių leksikografijos veikalo Juozo Križinausko ir Stasio Smagurausko „Vokiečių-lietuvių kalbų žodyno" (V., 1989–1991; III leid. V. 2003) rankraštį.

Eckertas drauge su savo bendradarbiais E. J. Bukevičiūte ir Friedhelmu Hinze išleido svarbų baltistikos veikalą „Baltų kalbos. Įvadas" („Die baltischen Sprachen. Eine Einführung". Leipzig stc. 1994). Tai labai sistemingai parašytas, daug informacijos apie baltų tautas ir jų kalbas teikiantis veikalas. Įžanginėje jo dalyje trumpai apibūdinamos baltų kalbos, jų vardas, istorija, baltų kalbų vieta indoeuropiečių kalbų šeimoje, baltų kalbų tarmės, senoji raštija.

Toliau eina trys pagrindinės dalys: Lietuvių kalba (p. 71–245), Latvių kalba (p. 247–382), Senoji prūsų kalba (p. 383–406). Jose išsamiai aprašomas kiekvienos kalbos garsynas, morfologija. Atskiri skyreliai skiriami ir atitinkamos kalbos tyrinėjimo istorijai. Pirmą kartą tokio pobūdžio veikale tiek daug dėmesio skiriama lietuvių ir latvių kalbų garsų sistemos aprašymui. Be kita ko, aprašant lietuvių kalbos garsyną, norint geriau išryškinti vieną ar kitą ypatybę, dažnai pasitelkiami ir vokiečių kalbos fonetikos duomenys.

Knygos autoriai nesiryžo plačiau nagrinėti žodžių darybos, sintaksės. Tačiau kai kurie sintaksės dalykai aptariami morfologijos skyriuose. Visi lietuvių kalbos pavyzdžiai yra kirčiuoti (tiesa, pasitaiko viena kita klaidelė). Labai gerai pasielgta, kad aptariant latvių kalbos rašybą, be dabartinės norminės rašybos, pateikiama ir daugelyje kalbotyros veikalų vartojama vadinamoji Jānio Endzelīno rašyba.

Ši knyga gražiai pratęsia vokiečių baltistikos tradicijas. Ji, latvių kalbininko Pėterio Vanago žodžiais, „taps vartais, kurie baltų kalbas ir tautas padarys prieinamomis daugybei naujų interesantų".

Eckertas ne tik vadovavo visam šio veikalo parengimui, bet ir parašė įvadą, skyrius apie lietuvių kalbos daiktavardį (išskyrus kirčiavimą), būdvardį (išskyrus kirčiavimą), prieveiksmį, tyrinėjimo istoriją, skyrių apie latvių kalbos prieveiksmį, latvių kalbos tyrinėjimo istoriją, visą skyrių apie prūsų kalbą[22].

[22] Bammesberger A. (Rec.) – HS, 1995, 108(2), p. 310–311; Range J. D. (Rec.) – LgB, 1995, 4, p. 279–285; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1995, 41(2), p. 80–86; Vanags P. (Rec.) – BF, 1996, 6, p. 90–94; Morkūnas K. Knyga apie baltų kalbas. – LKK, 1996, 36, p. 213–216; Scholz F. (Rec.) – Kratylos, 1997, 42, p. 126–130.

Eckertą galėtume pavadinti vokiečių baltistikos metraštininku, nes jis vokiečių spaudoje paskelbė daugybę straipsnių apie įvairias baltistų konferencijas, suvažiavimus, simpoziumus, kuriuose jam tekę dalyvauti Lietuvoje, Latvijoje, Vokietijoje ir kitose šalyse.

Kaip jau buvo minėta, baltistikai Eckertas daug nusipelnė ir savo pedagogine veikla. Ypač svarbi jo veikla, susijusi su Greifswaldo universiteto Baltistikos institutu. Pirmą kartą šio universiteto istorijoje buvo įkurtas savarankiškas toks institutas. Čia buvo galima įgyti baltistikos specialybės magistro laipsnį. Šios specialybės studentams net aštuonis semestrus buvo dėstomas lietuvių ir latvių kalbos kursas. Be to, vieną semestrą lituanistikos specialybės studentai vykdavo studijuoti į Klaipėdą, o latvistikos specialybės studentai – į Latvijos universitetą Rygoje. Daugumą teorinių dalykų čia dėstė pats Eckertas. Įvairiems kursams dėstyti taip pat buvo kviečiami specialistai iš Lietuvos bei Latvijos. Baltistikos institutas taip pat organizavo jaunųjų baltistų seminarus, į kuriuos buvo kviečiami ir lietuvių bei latvių kalbininkai. Pavyzdžiui, Eckertas, jau pasitraukęs į pensiją, 2003 m. tokiame seminare skaitė dešimties paskaitų ciklą apie baltų kalbų frazeologiją[23].

1984 m. Viktorui Falkenhanui atsistatydinus iš Vokietijos Demokratinės Respublikos baltistų draugijos[24] pirmininko pareigų (tada jis buvo išrinktas garbės pirmininku) šiai draugijai vadovauti buvo išrinktas Eckertas. Daugiausia Eckerto iniciatyva ši draugija atliko reikšmingą baltų tautų kultūros tyrinėjimo ir puoselėjimo darbą. 2010 m. įvyko jau 108-oji draugijos konferencija[25]. 2004 m. Eckertas išrinktas ir Tarptautinio baltų-slavų santykių tyrinėjimų komisijos (prie Tarptautinio slavistų komiteto) pirmininku.

Raineriui Eckertui pagerbti 2000 m. Greifswaldo universitetas išleido knygą „Baltų tyrinėjimo aspektai" („Aspekte baltistischer Forschung". Hrsg. J. D. Range. Essen, 2000).

[23] Eckert R. Die Baltistik als Universitätsfach. – Beiträge zur Baltistik und Slavistik. Greifswald, 1992, p. 4–11; Fünf Jahre Baltistik an der Universität Greifswald. – Baltic Studies Newsletter, 1996, 29, p. 19.

[24] Ši draugija buvo įkurta 1964 m. Iš pradžių ji vadinosi Tarptautinės baltų-slavų santykių tyrinėjimo komisijos VDR sekcija. Eckertas tada buvo išrinktas pirmininko pavaduotoju. Dabar draugija vadinasi Berlyno baltistų būreliu (Baltistenkreis zu Berlin).

[25] Vokietijos baltistai tęsia tradicijas (... R. Eckertas kalbasi su L. Stepanausku...). – Kultūros barai, 2000, 10, p. 58–61; Stepanauskas L. Vokiečių baltistai – savarankiška visuomeninė organizacija. – Metai, 2003, 7, p. 158–159.

GERTRUDA BENSĖ, kuri, kaip buvo minėta[26], karo audros atblokšta į Lietuvą, jau vaikystėje išmoko lietuvių kalbą, vėliau Hallėje paskaitas skaičiusio tuo metu Jenos universiteto profesoriaus Richardo Hauschildo paskatinta, susidomėjo šios kalbos problemomis ir baigusi Hallės universitetą, sėkmingai tęsė jo lituanistines tradicijas. Šiame universitete, kaip žinome, 1724–1740 m. veikė vadinamasis lietuvių kalbos seminaras, universitete dėstė baltų kalbotyros istorijoje gerai žinomi vokiečių mokslininkai Augustas Friedrichas Pottas, Friedrichas Bechtelis, Franzas Spechtas.

Pastarųjų dešimtmečių Bensės publikacijos dažniausiai yra susijusios su Mažosios Lietuvos raštijos istorija, lituanistine veikla Vokietijoje.

Minėtina čia kalbininkės studija „Ankstyvieji Prūsijos Karaliaučiaus universiteto dešimtmečiai ir lietuvių raštijos pradžia"[27]. Šiame darbe Bensė aptaria ne tik šios aukštosios mokyklos reikšmę lietuvių raštijai ir apskritai kultūrai, bet parodo ir pačių lietuvių nuopelnus Karaliaučiaus universitetui. Daugiausia dėmesio čia skiriama tokių asmenybių kaip Stanislovas Rapolionis, Abraomas Kulvietis, Martynas Mažvydas, Baltramiejus Vilentas, Jonas Bretkūnas, Jurgis Zablockis ir kt. veiklai.

Lyg tam tikras šios studijos tęsinys yra ir Bensės 1994 m. Jenoje, Augustui Schleicheriui skirtoje bendroje vokiečių ir lietuvių filologų konferencijoje, skaitytas pranešimas apie Rytų Prūsijos vokiečių ir lietuvių filologų veiklą XVIII–XIX amžiuje[28].

Ypač kalbininkę domina Mažosios Lietuvos giesmynai. Pirmiausia ji šiuo klausimu paskelbė platų straipsnį Lenkijos baltistų žurnale „Linguistica Baltica"[29]. Čia Bensė analizuoja atskirų giesmių tekstų

[26] Liet. k. t. ist., II, p. 180–181; Gargasaitė D., Drotvinas V. [Gertrūda Bense]. – GK, 1993, 6, p. 30–32; Drotvinas V. Įžymios baltistės sukaktuvės. – GK, 2008, 4, p. 25–26.

[27] Bense G. Die frühen Jahrzehnte der Universität Königsberg in Preussen und die Anfänge des litauischen Schriftums. – Nordost-Archiv Zeitschrift für Regionalgeschichte. Neue Folge, 1994, 3(2), p. 309–329.

[28] Bense G. Schrifttum und Volkssprache. Zur Situation der Philologie Preussisch-Litauens im 18./19. Jahrhundert. – Deutsch-litauische Kulturbeziehungen. Kolloquium zu Ehren von August Schleicher an der Friedrich-Schiler-Universität Jena. Jena, 1995, p. 99–108.

[29] Bense G. Zur Textüberlieferung des litauischen evangelischen Kirchenlieds. – LgB, 1994, 3, p. 21–34; plg. t. p. Maldos *Čėsu Pavietros*: Bemerkungen zum Gebetbuch von Daniel Klein. – D. Kleinas ir jo epocha, p. 146–158.

evoliuciją nuo Martyno Mažvydo katekizmo iki 1936 metų „Pagerintų giesmių knygos".

Šis straipsnis buvo tartum parengiamasis etapas Bensės knygai „Giedojam taw – Wir singen dir". Dėl XVIII amžiaus Prūsijos lietuvių giesmynų tekstų istorijos" („Giedojam taw – Wir singen dir". Zur Textgeschichte der preussisch-litauischen Gesangbücher im 18. Jahrhundert". Frankfurt am Main, 2001).

Autorei tyrinėjimo išeities taškas yra minėtas 1936 metais Klaipėdoje gotiškais rašmenimis išleistas giesmynas „Pagerintos Giesmių Knygos, kuriose brangiausios senos ir naujos Giesmės surašytos Diewui ant Garbės ir Lietuwininkams ant Dušių Išganymo". Toliau knygoje trumpai supažindinama su pirmaisiais lietuviškų giesmių kūrėjais, apžvelgiami Martyno Mažvydo, Jono Bretkūno, Lasaraus Sengstocko, Danieliaus Kleino, Johano Richovijaus, Friedricho Sigmundo Schusterio, Johanno Behrendto ir kiti giesmynai. Daugiausia vietos skiriama Fabiano Ulricho Glaserio (1688–1747) giesmynui. Toks didelis dėmesys šiam Didlaukių kunigui neatsitiktinis: jo išverstų giesmių iki 1936 metų į lietuviškus giesmynus įdėta per 140. Apskritai autorė analizuodama senuosius giesmynus, ypatingą dėmesį skiria, kas iš šiuose giesmynuose paskelbtų tekstų geriausiai išliko iki mūsų laikų. Net ir 1936 metų „Pagerintose giesmių knygose" galima rasti tekstų, kurie aiškiai susiję su pirmaisiais mūsų raštijos žingsniais.

Knygą Bensė dedikavo savo seneliui Augustui Hundsdörfferiui (1866–1940), vienam iš paskutiniųjų Karaliaučiaus Lyvenikės (vok. Löbenicht) bažnyčios kunigų.

Senajai Mažosios Lietuvos raštijai Bensė paskyrusi ir daugiau vertingų publikacijų[30].

Domisi Bensė ir savo Alma mater – Hallės universiteto lituanistikos istorija. Dar 1974 m. ji buvo paskelbusi straipsnį apie šio universiteto

[30] Bense G. Kélos Nobaźnos Giesmes. Zum litauischen evangelischen Kirchenlied im 18. Jahrhundert. – Europa in der Frühen Neuzeit. Festschr. für Günter Mühlpfordt. B. 3. Weimar etc., 1997, p. 447–459; Text des ersten litauischen Gesangbuchs im Licht heutiger Betrachtungsweise. – Knygotyra, 1998, 25, p. 20–40; Studien zu einem preussisch-litauischen Text des 18. Jahrhunderts: die „Kinderlehre" von 1735. – Auf. u. Meth., p. 259–267; *Judit ir Olopernas*. Zu den „Biblischen Historien" auf Litauisch 1742. – Asp., p. 21–38; Vorbilder und Impulse für das preussisch-litauische Schrifttum in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts. – Pietismus und Neuzeit, 2000, 26, p. 183–197.

vadinamąjį Lietuvių kalbos seminarą, čia saugomą lituanistinę medžiagą. Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorikas ypač daug įdomių faktų ras 1994 m. paskelbtame Bensės straipsnyje „Lituanistinės tradicijos Hallėje“[31].

Nemaža Bensės publikacijų skirta garsiojo Hallės universiteto profesoriaus, vieno iš lyginamosios-istorinės kalbotyros pradininkų Augusto Friedricho Potto mokslinei veiklai bei idėjoms[32]. Apie šio mokslininko pažiūras baltų ir slavų kalbų santykių klausimais ji skaitė pranešimą ir 1991 m. Vilniuje įvykusioje VI tarptautinėje baltistų konferencijoje. Be kita ko, šios konferencijos metu Bensė su kitais lietuvių ir užsienio kalbininkais dalyvavo iškilmėse atidengiant paminklinę lentą sodyboje (Triobiškių k., Marijampolės r.), kur 1871 metų vasarą Filipas Fortunatovas su kitu rusų mokslininku Vsevolodu Milleriu tyrinėjo lietuvių kalbą ir rinko tautosaką.

Ypač vertinga Bensės publikacija „Karlo Augusto Jordano laiškai Augustui Friedrichui Pottui“[33]. Joje su plačia įžanga ir išsamiais komentarais skelbiami šio Mažosios Lietuvos raštijos veikėjo Jordano (1793–1871) laiškai žymiajam vokiečių kalbininkui.

Su Potto veikla iš dalies susijęs ir įdomus Bensės straipsnis apie Nybudžių (vok. Niebudszen) kunigo Christiano Gottfriedo Zippelio (1742–1815) surinktus duomenis apie Mažosios Lietuvos čigonus ir jų kalbą[34], kurie po Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Peterio Bohleno (1796–1840) mirties iš jo archyvo pateko Pottui. Įdomu, kad tuo metu domėtis čigonų problema skatino ir kitas Karaliaučiaus universiteto profesorius Imanuelis Kantas.

Kaip ir pridera vokiečių baltistams, Bensei nesvetima ir Kristijono Donelaičio problematika. 1989 m. Vilniuje būrų poetui skirtoje kon-

[31] Bense G. Die lithuanistische Tradition in Halle. – Diachronie-Kontinuität-Impulse. Sprachwissenschaftliches Kolloquium Halle 1992. Frankfurt am Main etc., 1994, p. 79–94; plg. t. p. Lituanistika Halėje. Kalbėjosi D. Pociūtė-Abukevičienė. – Naujasis židinys-Aidai, 1998, 3, p. 176–178.

[32] Bense G. A. F. Pott und die balto-slawischen Sprachbeziehungen. – Blt., IV priedas, 1994, p. 16–21.

[33] Bense G. Briefe von Karl August Jordan zu August Friedrich Pott. – ALt, 2002, 4, p. 189–212; plg. t. p. Bense G., Drotvinas V. Augusto Schleicherio laiškai Augustui Friedrichui Pottui. – ALt, 2004, 6, p. 299–314.

[34] Bense G. Christian Gottfried Zippel – sein Beitrag zu multilingualen Studien in der Zeit um 1800. – Annaberger Annalen über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen. 2004, 12, p. 107–122.

ferencijoje kalbininkė gražia lietuvių kalba skaitė pranešimą apie Donelaičio kūrybos vertėją Liudviką Pasargę[35].

Bensė ir toliau tęsė įvairius gramatinės lietuvių kalbos sistemos tyrinėjimus. Ji paskelbė straipsnį[36], kuriame bene pirmą kartą lietuvių kalbotyroje plačiau mėginama tyrinėti klausiamieji sakiniai nedialoginėje kalboje, išskiriami tokių sakinių tipai. Lietuvių kalbos klausiamųjų sakinių analizei skirtas ir kitas, Lietuvoje paskelbtas, jos straipsnis[37].

Kalbininkė yra paskelbusi lituanistikos veikalų recenzijų. Be to, ji – aktyvi „Mažosios Lietuvos enciklopedijos" bendradarbė.

Pažymėtina ir pedagoginė Bensės veikla. Ji ne tik daugelį metų lietuvių kalbą kaip pagalbinį indoeuropeistikos dalyką dėstė Hallės universitete, bet parašė ir šiam kursui skirtą, jau kelis kartus išleistą specialų lietuvių kalbos vadovėlį („Skizze einer Grammatik der litauischen Gegenwartssprache". Halle, 2000). Lituanistikos baruose jau gražiai užsirekomendavo ir Bensės mokinė Christianė Schiller.

2010 m. spalio 22 d. po ilgos sunkios ligos mirė žymusis vokiečių indoeuropeistas **Wolfgangas P. Schmidas**[38]. Paskutiniais mokslinės veiklos dešimtmečiais jis toliau rutuliojo savo teoriją apie „senosios Europos" lingvistinę situaciją, šią teoriją daugiausia grįsdamas hidronimijos tyrinėjimais, tarp kurių ypač svarbią vietą užima senoji baltų hidronimija. Kaip žinoma, jau ankstesniuose savo darbuose jis iškėlė idėją, kad senosios Europos hidronimijos centras yra baltų kraštuose. Savo teorijos principus bene nuosekliausiai Schmidas suformulavo straipsnyje „Senoji Europos hidronimija. Padėtis ir jos tyrinėjimo uždaviniai"[39].

[35] Bense G. K. Donelaičio kūrybos vertėjas Liudvikas Pasargė. – Darbai apie Kristijoną Donelaitį. V., 1993, p. 167–172.

[36] Bense G. Fragen in der adiologischen Sprachausübung. – ZfSl, 1984, 29(2), p. 239–244.

[37] Bense G. Zur funktionalen Analyse von litauischen Fragesätzen. – Blt., III(2) priedas, 1989, p. 219–228.

[38] Liet. k. t. ist., II, p. 200–203; Sabaliauskas A. Volfgangas Šmidas. – Žn. ir pr., p. 217–221; Blažienė G. In memoriam viri doctissimi, profesoris et amici Volfgangas P. Schmidas. – ALL(LKK), 2010, 42–43, p. 205–209; Dini P. U. Wolfgang P. Schmid. – Blt., 2011, 46(2), p. 354–361.

[39] Schmid W. P. Die alteuropäische Hydronymie. Stand und Aufgaben ihrer Erforschung. – BzN, 1981, 16 p. 1–12 (LSC, p. 270–281); plg. t. p. Das sprachgeschichtliche Problem Alteuropa. – Sprachwissenschaft, 1983, 8, p. 101–113 (LSC, p. 303–315); Zur Begrifflichkeit in der Konzeption der alteuropischen Hydronymie. – Onoma, p. 237–240; 'Indo-European' – 'Old European' (On the reex-

Terminą „Senoji Europa“ (Alteuropa) kalbininkas supranta kaip tam tikrą kalbinę abstrakciją – vandenvardžių klasę. Vandenvardis čia turi būti būdingas paveldėtosios indoeuropiečių leksikos struktūrai. Jis sudarytas iš leksemos + žodžių darybos ir kaitos elementų. Leksemos yra kilusios iš semantinio lauko „upė, tekėti, drėgmė, šlapumas“ ir kitų vandeniui būdingų ypatybių.

Kalbininkas taip pat ieško šios „Senosios Europos“ elementų atskirose kalbų grupėse[40].

Daugumoje šios srities tyrinėjimų Schmidas ypač gausiai remiasi baltų kalbų faktais. Galėtume atkreipti dėmesį, kad ir kalbininko rinktinių raštų tome „Linguisticæ Scientiæ Collectanea“ (Berlin. New York, 1994) tarp pateikiamų įvairių kalbų pavyzdžių lietuvių kalbos žodžių yra daugiausia.

Keletą straipsnių mokslininkas paskyrė apskritai baltų kalbų situacijai senojoje Europoje[41]. Mėgino jis nustatyti vakarinę baltų ribą. Ji turėjusi eiti Vyslos, Persantės (lenk. Parsęta), Vdos (lenk. Wda, Czarna Woda) upėmis. Čia galėjęs būti periferinis baltų dialektas, labai artimas, bet ne tapatus, prūsų dialektui, kuris su prūsais ir kuršiais sudarė Baltijos jūros pakrante einančią vientisą baltų dialektų terito-

amination of two linguistic terms). – Proto-Indo-European. The archeology of a linguistic problem. Studies in honor of Maria Gimbutas. Washington, 1987, p. 322–338.

[40] Schmid W. P. Griechenland und Alteuropa im Blickfeld des Sprachhistorikers. – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, 1983, 21, p. 397–412; Das Lateinische und die Alteuropa-Theorie. – IF, 1985, 90, p. 129–146 (LSC, p. 316–333); Alteuropa und das Germanische. – Germanenprobleme in heutiger Sicht. Berlin-New York, 1986, p. 155–167 (LSC, p. 334–346); Hethitische Etyma zu alteuropäischen Gewässernamen. – Documentum Asiae Minoris Antiquae. Festschrift Heinrich Otten. Wiesbaden, 1988, p. 307–315 (LSC, 404–412); Alteuropa und Skandinavien. – Namenkundliche Informationen, 1989, 56, p. 14–28; Alteuropa und das Thrakische. – Kulturelle Traditionen in Bulgarien. Göttingen, 1989, p. 36–43; Zwischen Baltikum und Balkan. Sprachwissenschaftliche Bemerkungen zu einer alten Grenzzone. Berlin, 1993.

[41] Schmid W. P. Alteuropa und das Baltikum. – Blt., 1984, 20(1), p. 4–10; Die Stellung des Baltischen im Kreise der indogermanischen Sprachen. – Indogermanisch, Slavisch und Baltisch. Slavistische Beiträge. B. 285. München, 1992, p. 201–222; Das baltische Zentrum in der alteuropäischen Hydronymie. – Blt., 1998, 33(2), p. 145–153.

riją (Dialektkontinuum)[42]. Baltų kalbų pėdsakus Pamaryje (Pomeranijoje) Schmidas yra aptaręs jau ir ankstesniame savo darbe[43].

Domėjosi Schmidas ir baltų kalbų istorinės gramatikos problemomis. Jis nelinkęs pritarti vadinamajam W. Winterio 1978 m. suformuluotam dėsniui apie specifinį baltų ir slavų kalbų balsių pailginimą[44]. Atkreipė dėmesį į germanų ir baltų aukštesniojo laipsnio būdvardžių sudarymo bendrumus[45].

Vokiečių archeologo, taip pat besidominančio kalbotyros problemomis, Lotharo Kiliano straipsnis apie finų substratą Lietuvoje (Zeitschrift für Ostforschung, 1988, 37, p. 161–174) paskatino Schmidą išdėstyti savo nuomonę šiuo klausimu[46]. Lingvistiniai duomenys, kuriais, be archeologijos duomenų, remiasi vokiečių archeologas, Schmido nuomone, negali patvirtinti hipotezės, kad Lietuvoje būta vakarų finų substrato.

Nesvetimos Schmidui ir bendrinių žodžių etimologijos. Baltų kalbų tyrinėtojams gal įdomiausia būtų amžino diskusijų objekto liet. *giñtaras* kilmė. Schmidas šį žodį linkęs laikyti baltų ir germanų kalbų bendrybe[47]. Straipsnyje apie indoeuropietiškus plūgo pavadinimus vok. *Pflug* (**plōgaz*) jis sieja su liet. *plėšti*, lat. *plēst, plosīt* 'plėšyti' grupės žodžiais. Per slavus į lietuvių kalbą pateko ir germaniškas šio daikto pavadinimas *plūgas*[48].

Galima sakyti, kad Schmidas beveik visą savo veiklos laikotarpį domėjosi prūsų kalbos problemomis. Iš paskutiniųjų šios srities darbų

[42] Schmid W. P. Beiträge zur Bestimmung der baltischen Westgrenze. – Blt., 1987, 23(1), p. 4–12.

[43] Schmid W. P. Spuren baltischer Sprachen in Pommern. – Hydronimia słowiańska. Materiały z IX konferencji Komisji Onomastyki Słowiańskiej. Mogilany, 16–18 IX 1986 r. Wrocław etc., 1989, p. 119–128.

[44] Schmid W. P. Zur Dehnstufe im Baltischen und Slavischen. – Festschrift für Herbert Bräuer. Köln. Wien. 1986, p. 457–466 (LSC, p. 358–367).

[45] Schmid W. P. Zu den germanisch-baltischen Sprachbeziehungen: Die Komparative der Adjektive. – Indogermanica Europaea. Festschrift Wolfgang Meid, 1989, p. 241–250 (LSC, 430–439).

[46] Schmid W. P. Noch einmal zur Frage eines westfinnischen Substrats in Litauen. – Zeitschrift für Ostforschung, 1988, 37, p. 161–174 (LSC, p. 390–403).

[47] Schmid W. P. Bemerkungen zu litauisch *giñtaras* 'Bernstein'. – Anglo-Saxonica. Festschrift für Hans Schachbram. München, 1993, p. 425–430.

[48] Schmid W. P. Zur Etymologie des Wortes „Pflug". – Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. 1980, 116, p. 77–81 (LSC, p. 265–269).

norėtųsi atkreipti dėmesį į jo prūsiško Bazelio teksto[49] interpretaciją. Šio teksto turinį jis aiškina gana skirtingai nuo ankstesniųjų tyrinėtojų[50]. Šį tekstą jis supranta taip: „Sveikas, o Pone! Tu daugiau nesi mūsų tėvas (tėvelis). Kai aš noriu gerti, tu nenori pinigų duoti" („Salve, o Herr! Du bist wohl nicht mehr unser Vater (Väterchen). Wenn ich trinken will, willst du kein Geld geben").

Schmidas domėjosi ir tiek daug diskusijų sukėlusiu, Zigmo Zinkevičiaus paskelbtu lenkų-jotvingių žodynėliu („Pogańske gwary z Narewu")[51]. Jis atkreipė dėmesį, jog šiame tekste aiškiai jaučiama žydų kalbos (jidiš) įtaka[52].

Pastaraisiais dešimtmečiais kalbininkas ypač daug dėmesio skyrė kuršių ir vadinamųjų kuršininkų kalbų problemoms.

Pirmiausia jis yra kartu su I. Bernowskiu redaktorius ir bendraautoris kapitalinio trijų tomų veikalo „Kuršių nerijos kalba: Vieno mirštančio dialekto istorinės kalbotyros ir instrumentinės fonetikos studijos" („Nehrungskurisch: Sprachhistorische und instrumentalphonetische Studien zu einem aussterbenden Dialekt". Stuttgart, 1989–1999, I–III). Tekstus daugiausia sudaro šio krašto senųjų gyventojų trumpos kasdienės kalbos frazės su vertimu į vokiečių kalbą ir atitinkamais komentarais. Didžiulė šių tekstų vertė yra ta, kad šie tekstai yra paskutiniai mirštančio dialekto pavyzdžiai, surinkti pačiu laiku (užrašyti 1979–1986 m.). Daugumas šių informantų yra senieji kuršininkai po Antrojo pasaulinio karo atsidūrę Vokietijoje. Su dalimi šių informantų drauge su dialektologu Kaziu Morkūnu 1958 metų vasarą Kuršių nerijoje teko pabendrauti ir šios knygos autoriui[53]. Seniausi tekstų pateikėjai yra gimę dar XIX amžiaus pabaigoje. Schmidas aptaria pagrindines šios kalbos ypatybes[54].

[49] Mc Cluskey S. C., Schmalstieg W. R., Zeps V. J. The Basel Epigram: A New Minor Text in Old Prussian. – GL, 1975, 15, p. 159–165; plg. t. p. Mažiulis V. Seniausias baltų rašto paminklas. – Blt., 1975, 11(2), p. 125–131.

[50] Schmid W. P. „Jesus, ich leid". – Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft. Sonderheft 50. Innsbruck, 1982, p. 205–208.

[51] Plg. p. 108.

[52] Schmid W. P. Die „Germanismen" im sog. Polnisch-Jatvingischen Glossar. – IF, 1986, 91, p. 273–286.

[53] Morkūnas K., Sabaliauskas A. Kuršių Neringos žvejų latvių tarmė ir lietuvių kalbos įtaka šių žvejų kalbai. – LKK, 1959, 2, p. 131–149.

[54] Schmid W. P. Zur Charakteristik des Nehrungskurischen. – Nehrungskurisch II Sprachhistorische und instrumentalphonetische Studien zu einem aussterbenden Dialekt. Stuttgart, 1995, p. 9–15.

Pabrėžia, kad jos pagrindą sudaro latvių kalbos pietvakarių kuršiškoji tarmė. Geriausia šią kalbą vadinti fūzine kalba (Fusionsprache, fusion-language). Be to, tai tik šnekamoji ir, žinoma, mirštanti kalba.

Šią kalbą Schmidas yra apibūdinęs ir kitose savo publikacijose[55].

Domėjosi kalbininkas ir senųjų kuršių problema: mėgino aiškinti šios baltų kalbos pavadinimo kilmę (siejo su šaknimi *kŗs- 'bėgti, greitai judėti')[56], aptarė kuršių ir prūsų kalbų santykius[57].

Parašė straipsnį apie latvių leksikografiją[58].

Baltų kalbų tyrinėtojams gali būti įdomūs ir kai kurie indoeuropeistikos bei bendrosios kalbotyros darbai, ypač straipsniai apie indoeuropiečių amatų pavadinimus[59], atskira knygele paskelbtas pranešimas apie kelintinius skaitvardžius „Wort und Zahl. Sprachwissenschaftliche Betrachtung der Kardinalzahlwörter" (Stuttgart, 1989).

Negalima pamiršti, kad vokiečių mokslininkas nuo 1985 metų redagavo seriją leidinių „Hydronymia Europa", kurioje buvo paskelbta labai svarbių baltų kalbotyrai veikalų.

Schmidas buvo aktyvus tarptautinių baltistų konferencijų dalyvis. Jis buvo tarp pirmųjų užsienio kalbininkų, į tokią Vilniuje įvykusią konferenciją atvykęs dar 1970 metais. Schmido pastangomis ne vienam jaunesniosios kartos baltų kalbų tyrinėtojui buvo sudarytos palankios sąlygos padirbėti Göttingeno universitete.

1992 m. Schmidas buvo išrinktas Latvijos, 1994 m. – Lietuvos Mokslų akademijos užsienio nariu. 2000 m. Vilniaus universitetas jam suteikė garbės daktaro laipsnį.

Kalbininko 65-rių metų jubiliejaus proga buvo išleista jo rinktinių raštų knyga „Linguisticæ Scientiæ Collectanea" (Berlin. New York,

[55] Schmid W. P. Zum baltischen Dialekt auf der Kurischen Nehrung. – IF, 1983, 88, p. 257–268; *jo*- präsentische Verbum in nehrunskurischen Texten. – LgB, 1995, 4, p. 55–60.

[56] Schmid W. P. Der Name der Kuren. – Uniwersytet Gdański. Filologia Polska – Prace Językoznawcze, 1992, 16, p. 229–235.

[57] Schmid W. P. Weiteres Material zu den preussisch-kurischen Sprachbeziehungen. – Contrib., p. 67–72.

[58] Schmid W. P. Die Lexikographie der baltischen Sprachen II. Lettisch. – Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikografie. 3. Berlin. New York, 1991, p. 2354–2361.

[59] Schmid W. P. Gibt es indogermanische Handwerksbezeichnungen?. – Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. II. Archäologische und philologische Beiträge. Göttingen, 1983, p. 636–641.

1994), kurioje (p. XIII–XXXVII) skelbiama kalbininko 1955–1993 m. bibliografija[60].

Jam pagerbti buvo išleistas straipsnių rinkinys „Florilegium Linguisticum" (Frankfurt am Main etc., 1999). Jame (p. XI–XIII) skelbiama ir kalbininko 1994–1999 m. bibliografija.

Nemaža dėmesio ir toliau baltų kalboms, ypač lietuvių kalbai, skyrė 1978–2006 metais Eichstätto katalikų universitete profesoriavęs **Alfredas Bammesbergeris**[61].

1995 m. Bammesbergeris šiame universitete organizavo tarptautinę baltistikos problemoms skirtą konferenciją, kurioje dalyvavo didžiulis būrys Vokietijos, Lietuvos, Latvijos, Italijos, Olandijos, Lenkijos, Jungtinių Amerikos Valstijų mokslininkų. Pačios didžiausios delegacijos buvo iš Vokietijos, Italijos ir Lietuvos. Atidarymo žodyje Bammesbergeris ne tik priminė Vokietijos baltistikos tradicijas, bet ir Eichstätto ir Lietuvos ryšius[62]. Konferencijos pranešimai, Bammesbergerio redaguoti, 1998 m. buvo paskelbti atskiru leidiniu „Baltistika: Uždaviniai ir metodai" („Baltistik: Aufgaben und Methoden". Heidelberg, 1998), kuris sulaukė įvairių šalių filologų išskirtinio dėmesio[63].

Vokiečių kalbininką domino įvairios lietuvių kalbos istorinės gramatikos problemos. Jis pateikė naują liet. *yra* kilmės aiškinimą: baltų **ar-/ir-* (< ide. **h₂er/h₂r* (**ar-/r̥-*) 'sieti', „savo kilme **īrā* laikytinas moteriškosios giminės abstraktu, kurio pamatas buvo būdvardis **īrás*". Bene įdomiausia Bammesbergerio mintis, kad liet. *yrà* kaip

[60] Dini P. U. (Rec.) – PoB, 1997, 7, p. 187–194.

[61] Liet. k. t. ist., II, p. 203–204; Bammesberger A. Homage to Lithuania: my trip to Vilnius and Kaunas. – Lituanus, 1993, 39(3), p. 26–43.

[62] Po Antrojo pasaulinio karo čia gyveno nemaža lietuvių. 1945–1949 m. veikė lietuvių gimnazija, kurią baigė būsimasis Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus.

[63] Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1998, 33(2), p. 301–304; Shields K. C. (Rec.) – JBS, 1998, 29, p. 392–394; Sabaliauskas A. Reikšmingas baltistikos veikalas. – LKK, 1998, 39, p. 248–253; Derksen R. (Rec.) – ReB, 1999, 5, p. 257–260; Palomé E. C. (Rec.) – JIES, 1999, 27, 1–2, p. 237; Barniškienė S. Naujausi pasaulio baltistų tyrinėjimai. – D. ir d., 1999, 10, p. 277–279; Klimas A. (Rec.) – Lituanus, 1999, 45(1), p. 74–76; Schiller Chr. Baltistik in der Bundesrepublik Deutschland: zu Aufgaben und Perspektiven. – ALt, 2000, 2, p. 299–302; Tenhagen W. (Rec.) – LgB, 2000, 8, p. 207–209; Heidemanns F. (Rec.) – Kratylos, 2000, 45, p. 154–162; Metuzāle-Kangere B. (Rec.) – Zeitschrift für Ostmitteleuropa Forschung, 2000, 49(1), p. 148; Matasović R. (Rec.) – IF, 2000, 105, p. 342–346; Schmid W. P. (Rec.) – IF, 2000, 105, p. 346–351.

veiksmažodžio *būti* esamojo laiko trečiojo asmens lytis gali būti siejamas su anglų kalbos veiksmažodžiu (*we, you, they*) *are* (*mes esame, jūs esate, jie yra*)[64].

Aiškino jis ide. **dō* 'duoti' lietuvišką paradigmą[65], ide. **dhē* 'dėti' raidą baltų kalbose[66], lietuvių kalbos veiksmažodžių formų *kláusia, mìršta* atsiradimą[67], liet. *žinóti* paradigmos susiformavimą[68], liet. *bùvo* kilmę[69], mėgino naujai pažvelgti į liet. *esmì – esù* formavimosi procesą[70].

Naujai Bammesbergeris aiškina liet. *žmogùs, žmónės* kilmę. Kalbininkas neabejoja, kad liet. *žmogùs* sietinas su liet. *žẽmė, žẽmas, nuožmùs*. Forma *žm-o-* tapo pirma dūrinio dalimi, o *-g(u)-* buvusi atskira leksema, kuri, laikui bėgant, ėmė funkcionuoti kaip sufiksas. Šis sufiksas yra ir žodyje *eigà*, kuris šaknyje turi *ei-* (< ide. **ey-* 'eiti'). Vadinasi, *žmogùs* reprezentuoja sudurtinį kamieną baltų **žmā-g-* (< ide. **($d^h\hat{g}hm$-ā- + g^{w}ə-*), kurio reikšmė galėjo būti 'turįs žmogaus eisenį'. Abstraktas **žm-ā-ne-* (> liet. *žmó-n-ės*) yra kilęs iš būdvardžio **žm-ā-na-* (> liet. **žmonas*). Netgi daiktavardis *žmonà* gali būti sudaiktavardėjusio būdvardžio **žmonas* moteriškoji lytis[71].

Bammesbergeris paskelbė liet. *tingùs* etimologiją. Žodis gali priklausyti ide. šakniai **teng-*, kurios pėdsakų esama lotynų ir germanų kalbose (lot. *tongeo* 'žinau', vok. *denken* 'galvoti'. Tiesa, kalbininkas pažymi, kad ide. šaknies **teng-* reikšmę nustatyti sunku[72].

[64] Bammesberger A. Dėl veiksmažodžio formos lie. *yrà* kilmės. – Blt., 1997, 32(2), p. 231–233; Auf. u. Meth., p. 302–304.

[65] Bammesberger A. Das litauische Paradigma der idg. Wurzel **dō* 'geben'. – IF, 1982, 87, p. 239–250.

[66] Bammesberger A. Zur Thematisierung bei alit. *deme* (→ *dedame*). – Blt., 1983, 19(2), p. 130–132.

[67] Bammesberger A. Zur Vorgeschichte von lit. *kláusia* und *mìršta*. – HS(KZ), 1992, 104, p. 269–278.

[68] Bammesberger A. Zur Vorgeschichte von litauisch *žinóti*. – LgB, 1993, 2, p. 83–90.

[69] Bammesberger A. Dėl lietuvių preterito *bùvo* kilmės. – Blt. 1998, 33(1), p. 47–48.

[70] Bammesberger A. Lithuanian *esmì* and *esù* 'I am' on the spread of the thematic present paradigm in Indo-European languages. – H. of Schmalstieg, p. 19–26.

[71] Bammesberger A. Dėl lietuvių daiktavardžio *žmogùs* : *žmónės* kilmės. – Blt., 1999, 34(1), p. 89–92.

[72] Bammesberger A. Lietuvių būdvardis *tingùs* ir jo kilmė. – Blt., 2000, Blt., 35(1), p. 81–82.

Jis pritaria Jono Kazlausko liet. *džiaũgtis* etimologijai (: liet. *daũg*, lat. *daudz*)[73], plačiau nušviesdamas šios šaknies žodžių morfologinę raidą[74].

Naujais pavyzdžiais Bammesbergeris paremia dar Augusto Leskieno pasiūlytą liet. *tvarkà* : liet. *tvìrkti* etimologiją[75] („Der Ablaut der Wurzelsilbe im Litauischen". Leipzig, 1884, p. 353).

Taip pat jis mėgino aiškinti liet. *sčios*, liet. *tévas*, liet. *trìnka* kilmę[76], tikslino baltų **weiš-/waiš-* (liet. *viešpats*, pr. *wais-pattin*) kilmę[77], įsijungė į prūsiškos Bazelio epigramos aiškintojų būrį[78].

Kartu su Simu Karaliūnu paskelbtame straipsnyje[79] Bammesbergeris aiškino Tacito *Aestiorum* gentes kilmę. Straipsnio autoriai linkę manyti, jog šaknies **Aist-, aistr-* pirminė reikšmė galėjusi būti 'žemė, kraštas, laukas, dirva', o toliau šie žodžiai galėtų būti siejami su ide. **aidh-* 'degti'. Įdomi šio straipsnio mintis, jog lot. *succinum* 'gintaras' šaltinis galėjo būti liet. **sakinas* 'didelis sakų gabalas'.

Baltų kalbotyrai reikšmingi ir kai kurie indoeuropeistikos problemoms skirti Bammesbergerio straipsniai[80]. Ypač svarbios jo knygos „Indoeuropiečių vardažodžio morfologija" („Die Morphologie des indogermanischen Nomens". Heidelberg, 1980), „Germanų veiksmažodžio sistemos sandara" („Der Aufbau des germanischen Verbalsystems, Heidelberg, 1986).

Bammesbergeris turbūt vienintelis užsienio kalbininkas, kuris daug domisi ir dabartinės lietuvių kalbos, kalbos kultūros klausimais. Jis bendradarbiauja žurnale „Gimtoji kalba". Straipsnių įvairiais lituanis-

[73] Kazlauskas J. Liet. *džiaũgtis* ir jo giminaičiai. – Don. Balt., p. 254–257.

[74] Bammesberger A. Litauisch *džiaũgsmas*. – Blt., IV priedas, 1994, p. 13–15.

[75] Bammesberger A. Die Etymologie von litauisch *tvarkà* und *tvìrkti*. – LgB, 1994, 3, p. 177–184.

[76] Bammesberger A. Etymologie und Wortbildung: Litauische Beispiele. – Auf. u. Meth., p. 297–304.

[77] Bammesberger A. Baltisch **waiš- ~ weiš-* als Erstelement von Komposita. – Auf. u. Meth., p. 35–38.

[78] Bammesberger A. Anmerkungen zum Baseler Epigramm. – Auf. u. Meth., p. 121–126.

[79] Bammesberger A., Karaliūnas S. Zu Fragen nach der ethnischen Identität der Aisten. – Auf. u. Meth., p. 39–51.

[80] Bammesberger A. Did the „Indo-Europeans" collide with „Pre-Indo-Europeans"? – Lituanus, 1994, 40(1), p. 33–53; Die gotischen Adjektiva auf *-(w)-isk-*. – HS(KZ), 1995, 108(1), p. 93–101; Latin *quattuor* and its prehistory. – JIES, 1995, 23(1–2), p. 213–222, ir kt.

tikos klausimais paskelbė ir lietuvių emigrantų spaudoje. Gal čia atskirai reikėtų paminėti ir bendresnio pobūdžio jo straipsnį „Lietuvos tūkstantmetis – kalbininko požiūris“[81].

Kalbininkas redagavo svarbius indoeuropeistikos veikalus: „Laringalų teorija ir indoeuropiečių garsų bei formų sistemos rekonstrukcija“ („Die Laryngaltheorie und die Rekonstruktion des indogermanischen Laut- und Formensystems“. Heidelberg, 1988), „Kalbos priešistorinėje Europoje“ („Languages im Prehistoric Europe“. Heidelberg, 2003; kartu su Theo Vennemannu). Su kitais redaguoja Adalberto Kuhno 1850 m. įsteigtą indoeuropeistikos žurnalą „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen“ (nuo 1988 – „Historische Sprachforschung“).

Žurnalas „Lituanus“, 2004 m. minėdamas penkiasdešimtmetį, aktyvų savo bendradarbį profesorių Bammesbergerį kartu su Jungtinėse Amerikos Valstijose dirbančiu lietuvių kalbininku Giedriumi Subačium apdovanojo specialia premija.

Kalbininkas labai rūpinosi Eichstätto Lietuvių gimnazijos penkiasdešimtmečio paminėjimu.

Friedrichas Scholzas. Iš vokiečių mokslininkų, tyrinėjančių lietuvių kalbą, pastaraisiais dešimtmečiais ypač daug lituanistikai ir apskritai baltistikai nusipelno ilgametis Münsterio universiteto profesorius F. Scholzas.

Būsimasis mokslininkas gimė 1928 m. kovo 1 d. Hamburge. 1947 m. šiame mieste baigęs gimnaziją, 1947–1952 m. Hamburgo universitete studijavo lyginamąją kalbotyrą, slavistiką, baltistiką, indų ir klasikinę filologiją. Kaip būsimajam baltistui Scholzui didelę įtaką padarė profesorius Ernstas Fraenkelis. Jo seminarus Scholzas lankė dar būdamas gimnazijos mokinys. Tarp profesoriaus ir talentingo, darbštaus studento buvo užsimezgusi net ir artima draugystė. Praktiškai gerai išmokti lietuvių kalbą Scholzui padėjo bendravimas su lietuvių studentais, studijavusiais Hamburge (vėliau prie Hamburgo Pinneberge) įsikūrusiame Pabaltijo universitete. Be kita ko, šiame universitete profesoriavo ir Fraenkelis.

1953 m. Hamburgo universitete gavęs daktaro laipsnį, už disertaciją apie aprašomojo perfekto istoriją slavų kalbose, pradėjo darbuotis

[81] Bammesberger A. Lithuania's Millenium – the linguist's viewpoint. – Lituanus, 2010, 56(2), p. 73–79.

šio universiteto Lyginamosios kalbotyros seminare. 1957–1960 m. seminaro mokslinis asistentas. 1959 m. habilitavosi iš bendrosios ir lyginamosios kalbotyros. 1962 m. Scholzas jau Mainzo universiteto Germersheime esančio Užsienio ir vertėjų instituto ekstraordinarinis, 1963 m. ordinarinis slavistikos profesorius. 1966 m. kalbininkas pradeda dirbti Münsterio universitete. Iš pradžios kaip slavistikos profesorius. Nuo 1968 m. vadovauja šiame universitete įkurtai Slavų ir baltų filologijos katedrai.

1978 m. Scholzas išrenkamas Helsinkyje esančios Suomių literatūros draugijos nariu korespondentu. 1983 m. – Düsseldorfe įsikūrusios Reino-Westfalijos mokslų akademijos nariu. 1980–1986 m. Scholzas pirmininkavo Vokietijos Federacinės Respublikos Aukštųjų mokyklų slavistikos dėstytojų sąjungai. 1985–1990 m. jis ėjo šios šalies Slavistikos puoselėjimo komiteto pirmininko pareigas. 1988 m. Scholzas buvo apdovanotas ordinu (Verdienstkreuz) už ypatingus nuopelnus skatinant Vokietijos Federacinės Respublikos ir Pabaltijo (Estijos, Lietuvos, Latvijos) šalių kultūrinius ryšius. 1992 m. kalbininkas buvo išrinktas Latvijos mokslų akademijos užsienio nariu. 1998 m. Vilniaus universitetas Scholzui suteikė garbės daktaro laipsnį. Išrinktas jis ir Jungtinių Amerikos Valstijų Ukrainos menų ir mokslų akademijos nariu[82].

Scholzas yra labai plataus profilio, šiais siauros specializacijos laikais retai pasitaikantis filologas. Štai kartu su žmona Barbara Scholz jis iš estų kalbos išvertė estų literatūros klasiko Antono Tammsaarės prozos rinktinę „Gyvos lėlės“ („Die lebenden Puppen“. München, 1979). Knygoje kartu jis išspausdino studiją „Antonas Hansenas-Tammsaarė (1878–1940). Estų proza tarp realizmo ir modernizmo“ (p. 7–44). Paskelbė Scholzas ir platų straipsnį apie šio rašytojo romaną „Naujasis Vanapaganas“[83]. Tyrinėjo jis ir latvių literatūros klasiko Karlio Skalbės pasakas[84].

[82] Zinkevičius Z. Friedrichas Scholzas. – Lit., 1993, 3(15), p. 95–98; Skliutauskas J. Pokalbiai Miunsteryje. – Literatūra ir menas, 1993.V.15.

[83] Scholz F. Ausdrucksformen des Paradoxen in Anton Tammsaares Roman „Der neue alte Teufel aus dem Höllengrund“. – Jubiläumsschrift zum fünfzigjährigen Bestehen des Slavisch-Baltischen Seminars der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster. Münster. 1980, p. 151–165.

[84] Scholz F. Volksmärchen und Kunstmärchen. Zu K. Skalbes Pasakas. – Humanistas Religiosa. Festschrift für Haralds Biezais zu seinem 70. Geburtstag. Stockholm, 1979, p. 274–282.

Paskelbė studiją apie religijos klausimus latvių literatūroje[85]. Išspausdino straipsnį apie baltų kraštų 1960–1970 metų lyrikos raidos tendencijas[86]. Scholzas bene pirmasis vokiečių kalba paskelbė straipsnį apie Jono Aisčio lyriką, ypač atkreipdamas dėmesį į joje randamus liaudies kūrybos elementus. Jis subtiliai analizuoja trijų epochų mūsų poetų Antano Strazdo, Prano Vaičaičio ir jau minėto Aisčio ryšius su tautosaka[87]. Traukė jo dėmesį lietuvių ir baltarusių liaudies dainos[88]. Vokiečių mokslininko universalumą ir retą erudiciją rodo ir įdomūs jo straipsniai apie tautosakinius elementus Marinos Cvetajevos kūryboje[89], apie gamtos simboliką Annos Achmatovos ir Ivano Bunino kūryboje[90].

Dalis čia minėtų Scholzo straipsnių ir studijų buvo tartum parengiamieji darbai jo veikalui „Pabaltijo tautų literatūros. Jų atsiradimas ir raida" („Die Literaturen des Baltikums. Ihre Entstehung und Entwicklung". Wiesbaden, 1990).

Tai stambus (356 puslapių), nepaprastai kruopščiai parengtas, Reino-Westfalijos mokslų akademijos išleistas veikalas. Tai nėra tradicinė lietuvių, latvių, estų literatūros istorija. Autoriui čia pirmiausia rūpėjo šių literatūrų formavimosi specifika, jų ryšiai su kaimyninėmis litera-

[85] Scholz F. Die Behandlung religiöser Fragen in der lettischer Literatur. – Kirche im Osten. Studien zur osteuropäischen Kirchengeschichte und Kirchenkunde. Göttingen, 1978–1979, 21–22, p. 34–62.

[86] Scholz F. Entwicklungstendenzen der Lyrik in den baltischen Literaturen im Rahmen der Sowjetliteratur in den Jahren 1960–1970. – Baltisches Jahrbuch, 1985, p. 96–121.

[87] Scholz F. Offene und versteckte Elemente der Volksdichtung bei Jonas Aistis, einem litauischen Dichter der Moderne. – Ars Philologica Slavica. Festschrift für Heinrich Kunstmann. München, 1988, p. 377–387; t. p. Lietuvių kalba: Matomi ir nematomi tautosakos elementai šiuolaikinio lietuvių poeto Jono Aisčio kūryboje. – Lit., 1992, 2(10), p. 101–108 (vertė L. Žukienė), plg. t. p. Elemente der Volksdichtung in der litauischen Kunstdichtung. – Lietuvių kultūros institutas. Litauisches Kultur institut. Lampertheim, 1989, plg. t. p. Šileris Z. Pranas Vaičaitis, Marijampolė, 2001, p. 178, 216.

[88] Scholz F. Das litauische und das weissrussische Volkslied. – Slavische Kultur und Europäische Geschichte. Köln-Wien, 1984, p. 37–56.

[89] Scholz F. Das Volksmärchen in der russischen Literatur. Die literarischen Versmärchen Marina Cvetaevas. – Colloquium Slavicum Basiliense. Bern etc., 1981, p. 697–719.

[90] Scholz F. Abbild und Vorbild. Zur Verwendung der Natursymbolik bei Anna Achmatova und Ivan Bunin. – Korrespondenzen. Festschrift für Dietrich Gerhardt. Giessen, 1977, p. 356–362.

tūromis. Į šių tautų literatūrų formavimosi procesą Scholzas žiūri ne tiek literato kiek kultūros istoriko akimis. Didelį dėmesį jis kreipia į kalbinę Pabaltijo kraštų situaciją. Aptaria vokiečių, lenkų kalbų įtaką šių kraštų literatūrinėms kalboms. Nurodo, jog formuojantis šių kraštų literatūroms, nebuvo sunku estams ir latviams atsikratyti leksinių germanizmų, o lietuviams skolinių iš slavų kalbų, daug sunkiau buvo išvengti svetimų sintaksinių konstrukcijų. Scholzas teisingai atkreipia dėmesį, jog lietuvių kalbos pirmiesiems raštams nebuvo tokia ryški lenkų kalbos įtaka, kaip latvių ir estų raštams vokiečių. Mat pirmųjų lietuviškų raštų autoriai buvo lietuviai, o pirmuosius latvių ir estų raštus daugiausia rengė vokiečiai. Apskritai estų ir latvių literatūrinės kalbos į Europos literatūrinių kalbų sąjungą (europäischen Literatursprachenverbund) pateko per vokiečių kalbą, tuo tarpu lietuvių literatūrinė kalba dėl specifinių istorinių sąlygų į šią sąjungą savo kelią susirado daugiausia per lenkų kalbą, kuriai savo ruožtu čia patekti padėjo lotynų, prancūzų, vokiečių kalbos.

Atskirų Pabaltijo tautų literatūrų tyrinėtojai Scholzo knygoje tikriausiai ras ginčytinų teiginių ar netikslumų. Tačiau apskritai šios knygos vertę turbūt teisingai nusako lietuvių filologo Kazio Grigo žodžiai: „Jo knyga, matyt, ilgai bus nepakeičiamas vadovas į Pabaltijo literatūras, nes tokio plataus akiračio ir taip giliai suvokiančių sudėtingus procesus kultūros istorikų kaip Friedrichas Scholzas retai pasitaiko“[91]. Pagrįstai savo išsamioje recenzijoje Williamas Schmalstiegas gailisi, kad iki šiol nėra panašios knygos apie Pabaltijo tautų literatūras anglų kalba[92].

Daugybę straipsnių apie Pabaltijo tautų rašytojus Scholzas parašė enciklopediniams leidiniams („Harenbergs Lexikon der Weltliteratur“, 1–5. Dortmund, 1989; „Kindlers Neues Literatur Lexikon“, 20 Bde. München, 1988–1992). Atskirai minėtinas jo straipsnis apie Martyną Mažvydą ir lietuvių literatūrą[93].

[91] Grigas K. Pabaltijo tautų literatūros vokiečių tyrinėtojo akimis. – Kultūros barai, 1991, 6, p. 57; plg. t. p. Lankutis J. Apie Pabaltijo literatūrų raidą. – Metai, 1991, 5, p. 188–189; Eckert R. (Rec.) – Referatedienst zur Literaturwissenschaft, 1991, 23(2), p. 277–278; Gineitis L. Vokiečių baltisto studija. – Lit., 1991, 2, p. 103–109; Palionis J. (Rec.) – Blt., 1992, 27(1), p. 75–77.

[92] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1991, 37(1), p. 81–90.

[93] Scholz F. Mažvydas und die litauische Literature. – Lietuvių kultūros institutas. Litauishces Kulturinstitut, Jahrestagung 1997. Lampertheim, 1998, p. 13–33.

Reikėtų pridurti, kad Scholzas apie Pabaltijo šalis parašė ir informacinę knygelę, skirtą mokslo darbuotojams, norintiems aplankyti šias šalis[94].

Iš Scholzo straipsnių lietuvių kalbos klausimais gal pirmiausia derėtų nurodyti įdomų tyrinėjimą apie lietuvių kalbos vardažodinės sistemos raidos tendencijas[95], 1980 m. Rygoje įvykusioje baltistų konferencijoje skaitytą pranešimą apie bevardės giminės išnykimą baltų kalbose[96]. Kaip tam tikrą egzotiką galima paminėti ir vokiečių kalbininko straipsnį apie veiksmažodžių veikslus gruzinų, slavų ir baltų kalbose[97], straipsnį apie namo ir jo aplinkos erdvės santykių nusakymą suomių, estų, latvių, lietuvių, rusų, lenkų kalbose[98].

Kalbininkas paskelbė straipsnių apie Pabaltijo kalbų tyrinėjimą Vokietijos Federacinės Respublikos aukštosiose mokyklose[99].

Vienokiu ar kitokiu būdu Scholzas nemaža prisidėjo prie išleidimo įvairių veikalų, kurie yra vertingi tiek lietuvių kalbotyrai, tiek literatūros istorijai ar apskritai baltų tautų kultūros istorijai. Parašęs įžangą ir atitinkamus komentarus, jis 1981 m. Hamburge išleido fotografuotinį 1745 m. Karaliaučiuje paskelbto Pilypo Ruigio „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimo" („Betrachtung der littauischen Sprache, in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften") leidimą. Kalbininkas

[94] Scholz F. Die Länder des Baltikums. Estland. Lettland. Litauen. Kleines Vademecum für Wissenschaftler auf Reisen im Balticum. Münster, 1994.

[95] Scholz F. Entwicklumgstendenzen des litauischen Nominalsystems. – Ost und West. Wiesbaden, 1977, Bd. 2, p. 42–68.

[96] Scholz F. The loss of the neuter gender in Baltic and its consequences. – IV vissavienības baltistu konference. Rīga, 1980, p. 88–89; Der Verlust des Neutrums im Baltischen und seine Folgen. – Blt., 1984, 20(2), p. 111–118; šiek tiek praplėstas pranešimo variantas. – KZ, 1985, 98, p. 269–279.

[97] Scholz F. Der Verbalaspekt im Georgischen, im Slavischen und im Baltischen. – Studia Slavica in Honorem ... Olexa Horbatsch. I. München, 1983, p. 185–198.

[98] Scholz F. L'expression des relations d'espace dans la maison et son entourage dans l'aire linguistique de la Baltique du Nord-Est. – Structuration de l'espace dans les langues de la Baltique orientale. II. Paris, 1984, p. 27–40.

[99] Scholz F. Die Baltistik in der Bundesrepublik Deutschland. – ZfSl, 1984, 29(2), p. 229–231; Zur Geschichte der slavistischen und baltistischen Lehre und Forschung an der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster. – Materialien zur Geschichte der Slavistik in Deutshland. T. 2, Wiesbaden, 1987, p. 231–260; Die Sprachen des Baltikums in Forschung und Lehre an den Hochschulen der Bundesrepublik Deutschland. – Die baltischen Nationen – Estland, Lettland, Litauen. Köln, 1990, p. 247–257.

parašė įžangą ir, žinoma, tuo pačiu padėjo išleisti ir latvių, ir lietuvių kalbotyrai bei kultūrai reikšmingą Richardo Pietscho knygą „Žvejų gyvenimas Kuršių nerijoje" („Fischerleben auf der Kurischen Nehrung". Berlin, 1982). Šioje knygoje yra skelbiami Kuršių nerijos senųjų gyventojų, vadinamųjų kuršininkų, latviški tekstai ir jų vokiški vertimai. Su Scholzo įžanga išleistas ir to paties autoriaus „Vokiečių-kuršininkų žodynas" („Deutsch-Kurisches Wörterbuch". Lüneburg, 1991).

Tačiau lietuvių filologijos istorijoje vokiečių kalbininko vardas pirmiausia bus siejamas su didžiausio XVI amžiaus lietuvių raštijos paminklo – Jono Bretkūno Biblijos vertimo leidimu. 1590 m. baigtas vertimo rankraštis iki Antrojo pasaulinio karo buvo saugomas Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje. Po Antrojo pasaulinio karo ilgą laiką baltistai apie rankraščio likimą nieko nežinojo. Buvo baimintasi, kad jis Karaliaučiuje žuvo karo liepsnose. Tačiau taip neatsitiko. Artėjant frontui bibliotekos direktorius Reinhartas Wittramas[100] (1902–1973) jį kaip didžiausią vertybę savo lagamine išsivežė į Vakarų Vokietiją. Vėliau rankraštis perduotas Valstybiniam archyvui Göttingene, o nuo 1975 m. jis saugomas Slaptajame valstybiniame Prūsijos paveldo archyve. 2002 m. švenčiant Jono Bretkūno lietuviškos Biblijos 400 metų sukaktį, rankraščio originalas trims savaitėms buvo atvežtas į Vilnių, kur jį Taikomosios dailės muziejuje turėjo progos pamatyti daugybė savo tautos kultūra besidominčių lietuvių. Beje, tai buvo antroji rankraščio kelionė į Lietuvą: 1663 m. jis buvo atvežtas į Kėdainius, kur tuo metu buvo rengiamas „Naujojo Testamento" leidimas.

1981 m. Vokietijos Federacinėje Respublikoje pradedamas rengti Biblijos leidimas. Leidimo projektą parengė ir lėšas išsirūpino Scholzas. Tai iš tikrųjų grandiozinis darbas. Pagal pirminį planą leidinį turėjo sudaryti trys knygų eilės. Pirmoji eilė – fotografuotinis rankraščio tekstas (7 dalys), antroji – kiekvienos dalies tekstas su moksliniu aparatu ir pastabomis. Trečioji eilė skiriama komentarams ir Bretkūno teksto analizei[101].

1991 m. pasirodė pirmieji šio milžiniško darbo rezultatai. Ferdinand Schönig (Paderborn-München-Wien-Zürich) leidykla išleido „Psalte-

[100] R. Wittramas gimė prie Rygos, baltų ir slavų tautų istorijos profesorius Rygos, Poznanės, Göttingeno (nuo 1946 m.) universitetuose, ordinarinis Mokslų akademijos Göttingene narys (1955 m.).

[101] Zinkevičius Z. Didingas Bretkūno Biblijos leidimo projektas. – Blt., 2002, 37(1), p. 183–192.

ras Ing Lietvwischka Lieszvwi pergulditas Jano Bretkuno. Labguwos plebono Metusą Christaus 1580". Knygą spaudai parengė Jochenas Dieteris Rangė ir Scholzas. Scholzas leidiniui taip pat parašė pratarmę ir paskyrė jį savo buvusio mokytojo „1947 metais atvėrusio lietuvių kalbos pasaulį" Ernsto Fraenkelio atminimui.

1991 m. pasirodo didžiulė knyga – „Navias testamentas Ing Lietuwischką Lieszuwi perraschitas per Janą Bretkuną Labguvos plebona 1580", taip pat su Scholzo pratarme ir dedikacija latvių filologui Karliui Draviņui (1901–1991), kuris pirmasis dar 1978 m. paskatino Scholzą imtis šio darbo. Kaip ir ankstesnę dalį, spaudai parengė Rangė ir Scholzas[102].

1996 m. išleidžiama – „Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschtas, Lietuwischkai pergulditas per Jana Bretkuną Lietuwos pleboną Karaliacziuie 1590". Spaudai parengė Friedemannas Klugė, Rangė ir Scholzas. Knygoje lietuvių ir vokiečių kalbomis išspausdintas vyskupo Jono Borutos įžangos žodis. Knyga dedikuojama rankraščio gelbėtojui Reinhartui Wittramui.

2002 m. išleidžiama – „Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschtas, Lietuwischkai pergulditas per Janą Bretkuną pleboną Karaliacziue 1590". Tai Bretkūno rankraščio antroji ir trečioji dalis. Tomą spaudai parengė Rangė ir Scholzas. Jis dedikuojamas Bretkūno Biblijos projekto rėmėjui iš Tolminkiemio kilusiam Hansui Rothei.

Jau išleistas „Jono Bretkūno Psalterio į lietuvių kalbą vertimo kritiškas teksto leidimas" („Textkritische Edition der Übersetzung des Psalters in die Litauische Sprache von Johann Bretke..."). Knygą 2002 m. išleido anksčiau minėta leidykla. Spaudai parengė Scholzas bendradarbiaujant Klugei. Joje skelbiamas paraidinis Bretkūno rankraštinio teksto perrašas su tekstologiniu aparatu (nurodomi ne tik Bretkūno, bet ir kitų asmenų redagavimai, taisymai), Jono Rėzos 1625 m. išleisto Psalmyno („Psalterio") tekstas ir Martyno Liuterio 1545 metų Psalmynas.

Labai vertingas Scholzo įvadinis straipsnis. Tai ištisa Jonui Bretkūnui ir jo veiklai skirta studija. Studijoje labai plačiai aptariamas J. Rėzos Psalmyne vartojamas kirčio ženklų, balsių nazalizacijos žymėjimas. Atkreipiamas dėmesys, kodėl J. Rėzos tekste yra gerokai daugiau visokių apsirikimų bei spaudos klaidų, negu jų esama Bretkūno rankraštyje. Scholzo nuomone, tai atsitikę todėl, kad spaustuvės rinkėjas ne-

[102] Zinkevičius Z. (Rec.) – GK, 1992, 4–5, p. 26–27; Palionis J. (Rec.) – Blt., 1994, 28(1), p. 102–104; Eckert R. (Rec.) – Kratylos, 1994, 39, p. 156–160.

mokėjęs ar silpnai mokėjęs lietuviškai. Karaliaučiaus krašto vokiečių kalbos skardžiųjų ir dusliųjų priebalsių sumišimas galėjo atsiliepti Bretkūno raštuose pasitaikančiam grafemų, žyminčių lietuvių kalbos garsus š, ž, painiojimui.

Šį tomą Scholzas paskyrė savo mirusios motinos ir sesers atminimui[103].

Prisiminę lietuvių kalbos istorijos tyrėjo Jono Palionio žodžius, jog „Bretkūno biblijos vertimas buvo ir ligi šiol tebėra toks senosios epochos rašto paminklas, kuriame ryškiausiai ir visapusiškiausiai atsiskleidžia tiek tuometinės lietuvių liaudies šnekamosios kalbos stichija, tiek besikuriančios lietuvių literatūrinės kalbos normų kristalizacijos procesas, tiek ir lietuvių beletristinio stiliaus formavimosi užuomazgos"[104], galime įsivaizduoti, kokią paslaugą lietuvių kalbotyrai ir apskritai kultūrai padarė Friedrichas Scholzas. Reikia sutikti su Zigmu Zinkevičium, jog „Vokiečių mokslininkų projektas – tai vienas iš monumentaliausių mūsų laikų lituanistinių darbų" (p. 192).

Atskira Scholzo lituanistinės veiklos sritis – lituanistikos veikalų recenzavimas. Ypač dėmesį norėtųsi atkreipti į Alfredo Senno „Lietuvių kalbos vadovėlio" („Handbuch der litauischen Sprache. II. Lesebuch und Glossar". Heidelberg, 1957; Handbuch der litauische Sprache. I. Grammatik". Heidelberg, 1966)[105], Aleksandro Kuršaičio „Lietuviškai-vokiško žodyno" („Litauisch-deutsches Wörterbuch. Thesaurus Linguae Lituanicae". Göttingen, 1968–1973, I–IV)[106] recenzijas.

Negalima nepaminėti lituanistikai labai vaisingos ir pedagoginės Scholzo veiklos. Münsterio universitete jis daugelį metų dėstė lietuvių kalbą. Be to, jis pasirūpino, kad vokiečių studentai ir dėstytojai galėtų atvykti studijuoti lietuvių kalbos ir į Vilniaus universitetą. Jo vadovaujamame Slavų-baltų seminare buvo sukaupta puiki baltistikos biblioteka. Čia, Scholzo iniciatyva, pateko ir garsiojo latvių rašytojo Jānio Jaunsudrabiņo, paskutiniuosius gyvenimo metus praleidusio Vokietijos Federacinėje Respublikoje, asmeninė biblioteka. Lietuvių kalbą Münsterio

[103] Zinkevičius Z. Didingas Bretkūno Biblijos leidimo projektas. – Blt., 2002, 37(1), p. 187–192; Palionis J. (Rec.) – Blt., 2002, 37(2), p. 353–360; Gelumbeckaitė J. (Rec.) – ALt, 2003, 5, p. 299–310.

[104] Palionis J. Jonas Bretkūnas (Gyvenimas ir raštai). – Jonas Bretkūnas. Rinktiniai raštai. V., 1983, p. 23.

[105] Scholz F. (Rec.) – IJSLP, 1963, p. 157–159; 1969, 12, p. 194–202.

[106] Scholz F. (Rec.) – WdSl, 1981, 26, p. 183–191.

universitete dėstė ir Scholzo asistentė Magdalenė Huelmann, parašiusi disertaciją apie lietuvių ir latvių liaudies dainas. Scholzo pastangomis ne vienam lietuvių filologui buvo sudaryta galimybė padirbėti Vokietijos mokslo įstaigose. Daugiausia Scholzo nuopelnas, kad Münsterio universitete buvo įkurtas Tarpdisciplinis baltų studijų institutas. 1993 m. sausio 26 dieną iškilmingame šio instituto atidaryme Scholzas skaitė pranešimą „Kalba ir tautybė Pabaltijo kraštuose“[107].

1993 m. birželio 2–4 dienomis Münsterio universitete vyko tarptautinis simpoziumas „Baltai-slavai-vokiečiai: kultūrinių kontaktų aspektai ir perspektyvos“. Simpoziumas buvo skirtas išeinančiam į emeritūrą profesoriui Friedrichui Scholzui pagerbti. Jame dalyvavo mokslininkai iš 14 šalių. Pranešimus čia skaitė ir tokie žinomi baltistai kaip Janas Peteris Locheris, Terjė Mathiassenas, Williamas R. Schmalstiegas, Zigmas Zinkevičius[108]. Simpoziumo pranešimai buvo paskelbti atskira knyga („Balten-Slaven-Dautsche: Aspekte und Perspektiven kultureller Kontakte. Festschrift für Friedrich Scholz zum 70. Geburtstag“. München, 1999), kuri skiriama Scholzo septyniasdešimtmečiui. Skelbiami joje straipsniai atspindi tas mokslo sritis, kuriose darbavosi Friedrichas Scholzas[109].

Friedhelmas Hinzė. F. Hinzė gimė 1931 m. rugpjūčio 4 dieną Hetzdorfe, netoli Prenzlau. 1951 m. baigęs Prenzlau aukštesniąją bendrojo lavinimo mokyklą, 1951–1955 m. Humboldtų universitete Berlyne studijavo slavistiką. Čia tarp jo mokytojų buvo ir žymus vokiečių slavistas akademikas Hansas-Holmas Bielfeldtas (1907–1987) ir žinomas baltistas Viktoras Falkenhahnas. Be kita ko, abu šie profesoriai jau tada skatino Hinzę domėtis ir baltų kalbomis.

Baigęs universitetą, Hinzė iš karto pradėjo dirbti Vokietijos mokslų akademijos Slavistikos institute Berlyne. 1969 m. šį institutą panaikinus, Hinzė darbavosi Vokietijos Demokratinės Respublikos Centriniame kalbotyros institute. 1980–1990 m. jis dirbo šio instituto profesoriaus Rainerio Eckerto vadovaujamame Slavistikos, baltistikos, finougristikos ir balkanistikos skyriuje. 1991–1995 m. Hinzė mokslinį darbą tęsė Laisvajame Berlyno universitete, profesoriaus Bernfriedo

[107] Scholz F. Sprache und Nationalität im Baltikum. – Feier zur Eröffnung des Instituts für interdisziplinäre baltische Studien an der Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster. Münster, 1994, p. 59–73.
[108] Zinkevičius Z. – GK, 1994, 7, p. 26.
[109] Kardelis V. (Rec.) – Blt., 2002, 37(1), p. 177–182.

Schleratho (1924–2003) vadovaujamoje Lyginamosios ir indoeuropiečių kalbotyros katedroje. Be kitų dalykų, čia dėstė ir latvių kalbą.

Mirė Hinzė 2004 m. vasario 5 d. Berlyne[110].

1961 m. Hinzei už disertaciją „Vokiečių kalbos skoliniai ir jų fonetika kašubų tarmėje" buvo suteiktas filologijos daktaro laipsnis. Disertacija buvo paskelbta atskira knyga[111]. Ir toliau kalbininkas ypač sėkmingai darbavosi šioje slavistikos srityje. Pirmiausia jis čia minėtinas kaip žymiojo vokiečių pomeranų tarmių tyrinėtojo Friedricho Lorentzo (1870–1937) darbų tęsėjas. 1958 m. jis išleido Lorentzo „Pomeranų žodyno" pirmąjį tomą[112]. 1970–1983 m. jis jau kaip bendraautoris išleido dar keturis šio žodyno tomus[113]. Taip pat jis paskelbė senuosius kašubų tarmių tekstus, parašė straipsnių apie kašubų literatūrą[114], tautosaką, įvairias leksikos, gramatikos problemas[115].

Nemaža Hinzė prisidėjo ir prie tritomio „Vokiečių-rusų kalbų žodyno"[116] parengimo.

Baltistikos srityje Hinzė daugiausia darbavosi keliolika paskutinių savo mokslinės veiklos metų. Pažymėtina, jog Hinzė ne tik teoriškai, bet ir praktiškai gerai mokėjo abi baltų kalbas.

Didžiausias kalbininko nuopelnas baltistikai – tai jo parašyti skyriai anksčiau mūsų aptartam veikalui „Baltų kalbos. Įvadas" („Die baltischen Sprachen. Eine Einführung". Leipzig etc., 1994). Šiam veikalui jis parašė skyrius apie lietuvių kalbos veiksmažodį, prielinksnius, apie latvių kalbos daiktavardį, būdvardį, įvardį, skaitvardį, veiksmažodį, prielinksnius.

[110] Eckert R. Friedhelm Hinze zum 60. Geburtstag. – ZfSl, 1991, 36, p. 635–636; Bukevičiūtė E. J. Friedhelm Hinze. – Blt., 2004, 39(2), p. 330–332.

[111] Hinze F. Wörterbuch und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Pomoranischen (Kaschubischen). Berlin, 1965.

[112] Lorentz F. Pomoranisches Wörterbuch, bearbeitet von F. Hinze, I: A–P. Berlin, 1958.

[113] Lorentz F. Pomoranisches Wörterbuch, fortgeführt von F. Hinze, II: P–T. Berlin, 1970; III: T–Ž, Berlin, 1973; IV: Nachträge, Berlin, 1975; V: Nachträge, Berlin, 1983.

[114] Tiek F. Lorentzas, tiek kai kurie kiti kalbininkai kašubų tarmę laikė atskira vakarų slavų kalba, o ne lenkų kalbos tarme.

[115] Plačiau apie šios srities F. Hinzės darbus, plg. Bukevičiūtė E. J. Min. str., p. 330–331.

[116] Deutsch-Russisches Wörterbuch, I–III, begründet von H. H. Bielfeldt, in der Endfassung erarbeitet von einem Autorenkollektiv unter Leitung von R. Lötsch. Berlin, 1983–1984.

Nemaža straipsnių Hinzė paskelbė ir atskirais baltistikos klausimais. Jis mėgino patikslinti lietuvių germanizmo *strėplė, štrėplė* 'kojinė', latvių germanizmo *meita* 'duktė, mergaitė' skolinimosi šaltinius[117]. Kartu su Peteriu Knabe išaiškino vokiečių kalbos dialektizmo *Skudde* 'avis' lietuvišką kilmę[118]. Rašė apie slavų ir baltų kalbų drugelio pavadinimus[119], kašubų ir baltų kalbų leksikos atitikmenis[120], laiko nusakymą latvių, lietuvių, vokiečių, rusų ir lenkų kalbose[121].

Atskirai tektų paminėti Hinzės studiją, kurioje pateikiama labai kruopšti senųjų latvių tekstų maldos „Tėve mūsų" lingvistinė analizė[122].

Jis mėgino patikslinti kai kuriuos Huberto Górnowicziaus prūsiškų vietovardžių kilmės aiškinimus[123].

Atkreipė dėmesį į kai kuriuos senosios prūsų ir vokiečių kalbos paukščių pavadinimų struktūros panašumus[124]. Ypač vertinga jo studija apie prūsų kalbos paukščių pavadinimus[125].

Atskirą Hinzės tyrinėjimų sritį sudaro vadinamųjų kuršininkų kalbos problemos[126]. Ypač pažymėtina, kad jam pavyko sukaupti daug

[117] Hinze F. Zwei deutsche Lehnwörter im Baltischen. – Blt., 1985, 21(1), p. 33–36.

[118] Hinze F., Knabe P. Das litauische Lehnwort *Skudde* 'Schaf' als Dialektwort im Nordostdeutschen und als Schaftzucht – Terminus in der deutschen Gegenwartssprache. – ZfSl, 1989, 34(2), p. 221–228.

[119] Hinze F. Ein slawisch-baltischer Benennungstyp für den 'Schmetterling'. – ZfSl, 1984, 29(1), p. 90–96.

[120] Hinze F. Pomoranisch-baltische Entsprechungen im Wortschatz. – ZfSl, 1984, 29(2), p. 189–196.

[121] Hinze F.Die Uhrzeitangabe im Lettischen im Vergleich zu der des Deutschen, Litauischen, Russischen und Polnischen. – ZfSl, 1989, 34(2), p. 185–203.

[122] Hinze F. Hat Matthäus Pretorius (um 1635–1707) ein „kurisches" Vaterunser gekannt? – ABSl, 1976, 10, p. 235–264.

[123] Хинце Ф. К древнепрусской топонимии Помезании. – Б.-с. иссл., 1986(1988), с. 177–195.

[124] Hinze F. Einige Fälle von Übereinstimmung in der Struktur der Vogelbezeichnungskomposita im Deutschen und Altpreussischen. – LgB, 1995, 4, p. 185–192.

[125] Hinze F. Die altpreussischen Bezeichnungen der Wild-Avifauna und des Hausgeflügels. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 145–181.

[126] Hinze F. Nehrungskurische Fischnamen. – ZfSl, 1984, 29(2), p. 250–262; Die Nehrungskurische Bezeichnungen des Hausgeflügels und der Wild-Avifauna im Kontext der baltischen Sprachen. – Untersuchungen zu den baltischen Sprachen. Berlin, 1985, p. 100–154; Grammatische Interferenzerscheinungen im Nehrungskurischen. – Blt., 1989, 25(2), p. 156–167; Die slawischen lexikalischen Elemente im nehrungskurischen Wortschatz, die das Alltagsleben der Nehrungskuren bezeichen. Versuch einer Systematisierung. – Contrib., p. 43–52, ir kt.

leksinės, tautosakinės, etnografinės medžiagos iš Berlyne gyvenusių, savo gimtinę palikusių kuršiniņkų.

Domino Hinzę įvairūs lietuvių ir vokiečių literatūros, kultūros ryšiai, Kristijono Donelaičio kūryba[127]. 1989 m. Vilniuje būrų dainiui skirtoje konferencijoje Hinzė gražia lietuvių kalba perskaitė pranešimą „L. Rhesos K. Donelaičio „Metų" vertimo vertinimas to meto vokiečių kritikoje"[128].

Vokiečių spaudoje Hinzė recenzavo nemaža lietuvių, latvių kalbininkų darbų. Dalyvavo įvairiose baltistikos problemoms skirtose konferencijose.

Jochenas Dieteris Rangė. Puikiu lietuvių kalbos mokėjimu, plačia erudicija ir labai aktyvia lituanistine veikla iš dabartinių viduriniosios kartos vokiečių kalbininkų išsiskiria J. D. Rangė.

Kalbininkas gimė 1941 m. gegužės 1 d. Berlyne. 1961–1962 m. slavistiką studijavo Vakarų Berlyne. 1962–1963 m. studijas tęsė Sarajeve (Jugoslavija). 1963–1966 m. – vėl Berlyne, 1966–1969 m. – Münchene. 1969 m. čia gavo magistro laipsnį. 1974–1975 m. lietuvių kalbą studijavo Vilniaus universitete. 1985–1987 m. baltistikos, slavistikos ir bendrosios kalbotyros studijas tęsė Münsterio universitete. 1987 m. šiame universitete apgynė daktaro disertaciją „Bretkūno tyrinėjimo pamatai (Naujasis Testamentas)" („Bausteine zur Bretke – Forschung (Das Neue Testament)".

1969–1974 m., 1987–1996 m. Rangė dirbo Müncheno universitete. Kurį laiką darbavosi Berlyno valstybinėje bibliotekoje. Vertėjavo. 1982–1983 m. dėstė Münsterio universitete. 1997–2006 m. Rangė

[127] Hinze F. Litauische Personennamen in Ernst Wicherts „Litauischen Geschichten". – ZfSl, 1987, 32(4), p. 629–639; Jakobo Grimo susidomėjimas K. Donelaičio „Metais". – Pergalė, 1989, 1, p. 112–117; Jakobas Grimas ir lietuvių liaudies dainos. – Mokslas ir gyvenimas, 1989, 12, p. 8–11; Überlegungen zu Johannes Bobrowskis Apostrophierung der „reinen Linguisten" in seinem Roman „Litauische Claviere". – ZfSl, 1989, 34(2), p. 268–277; Litauische Eigennamen in Hermann Sudermans „Litauischen Geschichten". – ZfSl, 1992, 37(3), p. 432–441; Wer war Daniel Friederichus Werner, der zeitweilige Besitzer des „Lexicon Lithuanicum"? – LgB, 1993, 2, p. 127–130; Die Benutzung einiger lituanistischer Werke durch Jacob Grimm. – Brüder Grimm Gedenken. Stuttgart, 2001, 14, p. 89–101.

[128] Darbai apie Kristijoną Donelaitį. V., 1993, p. 164–166.

buvo Greifswaldo universiteto profesorius. Vadovavo šio universiteto Baltistikos institutui[129].

Rangę domina įvairios lituanistikos problemos. Dar stažuodamasis Vilniuje jis parašė vertingą studiją „Figura etymologica" lietuvių liaudies dainose. Kalbinis stilistinis tyrinėjimas"[130]. Šioje studijoje jis analizuoja mūsų liaudies dainose gana dažnai randamus tokius žodžių junginius kaip *darbą dirbti, vargą vargti, miegą miegoti, raudą raudoti, vainą vajavoti* ir kt. Pateikia tikslią jų statistiką, aptaria stilistines funkcijas, koreguoja ankstesnių šios srities tyrinėjimų išvadas. Rangė skiria keturis tokių tautologinių junginių tipus: a) teigiamas tipas be pažyminio (*miegą miegojau*), b) neigiamas be pažyminio (*miego nemiegojau*), c) teigiamas su pažyminiu (*miega saldų miegą*), d) neigiamas su pažyminiu (*n'išmiegojau nė saldaus miegelio*). Tam tikra dalis nagrinėjamų junginių yra tik dainuojamosios tautosakos ypatybė.

Minėtina, kad Rangė savo studijai panaudojo ne tik labai gausią publikuotą medžiagą, bet ir Lietuvių kalbos ir literatūros institute saugomus tautosakos rinkinius, akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" kartoteką, konsultavosi su šio instituto darbuotojais.

Į lietuvių kalbos tyrinėjimo istoriją Rangė pirmiausia, žinoma, patenka kaip Jono Bretkūno Biblijos vertimo tyrinėtojas ir kaip šio vieno pačių svarbiausių senųjų lietuvių kalbos paminklų skelbėjas. Imtis šio darbo Rangę paskatino Münsterio universiteto profesorius Friedrichas Scholzas. Abiem šiems mokslininkams mes turime būti dėkingi už nepaprastai gerai spaudai parengtus ir išleistus Bretkūno vertimo tomus[131].

Jau 1985 m. Tarptautinėje baltistų konferencijoje Vilniuje skaitytas Rangės pranešimas atkreipė specialistų dėmesį, mat tame pranešime buvo įrodinėjama, kad vienas Biblijos fragmentas buvo išverstas ne Bretkūno, bet galbūt kokio nors latvio ar šiaip nelabai lietuvių kalbą mokėjusio asmens. 1992 m. atskira knyga kaip tam tikras priedas prie Bretkūno Biblijos vertimo tomų pasirodė Rangės disertacija „Bretkūno

[129] Stundžia B. Jochenas Range. – Žd. ir pr., p. 117–118; Rangė J. Būti su Lietuva – mano gyvenimas. Užrašė A. Kusta. – Gimtasis kraštas. 1984.IV.26; J. Rangė: Palanga patiko labiau už Vilnių. Kalbėjosi A. Gailius. – Ten pat, 1987.X.22; Rangė J. D. Kas suartina žmones? – Tiesa, 1986.III.23.

[130] Range J. Sprachlich-stilistische Untersuchung zur „Figura Etymologica" in den litauischen Dainos. – Blt., 1976, 12(2), p. 176–187; 1977, 13(1), p. 281–296.

[131] Plg. p. 596–597.

tyrinėjimo pamatai. Bretkūno leidimo (NT) komentarų tomas" („Bausteine zur Bretke-Forschung. Kommentarband zur Bretke-Edition (NT)". Paderborn etc., 1992).

Šis kapitalinis senosios lietuvių raštijos tyrinėjimas, galėtume sakyti, yra lyg savotiškas daugiau nei prieš pusę šimtmečio pasirodžiusios Viktoro Falkenhahno disertacijos „Lietuviškos Biblijos vertėjas Jonas Bretkūnas ir jo talkininkai" („Die Überzetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer". Königsberg-Berlin, 1941) tęsinys[132].

Knygos įvadinėje dalyje, daugiausia remdamasis minėtuoju Falkenhahno veikalu, Rangė pateikia trumpą Bretkūno biografiją. Jis nesutinka su A. Bezzenbergerio paskleista, o vėliau kai kurių tyrinėtojų perimta pažiūra, jog Bretkūnas „nebuvęs didesnių dvasinių gabumų žmogus", jog jis „kartais stengėsi liaudiškai kalbėti, tačiau tai jam dažniausiai nesisekė ir dažnai neskoningai išėjo"[133]. Toliau Rangė aprašo rankraščio išorę. Čia jis vėlgi koreguoja A. Bezzenbergerį, kuris buvo neteisingai apibūdinęs rankraščio popieriaus vandenženklius. Pateikia detalią rašybos analizę. Analizuodamas naujojo Testamento vertimo šaltinius pabrėžia, jog nors tituliniame lape nurodoma, kad „Nauias Testamentas [...] iš Martino Luthero vokiško perguldijimo, Lietuviškai išrašytas", tačiau Luko evangelija, kuria Bretkūnas pradėjo savo vertimą, aiškiai versta iš Vulgatos, nors papildomai remtasi ir Liuterio Biblija. Šiaip lotynišku Biblijos tekstu Bretkūno naudotasi ir kitose vertimo vietose. Kai kur remtasi ir graikišku Biblijos tekstu. Pagrindinis Naujojo Testamento vertimo šaltinis buvęs Liuterio Biblijos 1546 m. leidimas. Naudotasi bent keliomis Biblijos komentarų knygomis. Iš lietuviškų šaltinių Bretkūnas vienur kitur rėmęsis 1579 metų Baltramiejaus Vilento „Evangelijomis bei Epistolomis".

Daugiausia dėmesio, žinoma, kreipiama Bretkūno vertimo kalbinei analizei. Atskiri šio vertimo kalbos faktai lyginami su kitų ano meto lietuviškų raštų pavyzdžiais. Rangė atkreipia dėmesį, jog Bretkūnas kartais tai pačiai sąvokai nusakyti vartoja daugybę lietuviškų atitikmenų. Štai Liuterio Biblijos žodžiui *Kelter* Bretkūnas pateikia net dešimt lietuviškų atitikmenų (*prosa(s), slėgtis, spaustuvė, vynspaudė, žobajus, piestas, trekštuvė, veržtuvė, (vyno) mintuvė, vynspaudyklė*). Beje, dalis šių žodžių, be Bretkūno, kituose mūsų raštuose nėra randami. Į akis krinta

[132] Plg. L. k. t. ist., II, p. 174–175.

[133] A. Bezzenbergeris čia turėjo galvoje Bretkūno „Postilę".

ir daugybės variantų pateikimas prie pagrindinio žodžio. Plg. *Kaip kada javus duotumbit iš klonių ir pilnybę (riebumą) iš vyno mintuvės* (paraštėje *spaudyklės, veržtuvės*), cituojama iš LKŽ, XVIII, 926, *A. S.*).

Atskirame knygos skyriuje Rangė aptaria, kaip Bretkūno leksika yra pateikiama akademiniame „Lietuvių kalbos žodyne". Jo nuomone, čia esama tam tikrų trūkumų. Pasitaiko atvejų, kai žodyne pateikiami tik iš XVIII ar net XIX amžiaus lietuvių kalbos paminklų žodžiai jau yra randami Bretkūno Biblijos vertime.

Įdomi Rangės mintis, jog Bretkūnas norėjęs parengti tokį „Naujojo Testamento" vertimą, kuris būtų tikęs visų lietuvių kalbos tarmių atstovams (net ir Didžiojoje Lietuvoje).

Naudojimąsi Rangės veikalu labai palengvina ir kruopščiai parengta dalykinė bei žodžių rodyklė. Apskritai šis Rangės veikalas, be abejo, yra vienas pačių vertingiausių pastarųjų dešimtmečių užsienio lituanistikos veikalų. Tai, anot Vytauto Ambrazo, „raktas į ištisą lietuvių kalbos ir kultūros epochą, kuriuo su dėkingumu naudosis jos tyrinėtojai"[134].

Už šį veikalą vokiečių kalbininkui 1997 m. Vilniuje buvo įteikta Martyno Mažvydo premija.

Paskelbė Rangė ir mažesnės apimties darbų, skirtų įvairioms lituanistikos ar apskritai baltistikos problemoms. Vienas pirmųjų tokių darbų buvo kalbininko straipsnis apie vadinamųjų „nomen loci" žodžių darybos kategoriją baltų ir slavų kalbose[135]. Jame analizuojami slavų kalbų priesagų **-išče*, **-isko*, baltų **-isko-* žodžiai. Be kita ko, žodžių darybos problemoms buvo skirtas ir Rangės magistro darbas bei pirmoji jo mokslinė publikacija – 1969 m. žurnale „Die Welt der Slaven" paskelbtas straipsnis apie pietų slavų kalbų priesagą *-ana*[136].

Įdomų straipsnį Rangė paskyrė buvusios Rytų Prūsijos kultūros istorijai, šio krašto lietuvių ir vokiečių santykiams[137].

[134] Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1993, 28(2), p. 124–129; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1993, 39(3), p. 72–81; Karaciejus J. (Rec.) – LgB, 1993, 2, p. 251–254; Eckert R. (Rec.) – Kratylos, 1994, 39, p. 156–160; Aleknavičienė O. Jono Bretkūno kelias į XXI amžių. – GK, 2002, 11–12, p. 12–13.

[135] Range J. D. Zur Entwicklung der Wortbildungskategorie „Nomen Loci" im Baltischen und Slavischen. – Blt., II priedas, 1977, p. 124–130.

[136] Range J. D. Bemerkungen zum Suffix *-ana* im Südslavischen. – WdSl, 1969, 14(1), p. 22–25.

[137] Range J. D. Preussisch-Litauen in kulturhistorischer Sicht. – Deutsche, Slawen und Balten, 1989, p. 55–81.

Domino Rangę baltų kalbų skolinių problema. Išsamiame straipsnyje[138] jis aptarė šių skolinių istoriją, pobūdį, teorinius klasifikacijos pagrindus, tyrinėjimo istoriją, ateities tyrinėjimų uždavinius. Kaip ypač įdomų svetimų kalbų įtakos pavyzdį jis išskyrė senųjų Kuršių nerijos gyventojų vadinamųjų kuršininkų kalbą[139].

Rangei tenka ir iki šiol pati išsamiausia Augusto Schleicherio lietuviškų pasakų vertimo analizė[140].

Tyrinėjo jis XVI a. lietuviškų tekstų aliatyvo ir adesyvo vartosenos ypatumus[141]. Aptarė kai kuriuos sinchroninės lietuvių ir latvių kalbos žodžių darybos klausimus[142], senųjų lietuviškų tekstų publikavimo problemas[143].

Rangė redagavo Greifswaldo universiteto Baltistikos instituto įkūrėjui profesoriui Raineriui Eckertui pagerbti skirtą darbų rinkinį „Baltistikos tyrinėjimo aspektai" („Aspekte baltischer Forschung". Essen, 2000), kuriame skelbiama įvairių šalių baltistų tyrinėjimai[144].

Kaip minėjome, pirmoji lituanistinė Rangės publikacija yra susijusi su lietuvių tautosaka. Su tautosaka susijusi ir kita labai svarbi jo publikacija – tai į vokiečių kalbą išverstas stambus, jau dukart išleistas pasakų rinkinys „Lietuvių liaudies pasakos" („Litauische Volksmärchen". Düsseldorf-Köln, 1981), „Pasakos iš Lietuvos" („Märchen aus Litauen". Frankfurt, 1995). Į vokiečių kalbą Rangė yra išvertęs Ievos Simonaitytės, Kazio Borutos, Romualdo Granausko kūrinių. Lietuvoje buvo išleistas jo Vytauto Petkevičiaus knygos „Didysis medžiotojas Mikas Pupkus" vokiškas vertimas („Die Abenteur des grossen Jägers Mikas

[138] Range J. D. Zur Erforschung des Lehngutes in den baltischen Sprachen. – LgB, 1994, 3, p. 211–231.

[139] Range J. D. Balten und Deutsche. Bemerkungen zum Nehrungskurischen. – Acta Borussica, 1995, 5, p. 104–117.

[140] Range J. D. August Schleicher als Übersetzer litauischer Märchen. – Deutsch-Litauische Kulturbeziehungen. Kolloquium zu Ehren von August Schleicher. Jena, 1995, p. 55–73, plg. t. p. Kliewe A. Jochen D. Range als Übersetzer, oder Übersetzen ist Kunst. – Navicula, p. 173–189.

[141] Range J. D. Allativ und Adessiv in altlitauischen Texten des 16. Jahrhunderts. – LgB, 1995, 4, p. 93–102.

[142] Range J. D. Zur kontrastiven Beschreibung der Wortbildungskategorie *Nomen loci* in den balt. Gegenwartssprachen. – Asp., p. 239–251.

[143] Range J. D. Philologisch-sprachwissenschaftliche Aufbereitung und Edition altlitauischer Texte. – Auf. u. Meth., p. 151–164.

[144] Kabašinskaitė B. (Rec.) – Blt., 2001, 36(1), p. 141–147.

Pupkus". V., 1989). Rangė nemaža prisidėjo, kad Tarptautinė vaikų ir jaunimo literatūros biblioteka pradėjo labiau domėtis Lietuvos vaikų literatūros knygomis, jų iliustracijomis. Bavarijos radijui kalbininkas yra parengęs ir lietuvių muzikos laidų.

Labai svarbi Rangės pedagoginė veikla. Jo vadovaujamas Greifswaldo universiteto Baltistikos institutas organizavo įvairias baltistikos problemoms skirtas konferencijas, jaunųjų filologų vasaros akademijas.

Už lituanistinę veiklą vokiečių mokslininkas 2002 m. buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu.

Kalbininkui pagerbti buvo išleistas straipsnių rinkinys „Navicula litterarum balticarum. Philologische Baltikum – Studien für Jochen D. Range zum 65. Geburtstag" (Wiesbaden, 2006).

Elvyra Julija Bukevičiūtė. Vokiečių baltistiką praturtino ir jau ketvirtas dešimtmetis šioje šalyje besidarbuojanti lietuvė E. J. Bukevičiūtė.

Bukevičiūtė gimė 1946 m. sausio 14 d. Strumbagalvės kaime, Lazdijų rajone. 1961 m. Lazdijuose baigusi vidurinę mokyklą, 1963–1968 m. Vilniaus universitete studijavo vokiečių kalbą ir literatūrą. 1968–1974 m. dėstė Vilniaus universitete. Šiuo metu Leningrado universitete baigė ir aukštųjų mokyklų dėstytojų kursus. 1974–1977 m. – Greifswaldo universiteto aspirantė. 1977 m. čia apgynė daktaro disertaciją iš kontrastinės vokiečių ir lietuvių kalbų fonetikos srities.

1980–1991 m. Bukevičiūtė dirbo Rainerio Eckerto vadovaujamame Vokietijos Demokratinės Respublikos mokslų akademijos Centrinio kalbotyros instituto Slavistikos, baltistikos, finougristikos ir balkanistikos skyriuje. Vėliau pedagoginį ir mokslinį darbą tęsė Berlyno Laisvajame universitete ir Müncheno Ludvigo Maximiliano universitete.

Pirmosios Bukevičiūtės publikacijos susijusios su jos disertacija[145]. Jose aptariama pagrindiniai vokiečių ir lietuvių kalbų garsų sudarymo principai, lyginami šių kalbų balsiai, aptariami jų panašumai, dalinės ir visiškos skirtybės. Štai kuo labiausiai skiriasi vokiečių ir lietuvių kalbų balsių sistema: 1) vokiečių kalbos fonologinėje sistemoje esama prieša-

[145] Bukevičiūtė E.-J. Zu Grundprinzipien der Lautbildung des Litauischen und Deutschen. – ZfSl, 1984, 29(2), p. 270–280; Zur segmentalen Phonologie des litauischen und deutschen Vokalismus. – Untersuchungen zu den baltischen Sprachen. Berlin, 1985, p. 35–77; plg. t. p. Zu den Hauptklassen von Lautsegmenten im Litauischen. – ZfSl, 1989, 34(2), p. 233–237.

kinių labializuotų balsinių fonemų, kurių nėra lietuvių kalbos fonemų sistemoje; 2) lietuvių kalbos fonemų sistema turi kintamųjų vokalinių fonemų, kurių neturi vokiečių kalbos fonologinė sistema; 3) skiemens kirtis lietuvių kalboje atlieka reikšmės skiriamąją funkciją, kas nėra būdinga vokiečių kalbai.

Domina Bukevičiūtę baltų kalbų frazeologijos problemos[146], kai kurie baltų ir slavų kalbų santykių aspektai[147]. Baltų kalbų tyrinėjimo istorikams labai naudingas jos straipsnis apie lituanistiką Vokietijos Federacinėje Respublikoje[148].

Ypač didelis Bukevičiūtės nuopelnas baltistikai – jos kartu su Eckertu ir Friedhelmu Hinze parengta knyga „Baltų kalbos. Įvadas" („Die baltischen Sprachen. Eine Einfürung". Leipzig etc., 1994). Šiam veikalui ji parašė skyrius apie lietuvių ir latvių kalbų fonetiką, lietuvių kalbos daiktavardžių ir būdvardžių kirčiavimą, įvardį, skaitvardį[149].

Kita ypač svarbi Bukevičiūtės lituanistinės veiklos sritis – tai vadinamosios Johanno Jakobo Quandto[150] Biblijos kalbos tyrinėjimas. Kalbininkė jau paskelbė plačius straipsnius apie šio ypač reikšmingo lietuvių kalbos paminklo veiksmažodžių, daiktavardžių dviskaitos, diakritinių ženklų vartojimą[151].

[146] Bukevičiūtė E. Keletas pastabų apie K. Donelaičio raštų frazeologiją. – Darbai apie Kristijoną Donelaitį. V., 1993, p. 113–118; Eckert R., Bukevičiūtė E. J. Zum vergleichenden Studium der Phrazeologie der baltischen Sprachen. – ZfSl, 1984, 29(2), p. 177–188.

[147] Bukevičiūtė E.-J. Hybride Lehnphraseme im Belorussischen (am Material des Belorussischen und Litauischen). – Bałto-słowiańskie związki językowe, pod red. M. Kondratiuka. Wrocław etc., 1990, p. 61–71.

[148] Bukevičiūtė E. J. Lituanistika dabartinėje Vokietijos Federacinėje Respublikoje. – Lit., 1994, 4(20), p. 50–58.

[149] Plg. p. 578, 600.

[150] J. J. Quandtas (1686–1772) – Karaliaučiuje gimęs vokietis, studijavęs Vokietijos universitetuose, vėliau profesoriavęs Karaliaučiaus universitete, nuo 1732 m. Prūsijos generalinis superintendantas (arkivyskupas) rūpinosi lietuvių mokyklomis, organizavo Biblijos ir kitokio religinio turinio literatūros leidimą. Grupės kunigų išverstas visos Biblijos vertimas išleistas 1735 m. Karaliaučiuje. 1755 m. pasirodė antrasis Biblijos leidimas.

[151] Bukevičiūtė E. J. Veiksmažodžių dviskaitos vartojimas J. J. Kvanto Biblijoje. – Blt., V priedas, 1998, p. 79–90; Zum Gebrauch des substantivischen Duals in der preussisch-litauischen Bibel von J. J. Quandt. – Asp, p. 39–68; Zur Verwendung der diakritischen Zeichen in der preussisch-litauischen Bibel des 18. Jahrhunderts. – Auf. u. Meth., p. 241–258.

Kartu su Eckertu ir Emilija Hemmerling Bukevičiūtė leidyklai recenzavo Juozo Križinausko ir Stasio Smagurausko „Vokiečių-lietuvių kalbų žodyno“ (V., 1989–1992) rankraštį.

Vokiečių filologų spaudoje Bukevičiūtė recenzavo įvairius baltistikos veikalus, rašė apie baltistikos problemoms skirtus renginius. Į vokiečių kalbą yra išvertusi lietuvių kalbininkų straipsnių.

* * *

Nemaža baltistikos baruose nuveikė ir kiti vokiečių kalbininkai. Iš jaunesniosios vokiečių kalbininkų kartos šiuo metu lituanistikos baruose labai sėkmingai darbuojasi Christianė Schiller. Ją ypač domino su Mažąja Lietuva susijusių autorių literatūrinės dvikalbystės problemos. Šiuo atveju pagrindinis jos tyrinėjimo objektas buvo Hermanno Sudermanno ir Ievos Simonaitytės kūryba. Savo tyrinėjimo rezultatus ji paskelbė atskirais straipsniais[152], apgintos daktaro disertacijos pagrindu išleido labai įdomią knygą („Bilinguismus: zur Darstellung eines soziolinguistischen Phänomens in der Literatur. Dargestellt an Beispielen der regionalen Literatur Preussisch-Litauens: Hermann Sudermann „Litauische Geschichten“, Ieva Simonaitytė „Vilius Karalius“. Frankfurt a. M. etc., 2000)[153].

Labai vertingi Schiller straipsniai apie Karaliaučiaus ir Halės Lietuvių kalbos seminarus[154].

Domino mokslininkę ir Mažosios Lietuvos leksikografijos istorija[155].

[152] Schiller Chr. Hermanas Sudermannas ir lietuvių kalba. – Kultūros barai, 1992, 9–10, p. 104–105; Ieva Simonaitytė und das Problem des literarischen Bilinguismus. – Annaberger Annalen, 1998, 6, p. 129–145; Tiltai, 1999, 3–4, p. 145–151.

[153] Barniškienė S. (Rec.) – ALt, 2003, 5, p. 345–348.

[154] Schiller Chr. Die Litauischen Seminare in Königsberg und Halle. – Nordost-Archiv. Neue Folge, 1994, 3(2), p. 375–392; Das Litauische Seminar in Halle (1727–1740) und seine Mitglieder. Auf Spurensuche. – Acta Baltica, 1994, 32, p. 195–223.

[155] Schiller Chr. Clavis Germanico-Lithvana – ein Werk von Friedrich Prätorius? LgB, 2003, 10, p. 159–172; Wie alt ist ein Wörterbuch? Überlegungen zur relativen Chronologie von Wörterbüchern. – K. ist. ir d. prob., 1, p. 153–160, plg. t. p. Überlegungen zu Geisterwörtern im *Lietuvių kalbos žodynas*. – Navicula, p. 131–136; Das Wörterbuch Daniel Klein – ein Opfer der Flammen? – D. Kleinas ir jo epocha, p. 31–34.

Keletą svarbių Mažosios Lietuvos raštijos tyrinėjimų Schiller paskelbė kartu su lietuvių kalbininke Ona Aleknavičiene[156].

Schiller mokslinė veikla susijusi su Hallės-Wittenbergo, Greifswaldo, Erlangeno, Berlyno Humboldtų universitetais.

Ji yra Lietuvos filologų žurnalo „Archivum Lithuanicum" redaktorių kolegijos narė.

Nesvetimos lietuvių kalbos problemos buvo ir vokiečių indoeuropeistui, žymiųjų vokiečių lituanistų Ernsto Fraenkelio ir Franzo Spechto mokiniui Bernfriedui Schlerathui (1924–2003)[157]. Domino jį mūsų senųjų raštų problemos[158].

1993 m. mokslininkas lankėsi Vilniuje ir gražia lietuvių kalba skaitė pranešimą „Wilhelmo von Humboldto pažiūra į kalbą ir kalbos kilmės klausimas" (tekstą buvo išvertusi Elvyra Bukevičiūtė)[159]. Lankėsi Lietuvoje ir 1994 metais.

Kalbininkas dalyvavo taip pat 1995 m. Rygoje įvykusiame VII tarptautiniame baltistų kongrese.

Heidelbergo universiteto slavistikos profesorius Balduras Panzeris išleido XVIII amžiaus pradžios lietuvių raštijos paminklą vadinamojo Henricho Lyzijaus katekizmo[160] rankraščio perspaudą „Der Kleine Catechismus D. M. Lutheri. Mažas Katgismas D. Mertino Lutteraus, Besorgt von D. Henrich Lysius. Tillsitt 1719" (Frankfurt am Main, 1993).

Retas sutapimas – tuo pačiu metu šį rankraštį Lietuvoje paskelbė ir italų kalbininkas Pietro U. Dinis. Tačiau Jono Palionio žodžiais tariant

[156] Aleknavičienė O., Schiller Chr. Johannas Behrendtas – *Dawádno Mókflo apie Dußiôs Ißgánimą* (1729) redaktorius, recenzentas ir maldos vertėjas. – ALt, 2002, 4, p. 43–78; Rastas antras Michaelio Mörlino *Principium primarium in lingva Lithvanica* (1706) egzempliorius. – Ten pat, p. 79–98; Jacobas Perkuhnas prieš Michaelį Mörliną, Johanną Schultzą ir Philippą Ruhigą traktate *Wolgegründetes Bedencken Uber die Ins Litthausche Ubersetzte zehen Fabeln Æsopi, Und derselben passionirte Zuschrifft* (1706). – ALt, 2003, 5, p. 15–50.

[157] Bukevičiūtė E. J. Bernfried Schlerath. – Blt., 2002(2003), 37(2), p. 394–396.

[158] Schlerath B. Lateinisch *sciens, scientes* in den Evangelien und in litauischen Übersetzungen. – Auf. u. Meth., p. 229–240; Chylinskis Übersetzung des Neuen Testaments: Überlegungen zu seiner Vorlage. – Asp., p. 279–290.

[159] Schlerath B. Wilhelmo von Humboldto pažiūra į kalbą ir kalbos kilmės klausimas. – Blt., 1994, 28(2), p. 64–81.

[160] Henrichas Lysius nebuvo šio katekizmo vertėjas, o tik rūpinosi jo vertimu, organizavo vertimo svarstymą. Be to, ir lietuvių kalbos jis nemokėjo.

„Kadangi šiedu perspaudai vienas nuo antro gerokai skiriasi, vienas antrą savaip papildo, tad dėl to galima tik pasidžiaugti“ (p. 98)[161].

Įdomų straipsnį Panzeris paskelbė apie Pilypo Ruigio „Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimą“ („Betrachtung der littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften“ (Königsberg, 1745)[162].

Nemaža dėmesio baltistikos problemoms, ypač prūsų kalbai, skiriama Müncheno indoeuropeisto Wolframo Eulerio darbuose. Gal pirmiausia čia minėtina jo knyga „Senoji prūsų kalba kaip liaudies kalba, tarp indoeuropiečių ir baltų kalbų“ („Das Altpreussische als Volkssprache im Kreise der indogermanischen und baltischen Sprachen“. Innsbruck, 1988)[163].

Paskelbė Euleris straipsnių ir kitais prūsų kalbos klausimais[164].

Keletą straipsnių Euleris paskyrė bendresnėms baltų kalbų problemoms, jų santykiams su kitomis indoeuropiečių kalbomis[165], metodologiniu požiūriu ypač turėtų būti įdomus jo straipsnis baltų ir slavų kalbų giminystės tyrinėtojams[166].

Teorinės lietuvių kalbos gramatikos problemos domina Mainzo universiteto profesorių Björną Wiemerį[167].

[161] Palionis J. (Rec.) – Blt., 1994, 29(1), p. 98–101.

[162] Panzer B. Sprachverwandtschaft bei Philipp Ruhig (1745) und seinen Gewährsleuten. – Auf. u. Meth., p. 213–227.

[163] Scholz F. (Rec.) – Kratylos, 1981, 36, p. 171–174.

[164] Euler W. Die Körpelteilnamen im Altpreussischen. – Philologie und Sprachwissenschaft, IBS, 1983, 43, p. 29–42; Tiernamen im Altpreussischen. – KZ, 1998, 85, p. 84–98; Das Neutrum als aussterbendes Genus im Altpreussischen und seinen baltischen Schwestersprachen. Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft. 1987–1988, 13–14, p. 106–137; Personalpronomina im Altpreussischen. Zur Frage nach ihrer Herkunft und ihrer Häufung in der dritten Person. – LgB, 1992, 1, p. 127–141; Periphrastische Verbalkategorien im Altpreussischen. – LgB, 1994, 3, p. 153–162; Das Altpreussische – Schlüsselsprache des Baltischen? – Coll. Pruth., II, p. 69–77.

[165] Euler W. Altertümlichkeiten und Neuerungen in den baltischen Sprachen. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 11–20; Die Beziehungen zwischen der italischen, germanischen und baltischen Sprachgruppen. – ReB, 1997, 3, p. 103–118; Die Aufgliederung der baltischen Sprachen. – ReB, 1998, 4, p. 87–107, ir kt.

[166] Euler W. Sprachgruppen mit naher Verwandtschaft – Methodenreflexion und – Kritik. – ReB, 2007, 11, p. 7–28.

[167] Wiemer B. Pragmatical inferences at the threshold to grammaticalization. The case of Lithuanian predicative participles and their functions. – LgB, 1998, 7, p. 229–243; Grammatische Kernbereiche, deren Rekonstruktion und deren Relevanz für historisch belegte Sprachstufen des Baltischen und Slavischen. – LKK(ALL),

Kalbininkas puikiai kalba lietuviškai. Jis dalyvavo ekspedicijose Ignalinos, Švenčionių, Šalčininkų, Breslaujos, Apso apylinkėse[168].

Magdalenos Huelmann mokslinė veikla susijusi su ypač gražias lituanistikos tradicijas turėjusiu Münsterio universitetu. Čia ji keliolika metų dėsto lietuvių ir latvių kalbas. Daktaro disertacijos pagrindu išleista jos vertinga knyga „Lietuvių ir latvių darbo dainos. Palyginimas" („Die litauischen und lettischen Arbeitslieder. Ein. Vergleich" (München, 1996)[169]. Disertacijai rinkdama medžiagą ilgesnį laiką darbavosi Vilniuje, Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Labai gerai kalba lietuviškai. Domėjosi lietuvių literatūra. Paskelbė straipsnį apie lietuvių kalbos dėstymą dabartinėse Vokietijos aukštosiose mokyklose, kurį baigė, deja, liūdna gaida[170]: „Apibendrinant galima sakyti, kad dabar Vokietija išgyvena tam tikrą pereinamąjį laikotarpį. Kalbotyrai skiriama mažiau dėmesio. Į baltistiką žiūrima kaip į „orchidėjišką dalyką", t. y. gražu, bet nelabai reikalinga" (p. 15). Daug linksmesnis jos pasikalbėjimas „Gimtosios kalbos" redakcijoje buvo 1990 metais[171].

Susannę Pischel domina praktiniai lietuvių ir latvių kalbų vertimo klausimai[172]. Lietuvoje išleista jos knyga „Verslo korespondencija

2004, 51, p. 81–112; The evolution of passives as grammatical constructions in Northern Slavic and Baltic languages. – What makes Grammaticalization? A Look from its Fringes and its Components. Eds. W. Bisang, N. P. Himmelmann, B. Wiemer. Berlin-New York, 2004, p. 271–331; Grammatical evidentiality in Lithuanian (a typological assessment). – Blt., 2006, 41(1), p. 33–49; Lithuanian *esą* – a heterosemic reportive marker in its contemporary stage. – BLg, 2010, 1, p. 245–308; On the lexicographic treatment of Lith. *esą* (From a background of other particles in Lithuanian and elsewhere). – Particles and Connectives in Baltic. V., 2010, p. 171–212. Вимер Б. Аспектуальные парадигмы и лексическое значение русских и литовских глаголов. – ВЯ, 2001, 2, с. 26–58.

[168] Вимер Б., Владыко И., Кардялис В. *Мочь* и *уметь* – функциональные пересечения двух модальных глаголов в говорах литовско-славянского пограничья. – Б-сл. иссл., 2004, 16, с. 142–167.

[169] Kudirkienė L. (Rec.) – Lit., 1997, 3(31), p. 141–143.

[170] Huelmann M. Baltistika Vokietijoje: keli bruožai. Lietuvių kalbos institutas ir baltistikos centrai. Sud. J. Zabarskaitė, V. Meiliūnaitė. V., 2008, p. 10–15; plg. t. p. Guesdon-Vaičiūnaitė J. 100-oji baltistikos konferencija Berlyne. – Blt., 2007, 42(1), p. 147–150.

[171] Urnėžiūtė R. Vokiečiai mokosi lietuvių kalbos. – GK, 1990, 3, p. 24–26.

[172] Pischel S. Litauische und lettische Geschäftskorrespondenz unter dem Aspekt der Sprachsituation in Litauen und Lettland. – Akt. Prob., p. 73–90; Zur Überzetzung nominaler sprachlicher Mittel deutscher Geschäftsbriefe in die lettische und litauische Sprache. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 189–206.

vokiškai ir lietuviškai" (V., 1997) ir lietuvių kalbos vadovėlis „Lietuvių kalba pradedantiesiems = Litauisch für Anfänger" (V., 1998).

Lietuvių kalbos istorinė gramatika domina Jenos universitete besidarbuojančią Rosemarie Lühr[173].

Hamburgo universitete iš latvistikos disertaciją apgynęs ir vėliau čia baltų kalbas dėstęs Janas Henrikas Holstas paskelbė baltistams ypač įdomų straipsnį apie vadinamąjį Winterio dėsnį[174]. Disertacijos pagrindu išleido „Latvių kalbos gramatiką" („Lettische Grammatik". Hamburg, 2001).

Wolfgangas Hockas domėjosi baltų ir slavų kalbų giminystės problema[175]. Paskelbė jis ir šiai problemai skirtos Olego Poliakovo knygos („Das Problem der balto-slavischen Sprachgemeinschaft". Frankfurt am Main etc., 1995) išsamią recenziją[176].

Šveicarų kilmės vokiečių kalbininkas Bertholdas Forssmanas 2001 m. Jenos universitete apgynė daktaro disertaciją „Baltų kalbų prieveiksmis" (Das baltische Adverb: Morphosemantik und Diachronie. Heidelberg, 2003). Be to, jis parašė „Latvių kalbos gramatiką" (Lettische Grammatik. Dittelbach, 2001). B. Forssmanas yra kalbininkas poliglotas.

Baltų-slavų kalbų giminystės problema domino ir Heinzą-Dieterį Pohlį[177]. Be kita ko, jis taip pat recenzavo minėtą D. Poliakovo knygą[178].

Prūsų kalbos leksiką tyrinėjo Wolfgangas Tenhagenas[179]. Paskelbė jis taip pat baltistikos veikalų recenzijų.

Įdomių minčių galima rasti Lietuvoje ir Latvijoje besidarbuojančio vokiečių kalbininko Berndo Gliwos etimologiniuose tyrinėjimuose[180].

[173] Lühr R. Zur Umfunktionierung von und oder zu Fragesatzpartikeln im Litauischen. – LgB, 1995, 4, p. 119–130; Der Dual im Altlitauischen. – Blt., V priedas, 1998, p. 153–164.

[174] Holst J. H. Eine Ausnahme des Winterschen Gesetzes. – HS, 2003, 116(1), p. 149–173.

[175] Hock W. Balto-Slavisch, Indo-Iranisch, Italo-Keltisch. Kriterien für die Annahme von Sprachgemeinschaften in der Indogermania. – Asp., p. 119–145.

[176] Hock W. (Rec.) – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 227–234.

[177] Pohl H. D. Die baltoslawische Sprachenheit-areale Aspekte. – Indogermanisch, Slavisch und Baltisch: Materialen des vom 21–22 September 1989 in Jena ... Kolloquiums. München, 1992, p. 137–164.

[178] Pohl H. D. (Rec.) – Kratylos, 1998, 43, p. 132–136.

[179] Tenhagen W. Alpreussisch *mercline* (E 48). – LgB, 1992, 1, p. 113–125; Bemerkungen zum Elbinger Vokabular. – Coll. Pruth., II, p. 169–176.

[180] Gliwa B. Notizen zu altpr. *mosla, moska*. – Blt., 2002, 37(2), p. 257–267; Etymologische Bemerkungen zu lit. *kāmanos, kamíenas, kumẽlė*. – ALL(LKK), 2003, 49,

Tačiau čia yra toji kalbotyros sritis, kur lengviau abejoti negu tikėti. Ypač sunku atsisakyti jau beveik tradicinėmis tapusių etimologijų (plg. liet. *šeřmenys* : *šérti* ir kt.).

Greifswaldo universitete lietuvių literatūrą yra dėsčiusi Liane Klein. Ji yra rašiusi apie šio universiteto lituanistinę veiklą. Domėjosi Mariaus Katiliškio kūryba, paskelbė įdomios medžiagos, susijusios su D. Kleino biografija[181].

Reikėtų paminėti, kad Bonos universitete 1956–1972 m. baltų kalbas yra dėsčiusi latvių kalbininkė, Jānio Endzelīno mokinė ir talkininkė Edītė Hauzenberga-Šturma, 1972–2007 m. – Münsterio, Müncheno, Stokholmo universitetų auklėtinis, Veltos Rūķės-Draviņos mokinys latvis Austris Grasis.

Lietuvoje gimęs ir vaikystę čia praleidęs, Vasario 16-osios gimnazijos Hüttenfelde ir Heidelbergo universiteto auklėtinis, Bielefeldo socialinių mokslų aukštosios mokyklos profesorius Gerhardas Baueris, be įvairių kitų baltų etnografijos, mitologijos tyrinėjimų, paskelbė monografiją „Vokiečių ir lietuvių kalbiniai santykiai ir tautinis tapatumas Klaipėdos krašte“ („Deutsch-litauische Sprachbeziehungen und nationale Identität im Memelland“ (Lampertheim, 1995). Lietuvių kalbos tyrinėtojams ypač vertingos jo studijos „Kupst ir Kaddig, Kupst ir Kaddig“[182] ir „Rytų Prūsijos vokiečių kalbos baltizmai“[183]. Tai iki šiol patys išsamiausi vokiečių

p. 5–31; Baltische Bestattungsrituale im Spiegel ihrer Bezeichnungen: litauisch *šeřmenys* und *šarvójimas*, altpreussisch *sirmen*. – ALL(LKK), 2005, 53, p. 9–21; Ist lit. *túopa* 'Pappel' wirklich ein Erbwort? – Blt., 2008, 43(2), p. 239–244; Pflanzennamen mit Präfix *pa-* und Angrenzendes im Litauischen und Lettischen. – Blt., 2009, 44(1), p. 77–90; Nochmals zu apr. *mosla* 'Leimat'. – Blt., 2009, 44(2), p. 379–380.

[181] Klein L. Greifsvaldo universiteto Baltistikos institutas – Vienas iš baltistikos centrų Vokietijoje. Lituanistika XXI amžiaus išvakarėse. V., 1997, p. 161–172; The Institute of Baltic studies at the Ernst Moritz Arndt University of Greifswald. – JBS, 1996, 25(4), p. 355–356; Traditionsverständnis als Ausdruck kultureller Identität. Der litauische Exilschriftsteller Marius Katiliškis und sein Werk „Užuovėja“. – Akt. Prob., p. 138–155; „nennet Er mich einen unbefonnenen Kerle, auch einen *Delatorem*“. Zu einem Brief von Daniel Klein aus dem Jahre 1654“. – D. Kleinas ir jo epocha, p. 11–30.

[182] Bauer G. „Kupst ir Kaddig, Kupst ir Kaddig“. Lituanismen im Ostpreussischen – Sprache und Alltag in Nord-Ostpreussen. – Jahrbuch über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen. Annaberger Annalen, 2003, 11, p. 112–158.

[183] Bauer G. Baltismen im ostpreussischen Deutsch. Hermann Frischbiers „Preussisches Wörterbuch“ als volkskundliche Quelle. – Annaberger Annalen, 2005, 3, p. 5–82.

kalbos lituanizmų (baltizmų) tyrinėjimai. Pirmojoje studijoje sukaupta apie 150 buvusioje Rytų Prūsijoje ir Klaipėdos krašte vartotų lituanizmų, jie skirstomi semantinėmis grupėmis, aptariama taip pat šio krašto dvikalbystės raida. Antrojoje studijoje remiamasi Hermanno Frischbiero (1823–1891, jo motina buvo lietuvė) žodynu („Preussisches Wörterbuch". Berlin, 1882–1883, I–II). Nurodoma gausi literatūra, pateikiami ištisi sakiniai, kuriuose vienas ar kitas baltizmas pavartotas.

Lietuvių kalbos tyrinėtojams gali būti įdomus ir Bauerio kartu su kitu minėtos Bielefeldo aukštosios mokyklos profesoriumi Manfredu Kleinu parašytas veikalas „Senoji Lietuva. Kaimo gyvenimas tarp 1861 ir 1914" („Das alte Litauen. Dörfliches Leben zwischen 1861 und 1914). Veikale vartojami lietuviški įvairių realijų (*piršlys, kraitis, pasoga, naktigonė, talka, padegėlis, skerdžius*), vietovių pavadinimai.

Kleinas yra paskelbęs straipsnių ir lietuvių-vokiečių dvikalbystės klausimais[184].

Kleinas skaitė paskaitas Vilniaus universitete, prisidėjo prie „Mažosios Lietuvos enciklopedijos" (V., 2003–2009, I–IV) rengimo.

Kaune Lietuvos vokiečių šeimoje gimęs, Vasario 16-osios gimnazijos auklėtinis, 1966–1970 m. Müncheno universitete studijavęs Rytų Europos istoriją ir bibliotekininkystę, Arthuras Hermannas, be daugybės tyrinėjimų Mažosios Lietuvos istorijos klausimais, paskelbė straipsnių, tiesiogiai susijusių su šio krašto kalbine situacija[185].

Baltų onomastikos tyrėjams yra svarbūs Wolfgango P. Schmido mokinio Jürgeno Udolpho darbai[186].

[184] Klein M. Vom *Kvieslys* zum *Platzmeister*. Vom Leben mit zwei Sprachen in Preussisch-Litauen. – Lietuvių kultūros institutas. Lampertheim, 1995; Lass uns mal deutsch kalbeken, Margellchen! – Nationale Minderheiten und staatliche Minderheiterpolitik in Deutschland im 19. Jahrhundert. Berlin, 1999, p. 195–203; Wann „schämt" man sich seiner Muttersprache? – Aspekte der Sprachwahl bei Preussisch-Litauern. – Baltisch-deutsche Sprachen – und Kulturenkontakte in Nordostpreussen. Essen, 2002, p. 67–80 ir kt.

[185] Hermann A. Litauischsprachiger Unterricht in Ostpreussen und seine Darstellung in der deutschen und litauischen Historiographie. Lüneburg, 1992; Lietuviškumo problema Rytų Prūsijos evangelikų bažnyčioje 1871–1933 m. – Lit., 1998, 2, p. 42–58.

[186] Udolph J. Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie. Heidelberg, 1990; Baltisches in Niedersachsen? – Floril. für W. P. Schmid, p. 493–508; Alteuropa, *Iller, Alster, Elster* und *aléti*. – ALL(LKK), 2010, 42–43, p. 161–176.

SUOMIJA, ESTIJA, ŠVEDIJA, NORVEGIJA, DANIJA, ISLANDIJA, OLANDIJA

SUOMIJA

Karis Liukkonenas. Pastarųjų trijų dešimtmečių Suomijos baltistika daugiausia susijusi su Kario (Kari Arvo Kalevi) Liukkoneno veikla.

Suomių kalbininkas gimė 1943 m. lapkričio 26 d. Mikkelio mieste. 1962 m. gimtajame mieste baigė vidurinę mokyklą. Studijavo Helsinkio universitete, 1974 m. su pagyrimu baigė šio universiteto slavistikos specialybę. Universitete taip pat studijavo sanskritą ir indoeuropiečių kalbotyrą. 1968–1969 m. baltų kalbotyrą jis studijavo Vilniaus universitete. Be kita ko, jis buvo pirmasis studentas užsienietis sovietiniais metais savo mokytojo Valentino Kiparskio rūpesčiu galėjęs čia studijuoti.

1987 m. Liukkonenas apgynė daktaro disertaciją. Keletą kartų Maskvoje jis lankė rusų kalbos kursus (1971 m. lankė Leningrade), 1975 m. makedonų kalbos kursus lankė Skoplėje ir Ochride. 1988 m. albanų kalbą studijavo Tiranos universitete. Lietuvių kalbos įgūdžius Liukkonenas ypač sutvirtino, kai 1989–1995 m. Helsinkio universitete dėstė Regina Venckutė. Pagrindiniu savo mokytoju, nors šis jam niekuomet nedėstė, Liukkonenas laikė Eino Nieminėną.

Nuo 1974 m. su pertraukomis Liukkonenas dirba Helsinkio universitete. Ilgesnį laiką jam teko dirbti ir Suomijos mokslų akademijoje[1].

Baltų kalbų tyrinėtojams yra svarbi Liukkoneno disertacija „Rytinių slavų kalbų veiksmažodiniai daiktavardžiai su priesaga *-m-*“, kuri buvo paskelbta rusų kalba („Восточнославянские отглагольные существительные на *-м-*. I. Существительные на **мъ/*-ма/*-мо*“. Хельсинки, 1987). Šiuo klausimu jis pateikė pranešimą ir 1988 m. Sofijoje įvykusiam V tarptautiniam slavistų suvažiavimui[2]. Svarbiausia Liukko-

[1] Liet. k. t. ist., II, p. 229; Vinickis G. Karis Liukkonenas: „Skaitau keturiasdešimčia kalbų“. – Tiesa, 1992.II.14; Chlebinskas A. Suomijos mokslininkas V. Krėvės muziejuje. – Literatūra ir menas, 1998.V.20.

[2] Лиукконен К. (Liukkonen K.). Славянские отглагольные существительные на *-m-*. – Studia Slavica Finlandensia. V. Helsinki, 1988, p. 87–98.

neno tyrinėjimo išvada, jog slavų kalbos šios rūšies daiktavardžius išlaikė geriau negu baltų kalbos. Lietuvių ir latvių kalbose veiksmų pavadinimams buvo apibendrintos priesagos *-i-mas* (lietuvių kalboje), arba *-u-ms* < *-u-mas* (latvių kalboje), kurios pakeitė archajiškesnius priesagų variantus, sudarytus be jungiamųjų balsių *-i-* arba *-u-*.

Anksti Liukkonenas susidomėjo ir lietuvių kalbos istorine gramatika. Jis pasiūlė naują aukščiausiojo būdvardžio laipsnio priesagos *-iáusias* aiškinimą[3]. Pagl jo hipotezę, šioje priesagoje glūdi senovinis *u* kamieno būdvardžių lokatyvas su galūne **-ĕu*, išplėstas santykiniu įvardžiu *jis*.

Tačiau daugiausia suomių kalbininką domina baltų ir finų kalbų ryšiai. Šiai temai buvo skirta ir viena pirmųjų jo publikacijų[4].

Labai drąsi, nors kol kas sunkiai įrodoma yra Liukkoneno hipotezė apie baltų-slavų ir vakarinių uraliečių kalbų neveikiamųjų dalyvių vartojimo panašumus[5]. Šie panašumai, jo nuomone, rodytų, kad tarp baltų-slavų ir vakarinių uraliečių (Pabaltijo finų, samų, mordvių) kalbų buvę realiniai kontaktai.

Kita drąsi Liukkoneno hipotezė, jog Pabaltijo finai iš baltų yra skolinę ir dalyvines formas[6]. Pavyzdžiui, suom. *irstąs* 'pasileidęs' jis kildina iš formos, atitinkančios liet. *irstąs*, suom. *lyhyt* (*lühüt*) 'trumpas' – iš formos, atitinkančios liet. **lūžusi*, suom. *puhdas* 'švarus' – iš baltų **puoštas* ir kt.

Albanų kalbos studijų rezultatas yra Liukkoneno straipsnis „Albanų-baltų-slavų etimologijos"[7], kuriame alb. *fier* 'papartis' mėginama susieti su slav. **pero* (plg. rus. *nepo* 'plunksna', liet. *spařnas*), alb. *(i)ri* 'jaunas, naujas, šviežias' – su ide. **roudh* 'raudonas' (plg. liet. *raudónas*), alb. *(i)zi* 'juodas, nelaimingas' – su liet. *júodas*, alb. dial. *ulke* 'vilkė' – su liet. *vil̃kė*.

[3] Liukkonen K. Ursprung und Geschichte des litauischen Superlativs auf *-iáusias*. – ScSl, 1976, 22, p. 179–186.

[4] Liukkonen K. Lisiä balttilais-suomalaisten lainasanasuhteiden tutkimúkseen. – Virittäjä, 1973, 1, p. 17–32.

[5] Liukkonen K. Pastabos dėl baltų-slavų ir vakarinių uraliečių kalbų neveikiamųjų dalyvių vartojimo. – Blt., 1993, 28(2), p. 27–30.

[6] Liukkonen K. Baltų dalyviai suomių kalboje. – Blt., IV priedas, 1994, p. 90–91.

[7] Лиукконен К. Албано-балто-славянские этимологии. – ScSl, 1989, 35, p. 197–202.

Šiai temai buvo skirtas ir Liukkonenо pranešimas VI tarptautiniam baltistų kongresui[8]. Čia jis paneigia alb. *parë* 'pirmas' giminystę su liet. *pìrmas*. Liet. *jėgà* atsargiai mėgina sieti su alb. *zot* 'viešpats; dievas'.

Liukkonenas paskelbė įdomų straipsnį ir apie albanų-baltų-slavų leksinių santykių reikšmę istorinei albanų fonetikai[9].

Lietuvių kalbos sintaksės tyrinėtojams turėtų būti įdomus Liukkoneno straipsnis apie rusų kalbos tipo *ум хорошо* sintaksines konstrukcijas[10]. Straipsnyje operuojama labai gausia lietuvių kalbos medžiaga. Pabrėžiama jos reikšmė slavų kalbų sintaksės tyrinėjimams. Be to, autorius pateikė įdomią hipotezę, jog tokie lietuvių kalbos sakiniai kaip *siūloma prekė nebrangu* ir *siūloma prekė nebrangi* iš pradžių galėję skirtis savo reikšme: pirmuoju atveju prekė reiškė prekę apskritai, o antruoju – konkrečią prekę.

1996 m. Vilniaus universitete įvykusioje Kazimiero Būgos konferencijoje Liukkonenas skaitė pranešimą, kuriame naujais duomenimis mėgino pagrįsti Christiano S. Stango hipotezę, kad tariamosios nuosakos forma **tjā* yra veiksmažodinio daiktavardžio (plg. liet. *dėčià* 'kiaušinių dėjimo metas') reliktas[11].

Tiek baltų, tiek Pabaltijo finų kalbų tyrinėtojams pats svarbiausias Liukkoneno darbas yra jo knyga „Suomių kalbos baltizmai" („Baltisches im Finnischen". Helsinki, 1999). Įžanginėje knygos dalyje autorius trumpai apžvelgia šios problemos tyrinėjimo istoriją. Pabrėžia, kad nuo garsiojo Vilhelmo Thomseno veikalo „Ryšiai tarp finų ir baltų (lietuvių-latvių) kalbų" („Beröringer mellen de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog". Köbenhavn, 1890) šioje srityje nėra daug padaryta. Apie Jalo Kalimos apibendrinamojo pobūdžio veikalą „Baltų skoliniai Pabaltijo finų kalbose" („Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat". Helsinki, 1936) jis atsiliepia kaip tam tikrą žingsnį atgal: J. Kalima be pagrindo atmetė daugelį dėmesio vertų, o kele-

[8] Liukkonen K. Albanų-baltų-slavų etimologijos. – VI tarptautinis baltistų kongresas. Pranešimų tezės. V., 1991, p. 56.

[9] Liukkonen K. Albanisch-baltisch-slavisch lexikalische Beziehungen und ihre Bedeutung für die historische Phonetik des Albanischen. – Studia Slavica Finlandensia. X. Helsinki, 1993, p. 55–61.

[10] Liukkonen K. Русские конструкции типа *ум хорошо*. – Studia Slavica Finlandensia. VIII. Helsinki, 1991, p. 159–183.

[11] Liukkonen K. Dėl lietuvių tariamosios nuosakos 1 sg. formos su *-čia* kilmės. – Kazimiero Būgos konferencija: Etimologija ir onomastika. V., 1996, p. 10–11.

tą ir visiškai pagrįstų V. Thomseno lyginimų. Kaip tam tikra teigiama išimtis buvę Eino Niemineno tyrinėjimai, tačiau jis, gaila, gyvenęs tokiu metu, kai skolinių tyrinėjimas nebuvo madingas. Liukkonenas įsistikinęs, kad suomių kalboje gali būti apie 550 baltiškų skolinių (tokio didelio skaičiaus dar nebuvo nurodęs nė vienas tyrinėtojas). Iš tūkstančio suomių kalboje dažniausiai vartojamų žodžių daugiau kaip 25 procentai yra tikri arba labai galimi baltizmai. Kaip ir E. Nieminenas, Liukkonenas mano, kad pagrindinis suomių baltizmų šaltinis buvo ne baltų prokalbė, o atskira baltų (galbūt kuršių) kalba. Baltų įtaka Pabaltijo prafinams buvo didesnė nei senųjų germanų.

Pagrindinę Liukkoneno knygos dalį sudaro šimtas alfabeto tvarka pateiktų baltizmų. Tai tokie suomių kalbos (dažniausiai turimi ir kitų Pabaltijo finų) žodžiai, kurių baltišką kilmę pirmasis įrodinėja Liukkonenas, arba ankstesnių tyrinėtojų nurodyti baltizmai, Liukkoneno parvirtinti naujais argumentais.

Štai keletas įdomesnių iš suomių kalbininko pateiktų siejimų:

Suom. *haastaa* 'kalbėti, pasakoti, kviesti', plg. liet. *žósti, žõdis* (p. 32–34).

Suom. *haltia* 'antgamtiška būtybė, saugojanti dvasia', plg. liet. *žaltỹs* (p. 35–37).

Suom. *hevonen* 'arklys', plg. liet. *ašvíenis* (p. 44–48).

Suom. *juhta* 'darbinis gyvulys', plg. liet. *jùngti* 'rišti, dėti jungą (jaučiais ariant)' (p. 65–66). Panašiai suomių kalbos žodžio kilmė aiškinta ir anksčiau.

Suom. *kiittää* 'dėkoti; girti', plg. liet. *giedóti* (p. 75–76).

Suom. *lampi* 'tvenkinys', plg. liet. *klampà, klampỹnė, klampùs* (p. 78–79). Būta mėginimų šiuos žodžius sieti ir anksčiau.

Suom. *lojo* 'ilgos rogės', plg. liet. *šlãjos* (p. 86–87).

Suom. *ranta* 'krantas' plg. *krañtas* (p. 117–118). Šiuos žodžius mėgino sieti jau Kazimieras Jaunius ir Kazimieras Būga. Baltiškai žodžio kilmei šiuo atveju pritartų ir suomių skoliniai *järvi* 'ežeras' (plg. liet. *jáura* 'šlapia dirva, klampynė'), *lahti* 'įlanka' (plg. liet. *lañktis*), *meri* 'jūra' (plg. liet. *mãrios*).

Suom. *rauta* 'geležis', plg. liet. *rūdà* (p. 119–121). Žodžius jau siejo K. Jaunius. Liukkonenas siejimą papildė naujais, svariais argumentais.

Liukkoneno knyga yra iš tos srities knygų, kurių daugelis teiginių negali nekelti abejonių. Palyginus ją su kitais tokio pobūdžio tyrinė-

jimais, į akis krinta labai geras lietuvių kalbos faktų interpretavimas, puikus susipažinimas su lietuvių kalbininkų darbais. Tiesą sakant, Liukkonenas yra pirmasis Pabaltijo finų kalbininkas, taip gerai mokantis lietuvių kalbą, gerai susipažinęs su jos paminklais. Liukkoneno veikalas sulaukė didelio įvairių šalių mokslininkų susidomėjimo[12].

2005 m. Vilniuje įvykusiame X tarptautiniame baltistų kongrese kalbininkas, remdamasis suomių baltizmais (jie beveik prieš du tūkstančius metų pateko iš senosios kuršių kalbos) mėgino paaiškinti rytų baltų kalbų daiktavardžio bevardės giminės išnykimo priežastį. Jo nuomone, tai lėmė kuršių (iš dalies ir žemgalių) substratas (Blt., VI priedas, 2005, p. 169–170).

1990 m. Liukkonenas labai kruopščiai parengė Helsinkio universiteto baltų filologijos specialybės programą. Jis sukaupė nepaprastai turtingą baltistikos literatūros biblioteką. Lituanistinę jos dalį kaupti suomių kalbininkui padėjo jo bičiulis Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos darbuotojas, Vilniaus (lituanistika) ir Leningrado (klasikinė filologija) universitetų auklėtinis Morkus Svirskas (1929–2004).

* * *

Be Kario Liukkoneno, Pabaltijo finų ir baltų kalbų santykiais domisi ir kiti suomių kalbininkai. Ypač minėtinas Helsinkio universiteto germanistikos profesorius Jorma Koivulehto.

1983 m. jis paskelbė studiją „Finų atsikėlimas į savo žemes indoeuropiečių skolinių šviesoje“[13]. Šiame darbe jis iškelia hipotezę, jog Pabaltijo finų kalbose galėję būti indoeuropietiškų skolinių, kurie čia pateko anksčiau negu baltų ir germanų skoliniai. Pavyzdžiui, jis nurodo, kad suom. *küpsa* ‘išnokęs, išvirtas’, suom. *külmä* ‘šaltis, šaltas’ į Pabaltijo finų prokalbę pateko iš baltų prokalbės arba dar prieš ją egzistavusios tam tikros kalbinės stadijos.

[12] Kulonen U.-M. Balttilaisia lisiä suomen lainasanastossa. – Sananjalka, 2000, 42, p. 246–252; Alvre P. (Rec.) – Linguistica Uralica, 2000, 34(3), p. 223–226; Vaba L. (Rec.) – BF, 2001, 10, p. 167–170; Nilsson T. K. A new treatise on Baltic loanwords in Finnisch. – LgB, 2001, 9, p. 177–194; Venckutė R. (Rec.) – Blt., 2001, 36(1), p. 125–131; Eckert R. Zu den baltisch-ostseefinnischen Sprachkontakten. – PoB, 2005, 11, p. 13–17; Rédei K. (Rec.) – Linguistica Uralica, 2000, 36(3), p. 226–229.

[13] Koivulehto J. Suomalaisten maahanmuuton indoeuroppalaista lainasanojen valossa. – Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. Helsinki, 1983, 78, p. 107–132.

Baltų kalbų skolinių chronologiją, jų fonetinius pasikeitimus suomių kalbininkas nagrinėja ir kituose savo darbuose[14].

Specialų straipsnį jis paskelbė Pabaltijo finų ir baltų-slavų pačių seniausių kontaktų klausimais[15].

Ypač įdomus Koivulehto straipsnis „Prabaltiško *ā atspindys baltiškuose Pabaltijo finų skoliniuose“[16]. Kalbininkas, remdamasis tokiais skoliniais kaip suom. *apila* – liet. *dóbilas*, suom. *lava* 'lovos lentos, gultai, pirties suolai kaitintis' – liet. *lóva*, suom. *lapio* 'kastuvas' – liet. *lopeta*, suom. *lapa* 'mentikaulis, irklo plokštė' – liet. *lópa* 'letena, rąstas atramai', suom. *vakka* 'plonų lentelių, žievių dėžė (javams, miltams), javų matas' – liet. *voka* 'vokas; pintas indas grūdams seikėti', mėgina įrodyti, jog baltų *ā protofinų prokalbėje atliepė ne tik *ō, bet ir *a (trumpą).

Helsinkio universiteto profesorius Seppo Tapio Suhonenas paskelbė straipsnių, kuriuose jis analizuoja baltiškų skolinių Pabaltijo suomių kalbose plitimą bei semantinius pakitimus[17]. Atskira knyga yra išleista jo habilitacinė disertacija „Naujieji latvių skoliniai lyvių kalboje“ („Die jungen lettischen Lehnwörter im Livischen“. Helsinki, 1973).

S. T. Suhonenas redaguoja ir gimtajai suomių kalbai skirtą, jau nuo 1897 m. Helsinkyje leidžiamą žurnalą „Virittäjä“ (tiesioginė reikšmė 'derintojas'), kuriame yra paskelbta ir nemaža su baltų kalbotyra susijusių straipsnių.

Net keliolika straipsnių apie suomių ir baltų (dažniausiai ir germanų) leksikos ryšius yra paskelbusi daugelį metų Italijoje, Neapolio

[14] Koivulehto J. Frühe indogermanisch-uralische Sprachkontakte. – Uralo-Indogermanica. Балто-славянские языки и проблема урало-индоевропейских связей. II. Москва, 1990, с. 3–9; Entlehnung und Lautgesetz. – Congressus Sentimus Internationalis Fenno-Ugristarum. Sessiones plenares dissertationes. Debrecen, 1990, p. 7–26, ir kt.

[15] Koivulehto J. Zu den ältesten Kontakten zwischen Ostseefinnisch und Balto-Slavisch. – Itämerensuomalaiset Kielikontaktit Läänemeresoome Keelekontaktid. Helsinki, 1990, p. 148–153.

[16] Koivulehto J. Reflexe des urbaltischen *ā in baltischen Lehnwörtern des Ostseefinnischen. – LgB, 2000, 8, p. 103–124.

[17] Suhonen S. Balttilaisten lainasannojen levikistä ja merkityspiirteistä itämerensuomalaisissa kielissä. – Virittäjä, 1980, p. 189–211; Lainasanat balttilais – itämerensuomalaisten kontaktien kuvastajina. – Suomen väestö esihistorialliset juuret. H. 131. Helsinki, p. 207–225; Die baltischen Lehnwörter der finnisch-ugrischen Sprachen. – The Uralic Languages. Leiden, 8, 1988, p. 596–615; plg. Remeikytė V. – Baltų ir finų kalbinių ryšių tyrėjas. – GK, 1999, 5, p. 26–28.

Rytų institute, dirbusi suomių kalbininkė Eeva Elina Uotila (1941–1995)[18]. Po kalbininkės mirties buvo išleista jos knyga „Atrinkti suomių ir Pabaltijo finų skoliniai" („Selected Loans into Finnish and Baltic-Finnic". Neapoli, 2000)[19].

Minėtini taip pat Olli Nuutineno[20], Tiit-Reino Viitso[21], P. Kallio[22] darbai.

Baltų kalbų leksikos ir apskritai baltų ir finų kalbų santykių tyrinėtojams labai svarbus kapitalinis grupės autorių parengtas „Suomių kalbos etimologinis žodynas"[23] ir, žinoma, naujasis šios srities veikalas „Suomių kalbos žodžių kilmė. Etimologinis žodynas" („Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja" I–III. Helsinki, 1992–2000, vyr. red. Ulla-Maija Kulonen).

ESTIJA

Iš estų kalbininkų šiuo metu daugiausia baltų ir finų kalbų santykius tyrinėja **Lembitas Vaba**. Pirmiausia čia, žinoma, reikėtų paminėti jo dar 1977 m. išleistą labai vertingą monografiją „Latvių skoliniai estų kalboje" („Läti laensõnad eesti keeles" Tallinn, 1977). Estų kalboje autorius randa daugiau kaip 1100 latviškų žodžių. Tačiau tik 254 žodžiai vartojami Estijos tarmėse. Visi kiti užrašyti Latvijos teritorijoje esančiose estų tarmėse.

Po dvidešimties metų Vaba išleido naują daug didesnį knygos variantą „Latvių ir estų kalbinių ryšių tyrinėjimai" („Uurimusi läti-eesti keelesuhetest". Tallin-Tampere. 1997)[24].

[18] Uotila E. *Vihi*, another Finnish trapping term from Baltic. – Blt., 1986, 22(2), p. 62–68; Hinnan suhteen: suomen hinta ja suhta, usia lainoja Baltiasta. – Virittäjä, 1990, 2, p. 265–277.

[19] Venckutė R. (Rec.) – Blt., 2002, 37(1), p. 172–177.

[20] Nuutinen O. *Hulas* ja *hulasvesi*. – Virittäjä, 1984, 2, p. 176–190; *Järvi* – balttilainen laina. – Virittäjä, 1989, 4, p. 497–501.

[21] Viitso T.-R. On the earliest Finnic and Balto-Slavic contacts. – Itämerensuomalaiset kielikontaktit. Läänemeresoome keelekontaktid. Helsinki, 1990, p. 140–147.

[22] Kallio P. Vanhojen balttilaisten lainasanojen ajoittamisesta. – Mémoires de la Société Finno – Ougrienne 228. Helsinki, 1998, p. 209–217.

[23] Toivonen Y. H., Erkki Itkonen, Aulis J. Joki, Reino Peltola. Suomen kielen etymologinen sanakirja. I–VI. Helsinki, 1955–1981 (VII t. – registras).

[24] Wälchli B. (Rec.) – LgB, 1998, 7, p. 308–311.

Baltų kalbų tyrinėtojams ypač įdomus Vabos straipsnis apie baltiškų skolinių problemą Pavolgio finų kalbose[25]. Jame autorius, neabejodamas dėl tiesioginių baltų ir mordvių kalbų kontaktų, pateikia ir apskritai baltų ir finų kontaktus liečiančių detalių.

Vertas dėmesio estų kalbininko straipsnis apie baltų kalbų pėdsakus estų bitininkystėje[26]. Šiame straipsnyje mėginama įrodyti, kad est. *kõno* (plg. liet. *geinỹs*), est. *taro* (plg. liet. *dravė̃*, lat. *drava*), est. *kärg* (plg. liet. *korỹs*) gali būti baltiškos kilmės žodžiai.

VII tarptautiniam baltistų suvažiavime Rygoje Vaba skaitė pranešimą apie baltų kalbų veiksmažodinius priesagos *m-* vardažodžius Pabaltijo finų kalbose[27]. Iš įdomesnių šio pranešimo teiginių galima būtų paminėti, jog est. *põrm* 'dulkės, pelenai', Vabos nuomone, galėjo kilti iš baltiško vardažodžio, sietino su liet. *beřti*, suom. *tarmo* 'energija, jėga' – iš vardažodžio, sietino su liet. *tařpti*, est. *tolm* 'dulkės' – iš vardažodžio, sietino su liet. *dùlkti*, est. *võhmas* 'sala pelkėje' – su liet. *vešė́ti* 'tarpiai augti', est. *välmäs* 'supainioti siūlai' – su liet. *vélti*, lyv. *värm* 'ašara' – su liet. *veřkti*.

Latvių kalba Vaba paskelbė straipsnį apie baltų skolinius pietinėse estų tarmėse[28]. Jame mėginama įrodyti, kad keletas šių tarmių iki šiol neišaiškintos kilmės žodžių gali būti skoliniai iš baltų: est. *kinu* 'kalva' – liet. *kìnė* 'pakilesnė vieta pievoje', lat. *cinis* 'kupstas', est. *käblik* 'karetaitė (Troglodytes troglodytes)' – lat. *ceplītis*, est. *kähr* 'barsukas' – liet. *kéršas*, est. *ärk'* : *ärgä* 'erkė' – liet. *érkė*, lat. *ērce*, est. *kihne* 'rūgštus' – liet. *gìžti*, *gižùs*, est. *kõno* 'virvinis prietaisas lipti į medį bitėms kopinėti' – liet. *geinỹs*. Nors šie žodžiai vartojami gana siaurame Estijos plote (daugiausia Latvijos pasienyje), tačiau jie dėl savo fonetikos, Vabos nuomone, galėtų priklausyti ir seniesiems baltų skolinių sluoksniams.

[25] Ваба Л. О проблеме балтийских заимствований в волжско-финских языках. – Blt., 1988, 24(2), p. 178–184.

[26] Vaba L. Gibt es ein baltisches Fragment im estnischen Wortschatz der Waldimkerei? – Linguistica Uralica, 1990, 3, p. 173–179; Balti fregmant eesti mesindussõnavaras? – Eesti keele ja kirjanduse kateedri töid I. (E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut), 1990, p. 35–45.

[27] Vaba L. Baltische *m-* Deverbale in den ostseefinnischen Sprachen. – Baltistika VII. Starptautiskā baltistu kongresa tēzes. Rīga, 1995, p. 117–119.

[28] Vaba L. Par baltu aizguvumiem dienvidigauņu izloksnēs. – BF, 1996, 6, p. 8–12; plg. t. p. Käblik on ahjulind! – Keel ja Kirlandus, 1992, 8, p. 459–462.

Vaba įtaria esant baltiškos kilmės ir porą žodžių, randamų viename iš svarbiausių senųjų estų leksikografijos paminklų – „Manuductio ad Linguam Oesthonicam“ (1660)[29]. Tai est. *hermet* 'laukinis poras', kurio šaltiniu galėjo būti balt. **šermus*, est. *hürn* 'palaida plunksna (kai paukštis meta plunksnas)?', kurį Vaba sieja su liet. *šiùrti*.

Suom. *lanko* 'svainis, laigonas, dieveris' estų kalbininkas mėgina susieti su liet. *laigonas* (jo nuomone, šalia galėjusi būti ir forma **langonas*, plg. *aldrà – audrà, tvañkas – tvaĩkas*)[30].

Minėtini ir kiti estų kalbininko straipsniai, kuriuose aiškinami baltų ir finų galimi leksikos ryšiai[31]. Vaba parodė ir kaip prūsų kalbos duomenys praverčia aiškinant Pabaltijo suomių kalbų baltizmus[32].

2008 m. estų kalbininkui buvo įteikta Baltijos Asamblėjos mokslo premija.

* * *

Lietuvio tėvo ir estės motinos dukra Birutė Klaas (Žalytė) tyrinėja estų ir lietuvių kalbos sintaksės bendrybes. Šia tema ji 1988 m. Tartu universitete apgynė daktaro (tada kandidatinę) disertaciją (vienas iš oficialiųjų oponentų buvo Vitas Labutis). Disertacijos tema paskelbė straipsnių[33].

[29] Vaba L. On a Baltic plant name found in 17th-century Estonian dictionaries. – LgB, 1995, 4, p. 211–216; Par igauņu *hürn* 'vaļīga (spalva)' baltu cilmi. – BF, 1997, 7, p. 140–143.

[30] Vaba L. Is the Finnic *lanko* ar Germanic or a Baltic loan? – Hasiuk ded., p. 157–160.

[31] Vaba L. Par baltu *ē substitūciju Baltijas somu valodu baltismos. – Starptautiskais baltistu kongress: referātu tēzes. Rīga, 2000, p. 325–326; Über die baltische Herjunft von est. *ihne, ihnus* und die Substitution von balt. **kš*. – Linguistica Uralica, 1996, 32(3), p. 161–163; Über die baltische Hernkunft von est. *rühm* und seinen ostseefinnischen Entsprechungen. – Ten pat, 32(4), p. 241–242; Über die baltische herkunft von est. *singas*. – Ten pat, 1997, 33(2), p. 112–114; Ergänzungen zur Substitution des baltischen wortanlautenden **st*. – Ten pat, 33(3), p. 177–180, ir kt.

[32] Vaba L. Die Rolle des altpreussischen Sprachmaterials in etymologischen Untersuchungen ostseefinnischer Baltismen. – Coll. Pruth., II, 177–185.

[33] Klaas B. Gemeinsamkeiten und Unterschiede in Wesen des Subjekts der estnischen und litauischen Sprache. – Советское финно-угроведение. – 1983, 19(2), p. 90–98; Ühisjooni ja erinevusi eesti ja leedu keele predikativi iseloomus. – Учен. записки Тарт. гос. ун-та, 1987, 795, p. 25–37; Indirekte objekt. – Keel ja Kirlandus, 1988, 1, p. 37–42; The nominative object in the Baltic sea area. – Hungaro-Baltoslavica, abstracts. Budapest, 2000, p. 14.

ŠVEDIJA

Larsas-Gunaras Larssonas. Švedų kalbininkas Larsas-Gunaras Larssonas gimė 1947 m. gruodžio 9 d. Ljungheme, Skáraborgo lene[34] (Pietų Švedija).

1967–1970 m. jis studijavo Lundo, vėliau Uppsalos universitetuose. 1981 m. šiame universitete apgynė daktaro disertaciją „Partityvo vartosenos tyrinėjimai Pabaltijo finų kalbose" („Studier i de österjöfinska språkens partitivbruk"). Nuo 1982 m. Larssonas – Uppsalos universiteto finougrų kalbų profesorius.

Kadangi, tyrinėdamas finougrų kalbų istoriją, Larssonas daug dėmesio skyrė šių kalbų santykiams su baltų kalbomis, anksti jis susidomėjo ir apskritai baltistikos problemomis. Jo lietuvių kalbos mokytojai buvo Georgas Jaugelis ir Juozas Lingis.

Daug dėmesio baltų ir finougrų kalbų santykiams skiriama minėtoje Larssono disertacijoje, kurios kiek perdirbtas variantas 1983 m. buvo išleistas vokiečių kalba („Studien zum Partitivgebrauch in den ostseefinnischen Sprachen". Uppsala, 1983). Disertacijoje nurodoma, jog šiai problemai spręsti yra labai svarbūs baltų ir slavų kalbų faktai. Todėl čia aptariama baltų kalbų linksnių sistema, ypač daug dėmesio kreipiama predikatinio kilmininko vartosenai. Autorius daro išvadą, jog finougrų kalbų partityvo vartosenai didelę įtaką turėjo baltų kalbų kilmininko linksnio vartosena. Tokią prielaidą remia ir gausūs baltų kalbų skoliniai Pabaltijo finų kalbose. Tirdamas šią problemą, Larssonas pasinaudojo akademine „Lietuvių kalbos gramatika", Jānio Endzelīno, Ernesto Fraenkelio, Franzo Spechto, Alfredo Senno, Vytauto Mažiulio darbais.

Baltų ir Pabaltijo finų kalbų santykiams yra skirta Larssono studija „Trys baltų kalbų skoliniai finų kalbose"[35]. Šie trys skoliniai yra suom. *meri* 'jūra' (plg. liet. *mãrios*), suom. *lohi* 'lašiša' (plg. liet. *lãšis*), suom. *ankerias* 'ungurys' (plg. pr. *angurgis*). Tačiau studijoje tyrinėjami ne tik šie trys skoliniai. Čia liečiamos įvairios baltų skolinių Pabaltijo finų kalbose problemos. Pabrėždamas šių trijų skolinių svarbą nustatyti santykinei chronologijai, Larssonas ypač daug dėmesio skiria problemai, kodėl finai iš baltų skolinosi tiek daug žodžių. Remdamasis žinoma Jalo Ka-

[34] Lenas (šved. *län*) – stambiausias Švedijos teritorinis-administracinis vienetas.

[35] Larsson L.-G. Three Baltic Loanwords in Fennic. – Acta Universitattis Upsaliensis. Nova Series 3:2. Uppsala, 1981, p. 17–55.

limos knyga „Baltų skoliniai Pabaltijo finų kalbose“ („Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat“. Helsinki, 1936), jis pateikia tam tikrą dalies šių skolinių semantinę klasifikaciją (10 žinduolių, 7(8?) paukščiai, 4 žuvys, 4 bestuburiai, 7 augalai, 4 kūno dalių pavadinimai, 4 spalvos ir apie 50 kitų plačiąja prasme su gamta susijusių reiškinių pavadinimų) ir mėgina aiškinti, kodėl šie žodžiai pateko į Pabaltijo finų kalbas. Juk šie žodžiai a priori negali būti traktuojami kaip žymintys ką nors nauja, anksčiau nežinoma žmonėms, kalbėjusiems finų prokalbe (Primitive Fennic). Jie, Larssono nuomone, buvo skolinami ne dėl to, kad finų prokalbėje būtų trūkę šioms sąvokoms pavadinimų, bet dėl to, kad baltų tautos ir jų kalba šiuo atveju buvo aukštesnio socialinio prestižo. „Baltai nebuvo „aukštesnės kultūros“ – kokia ji ten bebūtų – bet jie turėjo kultūrą, kurią finų prokalbės gentys perėmė (acquired)“ (p. 50). Apskritai studijoje daug dėmesio skiriama „nereikalingų skolinių“ (superfluous loanwords) problemai. Šie skoliniai kartais sunkiai suderinami su „žodžių ir daiktų“ („Wörter und Sachen“) metodu, kai skoliniai paprastai siejami su kultūros progresu.

Minėtinas Larssono straipsnis apie baltų kalbų įtaką finų kalbų veikslų sistemai[36].

Ypač įdomus jo straipsnis apie est. *piim* 'pienas', suom. *piimä* kilmę[37]. Larssonas įrodinėja, jog šių finų kalbų žodžių šaltinis galėjo būti lietuviška forma **pijimas* (plg. liet. *pýti* 'šlapti, bjurti; pradėti duoti pieną'. Su šiuo veiksmažodžiu, kaip žinoma, siejama ir liet. *pienas*, lat. *piens*.

Iš apibendrinančio pobūdžio darbų apie baltų ir finų kalbų santykius derėtų paminėti jo straipsnį „Baltų įtaka finų kalboms“[38]. Pirmiausia autorius aptaria šios problemos tyrinėjimo istoriją. Kritiškai apžvelgia daugiau ginčų sukėlusius klausimus, ypač plačiai nagrinėja baltiškų skolinių problemą samų (lapių) kalbose, paliečia baltų kalbų įtaką protofinų fonetinei sistemai ir, žinoma, jo paties daugiausia tyrinėtus sintaksės klausimus.

[36] Larsson L.-G. The rôle of Baltic influence in the aspectual system of Finnisch. – Aspect Bound. A voyage in to the realm of Germanic, Slavonic and Finno-Ugrian aspectology. Dordrecht-Holland, Cinnaminson – U.S.U., 1984, p. 97–109.

[37] Larsson L.-G. Estnisch *piim* und Finnisch *piimä* – ein baltisches Lehnwort? – Fenno-Ugrica Suecana. 7. Uppsala, 1984, p. 129–139.

[38] Larsson L.-G. Baltic influence on Finnic languages. – Circum – Baltic Languages. Amsterdam/Phila-delphia, 2001, p. 237–253.

1993 m. Larssonas lankėsi Lietuvoje. Vilniaus universitete skaitė keletą paskaitų apie baltų ir Pabaltijo finų kalbų santykius. Susitiko su Lietuvių kalbos instituto darbuotojais. 1996 m. jis Vilniaus universitete skaitė paskaitą apie baltų kalbų įtaką Pabaltijo finų kalboms. Ypač išsamiai buvo nagrinėjamos sintaksės problemos.

* * *

Iš švedų kalbininkų baltistikos problemomis taip pat domėjosi Torbjörnas K. Nilssonas. Jį ypač domina Rytų Baltijos kalbų sąjunga ir senieji baltų ir finų kalbų santykiai[39]. Minėtinas jo straipsnis ir apie senųjų latvių kalbos paminklų iliatyvą[40], Enchiridiono rašybą[41]. Baltų kalbų tyrinėtojams gali būti įdomūs ir kai kurie jo finų-ugrų kalbų problemoms skirti straipsniai. Kalbininkas paskelbė taip pat išsamų apžvalginį straipsnį apie vadinamosios Rytų Baltijos kalbų sąjungos tyrinėjimus[42].

Baigiant dabartinių švedų kalbininkų baltų kalbų tyrinėjimų apžvalgą, dar norėtųsi prisiminti 1990 m. sausio 31 d. mirusį žymųjį švedų baltistą Knutą Olofą Falką, apie kurio paskelbtus svarbesnius darbus jau buvo rašyta ankstesnioje mūsų knygoje[43]. Paaiškėjo, kad paskutiniuosius keliolika metų profesorius intensyviai tyrinėjo prūsų kalbą[44]. Yra išlikęs didžiulis rankraštinis palikimas, su kuriuo 1993 m. išsamiai susipažino Bonifacas Stundžia.

[39] Nilsson T. K. Expressions of deprivation in the languages of the East Baltic area: Evidence for convergencies in case syntax. – JBS, 1991, 22, p. 347–358; Finnisch *kiittää* und seine Wortfamilie: vorbaltisches oder vorslavisches Lehnwort? – LgB, 1994, 3, p. 207–210; Directional adverbs of the type Lith. *laukañ*, Fi. *pellolle* 'out': A syntactic Balticism in Finnic? – LgB, 1995, 4, p. 199–207; Is Balto-Finnic *kypärä* 'helm, casque' really a loanword from Baltic, or is it indigenous? – Word, 1996, 47, p. 185–191; A new treatise on Baltic loanwords in Finnisch. – LgB, 2001, 9, p. 177–194.

[40] Nilsson T. K. The illative in Old Latvian. Text critical and paleographic study of the available corpus. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 89–113.

[41] Nilsson T. K. Verschriftung des Langvokals ā im altlettischen Enchiridion. – IF, 1999, 104, p. 220–233.

[42] Nilsson T. K. A decade of studies on the East Baltic Sprachbund, 1988–1997: An annotated review. – PoB, 1997, 7, p. 171–185.

[43] Liet. k. ist., II, p. 219–221.

[44] Stundžia B. Prūsistika K. O. Falko rankraštiniame palikime. – Blt., 1996, 31(1), p. 93–99; Lituanistika Lundo universitete. – GK, 1992, 11, p. 21–25.

Visas K. O. Falko archyvas šiuo metu yra saugomas Suvalkų apygardos muziejuje. Čia jis buvo atgabentas 2007 m. Jį (12 dėžių) muziejui padovanojo kalbininko žmona Dagmara Falk, kuri drauge su vyru čia keletą vasarų yra rinkusi kalbinę medžiagą. Reikėtų pridurti, kad Suvalkuose gražiai saugomas K. O. Falko atminimas. Kalbininko vardu pavadinta viena šio miesto gatvė, prie miesto muziejaus įrengtas originalus paminklinis akmuo. Dagmarai Falk suteiktas Suvalkų garbės pilietės vardas[45].

Švedų baltistika ypač klestėjo, kai Lundo, o vėliau Stokholmo universitete darbavosi latvių kalbininkė Velta Rūķė-Draviņa.

NORVEGIJA

Terjė Mathiassenas. Po Christiano S. Stango Norvegijoje baltistikos tradicijas gražiai tęsė jo mokinys Terjė Mathiassenas.

Gimė jis 1938 m. balandžio 12 d. Osle. 1957 m. baigė prestižiškiausią, jau devintą šimtmetį gyvuojančią Oslo gimnaziją (buvusi Oslo katedros mokykla). Iš pradžių norėjo studijuoti lotynų kalbą ir matematiką. Tačiau šiais laikais tokių dalykų studijos sunkiau suderinamos ir Mathiassenas 1957–1962 m. Oslo universitete studijuoja germanistiką, rusistiką ir norvegų filologiją. Be Chr. S. Stango, tarp savo mokytojų jis turėjo ir garsųjį norvegų indoiranistą Georgą Morgenstiernę. 1962 m. Mathiassenas magistro laipsniu baigė bendrąsias studijas. Tolesnį jo susidomėjimą slavistika, iš dalies ir baltistika, turbūt nulėmė tai, kad, atlikdamas karinę tarnybą, Mathiassenas baigė NATO organizuotus labai gerus rusų kalbos kursus. 1964 m. rusų kalbos ir literatūros studijas kalbininkas tęsė Leningrade. 1966–1971 m. jis, kaip Oslo universiteto stipendininkas, buvo atsidėjęs slavistikos, baltistikos ir indoeuropeistikos studijoms.

1970 m. jam už disertaciją „Slavų ir indoeuropiečių kalbų ilgojo vokalizmo studijos“ buvo suteiktas filologijos daktaro laipsnis. Disertacija buvo išleista atskira knyga („Studien zum slavischen und indoeuropäischen Langvokalismus“. Oslo etc., 1974).

Nuo 1971 m. iki pat mirties Mathiassenas dirbo Oslo universitete. Čia jis dėstė rusų, bažnytinę slavų kalbą, lietuvių, latvių kalbų kursus,

[45] Leončikas K. Knutas Olofas Falkas – Suvalkijos tyrinėtojas. – Suvalkietis (Suvalkų lietuvių ketvirtinis leidinys), 2010/2/62, p. 8–13.

baltų filologijos įvadą. Ne tik teoriškai, bet ir praktiškai išmoko lietuvių ir latvių kalbas. 1982 m. daugiausia jo rūpesčiu Oslo universitete įvestas lietuvių kalbos kaip atskiro dalyko kursas (anksčiau lietuvių kalba buvo dėstoma nereguliariai kaip atitinkama indoeuropeistikos dalis). 1991 m. taip pat daugiausia Mathiasseno pastangomis universitete įsteigti lietuvių ir latvių kalbų lektoratai. Šias kalbas dėstyti vyko kalbininkai iš Lietuvos ir Latvijos.

1978 m. Mathiassenas buvo išrinktas Norvegijos mokslų akademijos nariu. 1985 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. 1996 m. savo užsienio nariu jį išrinko Latvijos mokslų akademija.

1999 m. sausio 9 d. vėžys galutinai palaužė šio mokslininko ir nuoširdaus baltų tautų draugo gyvenimą[46].

Baltų kalbų vokalizmo istorijos tyrinėtojams yra svarbi Mathiasseno disertacija, kurioje iš tikrųjų mėginama aptarti ne tik slavų, bet ir baltų bei germanų ilgojo vokalizmo pakitimus, kuriais šios kalbų grupės skiriasi nuo senojo paveldėto indoeuropiečių vokalizmo, aiškinama šių pakitimų priežastys. Šia tema kalbininkas skaitė ir pranešimą 1972 m. Kanadoje įvykusioje baltistų konferencijoje[47].

Iš kalbininko slavistikos darbų minėtina jo plačios apimties „Rusų kalbos gramatika" („Rusisk Grammatikk". Oslo, 1990; II leid. 1996). Be to, jis su norvegų kalbininke Siri Sverdrup Lunden redagavo 1987 m. Maskvoje išleistą Valerijaus Berkovo „Rusų-norvegų kalbų žodyną" („Русско-норвежский словарь. Russisk-norsk ordbok").

Tarp Mathiasseno baltistikos darbų pirmiausia tektų paminėti latvių kalbininko Jānio Valdmanio taikliai pavadintas „dvynėmis", anglų kalba parašytas ir Jungtinėse Amerikos Valstijose išleistas lietuvių ir latvių kalbų gramatikas: „Trumpa lietuvių kalbos gramatika" („A Short Grammar

[46] Valatka R. Akademinė valanda su norvegų profesorium. – Tiesa, 1985.XII.15; Jakaitienė E., Stundžia B. Terje Mathiassen. – Blt., 1999, 34(1), p. 125–127; Sabaliauskas A. In memoriam Terje Mathiassen. – ALL(LKK), 1999, 41, p. 247–249; Valdmanis J. In memoriam Terje Matiasens. – LL, 1999, 4, p. 226–227; Eckert R. In memoriam Terje Mathiassen. – ZfSl, 2002, 47(3), p. 363–364.

[47] Mathiassen T. Remarks on the Zero Degree of the Type *TĭT, TŭT : Te/oiT, Te/ouT* in Baltic (and Slavic). – Baltic Literature and Linguistics. Columbus, Ohio, 1973, p. 163–166; plg. t. p. Mathiassen T. Baltisch and Slavisch. Zur Chronologie und Bedeutung der Kürzung langer Diphthonge. – Don. Balt., p. 322–333.

of Lithuanian". Columbus, Ohio, 1996)[48], „Trumpa latvių kalbos gramatika" („A Short Grammar of Latvian". Columbus, Ohio, 1997)[49].

Abi knygos parašytos Mathiasseno parengtų paskaitų, skirtų pirmiausia Oslo universiteto studentams, pagrindu. Tiesą sakant, jos nėra ir tokios trumpos. Jas rašydamas pats autorius tarsi jautė, iš kokio tipo gramatikų kitatautis studentas galėtų susidaryti pakankamai išsamų vaizdą apie šių kalbų gramatinę struktūrą. Nevengė jis ir atskirų ekskursų į šių kalbų istoriją. Sudarė išsamius svarbiausios literatūros sąrašus, į kuriuos įtraukė ypač daug lietuvių ir latvių kalbininkų darbų.

Mathiassenas, tartum apibendrindamas kai kurias šiose gramatikose nagrinėtas lietuvių ir latvių kalbų veiksmažodžio problemas, išleido knygelę „Laikas, nuosaka ir veikslas lietuvių ir latvių kalbose" („Tense, Mood and Aspect in Lithuanian and Latvian". Oslo, 1996). Daugiausia knygelėje dėmesio skiriama šių kalbų veiksmažodžio laikų sistemai.

Nuosakos ir veikslai plačiau aptariami tik tiek, kiek jie susiję su laikų sistema[50].

Mathiasseną domino įvairūs baltų kalbų istorinės fonetikos, morfologijos, sintaksės klausimai[51].

Keletą straipsnių kalbininkas paskelbė skandinavų ir baltų kalbų ryšių, kalbų sąjungos klausimais[52].

[48] Ambrazas V. Lietuvių kalbos studijų vadovas. – LKK, 1997, 38, p. 252–256; Andronov A. (Rec.) – ReB, 1997, 3, p. 129–140; Sabaliauskas A., Valeika L. (Rec.) – Blt., 1997, 32(1), p. 133–136; Bond D. (Rec.) – JBS, 1998, 29(2), p. 190–192; Press J. I. (Rec.) – SEER, 1998, 76(2), p. 322–324; Steinke K. (Rec.) – ZfSl, 1999, 44(2), p. 246–247.

[49] Rosinas A. (Rec.) – Blt., 1997, 32(2), p. 256–258; Valdmanis J. Vajadzīga un noderīga grāmata. – LL, 1998, 3, p. 244–250; Holvoet A. (Rec.) – LgB, 2000, 8, p. 214–218; Huelmann M. (Rec.) – ScSl, 1999, 45, p. 141–145.

[50] Holvoet A. (Rec.) – LgB, 1996–97, 5–6, p. 238–240.

[51] Mathiassen T. Die Personalendungen im baltischen Verbum unter besonderer Berücksichtigung der 2. P. Sg. lit.-lett. **ie* und die indoeuropäische Grundlage. Versuch einer neuen Deutung. – NTS, 1975, 29(2), p. 199–205; О происхождении форм причастий на *-ęs, -ę* в литовском языке, *-is* в латышском языке. – Blt., 1976, 12(1), p. 43–50; Nochmals der Akk. Pl. der *ā*-Stämme im Ostbaltischen. – Blt., 1989, 25(2), p. 123–125; An unorthodox view of the 1. p. sg. subjunctive (optative) in Lithuanian. – Blt., 1993, 28(1), p. 5–8; Nochmals zum *ie*-Komplex im Ostbaltischen. – LgB, 1995, 4, 41–53.

[52] Mathiassen T. A Discussion of the Notion „Sprachbund" and its Application in the Case of the Languages in the Eastern Baltic Area (Slavic, Baltic and West Finnisch). – IJSLP, 1985, 31–32, p. 273–281; Prepozicinis vardažodžių valdomas

Tiem, kas domisi baltų kalbų tyrinėjimo istorija, labai pravers kalbininko straipsniai apie Norvegijos baltistiką[53].

Domino Mathiasseną lietuvių ir latvių lingvistinės terminologijos raida. Šia tema jis skaitė pranešimą 1997 m. rudenį Vilniuje įvykusiame VIII tarptautiniame baltistų kongrese[54]. Beje, pranešime Mathiassenas gražiai prisiminė ir savo pirmąją kelionę į Lietuvą – savo dalyvavimą 1975 m. (anų laikų terminologija) III sąjunginėje baltų kalbotyros konferencijoje. Prisiminė jis ir tuos skaudžius likimo smūgius, dėl kurių jis turėjo praleisti 1991 ir 1995 m. baltistų kongresus. Buvo jau beveik netekęs vilties, kad galės atvykti ir į 1997 metų kongresą. Džiaugėsi, kad tai pavyko. Deja, šis kongresas jam buvo paskutinis.

Su nuoširdžiais padėkos žodžiais Mathiasseno pagalbą prisiminė ir „Lietuvių-norvegų kalbų žodyno" (Vilnius, 2001) autoriai.

2009 m. birželio 19–20 d. Oslo universitete įvykusioje konferencijoje „Baltų kalbos ir Šiaurės Europos šalys" („The Baltic Languages and The Nordic Countries") buvo pristatytos naujas Mathiasseno veikalas „Senoji prūsų kalba" („Old Prussian". Oslo, 2010), kurį iš likusių rankraščių parengė kalbininko draugas germanistas Johnas Ole Askedalis[55], pats kadaise klausęs Christiano S. Stango prūsų ir lietuvių kalbos kurso, padedamas kalbininko našlės Ann-Marie Mathiassen, Jano Peterio Locherio ir kitų profesoriaus Terje Mathiasseno bičiulių.

Helgė Rinholmas. Helgė Dagfinnas Rinholmas gimė 1942 m. liepos 10 d. Buksforde, prie Šiaurės Norvegijos krantų prigludusiame Lofoteno salyne. Vėliau gyveno Pietinės Norvegijos mieste Kristiansande, kur 1962 m. baigė gimnaziją.

kilmininkas baltų, Pabaltijo suomių ir skandinavų kalbose (istorinė apžvalga). – Blt., 1994, 28(2), p. 21–26.

[53] Mathiassen T. Baltistics in Norway. – Papers presented at the Third Conference on Baltic Studies in Scandinavia. Stockholm, 1977, p. 277–285; Stand der baltistischen Arbeiten in Norwegen. – ZfSl, 1984, 29(2), p. 222–223.

[54] Mathiassen T. Some aspects of the history of Lithuanian and Latvian grammatical terminology. – Blt., V priedas, 1998, p. 169–176.

[55] Askedal J. O. A presentation of *Old Prussian* by and about Terje Mathiassen (1938–1999), Professor of Slavic and Baltic Linguistics at the University of Oslo. – The Baltic languages and the Nordic countries. Papers presented at the conference held at the University of Oslo Faculty of Humanities Department of Linguistics and Nordic Studies. June 19–20, 2009. Chief editor Sturla Berg-Olsen. Vilnius, 2009, p. 9–15; plg. t. p. Sabaliauskas A. On the history of Baltic linguistics in Norway. – Ten pat, p. 127–134.

1962–1969 m. Rinholmas studijavo Oslo universitete. 1969 m. magistro laipsniu baigė šio universiteto prancūzų, rusų kalbos ir istorijos specialybę. 1963 m. pusę metų studijavo Švedijoje, Lundo universitete, kur latvių kalbą jam dėstė Velta Rūķė-Draviņa. 1964 m. prancūzų kalbos studijas gilino Strasbourgo universitete, Prancūzijoje. Šnekamosios rusų kalbos Rinholmas ypač gerai pramoko karinėje NATO mokykloje. Universitete jo slavistikos studijoms vadovavo Christianas S. Stangas, paskatinęs savo mokinį labiau susidomėti ir baltų kalbomis.

1969–1970 m. Rinholmas studijavo Vilniaus universitete, kur tobulai išmoko lietuvių kalbą. Studijuodamas Vilniuje, jis labai aktyviai bendravo su mūsų literatais, menininkais. 1969 m. ir 1971 m. Liublianoje Rinholmas studijavo slovėnų kalbą. 1970–1980 m. kalbininkui teko praleisti Jungtinėse Amerikos Valstijose. Čia jis studijavo Indianos universitete Bloomingtone. Pagrindinis jo profesorius buvo Cornelis H. van Schooneveldas. Nemažos įtakos jam turėjo semiotikos profesorius Thomas A. Sebeokas. Žymus estų kilmės kalbininkas Felixas J. Oinas, be slavistikos dalykų, Rinholmui dėstė ir estų kalbą. Apskritai Rinholmas domėjosi ne tik kalbotyros, bet ir kultūros istorijos, tautosakos dalykais. Kalbotyroje čia buvo gana ryški Prahos mokyklos įtaka. Studijų metais Rinholmui Indianos universitete tekę ir pačiam dėstyti rusų kalbą.

Vis dėlto didžiausią laiko dalį Indianos universitete norvegų kalbininkas skyrė baltistikai. Tiesa, jo studijų metais žymesnių baltų kalbų tyrinėtojų čia nebuvo, tačiau baltistiką pagal specialiai sudarytą programą jis studijavo savarankiškai, o dėstytojus jam atstojo puiki universiteto biblioteka (čia pateko ir suomių baltisto Eino Niemineno knygos).

1980 m. Rinholmas Indianos universitete apgynė daktaro disertaciją. 1981–1983 m. jis – Oslo universiteto mokslinis bendradarbis. 1983 m. į emeritūrą pasitraukus profesorei V. Rūķei-Draviņai, Rinholmas užima kadaise jo buvusios mokytojos vietą, tampa Stokholmo universiteto baltų kalbų profesorium.

Nepagydoma liga 1990 m. gegužės 17 d. (Norvegijos nepriklausomybės diena!) nutraukė šio puikiai pasirengusio mokslininko ir pedagogo veiklą. Amžino poilsio kalbininkas sugrįžo į gimtąją Norvegiją[56].

[56] Mathiassen T. Helge Rinholm in memoriam (1942–1990). – ScSl, 1990, 36, p. 199–201; Kostkevičiūtė I. Laisvosios šiaurės sūnus. – Gimtasis kraštas, 1990.V.24–30 d.; Sabaliauskas A. Helgė Rinholmas 1972–1990. – GK, 1990, 12, p. 35–36. Bielskytė V. Metai atiduoti baltistikai. – Tiesa, 1992.XI.18 d.; Butkus V. Baltoskandijos akademijoje. – Metai, 1993, 1, p. 157–158.

Svarbiausias Rinholmo lituanistikos tyrinėjimas yra jo daktaro disertacija „Lietuvių kalbos prielinksnių ir veiksmažodinių priešdėlių būdingieji semantiniai požymiai" („Toward the Semantic Features of Lithuanian Prepositions and Preverbs: An Invariant Component Analysis. Ph. D. Indiana Univ. 1980. 754 S.O – Nr. 81-05970). Baltų kalbų tyrinėtojus šis dviejų tomų veikalas turėtų ypač sudominti dėl tyrinėjimo metodikos.

Apie šią tyrinėjimo metodiką išsamų vaizdą galima susidaryti iš Rinholmo straipsnio „Apie lietuvių kalbos prielinksnio ir veiksmažodinio priešdėlio *ùž, už-* reikšmę"[57].

Šią metodiką jis naudojo ir tyrinėdamas latvių kalbos prielinksnių bei veiksmažodžių priešdėlių semantiką[58].

Domino Rinholmą bendrinės lietuvių kalbos formavimosi problemos[59].

Kartu su savo kolege Stokholmo universitete latvių kalbininke Baiba Metuzāle-Kangere kalbininkas redagavo savo buvusiai mokytojai pagerbti skirtą straipsnių rinkinį „Symposium Balticum. A Festschrift to honour Professor Velta Rūķe-Draviņa" (Hamburg, 1990)[60].

Stokholmo universitete Rinholmas dėstė lietuvių kalbą ir kitus baltistikos dalykus, vadovavo disertacijoms, organizavo tarptautines baltistų konferencijas. Švedų, norvegų spaudoje paskelbė straipsnių apie lietuvių literatūrą, kultūrą. Išvertė Janinos Degutytės, Juditos Vaičiūnaitės, Sigito Gedos eilėraščių. Kartu su Švedijoje gyvenančiu latvių poetu Juriu Kronbergu į švedų kalbą išvertė Marcelijaus Martinaičio „Kukučio balades". Turbūt nė vienas Vilniaus universiteto stažuotojas nebuvo įsigijęs tiek daug draugų lietuvių, kiek jų turėjo Rinholmas. Gražiai jis bendravo ir su Švedijos lietuviais. Kalbininkas buvo sukaupęs labai vertingą biblioteką, kurią paliko Stokholmo universitetui. Po stažuotės Vilniuje jis dar keletą kartų lankėsi Lietuvoje. Paskutinį kartą čia buvo 1988 metų rudenį, kai dalyvavo lietuvių literatūros vertėjų konferencijoje.

[57] Rinholm H. D. On the meaning of the Lithuanian preposition and preverb *ùž, už-*. – Sym. Balt., p. 379–402.

[58] Rinholm H. D. On the semantic structure of the Latvian preposition and preverb *aiz(-)*. – JBS, 1985, 16(2), p. 145–155.

[59] Rinholm H. D. *Rašomoji kalba* – steps toward Modern Lithuanian (MSL). – The Baltic Countries 1900–1914 (Studia Baltica Stockholmiensia, 5), V. 2. Stokholm, 1987, p. 457–470; Continuity and change in the Lithuanian standard language. – La réforme des langues. Histoire et avenir. Hamburg, 1990, p. 269–300.

[60] Sabaliauskas A. (Rec.) – Blt., 1994, 28(2), p. 117–121.

* * *

Iš dabartinių norvegų baltistų reikėtų bene pirmiausia paminėti Sturlą Berg-Olseną. 1999 m. Oslo universitete šis kalbininkas už darbą „Sintaksės pakitimai: Latvių kalbos neprielinksninio genitivo vartosenos mažėjimas lyginant su lietuvių kalba“ („A syntactic change in progress: The decline in the use of the non-prepositional genitive in Latvian, with a comparative view on Lithuanian“) gavo baltų kalbotyros magistro laipsnį[61]. 2005 m. S. Berg-Olsenas apgynė daktaro disertaciją „Latvių kalbos dativas ir genitivas: kognityvinės gramatikos požiūris“ („The Latvian dative and genitive: a cognitive grammar account“).

Su lietuvių kalbininke Evalda Jakaitiene S. Berg-Olsenas sudarė išsamų „Lietuvių-norvegų kalbų žodyną“ (V., 2001).

DANIJA

Danija – šalis, kuri baltų kalbotyrai davusi labai daug. Pakanka paminėti Vilhelmą Thomseną, Holgerį Pederseną[62], Louisą Hjelmslevą.

Iš dabartinių danų kalbininkų gal pirmiausia minėtinas žymus indoeuropeistas **Jensas Elmegårdas Rasmusenas**, paskelbęs darbų iš baltų kalbų vokalizmo, ypač akcentologijos srities[63]. Baltistams labai svarbus jo veikalas „Indoeuropiečių prokalbės morfoneminės studijos“ („Studien zur Morphonemik der indogermanischen Grundsprache“ (Innsbruck, 1989).

2006 m. Kopenhagos universitete apgintos disertacijos pagrindu **Thomas Olanderis** išleido plataus atgarsio sulaukusią monografiją „Baltų-slavų kalbų kirčio mobilumas“ („Balto-Slavic accentual mobility“. Berlin, New York, 2009), kurioje nagrinėjama vis dar daug gin-

[61] Berg-Olsen S. The Latvian non prepositional genitive – a case losing ground. – ReB, 2000, 6, p. 95–146; Subjects and valency-changing mechanisms in Latvian. – Sprachtipoligie und Universalienforschung, 2001, 54(2), p. 209–225.

[62] Kortlandt F. Holger Pedersen's *Études Lituaniennes* revisited. – Blt., VI priedas, 2005, p. 151–157.

[63] Rasmussen J. E. Winters law of Balto-Slavic lengthening – an unnatural fact? – Societas Linguistica Europaea. Jahrestagung Kiel (Thesenblätter), 1991, p. 1–6; Coppehagen Working Papers in Linguistics, 1992, 2, p. 63–77; Contributions to the understanding of Lithuanian metatony. – Copenhagen Working Papers in Linguistics, 1992, 2, p. 79–89.

čų kelianti problema – mobiliosios kirčiavimo paradigmos atsiradimo procesas baltų ir slavų kalbose[64].

Kalbininką domino ir prūsų kalbos kirčiavimo problemos[65].

Iš jaunesniosios danų kalbininkų kartos baltistikos baruose sėkmingai darbuojasi ir šios srities disertaciją apgynusi Jenny Helena Larsson[66].

Danijoje darbuojasi ir į stažuotę Danijon išvykusi, tačiau šioje šalyje pasilikusi Vilniaus universiteto auklėtinė Dalia Barauskaitė-Mikkelsen, kuri ten išleido išsamų praktinį lietuvių kalbos vadovėlį „Lad os tale litauisk! = Kalbėkime lietuviškai" (København, 1998).

ISLANDIJA

Jörunduras Hilmarssonas. Pirmasis Islandijos lituanistas Jörunduras Hilmarssonas gimė 1946 m. kovo 15 d. Reikjavike. Mokėsi šio miesto klasikinėje gimnazijoje. Jo tėvas ir senelis buvo advokatai. Tėvai norėjo, kad ir jų sūnus tęstų šeimos tradiciją. Tačiau šis pasirenka kitokį kelią.

1966–1977 m. su mažesnėmis ir didesnėmis pertraukomis Hilmarssonas Oslo universitete studijavo lyginamąją indoeuropiečių kalbotyrą. Čia jam kaip būsimajam mokslininkui didelę įtaką padarė Fredrikas O. Lindemanas, Carlas H. Borgstromas ir Christianas S. Stangas. Šio paragintas, Hilmarssonas 1971 m. atvyksta į Vilniaus universitetą ir čia per devynis studijų mėnesius puikiai išmoksta lietuvių kalbą. 1974–1976 m. jis dėstė Reikjaviko universitete. 1977 m. Oslo universitete gavo magistro laipsnį. 1977 m. vėl stažavosi Lietuvoje. 1978 m. grįžo į Reikjaviką. 1979–1981 m. kaip Aleksandro Humboldto fondo stipendininkas tocharų kalbą studijavo Kielio (Vokietija) universitete. Čia pagrindinis jo mokytojas buvo profesorius Werneris Winteris, be kita

[64] Kortlandt F. Balto-Slavic accentual mobility. – Blt., 2006, 41(3), p. 359–369; Rinkevičius V. (Rec.) – Blt., 2010, 45(2), p. 369–379; Ослон М. В. (Рец.) – ВЯ, 2010, 2, с. 141–146.

[65] Olander Th. The accentuation of Old Prussian *deiws* 'god'. – Stressing the past. Papers on Baltic and Slavic accentology. Amsterdam, New York, 2009, p. 83–92.

[66] Larsson J. H. The orthographic variants <oa> and <ea> – Traces of accent in the Elbing vocabulary. – Studies in Baltic word formation, PhD thesis. Copenhagen, 2003, p. 87–105; Metatony and lenght in Baltic. – Per aspera ad asteriscos. Festschrift in honour of Jens E. Rasmussen. Innsbruck, 2004, p. 305–322.

ko, savo mokiniui Kielio universitete perleidęs dėstyti lietuvių kalbą. 1981 m. kalbininkas vėl grįžta į Reikjaviką. Dirba Islandų kalbos žodyno redakcijoje (čia rengiamas naujas islandų kalbos etimologinis žodynas). 1986 m. Olandijoje, Leideno universitete, Hilmarssonas apgina daktaro disertaciją „Tocharų fonologijos, morfologijos ir etimologijos studijos, ypač pabrėžiant *o*-vokalizmą" („Studies in Tocharian phonology, morphology and etymology with special emphasis on the o-vocalism"). 1987 m. pasirodo Hilmarssono įkurto žurnalo „Tocharian and Indo-European Studies" („Tocharų ir indoeuropiečių kalbų studijos") pirmasis tomas.

Deja, puikiai pasirengusio moksliniam darbui kalbininko veiklą 1992 m. rugpjūčio 13 d. nutraukė netikėta mirtis: vėžys klastingai žudo žmones ir ten, kur, rodos, sąlygos jam siausti nėra palankios[67].

Iš specialiai baltistikos problemoms skirtų darbų gal pirmiausia reikėtų paminėti jo straipsnį apie baltų kalbų veiksmažodžio vienaskaitos antrojo asmens galūnę liet. *-i* (sangrąžinė *-ies(i)* ir lat. *-i* (sangrąžinė *-iês*)[68]. Čia jis mėgina apibendrinti ankstesniųjų šios problemos tyrinėtojų (Chr. S. Stango, Williamo R. Schmalstiego, Vladimiro Toporovo, Vytauto Mažiulio) aiškinimus, dėsto savo nuomonę dėl šios galūnės kilmės.

Įdomus jo straipsnis apie liet. *nykštỹs*, lat. *îkšķis*, pr. *instixs* kilmę[69]. Pritardamas Toporovo šių žodžių siejimui su ide. **enk'- : onk' : ṇk'* 'siekti, griebti, nešti', jis nurodo semantinę paralelę isl. *greip* 'tarpas tarp nykščio ir smiliaus' : isl. *grípa* 'griebti', mėgino toliau narplioti fonetinius baltiškų žodžių pakitimus.

Liet. *brãzdas* 'sultinga plėvelė, skirianti medieną nuo žievės; augalo sultys, žaliumas', brazdà 'pavasario laikas, kada medžiai turi brazdo' jis

[67] Sliesoriūnienė E. Vienintelis lietuviškai mokantis islandas. – Mokslas ir gyvenimas, 1991, 7, p. 22–23; Juozaitis A. Jorunduro Hilmarssono veidas. – Santara, 1993, 13, p. 42–44; Sabaliauskas A. Jorunduras Hilmarssonas. – GK, 1992, 10, p. 27–29; Jörundur Hilmarsson. – LgB, 1993, 2, p. 291–294; Blt., 1994, 28(1), p. 120–121; Karaliūnas S. Jorunduro Hilmarssono netekus. – Metai, 1993, 1, p. 122–124; Pinault G.-J. Jörundur Hilmarsson. – Kratylos, 1994, 39, p. 217–220.

[68] Hilmarsson J. On the Baltic 2d Sg. Thematic Ending. – Blt., 1978, 14(1), p. 20–26.

[69] Hilmarsson J. The Words for 'Thumb' in Baltic. – Blt., 1983, 19(2), p. 169–174.

mėgino sieti su het. *pár-aš-du-uš* 'jaunos atžalos', isl. *broddur* 'karvės ir avies pienas pirmomis dienomis po apsiveršiavimo (apsiėriavimo)'[70].

Anglų ir lietuvių kalbomis Hilmarssonas paskelbė išsamią Vytauto Mažiulio knygos „Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai (Deklinacija). V., 1970) recenziją[71].

Tartum trumpas islandų kalbotyros įvadas mums galėtų būti Hilmarssono straipsnis „Šis tas apie islandų kalbą"[72]. Jau ir mums yra aktuali šiame straipsnyje, kalbant apie svetimų kalbų įtaką, autoriaus mintis, jog „su pavojingu angliško mąstymo būdu daug sunkiau kovoti, nes tai jau sunkiau įžvelgiama kalbos šmėkla" (p. 52).

Baltų kalbų istorijos tyrinėtojams gali būti svarbūs ir Hilmarssono tocharų kalbos tyrinėjimai, plg. „Tocharų kalbos daiktavardžių ir įvardžių dviskaitos formos" („The dual forms of nouns and pronouns in Tocharian". Reykjavik, 1989), „Tocharų kalbos nosiniai priešdėliai" („The nasal prefexes in Tocharian". Reykjavik, 1991). Baltų kalbų faktais dažnai operuojama įvairiuose jo tocharų kalbos problemoms skirtuose straipsniuose[73]. 1987–1991 m. kalbininkas spėjo išleisti penkis žurnalo „Tocharian and Indo-European Studies" tomus. Šeštojo liko suredaguotas rankraštis.

Be jau minėto Kielio universiteto, keletą kartų lietuvių kalbos kursą Hilmarssonas yra dėstęs ir Reikjaviko universitete. Taip pat grupelei lietuvių kalbininkų jis yra dėstęs islandų kalbos kursą savo stažuotės Vilniuje metu. Islandų spaudoje Hilmarssonas paskelbė straipsnių apie Lietuvą, jos istoriją, kultūrą. O pati didžiausia kalbininko paslauga lietuvių literatūrai – 1976 m. Reikjavike pasirodęs Kazio Borutos „Baltaragio malūno" vertimas.

Hilmarssonas nemaža talkino Lietuvos politikams, kai šie lankėsi Islandijoje. Nepaisydamas savo sveikatos, jis sutiko eiti ir Lietuvos

[70] Hilmarsson J. Lithuanian *brāzdas* etc., Hittite *pár-aš-du-uš* (and. Icelandic *broddur*). – Blt., 1984, 20(1), p. 40–45.

[71] Hilmarssonas J. Žymus baltistikos veikalas. – Pergalė, 1972, 11, p. 171–174; Hilmarsson J. (Rec.) – Blt., 1974, 10(1), p. 95–98.

[72] Hilmarssonas J. Šis tas apie islandų kalbą. – MK, 1975, 2, p. 47–52 (Iš islandų kalbos vertė ir komentavo Svetlana Steponavičienė).

[73] Hilmarsson J. East Tocharian *śorkäm* 'peg' or 'string'. – Die Sprache, 1984, 30(1), p. 16–28; Reconstruction of a Tocharian paradigm: the numeral 'one'. – KZ, 1984, 97, p. 135–147; Rounding and exceptions from rounding to East Tocharian. – IF, 1989, 94, p. 101–134, ir kt.

garbės konsulo Islandijoje pareigas. „Mūsų širdyse jis liks labai ilgam", – rašė Vytautas Landsbergis Hilmarssono netekties proga[74].

Paskutinį kartą Lietuvoje Hilmarssonas lankėsi 1991 m. rudenį. Tada jis VI tarptautiniam baltistų kongrese taisyklinga lietuvių kalba skaitė pranešimą apie baltų, slavų ir tocharų kalbų santykius[75].

OLANDIJA

Frederikas Kortlandtas. Frederikas Hermanas Henris Kortlandtas gimė 1946 m. birželio 19 dieną Utrechte, Olandijoje.

1963–1969 m. matematiką, ekonomiką ir kalbotyrą studijavo Amsterdamo universitete. 1967 m. – slavų kalbotyros ir literatūros bakalauras, 1967 m. – matematikos ir ekonomikos bakalauras, 1969 m. – slavų kalbotyros magistras, 1970 m. – matematinės ekonomikos magistras, 1972 m. – matematinės kalbotyros daktaras.

1968–1969 m. – Amsterdamo universiteto ekonomikos raidos specialybės mokslinis bendradarbis. 1969–1972 m. – šio universiteto slavų kalbotyros asistentas. Tolesnė Kortlandto mokslinė veikla susijusi su Leideno universitetu. 1972–1974 m. jis šio universiteto baltų ir slavų kalbotyros asocijuotasis profesorius, nuo 1974 m. baltų ir slavų kalbotyros profesorius, nuo 1985 m. taip pat descriptyvinės ir lyginamosios kalbotyros profesorius. 1986 m. kalbininkas išrinktas Karališkosios Olandijos mokslų akademijos nariu. 1997 m. jis – Spinozos premijos laureatas[76].

Kortlandtas – reto universalumo kalbininkas. Jį domina matematinė lingvistika, kalbos filosofija, sintaksė, semantika. Jo darbuose nagrinėjama ne tik daugybės indoeuropiečių, bet taip pat japonų, kinų, Amerikos indėnų kalbų problemos. Iš indoeuropiečių kalbų ypač didelį dėmesį jis skiria slavų, baltų, armėnų, germanų kalboms. Tartum pratęsdamas senąsias olandų kalbotyros tradicijas Kortlandtas daugybę straipsnių paskelbė prūsų kalbos klausimais.

[74] Landsbergis V., „Lietuvos aidas", 1992.VIII.18.

[75] Hilmarsson J. Balto-Slavic-Tocharian isoglosses: Facts and fiction. – VI tarptautinis baltistų kongresas. Pranešimų tezės. V., 1991, p. 40.

[76] Liet. k. t. ist., II, p. 228–229.

Anksti kalbininkas susidomėjo baltų akcentologijos problemomis. 1974 m. jis paskelbė straipsnį[77], kurio naujas papildytas ir pataisytas variantas netrukus buvo išspausdintas vilniškėje „Baltisticoje"[78]. Čia atskirai apžvelgiama baltų-slavų, rytų baltų, lietuvių, latvių akcentuacinių sistemų formavimosi procesas, mėginama paaiškinti baltų kalbų akcentuacinės sistemos santykinė chronologinė raida nuo indoeuropiečių prokalbės iki dabartinių rytų baltų kalbų. Autoriaus nuomone, baltų-slavų akūtinė intonacija kildintina iš ide. laringalų ir glotalizuotų priebalsių, o cirkumfleksinė atspindi ankstyvąją konstrukciją ir pailgintąjį laipsnį. Akcentuacinių reiškinių chronologija leidžia pritarti baltų-slavų bendrojo raidos periodo hipotezei. Tačiau šio periodo Kortlandtas, kaip ir Chr. S. Stangas[79], nelaiko visiškai homogenine kalba, o tik dialektine sritimi, kuri yra tiek homogeninė, kad joje gali vykti bendri kalbiniai pakitimai. Baltų-slavų priegaidžių kilmės aiškinimui, Kortlandto nuomone, ypač praverčia vadinamasis W. Winterio dėsnis[80].

Pastebėtina, kad šiame straipsnyje keliama mintis, jog remiantis santykine akcentuacijos inovacijų chronologija kalbėti apie bendrą baltų kalbų periodą (atsiskyrus nuo slavų) nėra duomenų. Baltų-slavų periodas suskilo į tris identiškas šakas (slavų, rytų ir vakarų baltų).

Įdomu, kad kai kuriems savo teiginiams paremti kalbininkas randa faktų ir dabartinėse lietuvių tarmėse[81].

Su baltų-slavų akcentuacinės sistemos raida Kortlandtas sieja ir šių kalbų ilgųjų balsių kilmę[82]. Be trijų tradicinių baltų-slavų išlaikytų ide.

[77] Kortlandt F. On the history of Baltic accentuation. – Historical Linguistics 2. Theory and description in phonology. Amsterdam-New York, 1974, p. 295–309.

[78] Kortlandt F. Historical laws of Baltic accentuation. – Blt., 1977, 13(2), p. 319–330.

[79] Stang Chr. S. Slavic Accentuation. Oslo, 1957, p. 174.

[80] Winter W. The distribution of short and long vowels in stems of the type Lith. *ésti* : *vèsti* : *mèsti* and OCS *jasti* : *vesti* : *mesti* in Baltic and Slavic languages. – Recent Developments in Historical Phonology. Ed. by J. Fisiak. The Hague-Paris-New-York, 1978, p. 431–446. Plg. t. p. Kortlandt F. Remarks on Winters law. – Studies in Slavic and General Linguistics 11. – Dutch Contribution to the 10th International Congress of Slavisists: Linguistics, 1988, p. 387–396.

[81] Aleksandravičius J. Kirtis ir priegaidė Kretingos tarmėje. – LKK, 1951, 1, p. 97–107.

[82] Kortlandt F. Long vovels in Balto-Slavic. – Blt., 1985, 21(2), p. 112–124, plg. t. p. Balto-Slavic accentual mobility. – Blt., 2006, 41(3), p. 359–369.

ilgųjų balsių tipų (laringalų, kontrakcijos ir pailgintojo laipsnio) yra ir ketvirtas baltų-slavams būdingas Winterio dėsnio nulemtas ilgųjų balsių tipas (liet. *ėsti, sėdėti, sėsti, úosti, bėgti, obelìs, pėdà, púodas, vėdaras, vėdỹs* 'jaunikis', *núogas, úoga, ožkà*).

Kortlandtą domino ir įvairios baltų kalbų morfologijos istorijos problemos[83]. Tiesa, jos dažniausiai susiję su akcentuacijos dalykais.

Tektų paminėti „Baltisticoje" paskelbtą Kortlandto straipsnį[84] apie indoeuropiečių skiemeninių sonantų raidą baltų ir slavų kalbose, kuriame jis gina dar 1950 m. André Vaillanto išdėstytą šių garsų kilmės aiškinimą.

Labai įdomus Kortlandto straipsnis[85], skirtas žymiojo danų kalbininko Holgerio Pederseno knygai „Lietuvių kalbos tyrinėjimai" („Études Lithuaniennes". Copenhague, 1933). Šį veikalą sudaro penki savarankiški straipsniai[86]. Juos Kortlandtas „recenzuoja", pasitelkdamas mokslo duomenis, kurie indoeuropeistikoje susikaupė per septynis dešimtmečius po veikalo pasirodymo. „Recenzento" išvada: Pederseno įžvalgos lietuvių kalbos veiksmažodžio bei vardažodžio morfologijos kilmės klausimais buvo tvirti žingsniai kalbotyros raidoje, tačiau jo idėjos balsių ilgumo ir metatonijos kilmės klausimais neišlaikė laiko bandymų.

Iš gausybės prūsistikos problemoms skirtų straipsnių norėtųsi išskirti studiją „Prūsų kalbos raida XVI a."[87]. Jame greta vienas kito pateikiami visų trijų prūsų katekizmų tekstai, kurie, kaip žinome, išversti iš to paties vokiško teksto, toliau suvienodinama jų rašyba, foneminė interpretacija. Šis naujasis, koreguotas tekstas, autoriaus nuo-

[83] Kortlandt F. On the history of the genitive plural in the Slavic, Baltic, Germanic, and Indo-European. – Lingua, 1978, 45, p. 281–300; Toward a reconstruction of the Balto-Slavic verbal system. – Lingua, 1979, 49(1), p. 51–70; Lithuanian *statýti* and related formations. – Blt., 1989, 25(2), p. 104–112; Lithuanian verbs in *-auti* and *-uoti*. – LgB, 1995, 4, p. 141–143; Baltic *-ē* and *ī/jā-* stems. – Blt., 1997, 32(2), p. 157–163.

[84] Kortlandt F. The development of the Indo-European syllabic resonants in Balto-Slavic. – Blt., 2007, 42(1), p. 7–12; plg. t. p. Matasović R. The Proto-Indo-European syllabic resonants in Balto-Slavic. – IF, 2004, 109, p. 337–354.

[85] Kortlandt F. Holger Pedersen's *Études Lituaniennes* revisited. – Blt., VI priedas, 2005, p. 151–157.

[86] Liet. k. t. ist., I, p. 223.

[87] Kortlandt F. The development of the Prussian language in the 16th century. – Auf. u. Meth., p. 55–76.

mone, rodo, kad katekizmai liudija jų kalbos nepertraukiamumą, o Enchiridiono kalba iš tikrųjų atspindi realią lingvistinę sistemą.

Panašiai kaip minėtą Pederseno knygą, Kortlandtas pamėgino „iš naujo peržiūrėti" ir Nicolo van Wijko veikalą „Senovės prūsų kalbos studijos" („Altpreussische Studien". Haag, 1918)[88].

Olandų kalbininkas paskelbė daugybę straipsnių įvairiais prūsų kalbos fonetikos, morfologijos, teksto interpretacijos klausimais[89]. Taip pat negalima pamiršti, kad jis 1996 m. paskelbė elektroninius visų trijų prūsiškų katekizmų variantus.

Kortlandto prūsistikos darbai liudija, kad prūsų kalba ir toliau lieka, kadaise Jano Otrębskio pavadinta, mylimuoju indoeuropeistų kūdikiu.

Paskelbė Kortlandtas ir baltistikos veikalų recenzijų. Baltistams svarbūs ir kai kurie jo slavistikos ir apskritai indoeuropeistikos tyrinėjimai. Iš pastaraisiais metais paskelbtų stambesniųjų darbų galbūt reikėtų paminėti knygą „Italikų-keltų kalbų kilmė ir priešistorinė airių kalbos raida („Italo-Celtic origins and prehistoric development of the Irish language" („Amsterdam et New York, 2007), kurioje apibendrinama ankstesni kalbininko šios indoeuropeistikos srities tyrinėjimai.

Kiek anksčiau atskira knyga buvo išleista Kortlandto armėnų kalbos tyrinėjimų rinktinė „Armeniaca. Lyginamosios pastabos" („Armeniaca. Comparative notes". Ann Arbor, 2003).

Mums, žinoma, svarbiausia, kad jau išleista ir olandų kalbininko baltų ir baltų-slavų kalbotyros darbų rinktinė („Baltica et Balto-Slavica". Amsterdam. New York, 2009)[90].

Kortlandtas yra aktyvus Lietuvos filologų spaudos bendradarbis ir nuolatinis baltistikos konferencijų dalyvis.

[88] Kortlandt F. Van Wijk's *Altpreussische Studien* revisited. – Studies in Slavic and general Linguistics 12, 1988, p. 89–97.

[89] Kortlandt F. Old Prussian accentuation. – KZ, 1974, 88(2), p. 299–306; Old Prussian infinitives in *-ton* and *-twei*. – Sym. Balt., p. 213–218; The formation of the Old Prussian present tense. – Blt., 1987, 23(2), p. 104–111; The language of the Old Prussian catechisms. – ReB, 1998, 4, p. p. 117–129; An analysis of the Prussian First Catechism. – PoB, 1998–1999, 8–9, p. 7–14; Old Prussian verb classes. – Blt., 1999, 34(1), p. 17–21; Old Prussian participles. – ReB, 2000, 6, p. 69–75; The Prussian accent shift. – Blt., 2000, 34(2), p. 193–197; Old Prussian numerals. – BF, 2002, 11(1), p. 43–46; The linguistic position of the Prussian Second Catechism. – Blt., 2002, 37(2), p. 205–209.

[90] Villanueva Svenson M. (Rec.) – Blt., 2010, 45(2), p. 359–364.

Rickas Derksenas. Christiano Cornelijaus Uhlenbecko, Reinderio van der Meuleno, Nicolo van Wijko, Frederiko Kortlandto baltistikos tradicijas Olandijoje[91] šiuo metu gražiai puoselėja pastarojo mokinys Rickas Derksenas.

Derksenas gimė 1964 m. kovo 18 d. Babberiche, Zevenaaro municipalitete (rytinė Olandija).

1976–1982 m. būsimasis kalbininkas mokėsi Liemerso kolegijoje Zevenaare. 1983–1984 m. klasikines kalbas studijavo Utrechto universitete. 1984–1989 m. slavistiką ir lyginamąją indoeuropiečių kalbotyrą studijavo Leideno universitete, kur iš abiejų šių specialybių gavo magistro laipsnius. Studijų metais Leidene jis 1987 m. lankė keltų kalbotyros vasaros kursus Dubline ir 1988 m. lenkų kalbos kursus Varšuvoje. 1990–1994 m. jam kaip Leideno universiteto moksliniam bendradarbiui buvo sudarytos sąlygos rašyti disertaciją „Baltų kalbų metatonija". 1996 m. už šią disertaciją Derksenui buvo suteiktas daktaro laipsnis. Tais pačiais metais disertacija buvo išleista anglų kalba atskira knyga „Metatony in Baltic" (Amsterdam-Atlanta, 1996)[92].

Studijų metais didžiausios įtakos Derksenui turėjo jo profesoriai Robertas Beeksas ir jau mūsų minėtas Frederikas Kortlandtas, kuris savo mokiniui pasiūlė ir disertacijos temą. Baltų kalbų Derksenas daugiausia mokėsi savarankiškai. Čia jam ypač pravertė puiki Leideno universiteto biblioteka.

Pirmosios Derkseno, dar studento, publikacijos skirtos slavistikai[93].

1991 m. olandų kalbininkas, paskelbia studiją „Įvadas į lietuvių kalbos akcentuacijos istoriją"[94], kurioje mėgina apžvelgti lietuvių kalbos prozodiją, parodyti jos reikšmę indoeuropiečių lyginamajai istorinei kalbotyrai. Šią studiją būtų galima laikyti ne tik įvadu į lietuvių akcentuaciją, bet

[91] Schaeken J. Übersicht der Baltistik in den Niederlanden (1888–1998). – ReB, 1998, 4, p. 201–211.

[92] Palilionytė M. Lietuvių kalba olandams – egzotiška. – Kauno diena, 2005.X.8.

[93] Berg H. E. van de, Derksen R. The sound system of the dialect of Tixomir. – Studies in Slavic and General Linguistics, 1987, 10, p. 1–28; Derksen R. The accentuation of substantives in Kashubian Slovincian. – Ten pat, 1988, 11, p. 79–96.

[94] Derksen R. An introduction to the history of Lithuanian accentuation. – Studies in Slavic and General Linguistics, 1991, 16, p. 45–84; plg. t. p. Vowel raising in the anonymous Lithuanian Catechism of 1605. – Sound law and analogy. Papers in honor of Robert S. P. Beekes. Ed. by A. Lubotsky. Amsterdam-Atlanta, p. 21–26.

apskritai savotišku tolesnių autoriaus tyrinėjimų parengiamuoju etapu. Aiškiai jaučiasi čia ir Derkseno mokytojo F. Kortlandto įtaka.

Straipsnyje „Apie latvių kalbos priegaidžių kilmę“[95] Derksenas aiškina ne tik latvių, bet apskritai rytų baltų priegaidžių susiformavimo istoriją, jų raidos panašumų ieško kitose indoeuropiečių kalbose.

Žinoma, didžiausias Derkseno indėlis į baltistiką – tai jau minėta anglų kalba išleista jo disertacija „Baltų kalbų metatonija“. Veikalas tikrai įspūdingas – beveik penki šimtai puslapių. Įžanginėje dalyje autorius aptaria svarbiausias baltų ir slavų kalbų akcentologijos problemas. Antrasis skyrius (p. 36–189) skiriamas cirkumfleksinei metatonijai. Trečiajame veikalo skyriuje (p. 190–368) nagrinėjama akūtinė metatonija. Ketvirtajame skyriuje (p. 369–377) tartum apibendrinami tyrinėjimo rezultatai, ypatingas dėmesys skiriamas santykinei chronologijai.

Derksenas iš esmės laikosi F. Kortlandto laringalinės hipotezės, pagal kurią akūtas yra laringalo arba glotalizuoto priebalsio glotalinio elemento refleksas, o cirkumfleksas rodo glotalinio elemento nebuvimą.

Ypač svarbus faktinės medžiagos šaltinis Derksenui buvo iki šiol pats didžiausias lietuvių ir latvių kalbų metatonijos pavyzdžių telkinys Kazimiero Būgos darbas „Metatonija latvių ir lietuvių kalbose“[96].

Baltų kalbų metatonijos tyrinėjimo istorija pradeda jau antrą šimtmetį. Jos pradžia sietina su Ferdinando de Saussure'o, pasiūliusio ir patį metatonijos terminą, darbais. Metatonijos priežastis ir pobūdį mėgino aiškinti nemažas būrys žymiųjų baltų ir apskritai indoeuropiečių kalbų tyrėjų[97]. Naivu būtų tikėtis, kad Derksenui viską gerai pavyko išspręsti. Tačiau žingsnelis į priekį žengtas. Bene geriausiai Derkseno veikalą labai išsamioje recenzijoje apibūdino mūsų istorinės akcentologijos specialistas Bonifacas Stundžia: „R. Derksenas 1) monografijoje papildė baltų kalbų metatonijos duomenų bazę naujais pavyzdžiais, dalį ankstesnių tyrėjų pateiktų faktų motyvuotai atmetė, pateikė vieną kitą dėmesio vertą etimologiją; 2) sekdamas F. Kortland-

[95] Derksen R. On the origin of the Latvian tones. – LgB, 1995, 4, p. 163–168.

[96] Būga K. Die Metatonie im Lettischen und Litauischen. – KZ, 1923, 51, p. 109–142; 1924, 52, p. 91–98, 250–302 (Būga. R. r., II, p. 386–483), plg. t. p. Mikulėnienė D. Kazimiero Būgos darbų reikšmė šiuolaikinei akcentologijai. – ReB, 2004 (2005), 10, p. 127–140.

[97] Mikulėnienė D. Diachroniniai metatonijos tyrimai. – Lit., 2003, 4(56), p. 41–59.

tu išplėtojo hipotezę, kad tiek cirkumfleksinės, tiek akūtinės metatonijos atsiradimo pagrindinė priežastis yra susijusi su kirčio atitraukimu; 3) užsimojo tirti pernelyg plačią temą, apimančią ir prozodines kaitas, ir priegaidžių įvairavimą žodžių šaknyse bei priesagose, todėl darbui stinga gilesnės analizės; 4) nesirėmė naujausiais teoriniais metatonijos darbais, kurie būtų padėję išvengti ankstesnių tyrimų trūkumų"[98].

„Angliškoji" baltistika pasipildė dar vienu svarbiu leidiniu.

Derksenas ir toliau sėkmingai tęsia baltų kalbų akcentologijos ir apskritai istorinės fonetikos tyrinėjimus[99].

Atskirai norėtųsi išskirti jo straipsnį apie Elbingo žodynėlio rašybą[100].

Domina kalbininką ir baltų kalbų leksikos problemos. Gal pirmiausia čia reikėtų paminėti įdomų jo straipsnį apie šiaurės Europos kalbose paplitusius šaknies **KulP-* 'snapas, snukis' žodžius[101]. Šios šaknies žodžiai, Derkseno nuomone, galėtų būti ir liet. *gùlbis, gulbė*, lat. *gulbis*, pr. *gulbis*.

Liet. *mėsà* Derksenas linkęs laikyti savu indoeuropietiškos kilmės žodžiu, o ne slavizmu[102]. Mėgino jis patikslinti liet. *úostas*, lat. *uõsta* kilmę[103].

Kartu su Aleksejumi Andronovu jis parašė straipsnį apie naujausius už Lietuvos ribų paskelbtus lietuvių kalbos tyrinėjimus[104]. Paskelbė jis baltistikos veikalų recenzijų. Dalyvavo daugelyje tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų vykusių baltistikai skirtų konferencijų.

[98] Stundžia B. (Rec.) – Blt., 1997, 32(2), p. 264; plg. t. p. Hajnal I. (Rec.) – HS(KZ), 1996, 109(2), p. 314–316; Young S. (Rec.) – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 235–238; Parenti A. (Rec.) – ReB, 1998, 4, p. 233–237; Mathiassen T. (Rec.) – Kratylos, 1999, 44, p. 112–118; Petit D. (Rec.) – BSL, 1999, 94(2), p. 240–248.

[99] Derksen R. The distribution of the Old Prussian tones. – Coll Pruth., II, p. 45–51; Jonas Kazlauskas' contributions to accentology. – Blt., 2000, 35(1), p. 5–9; Tonal oppositions on non-initial syllables in Latvian. – Hasiuk ded., p. 81–87; „Rozwadowski's change" in Baltic. – BF, 2002, 11(1), p. 5–12, ir kt.

[100] Derksen R. The orthography of the Elbing vocabulary and the relationship between Old Prussian and East Baltic. – Blt., VI priedas, 2005, p. 51–67.

[101] Derksen R. North European **KulP-* 'beak, snouk'. – Blt., 1999, 34(1), p. 69–76, plg. t. p. Old Icelandic *jarpi* 'hazel-grouse', *rjúpa* 'ptarmigan' and their Germanic and Balto-Slavic cognates. – Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik. Amsterdam-Atlanta, 2001, B. 54, p. 75–87.

[102] Derksen R. Lithuanian *mėsà*. – ReB, 1998, 4, p. 131–137.

[103] Derksen R. Lith. *úostas*, Latv. *uõsta* 'port, harbour'. – Blt., 2001, 36(1), p. 37–42.

[104] Andronov A., Derksen R. Lithuanian linguistics 1998–2002: Studies published outside Lithuania. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 213–222.

Baltistams labai svarbus Derkseno veikalas „Paveldėtos slavų kalbų leksikos etimologijos žodynas“ („Etimological dictionary of the Slavic inhereted lexicon“. Leiden and Boston, 2008).

* * *

Belgijos (flamandų) kalbininkas, dirbęs Bonos, Berno universitetuose, René Lanszwertas (1943–2012) disertacijos pagrindu išleido vertingą monografiją „Baltų kalbų pagrindinio žodyno rekonstrukcija“ („Die Rekonstruktion des baltischen Grundwortschatzen“ (Frankfurt am Main etc., 1984). Labai teigiamai šį veikalą įvertino V. Urbutis (Blt., 1986, 22(2), p. 70–72).

Kalbininkas paskelbė ir įdomų liet. *iršt̃và* 'lokio žiemos guolis' kilmės aiškinimą (Von lit. *iršt̃và* 'winterlager des Bären' zu urbalt. **íršā* 'Bärin'. Ein Nachtrag zu Meillets *interdictions de vocabulaire*. – Contrib., 73–82).

R. Lanszwertas nemaža bendravęs su mūsų kalbininku Juozu Pikčilingiu.

ITALIJA, PRANCŪZIJA, ŠVEICARIJA, ISPANIJA, IZRAELIS

ITALIJA

Per pastaruosius keturis dešimtmečius lietuvių kalbos tyrinėjimas labai suintensyvėjo Italijoje. Tiesa, lituanistikos ir apskritai baltistikos tradicijos šioje šalyje pradėjo formuotis gerokai anksčiau. Negalima pamiršti, jog Italijoje 1931 m. žymus italų kalbininkas Giacomas Devotas (1897–1974) pradėjo leisti pirmąjį pasaulyje specialiai baltistikos problemoms skirtą žurnalą „Studi Baltici". G. Devotas yra pagrįstai laikomas moderniosios italų baltistikos kūrėju. Apie jo leidžiamą žurnalą būrėsi ne tik italų, bet ir kitų šalių ano meto žymiausi baltistai (jų straipsniai sudarė apie 80 procentų žurnalo publikacijų)[1]. Iki 1942 m. žurnalas buvo leidžiamas beveik reguliariai kiekvienais metais. Po dešimties metų pertraukos 1952 m. išėjo devintasis, Carlo Alberto Mastrellio sudarytas žurnalo tomas. 1969 m. pasirodė dešimtasis tomas, sudarytas Aldo Luigi Prosdocimio. Deja, šiuo tomu, be kita ko, skirtu pagerbti žurnalo įkūrėjui G. Devotui, ir baigėsi tiek daug baltistikai nusipelniusio italų žurnalo gyvenimas[2].

1981 m. Italijoje pradėta leisti iš dalies baltistikai skirtas žurnalas „Ponto-Baltica". Šį žurnalą redagavo jau mūsų minėtas C. A. Mastrellis. Žurnalas yra tartum „Studi Baltici" įpėdinis. Tačiau kaip rodo jau ir jo pavadinimas[3], jis skirtas Juodosios ir Baltijos jūrų regiono tautų kultūros ir kalbos problemoms. Taigi į jo interesų ratą patenka tokios šalys kaip Graikija, Albanija, Bulgarija, buvusi Jugoslavija, Rumunija, Vengrija, Austrija, Čekija, Slovakija, Lenkija, Lietuva, Latvija, Estija, Suomija. Jis yra tartum įpėdinis net šešių praėjusio amžiaus pirmaisiais dešimtmečiais leistų Italijos Rytų Europos instituto žurnalų. Kaip rodo pirmieji šio žurnalo tomai, baltistikai jame iš tikrųjų skirta daug dėmesio[4].

[1] Liet. k. t. ist., I, p. 237.

[2] Sabaliauskas A. (Rec.) – Blt., 1972, 8(1), p. 103–105.

[3] Pontas (gr. πόντος) – prie Juodosios jūros buvusi helenistinė valstybė. Žodis *Baltica* čia žymi ne baltų tautas, bet Baltijos jūrą.

[4] Stundžia B. (Rec.) – Blt., 1985, 21(1), p. 90–94; Blt., 1987, 23(2), p. 205–208.

Labai svarbus įvykis Italijos baltistikos istorijoje buvo 1995 m. naujo specialiai baltistikos problemoms skirto žurnalo „Res Balticae" („Baltistikos dalykai") pasirodymas. Šį žurnalą išleido Pizos universiteto Rusų kalbos ir literatūros institutas, o jį redagavo Pietro Umberto Dinis ir Nikolajus Michailovas (1967–2010). Naujasis žurnalas padarė labai gerą įspūdį. Simboliška, kad jis pradedamas italų kalbotyros veterano, vieno iš italų neolingvistinės mokyklos kūrėjų Giuliano Bonfantės straipsniu, taigi to paties kalbininko, kuris, dar tik savo mokslininko kelią pradėjęs, savo straipsnį išspausdino pirmajame „Studi Baltici" tome[5].

Mes esame įpratę, kad palanki dirva baltistikai paprastai atsiranda ten, kur klesti slavistika. Tačiau, kaip teisingai pastebėjo P. U. Dinis: „Italijos atvejis, atrodo, neatitinka tos bendrosios „taisyklės". Pas mus taip atsitiko, kad baltistika gimė iš glotologijos šonkaulio, ir tai sužadino susidomėjimą šia sritimi pirmųjų neolingvistų, o vėliau nukreipė tolimesnių tyrimų vagą"[6]. Šioje šalyje atsirado kalbininkų, kurie ne tik teoriškai, bet ir praktiškai labai gerai moka lietuvių kalbą, domisi ne tik kalba, bet ir literatūra, kultūriniu Lietuvos gyvenimu. Šių kalbininkų dėka labai suintensyvėjo lietuvių ir italų kalbininkų ryšiai.

Apie žymųjį italų indoeuropeistą Vittorę Pisanį, nemažą duoklę atidavusį ir baltistikai, mūsų kalbėta ankstesnėje knygoje[7]. Belieka pridurti, kad šis mokslininkas mirė 1990 m. gruodžio 22 d. Komoje (Como)[8]. Šiuo metu baltistikos srityje ypač aktyviai darbuojasi Marija Teresa Ademollo Gagliano, Gvido Michelinis, Pietro U. Dinis.

[5] Sabaliauskas A. Naujas baltistikos žurnalas Italijoje. – Metai, 1996, 1, p. 150–151.

[6] Dini P. U. Baltistikos tyrimai Italijoje per paskutiniuosius penkiasdešimt metų: žvilgsnis iš vidaus. – Lit., 1993, 1(13), p. 24. Šis straipsnis, kuriame pateikiama labai išsami baltistikos apžvalga, yra P. U. Dinio pranešimo, skaityto 1991 m. įvykusiame pirmajame Italijos slavistų suvažiavime, vertimas (vertė B. Stundžia ir G. Subačius); plg. t. p. Michelini G. Dėl Italijos baltistikos apžvalgos. – Lit., 1994, 1(17), p. 109–113.

[7] Liet. k. t. ist., II, p. 225–227.

[8] Bolognesi G. Vittore Pisani (Roma 1899 – Como 1990). – Kratylos, 1991, 36, p. 216–220; Michelini G. Vittore Pisani (1899–1990). – LgB, 1994, 3, p. 303–305. Šiame žurnalo tome skelbiama ir M. T. Ademollo-Gagliano sudaryta V. Pisanio baltistikos darbų bibliografija – Bibliografia degli scritti baltistici di Vittore Pisani, p. 305–309; plg. t. p. Mikelinis G. Profesorius V. Pizanis ir Milano kalbininkų draugija. – Mokslas ir gyvenimas, 1984, 2, p. 16–17.

Maria Teresa Ademollo Gagliano. M. T. Ademollo Gagliano gimė 1946 m. gruodžio 15 d. Florencijoje. 1964–1969 m. Florencijos universitete studijavo klasikinę filologiją. Profesoriaus G. Devoto mokinė. 1969 m. apgynė disertaciją (diplominį darbą) „Senosios civilizacijos leksikos tyrinėjimai: rinkėjai" („Studi sul lessico delle civiltà primitive: i collettori")[9].

G. Devoto paskatinta susidomėjo baltų kalbomis. 1971 m. Fribourgo universitete Šveicarijoje klausė iš Jungtinių Amerikos Valstijų atvykusio profesoriaus Alfredo Senno lietuvių kalbos paskaitų kurso (Einführung in das Litauische als Einführung in die Baltistik).

Nuo 1973 m. Ademollo Gagliano dirba Florencijos universiteto Kalbotyros katedroje. Nuo 1985 m. ji šio universiteto profesorė. Tuo metu Italijos universitetų sistemoje buvo vienintelė profesoriaus adjunkto vieta su „baltų filologijos" etikete[10]. Ademollo Gagliano taip pat buvo viena iš žurnalo „Ponto-Baltica" redaktorių.

Daugiausia italų kalbininkę domina baltų kalbų leksikos dalykai. Vienas pirmųjų šios srities jos tyrinėjimų yra straipsnis apie įnagį reiškiančių lietuvių kalbos žodžius, kilusius iš veiksmažodio *kiřsti*[11]. Čia kalbininkė analizuoja šios grupės žodžių priesagas, šaknies balsių kaitą, ieško paralelių kitose indoeuropiečių kalbose. Kitame straipsnyje ji panašiai analizuoja veiksmažodžio *pjáuti* vedinius[12].

Ademollo Gagliano pamėgino aiškinti ir ligi šiol vis dar daug neaiškumų keliančių liet. *kalavìjas*, pr. *kalabian* kilmę[13]. Ji, daugiausia remdamasi žodžių darybos kriterijais, nelinkusi pritarti šių žodžių siejimui su liet. *kálti*.

Kiekvienam baltų kalbų tyrinėtojui yra įdomi kalbininkės studija „Lietuvių *márgas* ir jo sinonimai"[14]. Studijoje parodoma lietuvių

[9] Ademollo Gagliano M. T. Studi sul lessico indoeuropeo dei collettori. – Atti e Memorie dell'Accademia Toscana di Scienze e Lettere „La Colombaria", 1970, 35, p. 29–48.

[10] Dini P. U. Ten pat, p. 18.

[11] Ademollo Gagliano M. T. I nomi di strumento derivati dal lituano *kiřsti*. – Atti e Memorie dell' Accademia Toscana di Scienze e Lettere „La Colombaria", 1975, 40, p. 259–288.

[12] Ademollo Gagliano M. T. Antefatti e costituzione della famiglia lessicale del lituano *piáuti*. – Ten pat, 1977, 42, p. 188–207.

[13] Ademollo Gagliano M. T. Lituano *kalavìjas*, antico prussiano *kalabian*. – Archivio Glottologico Italiano, 1977, 62(1–2), p. 40–53.

[14] Ademollo Gagliano M. T. Il lituano *márgas* e i suoi sinonimi. – IF, 1983, 88, p. 235–256; 1984, 89, p. 196–212.

kalbos spalvų pavadinimų įvairovė, jų kilmė, vartosenos specifika. Daug dėmesio kreipiama į vartoseną tautosakoje. Ypač detaliai išnagrinėta žodžių *márgas, ráibas* (*ráinas, ráivas, raimas*), *kéršas, dẽglas, drýžas, žẽbras* vartosena. Autorė nepamiršo net ir to, kad Kazimieras Būga savo pirmąjį straipsnį pavadino „Genys margas, o lietuviška rašyba dar margesnė".

Su šia studija glaudžiai susiję ir kalbininkės straipsniai apie prūsų kalbos spalvų pavadinimus[15].

Apskritai Ademollo Gagliano yra bene pirmoji kalbininkė, plačiau susidomėjusi baltų kalbų spalvų pavadinimais.

Straipsnyje „Lietuvių *nėrõvė*, graikų Νηρεύς, Νηρη΄ί΄δες"[16] kalbininkė polemizuoja su Ernstu Fraenkeliu. Jos nuomone, liet. *nėrõvė* 'undinė' laikytinas naujadaru ir tiesiogiai negali būti siejamas su šiais graikų kalbos žodžiais, nors šiaip jie galėję kilti iš tos pačios indoeuropietiškos šaknies **ner-*.

Minėtinas kalbininkės straipsnis apie leksinius baltų ir lotynų kalbų atitikmenis[17], kuriame, be trumpos šios problemos apžvalgos, aptariami lietuvių kalbos žodžių *aĩksnis, aukšlỹs, áukštas, dvėsėlis, ėskà, kliáuda, Lietuvà, pẽlenas, peréti, rẽgztis, rẽtis, švìnis* 'šuo', *ùnksna* 'pavėsis, ūksmė', *vanduõ, veršis, vybur̃ti* 'judinti', *vìras* 'parazitinė kirmėlaitė', *vizgà* 'tokia žolė', *vóžti, žir̃klės*, lat. *dẽls* 'sūnus', *kumulis* 'debesis', pr. *mẽntimai* 'meluojame', *stordo* 'plaukuota (galvos) oda' lotyniški atitikmenys.

Labai vertinga Ademollo Gagliano studija „Lietuvių-prūsų kalbų leksinės izoglosos"[18], kurioje, remdamasi Jānio Endzelīno, E. Fraenkelio, Vytauto Mažiulio, Vladimiro Toporovo, Reinholdo Trautmanno ir kt. darbais, kalbininkė pamėgino apibendrinti lietuvių ir prūsų kalbų leksikos bendrybes.

[15] Ademollo Gagliano M. T. La terminologia dei colori in prussiano antico. – Archivio Glottologico Italiano, 1985, 70(1–2), p. 1–17; La denominazione del „bianco" in prussiano antico. – Studi linguistici e filologici per Carlo Alberto Mastrelli. Pisa, 1985, p. 3–12.

[16] Ademollo Gagliano M. T. Lituano *nėrõvė*, greco Νηρεύς, Νηρη΄ί΄δες. – PoB, 1981, 1, p. 131–139.

[17] Ademollo Gagliano M. T. Le corrispondenze lessicali balto-latine. – Archivio Glottologico Italiano, 1978, 63(1–2), p. 1–34.

[18] Ademollo Gagliano M. T. Le isoglosse lessicali lituano-prussiane. – IF, 1991, 96, p. 140–167; 1992, 97, p. 145–174.

Įdomiai italų kalbininkė mėgino aiškinti baltų kalbų karvės pavadinimų kilmę[19]. Jos nuomone, lat. *gùovs* yra senas indoeuropietiškas žodis, tačiau moteriškos giminės galvijo pavadinimu jis galėjo tapti labai neseniai. Liet. *kárvė* kaip semantinė kalkė galėjo atsirasti pagal slavų kalbų pavadinimą. Pr. *klente* – nesenas, ekspresyvinės kilmės žodis.

Lietuvoje kalbininkė paskelbė straipsnį apie baltų kalbų kraujo pavadinimus[20]. Jos nuomone, seniausias baltų kalbų kraujo pavadinimas yra lat. *asins*; liet. *kraũjas*, pr. *crauyo* gali būti atsiradęs atskirų baltų kalbų susidarymo epochoje. Tačiau abu pavadinimai galėjo egzistuoti šalia, atlikdami kiek skirtingas funkcijas visame indoeuropiečių areale arba tam tikroje jo dalyje.

Domino kalbininkę ir senoji latvių kalbos leksika[21].

Ademollo Gagliano italų spaudoje recenzavo nemaža lietuvių filologų darbų. Ypač išsamias recenzija ji paskelbė „Lietuvių kalbos atlaso“[22], Jono Palionio knygos „Lietuvių literatūrinės kalbos istorija“[23].

Baltistikos klausimais Ademollo Gagliano skaitė pranešimus Florencijos kalbininkų ratelio (įkurtas 1945 m.) posėdžiuose. Jų pagrindu buvo parengta ir dauguma mūsų aptartų jos darbų. Šio ratelio „baltistikos temos žymiai išsiplėtė nuo aštuntojo dešimtmečio M. T. Ademollo Gagliano uolumo dėka“[24].

Prisidėjo kalbininkė ir prie Alesandro Parenčio „Italų–lietuvių, lietuvių–italų žodyno“ („Dizionario italiano–lituano, lituano–italiano“. Vallardi, 1994) parengimo.

B. Stundžia, rašydamas apie vieną Ademollo Gagliano straipsnį, pridūrė: „Pažymėtina pavyzdinga filologinė straipsnio kultūra“[25]. Iš tikrųjų tai galima pasakyti ir apie kitus italų kalbininkės baltistikos tyrinėjimus.

[19] Ademollo Gagliano M. T. Le denominazioni della femmina del bovino in area baltica. – LgB, 1998, 7, p. 7–23.

[20] Ademollo Gagliano M. T. Le denominazioni del sangue in area baltica. – ALL(LKK), 2007, 56, p. 1–21.

[21] Ademollo Gagliano M. T. Arcaismi lessicali in lettone. – Studi linguistici per i 50 anni del Circolo Linguistico Fiorentino e i secondi mille dibattiti 1970–1995. Firenze, 1995, p. 1–8; Eredità lessicali indeuropee in lettone. – Auf. u. Meth., p. 347–357.

[22] Ademollo Gagliano M. T. L'atlante linguistico lituano. – Quaderni dell'atlante lessicale Toscano, 1983, 1, p. 35–45; 1984, 2, p. 251–253.

[23] Ademollo Gagliano M. T. (Rec.) – PoB, 1982–83, 2–3, p. 101–104.

[24] Dini P. U. Baltų kalbos. V., 2000, p. 421.

[25] Stundžia B. – Blt., 1985, 21(1), p. 93.

Guido Michelinis. Vienas žymiausių šiuo metu senosios lietuvių raštijos tyrinėtojų ir skelbėjų G. Michelinis gimė 1951 m. liepos 2 d. Parmoje. Šiame mieste baigęs humanitarinį licėjų, 1970–1974 m. Bolonijos universitete studijavo klasikinę filologiją. Jo profesorius ir diplominio darbo vadovas buvo žymus italų kalbininkas, bendrosios kalbotyros specialistas Luigi Heilmannas.

Jau studijų metu Michelinis susidomėjo lietuvių kalba.

1975–1976 m. lietuvių kalbą Michelinis studijuoja Vilniaus universitete. 1976 m. vasarą jis dalyvauja net dialektologinėje ekspedicijoje Švendubrėje. Mėnesį praleidžia Punske. Išvykdamas iš Lietuvos kalbininkas gerai skaitė, rašė ir kalbėjo lietuviškai.

1976–1977 m. lyginamąją ir bendrąją kalbotyrą Michelinis studijavo Hamburgo universitete.

Michelinio kelionės į Lietuvą darėsi vis dažnesnės. Vienas po kito lietuvių filologų leidiniuose buvo spausdinami jo straipsniai. 1979 m. Vilniaus universitete jis lietuvių kalba skaito paskaitų ciklą. Profesoriaus Vytauto Mažiulio vadovaujamas kalbininkas parengia daktaro (tada kandidatinę) disertaciją „Teksto lingvistika ir indoeuropiečių prokalbė: pasyvas (ypač atsižvelgiant į baltų kalbas)“ ir 1981 m. ją sėkmingai apgina Vilniaus universitete. Tai buvo apskritai pirmoji užsieniečio kalbinė disertacija, apginta Lietuvoje. 1988 m. Michelinis Vilniaus universitete apgynė ir habilitacinę disertaciją „Laiko, veikslo ir nuosakos kategorijos ir jų funkcionavimas baltų kalbose“ (oficialieji oponentai V. Mažiulis, Tatjana Bulygina-Šmeliova, Albertas Rosinas)[26].

1978–1987 m. Michelinis dirbo Milano katalikų universitete. 1986 m. jam suteikiamas profesoriaus vardas. 1987–1994 m. kalbininkas profesoriauja Potenzos universitete (Università della Basilicata). Nuo 1994 m. dėsto Parmos universitete. Nuo 1995 m. šiame universitete jis dėsto ir baltų filologiją.

1993 m. ir 1995 m. indoeuropeistikos ir bendrosios kalbotyros paskaitas Michelinis skaitė Vytauto Didžiojo universitete. Nesvetimas jam ir Klaipėdos universitetas. 2000 m. šis universitetas italų kalbinin-

[26] Stundžia B. Gvidas Mikelinis. – M. ir ženk., p. 178–181; Sliesoriūnienė E. Italų lituanistas. – Mokslas ir gyvenimas, 1982, 1, p. 14; Inteligentų karta. V., 2006, p. 202–205; Lietuviški linkėjimai iš Milano. Pokalbis su [...] G. Mikeliniu. Užrašė S. Lipskis. – Nemunas, 1982, 2, p. 40–41; Gadeikis L. Meilės istorija, atvedusi prie senųjų giesmynų. – Fortuna, 2008, rugsėjis, p. 48–53.

kui suteikė garbės daktaro laipsnį. 2007 m. jis išrinktas Lietuvos mokslų akademijos užsienio narių, o 2009 m. – Lietuvos katalikų mokslo akademijos akademiku.

Pirmosios svarbesnės Michelinio publikacijos dažniausiai yra susijusios su jo daktaro disertacija. Jos paskelbtos italų, lietuvių, vokiečių filologų spaudoje[27]. Tačiau išsamiausiai jo tyrinėjimai apibendrinti monografijoje „Teksto lingvistika ir indoeuropiečių prokalbė: pasyvas" („La linguistica testuale e lindoeuropeo: il passivo". Brescia, 1981).

Monografijoje mėginama aiškinti pasyvo kilmė ir vieta indoeuropiečių veiksmažodžio sistemoje. Šios sistemos rekonstravimui Michelinis stengiasi pasinaudoti teksto lingvistikos principais. Pasyvines konstrukcijas, Michelinio nuomone, galima traktuoti kaip teksto strategijos priemonę, padedančią suteikti didesnį komunikacijos krūvį tam tikram sakinio komponentui. Pasyvinių konstrukcijų analizė monografijoje grindžiama lietuvių, senovės indų, graikų ir lotynų kalbų tekstų pavyzdžiais. Michelinis rekonstruoja pirminę indoeuropiečių veiksmažodžio sistemą, kurią sudaro tik atematinė fleksija su vadinamosiomis „antrinėmis" aktyvo galūnėmis. Apskritai šiame darbe keliama daug drąsių hipotezių. Pagal Michelinio siūlomą pirminės indoeuropiečių veiksmažodžio sistemos modelį baltų kalbų veiksmažodžio sistema pasižymėtų ypatingu archajiškumu, ji būtų artimiausia šiam modeliui. Šiaip turbūt geriausiai Michelinio veikalą apibūdina V. Ambrazo žodžiai: „Pripažįstant darbe pateiktos koncepcijos vidinį darnumą ir novatoriškumą, reikia turėti omenyje, kad kol kas ji yra dar gana bendro pobūdžio. Iki baigtos veiksmažodžio raidos teorijos kelias dar tolimas; geriausiu atveju čia galime kalbėti apie tokios teorijos apmatus"[28].

[27] Michelini G. I deverbati „indoeuropei" in *-ī̆-‖*ā̆i̯e/o; con particolare riferimento alle lingue baltiche. – Blt., 1977, 13(1), p. 250–260; Il destino dei „suffissi" in nasale indoeuropei nelle lingue baltische (con particolare riferimento al lituano). – Blt., 1977, 13(2), p. 349–351; Flessione tematica e medio in 'indoeuropeo'. – Studi italiani di linguistica teorica e applicata, 1978, 7, p. 141–151; Le forme verbali con l'enclitica riflessiva *s(i)* nei Salmi di Davide, stampati a Königsberg nel 1625. – Rendiconti dell' Instituto Lombardo, Classe di Lettere, 1979, 113, p. 107–122; A proposito dell' ordine delle „parole" nella lingua del Rigveda. – IF, 1979, 84, p. 79–89; Kai kurių veiksmažodžio formų diatezės problemos lietuvių kalboje. – Blt., 1980, 16(1), p. 25–31, ir kt.

[28] Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1983, 19(2), p. 206; Schmalstieg W. R. (Rec.) – GL, 1982, 22(1), p. 71–78.

Baltų kalbų veiksmažodžio struktūros tyrinėjimų rezultatai išdėstyti atskiruose straipsniuose bei įvairiose mokslinėse konferencijose skaitytuose pranešimuose[29]. Netrukus po gynimo Michelinio disertacija italų kalba paskelbta ir atskira monografija „Stratifikacinė kalbotyra ir veiksmažodžio morfologija (taikant baltų kalboms)" („Linguistica stratificazionale e morfologija del verbo (con applicazione alle lingue baltiche". Brescia, 1988).

Pagrindinės disertacijos išvados yra šios:

Sinchroninė analizė

1. Trijose baltų kalbose pastebimi žymūs struktūriniai panašumai veikslo, laiko ir modalumo opozicijos grandinės struktūroje.
2. Šiose kalbose taip pat išryškėja veikslo, laiko ir modalumo kategorijos atskirų klasių semantinių požymių (pirminių ir, galimas daiktas, antrinių) komplekso aiškūs panašumo bruožai.
3. Turėdami galvoje panašumo bruožus, nurodytus 1 ir 2 punkte, galime senajai prūsų kalbai pateikti pilnesnes sinchronines interpretacines schemas (kiek leidžia tokios kalbos fragmentinių duomenų tyrimas).

Diachroninė rekonstrukcija

1. Prabaltų veikslo, laiko ir modalumo kategorijos buvo apibūdinamos opozicijos grandinėmis, gana analogiškomis su trijų baltų kalbų opozicijos grandinėmis.
2. Rekonstruojamų kategorijų klasių semantiniai požymiai (pirminiai ir, galimas daiktas, antriniai) yra pakankamai panašus į analoginius požymius, randamus trijose baltų kalbose.

[29] Michelini G. Apie tariamosios nuosakos pirmojo vienaskaitos asmens terminacijų kilmę. – Blt., 1980, 16(1), p. 77–78; Sistema e testo: nomi propri ed espressioni alternative, aspetto verbale in lituano. – Rendiconti dell' Instituto Lombardo, Classe di Lettere, 1981, 115, p. 185–205; Apie „istorinio" prezenso tekstualinę funkciją. – Klb., 1982, 33(1), p. 72–76; Sull' uso dei modi in lituano. – Atti del Sodalizio Glottologico Milanese, 1982, 23, p. 25–28; Pasyvinė konstrukcija kaip teksto reiškinys ir jos vartojimas lietuvių tautosakoje. – Blt., 1982, 18(2), p. 153–157; I tempi in lituano. – Atti del Sodalizio Glottologico Milanese, 1983, 24, p. 31–36; Gotisch, baltisch und der indoeuropäische „Optativ". – ZfSl, 1984, 29(2), p. 168–176; Liepiamoji nuosaka ir jos vartojimas lietuvių tautosakoje. – Blt., 1985, 21(2), p. 170–175; Tariamosios nuosakos vartojimas latvių kalboje. – Blt., 1986, 22(1), p. 56–61; A proposito del debitivo lettone. Analisi sincronica. – Aevum, 1987, 61(3), p. 604–610, ir kt.

3. Šių kategorijų klasėms priklausantys ženklai pereinant iš prabaltiškų (vėlyvojo etapo) į atskiras istoriškai paliudytas kalbos inovacijas buvo marginalinio pobūdžio. Svarbesnės yra inovacijos, atsiradusios tarp senojo prabaltiško ir vėlyvojo prabaltiško periodo[30].

Tiek pirmojoje, tiek ir antrojoje disertacijoje savo išvadas Michelinis remia naujausiais logikos tyrimų rezultatais. Kartais sunku atskirti, kur jo darbuose baigiasi logika, kur prasideda kalbotyra. Apskritai šiuose italų kalbininko tyrinėjimuose esama nemaža kol kas sunkiai įrodomų hipotezių. Tačiau negalima nuneigti jų novatoriškumo, autoriaus siūlomos koncepcijos darnumo. Kaip turbūt teisingai nurodė, pristatydamas Michelinio knygą, jo buvęs mokytojas L. Heilmannas, jog šio „tyrinėtojo mokslinių darbų reikšmingumas ir įžvalgumas plačiai pripažįstamas specialistų – kartais net nesutampant nuomonėms".

Teigiamai įvertino Michelinio knygą ir šiuo metu, be abejo, vienas žymiausių baltų kalbų veiksmažodžio sistemos tyrinėtojų Williamas R. Schmalstiegas. Žurnale „Вопросы языкознания" jis rašė" „Galima pasveikinti autorių, parašiusį knygą, skatinančią mąstyti, ir dėl naujos bei įdomios baltų kalbų veiksmažodžio sistemos analizės žadinančią baltistų ir bendrosios kalbotyros specialistų susidomėjimą"[31].

Teorinius veiksmažodžio analizės pagrindus Michelinis yra išdėstęs ir kituose savo darbuose: „Teorinis natūralių kalbų laiko (- veikslo) ir modalumo analizės įvadas" („Prolegomeni teorici ad un'analisi del tempo (- aspetto) e della modalità nelle lingue naturali". Parma, 1984), „Laikas (- veikslas) ir modalumas baltų kalbose" („Tempo (- aspetto) e modalità nelle lingue baltiche". Parma, 1985). Su pastarąja knyga susijęs ir Michelinio straipsnis „Prūsų kalbos nuosakų sistema" (Blt., 1987, 23(2), p. 131–134).

Gal atskirai reikėtų paminėti Michelinio straipsnį apie baltų kalbų būtojo kartinio laiko *-ā-* ir *-ē-* sufiksus[32]. Autoriaus nuomone, sufiksas *-ā-* yra indoeuropiečių senovės palikimas ir jį galbūt reikėtų sieti su

[30] Микелини Г. Морфологические категории времени, вида и модальности и их функционирование в балтийских языках. Автореф. дисс. Вильнюс, 1987, с. 43.

[31] Шмальстиг В. Р. (Рец.) – ВЯ, 1991, 4, с. 140.

[32] Michelini G. Die indogermanische Vorlage der *-ā-* und *-ē-* Präterita in den baltischen Sprachen. – ZfSl, 1990, 35(6), p. 841–847.

tocharų ir lotynų kalbų sufiksais, tuo tarpu sufiksas -*ē*- daugeliu atvejų yra baltų kalbų naujovė.

Įdomus Michelinio straipsnis apie prūsiškų tekstų *stas, -a* ir vokiečių kalbos žymimojo artikelio santykį[33]. Domino jį ir prūsų kalbos įvardžių sistema[34].

Mėgino kalbininkas ieškoti prieveiksmių ir prielinksnių vartosenos paralelių senųjų lietuvių kalbos paminklų ir senųjų indų vedų kalboje[35].

Pastaruoju metu Michelinis ypač sėkmingai tyrinėja senuosius lietuvių kalbos paminklus.

1991 m. buvo išleista jo knyga „1600 m. lietuviškos knygos vertimas iš lotynų kalbos" („Le traduzioni dal latino di un volume lituano del 1600". Potenza, 1991). Tai 1600 m. Karaliaučiuje išleistos Simono Vaišnoro (apie 1545–1600) knygos „Žemčiūga teologiška" filologinė ir lingvistinė analizė. Tarp senosios mūsų raštijos paminklų ši knyga išsiskiria tuo, kad tai pirmoji spausdinta knyga, tiesiogiai versta iš lotynų kalbos. Apie šią knygą 1931 m. vokiečių kalbininkas Vilhelmas Wittė Vroclave apgynė daktaro disertaciją. Jo disertacija buvo išleista atskira knyga[36]. Lietuvoje išsamiau tyrinėti šį įdomų senosios raštijos veikalą ypač trukdė toji aplinkybė, kad čia nebuvo prieinami lotyniški jo originalai (neseniai šių originalų kopijas Vilniaus universiteto bibliotekai parūpino Michelinis).

Knygos įvade Michelinis aptaria S. Vaišnoro vertimo šaltinius. Nurodoma, jog vertėjas kai kuriose vietose versdamas Biblijos citatas yra naudojęsis ir vokišku Martyno Liuterio Biblijos tekstu. Spėjama, jog kartais S. Vaišnoras galėjęs naudotis ir Jono Bretkūno Biblijos vertimo tekstu[37] (S. Vaišnoras buvęs vienas iš J. Bretkūno vertimo peržiūrėtojų).

[33] Michelini G. Der Artikel im Altpreussischen. – ZfSl, 1989, 34(2), p. 217–220.

[34] Michelini G. Il sistema dei pronomi nell'antico prussiano. – Atti del Sodalizio Glottologico Milanese, 1988, 29, p. 104–108.

[35] Michelini G. Preverbi e preposizioni in vedico ed in lituano antico: identita' profonde – differenze superficiali. – Studi orientali e linguistici. III. Misc. in onore di L. Heilmann. Bologna, 1986, p. 315–336.

[36] Witte W. Der Übersetzer Simon Waischnoras d. Ae., Braunschweig, 1931. W. Witte gimė 1903 m. rugsėjo 10 d. Poznanėje. Slavų, baltų, vokiečių filologiją studijavo Vroclavco (tada Breslau) universitete. Dirbo universiteto bibliotekoje. Apie tolimesnę jo mokslinę veiklą ir gyvenimą trūksta žinių. Jo mirties data nurodoma 1997 m. (GK, 2002, 11–12, p. 51).

[37] V. Ambrazas nelinkęs tokiam spėjimui pritarti, plg. Blt., 1994, 28(1), p. 104.

Pirmojoje knygos dalyje „Lietuviško vertimo teksto ypatybės" Michelinis aptaria tokias problemas kaip graikiškų ir lotyniškų terminų pateikimas, vieno originalo žodžio perteikimas dviem sinonimais, dviejų lotyniškų žodžių vertimas vienu lietuvišku žodžiu, įvardžio *tas* vartojimas, kai originale jo nėra, įvairūs kitoki nutolimai nuo originalo, atsiradę dėl netikslaus žodžių ar sakinių prasmės supratimo.

Antrojoje knygos dalyje „Leksiniai ir sintaksiniai lietuviškojo vertimo aspektai" aptariami priešdėliniai veiksmažodžiai, vardažodžiai su priesagomis *-imas/-ymas, umas, -ybė/-yba, -ystė/-ysta, -iškas, -inis, -ingas*, lotyniškos kilmės leksemos, vietos linksnių bei prielinksnių vartojimas, prijungiamieji sakiniai.

Michelinis daro išvadą, jog S. Vaišnoro vertimo sintaksė, kaip uždara sistema, yra išlaikyta geriau negu leksika, kuri gerokai paveikta svetimų kalbų įtakos. O šiaip jis sutinka su ankstesniais tyrinėtojais, jog vertimas yra gana prastas, jame esama nemaža ir tokių fragmentų, kurių prasmę galima suprasti tiktai lyginant su lotynišku originalu[38].

„Žemčiūgoje teologiškoje" be atskiro antraštinio puslapio buvo paskelbti dar du vertimai: Jakobo Heerbrando darbas „Apie dūšias žmonių numirusių, kaip su jomis destisi" ir Egidijaus Hunijaus „Apie popiežiškąją mišią". Šių darbų vertėju taip pat yra laikomas S. Vaišnoras.

Vertimo „Apie popiežiškąją mišią" analizei skiriama Michelinio knyga „Hunijaus traktato XVI skyriaus versija senojoje lietuvių kalboje" („La versione in lituano antico del XVI capilolo dell' Artikulus di Hunnius". Potenza, 1991). Knygoje pateikiama kruopšti teksto analizė. Lietuviškas tekstas lyginamas su vokišku ir lotynišku teksto variantu. Daroma abejonių nekelianti išvada, jog S. Vaišnoras šį tekstą vertė iš vokiečių kalbos, tačiau atskirais atvejais naudojosi ir lotynišku tekstu.

Šios dvi Michelinio knygos buvo tartum pradžia kito didžiulio darbo, skirto šiam mūsų raštijos paminklui. 1997 m. Vilniuje išleidžiamas puošnus, Michelinio parengtas veikalas „Simono Vaišnoro 1600 metų Žemczuga Theologischka ir jos šaltiniai". Veikalą sudaro lietuvių, anglų, vokiečių kalbomis skelbiamas „Įvadas", kuriame glaustai aptariama vertimo istorija, pateikiama trumpa vertėjo biografija, vertimo šaltiniai. Atskirus skyrius sudaro rašyba, originalo žodžių pėdsakai, leksiniai

[38] Subačius G. (Rec.) – GK, 1992, 4–5, p. 25–26; Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1994, 28(1), p. 104–108.

variantai ir kiti žodžių junginiai, kiti vertimo ir orginalo komponentų skirtumai. Rašydamas šiuos skyrius, veikalo parengėjas pasinaudojo ankstesniais savo tyrinėjimais.

Didžiąją veikalo dalį sudaro tekstai su komentarais. Greta lietuviško teksto čia duodami lotyniški šaltiniai – teologo Adamo Franciscio lotyniškas traktatas „Margarita theologica. Continens methodicam Explicationem praecipuorum capitum doctrinae Christianae", J. Heerbrando „De statu animarum" ir E. Hunnijaus „De Missa Pontificia" voki kas vertimas. Tais atvejais, kai lietuvi kas vertimas (citatose i Biblijos) labiau sutampa su M. Liuterio Biblijos ar Vulgatos tekstais negu su „Margarita theologica" tekstu, šalia lietuviško teksto pateikiami anų Biblijų tekstai. Labai gausūs ir sudarytojo tekstų komentarai. Leidinys baigiamas gal kiek neįprastai – „Lotynų-lietuvių kalbų žodynėliu" sudarytu iš A. Franciscio ir J. Heerbrando tekstų. Michelinio nuomone, toks žodynėlis tyrinėtojui yra patogesnis negu atvirkštinis lietuvių-lotynų žodynėlis, nes vertėjo atramos taškas iš esmės buvo lotynų kalba, o „išsamus lietuviškų žodžių indeksas galėtų būti kitų tyrinėtojų darbas". O tokiam darbui Michelinio veikalas sudarė puikias sąlygas.

Reikia sutikti su profesorium J. Palioniu, jog dešimtį metų trukusį tikslios ir sudėtingos analizės darbą su džiaugsmu sveikins tiek Lietuvos, tiek ir viso pasaulio baltistai[39].

Kai kurias šio mūsų raštijos veikalo problemas Michelinis aptarė ir atskiruose straipsniuose[40].

Italų kalbininkas parengė ir kitą kapitalinį senosios mūsų raštijos paminklo leidimą – 2000 m. Vilniuje išleidžiamas įspūdingas veikalas „Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai". Veikalas parengtas tais pačiais principais kaip ir S. Vaišnoro knyga. Be kita ko, šiuos principus ir senųjų raštų lingvistinės analizės klausimus Michelinis buvo aptaręs ir specialiame straipsnyje.[41]

[39] Karaciejus J. (Rec.) – Blt., 1998, 33(2), p. 307–309; Gelumbeckaitė J. (Rec.) – ALt, 1999, 1, p. 177–1482; Palionis J. (Rec.) – IF, 1999, 104, p. 320–326; Vanags P. (Rec.) – BF, 2000, IX, p. 195–197.

[40] Michelini G. Leksiniai slavizmai lietuviškame „Margarita theologica" vertime. – LKK, 1995, 33, p. 201–215; „Lietuvių kalbos žodyno" duomenų papildymas iš 1600 m. „Margarita theologica". – Ten pat, p. 235–237; Dėl žodžių tvarkos lietuviškame „Margarita theologica" vertime. – Blt., IV priedas, 1994, p. 100–105.

[41] Michelini G. Lietuvių kalbos senųjų raštų lingvistinės analizės klausimai. – Lit., 1994, 3(19), p. 12–17.

Veikalą sudaro lietuvių, vokiečių ir anglų kalbomis skelbiamas išsamus įvadas, J. Palionio studija „Martyno Mažvydo rašyba". Toliau eina fotografuotiniai tekstai. Šalia lietuviškų nurodomi paties Michelinio ar kitų tyrinėtojų nustatyti lenkiški, lotyniški, vokiški tekstai, iš kurių Mažvydas galėjo versti savo tekstus. Publikuojami taip pat Mažvydo laiškų kunigaikščiui Albrechtui originalai. Labai svarbi naujovė yra knygoje pateikiamas „Tekstų sąrašas pagal pirmąsias eilutes". Knygoje skelbiamos ir giesmių melodijos.

Šis veikalas vainikavo įtemptus mokslininko darbo metus Italijos, Vatikano, Vokietijos, Lietuvos mokslo įstaigose. Ypač vertingi yra giesmių tyrinėjimai. Michelinio nuomone, keliolika giesmių galima laikyti laisvais perdirbiniais ar originaliais lietuviškais kūriniais, kurių dalis „priklausė ankstesniam lietuviškam giesmių repertuarui, sudarytam dar prieš Mažvydą".

Mažvydo giesmių, ypač jų šaltinių analizei, Michelinis paskyrė ir keletą straipsnių[42]. O jo veikalas „Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai" skirtinas mūsų senosios raštijos publikacijų aukso fondui[43].

2001 m. Vilniuje išleidžiamas naujas italų kalbininko parengtas senosios lietuvių raštijos veikalas „Jonas Bretkūnas. *Giesmes Duchaunas* ir kitos 1589 metų liturginės knygos: tekstai ir jų šaltiniai". Čia fotografuotiniu būdu perspausdinamos J. Bretkūno knygos „Giesmes Duchaunas", „Kolektos" ir „Kanciolas". Jos perspausdinamos iš šiuo metu vienintelio žinomo, Upsalos universiteto bibliotekoje esančio egzemplioriaus. Kartu perspausdinamos giesmyno gale esančios rankraštinės giesmės ir Mažvydo „Parafrazis" kaip sudėtinė J. Bretkūno giesmyno dalis. Pagrečiui su faksimilėmis, kaip ir ankstesniuose Michelinio veikaluose, dedami ir galimi vertimų originalai. Taip pat pridedamas ir tekstų sąrašas pagal pirmąsias eilutes.

[42] Michelini G. *L'innario di Mažvydas e i* Geistliche Lieder. – PoB, 1997, 7, p. 83–111; Mažvydo išverstų lotyniškų giesmių tekstai ir melodijos. – Blt., 1997, 32(2), p. 203–211; Mažvydo „Senos giesmės". – Lit., 1998, 2(34), p. 103–108; Le *Gesmes Chrikszczoniskas* di Mažvydas e la *Psalmodia* di Lossius. – Poesia e memoria poetica. Parma, 1999, p. 79–94; Martyno Mažvydo *Gesmes Chrikszczoniskas* ir Luko Losijaus *Psalmodia*. – ALt, 2000, 2, p. 61–74.

[43] Schmalstieg W. R. (Rec.) – BF, 2001, 10, p. 191–193; Judžentis A. (Rec.). – ALL(LKK), 2001, 45, p. 211–213; plg. t. p. Michelini G. Keletas pastabų apie pažiūras į seniausių lietuvių kalbos paminklų leidimą. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 189–192.

Michelinis nustato, kad beveik visos J. Bretkūno giesmės yra verstos iš 1561 m. M. Liuterio giesmyno ar vėlesnio jo perspaudo[44].

Lietuviškų giesmių istorijai skirta ir Italijoje išleista Michelinio knyga „Prūsijos lietuvių bažnytinės giesmės. Nuo Mažvydo iki Kleino" („Gli inni sacri dei lituani di Prususia. Da Mažvydas a Kleinas". Parma, 2002). Be bendresnio pobūdžio įžangos, čia analizuojama 1547 m. M. Mažvydo giesmės, jo „Gesmes Chrikszczoniskas", J. Bretkūno „Giesmes Duchaunas", L. Sengstocko „Giesmes Chriksczionischkos ir Duchaunischkos"[45] ir D. Kleino „Naujos giesmių knygos". Pateikiamas pagal pirmąsias eilutes alfabetinis lietuviškų, vokiškų, lotyniškų ir lenkiškų giesmių sąrašas.

Lietuviškų giesmynų tyrinėjimo ir leidimo darbą italų mokslininkas sėkmingai tęsė toliau.

2004 m. Vilniuje išleidžiama jo knyga „Lozorius Zengštokas *Giesmes Chriksczionischkos Ir Duchaunischkos* ir jų šaltiniai".

2005 m. taip pat Vilniuje pasirodo jo knyga „1589 m. „Giesmes Duchaunas": Lutherio „Geistliche Lieder" lietuvių kalba".

2007 m. Vilniuje – „Mažvydo „Giesmes Chrikszczoniskas": pirmas lietuviškas giesmynas".

Visos šios knygos kruopščiai parengtos pagal jau mūsų anksčiau aptartą metodiką.

2009 m. taip pat Vilniuje išleidžiama „D. Kleino *Naujos giesmju knygos*. Tekstai ir jų šaltiniai". Kai kuriais atžvilgiais šis giesmynas lietuvių raštijos istorijoje yra išskirtinis. Mat Danielius Kleinas Rytų Prūsijos lietuvių eiliuotoje raštijoje galutinai įtvirtino izosilabizmo metrinį principą ir užbaigė vieną lietuvių eilėdaros raidos etapą. Jis laikytinas vienu pirmųjų silabinės-toninės eilėdaros propaguotojų lietuvių literatūroje[46].

Šis Michelinio veikalas ypač reikšmingas tuo, kad Lietuvos bibliotekose nėra nė vieno Kleino giesmyno ir maldyno egzemplioriaus, Lietuvos mokslininkai iki šiol naudojosi fotokopija ir mikrofilmu.

[44] Karaciejus J. (Rec.) – Blt., 2001, 36(2), p. 320–324; Kabašinskaitė B. (Rec.) – ALt, 2002, 4, p. 215–222; Judžentis A. (Rec.). – BF, 2002, XI(2), p. 101–105.

[45] Plg. t. p. Michelini G. Nauji Zengštoko giesmyno tekstai. – Vakarų baltų kalbos ir kultūros reliktai. IV. Klaipėda, 2003, p. 21–24.

[46] Girdzijauskas J. Lietuvių eilėdara. V., 1966, p. 92.

Veikalo struktūra panaši kaip ankstesniųjų Michelinio knygų: šaltinio faksimilė ir ankstesniuose lietuviškuose giesmynuose buvusių giesmių bei jų vertimo originalų perrašai su nepaprastai išsamiais komentarais lietuvių ir vokiečių kalbomis. Knygoje skelbiama ir Mindaugo Šinkūno studija „Danieliaus Kleino giesmyno ir maldyno rašyba" (p. 23–30). Gaila, ji skelbiama tik lietuvių kalba. Šiuo labai gražiai išleistu Michelinio veikalu buvo gražiai pažymėtas vieno žymiausių mūsų raštijos pradininkų 400-tosios gimimo metinės[47].

Vilniaus ir Parmos universitetai išleidžia dar kartą Lozoriaus Zengštoko giesmyną „1612 m. Giesmes Chrikszczionischkos ir Duchaunisckkos: renesansinio ciklo pabaiga. Gli Inni Christiani e Spirituali del 1612: la fine del ciclo rinascimentale" (V., 2010). Šis veikalas pirmiausia skiriasi nuo 2004 m. išleisto tuo, kad giesmių tekstai čia ne fotografuotiniai, o perrašyti lengviau įskaitoma forma – t. y. vietoje tuometinio gotiško šrifto siūlomos dabartinėje Europoje vartojamos raidės. Sudarytojo tekstai skelbiami lietuvių ir italų kalbomis. Nemažos dalies čia skelbiamų giesmių tekstų nebuvo 2004 m. leidime.

2010 m. Vilniuje išleidžiama „Jono Berento Isz naujo pérweizdetos ir pagérintos Giesmû Knygos. Mörlino traktato pritaikymas poezijoje". Tai žymaus Mažosios Lietuvos protestantų veikėjo, superintendento (vyskupo) Johanno Behrendto (1667–1737) sudarytas giesmynas. Jo populiarumą lietuvių raštijoje rodo faktas, kad iki 1751 m. išėjo net septyni leidimai. Pirmojo – 1732 m. leidimo šiandien težinomas vienas egzempliorius, saugomas Valstybinėje Prūsijos kultūros paveldo bibliotekoje Berlyne. Be 335 giesmių, šioje knygoje skelbiamas ir Behrendto peržiūrėtos D. Kleino „Maldû Knygéles" (išspausdintos 1731 m.).

Antrojoje veikalo dalyje „Naujieji 1732 m. giesmyno tekstai", be paties J. Behrendto kūrybos, skelbiami Adomo Fridricho Šimelpenigio, Petro Gotlybo Milkaus, Pilypo Ruigio, Kristijono Štimerio ir kitų giesmių autorių giesmių vertimai kartu su vokiškais originalais ir nepaprastai kruopščiais komentarais. Tiek lietuviški giesmių tekstai, tiek vokiški originalai skelbiami dabartinėmis raidėmis.

Behrendto giesmynas lietuvių raštijos tyrinėtojams yra įdomus ir tuo, kad čia daug kur praktikoje mėginama pritaikyti Michaelio Mörlino

[47] Aleknavičienė O., Stungytė-Liugienė I. (Rec.) – ALt, 2009, 11, p. 419–436.

skelbtas idėjas (su liaudimi reikia kalbėti liaudiškai). Be to, šis giesmynas galėjo turėti įtakos ir jaunojo Kristijono Donelaičio poetikos formavimuisi. Mat būsimasis būrų dainius, studijuodamas Karaliaučiaus universitete, iš šio giesmyno pamaldų metu giedodavo bažnytiniame chore.

Michelinio parengti lietuviškų giesmynų leidimai ir tyrinėjimai, ypač vertimų originalų nustatymas tiek mūsų raštijos, tiek apskritai kultūros istorijoje užima unikalią vietą. Prieš keliolika metų buvo tiesiog sunku įsivaizduoti, kad šioje srityje bus tiek daug pasiekta.

Tartum apibendrindamas savo keliolikos metų tyrinėjimus italų mokslininkas išleido monografiją „Mažosios Lietuvos giesmynų istorija: nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos" (Klaipėda, 2009).

Veikale chronologine tvarka apibūdinami nuo Martyno Mažvydo 1566–1570 m. iki Kristupo Giedraičio 1895 m. Tilžėje išleisto metodistinių giesmių rinkinio „Naujos ēwangēliszkos Giesmju Knygelēs". Be ankstesniuose savo veikaluose jau tyrinėtų senųjų giesmynų, čia analizuojami ir naujesnių laikų Adomo Frydricho Šimelpenigio, Gotfrydo Ostermejerio, Kristijono Gotlibo Milkaus, Karolio Gotardo Keberio, Fridricho Kuršaičio giesmynai, įvairioms valdiškoms institucijoms skirtos giesmių knygos. Netrūksta čia ir subtilių pastebėjimų giesmių meniškumo atžvilgiu: „M. Mažvydas turėjo poetinę gyslelę ir nesitenkindavo pažodiniu giesmių vertimu" (p. 23), „G. Ostermejeris solidarizuojasi su D. Kleinu, amžininkų nesuprastu talentingu novatoriumi, nes įžvelgia tam tikrų panašumų su savo lemtimi" (p. 83), „J. Berentui nė kiek nerūpėjo pagerinti perspausdinamų tekstų eilėdarą: tikriausiai jam trūko poetinių sugebėjimų" (p. 103), „Galima pagrįstai teigti, kad [Kuršaičio] lietuviški vertimai kartais sklandesni ir aiškesni nei originalai" (p. 198).

Labai naudingi veikalo priedai. Pirmajame (p. 275–306) pristatoma 90 vokiečių giesmių autorių, kurių kūriniai buvo verčiami į lietuvių kalbą, nurodoma kur ir kada šie vertimai buvo paskelbti. Antrasis priedas – verstinių tekstų rinkinys iš knygoje analizuojamų giesmynų (vertimai skelbiami kartu su jų vokiškais, kartais ir lotyniškais bei lenkiškais originalais).

Veikalas skelbiamas su Klaipėdos universiteto profesorės Daivos Knašienės prakalba[48].

[48] Petraitytė A. Senieji Mažosios Lietuvos giesmynai – Lietuvos raštijos lobis. – Kultūros barai, 2010, 6, p. 87–89.

Michelinis minėtinas ir kaip lietuvių kultūros savo tėvynėje propaguotojas bei grožinės lietuvių literatūros į italų kalbų vertėjas.

1986 m. žurnale „Le lingue de mondo" buvo išspausdintas 16 Eduardo Mieželaičio eilėraščių vertimas su atitinkama vertėjo įžanga ir komentarais[49].

1990 m. tame pačiame žurnale drauge su įžanginiu straipsniu buvo paskebtas Dionizo Poškos „Mužiko Žemaičių ir Lietuvos" filologinis vertimas[50].

1991 m. laikraštyje „La Gazzeta di Parma" (I. 14) buvo paskelbtas pluoštas Justino Marcinkevičiaus poezijos vertimų.

Potenzos Basilicatos universitetas atskira knygele su Jono Kuzminskio iliustracijomis išleido puošnų Michelinio Antano Baranausko „Anykščių šilelio" vertimą (Antanas Baranauskas. „La selva di Anykščiai". Potenza, 1990).

1991 m. šis universitetas atskira knyga išleido Michelinio sudarytą ir išverstą lietuvių tremtinių poezijos rinktinę „Sibiro lietuvių dainos" („Canti lituani dalla Siberia. Potenza, 1991). Knygoje skelbiamas Vytauto Kubiliaus straipsnis „Lietuvių tremtinių poezija". Knygą puošia Gražinos Didelytės iliustracijos. Knyga skiriama vertėjo žmonos tėvams – tremtiniams Elenai ir Petrui Žindžiams. Joje skelbiami Antano Miškinio, Kazio Inčiūros, Jono Graičiūno, Vytauto Cinausko, Viktoro Aleknos, Vytauto Rakausko, Arėjo Vitkausko ir kitų tremtinių eilėraščiai[51].

Kartu su žmona kalbininkas į italų kalbą išvertė Sigito Parulskio romaną „Trys sekundės dangaus" („Tre secondi di cielo". Milano, 2005). Taip pat jis sudarė ir išvertė „Lietuvių liaudies pasakų ir sakmių antologiją" („La terra, Dio il Diavolo". Nardò, 2007), Romualdo Granausko apysaką „Gyvenimas po klevu" („La vita sotto l'acero". Nardò, 2007).

Italų periodikoje Michelinis paskelbė ir daugiau lietuvių poezijos vertimų.

[49] Michelini G. Eduard Mieželaitis poeta lituano. – Le lingue del mondo, 1986, 3–4, p. 215–221.

[50] Michelini G. Il poema lituano „Il villico della Samogizia e della Lituania" di Dionizas Poška. – Le lingue del mondo, 1990, 5, p. 280–283.

[51] Stundžia B. Lietuvių tremtinių poezija Italijoje. – Metai, 1992, 4, p. 144–146.

Lietuvių spaudoje kalbininkas išspausdino nemaža straipsnių įvairiais Lietuvos istorijos, lietuvių ir italų ryšių klausimais[52]. Kartu su Antanu Tyla parengė Michele Bianchi (Alberto Vimina) knygą „Trumpas pasakojimas apie Lietuvos ir Lenkijos karą su Maskva XVII a. viduryje" (V., 2004).

Jis drauge su B. Strimaitiene recenzavo Valdo Petrausko „Italų-lietuvių kalbų žodyną" (V., 1983, III leid. V., 2002). Lietuvos bibliotekoms padovanojo vertingų spaudinių bei jų kopijų.

Jau gal trys dešimtmečiai, kai Michelinis skaito pranešimus vos ne visose tarptautinėse baltistų konferencijose. Jo iniciatyva Italijoje buvo surengti Maironio, Baranausko minėjimai. Turbūt kiekvienais metais (kartais ir po keletą kartų Michelinis lankosi Lietuvoje. Gera talkininkė jo lituanistinėje veikloje yra žmona Birutė Žindžiūtė-Michelini[53].

Už nuopelnus lietuvių kultūrai Lietuvos kultūros ministerija 1998 m. Michelinį apdovanojo specialiu medaliu. 2002 m. italų kalbininkui buvo įteiktas Lietuvos didžiojo kunigaiščio Gedimino ordinas.

Pietro Umberto Dinis. Kitas mūsų laikų italų kalbininkas, jau spėjęs užsitikrinti ypač garbingą vietą ne tik lituanistikos, bet apskritai baltistikos istorijoje, yra P. U. Dinis.

Gimė jis 1960 m. spalio 5 d. Pietrasantoje (Luccos provincija, Toskanos sritis). 1979–1984 m. studijavo Pisos universiteto Slavų filologijos ir kalbotyros institutuose. Slavų filologijos instituto vedėjas Giusepe Dell' Agata savo talentingą mokinį paskatino susidomėti baltistika.

1983–1984 m. Dinis, vadovaujamas Zigmo Zinkevičiaus, studijuoja Vilniaus universitete. Rugsėjo mėnesį atvykęs į Lietuvą, su savo vadovu jis dar sunkiai susikalbėjo. Tačiau 1984 m. pradžioje jis ne tik klausė paskaitų, bet seminare lietuviškai ginčijosi su kitais studentais.

1986–1987 m. Dinis stažavosi Krokuvos universitete. 1988–1995 m. kalbininkas dirbo Potenzos universitete. 1989 m. gavęs Latvijos rašytojų sąjungos stipendiją, latvistiką studijavo Rygoje. 1995–1996 m.

[52] Michelini G. Lietuva XVI a. Venecijos ambasadorių raštuose. – Mokslas ir gyvenimas, 1992, 10, p. 30–31; Mikalojaus Radvilo sūnų veikla prieš kalvinus (Pagal Parmos Archyvo dokumentus). – Kultūros barai, 1993, 7, p. 67–69; Parmos archyvo dokumentai apie 1609–1611 m. Lietuvos karus. – Ten pat, 1993, 8/9, p. 101–103; Parmos vienuolynų likimas Napoleono laikais. – Mokslas ir gyvenimas, 1996, 1, p. 30–31, ir kt.

[53] Sliesoriūnienė E. Jo likimo moteris. – Moteris, 1991, 5, p. 12 ir 14.

Dinis kaip Humboldto stipendininkas darbavosi Göttingeno universitete. Čia pagrindinis jo globėjas buvo profesorius Wolfgangas Schmidas. Stažuotės metu Dinis buvo ypač atsidėjęs baltų kalbų paleokomparatyvistikos ir senosios prūsų kalbos studijoms. Laimėjęs konkursą, jis trumpai dirba Oslo universitete. Tačiau atsiradus galimybei darbuotis Italijoje, nuo 1998 m. profesoriauja Pisos universitete[54].

Pirmosios italų kalbininko publikacijos yra susijusios su Martyno Mažvydo raštais. Pirmiausia jis lietuvių kalba paskelbė straipsnį apie 1549 m. išspausdintoje Mažvydo knygelėje „Giesmė S. Ambraßeijaus" giesmės „Te Deum laudamus" („Tave Dieve garbinam") vertimo šaltinį[55]. Remdamasis nepaprastai kruopščia teksto analize, jis nustato, jog Mažvydas, versdamas šią giesmę, rėmėsi lotynišku (daugiausia!) ir lenkišku tekstu. Ši išvada ypač svarbi, nes iki šiol buvo įsigalėjusi nuomonė, kad Mažvydas ją vertęs iš lenkų kalbos.

Netrukus Dinis paskelbia dar keletą straipsnių, kuriuose analizuoja Mažvydo giesmių tekstus[56].

Apie Mažvydo „Giesmę šv. Ambraziejaus" Dinis parašė disertaciją (diplominį darbą), kurią 1984 m. apgynė Pisos universitete. Po dešimties metų šia tema jis paskelbia monografiją „Martyno Mažvydo šv. Ambraziejaus giesmė. Filologinis-lingvistinis senojo lietuviško teksto (1549) tyrinėjimas ir jo lotyniški bei lenkiški šaltiniai" („*L' Inno di S. Ambrogio* di Martynas Mažvydas. Studio filologico-linguistico del testo antico lituano (1549) e delle sue fonti latine e polacche". Roma, 1994). Autorius savo veikalą išleidžia gražiai prisimindamas pirmosios

[54] Aleknonis G. Laimingas tas kraštas, kuriam nereikia herojų. – Respublika, 1992.XI.10; Jurkevičius P. P. Dini tikisi, kad jo katedra taps baltistikos centru. – Lietuvos rytas, 1998.VII.28; Savukynas B. Apie baltiškumą – pasauliui ir baltams. Iš nebaigtos recenzijos. – Kultūros barai, 2005, 11, p. 56; „Man patiktų pristatinėti lietuvių poeziją". Su P. U. Diniu kalbasi R. Klioštoraitytė. – Ten pat, 2006, 1, p. 60–62; Stundžia B. Baltistas per definitionem: Pietro Umberto Dini. – Dini P. U. Baltų filologijos studijos. V., 2010, p. 11–24; šioje knygoje (p. 25–64) skelbiama ir P. U. Dinio bibliografija.

[55] Dini P. Apie Mažvydo 1549 m. „Te Deum laudamus" vertimą. – Blt., 1986, 22(1), p. 66–75.

[56] Dini P. Martynas Mažvydas e la lingua del Canto di S. Ambrogio. – Europa Orientalis, 1986, 3, p. 17–31; Apie Mažvydo šaltinių bei vertimų fenomenologiją: „Giesme S. Ambraßeijaus bey AS. Augustina..." – Blt., 1987, 23(1), p. 52–56; Apie Mažvydo šaltinių bei vertimų fenomenologiją II: Giesmė „Schwenta Dwasse musump ateik". – Klb., 1989, 40(1), p. 11–16.

lietuviškos knygos 450 metų jubiliejų, o dedikuoja jį „Brangiam Mincevičiui atminti“[57].

Knygoje pateikiama išsami Mažvydo biografija. Trumpai apibūdinami jo darbai. Pasakojama „Giesmės šv. Ambraziejaus“ suradimo istorija[58]. Suregistruotos 1897–1990 m. šio veikalo bei jo ištraukų publikacijos. Skelbiamas fotografuotinis Z. Celichowskio ir J. Gerulio pakartotas tekstas. Toliau eina Dinio transliteruotas tekstas ir itališkas vertimas. Transliteruodamas tekstą, Dinis jį atitinkamai komentuoja. Taip pat jis vienur kitur koreguoja J. Gerulio paskelbtą tekstą. Atskiras skyrius skiriamas rašybai. Ypač išsamiai nagrinėjama giesmių vertimo šaltiniai. Čia autorius daro tokią išvadą: „Versdamas pagrindinę GA (= Giesmės šv. Ambraziejaus, *A. S.*) giesmę į lietuvių kalbą, Mažvydas *tuo pat metu* rėmėsi lotynišku ir lenkišku šaltiniais. Ypač dažnai remtasi lotynišku tradiciniu tekstu, bet kai kuriais atvejais aiškiai naudotasi J. Sekliuciano *Ciebie boże chwalemy*. Kitų dviejų GA giesmelių šaltiniai lieka galutinai nenustatyti; tačiau galima aptikti kai kuriuos atitinkančius fragmentus 1547 m. to paties lenkų reformatų giesmyne *Pieśni duchowne a nabożne*. GA tekstų šaltiniai turi tokią proporciją: Lotyniškas šaltinis: *Te Deum* = Slaviškas šaltinis: *kitos giesmelės*“ (p. 103–104).

Knygoje nagrinėjamos giesmių kalbos fonetinės, morfologinės, sintaksinės ypatybės, leksiniai skoliniai. Pateikiamas lietuviškų žodžių registras su jų itališkais vertimais ir lotyniškais bei lenkiškais atitikmenimis.

Rašydamas knygą Dinis naudojosi ne tik atitinkama su Mažvydu susijusia spausdinta medžiaga, bet ir rankraštiniais Vilniaus universiteto studentų diplominiais darbais[59].

[57] Prelatas V. Mincevičius (1915–1992) – Italijos lietuvių bendruomenės pirmininkas, plg. Žindžiūtė-Michelini B. Romoje gyvenęs Lietuvai. – Kultūros barai, 1992, 9–10, p. 83–85.

[58] Ją 1897 m. netoli Poznanės esančioje Kurniko bibliotekoje (Dinio knygą puošia ir šios bibliotekos nuotrauka) surado šios bibliotekos direktorius, lenkų kalbininkas ir senųjų lenkų kalbos paminklų bei istorinių dokumentų leidėjas Zigmuntas Celichowskis (1845–1923). Tais pačiais metais Z. Celichowskis savo radinį paskelbė atskira knygele – „M. Mosswida Waitkuna przekład litewski pieśni Te Deum laudamus z r. 1549“. Poznań, 1897. Be kita ko, Z. Celichowskis išleido ir Mikalojaus Akelaičio lietuvių kalbos gramatiką („Gramatyka języka litewskiego“. Poznań, 1890).

[59] Ambrazas V., Zinkevičius Z. (Rec.) – Blt., 1995, 30(1), p. 108–110; Parenti A. (Rec.) – PoB, 1995, 6, p. 137–138; Michelini G. Philologische Bemerkungen über die Monographie von P. U. Dini *L' Inno di S. Ambrogio di Martynas Mažvydas*. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 250–251.

Kitas svarbus Dinio tyrinėjimų objektas yra 1719 m. rankraštinis Heinricho Johano Lysijaus „Mažasis katekizmas". Šis prieš karą Berlyno valstybinėje bibliotekoje saugotas rankraštis pokario metais kartu su kitais rankraščiais atsidūrė Krokuvos Jogailos bibliotekoje, kur stažuotės metu su juo ir susipažino Dinis. Rankraščio aprašymą kalbininkas paskelbė vilniškėje „Baltisticoje"[60]. Paskelbė jis taip pat straipsnius apie šio lietuvių kalbos paminklo slavizmus bei germanizmus, rašybą, kirčiavimą[61].

1993 m. Lietuvių kalbos institutas išleido Dinio parengtą monografiją „Heinrich Johann Lysius. Mažasis katekizmas". Knyga leidyklai buvo įteikta dar 1988 metais. Tačiau, kaip pažymima pratarmėje, „Knyga išleista pavėluotai dėl Lietuvą ištikusios Sovietų Sąjungos blokados ir sunkios Lietuvos Respublikos ekonominės padėties".

Įvadinėje knygos dalyje pasakojama apie Lysijaus Mažojo katekizmo atsiradimą. Pateikiamas jo taisytojų sąrašas (rankraštį svarstę pasirašė 62 Mažosios Lietuvos kunigai, tarp jų ir Pilypas Ruigys). Apibūdinama Lysijaus antilietuviška veikla. Aprašoma dabartinė rankraščio būklė. Nagrinėjama rašyba ir kirčiavimas. Toliau skelbiama rankraščio fotokopija ir lietuviškosios dalies iššifruotas tekstas su išsamiais komentarais. Atskirą knygos dalį sudaro lietuviškų žodžių indeksas, kuris ateityje labai pravers istoriniam lietuvių kalbos žodynui. Indekse, be kita ko, nurodomos visos lietuviškų žodžių formų, jų dažnumo nuorodos ir vokiški atitikmenys.

Ši Dinio knyga yra pirmas kitataučio kalbininko veikalas, parašytas lietuvių kalba ir išleistas Lietuvoje[62].

1997 m. išleidžiamas Dinio veikalas, kurį drąsiai galima laikyti vienu didžiausių užsienio baltistikos laimėjimų, o savo populiarumu jis turbūt neturi sau lygių visoje baltistikos istorijoje. Tai Dinio knyga „Baltų kalbos" („Le lingue baltiche". Firenze, 1997).

[60] Dini P. U. Dėl Lizijaus „Mažojo katekizmo" berlyniškojo rankraščio. – Blt., 1989, 25(2), p. 175–178.

[61] Dini P. U. Slavismi e germanismi lessicali nel 'Piccolo Catechismo' lituano di Lysius del 1719. – Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell' Università della Basilicata, 1990 (1989) 3, p. 225–245; Slavizmai Lizijaus ir Engelio katekizmuose: gretinamoji analizė. – LKK, 1993, 30, p. 33–36; Pisownia i akcentuacja w litewskim katechizmie Lysiusa z 1719 roku. – Bałto-słowiańskie związki językowe. Wrocław etc., 1990, p. 73–82.

[62] Stundžia B. Rankraščiai turi savo likimą. – Naujasis Židinys, 1994, 6, p. 90–91; Palionis J. (Rec.) – Blt., 1994, 29(1), p. 96–98; Hinze F. (Rec.) – ZfSl, 1995, 40(4), p. 469–472; Parenti A. (Rec.) – PoB, 1995, 6, p. 135–137.

2000 m. ši knyga pasirodo lietuvių kalba[63], tais pačiais metais išleidžiamas jos latviškas vertimas[64], o 2002 m. ji išleidžiama rusų kalba[65]. Dinio veikalas jau išverstas ir į anglų kalbą (vertė Milda Bakšytė-Richardson, vertimą redagavo Williamas R. Schmalstiegas).

Jau vien knygos apimtis (per 500 puslapių) rodo, kiek darbo įdėjo autorius į šį jo, rodos, dar ne tokį ilgą mokslininko kelią vainikavusį veikalą.

Pratarmėje lietuviškajam leidimui savo veikalo pobūdį ir tikslus autorius apibūdina taip: „Puikiai suvešėjusi, pasididžiavimą kelianti mūsiškės mokslo šakos būklė paskatino parengti apibendrinamąjį šiuolaikišką veikalą, kuris galėtų praversti studentams ir mokslininkams. Su tokiu nusiteikimu, tolydžio ieškant sunkiai surandamos pusiausvyros, buvo sumanyta ir rašoma ši knyga – įvadas pradedantiesiems, bet pravartus ir pažengusiesiems, kurio tikslas pateikti sistemišką ir užbaigtą baltų kalbų raidos bei jų tyrimo vaizdą ir kuris savo ruožtu nušviestų gilumines kultūrines baltų kalbinių bendruomenių geopolitinės sanklodos – praeityje ir dabartyje – prielaidas“ (p. 17).

Dinio knygą sudaro dešimt skyrių.

Pirmajame skyriuje „Baltija ir lingvistinė priešistorė“ (p. 21–70) autorius aptaria Baltijos jūros vardo, iš kurio kilo ir baltų tautų pavadinimas, kilmės hipotezes, apibūdina pirminę baltų kalbų teritoriją, pateikdamas čia archeologinių ir hidronimijos tyrimų sintezę, aptaria seniausius duomenis apie baltų gentis ir kalbas antikos šaltiniuose. Ypač nauja šiame skyriuje – tai galimi prabaltų ryšiai su Viduramžio jūros tautų kultūra.

Antrajame skyriuje „Baltų kalbinės vienybės bruožai“ (p. 71–127) aptartos prabaltų fonologijos, morfologijos, sintaksės ypatybės, nagrinėjama leksika, frazeologija, onomastika. Čia ypač įdomios autoriaus mintys apie galimą antrinę baltų kalbų gomurinių priebalsių satemizaciją. Kalbėdamas apie veiksmažodžio sistemą, kuri daugumos autorių nelaikoma pernelyg sena, Dinis atkreipia dėmesį, jog „baltų veiksmažodis

[63] Dini P. U. Baltų kalbos. Lyginamoji istorija. Iš italų kalbos vertė H. Zabulis. Spec. red. B. Stundžia. Vilnius, 2000, 539 p.

[64] Dini P. U. Baltu valodas. No itāliešu valodas tulkojusi D. Meiere. Zināt. konsult. P. Vanags. Rīga, 2000.

[65] Дини П. У. Балтийские языки. Перевод с итальянского А. В. Топоровой. Под редакцией и с предисловием В. Н. Топорова. Москва, 2002.

daugeliu atžvilgių primena „minimalųjį" anatolinį (hetitų) modelį, kadangi jis daug skurdesnis negu indų-iranėnų ir graikų kalbose, kai reiškiamos laiko, nuosakos ir rūšies kategorijos" (p. 101, 55 išnaša).

Trečiajame skyriuje „Kalbinis kontekstas" (p. 128–178) kalbininkas nagrinėja baltų, slavų ir germanų kalbų bendrybes, baltų ir germanų kalbų sąsajas, pateikia „baltų-slavų klausimo" istorijos sintezę. Labai išsamiai čia aptariami baltų ir finų kalbų santykiai. Remdamasis naujausiais tyrinėjimais, Dinis linkęs pritarti hipotezei, jog priešistoriniais laikais dabartinės Lietuvos areale greta gyvavo baltų ir finų gentys. Aptardamas Baltijos ir Balkanų ryšius, Dinis prisimena ir Jono Basanavičiaus, „nerimstančio proto" Lietuvos patrioto, tyrinėjimus.

Labai įdomus ir novatoriškas yra ketvirtasis knygos skyrius „Baltų arealas tarp *Baltia pagana* ir *Baltia christiana*" (p. 179–207). Čia kalbama apie rytų baltų prokalbės skilimą ir lietuvių bei latvių kalbų susiformavimą. Analizuojamas krikščionybės atėjimas į baltų kraštus. Apskritai ši Dinio knyga yra pirmasis apibendrinamojo pobūdžio baltistikos veikalas, kuriame kalbotyra taip glaudžiai susipynusi su tautos, ypač jos kultūros istorija.

Penktajame skyriuje „Mažosios" baltų kalbos" (p. 208–236) rašoma apie kuršių, jotvingių, galindų, sėlių, žemgalių kalbas. Atskiras skyrelis suteikiamas ir daug ginčų sukėlusiai „Pagańske gwary z Narewu".

Labai išsamus skyrius (šeštasis) „Prūsų kalba ir prūsai" (p. 237–274). Čia ypač vertinga tyrinėjimų kritiška apžvalga.

Septintasis skyrius „Baltų kalbos katalikybės ir reformacijos metais" (p. 275–338) apima beveik trijų šimtų metų laikotarpį – nuo XVI iki XVIII amžiaus. Baltų kalbų tyrėjams ypač nauja šiame skyriuje Renesanso laikų „paleokomparatyvizmo" šaltinių apie baltus apžvalga.

Aštuntajame skyriuje „Tautinis atgimimas, nepriklausomybė ir sovietizacija baltų kalbų areale" (p. 339–370), kuris ypač prisotintas lietuvių ir latvių tautų kultūrinių faktų, analizuojamas vėl trijų šimtmečių laikotarpis. Aptardamas kalbotyros padėtį Lietuvoje ir Latvijoje sovietiniais metais, autorius pabrėžia lietuvių kalbininkų laimėjimus. Lietuvių kalbotyros „darbai bent iš dalies kompensavo tai, kas nebuvo padaryta Latvijoje" (p. 366).

„Baltų kalbos ir naujoji nepriklausomybė. *Baltia autochtona* ir *Baltia immigrata*" taip autorius pavadino devintąjį savo veikalo skyrių (p. 371–396), kuriame apibūdinami naujausi baltų kalbų reiškiniai. Mėginama net prognozuoti, kuria kryptimi pasuko tolesnė baltų kalbų raida.

Dešimtasis skyrius „Tekstai“ (p. 397–415), sakytume, yra tartum kokia iliustracinė veikalo puošmena. Čia pateikiami įdomesni prūsų, lietuvių, latvių kalbų tekstai. Itališkajame knygos variante duodami jų itališki vertimai.

Tarp veikalo priedų randame net ir tokį skyrelį „Baltistikos kultūra ir neišmanymas Italijoje“ (p. 416–423).

Cituotų darbų bibliografiją sudaro apie 1700 knygų bei straipsnių.

Apie šį Dinio veikalą galima būtų pasakyti labai daug gerų žodžių. Pirmiausia čia puikiai apibendrinami ir kritiškai peržiūrimi ankstesnieji tyrinėjimai, pateikiama išsami literatūra. Be to, nė vienoje panašaus pobūdžio knygoje baltų kalbos nebuvo tyrinėjamos taip glaudžiai jas siejant su šiomis kalbomis kalbančių žmonių istorija. Apskritai reikia stebėtis, kaip kitatautis, išaugęs, išsimokslinęs visai kitoje aplinkoje, sugeba taip įsigilinti į prieš porą dešimtmečių jam buvusią visai svetimą dviejų tautų kultūrą, jų istoriją, puikiai išmokti jų kalbas, sakytume, net tiesiog įsijausti į jų gyvenimą, pajusti jų dvasinę kultūrą[66].

Už šį veikalą 1998 m. Diniui buvo įteikta prestižinė Iglesios premija.

Baltistiką Dinis praturtino ir daugybe kitų mažesnės apimties darbų.

1993 m. Italijoje išleistame, Emanuelio Banfio redaguotame veikale „Lingvistinis Europos formavimasis. Europos kalbos nuo I tūkstantmečio pabaigos ir II tūkstantmetyje“ („La formazione del' Europa linguistica. Le lingue d' Europa fra la fine del I e II millennio“. Firenze, 1993) paskelbta Dinio studija apie baltų kalbų istoriją („Le lingue baltiche fra il II e il III millennio d. C.“, p. 197–254). Ši studija buvo lyg tam tikra preliudija ką tik aptartam veikalui „Baltų kalbos“[67].

Be jau minėtų Mažvydo, Lysijaus darbų tyrinėjimų, Dinis paskelbė straipsnių, skirtų ir kitoms įvairioms senosios mūsų raštijos problemoms.

[66] Ambrazas V. (Rec.) – Lit., 1998, 3(35), p. 104–110; Schmalstieg W. R. (Rec.) – Blt., 1998, 33(1), p. 123–125; Lituanus, 1998, 44, 4, p. 79–84; Subačius G. (Rec.) – LKK, 1998, 39, p. 253–257; Petit D. (Rec.) – BSL, 1998, 93(2), p. 305–315; Mańczak W. (Rec.) – LgB, 1998, 7, p. 299–303; Holvoet A. (Rec.) – ALL (LKK), 2001, 44, p. 254–258; Sabaliauskas A. (Rec.) – Blt., 2000, 35(2), p. 247–248; Carpini C. (Rec.) – Porta d' Oriente, 2007, 2, p. 160–161.

[67] Eigminas K. (Rec.) – Lit., 1994, 3(19), p. 105–107; Stundžia B. (Rec.) – Blt., 1994, 29(2), p. 222–223; Schmalstieg W. R. – (Rec.) – Lituanus, 1994, 40(1), p. 71–80.

Analizavo jis lenkų kalbos įtaką būdvardžių darybai senuosiuose mūsų katekizmuose[68].

Kitame straipsnyje tyrinėjo lietuvių kalbos istorikams iki tol nežinomo 1806 m. Italijoje, Parmoje, paskelbto „Tėve mūsų" tekstą[69].

Ypač įdomus Dinio kartu su G. Subačiumi[70] parašytas straipsnis apie Konstantino Sirvydo žodyno vadinamojo antrojo leidimo pėdsakus 1682 m. Christiano Mentzelio indekse. Straipsnio autoriai, remdamiesi šiuo indeksu, atskleidžia vieną kitą smulkmeną apie šį kol kas nesurastą lietuvių leksikografijos paminklą.

Kaip ir daugelis žymiųjų baltistų, Dinis sėkmingai pasidarbavo prūsistikos srityje. Jis pasiūlė naują prūsų kalbos žodžių *sompisinis* 'sąmalinė duona', *milan* 'milas', *slango* 'žąslai', *sbeclis* 'užrakto spyruoklė', *sūnaybis* 'sūnėnas', *peccore* 'kepėjas', *tuckoris* 'audėjas', *aukis* 'grifas', *scrundus* 'žirklės' *perstlanstan* 'languinė' interpretaciją[71].

Vokiečių humanisto Hieronymo Megiserio (1553/54–1619) veikale „Thesaurus Polyglottus" Diniui pavyko aptikti naujas dviejų prūsiškų žodžių formas (*berschge* 'ešerys', *gayno* 'kiaunė')[72].

Dinis papildė Vaclovo Biržiškos studiją „Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais" (Chicago, 1987), paskelbęs ono-

[68] Dini P. U. Sul „velato" influsso polacco negli aggettivi derivati del lituano antico (Ledesma 1590, Daukša 1595, Anonimo 1605). – Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell' Università della Basilicata, 1996 (1993–1994), 8, p. 147–159.

[69] Dini P. U. Giambattistos Bodini'o Parmoje išleistas lietuviškas „Tėve mūsų" (1806). – ALt, 2000, 2, p. 139–150.

[70] Dini P. U., Subačius G. Konstantino Sirvydo *Dictionarium* neišlikusio antrojo leidimo (1631) pėdsakai Christiano Mentzelio indekse (1682): fitonimai. – ALt, 1999, 1, p. 11–56.

[71] Dini P. U. Linguistica e filologia baltica: dell' hapax prussiano VE 340 *Sompisinis* 'Gropbrot' e affini. – Studi e Saggi Linguistici, 1989, 29, p. 161–173; La linguistique et la philologie baltique: des hapax prussiens VE 452, 539 et 175. – LP, 1991 (1989–1990), 32–33, p. 77–82; Linguistica e filologia baltica: degli hapax prus. VE 329 *Peccore* e 454 *Tuckoris*. – BPTJ, 1991, 43–44, p. 241–245; Linguistica e filologia baltica: pruss. VE 708 e lit. *Baũbis*. – LgB, 1993, 2, p. 211–219; Linguistics and Baltic Philology: On EV 469 Scrundus, EV 558 Wangus. – Hasiuk ded., p. 131–136; Linguistik und baltische Philologie: Preuss. EV 215 *perstlanstan* als tautologische Zusammensetzung. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 183–187; plg. t. p. *Spät-Altpreussisch*. Zur Definition eines möglichen spät-altpreussischen *corpus*. – Blt, 2009, 44(2), p. 325–333.

[72] Dini P. U. Zwei neue altpreussische Wörter im *Thesaurus Polyglottus* (1603) von Hieronymus Megiser. – Coll. Pruth., II, p. 53–60.

mastines pastabas, susijusias su prūsų kilmės studentais, XVI amžiuje studijavusiais Feraros universitete[73].

Rašė jis taip pat apie jotvingių kalbos tyrinėjimus[74].

Labai daug italų kalbininkas nuveikė vadinamosios baltų paleokomparatyvistikos srityje. Jis paskelbė daugybę straipsnių apie įvairius baltų tautų istorijos, kultūros, kalbotyros faktus, aptinkamus Renesanso ir vėlesnio laikotarpio Vakarų Europos raštuose.

Ypač jį domino romėniškoji lietuvių kalbos kilmės koncepcija[75].

Baltų lyginamosios kalbotyros priešaušrio tyrinėjimus pradėjęs atskirais straipsniais, italų kalbininkas juos apibendrino įspūdingu veikalu (844 p.) „ALILETOESCVR: baltų kalbotyros pradžia" („ALILETOESCVR[76]: linguistica baltica delle origini", Livorno, 2010).

Šis veikalas ne tik išsamiai pristato mums jau žinomus autorius, kurie ką nors mėgino pasakyti apie baltų kalbas, ypač jų kilmę. Tai būtų Petras Dusburgietis, Janas Długoszas, Mykolas Lietuvis, Pilypas Ruigys, Motiejus Stryjkowskis, Ksaveras Bogušas, pirmųjų gramatikų autoriai. Dinio veikale išsamiai nagrinėjama baltų kalbotyros užuomaz-

[73] Dini P. U. Notizia onomastica su studenti pruteni a Ferrara nel Cinquecento. – PoB, 1995, p. 89–93.

[74] Dini P. U. Stato della ricerca sulla lingua degli jotvingi. – Europa Orientalis, 1987, 4, p. 289–296.

[75] Dini P. U. Lingue e culture baltiche nel Rinascimento: Teonimi baltici in „Il Regno degli Slavi (1601) di Mauro Orbini. – Studi e Saggi Linguistici, 1990, 30, p. 99–116; Baltų kalbos bei kultūros Rinascimento laikotarpiu. Dėl Videvučio – „Biottero" mito P. F. Giambullario 1566 m. Prūsijos aprašyme italų kalba. – Coll. Pruth., I, p. 135–141; *Ruski* e latino / lituano secondo i „latinizzanti" di Vilnius. – ReB, 1995, p. 141–156; Biblianders (1548) Quelle über die baltischen Sprachen. – ReB, 1997, p. 231–239; Der Werdegang der Auffassung über die baltischen Sprachdomäne bei Lorenco Hervás y Panduro. Ein Beitrag zur Historiographie der baltischen Linguistik. – IF, 1997, 102, p. 261–294; Zur slavischen Auffassung der baltischen Sprachen (Von Piccolomini bis Crassinius). Baltische Sprachen und Kulturen in der Renaissance. – К 70-летию В. Н. Топорова, с. 186–201; Ikimažvydinė Lietuvos (LDK) lingvistika. – Мартинас Мажвидас и духовная культура Великого Княжества Литовского XVI века. Вильнюс-Москва, 1999, с. 160–174; Dar kartą apie lietuvių romėniškosios kilmės teoriją: lingvistinė valakiškojo varianto samprata. – ALt, 2003, 5, p. 195–206, ir kt.

[76] Leohardo Thurneysserio (1530–1596) sukurtas žodis, žymintis keturias Livonijoje vartotas kalbas: lyvių (*Liuisch*), latvių (*Letisch*), estų (*Oestnisch*), kuršių (*Curisch*).

gos dešimtyse italų, lenkų, vokiečių, šveicarų, flamandų ir kitų autorių veikalų, kuriuos į baltų kalbotyros istoriją Dinis įtraukia pirmasis.

Žinias apie baltų kalbas surinkti nebuvo lengva. Dažnai jų teko ieškoti veikaluose, kuriuose daugiau dėmesio buvo skirta miškams, juose gyvenantiems žvėrims ar visokiems pagoniškiems papročiams, bet ne žmonių kalbai. Tačiau pavykdavo rasti ir įdomesnių samprotavimų.

Šiuos samprotavimus autorius mėgina klasifikuoti: slaviškoji teorija, lotyniškoji, graikiškoji, ketveriopoji (la teoria quadripartita), žemaičių, prūsų aprašymai, Livonijos kalbų įvairovė, lotynintojų kalbotyra, ilyriškosios kilmės teorija, Sembos aprašymas ir ambrologija (plg. it. ambra 'gintaras'), hebrajiškoji teorija.

Veikale išaiškinami šių teorijų kūrėjai, mėginama nustatyti, iš kur jie gavo vienas ar kitas žinias.

Slaviškosios teorijos pradininku laikytinas italas, būsimasis popiežius Pijus II, Enea Silvio Piccolominis (1405–1464). Renesanso laikotarpiu skleidžiant žinias apie rytų baltus šio autoriaus reikšmė ne tik Italijoje, bet apskritai Europoje buvo didžiulė. Žinias apie Lietuvą ir lietuvių kalbą jam galėjęs suteikti iš Čekijos kilęs, Krokuvos universitete studijavęs, karaliaus Jogailos kunigas, Lietuvoje platinęs krikščionybę Jeronimas Prahiškis (apie 1369–1440)[77].

Italijoje studijavęs lenkų humanistas Janas Krasińskis (Crassinius, 1550–1612) buvo vienas pirmųjų pasipriešinęs slaviškajai baltų kilmės sampratai, pasinaudodamas romėniškosios lietuvių ir prūsų kilmės mitu. Šiaip jis čia nebuvo ypatingas novatorius: slaviškos baltų kilmės sampratos jau prieš jį nepripažino kai kurie lenkų humanistai, tarp jų ir J. Długoszas, kuriam „Lietuvių kalba yra lotyniška, tik su mažais pakitimais: bendraudama su kaimynų šalimis ji įsigijo šiek tiek slaviškų žodžių". Tačiau per Krasińskį su šiomis idėjomis susipažino italų ir apskritai Vakarų Europos autoriai.

Tarp nepritariančių romėniškai lietuvių kalbos kilmei ypatinga vieta tenka lenkų kronikininkui Martynui Bielskiui (apie 1495–1575). Jis, stengdamasis parodyti, kad lietuvių kalba negalėjusi kilti iš lotynų kalbos, griebiasi jau ir kalbinių argumentų: tą patį sakinį pacituoja abiem kalbom (tiesa, vertimas labai laisvas):

[77] Plg. t. p. Dini P. U. Apie slaviškąją baltų kalbų sampratą (nuo Piccolomini'o iki Crassiniaus) – Baltų filologijos studijos. V., 2010, p. 232–242.

Lot. *Superatus hodie aſtus demonis, cũ ipſe ſit cum ſuis demonibus ambitioſus.*

Liet. *Iſgaleta Jau eſti Kitriſtas velino / Kuri ſaua ſutrine Lampſe velina.*

Iš kur lenkų kronikininkas ėmęs šiuos pavyzdžius, nėra išaiškinta.

Iš lituanistų pirmasis su šiuo netikėtoje vietoje rastu sakiniu susipažino Sigitas Narbutas[78].

M. Bielskio tekste yra dar bent trys lietuviški žodžiai: *donos, konigos, Dzievas* ir latviška Viešpaties malda.

Šiaip M. Bielskis pritarė nuomonei, kad lietuviai atkeliavo iš šiaurės Europos[79].

Dinio knygoje pristatoma šveicarų humanisto ir teologo Teodoro Biblianderio (1504–1564), Italijos Renesanso veikėjų Pierfrancesko Giambullario (1495–1555), Angelo Roccos (1545–1620), Mauro Orbinio (1550–1611), šveicarų gamtininko, gydytojo Konrado Gessnerio (1516–1565), vokiečių istoriko bei leksikografo Hieronymo Megiserio (1554/5–1619) ir dešimčių kitų autorių veikalai, kuriuose esama bent kruopelytė to, kas gali sudominti baltų kalbotyros istorikus, nepamirštama net Servanteso „Don Kichote“ esanti *Bituania*, kurią linkstama taisyti į *Lituania*.

Savo veikale Dinis nemaža naudojosi ir Lietuvos mokslininkų: Marijos Andziulytės-Ruginienės, Zenono Ivinskio, Augustino Janulaičio, Igno Jonyno, Mečislovo Jučo, Sigito Narbuto, Eugenijos Ulčinaitės ir kitų tyrinėjimais.

Kaip jau esame minėję, Dinis parašė ir labai informatyvią naujųjų laikų Italijos baltistikos apžvalgą[80], kuri buvo paskelbta ir lietuvių kalba[81].

[78] Narbutas S. Nežinomas sakinys 1564 m. knygoje. – Lietuvos aidas, 1994.X.10.

[79] Plg. t. p. Dini P. U. Pastaba apie Martyną Bielskį ir lietuvių kalbą. – Baltų filologijos studijos. V., 2010, p. 339–345.

[80] Dini P. U. Studi baltistici e baltoslavistici. – La Slavistica in Italia. Cinquant'anni di studi (1940–1990). A cura di: Giovanna Brogi Bercoff, Giuseppe Dell' Agata, Pietro Marchesani, Ricardo Picchio. Roma, 1994, p. 63–87.

[81] Dini P. U. Baltistikos tyrimai Italijoje per paskutiniuosius penkiasdešimt metų: žvilgsnis iš vidaus. Iš italų kalbos vertė B. Stundžia ir G. Subačius. – Lit., 1993, 1(13), p. 17–31.

Įvairiems Italijos leidiniams Dinis teikia bibliografinius baltistikos duomenis. Ypač čia reikėtų paminėti Ferraros Renesanso tyrinėjimų instituto leidžiamą Renesanso lingvistikos bibliografiją „Renaissance Linguistics Archive 1350–1700“[82].

Garsiajam Johanneso Hoopso įkurtam vokiečių leidiniui „Reallexikon der germanischen Altertumskunde“ (Berlin. New York, 2001, Bd. 18, p. 281–288) Dinis parašė straipsnį apie latvių, lietuvių ir senųjų prūsų religiją.

Su Nikolajumi Michailovu Dinis sudarė baltų mitologijai skirtą straipsnių rinkinį „Mitologia Baltica“ (Pisa, 1995), kuriame skelbiami Wil(l)helmo Mannhardto, Vitorės Pisanio, Jono Balio, Haroldo Biezajo, Marijos Gimbutienės, Algirdo J. Greimo, Norberto Vėliaus, Jano Puhvelo, Viačeslavo Ivanovo, Vladimiro Toporovo ir kitų tyrinėtojų darbai.

Kartu su W. Lehfeldtu ir C. Nitschke jis paskelbė žinomo vokiečių kalbininko Eberhardo Tanglio (1897–1979) lituanistikos tyrinėjimus (ReB, 1999, p. 149–246). Čia taip pat spausdinamas ir W. Lehfeldto straipsnis apie E. Tanglio mokslinę veiklą.

Labai daug mums italų kalbininkas nusipelnė ir kaip lietuvių literatūros vertėjas bei jos propaguotojas savo gimtojoje šalyje.

1986 m. poezijos antologijoje „Žodžio forma“ („Il forma di parole. Anno VII. N. IV, Liviana editrice“) Dinis su atitinkamais komentarais ir baigiamuoju straipsniu pagrečiui su lietuviškais originalais paskelbė trisdešimties Vytauto Mačernio eilėraščių vertimus[83].

1989 m. atskira knyga išeina Dinio versta lietuvių poezijos antologija „Žemininkų ilgesys“ („La nostalgia dei terresti. Cinque poeti lituani. Viareggio, 1989). Joje skelbiama Vytauto Mačernio, Alfonso Nykos-Niliūno, Henriko Nagio, Kazio Bradūno ir Juozo Kėkšto kūryba. Antologija pradedama italų poeto Giuseppės Cordonio straipsniu, kuriame, be kita ko, rašoma: „Kokia kita kalba būtų galėjusi geriau simbolizuoti tikėjimą poezija, be kurios neįmanoma civilizacijos ir bendrųjų vertybių atgimimas? Kad ir būdama šimtmečius trukusios priespaudos auka, lietuvių tauta niekada nepaliovė mąstyti ir dainuoti“[84].

[82] Stundžia B. (Rec.) – Blt., 1990, 26(1), p. 93–94.

[83] Ambrazas V. Vytautas Mačernis italų kalba. – Gimtasis kraštas, 1987. IX. 3–9 d.; Bradūnas K. Mačernis grįžo Italijon. – Draugas, 1988.II.27.

[84] Stundžia B. (Rec.) – Pergalė, 1990, 4, p. 176–178.

Tartum, pratęsdamas savo mažvydianą, Dinis išvertė ir Potencos universiteto darbuose paskelbė Justino Marcinkevičiaus dramą „Mažvydas". Šiai publikacijai parašė taip pat išsamią įžangą[85].

Atskira knyga išleista ir buvusio Lietuvos užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio atsiminimų „Lietuva lemtingaisiais 1939–1940 metais" vertimas. Itališkai ji pavadinta „Suniokota žemė" („La terra strappata. Lituania 1939–1940, gli anni fatali". Viareggio, 1990). J. Urbšys itališkam knygos leidimui parašė specialią pratarmę[86].

Italai turėjo progą susipažinti ir su Tomo Venclovos poezija. Knygoje pavadintoje „Penkiasdešimt vienas eilėraštis ir vienas laiškas" („Cinquantuno poesie e una lettera". Bologna, 2003). Vertimai pateikiami pagrečiui su lietuviškais tekstais. Spausdinamas taip pat programinis poeto laiškas Czesławui Miłoszui. Skelbiami sudarytojo komentarai ir straipsnis „Priartėjimas prie Tomo Venclovos"[87].

Į italų kalbą Dinis išvertė taip pat Sigito Gedos, Gintaro Grajausko, Kornelijaus Platelio, Vytauto Mačernio poezijos rinktines, didžiulę lietuvių poezijos rinktinę „Dvidešimtojo amžiaus antrosios pusės lietuvių poezijos žemėlapis" („Mappa della poesia lituana del secondo Novecento". Bologna, 2006, I–II). Septintojo dešimtmečio kartos 22 poetai pristatomi knygoje „Mappa della poesia lituana del terzo Novecento" (Bologna, 2010).

Dinis taip pat yra išvertęs Juozo Apučio, Birutės Baltrušaitytės, Broniaus Radzevičiaus, Danieliaus Mušinsko, Tomo Sauliaus Kondroto ir kt. kūrinių.

Lietuvos vertėjų asociacija 2007 m. Diniui paskyrė Švento Jeronimo premiją[88]. Tais pat metais jam buvo įteikta ir Poezijos pavasario premija.

Įvairiems italų enciklopediniams leidiniams jis parašė dešimtis straipsnių apie mūsų rašytojus.

[85] Dini P. U. Sul *Mažvydas* di Justinas Marcinkevičius invito alla lettura. – Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia. Università degli Studi della Basilicata, 1992–1993, p. 151–218.

[86] Bogušis V. Italai skaito apie Lietuvą. – Literatūra ir menas, 1990.IV.7; Stundžia B. Приближение к Европе. – Вильнюс, 1990, 10, с. 172–174.

[87] Ambrazas V. Tomas Venclova italų kalba. – Literatūra ir menas, 2003.VIII.11.

[88] Stundžia B. Tarp trijų baltiškųjų stichijų: Šv. Jeronimo premijos laureatas Pietras Dinis. – Literatūra ir menas, 2007 m. spalio 5 d.

Į italų kalbą Dinis vertė ir latvių rašytojų kūrinius. Taip pat jis parengė „Kišeninį latvių-italų, italų-latvių žodyną" (Latviešu-italiešu-latviešu kabatas vārdnīca". Rīga, 2004). Jame yra ir trumpa latvių kalbotyros apžvalga.

Dinis yra ir geriausios informacinės knygos, išleistos italų kalba, apie Baltijos kraštus autorius. Tai jo knyga „Baltijos žiedas" („L'anello baltico. Profilo delle nazioni baltiche Lituania, Lettonia, Estonia". Genova, 1991). Joje aprašoma trijų Pabaltijos tautų istorija nuo seniausių archeologinių duomenų iki „Baltijos kelio" 1989 metais[89].

1994 m. išleista kita Dinio informacinio pobūdžio knyga „Baltijos respublikos" („Repubbliche baltiche". Milano, 1994).

Ypač įdomiai parašyta Turino knygų mugei skirta knyga apie Lietuvą „Lietuvos žiedas" („L'anello Lituano" (Livorno, 2007)[90].

Kartu su Bonifacu Stundžia Dinis parengė italų kalbininkų Giacomo Devoto ir Giuliano Bonfantės baltistikos problemoms skirtas knygas („Baltistikos raštai. Scritti baltistici". V., 2004, 2008).

1995 m. Dinis su Nikolajumi Michailovu įkūrė žurnalą „Res Balticae". Jis taip pat yra žurnalų „Baltistica", „Archivum Lithuanicum", „Baltu filoloģija" redaktorių kolegijų narys.

Baltistikos problemoms skirtus pranešimus kalbininkas skaitė daugybėje įvairių pasaulio šalių vykusių konferencijų, taip pat įvairių šalių universitetuose jis skaitė paskaitas kaip kviestinis profesorius.

2002 m. Dinis buvo apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu. 2010 m. jam įteiktas Baltijos šalių mokslų akademijų medalis.

2003 m. kalbininkas buvo išrinktas Latvijos, 2007 m. – Lietuvos, 2010 m. Göttingeno mokslų akademijos užsienio nariu, 2005 m. Vilniaus universitetas jam suteikė garbės daktaro laipsnį.

Galima džiaugtis, kad Lietuvių kalbos institutas išleido Dinio darbų rinktinę lietuvių kalba „Baltų filologijos studijos" (V., 2010). Knygą sudarė Vytautas Ambrazas, parengė Artūras Judžentis, vertė Rasa Klioštoraitytė (iš italų kalbos), A. Judžentis (iš anglų kalbos), Loreta Vaičiulytė-Semėnienė (iš vokiečių kalbos), Agnė Judžentytė-Žalguvie-

[89] Stundžia B. (Rec.) – GK, 1992, 4–5, p. 24–25; Jurkevičius P. Pietro Dini'o žiedas naujajai Europai. – Kultūros barai, 1992, 2, p. 76–78; Subačius G. Pietro U. Dini'o „Žiedas Baltijai". – Santara, 1992, 2, p. 124–127.

[90] Subačius G. Pietro U. Dinio „Žiedas Lietuvai". – Literatūra ir menas, 2007. VI.15.

nė (iš prancūzų kalbos). Knygoje skelbiamos svarbiausios 1991–2007 m. baltų kalbotyrai skirtos italų kalbininko publikacijos, jo bibliografija, išsamus Bonifaco Stundžios įvadinis straipsnis, gražiai apibūdinantis ypač šakotą Dinio mokslinę veiklą ir jos reikšmę ne tik baltų kalbotyrai, bet apskritai lietuvių ir latvių tautų kultūrai.

Knygoje skelbiami darbai suskirstyti į tris pagrindines grupes: I. Lietuvių kalbos istorija (p. 67–117), II. Baltų tautos ir kalbos (p. 119–196), III. Baltų lyginamosios kalbotyros priešaušris (p. 197–345).

Savo knygą italų kalbininkas paskyrė Nikolajaus Mikhailovo atminimui, su kuriuo „bičiulystė tęsėsi visą tą laiką, kai buvo kuriami šios rinktinės tekstai, ir dar ilgiau".

Latvijos Mokslų akademija 2011 m. paskyrė jam Jānio Endzelīno premiją.

* * *

Italijos baltistiką pastaraisiais dešimtmečiais praturtino ir kiti šios šalies mokslininkai.

Sėkmingai čia darbavosi jaunas indoeuropeistas, Florencijos universiteto auklėtinis Alessandras Parentis.

Kalbininkas išleido „Italų-lietuvių, lietuvių-italų kalbų žodyną" („Dizionario Italiano-Lituano, Lituano-Italiano". Milano, 1994). Tai praktikos reikalams skirtas daugiau kaip 14 tūkstančių žodžių žodynėlis. Lietuvių kalbos žodžiai kirčiuoti, nurodomos kirčiuotės. Paaiškinamas tiek italų, tiek lietuvių kalbos žodžių sunkesnis tarimas. Esama ir geografinių pavadinimų. Pateikiamos trumpos abiejų kalbų gramatinės apžvalgos. Už žodyno peržiūrėjimą autorius dėkoja B. Žindžiūtei-Michelini, D. Monkevičiui ir M. T. Ademollo Gagliano[91].

Parentis tyrinėja Jono Bretkūno Biblijos vertimą. Jau paskelbė straipsnį apie įvardžiuotinių būdvardžių vartojimą šio vertimo Naujajame Testamente[92]. Florencijos kalbininkų ratelio penkiasdešimtmečio proga išleistame straipsnių rinkinyje išspausdintas Parenčio straipsnis apie lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių istoriją[93]. Su šia problema susijęs

[91] Jurkevičius P. (Rec.) – ReB, 1995, p. 207–208.

[92] Parenti A. Observations on the use of the definite adjective in Bretkūnas' translation of the New Testament. – ReB, 1995, p. 77–87.

[93] Parenti A. Osservazioni sulla storia dell'aggettivo determinato lituano. – Studi linguistici per i 50 anni del Circolo Linguistico Fiorentino e i secondi mille dibattiti 1970–1995. Firenze, 197–214; plg. t. p. Parenti A. L'aggettivo determi-

ir jo straipsnis apie tokius lietuvių kalbos įvardžiuotinius vardažodžius kaip *dangujęjis, vienatyjis, várnųsiojis* ir kt.[94].

Domisi Parentis ir prūsų kalba. Ypač vertas dėmesio jo straipsnis apie vadinamąją prūsų kalbos artikelio problemą[95]. Trumpesnis šio straipsnio variantas paskelbtas ir lietuvių kalbą[96]. Įdomų straipsnį kalbininkas paskelbė apie prūsų kalbos priesagų *-sna, -senna, -sennis* darinius[97].

Žurnaluose „Ponto-Baltica" ir „Res Baltici" Parentis išspausdino įvairių baltistikos veikalų recenzijų bei anotacijų.

Šio jauno kalbininko straipsniams bei recenzijoms būdingas geras baltų kalbų faktinės medžiagos pažinimas.

1992 ir 1994 m. Parentis lankė lietuvių kalbos kursus Vilniaus universitete. Pirmuosius baltistikos pagrindus Florencijos universitete jam suteikė M. T. Ademollo Gagliano. Pirmoji Parenčio disertacija buvo skirta senosios graikų kalbos vediniams su priesaga *-ad-* (vadovas C. A. Mastrellis). Antrojoje disertacijoje Parentis nagrinėjo apibrėžtumo ir neapibrėžtumo kategoriją. Joje nemaža dėmesio skiriama ir lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartosenai.

Jau senokai lietuvių kalbos istorijos ir apskritai baltų kalbų problemomis domisi Loredana Serafini Amato[98]. Iš pastarųjų dešimtmečių darbų minėtinas jos straipsnis apie *esti* ir *yra* vartoseną XVI–XVII amžiaus lietuvių religinėje literatūroje[99]. Vertingą straipsnį kalbininkė paskelbė apie Kristupo Sapūno ir Teofilio Gotlibo Šulco lietuvių kalbos gramatiką[100]. Ypač įdomi jos studija „Pastabos dėl diminutyvų sistemos formavimosi lietuvių liaudies dainose" („Osservazioni sul sistema di formazione dei diminutivi nei canti popolari lituani". Padova, 1989).

nato lituano e l'evoluzione delle marche di definitezza. – Determinatezza e indeterminatezza nelle lingue slave. Padova, 1995, p. 27–42.

[94] Parenti A. Suffixaufnahme – like phenomena in Lithuanian. – ReB, 1996, p. 65–76.

[95] Parenti A. Note sul problema dell'articolo prussiano. – PoB, 1995, 6, p. 71–87.

[96] Parenti A. Dėl prūsų kalbos artikelio. – Blt., 1995, 30(2), p. 81–86.

[97] Parenti A. Old Prussian abstract nouns in *-sna, -senna, -sennis*. – Auf. u. Meth., p. 129–142.

[98] L. k. t. ist., II, p. 232.

[99] Serafini Amato L. *Esti* e *yra* nella letteratura religiosa lituana del XVI e XVII secolo. – Annali della Facoltà di Lettere di Padova, 1979–1980, 4, p. 255–262.

[100] Serafini Amato L. Zum „Compendium Grammaticae Lithvanicae" von K. Sapūnas-T. Schultz. – Auf. u. Meth., p. 195–205.

Domino kalbininkę ir kai kurios senosios prūsų bei latvių kalbos problemos[101].

Italų kalbininkas Walteris Belardis išleido labai įdomų veikalą „Periferija" ir „Centras". Kai kurios istorinės kalbotyros „kalbos klausimo" antitezė" („Periferia" e „Centro". Un'antitesi nella „questione della lingua" di alcune storicità linguistiche" Roma, 1995), kuriame yra atskira dalis, skirta baltų tautų bendrinių kalbų susiformavimui („Il formarsi di lingue standard e di lingue comuni come processo storico politico-culturale. Il caso delle lingue baltiche", p. 85–131). Lietuvių ir latvių bendrinių kalbų susiformavimą kalbininkas mėgina spręsti kaip tam tikrą bendrosios kalbotyros problemą. Taip lietuvių bendrinės kalbos formavimąsi, kaip žinoma, yra nagrinėjęs ir vokiečių kalbininkas Eduardas Hermannas[102]. Tačiau Belardžio veikale ši problema aptariama gerokai platesniame kontekste. Čia pateikiama daug lietuvių, latvių kultūros istorijos faktų, statistikos duomenų, išryškinama Jono Jablonskio ir Jānio Endzelīno veikla. Lietuvių skaitytoją maloniai nuteikia ir tas faktas, kad veikale minimi lietuviški asmenvardžiai, vietovardžiai yra kirčiuoti[103].

Šios Belardžio studijos dalis buvo paskelbta ir atskiru straipsniu[104].

Baltų kalbų istorijos tyrinėtojams gali būti įdomūs ir kai kurie Belardžio retoromanų kalbos tyrinėjimai.

Italijos baltistiką labai pagyvino į šią šalį atvykęs ir jos piliečiu tapęs rusų kalbininkas Nikolajus Michailovas. Šis retų poliglotinių sugebėjimų mokslininkas gimė 1967 m. birželio 11 d. Maskvoje. 1989 m. Maskvos universitete baigė klasikinės filologijos specialybę. Dar studentas jis dalyvavo Vilniaus universiteto studentų kraštotyrininkų eks-

[101] Serafini Amato L. La terminologia religiosa dei due catechismi prussiani del 1545. – Museum Patavinum, 1985, 3, p. 155–176; Morfologia dei composti nominali del prussiano antico. – Europa Orientalis, 1992, 11, p. 197–222; Contributo allo studio dei composti nominali nell'antico lettone. – Studi slavistici in onore di Natalino Radovich. Padova, 1996, p. 285–305.

[102] Hermann E. Die litauische Gemeinsprache als Problem der allgemeinen Sprachwissenschaft. – Nachrichten der Geselschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Phil.-hist. Klasse, 1929, 1, p. 64–125.

[103] Dini P. U. (Rec.) – ReB, 1995, p. 204–205.

[104] Belardi W. Il formarsi di lingue standard come proceso storico politico-culturale. Il casso delle lingue baltiche. – Storia, antropologia e scienze del linguaggio, 1994, 9(2–3), p. 9–29.

pedicijose ir tobulai išmoko lietuvių kalbą[105]. 1988 m. Michailovas prie Lietuvos ambasados buvo suorganizavęs lietuvių kalbos kursus ir ypač sėkmingai juose dėstė. 1989–1990 m. jis mokėsi Slavistikos ir balkanistikos instituto aspirantūroje (vadovas akademikas Nikita Tolstojus). Tačiau dėl sveikatos problemų nebaigęs aspirantūros išvyko į Italiją. Nuo 1992 m. Michailovas Pisos universitete dėstė rusų kalbą ir slavų mitologiją. 1994–1996 m. šiuos dalykus jis dėstė ir Trento universitete.

1998 m. Leideno (Olandija) universitete Michailovas apgynė daktaro disertaciją „Ankstyvieji slovėnų kalbos paminklai" („Frühslowenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550). Amsterdam, 1998). Disertacijos vadovas jau mums pažįstamas įžymus olandų kalbininkas, nemaža nuveikęs ir baltistikos srityje Leideno universiteto profesorius Frederikas Kortlandtas.

Michailovas nuo 1998 m. buvo Udinės (šiaurrytinė Italija) universiteto profesorius, Slovėnų filologijos katedros vedėjas.

Baltistikai Michailovas daugiausia nusipelnė mitologijos darbais. Kaip jau buvo minėta, jis su P. U. Diniu sudarė baltų filologijos antologiją „Mitologia baltica" (Pisa, 1994). Baltistams naudinga ir jo sudarytoji slavų mitologijos antologija „Mitologia Slava" (Pisa, 1993). Ispanijoje išleistas jo sudarytas straipsnių rinkinys „Baltų ir slavų mitologija" („Baltische und slavische Mytologie". Madrid, 1998)[106]. Lietuviai baltų senovės tyrinėtojai, žinoma, labiausiai džiaugiasi jo sudaryta Vladimiro Toporovo knyga „Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai" (V., 2000; iš rusų kalbos vertė Erdvilas Jakulis).

Baltų mitologijos klausimais Michailovas paskelbė nemaža straipsnių[107], dalis jų paskelbta ir lietuvių kalba.

[105] „Aš irgi jaučiuosi bent pusiau lietuviu po visų tų „Ramuvos" ekspedicijų, kuriose dalyvavau" (plg. Mikhailov N. Žodis apie Vladimirą Toporovą. – V. Toporov. Baltų mitologijos ir ritualo tyrimai. V., 2000, p. 359).

[106] Laurinkienė N. Baltų ir slavų mitologijos kontūrai. – Kultūros barai, 1998, 10, p. 92–94.

[107] Mikhailov N. Das „gemischte" slawisch-baltische Pantheon von Christian Knauthe. – ReB, 1995, p. 115–139; Baltico-slovenica. Alcuni paralleli mitologici. – ReB, 1996, p. 151–178; Vieno šaltinio lingvistinės-mitologinės reabilitacijos klausimu. Jono Lasickio De Diis Samagitarum. – Naujasis židinys, 1997, XI–XII, p. 449–454; Балтийские боги в сербо-лужицком пантеоне А. Френцеля. – Б-с. иссл., 1997(1998), с. 392–399; Baltische Mythologie. Der aktualle Zustand der Forschung: Probleme und Perspektiven. – Auf. u. Meth., p. 409–416; Baltoslavų

Kalbininkams ypač turėtų būti įdomus Michailovo straipsnis apie ide. **nav / *nov* šaknies žodžius baltų bei slavų kalbose ir jų atspindžius šių tautų mitologijoje[108].

Kartu su P. U. Diniu Michailovas parengė baltų mitologijos bibliografiją[109].

Kaip jau buvo minėta, šie du kalbininkai įkūrė žurnalą „Res Balticae". Michailovas jame skelbė ir itališkosios baltistikos bibliografiją.

Derėtų pridurti, jog įvairiomis baltistikos problemomis domisi ir Michailovo motina – žymi rusų filologė Tatjana Civjan. Michailovui, kaip mokslininkui, didelės įtakos turėjo V. Toporovas, su kuriuo jis pradėjo bendrauti dar vaikystėje.

2000 m. Michailovui buvo suteikta Lietuvos pilietybė. Gaila, 2010 m. gegužės 25 d. Udinėje tragiškai baigėsi šio be galo talentingo mokslininko gyvenimas. Urna su pelenais sugrįžo į gimtąją Maskvą[110].

Michailovui prisiminti buvo išleistas straipsnių rinkinys „Salix sonora. Памяти Николая Михайлова" (Москва, 2011), kuriame skelbiami ir lietuvių filologų straipsniai.

Iš pačios jauniausios Italijos baltistų kartos jau spėjo gražiai užsirekomenduoti Paola Cotticelli-Kurras. 2002 m. šiai kalbininkei už Jono Bretkūno raštų tyrinėjimą buvo įteikta Hamburgo forumo „Pro Baltica" Bretkūno Biblijos jubiliejaus proga įsteigta premija[111].

mitologija – baltų ir slavų mitologija – slovėnų mitologija. – Liaudies kultūra, 2001, 1, p. 7–18; Einige Anmerkungen zum Begriff „Baltisch-slavische Mythologie". – Asp., p. 206–225, ir kt.

[108] Mikhailov N. Lett. *nāve*, lit. *novis*, altslaw., altruss. **navī* u. a. Zum Problem der Realisierung eines baltoslawischen (Ur)stammes auf der mythologischen Ebene. – PoB, 1995, 6, p. 95–102.

[109] Materiali preliminari per una bibliografia della mitologia baltica (dal 1900). – ReB, 1997, p. 165–213.

[110] Zavjalova M. Nikolajui Michailovui – mokytojui ir draugui. – Liaudies kultūra, 2010, 3, p. 76–77; Sabaliauskas A. Nikolajų Michailovą išlydint (1967–2010). – Tautosakos darbai, 2010, 39, p. 262–265.

[111] Cotticelli-Kurras P. Morphosyntaktische Untersuchungen zur Bibelübersetzung von Johannes Bretke: Die Prominalform des Adjektivs in Bretkes Evangelien. – Auf. u. Meth., p. 171–194; plg. t. p. „Der himmlische Vater" im Altlitauischen. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 45–55; Der Tempuswechsel in den litauischen Märchen. – Asp., p. 69–88; Aspekte der morphosyntaktischen Interferenz in Bretke: Morphologische Lehnprägungen und syntaktische Übertragungen. – Navicula, p. 45–61.

Silvia Piccini paskelbė studiją apie nenominatyvinės sandaros pėdsakus lietuvių kalboje[112].

Lietuvių kalbos leksikos, sintaksės problemomis domisi Giovannis Gobberis[113].

Adriano Cerris paskelbė įdomų teorinį straipsnį „Baltų kalbų skaitvardžių morfosintaksinis elgesys skaitvardžio ir daiktavardžio junginyje dabartinės lietuvių ir latvių kalbos“[114].

Italijos lituanistiką pagyvino ir mūsų tautietės, Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijos, Vilniaus universiteto auklėtinės Birutės Žindžiūtės-Michelini[115] veikla. 1990 m. ji išleido monografiją „Lietuva“ („Lituanika“. Milano, 1990), kurioje yra ir trumpa lietuvių kalbos gramatikos apybraiža. Ypač vertingas jos „Lietuvių-italų kalbų žodynas“ (V., 2005). Jame esama apie 70.000 žodžių ir posakių. Parašytas jis remiantis „Dabartinės lietuvių kalbos žodynu“, ketvirtuoju jo leidimu (V., 2000), papildant šiuo metu plačiau vartojamais neologizmais, taip pat ir rečiau pasitaikančiais etnografizmais, istorizmais, dialektizmais. Įdomi jos „Lietuvių kalbos gramatika“ („Grammatica della lingua Lituana“. V., 2007). Tai ne tik lietuvių kalbos gramatinės struktūros aprašas, bet ir savotiškas praktinis lietuvių kalbos vadovėlis.

Kalbininkė tyrinėja senąją lietuvių raštiją. Italų spaudoje rašo įvairiais lietuvių kultūros, raštijos klausimais. Verčia grožinę lietuvių literatūrą. Lietuvių kalbą yra dėsčiusi Italijos aukštosiose mokyklose (nuo 2006 m. dėsto Parmos universitete). Ji padėjo Italijos visuomenei susipažinti su Lietuvos teatru. Ypač daug jai teko bendrauti su režisieriumi Eimuntu Nekrošiumi, kurio spektakliai Italijoje susilaukė didžiulio pasisekimo.

Italijos lituanistų gretas labai sustiprino Bolonijos universiteto auklėtinis Stefanas M. Lanza. 1996 m. jis baigė šio universiteto lotynų

[112] Piccini S. Traces of non-nominative alignment in Lithuanian: the impersonal constructions in Indo-European perspective. – Blt., 2008, 43(3), p. 437–461.

[113] Gobber G. Sui prestiti diretti dal tedesco nel 'Lexicon Lithuanicum'. – Lingue e culture in contato nel mondo antico e medievale. Brescia, 1993, p. 327–340; Entscheidungsfragesätze im Litauischen: Zu ihren Formen und Funktionen. – Auf. u. Meth., p. 289–296, plg. t. p. Michelini G. Die junge italienische Baltistik und ihre Vertreter. – Akt. Prob., p. 156–165.

[114] Cerri A. Morpho-syntactic behaviour of Baltic numerals in the *num.-n.* phrase: modern Lithuanian and Latvian. – Blt., 2010, 45 (2), p. 185–204.

[115] Peckus V. Rygiškiečiai – mokslo, meno ir kultūros veikėjai. Marijampolė, 2008, p. 363–364.

kalbos specialybės magistrantūrą. Nuo 1999 m. italų kalbą dėsto Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Parengė išsamų (apie 32 tūkstančių) „Lietuvių-italų kalbų žodyną" (V., 2003). Žodyną leidyklai recenzavo Pietras U. Dinis[116]. Kartu su Dalia Sirvydaite parašė pasikalbėjimų knygelę „Parlo Lituano. Manuele di conversazione italiano-lituano" (Milano, 2000)[117]. Domisi dabartinės ir istorinės lietuvių kalbos kirčiavimo problemomis[118].

Baigė Kauno Vytauto Didžiojo universiteto doktorantūrą ir 2010 m. apgynė disertaciją (vadovė Danguolė Mikulėnienė, vienas iš oponentų P. U. Dinis) „Italų kilmės žodžiai (italizmai) ir jų adaptacija lietuvių kalboje"[119].

Kažkaip simboliška, kad naująjį italų baltistikos žurnalą „Res Balticae" savo straipsniu pradėjo žymusis italų kalbininkas Giulianas Bonfantė[120], kurio straipsnis buvo išspausdintas ir pirmajame žurnalo „Studi Baltici" numeryje[121].

PRANCŪZIJA

Daniel Petit. Šimtametes prancūzų baltistikos tradicijas sėkmingai pratęsė, gal tiksliau sakant, atgaivino Danielis Petit.

Kalbininkas gimė 1967 m. liepos 15 d. Soissons mieste, Aisne departamente, Šiaurės Prancūzijoje. 1985–1988 m. klasikinę filologiją studijavo Reimso universitete. 1988–1994 m. studijas tęsė Aukštojoje pedagoginėje mokykloje (École Normale Supérieure) Paryžiuje. Magistro darbą rašė Sorbonos universitete. 1991–1992 indoeuropiečių kalbotyrą studijavo Vienoje. Grįžęs į Paryžių, Sorbonos universitete rašė daktaro disertaciją. Tuo pačiu metu (1993–1996) Nacionaliniame

[116] Jurkevičius P. (Rec.) – ReB, 2004(2005), 10, p. 279–281.

[117] Jurkevičius P. (Rec.) – ReB, 2001, 7, p. 231–234.

[118] Lanza S. M. Considerazioni sulla legge di Saussure-Fortunatov: limiti applicativi. – ReB, 2004, 10, p. 57–68; Kaip vertinti *asmēniškas,-a, asmēniškai*? – KK, 2004, 77, p. 112–118.

[119] plg. Lanza S. Italų kalba lietuvių kalboje: trumpa istorinė kalbų kontaktų apžvalga. – Suvalkija, 2010, 1(42), p. 21–23.

[120] Bonfante G. La posizione preistorica del baltico. – ReB, 1995, p. 7–11.

[121] Bonfante G. Una nuova formulazione della legge di F. de Saussure. – StB, 1931, 1, p. 73–91.

rytų kalbų ir civilizacijų institute (Institut national des langues et civilisations orientales) mokėsi lietuvių kalbos. Čia jo mokytojai buvo Michelis Chicouène, Laurynas Skūpas, Snieguolė Liberienė. 1996 m. gavo lietuvių kalbos diplomą.

1994–1997 m. Lille miesto universiteto Klasikinės filologijos katedros asistentas. 1996 m. apgynė daktaro, 2002 m. – habilitacinę disertaciją. Nuo 1997 m. Aukštosios pedagoginės mokyklos graikų ir indoeuropiečių kalbotyros profesorius. 2002–2003 m. lietuvių kalbą dėstė Nacionaliniame rytų kalbų ir civilizacijų institute. Nuo 2001 m. baltų kalbotyros paskaitas skaito ir Sorbonos universiteto Praktinėje aukštojoje mokykloje (École Pratique des Hautes Études). 2005 m. Petit paskiriamas Paryžiaus Aukštosios pedagoginės mokyklos Literatūros studijų (Des études littéraires) direktoriumi.

Daktaro disertacijos pagrindu išleido knygą „**Sụe-* senojoje graikų kalboje, sangrąžinio įvardžio šeima graikų ir kitose indoeuropiečių kalbose“ (**Sụe-* en grec ancien: la famille du pronon réfléchi. Linguistique greque et comparaison indo-européenne“. Louvain, 1999). Tai didžiulis (453 p.) veikalas, kuriame plačiai panaudojami ir lietuvių kalbos duomenys.

Habilitacinės disertacijos pagrindu išleista knyga „Apofonija ir gramatinės kategorijos baltų kalbose“ („Apophonie et catégories grammaticales dans les langues baltiques“. Louvain-Paris, 2004).

Pirmoji svarbesnė Petit'o publikacija buvo skirta graikų kalbos istorijai – „῾Εθνος ir jo semantinė raida graikų poezijoje nuo Homero iki Pindaro“[122].

Netrukus paskelbiama kalbininko studija, skirta įdomiai baltų kalbų leksikos problemai „Dėl liet. *Sámbaris* : ide. šaknis **bher-* rytų baltų kalbose“[123]. Liet. *sámbaris* 'sėjos baigimo ar derliaus nuėmimo proga daromos sudėtinės vaišės, piemenų vaišės per Sekmines, sudėti daiktai ar pinigai', *sambarys* 'senovės lietuvių žemės dievas' autorius sieja su ide. **bher-* 'nešti, gimdyti' šaknies žodžiais. Rytų baltų kalbose ši šaknis, kaip žinoma, turinti ir reikšmę 'berti, pilti birų daiktą'.

[122] Petit D. ῾Εθνος et son évolution sémantigue dans la poésie grecque d' Homère à Pindare. – Poésie et Lyrique Antiques. Actes du Colloque organisé par Claude Meillier à l' Université Charles de Gaulle. Lille, 1995, p. 161–177.

[123] Petit D. À propos du lituanien *Sámbaris* : la racine IE **bher-* en baltique oriental. – BSL, 1998, 93(1), p. 229–288.

Autoriaus nuomone, pirminė liet. *sámbaris* reikšmė buvo tam tikras žemdirbių ritualas, kurio pirmoji dalis buvo grūdų surinkimas, sunešimas, antroji – bendras jų bėrimas. Iš šios ritualo dalies ir galėjusi atsirasti šaknies *ber-* veiksmažodžio reikšmė 'berti grūdus', kuri vėliau apibendrinta jau apskritai 'berti' reikšme. Įdomi šaknies **bher-* semantinė raida slavų kalbose. Iš bendros baltams ir slavams rekonstruotos šaknies **sm̥-bher* 'surinkti' atsirado *sъborъ* 'susirinkimas (dvasininkų)', o paskui kaip gr. συναγωγή kalkė ir rus. *собор* 'soboras, katedra (svarbiausioji bažnyčia)'. Tenka pridurti, kad į liet. *sámbarės* ir s. sl. *sъborъ* ryšį dėmesį buvo atkreipęs ir P. U. Dinis[124].

Paryžiuje leidžiamame Aukštosios pedagoginės mokyklos lingvistiniame metraštyje „LALIES" (nuo 2001 m. Petit yra šio leidinio redaktorius) paskelbta kalbininko penkių dalių apibendrinamojo pobūdžio studija – tam tikras įvadas į lietuvių kalbą[125]. Jame autorius, apibūdindamas pagrindines lietuvių kalbos ypatybes, parodydamas jos raidą, pagrindinį dėmesį tartum, skiria tam, kas gali būti įdomiausia įvairių kalbų tyrinėtojams.

Pirmojoje dalyje aptariama baltų kalbų vieta indoeuropiečių kalbų tarpe, parodomos svarbiausios rytų ir vakarų baltų skirtybės, baltų kalbų ryšiai su Pabaltijo finų, slavų bei germanų kalbomis, trumpai apibūdinami pirmieji rašto paminklai. Antroji dalis skirta lietuvių kalbos fonologijai, daugiausia dėmesio skiriant balsių sistemai ir akcentuacijai. Ilgųjų ir trumpųjų, tvirtapradžių ir tvirtagalių balsių, dvibalsių bei dvigarsių skirtumai aprašomi morų teorijos pagrindu. Atkreipiamas dėmesys į itin sudėtingą lietuvių kalbos akcentuacijos struktūrą. Trečiojoje studijos dalyje nagrinėjama vardažodžio morfologija. Ypač įdomios autoriaus mintys apie bevardės giminės išnykimo poveikį linksniavimo tipams. Ketvirtoji dalis skiriama veiksmažodžio morfologijai, ypač dėmesį kreipiant diatezei ir pasyvui. Vidinės fleksijos panaudojimą tranzityvumo-intranzityvumo priešpriešai reikšti autorius laiko savitu baltų kalbų inovaciniu procesu. Produktyvia intranzityvumo raiškos priemone tam tikrais atvejais lietuvių kalboje tapo ir sangrąžinis formantas. Paskutinis veikalo skyrius skiriamas dalyvių sintaksei. Čia ypač plačiai remiamasi Vytauto Ambrazo tyrinėjimais. Lietuvių

[124] Dini P. U. A propos du vieux sl. *sъborъ*. – Analecta, p. 147–151.

[125] Petit D. Introduction au lituanien. – LALIES, Actes des sessions de linguistique et de lettérature à Aussois. Paris, 1999, 19, p. 7–135.

kalba yra išplėtojusi visas iš indoeuropiečių senovės paveldėtas dalyvių vartosenos galimybes[126].

Pats svarbiausias tiek lietuvių, tiek apskritai baltų kalbotyrai Petit veikalas yra jau minėtoji habilitacinio darbo pagrindu išleistoji knyga „Apofonija ir gramatinės kategorijos baltų kalbose".

Tam tikra prasme šis Petit veikalas yra jubiliejinis: mat prieš 120 metų Augustas Leskienas išleido savo metu ypač reikšmingą knygą „Lietuvių kalbos žodžių šaknies kaita" („Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen". Leipzig, 1884). Tiesą sakant, Petit domina ne toji apofonija, kurią tyrinėjo Leskienas – giminiškų žodžių šaknies balsių ar dvibalsių kitimas. Apofoniją čia autorius tyrinėja funkciniu atžvilgiu: jam rūpi vadinamoji gramatinė apofonija – pamatinių ir išvestinių formų apofonijos morfologiniai ir semantiniai santykiai. Pirmiausia jis aptaria šakninę apofoniją, susijusią su asmens kategorija, ir konstatuoja, kad baltų kalbose asmens kategorija niekada nebuvo susijusi su balsių kaita. Antrasis, pats didžiausias, monografijos skyrius tenka linksnio kategorijai. Autorius linkęs manyti, kad prabaltams šakninių žodžių paradigmoje galėjo būti nesvetimos apofonijos priešpriešos. Tačiau duomenys, leidžiantys įžvelgti senesnę apofonijos padėtį, sinchroninei apofonijos sistemai yra svetimi. Trečiajame skyriuje nagrinėjama skaičiaus kategorija. Baltų kalbose daiktavardžių vienaskaita ir daugiskaita (kaip ir dviskaita) niekada nėra susijusi su balsių kaita. Net atematinių veiksmažodžių skaičiaus raiška, su apafonija susijusi, pavyzdžiui, sanskrite (plg. skr. *ásmi* < ide. **h*$_1$*es-mi* 'esu' – skr. *smáḥ* < ide. **h*$_1$*s-me-* 'esame'), baltų kalboms nėra būdinga: čia visai paradigmai buvo įvestas vienaskaitos kamienas. Ketvirtasis monografijos skyrius skiriamas giminės kategorijai. Baltų kalboms taip pat nėra būdinga apofonija, susijusi su giminės kategorija. Akūtinę metatoniją (*varnas* ~ *várna, vil̃kas – vìlkė*), kuri tartum sutampa su balsių kaita, su senąja ide. apofonija sieti negalima, nes tai baltų kalbų naujovė. Penktajame skyriuje, tekusiame nuosakos kategorijai, autorius pabrėžia, kad iš visų gramatinių kategorijų rekonstrukcijos šios kategorijos rekonstrukcija kelia bene daugiausia problemų, nes nėra aišku, kiek nuosakų yra buvę ide. prokalbėje. Be to, baltų kalbose yra susiformavusių nuosakų, kurios visiškai (arba beveik visiškai) nesusijusios su ide. prototipu. Laiko kategorijos raiškoje, jai

[126] Ambrazas V. Nauji prancūzų mokslininko darbai apie lietuvių kalbą. – ALL(LKK), 2000, 42, p. 214–220.

skiriamas šeštasis monografijos skyrius, šakninė apofonija gyvuoja tik kaip atitinkama binarinė pora (panašiai esama ir nuosakos raiškoje).

Petit nuomone, galima išskirti keturis baltų kalbų apofonijos tipus: 1) kategorijos, kurios nuo ide. laikų neturi šakninės apofonijos ir jos pėdsakų nesama baltų kalbose, pavyzdžiui, asmens kategorija, 2) kategorijos, kurios ide. laikais galėjo turėti šakninę apofoniją, bet kuri nepaliko pėdsakų baltų kalbose – tai skaičiaus ir galbūt giminės kategorija, 3) kategorijos, kurios susijusios su senąja šaknies apofonija, tačiau baltų kalbose tai pasireiškia tik tam tikromis sąlygomis, pavyzdžiui, linksnio kategorija, 4) kategorijos, kurioms šaknies apofonija būdinga ide. laikais ir kurias baltų kalbos ne tik išlaikė, bet ir išplėtojo, pavyzdžiui, nuosakos ir laiko kategorijos.

Tarp ide. laikotarpio ir istoriškai paliudytų baltų kalbų turėjęs egzistuoti tarpinis 'protobaltiškasis' etapas, kurio metu gramatinė apofonija buvo labiau paplitusi, negu laikotarpiu, kai baltų kalbos buvo istoriškai paliudytos.

Suprantama, būtų nerealu reikalauti, kad autorius būtų sugebėjęs atsakyti į visus šią problemą liečiančius klausimus. Tačiau Petit knyga yra viena iš tų knygų, be kurios, anot šį veikalą recenzavusio Juozo Karaciejaus „ateityje negalės apsieiti nė vienas baltų kalbų tyrinėtojas“[127].

Tiesa, gal ne visiškai tikslu teigti, kad po Robert'o Gauthiot 1903 m. išleistos monografijos „Buivydžių šnekta“ („Le parles de Buividze“, Paris, 1903) naujos prancūziškos baltistikai skirtos monografijos reikėjo laukti visą šimtmetį. Čia reikėtų įterpti Raimond'o Schmittleino knygą „Lietuvių toponimija“ („Toponymie Lithuanienne“. Bade, 1948).

Petit jau yra paskelbęs daugybę kitų mažesnės apimties darbų, skirtų baltistikos problemoms. Pirmiausia čia gal reikėtų paminėti labai informatyvų jo straipsnį, skirtą baltų ir slavų kalbų ryšių klausimui[128]. Jame apžvelgiama, kaip į baltų ir slavų kalbinius ryšius žiūrėta nuo XVI a. iki mūsų laikų. Prisimenama Pilypas Ruigys, Gottfriedas Ostermeyeris, žymieji lyginamosios kalbotyros pradininkai Franzas Boppas, Augustas Schleicheris, Augustas Leskienas, Karlas Brugmannas, vėliau šia problema domėjosi Antoine'as Meillet, Janas Rozwadowskis, Jānis

[127] Karaciejus J. (Rec.) – ALL(LKK), 2005, 53, p. 111–116; plg. t. p. Schmalstieg W. R. (Rec.) – ReB, 2004(2005), 10, p. 265–271; Stundžia B. (Rec.) – Blt., 2005, 40(1), p. 113–118; Larsson J. H. (Rec.) – Kratylos, 2008, 53, p. 147–156.

[128] Petit D. Les langues baltiques et la question balto-slave. – Histoire, Épistémologie, Langage, 2004, 26(2), p. 7–41.

Endzelīnas, Reinholdas Trautmannas, Christianas S. Stangas, Ernstas Fraenkelis, Adolfas Erhartas, Viačeslavas Ivanovas, Vladimiras Toporovas ir kt. Aptariama 1908–1912 metų diskusija.

Domino kalbininką atskiros baltų kalbų leksikos problemos[129]. Jis mėgino kiek kitaip suformuluoti Leskieno dėsnį[130]. Tyrinėjo baltų kalbų bevardės giminės istoriją[131]. Domino jį graikų ir baltų kalbų priegaidžių ryšiai[132]. Labai įdomus jo straipsnis apie priesagos perkėlimus, kurių metu nauja leksema, vykstant leksemų pasikeitimui, perima senesnio žodžio priesagą[133]. Tokį procesą autorius linkęs įžiūrėti lietuvių kalbos žodžiuose *sviẽstas* (šio žodžio siejimui su Avestos *xšvid-* jis nelinkęs pritarti), *ruduõ*.

Remdamasis neseniai surasta rankraštine medžiaga Petit patikslino Ferdinando de Saussure'o lietuvių kalbos akcentuacijos tyrinėjimo procesą[134].

Pagaliau prancūzų kalbininkas, remdamasis naujai rastais rankraščiais, nustatė, kad Ferdinandas de Saussure'as 1880 metų liepos mėnesio pabaigoje ir rugpjūčio pradžioje lituanistinę medžiagą rinko Rytų Prūsijoje (Ragainėje, Tilžėje, Pilkalnyje)[135]. Apie šią garsiojo kalbininko kelionę Petit 2008 m. skaitė paskaitą Lietuvių kalbos institute.

[129] Petit D. Lit. *taũsti, čiùtnas* et le nom du 'peuple' en indo-européen. – BSL, 2000, 95(1), p. 119–146; Lit. *stuomuõ/stomuõ* et la théorie des laryngales. – HS(KZ), 2000, 113, p. 259–275; Lituanien *krienas*: étymologie radicale et histoire des mots. – HS(KZ), 2002, 115, p. 138–150; Vieux prussien *lagno*, lituanien *jeknos*: apophonie radicale et formation hétéroclitique. – ReB, 2002, 8, p. 67–91; Note sur le lituanien *kraĩtis*. – Prace Bałtystyczne, 2003, 2, p. 92–100; Gastgebung und Suppletivismus: Litauisch *svẽčias/viešnià*. – ReB, 2003(2004), 9, p. 121–146.

[130] Petit D. Abrègement et métatonie dans le futur lituanien: pour une reformulation de la loi de Leskien. – BSL, 2002, 97(1), p. 245–282; plg. t. p. Kortlandt F. Shortening and metatony in the Lithuanian future. – Blt., 2003, 37(1), p. 15–16.

[131] Petit D. À propos des 'adjectifs neutres' du lituanien: statut grammatical et fonctions syntaxiques. – BSL, 2001, 96(1), p. 285–310; Quelques observations sur les substantifs de genre neutre en vieux prussien. – Blt., 2000, 35(1), p. 29–43; Pronoms neutres et règle SVO en vieux prussien. – Blt., 2001, 36(2), p. 173–188.

[132] Petit D. Intonations grecques, intonations baltiques. – LALIES, 2004, 24, p. 205–228.

[133] Petit D. Suffix transfer in Baltic. – Blt., 2010, 45(2), p. 173–184.

[134] Petit D. New insights on Lithuanian accentuation from the unpublished manuscripts of Ferdinand de Saussure (1857–1913). – BLg, 2010, 1, p. 143–166.

[135] Petit D., Quijano Claudia Mejía. Du nouveau à propos du voyage de Saussure en Lituanie. – Cahiers Ferdinand de Saussure, 2008, 61, p. 133–157.

Nesvetimi mokslininkui ir latvių kalbos dalykai[136]. Pažymėtina, kad jis kartu su žmona, taip pat kalbininke, Justyna Petit parašė praktinį latvių kalbos vadovėlį „Kalbėkime latviškai" („Parlons letton". Paris, 2004).

Naujas svarbus prancūzų kalbininko baltistikos veikalas yra 2006 m. Indoeuropeistų vasaros mokykloje Berlyne skaitytų paskaitų pagrindu išleista knyga „Baltų kalbų tyrinėjimai" („Untersuchungen zu den baltischen Sprachen". Leiden, Boston, 2010).

Pirmiausia šioje knygoje išdėstoma visa tai, kas gali būti reikalinga būsimajam indoeuropeistui. Išdėstoma, kas baltų kalbas skiria nuo kitų indoeuropiečių kalbų, aptariami skirtumai tarp rytų ir vakarų baltų, supažindinama su prūsų kalbos tarmėmis, išvardijamos pagrindinės lietuvių ir latvių kalbų skirtybės, parodoma šių kalbų tarmių įvairovė, supažindinama su senaisiais lietuvių ir latvių kalbų tekstais. Atskirai aptariamos latvių, lietuvių, žemaičių ir prūsų kalbų intonacijos.

Kita knygos dalis nagrinėja klausimus, dėl kurių atsakymų vieningos nuomonės nėra ir galbūt negreitai bus. Tai baltų kalbų bevardės giminės istorija, ide. ilgųjų balsių intonacijos baltų ir slavų kalbose, kai kurie veiksmažodžių sistemos ginčytini klausimai ir kt.[137].

Petit paskelbė daugybę baltistikos veikalų recenzijų.

Prancūzų kalbininkas puikiai kalba lietuviškai. 2000 m. jis Vilniaus universitete lietuvių kalba skaitė įvairiems indoeuropeistikos klausimams skirtą paskaitų ciklą. Jo iniciatyva 2006 m. Paryžiuje buvo organizuota tarptautinė baltų kalbotyros konferencija, kurioje dalyvavo ir Lietuvos kalbininkai.

* * *

Savo pedagogine veikla lietuvių kalbotyrai daug nusipelnė jau mūsų minėtas Nacionalinio rytų kalbų ir civilizacijų instituto profesorius, buvęs šio instituto Rusų kalbos katedros vedėjas Michelis Chicouène'as. Kartu su mūsų romanistu Laurynu Skūpu jis parašė išsamų praktinį lietuvių kalbos vadovėlį „Kalbėkime lietuviškai" („Parlons lituanie". Paris, 1998). Chicouène'as kelis kartus ilgesnį laiką lankėsi Lietuvoje. 1990 m. dalyvavo Juozo Balčikonio minėjime Ėriškėse. Į prancūzų kalbą yra vertęs lietuvių poeziją.

[136] Petit D. À propos de quelques adverbes lettons. – ReB, 2001, 7, p. 85–92; Das lettische Verbum *nav* 'is nicht' und seine Herkunft. – ReB, 2004, 10, p. 113–126; plg. t. p. On the presentative particles in the Baltic languages. – Particles and connectives in Baltic. V., 2010, p. 151–170.

[137] Villanueva Svensson M. (Rec.) – Blt., 2010, 45(2), p. 364–369.

Janas Peteris Locheris. Šveicarijoje Ferdinando de Saussureo, Maxo Niedermanno, Alfredo Senno baltistikos tradicijas gražiai pratęsė Berno universiteto auklėtinis Janas Peteris Locheris.

Kalbininkas gimė 1934 m. rugpjūčio 1 d. Sumiswalde, Berno kantone, šveicaro pedagogo ir čekės motinos šeimoje. Lietuvių kalbos pramoko dar gimnazijoje savarankiškai iš Tilžės gimnazijos mokytojo, vieno iš Lietuvių literatūros draugijos steigėjų Maximiliano Vœlkelio vadovėlio („Litauisches Elementarbuch". Heidelberg, 1879). Kai šis buvo išstudijuotas, toliau teko mokytis iš lietuviams skirto vokiečių kalbos vadovėlio. Akstinas susidomėti šia kalba buvo patriotiškai nusiteikusios motinos pasakojimas, kad 1939 metų Čekoslovakijos okupaciją atjautė lietuviai.

1953–1959 m. Locheris slavistiką, klasikinę filologiją, lyginamąją kalbotyrą studijavo Berno universitete. 1956 m. vieną semestrą studijavo Vienoje. Čia pagrindinias jo studijų objektas buvo čekų ir lenkų kalbos. Kaip būsimajam baltistui Locheriui ypač reikšmingi buvo 1960–1961 mokslo metai, praleisti Pensilvanijos universitete Filadelfijoje, kur pagrindiniai jo mokytojai buvo Alfredas Sennas ir Antanas Salys. A. Sennas net ir savo „Lietuvių kalbos vadovo" („Handbuch der litauische Sprache". Heidelberg, 1966) prakalboje prisimena, kad jo tautietis padėjęs skaityti šio veikalo korektūras. 1964 m. Locheris stažavosi Helsinkio universitete. Čia, profesoriaus Valentino Kiparskio vadovaujamas, daugiausia dėmesio skyrė latvių kalbos studijoms. Švedijoje Lundo universitete jis nemaža bendravo su latvių filologu Karliu Draviņu ir kalbininke Velta Rūķe-Draviņa, Stokholmo universitete – su žymiuoju estu baltistu ir slavistu Peteriu Arumaa.

Ruošdamasis habilitacijai 1970 m. Locheris daug laiko praleido Vilniuje. Čia ypač rūpestingai jį globojo senosios lietuvių literatūros specialistas Jurgis Lebedys (1913–1970). Tais pat metais Maskvoje jam nemaža teko bendrauti ir su Viačeslavu Ivanovu.

1963–1983 m. Locheris darbavosi Neuchâtelio universitete (1964 m. docentas). Nuo 1970 m. kartu dėstė ir Berno universitete. Nuo 1983 m. dirbo tik Berno universitete. 1987 m. šio universiteto slavų ir baltų kalbų ir literatūrų ekstraordinarinis, nuo 1991 m. – ordinarinis profesorius.

1970 m. Berno universitete apgynė habilitacinį darbą „*Tauta* – europietiškos sąvokos „tauta“ atsiradimo istorija. I: Latvių kalba“ („Tauta – Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte des europäischen Begriffes 'Volk'. I: Lettisch“).

1999 m. Locheris pasitraukė į emeritūrą. Nuo 2000 m. jis kaip vizituojantis profesorius dar skaitė paskaitas Prahos Karlo universitete. 2000 m. Chabarovsko universitetas kalbininkui suteikė garbės daktaro laipsnį[138].

Svarbiausios baltistikos srities Locherio publikacijos vienaip ar kitaip yra susijusios su jo habilitaciniu darbu[139]. Šia tema šveicarų kalbininkas yra skaitęs pranešimus taip pat įvairiose tarptautinėse konferencijose. Remdamasis senaisiais lietuvių ir latvių rašto paminklais, jis parodo šio žodžio reikšmės raidą, santykį su kitais panašios reikšmės žodžiais šiose baltų kalbose, kitų kalbų įtaką.

Iš specialiai latvių filologijai skirtų kalbininko darbų minėtinas jo straipsnis apie latvių gamtiškosios dievybės *meža māte* 'miško motina' ir panašių kitų dievybių (*vēja māte, jūras māte*) kilmę. Panašių savokų autorius randa ir finų kalbose[140].

Locheris yra puikus ir lietuvių poezijos specialistas. Čia norėtųsi pacituoti mūsų poeto Sigito Gedos žodžius, kokį įspūdį jam padarė šveicarų profesorius, kai jie 1996 m. susitiko Berne Locherio organizuotame tarptautiniame kolokviume, skirtame rusų rašytojo Andrejaus Platonovo (1899–1951) kūrybai: „Neteko sutikti kito žmogaus, taip išmanančio lietuvių kalbotyros ir poezijos (!) pulsą, turinčio tiek energijos ir entuziazmo, pragmatizmo ir diplomatijos tam, kad „lietuviai pirmieji įeitų į dvasinius Europos namus“[141]. Apie lietuvių poeziją, jos kalbą, vertimo problemas Locheris paskelbė įdomių straipsnių[142].

[138] Sabaliauskas A. Janas Pėteris Locheris. – Žn. ir pr. p. 213–217.

[139] Locher J. P. Lettisch *tauta*, plur. *tauti* usw.: Varianten des Stammauslautes in ihrer Beziehung zur Wortbedeutung. – Don. Balt., p. 303–312; Daukša und Wujek. Eine vergleichende semantische Untersuchung im Litauischen und Polnischen. – ScSl, 1972, 18, p. 177–199; *Tauta* bei Bretke – Beobachtungen zur altlitauischen Lexik. – Arbeitspapiere des Instituts für Sprachwissenschaft der Universität Bern, 1972, 5, p. 14–18; Die „Darbay senuju Lituwiu yr Żemaicziu“ von Daukantas: zur Genese des Textes – eine Analyse auf der Grundlage des Wortfeldes *tauta – giminė*. – Blt., II priedas, 1977, p. 97–106.

[140] Locher J. P. *Meža māte* 'Waldmutter' und ähnliche göttliche Natur-Wesen. – Narmon' Gi, 1996, p. 21–26; Asp., 174–186.

[141] Geda S. Kolokviumas Berne. – Metai, 1996, 10, p. 156.

[142] Locher J. P. Nominale Determination und Basis-Focus-Gliederung. Probleme der Umsetzung von Litauischen ins Deutsche Texte von Mieželaitis, Bložė und

Jis taip pat sudarė ir su šveicarų poetu Ahlversu į vokiečių kalbą išvertė lietuvių poezijos antologiją – dešimt poetų po dešimt eilėraščių. Deja, knyga nerado leidėjo. Vėliau poetas mirė, ir knyga dienos šviesos neišvydo. Tiesa, kai kurie vertimai buvo paskelbti vokiečių periodikoje.

Kaip įdomią detalę galima paminėti, kad Locheris su G. Redardu išvertė ir žurnale „Cahiers Ferdinand de Saussure" (1973, 28, p. 11) paskelbė Kazimiero Jauniaus parašytą bet niekada neišsiųstą laišką F. de Saussure'ui[143].

Pastaruoju metu Locheris kartu su Markumi Roduneriu ir Tobijumi Privitelliu tyrinėjo kai kuriuos lietuvių ir rusų tarmių sintaksės ypatumus. Šiam reikalui šveicarų kalbininkai su šiuo metu lietuvių dialektologu dirbančiu Latvijoje Edmundu Trumpa rinko medžiagą Pakruojo, Biržų, Rokiškio, Zarasų, Švenčionių, Varėnos rajonuose.

Kartu su buvusiais mokiniais Simonu Christenu ir Bernhardu Wälchliu Locheris sudarė šiaurės rytų Europos kalbų tyrimo projektą (Narmon' Gi: Arbeitspapiere des Berner Projekts zur vergleichenden Darstellung der nordosteuropäischen Sprachen I, Bern, 1996).

Locherio darbo Berno universitete metu baltistika kaip lygiavertis studijų objektas buvo įtrauktas į šio universiteto Baltų ir slavų kalbų ir literatūrų instituto dėstomų dalykų sąrašą. Studijuojant slavistiką (ir baltistiką) lietuvių kalbą buvo galima rinktis kaip pagrindinę. Nereguliariai buvo dėstoma ir latvių kalba. Buvo sukaupta turtinga biblioteka, Locherio vadovaujami vyko įdomūs lietuvių literatūros seminarai. Pažymėtina, kad Locherio mokinio Christopho Zürcherio disertacija apie tarpukario literatūrinį avangardą išleista ir lietuvių kalba.

Locheris skaudžiai pergyveno, kad, jam pasitraukus į emeritūrą, Berno universitete baltistikos specialybė buvo panaikinta, jo puoselėtas Šveicarijos baltistikos tradicijas tik iš dalies tęsia jau kitų šalių mokslo įstaigose dirbantys mokiniai.

Patackas. – Cahiers Ferdinand de Saussure, 1987, 41, p. 127–144; Probleme der nominalen Determinierung-anhand von Übersetzungen moderner litauischer Dichtung in Deutsche: Marcinkevičius, Martinaitis, Cieškaitė. – Sym. Balt., p. 257–266; A. Kalanavičius septinto aštunto dešimtmečių poezijos kontekste. – Metai, 1998, 12, p. 94–97; Ausgespielte und finale Bedeutung bei K. H. Mácha, A. Platonov und J. Žengė. – The Olaf Broch Symposium. Oslo, 1998, p. 186–200; plg. t. p. Sužaistos ir laimėtos reikšmės K. H. Máchos, A. Platonovo ir J. Žengės tekstuose. – Šiaurės Atėnai, 2001, 3, p. 8–9.

[143] Liet. k. ist., I, p. 176.

2008 m. Locheris buvo apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi.

* * *

Jau galima kalbėti ir apie tam tikrą Locherio Šveicarijos baltistų mokyklą. Simonas Christenas 1995 m. Berno universitete apgynė disertaciją „Morfologinės ir sintaksinės lietuvių kalbos subjekto ypatybės“ („Morphologische und syntaktische Eigenschaften des Subjekts im Litauischen“. Bern, 1995). Disertacijos tema paskelbė straipsnių[144]. Kalbininkas Berno universitete dėstė ir lietuvių kalbą.

Ypač aktyviai darbuojasi Berhardas Wälchlis. Dar studijų metais Berno universitete kalbininkas 1994 m. ilgesnį laiką latvių dialektologiją ir latvių kalbos gramatiką studijavo Latvijos universitete Rygoje. 1997 m. baigęs Berno universitetą, studijas tęsė Stokholmo universitete, kur 2003 m. apgynė disertaciją („Co-compounds and Natural Coordination“). Disertacijos tema paskelbė straipsnių[145]. Nuo 1997 m. dirba Berno universitete. Dėsto suomių kalbą, baltistikos ir bendrosios kalbotyros dalykus, ne tik latviškai, bet gerai kalba ir lietuviškai.

Markus Roduneris dirba Lietuvių kalbos instituto Gramatikos skyriuje, taip pat dėsto Šiaulių universitete. Kartu su Veslava Čižik-Prokaševa paskelbė straipsnį apie lietuvių kalbos skaičiaus kategoriją[146]. Į vokiečių kalbą verčia grožinę ir mokslinę lietuvių literatūrą.

[144] Christen S. Nicht-agentische Partizipien im Litauischen und Marischen. – Christen S., Locher J. P., Wälchli B., Narmon' G., Bern, 1996, p. 33–41; Unpersönliche Konstruktionen und sekundäre Personifizierung. – LgB, 1998, 7, p. 51–61; Genitive positions in Baltic und Finnic languages. – The Circum-Baltic Languages. Typology and Contact 1–2, red. Dahl Ö., Koptijevskaja-Tamm M. Amsterdam/Philadelphia, 2001, p. 499–520.

[145] Wälchli B. Der Synkretismus der Lokalkasus im Lettischen und Livischen. – LgB, 1998, 7, p. 207–228; Latvių ir lyvių kalbų leksinių reikšmių suartėjimas ir jo reikšmė baltų kalbų klasifikacijai. – Blt., V priedas, 1998, p. 233–244; Two cases of recessive modality in the NEE area: external recessity deriving from modal verbs and the Latvian debitine as a case of parallel grammaticalization. – Christen S., Locher J. P., Wälchli B. – Narmon' G., Bern, 1996, p. 42–51; Lexical evidence for the parallel development of the Latvian-Livonian verbparticles. – The Circum-Baltic Languages. Typololy and Contact 1–2, red. Dahl Ö., Koptijevskaja-Tamm M. Amsterdam/Philadelpia, 2001, p. 413–442.

[146] Roduner M., Čižik-Prokaševa V. Skaičiaus kategorija. – Liet. k. gr. d., 4, p. 67–100.

Galėtume džiaugtis, kad pastaraisiais dešimtmečiais baltistikos geografija pasiekė ir Pirėnų pusiasalį. Pirmasis ispanų kalbininkas šiek tiek pradėjęs domėtis lietuvių kalba buvo Salamankos universiteto (Universidad de Salamanca) klasikinių kalbų profesorius Francisco Villaras. Lietuvių kalbos faktais jis operuoja kai kuriuose savo indoeuropeistikos darbuose[147], įdomus jo straipsnis apie Pirėnų pusiasalio keltų pėdsakus yra paskelbtas Williamui Schmalstiegui pagerbti skirtame straipsnių rinkinyje[148].

O baltistikos istorijoje savo vardą jau tvirtai įsirašė Madrido universiteto (Universidad Complutense de Madrid) auklėtinis Miguelis Villanueva Svensson. Šiame universitete 1996 m. jis baigė klasikinės filologijos, 2003 m. – slavų filologijos specialybes. Toliau sekė doktorantūra Madrido, stažuotės Harvardo, Vienos, Kalifornijos (Los Andžele), Vilniaus, Maskvos Lomonosovo, Kauno Vytauto Didžiojo universitetuose, 2003 m. Madrido universitete apginta disertacija „Rūšies kategorija indoeuropiečių veiksmažodžio sistemoje“ („La categoria de voz en el sistema verbal indoeuropeo“).

2003–2008 m. kalbininkas dėstė Vytauto Didžiojo universitete, nuo 2010 m. jis Vilniaus universiteto docentas, taip pat ir žurnalo „Baltistica“ redakcijos narys.

Šis puikius indoeuropeistikos pagrindus turintis kalbininkas daugiausia domisi baltų kalbų veiksmažodžio istorijos problemomis[149]. Mėgino

[147] Villar F. On the Origin of Person Marking in Indo-European Verbal System. – Blt., 1990, 26(1), p. 4–14; The Indo-European vowels /a/ and /o/ Revisited. – Comparative-Historical Linguistics. Indo-European and Finno-Ugric III. Amsterdam/Philadelphia, 1993, p. 139–160; A further dialectal variant of the Indo-European *ăp-* 'water/river'. – IF, 1997, 102, p. 84–107.

[148] Villar F. The Celtic language of the Iberian Peninsula. – In H. of Schmalstieg, p. 243–273.

[149] Villanueva Svensson M. Lithuanian *miegóti* 'sleep'. – Blt., 2004, 39(2), p. 179–187; The Baltic *ē*-preterit revisited. – Blt. VI priedas, 2005, p. 239–252; Old Lithuanian *pamę(d)mi* 'imitate'. – Blt., 2006, 41(1), p. 95–97; Traces of **o*-grade middle root aorists in Baltic and Slavic. – HS, 2006, 119, p. 295–317; Lithuanian *žinóti* 'to know'. – Blt., 2008, 43(2), p. 175–199; Baltic *sta*-presents and the Indo-European desiderative. – IF, 2010, 115, p. 204–233.

jis taip pat aiškinti baltų ir slavų kalbų *sk̂ kilmę[150]. Ypač įdomus jo straipsnis apie indoeuropiečių ilguosius balsius baltų ir slavų kalbose[151], kuriame jis kritiškai įvertina vadinamąjį „tradicinį" ir Leideno mokyklos atstovų aiškinimą. Villanueva Svensson linkęs pritarti „tradiciniam" aiškinimui. Pagrindinė jo straipsnio išvada, kad ide. ilgieji balsiai dėsningai gavo akūtinę priegaidę, o cirkumfleksinė apsiriboja dviem specifinėmis pozicijomis: žodžio galas ir vienskiemenės žodžių formos.

Labai vertingas yra Villanuevos-Svensson su baltistikos problemomis susijusių indoeuropeistikos veikalų recenzijos.

IZRAELIS

Lietuvių kalbotyra jau turi savo atstovą ir Jeruzalės hebrajų universitete: dabartinės lietuvių kalbos problemomis čia domisi Lea Sawicki[152].

Buvusi Vilniaus universiteto docentė, anglistė Nedda Kameneckaitė, apsigyvenusi Izraelyje, paskelbė straipsnių lietuvių kalbos leksikos klausimais[153]. Išleido monografiją „Darbo pasaulis kaip jis atsispindi idiomose, pagrįstose anglų, prancūzų, vokiečių, rusų ir lietuvių kalbos frazeologizmais" („The World of Work as Reflected in Idioms Based on English, French, German, Russian and Lithuanian Phraseologies". Graz, 1990)[154].

[150] Villanueva Svensson M. Indo-European *sk̂ in Balto-Slavic. – Blt., 2009, 44(1), p. 5–24.

[151] Villanueva Svensson M. Indo-European long vowels in Balto-Slavic. – Blt., 2011, 46(1), p. 5–38.

[152] Sawicki L. Constructions containing designations of parts of the body in Lithuanian. – IF, 1995, 100, p. 214–222; Expressions of inalienability in Modern Lithuanian. – LgB, 1996–1997, 5–6, p. 37–43; Neuter passive participle in Modern Lithuanian. – In H. of Schmalstieg, p. 157–164.

[153] Strazhas-Kameneckaitė N. The concept of word in Lithuanian *hand, finger*, and *nail* idioms. – La main at les doigts dans l'expression linguistique. Actes de la Table Ronde Internationale du CNRS. Paris, 1981, p. 327–333; Lithuanian idioms with the noun *ranka* (hand). – JBS, 1981, 12, p. 354–361; The mechanism of semmantic field building in Lithuanian phraseology. – Annali del Seminario di Studi dell Europa Orientale. Roma, 1982–1987, 1, p. 85–99; Phraseological expression of the concept of work in Lithuanian. – Lingua. Haarlem, 1986, 56(3–4), p. 317–333.

[154] Schmalstieg W. R. (Rec.) – Lituanus, 1990, 36(3), p. 87–89.

JUNGTINĖS AMERIKOS VALSTIJOS

Jungtinėse Amerikos Valstijose per pastaruosius kelis dešimtmečius aktyviausias lietuvių kalbos ir apskritai baltų kalbų tyrinėtojas buvo Pensilvanijos valstybinio universiteto (University Park) profesorius **Williamas Riegelis Schmalstiegas**[1]. Šiame universitete jis profesoriavo nuo 1965 m. iki 2002 m. (iki pasitraukimo į pensiją).

Po Marijos Gimbutienės 1982–1984 m. Schmalstiegas pirmininkavo Baltų studijų plėtros asociacijai (Association for the Advancement of Baltic Studies, AABS). Be kita ko, per visą šios organizacijos veiklą jis buvo vienintelis ne Pabaltijo tautų kilmės mokslininkas, ėjęs šias pareigas.

1983 m. Pensilvanijos valstybinis universitetas Schmalstiegą apdovanojo Humanities medaliu.

1986 m. Schmalstiegas, kaip Fulbrighto ir Tarptautinio tyrinėjimo ir keitimosi tarybos (International Research and Exchange Board) stipendininkas, keturis mėnesius praleido Lietuvoje, darbavosi Lietuvių kalbos ir literatūros institute, Vilniaus universitete klausė įvairių lietuvių kalbotyros paskaitų.

1990 m. Baltimorėje Lietuvos vyčiai jį apdovanojo žyminiu Friend of Lithuania (Lietuvos draugas). Tais pačiais metais mokslininkui buvo malonus ir kitas įvykis: Mineapolio (Minesotos valstija) privati gimnazija (Breck School) jį išrinko „distinguished alumnus" („pasižymėjęs auklėtinis").

1991 m. Schmalstiegas rinko Amerikos mokslininkų parašus peticijai JAV prezidentui, kad būtų pripažinta Lietuvos nepriklausomybė[2].

[1] Liet. k. t. ist., II, p. 238–242; Sabaliauskas A. Amerikiečių baltistas. – Mokslas ir gyvenimas, 1989, 10, p. 14–15; Ambrazas V. Padėkos diena. – Dienovidis, 1999, spal. 8–21; Sabaliauskas A. Pamilęs Lietuvą ir lietuvišką duoną. – Draugas (Chicago), 1999, spal. 2; Sabaliauskas A. Žodžiai atgyja. V., 2000, p. 204–209; Baldi Ph. William R. Schmalstieg: The man and the scholar. – In H. of Schmalstieg, p. XI–XXI.

[2] Tą patį 1922 m. darė ir kitas žymus amerikiečių kalbininkas Haroldas Hermannas Benderis, plg. Liet. k. t. ist., I, p. 236–237.

1994 m. rugsėjo 16 d. Vilniaus universitetas, švęsdamas savo 415 metų jubiliejų Schmalstiegui kartu su Maskvos baltistu Vladimiru Toporovu, Vatikane dirbusiu įžymiu Lietuvos istorijos tyrinėtoju Paulium Rabikausku ir JAV politologu Tomu Remeikiu suteikė garbės daktaro laipsnį.

Schmalstiegas yra labai darbštus ir plačių interesų mokslininkas. Štai 1983 m. išėjo jo knygos „Senosios bažnytinės slavų kalbos įvadas" („An Introduction to Old Church Slavic". Columbus, Ohio, 1983) naujas išplėstas ir pataisytas leidimas. Išleistas „Senosios rusų kalbos įvadas" („An Introduction to Old Russian". Washington, 1995). Tai labai gerai metodiškai parengti, išsamūs šių disciplinų vadovėliai. Kartu su Warrenu H. Heldu (Jr.) ir Janeta E. Gertz jis išleido „Hetitų kalbos pradžiamokslį" („Beginning Hittite". Columbus, Ohio, 1988). Atskira knyga išleista ir Schmalstiego studija „Veikėjo kilmininkas indoeuropiečių kalbose" („A Student guide to the genitive of agent in the Indo-European languages". Washington, 1995).

Mums iš pastaraisiais dešimtmečiais paskelbtų Schmalstiego knygų svarbiausios yra „Lietuvių kalbos istorinė sintaksė" („A Lithuanian historical syntax". Columbus, Ohio, 1988) ir „Istorinė baltų kalbų veiksmažodžio morfologija" („The historical morphology of the Baltic verb". Washington, 2000).

Apie „Lietuvių kalbos istorinę sintaksę" žymiausias mūsų istorinės sintaksės tyrinėtojas Vytautas Ambrazas yra pasakęs, kad tai „pirmasis apibendrinamas istorinės sintaksės darbas anglų kalba, tiesiantis tiltą tarp lituanistikos ir anglų kalba kuriamos diachroninės kalbotyros" (Blt., 1989, 25(1), p. 84). O tai ypač svarbu, nes apibendrinamuosiuose indoeuropiečių sintaksės veikaluose lietuvių ir apskritai baltų kalbų duomenys, pasižymintys ypatingu archajiškumu, ligi šiol toli gražu nebuvo pakankamai panaudojami.

Pirmojoje knygos dalyje (p. 1–127) Schmalstiegas aprašo lietuvių kalbos dalyvių vartoseną ir raidą. Čia, daugiausia remdamasis V. Ambrazo tyrinėjimais, jis aptaria atributines veikiamųjų ir neveikiamųjų dalyvių konstrukcijas, aiškina pusdalyvio kilmę, konstrukcijas su jungtuku *ir* tarp dalyvio ir veiksmažodžio, konstrukcijas su jungiamaisiais žodžiais, nominativus cum participio, datavus cum participio, absoliutines konstrukcijas. Pagal dalyvių formas aptaria predikatinę vartoseną.

Toliau (p. 128–272) pagal atskirus linksnius aptariami linksnių vartosenos ypatumai. Kiekvieno linksnio vartosena detalizuojama atskirais skyreliais. Štai kaip, pavyzdžiui, aptariamas datyvo linksnis:

Veiksmažodinis datyvo linksnis: Papildinio datyvas su veiksmažodžiais, reiškiančiais nustebimą. Papildinio datyvas su veiksmažodžiais, reiškiančiais 'suprasti', 'paklusti', 'viešpatauti' ir kt. Datyvas su *gélbėti*. Veiksmažodžių, valdančių datyvą, pasyvizacija. Netiesioginis papildinys. Datyvas, reiškiantis kieno nors buvimo tikslą. Tikslo datyvas su infinityvu. Tikslo datyvo konstrukcijų klasifikacija. Infinityvo indoeuropietiškoji kilmė. Beasmenių veiksmažodžių datyvo subjektas.

Jungties veiksmažodžių subjekto ir tarinio datyvas. Subjekto datyvas su bendratimi reikalingumui išreikšti. Datyvas, išreiškiantis visumą ir dalį.

Daiktavardinis datyvas: Nuosprendžio datyvas. Lyginimo datyvas. Datyvas laikui reikšti. Turėjimo datyvas (plg. p. 203–230).

Prielinksnių konstrukcijų apžvalgoje (p. 273–298) Schmalstiegas daugiausia remiasi Ernsto Fraenkelio, Jono Palionio, Jono Šukio, Zigmo Zinkevičiaus darbais. Tačiau kai kur jis atkreipia dėmesį ir į kitų tyrinėtojų anksčiau nepastebėtas detales.

Skyriuje apie būdvardį (p. 299–309) daugiausia dėmesio skiriama įvardžiuotinių būdvardžių vartosenai. Pateikiami įvairūs jų vartosenos pavyzdžiai senuosiuose raštuose, bendrinėje kalboje, tarmėse. Lietuvių kalbos įvardžiuotiniai būdvardžiai lyginami su kitų indoeuropiečių kalbų panašiomis konstrukcijomis. Nagrinėjamos atskirų tyrinėtojų pažiūros į vis dar daug ginčų keliančią šių konstrukcijų su įvardžiu **jo* pirminę reikšmę.

Paskutiniuose knygos skyreliuose (p. 310–327) apibūdinami žodžių tvarkos modeliai. Čia autorius daugiausia remiasi V. Ambrazo straipsniu „Dabartinės lietuvių kalbos žodžių tvarkos modeliai" (MA Darbai, 1986, 3(96), p. 92–102) ir pritaria minčiai, jog lietuvių kalbos žodžių tvarka neatitinka schemų, kurias sintaksinės tipologijos atstovai laiko universaliomis.

Zigmas Zinkevičius dar 1981 m. rašė: „Lietuvių kalbos istorinės sintaksės kaip susiformavusios mokslinės disciplinos dar nėra. Ji tik šiuo metu kuriama. Bemaž iki pastarųjų laikų diachroninės kalbotyros specialistai istorinės sintaksės problemomis nedaug tesidomėjo, maža jas tyrinėjo. Ši sritis buvo labai apleista"[3].

Ši situacija daug nepasikeitė ir po Schmalstiego veikalo išleidimo. Jo veikale dar toli gražu neišnagrinėtos visos lietuvių kalbos istorinės

[3] Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos istorinė gramatika. V., 1981, II, p. 203.

sintaksės problemos. Jame daugiausia pasitenkinama tomis sritimis, kuriomis iki šiol buvo daugiausia domėtasi. Tačiau šiuo veikalu žengtas žingsnis į priekį. Ypač svarbu, kad čia išsamiai aptartais lietuvių kalbos faktais galės remtis kitų kalbų ir apskritai istorinės indoeuropiečių sintaksės tyrinėtojai. Tiek senųjų raštų, tiek dabartinės kalbos pavyzdžius Schmalstiegas labai tiksliai išverčia į anglų kalbą. Dabartinės kalbos pavyzdžiai yra sukirčiuoti (kirčiuojami net tie, kurie atitinkamuose šaltiniuose nebuvo kirčiuoti). Stangdamasis būti labai tikslus, kalbininkas pateikia net pilną atskirų žodžių bei jų formų registrą.

Schmalstiego veikalas buvo plačiai aptartas ir teigiamai įvertintas baltų kalbų tyrinėtojų[4].

Istorinės lietuvių kalbos sintaksės problemoms yra skirta ir daugybė Schmalstiego straipsnių. Juose jis mėgina spręsti labai sudėtingas ne tik lietuvių, bet ir apskritai indoeuropiečių sakinio struktūros problemas. Jo nuomone, seniausia indoeuropiečių sakinio struktūra yra buvusi pusiau ergatyvinė. Tokios konstrukcijos paralelių jis randa ir gruzinų kalboje. Savo pažiūras indoeuropiečių kalbos ergatyvinių konstrukcijų klausimu Schmalstiegas bene išsamiausiai išdėstė Japonijos kalbininkų žurnale paskelbtame straipsnyje[5]. Taip šią idėją jis formuluoja viename savo lietuviškame straipsnyje: „Daugelis indoeuropiečių kalbų kilmininko vartojimo atvejų paaiškinami kilme iš veikėją žyminčio linksnio. Senoji, iš dalies ergatyvinė indoeuropiečių sintaksė ilgainiui buvo visiškai pakeista taip, kad arba galininkinis papildinys (aku-

[4] Ambrazas V. (Rec.) – Blt., 1989, 25(1), p. 83–88; Fennell T. S. (Rec.) – GL, 1989, 29(2), p. 131–133; Grazevicz G. (Rec.) – Lituanus, 1989, 35(3), p. 87–93; Eckert R. (Rec.) – Kratylos, 1990, 35, p. 172–175; Holvoet A. (Rec.) – IF, 1992, 97, p. 373–376; Stefański W. (Rec.) – Contrib., p. 105–110.

[5] Schmalstieg W. R. Applications of the notion of ergativity to the Indo-European languages. – Gengo Kenkyu, 1989, 96, p. 1–22; plg. t. p. The shift of intransitive to transitive passive in the Lithuanian and Indo-European verb. – Blt., 1982, 18(2), p. 119–134; The genitive with verbs denoting 'to fill': partitive or ergative? – Blt., 1984, 20(2), p. 136–140; Indo-European verbs with the suffix *-ē*. Evidence of ergative syntax in Latin and Lithuanian. – Blt., 1986, 22(1), p. 4–10; Ergativity, language universals and transitivity: A reply to criticism. – Blt., 1987, 23(2), p. 120–125; The intransitive nature of the Indo-European verb. – Linguistica e Filologia. Atti del VII convegno Internacionale di Liguisti. Brescia, 1987, p. 511–516; *Tėvas dirbta*?! – A misinterpretation. – LgB, 1993, 2, p. 39–45; Again the Baltic genitive of agent. – LgB, 1994, 3, p. 13–19; Further thoughts on genitive constructions. – Blt., 1999, 34(1), p. 23–35, ir kt.

zatyvinis objektas) pakeitė veikėjo kilmininką, arba etimologiškai motyvuotas veikėjo kilmininkas buvo įvairiai reinterpretuotas kaip tam tikrų veiksmažodžių (atsiminimo, suvokimo, percepcijos) papildinys, reiškiąs tikslą, turįs dalies reikšmę ir t. t."[6]

Šioms problemoms skirta ir jau mūsų minėta Schmalstiego knyga „Veikėjo kilmininkas indoeuropiečių kalbose".

Baltų kalbų veiksmažodžio sistemos, jos morfologijos problemos Schmalstiegą, galima sakyti, domino nuo pat jo mokslinės veiklos pradžios. Šia tema jis yra paskelbęs daugybę straipsnių, iš kurių ypač minėtina puiki studija apie prūsų kalbos veiksmažodžio sistemą[7].

Svarbiausias kalbininko šios srities tyrinėjimas yra monografija „Istorinė baltų kalbų veiksmažodžio morfologija" („The historical morphology of the Baltic verb". Washington D. C., 2000). Juo, anot autoriaus, norėta „pasiūlyti galimą baltų kalbų veiksmažodžio morfologijos istorijos scenarijų, kuriame palyginus maža dėmesio kreipiama semantikai ir sintaksei" (p. 8).

Monografijos struktūra yra gana savotiška. Ją sudaro keturios dalys: veiksmažodžio morfologija, veiksmažodžio asmenų galūnės, tranzityvumo problemos (Notions of transitivity), baltų kalbų veiksmažodžio klasifikacija.

Pagal šią schemą autorius tartum pereina per visą baltistikos, iš dalies ir indoeuropeistikos, istoriją nuo Franzo Boppo, Augusto Schleicherio, Augusto Leskieno darbų iki Jono Kazlausko, Audronės Kaukienės, Simo Karaliūno, Zigmo Zinkevičiaus tyrinėjimų. Ypač svarbus čia jam išeities taškas – Christiano S. Stango knyga „Slavų ir baltų kalbų veiksmažodis" („Das slavische und baltische Verbum" Oslo, 1942). Vienur jis tik referuoja ankstesniųjų tyrinėtojų mintis, kitur jas papildo naujais argumentais, dėl kitų pareiškia kritišką nuomonę, kartais atgaivina jau ir seniai pamirštus aiškinimus.

Iš įdomesnių autoriaus minčių galbūt reikėtų paminėti veiksmažodžio 'būti' istoriją. Jo nuomone, anksčiausiu indoeuropiečių laikotarpiu buvusi šaknis **bhe/o*, kuri galėjo būti išplėsta **-w(-)*, taip atsirandant **bhe/ow*, arba – **-y(-)*, atsirandant **bhe-oy-*. Pozicijoje prieš priebal-

[6] Schmalstieg W. R. Kai kurie kilmininko vartojimo atvejai lietuvių kalboje. – Blt., 1988, 24(2), p. 135.

[7] Schmalstieg W. R. The Old Prussian verb. – Blt. Lg., p. 127–156.

sį dėl vidinės monoftongizacijos galėjo atsirasti **bhū-*, **bhō* (< **bhew-*, **bhow-*) ar **bhī-*, **bhē-* (< **bhey-*, **bhoy-*). Tokiu būdu rekonstrukcijos **bhī-*, **bhē-* galėjo niekada neturėti elemento **-w-*, kuris pasirodo visose šio žodžio rekonstrukcijose, nepaisant baltų *-bi(-)*. Šaknis 'būti' pėdsakus Schmalstiegas linkęs matyti ir lietuvių kalbos veiksmažodžių priešdėlyje *be-* (plg. p. 225, 278).

Schmalstiegas „iš praeities prikelia" Augusto Bylenšteino idėją, kad prūsų *-lai(-)* yra kilęs iš prūsų kalbos veiksmažodžio, panašaus į latvių *laîst* 'leisti' (p. 257).

Labai plačiai komentuojami atematiniai veiksmažodžiai (p. 69–134). Atskiri knygos paragrafai skirti net tokioms lietuvių kalbos formoms kaip *barmi, bėgmi, miegmi* ir kt.

Didelis Schmalstiego knygos privalumas yra, jog čia nepaprastai gausi faktinė, ypač tarmių, medžiaga iš lietuviškos bei latviškos kalbotyros sumaniai perkeliama į „anglišką" baltistiką. Kartu reikia pritarti Axeliui Holvoetui, jog vienas iš būdingų šios knygos bruožų yra tai, kad ji patogiai apibendrina rezultatus, pasiektus daugelyje ankstesniųjų autoriaus publikacijų, išbarstytų po įvairius periodinius leidinius. „Nėra reikalo pabrėžti, kad „The Historical Morphology of the Baltic Verb" yra būtinai reikalinga knyga kiekvienam baltų kalbų tyrėjui" (p. 137)[8].

Šia proga reikėtų pridurti, jog iš Schmalstiego knygos „Indoeuropiečių kalbotyra: nauja sintezė" („Indo-European Linguistics: A new Synthesis". University Park and London, 1980) skyrius „Veiksmažodžio morfologija" buvo išverstas į rusų kalbą ir paskelbtas leidinio „Nauja užsienio kalbotyroje" Viačeslavo Ivanovo sudarytame 21-jame tome[9].

Pastaraisiais metais Schmalstiegas paskelbė nemaža straipsnių, skirtų ir indoeuropiečių kalbų vardažodžio morfologijos klausimams[10].

Iš stambesnių Schmalstiego darbų, skirtų lietuvių kalbai, ypač dėmesio nusipelno jo studija „Lietuvių kalba – praeitis ir dabartis" („The

[8] Holvoet A. (Rec.) 2 Blt., 2001, 36(1), p. 131–138.

[9] Шмальштиг В. Морфология глагола. – Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 21. Москва, 1988, с. 262–330.

[10] Schmalstieg W. R. The common origin of the **-o* stem dative, accusative and instrumental cases. – Blt., 2004, 39(1), p. 5–11; In defense of an old idea: the **-o* stem origin of the Indo-European ablative case. – Blt., 2006, 41(1), p. 7–13; A note on the **-ā* stem nominative, dative, accusative and instrumental singular cases in Balto-Slavic. – Blt., 2008, 43(2), p. 157–162, ir kt.

Lithuanian language – Past and present"), kuriai skirtas žurnalo „Lituanus" specialus tomas (1982, 28(1). Šią studiją sudaro tokie straipsniai: „Lietuvių kalbos kilmė" (p. 5–26), „Bendrinė lietuvių kalba ir jos tarmės" (p. 27–44), „Senosios lietuvių kalbos gramatikos" (p. 45–69), „Nuo Donelaičio iki Jablonskio" (p. 70–92) ir išsami bibliografija (p. 93–100).

Studijoje labai patrauklia forma išdėstoma svarbiausi lietuvių kalbos istorijos, bendrinės kalbos formavimosi dalykai, apžvelgiama tyrinėjimo istorija. Tai, sakytume, lyg tam tikrą didesniam skaitytojų būriui skirta lietuvių kalbos enciklopedija. Naudingų žinių ras joje ir specialistai.

Italijoje išleistam enciklopedinio pobūdžio veikalui „Indoeuropiečių kalbos" („Le lingue indoeuropee". A cura di A. G. Ramat e P. Ramat. Bologna, 1993) Schmalstiegas parašė straipsnį „Baltų kalbos" („Le lingue baltiche", p. 481–506).

Tarptautinėje leksikografijos enciklopedijoje „Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires" (An International Encyklopedia of Lexicography. Ed. by F. J. Hausmann, O. Reichmann, H. E. Wiegand, L. Zgusta. III. Berlin, New York, 1991) jis paskelbė straipsnį „Baltų kalbų leksikografija I: Lietuvių kalba. Senoji prūsų kalba" („Lexicography of the Baltic Languages I: Lithuanian, Old Prussian", p. 2351–2354).

Apie naujuosius lietuvių kalbos žodynus Schmalstiegas skaitė pranešimą ir 1995 m. Eichstätte įvykusioje baltistų konferencijoje[11].

Visą savo mokslinės veiklos laikotarpį kalbininkas ypač aktyviai darbavosi prūsistikoje. Taip pat ir pastaraisiais dešimtmečiais, nors ir be didesnių knygų, šiai taip pamėgtai mokslo sričiai jis atidavė gausią duoklę. Jį, galima sakyti, domino viskas, kas susiję su šia išnykusia baltų kalba[12].

[11] Schmalstieg W. R. Lithuanian post-independence dictionaries. – Auf. u. Meth., p. 305–314.

[12] Schmalstieg W. R. Does Old Russian *lidiě* come from Old Prussian *liede* 'Hecht, pike, щука'? – Blt., 1982, 18(1), p. 58–60; Old Prussian *-is*: a partitive genitive in the Elbing vocabulary? – Blt., 1990, 26(2), p. 174–176; A few comments on the Old Prussian preterit tense. – Coll. Pruth., I, p. 39–45; Old Prussian orthography: statistics vs. common sense. – Blt., 1998, 33(1), p. 5–13; Old Prussian *giwei* and Baltic **-ē* stem nouns. – Coll. Pruth., II, p. 153–157; Old Prussian: monophthongizations or diphtongizations? – LgB, 2000, 8, p. 143–149; Comments on a recent debate about Old Prussian stress placement. – Blt., 2000, 35(1), p. 21–27; The accentuation of mixed diphthongs in Old Prussian. – LgB, 2001, 9, p. 143–146; Lithuanian *akas* 'ice-hole' and Old Prussian *accodis* *'eye, opening'. – Blt., 2001, 36(1), p. 19–23; ir kt.

Schmalstiegą domino įvairios lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos problemos, atskirų jos tyrinėtojų veikla. Pavyzdžiui, 1994 m. Filadelfijoje įvykusiame Amerikos slavistų (American Association for the Advancement of Slavic Studies) suvažiavime jis skaitė pranešimą apie Jano Boudouino de Courtenay nuopelnus lituanistikai. Praplėstas šio pranešimo variantas buvo paskelbtas žurnale „Lituanus"[13].

Jis išspausdino straipsnį apie Juozo Balčikonio nuopelnus lietuvių bendrinei kalbai[14].

Žurnale „Lituanus" anglų kalba[15], o „Lietuvių kalbotyros klausimuose" lietuviškai[16] buvo paskelbti Schmalstiego atsiminimai apie jo mokytoją Antaną Salį. Šiame leidinyje buvo išspausdinti ir Schmalstiegui rašyti Salio laiškai[17].

Schmalstiegas paskelbė daugybę baltistikos veikalų recenzijų. Jis redagavo Z. Zinkevičiaus knygos „Lietuvių kalbos istorija" angliską vertimą („The history of the Lithuanian language". Vilnius, 1996, vertė Ramutė Plioplytė). Parašė jam įžangą. Lietuvių kalbininkams Schmalstiegas padėjo parengti vienatomės akademinės lietuvių gramatikos angliską vertimą („Lithuanian Grammar". Vilnius, 1997). Jis redagavo Pietro U. Dinio veikalo „Baltų kalbos" („Le lingue baltichi". Firenze, 1997) angliską vertimą (į anglų kalbą vertė Milda Bakšytė-Richardson).

Schmalstiegui turime dėkoti, kad 1997 m. Pensilvanijos valstybiniame universitete buvo surengtas specialus simpoziumas pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakčiai paminėti.

Schmalstiegas yra žurnalų „Archivum Lithuanicum", „Baltistica", „Baltu filologija", „Lietuvių kalbotyros klausimai" („Acta Linguistica Lithuanica"), „Linguistica Baltica" redaktorių kolegijų narys.

Jo kartu su Leonardu Dambriūnu ir Antanu Klimu parašytas ir Tėvų pranciškonų (prelato Juozo Karaliaus, 1883–1982, lėšomis) išleistas „Dabartinės lietuvių kalbos įvadas" („Introduction to Modern

[13] Schmalstieg W. R. Baudouin de Courtenays Contribution to Lithuanian Linguistics. – Lituanus, 1995, 41(1), p. 5–25.

[14] Schmalstieg W. R. A Note on Juozas Balčikoni's Contribution to the Standardization of Lithuanian. – Lituanus, 1981, 27(4), p. 35–43.

[15] Schmalstieg W. R. To the memory of professor Antanas Salys. – Lituanus, 1992, 38(3), p. 58–68.

[16] Schmalstiegas W. R. Profesoriaus Antano Salio atminimui. – LKK, 1994, 34, p. 44–50.

[17] Antano Salio laiškai Williamui R. Schmalstiegui. – Ten pat, 1994, 34, p. 51–63.

Lithuanian". New York, 1966) 1999 metais išleidžiamas jau šeštą kartą (Dabar pavadintas „Beginner's Lithuanian").

Ericas Hampas. Vienas žymiausių amerikiečių indoeuropeistų E. Hampas (Eric Pratt Hamp) gimė 1920 m. lapkričio 16 d. Londone.

1925 m. atvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. 1942 m. baigė Amhersto kolegiją. 1947 m. tapo JAV piliečiu. Studijavo garsiajame Harvardo universitete Bostone. 1948 m. čia gavo magistro, 1954 m. – daktaro laipsnį. Nuo 1950 m. dirbo Čikagos universitete (University of Chicago). 1962 m. šio universiteto profesorius. 1971 m. Hampas išrinktas JAV Kalbininkų draugijos prezidentu. Iki 1991 m. ėjo Čikagos universiteto Balkanų ir slavų studijų centro direktoriaus pareigas. Jis skaitė paskaitas daugybės pasaulio šalių mokslo įstaigose. Išrinktas įvairių mokslo organizacijų nariu bei garbės nariu.

Lietuvių kalbos Hampas mokėsi savarankiškai. Norėdamas geriau įsiklausyti į gyvąją kalbą, eidavo net į lietuviškas pamaldas vienoje Bostono priemiesčio bažnytėlėje.

Hampas – be galo produktyvus mokslininkas, paskelbęs per tūkstantį straipsnių beveik visų indoeuropiečių kalbų grupių klausimais. Rašė jis taip pat eskimų, indėnų, mongolų, ketų, melaneziečių kalbų klausimais. Domino jį įvairios sociolingvistikos, kalbos teorijos problemos. Jis yra vienas iš pagrindinių škotų kalbos atlaso autorių. Kelis kartus išleistas jo „Amerikiečių lingvistinės terminologijos, 1925–1950 m., žodynas" („A glossary of American technical linguistic usage, 1925–1950. Utrecht-Antwerp, 1957). Šis veikalas buvo išleistas ir rusų kalba („Словарь американской лингвистической терминологии". Москва, 1964).

Bene didžiausi Hampo nuopelnai yra keltų ir albanų kalbotyrai. Nemaža straipsnių jis skyrė ir įvairioms baltistikos problemoms.

Remdamasis Roberto Gauthiot monografija „Buivydžių tarmė" („Le parle de Buividze". Paris, 1903), Hampas aprašė šios lietuvių kalbos šnektos fonemas[18].

Domino jį baltų kalbų istorinės fonetikos, ypač kirčiavimo klausimai[19].

[18] Hamp E. P. Buividze Lithuanian phonemes. – IJSLP, 1959, 1–2, p. 195–202.

[19] Hamp E. P. The accentuation of Baltic substantives. – IF, 1958, 64, p. 39–65; On IE *s after *i, u* in Baltic. – Blt., 1967, 3(1), p. 7–11; Sources of *šk* in Baltic. – Archivio Glottologico Italiano, 1974, 59, p. 31–36; The accentuation of Lithuanian compound verbs. – Blt., 1976, 12(1), p. 25–29; On the development of oxytone *o*- grade adjectives to *-ù*- stems. – Blt., 1984, 20(2), p. 141–142; A phonaesthetic

Įdomių minčių jis pareiškė įvairių žodžių kilmės, jų fonetinės raidos klausimais[20].

Lietuvių kalbos žodžių *ungurỹs, vãsara, vãkaras, ãšara, vėdaras* fonetinė raida nagrinėjama ir Hampo straipsnyje „Produktyvaus sufikso balsių kaita baltų kalbose“[21].

Įdomus Hampo straipsnis apie baltų kalbų infinityvus ir veiksmažodinius vardažodžius[22].

Ne vieną straipsnį Hampas paskyrė baltų kalbų ryšiams su kitomis indoeuropiečių kalbomis[23].

Kaip ir daugelis žymiųjų indoeuropeistų, Hampas nemažą duoklę atidavė senajai prūsų kalbai[24]. Minėtinas jo straipsnis ir apie latvių kalbos skiemenų fonetinę struktūrą[25].

rule of Baltic. – Blt., 1984, 20(2), p. 143–144; The nominative singular of r-stems. – Blt., 1996, 31(2), p. 139–140, ir kt.

[20] Hamp E. P. Lithuanian *šáukštas*. – Blt., 1967, 3(1), p. 107–108; Lithuanian *ugnìs*, Slavic *ognь*. – Blt. Lg., p. 75–79; Lith. *sidãbras*, OCS *srĕbro*. – Blt., 1973, 9(1), p. 57–58; Indo-European **kreuH*. – IF, 1977, 82, p. 75–76; Lithuanian *keturì*, Latvian *četri*. – Blt., 1979, 15(1), p. 44–45; On two Baltic etymologies: 1. Lithuanian *liežùvis*. 2. Old Prussian *kērmens* 'body'. – Blt., 1979, 15(2), p. 144–155; Lithuanian *akýlas*. – Blt., 1995, 30(1), p. 40; Lithuanian *ãršku*s. – Blt., 1997, 32(1), p. 24; Lithuanian *kařtą*. – Blt., 1998, 33(1), p. 38.

[21] Hamp E. P. Productive suffix ablaut in Baltic. – Blt., 1970, 6(1), p. 27–32.

[22] Hamp E. P. Baltic infinitives and verbal nouns. – Lituanistikos Instituto 1981 metų suvažiavimo darbai. Chicago, 1985, p. 199–207.

[23] Hamp E. P. On Baltic, Luwian and Albanian participles in **-m-*. – Blt., 1973, 9(1), p. 45–50; Albanian and Baltic as clues to Thracian. – Primus Congressus Studiorum Thracicorum (Sofia, 1972). Sofia, 1974, p. 367–368; Armenian and Baltic personal pronouns: typology and history. – Folia Slavica, 1982, 5, p. 181–190; Indo-European **leugh-* in the Ponto-Baltic region. – PoB, 1982–3, 2–3, p. 7–8; On IE formations in **-ró-* in Balto-Slavic. – Sławistyczne studia językoznawcze. Ku czci F. Sławskiego. Wrocław, 1987, p. 111–113; Centum borrowings in Balto-Slavic. – LgB, 1992, 1, p. 7–10; Greek Ἀχέρων, Balto-Slavic **eghero-n*. – LgB, 1998, 7, p. 75–76; Indo-European **peik'-* and Baltic **peik-*. – In H. of Schmalstieg, p. 63–65; Latv. *dęgun-s* and three different *-n* terminations. – Blt., 2006, 41(2), p. 339–340, ir kt.

[24] Hamp E. P. Old Prussian *soye* 'Rein'. – KZ, 1956, 74, p. 127–128; On fals equations for OPruss. *seggīt*. – Blt., 1974, 10(1), p. 87–89; Old Prussian *manga, mangoson*. – Blt., 1976, 12(1), p. 24; O Pruss. *(w)uschts*: Lith. *ušės*. – Blt., 1984, 20(1), p. 61–63; Old Prussian *Anctan*. – Blt., 1992, 27(1), p. 43; Old Prussian *brāti, brote; ducti*. – Coll. Pruth., I, p. 13–14; On Old Prussian gen. sg. *-as*. – LgB, 1994, 3, p. 151–152; Old Prussian *artwes*. – Coll. Pruth., II, p. 79, ir kt.

[25] Hamp E. P. The Phonemic Structure of Lettisch Syllables. – WdSl, 1958, 3, p. 248–252.

Įvairios baltistikos problemos liečiamos ir jo straipsniuose, skirtuose apskritai indoeuropiečių kalbų fonetikos, morfologijos klausimams. Taip pat jis yra paskelbęs ir baltistikos veikalų recenzijų.

Hampas keletą kartų lankėsi Lietuvoje. Palaikė glaudžius santykius su lietuvių kalbininkais. Jis labai aktyvus vilniškės „Baltisticos" bendradarbis. Dalyvavo jis ir Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių mokslininkų veikloje. Apskritai tai didžiulės erudicijos mokslininkas, kurį domina menas, literatūra. Profesorius W. R. Schmalstiegas viena proga rašė, jog jis būtų laimingas turėdamas „ant savo pirštų galų" bent dešimtą dalį informacijos, kurią turi „žavus ir nepaprastai talentingas" Ericas Hampas.

Pasaulio keltologai gražiai pagerbė Hampą 1990 m. jo septyniasdešimtmečio proga išleidę stambų straipsnių rinkinį „Keltų kalba, keltų kultūra" („Celtic Language, Celtic Culture. A Festschrift for Eric P. Hamp")[26]. Kalbininko aštuoniasdešimtmetis buvo pažymėtas dviejų tomų veikalu „Festschrift for Eric P. Hamp" (Washington, 1997).

Benjaminis Jėgeris. B. Jėgeris, žymaus latvių žurnalisto, literato, vertėjo J. Mednieko (tikroji pavardė Georgs Haralds Jēgers) sūnus, gimė 1915 m. sausio 16 d. Jelgavoje. Vaikystę praleido Liepojoje. Gimnaziją 1933 m. baigė Rygoje. 1934 m. Latvijos universitete pradėjo studijuoti germanų filologiją. 1944 m. čia gavo magistro laipsnį. Magistro darbo tema „Gliuko Biblijos vertimo lyginimas su Vulfilos darbu". Darbo vadovas žinomas baltistas Ernestas Blesė. Latvijos universitete Jėgeris jau studijavo ir baltų filologiją. Pagrindiniai jo mokytojai čia buvo J. Endzelīnas ir E. Hauzenberga-Šturma.

1944 m. Jėgeris pasitraukė į Vokietiją, kur nuo 1945 m. Göttingeno universitete studijavo baltistiką, sanskritą, fino-ugrų kalbas. Baltistikos dalykus čia jam dėstė žymus lietuvių kalbos tyrinėtojas Eduardas Hermannas.

1949 m. Jėgeris apgynė daktaro disertaciją „Neatpažintos baltiškų žodžių reikšmių giminystės".

Nuo 1951 m. gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose. Studijavo bibliotekininkystę, dirbo bibliotekininku. 1961–1962 m. baltų kalbotyrą dėstė Lundo universitete, Švedijoje. 1963–1968 m. vokiečių kalbą ir literatūrą dėstė Centrinėje Kentukio kolegijoje (Danville). 1968–

[26] Campanile E. (Rec.) – Kratylos, 1992, 37, p. 116–120.

1985 m. – vokiečių kalbos ir senosios vokiečių literatūros profesorius Šiaurės Ilinojaus (Northern Illinois) universitete (De Kalb).

1992 m. Jēgeris išrinktas Latvijos Mokslų akademijos užsienio nariu[27].

Mirė kalbininkas 2005 m. gegužės 5 d. Hilliarde (Ohajas).

Baltų kalbų leksikos tyrinėtojams yra labai svarbi minėta Jēgerio disertacija[28]. Tai labai originalus tyrinėjimas, kuriame naujai aiškinama grupės baltų kalbų žodžių kilmė. Jēgerio disertacijos rankraščiu plačiai naudojosi Ernstas Fraenkelis, rašydamas lietuvių kalbos etimologinį žodyną.

Disertacijoje nagrinėjamos keturios semantinės baltų kalbų žodžių grupės: plėšinio pavadinimai (liet. *plėšìmas, skynìmas, lydìmas, riekìmas*, lat. *posums, karnījums, tērpums, ģērbums, rājums, darījums*), sąvokos 'tinkamumas, tinkamas' pavadinimai (liet. *dailùs, tikumas*, lat. *lieta*), sąvokos 'mėginti' pavadinimai (liet. *mėgìnti, smāginti, bandýti, mandyti, ragáuti, gùndyti*, lat. *baudīt, lūkot, raudzīt, badekle* 'pagunda', *pārmanīt, kārdināt*).[29]

Ketvirtoji semantinė grupė – žodžiai, susiję su liet. *dìrti*, aptariama žurnale „Studi Baltici" paskelbtoje Jēgerio studijoje „Kai kurie baltų ir slavų kalbų liet. *dìrti* giminės žodžiai"[30]. Į šią grupę Jēgeris skiria liet. *dìrti, darýti, dùrti, dervà, deriūgà* 'labai tvirtas žmogus, tinginys', *dìrbti, drẽbti* ir atitinkamus jų kitų baltų bei slavų kalbų giminaičius.

Aiškindamas kai kurių žodžių kilmę, Jēgeris savo aiškinimus sieja su baltų tautų gyvenimo būdu, verslais. Tam tikras Jēgerio darbo trūkumas yra tai, kad jis dar labai mažai galėjo pasinaudoti akademiniu „Lietuvių kalbos žodynu".

Vertingi ir kiti Jēgerio baltų kalbų leksikos tyrinėjimai[31].

[27] Karulis K. Benjamiņš Jēgers un viņa veikums. – Gramatiniecība, 1990, 4, p. 84–85; Krēsliņš Sr. J. Benjamiņam Jēgeram – 85. – BF, 2001, 10, p. 247–255; Benjamiņa Jēgera darbu saraksts, p. 256–264; Valod. Lat., p. 150–151.

[28] Jēgers B. Verkannte Bedeutungsverwandtschaften baltischer Wörter. – KZ, 1966, 80, p. 6–162, 291–307; Išleista ir atskira knyga (Göttingen, 1966).

[29] Schmalstieg W. R. (Rec.) – GL, 1969, 9, p. 142–143.

[30] Jēgers B. Einige baltische und slavischeVerwandte der Sippe von lit. *dìrti*. – StB, 1969, 10, p. 63–112.

[31] Jēgers B. Baltische Etymologien. – ZfslPh, 1958, 27, p. 89–103; Über das gegenseitige Verhältnis von lit. *kepti*, lett. cept 'backen, braten' und lit. *kepti*, lett. *ķept* 'kleben'. – Årsbok 1957–1958. Lund, 1961, p. 110–126; Zur Etymologie von lit. *kaũlyti* 'zudringlich betteln, feilschen' und lett. *kaũlêt* 'd. s.'. – Don. Balt., p. 211–221;

Apie Jēgerio etimologinius tyrinėjimus labai gerai yra atsiliepęs Vladimiras Toporovas[32].

Paskelbė Jēgeris straipsnių, skirtų įvairioms senosios latvių raštijos problemoms[33]. Ypač svarbi jo parengta knyga „Jānis Reiteris. Vertimo pavyzdys" („Jānis Reiter. Tulkojuma paraugs. Stockholms, 1975), kurioje skelbiama Reiterio versti Biblijos fragmentai bei straipsnis apie vertimo kalbą ir J. Reiterį, be galo įdomią latvių kultūros istorijos asmenybę[34].

Jēgeris, talkininkų padedamas, sudarė labai išsamią, penkių tomų „Latvių tremties leidinių bibliografiją" („Latviešu trimdas izdevumu bibliografija"), kurioje suregistruoti 1940 m. (nuo birželio mėn.) – 1991 m. leidiniai. Už darbą prie šio veikalo Jēgeriui 1973 m. buvo paskirta Latvių kultūros fondo premija.

Drauge su W. R. Schmalstiegu Jēgeris į anglų kalbą išvertė J. Endzelīno veikalą „Baltų kalbų garsai ir formos" („Comparative phonology and morphology of the Baltic languages". The Hague-Paris, 1971)[35].

1997 m. Jēgeris „už nuopelnus Latvijai" buvo apdovanotas Trijų žvaigždžių ordinu.

Valdis Zepas. V. Zepas (Valdis Juris Zeps) gimė 1932 m. gegužės 29 d. Daugpilyje. 1944 m. kartu su tėvais pasitraukė į Vokietiją. Nuo 1950 m. gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose.

1953 m. Majamio universitete (Miami University, Oxford, Ohio) gavo prancūzų kalbos ir sociologijos bakalauro laipsnį. 1954–1956 m.

Remarks on some Baltic names of tools of the type Lithuanian káltas 'Chisel'. – Blt. Lg., p. 81–86; Zur Etymologie von lett. *neģēlis* 'der Abscheuliche, Niederträchtige, ein Nichtsnutziger, ein Dummkopf'. – Sym. Balt., p. 171–176, ir kt.

[32] Топоров В. Н. Исследования по балтийской этимологии (1957–1961). – Этимология. Москва, 1963, с. 257–258.

[33] Jēgers B. Ein unbekanntes lettisches Gelegenheitsgedicht aus dem 17. Jahrhundert. – Språkliga Bidrag, 1958, 11, p. 54–60; Eine unbeachtete Überlieferung des lettischen Vaterunsers. – Ten pat, 1959, 12, p. 5–32; John Wilkins' Latvian version of the Lord's Prayer. – Ten pat, 1960, 15, p. 118–125; Einige Bemerkungen zu Georg Elgers Geistlichen Catholischen Gesängen (1621). – Ceļi, 1979, 17, p. 43–90, ir kt.

[34] Pastaruoju metu įrodinėjama, jog J. Reiteris (Johannes Reuters) buvęs pirmasis akademinį išsilavinimą turėjęs latvis. Jis pats yra nurodęs, kad 1667 m. buvęs Vilniaus universiteto profesorius. Tačiau dokumentais tai nėra patvirtinta. Plg. Karulis K. Jānis Reiters un viņa tulkojums. Rīga, 1986, p. 41.

[35] W. R. Schmalstiegas J. Endzelīno veikalą išvertė iš lietuviško vertimo, o Jēgeris vertimą sutikrino su latvišku originalu.

tarnavo JAV kariuomenėje. 1956 m. bendrosios kalbotyros, Rytų Europos kalbų ir sociologijos studijas tęsė Indianos universitete Blūmingtone (Indiana University at Bloomington). Čia 1961 m. už disertaciją „Latvių ir finų kalbinės konvergencijos" gavo daktaro laipsnį. Nuo 1962 m. iki mirties profesoriavo Viskonsino universitete (University of Wisconsin) Madisone. Kaip vizituojantis profesorius paskaitas skaitė ir kituose JAV universitetuose, 1994 m. – savo gimtojoje Latvijoje.

1990 m. Zepas išrinktas Latvijos Mokslų akademijos užsienio nariu.

Mirė kalbininkas 1996 m. liepos 25 d. Rygoje. Urna su pelenais sugrįžo į Jungtines Amerikos Valstijas.

Baltų kalbotyrai ypač svarbūs du Zepo veikalai – atskira knyga paskelbta daktaro disertacija („Latvian and Finnic linguistic convergences". The Hague, 1962) ir „Latgalos vietovardžiai" („The placenames of Latgala". Madison, 1984)[36].

Disertacijoje Zepas trumpai aptaria baltų ir Pabaltijo finų kontaktų istoriją. Atskirais žemėlapiais parodo baltų ir finų genčių ribas V a. pr. Kr., pirmaisiais mūsų eros amžiais. Toliau pateikia latvių, latgaliečių, lyvių kalbų fonologinę charakteristiką. Pagrindinę knygos dalį sudaro finų kalbos skolinių latvių kalboje žodynas. Remdamasis savo paties tyrinėjimais, Vilhelmo Thomseno, Jānio Endzelīno, Laurio Kettuneno, Dainos Zemzarės, Valentino Kiparskio ir kitų darbais, Zepas sudarė šių skolinių alfabetinį žodyną, aptarė jų paplitimą (dažnai parodydamas jį atskirais žemėlapiais), suskirstė į semantines grupes[37].

Tiek latvių, tiek ir lietuvių vardyno tyrinėtojams labai svarbus yra Zepo veikalas „Latgalos vietovardžiai", kurį, be kita ko, autorius dedikavo „žinomiems ir nežinomiems latgaliečių knygų perrašinėtojams, kai latgaliečių knygų spausdinimas buvo uždraustas". Tai didžiulis veikalas, kuriame per dvidešimt metų autoriaus surinkta apie 20 tūkstančių Latgalos vietovardžių. Zepas rinko juos iš įvairių vietovardžių rinkinių, istorinių dokumentų, karinių žemėlapių, iš Latgalos kilusių

[36] Stafecka A. Valdis Juris Zeps. – ZA Vēstis, 1996, 50(2), p. 96; Sabaliauskas A. Valdis Zepas. – Blt., 1996, 31(2), p. 286–287; Breidaks A. Valdis Juris Zeps (1932–1996). – LgB, 1996–97, 5–6, p. 223–224; Schmalstieg W. R. Valdim Jurim Zepam – 70. – BF, 2002, 11(1), p. 151–154; Eckert R. Valdis Zeps und sein Werk über die lettisch-finnischen Konvergenzen. – Ten pat, p. 155–159 (P. 160–171 skelbiama paties V. Zepo sudaryta jo darbų bibliografija); Valod. Lat., p. 262–263.

[37] Kiparsky V. (Rec.) – SEEJ, 1963, 7, p. 425–427.

Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Australijoje gyvenančių informantų. Latgalos vietovardžiai yra labai įdomūs kalbininkams, nes jie atspindi ilgaamžius šiose vietose gyvenusių baltų, finų, slavų tautų kontaktus. Pietų Latgaloje esama nemaža vietovardžių, susijusių su ten gyvenusiais lietuviais.

Suprantama, gyvendamas toli nuo Latvijos, Zepas neišvengė čia vienokių ar kitokių klaidų, netikslumų. Tačiau šiaip ar taip šis veikalas yra svarbus baltų onomastikos laimėjimas[38].

Zepas buvo pasiryžęs savo veikalą papildyti, patikslinti. Šiam reikalui jis specialiai atvyko į Latviją. Deja, ši kelionė baigėsi mirtimi.

Apie Latgalos vietovardžius Zepas yra paskelbęs ir atskirų straipsnių[39].

Vienu ar kitu atžvilgiu lituanistams gali būti įdomūs ir įvairūs kiti Zepo latvių kalbos tyrinėjimai[40].

Domėjosi jis ir lietuvių kalbos kirčiavimo problemomis[41].

Kartu su W. R. Schmalstiegu ir amerikiečių mokslininku Stephenu C. McCluskey jis paskelbė straipsnį apie Bazelyje rastą senosios prūsų kalbos tekstą[42].

Domino Zepą kai kurios baltų ir slavų kalbų giminystės problemos[43].

Zepas taip pat tyrinėjo latvių tautosaką. Kartu su latvių kalbininku, Latgalos tarmių tyrinėtoju, Harvardo universiteto auklėtiniu Jāzupu Leliu (1927–1989) jis sudarė latgaliečių liaudies dainų rinkinį („Lat-

[38] Schmalstieg W. R. (Rec.) – GL, 1985, 25(3), p. 206–209; Брейдак А., Гаршва К. (Рец.) – Blt., 1989, 25(2), p. 195–197; Топоров В. Н. Новое собрание латгальской топонимии. – Б-с. иссл., 1985(1987), с. 233–236.

[39] Zeps V. J. Former names of some East Latgalian lakes. – LP, 1981, 24, p. 97–100; Generic designations in the placenames of Latgala. – Contrib., p. 87–96; Latvian toponyms based on Gk.-orth. Teodore et Philip. – Blt., 1984, 20(1), p. 70–76, ir kt.

[40] Zeps V. J. Base shapes of Latvian morphemes. – Blt. Lg., 171–177; Latvian velars, palatals and affricates: A relative chronology. – GL, 1983, 23(1), p. 37–40; The fals genitive plural in émigré Latvian. – Sym. Balt., p. 597–599; Halle M., Zeps V. J. Survey of Latvian morphophonemics. – Quarterly progress report. Massach. Inst. of Technology. Research Laboratory of Electronics. 1966, 82, p. 105–113.

[41] Zeps V. J., Halle M. Outline of the accentuation in inflectional paradigms of literary Lithuanian; with an appendix on the accentuation of nominal derivatives – Quarterly progress report. Massach. Inst. of Technology. Research Laboratory of Electronics. 1971, 103, p. 139–164.

[42] McCluskey S. C., Schmalstieg W. R., Zeps V. J. The Basel epigram: A new minor text in Old Prussian. – GL, 1975, 15, p. 159–165.

[43] Zeps V. J. Is Slavic a West Baltic language? – GL, 1984, 24, p. 213–222.

galian folksongs from Kōrsova: A critical edition. Madison, 1965). Parašė taip pat ir grožinės literatūros kūrinių (rašė ir latgališkai)[44].

1985 m. Zepas buvo atvykęs į Lietuvą. Dalyvavo Vilniuje vykusioje V tarptautinėje baltistų konferencijoje.

Davidas Robinsonas. D. F. Robinsonas (David Franklin Robinson) gimė 1935 m. liepos 14 d. Niujorke. 1953–1955 m. kalbotyrą studijavo Svortmoro koledže (Swarthmore College, Pa.), kur gavo bakalauro laipsnį. Vėliau studijas tęsė Gynybos kalbos institute (Defence Language Institute).

Kaip būsimajam baltistui, Robinsonui ypač didelės įtakos turėjo jo 1961–1964 m. studijos Pensilvanijos universitete Filadelfijoje, kuris tuo metu buvo svarbiausias Jungtinių Amerikos Valstijų baltistikos centras.

1964 m. Pensilvanijos universitete Robinsonas apgynė daktaro disertaciją „Gramatinė asmens vartosena Andrejaus Belo kūryboje" („Uses of Grammatical Person in Andrej Belyj").

Nuo 1964 m. iki išėjimo į pensiją Robinsonas profesoriavo Ohajo valstybiniame universitete Kolumbe (Ohio State University, Columbus).

Pirmiausia į lietuvių kalbotyros, ypač leksikografijos, istoriją Robinsonas patenka kaip pirmojo atvirkštinio lietuvių kalbos žodyno autorius. Savo žodyną („Lithuanian Reverse Dictionary". Ohio, 1976) jis parengė pagal 1954 m. išleistą „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną" (atsak. red. J. Kruopas). Tai labai kruopščiai atliktas darbas. Tiesa, spausdinimo technikos sumetimais jis vartojo mums neįprastą kirčiuočių žymėjimą (3^a=5, 3^b=6, 3^{4a}=7, 3^{4b}=8, 3^{5b}=9), kurio nuosekliai laikosi. Tiesa, V. Vitkauskas, recenzuodamas Robinsono veikalą[45], atkreipė dėmesį, jog liet. *pageležinkelẽ* netelpa į šią žymėjimo sistemą (įnagininkas *pãgeležinkele*), todėl turėtų būti dar koks 10 ar 11 skaičius). Robinsono žodynas, anot V. Vitkausko, išryškino „visokių kirčio svyravimų, nepamatuotų teigimų, sistemos nepaisomų dalykų mūsų norminiuose žodynuose" (p. 21).

Žodyną Robinsonas dedikavo savo mokytojo Alfredo Senno atminimui.

Robinsoną jau seniai domino lietuvių kalbos kirčiavimo problemos. Pirmiausia čia reikėtų paminėti jo straipsnius apie lietuvių kalbos daik-

[44] Salceviča I. Zeps Valdis. – Latviešu rakstniecība biogrāfijās. Rīga, 1992, p. 369.
[45] Vitkauskas V. (Rec.) – MK, 1981, 5, p. 19–22.

tavardžių kirčio vietą ir kirčiuotes[46]; apie dabartinės lietuvių kalbos priegaidžių akustinę koreliaciją[47]. Straipsnyje „Ar bendrinė lietuvių kalba praranda savo priegaidę?“[48] Robinsonas atkreipė dėmesį, jog dvibalsių *ai, au* bei mišriųjų dvigarsių dėmenų trukmės skirtumas iš esmės ir lemia jų priegaidžių skirtumą[49].

IX tarptautiniam slavistų suvažiavimui Robinsonas pateikė pranešimą apie senuosius baltų-slavų tarpusavio skolinius[50].

Paskelbė jis straipsnius apie Britų muziejuje esančias lietuviškas knygas[51], apie Getingene esančią (anksčiau buvusią Karaliaučiuje) senųjų lietuviškų ir prūsiškų knygų kolekciją[52].

1964–1990 m. Robinsonas šešis kartus yra dėstęs lietuvių kalbos kursą. Tarp jo klausytojų yra buvęs ir pirmasis japonų lituanistas Ikuo Murata.

1977 m. Robinsonas buvo išrinktas Čikagos lituanistikos instituto tikruoju nariu.

Stevenas Youngas. Turbūt galėtume teigti, jog amerikiečiai, tyrinėjantys baltų kalbas, yra ypač pamėgę lietuvių akcentologiją. Šiai kalbininkų grupei skirtinas ir S. R. Youngas.

Youngas (Steven Robert Young) gimė 1951 m. sausio 26 d. Niujorke. Fordhemo universitete (Fordham University, Bronx, New Yourk) 1973 m. gavo rusistikos bakalauro laipsnį. 1974 m. jis jau Čikagos universiteto (University of Chicago) slavistikos magistras. Slavistikos ir kalbotyros studijas toliau tęsė šiame universitete, kur, be kitų, jo mokytojas buvo ir lietuvių kalbos akcentologijos specialistas Bilas Dardenas.

[46] Robinson D. F. Stress placement and accent classes in the Lithuanian nouns. – Blt. Lg., p. 119–126.

[47] Robinson D. F. Some accoustic correlates of tone in standard Lithuanian. – SEEJ, 1968, 12(2), p. 206–212.

[48] Robinson D. F. Is standard Lithuanian losing its tone? – Folia Slavica, 1984, 7, p. 283–289.

[49] Plg. Vaikevičiūtė V. Bendrinės lietuvių kalbos priegaidės. V., 1995, p. 7.

[50] Robinson D. F. O. взаимных балто-славянских заимствованиях. – Резюме докладов и письменных сообщений. IX межд. съезд славистов. M., 1983. c. 100; plg. t. p. The phonology of Slavic loanwords in Lithuanian. – JBS, 1973, 4(2), p. 127–129.

[51] Robinson D. F. Lithuanian books in the British Museum (1578–1937). – GL, 1970, 10(2), p. 74–96; plg. t. p. Urbutis V. Mokslas ir gyvenimas, 1971, 4, p. 18–19.

[52] Robinson D. F. The Göttingen (Ex-Königsberg) collection of Old Prussian books. – GL, 1972, 12(3), p. 144–148.

1981–1982 m. Youngas stažavosi Vilniaus universitete. 1984 m. kalbininkas Čikagos universitete apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių šnekamosios kalbos prozodinė struktūra“ („The prosodic structure of colloquial Lithuanian“).

1984–1985 m. Youngas dirbo Čikagos universitete. Nuo 1985 m. jis profesoriauja Baltimorės Merilendo universitete (University of Maryland Baltimore County).

Svarbiausias Youngo lituanistikos tyrinėjimas yra atskira knyga paskelbta jo daktaro disertacija „Lietuvių kalbos prozodinė struktūra“ („The prosodic structure of Lithuanian“. New York. London, 1991).

Youngas atkreipė dėmesį į Adelės Laigonaitės „Lietuvių kalbos akcentologijoje“ (V., 1978, p. 29) pareikštą mintį, jog „Trumpa žodžio galūnė nemėgstama kirčiuoti kai kur, ypač miestuose, net ir tame lietuvių kalbos plote, kur kirtis apskritai nėra atitraukiamas. Tai susiję su dabartinėje lietuvių kalboje pastebima tendencija prastinti kirčiavimo sistemą. Ši tendencija pasireiškia tuo, kad žodžio paradigmoje kirčio vieta apibendrinama, išlyginama pagal daugumos formų kirčio vietą“.

Youngas taip pat gerai susipažino su mūsų kalbos kultūros leidiniuose nurodomomis dažnesnėmis kirčio klaidomis. Be to, devynių mėnesių stažuotės metu pats atidžiai stebėjo įvairius dabartinių Vilniaus gyventojų šnekamosios kalbos kirčiavimo netaisyklingumus. Disertacijoje jis ir pamėgino susisteminti šiuos nuo bendrinės kalbos kirčiavimo normos nukrypimus, parodyti jų priežastis.

Įžanginėje knygos dalyje Youngas aptaria bendrinės lietuvių kalbos ir jos tarmių kirčiavimo ypatumus. Detaliai nagrinėja kirčio pakitimus, susijusius su Saussure'o ir Leskieno dėsniais. Panaudoja kirčiuotų senųjų lietuvių kalbos paminklų – Daukšos 1595 m. katekizmo, 1599 m. postilės, anoniminio 1605 m. katekizmo duomenis.

Amerikiečių kalbininkas daro išvadą, jog būdingiausias dabartinis šnekamosios lietuvių kalbos kirčiavimo bruožas yra Saussure'o dėsnio nesilaikymas, susijęs su fonetine tvirtapradės ir tvirtagalės priegaidės neutralizacija.

Lietuvių ar apskritai baltų kalbų akcentologijos klausimais Youngas paskelbė ir atskirų straipsnių[53].

[53] Young S. The neomobile stress pattern of Lithuanian *u*-stem adjectives. – Folia Slavica, 1983, 6(1–2), p. 64–69; Saussure's Law as a synchronic rule of Lithuanian. – Ten pat, 1984, 7(1–2), p. 330–334; Indo-European length and Baltic

Atskirai reikėtų paminėti jo straipsnius apie vadinamojo Winterio dėsnio poveikį baltų ir slavų kalboms[54].

Domina Youngą ir baltiškų žodžių etimologijos[55]. Jis bene pirmasis atkreipė dėmesį, jog liet. *iršt̃và* 'lokio žiemos guolis' gali būti siejamas su senuoju indoeuropiečių lokio pavadinimu (plg. gr. ἄρκτος, het. har-tág-ga)[56].

Straipsnį apie lietuvių ir latvių kalbas Youngas parašė ir vienam iš pačių įspūdingiausių pastarųjų dešimtmečių kalbotyros veikalų – Anglijoje išleistai dešimties tomų „Kalbos ir kalbotyros enciklopedijai" („The encyclopedia of language and linguistics". Ed.-in-Chief R. E. Asher. Oxford. New York. Seoul. Tokyo, 1994).

Youngas vadovavo 12-tos (Seattle, 1990), 13-tos (Toronto, 1992), 14-tos (Chicago, 1994) Baltų studijų konferencijų kalbotyros sekcijoms. Pagrindinis organizatorius jis buvo 18-tos konferencijos, įvykusios 2002 m. Baltimorėje.

* * *

Baltistikos klausimais, ypač baltų kalbų ryšių su kitomis indoeuropiečių kalbomis klausimais, daug rašo Gynybos kalbos instituto (Defence Language Institute) profesorius, Harvardo universiteto auklėtinis Harvey E. Mayeris[57]. Jis aktyvus žurnalo „Lituanus" bendradarbis.

tone. – The Non-Slavic Languages of the USSR. Linguistic Studies, 2nd Series, Chicago, 1992, p. 285–292; Endzelin's law and acute tone in Latvian. – LgB, 1994, 3, p. 101–108; Secondary broken tone in Latvian. – LgB, 2000, 8, p. 199–206; The stress of *-imas* verbal nouns in Daukšas Catechism. – LgB, 2001, 9, p. 169–175; The notation of stress in Daukša's 1595 Catechism. – Blt., 1998, 33(2), p. 159–166; „Kortlandt's hypothesis" and Old Prussian stress. – Blt., 1999, 34(1), p. 5–15; Accentual doublets in Daukša's works. – Blt., 2000, 35(1), p. 11–20, ir kt.

[54] Young S. Winter's law and Baltic diphtongal bases. – HS(KZ), 1990, 103(1), p. 132–152; Winter's law and Slavic diphthongal bases. – SEEJ, 1991, 35(2), p. 245–253.

[55] Young S. East Baltic terms for 'wolverine' and 'mink'. – LgB, 2001, 9, p. 163–167; Lithuanian *žiaurùs* : *žvėris*. – ALL(LKK) 2002, 47, p. 109–115.

[56] Young S. „Bear" in Baltic. – JBS, 1991, 22(3), p. 241–244.

[57] Mayer H. E. Baltic membership in the west satem subgroup. – JBS, 1980, 11(4), p. 356–362; Prussian, an aboriginal A-Language? – Lituanus, 1989, 35(4), p. 56–68; Baltic via glottalic Indo-European. – Blt., 1990, 26(2), p. 100–104; Tokharian and Baltic versus Slavic and Albanian. – Lituanus, 1991, 37(1), p. 20–28; The origins of Pre-Baltic. – Ten pat, 1991, 37(4), p. 57–64; Dacian and Thracian as Southern Baltoidic. – Ten pat, 1992, 38(2), p. 24–30; Slavic a Balticized Alba-

Kai kurios šio kalbininko hipotezės yra labai drąsios, prieštarauja tradicinėms nuostatoms. Tačiau pagrįsti jas tvirtesniais argumentais dažnai yra gana sunku. Paskelbė jis ir baltistikos veikalų recenzijų.

Kalifornijos universiteto (University of California, Riverside) profesorius Jules F. Levinas[58] ir toliau domisi prūsistikos problemomis[59]. Kalbininkų dėmesį atkreipė jo straipsnis apie galimą liet. *kárvė* ryšį su liet. *karvẽlis*[60].

Daugiausia žinomas kaip prūsų kalbos tyrinėtojas, lietuvių kalbos pagrindus kadaise gavęs iš Marijos Gimbutienės Jules F. Levinas[61] mėgino įdomiai aiškinti ir kai kuriuos lietuvių kalbos istorijos faktus[62].

Baltų ir slavų kalbų santykių klausimais domisi praktiškai puikiai lietuvių kalbą mokantis Gregory M. Grazevichius[63].

Baltų ir slavų kalbų santykiai, baltų kalbų akcentologija ir toliau rūpėjo Billui J. Dardenui[64]. Čikagos universitete (University of Chicago) jam teko dėstyti lietuvių kalbą. Jis taip pat yra aktyvus Jungtinių Amerikos Valstijų baltistų konferencijų dalyvis.

Henningas Andersenas išleido knygą „Rekonstruojant priešistorinius dialektus. Žodžio pradžios balsiai slavų ir baltų kalbose" („Re-

nian? – Ten pat, 1993, 39(2), p. 78–83; North Baltic. – Ten pat, 1994, 40(1), p. 5–13; Baltic diglossia in Lithuanian. – Ten pat, 1994, 40(3), p. 51–56; East Baltic influence on West Baltic. – Ten pat, 1996, 42(1), p. 55–61; South Baltic. – Ten pat, 1996, 42(2), p. 60–70, ir kt.

[58] Liet. k. t. ist., II, p. 244–245.

[59] Levin J. F. Graphology and sound change in Old Prussian. – Current Issues in Linguistic Theory, 1982, 21, p. 201–210; A reply to Schmalstieg. – Blt., 1999, 34(1), p. 105–108.

[60] Levin J. F. Pigeons, cows and April in Lithuania. – LgB, 1992, 1, p. 85–91.

[61] Liet. k. t. ist., II, p. 244–245.

[62] Levin J. F. Lithuanian accent as a descriptive notational problem. – Sym. Balt., p. 249–256; Sign of jod (The semiotic function of /j/ in Lithuanian. – Blt., IV priedas, 1994, p. 82–89; On the representation of Lithuanian morphology. – Б-с. иссл., 2000, с. 175–188; plg. t. p. Andronov A., Derksen R. – ALL(LKK), 2002, 46, p. 218.

[63] Grazevicz G. M. Baltų ir slavų kontaktai, kalbos kitėjimas ir genetinė kalbotyra. – Lit., 1990, 4, p. 44–50.

[64] Darden B. Reflexes of I. E. barytones among Balto-Slavic and Slavic substantives. – IJSLP, 1982, 25–26, p. 99–107; Declension types and accent classes in modern Lithuanian adjectives. – Folia Slavica, 1982(1983), 5, p. 128–135; On the Saussure's law. – Ten pat, 1984, 7(1–2), p. 105–119; The Slavic s-aorist and the Baltic s-future. – LgB, 1995, 4, p. 217–223, ir kt.

constructing prehistorical dialects. Initial vowels in Slavic and Baltic". Berlin-New York, 1996).

Baltų kalbų akcentologijos tyrinėtojams turėtų būti ypač įdomūs amerikiečių indoeuropeisto, Harvardo universiteto profesoriaus Jay H. Jasanoffo tyrinėjimai[65]. Minėtinas ir jo veikalas „Hetitų kalba ir indoeuropiečių veiksmažodis" („Hittite and the Indo-European Verb". Oxford/New York, 2003).

[65] Jasanoff J. H. Acute vs. circumflex: Some notes on PIE and post-PIE prosodic phonology. – Per aspera ad asteriscos. Studia Indogermanica in honorem J. E. Rasmussen. Innsbruck, 2004, p. 247–255; Balto-Slavic accentuation: Telling news from noise. – Blt., 2004, 39(2), p. 171–177; The accentual type **vèdō*, *vedeti* and the origin of mobility in the Balto-Slavic verb. – Blt., 2008, 43(3), p. 339–379; plg. t. p. Kortlandt F. Noises and nuisances in Balto-Slavic and Indo-European linguistics. – Blt., 2005, 40(1), p. 9–11.

JAPONIJA

Japonų kalbininkai kaip ypač svarbią japonų kalbotyros datą nurodo 1886 metus ir tartum juokaudami priduria, jog ši data tokia svarbi yra ne dėlto, kad Karlas Brugmannas, sekdamas Franzu Boppu ir Augustu Schleicheriu, paskelbė pirmąjį savo garsiojo „Grundrisso" tomą, o dėlto, kad tais metais Tokijo Imperatoriškajame universitete buvo atidarytas Kalbotyros skyrius[1].

Japonai Europoje studijavo sanskritą. Čia ypač pasižymėjo Oksfordo universiteto auklėtiniai Maxo Müllerio (1823–1900) mokiniai. Tačiau sanskritas jiems nebuvo, kaip to meto Europos kalbininkams, lyginamosios-istorinės kalbotyros pagrindas – juos viliojo šia kalba parašyti budizmo rankraščiai. Dėl šios priežasties jie anksti susidomėjo hindi, pali, tocharų kalbomis. Iš Vakarų Europos kalbų jie pirmiausia mokėsi portugalų, olandų kalbų, vėliau atėjo eilė ir didžiosioms šio kontinento kalboms.

1976 m. Tokijoje išleistoje knygoje „Kalbos tyrinėjimas Japonijoje" („The study of language in Japan") nei kuri nors atskira baltų kalba, nei apskritai baltų kalbos niekur nėra paminėtos, nors, pavyzdžiui, keltų kalbos yra ten keletą kartų minimos. Tačiau jeigu ši knyga būtų leista bent penketą metų vėliau, tikriausiai ir apie baltų kalbas čia vienas kitas žodis jau būtų pasakytas. O mes galime konstatuoti, jog aštuntasis praėjusio amžiaus dešimtmetis yra japonų baltistikos pradžia.

Ikuo Murata. Pirmasis ir šiuo metu žymiausias japonų lituanistas ir apskritai baltistas yra Tokijo Keizai universiteto (Tokyo Keizai University)[2] profesorius I. Murata.

Gimė jis 1938 m. gruodžio 13 d. Nagojos mieste, Mansiu saloje. 1959 m. įstojo į Tokijo Vasedos universiteto literatūros skyrių, kur

[1] Doi Toshio. The study of language in Japan. A historical survey. Tokyo, 1976, p. 61.

[2] Ši aukštoji mokykla taip pat yra vadinama Tokijo ekonomikos koledžu.

studijavo anglų, vokiečių, prancūzų, lotynų, senovės graikų ir sanskrito kalbas. Įvairiose vakarinėse mokyklose dar mokėsi italų, ispanų, portugalų kalbų.

1963 m. baigęs universitetą, čia pat pradėjo ruoštis lingvistikos profesūrai. Žymiausių japonų filologų vadovaujamas, jis penkerius metus studijavo senąsias indoeuropiečių kalbas, anglistiką, bendrąją kalbotyrą, parašė disertaciją apie senųjų germanų kalbų balsių kaitą. Nuo 1969 m. Murata pradėjo dėstyti Tokijo Keizai universitete. 1974 m. jam suteiktas profesoriaus vardas.

Su lietuvių ir latvių kalbomis pirmą kartą kiek plačiau Murata susipažino Jungtinėse Amerikos Valstijose, kur jis 1970 m. Ohajo (Ohio) universitete lankė vadinamąją vasaros mokyklą. Lietuvių kalbą jam čia dėstė profesorius Davidas Robinsonas, o latvių – Valdis Zepas. Grįžęs iš šios mokyklos, lietuvių ir latvių kalbas studijuoja savarankiškai. 1974 m. Murata pirmą kartą aplanko Lietuvą. 1978 m. jis pusę metų praleidžia stažuotėje Stokholmo universitete, kur jo latvių kalbos studijoms vadovauja profesorė Velta Rūķė-Draviņa. Stokholme jis susibičiuliavo ir su Gintautu Būga, žymiojo lietuvių kalbos tyrėjo sūnumi[3].

Muratos lituanistinė veikla yra labai įvairi. Prasidėjo ji lietuviškų pasakų vertimais. Mūsų gražiosios pasakos „Eglės žalčių karalienės" vertimas lėmė, kad profesoriaus vienturčiui sūnui teko Eglės vardas.

Tokijo universitetinė leidykla (Daigakusyorin) 1994 m. išleidžia Muratos knygą „Lietuvių kalbos 1500 svarbių žodžių". Kaip rodo knygos antraštė, čia surinkti dažniausiai vartojami lietuvių kalbos žodžiai – jie kirčiuoti, nurodomos paradigmos. Antroji knygos dalis – trumpa lietuvių kalbos gramatika.

1997 m. ta pati leidykla išleidžia ir tokio pat pobūdžio Muratos knygą „Latvių kalbos 1500 svarbių žodžių".

Tai apskritai pirmosios lietuvių ir latvių kalboms skirtos mokomosios knygos japonų kalba.

Daugiatomei japoniškajai kalbotyros enciklopedijai Murata parašė straipsnius apie baltų kalbas, lietuvių, latvių kalbą, žymiuosius baltų kalbų tyrinėtojus.

1981 m. Kioto (Kyoto) Sangyo universiteto Tarptautinio kalbotyros instituto biuletenyje Murata paskelbė straipsnį apie baltų kalbų bevar-

[3] Sabaliauskas A. Pirmasis japonų lituanistas. – Mokslas ir gyvenimas, 1975, 2, p. 18–19; Sabaliauskas A. Žodžiai atgyja. V., 2000, p. 210–215.

dės giminės nykimo procesą. Šio straipsnio variantas paskelbtas ir anglų kalba[4]. Minėtame biuletenyje 1982 m. buvo išspausdintas Muratos straipsnis apie baltų kalbų galūnę *-ai*, 1983 m. – apie baltų ir hetitų kalbų genityvą.

1984 m. populiariame japonų žurnale „Modo" („Langas") kalbininkas paskelbė straipsnį apie lietuvių ir latvių žodynus.

Atskirai reikėtų paminėti visą seriją su lietuvių kalbotyra susijusių Muratos vertimų. Su išsamiais komentarais į japonų kalbą jis išvertė F. de Saussure'o laišką Kazimierui Jauniui ir šio nebaigtą atsakymą[5]. Išvertė jis taip pat 1978 m. „Kalbotyroje" (29(1), p. 108–111) Jono Palionio paskelbtus Louiso Hjelmslevo lietuviškus laiškus Juozui Tumui-Vaižgantui ir Mykolui Biržiškai, „Baltisticoje" paskelbtą N. Sliusarevos straipsnį apie F. de Sausure'o laiškus J. Baudouinui de Courtenay, Zigmo Zinkevičiaus straipsnį apie Kazimierą Jaunių, Algirdo Sabaliausko straipsnius apie Antoine'ą Meillet, Augustą Schleicherį, Filippą Fortunatovą, Vytauto Mažiulio „Prūsų kalbos paminkluose" (V., 1966) paskelbtą studiją „Prūsai".

1984 m. Tokijo mieste išleistoje labai prestižinėje „Pasaulio mįslių enciklopedijoje" Murata parengė skyrius apie lietuvių ir latvių mįsles. Anot mūsų folkloristo Kazio Grigo, čia „Lietuviški tekstai parengti su nuovoka. Pluoštą sudaro klasikinės, meniškiausios, liaudies poetinę išmonę atspindinčios mįslės"[6].

1995 m. buvo išleistas panašaus pobūdžio veikalas „Pasaulio patarlių enciklopedija". Jame skyrius „Šiaurės Europa" pradedamas lietuvių patarlėmis bei priežodžiais. Toliau eina latvių patarlės bei priežodžiai. Šiuos du skyrelius, naudodamasis K. Grigo, Ambraziejaus Jonyno, Jurgio Lebedžio, Elzos Kokarės darbais, taip pat parengė Murata. Čia japonų kalba pateikiama po šimtą lietuvių ir latvių patarlių bei priežodžių. Pirmieji keli pavyzdžiai duodami ir originalo kalbomis. Aiškinama patarlių reikšmė. Nurodoma speciali literatūra.

Į lietuvių literatūros istoriją Murata patenka ir kaip pirmasis mūsų literatūros klasikų Kristijono Donelaičio ir Antano Baranausko vertėjas.

[4] Murata I. The *o*-stem nom.–acc. form and the fate of neuter nouns in East Baltic. – JIES, 1986, p. 273–288.

[5] 1975 m. Murata šia tema skaitė pranešimą Japonijos lingvistų draugijos suvažiavime.

[6] Grigas K. Lietuvių mįslės japoniškoje enciklopedijoje. – Literatūra ir menas, 1986.IV.12.

1973 m. Tokijo Keizai universiteto darbuose su atitinkama įžanga ir paraleliniu lietuvišku tekstu paskelbiamas „Pavasario linksmybių" pirmosios dalies vertimas, o 1977 m. ten paskelbiamas visas „Vasaros darbų" vertimas[7].

1975 m. to paties universiteto darbuose su plačia įžanga, lietuvių kalbos tarmių žemėlapiu išspausdinamas „Anykščių šilelio" pirmosios dalies vertimas. Lietuviško originalo čia skelbiami net du variantai – bendrinės kalbos ir tarminis[8].

Murata yra didelis Jono Meko kūrybos gerbėjas ir populiarintojas. 1991 m. buvo paskelbtas J. Meko „Dienoraščių" vertimas. 1996 m. labai gražiai atskiromis knygomis išleisti „Semeliškių idilių" ir „Miške" vertimai[9]. 2005 m. paskelbtas knygos „Laiškai iš niekur" vertimas.

Derėtų pridurti, jog kai Murata vertė „Semeliškių idiles" ir rado ten žodžių, neaiškinamų jokiuose žodynuose, jis su šių žodžių sąrašu nuvyko į J. Meko tėviškę ir jų prasmę mėgino aiškintis su rašytojo giminaičiais.

Mūsų kultūrai Murata daug nusipelnė įvairiais būdais Japonijoje populiarindamas Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kūrybą. Be kita ko, jis į japonų kalbą išvertė šio mūsų menininko harmonizuotų lietuvių liaudies dainų tekstus[10].

Japonijos istorikų veikalui „Lenkijos, Ukrainos ir Pabaltijo šalių istorija" (Tokyo, 1999) Murata parašė platų straipsnį apie Lietuvos istoriją po trečiojo (1795 m.) Respublikos padalinimo.

2002 m. Japonijoje labai gražiai išleistas Lietuvos Respublikos prezidento Valdo Adamkaus knygos „Likimo vardas – Lietuva" vertimas. Į japonų kalbą knygą išvertė Murata.

Profesorius Murata turi sukomplektavęs nepaprastai turtingą baltistikos biblioteką. Vertingų knygų jis yra padovanojęs Lietuvos bibliotekoms.

[7] Sabaliauskas A. Donelaitis lietuviškai. – Pergalė, 1978, 7, p. 190.

[8] Sabaliauskas A. „Anykščių šilelis" japonų kalba. – Pergalė, 1976, 1, p. 192.

[9] Sabaliauskas A. Jono Meko poezijos knygos japonų kalba. – Metai, 1996, 6, p. 157–158. Šių knygų pasirodymo proga japonų laikraštyje „Toshoshinbun" („The Book Review Press", 1996.V.18) apie J. Meką ir jo kūrybą buvo išspaudintas didelis straipsnis.

[10] Skudienė R. M. K. Čiurlionio muzika Japonijai ir Lietuvai. – Kultūros barai, 1993, 8–9, p. 61–63.

Vargu yra kitas užsienio kalbininkas, kuris būtų tiek daug aplankęs Lietuvos miestų bei miestelių, kiek jų aplankė Murata. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, vos ne kiekvienais metais jis bent po porą savaičių praleisdavo Lietuvoje ir Latvijoje.

2001 m. Ikuo Murata apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu.

Toshikazu Inoue. Kitas aktyvus baltų, ypač senosios prūsų kalbos, tyrinėtojas Japonijoje yra Kobės universiteto (Kobe City University of Foreign Studies) profesorius Toshikazu (Tošikazu) Inoue.

Gimė jis 1948 m. gegužės 11 d. Kobės mieste. 1968–1972 m. studijavo kalbotyrą Kobės universitete. 1972–1975 m. mokėsi aspirantūroje Kioto (Kyoto) universitete. 1972 m. gavo rusų kalbos bakalauro, o 1974 m. – kalbotyros magistro laipsnį.

1975 m. Inoue pradėjo dėstyti Kobės universitete. 1979 m. jis – šio universiteto profesorius.

Inoue šiuo metu yra vienas aktyviausių prūsų kalbos tyrinėtojų ne tik Japonijoje, bet apskritai pasaulyje. Jau jo magistro disertacijos tema buvo „Senosios prūsų kalbos vokalizmo tyrinėjimas".

1982 m. Kobės universiteto darbų serijoje atskira knyga anglų kalba paskelbiama Inouės monografija „Senosios prūsų kalbos Enchiridiono grafologija" („A graphology of Old Prussian Enchiridion". Kobe, 1982). Tyrinėjimo pagrindu pasirinkęs Reinholdo Trautmanno veikalo „Senosios prūsų kalbos paminklai" („Die altpreussischen Sprachdenkmäler". Göttingen, 1910) žodyno skyrių, Inoue pateikia detalią prūsų kalbos žodžių kamienų, galūnių grafeminę analizę. Žodžių formos, turinčios alternatyvias antrininkes, aprašomos pagal tam tikrus modelius[11].

Savo monografiją Inoue dedikavo žymiajam amerikiečių baltistui Williamui R. Schmalstiegui.

1984 m. toje pačioje Kobės universiteto darbų serijoje išleidžiama kita Inouės knyga „Grafologinis ir fonologinis senosios prūsų kalbos Enchiridionio tyrinėjimas" („A graphological and phonological study of Old Prussian Enchiridion". Kobe, 1984). Tai anksčiau minėtos knygos tęsinys, o pagrindinė paskata rašyti šią knygą, atrodo, buvo dviejų amerikiečių prūsų kalbos tyrinėtojų W. R. Schmalstiego ir Juleso F. Levino polemika dėl prūsų kalbos paminklų rašybos ir jos reikšmės at-

[11] Mažiulis V. (Rec.) – Blt., 1985, 21(2), p. 204–205.

statant autentiškas prūsų kalbos formas. J. F. Levinas, kaip žinoma, čia pirmiausia remiasi prūsų kalbos paminklų rašyba, o W. R. Schmalstiegas pirmenybę linkęs atiduoti etimologiniam principui, ypač kreipdamas dėmesį į kitų baltų kalbų faktus[12].

Prūsų kalbos Enchiridionui Inoue paskyrė dar vieną knygą – tai rusų kalba paskelbtas veikalas „Prūsų kalbos Enchiridiono normalizacija" („Нормализация прусского языка Энхиридиона". Кобэ, 1992). Normalizaciją autorius čia supranta kaip tam tikrą sinchroninę ir vidinę kalbos rekonstrukciją, kuri remiasi tekste esančia statistine lingvistinių faktų dauguma. Faktiškai čia naudojama ta pati tyrinėjimo metodika kaip ir ankstesnėse jo knygose. O šiai japonų kalbininko metodikai, atrodo, daug įtakos turėjo anglų kalbininko J. C. McLaughlino knyga, skirta vieno vidurinės anglų kalbos rankraščio analizei (J. C. McLaughlin „A graphemic-phonemic study of a middle English manuscript". The Hague, 1963).

Knygoje skelbiama trumpa prūsų kalbos tyrinėjimo istorija. Autorius daug kur atsižvelgia į Vytauto Mažiulio prūsų kalbos leksikos taisymus.

1986 m. japonų kalba Inoue išleido knygą „Leksinių baltų-slavų atitikmenų tyrinėjimas". Joje trumpai supažindinama su baltų ir slavų kalbų giminystės problema. Aptariami baltų, slavų ir germanų kalbų leksiniai atitikmenys. Toliau, remdamasis garsiuoju R. Trautmanno „Baltų-slavų kalbų žodynu" („Baltisch-Slavisches Wörterbuch". Göttingen, 1923), kalbininkas analizuoja baltų ir slavų kalbų leksemas. Pateikia jų šaknų registrą.

Šiai problemai skiriamas ir platus Inouės straipsnis, paskelbtas vilniškėje „Baltisticoje"[13]. Jame, be kita ko, japonų kalbininkas daro išvadą, jog „Trautmano „Žodynas", nors ir netiesioginiu būdu, įrodo baltų ir slavų kalbų žodyno panašumą ir kad jo koregavimas ar papildymas naujais tyrinėjimais jokiu būdu nenuneigia jo informatyvumo apskritai ar bent statistiniu požiūriu" (p. 42).

Kobės universiteto darbų serijoje 2002 m. japonų kalbininkas išleido 1586 metų latviškąjį katekizmą („Латышский перевод лютеранского

[12] Eckert R. (Rec.) – ZfSl, 1989, 34(2), p. 323–325.

[13] Иноуэ Т. Лексические „дивергенция" и „конвергенция" между балтийскими и славянскими языками: статистический анализ материалов словаря Р. Траутмана. – Blt., 1989, 25(1), p. 24–43.

Малого Катехизиса 1586 года". Кобэ, 2002). Knygoje skelbiamas faksimilinis ir transliteruotas katekizmo tekstas. Įžangoje trumpai apžvelgiami pirmieji senovės prūsų, lietuvių ir latvių mažieji Liuterio katekizmai. Latviškas vertimas palyginamas su prūsiškuoju. Kalbėdamas apie latviškojo vertimo šaltinį, autorius linkęs pritarti Pēterio Vanago hipotezei, jog tasai šaltinis buvo ne vokiečių aukštaičių kalba parašytas originalas, bet jo vertimas į vokiečių žemaičių kalbą. Antrąją knygos dalį sudaro alfabetinis visų latviškų žodžių ir jų formų registras. Daugeliu atvejų nurodomi ir šių žodžių dabartinės latvių kalbos atitikmenys[14].

Savo universiteto darbuose Inoue japonų kalba paskelbė straipsnius apie prūsų kalbos leksikos ypatybes, paralelinę trijų prūsų kalbos katekizmų tekstų analizę, šių tekstų ir lietuviško Baltramiejaus Vilento katekizmo teksto analizę, keletą straipsnių apie prūsų kalbos linksnių vartoseną, apie baltų kalbų vietininkus, apie vadinamuosius skiemeninius baltų-slavų sonantus ir kt.

Drauge su Krokuvos Jogailos universiteto docentu Koji Morita japonų kalbininkas lenkų mokslinėje spaudoje paskelbė straipsnį apie Japonijos baltistiką, o drauge su Eiko Sakurai – išsamią savo šalies baltistikos apžvalgą Lietuvos filologų spaudoje[15]. Lietuvių kalbos paskaitas jis 1997–2000 m. skaitė Osakos užsienio kalbų universitete, o 2000–2002 m. paskaitas apie baltų kalbas – Kioto universitete. Šiuo metu lietuvių kalbą dėsto Kioto universitete, o nuo 2006 m. baltų kalbas – Kobės užsienio kalbų universitete.

Du kartus kalbininkas lankėsi Lietuvoje. Bendrauja su lietuvių kalbininkais.

* * *

Japonijoje esama ir daugiau kalbininkų, besidominčių baltų kalbomis.

Nagojos universiteto profesorius Mickio Jano (1937–2000) domėjosi lietuvių ir senosios prūsų kalbos akcentologija. Deja, savo dar-

[14] Vanags P. (Rec.) – BF, 2002, 11(2), p. 107–110.

[15] Inoue T., Morita K. Językoznawstwo bałtyckie w Japonii. Stan i perspektywy. – ABSl, 2007, 31, p. 99–107; Inoue T., Sakurai E. Lituanistikos ir baltistikos studijos Japonijoje: Baltų kalbų tyrimai ir dėstymas. – Kalba ir žmonės. Sud. A. Judžentis. V., 2009, p. 235–248.

bus jis skelbė japonų kalba, ir rimtesnio baltistų dėmesio jie nesulaukė. Net daugiau kaip dvidešimt metų lietuvių kalbą jis dėstė savo universitete. Jo buvę studentai yra šiuo metu daug vilčių teikiantys japonų baltistai Tamio Janagisawa ir Eiko Sakurai.

Pirmasis yra toliau tęsiantis savo mokytojo tradicijas ir daugiausia domisi lietuvių akcentologija. Jis 1997 m. paskelbė studiją apie žemaičių tarmės kirčiavimą. Rašė apie lietuvių kalbos veiksmažodžio asmenavimą. 1999 m. išleido apie 10 tūkstančių žodžių „Trumpą lietuvių-japonų kalbų žodyną", prie kurio pridėta ir lietuvių kalbos gramatika. Kalbininką taip pat domino buvusios Sovietų Sąjungos kalbų tipologijos problemos.

Ypač daug vilčių lituanistikai teikia buvusi Mickio Jano mokinė Eiko Sakurai.

Ji Nagojos universitete studijavo senąsias graikų, lotynų kalbas, išmoko rusų kalbą. Sužinojusi, kad lietuvių kalba yra išlaikiusi daug archajiškų indoeuropiečių kalbų formų, ryžosi mokytis ir šios kalbos. Pirmą kartą į Lietuvą atvyko 1993 m.: iš Sankt Peterburgo į Vilniaus universiteto vasaros lituanistikos kursus. Ilgesnį laiką ji Lietuvoje praleido 1997 m., kai gavusi Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos stipendiją, šiame universitete studijavo lituanistiką, lankė profesoriaus Bonifaco Stundžios prūsų kalbos paskaitas. Ne tik teoretiškai, bet ir praktiškai puikiai išmoko lietuvių kalbą.

Kalbininkę ypač domina lietuvių kalbos veiksmažodžio laiko ir veikslo kategorijos. Iš šios srities ji jau paskelbė vertingų straipsnių[16].

E. Sakurai yra ir pirmojo išsamesnio lietuvių kalbos vadovėlio japonų kalba autorė. Užsienio kalboms mokytis leidinių serijoje „Nau-

[16] Sakurai E. Aspect and compound tense in Lithuanian. – Nagoya Working Papers in Linguistics, 1994, 10, p. 35–81; Verbal aspect and meanings-functions of compound tenses in Lithuanian. – Gengo Kenkyū: Journal of the Linguistic Society of Japan, 1997, 112, p. 98–131; Сопоставительный анализ видовых систем русского и литовского языков. – Бюллетень Японской ассоциации русистов, 1999, 31, с. 82–97; Значения и функции страдательных причастий прошедшего времени в литовском языке – о темпоральности и атрибутивной функции. – Russian and Eastern European Studies, 2003, 7, p. 105–131; Adverbial (semi-predicative) functions of the past participles in Lithuanian: Relative time reference. – Nagoya Working Papers in Liguistics, 2000, 16, p. 147–174; Combination of past participles funcioning as adverbials with main verbs in Lithuanian: Aspect and transitivity. – ALL(LKK), 2008, 59, p. 81–107, ir kt.

jasis ekspresas" išleistas jos parengtas vadovėlis „Lietuvių kalba" (Tokyo, 2007). Kartu su knyga išleista ir kompaktinė plokštelė. Pagrindinė vadovėlio dalis suskirstyta į dvidešimt pamokų. Papildomai skiriama vietos svarbesnėms bendravimo temoms aptarti. Knygą recenzavęs Artūras Judžentis pabrėžia, kad „Eiko Sakurai pavyko parašyti trumpą ir patrauklų vadovėlį. Svarbiausia informacija apie lietuvių kalbos fonetinę, gramatinę ir leksinę sandarą jame patikima ir metodiškai išdėstyta". Tiesa, vadovėlis gana konspektyvus. Tačiau čia ne autorės kaltė: ją ribojo griežti serijos nuostatai[17].

1997–2000 m. Eiko Sakurai lietuvių kalbą dėstė Nagojos universitete. Nuo 2001 m. ją dėsto Osakos užsienio kalbų universitete, kuris 2007 m. prijungtas prie Osakos universiteto[18].

Bene žymiausias Japonijos latvistas yra Kobės universiteto profesorius Kendzi Tanaka. Latvių kalbą jis studijavo Stokholmo universitete. Į japonų kalbą iš anglų kalbos išvertė savo mokytojos profesorės Veltos Rūķės-Draviņos veikalą „Latvių kalbos normalizacijos procesas" („The standardisation process in Latvian – 16th century to the present. Stockholm, 1977; japoniškas leidimas – Kobe, 1998). Japonų kalba kalbininkas paskelbė straipsnių latvių kalbos istorijos, frazeologijos klausimais. Domisi latvių patarlėmis.

Latvių kalba ypač domisi buvęs Tokijo universiteto doktorantas, ilgesnį laiką studijavęs ir Rygoje Kaiširo Kano. Jis paskelbė straipsnių apie latvių kalbos veiksmažodžio nuosakos kategoriją, netiesioginę dabartinės latvių kalbos nuosaką.

Yoko Yamazaki 2007 m. Kyoto universitete apgynė magistro darbą ir šio darbo pagrindu paskelbė straipsnį „Saussure'o efektas lietuvių kalboje"[19], kuriame mėgina patikslinti danų kalbininko Jenso Rasmuseno knygos „Indoeuropiečių prokalbės morfofonemikos studijos" („Studien zur Morphophonemik in der indogermanischen Grundsprache". Innsbruck, 1989) kai kuriuos teiginius dėl laringalų pėdsakų lietuvių kalboje. Darbo vadovas Kazuhiko Yoshida. Autorius už įvairią pagalbą taip pat dėkoja Inouei. Darbe panaudota žinomų

[17] Judžentis A. (Rec.) – KK, 2008, 81, p. 313–318.

[18] Kalbininkės svajonė – išplėsti baltistikos studijas Japonijoje. Kalbėjosi R. Urnėžiūtė. – GK, 2003, 5, p. 17–20.

[19] Yamazaki Y. The Saussure Effect in Lithuanian. – JIES, 2009, 37(3–4), p. 430–461.

baltų kalbų tyrinėtojų Kazimiero Būgos, Prano Skardžiaus, Jānio Endzelīno, Ernsto Fraenkelio, Vladislavo Illič-Svityčiaus darbai, akademinio „Lietuvių kalbos žodyno" tomai.

Japonų kilmės amerikiečių kalbininkas Yoshio Tanaka paskelbė darbą apie bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimą[20].

2007 m. Japonijoje veikė 756 universitetai ir 434 kolegijos. Tačiau baltistikai skirtų programų nebuvo nė vienoje iš šių aukštųjų mokyklų. Šiaip iš mažesniųjų Europos tautų ten bene daugiausia dėmesio skiriama skandinavistikai – šios srities programos yra dviejuose universitetuose (galima studijuoti danų ir švedų kalbas)[21]. Tokios situacijos priežastys yra aiškios. Jas gražiai suformulavo jau mūsų minėtame straipsnyje Inoue ir E. Sakurai „Mat Japonijos kalbotyroje aiškiai skiriamos vadinamos didžiosios (major) ir mažosios (minor) kalbos [...] Be to, galima tvirtinti, kad šiuo metu Japonijoje sinchroniniai kalbų tyrimai yra daug populiaresni negu diachroninės studijos"[22]. Tiesą sakant, panaši padėtis yra daugelyje didžiųjų šalių. Tačiau, antra vertus, nė vienos didžiosios šalies baltistika per pastaruosius kelis dešimtmečius tiek neišaugo kaip Japonijos. Juk ne taip seniai čia apie baltų tautas, jų kalbą, istoriją ir kultūrą mažai kas ką nors buvo girdėjęs.

[20] Tanaka Y. The accent types in standard Lithuanian. – Linguistics, 1974, 127, p. 75–116.
[21] Onaka Makato. Baltic studies in Japan. – JBS, 2008, 39(2), p. 209–213.
[22] Inoue T., Sakurai E. Min. str., p. 236.

AUSTRALIJA

Australijoje baltistikos, daugiausia latvistikos, srityje pasidarbavo Flinderso universiteto Adelaidėje profesorius **Trevoras Garthas Fennelas**[23]. Pirmuosius latvių kalbos įgūdžius būsimasis kalbininkas įgijo bendraudamas su latvių emigrantų vaikais. 1961 m. prancūzų kalbos ir literatūros specialybę baigė Adelaidės universitete. 1965 m. daktaro disertaciją iš senosios prancūzų kalbos istorijos apgynė Sorbonoje. Nuo 1966 m. dirbo Flinderso universitete, profesorius (1994 m.). 2003 m. pasitraukė į emeritūrą. Be daugybės straipsnių įvairiais latvių kalbos istorijos klausimais, jis kartu su Latvijoje gimusiu Adelaidės universiteto bibliotekininku Henriku Gelsenu parašė trijų tomų praktinę dabartinės latvių kalbos gramatiką („A grammar of modern Latvian". The Hague; New York, 1980, I–III)[24]. Latvių kalbos istorijos tyrinėtojams yra ypač svarbūs T. Fennelo paskelbti su išsamiais komentarais ir vertimais senieji latvių kalbos paminklai: „Septynioliktojo šimtmečio latvių kalbos gramatikos fragmentai" („Seventeenth-century Latvian grammatical fragments". Melbourne, 1982), „Pirmoji latvių kalbos gramatika. J. G. Rehehuseno „Manuductio ad linguam lettonicam" („The first Latvian grammar: J. G. Rehehusen's „Manuductio ad linguam letticam". Melbourne, 1982), „Georgas Dreselis Trumpas įvadas į latvių kalbą" („Georg Dreszell's Gantz kurtze Anleitung Zur Lettischen Sprache". Melbourne, 1984), „Gramatinis priedas prie Johano Langijaus Latvių-vokiečių kalbų žodyno" („The grammatical appendix to Johannes Langius' Latvian-German Lexicon". Melbourne, 1987), „Adolphijo latvių kalbos gramatika" („Adolphi's Latvian grammar". Melbourne, 1993), „Füreckerio žodynas: pirmasis rankraštis" („Fürecker's dictionary: the first manuscript". Rīga, 1997), „Füreckerio žodynas: antrasis rankraštis" („Fürecker's dictionary: the second manuscript".

[23] Liet. k. t. ist., II, p. 247.
[24] Kabelka J. (Rec.) – Blt., 1984, 20(2), p. 182–184.

Rīga, 1998), „Fürеckerio žodynas: konkordancija 1–2“ („Füreckers dictionary: A concordance. 1–2“. Rīga, 2000), „Latvių-vokiečių kalbų vadovėlis. 1–2“ („Manuale Lettico-Germanico, 1–2“. Rīga, 2001), „Konkordancija „Manuale Lettico-Germanicum“. Rīga, 2002 („A Concordance to the „Manuale Lettico-Germanicum“. Rīga, 2002), „Liborijus Depkinas „Latvių kalbų žodynas. T. 1“ („Liborius Depkin. Lettisches Wörterbuch“ Vol. 1. Rīga, 2005).

T. Fennelas buvo aktyvus baltistikos konferencijų dalyvis. Kelis kartus lankėsi Vilniuje. 1990 m. jis buvo išrinktas Latvijos mokslų akademijos užsienio nariu. 1996 m. jam buvo įteikta Jānio Endzelīno premija. 1999 m. jis buvo apdovanotas Trijų žvaigždžių ordinu[25].

1972–1990 m. Melburno Monasho universitete profesoriavo žymus čekų baltistas Jiřis Marvanas[26].

[25] Vanags P., Kangere B. Trevoram G. Fennelam – 60. – BF, 2001, 10, p. 287–292 (p. 293–296 skelbiama T. Fennelo darbų bibliografija); Valod. Lat., p. 132–133.
[26] Liet. k. t. ist. II, p. 246–247.

THE HISTORY OF THE STUDIES IN LITHUANIAN. 1980–2010

Summary

STUDIES IN LITHUANIA

The most significant event in Lithuanian linguistics in 1980–2010 was the publication of *Lietuvių kalbos žodynas* (an academic dictionary of Lithuanian). The beginnings of the dictionary date back to 1902, when Kazimieras Būga (1879–1924), a prospective outstanding reseacher of Lithuanian, began to compile a file for his dictionary. As the last (20th) volume of the dictionary was published in 2002, we can say that the preparation of this work of lexicography lasted a hundred years. The dictionary includes Lithuanian words from the very first Lithuanian writings to words used in modern spoken and written language. 70 linguists wrote and edited the dictionary. Hundreds of people of various professions took part in collecting the material for the dictionary. Besides K. Būga, its general editors were: Juozas Balčikonis (1885–1969), Jonas Kruopas (1908–1975), Kazys Ulvydas (1910–1996), Vytautas Vitkauskas (1935–2012).

During this time many other works of lexicography were publisched, too. Mostly using the said academic dictionary and its files linguists prepared *Frazeologijos žodynas* (Phraseological dictionary, 2001). A great many exhaustive bilingual dictionaries came out.

Of the most active lexicographers, perhaps in the first place mention should be made of Chackelis Lemchenas (1904–2001), Bronislovas Piesarskas (1929–2005), Valerija Vaitkevičiūtė (1929–2011).

In the field of terminology especially productive were: Kazimieras Gaivenis (1934–2003), Stasys Keinys, Jonas Klimavičius, Angelė Kaulakienė, Albina Auksoriūtė.

Very successful were linguists working in the field of dialectology. In the first place one should mention the joint work *Lietuvių kalbos atlasas* (An Atlas of the Lithuanian Language), the collection of the material for which took twenty years. 1982 saw the publication of an

atlas devoted to phonetics. In 1991 an atlas of morphology was published. An atlas devoted of this work was supervised by Kazys Morkūnas (1929–2008). A great many descriptions of individual dialects, dialect dictionaries and texts were published. The work of dialectologists was greatly encouraged the present-day situation of the Lithuanian language – the rapid levelling of the dialects and the decline of Lithuanian outside Lithuania. A substantial contribution to Lithuanian dialectology was made by Aleksas Girdenis (1937–2011), Elena Grinaveckienė (1928–1999), Vladas Grinaveckis (1925–1995), Laima Grumadienė (Kalėdienė), Aldona Jonaitytė, Danguolė Mikulėnienė, Žaneta Urbanavičiūtė-Markevičienė, Aloyzas Vidugiris, and others.

Almost the same group of authors who in 1965–1976 published the three-volume academic Lithuanian grammar (*Lietuvių kalbos gramatika*), now prepared a one-volume Lithuanian grammar supervised by Vytautas Ambrazas in Russian (*Грамматика литовского языка*, 1985), in English (*Lithuanian Grammar*, 1997), and in Lithuanian (*Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, 1994).

Of the joint works on onomastics special mention should be given to *Lietuvių pavardžių žodynas* (A dictionary of Lithuanian surnames, 1985–1989, I–II) prepared by Aleksandras Vanagas (the supervisor and the author, 1934–1995), Vitalija Maciejauskienė and Marija Razmukaitė.

Among the numerous individual Lithuanian studies stands out the fundamental work by Zigmas Zinkevičius *Lietuvių kalbos istorija* (The hirstory of the Lithuanian language (1984–1994, I–VI). Baltic studies were enriched by the work *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* (An etymological dictionary of the Prussian language, 1988–1997, I–IV) by Vytautas Mažiulis (1926–2009), who until now has also been considered the best author of the edition *Prūsų kalbos paminklai* (The texts of Prussian language, 1966–1981, I–II).

Vytautas Ambrazas generalized his long-time research in the history of the syntax of Lithuanian in the monograph of the syntax of Lithuanian in the monograph *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė* (The historical syntax of Lithuanina, 2006). Aleksas Girdenis presented his research in phonology in the monograph *Teoriniai fonologijos pagrindai* (Theoretical foundations of phonology, 1995). Albertas Rosinas (1938–

2010) generalized his research in the history of the pronoun of the Baltic languages in the monograph *Baltų kalbų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra. Sinchronija ir diachronija* (The semantic and morphological structure of the pronoun of the Baltic languages. Synchrony and diachrony, 2009).

In the period being described, separate branches of linguistics were being explored and enriched by Jonas Palionis (the history of Lithuanian language, onomastics), Adelė Valeckienė (grammatical system of Lithuanian), Vincas Urbutis (the etimology of the Baltic languages, the history of lexicography), Vincentas Drotvinas (the lexicography of Lithuanian Minor), Aldona Paulauskienė (the morphology of Lithuanian), Simas Karaliūnas (the history of the Baltic languages, sociology), Nijolė Sližienė (the valency of verbs), Antanas Pakerys (prosody), Aleksandras Vanagas (onomastics), Evalda Jakaitienė (lexicology, lexicography), Audrone Kaukienė (the history of the verb, the Prussian language), Grasilda Blažienė (Prussian onomastics), Danguolė Mikulėnienė (historical accentology, dialectology), Bonifacas Stundžia (the historical grammar of the Baltic languages), Giedrius Subačius (the history of the Lithuanian language, Samogitian authors), Saulius Ambrazas (1957–2010, word-formation), and others.

STUDIES IN FOREIGN COUNTRIES

Lithuanians outside Lithuania

As a result of the events of the 2nd world war, the bulk of Lithuanian linguists as well as most other creative intellectuals were forced to leave Lithuania. At first they settled in Germany, later in the U.S.A. and despite unfavourable conditions did their best to do their work. There emerged a few linguist of younger generation who became researchers of the Lithuanian language living far from Lithuania.

Especially productive in emigration was Pranas Skardžius (1899–1975), Antanas Salys (1902–1972), Petras Jonikas (1906–1996), Leonardas Dambriūnas (1906–1976). Of the younger generation mention should be made of Antanas Klimas, Janina Rėklaitienė (Reklaitis).

Valuable studies were published in Latvia by Reinis Bērtulis (1937–1994), Laimute Balode, Pēteris Vanags. Owing to the closeness of Lithuanian and Latvian, works devoted to Latvian, written by Latvian linguists, present considerable importance to Lithuanian.

Also important to Lithuanian and the study of the Baltic languages is the contribution of Russian linguists. In the first place, mention should be made of Vladimir Toporov (1928–2005), who authored five volumes of the etymological dictionary of the Prussian language (*Прусский язык: словарь*, 1975–1990, I–V) and a large number of works on toponymy. To the history of the Baltic languages of great importance is the work of Vyacheslav Ivanov and the Georgian linguist Tomaz Gamkrelidze, *Indo-European and the Indo-Europeans* (1995, the Russian version, 1984, I–II). The problems of the Baltic languages were examined by Oleg Trubachev (1930–2003) in his works devoted to Slavic ethnogenesis. The problems of present-day Lithuanian were also addressed in the works by Tatjana Bulygina-Shmeliova (1929–2000). Also, productive in Baltic linguistics were Jurij Otkupshchikov (1924–2010), Jurij Stepanov (1930–2012), Vladimir Dybo, Andrej Anikin, Aleksej Andronov, the Ukrainian linguist Anatolij Nepokupnij (1932–2006), and others.

The old Baltic traditions in Polish linguistics were successfully continued by Wojciech Smoczyński. His major work written during this period was an etymological Lithuanian dictionary (*Słownik etymologiczny języka litewskiego*, 2007). Interesting are his researches of Prussian, laryngal elements in Lithuanian. Leszek Bednarczuk studied the linguistic situation in the Grand Duchy of Lithuania. Michało Kondratiuk's field of research was the relations between the Białystok dialects, the Baltic and the East Slavic languages.

In Czech linguistics, Baltic traditions were fostered by Adolf Erhart (1926–2003), Jiři Marvan, Václav Blažek.

We can speak already of baltistics in Hungary. Its initiator was Endre Bojtár, cf. his book *Foreword to the Past. A Cultural History of the Baltic People* (1999, the Hungarian version, 1997).

The oldest Baltic traditions in the world belong to Germany. They have been successfully continued during the past decades, too. And

the most important event here was the publication of the greatest 16th century monument of Lithuanian writing by Friedrich Scholz, Jochen D. Range and their collaboraters, the monuscripts of Jonas Bretkūnas' translation of the Bible (1991–2002).

Baltic studies in Germany were also successfully conducted by Wolfgang P. Schmid (1929–2010), Friedhelm Hinze (1931–2004), Rainer Eckert, Alfred Bammesberger, Gertrud Bense, Elvyra J. Bukevičiūtė, Christiane Schiller, and others.

Baltic elements in the Finnish languages, particularly the relations between Latvian and Estonian, were investigated by the Estonian linguist Lembit Vaba. The relations between the Baltic and the Baltic Finnisch were also investigated by the Swedish linguist Lars-Gunnar Larson. In Finland itself, this problem was mainly investigated by Kari Liukkonen, cf. his monograph *Baltisches in Finnischen* (1999).

In Norway, Christian Stang's traditions were continued by his pupil Terje Mathiassen (1938–1999). Besides separate articles, he wrote in English the grammars of all the three Baltic languages: *A Short Grammar of Lithuanian* (1996), *A Short Grammar of Latvian* (1997), *Old Prussian* (2010, was published after the author's death).

In 1980 the Norwegian linguist, professor of Stockholm University Helge Ringholm (1942–1990) defended a dissertation at Indiana University Bloomington (U.S.A.), *Toward the Semantic Distinctive Features of Lithuanian Prepositions and Preverbs.*

Jörundur Hilmarsson (1946–1992) is the first Baltist in Iceland. He also translated Lithuanian fiction into Icelandic.

In Holland there works a linguist of rare universatility, Frederik Kortlandt. He is especially interested in Baltic accentology, Prussian. His most importand studies in Baltistics are published in the book *Baltica et Balto-Slavica* (2009). His pupil Rick Derksen, besides various articles, published a monograph *Metatony in Baltic* (1996).

The past four decades have been extremely succesful to the baltistics of Italy. Valuable studies in Baltic lexis were published by Maria Teresa Ademollo Gagliano.

Baltic studies were enriched by Guido Michelini, who after his study leave in Lithuania and the defense of his both dissertations at Vilnius University, published his researches in the history of the verb. Then foolowed very carefully prepared publications of old Lithuanian

writings and their scientific analyses. Of the many works of the Italian linguist mention should be made his monograph *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos* (The history of the psalms of Lithuania Minor from Martynas Mažvydas' time to the end of the 19th century).

Pietro U. Dini also studied in Lithuania for some time. Having begun his scientific work by his publication of old Lithuanian texts and their scientific analyses, he wrote a work of unsurpassed popularity, *Le lingue baltiche* (1997), which in 2000 came out in Lithuanian and Latvian, and in 2002, in Russian. Another work of great importance is his *ALILETOESCVR: linguistica baltica delle origini* (2010).

French Baltic traditions were revived by Daniel Petit. His book *Apophonie et catégories grammaticales dans les langues baltiques* (2004) is to be considered one of the best achievements of foreign baltistics.

In Switzerland, the most productive was Jan Peter Locher.

In the United States, the greatest contribution to baltistics was made by William R. Schmalstieg. The study of Lithuanian was enriched by his works *A Lithuanian Historical Syntax* (1989), *The Historical Morphology of the Baltic Verb* (2000). Besides, William R. Schmalstieg is to be considered one of the best specialists on Prussian in the world. In this country the problems of the Baltic languages, Lithuanian in particular, were investigated by Eric P. Hamp, Jules F. Levin, Steven Young, and others.

At the end of 20th century, we can already speak of baltistics in Japan, too. Its initiator was Ikuo Murata. Toshikazu Inoue is especially interested in the Prussian language. Eiko Sakurai publisched a textbook of Lithuanian.

In Australia, Baltic studies were initiated by Trevor G. Fennell. Of great importance to Latvian linguistics are his publications of old Latvian dictionaries and grammars.

Sutrumpinimai

ABSl – 1–7. Białystok, 1964–1970; 8–. Warszawa (etc.).

Aišk. žod. ak. – Aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos. Lietuvių kalbos instituto leidykla. Vilnius, 2006.

Akt. Prob. – Aktuelle Probleme der Baltistik. Hrsg. Rainer Eckert. Verlag Die Blaue Eule. Essen, 1996.

ALL(LKK) – Žurnalo „Lietuvių kalbotyros klausimai" (LKK) tęsinys, kurio pagrindinis pavadinimas dabar – Acta linguistica Lithuanica. Vilnius, 1998–.

ALt – Archivum Lithuanicum, 1–2, Vilnius, 1999–2000; 3–, Wiesbaden, 2001–.

Anal. Saf. – Analecta Indoevropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicata. Edenda cvravit Wojciech Smoczyński. Cracoviae Universitas, MCMXCV.

Ann. N. – Annali, Instituto Orientale di Neapoli, 1959–.

Asp. – Aspekte baltischer Forschung. Schriften des Instituts für Baltistik Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, I, hrsg. von Jochen D. Range. Verlage Die Blaue Eule, Essen, 2000.

Auf. u. Meth. – Baltistik: Aufgaben und Methoden. Hrsg. von Alfred Bammesberger. Universitätsverlag C. Winter. Heidelberg, 1998.

Balčikonis J. R. r. – Juozas Balčikonis. Rinktiniai raštai. I–II. Sud. Aldonas Pupkis. Vilnius „Mokslas", 1978–1982.

Балты и ВКЛ – Балты и Великое Княжество Литовское [...] Памяти Эгидиюса Банёниса. Москва, 2007.

BB – Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, hrsg. von A. Bezzenberger, 1–30. Göttingen, 1877–1906.

BF – Baltu filoloģija. Rīga, 1991–.

BLg – Baltic linguistics. Vilnius, 2010–.

Blt. Lg. – Baltic Linguistics. To Alfred Senn. Ed. by Thomas F. Magner and William R. Schmalstieg. The Pennsylvania State University Press. University Park and London, 1970.

BPTJ – Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Kraków (etc.), 1925–.
Б-с. иссл. – Балто-славянские исследования. Москва, 1974–.
Б-с. конт. – Балто-славянские этноязыковые контакты. Издательство „Наука". Москва, 1980.
BSL – Bulletin de la Société de Linguistique de Paris. Paris, 1869–.
BzN – Beiträge zur Namenforschung. Heidelberg, 1949–.
Coll. Pruht., I. – Colloquium Pruthenicum primum. Ed. by Wojciech Smochyński and Axel Holvoet. Wydawnictwo Universitetu Warszawskiego. Warszawa, 1992.
Coll. Pruht., II. – Colloquium Pruthenicum secundum. Ed. by Wojciech Smochyński. Kraków Universitas, 1998.
Contr. – Contributions to Baltic linguistics. Ed. by Michał Hasiuk. Poznań, 1993.
D. ir d. – Darbai ir dienos. Kaunas, 1–9, 1930–1940; 1(10), 1995–.
D. Kleinas ir jo epocha – Danielius Kleinas ir jo epocha. Par. Artūras Judžentis. Vilniaus universiteto leidykla. Vilnius, 2010.
Don. Balt. – Donum Balticum to Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970. Ed. by Velta Rūķe-Draviņa. Almqvist et Wiksell. Stockholm, 1970.
Floril. für W. P. Schmid – Florilegium für Wolfgang P. Schmid zum 70. Geburtstag. Herausg. von E. Eggers, J. Becker, J. Udolph und D. Weber. Frankfurt am Main etc., 1999.
FUF – Finnisch-ugrische Forschungen. Helsinki, 1901–.
GK – Gimtoji kalba. Kaunas, 1933–1940; Čikaga, 1958–1968; Vilnius, 1990–.
GŽ – Gimtasis žodis. Vilnius, 1995–.
Hasiuk ded. – Mvnera lingvistica et philologica Michaeli Hasivk dedicata. Edenda cur. Józef Marcinkiewicz et Norbert Ostrowski. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2001.
HS – Historische Sprachforschung (KZ tęsinys). Göttingen, 1988–.
Hum. z. vēst. – Humanitāro zinātņu vēstnesis. Daugavpils universitāte. 2002–.
IF – Indogermanische Forschungen, 1–37. Strassburg, 1892–1916; 38–. Berlin, 1917–.
IJ – Indogermanisches Jahrbuch. Strassburg, 1914–.
IJSLP – International journal of Slavic linguistics and poetics. Columbus (pirmieji tomai leisti 's-Gravenhage).

In H. A. Gaižutis – Inveniens quaero. Ieškoti, rasti, nenurimti... Algirdo Gaižutio. Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius, 2011.

In H. E. Jovaiša – Florilegium Lithuanum. In honorem Eugenii Jovaiša. Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius, 2010.

In H. of Schmalstieg – Studies in Baltic and Indo-European linguistics. In honor of Williams R. Schmalstieg. Ed. by Philip Baldi, Pietro U. Dini. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia, 2004.

Ist. tekst. – Istoriniai tekstai ir vietos kultūra. – Šiauliai-Ryga, 2004.

Изв. АН СССР – Известия Академии Наук СССР. Серия литературы и языка. Москва, 1963–1991.

Изв. РАН – Известия Российской академии наук. Серия литературы и языка. Москва, 1963–1991.

JBS – Journal of Baltic studies (1970–1971 vadinosi Bulletin of Baltic studies).

JIES – The Journal of Indo-European studies. Washington, 1973–. (pirmieji tomai išleisti Hattiesburge).

JP – Język Polski. Kraków, 1913–.

K. d. – Aleksas Girdenis. Kalbotyros darbai. I–III. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Vilnius, 2000–2001.

K. ir m. – Kalba ir mintis. Sud. Bronys Savukynas. Vilnius „Mokslas", 1980.

K. ist. ir d. prob. – Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos 1. Vilnius, 2005; 2. Vilnius, 2008.

KK – Kalbos kultūra, Vilnius, 1961–.

Klb. – Kalbotyra. Vilnius, 1958–.

Klb. (SlV) – Slavistica Vilnensis. Šia paantrašte nuo 1997 metų eina „Kalbotyros" žurnalo antroji (slavistikai skiriama) serija.

К 70-летию Топорова – ПОЛУТРОПОН. К 70-летию Владимира Николаевича Топорова. Издательство ≪ИНДРИК≫. Москва, 1998.

KZ – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, begr. von A. Kuhn, 1–27. Berlin, 1852–1885; 28–40. Gütersloh, 1887–1907; 41–100. Göttingen, 1907–1987.

LALIES – Actes des sessions de linguistique et de litérature. Paris, 1980–.

Letonika – Letonikas pirmais kongress. Valodniecības raksti. Latvijas zinātņu akadēmija. Rīga, 2006.

Lex. Gr. – Lexicon Grammaticorum. General Editor Harro Stammerjohann. Max Niemeyer Verlag. Tübingen, 1996 (II leid., I–II 2009).

LgB – Linguistica Baltica: Warszawa, 1992–.

Lik – Literatūra ir kalba, 1–21. Vilnius, 1956–1990.

Ling. et Phil. – Linguistica et Philologica. Сборник статей к 75-летию профессора Юрия Владимировича Откупщикова. Издательство Санкт-Петербургского университета. Санкт-Петербург, 1999.

Liet. k. t. ist., I – A. Sabaliauskas, Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija. Iki 1940 m. Vilnius „Mokslas", 1979.

Liet. k. t. ist., II – A. Sabaliauskas, Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija. 1940–1980 m. Vilnius „Mokslas", 1982.

L. ir l. 2 – Leksikografija ir leksikologija 2. Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.

Lit. – Lituanistica, Vilnius, 1990–.

L. k. enc. – Lietuvių kalbos enciklopedija. Sud. Kazys Morkūnas, red. Vytautas Ambrazas. Mokslo ir enciklopedijų institutas. Vilnius, 1999 (II leid. 2008).

LKK – Lietuvių kalbotyros klausimai, 1–40. Vilnius, 1957–1998.

LL – Linguistica Lettica. Rīga, 1997–.

LP – Lingua Posnaniensis. Poznań, 1949–.

LSC – Linguisticæ Scientiæ Collectanea. Ausgewählte Schriften von Wolfgang P. Schmid. Anlässlich seines 65. Geburtstages hersg. von Joachim Becker, Eckhard Eggers, Jürgen Udolph und Dieter Weber. Walter de Gruyter. Berlin, New York, 1994.

MA Darbai – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1–109. Vilnius, 1955–1989.

M. ir žn. – Mintis ir ženklas. Sud. Bronys Savukynas. Vilnius „Mokslas", 1983.

MK – Mūsų kalba. Vilnius, 1971–1989.

Navicula – Navicula litterarum Balticarum. Philologische Baltikum-Studien für Jochen D. Range zum 65. Geburtstag, hrsg. von Stephan Kesler und Christiane Schiller. Wiesbaden: Harrassowitz, 2006.

NTS – Norsk tidsskrift for sprogvidenskab. Oslo, 1928–.

Onoma – Baltų onomastikos tyrimai. Aleksandrui Vanagui atminti. Lietuvių kalbos instituto leidykla. Vilnius, 2006.

On. Lett. – Onomastica Lettica. Rīga, 1990–.

PF – Prace filologiczne. Warszawa, 1885–.

PoB – Ponto-Baltica. Milano, 1981.

Pokorny J. EW – Julius Pokorny. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. I. Band. Francke Verlag. Bern und München, 1959.
ReB – Res Balticae. Pisa, 1995–.
Res. Ph. – Respectus philologicus, Kaunas, 1999–.
RH – Res humanitariae, Klaipėda, 2007–.
R. k. str. – Vytautas Sirtautas, Regina Petkevičienė, Česys Grenda. Rinktiniai kalbotyros straipsniai. Šiauliai, 2001.
R. str. – Zigmas Zinkevičius. Rinktiniai straipsniai. I–IV. Katalikų akademija. Vilnius, 2002–2004.
ScSl – Scando-Slavica. Kopenhagen, 1954–.
SEEJ – Slavic and East European journal. Madison, 1957–.
Sym. Balt. – Symposium Balticum. A Festschrift to honour Professor Velta Rūķe-Draviņa. Edited by Baiba Metuzāle-Kangere and Helge D. Rinholm. Helmut Buske Verlag. Hamburg, 1990.
Skol. ir b. l. k. – Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba. Lietuvių kalbos instituto leidykla, Vilnius, 2004.
SlV – Slavistica Vilnensis. Vilnius, 1997 (tokia paantrašte nuo 1997 m. leidžiama „Kalbotyros" 2-oji serija).
Spr PANKr – Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności. Kraków, 1890–.
StB – Studi Baltici, 1–7. Roma, 1931–1940; 8–10. Firenze, 1952–1969.
TD – Tautosakos darbai, 1–7. Kaunas, 1935–1940; 1(8) –. Vilnius, 1992–.
Term. – Terminologija. Vilnius, 1994– (pirmoji knyga vadinosi Terminologijos vagos).
Thomsen V. Ber. – Vilhem Thomsen. Beröringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) Sprog. Köbehavn, 1890.
Valod. Lat. – Andrejs Bankavs, Ilga Jansone. Valodniecība Latvijā: fakti un biografijas. LU Akadēmiskais apgāds, 2010.
V. ir žd. – Vardai ir žodžiai. Sud. Bronys Savukynas. Leidykla „Mintis". Vilnius, 1971.
ВЯ – Вопросы языкознания, Москва. 1952–.
WdSl – Die Welt der Slaven. Wiesbaden, 1956–.
ZfPhSK – Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenshaft und Kommunikationsforschung. Berlin, 1958–.
ZfSl – Zeitschrift für Slawistik, Berlin, 1956–.
ZfslPh – Zeitschrift für slavische Philologie. 1–20, Leipzig; 1924–1950; 21–. Heidelberg, 1951–.

Žd. ir pr. – Žodžiai ir prasmės. Į. Sud. Bronys Savukynas. Vilnius, „Mokslas", 1991.

Ž. ir žm. – Žodžiai ir žmonės. Sud. Bronys Savukynas. Leidykla „Mintis". Vilnius, 1974.

Žm. ir k. – Žmonės ir kalba. Sud. Bronys Savukynas. Leidykla „Mokslas". Vilnius, 1977.

Žn. ir pr. – Ženklas ir prasmė. Vilnius „Mokslas", 1986.

Pavardžių rodyklė

A

Abaravičius J. 90, 244, 381
Ābele A. 471
Achmatova A. 593
Adamkus V. 19, 435, 588, 720
Ademollo Gagliano M. T. 9, 45, 647–650, 677–678, 733
Adolphi 727
Ahlvers 692
Aistis J. 593
Akelaitienė G. 380
Akelaitis G. 380
Akelaitis M. 665
Aksamitay A. 549
Alaunienė Z. 236, 387
Alekna V. 387
Aleknavičienė O. 23, 79, 340–341, 357, 363, 605, 610, 660
Aleknonis G. 664
Aleksa V. 37
Aleksandravičius J. 54, 58, 185, 639
Aleksandravičiūtė S. 229
Aleksynas K. 211
Ališauskas (Olševskis) M. 186
Aliūkaitė D. 62
Aliulis V. 406
Alminas K. 63
Alosevičienė E. 388
Alunāns J. 465
Alvre P. 620
Ambrasas K. 454
Ambrasas-Sasnava K. 386
Ambrazas S. 7, 46, 72, 120, 302, 336–337, 339–341, 356, 361–362, 365–366, 368
Ambrazas V. 5, 32, 39–40, 42–43, 75, 77, 86, 99–100, 114, 121, 123–131, 146, 195, 218–219, 225, 228, 264, 334, 336, 358, 393–394, 438, 509, 511–512, 547, 555, 588, 605, 630, 652, 655–656, 665, 669, 674–676, 685–686, 697–698, 730–731, 738
Ambraziejus J. 74, 102
Andersen H. 715
Andersenas H. Ch. 243
Andrašiūnaitė-Strakšienė R. 199
Andriukaitienė I. 15, 25, 28, 75–76, 150
Andriušaitė R. 36
Andronov A. 8, 335, 509, 513, 524–526, 571, 630, 644, 715, 732
Andziulytė-Ruginienė M. 673
Anglickas V. 387
Anglickis S. 247
Anikin A. E. 8, 122, 521–523, 531–532
Aniščenka L. 533
Apresjan J. 272
Aputis J. 29, 675
Aristotelis 137
Arminas P. 296
Arumaa P. 204, 208, 690
Armalytė O. 37, 247, 387–388
Askedal J. O. 631
Astrauskaitė G. 388
Astrauskas V. 36
Ašmantas A. 190–191, 193
Augstkalns A. 82, 401
Augustaitis J. 53
Augustaitytė-Vaičiūnienė J. 452
Auksoriūtė A. 33–35, 233, 392, 729
Avižonis P. 18, 35
Ažusienienė E. 16

B

Babickas P. 398
Babickienė Z. 15, 16, 21, 50, 52, 55, 130, 184, 248
Babrauskas B. 401, 451
Bacevičiūtė (Bakšienė) R. 49, 50–53, 58, 318
Bagdonas A. 461
Bagdonavičius V. 36
Bagužytė R. 21, 50, 55
Bakšytė-Richardson M. 122, 461, 667, 703
Balaišis V. 30, 388–389
Balašaitienė J. 31
Balašaitis A. 16, 20, 52, 111, 121, 190, 199, 200, 203, 206, 234, 446
Balčikonis J. 17–20, 36, 63, 167, 171–172, 191, 201, 204, 221, 225, 398, 435–437, 449, 729, 735
Balčiūnienė A. 60
Balčiūtė E. 236
Baldi Ph. 737, 696
Balys J. 674
Balkevičius J. 30, 78, 142–143, 309, 468, 480
Balode L. 8, 30, 67, 465–468, 480–481, 732
Balodis P. 468
Balsevičiūtė V. 373
Balsys R. 37, 45
Balšaitytė D. 390
Baltakis A. 122
Baltrušaitis J. 269, 494, 528
Baltrušaitytė B. 675
Baltušis J. 29, 381
Bammesberger A. 100, 122, 426, 576 588, 590, 733, 735
Banaitis J. 36
Banevičienė N. 34
Banfi E. 669
Banionis E. 491
Banionytė V. 388
Bankavs A. 474, 478, 739
Barabanovaitė Z. 179
Baranauskas A. 23, 102, 111, 192, 249, 300, 329–330, 361, 369, 373, 407, 418–419, 421, 423–424, 426, 662–663, 719
Barauskaitė J. 153, 381, 387
Barauskaitė-Mikkelsen D. 283, 635
Bareikytė A. 21
Barkauskaitė D. 15
Barniškienė S. 588, 609
Barons K. 493
Barszczewska N. 554
Baršauskas P. 37
Bartkus R. 141
Bartkutė N. 73, 377
Bartmiński J. 274
Bartusevičius V. 3
Barzdukas A. 437
Barzdukas S. 7, 399, 402, 430, 435–437
Basanavičius J. 158, 209, 220, 382–383, 565–566, 668
Bataitytė A. 233, 376
Baudouin de Courtenay J. 703, 719
Bauer G. 614–615
Bechtel F. 580
Becker J. 736
Bednarczuk L. 536, 546–549, 732
Beek R. S. P. 642
Behrendt Ch. J. 357, 581, 610, 660
Beitaras V. 294
Bel A. 494, 711
Belardi W. 679
Belarminas 101
Belickienė G. 46
Belyj A. 711
Bender H. H. 696
Bense G. 8, 119, 580–583, 733
Benson M. 412
Beresnevičius G. 493
Berg H. E. van de 642
Bergmane A. 474
Berg-Olsen S. 32, 283, 631, 634
Berkov V. 629
Berneker E. 116

Bernotienė D. 55
Bernowski I. 586
Bernštein S. B. 490, 508, 516, 527
Bertaševičiūtė R. 229
Bērtulis R. 464–465, 732
Běťákova 563
Bezzenberger A. 92, 129, 316, 364, 520, 604
Bianchi M. (Vimina A.) 663
Bibliander T. 673
Byhovec N. 533
Biekštaitė L. 232
Bielenstein A. 701
Bielfeldt H.-H. 599
Bielinis A. 394
Bielinskienė A. 57
Bielskis M. 672–673
Bielskytė V. 632
Biezais H. 592
Bilkis L. 67, 71, 161, 192, 299
Bindokienė (Brazytė) D. 456
Binkis K. 131
Biolik M. 162, 560
Birgėlienė (Birgiel) N. 557–558
Birila M. 64
Birnbaum H. 504
Biržiška M. 411, 428–429, 470, 719
Bisang W. 612
Bystroń J. 64
Bytautas R. 102
Bitinienė A. 381, 390
Bitner S. 83
Biziulevičius S. 36
Błaszczyk G. 552
Blažek V. 67, 561, 563–564, 732
Blažienė G. 7, 67–68, 73, 304–306, 341, 560, 583, 731
Blažinskaitė D. 237
Blese E. 64, 706
Blinkena A. 150, 390, 474–475, 479
Bliūdžiuvienė N. 239
Bloomfield M. 127
Bložė V. 691
Bobrowski J. 502, 602
Bodini G. 670
Boersma P. 188
Bogušas K. 348, 671
Bogušis V. 303, 675
Bohlen P. 582
Bojāte A. 30, 143, 468, 480
Bojtár E. 32, 61, 543, 569–570, 732
Bolognesi G. 647
Bončkutė R. 289, 374
Bond D. 630
Bonfante G. 331, 543, 647, 676, 683
Bonifacas B. 296
Bopp F. 562, 687, 700, 717
Borgstrom C. H. 635
Boryś W. Z. 559
Bortkevičienė F. 242, 302
Boruta J. 597
Boruta K. 606, 637
Bowman N. 247
Bradūnas K. 435, 674
Bradūnaitė-Angliskienė E. 461
Brailis 140–141, 196
Bräuer H. 585
Braun W. 154
Brazdžionis B. 98
Brazdžiūnas P. 37, 266
Braziūnas V. 373, 491
Bražėnienė N. 387
Bréal M. 282
Brechenmacher J. K. 64
Bredelis K. 335
Breidaks A. 474, 709–710
Brence M. 480
Brender F. 401, 404, 413
Bretkūnas J. 23, 80, 82, 101, 125, 129, 131, 209, 356–358, 363, 370, 427, 470, 580–581, 596–598, 602–605, 655, 658–659, 677, 681, 733
Briaukienė B. 35
Brizgys V. 220
Brocki Z. 560
Brodovskis J. 118, 139, 157
Brogi Bercoff G. 673
Brokartaitė-Pladienė I. 371

Brückner A. 514, 543–544
Brugmann K. 324–325, 412, 577, 717
Buch (Buchienė) T. 402, 431, 536, 546, 549
Buchaveckas S. 105
Bučienė L. 377
Budagov R. 272
Būda V. 6, 201–203
Būga G. 359, 718
Būga K. 15, 25, 39, 67, 76, 99, 158, 171, 204, 232, 316, 400, 410–411, 414, 436, 442, 577, 619, 643, 649, 729
Buitkienė J. 137, 387
Buivydienė (Žukaitė) R. 120, 368
Bukantis J. 54, 60
Bukantytė E. 363
Bukevičiūtė E. J. 9, 30, 99, 572, 578, 600, 607–610, 733
Bukota J. 84
Bulachovskij L. 531, 534, 631
Bulygina (Šmeliova) T. V. 8, 39, 509–510, 651, 732
Bunevičiūtė L. 380
Bunijatova I. 533
Bunin I. 593
Buračas A. 36, 37
Bušmane B. 472, 477
Bušs O. 67, 69, 467, 473, 476, 478
Bušuj A. M. 495
Butavičius J. 347
Būtėnas J. 158, 434
Būtėnas P. 98, 158, 172, 209, 238
Butkevičius A. 348
Butkus A. 7, 31, 73, 78, 112, 190, 306–310
Butkus V. 632

C

Campanile E. 706
Carpini C. 669
Celikowski Z. 665
Ceplītis L. 473
Cerri A. 682
Chalęckienė P. 51
Cherubim D. 255
Chicouène M. 684, 689
Chylinskis S. B. 101
Chlebinskas A. 616
Cholodovič A. 264
Chomičenkienė A. 371
Chomiński O. 548
Chomskis N. 445
Christen S. 692–693
Christian D. 321
Cibulskienė J. 387
Cieškaitė G. 692
Cimermanis S. 531
Citavičiūtė L. 374
Civjan T. V. 527–528, 681
Corbett G. 335
Cordoni G. 674
Cotticelli-Kurras P. 681
Coulardeau J. 222
Crystal D. 19, 342
Cvetajeva M. 593
Cvirka P. 29, 135, 193, 465

Č

Čapaitė R. 346
Čapkauskas M. 458
Čeberuk E. I. 149
Čečiota J. 301
Čekmonas V. 7, 49, 77, 83, 181, 203, 321, 352–355, 555
Čekmonienė (Adomavičiūtė) I. 354
Čeladin J. 563
Čelakovski F. L. 566
Čepaitienė G. 15, 53, 167, 194, 242, 382
Čepėnaitė-Užgirienė 458
Čepėnas P. 458
Čepienė N. 370
Čermák F. 245
Černiauskas V. 28
Černius R. 456
Černiūtė (Černė) V. 27, 260
Česnys G. 36, 62

Čičirkaitė R. 344
Čirūnaitė J. 71
Čiulda J. 346–350, 552, 560
Čiurlionis M. K. 571, 720
Čižik-Prokaševa V. 334, 542, 693

D

Dacewicz L. 297
Dagienė S. 394
Dahl Ö. 332, 693
Dambe V. 68, 468
Dambrauskas A. 15
Dambriūnas (Dambrauskas) L. 136, 398, 401, 425, 427, 429–435
Danilevičius K. 37
Danka I. R. 558
Darden B. J. 712, 715
Dargis L. 415
Daščioras J. 201, 229
Daškus M. 15, 23, 330, 422
Daugėla G. 36
Daugirdas S. 301
Daujotytė-Pakerienė V. 387
Daukantas S. 48, 102, 116, 186, 345–349, 352, 424, 461, 691
Daukša K. K. 351, 367
Daukša M. 18, 81–82, 101, 160, 222, 256–257, 300, 317, 336, 361–364, 370, 379, 400–402, 425, 427, 670, 691, 713–714
Daukšas K. 37, 266
Daukšas V. 37
Daumantas E. 37
Daumantas V. 356
Dautaras J. 455
Dautartas V. 465
Davulienė (Judžentytė) G. 372
Degutytė J. 633
Dejna K. 537
Deksnys R. P. 37
Dell' Agata G. 663, 673
Deltuvienė D. 68
Depkin L. 728
Derksen R. 9, 509, 525, 588, 642–645, 715, 733
Desnickaja A. 295
Devoto G. 331, 646, 648, 676
Dybo V. A. 8, 55, 518–521, 732
Dicevičiūtė-Chaleckienė P. 51
Dickenmann E. 550
Didelytė G. 662
Dielininkaitis P. 382
Dikšaitė J. 388
Dilytė D. 31
Dini P. U. 9, 31, 100, 123, 155, 331, 333, 339, 345, 503, 523, 541, 583, 610, 647–648, 650, 663–677, 679–681, 683, 685, 687, 703, 734, 737
Dirgėlos P. ir P. 230
Diskolas A. 137
Długosz J. 671
Dobrovolskis B. 218, 318, 377, 394
Dobrovski J. 508
Doi Toshio 717
Donelaitis K. 18, 76, 102, 160, 188, 249, 374, 449, 456–457, 480, 483, 565–566, 570, 577, 582–583, 602, 608, 661, 702, 719–720
Dornseiff F. 140
Doroszewski W. 214
Dovydėnas L. 29
Draviņš K. 481, 597, 690
Dresell G. 727
Dressler W. U. 321
Driesch H. 411
Driskius K. 211
Drīzule V. 292
Drotvinas L. 390
Drotvinas V. 6, 81, 87, 90, 118, 152–157, 189, 197, 201, 236, 274, 393, 411, 426, 580, 582, 731
Drukteinis A. 286
Druviete I. 479, 481
Dubindris (Ambrazas) V. 131
Dulkinas A. 179
Dumčius J. 198
Dumčiūtė R. 220

Dundaitė O. 105, 354
Dundulis A. 399, 408, 423, 451–452
Duridanov I. 517, 567–568
Dusburgietis P. 671
Dvuhžilov A. 533
Dzenis A. 124

E

Eckert R. 8, 30, 45, 91–92, 101, 121, 154, 305, 369, 464, 482, 494, 504, 572–579, 594, 597, 599–600, 606–609, 620, 629, 709, 722, 733, 735
Edelman I. 501, 527
Eggers E. 736, 738
Eigminas K. 6, 15, 16, 209–211, 330, 362, 669
Ekblom R. 152, 275
Elger G. 125, 708
Elisonas J. 398
Endzelīns J. 17, 68, 77–78, 94, 99, 116, 127, 129, 162, 259, 281, 290, 304, 306, 316, 329, 401–402, 464, 468, 471, 476–477, 481, 485, 520, 540, 566, 578, 614, 625, 649, 677, 679, 688, 706, 708–709, 714, 726, 728
Endzelytė R. 73
Erhart A. 542, 561–563, 688, 732
Erichsmeier (Liutkutė) J. 308, 363
Ermanytė I. 6, 15–16, 19, 22, 28–29, 140–141, 247–250
Ernstone V. 476
Euler W. 330, 611, 539

F

Falk D. 628
Falk K. O. 162, 321, 627–628
Falkenhahn V. 80, 129, 154, 579, 599, 604
Fennell T. G. 10, 473, 699, 727–728, 734
Filimonov J. 513
Firth J. R. 145
Fisiak J. 324, 639
Foley W. 321
Fomina A. 384
Forssman B. 613
Förster F. 411
Fortunatov F. 158, 168, 217, 221, 314, 322–323, 325–326, 530, 582, 683, 719
Francke A. H. 357, 739
Fraenkel E. 115–169, 128, 401, 407, 459, 538, 543–544, 547, 591, 597, 610, 625, 649, 688, 698, 707, 726
Francisci A. 657, 694
Frischbier H. 614–615
Fürecker Ch. 727–728

G

Gadeikis L. 651
Gaidienė A. 172
Gaigalaitis M. 288
Gaigalaitis V. 289
Gaigalas A. 448
Gailiūnas P. 453
Gailius A. 603
Gaivenis K. 6, 33–34, 36–37, 77, 233–235, 240, 267, 392, 729
Gaivenytė-Butler J. 34, 37, 233, 235, 241
Gaižutis A. 306, 737
Gak V. 272
Galnaitytė E. 90, 390, 431
Gamkrelidze T. 294, 498–499, 501, 512, 732
Garde P. 330
Gargasaitė D. 580
Gargasas L. 410
Garliauskas V. 71, 92
Garšva K. 7, 39, 41, 203, 310–313, 510, 513, 525, 710
Gāters A. 124, 130
Gauthiot R. 275, 304, 687, 704
Gavelis R. 135
Gečys S. 37

Geda S. 373, 491, 633, 675, 691
Gedgaudaitė-Girdenienė B. 184
Gedrimas R. 61, 390
Geleževičius V. A. 37
Gelsen H. 727
Gelumbeckaitė J. 42, 86, 303, 313, 357–359, 361, 363, 598, 657
Geniušienė (Chamitova) E. 6, 40, 223, 262–265
Georgiev V. 567
Gercenberg L. G. 524–525, 530
Gerhardt D. 593
Gerss M. 560
Gertz J. E. 697
Gerulis J. (Gerullis G.) 67, 87, 111, 129, 151, 154, 184, 204, 270, 305–306, 402, 410–411, 420, 447, 665
Gerulis K. (Klimavičius J.) 269
Gessner K. 673
Giambullario P. 671, 673
Giedraitis J. A. 348
Giedraitis K. 661
Giedrytė-Lyndienė K. 36
Giger M. 564
Gimbutienė M. 461, 501, 507, 674, 696, 715
Gindin L. 505
Gineitis L. 594
Giparaitė J. 387
Gippert J. 359
Gira L. 158
Girčienė J. 24, 377–378
Girdenienė D. 185
Girdenienė S. 388
Girdenis A. 6, 39–42, 50, 54–55, 58, 78–79, 87, 90, 179–189, 197, 251, 257, 276, 280, 310, 312, 316, 318, 330, 349, 353, 383, 391, 393, 419–421, 441, 473, 480, 520, 730, 737
Girėnas A. 230
Girdzijauskas J. 80, 659
Girvilas K. A. 66
Glaser F. U. 581
Glemžaitė D. 131
Glinka S. 559–560
Gliwa B. 613
Glück E. 492
Głuszkowska J. 554
Gobber G. 682
Goethe J. W. 222
Goląbek A. 559–560
Goldbeck J. F. 447
Golokvosčius P. 36
Goriačeva R. I. 511
Górnowicz H. 560, 601
Gottschald M. 64
Grabauskas V. 387
Grabis R. 475
Gračiova G. G. 482
Grajauskas G. 675
Granauskas R. 465, 606, 662
Grasis A. 614
Grazevicz G. 699, 715
Gregorski A. 548, 561
Greimas A. J. 17, 23, 79, 97, 452, 513, 565, 674
Grek-Pabisowa I. 559
Grenda Č. 194–196, 245, 739
Grigas N. 33
Grigas K. 594, 719
Grigonytė A. 269
Grimma M. 566
Grimmai J. ir W. 18, 600, 602
Grinaveckienė E. 6, 44, 46–47, 50, 148–149, 171, 184, 730
Grinaveckis V. 5, 44, 49, 58, 86–90, 187, 189, 269–270, 402, 730
Grincer P. 494
Grinius K. 18
Griškaitė R. 347
Griškevičienė M. 98, 179
Gritėnienė (Genelytė) A. 61, 569
Grosas S. 347
Grušas J. 465, 570
Grušnienė R. 15
Gudaitis L. 392
Gudavičius A. 6, 27, 271–274, 282
Gudavičius E. 86

Gudelienė B. 203
Gudelis V. 36
Guentchéva Z. 265
Guesdon-Vaičiūnaitė J. 612
Günther K. 575
Gureckas V. 461
Gussmann E. 501

H

Haack F. W. 75, 156
Hainhofer P. 358
Hajnal I. 644
Halicka I. 560
Hall R. A. Jr. 455
Halle M. 710
Hallidey M. A. K. 145
Hallig R. 140
Hamp E. P. 10, 704–706, 734
Hasiuk M. 296, 347, 552–553, 624, 644, 670, 736
Haugen E. 321
Haulova E. 566
Hauschild R. 580
Hausenblas K. 244–245
Havránek B. 244
Hausmann F. J. 702
Hauzenberga- turma E. 614
Heerbrand J. 656–657
Heidemanns F. 588
Heilmann L. 651, 654–655
Heinz A. 222, 536
Helbig G. 222
Held W. H. 697
Hemmerling (Teišerskaitė) E. 30, 578, 609
Herder J. G. 98, 425
Hermann A. 357, 615
Hermann E. 128, 407, 547, 679, 706
Herodotas 177–178
Hertel J. 411
Hilmarsson J. 9, 635–638, 733
Himmelmann N. P. 612
Hinzė F. 9, 121, 154, 550, 578, 599–602, 608, 666, 733
Hjemslev L. 23, 316
Hock W. 613
Holst J. 613
Holvoet A. 7, 42–43, 125, 130, 331–335, 362, 379–380, 391, 543, 557, 564, 630, 669, 699, 701, 736
Homeras 126, 684
Horbatsch O. 595
Hoskovec T. 563
Hudson R. 335
Huelmann M. 599, 612, 630
Huld M. E. 337
Humboldt W. ir A. von 272, 444, 537, 599, 610, 635, 664
Hundsdörffer A. 581
Hunnius E. 656, 657

I, Y

Yamazaki Y. 725
Illič-Svityč V. 402, 521
Imbrasienė A. 371
Inčiūrienė S. 242, 373
Inoue T. 10, 721–723, 725–726, 734
Yoshida K. 725
Young S. 10, 81, 335, 644, 712–714, 734
Irtmonienė G. 237
Itkonen E. 622
Ivanauskaitė J. 135
Ivanauskienė A. 51
Ivanov V. V. 8, 175, 294, 482, 493–499, 501–504, 512, 518, 540, 674, 688, 690, 701, 732
Ivinskis L. 25, 35, 102, 171, 424, 460,
Ivinskis Z. 673

J

Jablonskis J. 76, 86, 90, 111, 127, 133–136, 142, 157–159, 171, 191, 193, 207, 211, 218, 221, 227, 232–233,

267, 273, 367–368, 375–377, 382, 397–400, 406–407, 410–411, 414–415, 428, 431–433, 437, 679, 702
Jablonskis K. 158, 405
Jakaitienė E. 7, 32, 40, 114, 147, 250, 280–286, 629, 634, 731
Jakelaitytė J. 390
Jaknavičius J. 101, 360
Jakobson R. 181, 490, 501
Jakštas-Dambrauskas A. 418, 425, 434
Jakštas J. 412
Jakštienė V. 80
Janavičienė J. 55
Janulaitis A. 673
Jaugel G. 625
Jakulis A. 291, 360
Jakulis E. 290, 494, 680
Jakulytė D. 286, 361
Jakutienė R. 194
Jan M. 723
Janagisawa T. 724
Janavičienė J. 55
Janin V. L. 489
Janiūnienė S. 279
Jankevičienė R. 37
Jankus M. 425
Jansone I. 478, 531, 739
Januševičius P. 367
Janušonienė S. 15
Jarceva V. N. 526
Jarumbavičiūtė M. 193
Jasanoff J. H. 716
Jasėnas K. 477
Jasińska T. 554
Jasionytė E. 335, 384
Jasiūnaitė B. 21, 50, 53, 55–56, 186–187
Jaskiewicz W. C. (Jaskevičius V. K.) 405
Jaskūnaitė R. 390
Jašinskienė J. 318
Jaunius K. 39, 90, 102, 189, 192, 276, 318, 380, 418–419, 421, 423–424, 426, 436, 503, 577, 619, 692, 719,
Jēgers B. 10, 706–708
Jélinek M. 243–244
Jokantas K. 31, 411
Joki A. J. 622
Jokubaitis T. 291
Jonaitytė A. 44, 46–47, 528, 730
Jones-Bley K. 337
Jonikaitė Z. 19, 410
Jonikas P. 7, 11, 15, 63, 85, 103, 398, 403, 407, 412–413, 422–429, 432, 434, 439, 451, 731
Jonynas A. 410, 719
Jonynas I. 418, 673
Jonynas V. K. 480
Jonušienė D. 351
Jordan K. A. 582
Jovaiša E. 306, 393, 737
Jovaišas A. 118, 500
Jucys A. 410
Jučas M. 673
Judeikienė A. 15, 50, 60, 138, 166
Judžentis A. 42–43, 50, 52, 57–58, 71, 81, 106, 150, 170, 189, 210–211, 216–217, 233, 257, 334, 350, 358, 362–363, 375, 379–380, 383, 524, 658–659, 676, 723, 725, 736
Judžentytė-Žalguvienė A. 676
Jukna F. 31
Juozaitis A. 636
Jurevičius J. 53
Jurgelionis K. 276
Jurgutaitytė R. 371
Jurgutis V. 211, 347
Jurkėnas J. 68, 112, 372
Jurkevičius P. 664, 676–677, 683
Jurkienė V. 34
Jurkiewicz J. 552
Jurkynas M. 63, 65
Jurkštas J. 69
Just A. 477
Juška A. 23, 25, 159, 287, 405–406, 426
Juška G. 37
Juška J. 424

Juškaitė N. 37, 240
Juškevičius K. 49
Juzelėnienė S. 386

K

Kabailienė M. 37
Kabašinskaitė B. 86, 120, 351, 368–369, 552, 606, 659
Kabelka J. 5, 30, 77–79, 259, 309, 452, 540, 727
Kačiuškienė G. 54–55, 58, 187, 520
Kadžytė G. 466
Kadžytė L. 197
Kagaine E. 473
Kaikarytė A. 50, 61, 251
Kairienė L. 15
Kairys K. 373
Kairys S. 570
Kalanavičius A. 692
Kalėda A. 30, 301, 322
Kalėdienė B. 30, 322
Kalėdienė (Grumadienė) L. 7, 25, 27–28, 30, 49, 51–52, 172, 203, 207, 319–322, 343, 354, 357, 730
Kalendienė D. 388
Kalesinskas V. 37
Kalima J. 618
Kalinauskas B. 30
Kallio P. 622
Kalnača A. 131
Kaltenis V. 446
Kaluinienė A. 15–16, 166
Kalva P. 480
Kalvaitis V. 447
Kammerzell F. 501
Kano K. 725
Kantas I. 300, 427, 582
Kaplanas J. 430
Karaciejus J. 7, 81, 85, 122, 150, 155, 302–304, 361, 605, 657, 659, 687
Karaliūnas S. 6, 172–179, 306, 441, 590, 636, 700, 731
Karaś H. 346, 350, 560–561
Kardelis V. 50, 57, 60, 67, 215, 360, 599, 612
Kardelytė J. 29, 30, 200
Kardelytė-Grinevičienė D. 50
Kareiva A. 37
Karevičius P. 414
Karkauskaitė M. 35
Karłowicz J. 158
Karosienė V. 182, 187, 383
Karpuvienė G. 387
Karulis K. 94, 101, 121, 472–473, 493, 524, 707–708
Kasakauskis K. 346, 349–350
Kašarauskas A. P. 102
Kašauskas S. 179
Kašuba R. 36
Katiliškis M. 459, 614
Katiliūtė R. 220
Katkuvienė L. 387
Katonova E. M. 162
Kaukas K. 286, 289
Kaukienė (Jakulienė) A. 7, 79, 286–291, 364–365, 446, 450, 700, 731
Kaulakienė A. 34–35, 37, 74, 239–240, 267, 729
Kaunas D. 374, 449
Kavaliauskas Č. 406
Kavaliauskas V. 279, 377
Kavaliūnaitė (Holvoet) G. 225, 359–360
Kavaliūnaitė J. 461
Kavaliūnas J. 455
Kazanskienė V. 530
Kazanskij N. N. 482, 530
Kaziukonis J. 237, 377
Kazlauskaitė R. 50, 58
Kazlauskas J. 5, 50, 56, 79, 133, 179, 181, 190, 250, 254, 260, 288, 291, 315, 331, 391, 402, 407, 590, 644, 700
Kazlauskienė A. 57, 59
Kazlauskienė B. 410
Kažukauskaitė O. 15–16, 25, 28, 141, 248
Keber K. G. 661

Keinys S. 6, 26–27, 33–34, 36–37, 74, 122, 151, 165, 169, 196, 233–234, 239–242, 267, 278, 368, 392, 586, 729
Kėkštas J. 674
Kėlerytė A. 376
Kelertienė V. 458–460
Keliuotis J. 398
Keppen P. 550
Keravičienė J. 387
Kerbelytė B. 565
Kesler S. 738
Kettunen L. 709
Kėzytė S. 16, 19, 22
Kiaupa Z. 73, 374
Kibildaitė E. 363
Kilius J. 132
Kiparsky V. 127, 616, 690, 709
Kirvaitis G. 140
Kiseliūnaitė D. 69, 364
Kiškienė G. 69
Kivilša J. 36, 257
Klaas B. 624
Kļaviņa S. 131, 476, 478–479
Klein L. 464, 614
Klein M. 615
Kleinas D. 75, 82–83, 101, 107, 136, 154, 209–210, 218, 246, 276, 359, 363–365, 424, 567, 580–581, 609–610, 614, 659–661, 736
Klemensiewicz Z. 544
Klementas A. 348
Klyčkov G. 276
Kliewe A. 606
Klimas A. 7, 17–18, 65, 80, 100, 121–123, 136, 162, 387, 412–413, 425–426, 432, 436–443, 454–456, 588, 703, 731
Klimavičius J. 6, 15, 26–27, 33–34, 37, 138, 197, 235, 248, 265–269, 392, 729
Klimov G. A. 501, 526
Klingenschmitt G. 369
Klioštoraitytė R. 664, 676
Kliukienė R. 56
Kluge F. 597
Klusis M. 330
Knabe P. 601
Knabickaitė V. 381
Knabikaitė V. M. 301
Knašienė D. 661
Knauthe Ch. 680
Kniūkšta P. 6, 15, 28, 39, 75, 77, 134, 229–232, 392, 394
Kochanowski J. 393
Koivulehto J. 620–621
Kokare E. 719
Kolbuszewski S. F. 550
Kolytė (Kolis) N. 346, 554–555, 560
Kolšanski G. 272
Kolupaila S. 454
Koncevičius J. 102
Kondratiuk M. 8, 161, 549–551, 608, 732
Kondratjev A. A. 482
Kondrotas S. T. 570, 675
Kopernikas M. 89, 94, 270
Koptijevskaja-Tamm M. 332, 693
Korsakas J. 387
Korsakas K. 193, 569–570
Korš F. 158
Kortlandt F. 9, 634–635, 638–643, 680, 688, 714, 716, 733
Kostkevičiūtė I. 632
Kostrauskas P. 37
Koženiauskienė R. 7, 91, 142, 216, 299–301, 318, 377
Krahe H. 162
Krasiński J. 672
Krasuchin K. G. 511, 562
Kraszewski J. I. 548
Kraštinaitis E. 80
Krauzė 119, 155–156
Krečinskis J. 460
Kregždys R. 374
Kreivėnas J. 451
Krēsliņš J. 481, 707

Krėvė-Mickevičius V. 158, 249, 392, 400, 408, 412, 438, 616
Kriaučiūnas P. 426
Krinickaitė S. 39, 169, 513
Kriščiūnas K. 37
Krištopaitienė D. 374
Kriukelienė O. 394
Križinauskas J. 30, 578, 609
Kronbergas J. 633
Kruminas J. 152
Kruopas J. 5, 19, 26, 33, 35, 74, 76, 81, 151, 242, 351, 566, 711, 729, 738
Kruopienė I. 383
Kruopienė M. 528
Kubilius J. 36
Kubilius V. 570
Kubriakova E. 511
Kučėnas J. 442
Kučinskaitė A. 19, 33, 143, 169, 216, 394, 410
Kučinskas V. 62
Kudirka R. 386
Kudirka V. 158, 302, 367, 428
Kudirka Z. 37
Kudirkienė L. 30, 612
Kudzienė B. 36–37, 257–258
Kudzinowski Cz. 81, 336, 552
Kudzys A. 36–37, 257–258
Kudžma R. 36
Kuhn A. 591
Kukučionytė I. 121
Kulonen U. M. 620, 622
Kulvietis A. 580
Kunčinas J. 135
Kundelienė A. 194
Kundrotas G. 390
Kundrotas J. 387
Kunstmann H. 593
Kuodys L. 406
Kuprevičius V. 15, 25, 170, 248
Kuryłowicz J. 110
Kurkina L. 505
Kursīte J. 478
Kuršaitis A. 598
Kuršaitis F. 56, 156, 188, 317, 367, 414, 423–424, 661
Kusta A. 603
Kušķis J. 255, 259
Kuzavinis K. 6, 31, 65–66, 73, 112, 175, 196–198, 279, 317, 416, 456
Kuzina V. 292
Kuzminskis J. 662
Kvašytė R. 390
Kvederaitis J. 211, 215
Kvietkauskas V. 215, 268
Kwauka P. 120
Quandt (Kvant) J. J. 608
Quijano C. M. 688

L

Labanauskaitė R. 390
Labanauskienė S. 477
Labov W. 321
Labutienė M. 220
Labutis V. 6, 28, 33, 39, 73, 142, 157, 195, 215–221, 224–225, 375
Laczházi A. 476, 569–571
Laigonaitė A. 6, 39, 132, 147, 159, 169, 281, 402, 713
Landsbergis V. 638
Langius J. 727
Lankauskas R. 465
Lankutis J. 393, 594
Lanszwert R. 645
Lanza S. M. 31, 683
Lapienytė-Bareikienė K. 454
Lapinskas S. 247, 388–389
Lapinskienė L. 50, 382
Larin B. 203, 208, 407, 514, 531, 543
Larsson J. H. 123, 635, 687
Larsson L. G. 9, 123, 625–627
Lasickis J. 680
Laua A. 281
Laučiūtė J. 118, 365, 369–370, 518
Laučka S. 440
Laukaitis J. 407
Laumane B. 475, 477

Laurinaitis J. M. 399–400, 407, 451
Laurinavičius Č. 504
Laurinkienė N. 680
Laurušaitė L. 440
Laužikas L. 56
Lebedys J. 80–81, 303, 690
Ledesma 670
Lehfeldt W. 674
Leikuma L. 478, 525
Lemchenas Ch. 29, 729
Lemeškin I. 565–566
Lenartaitė K. 387
Leńczuk M. 352
Leonavičienė A. 390
Leončikas K. 628
Leskauskaitė A. 49, 51, 59–60, 150
Leskien A. 116, 197, 255, 339, 412, 512, 520, 577, 590, 686–688, 700, 713
Levin J. F. 715, 721–722, 734
Liberienė S. 390, 684
Lyberis A. 5, 16, 19, 30, 77, 167, 231, 234, 410
Lietuvis M. 671
Lindeman F. O. 542, 635
Lindė-Dobilas J. 398
Lingis J. 625
Linkevičienė N. 56
Liparte E. 124, 480
Lipskienė J. 44, 46–48, 52, 153, 249
Lipskis S. 651
Lysius H. J. 339, 357, 610, 666
Litevkienė N. 36
Litvinskaitė D. 460
Liukkonen K. 9, 616–620, 733
Liuteris (Luther) M. 129, 155, 363, 577, 597, 604, 610, 655, 657, 659, 723
Liutkevičienė (Sabaliauskaitė) D. 15, 24, 27, 103, 378
Locher J. P. 9, 599, 631, 690–693, 734
Lochner von Hüttenbach F. 567
Lorentz F. 600
Losius L. 658
Lötzsch R. 263, 600
Lubienė J. 365
Lubotsky A. 642
Luchtanas A. 108
Lučinskienė M. 356, 360
Ludolf H. 553
Lühr R. 613
Lukauskas K. 303, 361
Lukošiūnaitė R. 87
Lukošius B. 172
Lukšaitė I. 73, 200, 359–360, 374
Lukšytė A. 397
Lukšytė N. 390
Luotys A. 351

M

Macaitis J. 29
Maceika J. 207
Maceina A. 433
Macevičiūtė-Aritz J. 459–460
Mácha K. H. 692
Machek V. 561, 563
Maciejauskienė V. 7, 63–65, 66–67, 72, 85, 112, 165–166, 296–299, 308, 416, 730
Macijauskiene M. 409
Maciūnas V. 412, 438
Mackevič J. 149
Mackevičius V. 37
Mackonis K. 410
Mačernis V. 169, 674–675
Mačernius A. 37
Mačiekus V. 211
Mačionis Z. 37
Mačys J. 37
Mayer H. E. 42, 95, 714
Mayrhofer M. 536, 542–543
Maironis 171, 461, 535, 663
Maižiešytė L. 378
Makariūnienė E. 34
Makovskij M. M. 523
Maksimova G. V. 218
Maksvytytė V. 371
Malakauskas A. 387
Malinin A. 198

Mancelis G. 477–478, 534
Mańczak W. 101, 545, 553–554, 562, 669
Mankevičienė A. 29
Mannhardt W. 674
Manser M. H. 220
Marchesani P. 673
Marcinkevičienė R. 7, 141, 321, 341–344
Marcinkevičius J. 79, 230, 373, 480, 535, 570, 662, 675, 692
Marcinkevičius S. 37
Marcinkiewicz J. 154, 550, 559, 736
Marcišauskaitė V. 318
Marcišauskienė V. 238
Marčiulionytė I. 169, 231, 251, 387
Marčiuška V. 238
Markevičienė (Urbanavičiūtė) Ž. 6, 49–51, 61, 87, 89, 269–271, 383, 730
Markevičius A. 61
Markevičius V. 61
Markus D. 476–477
Maryniakova I. 559
Martinaitienė A. 16
Martinaitis M. 17, 692
Martinionytė S. 292
Martinkėnas V. 410
Martynov V. V. 514, 517
Marvan J. 23, 564–565, 728, 732
Masaitienė D. 70
Masaitis A. 387
Masilionis J. 437, 451, 453–454, 456
Masiokas B. 443, 454
Masiokienė (Kolupailaitė) E. 443, 454–455
Masiokienė K. 37
Masionienė B. 535
Maskaliūnienė N. 247, 265
Maskuliūnas B. 111, 257, 362–363
Maskuliūnienė D. 245
Maslov J. C. 431
Mastrelli C. A. 646, 649, 678
Mataitytė A. 387
Mataitytė I. 134, 285, 309, 368, 462
Matasović R. 588
Matešić J. 575
Mathiassen T. 9, 283, 327, 599, 628–632, 644, 733
Matthews P. H. 335
Matukas J. 37
Matulaitis J. 18
Matuzaitė J. 394
Matuzevičius E. 533
Matzenauer A. 566
Mauricaitė V. 274, 279
Mažiulis V. 5, 91–97, 105, 179, 187, 254, 290, 293, 295, 305, 391, 468, 485, 545–546, 574, 586, 625, 636–637, 649, 651, 719, 721–722, 730
Mažvydas M. 18, 82, 101, 106, 109–110, 135, 160, 192, 245, 300–302, 304, 330, 351, 366, 368, 370, 378, 382, 415, 418, 420, 427–428, 491–492, 533, 580–581, 594, 605, 657–659, 661, 664–665, 669, 675, 734
Mc Cluskey S. C. 586, 710
McLaughlin J. C. 722
Mednieks J. (Jēgers G. H.) 706
Meggott P. 92
Megiser H. 670, 673
Meid W. 585
Meiksinaitė I. 84, 106
Meiliūnaitė V. 23, 61, 612
Meillet A. 127–128, 198, 324, 401, 418, 573, 645, 687, 719
Mekas J. 720
Melnikienė D. 31, 32
Mentzel Ch. 670
Merkys V. 374
Merkulova V. 505
Meškauskienė S. 28
Mětšk F. 121
Metuzāle-Kangere B. 588, 633, 728, 739
Meulen R. van der 642
Michelini G. 9, 82, 100–101, 252, 303, 364, 647, 651–663, 677, 682, 733
Mickevičius A. 110, 157, 160, 548, 552
Michnevič A. J. 549

Mickienė (Sideravičiūtė) I. 72
Mickūnaitė-Griškevičienė A. 390
Mikuckis S. 506
Mielkuvienė R. 231
Mieželaitis E. 662, 691
Miežinis M. 58, 102, 120
Migauskienė R. 56
Mikalauskaitė E. 203, 235, 274, 279
Mikelionienė J. 28
Mikhailov (Michailov) N. 105, 365, 482, 493, 677, 679
Miklosich F. 544
Miknaitė-Petrauskienė M. 206
Mykolaitis-Putinas V. 35
Mikulėnienė D. 7, 47, 49, 50, 52, 54, 58–59, 74, 121, 150–151, 206–207, 238, 277, 279, 301, 313–319, 341, 478, 643, 683, 730–731
Mikulskas R. 15, 43, 335, 380
Mikšytė R. 330
Milašius O. 493
Mīlenbachs K. 17, 479
Miler V. 221, 530
Milewski J. J. 105
Milewski T. 112
Miliauskas-Miglovara J. 425
Miliūnaitė R. 190, 192, 375–376, 434
Milkus K. G. 75, 84, 119, 156, 192, 300, 365, 660–661
Miłosz Cz. 675
Milukas A. 241
Mincevičius V. 665
Mironas R. 197–198, 269
Misevičius E. 37
Miškinis A. 662
Mitaitė D. 131
Mo Čieng Čing 442
Mockus A. 405
Mokienko V. M. 575
Mol-Basanavičienė E. 566
Montvilienė A. 74, 387
Monkevičius D. 677
Moravskis S. 351
Morisson T. 321
Morita K. 333, 539, 723
Morkūnas J. 363
Morkūnas K. 6, 15, 25, 27, 32, 44, 46–52, 74–75, 77, 90, 94, 121, 148–152, 161, 203, 207, 242, 262, 317–318, 349, 363, 393–394, 455, 474, 546, 555, 578, 586, 730, 738
Mörlin M. 156, 357, 610, 660
Morozova N. 353
Mühlpfordt G. 581
Mukulys R. J. 37
Müller M. 717
Murata I. 10, 712, 717–721, 734
Murinienė L. 58, 183, 375
Murmulaitytė D. 27, 293, 384
Murrey J. 18
Musteikienė I. 393
Musteikis K. 390
Mušinskas D. 675

N

Nagys H. 674
Naktinienė (Savičiūtė) G. 15–16, 19–25, 27–29, 137, 139, 166–167, 248, 513
Narbutas S. 110, 565, 673
Narmon G. 691–693
Naruškevičius L. 37
Navickaitė A. 50, 57
Navickas A. S. 37
Nedjalkov V. P. 265
Nedzwedzka M. 301
Nekrošius E. 682
Nemčevskis Z. 348
Nepokupnyj A. P. 8, 95, 331, 531–535, 732
Nėris S. 47
Neroznak V. 322
Nesselmann G. H. F. 119
Nevskaja L. G. 528–529
Nezabitauskis K. 48, 348
Nezabitauskis K. R. 348
Niderle L. 508
Niedermann M. 404, 413, 438, 690

Niedzviecka M. 30, 322
Nieminen E. 616, 619, 632
Niemojewski M. 160
Nyka-Niliūnas A. 674
Nikolajev S. 520
Nikolajeva T. M. 495, 530
Nilsson T. K. 620, 627
Nītina D. 475–476, 571
Nitschke C. 674
Noreika Z. 544
Noreikaitė A. 37, 233, 239, 241
Norkaitienė I. M. 388
Norkaitienė M. 16, 22, 297
Norvilas A. 458
Novodvorskis A. 266
Nuutinen O. 622

O

Odincov G. 505
Oginskienė E. 39, 231
Öhman J. 123
Oinas F. J. 632
Olander T. 9, 634–635
Oleinik V. 533
Onaka M. 726
Opleštilová H. 23, 565
Orbini M. 671, 673
Ostermeyer G. 75, 83, 687
Ostrauskas K. 18, 37, 400, 408, 412–413, 459
Ostrowski N. 85, 557, 736
Otkupščikov J. V. 8, 124, 513–518
Otrębski J. 162, 281, 339, 359, 408, 422, 433, 547, 552, 641
Otten H. 584
Ozola I. 475
Ozols A. 250
Ožeraitis E. 49

P

Pabrėža J. A. 24, 45, 54–55, 74, 241, 347–348
Pabrėža J. 55, 187, 274
Padlužnas A. 353
Pajėdienė J. 123, 142, 334, 360, 362, 379–380
Pakalka K. 6, 16, 19, 22, 198–201, 410
Pakalniškienė D. 286, 364
Pakalniškytė J. 394
Pakarklis P. 398
Pakerys A. 6, 189, 274–280, 318, 330, 393, 731
Pakerys J. 335, 365
Palenskis V. 37
Palilionytė M. 642
Palionis J. 5, 34, 79–86, 98, 101–102, 112, 118, 122, 185–186, 200, 261, 303, 347, 358, 368, 398, 407, 423, 425–426, 429, 437, 474, 538, 594, 597–598, 610, 650, 657, 658, 666, 698, 719, 731
Palionytė J. 319, 387
Palmaitis L. 7, 100, 293–296, 501
Palomé E. E. 325, 588
Palubinskienė E. 382
Panconcelli-Calzia G. 412, 421
Panzer B. 610–611
Parenti A. 94, 330, 338, 553, 665–666, 677–678
Parulskis S. 662
Pasarge L. 583
Patackas G. 6912
Paulauskaitė J. 23
Paulauskas K. 37
Paulauskas J. 5, 16, 19, 26, 28–30, 75, 77, 138–142, 148, 153, 166, 170, 248, 250, 431, 575
Paulauskienė A. 5, 17, 20, 131–137, 142, 147, 166–167, 190, 225, 228, 281, 286, 338, 394, 479, 731
Paulauskienė V. 394
Pavilonis S. 36
Pažūsis L. 37, 40, 247, 387–388, 454, 457
Peciulkienė S. 79, 91, 98, 104, 111, 131, 189, 251

Peckus V. 121, 682
Pečeliūnaitė A. 21, 50, 55, 91
Pečiūra P. 262
Pečkuvienė L. 293, 381
Pedersen H. 634, 640–641
Peirce Ch. S. 510
Peltola R. 622
Pelurytė A. 286
Perkuhn (Perkūnas) J. 357, 610
Petáková H. 23, 565
Pėteraičiai 289
Pėteraitis V. 445–449
Peterson M. N. 39, 510
Petersonienė S. 437, 453
Petit D. 9, 130, 644, 669, 683–689, 734
Petit J. 689
Petkevičaitė-Bitė G. 29
Petkevičienė R. 194, 196, 245, 386, 739
Petkevičius M. 101, 363
Petkevičius R. 569, 571
Petkevičius V. 606
Petleva I. 505
Petr J. 92, 100–101, 121, 200, 210
Petraitytė A. 661
Petrauskas J. 206–207
Petrauskas V. 31, 386, 663
Petrauskienė (Miknaitė) M. 206
Petrauskienė Z. M. 179
Petravičius A. 37
Petrėnienė A. 35
Petrošiūtė J. 269
Picchio R. 673
Piccini S. 682
Piccolomini E. S. 672
Piesarskas B. 22, 31
Pietsch R. 120, 596
Pikčilingis J. 5, 26, 39, 53, 90–91, 244, 281, 381, 407, 645
Pilka A. 387
Pinault G. J. 636
Piročkinas A. 6, 32, 79, 83, 135, 142, 149, 157–160, 191, 409, 411, 450
Pisani V. 647
Pischel S. 612
Plačas J. 455
Plāķis J. 401
Platonov A. 691–692
Plaušinaitis S. 388
Plaušinaitytė L. 367
Platelis K. 675
Pliateris J. 348–349
Plinijus B. 493
Plioplytė (Plioplys) 104, 457, 703
Pocius A. 465
Pocius R. 37
Pociūtė-Abukevičienė D. 361, 374, 582
Pohl H. D. 325, 613
Pokorny J. 95
Poliakov O. 7, 255, 322–326, 510, 513, 526, 613
Polyvka J. 566
Polomé E. 542
Ponomarenka V. 533
Popowska-Taborska H. 560
Poržezinskij V. K. 323
Pospiszylowa A. 560
Poška A. J. 37
Poška D. 102, 199–200, 348, 368, 662
Potebnia A. 531, 535
Pott A. F. 580, 582
Požeckaitė V. 27
Prahiškis J. 672
Pranckūnienė E. 16
Press J. I. 70
Pretorijus (Prätorius) F. (vyr.) 155
Pretorius M. 601
Pribušauskaitė A. 16, 25, 70, 141, 148, 237, 248, 250, 385
Prinz J. 162, 321
Privitell T. 692
Prosdocimi A. L. 646
Proskurin S. 513
Przybytek R. 306, 560
Ptolemajas 17, 177–179
Pühn J. 305
Puhvel J. 674
Pumpurs A. 502

Pupkis A. 6, 50, 52–53, 55–56, 70, 90, 134, 157, 159, 167, 179, 184, 187, 190–193, 202–203, 262, 279–280, 313, 377, 392, 447, 453, 458, 735
Purvinas M. 446
Puzinienė L. 16

R

Rabikauskas P. 105, 697
Racevičiūtė R. 387
Rackevičienė S. 390
Račienė E. 388
Račkauskas J. K. 460
Radovich N. 679
Radzevičius B. 675
Ragaišienė (Lazauskaitė) V. 16, 60
Ragauskaitė A. 16, 67, 72, 85
Rąge S. 473
Rainienė I. 32
Rainys J. 452
Rakauskas V. 662
Ramaneckienė I. 55
Ramat A. G. ir P. 702
Ramonienė M. 70, 112, 297, 385
Range J. D. 9, 578–579, 597, 602–607, 733, 735, 738
Rapolionis S. 110
Rascón A. 31
Rasmussen J. E. 634
Raškauskas V. 37
Razauskas D. 373–374, 491
Razmukaitė B. 16
Razmukaitė M. 63, 69, 448
Reczek J. 200
Redard G. 692
Rédei K. 620
Rehehusen J. G. 727
Reichmann O. 702
Reiter J. 708
Rejzek J. 532
Reķēna A. 472, 481
Rėklaitienė (Reklaitis) J. 7, 435, 443–445, 731
Remeikis T. 697
Remeikytė V. 621
Remenytė-Mažiulienė I. 56
Rėza J. 101
Rėza L. 118, 500
Riaubūnas J. 37
Richardson (Bakšytė) M. 461, 667, 703
Richardson R. E. 123
Richovijus J. 581
Richter J. 119, 156
Rikkonen N. A. 335
Ryklienė A. 394, 571
Rikov G. T. 568
Rimavičius R. 461
Rimkutė A. 34, 36, 239
Rimkutė E. 57, 156, 361
Rimša E. 21
Rimševičius L. 141
Rinholm H. 9, 631–633, 739
Rinkauskienė R. 57
Rinkevičienė R. 37
Rinkevičius V. 371, 635
Rinkūnas A. 457–458
Ryžakova S. 529
Robinson D. 10, 413, 711–712, 718
Rocca A. 673
Ročka M. 80
Roduner M. 692
Roget P. M. 140
Roikienė D. 387
Romančiuk (Vaičiulytė) A. 70
Romanovič E. M. 149
Ronkus A. 63
Ropełewski S. 345
Rosinas A. 6, 36–37, 79, 143, 173, 187, 189, 202, 247, 250–260, 265, 273, 280, 309, 409–410, 464, 474, 576, 630, 651, 730
Rosinienė G. 260, 272, 388, 398
Rospond S. 64
Roszko D. 556
Roszko R. 555–556
Rothe H. 597

Rozenbergas J. 473–474
Rozwadowska M. 214
Rozwadowski J. 204, 548, 561, 644, 687
Rubaževičienė Homoki M.-M. 571
Rubinas A. 16
Rudaitienė (Simonaitytė) V. 169, 378
Rudzīte M. 259, 309, 472, 480, 525
Rugytė A. 421
Ruigys (Ruhig) P. F. 75, 211, 365, 366, 595, 611, 660, 666, 671, 687
Rūķe-Draviņa V. 80, 177, 447, 455, 481, 614, 632–633, 690, 718, 725, 736, 739
Rukuižienė R. 16
Rumšas P. 37
Rutkienė L. 35
Ruzgas A. 162
Ružė A. 39, 148

S

Sabaliauskas A. 3–5, 15, 74–75, 78–80, 84, 90–93, 98, 100–101, 103–104, 121–123, 142, 150–152, 157, 161, 172, 179, 186, 189, 191, 197, 199–200, 202–203, 209, 221, 229, 242, 260, 304, 394, 398, 404, 409, 412, 423, 426, 438, 451, 453, 457, 464, 472–474, 482, 495, 504, 509, 513, 531, 546, 561, 568, 572, 583, 586, 588, 629–633, 636, 646–647, 669, 681, 691, 696, 709, 712, 718, 720, 738, 742
Safarewicz J. 65, 501, 536, 539, 546, 735, 369
Saja K. 570
Sakadolskienė E. 461
Sakalauskas K. 37, 240
Sakalauskas S. 37
Sakalauskienė V. 16, 24, 25, 27, 53, 285
Sakurai E. 723–726, 734
Salceviča I. 711
Salienė S. 413
Salienė V. 59, 318, 368
Salys A. 7, 10–11, 23, 58, 63, 76, 90, 103, 111–112, 157, 165, 182, 189, 192, 213, 232, 279, 397, 399, 404, 410–422, 429–430, 434, 438, 442, 450, 452, 690, 703, 731
Salytė R. 412
Samulionis A. 409
Sapiro E. 272
Sapūnas K. 75, 136, 210, 330, 365, 678
Sarkanis A. 30, 308–309, 465, 472, 480
Sasnauskienė S. 37
Sauka L. 482
Saussure F. de 168, 255, 314, 316, 520, 543, 643, 683, 688, 690, 692, 713, 715, 719, 725
Sawicki L. 695
Savickienė I. 385
Savickienė Z. 37
Savukynas B. 65–66, 80, 92, 112, 162, 198, 248, 404, 415, 422, 456, 664, 737–740
Schachbram H. 585
Schaeken J. 642
Schields K. C. 588
Schiller Ch. 289, 357, 583, 588, 609–610, 733, 738
Schleicher A. 84, 123, 136, 216, 222, 289, 323, 367, 380, 423–424, 566, 580, 582, 606, 687, 700, 717, 719
Schlerath B. 610
Schlimpert G. 577
Schmalstieg W. R. 10, 15, 18, 26, 39–40, 92, 94–96, 79, 86, 96, 104–105, 121–123, 125, 128, 130, 181, 234, 257, 301, 306, 351, 358, 360, 368, 408–409, 412–413, 422, 425–426, 430, 432, 438–439, 450, 457, 459, 470, 491, 498, 502, 534, 539, 545, 578, 586, 589, 594, 599, 605, 636, 652, 654, 658, 667, 669, 687, 694–703, 705–710, 715, 721–722, 734–735, 737

Schmid W. P. 8, 97, 162, 305–306, 507, 538, 543, 563, 583–588, 615, 664, 733, 736, 738
Schmidt-Lagerholm I. 123
Schmidt-Wartenberg H. 275
Schmittlein R. 162, 178, 404–405, 412, 687
Scholz B. 591–592
Scholz F. 8, 111, 578, 591–599, 603, 611, 733
Schönig F. 596
Schooneveld C. H. van 632
Schultz J. 357, 610, 678
Schuster F. S. 581
Sebeok T. A. 632
Sedekerskytė R. 394
Sengstock L. 581, 659
Senkus J. 5, 63, 74
Senkutė-Kašėtienė R. 74
Senn A. 152, 404–405, 412, 433, 438, 441, 598, 625, 648, 690, 711, 735
Serafini Amato L. 678–679
Serapinas I. 451
Sereikaitė V. 16
Serov V. 517
Servaitė L. 381, 390
Seselskytė A. 207
Sidabraitė Ž. 374
Sienkiewicz H. 548
Sievers E. 411
Siliņš K. 467
Syllaba T. 566
Simonaitytė I. 29, 135, 230, 378, 606, 609
Simutytė L. 69, 364
Sinclair U. 352, 460
Siniova O. V. 509
Sinkevičiūtė D. 57, 72, 166, 306
Sirutavičius V. 504
Sirutavičiūtė A. 27
Sirtautaitė J. 242
Sirtautas V. 6, 193–196, 218, 242, 245, 274, 739
Sirtautienė J. 196
Sirvydaitė D. 683
Sirvydas K. 27, 61, 82, 101, 110, 116–117, 125, 155, 199–201, 285, 302, 362–363, 427, 670, 683
Sisaitė N. 16
Sittig E. 81
Sivickienė M. 90, 354
Skalbe K. 592
Skalička V. 563
Skardžius P. 11, 86, 103, 117–118, 162–163, 189, 256, 260, 281, 304, 339, 377, 397–412, 414–415, 422–423, 429–434, 436–437, 439, 450–452, 456, 520, 598, 726, 731
Skarulienė J. 477
Sketeris A. 157
Skirmantas P. 68, 179, 185, 372–373, 513
Skliutauskas J. 592
Skomskis J. 152, 274
Skučas V. 37
Skudienė N. 719
Skujiņa V. 477
Skūpas L. 684, 689
Skurdenienė I. 301
Skvireckas J. 406
Slavočinskis S. M. 101
Sławski F. 522, 705
Sliesoriūnienė E. 143, 280, 466, 572, 636, 651, 663
Sliusareva N. 719
Slivinskas K. 37
Sližienė (Paliušytė) N. 6, 26, 39–40, 42, 143, 221–224, 263, 731
Sluckis M. 230
Slušinskaitė M. 105
Smagurauskas S. 30, 578, 609
Smalinskienė G. 16
Smetona A. 27, 37, 135, 268, 367–368, 537
Smetonienė I. 385–386
Smilgevičius A. 37
Smoczyńska M. 556–557

Smoczyński P. 536
Smoczyński W. 8, 98, 161, 536–546, 549, 557, 732, 735
Smolicka T. 488
Smułkowa E. 353, 355, 554
Sodeikienė Z. 436
Soida E. 478
Solženycin A. 494
Specht F. 119, 580, 610, 625
Spolsky B. 321
Spudulis J. 424
Sruoga B. 172, 409
Stabinis A. 37
Stafecka A. 319, 474, 477–478, 709
Stakėnas R. 383
Staliūnas D. 351
Stalmaszczyk P. 559
Staltmane V. 64
Stammerjohann H. 123, 737
Stanelis V. 152
Stanevičienė E. 394
Stanevičius S. 102, 171, 183, 300, 348–349
Stang Ch. S. 99, 204, 259, 316, 402, 408, 427, 498–499, 519–520, 531–533, 536, 618, 628, 631–632, 635–636, 639, 688, 700, 733, 736
Stankevičienė L. 274, 387
Stankus-Saulaitė M. 461
Stasiulevičiūtė E. 31
Stašaitienė V. 30, 138–139
Statkevičienė J. 381
Stefański W. 264, 501, 699
Steikūnaitė E. 203
Steinke K. 80, 101, 125, 154, 338, 630
Stender G. F. 493
Stepanauskas L. 579
Stepanov J. S. 8, 20, 39, 132, 310, 322, 326, 372, 509–513, 527, 732
Stepanov G. 38
Steponavičienė S. 141, 637
Steponavičius A. 387
Stieber Z. 536
Stonkus S. 37
Stradiņš J. 490
Stradonitz A. K. 222
Sragys F. 425
Stravinskas V. 544
Strazdas A. 593
Strazhas-Kameneckaitė N. 695
Strijkovskis M. 671
Strimaitienė B. 663
Strockis M. 371
Strungytė I. 50, 59, 366
Stulpinas B. 37
Stundžia B. 7, 49, 70, 79, 91, 99, 105, 137, 142, 148, 158, 167, 172, 179, 181, 189, 207, 210, 213, 239, 276, 278–279, 286, 295, 318, 321, 327–331, 359, 391, 394, 462, 472, 531 533, 537 545, 557, 569, 574, 603, 627, 629, 643–644, 646–647, 650–651, 662, 664, 666–667, 669, 673–677, 867, 724, 731
Stungytė-Liugienė I. 660
Stuobrys A. 157
Subačienė G. 351
Subačius G. 7, 53, 81, 185–186, 188, 210, 344–352, 391, 460, 552, 591, 647, 656, 669–670, 673, 676, 731
Subatnieks V. 30, 143, 468, 480
Sudermann H. 602, 609
Sudnik T. M. 495, 527–528
Suhonen S. T. 621
Swadesh M. 187
Svecevičius B. 24, 31, 37
Sventickis G. 371
Sverdrup Lunden S. 629
Svetikienė (Rimantaitė) D. 16, 22, 27, 31
Sviderskienė D. 73, 308
Swift J. 344
Svirskas M. 620
Szcześniak K. 560
Szemerényi O. 540
Szymczak M. 214

Š

Šachmatov A. 158
Šalkauskis S. 195–196, 234–235
Šaltenytė A. 73
Šarka G. 274
Šarkauskienė R. 361
Šarkienė V. 194
Šatrijos Ragana 411
Šatrov G. M. 517
Šaudiņa V. 480
Šaulys K. 461–462
Ščerba L. 132
Šeferis V. 566
Šeinius I. 152
Šepetytė (Petrokienė) R. 16, 19, 21–22, 29, 31, 53, 260, 330, 569
Šernas V. 77, 234
Šešelgis A. 410
Šeškauskienė I. 387
Šešplaukis A. 461
Ševčenka T. 535
Šileikaitė D. 542
Šileris Z. 593
Šimaitis S. 274
Šimelionis I. 410
Šimelpenig A. F. 660–661
Šimėnaitė Z. 16, 22, 27–29, 74, 77, 190, 199, 211, 248, 260
Šimkauskienė J. 110
Šimkus V. 230
Šimukauskaitė R. 79
Šinkūnas M. 341, 364, 660
Šinkūnienė L. 113
Širokov O. S. 514
Šlaitas V. 98
Šlapelytė-Sirutienė G. 63, 423
Šlekys J. 412
Šlekys V. 18
Šliogeris Z. 203
Šliūpas J. 424–425
Šmeliov A. D. 510
Šmeliov D. 272
Šoblinskas A. 230, 381
Šolochovas M. 22
Špokienė V. 387
Šticha F. 264
Štimer K. 660
Šukys J. 6, 130, 235–238, 698
Šulcas T. G. 75, 136, 210, 330, 365, 678
Švambarytė-Valužienė J. 32, 43, 50, 53, 157, 196, 237, 273, 334, 358, 373, 382
Švarlienė D. 377
Šveikauskienė D. 37

T

Tacitas 108, 177–178, 590
Talmantas J. 214, 392, 414
Taluntytė (Levandauskienė) N. 72
Tammsaare A. H. 592
Tamošiūnaitė A. 460–461
Tamulionienė A. 334
Tanaka K. 725–726
Tandor D. 570
Tangli E. 674
Tapinas L. 79
Taranenko A. 535
Taranenko (Radzevičiūtė) A. L. 531, 533
Tarvydaitė D. 98, 134, 203, 280, 394
Taszycki W. 64
Taškūnas A. 462
Tebelškienė A.
Tekorienė D. 6, 40, 133, 223, 245–247, 252, 387, 388–389
Tekorius A. 181
Telksnys L. 49
Temčinas S. 67, 355
Tenhagen W. 588, 613
Tereškinas A. 303
Tesnière L. 222–223
Thomsen V. 94, 618–619, 634, 709, 739
Thurneysser L. 671
Tyla A. 393
Timberlake A. 127

Timuška A. 473
Tininis J. 432, 461
Tysliava J. 452
Tiškevičius K. 203
Toivonen Y. H. 622
Toleikienė R. 388
Tölgyesi B. 569
Tolstaja S. M. 495
Tolstoj N. 504, 680
Toporov V. N. 8, 15, 92–93, 96, 123, 162, 295, 365, 373, 441, 452, 473, 482–495, 503–505, 507–508, 517, 531, 543, 553, 563, 565, 576, 636, 649, 674, 680–681, 688, 697, 708, 710, 732
Trasun F. 478
Trautmann R. 411, 515, 522, 538, 541, 547, 568, 649, 688, 721, 722
Trifonovas J. 311
Triškaitė B. 366
Trost P. 80, 181, 196, 563
Trubačiov O. N. 8, 162, 441, 486, 504–508, 514–515, 521–523
Trubeckoj N. 189, 490
Trumpa A. 480
Trumpa E. 49, 51, 59–60, 481, 692
Trumpa V. 418, 430, 434
Trupućko J. 561
Tumelis J. 80, 110, 361
Tumėnaitė V. 368
Tumėnas S. 54–55, 165, 244
Tuomienė (Vaišnytė) N. 59
Turska H. 203, 354
Tvarauskas M. 388, 552
Tverijonas M. 91

U

Ubeikaitė A. 394
Udolph J. 67, 162, 447, 615, 736, 738
Uhlenbeck Ch. C. 512, 642
Ulčinaitė E. 110, 374, 673
Uljanov G. K. 323
Ulvydas K. 5, 16, 19, 25–26, 34, 38–39, 75–77, 114, 145, 228, 232, 392, 410, 412, 729
Umbrasas A. 35, 265
Unbegaun B. O. 64
Unguraitis E. 169
Untulis M. 410
Uotila E. E. 622
Urbanavičienė J. 16, 51, 57, 60, 205
Urbas D. 81, 368
Urbonas E. 454
Urbonavičiūtė A. 73
Urbutis V. 5, 32, 40, 42, 114–120, 336, 339, 369, 394, 471, 516, 522–523, 712, 731
Urnėžiūtė R. 90, 136, 150, 167, 228, 231, 236–237, 271, 300, 350, 382, 387, 392, 430, 565, 612, 725
Usonienė A. 387–388
Uzdila A. 537
Užgiris I. Č. 458
Užpurvis J. 8, 289, 448–450

V

Vaba L. 9, 121, 190, 620, 622–624, 733
Vabalas R. 190
Vaicekauskienė (Laužikaitė) L. 378, 379
Vaičaitis P. 593
Vaičenonienė J. 387
Vaičiakauskienė (Vaičiakauskytė) S. 366
Vaičiukaitė J. 387
Vaičiulaitis A. 435
Vaičiulytė-Semėnienė L. 43, 221, 334, 379–380, 676
Vaičiūnaitė J. 633
Vaičiūtė I. 461
Vaillant A. 640
Vainauskienė D. 28
Vaisbergs A. 479
Vaišnienė (Atkočaitytė) D. 49, 54–55, 57–58
Vaišnys J. 78, 412, 452–453, 456
Vaišnoras A. 390

Vaišnoras S. 362–363, 390, 655–657
Vaitilavičius A. 36
Vaitkevičienė D. 529
Vaitkevičiūtė V. 6, 30, 167, 188, 211–215, 712, 729
Vaitkus M. 434
Vaižgantas (Tumas) J. T. 66–67, 135, 158–159, 171, 249, 411, 452, 719
Vakulič M. I.
Valančius M. 48, 102, 186, 191, 249, 346, 350–351, 424, 426, 452, 460
Valatka R. 629
Valatkaitė R. 37
Valdmanis J. 473, 629
Valeckienė A. 6, 15–16, 39–40, 42, 75, 123, 130, 133, 143–147, 151, 333, 394, 556, 731
Valeika L. 5, 136–137, 295, 387–388, 630
Valentas S. 68, 372–373
Valiukėnas V. 37, 233
Valiulytė E. 6, 39–40, 42, 75, 77, 147, 225–228, 439
Valiūnas S. 102, 348
Valiuvienė T. 16, 30
Vœlkel M. 690
Valkūnas L. 198
Valskys V. 236, 390
Vanagas A. 6, 63–67, 95, 112–113, 160–166, 248, 293, 297, 299, 394, 404–405, 416–417, 466, 507, 533–534, 544, 550–551, 560, 730–731, 738
Vanags P. 8, 106, 142, 339, 358, 371, 464, 468–472, 480, 578, 657, 667, 723, 728, 732
Vanagienė B. 44, 46–48, 345
Varanavičienė R. 16
Varbot Ž. 505, 574
Vardys V. 430
Vareika F. 460
Vartiainen J. 247
Vasiliauskienė V. 130, 361
Vasys A. 413
Vaskelienė J. 384
Vasmer M. 407, 488, 490, 505, 523, 543
Vaškas P. 37
Vaškelis B. 413
Vaškys A. 37
Veisbergs A. 479
Velička A. 36
Velička D. 399, 450–451
Veličkaitė A. 451
Vėlius N. 247
Venckienė J. 367
Venckutė R. 78–79, 98–99, 185–186, 190, 251, 280, 510, 513, 572, 574, 616, 620, 622
Venclova T. 461, 570, 675
Vennemann T. 591
Vertelkienė I. 454
Vienuolis A. 29
Vidugiris A. 6, 20, 44, 46–47, 49–50, 52, 150, 167, 203–209, 317, 531, 548, 555, 561, 730
Vidžiūnaitė E. 216
Vidžiūnas A. 53, 89, 141, 168, 376–377, 402
Viits T. R. 622
Vykypėl B. 561, 563–564
Vileikienė J. 229, 376
Vileišis V. 421
Vileišytė B. 549
Vilentas B. 82, 101, 369, 483, 580, 604, 723
Viliūnas G. 301
Vylius J. 18
Vilkienė L. 70, 384
Vilkutaitė-Gedvilienė B. 436
Vilkutaitis-Keturakis J. 436
Villanueva Svensson M. 641, 689, 694–695
Villar F. 694
Vilutytė (Rimševičienė) A. 16, 19, 24, 28, 74, 248
Vinickis G. 616
Virbickas J. 241
Vitkauskas A. 662

Vitkauskas R. 16
Vitkauskas V. 6, 15–16, 19–20, 26, 34, 45, 52–53, 58, 76, 78, 98, 106–107, 131, 134, 137–138, 147–148, 162, 166–172, 191, 207, 230–231, 234, 248, 261, 276, 338, 345, 349–350, 369, 378, 410, 415, 447, 449, 545, 662, 711, 729
Vladarskienė R. 229, 233, 376, 392
Vladyko I. 57, 612
Voeykova M. D. 385
Voigt V. 570
Volertas V. 435
Volteris E. 50, 81, 158, 204
Vosylytė B. 15, 19, 151, 260, 262
Vosylytė K. 6, 15–16, 19, 22, 24, 151, 192, 248, 260–262, 398

W

Wackernagel 254, 512
Wälchli B. 333, 622, 692–693
Walters K. 321
Wardhaug R. 321
Wartburg W. 140
Watkins C. 536
Weber D. 736, 738
Webster N. 428
Weckbaugh H. 460
Weenink D. 188
Weismann Ch. E. 366
Weismann E. 366
Werner D. F. 602
Whorf B. L. 273
Wichert E. 602
Wydra W. 352
Wiegand H. E. 702
Wiemer B. 57, 147, 611–612
Wierzbicka A. 273, 284
Wijk N. van 316, 401, 641–642
Will A. 92
Winter W. 324, 635, 639
Witczak K. T. 558–559
Witkowski W. 550
Witte W. 655
Wittram R. 596–597
Wójcik P. 385, 557
Wujek J. 81, 691

Z

Zabarskaitė J. 16, 19, 23–24, 123, 495, 612
Zablockis J. 580
Zabulis H. 79, 331, 667
Zaicev A. I. 513
Zaikauskas E. 384
Zajančkauskas P. 37
Zalizniak A. 524
Zamblera F. 57
Zamjatina G. I. 518, 520
Zavjalova M. V. 528–530, 681
Zdancewicz T. 550
Zdanovskij I. A. 486
Zeller I. 36
Zemlevičiūtė P. 36, 235
Zemlickas G. 462
Zemzare D. 709
Zeps V. J. 10, 576, 586, 708–711, 718
Zgusta L. 702
Zielińska A. 57, 559
Zikaras J. 398
Zimanas G. 430
Zinkevičius V. 28, 340
Zinkevičius Z. 5, 44, 46, 49, 52, 55, 62, 64, 67, 79, 83, 85, 97–113, 121, 123–124, 145, 183, 203, 206, 296–297, 318, 326, 407, 409, 418–421, 452–453, 457, 466, 475, 482, 537, 548–549, 561, 586, 592, 596–599, 663, 665, 698, 700, 703, 719, 730, 739
Zinov V. 108
Zippel Ch. G. 582
Zlatkutė B. 16
Zoltán A. 571
Zubaitienė V. 283, 366
Zubatý J. 547, 563, 565

Zubavičius T. 220
Zürcher Ch. 692
Zwicky A. 335

Ž

Žabakevičius S. 347
Žalakevičienė I. 37
Žalakevičius M. 37
Žalys A. 286, 289
Žalkauskas V. 37
Žaltauskaitė V. 367
Žebrauskas S. 37
Žeimantienė V. 388
Žėkaitė J. 411
Žemaitė 28, 135, 171, 249, 410
Žemaitienė U. 388
Žemienė A. 69
Žengė J. 692
Židonytė G. 187
Žiemytė J. 141, 248
Žilinskaitė E. 251, 260, 364, 398
Žilinskaitė V. 465
Žilinskas P. J. 28, 37
Žilinskienė V. 7, 25–28, 291–293, 321, 344, 381
Žindžiai E. ir P. 662
Žindžiūtė-Michelini B. 31, 663, 665, 677
Žostautaitė P. 446
Žūkaitė A. 50, 150
Žukas S. 76
Žukas V. 91
Žukauskaitė J. 80
Žukienė L. 593
Žukienė R. 35
Žulys V. 6, 40, 148, 217
Župerka K. 6, 194, 196, 242–245, 286, 381–382, 473
Žuravliov A. F. 506
Žiugžda J. 453
Žiurlys A. 33, 286

Sabaliauskas, Algirdas

Sa-05 Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija: 1980–2010 m. / Algirdas Sabaliauskas. – Vilnius : Lietuvių kalbos institutas, 2012. – 766 p.

Santr. angl. p. 729–734. – Kn. taip pat: Santrumpos: p. 735–740. – Pavardžių r-klė: p. 741–766.

ISBN 978-609-411-084-9

Trečiojoje „Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorijos“ knygoje aptariami tolesni (1980–2010 m.) lietuvių kalbos ir dalies apskritai baltų kalbų tyrinėjimai tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio šalyse.

UDK 811.172(09)

Algirdas Sabaliauskas
LIETUVIŲ KALBOS TYRINĖJIMO ISTORIJA
1980–2010 M.

Mokslo redaktorė
Danutė Sabaliauskaitė-Liutkevičienė
Redaktorė *Rūta Statkevičiūtė*
Maketuotojas *Saulius Juozapaitis*
Viršelio dailininkas *Rokas Gelažius*
Į anglų kalbą vertė *Laimutis Valeika*

SL 655. Tiražas 1000 egz.
Išleido Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
Spausdino UAB „Petro ofsetas", Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius
Viršelyje panaudota Prano Vasiliausko nuotrauka.